

~~BS2555~~

~~EQ1~~

Division

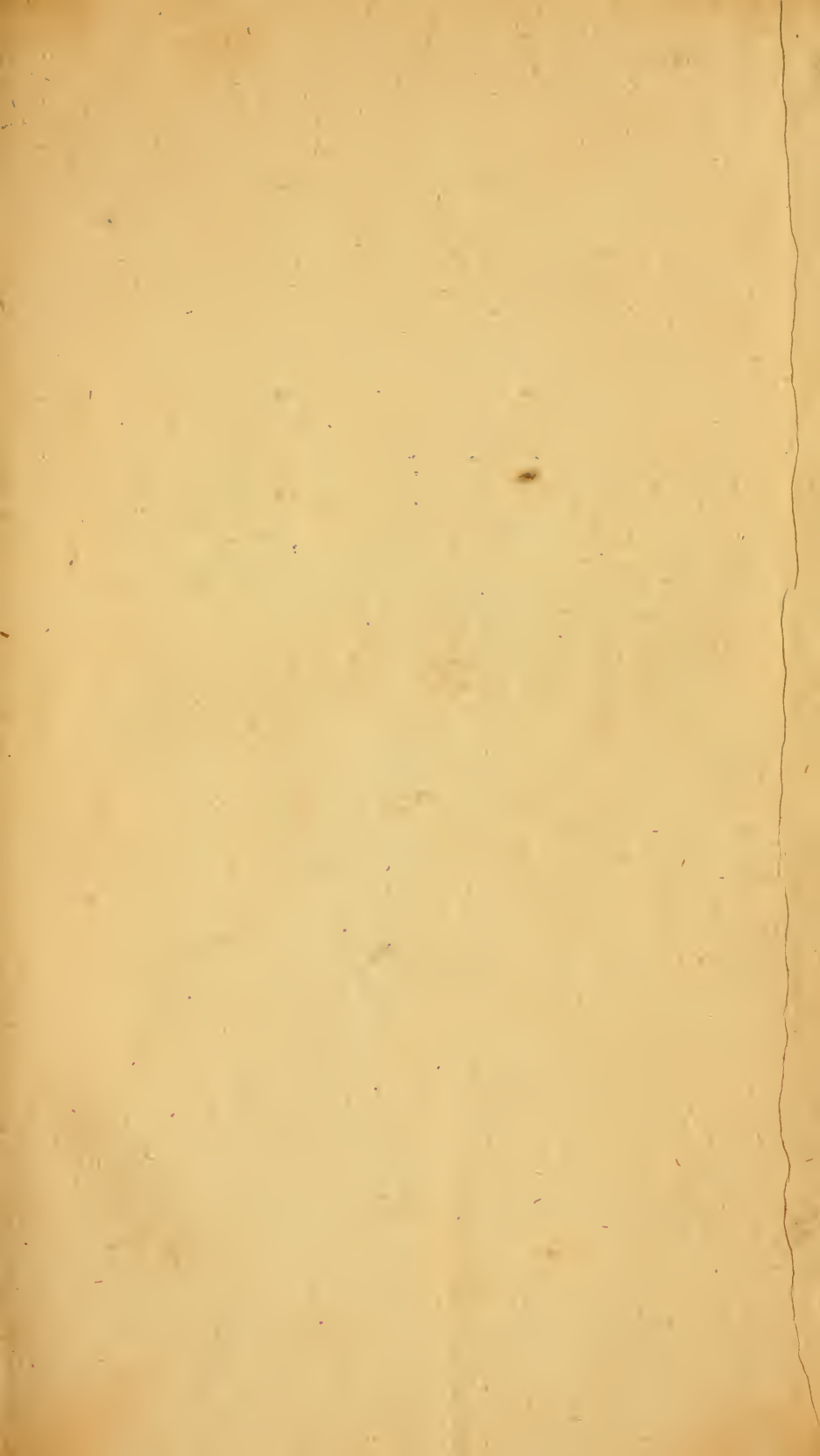
~~v. 2~~

Section

5CC

#11,698

v. 2

EVTHYMII ZIGABENI

COMMENTARIUS

IN

QVATVOR EVANGELIA

GRAECE ET LATINE

TEXTVM GRAECVM

NVNQVAM ANTEA EDITVM

AD FIDEM DVORVM CODICVM MEMBRA-

NACEORVM BIBLIOTHECARVM SS.

SYNODI MOSQVENSIS AVCTORIS

AETATE SCRIPTORVM

DILIGENTER RECENSUIT

ET

REPETITA VERSIONE LATINA

IOANNIS HENTENII

SVISQVE ADIECTIS ANIMADVERSIONIBVS

EDIDIT

CHRISTIANVS FRIDER. MATTHAEI

COLLEGIORVM IMPERIALIVM ROSSICORVM

ASSESSOR ET ACADEMIAE VITEMBERG.

GRAECC. LITT. PROFESSOR.

TOMVS II.

Complectens euangelia Marci et Lucae.

LIPSIAE 1792.

IMPENSIS WEIDMANNIANIS.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

1911
1912

1913
1914

1915
1916

1917
1918

1919
1920

ΑΤΤΑ

ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ ΜΑΡΚΟΥ

ΤΟ

ΚΑΤΑ ΜΑΡΚΟΝ

ΕΤΑΓΓΕΛΙΟΝ

- 1. De nomine et officio
- 2. De tempore et loco
- 3. De personis
- 4. De factis
- 5. De miraculis
- 6. De sermone
- 7. De passionibus
- 8. De resurrectione
- 9. De ascensione
- 10. De promissione
- 11. De apostolorum electione
- 12. De sermone in Ierusalem
- 13. De primis personis ecclesie
- 14. De modo

CAPITA
EVANGELII MARCI.

OT

1. De daemoniaco.
2. De focu Petri.
3. De curatis a variis morbis.
4. De leproso.
5. De paralytico.
6. De Leui publicano.
7. De habente manum aridam.
8. De Apostolorum electione.
9. De femine parabola.
10. De increpatione maris.
11. De legione.
12. De filia archifynagogi.
13. De muliere sanguinis profluio laborante.
14. De Apostolorum ordinatione.
15. De Iohanne et Herode.
16. De quinque panibus et duobus piscibus.
17. De ambulatione in mari.

Τ Ο Υ
Κ Α Τ Α Μ Α Ρ Κ Ο Ν
Ε Υ Α Γ Γ Ε Λ Ι Ο Υ
Τ Α Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Α.

- α. Περὶ τοῦ δαιμονιζομένου. (Cap. I. vers. 23.) Λου. η.
β. Περὶ τῆς πενθερᾶς πέτρου. (I. 29.) Μθ. η. Λου. θ.
γ. Περὶ τῶν ἰαθέντων ἀπὸ ποιμάτων νόσων. (I, 32.)
Μθ. θ. Λου. ι.
δ. Περὶ τοῦ λεπροῦ. (I, 40.) Μθ. σ. Λου. ιβ.
ε. Περὶ τοῦ παραλυτικοῦ. (II, 3.) Μθ. ιγ. Λου. ιγ.
Ιω. ζ.
ς. Περὶ λευῖ τοῦ τελώνου. (II, 14.) Μθ. ιδ. Λου. ιδ.
ζ. Περὶ τοῦ ξηρὰν ἔχοντος τὴν χεῖρα. (III. 1.) Μθ.
κα. Λου. ιε.
η. Περὶ τῆς ἐκλογῆς τῶν δώδεκα. (III, 13.) Μθ. ιθ.
Λου. ις.
θ. Περὶ τοῦ σπόρου παραβολῆ. (IV, 2.) Μθ. κδ.
Λου. κβ. καὶ μθ.
ι. Περὶ τῆς ἐπιτιμῆσεως τῶν ὑδάτων. (IV. 35.) Μθ.
ικ. Λου. ιγ.
ια. Περὶ τοῦ λεγεῶνος. (V, 1.) Μθ. ιβ. Λου. κδ.
ιβ. Περὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ ἀρχισυναγώγου. (V. 21.)
Μθ. ιε. Λου. κε.
ιγ. Περὶ τῆς αἱμορροῦσης. (V, 25.) Μθ. ις. Λου. κς.
ιδ. Περὶ τῆς ἀποσολῆς τῶν δώδεκα. (VI, 6.) Μθ. ιθ.
Λου. κς.
ιε. Περὶ ἰωάννου καὶ ἠρώδου. (VI, 14.) Μθ. κε.
ις. Περὶ τῶν πέντε ἄρτων καὶ τῶν δύο ἰχθύων. (VI,
34.) Μθ. κς. Λου. κη. Ιω. η.
ιζ. Περὶ τοῦ ἐν θαλάσῃ περιπάτου. (VI, 47.) Μθ.
κς. Ιω. θ.

18. De transgressione praecepti dei.
19. De Phoeniciffa.
20. De balbo.
21. De septem panibus.
22. De fermento pharisaeorum.
23. De caeco.
24. De interrogatione in Caesarea.
25. De transformatione domini.
26. De lunatico habente spiritum mutum.
27. De disputantibus, quis esset maior.
28. De his qui interrogabant dominum, an liceret cum uxore diuortium facere.
29. De diuite qui dominum interrogabat.
30. De filiis Zebedaei.
31. De Bartimaeo.
32. De pullo.
33. De ficu quae exaruit.
34. De obliuione iniuriarum.
35. De interrogantibus dominum, In qua potestate haec facis?
36. De vinea.
37. De his qui interrogabant occasione census.
38. De Sadducaeis.
39. De scriba.
40. De interrogatione domini.
41. De vidua quae duo minuta obtulit.

- ιγ. Περὶ τῆς παραβάσεως τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ. (VII, 1.) Μθ. ιη.
 ιδ. Περὶ τῆς Φοινικίσσης. (VII, 24.) Μθ. κθ.
 ιε. Περὶ τοῦ μογγιλάλου. (VII, 31.)
 ις. Περὶ τῶν ἐπτὰ ἄρτων. (VIII, 1.) Μθ. λβ.
 ιζ. Περὶ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων. (VIII, 14.) Μθ. λβ. Λου. μδ.
 ιη. Περὶ τοῦ τυφλοῦ. (VIII, 22.)
 ιθ. Περὶ τῆς ἐν καισαρείᾳ ἐπερωτήσεως. (VIII, 27.) Μθ. λγ. Λου. κθ.
 ια. Περὶ τῆς μεταμορφώσεως. (IX, 2.) Μθ. λδ. Λου. λ.
 ιβ. Περὶ τοῦ σεληνιαζομένου. (IX, 14.) Μθ. λε. Λου. λα.
 ιγ. Περὶ τῶν διαλογιζομένων, τίς μείζων. (IX, 33.) Μθ. λς. Λου. λβ.
 ιδ. Περὶ τῶν ἐπερωτησάντων, εἰ ἔξοισιν ἀπολυσαὶ τὴν γυναῖκα. (X, 1.) Μθ. μ.
 ιε. Περὶ τοῦ ἐπερωτήσαντος πλοῦσίου τὸν ἰησοῦν. (X, 17.) Μθ. μα. Λου. ξγ.
 ις. Περὶ τῶν υἱῶν ζεβεδαίου. (X, 35.) Μθ. μγ.
 λα. Περὶ βαρτιμαίου. (X, 46.) Μθ. μδ. Λου. ξδ.
 λβ. Περὶ τοῦ πῶλου. (XI, 1.) Μθ. με. Λου. ξη. Ιω. ιδ.
 λγ. Περὶ τῆς ξηραυθείσης συκῆς. (XI, 12.) Μθ. μς.
 λδ. Περὶ ἀμνησικαλίας. (XI, 25.)
 λε. Περὶ τῶν ἐπερωτησάντων τὸν κύριον ἀρχιερέων καὶ πρεσβυτέρων. (XI, 27.) Μθ. μη. Λου. ξθ.
 λς. Περὶ τοῦ ἀμπελῶνος. (XII, 1.) Μθ. ν. Λου. ο.
 λζ. Περὶ τῶν ἐπερωτησάντων διὰ τὸν κῆνσον. (XII, 13.) Μθ. νβ. Λου. αα.
 λη. Περὶ τῶν σαδδουκαίων. (XII, 18.) Μθ. νγ. Λου. οβ.
 λθ. Περὶ τοῦ γραμματέως. (XII, 28.) Μθ. νδ. Λου. λε.
 μ. Περὶ τῆς τοῦ κυρίου ἐπερωτήσεως. (XII, 35.) Μθ. νε. Λου. ογ.
 μα. Περὶ τῆς τὰ δύο λεπτὰ βαλούσης. (XII, 41.) Λου. οδ.

42. De consummatione.
43. De die illo et hora.
44. De ea quae vnxit dominum vnguento.
45. De Pascha.
46. De prodicione prophetia.
47. De negatione Petri.
48. De petitione corporis Christi.

- μβ. Περὶ συντελείας. (XIII, 3.) Μθ. νζ. Λου. σε.
- μγ. Περὶ τῆς ἡμέρας καὶ ὥρας. (XIII, 32.) Μθ. νη.
- μδ. Περὶ τῆς ἀλειψάσης τὸν κύριον μύρω. (XIV, 3.)
Μθ. ξβ. Λου. κα. Ιω. ιβ.
- με. Περὶ τοῦ πάσχα. (XIV, 12.) Μθ. ξγ. Λου. ος.
- μς. Περὶ τῆς παραδόσεως προφητεία. (XIV, 17.)
Μθ. ξδ.
- μζ. Περὶ τῆς ἀρχήσεως. (XIV, 66.) Μθ. ξε. Λου. οη.
- μη. Περὶ τῆς αἰτήσεως τοῦ σώματος τοῦ κυρίου. (XV,
42.) Μθ. ξη. Λου. πβ. Ιω. ιγ.

* * * * *

Interpretatio Euangelii Marci.

Marcus filius fuit Mariae, quae in domo sua benigne Apostolos excipiebat. Vocabatur autem et Iohannes, quemadmodum in Actis Apostolorum inuenimus. Petrus, inquit, cognita venit ad domum matris Iohannis, qui cognominabatur Marcus: ubi erant multi congregati et orantes. Et circa principia quidem coniunctus est Barnabae auunculo suo et Paulo, sicuti liber Actorum testatur, et Paulus in epistolis mentionem eius faciens: ut in epistola ad Colossenses, et in secunda ad Timotheum. Deinde cum Petro Romae conuersatus est, quemadmodum prior eius epistola demonstrat, qua etiam hic filium suum iuxta spiritum Marcum appellauit: a quo insuper totum euangelii sermonem Marcus didicit, et postmodum euangelium conscripsit, secundum Clementem Stromaticum, hoc est, qui varia in vnum contexit, in ipsa Roma: iuxta Chrysostomum autem in Aegypto, rogatus a fratribus qui ibidem morabantur, post decimum a saluatoris assumptione annum. Plurimum autem cum Matthaeo consentit, nisi quod latius ille cuncta describit. Vbi que autem scire oportet, quod euangelistae interdum quidem Christi doctrinam ac miracula ordine describunt in modum historiae, quandoque vero ordi-

- 1) O omittit. B. Idem mox, post *οὐδὲν*, insertum habet *καὶ μαρτίας*.
- 2) Ut ex Sophronii in Marcum praefatione colligo, lib. VI. hypotyp.

Ερμηνεία του κατὰ Μάρκου
εὐαγγελίου.

Μάρκος ὁ εὐαγγελιστὴς, υἱὸς μὲν γέγονε μα-
ρίας, τῆς δεξιωσαμένης ἐν τῇ ἑαυτῆς οἰκίᾳ τοῦς
ἀποστόλους· ἐκαλεῖτο δὲ καὶ ἰωάννης, ὡς ἐν ταῖς
πράξεσι^{α)} τῶν ἀποστόλων εὐρίσκομεν. συνιδῶν, α) Αἰ. 12, 12.
γὰρ Φησιν¹⁾, ὁ πέτρος ἦλθεν ἐπὶ τὴν οἰκίαν τῆς
μητρὸς ἰωάννου τοῦ ἐπικαλουμένου μάρκου, οὗ
ἦσαν ἱκανοὶ συνηθροισμένοι καὶ προσευχόμενοι. καὶ
καταρχαῖς μὲν συνείπετο βαρνάβα, τῷ δὲ αὐ-
τοῦ, καὶ παύλῳ, καθὼς ἦ τε^{β)} βιβλος τῶν πρά-
ξεων παρισῶ, καὶ παῦλος, ἐν ἐπιστολαῖς μνήμην
αὐτοῦ ποιούμενος, τῇ τε πρὸς^{γ)} κολασσαεῖς καὶ
τῇ^{δ)} πρὸς τιμόθεον δευτέρᾳ· εἶτα τῷ πέτρῳ συν-
ἦν ἐν ῥώμῃ, ὡς ἡ πρώτη αὐτοῦ ἐπιστολὴ δείκνυσιν,
ἐν ἣ καὶ υἱόν^{ε)} αὐτοῦ κατὰ πνεῦμα τὸν μάρκον
οὗτος ἀνόμασε, παρ' οὗ καὶ ὄλον τὸν τοῦ εὐαγ-
γγελίου λόγον ὁ μάρκος μεμάθηκεν. ἔπειτα συνε-
γράψατο τὸ εὐαγγέλιον, ὡς μὲν ἴσoreῖ καὶ κλέ-
μης ὁ σρωματεὺς,²⁾ ἐν αὐτῇ τῇ ῥώμῃ, κατὰ δὲ
τὸν³⁾ χρυσόστομον, ἐν αἰγύπτῳ, παρακληθεῖς
ὑπὸ τῶν ἐκεῖ πισῶν, μετὰ ἔτη δέκα τῆς τοῦ σω-
τῆρος ἀναλήψεως. συμφωνεῖ δὲ τῷ ματθαίῳ λί-
αν, πλὴν ὅσον ἐκεῖνός ἐστι πλατύτερος. χρεὶ δὲ
καθόλου γινώσκων, ὡς οἱ εὐαγγελισταὶ ποτὲ μὲν
κατὰ τάξιν ἀπαγγέλλουσι τὰς διδασκαλίας
καὶ τὰ θαύματα τοῦ χριστοῦ, νόμῳ ἰστορίας· πο-
τὲ

β) Αἰ. 12, 29.
15, 37-39.

γ) Coloss. 4, 10,
δ) 2 Tim. 4, 11.

ε) 1 Petr. 5, 13.

ordinem non seruant: id solum studentes, vt, quod dictum aut factum est, annuntient.

Cap. I. v. 1. *Initium — v. 2.*
prophetis.

Euangelium nunc Marcus appellauit nouum testamentum, nouam Christi legislationem. Cur autem ita nominauerit, dictum est in prooemio enarrationis euangelii iuxta Matthaeum, vbi de euangeliorum inscriptione tractatum est. Ait ergo praesens euangelista, quod principium nouae Christi legislationis ita fuit, sicut in prophetis scriptum est: dicit autem Iesaiam et Malachiam. Deinde ea quoque ponit, quae a prophetis dicta sunt, vt videas tale fuisse euangelii principium, quale dicunt prophetae. Aiunt autem hi Iohannem fuisse principium, veluti dicta eorum explicata demonstrabunt. Quia enim omnes prophetae et lex vsque ad Iohannem prophetauerunt, iuxta domini verbum: oportebat hunc, qui finis erat veteris testamenti, noui quoque esse principium. Verum distinguenda sunt propria duorum prophetarum oracula.

Verf. 2. *Ecce ego — coram te.*

Malachiae vaticinium est. De hoc autem manifeste dictum est vicesimo capite euangelii iuxta Matthaeum, vnde superfluum esset eadem rursus in medium adducere.

Verf. 3. *Vox — semitas eius.*

† Praeparat quidem domino viam, qui virtutem operatur. Verum non rectas facit semitas eius, qui

4) *véas*, abest. A.

τὲ δὲ, οὐ τηροῦσι τάξιν, σπεύδοντες εἰς μένον τὸ ἀπαγγέλλειν αὐτά.

Cap. I. v. 1. Ἀρχὴ τοῦ — v. 2.
τοῖς προφήταις.

Ἐυαγγέλιον νῦν ὁ μάρκος, τὴν καινὴν διαθήκην, τὴν νέαν νομοθεσίαν τοῦ χριστοῦ κέκληκε. διατί δὲ οὕτως αὐτὴν ὠνόμασεν, εἴρηται ἐν τῷ προοιμίῳ τῆς ἐξηγήσεως τοῦ κατὰ ματθαῖον εὐαγγελίου, ἔνθα περὶ τῆς ἐπιγραφῆς τῶν εὐαγγελίων προδιείληπται. Φησὶ δὲ ὁ παρῶν εὐαγγελιστῆς, ὅτι ἀρχὴ τῆς νέας⁴⁾ νομοθεσίας χριστοῦ οὕτω γέγονεν, ὡς γέγραπται ἐν τοῖς προφήταις, λέγει δὲ μαλαχίαν καὶ ἠσαΐαν. εἶτα τίθησι καὶ τὰ ῥητὰ τῶν προφητῶν, ἵνα μάθῃς, ὅτι τοιαύτη ἀρχὴ τοῦ εὐαγγελίου γέγονεν, οἷαν ταῦτά φασιν. ταῦτα δὲ φασιν, ἀρχὴν αὐτοῦ γενήσεσθαι τὸν ἰωάννην, ὡς ἀναπτυσσόμενα δείξουσιν. ἐπεὶ γὰρ πάντες οἱ προφῆται καὶ ὁ νόμος ἕως⁵⁾ ἰωάννου προ-

f) Matt. 11, 13.

Verf. 2. Ἴδου, ἐγὼ — ἔμπροσθέν σου.

Μαλαχίου μὲν τὸ ῥητόν. εἴρηται δὲ περὶ τούτου σαφῶς ἐν τῇ ἐξηγήσει τοῦ εἰκοσοῦ κεφαλαίου τοῦ κατὰ ματθαῖον εὐαγγελίου. καὶ περιττόν τὰ αὐτά πάλιν εἰς μέσον ἄγειν.

Verf. 3. Φωνὴ — τριβους αὐτοῦ.

[Ἐτοιμάζει⁵⁾ μὲν τὴν ὁδὸν κυρίου, ὁ τὴν ἀρετὴν ἐργαζόμενος· οὐκ εὐθείας δὲ ποιεῖ τὰς τριβους αὐτοῦ,

⁵⁾ Haec uterque in margine exhibet.

qui non ad Dei beneplacitum, sed ad studium hominibus placendi, aut aliquem alium finem non bonum, hanc operatur. Hic enim laborem quidem praeparationis sustinet, Deum autem non habet huiusmodi semitas perambulantem.

Iesariae testimonium est, quod etiam explanatum est in enarratione tertii capitis euangelii iuxta Matthaeum, ibi ergo quaerito. Haec itaque prophetica dicta concorditer clamant, quod Iohannes praecessurus erat Christum, viamque ei praeparaturus euangelii, et quod inde nouae legislationis futurum erat initium, quae omnia ita facta sunt. Quum enim Iohannes ante saluatorem ad Iordanem venisset, ac poenitentiam praedicasset, in animabus hominum fundamentorum loca fodit: veniens autem Christus, fidei posuit fundamenta, nouamque aedificauit legislationem. Quum autem dixisset Initium euangelii ita factum esse, quemadmodum scriptum est in prophetis: Deinde prophetica quoque dicta adduxisset: consequenter nititur quod proposuit demonstrare, et incipit ea dicere, quae circa Iohannem fuerunt: quomodo venerit ad Iordanem: quomodo praedicauerit, et ut semel dicam, quomodo initium euangelii fuerit. Et quia Marcus admodum Matthaeo conformis est, sicut in principio indicauimus, quae apud illum declarata sunt praetermitteremus, tanquam iam manifesta: hoc tantum in vnoquoque loco significantes, quod de eo in certo quodam capite dictum sit. Tu ergo caput statim quaerito, ac donec quod quaeris inuenias perlegito. Ad ea igitur in quibus varius est, expositionem deinceps deducamus.

† Idem quoque et de caeteris euangelistis dicendum.

αὐτοῦ, ὁ μὴ πρὸς εὐαρέσῃσιν Θεοῦ, ἀλλὰ δι' ἀν-
 θρωπαρεσκίαν, ἢ τινὰ σκοπὸν, οὐκ ἀγαθόν,
 ταύτην ἐργάζομενος. οὗτος τὸν μὲν πόνον τῆς ἐτοι-
 μασίας ὑφίσταται· τὸν δὲ Θεὸν οὐκ ἔχει ταῖς τοι-
 αῖταις τρίβοις ἐμπεριπειτοῦντα.]

Ταῦτο τοῦ ἡσαίου ἐστίν· ἡρμηνεύεται δὲ καὶ
 τοῦτο πάλιν ἐν τῇ ἐξηγήσει τοῦ τρίτου κεφαλαίου
 τοῦ κατὰ ματθαίον εὐαγγελίου, καὶ ζήτησεν ἐκεῖ-
 τὰ μὲν οὖν προφητικά ταῦτα ῥητὰ συμφώνως
 κεκράγασι, ὅτι ὁ ἰωάννης προσδεύσει τοῦ Χριστοῦ,
 καὶ εὐτρεπίσει αὐτῷ τὴν ὁδὸν τοῦ εὐαγγελίου,
 καὶ ὅτι ἐντεῦθεν ἔσται ἀρχὴ τῆς νέας νομοθεσίας.
 γέγονε δὲ πάντα οὕτως. ὁ γὰρ ἰωάννης πρὸ τοῦ
 σωτῆρος ἐλθὼν ἐπὶ τὸν ἰορδάνην, καὶ κηρύξας
 μετανοίαν, ἄρυσεν ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀνδρά-
 πων τόπους θεμελίων· παραγενόμενος δὲ ὁ Χρι-
 στός, ἐπέβαλε τὰ θεμέλια τῆς πίστεως, καὶ ὠκο-
 δόμησε τὴν νέαν νομοθεσίαν. εἶπαν δὲ ὁ μάρκος
 ὅτι ἀρχὴ τοῦ εὐαγγελίου οὕτω γέγονεν, ὡς γέ-
 γραπτά ἐν τοῖς προφήταις· εἶτα παραγαγὼν
 καὶ τὰ προφητικά ῥητὰ, λοιπὸν ἐπιχειρεῖ ἀπο-
 δεκνύειν, ὃ προέδετο, καὶ ἀρχεται λέγειν τὰ
 κατὰ τὸν ἰωάννην, ὅπως ἦλθεν ἐπὶ τὸν ἰορδάνην,
 ὅπως ἐκήρυξε, καὶ ἀπλῶς, ὅπως ἡ ἀρχὴ τοῦ
 εὐαγγελίου γέγονεν. ἐπεὶ δὲ ὁ μάρκος ἀγὰν συμ-
 φωνεῖ τῷ ματθαίῳ, καθὼς ἐν προοιμίῳ ἐπεση-
 μηνάμεθα, ὅσα μὲν ἐν ἐκείνῳ διηρημευῆθη, παρ-
 ἤσομεν, ὡς ἤδη σαφηνισθέντα, τοῦτο μόνον σημει-
 ούμενοι ἐφ' ἐκάστω τούτων, ὅτι προεῖρηται περὶ
 τούτου ἐν τῷ δευτέρῳ κεφαλαίῳ. σὺ δὲ αὐτίκα ζή-
 τησον ἐκεῖνο τὸ κεφάλαιον, καὶ ἀνάγνωθι τοῦτο
 μέχρις ἂν εὐρήσεις τὸ ζητούμενον. ὅσα δὲ παραλ-
 λάττει, ταῦτα λοιπὸν ἀγάγωμεν εἰς ἐξήγησιν.

Τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῶν ἐξῆς εὐαγγελιστῶν.

Verf. 4. *Fuit — peccatorum.*

Fuit, hoc est, erat. Quod autem hic baptismum poenitentiae praedicauerit, manifestum est tum ab his quae dixit, tum ab his quae operatus est. Praeciens enim, vt ipsos poeniteret, baptizauit eos qui resipiscebant. Quod tamen baptismus, quo baptizabat, non conferebat peccatorum remissionem, similiter manifestum est: siquidem baptismus Iohannis poenitentiae solum erat: Christi vero baptismus remissionis erat. Quam eorum differentiam ipse praecursor docuit dicens, Ego quidem baptizo vos in aqua, videlicet nuda: ipse autem baptizabit vos in spiritu sancto. Ante saluatorem enim nusquam apparet data remissio peccatorum, sed primus Christus hoc donum largitus est per seipsum, et per suum baptisma. Manifestum est ergo baptisma Iohannis praeparationem fuisse ad peccatorum remissionem. Oportet enim, vt peccatorem primum poeniteat, deinde remissionem adipiscatur.

Sed iam videamus quid euangelista dicat: **F**uit, inquit, Iohannes baptizans in deserto, et praedicans baptismum poenitentiae in remissionem peccatorum. Non dixit, Poenitentiae et remissionis peccatorum: ne putes illud baptisma remissionem quoque tribuisse, sed addidit, In remissionem peccatorum, hoc est, propter remissionem. Nam praedicabat poenitentiam causa remissionis, vt per poenitentiam de peccatis redarguti ac compuncti, eum feruenter quaerent, qui tollit peccatum mundi, quo apparente procurrerent, ac peccatorum remissionem ab eo acciperent.

Verf. 4. Ἐγένετο — ἁμαρτιῶν.

Ἐγένετο, ἀντὶ τοῦ, ἦν. ἀλλ' ὅτι μὲν οὗτος κατ-
 ἠγγελλε βάπτισμα μετανοίας, δῆλον, ἀφ' ὧν
 τε ἔλεγεν, ἀφ' ὧν τε ἐπραττεν. ἐντελλόμενος
 γὰρ μετανοεῖν, ἐβάπτιζε τοὺς μετανοοῦντας. ὅτι
 δὲ τὸ βάπτισμα, ὃ ἐβάπτιζεν, οὐ παρεῖχεν
 ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, ὁμοίως φανερόν. τὸ μὲν γὰρ
 ἰωάννου βάπτισμα, μετανοίας ἦν μένον· τὸ δὲ
 τοῦ χριστοῦ, τοῦτο ἦν ἀφέσεως. καὶ τούτων τὴν
 διαφορὰν αὐτὸς ὁ πρόδρομος ἐδίδαξεν εἰπών· ἐγὼ
 μὲν^{δ)} ἐβάπτισα ὑμᾶς ἐν ὕδατι, δηλαδὴ, ψιλῶ
 αὐτὸς δὲ βάπτισαι ὑμᾶς ἐν πνεύματι ἁγίῳ. πρὸ
 γὰρ τοῦ σωτῆρος, οὐδαμοῦ φαίνεται δοθεῖσα
 ἄφεσις ἁμαρτιῶν, ἀλλ' αὐτὸς πρῶτος ὁ χριστὸς
 τοῦτο τὸ δῶρον ἐχαρίσατο, διὰ τε ἑαυτοῦ καὶ διὰ
 τοῦ ἰδίου βαπτίσματος. δῆλον οὖν, ὅτι τὸ βάπτισ-
 μα ἰωάννου προπαρασκευὴ ἦν τῆς ἀφέσεως τῶν
 ἁμαρτιῶν. δεῖ γὰρ τὸν ἁμαρτωλὸν μετανοῆσαι
 πρῶτον. εἶτα τυχεῖν ἀφέσεως.

g) Marc. I, 8.

Ἄλλ' ἴδαμεν αὖθις, τί φησὶν ὁ εὐαγγελιστὴς·
 ἐγένετο ἰωάννης βαπτίζων ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ κη-
 ρύσων βάπτισμα μετανοίας εἰς ἄφεσιν ἁμαρ-
 τιῶν. οὐκ εἶπε καὶ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν, ἵνα μὴ
 νομίσης,^{ε)} ὅτι τὸ τοιοῦτον βάπτισμα παρεῖχε
 καὶ ἄφεσιν· ἀλλὰ προσέθηκεν, ὅτι εἰς ἄφεσιν
 ἁμαρτιῶν, τουτέστι, διὰ ἄφεσιν. ἐκήρυσσε γὰρ
 μετάνοιαν ἐνεκὴν ἀφέσεως, ἵνα τῇ μετάνοιᾳ κα-
 ταγνόντες ἑαυτῶν, καὶ κατακυγέντες, ἐφ' οἷς
 ἤμαρτον, ζητήσωσι θερμῶς τὸν αἶροντα τὴν
 ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, καὶ φανέντι προσδράμω-
 σι, καὶ λάβωσι παρ' αὐτοῦ τὴν ἄφεσιν τῶν
 ἁμαρτιῶν.

Verf. 5.

^{ε)} τὸ τοιοῦτον βάπτισμα, ὅτι. B.

Verf. 5. *Et exhibant — peccata sua.*

Haec declarata sunt in expositione praedicti tertii capitis.

Verf. 6. *Erat autem — melle sylvestri.*

Et haec in enarratione dicti capitis manifesta sunt. Induebatur autem pilis cameli, non simpliciter incompositis, sed contextis. Dixit enim Matthaeus quod habebat vestimentum suum de pilis camelorum. Dictio autem Vestitus erat, subintelligitur etiam in eo quod additur, Et zona pellicea.

Verf. 7. *Et praedicabat — calceamentorum ipsius.*

†† Corrigiam. Gregorii Theologi: Quae vero corrigia calceamenti, quam non soluis baptista? Fortasse ratio, cur in hoc mundo versatus sit et homo factus sit, quorum ne extremum quidem facile solui potest.

Hoc quidem propter excellentiam eius qui praedicabatur dictum est, quemadmodum praedicto capite tradidimus. Quidam autem dicunt per calceamenta carnem intelligi, qua calceatus siue vestitus est Dei filius. Corrigiam vero, ineffabilem coniunctionis suae rationem: quomodo videlicet naturis inconfusis, vnita sit humanitas diuinitati. Iuxta planam vero interpretationem, corrigiam vocat, e corio factum vinculum. Est autem hic dictorum ordo. Cuius ipsius corrigiam calceamentorum non sum idoneus solueffe procumbens. Procumbit enim, qui vult illud soluere.

Calcea-

7) Haec in margine Codex vterque.

8) Pag. 236.

Verf. 5. Καὶ ἐξεπορεύοντο — ἀμαρ-

τίας αὐτῶν.

Ταῦτα προηρημηνεύθησαν ἐν τῇ ἐξηγήσει τοῦ δη-
λωθέντος τρίτου κεφαλαίου.

Verf. 6. Ἦν δὲ — μέλι ἄγριον.

Καὶ ταῦτα ἐν τῇ ἐξηγήσει τοῦ αὐτοῦ κεφαλαίου
ἐσαφηνιώθησαν. ἐνεδέδυτο δὲ τρίχας καμήλου,
οὐχὶ ἀκατεργάστους, ἀλλ' ὑψηφασμένας. εἶρηκε
γὰρ ὁ ματθαῖος ὅτι εἶχε^{h)} τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ^{h)} Matth. 3, 4.
ἀπὸ τριχῶν καμήλου. τὸ δὲ ἐνδεδυμένος ἐξακούε-
ται καὶ εἰς τὸ, καὶ ζώνην δερματίνην.

Verf. 7. Καὶ ἐκήρυσσε — ὑποδήμα-

των αὐτοῦ.

[Τὸν ἱμάντα. γ) Γρηγορίου τοῦ⁸⁾ Θεολόγου· τί
δὲ ὁ σφαιρωτῆρ τοῦ ὑποδήματος, ὃν οὐ λύεις, ὡ⁹⁾
βαπτιστῆς; τυχόν¹⁾ ὁ τῆς ἐπιδημίας λόγος καὶ
τῆς σαρκός, οὐ μὴδὲ τὸ ἀκρότατον εὐδιάλυτον.]

Ἐιρηται μὲν τοῦτο, καὶ διὰ τὴν ὑπερβάλ-
λουσαν ὑπεροχὴν τοῦ κηρυσσομένου, ὡς ἐν τῷ
εἰρημένῳ κεφαλαίῳ παραδεδώκαμεν. Φασὶ δὲ τι-
νες, ὑποδήματα μὲν νοεῖσθαι, τὴν σάρκα, ἣν
ὑποδύς ἐφόρεσεν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ· ἱμάντα δὲ, τὸν
ἀπόρρητον λόγον τῆς ἐνώσεως αὐτῆς, οἷον, πῶς
μεμενήκασιν αἱ φύσεις ἀσύγχυτοι, καὶ τὰ τοι-
αῦτα. κατὰ δὲ τὴν φανεράν ἐρμηνείαν, ἱμάντα
λέγει, τὸν ἐκ λώρου δεσμόν. ἐπὶ δὲ ἡ τοῦ ῥητοῦ
σύνταξις οὕτως· οὗτινος αὐτοῦ τὸν ἱμάντα τῶν
ὑποδημάτων οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς λύσαι κύψας. κύψαι
γὰρ, ὁ λύσαι τοῦτον βουλόμενος. ὑποδήματα δὲ
λέγει,

⁸⁾ Loco laudato: λύεις ὁ βαπτίζων ἰησοῦν;

¹⁾ Ante τυχόν alia adduntur l. l.

Calceamenta vero dicit sandalia. Et quod dicitur, Cuius ipsius, frequens est apud Hebraeos: vt illud, Cuius tollens os eius implet. Similiter et, Cui ipsi, vt quod dicitur, Beatus vir cui est auxilium ipsi abs te.

Verf. 8. *Ego quidem — spiritu sancto.*

Similiter et de hoc superius dictum est in praedicto capite.

Verf. 9. *Et factum est — in Iordane.*

Dictio quoque, Et factum est, particula est apud Hebraeos, in frequenti usu. Et factum est inquit in illis diebus. Deinde incipit dicere quid factum sit. Dicit autem nunc dies quibus praedicabat Iohannes baptismum poenitentiae. De his vero quae sequuntur praedicto capite dictum est. Sed Matthaeus quidem simpliciter dixit, A Galilaea: Marcus vero ciuitatem etiam addidit in qua habitabat.

Verf. 10. *Et statim — in ipso.*

De his quoque eodem capite inuenies. Verum Matthaeus quidem et Lucas, Aperiri coelos dicunt: hic autem diffindi. Haec tamen pro eodem accipiuntur.

Verf. 11. *Et vox — complacitum est.*

In euangelio iuxta Matthaeum scriptum est, Hic est filius meus. Marcus autem et Lucas habent, Tu es filius meus. Quid ergo dicemus? Nihil aliud quam quod apud Matthaeum diximus: quod

²⁾ ἡμέρας τὰς εἰς, B.

λέγει, τὰ σαυδάλια. τὸ δὲ αὐτίνος αὐτοῦ, σύν-
 ηδες παρ' ἑβραίοις, ὡς τὸ (οὐ^ι) ἀράς τὸ σόμα ⁱ⁾ Pf. 9, 28.
 αὐτοῦ γέμει. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ αὐτίνι αὐτῶ, ὡς
 τὸ μακάριος ^{k)} ἀνήρ, ὡς ἐστὶν ἀντίληψις αὐτῶ ^{k)} Pf. 83, 6.
 πέρα σου.

Verf. 8. Ἐγὼ μὲν — πνεύματι ἁγίῳ.

Ὅμοίως καὶ περὶ τούτου προείρηται ἐν τῷ δηλω-
 ζέντι κεφαλαίῳ.

Verf. 9. Καὶ ἐγένετο — εἰς τὸν ἰορδάνην.

Τὸ, καὶ ἐγένετο, σύνηδες ἐστὶν πρέσβημα τοῖς
 ἑβραίοις. καὶ ἐγένετό, φησιν, ἐν ἐκείναις ταῖς
 ἡμέραις ²⁾ εἶτα ἀρχεται λέγειν, τί ἐγένετο. ἡμέ-
 ρας δὲ νῦν φησιν, ἐν αἷς ἐκήρυσσε τὸ βάπτισμα
 τῆς μετανοίας ὁ ἰωάννης. εἶρηται δὲ καὶ περὶ τῶν
 ἐξῆς ἐν τῷ ῥηθέντι κεφαλαίῳ. ἀλλὰ ματθαῖος
 μὲν ἀπλῶς ἀπὸ τῆς ^{l)} γαλιλαίας εἶπε· μάρκος ^{l)} Matth. 3, 13.
 δὲ ἰδικώτερον καὶ τὴν πόλιν, ἐν ἣ διέτριβε προσ-
 ἔθηκε.

Verf. 10. Καὶ εὐθέως — ἐπ' αὐτόν.

Καὶ περὶ τούτων εὐρήσεις ἐν τῷ τοιοῦτῳ κεφα-
 λαίῳ. ἀλλὰ ματθαῖος ^{m)} μὲν, καὶ λουκάς ⁿ⁾ ^{m)} Matth. 3, 16.
 ἀνοίγῃ. φησὶ, τοὺς οὐρανοὺς οὗτος δὲ σχισθή-
 ναι· εἰσι δὲ ταῦτα. ⁿ⁾ Luc. 3, 21.

Verf. 11. Καὶ φωνή — εὐδόκησα.

Ἐν τῷ κατὰ ματθαῖον μὲν, οὐτός ^{o)} ἐστὶν ὁ υἱός ^{o)} Matth. 3, 17.
 μου, γέγραπται· μάρκος δὲ καὶ λουκάς, ^{p)} σὺ εἶ ^{p)} Luc. 3, 22.
 ὁ υἱός μου, γράφουσιν πὶ σὺν ἑροῦμεν; οὐδὲν ἕτε-
 ρον, ἢ ὅπερ ³⁾ ἐν τῷ κατὰ ματθαῖον εἶρηκαμεν,

B 2

ὅτι

³⁾ ὅπερ καὶ ἐν B.

euangelistae interdum quidem integre huiusmodi verborum mentionem faciunt: quandoque vero sententiam quidem seruant integram: quasdam autem dictiones non curantes immutant, dum hoc sermoni nihil potest obesse, quod pro vna dictione alia idem significans adducitur. Nam idem demonstrant. Hic et Tr.

Rursum simile est quod Matthaeus et Marcus scripserunt, In quo mihi bene complacitum est, et quod Lucas, In te mihi bene complacitum est. Et hic tibi canon generalis esto ad omnia similia.

Verf. 12. *Statinque*. — v. 13. *Satana*. T

Dictum est de his tertio iuxta Matthaeum capite. Ille tamen simul et Lucas dixerunt, A diabolo hic autem a Satana. Quum enim daemon multa habeat nomina, et ab vnaquaque malitia sua recipiat appellationem: illi quidem vnum posuerunt, hic vero aliud.

Dictus est autem Satanas, hoc est contrarius, Nam Deo contrarius est daemon, et contraria statuens.

Verf. 13. *Et erat cum bestiis*.

Matthaeus et Lucas genera quoque tentationum scripserunt. Marcus vero quum supra caeteros breuitatis esset amator, satis putauit dicere, Et tentabatur. In hoc enim genera quoque complexus est. Quod autem erat cum bestiis, propter magnam loci solitudinem accidit: vt etiam ab hoc discas, quod is qui tuetur animae dignitatem, bestiis potius formidabilis est. Ante inobedientiam enim iussum erat vt omnibus homo dominaretur.

Verf. 13.

4) ἔγραψαι. B.

5) τῶ, abest. A.

ὅτι οἱ εὐαγγελισαὶ ποτὲ μὲν, ἀκεραίαν τῶν τοιούτων ρητῶν ἀπομνημονεύουσι· ποτὲ δὲ, τὴν μὲν τοῦ ρητοῦ διάνοιαν ὀλόκληρον ἀποσώζουσι, λέξεις δὲ τῆς ἀπαρατηρήτως ὑπαλλάττουσιν, ὅταν οὐδὲν τι μέλλοι τῷ λόγῳ τοῦτο λυμαίνεσθαι, τῆς ἀντεισαχθείσης λέξεως ταῦτὸν σημαίνουσης. δεικτικὰ γὰρ ἄμφω, καὶ τὸ, οὗτος, καὶ τὸ, σύ.

Αὐθὺς οὖν τοῦ ματθαίου μὲν καὶ τοῦ μάρκου γραφάντων· ἐν ᾧ¹⁾ εὐδόκησα· ὁ²⁾ λουκάς, ἐν³⁾ σοὶ εὐδόκησα, εἶρηκα. καὶ τοῦτο κἀνῶν ἕσω σοὶ καθολικὸς ἐπὶ τῶν τοιούτων πάντων.

q) Matth. 3, 17.

r) Luc. 3, 22.

Verf. 12. Καὶ εὐθὺς — v. 13. σατανᾶ.

Ἐρηται καὶ περὶ τούτων ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαίου. ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν, ἐτι δὲ καὶ λουκάς, ὑπὸ τοῦ¹⁾ διαβόλου, εἶπον· μάρκος δὲ, ὑπὸ τοῦ σατανᾶ. πολυωνυμίου γὰρ ὄντος τοῦ δαιμονος, καὶ ἀφ' ἑκάστης αὐτοῦ κακίας ὀνομαζομένου, τὸ μὲν οὗτοι· τὸ δὲ, οὗτος εἰρήκασι.

s) Matth. 4, 1.

Luc. 4, 2.

Λέγεται δὲ σατανᾶς, ὁ ἀντικείμενος. ἀντίκειται γὰρ ὁ δαίμων τῷ θεῷ, τὰ ἐναντία νομοθετῶν.

Verf. 13. — Καὶ ἦν μετὰ τῶν θηρίων.

Ματθαῖος¹⁾ μὲν καὶ λουκάς καὶ τὰ εἶδη πᾶν πειρασμῶν αὐτοῦ ἀνεγράψαν²⁾· ὁ δὲ μάρκος, φιλοσύντομος ὢν ὑπὲρ τοῦ ἄλλου, ἠρκέσθη τῷ³⁾ εἰπεῖν· ὅτι καὶ ἦν πειραζόμενος. ἐν τούτῳ γὰρ καὶ τὰ εἶδη συμπεριέλαβεν. ἦν δὲ μετὰ τῶν θηρίων, διὰ τε τὴν ἄγαν ἐρημίαν τοῦ τόπου, καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι ὁ φυλάττων τὸ ἄξιωμα τῆς ψυχῆς, φοβερός μᾶλλον τοῖς θηρίοις ἐστίν. ἀρχεῖν γὰρ πάντων αὐτῶν πρὸ τῆς παρακοῆς ὁ ἀνδρωπος ἐκελεύσθη.

t) Matth. 4, 3.

seqq. Luc. 4, 3.

seqq.

Verf. 13. *Et angeli — ei.*

Post tentationes videlicet, et post manifestam de tentatore victoriam, quemadmodum significauit Matthaeus.

Verf. 14. *Postquam autem — Dei.*

Dictum est et de his eodem capite. Euangelium autem regni Dei dicit nunc nouum testamentum, vtpote annuntians de regno Dei, et inducens ad regnum Dei.

Verf. 15. *Et dicens — tempus.*

Tempus a Deo constitutum conuersationi noui testamenti, de quo dicit Apostolus: Vbi venit completio temporis, misit Deus filium suum.

Verf. 15. *Et — Dei.*

Appropinquauit vt regnet super credentes, sicut manifestius interpretati sumus praedicto capite.

Verf. 15. *Resipiscite — euangelio.*

Rursum euangelium nominauit hic testamentum nouum, adhortans vt nouo testamento credant. Vel, sicut illud credere suadet.

Verf. 16. *Ambulans — piscatores.*

De his eodem capite dictum est.

Verf. 13. Καὶ οἱ ἄγγελοι — αὐτῶ.

Μετὰ τοὺς πειρασμοὺς δηλονότι, καὶ μετὰ τὴν κατὰ τοῦ πειρασοῦ περιφανῆ νίκην, ὡς ὁ ματθ. Δαῖος ἐπεσημήνατο.

Verf. 14. Μετὰ δὲ — τοῦ Θεοῦ.

Ἐιρηται καὶ περὶ τούτων ἐν τῷ αὐτῷ κεφαλαίῳ. εὐαγγέλιον δὲ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ νῦν, τὴν καινὴν διαθήκην λέγει, ὡς μηνύουσάν περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ἢ ὡς εἰσάγουσαν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ.

Verf. 15. Καὶ λέγων — καιρὸς.

Ὁ καιρὸς ὁ ἀφοριθεὶς παρὰ Θεοῦ τῆ πολιτείας τῆς παλαιᾶς διαθήκης, περὶ οὗ Φησιν ὁ ἀπόστολος· ὅτι ὅτε ἤλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, Gal. 4, 4. ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ.

Verf. 15. Καὶ — Θεοῦ.

Ἠγγικεν, ἵνα βασιλεύσῃ τῶν πισευόντων, ὡς ἡρμηνεύθη φανερώτερον ἐν τῷ δηλωθέντι κεφαλαίῳ.

Verf. 15. Μετανοεῖτε — εὐαγγελίῳ.

Πάλιν εὐαγγέλιον ἐνταῦθα, τὴν καινὴν διαθήκην ὠνόμασε, παραινῶν, ὅτι πισεύετε τῇ καινῇ διαθήκῃ, ἡγουν, ὡς αὕτη ὑποτίθησι.

Verf. 16. Περιπατῶν — βασιλεῖς.

Ἐιρηται καὶ περὶ τούτων ἐν τῷ τοιούτῳ κεφαλαίῳ.

Verf. 17. *Et dixit* — v. 18. *sequuti sunt eum.*

Similiter et de his eodem capite dictum est.

Verf. 19. *Et progressus* — v. 20. *eum.*

Dictum est et de his ibidem.

Verf. 21. *Et ingrediuntur* — *docebat.*

Haec etiam Lucas scripsit. Venerunt autem Capernaum a Nazaret, sicut ille significauit: Sabbathis vero, hoc est, diebus Sabbathorum, quando videlicet Sabbathum erat. In his enim diebus, dum illis otium erat, permittebat lex vt congregarentur ac leges recitarent. Tunc ergo ingressus est, vt per otium omnes audirent ipsum.

Verf. 22. *Et stupebant* — *scribae.*

Haec Matthaeus quoque posuit in fine quinti capituli. Verum ille Christum in montem ascendisse dicit, ibique sedentem discipulos suos docuisse, adstantibus et turbis; deinde post longum sermonem inducit, quod etiam turbae stupuerunt super doctrina ipsius, etc. Manifestum ergo est, vtrumque factum esse.

Cap. I. De Daemoniaco.

Verf. 23. *Et erat* — v. 24. *Dei.*

Haec etiam dixit Lucas. Vocant autem daemoneum immundum, quasi immunditiis ac sceleribus

παρεσημώσατο. B.

Verf. 17. Καὶ εἶπεν — v. 18. ἠκολούθησαν αὐτῷ.

Καὶ περὶ τούτων ὁμοίως ἐν ἐκείνῃ εἴρηται.

Verf. 19. Καὶ προβάς — v. 20. αὐτοῦ.

Εἴρηται καὶ περὶ τούτων ἐκεῖ.

Verf. 21. Καὶ εἰσπρὸνόντα — ἠεῖδασκε.

Ταῦτα καὶ ὁ λουκᾶς ἐσήρησεν. ἦλθόν δὲ εἰς καπεργασοὺμ ἀπὸ τῆς ναζαρέτ, ὡς*) ὁ αὐτὸς ὁ ἔφη- x) Luc. 4, 16: σημειώσατο. τοῖς σαββάσι δὲ, ἀντὶ τοῦ, ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν σαββάτων, ὅτε ἦν, δηλαδὴ, σαββατοῦκα ἐν ταύταις, γὰρ ταῖς ἡμέραις ἀργουῶσιν αὐτοῖς ἐπέτρεπεν ὁ νόμος συνάγεσθαι, καὶ τοὺς νόμους ἀναγινώσκειν. τότε οὖν εἰσήρχετο, ἵνα πάντες ἀκούσωσιν αὐτοῦ κατὰ σχολήν.

Verf. 22. Καὶ ἐξεπλήσσοντο — γραμματεῖς.

Ταῦτα καὶ ὁ ματθαῖος παρέδηκεν ἐν τῷ τέλει τοῦ πέμπτου κεφαλαίου. ἀλλ' ἐκεῖνος, εἰς τὸ μέρος ἀναβήκαμ*) λέγει τον χριστον, κακει καδι- γ) Matth. 5, 1. σαντα διδάξαι τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, παρεσῶτων τῶν ὄχλων. εἶτα μετὰ μακρὰν διδασκαλίαν ἐπάγει ὅτι καὶ**) ἐξεπλήσσοντο οἱ ὄχλοι ἐπὶ τῇ z) Matth. 7, 28. διδαχῇ αὐτοῦ, καὶ τὰ ἐξῆς. δῆλον οὖν ἔστιν, ὅτι καὶ ἀμφότερα γεγονόασιν.

ΚεΦ. Α. Περὶ τοῦ δαιμονιζομένου.

Verf. 23. Καὶ ἦν — v. 24. τοῦ θεοῦ.

Ταῦτα καὶ ὁ*) λουκᾶς εἴρηκεν. ἀκάθαρτον δὲ a) Luc. 4, 33. καλοῦσι τὸ δαιμόνιον, ὡς ἐφηνυμένον ταῖς ἀκα-

gaudentem. Clamauit sane homo, non ferente quod in eo erat daemone vim diuinitatis. Sine, hoc est, dimitte nos. Quid tibi nobiscum commune est? Christum quoque vocauit Nazarenum, eo quod in ciuitate Nazaret nutritus esset, quem admodum scripsit Matthaeus.

Perditionem autem, vocat hic daemon cohibitionem suae potestatis, virtutemque contrariam, ac sui perfequutionem. Id etiam quod additur, Noui te quis sis, adulando ei dixit, vt ipsi parceret. Non solum autem dixit sanctus, sed, Ille sanctus cum articuli additione. Siquidem et prophetae sancti sunt, sed per participationem: solus autem Deus proprie et natura sanctus est. Ob id ergo dixit, sanctus ille, hoc est natura et proprie sanctus.

Verf. 25. *Et increpauit — ab eo.*

Increpauit, hoc est, os obturauit. Vide autem quod non suscepit Christus a daemone testimonium, quanquam vera diceret. Primum quidem quia non vult veritas vt sibi a falsitate perhibeatur testimonium. Deinde docuit nos ne daemonibus vnquam credamus, etiam vera dicentibus: quum enim ament mendacium, sintque nobis inimicissimi, nunquam vera loquuntur, nisi vt ad fallendum, veritate quasi esca quadam vtantur.

Verf. 26. *Et quum discerpisset — ab eo.*

Pro discerpisset dicit Lucas, Projecisset in medium: addens quod nihil illi nocuit. Ei siquidem permisit dominus, vt hominem proiiceret, quo demonstratur proiicientis malitia: nocere autem

?) Λουκᾶς corrigendum.

δαρσίαις καὶ μιαισίαις. ἀνέκραξε δὲ ὁ ἄνθρωπος, μὴ φέροντος τοῦ ἐν αὐτῷ δαιμονίου τὴν προσβολὴν τῆς θεότητος. εἶα δὲ, ἀντὶ τοῦ, ἄφες ἡμᾶς, τί κοινὸν ἡμῖν καὶ σοί; ναζαρηθὸν δὲ τὸν χριστὸν ὠνόμασεν, ὡς ἀνατραφέντα ἐν τῇ πόλει ναζαρέτ, καθὼς ἰ) α) ματθαῖος ἰσόρησεν.

b) Luc. 4, 16.

Ἀπώλειαν δὲ ἐνταῦθα β) ὁ δαίμων, τὴν ἐποχὴν τῆς δυνάμεως καὶ ἀνενεργησίαν καὶ διώξιν ἑαυτῶν καλεῖ. τὸ δὲ οἶδά σε, τίς εἶ, εἶπε, κολακεύων αὐτὸν, ἵνα φείσῃται αὐτοῦ. οὐκ εἶπε δὲ ἅγιος, ἀλλ' ὁ ἅγιος, μετὰ τῆς τοῦ ἄρθρου προσθήκης. ἅγιοι μὲν γὰρ καὶ οἱ προφῆται, ἀλλὰ κατὰ μετοχὴν· μόνος δὲ ὁ θεὸς φέσει καὶ κυρίως ἅγιος. διὰ τοῦτο τοίνυν εἶπεν, ὁ ἅγιος, ἀντὶ τοῦ, ὁ φύσει καὶ κυρίως ἅγιος.

Verf. 25. Καὶ ἐπετίμησεν — ἐξ αὐτοῦ.

Ἐπετίμησεν, ἀντὶ τοῦ, ἐπεσόμισεν. ὅρα δὲ, πῶς οὐκ ἐδέξατο τὴν ἀπὸ τοῦ δαίμονος μαρτυρίαν ὁ χριστὸς, καίτοι ἀληθεύουσαν; πρῶτον μὲν, ὅτι οὐκ ἔχρηξεν ἡ ἀλήθεια μαρτυρηθῆναι παρὰ τοῦ ψεύδους· ἔπειτα ἐδίδαξεν ἡμᾶς, μὴ πιστεύειν τοῖς δαίμοσι, καὶ ἀληθῆ λέγωσι. Φιλοψευδεῖς γὰρ ὄντες καὶ πολεμιώτατοι, οὐκ ἂν ποτε ἀληθεύσαιεν, εἰ μὴ πρὸς ἀπάτην τῇ ἀληθείᾳ χρῆσονται, γ) καθάπερ τινὶ δελέατι.

Verf. 26. Καὶ σπαράξαν — ἐξ αὐτοῦ.

Τὸ σπαράξαν, ῥίψαν εἶπεν δ) λουκᾶς, προσ- c) Luc. 4, 35. θεῖς· ὅτι μηδὲν βλάβαν αὐτόν. ῥίψαι μὲν γὰρ τὸν ἄνθρωπον συνεχώρησεν ὁ) χριστὸς, ἵνα δεχθῆ τοῦ ῥίψαντος ἡ κακία· βλάβαι δὲ οὐκ εἶσιν.

8) λέγει, post ἐνταῦθα, addit. A.

9) Forte, χρήσιμον.

1) ὁ κύριος. B.

non permisit, vt appareret expellentis potentia. Clamavit etiam voce magna flagellatus imperio dominico. Non dixit tamen quid clamauerit, eo quod voces nihil significantes ediderit.

Verf. 27. *Et admirati sunt — obediunt ei?*

Quid est hoc quod videmus? Dicebant autem etiam nunc Christi doctrinam, vtpote differentem a doctrina scribarum, aut etiam a doctrina Iohannis Baptistae. Illi siquidem docebant tantum: Christus vero etiam daemones cum potestate expellebat. Autoritatis namque est. Obmutesce et exi. Lucas vero loco eius quod dicitur: Quae doctrina noua haec, dixit, Quod est hoc verbum? nominans verbum, doctrinam quae per verbum fit: aut dicens Verbum, illud quod ad daemonem factum est, puta, Obmutesce et exi. Vnde etiam addidit: Quia cum autoritate ac potestate imperat spiritibus immundis et exeunt. Cum autoritate quidem, eo quod iuberet: cum potestate vero, eo quod efficeret, quod vellet.

Verf. 28. *Exiit autem — Galilaeae.*

Dictum est de hoc quarto iuxta Matthaeum capite.

Cap. II. De focru Simonis.

Verf. 29. *Et statim — Iohanne.*

Qua de causa eo venerit superius dictum est octauo iuxta Matthaeum capite.

Verf. 30.

σεν, ἵνα Φωνῇ τοῦ ἀπελαύνοντος αὐτὸν ἡ δύναμις.
ἔκραξε δὲ Φωνῇ μεγάλη, μασιχθὲν ὑπὸ τῆς
δεσποτικῆς Φωνῆς. οὐκ εἶπε δὲ, τί ἔκραξεν, ὡς
ἀσήμεντά κ' ἐκράξαυτος.

Verf. 27. Καὶ ἐθαμβήθησαν — ὑπα-
κουουσιν αὐτῷ;

Τί ἐστὶ τοῦτο, ὃ βλέπομεν; διδασχὴν δὲ καινὴν
ἔλεγον, τὴν τοῦ Χριστοῦ, ὡς παράλλαττουσαν
τῆς διδασχῆς τῶν γραμματέων, ἢ τῆς τοῦ βαπτί-
σοῦ ἰωάννου. οὐ μὲν γὰρ ἐδιδασκὸν μόνον, ὁ δὲ
Χριστὸς ἐτι καὶ δαιμόνας ἀπήλαυνε κατ' ἐξουσίαν.
ἐξουσιαστικὸν γὰρ τὸ, Φιμώθητι, καὶ τὸ, ἔξελ-
θε. τὸ δὲ λουκᾶς ἰσχυρῶς ἀντὶ τοῦ τίς ἡ διδασχὴ ἢ καινὴ
αὕτη τίς ὁ λόγος; οὗτος, εἶρηκε λόγον ὀνομά-
σας, τὴν διὰ λόγου διδασχὴν ἢ λόγον λέγων, τὸν
λεχθὲντα πρὸς τὸ δαιμόνιον, τὸ Φιμώθητι, καὶ
τὸ, ἔξελθε. προσέθηκε γάρ· ὅτι ἐν ἐξουσία
καὶ δυνάμει ἐπιτάσσει τοῖς ἀκαθάρτοις πνεύμα-
σιν. ἐν ἐξουσία μὲν, διὰ τὸ ἐπιτάσσειν· ἐν δυνά-
μει δὲ, διὰ τὸ ἀνύειν.

d) Luc. 4, 36.

e) Luc. 4, 36.

Verf. 28. Ἐξῆλθε δὲ — γαλιλαίας.

Ἐρρηται περὶ τούτου ἐν τῷ τετάρτῳ κεφαλαίῳ
τοῦ κατὰ ματθαίου.

Κεφ. Β. Περὶ τῆς πενθερᾶς

πέτρου.

Verf. 29. Καὶ εὐθέως — ἰωάννου.

Τίνος ἕνεκεν ἦλθεν ἐκεῖ, προεῖρηται ἐν τῷ ὀγδόῳ
κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαίου.

Verf. 30.

Verf. 30. *Socrus autem* — v. 31. *ipsis.*

De his quoque dictum est eodem capite. Vide autem quod Christus saepius ob aliorum fidem confert aliis sanitatem, quando futurum est, ut is quoque credat qui curatur; et non potest ad se venire, aut propter aegritudinem, aut propter intempestivam aetatem, aut etiam propter ignorantiam. Nam et hic alii eum deprecati sunt.

Suscipiamus igitur et nos Christum siue sermonem eius, ut febrim affectionum in nobis extinguat. Suscepto autem beneficio ministremus ei, curando pauperes. Quicquid enim, inquit, fecistis vni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis: ministremus et his qui eum imitantur quasi discipulis ipsius, ut et illi pro nobis deprecantur.

Cap. III. De curatis a variis languoribus.

Verf. 32. *Facta autem vespera* — v. 33. *ianuam.*

Dictum est et de his capite nono iuxta Matthaeum.

Verf. 34. *Et curavit* — *eiecit.*

Marcus quidem dixit, quod multos curaverit. Matthaeus vero quod omnes. Similiter autem et de daemoniis dixit Marcus, quod daemonia multa eiecit: Matthaeus vero quod spiritus eiecit, puta omnes.

Quid ergo dicimus? Quod Multos et Multa, addidit hic euangelista, non quod aliquos praetermiserit

Verf. 30. Ἡ δὲ πενθερά — v. 31. αὐτοῖς.

Ἐιρηται καὶ περὶ τούτων ἐν τῷ αὐτῷ κεφαλαίῳ: σκόπει δὲ, ὅτι, πολλάκις, ὁ χριστὸς τῆ ἐτέρων πίσει χαρίζεται τὴν ἐτέρων ἰασιν, ὅταν μέλλοι πίσειευσεν καὶ ὁ θεραπευόμενος, καὶ μὴ δύνηται πρὸς αὐτὸν ἐλθεῖν, ἢ διὰ νόσον, ἢ δι' ἄωρον ἡλικίαν, ἢ καὶ δι' ἄγνοιαν. καὶ γὰρ ἐνταῦθα, ἕτεροι αὐτὸν παρεκάλεσαν. —

Ἐποδεξώμεθα οὖν καὶ ἡμεῖς τὸν χριστὸν, εἶπουν, τὸν λόγον αὐτοῦ, ἵνα τῶν ἐν ἡμῖν παθῶν τὴν πυρώσιν ἀποσβεσῇ. τυχόντες δὲ εὐεργεσίας, διακονήσωμεν αὐτῷ, θεραπεύοντες τοὺς πένητας. Ἐφ' ὅσον, ἡ) γὰρ Φησὶν, ἐποιήσατε ἐν τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε. διακονήσωμεν δὲ καὶ τοῖς αὐτοῦ μιμηταῖς, ὡς μαθηταῖς αὐτοῦ, καὶ ὡς ὑπὲρ ἡμῶν ἰκετεύουσιν.

h) Matt. 25, 40.

Κεφ. Γ. Περὶ τῶν ἰαθέντων ἀπὸ ποικίλων νόσων.

Verf. 32. Ὀψίας δὲ γενομένης — v. 33.

Ἐιρηται καὶ περὶ τούτου ἐν τῷ ἐνάτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατα ματθαίου.

Verf. 34. Καὶ ἐθεράπευσε — ἐξέβαλε.

Ὁ μὲν μάρκος εἶπεν, ὅτι ἐθεράπευσε πολλούς· ὁ δὲ ματθαῖος, ὅτι πάντας. ὁμοίως δὲ καὶ ἡ) Matth. 8, 16. περὶ τῶν δαιμονίων, ὁ μὲν μάρκος, ὅτι δαιμόνια πολλά ἐξέβαλεν· ὁ δὲ ματθαῖος, ὅτι ἐξέβαλε. ἡ) Matth. 8, 16. τὰ πνεύματα, δηλονότι, πάντα.

Τί οὖν φαμέν; τὸ πολλοὺς ἐνταῦθα καὶ τὸ πολλὰ προσέδηκεν ὁ εὐαγγελιστὴς, οὐχ ὅτι παρ- ἐλίπε

miserit dominus, quin curauerit, aut daemonia aliqua reliquerit, sed tantum, vt ostendat Marcus, quod multi fuerint qui sanati sunt, multaue eie-
cta daemonia. Considera autem quomodo daemonia cum esse, non coniungat aliis infirmitatibus, sed hoc per se ponat tanquam id quod miserum est.

Verf. 34. *Et non — ipsum.*

Prohibebat ipsa de se loqui, clamantia sicut dixit Lucas, et dicentia, Tu es Christus filius Dei. Loquebantur vero de eo quoniam nouerant ipsum esse Christum, sicut rursus dixit Lucas. Cognoscebant autem per radium diuinitatis, qui in eos ad modum ignis iaciebatur. Non sinebat etiam ea loqui propter causam quam superius reddidimus, vbi obmutescere fecit spiritum immundum hominis in synagoga vexati.

Verf. 35. *Et summo mane — orabat.*

In crepusculo, hoc est, quum adhuc nox esset: summum mane enim crepusculum est sine diluculum. Sic enim alibi quoque dixit Iohannes, quod Maria Magdalene venit summo mane, quum adhuc tenebrae essent. Verum Marcus quidem hoc loco dixit, In crepusculo: Lucas vero, Facto die. Non est autem contradictio: Nam valde mane et crepusculum est, et diei principium.

Abiit autem in desertum locum, vt nos doceret: quod si quando admiratione digna fecerimus, laudem ab hominibus fugiamus; et ab aliis segregati, Deo qui nobis beneficium contulit gratias agamus.

²⁾ ἐκώλυσεν. A.

³⁾ καὶ ἴωσ. B.

ἐλίπέ τινὰς ἀθεραπεύτους ὁ κύριος; οὐδ' ὅτι δαιμονιά τινὰ ἀφῆκεν, ἀλλ', ἵνα δείξῃ μόνον ὁ μαρκοῦς, ὅτι πλῆθος ἦσαν οἱ θεραπευθέντες, καὶ ὅτι πολλὰ ἦν τὰ ἐνβληθέντα δαιμόνια. σκόπει δὲ, πῶς τὸ δαιμονῶν οὐ συντάττει ταῖς ἄλλαις νόσοις, ἀλλ' ἰδίως αὐτὸ τιθεσὶν, ὡς χαλεπώτατον.

Verf. 34. Καὶ οὐκ — αὐτόν.

Ἐκώλυεν²⁾ αὐτὰ λαλεῖν, περὶ ἑαυτοῦ κρίζοντα, καθά³⁾ ἰσόρησεν ὁ λουκάς, καὶ⁴⁾ λέγοντα, ἢ) Luc. 4. 41. ὅτι σὺ εἶ ὁ χριστός, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ. ἐλάλουν δὲ περὶ αὐτοῦ,⁴⁾ ὅτι ἤδεισαν αὐτόν ὅτι τὸν χριστόν, ὡς ὁ λουκάς πάλιν εἶρηκεν. ἐγίνωσκον δὲ αὐτόν, προσβαλούσης αὐτοῖς σφοδρῶς τῆς ἀκτίνος τῆς θεότητος, πυρὸς δίκην· οὐκ εἶα δὲ αὐτὰ λαλεῖν, διὰ τὴν αἰτίαν, ἣν ἀποδεδώκαμεν αἰωτέρω, ἐνθα ἐφίμωσε τὸ ἀκαθάρτον πνεῦμα τοῦ ἐν τῇ συναγωγῇ ὄντος ἀνθρώπου.

Verf. 35. Καὶ πρῶτ' ἐννυχον — προσήχετο.

Ἐννυχον, ἀντὶ τοῦ, νικτὸς ἐτι οὔσης. τὸ γὰρ λίαν πρῶτ', ἐννυχόν ἐστι, εἶπουν, ἐνσκοτον. οὕτω γὰρ καὶ ὁ ἰωάννης εἶρηκεν ἐν ἄλλοις· ὅτι^{k)} μαρία k) Io. 20. 1. ἡ μαγδαληνὴ ἔρχεται πρῶτ', σκοτίας ἐτι οὔσης, εἰς τὸ μνημεῖον. ἀλλὰ⁵⁾ καὶ μαρκοῦς μὲν, ἐννυχον εἶπε· λουκάς δὲ, γενομένης^{l)} ἡμέρας. οὐκ ἐστι δὲ l) Luc. 4. 42. ἐναντιοφωμία. τὸ γὰρ λίαν πρῶτ', ἐνσκοτόν τε ἐστὶ, καὶ ἀρχὴ τῆς ἡμέρας.

Ἀπῆλθε δὲ εἰς ἐρημίαν, διδάσκων ἡμᾶς, εἰάν τί ποτε ποιήσωμεν ἀξιοθαύμαστον, φεύγειν τὸν ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων ἔπαινον, καὶ κατὰ μόνους γινομένους εὐχαρισεῖν τε τῷ θεῷ, τῷ δόντι χάριν ἡμῖν,

4) διότι. B.

5) καὶ omittit. B.

agamus, ac deprecemur vt illud in posterum confirmet. Vnde locus desertus orationi conueniens est, eo quod distractionem non adferat.

Verf. 36. *Et prosequuti sunt —*

v. 37. *quaerunt.*

Marcus quidem ait, Simon, et qui cum illo erant, prosequuti inuenerunt eum. Lucas autem, quod turbae. Verisimile ergo est, vtrumque factum esse, et primum quidem discipulos hoc fecisse, deinde vero turbas. Etenim discipuli, vt qui feruentius eum amabant anticipauerunt, dicentes de tuis, Omnes quaerunt te. Vide autem quomodo secessio desiderabiliorem eum reddiderat.

Verf. 38. *Et ait — egressus sum.*

Oppidum vel ciuitas est, quae muros habet: pagus autem siue villa aut vicus, quae muris caret: *κομόπολις* vero quod hic ponitur, vicos significat maiores, aut oppidula rusticana, quae et vici et oppida videri possunt: partim quidem muris cincta, partim autem muris carentia. Abeamus inquit in hos etiam vicos, siue ad haec oppidula, vt in illis quoque praedicem. Lucas vero genus quoque praedicationis addidit dicens, Oportet me annuntiare regnum Dei, quod videlicet appropinquauerit, vt super credentes regnet, quemadmodum circa principia praedicationis Christi in euangelio iuxta Matthaeum dictum est. Sed Marcus quidem habet Egressus sum: Lucas vero, Missus sum. Sed verisimile est vtrumque dictum fuisse, nunc hoc, nunc autem illud. Et quia duo quaedam erant in Christo, quod dicitur, Missus sum, intelligitur tanquam homo: quod autem, Egressus sum; quasi Deus.

Verf. 39.

ἡμῖν, καὶ προσεύχεσθαι ἐνδυναμαθῆναι ἔτι. ἐπιτη-
δεῖα δὲ εἰς προσευχὴν ἢ ἐρημία, διὰ τὸ ἀπερί-
σπασον.

Verf. 36. Καὶ καταδιώξαν — v. 37. ζητοῦσι.

Μάρκος μὲν λέγει, ὅτι ὁ σίμων καὶ οἱ μετ' αὐ-
τοῦ μαθηταὶ καταδιώξαντες εὗρον αὐτόν· ὁ δὲ
λουκᾶς, ὅτι^{m)} οἱ ὄχλοι. εἰκὸς δὲ, καὶ ἄμφω ^{m)} Luc. 4, 42.
ταῦτα γενέσθαι, καὶ πρῶτον μὲν, τοὺς μαθητὰς
τοῦτο ποιῆσαι· εἶτα τοὺς ὄχλους. καὶ γὰρ προ-
λαβόντες οἱ μαθηταί, οἷα θερμότερον αὐτόν ἀγα-
πῶντες, εἶπον περὶ τῶν ὄχλων, ὅτι πάντες σε
ζητοῦσιν. ὅρα δὲ, ὅπως ἡ ἀναχώρησις ποθεινότε-
ρον αὐτόν ἐποίησε.

Verf. 38. Καὶ λέγει — ἐξελήλυθα.

Πόλις μὲν ἐστίν, ἡ τετειχισμένη· κώμη δὲ, ἡ
ἀτείχιος· κωμόπολις δὲ, ἡ ἐν μέρει μὲν ἀτείχι-
ος· ἐν μέρει δὲ τετειχισμένη. ἐχομένας δὲ λέγει,
τὰς πλησιαζούσας. ἀπέλθωμὲν, φησι, καὶ εἰς
ταύτας. διὰ τοῦτο γὰρ ἐξελήλυθα, διὰ τὸ κη-
ρύξαι, δηλαδή, καὶ ἐν αὐταῖς. ὁ δὲ λουκᾶς καὶ
τὸ εἶδος τοῦ κηρύγματος προσέθηκεν, εἰπὼν· ὅτιⁿ⁾ ⁿ⁾ Luc. 4, 43.
εὐαγγελισαδάί με δεῖ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ,
δηλαδή, ὅτι ἤγγικεν, ἵνα βασιλεύσῃ τῶν πιπε-
υόντων, ὡς κατ' ἀρχαίς τοῦ κηρύγματος τοῦ Χρι-
στοῦ ἐν τῷ κατὰ ματθαῖον εὐαγγελίῳ προείρηται.
ἀλλὰ Μάρκος μὲν φησὶν· ὅτι ἐξελήλυθα· λουκᾶς
δὲ· ὅτι^{o)} ἀπέβαλμα. εἰκὸς δὲ καὶ ἄμφω ῥηθῆναι ^{o)} Luc. 4, 43.
νῦν μὲν τοῦτο, νῦν δὲ ἐκεῖνο. καὶ ἐπεὶ διπλοῦς ἦν
ὁ Χριστός, τὸ μὲν ἀπέβαλμα, ὡς ἄνθρωπος εἶρηκε
τὸ δὲ ἐξελήλυθα, ὡς Θεός.

Verf. 39. *Et praedicabat — eiciebat.*

A doctrina transibat ad miracula, ut quos non attrahebat sermo attraheret miraculorum potentia, et ut sermonem confirmaret.

Simul etiam figura nobis fuit, ut non solum de virtute loquamur, verum etiam operemur.

Cap. IV. De leproso.

Verf. 40. *Et venit — mundare.*

De hoc leproso dictum est sexto iuxta Matthaeum capite. Videntur autem euangelistae aliquantulum circa tempus sanationis huius discrepare. Matthaeus siquidem antequam Petri socrum curaret, ponit ea quae de leproso sunt. Marcus vero et Lucas postea. Verisimile est autem hos miraculum tantum perscrutatos esse, et de tempore non magnopere curasse, re videlicet non necessaria: quod et alias frequenter fecerunt.

Verf. 41. *Iesus autem — v. 42.*
mundatus est.

Similiter et de hoc ibidem dictum est.

Verf. 43. *Et comminatus — v. 44. illis.*

Comminatus est et duobus caecis. Quaere autem enarrationem decimi septimi capitis iuxta Matthaeum, in quo de comminatione dictum est. Emisit vero eum a conspectu suo, hoc est amandavit.

De

6) Forte, ἐπεσπᾶτε, seu ἐπεσπάσατε.

Verf. 39. Καὶ ἦν κηρύσσων — ἐκβάλλων.

Ἀπὸ τῆς διδασκαλίας μετέβαινε ἐπὶ τὰ θαύματα, ἵνα, οὗς οὐκ ἐπισπᾶται ὁ λόγος, ἐλυώσῃ τῶν θαυμάτων ἢ δύναιμι, καὶ ἵνα βεβαιώσῃ τὸν λόγον τοῖς θαύμασι.

Καὶ ἅμα τύπος ἡμῖν ἐγένετο, τοῦ μὴ μόνον λέγειν περὶ ἀρετῆς, ἀλλὰ καὶ πράττειν.

Κεφ. Δ. Περὶ τοῦ λεπροῦ.

Verf. 40. Καὶ ἔρχεται — καθαρίσαι.

Ἐιρηται περὶ τοῦ κεφαλαίου τούτου ἐν τῷ ἕκτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον. Φαίνονται δὲ ἑκταῦθα περὶ τὸν καιρὸν τῆς ἰάσεως οἱ εὐαγγελισαὶ μικρὸν τι παραλλάττοντες. ματθαῖος P) μὲν γάρ, πρὸ τοῦ θεραπευθῆναι τὴν πενθερὰν πέτρου, παρτίθεται τὰ κατὰ τὸν λεπρὸν μάρκος δὲ καὶ I) λουκάς, μετ' αὐτήν. εἰκὸς δὲ αὐτοῦς, τὸ θαῦμα μόνον ἀκριβολογησαμένους, μὴ πολυπραγμονῆσαι τὸν καιρὸν, ὡς οὐκ ἀναγκαῖον, ὃ καὶ πολλοῦ πεποιθήμασιν.

P) Matth. 8, 1.
14.

Q) Luc. 4, 38.
5, 12.

Verf. 41. Ὁ δὲ ἰησοῦς — v. 42. ἐκαθαρίθη.

Ἐιρηται καὶ περὶ τούτων ὁμοίως ἐν τῷ ῥηθέντι κεφαλαίῳ.

Verf. 43. Καὶ ἐμβριμῶσάμενος —
v. 44. αὐτοῖς.

Ἐνεβριμῆσατο καὶ τοῖς δυσὶ τυφλοῖς, καὶ ζήτησον τὴν ἐξήγησιν τοῦ ἑπτακαιδεκάτου κεφαλαίου τοῦ κατὰ ματθαῖον, ἐν ᾗ εἰρηται περὶ τῆς ἐμβριμῆσεως. ἐξέβαλε δὲ αὐτὸν ἀπενώπιον αὐτοῦ, τουτέστιν, ἀπέλυσε.

De his autem quae sequuntur data est interpretatio praedicto sexto capite.

Verf. 45. *Ille autem — undique.*

Quum gratus esse vellet leprosus, non tulit ut beneficium silentio tegeretur, sed praedicabat multa de Christi potestate, et disseminabat verbum, quod ad eum dixerat Christus, puta, Volo, Mundare: tanquam per autoritatem factum, statimque in opus deductum. Veniebant autem undique ad Christum, utpote fama ad omnes percurrente. Dicit enim Lucas, quod peruagabatur magis de illo rumor, hoc est fama: et laborem vincebat cupiditas videndi eum, qui adeo diuulgatus esset.

Cap. II. v. 1. *Et — post dies aliquot.*

Post dies, hoc est, praeteritis aliquot diebus.

Verf. 1. *Et auditum est — esset.*

In domo quadam.

Verf. 2. *Et statim — ianuam.*

Vbi audissent quod in domo erat, concurrerunt putantes quod ita facilius ad eum accederent. Tot autem congregati sunt, ut iam neque loca quae circa ianuam erant (hoc est vestibulum domus) caperent reliquos, impleta iam ipsa domo.

Verf. 2. *Et — verbum.*

Videlicet doctrinae.

Περὶ δὲ τῶν ἐξῆς ἠερμηνεύεται ἐν τῷ δηλωθέντι
ἐκτῷ κεφαλαίῳ.

Verf. 45. Ὁ δὲ — πανταχόθεν.

Εὐγνώμων ὢν ὁ λεπρός, οὐκ ἠέσχετε σιγῇ κα-
λύψαι τὴν εὐεργεσίαν, ἀλλ' ἐκήρυττε πολλὰ
περὶ τῆς δυνάμεως τοῦ χριστοῦ, καὶ διετίμιζε
τὸν λόγον, ὃν εἶρηκεν αὐτῷ ὁ χριστός, δηλαδή,
τὸ θέλω, καθάρισθῆτι, ὡς μετ' ἐξουσίας γενόμε-
νον, καὶ ἔργον ἐκβεβηκότα. ἤρχοντο
δὲ πρὸς τὸν χριστὸν πανταχόθεν, οἷα τῆς Φήμης
ἐπὶ πάντας διαθεούσης. Φησὶ γὰρ ἑλευκᾶς ὅτι ^{γ)} Luc. 5, 15.
διέρχετο μᾶλλον ὁ λόγος περὶ αὐτοῦ, ταυτέστιν,
ἡ Φήμη, καὶ ἐνίκᾳ τὸν κόπον ἢ ἐπιθυμία τοῦ ἰδεῖν
τὸν φημιζόμενον.

Cap. II. v. 1. Καὶ — δι' ἡμερῶν.

Δι' ἡμερῶν, ἀντὶ τοῦ, διεκθουσῶν ἡμερῶν τινῶν.

Verf. 1. Καὶ ἠκούθη — ἔστιν.

Ἐἰς οἶκόν τινα.

Verf. 2. Καὶ εὐθέως — θύραν.

Ἀκούσαντες, ὅτι ἐν οἴκῳ ἐστὶ, συνέδραμον προ-
δοκῆσαντες ῥᾶον ἐντυχῆν αὐτῷ. τοσοῦτοι δὲ συν-
ἤχθησαν, ὡς μηκέτι μηδὲ τὰ πρὸς τὴν θύραν
μέρη χωρεῖν ἑτέρους, ἔτουν, τὰ πρόθυρα, ἡδὴ
τῶν ἐνδοῦ πεπληρωμένων.

Verf. 2. Καὶ — λόγον.

Τὸν τῆς διδασκαλίας.

C 4

Καφ.

γ) ὡς, loco καὶ habet. B.

Cap. V. De paralytico.

Verf. 3. *Et — v. 4. iacebat.*

Similia quoque his posuit Lucas: Matthaeus vero de tecto tacens, reliqua similiter retulit.

Verf. 5. *Intuitus — peccata tua.*

Dictum est de his decimo tertio iuxta Matthaeum capite. Est autem paralyticus similiter quicumque animae potentias ad virtutis opus habet immobiles. Quod si per quatuor euangelistas a terrenis eleuetur, et demittatur, siue humilietur coram Christo, audiet et ipse, Remissa sunt tibi peccata tua.

Verf. 6. *Erant autem — v. 7. Deum?*

Dictum est de his ibidem.

Verf. 8. *Et statim — eis.*

Spiritum vocat hic diuinitatem: tanquam Deus enim cognouit cogitationes eorum.

Verf. 8. *Vt quid haec — v. 9. ambula?*

Similiter et de hoc dictum est.

Verf. 10. *Vt — v. 11. domum tuam.*

Et de his quoque data est praedicto capite interpretatio.

Κεφ. Ε. Περὶ τοῦ παρα- λυτικοῦ.

Verf. 3. Καὶ — v. 4. κατέκειτο.

Ὁμοία τούτοις καὶ ὁ Λουκάς¹⁾ παρέθετο: ματ- 5) Luc. 5, 18.
θαῖος²⁾ δὲ, τὰ περὶ τῆς σέγης σιωπήσας, τὰ 3) Matth. 9, 2.
ἐξῆς ὁμοίως ἰσόρησεν.

Verf. 5. Ἰδὼν — ἀμαρτίαι σου.

Ἐιρηται περὶ τούτων ἐν τῷ τρισκαιδεκάτῳ κεφα-
λαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον. παράλυτος δὲ ἔστι, καὶ
πᾶς ὁ ἔχων τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς ἀκινήτους
εἰς ἐργασίαν ἀρετῆς, ἀλλ' ἐὰν ἀπὸ τῶν γήινων
ἀρθῇ ὑπὸ τῶν τεσσάρων εὐαγγελίων, καὶ χαλα-
ρῇ, εἴπου, ταπεινωθῇ ἐνώπιον τοῦ χριστοῦ, ἀκού-
σει καὶ αὐτὸς τὸ, ἀφένταί σοι αἱ ἀμαρτίαι σου.

Verf. 6. Ἦσαν δὲ — v. 7. ὁ θεός,

Ἐιρηται καὶ περὶ τούτων ἐκεῖ.

Verf. 8. Καὶ εὐθέως — αὐτοῖς.

Πνεῦμα ἐνταῦθα, τὴν θεότητα καλεῖ. ὡς θεός
γὰρ ἔγνω τὰς διανοίας αὐτῶν.

Verf. 8. Τί ταῦτα — v. 9. περιπάτεσθε,

Ἐιρηται καὶ περὶ τούτων, ὁμοίως.

Verf. 10. Ἴνα — v. 11. αἰκὸν σου.

Καὶ περὶ τούτων ἐν τῷ δηλωθέντι κεφαλαίῳ ἡς-
μήνευται.

Verf. 12. *Et surrexit — vidimus.*

Et haec ibidem explanata sunt. Nunquam autem sic vidimus, videlicet ab alio, qui admiranda operaretur.

Verf. 13. *Et — eos.*

Egressus est fugiens plausum de miraculo, et cupiens a turba separari.

Cap. VI. De Leui publicano.

Verf. 14. *Et praeteriens — eum.*

Leui hic est Matthaeus: erat enim binominis, de quo particularius dictum est decimoquarto capite euangelii secundum Matthaeum. Vide autem quomodo eos qui digni sunt eligat, quasi margaritas in luto iacentes.

Verf. 15. *Et factum est — eum.*

Etiam de his omnibus in eo capite require.

Verf. 16. *Et — v. 17. ad poenitentiam.*

Etiam haec in eo capite declarata sunt. Reprehendebant autem Christum, quasi nihil discriminis facientem inter sanctum et eum qui iuxta legem prophanus habebatur, non agnoscentes quod supra legis consuetudinem praestaret humanitatis gratiam. Lex siquidem prauum eiiciebat: Christus vero immutabat. Ostendit ergo quod non quasi iudex, sed quasi medicus aduenerit: ideo etiam cum infirmis versabatur.

Verf. 18.

3) *Ad poenitentiam, quod Hentenius habet, neuter meorum agnoscit.*

Verf. 12. Καὶ ἠγέρθη — εἶδομεν.

Καὶ ταῦτα ἐν ἐκείνῳ διασεσάφηται. οὐδέποτε δὲ οὕτως εἶδομεν, ἐφ' ἑτέρου, δηλονότι, τερατουργούντος.

Verf. 13. Καὶ — αὐτούς.

Ἐξῆλθε, Φεύγων τε τὸν ἐπὶ τῷ θαύματι κρότον, καὶ ἰδιάσαι βουλόμενος.

Κεφ. 5. Περὶ λευῖ τοῦ τελώνου.

Verf. 14. Καὶ παράγων — αὐτῶ.

Ὁ λευῖς οὗτος, ὁ ματθαῖός ἐστι. διάνυμος γὰρ ἦν. περὶ αὐτοῦ λεπτομερέτερον ἐν τῷ τεσσαρεσκαίδεκάτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον εὐαγγελίου περιέριπται. ὅρα δὲ, πῶς ἐκλέγεται τοὺς ἀξίους, ὥσπερ μαργαρίτας ἐν βορβόρῳ κειμένους.

Verf. 15. Καὶ ἐγένετο — αὐτῶ.

Καὶ περὶ τούτων πάντων ἐν ἐκείνῳ τῷ κεφαλαίῳ ζήτησον.

Verf. 16. Καὶ — v. 17. ἀμαρτωλούς.⁸⁾

Ἐν ἐκείνῳ τῷ κεφαλαίῳ καὶ ταῦτα διηρημευήθησαν. ἐπελάβοντο δὲ τοῦ χριστοῦ, ὡς μὴ διασέλλουτος ἀνὰ μέσον ἀγίου καὶ βεβήλου κατὰ τὸν νόμον, μὴ γινώσκοντες, ὡς ὑπὲρ τὴν νομικὴν χρῆσιν παρέχει τὴν φιλάνθρωπον χάριν. ὁ μὲν γὰρ νόμος ἐξέβαλλε τὸ κακόν· ὁ δὲ χριστὸς μετέβαλεν. ἔδειξεν οὖν, ὅτι οὐχ ὡς κριτὴς παραγέγονεν, ἀλλ' ὡς ἰατρός. διὸ καὶ τοῖς νοσοῦσι συνανεσρέφετο.⁹⁾

Verf. 18.

⁹⁾ συνανεσρέφετο. Α.

Verf. 18. *Et erant* — v. 20. *diebus.*

Etiam de his inuenies supradicto capite.

Verf. 21. *Et nemo* — *fit.*

Et haec quoque parabola eodem capite declarata est.

Verf. 22. *Nullus praeterea* — *mittendum est.*

De hac similiter parabola quaere eodem capite.

Verf. 23. — *Et factum est* — v. 24. *licet?*

Quaere de his circa finem vicesimi capituli in euangelio secundum Matthaeum.

† Qui post operationem in immobilitate animi constituti sunt, sermones decerpunt ab his quae facta sunt, hisque pie aluntur: Sabbathum enim ad otium factum, immobilitatis animi signum est quemadmodum dies praecedentes, operationis, propter laborem.

Verf. 25. *Et* — v. 26. *erant?*

Hanc quoque historiam eo loco quaere.

Istum autem Abiathar Regum historia Achimelech vocat: liber autem Psalmorum Abimelech. Manifestum ergo est quod binominis fuerit, utroque modo appellatus Achimelech vel Abimelech, quemadmodum et alii Hebraei. Cognomen vero Abiathar habuit a progenitoribus deductum. Ideo filius quoque eius similiter Abiathar vocatus est.

† Abia-

¹⁾ περι δὲ τῶν λοιπῶν ζήτησου. B.

²⁾ Haec in margine habet. A.

³⁾ ἀναλέγοντες. A.

Verf. 18. Καὶ ἦσαν — v. 20. ἡμέραις.

Καὶ περὶ τούτων εὐρήσεις ἐν τῷ δηλωθέντι κεφαλαίῳ. τὸ δὲ ἐν ᾧ, ἀντὶ τοῦ, ἔφοσον.

Verf. 21. Καὶ οὐδεὶς — γίνεταί.

Καὶ αὕτη ἡ παραβολὴ ἐν τῷ τοιοῦτῳ κεφαλαίῳ σεσαφηνίσαί.

Verf. 22. Καὶ οὐδεὶς — βλητέον.

Καὶ περὶ ταύτης τῆς παραβολῆς ὁμοίως ἐν ἐκείνῳ ζήτησον.

Verf. 23. Καὶ ἐγένετο — v. 24. ἔξεσι;

Ζήτησον περὶ τούτων¹⁾ πρὸς τῷ τέλει τοῦ εἰκοσοῦ κεφαλαίου τοῦ κατὰ ματθαίου.

[Τίλλοντες οἱ²⁾ μετὰ τὴν πρακτικὴν ἐν τῇ ἀπαθείᾳ γινόμενοι, τοὺς λόγους³⁾ ἀναλέγονται τῶν γεγονότων, καὶ τούτοις εὐσεβῶς τρέφονται. τὸ γὰρ σάββατον, ἀπαθείας σύμβολον, διὰ τὴν ἀργίαν, ὡς περὶ καὶ πρακτικῆς, αἱ πρὸ ταύτης ἡμέραι, διὰ τὴν ἐργασίαν.]

Verf. 25. Καὶ — v. 26. οὔσι;

Καὶ ταύτην τὴν ἰσορίαν ἐν ἐκείνῳ ζήτησον.

Τοῦτον δὲ τὸν ἀβιάδαρ, ἡ μὲν βίβλος τῶν βασιλείων ἀχιμέλεχ ὀνομάζει ἡ δὲ βίβλος τῶν⁴⁾ ψαλμῶν, ἀβιμέλεχ. δῆλον οὖν, ὅτι διάνυμος ἦν, ἀμφοτέρα καλούμενος, ἀχιμέλεχ καὶ ἀβιμέλεχ, ὡς καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν ἑβραίων. τὸ δὲ ἀβιάδαρ προσωνυμίαν εἶχε, καταγομένην ἐκ προγόνων. διὸ καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ὁμοίως ἀβιάδαρ ἐκλήτο.

† Abiathar iste princeps sacerdotum dicitur: Regum autem historia Achimelech sacerdotem fuisse tradit. Verisimile ergo est Abiathar requisivisse, quum David in domum Dei ingressus est, vel propter summi sacerdotii praestantiam, vel ob imbecillitatem prae senectute. Achimelech vero tunc ea quae diuini cultus erant exercuisse: aut quod aliis sacerdotibus praestantior esset, aut quod sua sorte illis diebus curam haberet.

Verf. 27. *Dixitque* — v. 28. *Sabbathi.*

Etiam haec in dicto capite declarata sunt.

Cap. VII. De eo qui habebat manum aridam.

Cap. III. v. 1. *Et* — v. 2. *eum.*

Dictum est de hoc vicesimo primo iuxta Matthaeum capite.

Verf. 3. *Et ait* — v. 4. *tacebant.*

Horum interpretatio data est praedicto capite. Animam autem dicit nunc hominem, a parte totum intelligens. Interrogat enim an hominem liceat a morte seruare, an occidere.

Verf. 5. *Quumque circumspexisset* — *altera.*

Iam haec similiter dicto loco explanata sunt.

Verf. 6.

*) Haec inferius in textu habet B. post ἐπέκλητο. Incipit autem sic: ἢ ἑτέρως· ὁ μὲν κ. τ. λ. in margine haec exhibet. A.

[Ἐπι⁴) ἀβιάθαρ· ὁ μὲν ἀβιάθαρ ἀρχιερεὺς ἐν ταῦθα ἀναγέγραπται. τὸν δὲ^x) ἀχιμέλεχ¹) I Reg. 21, 1. 8. ἱερεῖα παρὰ δίδωτιν ἢ τῶν βασιλείων ἰστορία. εἰκὸς οὖν, τὸν μὲν ἀβιάθαρ ἀναπάνεσθαι, ὅτε ὁ δαυὶδ εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ, ἢ ὡς ὑπερέχοντα τῇ ἀρχιερωτύνῃ, ἢ ὡς ἀδελφῇ διὰ τὸ γῆρας· τὸν ἀχιμέλεχ δὲ τὰ τῆς λατρείας τῆνικαῦτα μεταχειρίζεσθαι, ἢ ὡς διαφέροντα τῶν ἄλλων ἱερέων, ἢ ὡς λαχόντα ἐφημερεύειν ἐν ἐκείνοις ταῖς ἡμέραις.]

Verf. 27. Καὶ λέγει — v. 28. σαββαίου.

Καὶ ταῦτα ἐν τῷ ρηθέντι κεφαλαίῳ τετυχήκασιν ἐξηγήσεως.

Κεφ. Ζ. Περὶ τοῦ ξηρὰν ἔχοντος τὴν χεῖρα.

Cap. III. v. 1. Καὶ — v. 2. αὐτοῦ.

Εἴρηται περὶ τούτου ἐν τῷ εἰκοστῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαίου.

Verf. 3. Καὶ λέγει — v. 4. ἐσιώπων.

Ἐρμηνεύθησαν καὶ ταῦτα ἐν τῷ τοιούτῳ κεφαλαίῳ. ψυχὴν δὲ κύν, τὸν ἀνδραπον λέγει, ἀπὸ μέρους, τὸ ὅλον. ἐρωτᾷ γὰρ, ἔξεςιν ἀνδραπον σῶσαι ἀπὸ θανάτου ἢ ἀποκτεῖναι;

Verf. 5. Καὶ περιβλεψάμενος — ἢ ἄλλη.

Ὁμοίως καὶ ταῦτα.

Verf. 6. *Et egressi — v. 7. mare.*

Praeterea etiam haec.

Verf. 7. *Et multitudo magna —
v. 8. eum.*

Trans Iordanem, id est qui habitabant ultra Iordanem. Sequuti sunt autem: hi quidem languidos deferentes: illi vero ut ipsi salutem sequerentur, aut miracula viderent. Nec soli Hebraei, verum etiam alienigenae Idumaei, Tyrii, et Sidonii. Alienigenae ergo veniebant ad eum, cognati vero Iudaei ad se venientem magis persequerentur.

Verf. 9. *Et dixit — v. 10. infirmabantur.*

Vt sibi deseruiret, ad ascendendum in illam, ne eum turbarent.

Verf. 11. *Spiritus quoque — v. 12. facerent.*

Quum diuinam eius potentiam cognouissent daemones, procidebant ac praedicabant eum esse Dei filium: illud quidem, imperium illius manifestando: hoc autem, ne se torqueret deprecando. Silentium ergo illis imponebat, ne se manifestum facerent, Iudaeorum inuidiam accendentes.

Quaere autem in principio primi capitis, quare immundo spiritui sit interminatus, et alias inuenies causas: sed et vicesimo capite iuxta Matthaeum interminatus est terbis, ne se manifestum facerent: quaere ibi quoque enarrationem.

Cap.

3) Multa hic desunt apud Hentenium.

Verf. 6. Καὶ ἐξελθόντες — v. 7. θάλασσαν.
Ἔτι καὶ ταῦτα.

Verf. 7. Καὶ πολὺ πλῆθος — v. 8. αὐτόν.

Πέραν τοῦ ἰορδάνου, ἦγουν, οἱ πέραν τοῦ ἰορδάνου. ἠκολούθουν δὲ, οἱ μὲν ἀρρώστους κομίζοντες· οἱ δὲ, ὅπως αὐτοὶ τύχῳσιν ἰάσεως· οἱ δὲ, ἵνα θεάσωνται θαύματα. καὶ οὐχ ἑβραῖοι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀλλόφυλοι, ἰδουμαῖοι καὶ τύριοι καὶ σιδωνιοὶ. καὶ οἱ μὲν ἀλλογενεῖς ἦρχοντο πρὸς αὐτόν· οἱ δὲ συγγενεῖς ἰουδαῖοι μᾶλλον ἐρχόμενον πρὸς αὐτοὺς ἐδίωκον αὐτόν.

Verf. 9. Καὶ εἶπε — v. 10. εἶχον μάστιγας.

Προσκαρτερεῖ, ⁵⁾ ἀντὶ τοῦ, ὑπηρετεῖ. ἐμελλε γὰρ, ἐμβαῖς εἰς αὐτὸ, μὴ ἐνοχλεῖσθαι. θλίψιν δὲ νόει νῦν, τὴν σύσφιγξιν· μάστιγας δὲ, τὰς νόσους.

Verf. 11. Καὶ τὰ πνεύματα — v. 12.

ποιήσωσιν.

Ἐπιγνόντες τὴν θεῖαν δύναμιν οἱ δαίμονες, προσέπιπτον καὶ ἀνεκήμενον αὐτὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ· τοῦτο μὲν, τὴν ὑποταγὴν δηλοῦντες καὶ ἄκοντες· τοῦτο δὲ, καὶ ὑπὲρ τοῦ μὴ βασινευθῆναι δεόμενοι. ἐπεσόμιζε δὲ αὐτοὺς, ἵνα μὴ φανερόν αὐτὸν ποιήσαντες, ἀνάψωσι τὸν φθόνον τῶν ἰουδαίων.

Ζήτησον δὲ καὶ ἐν ἀρχῇ τοῦ πρώτου κεφαλαίου [διατί⁶⁾ ἐπετίμησε τῷ ἀκαθάρτῳ πνεύματι, καὶ εὐρήσεις αὐτῷς ἑτέρας αἰτίας. ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ εἰκοστῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ] τοῦ κατὰ ματθαῖον ἐπετίμησε ⁷⁾ τοῖς ὄχλοις, ἵνα μὴ φανερόν αὐτὸν ποιήσωσι. καὶ ζήτησον καὶ κεῖ τὴν ἐξηγήσιν.

ΚεΦ.

⁶⁾ Quae hic inclusa sunt, exciderant ex Cod. A. ob repetitionem τῆ, τῆ πρώτῃ κεΦ.

Cap. VIII. De electione Apostolorum.

Verf. 13. *Et ascendit — v. 15.*
daemonia.

Lucas autem dicit, quod exiuit in montem ad orandum: et erat pernoctans in oratione Dei. Quumque factus esset dies, aduocauit discipulos suos, et elegit duodecim ex eis, quos et Apostolos nominauit, etc. Pernoctabat enim in oratione ad Deum: instruens nos, vt si quando aliquem electui sumus, in oratione pernoctemus, quo is qui dignus est innotescat: ne communicemus peccatis alienis. Elegit autem ex omnibus credentibus in ipsum quos voluit, puta digniores. Elegit item et Iudam Iscariotem, vt qui tunc bonus erat: ostendens se bonum recipere, donec malus efficiatur. Et quanquam praecognoscat quod futurum est, non tamen ob futuram prauitatem eum abiicit, qui nunc bonus est, sed propter virtutem praesentem sibi familiarem facit illum etiam qui malus futurus est.

Potestatem vero intelligit virtutem curandarum aegritudinum, eiiciendorumque daemonum. Deinde propter falsos apostolos, nomina quoque ponit Apostolorum.

Verf. 16. *Et imposuit — Petrus.*

Atqui in euangelio iuxta Iohannem discimus, quod quando primum frater eius Andreas duxit illum ad Iesum, intuitus eum Iesus dixit: Tu es Simon filius Iona, tu vocaberis Cephas, quod est, si quis interpretetur, Petrus. Verisimile est ergo tunc dixisse, vocandum esse Petrum, nunc autem vocare eum Petrum.

Quaere

7) Nimirum *ἱερέα ἢ ἐπίσκοπον.*

ΚεΦ. Η. Περὶ τῆς ἐκλογῆς τῶν δώδεκα.

Verf. 13. Καὶ ἀναβαίνει — v. 15.
δαιμόνια.

Λουκᾶς δὲ φησιν· ὅτι ἐξῆλθεν ²⁾ εἰς τὸ ὄρος ²⁾ Luc. 6, 12
προσεύξαθαι, καὶ ἦν διανυκτερεύων ἐν τῇ προσ-
ευχῇ τοῦ Θεοῦ. καὶ ὅτε ἐγένετο ἡμέρα, προσ-
εφώνησε τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, καὶ ἐκλεξάμενος
ἀπ' αὐτῶν δώδεκα, οὓς καὶ ἀποστόλους ἠνόμασε,
καὶ τὰ ἐξῆς, διενυκτέρευσε γὰρ ἐν τῇ προσευχῇ,
τῇ πρὸς Θεόν, παιδύων ἡμᾶς, ὅταν τινα ⁷⁾ προ-
βάλλεσθαι μέλλωμεν, διανυκτερεύειν προσευχο-
μένους, ἵνα ὁ ἀξίος ἡμῖν γνωρισθῇ, καὶ μὴ κωνω-
νήσωμεν ἀλλοτρίαις ἀμαρτίαις ἐξελέξατο δὲ
ἐκ πάντων τῶν πισευσάντων εἰς αὐτὸν, οὓς ἠθε-
λε, δηλαδὴ, τοὺς ἀξιολογωτέρους. ἐπελέξατο δὲ
καὶ ἰούδαν τὸν ἰσκαριώτην, ὡς τῆνικαῦτα καλὸν
δεικνύς, ὅτι προσίεται τὸν καλόν, μέχρις ἂν γέ-
νηται κακός, εἰ καὶ προγινώσκει τὸ μέλλον, καὶ
οὐκ ἀπὸ τῆς εἰς ὑπερον κακίας ἀποπέμπεται τὸν
ἀρετὶ καλόν· ἀλλὰ ἀπὸ τῆς νῦν ἀρετῆς, οἰκειού-
ται τὸν εἰς ὑπερον πονηρόν.

Ἐξουσίαν δὲ νόει, τὴν δύναμιν τοῦ Θεραπεύ-
ειν τὰς νόσους καὶ ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια. εἰ καὶ
λέγει καὶ τὰ ὀνόματα, διὰ τοὺς ψευδαποστόλους.

Verf. 16. Καὶ ἐπέθηκε — πέτρον.

Καὶ μὴν ἐν τῷ κατὰ ἰωάννην εὐαγγελίῳ μανθά-
νομεν, ὅτι ὅτε πρῶτον ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ἀνδρέας
ἠγάγεον αὐτὸν πρὸς τὸν ἰησοῦν, τότε ἐμβλέψας
αὐτῷ ὁ ἰησοῦς, εἶπε· σὺ εἶ σίμων, ⁸⁾ ὁ υἱὸς ἰωάν, ^{a)} Io. 1, 43.
σὺ κληθήσῃ κηφᾶς, ὃ ἐρμηνεύεται πέτρος. εἰκὸς
οὖν τότε μὲν εἶπεν, ὅτι κληθήσῃ πέτρος· νῦν δὲ
καλέσῃ τοῦτον πέτρον.

Quaere autem decimonono capite iuxta Matthaeum expositionem enumerationis nominum duodecim Apostolorum, et omnia suo inuenies ordine.

Verf. 17. *Et Iacobum — fratrem Iacobi.*

A communi cognomen asciscitur: et propter eos qui sequuntur hoc assumitur.

Verf. 17. *Et imposuit — tonitruui.*

Sicut filius iniquitatis dicitur qui iniquus est, et filius perditionis, perditus: et filius pacis, pacificus: Ita quoque filii tonitruui qui tonant: tanquam tonitruum enim de coelo auditum, hi diuina tonarunt dogmata: Iacobus quidem sine scriptura, Iohannes vero scribendo. Boanerges autem Hebraicum nomen est, quemadmodum et Cephas.

Verf. 18. *Et Andream — v. 19. illum.*

De his omnibus dictum est praedicto decimonono capite iuxta Matthaeum.

Verf. 20. *Et veniunt — manducare.*

In domum cuiusdam fidelis.

Verf. 21. *Et quum audissent — eum.*

Quum audissent domestici eius multam conuenire turbam, exierunt ut eum cohiberent, ac prohiberent ne amplius sanaret. Fortassis autem erant hi fratres ex Ioseph, aut alias cognati.

Verf. 21.

Ζήτησον⁸) δὲ ἐν τῷ ἐννεακαιδεκάτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαίου τὴν ἐξηγήσιν τῆς ἀπαριθμήσεως τῶν ὀνομάτων τῆς δωδεκάδος τῶν ἀποστόλων, καὶ εὐρήσεις πάντα κατὰ λόγον τεταγμένα.

Verf. 17. Καὶ ἰακώβον — ἀδελφὸν τοῦ
ιακώβου.

⁹ Ἀπὸ κοινῆς τὸ, προσκαλεῖται. καὶ γὰρ καὶ ἐπὶ τοὺς ἐξῆς τοῦτο λαμβάνεται.

Verf. 17. Καὶ ἐπέθηκεν — βροντῆς.

¹⁰ Ὡσπερ υἱὸς ἀνομίας, ὁ ἀνομος, καὶ υἱὸς ἀπωλείας, ὁ ἀπολωλὼς, καὶ υἱὸς εἰρήνης, ὁ εἰρηνικός· οὕτω καὶ υἱοὶ βροντῆς, οἱ βροντῶνες. δίκη γὰρ βροντῆς οὐρανόθεν ἐξάκουσον ἐβρόντησαν οὗτοι τὰ θεολογικὰ δόγματα, ὁ μὲν ἰακώβος, ἀγράφως· ὁ δὲ ἰωάννης, ἐγγράφως. ἑβραϊκὸν δὲ τὸ βρανεργές, ὥσπερ καὶ τὸ κηφᾶς.

Verf. 18. Καὶ ἀνδρέαν — v. 19. αὐτόν.

Περὶ τούτων πάντων εἴρηται ἐν τῷ δηλωθέντι ἐννεακαιδεκάτῳ κεφαλαίῳ.

Verf. 20. Καὶ ἔρχονται — φαγεῖν.

Εἰς οἶκόν τινος πιστοῦ.

Verf. 21. Καὶ ἀκούσαντες — αὐτόν.

¹¹ Ἀκούσαντες οἱ οἰκεῖοι αὐτοῦ, ὅτι συνέρχεται πολὺς ὄχλος, ἐξῆλθον ἐπισχεῖν αὐτόν, καὶ κωλύσαι θεραπεύειν περαιτέρω. εἶεν δ' αὖν αὐτοί, εἴτε οἱ ἐξ ἰωσήφ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, εἴτε καὶ ἕτεροι συγγενεῖς.

Verf. 21. *Dicebant — in excessum
versus est.*

Dicebant quidam invidi, quod desiperet, quia se totum ad dandas sanitates tradiderat: humanitatem ducentes furorem, et misericordiam facientes crimen. Et vere hi insaniebant. Sic ergo intelligitur hic sermo, quod exierunt sui, ut prohiberent eum.

Alii vero quae dicta sunt aliter interpretantur, quod exierunt sui ut tenerent eum ne discederet: dicebant enim quidam, quod excessisset siue discessisset a se propter turbam.

Vel, Exierunt ut tenerent eum siue adiuuarent: dicebant enim quod excessisset siue dissolutus esset a vigore corporis prae nimio labore.

Verf. 22. *Scribae etiam — daemonia.*

Hoc et pharisaei dicebant vicesimo secundo iuxta Matthaeum capite: et ibi quaere expositionem.

Verf. 23. *Quibus ad se vocatis — illis.*

In exemplis et similitudinibus.

Verf. 23. *Quomodo potest — eiicere?*

Dictum est de his eodem capite.

Verf. 24. *Et si — v. 25. illa.*

Etiam de his ibidem disputatum est.

Verf. 26. *Et si — habet.*

Quaere etiam de his praedicto capite.

Verf. 27.

Verf. 21. Ἐλεγον — ἐξέση.

Ἐλεγον γάρ τινες Φθονεροὶ, ὅτι παρεφρόνησε, διότι ὅλον ἑαυτὸν ἐπέδωκεν εἰς τὸ θεραπεύειν, τὴν Φιλανθρωπίαν νομίζοντες μανίαν, καὶ τὸν ἔλεον, ἔγκλημα ποιούμενοι, καὶ ὄντως αὐτοὶ μεινόμενοι. διὰ γοῦν τὸν λόγον τοῦτον μᾶλλον ἐξήλθον οἱ αὐτοῦ κωλύσαι αὐτόν.

Ἄλλοι δὲ τὰ ῥητὰ τρόπον ἕτερον ἐρμηνεύουσιν, ὅτι ἐξήλθον οἱ οἰκτεῖοι αὐτοῦ κρατῆσαι αὐτόν, ἵνα μὴ ὑποχωρήσῃ. ἔλεγον γάρ τινες, ὅτι ἐξέση, ἡγοῦν, ἀπέση ἀπ' αὐτῶν διὰ τὸν ὄχλον.

Ἡ ἐξήλθον κρατῆσαι αὐτόν, τουτέστι, παραβοηθῆσαι. ἔλεγον γάρ ὅτι ἐξέση, ὅ ἐστι παρελύθη τὸν τόνον τοῦ σώματος, ἄγαν κοπιάσας.

Verf. 22. Καὶ οἱ γραμματεῖς — δαιμόνια.

Ἐἶπον τοῦτο καὶ οἱ Φαρισαῖοι ἐν τῷ εἰκοστῷ δευτέρῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον, καὶ ζήτησεν ἐκεῖ τὴν ἐξηγήσιν.

Verf. 23. Καὶ προσκαλεσάμενος αὐτοὺς — αὐτοῖς.

Ἐν παραδείγμασιν.

Verf. 23. Πῶς δύναται — ἐκβάλλειν;

Ἐρρηται περὶ τούτων ἐν ἐκείνῳ τῷ κεφαλαίῳ.

Verf. 24. Καὶ εἰάν — v. 25. ἐκείνη.

Καὶ περὶ τούτων ἐν ἐκείνῳ διείληπται.

Verf. 26. Καὶ εἰ — ἔχει.

Ζήτησον ἐν τῷ δηλωθέντι κεφαλαίῳ καὶ περὶ τούτων.

Verf. 27. *Nemo — diripiet.*

Haec quoque ibidem integre declarata sunt.

Verf. 28. *Amen — v. 29. iudicii.*

Haec praeterea optimam ibi nacta sunt interpretationem. In aeternum, hoc est, Nunquam. Iudicium vero dixit nunc condemnationem. Deinde addit etiam quare praedicta dixerit.

Verf. 30. *Quia — habet.*

Dicebant hoc, affirmantes, quod Beelzebul haberet.

Verf. 31. *Et veniunt — v. 32. quaerunt te.*

Quaere de his circa finem vicesimi tertii capitis secundum Matthaeum.

Verf. 33. *Et respondit — v. 35. mater est.*

Rursum sane et de his omnibus exacte inuenies supradicto capite.

† Haec autem dixit non abiiciens omnino matrem et fratres, sed ostendens quod omni cognitioni corporali praeponi debet animae familiaritas.

Cap. IV. v. 1. *Et iterum — in mari.*

Ibi etiam de his quaere. Sedit autem: volens ita omnes in conspectu habere, nullumque post tergum: et a mari piscabatur eos qui in terra erant.

Verf. 1.

9) Quod hic ex sui Codicis margine addidit scholium Hentenius neuter meorum agnoscit. In catena Victoris Antiocheni ita legitur: Ταῦτα δὲ ἐφ' ὅν

Verf. 27. Οὐδείς — διαρπάση.

Καὶ ταῦτα ἐντελῶς ἐν αὐτῷ διηρημένευθησαν.

Verf. 28. Ἀμήν — v. 29. κρίσεως.

Ἐτι καὶ ταῦτα καλλίως ἐκεῖ τῆς ἐξηγήσεως τετυχίκασι. εἰς τὸν αἰῶνα μὲν οὖν, ἀντὶ τοῦ, οὐδέποτε. κρίσιν δὲ νῦν, τὴν κατὰ κρίσιν εἶπεν. εἶτα προσέθηκε, καὶ διατὶ τὰ ρηθέντα εἶρηκεν.

Verf. 30. Ὅτι — ἔχει.

Ἐλεγον τοῦτο, οἱ λέγοντες, ὅτι βεελζεβούλ ἔχει.

Verf. 31. Ἐρχονται — v. 32. ζητοῦσί σε.

Ζήτησον περὶ τούτων πρὸς τῷ τέλει τοῦ εἰκοστοῦ τρίτου κεφαλαίου τοῦ κατὰ ματθαῖον.

Verf. 33. Καὶ ἀπεκρίθη — v. 35. μήτηρ ἐστὶ.

Καὶ περὶ ταύτων πάντων ἀκριβῶς εὐρήσεις ἐν ἐκείνῳ τῷ κεφαλαίῳ.⁹⁾

Cap. IV. v. I. Καὶ πάλιν — θαλάσση.

Ἐκεῖ καὶ περὶ τούτων ζήτησον. ἐκάθισε δὲ οὕτω, βουλόμενος πάντας κατὰ πρόσωπον ἔχειν, καὶ μηδένα κατὰ νότου, καὶ ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἠλίευσεν τοὺς ἐν τῇ γῆ.

D 5

Verf. I.

οὐκ ἀποδοκιμάζων πάντως τὴν μητέρα καὶ τοὺς ἀδελφούς· ἀλλὰ δεινός, ὅτι πάσης συγγενείας σωματικῆς προτιμᾷ τὴν τῆς ψυχῆς οικειότητα. Ita Possinus p. 75. et in mea Mosquensi editione p. 56.

Verf. 1. *Omnisque — erat.*

Hoc est, stabant in littore, sicut dixit Matthaeus.

Cap. IX. De femine parabola.

Verf. 2. *Et docebat — multa.*

Dictum est de his parabolis vicesimo quarto capite iuxta Matthaeum.

Verf. 2. *Et dicebat — v. 3. Audite.*

Siue, Animaduertite.

Verf. 3. *Ecce — v. 8. centum.*

De his omnibus dicto capite ad verba singula diximus.

Verf. 9. *Et dicebat — audiat.*

Qui habet aures intellectuales ad intelligendum intelligat.

Verf. 10. *Quum — parabolam.*

Qui circa ipsum erant, hoc est septuaginta discipuli. Interrogabant autem de parabola, quae videlicet esset haec parabola, sicut scripsit Lucas.

Verf. 11. *Et dicebat — Dei.*

Dictum est de hoc, eodem capite.

Verf. I. Καὶ πᾶς — ἦν.

Ἦγουν ἐπὶ τὸν αἰγιαλὸν^{b)} εἰσῆκει, καθὼς εἶπε^{b)} Match. 13, 2.
ματθαῖος.

ΚεΦ. Θ. Περὶ τοῦ σπόρου
παραβολῆ.

Verf. 2. Καὶ ἐδίδασκεν — πολλά.

Ἐιρηται περὶ τῶν παραβολῶν τέτων ἐν τῷ
εἰκοσῷ τετάρτῳ κεφαλαίῳ τῷ κατὰ ματθαῖον.

Verf. 2. Καὶ ἔλεγεν — v. 3. ἀκούετε.

Ἦγουν, προσέχετε.

Verf. 3. Ἴδου — v. 8. ἑκατόν.

Περὶ τούτων πάντων εἰρήκαμεν ἐν τῷ ρηθέντι
κεφαλαίῳ κατ' ἑκάστον ρητόν.

Verf. 9. Καὶ ἔλεγεν — ἀκούετω.

Ὁ ἔχων ὄτα νοητὰ, εἰς τὸ συνιέναι, συνιέτω.

Verf. 10. Ὅτε — παραβολήν.

Ὁ περὶ αὐτὸν, ἦγουν, οἱ τῆς ἐβδομηκοντάδες
τῶν ἄλλων μαθητῶν. ἐπηρώτων δὲ αὐτὸν περὶ
τῆς παραβολῆς, ὅτι τίς εἶη^{c)} ἡ παραβολὴ αὕτη, ^{c)} Luc. 8, 9.
καθὼς ἔγραψεν ὁ λουκάς.

Verf. 11. Καὶ ἔλεγεν — τοῦ Θεοῦ.

Ἐιρηται καὶ περὶ τούτου ἐν ἐκείνῳ τῷ κεφα-
λαίῳ.

Verf. 11.

Verf. 11. *Illis — fiunt.*

Foris esse dicit eos qui sunt extra fidem in ipsum. In parabolis vero fiunt omnia, quae videlicet ad doctrinam pertinent.

Verf. 12. *Vt — intelligant.*

Illud, Vt videntes videant, reduplicatio est, pro eo quod est, Vt videant. Similiter illud, Audientes audiant, hoc est, Audiant. Dicit ergo: Vt videant quidem doctrinam, tanquam attenti ad eam: Non cernant autem eam, utpote parabolaе obscuritate contectam, eo quod cognitione eius indigni essent, quasi immedicabiles. Haec item manifestat etiam id quod sequitur.

In dicto autem secundum Matthaeum capite, alia ponitur responsio, et verisimile est vtrumque dictum fuisse a Christo.

Verf. 12. *Ne quando — peccata.*

Dictum est de hoc, loco supra dicto.

Verf. 13. *Et ait — cognoscetis?*

Omnes parabolas, quas scilicet in processu dicturus erat. Si hanc nescitis, quomodo illas cognoscetis? Hoc autem dixit, quo attentiores eos redderet, ipsosque excitaret. Deinde interpretatur dictam parabolam.

Verf. 14. *Qui — seminat.*

Scilicet doctrinae.

Verf. 15.

Verf. II. Ἐκείνοις — γίνεται.

Ἐξω λέγει, τοὺς ἔξω τῆς εἰς αὐτὸν πίσεως. ἐν παραβολαῖς δὲ τὰ πάντα γίνεται, τὰ τῆς διδασκαλίας, δηλονότι.

Verf. 12. Ἴνα — συνιῶσι.

Τὸ, ἵνα βλέποντες βλέπωσιν, ἀναδίπλωσις ἐστίν, ἀντὶ τοῦ, ἵνα βλέπωσιν· ἐμοίως δὲ καὶ τὸ ἀκούοντες ἀκούωσι, ἀντὶ τοῦ, ἀκούωσι. λέγει δὲ, ὅτι ἵνα βλέπωσι μὲν τὴν διδασκαλίαν, ἅτε ἐνωτιζόμενοι ταύτην· μὴ ἴδωσι δὲ αὐτήν, ἅτε κεκαλυμμένην τῇ¹⁾ ἀσαφείᾳ τῆς παραβολῆς, διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς ἀναξίους τῆς γνώσεως αὐτῆς, ὡς ἀνιάτους. τὰ αὐτὰ δὲ δηλοῖ καὶ τὸ ἐξῆς.

Ἐν δὲ τῷ δηλωθέντι κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον ἑτέρα κεῖται ἀπολογία, καὶ εἰκὸς, ἀμφοτέρως ζηθῆναι παρὰ τοῦ χριστοῦ.

Verf. 12. Μήποτε — ἀμαρτήματα.

Ἐρρηται καὶ περὶ τούτου ἐν τῷ τοιούτῳ κεφαλαίῳ.

Verf. 13. Καὶ λέγει — γνώσεθε;

Πάσας τὰς παραβολὰς, ἃς μέλλει προῖαν εἶρεῖν. εἰ ταύτην οὐκ οἶδατε, πῶς ἐκείνας γνώσεθε; τοῦτο δὲ εἶπεν, ἐγείρων αὐτοὺς καὶ διαπραγματωτέρους ποιῶν. εἶτα ἐρμηνεύει τὴν ζηθεῖσάν παραβολήν.

Verf. 14. Ὁ — σπείρει.

Τὸν τῆς διδασκαλίας.

Verf. 15.

¹⁾ ἀσφαλείᾳ. A.

Verf. 15. *Hi autem — viam.*

Hi, quales? quos dicturus est.

Verf. 15. *Vbi — eorum.*

Vbi feminatur verbum, hoc est in quos feminatur. Dictum est autem de his praedicto capite.

Verf. 16. *Et hi — v. 17. offenduntur.*

Dictum est de his dicto capite.

Verf. 18. *Et hi — v. 19. efficitur.*

Similiter quoque de his dictum est.

Verf. 20. *Hi praeterea — sentum.*

Dictum est de his.

Verf. 21. *Et dicebat — ponatur?*

Venit, hoc est adducitur, affertur. Dictum est autem de hoc, capite quinto euangelii secundum Matthaeum, post beatitudines.

Verf. 22. *Non — manifestetur.*

Quod non manifestetur.

Verf. 22. *Neque — veniat.*

Neque fuit inquit secretum, vt omnino secretum esset, sed vt quandoque in propatulum veniat.

De

²⁾ Apud Hentenium hic versus vno scholio explicatur. Ergo desunt haec quatuor vocabula, quae explicant ἐὰν μή.

Verf. 15. Οὗτοι δὲ — ἑδόν.

Οὗτοι, ποῖοι; οὓς ἔρεϊ.

Verf. 15. Ὅπου — αὐτῶν.

Ὅπου σπείρεται ὁ λόγος, ἀντὶ τοῦ, εἰς οὓς σπείρεται. εἴρηται δὲ περὶ τούτων ἐν τῷ προρῶθῆντι κεφαλαίῳ.

Verf. 16. Καὶ οὗτοι — v. 17. σκακ-
δαλίζονται.

Ἐρηται καὶ περὶ τούτων ἐν ἐκείνῳ.

Verf. 18. Καὶ οὗτοι — v. 19. γίνεται.

Ἐρηται καὶ περὶ τούτων ὁμοίως.

Verf. 20. Καὶ οὗτοι — ἑκατόν.

Ἐρηται καὶ περὶ τούτων.

Verf. 21. Καὶ ἔλεγεν — τεθῆ;

Ἐρχεται, ἀντὶ τοῦ, ἀγεται, κομίζεται. εἴρηται δὲ καὶ περὶ τούτου ἐν τῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον.

Verf. 22. Ὅου — φανερωθῆ.

Ὅ. ἀν²) οὐ φανερωθῆ.

Verf. 22. Ὅυδὲ — ἔλθῃ.

Ὅυδὲ ἐγένετό, φησιν, ἀπόκρυφον, ἵνα κρυβῆ-
θῆ³) διὰ παντός, ἀλλ' ἵνα ποτὲ εἰς φανερόν
ἔλθῃ.

³) κρυβῆ. B.

De hoc autem dictum est decimonono capite secundum Matthaeum.

Verf. 23. *Si quis — audiat.*

Superius de hoc tractatum est.

Verf. 24. *Et dicebat — audiat.*

Videte, hoc est, Attendite.

Verf. 24. *Qua mensura — vobis.*

Qua mensura metimini attentionem, in eadem metietur vobis in cognitione, hoc est, quantum intuleritis attentionis, tantum conferetur vobis cognitionis.

Verf. 24. *Et addetur vobis qui auditis.*

Nec solum per hanc mensuram, verum etiam amplius.

Verf. 25. *Quicumque enim — ab eo.*

Quicumque habuerit attentionem dabitur ei cognitio: et qui non habet, semen cognitionis auferetur ab eo. Quemadmodum enim studium auget tale semen, ita segnities corrumpit.

In euangelio autem secundum Matthaeum haec alio modo dicta sunt, et iuxta alium intellectum.

Verf. 26. *Et dicebat — v. 27. nescit ille.*

Regnum nunc Dei seipsum appellat, tanquam regem et Deum. Similiter et hominem se vocat, utpote incarnatum. Semen autem euangelica prae-

*) καί, abest. B.

ἔλθῃ. περὶ τούτου δὲ εἴρηται ἐν τῷ ἑννεακαιδεκά-
τῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον.

Verf. 23. Ἐἰ τις — ἀκούετω.

Ἀνωτέρω περὶ τούτου διείληπται.

Verf. 24. Καὶ λέγει — ἀκούετε.

Βλέπετε, ἀντὶ τοῦ, προσέχετε.

Verf. 24. Ἐν ᾧ μέτρῳ — ὑμῖν.

Ἐν ᾧ μέτρῳ μετρεῖτε τὴν προσοχὴν, ἐν τῷ αὐτῷ
μετρηθήσεται ὑμῖν ἡ γνώσις, τουτέστιν, ὅσῃν εἰσφέ-
ρετε προσοχὴν, τοσαύτη παρασχεθήσεται ὑμῖν
γνώσις.

Verf. 24. Καὶ προσεθήσεται ὑμῖν τοῖς
ἀκούουσι.

Καὶ οὐ μόνον ἐν τῷ αὐτῷ μέτρῳ, ἀλλὰ καὶ
πλέον.

Verf. 25. Ὅς γὰρ — ἀπ' αὐτοῦ.

Ὅς ἂν ἔχη προσοχὴν, δοθήσεται αὐτῷ γνώσις,
καὶ ὅς οὐκ ἔχει, καὶ, ὁ ἔχει σπέρμα γνώσεως,
ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ. καθάπερ γὰρ ἡ σπουδὴ
αὖξαι τὸ τοιοῦτον, οὕτω καὶ⁴⁾ ἡ ῥαθυμία δια-
φθείρει.

Ἐν τῷ κατὰ ματθαῖον δὲ, τρόπον ἕτερον
ἐρρήθησαν ταῦτα, καὶ κατ' ἄλλην ἔννοιαν.

Verf. 26. Καὶ ἔλεγεν — v. 27. οἶδεν αὐτός.

Βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, νῦν ὀνομάζει ἑαυτὸν, ὡς
βασιλέα καὶ Θεόν· ὁμοίως δὲ, καὶ⁵⁾ ἀνθρώπων,
ὡς ἐνανθρωπήσαντα. σπόρον δὲ λέγει, τὰς εὐαγ-
γελι-

⁴⁾ ὁμοίως δὲ, absunt. A.

praecepta. Terram vero homines terrenos, attamen bonos: nam de folis his fit hic sermo: Somnum quoque, requiem. Excitatur ergo: nocte quidem, dum permittit induci tentationes, quae nos ad gratum Deo obsequium prouocant. Nox enim tentationes sunt, propter obscuritatem tristitiae. Die vero, dum per utiliora consolatur, quae nos ad virtutem exacuunt: Nam haec diem significant, propter illuminationem laetitiae. Germinare vero segetem, et in altum surgere dixit, dum ignorat is qui seminauit: Spontaneum opus manifestans germinationis, atque clementis: quodque iuxta voluntatem et non iuxta necessitatem germinat ac crescit: et hoc manifestum est ex his quae sequuntur.

Verf. 28. *Ultro — in spica.*

Herbam quidem germinant, qui virtutis principium demonstrantes, ad certamina sunt adhuc delicati. Spicam vero, qui in bono progressi, et ad sufferendas contumelias duriores effecti sunt: spica siquidem internodiis distinguitur, et recta in altum erigitur. Plenum autem frumentum, qui perfectam virtutem fructificant.

Verf. 29. *Quum autem — messis.*

Quum productus fuerit, siue quum maturuerit: hoc est, ubi omnes qui fructum sunt allaturi fructificauerint. Falcem vero dicit verbum, quo mundi imperabit consummationem. Messis autem, collectio iustorum est: hi enim fructus sunt euangelicae segetis.

Verf. 30.

γελικὰς ἐντολάς· γῆν δὲ, τοὺς ἐπιγείους αἰθρώ-
 πους, ἀλλὰ τοὺς ἀγαθοὺς· περὶ μόνων γὰρ τού-
 των ὁ λόγος ἐνταῦθα· καθεύδῃσιν δὲ, τὴν ἀνα-
 μονὴν ἐγείρεται δὲ, νύκτα μὲν, ὅταν παραχω-
 ρῇ τοὺς πειρασμοὺς ἐπάγεσθαι, διανισῶντας ἡμᾶς
 εἰς εὐαρέσειν Θεοῦ· νύξ γὰρ, οἱ πειρασμοί, διὰ
 τὸν σκοτισμὸν τῆς λύπης· ἡμέραν δὲ, ὅταν διὰ
 τῶν χρηστοτέρων παραμύθῃται, παραθηγόντων
 ἡμᾶς εἰς ἀρετὴν· ἡμέρα γὰρ ταῦτα, διὰ τὸν φω-
 τισμὸν τῆς εὐφροσύνης· βλασάνειν δὲ καὶ μηκύν-
 εσθαι τὸν σπόρον ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ σπέραντος εἶπεν,
 ἐμφαίνων τὸ αὐτόματον τῆς τοιαύτης βλασῆσεως
 καὶ αὐξήσεως, καὶ ὅτι κατὰ προαίρεσιν, καὶ οὐ
 κατὰ ἀνάγκην βλασάνει καὶ αὐξεται. καὶ τοῦτο
 δῆλον ἀπὸ τῶν ἐξῆς.

Verf. 28. Ἐαυτομάτη — εἰσάχυϊ.

Χόρτον μὲν βλασάνουσιν, οἱ ἀρχὴν τῆς ἀρετῆς
 παραφαίνοντες, καὶ ἀπαλοὶ πρὸς ἀγῶνας ὄντες
 ἔτι. εἰσάχυν δὲ, οἱ προκόψαντες εἰς τὸ ἀγαθὸν
 καὶ σερρότεροι πρὸς τὰς ἐπιηρείας γεγονότες. καὶ
 γὰρ ὁ εἰσάχυς καὶ ὁ γόνυσι διαζώννυται, καὶ ὅρ-
 θιος ἴσταται· πλήρη δὲ σῖτον, οἱ τὸ τέλειον καρπο-
 φοροῦντες.

Verf. 29. Ὅταν δὲ — ὁ θερισμὸς.

Ὅταν παραδῶ, ἀντὶ τοῦ, ὅταν ὄριμος γένηται,
 τουτέστιν, ὅταν πάντες οἱ καρποφορήσασιν μέλλον-
 τες καρποφορήσωσι. θρέπανον δὲ, ὁ λόγος, ὁ
 τὴν συντέλειαν τοῦ κόσμου κελεύων· θερισμὸς δὲ
 ἡ συγκομιδὴ τῶν δικαίων. οὗτοι γὰρ καρποὶ τοῦ
 εὐαγγελικοῦ σπέρματος.

E 2

Verf. 30.

ἔ) Gloss. Labb. Nodus: γόνυ καλάμου.

Verf. 30. *Et dicebat — illud?*

Conferemus, hoc est, exemplo manifestabimus.

Verf. 31. *Est sicut granum sinapis.*

Quaere autem totius huius parabolae expositionem vicesimo quarto capite euangelii iuxta Matthaeum.

Verf. 31. *Quod dum — v. 32. nidificare.*

Tertio loco parabolam hanc inuenies inter parabolas dicti vicesimi quarti capitis.

Verf. 33. *Et huiusmodi — audire.*

Prout digni erant et apti ad audiendum. Dictum est autem de hoc praedicto capite circa finem parabolarum.

Verf. 34. *Sine — omnia.*

Ibidem omnia haec declarata sunt.

Cap. X. De increpatione venti et maris.

Verf. 35. *Et ait — v. 36. nauigio.*

Vt erat, hoc est sicut sedebat in nauigio, in eo enim, sicut dictum est, sedens docebat. Quod autem dicitur, In die illo, perinde est ac si dixisset, In vno dierum, sicut habet Lucas: neque enim

7) Ita enim legunt Codices A. B. in textu. Ergo paullo ante etiam exhibere debebant, διοικώσμεν.

Verf. 30. Καὶ ἔλεγε — αὐτήν;

Παραβαλοῦμεν, ⁷⁾ ἀντὶ τοῦ, παραδείξομεν.

Verf. 31. Ὡς κόκκον συνείπεως.

Παραδείξομεν αὐτήν, δηλονότι. ζήτησον δὲ τὴν ἐξήγησιν τῆς παραβολῆς ταύτης ὅλης ἐν τῷ εἰκαστῷ τετάρτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαίου.

Verf. 31. Ὃς ὅταν — v. 32. κατασκηνούῃ.

Τρίτην εὐρήσεις τὴν παραβολὴν ταύτην τεταγμένην ἐν ταῖς παραβολαῖς τοῦ ῥηθέντος εἰκοσοῦ τετάρτου κεφαλαίου.

Verf. 33. Καὶ τοιαύταις — ἀκούειν.

Καθὼς ἦσαν ἄξιοι ἀκούειν. εἴρηται δὲ καὶ περὶ τούτου ἐν τῷ δηλωθέντι κεφαλαίῳ, ἐπὶ τέλους τῶν παραβολῶν.

Verf. 34. Χωρὶς — πάντα.

Ἐν ἐκείνῳ ταῦτα πάντα σεσαφηνίσαμεν.

Κεφ. I. Περὶ τῆς ἐπιτιμῆσεως τῶν ὑδάτων.

Verf. 35. Καὶ λέγει — v. 36. πλοία.

Ὡς ἦν, ἀντὶ τοῦ, ὡς ἐκείνητο ἐν τῷ πλοίῳ. ἐν τούτῳ γὰρ καθήμενος ἐδίδασκεν, ὡς προείρηται. τὸ δὲ, ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ἴσασιν ἐστὶ τῶ, ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν, ὡς εἶπε ^{d)} λουκάς, οὐδὲ ⁸⁾ γὰρ ἐκεῖ- ^{d)} Luc. 8, 23.

enim illum innuit, in quo dixit parabolas, sed alium, quo facta sunt ea, quae dicentur, sicut etiam in principio tertii capitis iuxta Matthaeum significauimus.

Verf. 36. *Sed et aliae — illo.*

Cum illo puta nauigio (nam *πλοῖον*, quod nauim siue nauigium significat, Graecis neutrum est.) Addidit autem de aliis, non absque causa, sed ut ostendat, quod sua dispositione solum hoc nauigium periculum sustinuerit.

Verf. 37. *Et oritur — impletur.*

Dictum est de hoc capite vndecimo iuxta Matthaeum.

Verf. 38. *Et erat — v. 39. magna.*

Dictum est ibidem de his omnibus.

Verf. 40. *Et dixit — ita?*

Ut quid ita timetis? quum me vobiscum habeatis, qui possum de morte seruare, et omnia possum.

Verf. 40. *Quomodo — fiduciam?*

Firmam ac indubitatam.

Verf. 41. *Et timuerunt — ei.*

Etiam de his ibi dictum est.

νην δηλοῖ, καὶ ἦν εἶπε τὰς παραβολὰς, ἀλλ' ἑτέραν, καὶ ἦν τὰ ρηθησόμενα γέγονε, καθὼς καὶ ἐν ἀρχῇ τοῦ τρίτου κεφαλαίου τοῦ κατὰ ματθαῖον παρεστημευσάμεθα.

Verf. 36. Καὶ ἄλλα — αὐτοῦ.

Μετ' αὐτοῦ τοῦ πλοίου, δηλονότι. προσέθηκε δὲ περὶ τῶν ἄλλων, οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ δεῖξαι θελών, ὅτι τοῦτο μόνον ἐκλυδωνίσθη κατ' οἰκονομίαν.

Verf. 37. Καὶ γίνεται — γεμίζεσθαι.

Ἐιρηται περὶ τούτων ἐν τῷ ἐνδεκάτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον.

Verf. 38. Καὶ ἦν — v. 39. μεγάλη.

Ἐρρήθη καὶ περὶ τούτων πάντων ἐν ἐκείνῳ.

Verf. 40. Καὶ εἶπεν — οὕτως;

Διατί φοβεῖσθε οὕτως, ἔχοντες μεθ' ἑαυτῶν ἑμέ, τὸν σώζεν ἐκ θανάτου ἰσχύοντα, καὶ πάντα δυνάμενον.

Verf. 40. Πῶς — πῶσιν;

Ἀδίστακτον, ἀναμφίβολον.

Verf. 41. Καὶ ἐφοβήθησαν — αὐτῶ.

Καὶ περὶ τούτων ἐκεῖ δεδήλωται.

Cap. XI. De Legione.

Cap. V. v. 1. *Et venerunt — Gadarenorum.*

Dictum est de his duodecimo euangelii iuxta Matthaeum capite.

Verf. 2. *Et egresso — v. 3. monumentis.*

Ibi etiam haec quaere.

Verf. 3. *Et neque — v. 6. adoravit eum.*

Clara sunt haec et manifesta.

Verf. 7. *Et clamans — excelsi?*

Quaere in dicto loco.

Verf. 7. *Adiuvo — torqueas.*

Sane hoc quoque licebit vt inde cognoscas.

Verf. 8. *Dicebat — homine.*

Multis daemonibus imperat quasi vnus esset, propter imbecillitatem ipsorum.

Verf. 9. *Et interrogabat — sumus.*

Hominem quidem interrogabat, sed peruenit quaestio ad multitudinem daemonum, qui in ipso erant: ideo quoque respondit multitudo illorum. Legio autem propter multitudinem dicti sunt. Proprie enim legio militum agmen est. Interrogabat vero, vt cognoscerent qui praesentes erant, quod multorum daemonum habitaculum erat vnus homo.

Verf. 10.

9) τὰ ἄλλα φρασιωτικῶς. A.

ΚεΦ. ΙΑ. Περὶ τοῦ λεγεῶνος.

Cap. V. v. 1. Καὶ ἦλθον — γαδαρηνῶν.

Ἐιρηται περὶ τούτων ἐν τῷ δωδεκάτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαίου.

Verf. 2. Καὶ ἐξελθόντι — v. 3. μνήμασιν.

Ἐκεῖ καὶ ταῦτα ζήτησον.

Verf. 3. Καὶ οὔτε — v. 6. προσεκύνησεν αὐτῷ.

Σαφῆ ταῦτα καὶ πρόδηλα.

Verf. 7. Καὶ κράξας — υἱίσου;

Ζήτησον ἐν τῷ ῥηθέντι κεφαλαίῳ.

Verf. 7. Ὁρκίζω — βασανίσαι.

Ἐπεὶ δὲν καὶ τοῦτο γνοίης ἄν.

Verf. 8. Ἐλεγε — ἀνθρώπου.

Ὡς ἐνὶ τοῖς πολλοῖς δαίμοσιν, ἐπιτάττει, διὰ τὴν ἀδένειαν αὐτῶν.

Verf. 9. Καὶ ἐπηρώτα — ἔσμεν.

Τὸν ἀνθρωπον μὲν ἐπηρώτα πρὸς τὸ πλῆθος δὲ τῶν ἐν αὐτῷ δαιμόνων διέβαινον ἢ ἐρώτησις. διὰ καὶ τὸ πλῆθος τούτων ἀπεκρίθη. λεγεῶν δὲ ὀνομάζετο, διὰ τὸ πλῆθος. λεγεῶν γὰρ κυρίως, τάγμα²⁾ στρατιωτικόν. ἐπηρώτα δὲ, ἵνα γνῶσιν οἱ παρόντες, ὅτι πολλῶν δαιμόνων οἰκητήριον ὁ εἰς ἀνθρωπος ἦν.

Verf. 10. *Et deprecabatur — regionem.*

Lucas vero dixit, quod etiam deprecabantur eum, ne iuberet ipsis, ut in abyssum irent. Verisimile est autem, quod et hoc et illud deprecabantur.

Verf. 11. *Erat autem — v. 13. in mari.*

De his particularius dictum est praedicto capite duodecimo.

Verf. 14. *Qui vero pascebant — quod acciderat.*

Similiter et de his dictum est.

Verf. 15. *Et veniunt — timuerunt.*

Lucas autem dixit etiam, ubi inuenerunt eum fidentem, puta ad pedes Iesu.

Verf. 16. *Narrabant — daemoniaco.*

Quomodo facta fuerat in eo mutatio ac sanans.

Verf. 16. *Et de porcis.*

Quomodo hi perierant.

Verf. 17. *Coeperuntque — eorum.*

Similiter et de his docet capitulum illud.

Verf. 18. *Quumque ascendisset — cum eo.*

Gratus simul et daemones timens, ne sine illo inuentus, rursus eis traderetur,

Verf. 19.

Verf. 10. Καὶ παρεκάλει — χάριτας

Ὁ δὲ λουκᾶς εἶπεν ὅτι^e) καὶ παρεκάλει αὐτὸν, ε) Luc. 8, 31
 ἵνα μὴ ἐπιτάξῃ αὐτοῖς εἰς τὴν ἄβυσσον ἀπελθεῖν.
 εἰκὸς γάρ, καὶ περὶ τούτου κακείου παρα-
 καλεῖν.

Verf. 11. Ἦν δὲ — v. 13. ἐν τῇ θαλάσῃ.

Περὶ τούτων εἴρηται λεπτομερῶς ἐν τῷ προῤῥη-
 θέντι δωδεκάτῳ κεφαλαίῳ.

Verf. 14. Οἱ δὲ βόσκοντες — γεγονός.

Ὁμοίως καὶ περὶ τούτων.

Verf. 15. Καὶ ἔρχονται — ἐφοβήθησαν.

Ὁ δὲ λουκᾶς εἶπε, καὶ ποῦ εὗρον αὐτὸν καθή-
 μενον, ὅτι^f) παρὰ τοὺς πόδας τοῦ ἰησοῦ. f) Luc. 8, 3

Verf. 16. Διηγῆσαντο — δαιμονιζομένῳ.

Πῶς ἐγένετο αὐτῷ ἡ μεταβολὴ καὶ σωφροσύνη.

Verf. 16. Καὶ περὶ τῶν χοίρων.

Πῶς οὗτοι ἀπώλοντο.

Verf. 17. Καὶ ἤρξαντο — αὐτῶν.

Καὶ περὶ τούτων ὁμοίως τὸ κεφάλαιον ἐκείνη δι-
 δάσκει.

Verf. 18. Καὶ ἐμβάντος — μετ' αὐτοῦ.

Ἄμα μὲν εὐγνωμονῶν ἄμα δὲ καὶ φοβούμενος
 τοὺς δαίμονας, μὴ χωρὶς αὐτοῦ τούτων εὐράντες,
 πάλιν ἐπιπηδήσωσιν αὐτῷ.

Verf. 19.

Verf. 19. *Iesus autem — misertus fit tui.*

Dimisit eum, abiecto faue ab eo huiusmodi timore, quod non auderent ad eum daemones accedere, et vt illos, qui erant in domo et patria sua, doceret miraculum. Non dixit autem, Quanta tibi fecerim, sed, Quanta tibi dominus fecerit: patri miraculum adscribens ac docens nos, vt egregia virtutum opera Deo attribuamus,

Verf. 20. *Et abiit — mirabantur.*

Christus modestiae causa patri miraculum attribuebat: qui autem curatus fuerat, quum gratus esset, Christo adscribebat.

Cap. XII. De filia Archisynagogi.

Verf. 21. *Quumque Iesus nauis traiecisset —*
v. 23. *in extremis est.*

De hoc disputauimus decimo quinto capite euangelii secundum Matthaeum. In extremis est, hoc est, nouissimum exhalat spiritum.

Verf. 23. *Vt veniens — viueret.*

Per hyperbaton est ordo verborum: quod videlicet deprecabatur eum multum, vt veniens, imponeret illi manus, etc. Deinde addatur, quod in medio est.

Verf. 24. *Et abiit — eum.*

Coarctabant eum, ait Lucas, siue impellebant.

Verf. 19. Ὁ δὲ ἰησοῦς — ἠλέησέ σε.

Ἀπέλυσεν αὐτόν, τοῦτο μὲν, τὸν τοιαῦτον φόβον ἐμβαλὼν ἀπ' αὐτοῦ, ὡς μηκέτι τῶν δαιμόνων κατατολμώντων αὐτοῦ· τοῦτο δὲ, καὶ ἵνα τοῖς ἐν τῷ οἴκῳ καὶ τῇ πατρίδι αὐτοῦ διδάσκαλος τοῦ θαύματος γένηται. οὐκ εἶπε δὲ, ὅτι ὅσα σοι πεποίηκα, ἀλλ' ὅτι ὅσα σοι ὁ κύριος πεποίηκε, τῷ πατρὶ τὸ θαῦμα ἐπιγραφόμενος, καὶ παιδύων ἡμᾶς, τῷ θεῷ τὰ κακορθώματα ἐπιγράφουσα.

Verf. 20. Καὶ ἀπῆλθε — ἐθαύμαζον.

Ὁ μὲν χριστὸς μετριοφρονῶν, τῷ πατρὶ τὸ ἔργον ἀνέθηκεν· ὁ δὲ θεραπευθεὶς εὐγνωμονῶν, τῷ χριστῷ τοῦτο ἀνεντίθει.

Κεφ. ΙΒ. Περὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ ἀρχισυναγώγου.

Verf. 21. Καὶ διαπεράσαντες τοῦ ἰησοῦ —
v. 23. ἐσχάτως ἔχεις.

Περὶ τούτου διελαβόμεν ἐν τῷ πεντεκαιδεκάτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον. τὸ δὲ ἐσχάτως ἔχεις, ἀντὶ τοῦ, τελευταῖα πνέεις.

Verf. 23. Ἴνα ἔλθῶν — ζήσεται.

Καθ' ὑπερβατόν ἐσιν ἢ τῶν ρητῶν σύνταξις, ὅτι παρεκάλει αὐτόν πολλά, ἵνα ἔλθῶν ἐπιθῇ αὐτῷ τὰς χεῖρας, καὶ τὰ ἐξῆς. εἶτα τὸ ἐν μέσῳ.

Verf. 24. Καὶ ἀπῆλθε — αὐτόν.

Συνέπνιγον, εἶπεν ὁ δ) λουκάς, εἶπουν, συνάθου. g) Luc. 8, 42.

Cap. XIII. De muliere sanguinis profluio laborante.

Verf. 25. *Et mulier — v. 27. eius.*

Caput hoc manifestius proposuit Lucas: quaere ergo apud eum enarrationem vicesimo sexto capite.

Verf. 28. *Dicebat — salua ero.*

Dictum est de hoc decimo sexto capite euangelii secundum Matthaeum.

Verf. 29. *Et continuo — flagello.*

Cognouit in corpore, quod, ex quo iam non fluere guttae sanguinis, sanata esset. Flagellum vero infirmitatem nominauit, ut quae ipsam tum labore, tum pudore flagellauerat.

Verf. 30. *Statimque — v. 32. quae hoc fecerat.*

Quaere etiam de his in expositione vicesimi sexti capitis euangelii secundum Lucam.

Verf. 33. *Mulier autem — v. 34. in pace.*

Haec quoque omnia declarata sunt in praedicto vicesimo sexto capite.

Verf. 34. *Et esto — flagello tuo.*

Neque Matthaeus, neque Lucas hoc addiderunt: nec mirum. Siquidem dictum est, quod ea, quae neces-

ΚεΦ. ΙΓ. Περὶ τῆς αιμορροούσης.

Vers. 25. Καὶ γυνή — v. 27. αὐτοῦ.

Τὸ κεφαλαίον τοῦτο φανερώτερον ἐξέδηκεν ὁ
λουκάς, καὶ ζήτησον παρ' αὐτῶ τὴν ἐξηγήσιν
τοῦ εἰκοσοῦ ἔκτου κεφαλαίου.

Vers. 28. Ἐλεγε — σωθήσομαι.

Ἐρηται περὶ τούτου ἐν τῷ ἐξκαιδεκάτῳ κεφα-
λαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον.

Vers. 29. Καὶ εὐθέως — μάστιγος.

Ἐγνω διὰ τοῦ σάματος, μηκέτι θαινομένου τοῖς
σαλαγμοῖς, ὅτι τεθεράπευται. μάστιγα δὲ, τὴν
νόσον ἐκάλεσεν, ὡς μασιζούσαν αὐτήν, καὶ τῷ
πόνῳ καὶ τῇ αἰσχυρῇ.

Vers. 30. Καὶ εὐθέως — v. 32. τὴν τοῦτο
ποιήσασαν.

Ζήτησον καὶ περὶ τούτων ἐν τῇ ἐξηγήσει τοῦ εἰκο-
σοῦ ἔκτου κεφαλαίου τοῦ κατὰ λουκᾶν εὐαγγε-
λίου. τὸ δὲ, ἐπιγνούς ἐν ἑαυτῷ τὴν ἐξ αὐτοῦ δύνα-
μιν ἐξελθοῦσαν, καὶ ὑπερβατὸν ἀναγνώσειον,
ὅτι ἐπιγνούς ἐν ἑαυτῷ τὴν ἐξελθοῦσαν ἐξ αὐτοῦ
δύναμιν.

Vers. 33. Ἡ δὲ γυνή — v. 34. εἰρήνην.

Καὶ ταῦτα πάντα διηρημεύθησαν ἐν τῷ ρηθέντι
εἰκοσῷ ἔκτῳ κεφαλαίῳ.

Vers. 34. Καὶ ἴδι — μάστιγός σου.

Τοῦτο οὔτε ὁ^{h)} ματθαῖος, οὔτε ὁⁱ⁾ λουκάς προσ-
τεθεῖκασι, καὶ καινὸν οὐδέν. εἰρηται γὰρ, ὅτι τὰ
μη

h) Matth. 9, 21.

i) Luc. 8, 48.

necessaria non erant, quidam euangelistae praetermittebant, breuitatis gratia: quidam vero etiam haec adscribebant, diligentiae causa. Verisimile quoque est, eos miraculorum quidem meminisse, non autem omnium verborum.

Verf. 35. *Adhuc — magistrum?*

Veniunt a principe synagogae, hoc est, a domo ipsius. Vexas autem, hoc est, molestas, turbas. Domestici enim principis synagogae, quum imperfectam in Christum fidem haberent, suspicabantur, quod omnem certe aegritudinem sanare posset, mortuum autem suscitare non posset. Nondum enim factum ab eo huiusmodi miraculum viderant: ideoque dicebant, Filia tua mortua est, quid adhuc vexas magistrum, quum eam non possit suscitare?

Verf. 36. *Iesus autem — crede.*

Cognito, quod archisynagogus circa fidem dubitaret, utpote sermonibus illorum seductus, confortat eum, ac refouet fidei illius imbecillitatem.

Verf. 37. *Et non — Iacobi.*

Solos hos inter alios discipulos coassumpsit, quasi caeteris praestantiores. Nam et in sua transfiguratione solos hos spectatores secum assumpsit.

Quaere etiam trigesimo quarto capite euangelii iuxta Matthaeum causas, ob quas istos praeponebat: et praeter illas etiam praeferebat eos, ut et caeteri tales effici conarentur.

μη ἀναγκάια, τινὲς μὲν τῶν εὐαγγελιστῶν παρελίμπανον, συντομίας χάριν· τινὲς δὲ καὶ ταῦτα συνέγραφον, ἀκριβείας ἕνεκεν. εἰκὸς δὲ, αὐτοὺς καὶ τῶν μὲν θαυμάτων μνημονεύειν· τῶν δὲ ῥημάτων μὴ πάντων.

Verf. 35. Ἔτι — διδάσκαλον;

Ἔρχονται ἀπὸ τοῦ ἀρχισυναγώγου, τρυτέσιν, ἀπὸ τῆς οἰκείας τοῦ ἀρχισυναγώγου. σκύλλεις δὲ, ἀντὶ τοῦ, περισπᾶς, ἐνοχλεῖς. οἱ γὰρ περὶ τὸν ἀρχισυνάγωγον ἀτελεῖ πῖσιν εἰς χριστὸν ἔχοντες, ὑπελάμβανον, ὅτι νοσήματα μὲν πάντα δύναται θεραπεύειν, ἀναστήσαι δὲ νεκρὸν, οὐ δύναται. οὐπω γὰρ εἶδον τοιοῦτον ὑπ' αὐτοῦ θαῦμα γεγενημένον. διὸ καὶ εἶπον, ἡ θυγάτηρ σου ἀπέθανε, τί ἔτι σκύλλεις τὸν διδάσκαλον, μὴ δυνάμενον αὐτὴν ἀναστήσαι;

Verf. 36. Ὁ δὲ ἰησοῦς — πίστευε.

Γνοὺς τὸν ἀρχισυνάγωγον ἀμβλυθέντα περὶ τὴν πῖσιν, οἷα συναπαχθέντα τοῖς λόγοις αὐτῶν, ἐπιδαρρύνει καὶ ἀνακτᾶται τὴν ἀδένειαν τῆς αὐτοῦ πίστεως.

Verf. 37. Καὶ οὐκ — ἰακώβου.

Μόνους τούτους ἀπὸ τῶν ἄλλων μαθητῶν συμπαρέλαβεν, ὡς διαφορωτέρους τῶν ἄλλων. καὶ γὰρ καὶ ἐπὶ τῆς μεταμορφώσεως αὐτοῦ, μόνους τούτους παρέλαβε θεαταίς.

Καὶ ζήτησον ἐν τῷ τριακοσῷ τετάρτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον τὰς αἰτίας τῆς προτιμῆσεως αὐτῶν. προετίμα δὲ τούτους, ἵνα καὶ οἱ ἄλλοι τοιοῦτοι γένωνται.

Verf. 38. *Et venit — multumque eiulantes.*

Tibicines lucuosum cantum pulsabant, (qui hic dicitur eiulatus, quamquam proprie ἀνελάξεν, est perpetuo sonitu strepere ac tinnire: sono sonum excipiente, quemadmodum fit in lebetibus) de his diximus decimo sexto iuxta Matthaeum capite.

Verf. 39. *Et ingressus — dormit.*

Primum quidem hoc dixit, tristitiam eorum consolando. Deinde etiam, quod illis quidem incerta erat, sibi autem dormiebat: illi namque suscitare eam non poterant, ipse vero perfacile. Tribuens praeterea confidentiam, quod mortem quasi somnum abigeret, utpote mortis ac vitae dominus.

Verf. 40. *Et irridebant eum.*

Quasi dormire dicentem illam quae mortua erat, scientes quod mortua esset, sicut dicit Lucas. Voluit autem et ipse irrideri, ut et tibicines et qui irrisissent, aliaque similia, demonstratio fierent manifesta, quod mortua fuisset puella, nec posset dicere quisquam postmodum, quod mortua non fuerit. Nam propter hoc quoque immoratus est circa miraculum factum in muliere, quae sanguinis fluxum patiebatur: ut manifeste puella moreretur, et tibicines inferrentur: caeteraque suo fierent ordine.

Verf. 40. *Et eiecit omnibus — eosque qui secum erant.*

Eos qui secum ingressi erant. Dicit autem Petrum, Iacobum et Iohannem. Patrem siquidem matremque puellae, miraculi spectatores assumpsit, tan-

Verf. 38. Καὶ ἔρχεται — καὶ ἀλαλά-
ζοντας πολλά.

Ἡ λάλωσις αὐτῶν, περὶ ᾧν εἰρήκαμεν ἐν τῷ
ἐξκαιδεκάτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον.

Verf. 39. Καὶ εἰσελθὼν — καθεύδει.

Ἐπεὶ τοῦτο, πρῶτα μὲν, τὴν λύπην αὐτῶν
παραμυθούμενος ἔπειτα καὶ διδάσκων, ὅτι παρ'
ἐκείνοις μὲν τέθνηκε, παρ' αὐτῶν δὲ κοιμάται
καὶ γὰρ ἐκεῖνοι μὲν, οὐκ ἠδύναντο ἀναστῆσαι ταύ-
την· αὐτὸς δὲ καὶ μάλιστ' εἶτα καὶ διδοὺς θαρ-
ρῆν, ὅτι καθάπερ ὑπνὸν ἀπελάσει τὸν θάνα-
τον, ὡς κύριος θανάτου, καὶ ὡς ζωῆ.

Verf. 40. Καὶ κατεγέλωσεν αὐτοῦ.

Ὡς λέγοντος καθεύδειν τὴν τεθνηκυῖαν, εἰδότες,
ὅτι ἀπέθανεν, ὡς ὁ^k λουκᾶς εἶπεν. ἐβούλετο ^k) Luc. 8, 53.
δὲ καὶ αὐτὸς καταγελασθῆναι, ἵνα καὶ οἱ αὐλη-
ταί, καὶ ὁ κατάγελως, καὶ τὰ τοιαῦτα, σα-
φῆς ἔσεν ἀπόδειξις τοῦ τεθνηκέσθαι τὸ κοράσιον,
καὶ μηδεὶς ὑπερονδυνήσει λέγειν, ὅτι οὐ τέθνηκε
διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τῷ κατὰ τὴν αἰμόρρουν θαύ-
ματι ἐναβραδύνεν· ἵνα προδήλως τὸ παιδίον ἀπο-
θάνῃ, καὶ εἰσενεχθῶσι μὲν οἱ αὐληταί, γένων-
ται δὲ καὶ τὰ ἔξης.

Verf. 40. Ὁ δὲ ἐκβαλὼν πάντας — καὶ
τούς μετ' αὐτοῦ.

Τοὺς μετ' αὐτοῦ συνεισελθόντας, λέγει δὲ πέ-
τρον καὶ ἰάκωβον καὶ ἰωάννην. τὸν μὲν οὖν πατέ-
ρα καὶ τὴν μητέρα τῆς κόρης παρέλαβε, θεατὰς

tanquam puellae magis domesticos: discipulos vero tanquam sibi ipsi magis familiares: caeteros autem omnes eiecit, fugiens eorum laudem. Quum enim nunquam tale quippiam vidissent, applausuri erant, et supra modum laudaturi.

Verf. 40. *Et ingreditur — v. 42.*
ambulabat.

Apprehendit manum eius et vocauit: ut vox animam, quae discedebat, reuocaret, manus autem corpus disponderet.

Vel etiam aliter. Tenuit manum eius, ut ostenderet, quod sanctissima quoque caro eius mortuos viuificaret.

Verf. 42. *Erat enim — duodecim.*

Quia eam superius modo puellam appellauit, modo puellulam: nunc etiam aetatem eius manifestat.

Verf. 42. *Et obstupuerunt — v. 43.*
hoc sciret.

Praecipit, hoc est, admonuit: sic enim habet Lucas. Ob hoc enim etiam alios omnes eiecit. Et quanquam sciret futurum esse, ut miraculi sermo vbique diulgaretur: Nam et Matthaeus dixit, quod extiit fama haec in vniuersam regionem illam: Tamen quod suum est vbique facit.

Verf. 43.

²⁾ Hentenius ad verf. 41. monet, scribendum esse taliatha, addens: *atque hoc modo scriptum inuenitur in non nullis vetustis exemplaribus, tam Graecis, quam Latinis. Quae vero sunt ista vetusta*

ταῦ δαύματος, ὡς οἰκείους ἐκείνη ταὺς δὲ μαθη-
 τὰς, ὡς οἰκείους ἑαυτῶ τὸυς ἄλλουο δὲ πάνταο
 ἐξέβαλε, Φεύγων τὸν παρ' αὐτῶν ἔπαινον. οὐδέ-
 ποτε γὰρ τοιοῦτον ἰδόντεο, ἐμελλον αὐτὸν κροτῆ-
 σαι καὶ ὑπερευφημησαί.

Verf. 40. Καὶ εἰσπορεύεται — v. 43.

2) περιεπάτει.

Ἐκράτησε τῆο χεῖροο αὐτῆο καὶ ἐφώνησεν, ἵνα
 ἡ Φωνὴ μὲν ἐπιζρέψῃ τὴν οἰχομένην ψυχὴν ἡ δὲ
 χεῖρ, συμπήξῃ τὸ σῶμα.

Ἡ καὶ ἐτέρωο, ἐκράτησε τῆο χεῖροο αὐτῆο,
 δεκνὺο, ὅτι καὶ ἡ παναγία σὰρξ αὐτοῦ ζωοποιεῖ
 τοὺο νεκροὺο.

Verf. 42. Ἦν γὰρ — δώδεκα.

Ἐπειδὴ παιδίον ἀνω ταύτην ἔλεγε, νῦν σαφηνίζεο
 καὶ τὴν ἡλικίαν αὐτῆο.

Verf. 42. Καὶ ἐξέστησαν — v. 43.

γινῶ τούτο.

Διεσεῖλατο, ἀντὶ τοῦ, παρήγγειλεν. οὕτω γὰρ
 εἶπεν¹⁾ ὁ λουκᾶο. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τοὺο ἄλλουο 1) Luc. 8, 56.
 πάνταο ἐξέβαλε. γινώσκων δὲ, ὅτι πανταχοῦ
 δραμεῖται τοῦ δαύματοο ὁ λόγοο καὶ γὰρ ὁ
 ματθαῖοο εἶπεν ὅτι²⁾ ἐξῆλθεν ἡ Φήμη αὐτῆ εἰο 2) Matth. 9, 26.
 ὅλην τὴν γῆν ἐκείνην. ὁμοο τὸ οἰκείον³⁾ παντα-
 χοῦ ποιεῖ.

F 3

Verf. 43.

tusta exemplaria? Alibi memorat Complutensem
 et Erasmicam editionem.

3) Intellige, Φεύγει τὸν ἔπαινον.

Verf. 43. *Dixitque — ad manducandum.*

Hoc iussit, ne eis phantassice suscitata videretur. Vnde propter hanc causam neque ipse dat illi ad manducandum, sed parentibus vt hoc faciant permittit.

Cap. VI. v. 1. *Et exiuit — v. 3.*
per illum.

Ascendit in patriam suam, non ignorans futurum vt se despicerent, sed ne postmodum dicere possent, quod non docuisset eos. Simul etiam inuidiam eorum conuincens: quum enim de eo potius ipsis esset gaudendum, qui patriam suam doctrina et miraculis ornaret: magis offendebantur per eum ob generis ipsius ignobilitatem.

Quod autem additur, Et virtutes tales, quae per manus eius fiunt, defectiua oratio est. Deficit enim, Vnde, vt dicatur: Et vnde virtutes tales quae per manus eius fiunt.

Dictum est autem de his vicesimo quarto capite euangelii secundum Matthaeum circa finem post expletas parabolas.

Verf. 4. *Dicebat autem — sua.*

Etiam de his eodem capite disputatum est.

Verf. 5. *Nec — v. 6. illorum.*

Etiam de his manifeste tractatum est. Intelligitur autem: Non poterat, hoc est, tanquam impossibile, ducebat.

Ait.

4) *neq*, interponit. A.

Verf. 43. Καὶ εἶπε — Φαγεῖν.

Τοῦτο προσέταξεν, ἵνα μὴ Φάσμα δόξῃ τούτοις ἢ ἀνασῶσα. διὰ τοῦτο γὰρ οὐδ' αὐτοὺς δίδωσιν αὐτῇ Φαγεῖν, ἀλλὰ τοῖς γονεῦσιν ἐπιτρέπει τούτῳ ποιῆσαι.

Cap. VI. v. 1. Καὶ ἐξῆλθεν — π. 3.

ἐπ' αὐτῶ.

Ἐπιβαίνει τῆς πατρίδος, οὐκ ἀγνοῶν, ὅτι καταφρονήσουσιν αὐτοῦ, ἀλλ' ἵνα μὴ δύωνται λέγειν ὑπερον, ὅτι οὐκ ἐδίδαξεν αὐτοὺς, ἅμα δὲ καὶ τὸν φθόγον αὐτῶν ἐξελέγχων. δέον γὰρ χαίρειν ἐπ' αὐτῶ, κόσμουντι τὴν πατρίδα αὐτῶν διδασκαλίαις καὶ θαύμασιν, ἐσκαυδαλίζοντο μᾶλλον ἐπ' αὐτῶ, διὰ τὴν τοῦ γένους αὐτοῦ εὐπέλειαν.

Τὸ δὲ, καὶ δυνάμεις τοιαῦται⁴) διὰ τῶν χειρῶν αὐτοῦ γίνονται, ἑλλειπτικόν ἐστιν. ἑλλείπει γὰρ τὸ, πόθεν οἶον, καὶ πόθεν δυνάμεις⁵) τοιαῦται διὰ πῶν χειρῶν αὐτοῦ γίνονται.

Εἴρηται δὲ περὶ τούτων ἐν τῷ εἰκοστῷ τετάκτω κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον, πρὸς τῶ τέλει, μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῶν παραβολῶν.

Verf. 4. Ἐλεγε δὲ — αὐτοῦ.

Καὶ περὶ τούτων ἐν ἐκείνῳ τῷ κεφαλαίῳ διελήπεται.

Verf. 5. Καὶ οὐκ — v. 6. αὐτῶν.

Καὶ περὶ τούτων σαφῶς ἐκεῖ διηρημένευται. νοεῖται δὲ τὸ, οὐκ ἠδύνατο, καὶ ἀντὶ τοῦ, οὐκ ἐνδεχόμενον ἐνόμιζε.

F 4

Φησὶ

⁵) τοιαῦται omittit. B.

Ait enim Gregorius Theologus, quod simul vtrunque necessarium est ad perficiendas sanitates, et fides eorum qui curandi sunt, et potentia eius qui curare debet: nec prodest vnum si deficiat alterum, quod illi coniunctum esse debet. Imo nec scio, sitne etiam hoc addendum, ut iusta et rationalis sit sanitas. Neque enim iusta sanitas est quae his confertur, quibus per incredulitatem nocumentum est allatura.

Cap. XIV. De Apostolorum ordinatione.

Verf. 6. *Et circumibat — v. 7. binos.*

Ad mutuam consolationem, ut dictum est decimo nono iuxta Matthaeum capite.

Verf. 7. *Et dabat — immundorum.*

Matthaeus autem addidit, Et ut ipsos eiicerent, et curarent omnem aegritudinem, omnemque languorem. Lucas autem scripsit, quod dedit eis virtutem et potestatem super omnia daemonia, et ut morbos curarent.

Verf. 8. *Et praecepit — v. 9. sandaliis.*

De his singulatim dictum est praedicto decimo nono capite.

Verf. 9. *Et ne — tunicis.*

A communi supplenda est dictio, Praecepit.

Verf. 10. *Et dicebat — illinc.*

Ibi etiam haec declarata sunt.

Verf. 11.

Φησὶ γὰρ ὁ Θεολόγος⁶⁾ γρηγόριος, ὅτι ἐπεὶ τοῦ συναμφοτέρου χρεῖα πρὸς τὰς ἰάσεις, καὶ τῆς τῶν θεραπευομένων πίστεως, καὶ τῆς τοῦ θεραπευτοῦ δυνάμεως, οὐκ ἐνεδέχεται τὸ ἕτερον, τοῦ συζυγοῦ ἐλλείποντος. οὐκ⁷⁾ οἶδα δὲ, εἰ μὴ καὶ τοῦτο τῷ εὐλόγῳ προσθετέον. οὐ γὰρ εὐλόγος ἰάσις τοῖς βλαβησομένοις ἐξ ἀπίστας.

Κεφ. ΙΔ. Περὶ τῆς ἀποστολῆς τῶν δώδεκα.

Verf. 6. Καὶ περιῆγε — v. 7. δύο δύο.

Πρὸς παρηγορίαν ἀλλήλων, ὡς εἴρηται ἐν τῷ ἐννεακαιδεκάτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον.

Verf. 7. Καὶ ἐδίδου — ἀκαθάρτων.

Ματθαῖος δὲ προσέθηκεν ὅτιⁿ⁾ ὥσε αὐτὰ ἐκ-ⁿ⁾ Matt. 10, 1.
βάλλειν, καὶ θεραπεύειν πᾶσαν νόσον καὶ πᾶ-
σαν μαλακίαν. ὁ δὲ λουκᾶς ἐγράψεν ὅτι ἔδω-
κεν^{o)} αὐτοῖς δύναμιν καὶ ἐξουσίαν ἐπὶ πάντα τὰ^{o)} Luc. 9, 1.
δαιμόνια, καὶ νόσους θεραπεύειν.

Verf. 8. Καὶ παρήγγειλεν — v. 9.
σανδάλια.

*Εἴρηται καὶ περὶ τούτων κατὰ λεπτόν ἐν τῷ
δηλωθέντι ἐννεακαιδεκάτῳ κεφαλαίῳ.

Verf. 9. Καὶ μὴ — χιτῶνας.

*Ἀπὸ κοινοῦ λεπτέον τὸ, παρήγγειλε.

Verf. 10. Καὶ ἔλεγεν — ἐκείθεν.

*Ἐκεῖ καὶ ταῦτα σεσαφηνίσαι.

F 5

Verf. 11.

7) Etiam haec sunt Gregorii.

Verf. 11. *Et quicumque — illis.*

Dictum est de his praedicto capite.

Verf. 11. *Amen dico — illi.*

Similiter et de hoc.

Verf. 12. *Et quum exissent — u. 13.*
curabant.

De vnctione olei solus Marcus loquitur. Admonet autem et de hoc Iacobus in epistola sua catholica, dicens, Aegrotat quis inter vos? ascribat seniores ecclesiae, et orent super eum, vnguentes eum oleo in nomine domini, et oratio fidei servabit laborantem, et eriget eum dominus. Verisimile est autem dominum etiam docuisse Apostolos. Erat autem oleum signum hilaritatis corporis, et alacritatis animae.

† Vnctum oleum et laborem mitigat, et luminis causa est, ac hilaritatem excitat et aegritudinis salutem ac cordis illuminationem.

Cap. XV. De Iohanne et Herode.

Verf. 14. *Et audiuit — u. 16. mortuis.*

De hac materia diligenter tractatum est vicesimo quinto capite iuxta Matthaeum.

In

3) Quod hic addidit scholium Hentenius, neuter meorum agnoscit. Apud Theophylactum p. 219. E. ita legitur: ἔστιν οὖν τὸ ἔλαιον καὶ πρὸς κόπους ὠφέλιμον καὶ φωτὸς αἰτίον, καὶ ἡλαρότητας πρὸ-
ξενον,

Verf. II. Καὶ ὅσοι — αὐτοῖς.

Ἐρηται καὶ περὶ τούτων ἐν τῷ ῥηθέντι κεφαλαίῳ.

Verf. II. Ἀμήν — ἐκείνη.

Ὁμοίως καὶ περὶ τούτου.

Verf. 12. Καὶ ἐξελθόντες — v. 15.

ἐθεράπευον.

Περὶ τῆς ἀλείψεως τοῦ ἐλαίου μόνος ὁ μάρκος φησί. παραγγέλλει δὲ περὶ ταύτης καὶ ἰάκωβος ἐν τῇ καθολικῇ ἐπιστολῇ αὐτοῦ, λέγων ῥ) ἀδελφεῖ ρ) lac. 5, 14, 15. τις ἐν ὑμῖν, προσκαλεσάτω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς ἐκκλησίας, καὶ προσευξάσθωσαν ἐπ' αὐτόν, ἀλείψαντες αὐτόν ἐλαίῳ, ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίου. καὶ ἡ εὐχή τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα, καὶ ἐγερῆ αὐτὸν ὁ κύριος. εἰκὸς δὲ, καὶ τοῦτο παρὰ τοῦ κυρίου διδάχθῆναι τοὺς ἀποστόλους. ἦν δὲ τὸ ἔλαιον, σύμβολον ἰλαρότητας τοῦ σώματος καὶ φαιδρότητας τῆς ψυχῆς.

Κεφ. ΙΕ. Περὶ ἰωάννου καὶ ἠρωδίου.

Verf. 14. Καὶ ἤκουσεν — v. 16. νεκρῶν.

Περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης ἔρηται ἀκριβῶς ἐν τῷ εἰκοστῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατα ματθαίου.

Τινὰ

ξενον, καὶ σημαίνει τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν χάριν τοῦ πνεύματος, δι' ἧς καὶ κόπων ἀπαλλαττόμεθα, καὶ φῶς καὶ χαρὰν καὶ ἰλαρότητα πνευματικῆν δεχόμεθα.

In quodam autem exemplari dictio Prophe-
ta, habet articulum, ut sit: Propheta ille est, aut
tanquam vnus prophetarum. Intelligebant autem
illum prophetam, de quo ipsis Moses vaticinatus
fuerat: et is erat Christus.

Verf. 17. *Ipsē enim — v. 18.*
fratris tui.

In eo capite etiam de his dictum est.

Verf. 19. *Herodias autem — v. 20.*
audiebat.

Praeterea et de his.

Verf. 21. *Et — v. 23. regni mei.*

Similiter et de his.

Verf. 24. *Illa autem — v. 28.*
matri suae.

Etiam de his omnibus capitis illius enarratio com-
memorat.

Verf. 29. *Et — monumento.*

Dictum est de his in illo loco.

Verf. 30.

- 9) Intelligit, ut alibi, codices commentariorum, seu
interpretum. In scholiis enim ad hunc locum,
quae ad manus habuit Euthymius, legitur sic: ὁ δὲ
μάρτυρος εἰπὼν, ὡς τινὲς Φασιν, ὅτι ἄλλοι δὲ ἔλε-
γον, ὅτι προφήτης ἐστίν, ὡς εἰς τῶν προφητῶν,
αἰνίττεσθαι μοι δοκεῖ, λέγειν ἐνεμένους, περὶ οὗ Φησιν
ὁ μωϋσῆς: προφήτην ὑμῶν ἀναστήσει κύριος ὁ θεὸς
ὑμῶν, ὡς ἐμέ. Haec interpretatio postulat ὁ.
Illato autem ὁ, illatum est etiam ἡ. Vide Caten.

Victoris

Τινὰ δὲ τῶν ἀντιγράφων μετὰ τοῦ ἄρθρου
γράφουσιν ὅτι ὁ προφήτης ἐστίν, ἢ ὡς εἰς τῶν
προφητῶν. προσεδέκων γὰρ προφήτην, περὶ οὗ
προεφήτευσεν αὐτοῖς ὁ μωϋσῆς. οὗτος δὲ ἦν, ὁ
Χριστός.

Verf. 17. Αὐτὸς γὰρ — v. 18. ἀδελ-
φοῦ σου.

Ἐν ἐκείνῳ τῷ κεφαλαίῳ καὶ περὶ τούτων εἴρηται.

Verf. 19. Ἡ δὲ ἡρωδιάς — v. 20. ἤκουε.

Ἐτι καὶ περὶ τούτων.

Verf. 21. Καὶ — v. 23. τῆς βασιλείας μου.

Ὅμοίως καὶ περὶ τούτων.

Verf. 24. Ἡ δὲ — v. 28. μητρὶ αὐτῆς.

Καὶ περὶ τούτων πάντων ἡ ἐξήγησις ἐκείνου τοῦ
κεφαλαίου διέξεισι.

Verf. 29. Καὶ — μνημείῳ.

Ἐίρηται καὶ περὶ τούτων ἐν ἐκείνῳ.

Verf. 30.

Victoris Vol. I. pag. 104. edit. Mosq. et edit. Pos-
sini. pag. 126. Possinus legit, ὁ προφήτης. ὡς
τινὲς Φασι, sunt interpretes, immo vel vnus, de
quo saepius dicitur τινὲς. Proximum. μοι δοκεῖ,
ad ὁ μάρκος refertur. Post ἐκείνους autem forte
legendum τὸν, etsi nec Possinus nec ego repererimus
ita. Si autem erat ὁ προφήτης, non poterat
esse, ὡς εἰς τῶν προφητῶν. Ergo, repugnan-
tibus Codicibus, primum scholio, post textui il-
latum ἦ.

Verf. 30. *Et congregantur* — v. 31. *vacaret.*

Ibi etiam de his quaere. Hinc autem docemur, oportere ecclesiae magistros non semper exponere seipfos multitudini, sed quum datur opportunitas, retrahi ac solitarios esse, mentemque ab exteriori distractione reuocare, et quod eos qui ministrant conueniat requiescere, et post ministerium etiam corporaliter consolari.

Verf. 32. *Et egressi sunt* — v. 33. *illuc.*

Aequae etiam et de his. Ab omnibus autem ciuitatibus, quae videlicet circumcirca adiacebant.

Cap. XVI. De quinque panibus et duobus piscibus.

Verf. 34. *Et egressus* — *pastorem.*

Etiam de his praedicto capite differuimus. Pastorem autem dicit eum, qui de salute earum curam haberet.

Verf. 34. *Et coepit* — v. 37. *ad edendum.*

Et haec quoque inde cognitu facilia sunt.

Verf. 37. *Et dicunt* — *ad comedendum?*

Hoc per interrogationem legendum est. Est autem huiusmodi sermo eorum, qui se grauari queruntur.

Verf. 38. *Ille autem* — v. 40. *quinquageni.*

De his dictum est vicesimo sexto capite euangelii secundum Matthaeum.

Verf. 41.

Henzenius videretur legisse, *synalpes*, quod repugnat vtrique meorum.

Verf. 30. Καὶ συνάγονται — v. 31.
 εὐκαίρουν. 1)

Ἐκεῖ καὶ περὶ τούτων ζήτησον. διδασκόμεθα δὲ ἐντεῦθεν, ὅτι χρὴ τοὺς διδασκάλους τῆς ἐκκλησίας, μὴ διαπαντὸς ἐκυτοῦς ἐκδιδόναι τοῖς πλήθεσιν, ἀλλ' ἐν καιρῷ συζέλλεσθαι, καὶ ἰδιάζειν, καὶ συνάγειν τὸν νοῦν ἀπὸ τῆς ἕξω περιφορᾶς καὶ ὅτι πρόσῃκει διαναπαύειν τοὺς διασκοινοῦντας, καὶ σωματικῶς παρεργαρεῖν μετὰ τὴν διακονίαν.

Verf. 32. Καὶ ἀπῆλθον — v. 33. ἐκεῖ.

Ὁσαύτως καὶ περὶ τούτων ἀπὸ πιασῶν δὲ τῶν πόλεων, τῶν πέριξ, δηλονότι.

Κεφ. Ις. Περὶ τῶν πέντε ἄρτων
καὶ τῶν δύο ἰχθύων.

Verf. 34. Καὶ ἐξελθὼν — ποιμένα.

Καὶ περὶ τούτων ἐν τῷ προδιαληφθέντι κεφαλαίῳ διέληπται. ποιμένα δὲ λέγει, φροντίζοντα τῆς σωτηρίας αὐτῶν.

Verf. 34. Καὶ ἤρξατο — v. 37. Φαγεῖν,

Καὶ ταῦτα ἐκεῖθεν διαγνωθῆναι βράδιον.

Verf. 37. Καὶ λέγουσιν — Φαγεῖν;

Τοῦτο κατ' ἐρώτησιν ἀναγνωσέον. βαρυνομένῳ δὲ ὁ τοιοῦτος λόγος.

Verf. 38. Ὁ δὲ — v. 40. πενήτηντα.

Περὶ τούτων εἴρηται ἐν τῷ εἰκοστῷ ἕκτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαίου.

Verf. 41.

Verf. 41. *Et acceptis* — v. 44. *virorum.*

Ibidem de his quoque omnibus dictum est.

Verf. 45. *Statimque* — v. 46. *ut oraret.*

Similiter et de his.

Cap. XVII. De ambulatione super aquas.

Verf. 47. *Vespera autem* — v. 48. *mare.*

Quaere de his vicesimo septimo capite iuxta Matthaeum.

Verf. 48. *Volebatque* — *illos.*

Vt fortius esset eis certamen.

Verf. 49. *Illi autem* — v. 50. *nolite timere.*

Etiam de his ibidem dictum est.

Verf. 51. *Et ascendit* — *ventus.*

Omisit Marcus quae de Petro acciderunt: similiter et Iohannes. Matthaeus vero diligenter illa conscripsit.

Verf. 51. *Et vehementer* — v. 52. *obcaecatum erat.*

Etiam haec eodem capite sunt explanata.

Verf. 53. *Quumque traiecissent* — v. 56. *salui fiebant.*

Ibi etiam de his omnibus inuenies. Saluos autem intelligit hic sanos.

Verf. 41. Καὶ λαβὼν — v. 44. ἄνδρες.

Ἐν ἐκείνῳ καὶ περὶ τούτων πάντων ἐξήθη.

Verf. 45. Καὶ εὐθέως — v. 46. προσεύξαθαί.

Ὅμοίως καὶ περὶ τούτων. ἀποταξάμενος δὲ αὐτοῖς, ἀντὶ τοῦ, ἀπολύσας αὐτούς, δηλαδή, τοὺς ὄχλους. οὕτω γὰρ εἶπεν ὁ ματθαῖος.

q) Matt. 14, 23.

Κεφ. ΙΖ. Περὶ τοῦ ἐν θαλάσῃ περιπάτου.

Verf. 47. Καὶ ὄψιας — v. 48. θαλάσσης.

Ζήτησον περὶ τούτων ἐν τῷ εἰκοστῷ ἐβδόμῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον.

Verf. 48. Καὶ ἤθελε — αὐτούς.

ἵνα πλέον ἀγωνιάσωσιν.

Verf. 49. Ὅτι δὲ — v. 50. μὴ φοβεῖσθε.

Καὶ περὶ τούτων ἐν ἐκείνῳ ἐήρηται.

Verf. 51. Καὶ ἀνέβη — ἄνεμος.

Συνέτεμεν ὁ μάρκος τὰ κατὰ τὸν πέτρων, ἔτι δὲ καὶ ὁ ἰωάννης· ὁ δὲ ματθαῖος καὶ ταῦτα σαφῶς ἀνέγραψεν.

Verf. 51. Καὶ λίαν — v. 52. πεπωρωμένη.

Καὶ ταῦτα ἐν τῷ τοῖς τῷ κεφαλαίῳ διασεσάφηται.

Verf. 53. Καὶ διαπερῆσαντες — v. 56. ἐσώζοντο.

Ἐκεῖ καὶ περὶ πάντων τούτων εὐήσεις· σωτηρίαν δὲ νῦν, τὴν υγείαν νόει.

Cap. XVIII. De transgressione
praecepti dei.

Cap. VII. v. 1. *Et conueniunt —*
v. 4. *comedunt.*

De his quoque disserit capitis illius enarratio.

Verf. 4. *Multaque sunt alia — lectorum.*

Ibi quoque de his dictum est.

Verf. 5. *Deinde — v. 8. facitis.*

Horum intellectus vicesimo octauo capite euangelii secundum Matthaeum positus est.

Verf. 9. *Et dicebat — seruetis.*

Per ironiam hoc dicit.

Verf. 10. *Moses — v. 11. in tuum
vertitur commodum.*

Etiam de his in illo capite singillatim dictum est.

Verf. 12. *Et — matri.*

Quicquam, quod illis gratum sit.

Verf. 13. *Irritum facientes — facitis.*

Verbum Dei dicit legem, quae parentes honorare iubet. Quare etiam de his in dicto capite.

Verf. 14. *Et — v. 15. hominem.*

Ibi etiam de his dictum est.

Κεφ. ΙΗ. Περὶ τῆς παραβάσεως
τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ.

Cap. VII. v. 1. Καὶ συνάγονται — v. 4.
ἐδίουσι.

Καὶ περὶ τούτων ἡ ἐξήγησις ἐκείνου τοῦ κεφα-
λαίου διαλαμβάνει.

Verf. 4. Καὶ ἄλλα πολλά ἐσιν — κλινῶν.

Ἐκεῖ καὶ περὶ τούτων εἴρηται.

Verf. 5. Ἐπειτα — v. 8. ποιῆτε.

Ἡ τούτων διάγνωσις ἐν τῷ εἰκοστῷ ὀγδῶ κεφα-
λαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον κῆται.

Verf. 9. Καὶ ἔλεγεν — τηρήσητε.

Κατ' εἰρωνείαν τοῦτο φησι.

Verf. 10. Μωϋσῆς — v. 11. ἠφεληθῆς.

Καὶ περὶ τούτων ἐν ἐκείνῳ τῷ κεφαλαίῳ λελε-
πτολόγηται.

Verf. 12. Καὶ — μητρὶ.

Οὐδὲν εὐάρεστον.

Verf. 13. Ἀκυροῦντες — ποιῆτε.

Λόγον τοῦ Θεοῦ λέγει, τὸν νόμον, τὸν κελεύοντα
τιμᾶν τοὺς γονεῖς. Ζήτει δὲ καὶ περὶ τούτων ἐν τῷ
ῥηθέντι κεφαλαίῳ.

Verf. 14. Καὶ — v. 15. τὸν ἀνθρώπον.

Ἐκεῖ καὶ περὶ τούτων εἴρηται.

Verf. 16. *Si quis — audiatur.*

Hoc frequenter declaratum est.

Verf. 17. *Quumque — v. 19. escas.*

Ibi etiam de his exacte traditum est.

Verf. 20. *Dicebat — v. 23. hominem.*

Similiter et de his.

Cap. XIX. De Phoenissa.

Verf. 24. *Et inde — Sidonis.*

In partes, dixit Matthaeus. Quaere autem explanationem finis vicesimi octavi capitis illius.

Verf. 24. *Et ingressus — latere.*

Ibi causam diximus.

Verf. 25. *Quum enim audisset —*

v. 26. genere.

De hoc dictum est vicesimo nono capite euangelii secundum Matthaeum.

Verf. 26. *Et rogabat — filia sua.*

†† Ἡρώτα notat rogabat, vt in illo notatum est.

Verf. 27. *Iesus autem — v. 29. filia tua.*

In illo capite omnia ista declarata sunt.

Verf. 30.

²⁾ τῶν τέλει, omittit. A.

³⁾ Hoc scholium omiserat Hentenius. Scriba saltum fecerat.

Vers. 16. Ἐί τις — ἀκούετω.

Τοῦτο πολλάκις ἡρμηνεύθη.

Vers. 17. Καὶ ὅτε — v. 19. βρώματα

Ἐκεῖ καὶ περὶ τούτων ἀκριβέστατα διεσαφηνίθη.

Vers. 20. Ἐλέγε — v. 23. ἄνθρωπον.

Ὁμοίως καὶ περὶ τούτων.

Κεφ. ΙΘ. — Περὶ τῆς Φοινικίσσης.

Vers. 24. Καὶ ἐκείθεν — σιδῶνος.

Εἰς τὰ μέρη¹⁾ ματθαῖος εἶπε. Ζήτησον δὲ τὴν¹⁾ Matt. 15, 21. ἐξήγησιν τοῦ τέλους τοῦ²⁾ εἰκοσῶ ὀγδόου κεφαλαίου αὐτοῦ.

Vers. 24. Καὶ εἰσελθὼν — λαθεῖν.

Ἐκείσε τὴν αἰτίαν εἰρήκαμεν.

Vers. 25. Ἀκούσασα γὰρ — v. 26. γένει.

Εἰρηται περὶ ταύτης ἐν τῷ εἰκοσῶ ἐνάτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον.

Vers. 26. Καὶ ἠρώτα — θυγατρὸς αὐτῆς.

ἠρώτα,³⁾ ἀντὶ τοῦ παρεκάλει, ὡς ἐν ἐκείνῳ πάρασσημέιωται.

Vers. 27. Ὁ δὲ ἰησοῦς — v. 29. θυγατρὸς σου.

Ἐν τῷ τοιούτῳ κεφαλαίῳ πάντα ταῦτα διηρημνεύθησαν.

Verf. 30. *Et regressa — lectum.*

Iacentem, in pace ac salute.

Cap. XX. De balbo.

Verf. 31. *Quumque rursus exisset —
Decapoleos.*

Non immoratur in finibus Gentilium, ne a Iudaeis accusaretur, quod Gentibus commisceretur.

Verf. 32. *Et adferunt — v. 33.
linguam eius.*

Apprehendit eum a turba seorsim, hoc est, assumpsit, separavit, ne miracula videretur spectaculo exponere, et maxime cognoscens, multitudini quosdam immixtos esse, qui reprehenderent.

Praeterea quandoque miracula coram multis operabatur, propter spectantium utilitatem: interdum vero separatim, ut laudem fugeret, tanquam generatiuam superbiae. Misit autem digitos suos in aures eius: unum quidem dextrae manus in dextram aurem, unumque sinistrae in sinistram, propter angustiam ac profunditatem auditus, ut hunc acuat. Poterat quoque et alio modo hunc curare: sed ita curavit, ut sciremus, omnem partem sancti corporis ipsius diuina plenam esse virtute. Ecce enim sputum etiam immaculati oris sui, quo linguam tetigit impeditam, diuinam quoque participabat virtutem, ac omnino excrementa diuini corporis omnia sancta erant, utpote talis corporis: solum autem operabantur, dum vellet.

Prae-

*) *μόνον*, abest. A.

Verf. 30. Καὶ ἀπελθοῦσα — κλίνης.

Κειμένην ἐν εἰρήνῃ.

Κεφ. Κ. Περὶ τοῦ μογγιλάλου.

Verf. 31. Καὶ πάλιν ἐξελεύσων —
δεκαπόλεως.

Ὁκ ἐμβραδύνει τοῖς μέρεσι τῶν ἐθνῶν, ἵνα μὴ
κατηγορηθῇ παρ' Ἰουδαίων, ὡς τοῖς ἐθνικοῖς ἐπι-
μιγνύμενος.

Verf. 32. Καὶ φέρουσιν — v. 33. γλώσ-
σης αὐτοῦ.

Ἀπέλαβεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ὄχλου κατιδίαν,
τουτέστι, παρέλαβεν, ἐχώρισεν, ἵνα μὴ δόξη
θεατρίζειν τὰ θαύματα, καὶ μάλιστα, γνούς
τινας τῶν μεμψιμοίρων ἀναμεμιγμένους τοῖς πλή-
θεσιν.

Ἄλλως τε, ποτὲ μὲν ἐνώπιον πολλῶν θαυ-
ματουργεῖ, δι' ὠφέλειαν τῶν ὀρώντων· ποτὲ δὲ,
κατ' ἰδίαν, διὰ τὸ φεύγειν τὸν ἔπαινον, ὡς τύφου
γεννητικόν. ἔβαλε δὲ τοὺς δακτύλους αὐτοῦ εἰς
τὰ ἄτα αὐτοῦ, ἓνα μὲν τῆς δεξιᾶς χειρὸς, εἰς
τοῦτο τὸ οὖς· ἓνα δὲ τῆς ἀριστερᾶς, εἰς ἐκείνο,
διὰ τὸ σενὸν καὶ βαθὺ τῆς ἀκοῆς, ἵνα θίξη ταύ-
της. ἠδύνατο δὲ καὶ τρόπον ἕτερον θεραπεῦσαι
αὐτὸν, ἀλλ' ἵνα γνῶμεν, ὅτι πᾶν μέρος τοῦ
ἁγίου σώματος αὐτοῦ θείας δυνάμεως μεσὸν ἦν.
ἰδοὺ γὰρ καὶ τὸ πτύελον τοῦ ἀχράντου σώματος,
μεθ' οὗ τῆς μογγῆς γλώσσης ἤψατο, θείας μετ-
εἶχε δυνάμεως, καὶ πάντα δὲ πάντως τὰ περιτ-
τώματα τοῦ θεανδρικοῦ σώματος ἅγια ἦν, ὡς
τοιούτου σώματος. ἐνήργουν⁴⁾ δὲ μόνον, ὅτε ἤθελε.

Præterea vicesimo tertio præsentis euangelistæ capite, sputo etiam vsus est ad caeci curationem. Ad hæc Iohannis capite decimo, quando cæcum a natiuitate curauit. Hoc autem agebat, vt fidem faceret vnitæ sibi diuinitatis: quo enim pacto hæc operaretur, nisi Deus esset?

Verf. 34. *Et suspiciens* — v. 35. *recte.*

Suspexit in coelum, docens eos, qui alios erant sanaturi, ad Deum aspicere: et virtutem ab eo petere. Ingemuit autem, motus hominis afflictionibus, ac humane misertus naturæ, quæ tum a daemonibus, tum ab infirmitatibus adeo impetitur, propter præcepti transgressionem.

Verf. 15. *Et præcepit* — v. 37. *loqui.*

Causam, ob quam tacere præcipiebat, variis in locis diximus.

Cap. XXI. De septem panibus.

Cap. VIII. v. 1. *In illis* — v. 3.
venerunt.

Dictum est de his in fine tricesimi iuxta Matthæum capitis.

Verf. 4. *Et responderunt* —
v. 6. *turbæ.*

De his facta est mentio tricesimo primo capite euangelii secundum Matthæum.

Verf. 7.

Καὶ ἐν τῷ εἰκοστῷ δὲ τρίτῳ κεφαλαίῳ τοῦ παρ-
όντος εὐαγγελιστοῦ πτυέλῳ πρὸς τὴν θεραπείαν
ἐχρήσατο τοῦ τυφλοῦ. καὶ ἐν τῷ δεκάτῳ δὲ τοῦ
ἰωάννου, ὅτε τὸν ἐκ γενετῆς⁵⁾ τυφλὸν ἰάσατο.
τοῦτο δὲ ἐποίησεν πρὸς πίσωσιν τῆς ἠνωμένης αὐτῷ
θεότητος. πῶς γὰρ ἂν ἐνήργουν ταῦτα, εἰ μὴ
θεὸς ἦν;

Verf. 34. Καὶ ἀναβλέψας — v. 35. ὄρθῳς.

Ἀνέβλεψε μὲν εἰς τὸν οὐρανὸν, διδάσκων τοὺς
μέλλοντας θεραπεύειν πρὸς θεὸν ἀφορᾶν, καὶ
παρ' αὐτοῦ δύναμιν αἰτεῖν· ἐξέναξε δὲ, ἐπικαιμ-
πτόμενος τοῖς πάθεσι τοῦ ἀνθρώπου, καὶ κατοι-
κτεῖρων τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, οὕτως ἐπηρεάζο-
μένην ὑπὸ τε νόσων καὶ δαιμόνων, διὰ τὴν τῆς ἐν-
τόλης παράβασιν.

Verf. 36. Καὶ διεσέλατο — v. 37. λαλεῖν.

Τὴν αἰτίαν, δι' ἣν παρήγγειλε αἰγᾶν, εἰρήκα-
μεν διαφόρως.

Κεφ. ΚΑ. Περὶ τῶν ἑπτὰ ἄρτων.

Cap. VIII. v. 1. Ἐν ἐκείναις — v. 3.
ἤκουσιν.

*Εἰρηται περὶ τούτων ἐπὶ τέλους τοῦ τριακοστοῦ
κεφαλαίου τοῦ κατὰ ματθαῖον.

Verf. 4. Καὶ ἀπεκρίθησαν — v. 6.
τῷ ὄχλῳ.

Διέξεισι καὶ περὶ τούτων τὸ τριακοστὸν πρῶτον κε-
φάλαιον τοῦ κατὰ ματθαῖον.

G 5

Verf. 7.

5) γεννητῆς. A.

Verf. 7. *Et habebant* — v. 9. *eos.*

Etiam haec ibi declarata sunt.

Verf. 10. *Et statim* — v. 11. *eum.*

Ibi quoque de his dictum est.

Verf. 12. *Quumque ingenuisset* — *requirit?*

Similiter et de his. *Ti* vero significare potest. Quid: id est, ad quid, quare? aut potius Quod: hoc est, quale signum? sciebat namque, ob quam causam huiusmodi signum requirerent.

Verf. 12. *Amen dico* — *huic signum.*

Si dabitur, id est, non dabitur: hoc enim linguae Hebraicae idioma est.

Verf. 13. *Et dimissis eis* — *in ulteriorem ripam.*

Praeterea et de his in illo capite disputatum est.

Cap. XXII. De fermento Pharisaeorum.

Verf. 14. *Et oblitifunt* — v. 15. *Herodis.*

De his plene inuenies tricesimo secundo capite euangelii secundum Matthaeum.

Verf. 16.

6) Haec vltima pars huius interpretationis in Codice. B. radendo sublata est. Praeterea exciderunt haec: In contextu sacro quidem omnia, quae leguntur a Cap. VIII. verf. 12. a verbis ἀμην, λέγω ὑμῖν.

Verf. 7. — Καὶ εἶχον — v. 9. αὐτούς.

Καὶ ταῦτα ἐν ἐκείνῳ ἡρμήνευται.

Verf. 10. Καὶ εὐθέως — v. 11. αὐτόν.

Ἐκεῖ καὶ περὶ τούτων ἐρρήθη.

Verf. 12. Καὶ ἀνασενάζας — ἐπιζητεῖ;

Ὅμοίως καὶ περὶ τούτων. τὸ δὲ, τί σημεῖον, ἀντι τοῦ, ὁποῖον σημεῖον. ἢ τί, ἀντι τοῦ, διατί. ἔγνω^ς) γὰρ τὴν αἰτίαν, δι' ἣν τοιοῦτον σημεῖον ἐπεζήτουν.

Verf. 12. Ἀμὴν λέγω — ταύτῃ σημεῖον.

[*] Ἐἰ δοθήσεται, ἀντι τοῦ, οὐ δοθήσεται. ἰδιώμα γὰρ τοῦτο τῆς ἑβραϊδος διαλέκτου.

Verf. 13. Καὶ ἀφείς αὐτούς — εἰς τὸ πέραν.

Ἐτι καὶ περὶ τούτων ἐν ἐκείνῳ τῷ κεφαλαίῳ διέληπται.

ΚεΦ. ΚΒ. Περὶ τῆς ζύμης τῶν
Φαρισαίων.

Verf. 14. Καὶ ἐπελάθοντο — v. 15.
ζύμης ἡρώδου.

Περὶ τούτων εὐρήσεις ἀκριβῶς ἐν τῷ τριακοτῷ δευτέρῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον.

Verf. 16.

ὕμῳ, ad Cap. VIII. verf. 34. verba, μαθηταῖς αὐτῶ ἐπεν. In interpretatione autem quae exciderint, his signis [**] indicaui.

Verf. 16. *Et conferebant* — v. 18. *nec recordamini?*

Praeterea et de his.

Verf. 19. *Quando* — v. 21. *consideratis?*

Praesens caput manifestius scripsit Matthaeus: quaere ergo ibi de omnibus.

Cap. XXIII. De caeco.

Verf. 22. *Et venit* — v. 23. *extra vicum.*

Non enim digni erant vici illius incolae, ut fieri viderent huiusmodi miraculum. **N**am quum alia multa vidissent, manserant increduli.

Verf. 23. *Et quum expuisset* — *videret.*

Spuito ac manibus hunc sanat: ostendens, quod sermo coniunctus operibus miraculum operari potest. Sermonis quidem signum est, sputum: utrumque enim ab ore egreditur: operis vero, manus. Sermonem autem dico laude dignum: similiter et operationem.

Dictum est autem de simili altero quoque modo, vicesimo capite praesentis euangelii.

Primo vero caecum hunc imperfecte curavit, utpote imperfecte credentem: ideo etiam interrogavit eum, si quid videret, ut qui parum adhuc respiciebat, per modicum aspectum crederet perfectius ac sanaretur perfectius: sapiens enim erat medicus.

Verf. 24. *Et respiciens* — *homines.*

Obscure, videlicet.

Verf. 16. Καὶ διελογίζοντο — v. 18.
οὐ μνημονεύετε;

Καὶ περὶ τούτων.

Verf. 19. Ὅτε — v. 21. οὐ συνίετε;

Σαφέστερον ὁ ματθαῖος τὸ παρὸν κεφάλαιον ἀνε-
γραψε. καὶ ζήτησον ἐκεῖ περὶ πάντων.

Κεφ. ΚΓ. Περὶ τοῦ τυφλοῦ.

Verf. 22. Καὶ ἔρχεται — v. 23. ἔξω
τῆς κώμης.

Ὅου γὰρ ἦσαν οἱ τῆς κώμης ταύτης οἰκῆτορες
ἄξιοι θεάσαθαι γινόμενον τὸ τοιοῦτον θαῦμα.
πολλὰ γὰρ ἄλλα θεασάμενοι, μεμενήκασιν
ἄπιστοι.

Verf. 23. Καὶ πτύσας — βλέπει.

Πτύσματι καὶ χερσὶ τοῦτον ἰᾶται, δεικνύς, ὅτι
συσευγνύμενα λόγος καὶ πράξις, θαύματα ἐργά-
ζεσθαι δύνανται. σύμβολα γὰρ λόγου μὲν, τὸ
πτύσμα· καὶ ἄμφω γὰρ ἀπὸ τοῦ σώματος ἐξέρ-
χονται· πράξεως δὲ, αἱ χεῖρες. λόγον δὲ λέγω,
τὸν ἐπαινετὸν, καὶ πράξιν ὁμοίως.

Ἐιρηται δὲ καὶ τρόπον ἕτερον ἐν τῷ εἰκοστῷ
κεφαλαίῳ τοῦ παρόντος εὐαγγελίου.

Ἀτελῶς δὲ τὸν τυφλὸν τοῦτον ἐθεράπευσεν,
ὡς ἀτελῶς πισεύοντα. διὸ καὶ ἐπήρωτησεν αὐτὸν,
εἰ τι βλέπει, ἵνα μικρὸν ἀναβλέψας, ἀπὸ τῆς
μικρᾶς ὄψεως πισεύσῃ τελεώτερον, καὶ ἰαδῆ τε-
λεώτερον. σοφὸς γὰρ ἐστὶν ἰατρός.

Verf. 24. Καὶ ἀναβλέψας — τοὺς ἀνθρώπους·

Ἀμυδρῶς, δηλονότι.

Verf. 24. *Quoniam velut — ambulantes.*

Propter visus obscuritatem.

Verf. 25. *Deinde rursus — omnes.*

Augmentum fidei augmentum promeruit fanitatis.

Verf. 26. *Et dimisit — in vico.*

Propter eorum incredulitatem, qui in illo erant, et ne fidem eius peruerterent.

Cap. XXIV. De interrogatione in Caesarea.

Verf. 27. *Et exiuit — v. 28. prophetarum.*

Dictum est de his tricesimo tertio capite iuxta Matthaeum.

Verf. 29. *Et ipse — v. 30. de se.*

Etiam haec ad vnguem declarata sunt eodem capite.

Verf. 31. *Coepitque — resurgere.*

Ibi quoque de his dictum est.

Verf. 32. *Et aperte — loquebatur.*

Manifeste ac sine vlllo tegumento hunc dicebat sermonem.

Verf. 24. Ὅτι ὡς — περιπατοῦντας.

Διὰ τὴν ἀμυδρότητα τῆς ὄψεως. Τὸ, ὅτι παρ-
έλκει, καὶ ἔβραϊκὸν ἰδίωμα.

Verf. 25. Εἶτα πάλιν — ἅπαντας.

Ἡ ἐπίδοσις τῆς πίστεως, ἐπίδοσαν αὐτῷ τῆς υἰεί-
ας περιεποιήσατο.

Verf. 26. Καὶ ἀπέστειλεν — ἐν τῇ κώμῃ.

Διὰ τὴν ἀπιστίαν τῶν ἐν αὐτῇ, καὶ ἵνα μὴ δια-
σρέψωσι τὴν πίσιν αὐτοῦ.

ΚεΦ. ΚΔ. Περὶ τῆς ἐν καισαρείᾳ
ἐπερωτήσεως.

Verf. 27. Καὶ ἐξῆλθεν — v. 28. τῶν
προφητῶν.

Ἐιρηται περὶ τούτων ἐν τῷ τριακοσῷ τρίτῳ κε-
φαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαίου.

Verf. 29. Καὶ αὐτὸς — v. 30. περὶ αὐτοῦ.

Καὶ ταῦτα ἐν ἐκείνῳ διηρημεύθησαν λεπτο-
μερῶς.

Verf. 31. Καὶ ἤρξατο — ἀνασηῆναι.

Ἐκεῖ καὶ περὶ τούτων ἐρρήθη.

Verf. 32. Καὶ παρήσια — ἐλάλει.

Φανερῶς καὶ ἀπαρκαλύπτως τὸν λόγον τοῦτον
ἐλάλει.

Verf. 32.

Verf. 32. *Et apprehendit — v. 33.*
hominum.

Similiter et de his.

Verf. 34. *Et aduocatis — v. 35. ser-*
uabit eam.

Praeterea et de his dictum est.

Verf. 36. *Quid enim — v. 37. ani-*
ma sua?

Etiam de his.

Verf. 38. *Quemcunque — angelis sanctis.*

Quisquis pudore tactus non ausus fuerit confiteri, me esse Deum, meosque sermones esse Dei, propter incarnationis humilitatem, afflictiones ac crucem: me quoque pudebit confiteri, illum esse meum, quum venero, non iam abiectus, vt nunc, sed gloriosus, sicut pater meus. Oportet enim non modo credere, verum etiam libere praedicare.

Adulteram vero, impiorum generationem appellauit: vtpote a Deo, qui pietatis ac virtutis fator est, deficientem: ac daemioni adhaerentem, qui impietatem ac malitiam seminat.

Cap: IX. v. 1. *Et dicebat — in*
virtute.

De his quoque praedicto capite disputatum est.

Verf. 32. Καὶ προσλαβόμενος — v. 33.
τῶν ἀνθρώπων.

Ὁμοίως καὶ περὶ τούτων. *]

Verf. 34. Καὶ προσκαλεσάμενος —
v. 35. σώσει αὐτήν.

Ἐτι καὶ περὶ τούτων.

Verf. 36. Τί γὰρ — v. 37. ψυχῆς
αὐτοῦ;

Καὶ περὶ τούτων.

Verf. 38. Ὃς γὰρ — τῶν ἀγγέλων
τῶν ἁγίων.

Ὅσις ἐπαισχυνθῆ με ὁμολογήσαι θεόν, καὶ τοὺς
ἐμοὺς λόγους ὁμολογήσαι θεοῦ, διὰ τὴν εὐτέλει-
αν τῆς ἐνανθρωπήσεως, καὶ διὰ τὰ πάθη καὶ
τὸν θάνατον, καὶ γὰρ ἐπαισχυνθήσομαι αὐτὸν ὁμο-
λογήσαι ἐμὸν, ὅταν ἔλθω, οὐκέτι ταπεινός, ὡς
νῦν, ἀλλ' ἔνδοξος, ὡς ὁ πατήρ μου. δεῖ γὰρ μὴ
μόνον πιστεύειν, ἀλλὰ καὶ παρῆρσιᾳ κηρύσσειν.

Μοιχαλίδα δὲ, τὴν γενεάν τῶν ἀσεβῶν ὠνό-
μασεν, ὡς ἀποσᾶσαν μὲν θεοῦ τοῦ σπορέως τῆς
εὐσεβείας καὶ ἀληθείας· κολληθεῖσαν δὲ τῷ
δαίμονι, τῷ σπορεῖ τῆς ἀσεβείας καὶ κακίας.

Cap. IX. v. I. Καὶ ἔλεγεν — ἐν
δυνάμει.

Καὶ περὶ τούτων ἐν τῷ ῥηθέντι κεφαλαίῳ διασε-
σάφηται.

Cap. XXV. De transformatione
Domini.

Verf. 2. *Et post* — v. 4. *Iesu.*

Dictum est de his tricesimo quarto iuxta Matthaeum capite.

Verf. 5. *Et respondens* — v. 6. *exterriti.*

De his praeterea subtiliter ibi tractatum est.

Verf. 7. *Factaque* — v. 8. *secum.*

Similiter et de his.

Verf. 9. *Descendentibus* — *surrexisset.*

Praeterea quoque de his.

Verf. 10. *Et* — *apud sese.*

Verbum quod erat de resurrectione eius a mortuis: tenuerunt apud sese, nulli alii narrantes.

Vel, verbum quod erat de transformatione illius.

Verf. 10. *Disputantes* — *resurgere.*

Quum enim neminem vidissent seipsum a mortuis suscitasse, neque etiam audissent, opinabantur et hoc parabolam esse, et disputabant quid significaret.

Dictum est autem de hoc etiam in fine enarrationis tricesimi quinti capitis euangelii secundum Matthaeum.

ΚεΦ. ΚΕ. Περὶ τῆς μεταμορ-
φώσεως.

Verf. 2. Καὶ μεθ' — v. 4. ἰησοῦ.

Ἐιρηται περὶ τούτων ἐν τῷ τριακοσῷ τετάρτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαίου.

Verf. 5. Καὶ ἀποκριθεὶς — v. 6. ἔκφοβοι.

Ἐτι καὶ περὶ τούτων ἀκριβῶς.

Verf. 7. Καὶ ἐγένετο — v. 8. μεθ'
ἑαυτῶν.

Ὀμοίως καὶ περὶ τούτων. ἔξάπινα δὲ, ἀντὶ του, ἔξαιφνης.

Verf. 9. Καταβαινόντων — ἀναστῆ.

Ἐτι καὶ περὶ τούτων.

Verf. 10. Καὶ — πρὸς ἑαυτοῦς.

Τὸν λόγον, τὸν περὶ τοῦ ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναι αὐτόν. ἐκράτησαν πρὸς ἑαυτοῦς, πρὸς μηδένα ἕτερον τοῦτον ἔξειπόντες.

Ἡ τὸν λόγον, τὸν περὶ τῆς μεταμορφώσεως.

Verf. 10. Συζητοῦντες — ἀναστῆναι.

Μήτε γὰρ ἰδόντες τινα ἀναστήσαντα ἑαυτὸν ἐκ νεκρῶν, μήτε μὴν ἀκούσαντες, ᾤοντο παραβολὴν εἶναι καὶ τοῦτο, καὶ συνεζήτουν, τί δηλοῖ;

Ἐιρηται δὲ περὶ τούτου καὶ ἐν τῷ τέλει τῆς ἐξηγήσεως τοῦ τριακοσοῦ πέμπτου κεφαλαίου τοῦ κατὰ ματθαίου.

Vers. 11. *Et interrogabant — v. 12. omnia.*

DICTUM est autem et de his praedicto tricesimo quarto iuxta Matthaeum capite.

Vers. 12. *Et quomodo — contemnatur.*

Hoc dixit coniciens in dubitationem responsionis ipsos scribas. Si enim secundum ipsos quum nondum venerit Elias, nondum venit Christus: Elias autem quum prius venerit restituet omnia: hoc est, vniet et conuertet omnem Iudaeum ad Christum: quomodo scriptum est de filio hominis, siue de Christo, vt a Iudaeis multa patiatur: si enim ad ipsum conuertendi sunt, quomodo ab ipsis patietur? Itaque Elias Thesbites ante secundum Christi aduentum venturus est, quando hi qui tunc erunt Iudaei conuertentur ad ipsum. Nunc autem primus Christi aduentus est, quum a Iudaeis multa patitur, cuius praecursor non Thesbites, sed Iohannes.

Vers. 13. *Sed dico — voluerunt.*

De hoc manifestius loquutus est Matthaeus: quare ergo praedicto tricesimo quarto capite.

Vers. 13. *Sicut — de eo.*

†† *Sicut scriptum est, accipe de vocabulo venit.* Dicit enim Iesaias: *Vox clamantis in deserto* et reliqua.

Praedixit enim Iesaias de Iohannis etiam passione.

Cap.

7) Haec in margine. A.

8) Quae hic ab initio signis inclusimus, ea Codex B. hic in fine post *voluerunt* addit, praefixa particula *et*. Carebat iis Hentenius.

Verf. 11. Καὶ ἐπιηρώτων — v. 12. πάντα.

Ἐρρήθη καὶ περὶ τούτων ἐν τῷ προειρημένῳ τριακοσῷ τετάρτῳ κεφαλαίῳ.

Verf. 12. Καὶ πῶς — ἐξουδενωθῆ.

Τοῦτο εἶπεν ἐμβάλλων εἰς ἀπορίαν ἀπολογίας τοὺς γραμματεῖς· εἰ γὰρ κατ' αὐτοὺς, μήπω ἔλθοντος τοῦ ἡλίου, οὐπω ἦλθεν ὁ χριστός, ἡλίας δὲ ἔλθων πρῶτον ἀποκαθιστᾷ πάντα, τούτῃ ἐστιν, ἐνοποιεῖ, ἐπιστρέφει πάντα ἰουδαῖον πρὸς τὸν χριστόν, πῶς γεγραπταί ἐπὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἡγοῦν, περὶ τοῦ χριστοῦ, ἵνα πολλὰ πάθη παρὰ τῶν ἰουδαίων; εἰ γὰρ ἐπιστραφήσονται πρὸς αὐτόν, πῶς πολλὰ πάθη παρ' αὐτῶν; ὡς ἡλίας ὁ δεσβίτης πρὸ τῆς δευτέρας τοῦ χριστοῦ παρουσίας ἐλεύσεται, ὅτε οἱ τῆνικαῦτα ἰουδαῖοι ἐπιστραφήσονται πρὸς αὐτόν· νῦν δὲ ἡ πρώτη παρουσία τοῦ χριστοῦ ἐστιν, ὅτε πολλὰ πάσχει παρὰ τῶν ἰουδαίων, ἢς πρόδρομος οὐχ ὁ δεσβίτης, ἀλλ' ὁ ἰωάννης.

Verf. 13. Ἀλλὰ λέγω — ἠθέλησαν.

Σαφέξερον ὁ ματθαῖος εἶρηκε περὶ τούτου, καὶ ζήτησόν ἐν τῷ δηλωθέντι τριακοσῷ τετάρτῳ κεφαλαίῳ.

Verf. 13. Καθὼς — ἐπ' αὐτόν.

[Τὸ, καθὼς ᾗ) γέγραπταί, ἐπὶ τοῦ ἐλήλυθε, νόησον, φησὶ γὰρ ἡσαΐας· φωνή ᾗ) βοῶντος ἐν τῇ ᾗ) Ies. 40, 3. ἐρήμῳ, καὶ τὰ ἐξῆς.]

Καθὼς γέγραπταί περὶ αὐτοῦ. προεῖπε γὰρ ἡσαΐας καὶ περὶ τοῦ πάθους τοῦ ἰωάννου. ᾗ)

Cap. XXVI. De lunatico habente
spiritum mutum.

Verf. 14. *Quumque venisset — illis.*

Discipulos dicit nunc nouem reliquos qui cum eo in montem non ascenderant: quum enim hos solos inuenissent scribae, circumueniebant interrogationibus, futurum sperantes, vt illos compe-
dirent seu fallerent.

Verf. 15. *Statimque — obstupuit.*

Obstupuit, aut propter accessus opportunitatem, quasi praecognouerit scribarum inuasionem, ideoque ad discipulorum auxilium aduenerit.

Vel propter splendorem aspectus eius. Etenim verisimile est a transformatione gratiam quandam contractam esse.

Verf. 15. *Et accurrentes — eum.*

Qui videlicet e turba erant desiderantes eum quasi benefactorem ac saluatorem: non autem inuidi scribae.

Verf. 16. *Et interrogauit — eos?*

Quum ille interrogasset, nullus illorum respondere ausus est.

Verf. 17. *Et respondens — v. 18.*
arescit.

Mutum dixit spiritum, vtpote impediens filii sui loquelam: nec id tantum, sed et auditum eius, sicuti postea declarabitur. Lacerat autem, hoc est,

ΚεΦ. Κς. Περὶ τοῦ σελήνια-
ζομένου.

Vers. 14. Καὶ ἔλθων — αὐτοῖς.

Μαθηταῖς νῦν, τοὺς ἑννέα λέγει, τοὺς μὴ συνα-
ναβάντας αὐτῶ εἰς τὸ ὄρος. τούτους γὰρ εὐρόν-
τες μόνους οἱ γραμματεῖς, περιεῖλκον ταῖς ἐρω-
τήσεσι, προσδοκῆσαντες συμποδίσειν.

Vers. 15. Καὶ εὐθέως — ἐξεθαμβήθη.

Ἐξεθαμβήθη, ἢ διὰ τὸ καίριον τῆς ἐπιδημίας,
εἰς προεγνωκότες τὴν ἐπίθεσιν τῶν γραμματέων,
καὶ διὰ τοῦτο ταχέως ἐπισάχτος πρὸς ἐπικουρίαν
τῶν μαθητῶν.

Ἡ διὰ τὴν φαιδρότητα τῆς μορφῆς αὐτοῦ.
καὶ γὰρ εἰκὸς ἐφέλκεσθαι τινα χάριν ἐκ τῆς με-
ταμορφώσεως.

Vers. 15. Καὶ προατρέχοντες — αὐτόν.

Οἱ τοῦ ὄχλου, ποδοῦντες αὐτόν, ὡς εὐεργέτην
καὶ σωτήρα. οὐ μὴν οἱ βάσκανοι γραμματεῖς.

Vers. 16. Καὶ ἐπερωτήσατε — αὐτούς;

Ἐπερωτήσαντος, οὐδεὶς ἐκείνων ἐτόλμησεν ἀπο-
κριθῆναι.

Vers. 17. Καὶ ἀποκριθεὶς — v. 18.

ξηραίνεται.

Ἄλαλον εἶπε τὸ πνεῦμα, ὡς ἐπέχον τὴν λα-
λιάν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. οὐ μόνον δὲ ταύτην, ἀλλὰ
καὶ τὴν ἀκοὴν αὐτοῦ, καθὼς ἐξῆς δηλωθήσεται.

est, deiecit in terram. Arescit, id est, sine sensu est.

Matthaeus vero tricesimo quinto capite ait, ipsum dixisse, Domine, miserere filii mei, quia lunaticus est et misere affligitur. Verisimile ergo est, et hoc et illud ipsum dixisse.

Verf. 18. *Et dixi — v. 19. ad me.*

In illo capite de his disputatum est.

Verf. 20. *Et attulerunt — spumans.*

Permisit haec ipsum pati, ut viderent qui praesentes erant, a quibus calamitatibus liberandus esset: utque postquam vidisset pater eius daemonium viso Christo turbari, ad fiduciam de eius virtute induceretur.

Verf. 21. *Et interrogavit — v. 22. eum.*

Interrogavit ut illo respondente cognoscerent audientes, quod iam olim perdidisset eum, nisi diuinitus fuisset cohibitus.

Verf. 22. *Sed si quid — nostri.*

Vides quod fidem non habeat indubitata.

Verf. 23. *Iesus autem — credenti.*

Potentiam in fide illius reposuit: hinc quidem dirigens eum ad fidem: illinc vero de se ipso modeste sapiens ac loquens.

Verf. 24. *Statimque — incredulitati meae.*

Quae haecenus fuit.

Verf. 25.

τὸ μὲν οὖν ῥῆσαι, ἀντὶ τοῦ, καταβάλλει εἰς γῆν· τὸ δὲ ξηραίνεται, ἀντὶ τοῦ, ἀναιδιητέ.

Ματθαῖος δὲ Φησὶν ἐν τῷ τριακῶσῳ πέμπτῳ κεφαλαίῳ, εἰπεῖν αὐτόν· κύριε, ἴ) ἐλέησόν μου ἡ) Matt. 17, 15 τὸν υἱόν, ὅτι σεληνιάζεται καὶ κακῶς πάσχει. εἰκὸς δὲ, καὶ τοῦτο κακεῖνο εἰπεῖν αὐτόν.

Verf. 18. Καὶ εἶπον — v. 19. πρὸς με.

Ἐν ἐκείνῳ τῷ κεφαλαίῳ περὶ τούτων ἐσαφηνίδη.

Verf. 20. Καὶ ἤνεγκαν — ἀφρίζων.

Συνεχώρησε ταῦτα παθεῖν αὐτόν, ἵνα ἴδωσιν οἱ παρόντες, οἷας ἐπηρείας ἀπαλλάττεσθαι μέλλει, καὶ ἵνα γνοῦς ὁ πατήρ, ὅτι θορυβεῖται τὸ δαιμόνιον, ἰδὼν τὸν χριστόν, εἰς πίσιν τῆς αὐτοῦ δυνάμεως ἐναχθῆ.

Verf. 21. Καὶ ἐπηρώτησε — v. 22. αὐτόν.

Ἐπηρώτησεν, ἵνα ἀποκριθέντος ἐκείνου, γνοῖεν οἱ ἀκούοντες, ὅτι πάλαι ἂν ἀπώλεσε τοῦτον, εἰ μὴ θεόθεν ἀνεχαιτίζετο.

Verf. 22. Ἄλλ' εἴ τι — ἡμᾶς.

Ὁρᾶς, πῶς οὐκ εἶχε πίσιν ἀδίσακτον.

Verf. 23. Ὁ δὲ ἰησοῦς — πιστεύοντι.

Τῇ πίσει αὐτοῦ τὴν δύναμιν ἀνέδηκε. τοῦτο μὲν, προτρεπόμενος αὐτόν εἰς πίσιν, τοῦτο δὲ, μετριόφρονῶν αὐτός.

Verf. 24. Καὶ εὐθέως — μου τῇ ἀπισίᾳ.

Τῇ μέχρι νῦν.

Verf. 25. *Quum vidisset — immundo.*

Statim expulit daemonem, ne diutius ille vexaretur.

Verf. 25. *Dicens — eo.*

Ego quem nosti, tibi praecipio.

Verf. 25. *Et — in eum.*

Hoc dixit praevidens, quod futurum erat, ut dignus esset propter suam incredulitatem, ut rursus ad eum reuenteretur. Prohibet ergo eum, ne cuiquam videatur, quod prius non fuerit eiectus.

Verf. 26. *Et quum clamasset — v. 27. surrexit.*

Clamauit, significans quod violenter expelleretur.

Verf. 28. *Quumque ingressus esset — illum?*

Ὅτι, nunc significat Quare: ita enim dixit Matthaeus. Aut ἐπηρώτων αὐτόν, capi potest, ac si dicas, Dicebant ei. Multae siquidem huiusmodi improprietates apud Marcum reperiuntur. Et ὅτι significat quod, vel abundat, quod frequens est apud Graecos. Dictum est autem de hac interrogatione praedicto capite.

Verf. 29. *Et dixit — ieiunium.*

Per nullum alium modum. Ibi autem et de hoc disputatum est.

Verf. 30. *Et quum inde exissent — sciret.*

Quare noluit? Quod sequitur manifestat: ne videlicet quisquam intelligeret ea de quibus loquebatur.

Verf. 31.

Verf. 25. Ἰδὼν — ἀκαθάρτῳ.

Ταχέως ἀπήλασε τὸ δαιμόνιον, ἵνα μὴ ὑπὸ πλειόνων κροτηθῇ.

Verf. 25. Λέγων — αὐτοῦ.

Ἐγὼ σοι ἐπιτάσσω, ὃν οἶδας.

Verf. 25. Καὶ — αὐτόν.

Τοῦτο εἶπε, προειδώς, ὅτι καὶ αὐτοῖς ἐμελλεν ἀξίως ἐπιπηδῆσαι αὐτῷ, διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτοῦ. κωλύει οὖν αὐτὸ, ἵνα μὴ δόξη, ὅτι οὐκ ἀπηλάθη πρότερον.

Verf. 26. Καὶ κράζαν — v. 27. ἀνέστη.

Ἐκραξε, σημαῖνον, ὅτι βικαρία ἀπελαύνεται.

Verf. 28. Καὶ εἰσελθόντα — αὐτό;

Τὸ ὅτι, ἀντὶ τοῦ, διατί; αὐτῷ γὰρ εἶπεν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ Math. 17, 1. ματθαῖος· ἢ τὸ ἐπηρώτων αὐτὸν, ἀντὶ τοῦ, ἔλεγον αὐτῷ. πολλαὶ γὰρ ταιαῦται καταχρήσεις παρὰ τῷ μάρκῳ. εἴρηται δὲ καὶ περὶ ταύτης τῆς ἐρωτήσεως ἐν τῷ δηλωθέντι κεφαλαίῳ.

Verf. 29. Καὶ εἶπεν — νηθεία.

Ἐν οὐδενὶ ἑτέρῳ τρόπῳ. ἐκεῖ δὲ καὶ περὶ τούτου διείληπται.

Verf. 30. Καὶ ἐκεῖθεν ἐξεληθόντες — γινῶ.

Διατί οὐκ ἤθελε, δηλοῖ τὸ ἐπαγόμενον, ἵνα μηδὲν ἕτερον μάθη, περὶ ὧν τότε διελέγετο.

Verf. 31. *Docebat — refurget.*

Dictum est etiam de hoc in fine dicti tricesimi quinti capitis euangelii secundum Matthaeum.

Verf. 32. *At illi — interrogare.*

Similiter et de hoc.

Cap. XXVII. De disputantibus, Quis esset maior.

Verf. 33. *Et venit — v. 34. maior.*

Tacebant prae pudore quasi iam condemnati. Significatum est autem de hoc tricesimo septimo capite euangelii secundum Matthaeum.

Verf. 35. *Quumque sedisset — seruus.*

Dixit quoque hoc quadragesimo tertio capite euangelii iuxta Matthaeum. Quaere ergo ibi de hoc capite.

Verf. 36. *Et sumpto — v. 37. eum qui misit me.*

Ante hoc alia quoque dixit, quae Matthaeus conscripsit: de quibus simul omnibus tricesimo septimo capite euangelii illius disseruimus.

Verf. 38. *Respondit — nos.*

Addidit et causam prohibitionis, Eo quod non sequatur nos. Quidam enim eorum qui crediderant gloriae amore capti imitabantur Apostolos:

et

Verf. 31. Ἐδίδασκε — ἀναστήσεται.

Ἐιρηται καὶ περὶ τούτου ἐπὶ τέλους τοῦ ῥηθέντος τριακοσῶ πέμπτου κεφαλαίου.

Verf. 32. Οἱ δὲ — ἐπερωτήσαι.

Ὁμοίως καὶ περὶ τούτου.

Κεφ. ΚΖ. Περὶ τῶν διαλογιζομένων, τίς μείζων.

Verf. 33. Καὶ ἦλθεν — v. 34. μείζων.

Ἐσιώπων αἰσχυρθέντες, ὡς ἤδη καταγνωθέντες. παρεσημειώθη δὲ περὶ τούτου ἐν τῷ τριακοσῶ ἐβδόμῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον.

Verf. 35. Καὶ καθίσας — δοῦλος.

Ἐιρηκε τούτο καὶ ἐν τῷ τεσσαρακοσῶ τρίτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον, καὶ ζήτησον περὶ τὸ μέσον τοῦ τοιούτου κεφαλαίου.

Verf. 36. Καὶ λαβὼν — v. 37. τὸν ἀποσείλαντά με.

Πρὸ τούτου καὶ ἕτερα ἔπεν, ἅπερ ὁ ματθαῖος ἀνέγραψε, περὶ ὧν ὁμοῦ πάντων ἐν τῷ τριακοσῶ ἐβδόμῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατ' αὐτὸν εὐαγγελίου λελεπτολόγηται.

Verf. 38. Ἀπεκρίθη — ἡμῖν.

Προσέθηκε καὶ τὴν αἰτίαν τῆς κωλύσεως, ὅτι οὐκ ἀκολουθεῖ ἡμῖν. τινὲς γὰρ τῶν πισευσάντων, ἔρωτι δόξης, ἐμιμοῦντο τοὺς ἀποσόλους, καὶ τῇ ἐπι-

et per inuocationem nominis Christi expellebant daemones. Non sequebantur tamen propter continentiam et asperum viuendi modum ipsorum.

Verf. 39. *Iesus autem — male lo-
qui de me.*

Qui enim per nomen meum glorificatur, non cito maledicet mihi: hoc est, dum gloriam amat, et virtutem aedit per nomen meum, nequaquam me calumniabitur. Permittit autem et his vt mirabilia operentur: simul quidem ad praedicationis suae confirmationem: et praeterea ad emendationem eorum qui miracula operabantur.

Quaere etiam de his quinto iuxta Matthaeum capite vbi circa finem habetur: Multi dicent mihi in illo die, Domine, domine, nonne per nomen tuum prophetauimus, et per nomen tuum daemonia eiecimus?

Verf. 40. *Qui enim — est.*

Id ipsum enim, illum non resistere vobis, vestrum est auxilium.

Aliud est autem, quod alibi dicitur, Qui non est mecum, contra me est. Nam illud de daemone dicitur, et alium habet intellectum: prout vicesimo secundo iuxta Matthaeum capite declarauimus.

Verf. 41. *Quicumque enim — suam.*

Hoc etiam dixit in fine decimi noni capitis euangelii iuxta Matthaeum.

Verf. 42.

ἐπικλήσει τοῦ ὀνόματος τοῦ χριστοῦ δαίμονας ἀπή-
 λαυον, οὐκ ἠκολούθουν δὲ αὐτοῖς, διὰ τὴν ἐγκρά-
 τειάν καὶ σκληράγωγίαν αὐτῶν.

Verf. 39. Ὁ δὲ ἰησοῦς — κακολογήσαί με.

Δοξαζόμενος γὰρ διὰ τοῦ ὀνόματός μου, βραδέ-
 ως ἂν με κακολογήσῃ, τούτέστιν, ἕως ἂν ἐρῶ
 δόξης καὶ ποιῶ σημεῖα διὰ τοῦ ὀνόματός μου, οὐκ
 ἂν βλασφημήσῃ με. συνεχώρει δὲ καὶ τούτοις
 θαυματοουργεῖν, ἅμα μὲν, εἰς βεβαίωσιν τοῦ
 κηρυγματος· ἅμα δὲ, καὶ εἰς βελτίωσιν αὐτῶν
 δὴ τῶν θαυματοουργούντων.

Ζήτησον δὲ περὶ τῶν τοιούτων ἐν τῷ πέμπτῳ
 κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον, πλησίον τοῦ τέ-
 λους, ἐνθα κεῖται τό· πολλοὶ*) ἐρῶσί μοι ἐν ἐκεί- x) Matt. 7, 22
 νη τῇ ἡμέρᾳ, κύριε, κύριε, οὐ τῷ σῶ ὀνόματι
 προσεφητεύσαμεν, καὶ τῷ σῶ ὀνόματι δαιμόνια
 ἐξεβάλομεν;

Verf. 40. Ὁς γὰρ — ἐσι.

Ἄυτὸ γὰρ τοῦτο, τὸ μὴ ἀντιπίπτειν αὐτὸν ὑμῖν,
 βοήθεια ὑμῶν ἐσι.

Ἐτερον δὲ ἐσι, τὸ, ὅ*) μὴ ἂν μετ' ἐμοῦ, γ) Matt. 12, 30
 κατ' ἐμοῦ ἐσιν. ἐκεῖνο γὰρ περὶ τοῦ δαίμονος εἴρη-
 ται, καὶ διάνοιαν ἄλλην ἔχει, καθὼς ἐν τῷ
 εἰκοσῷ δευτέρῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον
 ἐξηγησάμεθα.

Verf. 41. Ὁς γὰρ — αὐτοῦ.

Τοῦτο εἶπε καὶ πρὸς τῷ τέλει τοῦ ἐννεακαιδεκά-
 του κεφαλαίου τοῦ κατὰ ματθαῖον.

Verf. 42.

Verf. 42. *Et quicumque — mare.*

Dictum est de hoc tricesimo septimo capite euangelii secundum Matthaeum.

Verf. 43. *Et si — v. 44. extinguitur.*

Etiam de his illo capite dictum est. Vermis autem eorum, qui videlicet abeunt in gehennam.

Quidam vero Vermem et ignem, conscientiam intellexerunt peccatorum, tanquam in modum vermis et ignis rodentem ipsos, ac inflammantem.

Verf. 45. *Et si — v. 46. extinguitur.*

Similiter et de his.

Verf. 47. *Et si oculus — v. 48. extinguitur.*

Praeterea et de his.

Verf. 49. *Omnis — salietur.*

Omnis fidelis: Igne fidei, quae ad Deum est: vel dilectionis, quae est ad proximum. Salietur, ut videlicet putredinem abiiciat.

Vel, Condietur, ut suavis Deo reddatur.

Verf. 49. *Et omnis — salietur.*

Omnis hostia spiritualis siue fiat per orationem, siue per eleemosynam, siue per aliud quippiam. Sale, fidei vel dilectionis. Salietur, siue saliri debet. Hoc autem a libro Leuitici translatum est. Ibi enim scriptum est, Omne munus hostiae vestrae salietur.

Verf. 42. Καὶ ὅς — θάλασσαν.

¹⁾ Ἐιρηται καὶ περὶ τούτου ἐν τῷ τριακοσῷ ἐβδόμῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον.

Verf. 43. Καὶ εἰάν — v. 44. σβέννυται.

Καὶ περὶ τούτων ἐν ἐκείνῳ λέλεκται. σκώληξ δὲ αὐτῶν, τίναν; δηλαδή τῶν ἀπερχομένων εἰς τὴν γέενναν.

Σκώληκα δὲ καὶ πῦρ, τινὲς τὴν συνείδησιν τῶν ἀμαρτωλῶν ἐνόησαν, ὡς δάκνυταν καὶ πιμπρῶσαν αὐτοὺς, δίκην σκώληκος καὶ πυρός.

Verf. 45. Καὶ εἰάν — v. 46. σβέννυται.

²⁾ Ὁμοίως καὶ περὶ τούτων.

Verf. 47. Καὶ εἰάν ὁ ὀφθαλμός — v. 48. σβέννυται.

³⁾ Ἐτι καὶ περὶ τούτων.

Verf. 49. Πᾶς — ἀλισθήσεται.

Πᾶς πιστὸς πυρὶ τῆς πρὸς Θεὸν πίσεως, ἢ τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης ἀλισθήσεται, ἢ γουν, τὴν σηπεδόνα τῆς κακίας ἀπεβαλεῖ.

⁴⁾ Ἡ ἀρετὴ θήσεται, καὶ ἡδὺς τῷ Θεῷ γενήσεται.

Verf. 49. Καὶ πᾶσα — ἀλισθήσεται.

Πᾶσα θυσιὰ πνευματικὴ, εἴτε δι' εὐχῆς, εἴτε δι' ἐλεημοσύνης, εἴτε τρόπον ἕτερον γινομένη, τῷ ἅλατι τῆς πίσεως ἢ τῆς ἀγάπης ἀλισθήσεται, εἴπουν, ἀλισθῆναι ὀφείλες. τοῦτο δὲ ἀπὸ τῆς βίβλου τοῦ λευιτικοῦ μετέληπται. γέγραπται γὰρ ἐν ἐκείνῳ πᾶν ²⁾ δῶρον θυσιάς ὑμῶν ἀλισθήσεται. ³⁾ Levit. 2, 13.

Verf. 50. *Bona res est sal.*

Per qualitatem quam habet, vt cibos reddat iua-
ues, et ne corpora putrefiant efficit.

Verf. 50. *Si autem — condietis?*

Si perdat id quod in ipso est laudabile.

Sal autem hic iuxta sublimiorem intellectum
fides est aut dilectio. Lucas vero dicit, Quod
si sal ipse infusus fuerit, per quid condietur?
Salem ibi vocans doctrinae verbum: qui infusus
fit quando corrumpitur. Differenter autem iuxta
diuerfas occasiones Christus salis significatum trans-
tulit. Etenim apud Matthaeum ipsos quoque
Apostolos salem nominauit, veluti quinto apud
illum capite post beatitudines inuenies: vbi etiam
manifestius declarauimus, quae de sale dicuntur.

Verf. 50. *Habete — inter vos.*

Salem dilectionis qui in vnum continet, et ad
vnitatem et concordiam constringit.

Dicitur quoque sal, prudentia et gratia:
quemadmodum dicit Paulus, sermo vester semper
per gratiam sale condietur.

Cap. XXVIII. De his, qui interroga-
bant Dominum, an liceret cum
vxore diuortium facere?

Cap. X. v. 1. *Et quum inde surrexif-
set — Iordanem.*

†† Per locum qui est trans Iordanem.

Verf. 1.

9) Hoc scholio carebat Hentenius. Igitur versus pri-
mus et secundus iuncti erant.

Verf. 50. Καλὸν τὸ ἄλας.

Δι' ἣν ἔχει ποιότητα, ἠδύνουσαν μὲν τὰ βρώματα· παρέχουσαν δὲ τοῖς σώμασι τὸ ἄσηπτον.

Verf. 50. Ἐὰν δὲ — ἀρτύσετε;

Ἐὰν ἀπολέσῃ τὴν ἐπαινετὴν αὐτοῦ ποιότητα.

Ἄλας δὲ ἐνταῦθα, κατὰ ἀναγωγὴν ἢ πίσις ἢ ἡ ἀγάπη. Λουκᾶς δὲ φησιν· ἔάν^{α)} δὲ τὸ ἄλας a) Luc. 14, 3
 μωρανθῇ, ἐν τίνι ἀρτυθήσεται; ἄλας ἐκεί λέγων, τὸν διδασκαλικὸν λόγον, ὅστις μωραίνεται, ὅταν παραφθαρῇ. διαφόρων δὲ κατὰ διαφοροὺς καιρῶν τὸ περὶ τοῦ ἄλατος νόημα ὁ Χριστὸς μετεχειρίσατο. καὶ γὰρ καὶ παρὰ τῷ ματθαίῳ τοὺς ἀποστόλους^{β)} ἄλας ὠνόμασεν, ὡς εὐρήσεις ἐν τῷ b) Matt. 5, 1
 πέμπτῳ κεφαλαίῳ αὐτοῦ, μετὰ τοὺς μακαρισμοὺς, ἔνθα καὶ φανερώτερον ἐξηγησάμεθα τὰ περὶ τοῦ ἄλατος.

Verf. 50. Ἐχετε — ἐν ἀλλήλοις.

Ἄλας ἀγάπης, συνεχὸν καὶ συσφίγγον εἰς ὁμόνοιαν.

Λέγεται δὲ ἄλας, καὶ ἡ σύνεσις καὶ χάρις, ὡς παῦλος φησιν· ὁ λόγος^{γ)} ὑμῶν πάντοτε ἐν c) Coloss. 4,
 χάριτι, ἄλατι ἡρτυμένος.

Κεφ. ΚΗ. Περὶ τῶν ἐπερωτησάντων, εἰ ἔξεςιν ἀπολυσαί τὴν γυναῖκα;

Cap. X. v. I. Κακέϊθεν ἀνασσαὶς —
 ἰορδάνου.

Διὰ^{δ)} τοῦ τόπου τοῦ πέραν τοῦ ἰορδάνου.

Verf. 1. *Et conueniunt — v. 2. tentantes eum.*

Quaere quadragesimum caput euangelii secundum Matthaeum.

Verf. 3. *Ille autem — v. 4. dimittere.*

In illo capite de his quoque dictum est.

Verf. 5. *Respondens autem — v. 6. Deus.*

Similiter et de his.

Verf. 7. *Propter hoc — v. 9. separet.*

Aequè et de his actum est.

Verf. 10. *Et in domo — eum.*

De hac eadem quaestione.

Verf. 11. *Et ait — aduersus eam.*

Moechatur aduersus eam, videlicet inducendo alteram.

Verf. 12. *Et si — moechatur.*

Matthaeus vero ad Pharisaeos haec esse dicta ait, addens etiam, quando possit fieri diuortium.

Verisimile autem est primum ad illos, postmodum vero ad discipulos ea dixisse.

Verf. 13. *Et offerebant — v. 14. Dei.*

De his subtiliter dictum est in fine praedicti capitis.

Verf. 15.

Verf. 1. Καὶ συμπορεύονται — v. 2.
πειράζοντες αὐτόν.

Ζήτησον τὸ τεσσαρακοσὸν κεφάλαιον τοῦ κατά
ματθαῖον.

Verf. 3. Ὁ δὲ — v. 4. ἀπολύσαι.

Ἐν ἐκείνῳ καὶ περὶ τούτων εἴρηται.

Verf. 5. Καὶ ἀποκριθεὶς — v. 6. ὁ Θεός.

Ὁμοίως καὶ περὶ τούτων.

Verf. 7. Ἐνεκεν τούτου — v. 9. χωρίζεται.

Ὡσαύτως καὶ περὶ τούτων.

Verf. 10. Καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ — αὐτόν.

Περὶ τοῦ αὐτοῦ ζητήματος.

Verf. 11. Καὶ λέγει — ἐπὶ αὐτήν.

Μοιχέυει πρὸς αὐτήν, δηλαδή, τὴν ἐπέισακτον.

Verf. 12. Καὶ εἰάν — μοιχᾶται.

Ὁ δὲ ματθαῖος πρὸς τοὺς Φαρισαίους ῥηθῆναι
καὶ ταῦτά φησι, προσθεὶς καὶ πότε δεῖ ἀπο-
λύειν.

Εἰκὸς δὲ καὶ πρὸς ἐκείνους πρῶτον, καὶ πρὸς
τοὺς μαθητὰς ὑπερον εἰπεῖν αὐτά.

Verf. 13. Καὶ προσέφερον — v. 14.
τοῦ Θεοῦ.

Ἐιρηται καὶ περὶ τούτων ἀκριβῶς ἐπὶ τέλους τοῦ
δηλωθέντος κεφαλαίου.

Verf. 15. *Amen — in illud.*

Hoc dicit et Lucas. Regnum autem Dei vocat hic praedicationem regni Dei, quam ipse praedica-
uit. Quisquis ergo illam non susceperit, ut puer,
videlicet nihil de ea haesitans aut dubitans, nequa-
quam intrabit ad eam.

Verf. 16. *Et amplexatus — illis.*

De his quoque finis illius capitis differit.

Cap. XXIX. De diuite, qui Iesum
interrogabat.

Verf. 17. *Et egresso — possideam?*

Dictum est de hoc quadragesimo primo capite
euangelii secundum Matthaeum.

Verf. 18. *Iesus autem — Deus.*

In eodem loco haec manifeste ac diligenter exa-
minata sunt.

Verf. 19. *Praecepta — v. 20. in-
fantia mea.*

Similiter et haec.

Verf. 21. *Iesus vero — eum.*

Ibi quoque hoc declaratum est.

Verf. 21. *Et ait — sequere me.*

Similiter et ista.

Verf. 21.

Verf. 15. Ἀμήν. — εἰς αὐτήν.

Τοῦτό φησι καὶ λουκᾶς. Βασιλείαν δὲ τοῦ Θεοῦ
νῦν λέγει, τὸ κήρυγμα τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ,
ὃ ἐκήρυσσεν αὐτός. ὅσις οὖν οὐδέξεται αὐτό, ὡς
παιδίον, ἢ γούρι, μηδὲν διακρινόμενος, μηδὲ ἀμφι-
βάλλων περὶ αὐτοῦ, οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς αὐτήν.

Verf. 16. Καὶ ἐναγκαλισάμενος — αὐτά.

Καὶ περὶ τούτων τὸ τέλος τοῦ τοιοῦτου κεφαλαίου
διέξεισι.

Κεφ. ΚΘ. Περὶ τοῦ ἐπερωτήσαν-
τος πλουσίου τὸν ἰησοῦν.

Verf. 17. Καὶ ἐκπορευομένου — κλη-
ρονομήσω;

Ἐρητηται περὶ τούτου ἐν τῷ τεσσαρακοστῷ πρώτῳ
κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαίου.

Verf. 18. Ὁ δὲ ἰησοῦς — ὁ Θεός.

Ἐν ἐκείνῳ σαφῶς τὰ παρόντα διηκρίβωται.

Verf. 19. Τὰς ἐντολάς — ν. 20. νεότε-
ρός μου.

Ὁμοίως καὶ ταῦτα.

Verf. 21. Ὁ δὲ ἰησοῦς — αὐτόν.

Ἐκεῖ καὶ τοῦτο διασεσάφηται.

Verf. 21. Καὶ εἶπεν — ἀκολουθεῖ μοι.

Ὁσαύτως καὶ ταῦτα.

Verf. 21. *Sublata cruce.*

Hoc est, interitu carnalis voluntatis, depositione afficientis nos voluptatis: sensu fortis doloris, et fastu, qui causatur a terrenis.

Verf. 22. *At ille — multas possessiones.*

Etiam de his ibidem quaere.

Verf. 23. *Quumque circumspexisset — intrabunt.*

Hoc dicit et Lucas.

Est autem πῶς (quod in Quam vertimus) confirmatium: hoc est, vere. Habentes vero, siue retinentes. Nam qui recondunt, nequaquam vtuntur. Χρήματα autem (pro quo habemus pecunias) dicuntur ἀπὸ τοῦ χρεῖσθαι, hoc est, ab expendendo vel consumendo, propter χρεῖσιν, id est, usum, quod his omnino vti oporteat ad ea quae opus sunt, et non recludere.

Verf. 24. *Discipuli vero — ipsius.*

Cur admirarentur, paulo post dicturus est.

Verf. 24. *Iesus autem — ingrediantur.*

Eodem modo hic intelligitur dictio πῶς, quam.

Verf. 25. *Facilius est — introire.*

De his quoque caput illud differit.

Verf. 26. *Illi vero — saluus fieri?*

Ecce, causam etiam addidit admirationis ac stuporis.

Verf. 27.

Verf. 21. Ἄρας τὸν σαυρόν.

Τὴν ἀναίρεσιν τοῦ σαρκικοῦ θελήματος, καὶ τὴν ἀποβολὴν τῆς ἐμπαθοῦς ἡδονῆς, καὶ τὴν αἴδησιν τῆς ἐναρέτου ὀδύνης, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν γήινων ὑψωσιν.

Verf. 22. Ὁ δὲ — κτήματα πολλά.

Καὶ περὶ τούτων ἐν ἐκείνῳ ζήτησον.

Verf. 23. Καὶ περιβλεψάμενος —
εἰσελεύσονται.

Τούτῳ φησι καὶ λουκᾶς.

Ἔσι δὲ τὸ πῶς, βεβαιωτικόν, ἀντὶ τοῦ, ἀληθῶς. οἱ ἔχοντες δὲ, ἤγουσιν, οἱ κατέχοντες, οἱ ταμιεύοντες, οὐ μὴν οἱ χράμενοι. χρεῖματα γὰρ ὀνομάζονται, διὰ τὴν χρῆσιν, καὶ χρῆ πάντως χρῆσθαι τούτοις εἰς δέον, οὐ μὴν ἀποκλείειν.

Verf. 24. Οἱ δὲ μαθηταί, — αὐτοῦ.

Διατί ἐθαμβοῦντο μετὰ μικρὸν ἔρεϊ.

Verf. 24. Ὁ δὲ ἰησοῦς — εἰσελθεῖν.

Ὅμοίως κἀνταῦθα νόει τὸ, πῶς.

Verf. 25. Ἐυκοπώτερόν ἐσι — εἰσελθεῖν.

Καὶ περὶ τούτων ἐκείνο τὸ κεφάλαιον διαλαμβάνει.

Verf. 26. Οἱ δὲ — σωθῆναι;

Ἰδοὺ καὶ τὴν αἰτίαν προσέθηκε τοῦ θάμβους καὶ τῆς ἐκπλήξεως.

Verf. 27. *Intuitus — apud Deum.*

Dictum est et de his ibi.

Verf. 28. *Coepit — sequuti sumus te.*

Praeterea et de his.

Verf. 29. *Respondens — v. 30.*
aeternam.

Horum similiter omnium ad amissum data est interpretatio.

Quae autem nunc in secunda enumeratione relicta sunt, ea breuitatis causa, et, quasi iam nota, sunt praetermissa.

Verf. 31. *Multi autem — primi.*

Et de his pari modo.

Verf. 32. *Ascendebant autem in via —*
Iesus.

Praecedebat eos: ostendens, quod voluntarie abiret, vt occideretur propter hominum salutem.

Verf. 32. *Erantque stupefacti.*

Propter illa, quae dicebat. Vel, quia sua sponte ad passionem progrediebatur.

Verf. 32. *Et sequentes timebant.*

De eius occisione, de qua in praecedentibus dixerat illis.

Verf. 27. Ἐμβλέψας — πᾶρά τῷ Θεῷ.

Ἐιρηται καὶ περὶ τούτων ἐκεῖ.

Verf. 28. Ἦρξατο — ἠκολουθήσαμέν σοι.

Καὶ περὶ τούτων.

Verf. 29. Ἀποκριθεὶς — v. 30. αἰώνιον.

Ἐτι καὶ περὶ τούτων πάντων ἐκεῖ διηρημένυται λεπτομερῶς.

Τινὰ δὲ παρελείφθησαν νῦν ἐν τῇ δευτέρῃ ἀπαριθμήσει, συντομίας ἕνεκεν, καὶ ὡς ἐγνωσμένα.

Verf. 31. Πολλοὶ δὲ — πρῶτα.

Καὶ περὶ τούτων ὁμοίως.

Verf. 32. Ἦσαν δὲ ἐν τῇ ὁδῷ ἀναβαίνοντες — ὁ Ἰησοῦς.

Ἦν προπορευόμενος αὐτῶν, δεικνύς, ὅτι ἔκων ἀπεισιν ἐπὶ τὸ ἀναρεθῆναι, διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων.

Verf. 32. Καὶ ἐθαμβοῦντο.

Ἐφ' οἷς ἔλεγεν, ἢ διότι ἠυτομόλει πρὸς τὸ πάθος.

Verf. 32. Καὶ ἀκολουθοῦντες ἐφοβοῦντο.

Περὶ τῆς ἀναρέσεως αὐτοῦ, περὶ ἧς προλαβὼν εἶπεν αὐτοῖς.

Verf. 32. *Et assumptis — v. 34.*
resurget.

Dictum est de his omnibus in fine quadragesimi
secundi capitis euangelii secundum Matthaeum.

Cap. XXX. De filiis Zebedaei.

Verf. 35. *Et accedunt — v. 37. in*
gloria tua.

De his clarissime habetur quadragesimo tertio
iuxta Matthaeum capite.

Verf. 38. *Iesus autem — v. 40. para-*
tum est.

Similiter de his omnibus.

Verf. 41. *Et quum audissent —*
Iohanne.

Praeterea et de his.

Verf. 42. *Iesus autem — v. 45.*
multis.

Dictum est et de his in fine dicti capitis.

Cap. XXXI. De Bartimaeo.

Verf. 46. *Et veniunt — men-*
dicans.

Nomen addidit, eo quod multis notus erat.

Verf. 32. Καὶ παραλαβῶν — v. 34.
ἀναστήσεται.

Ἔρρηται περὶ τούτων πάντων ἐν τῷ τέλει τοῦ τεσσαρακοσῶ δευτέρου κεφαλαίου τοῦ κατὰ ματθαῖον.

Κεφ. Λ. Περὶ τῶν υἱῶν ζε-
βεδάιου.

Verf. 35. Καὶ προσπερέουσι — v. 37.
ἐν τῇ δόξῃ σου.

Περὶ τούτων ἡ ἐξήγησις τοῦ τεσσαρακοσῶ τρίτου κεφαλαίου τοῦ κατὰ ματθαῖον ἀριθμητικῶς διδάσκει.

Verf. 38. Ὁ δὲ ἰησοῦς — v. 40. ἠτοιμάσαμ.

Ὅμοιως καὶ περὶ τούτων πάντων.

Verf. 41. Καὶ ἀκούσαντες — ἰωάννου.

Καὶ περὶ τούτων.

Verf. 42. Ὁ δὲ ἰησοῦς — v. 45. πολλῶν.

Ἔρρηται καὶ περὶ τούτων ἐν τῷ τέλει τοῦ ῥηθέντος κεφαλαίου.

Κεφ. ΛΑ. Περὶ βαρτιμαίου.

Verf. 46. Καὶ ἔρχονται — προσαιτῶν.

Προσέθηκε τὸ ὄνομα, διὰ τὸ γινώσκον αὐτὸν εἶναι πολλοῖς.

Verf. 47.

Verf. 47. *Quumque audisset —*
v. 52. *in via.*

Lege totam enarrationem integri quadragesimi quarti capitis iuxta Matthaeum.

Etsi enim ille de duobus caecis loquatur, cetera tamen proxima sunt his, quae hic dicuntur: et illorum interpretatio etiam ista manifestat, ac ad finem eius apposita est dubii solutio gratissima.

Cap. XXXII. De pullo.

Cap. XI. v. 1. *Et dum — v. 3. huc.*

Dictum est de his omnibus quadragesimo quinto capite euangelii secundum Matthaeum.

Verf. 4. *Abierunt — v. 7. ad Iesum*

Similiter et de his.

Verf. 7. *Et iniecerunt — v. 10.*
excelsis.

Etiam haec ibi declarata sunt.

Verf. 11. *Et ingressus est —*
duodecim.

Circumspexit omnia, quae in templo erant, tanquam dominus illius habitaculi: et tunc quidem siluit, dans tempus correctionis his, qui ipsam despiciebant: postmodum vero, quum rediisset, austerius eos puniuit, tanquam incorrigibiles.

Verf. 47. Καὶ αὐκούσας — v. 52. ἐν
τῇ ὁδοῦ.

Ἀναγνώδι ὅλην τὴν ἐξήγησιν ὅλου τοῦ τεσσα-
ρακοσῶ τετάρτου κεφαλαίου τοῦ κατὰ ματ-
θαῖον.

Εἰ γὰρ καὶ περὶ δύο τυφλῶν ἐκεῖνος Φησὶ,
ἀλλ' οὐκ ἄλλα παραπλήσια τοῖς παρεῦσι φητοῖς
ἀνέγραψε, καὶ ἡ ἐκεῖνων ἐρμηνεία καὶ ταῦτα
σαφηνίζει, καὶ πρόσκειται κατὰ τὸ τέλος αὐτῆς
λύσις χαριεσάτη.

ΚεΦ. ΛΒ. Περὶ τοῦ πώλου.

Cap. XI. v. 1. Καὶ ὅτε — v. 3. ὡδε.

Ἐρηται περὶ τούτων πάντων ἐν τῷ τεσσαρακο-
σῶ πέμπτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον.

Verf. 4. Ἀπῆλθεν — v. 7. πρὸς
τὸν ἰησοῦν.

Ὅμοιος καὶ περὶ τούτων.

Verf. 7. Καὶ ἐπέβαλον — v. 10.
ὕψισοις.

Καὶ ταῦτα ἐν ἐκείνῳ διασεσάφηται.

Verf. 11. Καὶ εἰσῆλθεν — δώδεκα.

Περιβλέψατο πάντα τὰ ἐν τῷ ἱερῷ, ὡς κύριος
τοῦ τοιούτου οἴκου. καὶ τότε μὲν εἰσήγησε, διδοὺς
καιρὸν διορθώσεως τοῖς κατὰ φρονηταῖς ὑπερον
δὲ ἐλθῶν, αὐσηρότερον μετήλθεν αὐτούς, ὡς
ἀδιορθώτους.

Cap. XXXIII. De ficu, quae exaruit.

Verf. 12. *Postero autem — v. 13.*
ficuum.

Dictum est de hac, quadragesimo septimo iuxta
Matthaeum capite.

Verf. 14. *Et respondens — edat.*

Etiam de hoc.

Verf. 14. *Et audiebant discipuli eius.*

Propter eos enim et famem simulavit, et ficum
execratus est, ut scirent, quod potens etiam esset
ad puniendum, veluti dicto capite diligenter ma-
nifestatum est.

Verf. 15. *Et veniunt — evertit.*

De his differit finis quadragesimi quinti capitis
euangelii secundum Matthaeum.

Verf. 16. *Nec — templum.*

Nam et id in contemptum erat. Per hoc etiam
docebat, quod nihil per neglectum admitti debeat,
quod indecens sit in templis.

Verf. 17. *Et docebat — latronum.*

Ibi quoque horum data est interpretatio.

Verf. 18. *Et audierunt — perderent.*

Audierunt, quomodo libere et audacter loquutus
esset ac fecisset.

Verf. 18.

ΚεΦ. ΛΓ. Περὶ τῆς Ξηρανθεί-
σης συκῆς.

Verf. 12. Καὶ τῇ ἐπαύριον — v. 13. σύκων.

Ἐιρηται περὶ ταύτης ἐν τῷ τεσσαρακοσῷ ἐβδό-
μῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον.

Verf. 14. Καὶ ἀποκριθεὶς — Φάγοι.

Καὶ περὶ τούτου. εἰς τὸν αἰῶνα δὲ, ἀντὶ τοῦ,
ποτὲ, ἤγρουν, μηδέποτε.

Verf. 14. Καὶ ἤκουον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ.

Δι' αὐτοὺς γὰρ καὶ τὴν πείναν ὑπεκρίνατο, καὶ
κατηράσατο τῇ¹⁾ συκῇ, ἵνα γινῶσιν, ὅτι καὶ κο-
λάζειν δυνατός ἐστι, ὡς ἐν τῷ ρηθέντι κεφαλαίῳ
δεδηλωται κατ' ἀκριβείαν.

Verf. 15. Καὶ ἔρχονται — κατέστρεψε.

Περὶ τούτων διέξεισι τὸ τέλος τοῦ τεσσαρακοσοῦ
πέμπτου κεφαλαίου τοῦ κατὰ ματθαῖον.

Verf. 16. Καὶ οὐκ — ἱεροῦ.

Καταφρόνησις γὰρ καὶ τοῦτο. ἐπαίδευσεν δὲ καὶ
διὰ τούτου, ὅτι χρεὶ μηδὲν παρορᾶν ἀνάξιον ἐν
τοῖς ἱεροῖς.

Verf. 17. Καὶ ἐδίδασκε — λησῶν.

Ἐκεῖ καὶ περὶ τούτων διηρμήνευται.

Verf. 18. Καὶ ἤκουσαν — ἀπολέσουσιν.

Ἦκουσαν, πῶς ἐπαρρησιασθή.

Verf. 18.

¹⁾ τὴν συκῆν. A.

Verf. 18. *Timebant — eius.*

Verebantur propter turbam temere eum occidere.

Verf. 19. *Et quum — ciuitatem.*

Egrediebatur in suburbia propter quietem.

Verf. 20. *Et mane — v. 21. exaruit.*

In praedicto quadragesimo septimo capite euangelii secundum Matthaeum etiam de his disputatum est.

Verf. 22. *Et respondens — in Deum.*

Possidete, inquit, fiduciam erga Deum: fiduciam autem puram et indubitam.

Verf. 23. *Amen — dixerit.*

Eodem capite de his quoque actum est.

†† Immediatam animus nactus cum deo vnionem, facultatem secundum naturam cogitandi (intelligendi) prorsus habet otiosam: si autem hanc (vnionem) soluerit, et aliquid non secundum deum cogitando complexus sit, disiungitur, soluta, quae supra intellectum est, vnione, secundum quam, quamdiu coniunctus est deo, vt super naturam et participatione deus factus, tanquam immotum montem suum, legem naturae transponit.

Verf. 24.

3) Haec vterque in margine habet. Hentenius non agnoscit. Repertur hoc scholium etiam in edit. Veneta Theophylacti Tom. I. p. 795. B. Quilibet, vt arbitror, auctorem agnoscit. Repertum enim videtur ex allegoricis quisquiliis Sancti Maximi Professoris.

Verf. 18.— Ἐφοβοῦντο — αὐτοῦ.

Ἐφοβοῦντο αὐτὸν ἀπολέσαι, ὡς ἔτυχε, διὰ τὸν ὄχλον.

Verf. 19. Καὶ ὅτε — πόλεως.

Ἐξεπορεύετο εἰς τὰ προάστεια, διὰ τὴν ἡσυχίαν.

Verf. 20. Καὶ πρῶτ' — v. 21. ἐξήρανται.

Ἐν τῷ προβῆθέντι τεσσαρακοσῶ ἐβδόμῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον καὶ περὶ τούτων διείληπται.

Verf. 22. Καὶ ἀποκριθεὶς — Θεοῦ.

Κτήσαθε πίσιν εἰς Θεόν. πίσιν δὲ καθαρὰν καὶ ἀδίσακτον.

Verf. 23. Ἀμήν — εἶπη.

Ἐν τῷ τοιούτῳ κεφαλαίῳ καὶ περὶ τούτων ἐλέχθη.

[Τὴν ²⁾ ἀμεσον λαχὼν ³⁾ ὁ νοῦς πρὸς τὸν Θεὸν ἔνωσιν, τὴν τοῦ νοῦν κατὰ φύσιν δύναμιν ἔχει σχολάζουσαν παντελῶς· ἠνίκα δὲ ταύτην λύση, νοήσας τι τῶν ⁴⁾ μετὰ Θεὸν, διεκρίθη, τεμὼν ⁵⁾ τὴν ὑπὲρ νόησιν ἔνωσιν, καθ' ἣν, ἕως ἐστὶ τῷ Θεῷ συνημμένος, ὡς ὑπὲρ φύσιν, καὶ τῇ μετέξει Θεός γεγεννημένος, καθάπερ ὄρος ἀκίνητον ἑαυτοῦ, τὸν τῆς φύσεως μετατίθησι νόμον.]

K 2

Verf. 24:

³⁾ λαβῶν. B. Ita Veneti.

⁴⁾ Corrigendum videtur τῶν οὐ κατὰ Θεόν. Vulgatum Veneti. Paulo ante correxi etiam λύση pro λίσσει.

⁵⁾ τεμῶν. Veneti.

Verf. 24. *Ideo — vobis.*

Similiter et de his.

Cap. XXXIV. De obliuione
iniuriarum.

Verf. 25. *Et dum — v. 26. vestra.*

Haec in praecedentibus quoque dixit dominus Matthaei quinto capite, postquam docuit orationem, Pater noster, qui es in coelis. Quaere ergo ibi horum interpretationem.

Cap. XXXV. De interrogantibus
Dominum, in qua potestate
haec facis?

Verf. 27. *Et veniunt — v. 28. facias?*

Haec: quanam? Eiicere videlicet vendentes et ementes in templo: euertere praefatas mensas ac sellas: non permittere deferre vas per templum, ac similia.

Quaere autem quadragesimum octauum caput secundum Matthaeum, et omnia inuenies.

Verf. 29. *Respondens autem Iesus —
v. 30. mihi.*

In illo etiam de his inuenies.

Verf. 31. *Et cogitabant v. 32. hominibus.*

Deficit, non.

Verf. 32.

Verf. 24. Διὰ τοῦτο — ὑμῖν.

Ὁμοίως καὶ περὶ τούτων.

ΚεΦ. ΛΔ. Περὶ ἀμνησικακίας.

Verf. 25. Καὶ ὅταν — v. 26. ὑμῶν.

Εἶπε ταῦτα καὶ πρότερον ὁ κύριος, ἐν τῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον, μετὰ τὸ διδάξαι τὴν προσευχὴν τὴν πάτερ ἡμῶν ὃ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ ζήτησον ἐκεῖ τὴν τούτων ἐξήγησιν.

ΚεΦ. ΛΕ. Περὶ τῶν ἐπερωτησάντων τὸν κύριον ἀρχιερέων καὶ πρεσβυτέρων.

Verf. 27. Καὶ ἔρχονται — v. 28. ποιῆς;

Ταῦτα, ποῖα; τὸ ἐκβάλλειν τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας ἐν τῷ ἱερῷ, τὸ ἀνατρέπειν τὰς προρῆθείσας τραπέζας καὶ καθέδρας, τὸ μὴ ἀφιέναι διενεγκεῖν σκεῦος διὰ τοῦ ἱεροῦ, καὶ τὰ τοιαῦτα.

Ζήτησον τὸ τεσσαρακοσὸν ὄγδοον κεφάλαιον τοῦ κατὰ ματθαῖον.

Verf. 29. Ὁ δὲ ἰησοῦς ἀποκριθεὶς —

v. 30. μοι.

Ἐν ἐκείνῳ καὶ περὶ τούτων εὐρήσεις.

Verf. 31. Καὶ ἐλογίζοντο — v. 32. ἀνθρώπων.

Λεῖπει τὸ, οὐχί.

Verf. 32. *Timebant — effet.*

Habebant Iohannem, hoc est, certi erant de Iohanne. Dictum est autem et de his ibidem.

Verf. 33. *Et — facio.*

Similiter et de his exactissime.

Cap. XXXVI. De vinea.

Cap. XII. v. 1. *Et coepit — peregre profectus est.*

Alia quidem huius parabola declarata sunt quinquagesimo capite euangelii secundum Matthaeum. Lacum vero dicit, qualis erat sub altari, vbi recipiebatur sanguis animalium, quae immolabantur.

Verf. 2. *Et emisit — vineae.*

In illo etiam de his inuenies. Vide autem quomodo ab agricolis fructus repetuntur, tanquam a procuratoribus ac custodibus vineae.

Verf. 3. *At illi — v. 5. occiderunt.*

Haec quoque omnia similiter ibi declarata sunt.

Verf. 6. *Adhuc — v. 8. vineam.*

Et haec similiter proxime accedunt ad eam, quae ibi data est, enarrationem.

Verf. 9. *Quid ergo — aliis.*

Practerea et haec.

Verf. 32. Ἐφοβοῦντο — ἦν.

Εἶχον τὸν ἰωάννην, ἀντὶ τοῦ, ἐπεπληροφόρητο
περὶ τοῦ ἰωάννου. Εἴρηται δὲ καὶ περὶ τούτων
ἐκεῖ.

Verf. 33. Καὶ — ποιῶ.

Ὁμοίως καὶ περὶ τούτων ἀκριβέστατα.

ΚεΦ. Λς. Περὶ τοῦ ἀμπελῶνος.

Cap. XII. v. 1. Καὶ ἤρξατο — ἀπεδήμησε.

Τάλλα μὲν τῆς παραβολῆς ταύτης ἠρμηνεύθη-
σαν, ἐν τῷ πεντηκωστῷ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματ-
θαῖον ὑποδήμιον δὲ λέγει, τὸ ὑποκάτω τοῦ θυ-
σιαστηρίου, ὃ τὸ αἷμα τῶν θυομένων ζώων ὑπε-
δέχεται.

Verf. 2. Καὶ ἀπέστειλε — ἀμπελῶνος.

Ἐν ἐκείνῳ καὶ περὶ τούτων εὐρήσεις. ὄρα δὲ, πῶς
αἰγουργοὶ τοὺς καρπούς ἀπαιτοῦνται, ὡς ἐπιμε-
ληταὶ καὶ φύλακες τοῦ ἀμπελῶνος.

Verf. 3. Ὅι δὲ — v. 5. ἀπέκτειναν.

Καὶ ταῦτα πάντα διηρμηνεύθησαν ὁμοίως ἐκεῖ.

Verf. 6. Ἐτι — v. 8. ἀμπελῶνος.

Καὶ ταῦτα παραπλησίως τῆς προσηκούσης ἐκεῖ
τετυχήμασιν ἐξηγήσεως.

Verf. 9. Τί οὖν — ἄλλοις.

Ἐτι καὶ ταῦτα.

Verf. 10. *An nec — v. 11. oculis nostris.*
 Similiter et haec.

Verf. 12. *Et quaerebant — dixerat.*

Ad eos, hoc est, de ipsis: ita enim dixit Matthaeus, apud quem praedicta omnia manifestata sunt.

Verf. 12. *Et eo relicto egressi sunt.*

Ne et alia aduersus eos diceret: utque insidias aduersus eum praepararent.

Cap. XXXVII. De interrogantibus Dominum occasione census.

Verf. 13. *Et emittunt — sermone.*

Dictum est de his quinquagesimo primo iuxta Matthaeum capite circa finem.

Verf. 14. *Qui — doces.*

In veritate, hoc est, vere. Dictum est et de his ibidem.

Verf. 14. *Licet — v. 17. de eo.*

De his quoque omnibus data est ibi interpretatio.

Cap. XXXVIII. De Sadducaeis.

Verf. 18. *Et veniunt — esse.*

Dictum est de his quinquagesimo tertio capite euangelii secundum Matthaeum.

Verf. 18.

Verf. 10. Οὐδὲ — v. 11. ὀφθαλμοῖς ἡμῶν.

Ὅμοίως καὶ ταῦτα.

Verf. 12. Καὶ ἐζήτουν — εἶπε.

Πρὸς αὐτοὺς, ἀντὶ τοῦ, περὶ ^{d)} αὐτῶν. οὕτω ^{d)} Mat. 21, 45. γὰρ εἶπεν ὁ ματθαῖος, παρ' ᾧ καὶ τὰ ζηθέντα πάντα διασεσάφηται.

Verf. 12. Καὶ ἀφέντες αὐτὸν ἀπῆλθον.

Ἴνα μὴ καὶ ἄλλα κατ' αὐτῶν εἶπη, καὶ ἵνα συσκευάσωσιν ἐπιβουλήν κατ' αὐτοῦ.

Κεφ. ΛΖ. Περὶ τῶν ἐπερωτησάντων διὰ τὸν κῆνσον.

Verf. 13. Καὶ ἀποσέλλουσι — λόγῳ.

Ἐιρηται περὶ τούτων ἐν τῷ πεντηκοστῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον, εἰς τὸ ^{e)} τέλος.

Verf. 14. Ὅι — διδάσκει.

Ἐπ' ἀληθείας, ἀντὶ τοῦ, ἀληθῶς. εἰρηται δὲ καὶ περὶ τούτων ἐν ἐκείνῳ.

Verf. 14. Ἐξέσι — v. 17. ἐπ' αὐτῶν.

Καὶ περὶ τούτων πάντων ἐκεῖ διηρμήνευται.

Κεφ. ΛΗ. Περὶ τῶν σαδδουκαίων.

Verf. 18. Καὶ ἔρχονται — εἶναι.

Ἐιρηται περὶ τούτων ἐν τῷ πεντηκοστῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον.

Verf. 18. *Et interrogauerunt — v. 19.*
fratri suo.

In illo dictum est de his.

Verf. 20. — *Septem — v. 23. uxorem.*

Similiter et de his omnibus.

Verf. 24. *Et respondens — Dei?*

Propter hoc: Quidnam? Propter hoc, quod carnaliter de resurrectione sentiatis.

Vel propter hoc, quod nesciatis scripturas, neque potentiam Dei. De quibus similiter ibi dictum est.

Verf. 25. *Quum — coelis.*

Quum resurrexerint, omnes videlicet homines. Et de his quoque eodem capite quaere.

Verf. 26. *De — v. 27. uiuentium.*

Et haec ibi per singula sunt explanata.

Verf. 27. *Vos — erratis.*

Non utcunque, sed multum. Hoc autem addit, tanquam eorum insipientiam manifeste arguens.

Cap. XXXIX. De scriba.

Verf. 28. *Et accedens — mandatorum?*

Primum omnium, quae sunt in lege. Dictum est autem de hoc quinquagesimo quarto capite euangelii secundum Matthaeum.

Verf. 29.

Verf. 18. Καὶ ἐπὴρώτησαν — v. 19.

τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ.

Ἐν ἐκείνῳ περὶ τούτων ἐλέχθη.

Verf. 20. Ἑπτὰ — v. 23. γυναῖκα.

Ὁμοίως καὶ περὶ τούτων πάντων.

Verf. 24. Καὶ ἀποκριθεὶς — Θεοῦ;

Διὰ τοῦτο, ποῖον; διὰ τὸ οὕτως ἐμπαθῶς ὑπολαμβάνειν περὶ τῆς ἀνασάσεως.

Ἡ διὰ τὸ μὴ εἶδέναι τὰς γραφαῖς, μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ, περὶ ὧν ὁμοίως ἐκεῖ διασσεσάφεται.

Verf. 25. Ὄταν — οὐρανοῖς.

Ὄταν ἀνασῶσι πάντες οἱ ἄνθρωποι. καὶ περὶ τούτων δὲ ζήτησον ἐν ἐκείνῳ τῷ κεφαλαίῳ.

Verf. 26. Περὶ — v. 27. ζώντων.

Καὶ ταῦτα πάντα ἐκεῖ λεπτολόγηται. χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι καὶ ἡ βία καὶ ὁ βίαιος ἀδιαφόρως λέγονται.

Verf. 27. Ὑμεῖς — πλανᾶσθε.

Ὄχι ἀπλῶς, ἀλλὰ πάνυ. τοῦτο δὲ προσέθηκεν, ὡς προδήλως ἐληλεγμένων ἀνοήτων.

Κεφ. ΛΘ. Περὶ τοῦ γραμματέως.

Verf. 28. Καὶ προσελθὼν — ἐντολῆς;

Πρώτη πάντων, τῶν νόμων. εἴρηται δὲ περὶ τοῦτου ἐν τῷ πεντηκοντῷ τετάρτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον.

Verf. 29.

Verf. 29. *Iesus autem — v. 31. teipsum.*

Etiam de his in illo disputatum est.

Illud autem, Audi Israel, Dominus Deus vester dominus vnus est, Matthaeus non scripsit, vtpote prooemium primi praecipit. Hoc vero tres demonstrat hypostases, vnamque diuinitatis naturam. Quum enim dicitur, Dominus, deinde, Deus, et rursus, Dominus, tres personae manifestantur: quod autem additur, Vnus, naturae declarat vnitatem.

Alio quoque modo dici potest, quod videlicet Hebraeis frequens sit haec reduplicatio dominus, dominus, et, deus, deus, propter eius sublimitatem.

Verf. 31. *Maius — est.*

Hoc confirmatiuum est eius, quod dixit, praecipit illa primum ac secundum esse.

Verf. 32. *Et ait — v. 33. victimae.*

Vide, quomodo tunc Iudaei victimas, siue sacrificia, pro praeclaris facinoribus ducebant: caeteras virtutes non curantes. Intellectum autem, scriba appellauit mentem ipsam.

Verf. 34. *At — Dei.*

De hoc docet finis enarrationis praedicti capitis.

Verf. 34. *Et nemo — interrogare.*

De hoc dictum est quinquagesimo quinto capite euangelii secundum Matthaeum, postquam ipse interrogauerat Phariseos.

Cap.

7) Recte hic monuit Hentenius, vocabula, καὶ ἐξ ὀλης τῆς ἰσχύος σου, negligentia scribae in suo Codice

Verf. 29. Ὁ δὲ ἰησοῦς — v. 31. σεαυτὸν.

Καὶ περὶ τούτων ἐν ἐκείνῳ διείληπται.

Τὸ δὲ, ἄκουε ἰσραήλ, κύριος ὁ θεὸς ὑμῶν, κύριος εἷς ἐστίν, οὐκ ἀνέγραψεν ὁ ματθαῖος, ὡς προοίμιον τῆς πρώτης ἐντολῆς· ἐμφαίνει δὲ τοῦτο τὰς τρεῖς ὑποστάσεις, καὶ τὴν μίαν φύσιν τῆς θεότητος, τὸ μὲν γὰρ κύριος, καὶ τὸ ὁ θεός, καὶ αὐδὲς τὸ κύριος, τῶν τριῶν τρεσῶπων εἰσι δηλωτικά· τὸ δὲ εἷς, τῆς μιᾶς φύσεως.

Καὶ ἑτέρας δὲ, συνήθης ἑβραίοις ἢ ἀναδίπλωσις τοῦ κύριος κύριος, καὶ ὁ θεὸς ὁ θεός, διὰ τὴν ὑπεροχὴν.

Verf. 31. Μείζων — ἔστιν.

Τοῦτο ἐπιβεβαίωσις ἐστὶ τοῦ, πρώτην καὶ δευτέραν, μόνας ἐκείνας εἶναι.

Verf. 32. Καὶ εἶπεν — v. 33. θυσιῶν.

Ὅρα, πῶς οἱ τθνικαῦτα ἰουδαῖοι τὰς θυσίας ἀντὶ κατορθωμάτων ἐνόμιζον, τῶν ἄλλων ἀμελοῦντες ἀρετῶν. συνέσειν δὲ ὁ γραμματεὺς, τὴν διανοίαν ἠνόμασε.

Verf. 34. Καὶ ὁ — τοῦ θεοῦ.

Τὸ τέλος τῆς ἐξηγήσεως τοῦ δηλωθέντος κεφαλαίου περὶ τούτου διδάσκει.

Verf. 34. Καὶ οὐδεὶς — ἐπερωτῆσαι.

Ἐν τῷ πεντηκωστῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον εἶρηται περὶ τούτου, μετὰ τὸ ἐπερωτηθῆναι παρ' αὐτοῦ τοὺς φαρισαίους.

Κεφ.

Codice omiſſa eſſe. Habent iſta meus A. et B. Propter aequalitatem membrorum alii alia hoc verſu omiſerunt.

Cap. XL. De interrogatione Domini.

Verf. 35. *Et respondens* — v. 37.
eius est?

De his manifeste dictum est praedicto quinquagesimo quinto capite. Ne autem tibi insolens videatur, quod habeat, Dicit. Siquidem Hebraica dictio et Dicit significat et Dixit. Ideo hic quidem illam, ille autem hanc significationem indifferenter accipit: et pleraque similia frequenter inuenimus.

Verf. 37. *Et multa* — *libenter.*

Tanquam suauiter fermocinantem: vel tanquam facile illos deuincientem, et quod ab inuidia sese ipse liberauerit.

Verf. 38. *Et dixit* — *scribis.*

Prospicite, hoc est, caute.

Verf. 38. *Qui* — *obambulare.*

Dicit de ipsis Matthaeus circa medium quinquagesimi quinti capitis: Dilatant phylacteria sua, et magnificant simbrias palliorum suorum, quae Marcus nunc stolas nominauit. Quaere ergo ibi horum enarrationem.

Verf. 38. *Et salutationes* — v. 39.
coenis.

A praecedentibus supplendum est, Qui amant, hoc uidelicet, aut illud, de quibus ibidem quaere.

Verf. 40.

*) τὸς γραμματεῖς.

Κεφ. Μ. Περὶ τῆς τοῦ κυρίου
ἐπερωτήσεως.

Verf. 35. Καὶ ἀποκριθεὶς — v. 37. ἐσι;

Περὶ τούτων ἐλέχθη σαφῶς ἐν τῷ ρηθέντι πεντηκοστῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ. μὴ ξενίσῃ σε δὲ τό λέγει ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου. ἡ γὰρ ἑβραϊκὴ λέξις ἀμφότερα σημαίνει, καὶ τὸ λέγει, καὶ τὸ εἶπε. διὸ καὶ ὁ μὲν ταύτην ὁ δὲ ἐκείνην λαμβάνει τὴν σημασίαν ἀδιαφόρως. καὶ πολλὰ τοιαῦτα πολλαχοῦ εὐρήσομεν.

Verf. 37. Καὶ ὁ πολὺς — ἡδέως.

Ὡς ἡδέως διαλεγόμενου, καὶ εὐχερῶς αὐτοῦς⁸⁾ ἀνατρέποντος, καὶ ὡς⁹⁾ αὐτὸς ἀπηλλαγμένος τῆς βασκανίας.

Verf. 38. Καὶ ἔλεγεν — γραμματέων.

Βλέπετε, ἀντὶ τοῦ, φυλάττεθε.

Verf. 38. Τῶν — περιπατεῖν.

Λέγει περὶ αὐτῶν ὁ ματθαῖος ἐν τῷ πεντηκοστῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ περὶ τὸ μέσον· ὅτι^{e)} πλά-^{e)} Matt. 23, 5
τύνουσι τὰ φυλακτῆρια αὐτῶν, καὶ μεγαλύνουσι τὰ κράσπεδα τῶν ἱματίων αὐτῶν· ἅπερ νῦν ὁ μάρκος σολοῖς ὠνόμασε. ζήτησον οὖν ἐν ἐκείνῳ τῇ τούτων ἐξήγησιν.

Verf. 38. Καὶ ἀσπασμοὺς — v. 39. δείπνοις.

Τῶν θελώντων ἔτι, καὶ τότε καὶ τότε. εἴρηται δὲ καὶ περὶ τούτων ἐκεῖ.

Verf. 40.

9) ὁ πολὺς ὄχλος.

Verf. 40. *Qui deuorant — iudicium.*

De his exacte disputatum est in principio quinquagesimi sexti capitis euangelii secundum Matthæum.

Cap. XLI. De vidua, quae duo minuta obtulit.

Verf. 41. *Et quum sederet — gazophylacium.*

Gazophylacium erat arca, ubi thesaurus in templo seruabatur, in quam omnes, qui habebant et volebant, pro viribus iniiciebant ad pauperum alimentum.

Verf. 41. *Et multi — v. 42. quadrans.*

Quod, puta, minutum, est apud Hebraeos, siue dicitur quadrans. Dicitur quoque alio modo obolus, siue λεπτόν.

Verf. 43. *Et aduocatis — v. 44. penuria sua.*

Υστερησις, defectus dicitur, vel indigentia, nunc autem pro eo, quod necessarium est et utile, ut opinor, accepit: (nos Penuriam vertimus.)

Verf. 44. *Omnia — substantiam suam.*

Et si pauper erat possessionibus, diues tamen animo ostenditur: ideo saluator, qui non donum ponderat, sed voluntatem eius, plus, quam omnes, misisse dicit.

Vtinam

1) Κρυδράντης exhibet. A.

Verf. 40. Οἱ κατεδίοντες — κριμα.

Ἐιρηται περὶ τούτων ἀκριβῶς ἐν ἀρχῇ τοῦ πεν-
τηκοστῦ ἔκτου κεφαλαίου τοῦ κατὰ ματθαῖον.

ΚεΦ. ΜΑ. Περὶ τῆς τὰ δύο λεπτὰ
βαλούσης.

Verf. 41. Καὶ καδίτας — γαζοφυλάκιον.

Τὸ γαζοφυλάκιον, θησαυροφυλάκιον ἦν, ἐν τῷ
ναῶ, εἰς ὃ πάντες οἱ ἔχοντες καὶ θέλοντες ἐνέβαλ-
λον τὸ κατὰ δύναμιν, πρὸς ἀποτροφὴν τῶν πε-
νήτων.

Verf. 41. Καὶ πολλοὶ — v. 42. κωδραντής.

Ὅτι τὸ λεπτὸν δηλοῖ, ἔστι παρ' Ἑβραίοις,
ἡγουν, λέγεται κωδραντής. λεπτὸν δὲ ἔστι παρ'
ἡμῖν, ὁ ὀβολός.

Verf. 43. Καὶ προσκαλεσάμενος —
v. 44. ὑσέρησεως αὐτῆς.

Ἰσέρησις μὲν νοεῖται, ἡ ἐνδεικία. κῦν δὲ, τὸ ἀναγ-
καῖον καὶ χρειῶδες, ὑσέρησιν, ὡς οἶμα, ὠνό-
μασε.

Verf. 44. Πάντα — τὸν βίον αὐτῆς.

Ἐ, καὶ πτωχὴ τοῖς χρήμασιν ἦν, ἀλλὰ πλου-
σία τῇ γνώμῃ καδίσατο. διὸ καὶ ὁ σωτῆρ, οὐ τὸ
δῶρον μετρήσας, ἀλλὰ τὴν προαίρεσιν αὐτῆς,
πλεῖον πάντων βαλεῖν εἶπε.

Vtinam vero et anima mea vidua efficiatur, abiecto diabolo, cui adglutinata est atque subiecta: quae mittat in Dei thesaurum duo minuta, corpus videlicet ac mentem: comminuta, illud quidem per temperantiam, hanc autem per animi modestiam.

Cap. XIII. v. 1. *Et egrediente —*
v. 2. *diruatur.*

De his dictum est in fine quinquagesimi sexti capituli euangelii secundum Matthaeum.

Cap. XLII. De Consummatione.

Vers. 3. *Quumque ipse sederet — v. 4.*
consummanda sunt?

Quaere de his quinquagesimo septimo capite euangelii secundum Matthaeum.

— Vers. 5. *Iesus autem — v. 9. haec.*

Eodem capite de his omnibus dictum est.

Vers. 9. *Cauete — vobis ipsis.*

Seruate vos ipsos a seductione, quae tunc erit.

Vers. 9. *Tradent — causa mea.*

Ibi quoque et de his inuenies.

Vers. 9. *In testimonium ipsis.*

Ad accusationem et increpationem ipsorum, ne possint dicere tempore vniuersalis iudicii: Non audiuius praedicationem. In tantum enim ipsam
auditori

Γένοιτο δὲ, καὶ τὴν ἐμὴν ψυχὴν γενέσθαι
 χήραν, ἀποβαλοῦσαν τὸν διάβολον. ᾧ κεκόλη-
 ληται, καὶ ᾧ ὑποτέτακται· καὶ βαλεῖν εἰς τὸν
 τοῦ Θεοῦ θησαυρὸν δύο λεπτά, τὸ σῶμα καὶ τὸν
 νοῦν, λεπτυνθέντα, τὸ μὲν, δι' ἐγκρατείας· τὸν
 δὲ, διὰ ταπεινώσεως.

Cap. XIII. v. 1. Καὶ ἐκπορευομένου —
 v. 2. καταλυθῆ.

Περὶ τούτων ἐρρήθη ἐν τῷ τέλει τοῦ πεντηκosoῦ
 ἔκτου κεφαλαίου τοῦ κατὰ ματθαῖον.

ΚεΦ. ΜΒ. Περὶ συντελείας.

Verf. 3. Καὶ καθημένου αὐτοῦ —
 v. 4. συντελεῖσθαι;

Ζήτησον περὶ τούτων ἐν τῷ πεντηκosoῦ ἑβδόμῳ
 κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον.

Verf. 5. Ὁ δὲ ἰησοῦς — v. 9. ταῦτα.

Ἐν ἐκείνῳ περὶ πάντων τούτων ἐρρήθη.

Verf. 9. Βλέπετε — ἑαυτοῦς.

Φυλάττετε ἑαυτοὺς ἀπὸ τῆς τότε ἀπάτης.

Verf. 9. Παραδώσουσι — ἕνεκεν ἐμοῦ.

Ἐκεῖ καὶ περὶ τούτων εὐφήσεις.

Verf. 9. Eis μαρτύριον αὐτοῖς.

Ἐἰς κατηγορίαν καὶ ἔλεγχον αὐτῶν, ἵνα μὴ δύ-
 νωνται λέγειν ἐν καιρῷ τῆς πάγκοσμίου κρίσεως,
 ὅτι οὐκ ἠνωτισάμεθα τὸ κήρυγμα. τοσοῦτον γὰρ

audituri sunt, vt eius etiam praecones extremis suppliciis subiiciant.

Verf. 10. *Et in — euangelium.*

Matthaeus vero scripsit praedicto capite, quod praedicabitur hoc euangelium in vniuerso mundo. Quaere ibi huius intellectum.

Verf. 11. *Quum autem — sanctus.*

Dispensatorie spiritus sanctus tunc loquetur, vtens ore ipsorum, ne rusticitas illorum videatur incredulis abiectio et minoratio praedicationis. Dixit quoque et haec decimo nono iuxta Matthaeum capite circa medium: quaere ergo ibi enarrationem.

Verf. 12. *Tradet — v. 13. saluus erit.*

Etiam haec omnia in praedicto decimo nono capite declarata sunt.

Verf. 14. *Quum autem — intelligat.*

Dictum est de hoc, dicto quinquagesimo septimo iuxta Matthaeum capite.

Verf. 14. *Tunc — v. 17. diebus.*

In eo loco etiam de his dissertum est.

Verf. 18. *Orate — v. 20. dies*

Similiter et de his. Illud autem, Erunt dies illi afflictio, hoc est, in diebus illis erit afflictio.

Verf. 21.

2) Intellige ἔσται, ex ἔσονται. Ita enim accipi voluit.

αὐτὸ ἐνωτισθήσονται, ὥστε καὶ τοὺς κηρυκὰς αὐ-
τοῦ κολάσειν ἐσχάταις ὑποβαλεῖν.

Verf. 10. Καὶ εἰς — εὐαγγέλιον.

Ὁ δὲ ματθαῖος ἔγραψεν ἐν τῷ δηλωθέντι κεφα-
λαίῳ ὅτι) καὶ κηρυχθήσεται τούτο τὸ εὐαγγέ- O Mat. 24, 14
λιὸν τῆς βασιλείας ἐν ὅλῃ τῇ οἰκουμένῃ. καὶ ζήτη-
σον ἐκεῖ τὴν τούτου διάγνωσιν.

Verf. 11. Ὅταν δὲ — ἅγιον.

Οικονομικῶς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τηλικαῦτα λα-
λεῖ, χρώμενον τοῖς αὐτῶν νόμοις, ἵνα μὴ ἡ του-
των ἀγροικία δοξῇ τοῖς ἀπίστοις ἢ ττα τοῦ κηρύγ-
ματος. εἴρηκε δὲ ταῦτα καὶ ἐν τῷ ἐννεακαιδεκάτῳ
κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον, περὶ τὰ μέσα.
καὶ ζήτησον ἐκεῖ τὴν ἐξήγησιν.

Verf. 12. Παραδώσει — v. 13. σωθήσεται.

Καὶ ταῦτα πάντα ἐν τῷ ρηθέντι ἐννεακαιδεκάτῳ
κεφαλαίῳ προσημνεύθησαν.

Verf. 14. Ὅταν δὲ — νοείτω.

Ἐιρηται περὶ τούτου ἐν τῷ προμνημονευθέντι
πεντήκωσῳ ἐβδόμῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματ-
θαῖον.

Verf. 14. Τότε — v. 17. ἡμέραις.

Ἐν ἐκείνῳ καὶ περὶ τούτων διασεσάφηται.

Verf. 18. Προσεύχεθε — v. 20. ἡμέρας.

Ὁμοίως καὶ περὶ τούτων. τὸ δὲ ἔσονται αἱ ἡμέ-
ραι ἐκείναι, ἀντὶ τοῦ, κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκεί-
νας. 2)

Verf. 21. *Et tunc — v. 23. omnia.*

Etiam et de his ibi disputatum est.

Verf. 24. *Porro in — v. 27. coeli.*

Et de his similiter.

Verf. 28. *A ficu autem — v. 31. praeteribunt.*

Praeterea et de his omnibus ad verbum in dicto capite subtiliter disputatum est.

Cap. XLIII. De die illo et hora.

Verf. 32. *De — pater.*

Dictum est de hoc quinquagesimo octavo capite euangelii secundum Matthaeum.

Verf. 33. *Attendite — sit.*

Ibidem etiam de his dictum est.

Verf. 34. *Sicut homo — vigilet.*

De Christo ac Christianis sumptum est hoc exemplum. Est autem defectiuum: deficit enim, Est. Dicit ergo, quod est sicut homo, qui peregre agit: hominem quidem seipsum innuens, quemadmodum in multis dictum est parabolis: Peregrinationem vero, in coelos assumptionem. Domum autem suam, praesentem mundum. Seruos quoque suos, dicit Christianos. Cuiusque autem opus, est custodia mandatorum, et operatio virtutum. Ianitor vero, mens vnus cuiusque, quae
ianuis

Verf. 21. Καὶ τότε — v. 23. πάντα.

Καὶ περὶ τούτων ἐκεῖ διείληπται.

Verf. 24. Ἄλλ' ἐν — v. 27. οὐρανοῦ.

Καὶ περὶ τούτων ὡσαύτως.

Verf. 28. Ἀπὸ δὲ τῆς συκῆς — v. 31.

παρέλθωσιν.

Ἔτι καὶ περὶ τούτων πάντων κατὰ ῥῆμα ἐν ἐκείνῳ τῷ κεφαλαίῳ λελεπτολόγηται.

Κεφ. ΜΓ. Περὶ τῆς ἡμέρας καὶ ὥρας.

Verf. 32. Περὶ — πατῆρ.

Ἐιρηται περὶ τούτου ἐν τῷ πεντηκοστῷ ὀγδόῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον.

Verf. 33. Βλέπετε — ἔσιν.

Ἐν ἐκείνῳ καὶ περὶ τούτων παρεσημειώθη.

Verf. 34. Ὡς ἄνθρωπος — γρηγορή.

Περὶ τοῦ χριστοῦ καὶ τῶν χριστιανῶν εἴληπται τουτί τὸ παραδειγμα. ἔσι δὲ ἐλλειπτικόν. ἔλλείπει γὰρ τὸ, ἔσαι. Φησὶν οὖν, ὅτι ὡς ἄνθρωπος ἀποδημῶν ἔσαι· ἄνθρωπον μὲν, ἑαυτὸν ὑποδηλῶν, ὡς ἐν πολλαῖς εἴρηται παραβολαῖς· ἀποδημίαν δὲ, τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνάληψιν· οἰκίαν δὲ αὐτοῦ, τὸν παρόντα κόσμον· δούλους δὲ αὐτοῦ, τοὺς χριστιανούς· ἑκάστου δὲ τὸ ἔργον, τὴν φυλακὴν τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ, καὶ ἐργασίαν τῶν ἀρετῶν· θυρωρὸν δὲ, τὸν ἑκάστου νοῦν, τὸν ἐπιστατοῦντα ταῖς

ianuis animae praest, hoc est, sensibus, per quos intellectualis fur ingredi solet.

Verf. 35. *Vigilate* — v. 36. *dormientes.*

Serum quidem dicitur aetas senum: medium noctis, eorum qui in media sunt aetate constituti: gallicinium vero, eorum qui iam sapere incipiunt: quum prudentia in modum galli gallinacei excitat eos ab insensibilitate. Mane autem, aetas est puerorum.

Quaere autem praedicto quinquagesimo octavo iuxta Matthaeum capite declarationem illius dicti: Ideo et vos estote parati, quia qua hora non putatis, ea filius hominis venturus est.

Verf. 37. — *Quae autem* — *dico.*

Omnibus Christianis, qui futuri sunt usque ad mundi consummationem.

Hinc moti quidam dicunt, praedictas aetates iis aptari Christianis, qui tunc reperientur: sub illis enim fiet secundus aduentus.

Verf. 37. *Vigilate.*

Hoc rursus addidit, tanquam id, quod futurum erat professatus.

Cap. XIV. v. i. *Erat* — *biduum.*

Pascha et azyrna vocat nunc euangelista ipsum paschae festum: quia in ipso carnes agni et azyrna comedebant, sicuti sexagesimo tertio capite euangelii secundum Matthaeum significatum est.

Quaere autem prope finem etiam sexagesimi primi capitis dictum illud: Et factum est, postquam finisset

θύρῃσι τῆς ψυχῆς, ἢ γούρ, τοῖς αἰσθητηρίοις, δι
 ὧν ὁ νοητὸς κλέπτης εἰσπηδᾶν εἴωθεν.

Verf. 35. Γρηγορεῖτε — v. 36. καθεύδοντας.

Ὁψὲ μὲν νοεῖται, ἢ τῶν γερόντων ἡλικία· μεσο-
 κώκιον δὲ, ἢ τῶν μέσων· ἀλεκτοροφῶνία δὲ, ἢ
 τῶν ἀρξαμένων ἢ πῶν φρονεῖν, ὅτε ἢ φρόνησις,
 ὡσπερ ἀλεκτορ, ἐγείρει αὐτοὺς ἀπὸ τῆς ἀναιδη-
 σίας· πρῶτῃ δὲ, ἢ τῶν παιδῶν.

Ζήτησον δὲ ἐν τῷ δηλωθέντι πεντηκοστῷ ὀγδόῳ
 κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον τὴν ἐξηγησιν τοῦ
 δια τούτου^δ) καὶ ὑμεῖς γίνεθε ἑτοιμοὶ, ὅτι ἢ ὥρα^g) Matt. 24, 44.
 οὐ δοκεῖτε, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται.

Verf. 37. Ἄ δὲ — λέγω.

Πᾶσι, τοῖς ἄχρι τῆς παγκοσμίου συντελείας
 χριστιανοῖς.

Ἐντεῦθεν κινούμενοί τινες ἔφησαν, ὅτι αἱ
 προβηθεῖσαι ἡλικίαι τοῖς εὐρισκομέναις τότε χρι-
 στιανοῖς ἀρμόζουσιν. ἐπ' ἐκείνων γὰρ ἢ δευτέρα
 παρουσία γενήσεται.

Verf. 37. Γρηγορεῖτε.

Ἐπεφώνησεν ἔτι τοῦτο διαμαρτυρούμενος.

Cap. XIV. v. I. Ἦν — δύο ἡμέρας.

Πάσχα καὶ ἄζυμα, τὸ πάσχα λέγει νῦν ὁ εὐαγ-
 γελιστὴς, διότι κατὰ τὸ πάσχα πᾶσι τῶ ἀμυῦ κρέασι
 καὶ ἄζυμα συνηδιάντο, ὡς ἐν τῷ ἐξηκοστῷ τρίτῳ
 κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον παρασημασθήσεται.

Ζήτησον δὲ καὶ περὶ τὰ τελευταῖα τοῦ ἐξη-
 κοστοῦ πρώτου κεφαλαίου τό· καὶ^h) ἐγένετο, ὅτε^h) Matt. 26, 1. 2.
 ἐτέλεσεν ὁ ἰησοῦς πάντας τοὺς λόγους τούτους,

finisset Iesus omnes hos sermones, dixit discipulis suis, scitis quod post biduum pascha sit.

Verf. 1. *Et quaerebant* — v. 2. *populi.*
Ibi quoque de his inuenies.

Cap. XLIV. De ea, quae vnxit Dominum vnguento.

Verf. 3. *Et quum esset* — caput.
De hac dictum est sexagesimo secundo capite euangelii secundum Matthaeum.

Verf. 4. *Erant* — v. 5. *aduersus illam.*
Similiter et de his.

Verf. 6. *Iesus autem* — v. 9. *ipsum.*
Praeterea et de his subtiliter tractatum est.

Verf. 10. *Et Iudas* — v. 11. *traderet.*
Etiam de his ibi quaere. Gauisi sunt autem, non solum quia ipsum sine tumultu comprehensuri erant, opportune a Iuda traditum, verum etiam, quod a suis discipulis odio haberi inciperet.

Cap. XLV. De Pascha.

Verf. 12. *Et primo* — v. 16. *paraerunt pascha.*

A sexagesimo tertio capite euangelii secundum Matthaeum haec facile intelliguntur, quum ibi sint exacte disputata.

Cap.

3) Quae his signis [**] inclusa sunt; ea ex Cod. B. exciderant.

ἔειπε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ αἰδᾶτε, ὅτι μετὰ δύο ἡμέρας τὸ πάσχα γίνεται.

Verf. 1. Καὶ ἐζήτουν — v. 2. λαοῦ.

Ἐκεῖ καὶ περὶ τούτων εὐρήσεις.

ΚεΦ. ΜΔ. Περὶ τῆς ἀλειψάσης τὸν κύριον μύρω.

Verf. 3. Καὶ ὄντος — κεφαλῆς.

Ἐξητάται περὶ ταύτης ἐν τῷ ἐξηκοσῷ δευτέρῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαίου.

Verf. 4. Ἦσαν — v. 5. αὐτῆ.

Ὁμοίως καὶ περὶ τούτων πάντων. ἐπάνω δὲ τρι-
ακωσίων δηναρίων, ἀντὶ τοῦ, ἐπέκεινα.

Verf. 6. Ὁ δὲ ἰησοῦς — v. 9. αὐτῆς.

Ἐτι καὶ περὶ ταύτων λεπτομερῶς.

Verf. 10. Καὶ ἰούδας — v. 11. παραδῶ.

Καὶ περὶ τούτων ἐκεῖ ζήτησον. ἐχάρησαν δὲ, οὐ
μόνον, ὅτι χωρὶς θορύβου ἔμελλον αὐτὸν συλλα-
βεῖν, ὑπὸ τοῦ ἰούδα παραδιδόμενον εὐραίως, ἀλλ'
ὅτι καὶ ὑπὸ τῶν μαθητῶν ἤρξατο μισεῖν αὐτὸν.

ΚεΦ. ΜΕ. Περὶ τοῦ πάσχα.

Verf. 12. Καὶ τῆ πρώτῃ — v. 16. ἠτοίμασαν
τὸ πάσχα.

Ἀπὸ τοῦ ἐξηκοσοῦ τρίτου κεφαλαίου τοῦ κατὰ
ματθαίου ταῦτα [* διαγινώσκεται³] ῥάδιον, ἀκρι-
βῶς, ἐκεῖ διαληφθέντα.

ΚεΦ.

Cap. XLVI. De proditiōe prophētia.

Verf. 17. *Et facta vesp̄era — v. 21.
homo ille.*

Ibidem haec etiam explanata sunt.

Verf. 22. *Et edentibus — v. 25. Dei.*

De his diximus sexagesimo quarto iuxta Matthaeum capite.

Verf. 26. *Et dicto hymno — v. 31.
omnes dicebant.*

Etiam de his in eo capite per ordinem dictum est.

Verf. 32. *Et veniunt — v. 36. sed quod tu.*

Similiter et de his.

Verf. 37. *Et venit — v. 42. appropinquat.*

Praeterea et de his caput illud docuit.

Verf. 43. *Et statim — senioribus.*

Dictum est de his sexagesimo quinto capite euangelii secundum Matthaeum.

Verf. 44. *Dederat — v. 47. auriculam.*

Similiter et de his. Lege ergo totam enarrationem, quae ibi accurate posita est.

Verf. 48. *Et respondens — v. 52. ab eis.*

Similiter et de his ibidem actum est.

Κεφ. Μς. Περὶ τῆς παραδόσεως
προφητεία.

Verf. 17. Καὶ ὀψίας γενομένης — v. 21.

ἄνθρωπος ἐκεῖνος.

Ἐκεῖ καὶ ταῦτα ἐσαφηνίδησαν.

Verf. 22. Καὶ ἐδιόντων — v. 25. τοῦ θεοῦ.

Περὶ τούτων εἰρήκαμεν ἐν τῷ ἐξηκοσῷ τετάρτῳ
κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον.

Verf. 26. Καὶ ὑμνήσαντες — v. 31. πάν-

τες ἔλεγον.

Καὶ περὶ τούτων ἐν αὐτῷ κατὰ λόγον ἐρρήθη.

Verf. 32. Καὶ ἔρχονται — v. 36. ἀλλὰ τί σύ.

Ὁμοίως καὶ περὶ τούτων.

Verf. 37. Καὶ ἔρχεται — v. 42. ἤγγικε.

Καὶ περὶ τούτων πάντων ἐκεῖνο τὸ κεφάλαιον
ἐδίδαξεν.

Verf. 43. Καὶ εὐθέως — τῶν πρεσβυτέρων.

Ἐρηται περὶ τούτων ἐν τῷ ἐξηκοσῷ πέμπτῳ κε-
φαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον.

Verf. 44. Δεδώκει — v. 47. τὸ ὅτιον.

Ὡσαύτως καὶ περὶ τούτων ἀνάγνωδι τὴν ὅλην
αὐτῶν ἐξήγησιν, ἀκριβῶς ἐκτεθειμένην ἐκεῖ.

Verf. 48. Καὶ ἀποκριθεὶς — v. 52.

ἀπ' αὐτῶν.

Καὶ περὶ τούτων ὁμοίως ἐν ἐκείνῳ διείληπται.

Verf. 53.

Verf. 53. *Et abduxerunt — v. 54.*
ad lumen.

Ad lumen, quod ab igne producebatur: ita vt in propatulo esset his, qui vna cum eo sedebant, ac omnibus, qui in atrio erant. Dictum est autem et de his ibi.

Verf. 55. *Summi vero sacerdotes —*
v. 59. testimonium illorum.

Ibi quoque haec declarata sunt.

Verf. 60. *Quumque surrexisset —*
v. 62. coeli.

Similiter et haec. Quod autem dicitur, Cum nubibus, idem est, ac si dicas, In nubibus.

Verf. 63. *Summus vero sacerdos — v. 65.*
alapas illi impingebant.

Similiter et haec.

Cap. XLVII. De negatione Petri.

Verf. 66. *Et quum esset — v. 68. dicas.*

De his dictum est sexagesimo sexto iuxta Matthaeum capite.

Verf. 68. *Exiuitque — cecinit.*

Lege sexagesimo quarto capite euangelii secundum Matthaeum enarrationem dicti illius, Priusquam gallus cecinerit, ter me abnegabis.

Verf. 69.

Verf. 53. Καὶ ἀπήγαγον — v. 54.
πρὸς τὸ Φῶς.

Πρὸς τὸ Φῶς, τὸ ἐκ τῆς πυρκαϊᾶς, ὡς φαίνεται τοῖς συγκαθημένοις καὶ πᾶσι τοῖς ἐν τῇ αὐλῇ. εἶρηται *] καὶ περὶ τούτων ἐκεῖ.

Verf. 55. Οἱ δὲ ἀρχιερεῖς — v. 59.
μαρτυρία αὐτῶν.

Ἐκεῖ καὶ ταῦτα διηρμηνεύθησαν.

Verf. 60. Καὶ ἀνασῶς — v. 62. τοῦ
οὐρανοῦ.

Ὁμοίως καὶ ταῦτα. τὸ δὲ μετὰ τῶν νεφελῶν, ἀντὶ τοῦ, ἐπὶ τῶν νεφελῶν.

Verf. 63. Ὁ δὲ ἀρχιερεὺς — v. 65.
ραπίσμασιν αὐτὸν ἔβαλλον.

Παραπλησίως καὶ ταῦτα.

Κεφ. ΜΖ. Περὶ τῆς ἀρνήσεως.

Verf. 66. Καὶ ὄντος — v. 68. λέγεις.

Εἶρηται ἐν τῷ ἐξηκοςῷ ἔκτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον.

Verf. 68. Καὶ ἐξῆλθεν — ἐφώνησεν.

Ἀνάγνωθι ἐν τῷ ἐξηκοςῷ τετάρτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον τὴν ἐξήγησιν τοῦ· πρὶν ἢ) i) Matt. 26, 74.
ἀλέκτορα φωνῆσαι, τρεῖς ἀπαρνήσῃ με.

Verf. 69.

Verf. 69. *Et — v. 72. cecinit.*

De puella et adstantibus accurate dictum est sexagesimo quinto capite euangelii secundum Matthaeum: et ibi lege dicti illius interpretationem, Et ingressus intro sedebat cum ministris, ut videret finem. De reliquis autem pari modo dictum est sexagesimo sexto illius euangelii capite.

Verf. 72. *Et recordatus — fleuit.*

Ibidem quoque de his dictum est. Non solum autem hoc dictum verbum prae timore ac imbecillitate exciderat, verum etiam illud, quod dixerat, Quicumque abnegauerit me coram hominibus, et ego abnegabo eum, etc.

Cap. XV. v. 1. *Et statim — Pilato.*

Praeterea et de his.

Verf. 2. *Et interrogauit — v. 5. Pilatus.*

Quaere sexagesimum septimum caput euangelii secundum Matthaeum. Inde enim facile est et haec intelligere.

Verf. 6. *In festo autem — v. 14.*

Crucifige eum.

Haec omnia dicto capite conuenienter declarata sunt.

Verf. 15. *Pilatus autem — v. 19. eum.*

Manifestius scripsit de his Matthaeus praedicto capite, in quo etiam de omnibus dictum est. Salutare vero significat hoc in loco, Compellare.

Verf. 20.

4) ὑπὸ τῆ. B.

5) καὶ ταῦτα. B.

Versf. 69. Καὶ — v. 72. ἐφώνησε.

Περὶ τῆς παιδίσκης καὶ τῶν παρεσώτων εἰρηταί
 λεπτομερῶς ἐν τῷ ἐξηκοστῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ
 τοῦ κατὰ ματθαῖον, καὶ ἀνάγνωθι τὴν ἐξήγησιν
 ἐκεῖ τοῦ· καὶ ¹⁾ εἰσελθὼν ἔσω ἐκάθητο μετὰ τῶν ^{k)} Matt. 26, 52.
 ὑπηρετῶν ἰδεῖν τὸ τέλος. περὶ δὲ τῶν ἄλλων
 ἐλέχθη πάλιν ἐν τῷ ἐξηκοστῷ ἕκτῳ κεφαλαίῳ
 τοῦ τοιοῦτου εὐαγγελίου.

Versf. 72. Καὶ ἀνεμνήθη — ἔκλαιεν.

Ἐν ἐκείνῳ καὶ περὶ τούτων ἐρρήθη· οὐ μόνον δὲ
 τούτου τοῦ ῥήματος ἀπὸ ⁴⁾ τοῦ φόβου καὶ τῆς
 ἀδενείας ἐπελάθετο, ἀλλὰ καὶ τοῦ· ὅσις ¹⁾ δ' ἂν ^{l)} Matt. 10, 33.
 ἀρνήσηταί με ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἀρνή-
 σομαι αὐτὸν καὶ γὰρ, ἔμπροσθεν τοῦ πατρός μου
 τοῦ ἐν οὐρανοῖς.

Cap. XV. v. 1. Καὶ εὐθέως — πιλάτω.

Καὶ περὶ τούτων.

Versf. 2. Καὶ ἐπηρώτησεν — v. 5. πιλάτον.

Ζήτησον τὸ ἐξηκοστὸν ἑβδομον κεφάλαιον τοῦ κατὰ
 ματθαῖον. ἐκεῖθεν γὰρ καὶ ταῦτα διαγνωῖναι βράδιον.

Versf. 6. Κατὰ δὲ ἑορτὴν — v. 14. σαύρω-
 σον αὐτόν.

Ταῦτα ⁵⁾ πάντα ἐν ἐκείνῳ τῷ κεφαλαίῳ κατὰ
 τὸ εἶκος ἠερμηνεύθησαν.

Versf. 15. Ὁ δὲ πιλάτος — v. 19. αὐτῷ.

Σαφέσερον ὁ ματθαῖος περὶ τούτων ἰσόρησεν ἐν
 τῷ δηλωθέντι κεφαλαίῳ, ἐν ᾧ καὶ περὶ πάντων
 ἐρρήθη. τὸ δὲ ἀσπάζεσθαι, νῦν τὸ προσαγορεύειν
 σημαίνει.

Verf. 20. *Quinque — v. 23. accepit.*

De his quoque ibidem declaratum est. Patrem vero dixit Alexandri et Rufi, utpote qui adhuc vivebant, notique erant, dum haec scriberet. Aiunt enim, hos sequutos esse Apostolos, quum in Christum credidissent.

Verf. 24. *Et postquam crucifixerunt eum — tolleret.*

Praeterea et de his.

Verf. 25. *Erat autem — eum.*

Atqui hora sexta crucifixus est, sicut dicit Iohannes. Quid ergo dicendum est? Quod id, quod dicitur, *Erat autem hora tertia, non trahitur ad id, quod additur, Et crucifixerunt eum: sed refertur ad principium eorum, quae passus est saluator. Erat autem, inquit, hora tertia, quando videlicet pati coepit a militibus Pilati. Deinde quod sequitur, per se legendum est, Et crucifixerunt eum, sexta videlicet hora. Mentio ergo tertiae horae, quae fit a Marco, principium manifestat eorum, quae passus est dominus: sextae vero, a Iohanne, finem ostendit, qui fuit crucifixio.*

Verf. 26. *Et erat — v. 32. in eum.*

Etiam de his praedicto capite dictum est.

Verf. 33. *Facta autem — v. 39. Dei.*

Similiter et de his omnibus data est ibidem explanatio.

Verf. 40.

Verf. 20. Καὶ ὅτε — v. 23. ἔλαβε.

Καὶ περὶ τούτων ὁμοίως ἐκεῖ σεσαφηνίσαι. τὸν πατέρα δὲ ἔπεν ἀλεξάνδρου καὶ θούφου, ὡς ἔτι ζώντων, καὶ ἐγνωσμένων. τοῖς ἀποσόλοις γὰρ ἀκόλουθῆσαι καὶ τούτους λέγουσι, πεπιτευκότας εἰς τὸν χριστόν.

Verf. 24. Καὶ σαυρώσαντες αὐτόν. — ἀρη.

Ἔτι καὶ περὶ τούτων.

Verf. 25. Ἦν δὲ — αὐτόν.

Καὶ μὴν ἐν ἕκτῃ ὥρᾳ ἐσαυρώθη, καθὼς ὁ ^{m)} ^{m)} Io. 19, 14. ἰωάννης φησι. τί οὖν ἔστιν εἰπεῖν; ὅτι τὸ, ⁶⁾ ἦν δὲ ὥρα τρίτη, οὐχ ἔλκεται πρὸς τὸ, καὶ ἐσαύρωσαν αὐτόν· ἀλλὰ πρὸς τὴν ἀρχὴν τῶν παιδῶν τοῦ σωτῆρος ἀναφέρεται. ἦν δὲ, φησιν, ὥρα τρίτη, ὅτε δηλονότι ἤρξατο πάσχειν ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν τοῦ πιλάτου. εἶτα τὸ ἐξῆς ἀναγνωστέον καθ' ἑαυτό, καὶ ἐσαύρωσαν αὐτόν, ἐν ἕκτῃ δηλαδὴ ὥρᾳ. ὡσεὶ ἡ μὲν τῆς τρίτης ὥρας μνήμη παρὰ τῷ μάρκῳ τὴν ἀρχὴν ἐμφαίνει τῶν δεσποτικῶν παιδημάτων· ἡ δὲ τῆς ἕκτης, παρὰ τῷ ἰωάννῃ, τὸ τέλος αὐτῶν, ὅπερ ἔστιν ἡ σαύρωσις.

Verf. 26. Καὶ ἦν — v. 32. ἀνείδιζον αὐτόν.

Καὶ περὶ τούτων ἐν τῷ προδιαληφθέντι κεφαλαίῳ λέλεκται.

Verf. 33. Γενομένης δὲ — v. 39. Θεοῦ.

Ὡσαύτως καὶ περὶ τούτων πάντων ἐκεῖ διηρημηνευται.

M 2

Verf. 40.

ἦ τὸ δὲ ἦν ὥρα. B.

Verf. 40. *Erant autem — v. 41.*
Ierosolyma.

De his etiam ibi quaere expositionem.

Cap. XLVIII. De petitione corporis Christi.

Verf. 42. *Et facta iam vespera —*
v. 43. Dei.

In fine illius capituli etiam de his subtiliter actum est.

Verf. 43. *Et sumpta audacia —*
v. 46. monumenti.

Sexagesimo octavo capite euangelii secundum Matthaeum haec omnia, prout conuenit, patefacta sunt.

Verf. 47. *Maria autem — Cap. XVI. v. 1.*
ungerent Iesum.

Similiter et haec.

Verf. 2. *Et valde — v. 4. valde.*

Similiter et haec.

Verf. 5. *Et ingressae — v. 7. vobis.*

Etiam ibi de his actum est.

Verf. 8. *Quumque exissent — time-*
bant enim.

Praeterea et de his.

Qui-

Verf. 40. Ἦσαν δὲ — v. 41. ἱεροσόλυμα.

Καὶ περὶ τούτων ἐκεῖ ζήτησον.

ΚεΦ. ΜΗ. Περὶ τῆς αἰτήσεως τοῦ
— σώματος τοῦ κυρίου.

Verf. 42. Καὶ ἤδη ὀψίας γενομένης —
v. 43. τοῦ θεοῦ.

Ἐν τῷ τέλει τοῦ τοιοῦτου κεφαλαίου καὶ περὶ
τούτου διηκριβωται. προσάββατον⁷⁾ δὲ, ἡ παρα-
σκευὴ λέγεται, ὡς πρὸ τοῦ σαββάτου τεταγμέ-
νη εὐθύς.

Verf. 43. Καὶ τολμήσας — v. 46. μνημείου.

Ἐν τῷ ἐξηκοσῷ ὀγδόῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματ-
θαῖον ταῦτα πάντα κατὰ τὸ προσηκόν ἡρμηνεύ-
θησαν.

Verf. 47. Ἡ δὲ μαρία — Cap. XVI, v. 1,
ἀλείψωσι τὸν ἰησοῦν.

Ὁμοίως καὶ ταῦτα.

Verf. 2. Καὶ λίαν — v. 4. σφόδρα.

Ὡσαύτως καὶ ταῦτα.

Verf. 5. Καὶ εἰσελθοῦσα — v. 7. ὑμῖν.

Καὶ περὶ τούτων ἐκεῖ διασεσάφηται.

Verf. 8. Καὶ ἐξελθοῦσα — ἐφοβοῦντα γὰρ.

Ἐτι καὶ περὶ τούτων.

Quidam autem interpretum asserunt, hoc in loco completum esse Marci euangelium: quae vero sequuntur recentiore esse additionem. Oportet tamen et hanc explanare, quum veritati nihil repugnet.

Vers. 9. *Quum autem surrexisset —
daemonia.*

Postquam dictum est, Quum autem surrexisset, statim pone distinctionem: deinde lege, Mane primo Sabbathorum apparuit primum Mariae Magdalenae. Incertum est siquidem quando surrexerit: quando autem apparuerit, certum est: sicut etiam dicto capite praedictum est. Similiter quod primus Sabbathorum, dies dominicus dicatur, quodque mane huius, Christus apparuerit, pariter ibi declaratum est.

Quaerendum autem, quomodo hoc loco scriptum est, quod apparuerit primum Mariae Magdalenae? Siquidem apparuit primum non soli Magdalenae; sed etiam alteri Mariae Iacobi et Iose, veluti narravit Matthaeus. Dicendum ergo est, quod per Magdalenam, alteram quoque significauit. Frequenti est enim in vsu apud euangelistas, per personam, quae insignior est, eam etiam intelligere, quae minus nota est. Insignior autem erat Magdalene in hoc, quod festinavit et praecessit ad monumentum: multo enim fidei in Christum calore feruebat, vtpote magno ab eo affecta beneficio: quum ipsam a septem daemoniis liberauerit.

Vers. 10.

*) Hunc locum ex Codice Parisino regio laudat Rich. Simonius in hist. crit. textus Noui Test. p. 120.

Φασί⁸⁾ δὲ τινες τῶν⁹⁾ ἐξηγητῶν, ἐνταῦθα συμπληροῦσθαι τὸ κατὰ μάρκον εὐαγγέλιον τὰ δὲ ἐφεξῆς, προσθήκην εἶναι μεταγενεστέραν. χρηθὲ καὶ ταύτην ἐρμηνεύσαι, μηδὲν τῇ ἀληθείᾳ λυμαιομένην.

Verf. 9. Ἄνασάς δὲ — δαιμόνια.

Μετὰ τὸ εἰπεῖν ἀνασάς, ὑπόσίζον, εἶτα ἀνάγνωθι, πρῶτὴ πρῶτῃ σαββάτων ἐφάνη πρῶτον μαρία τῇ μαγδαληνῇ. πότε μὲν γὰρ ἀνέστη, ἀδελον; πότε δὲ ἐφάνη, δῆλον, ὡς καὶ ἐν τῷ ῥηθέντικεφαλαίῳ προείρηται. καὶ ὅτι μὲν πρῶτῃ σαββάτων ἢ κυριακῇ λέγεται, καὶ ὅτι πρῶτὴ ταύτης ὁ χριστὸς ἐφάνη, ὁμοίως ἐν ἐκείνῳ δεδάλωται.

Ζητιτέον δὲ, πῶς ἐνταῦθα γέγραπται, ὅτι ἐφάνη πρῶτον μαρία τῇ μαγδαληνῇ. καὶ γὰρ ἐφάνη πρῶτον, οὐ τῇ μαγδαληνῇ μόνῃ, ἀλλὰ καὶ τῇ ἄλλῃ, τῇ τοῦ ἰακώβου¹⁰⁾ καὶ¹¹⁾ τοῦ ἰωσή, καθὼς ὁ ματθαῖος ἰσόρησεν. ἔστι οὖν εἰπεῖν, ὅτι διὰ τῆς μαγδαληνῆς καὶ τὴν ἄλλαν ἐδήλωσεν. ἔθος γὰρ τοῖς εὐαγγελισταῖς ἐν πολλοῖς διὰ τοῦ ἐπισημοτέρου προσώπου, καὶ τὸ σὺν ἐκείνῳ ἐμφαίνειν. ἐπισημοτέρα δὲ ἢ μαγδαληνῇ, κατὰ τὸ σπουδάξεν καὶ προπορεύεσθαι ἐπὶ τὸ μνημεῖον. πολλὴν γὰρ εἶχε θέρμην πίστεως εἰς χριστὸν, μεγάλως εὐεργετηθεῖσα παρ' αὐτοῦ, ἐπταὶ γὰρ δαιμονίων ταύτην ἀπήλλαξεν.

n) Matth. 28. 9. coll. 27: 56.

M 4 Verf. 10.

9) Recte interpretes nominat. Hi enim soli hunc locum sollicitarunt. Intelligit autem interpretes eos, ex quibus repetita sunt scholia Codicum Mosquensium, quos in mea noui Testamenti editione appello a. d. e. 10. Reperiantur vero huiusmodi Codices etiam in aliis Bibliothecis, ut ex Millio, Wetstenio et aliis constat.

10) καὶ ἰωσή, sublato rasura καὶ, ut opinor. B.

Verf. 10. *Illa — flentibus.*

Hoc est discipulis, qui cum eo versati fuerant, qui ipsum sequuti fuerant: non solum undecim, verum etiam septuaginta duobus. Hoc itaque illis renuntiavit ista sane et altera Maria. Attestabantur autem et aliae mulieres, sicut scripsit Lucas: de quibus quaere praedicto euangelii iuxta Matthaeum capite enarrationem illius dicti, Illi autem sumptis pecuniis fecerunt prout docti erant.

Verf. 12. *Post haec autem — v. 13.*
crediderunt.

Hi duo ex septuaginta discipulis erant. Et quidam dicunt, eos esse Cleopam et eum, qui cum ipso pergebat in castellum nomine Emmaus, de quibus narravit Lucas. Sed hoc videtur dictum absurdum. His siquidem, quum renuntiassent, non est habita fides: illi vero magis inuenerunt Apostolos dicentes: surrexit dominus vere et visus est a Simone. Manifestum ergo est, alios esse illos et alios istos: fuisse tamen et hos et illos ex septuaginta.

Primum itaque apparuit Christus Magdalenae et alteri Mariae: deinde his duobus: postmodum Petro: demum vero illis duobus. Sane his non est habita fides: Petro vero tanquam summo ac principi caeterorum creditum est, et ita duo qui apud Lucam ab Emmaus reuersi sunt, inuenerunt Apostolos dicentes, surrexit dominus vere, et visus est a Simone. Et hae omnes apparitiones in die resurrectionis factae sunt.

Verf. 14.

Verf. 10. Ἐκείνη — κλαίουσι.

Τοῖς μετ' αὐτοῦ ἀναστραφεῖσι, τοῖς αὐτῶ ἀκο-
λουθήσασι μαθηταῖς, οὐ τοῖς ἑνδεκά μόνον, ἀλλ-
λά καὶ τοῖς τῆς ἑβδομηκοντάδος. ἀπήγγειλε
μὲν οὖν τοῦτο αὐτοῖς αὕτη. ναὶ μὲν καὶ ἡ ἄλλη
μαρία. ἐπεμαρτύρουν δὲ καὶ αἱ ἕτεραι γυναῖκες,
ὡς^{ο)} ὁ λουκᾶς ἔγραψε, περὶ ὧν ζήτησον ἐν τῷ ο) Luc. 24, 10.
προλεχθέντι κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον τὴν
ἐξηγήσιν τοῦ· οἱ δὲ λαβόντες^{ρ)} τὰ ἀργύρια, ρ) Matt. 28, 15.
ἐποίησαν, ὡς ἐδιδάχθησαν.

Verf. 12. Μετὰ δὲ ταῦτα — v. 13.
ἐπίστευσαν.

Οὗτοι οἱ δύο ἐκ τῶν ἑβδομήκοντα μαθητῶν ἦσαν.
καὶ τινὲς μὲν λέγουσιν, εἶναι αὐτοὺς κλεόπαν καὶ
τὸν σὺν ἐκείνῳ πορευόμενον εἰς κώμην, ἣ ὄνομα
ἐμμαοῦς, περὶ ὧν ὁ^{ρ)} λουκᾶς ἰσόρησεν. δοκεῖ δὲ ὁ ρ) Luc. 24, 13.
λόγος ἀπίθανος. οὗτοι μὲν γὰρ ἀπαγγείλαντες,
ἠπισήθησαν· ἐκείνοι δὲ μᾶλλον εὗρον τοὺς ἀποσό-
λους λέγοντας, ὅτι ἠγέρθη ὁ κύριος ἔντως, καὶ
ᾤφθη σίμωνι. δῆλον οὖν, ὅτι ἕτεροι οὗτοι, καὶ
ἕτεροι ἐκείνοι. ἐκ τῶν ἑβδομήκοντα δὲ καὶ οὗτοι
καὶ ἐκείνοι.

Πρῶτον μὲν οὖν ὁ Χριστὸς ἐνεφανίδθη τῇ μαγ-
δαληνῇ καὶ τῇ ἄλλῃ· εἶτα τῇ δυάδι τούτων
ἔπειτα τῷ πέτρῳ μετὰ τοῦτο δὲ, τῇ δυάδι ἐκει-
νῶν. διὸ καὶ οὗτοι μὲν ἠπισήθησαν. ὁ δὲ πέτρος,
ὡς κορυφαῖος πάντων, ἐπισεύθη. καὶ λοιπὸν ἐλ-
θόντες οἱ παρὰ τῷ λουκᾶ δύο, εὗρον τοὺς ἀποσό-
λους λέγοντας, ὅτι^{ρ)} ἠγέρθη ὁ κύριος ἔντως καὶ ρ) Luc. 24, 34.
ᾤφθη σίμωνι. ἐν αὐτῇ δὲ τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἀναστά-
σεως, αἱ ὀπτασίαι²⁾ αὐτῶν πᾶσαι γεγόνασιν.

M 5

Verf. 14.

²⁾ αὐτῶν, omittit. A

Vers. 14. *Postea — crediderant.*

Postea: Posteaquam videlicet certiores facti fuerant a Petro, venerantque Cleopas et comes eius, ac narrauerant, quae sibi in via acciderant: et quomodo ab eis cognitus fuerat in fractione panis, sicut dixit Lucas. Ait enim ipse: Haec illis loquentibus ipse Iesus stetit in medio eorum, et ait illis, Pax vobis, etc. Hoc autem etiam in eisdem diei vespera accidit. Scripsit enim et Iohannes, Quum serum esset die illo, qui erat vnus Sabbathorum, et fores essent clausae, vbi erant discipuli congregati propter metum Iudaeorum, venit Iesus, stetitque in medio, et ait illis, Pax vobis, etc. Tunc enim exprobrauit incredulitatem eorum, cordisque duritiam, siue imperfuitabilitatem: quia his qui viderant eum, postquam resurrexerat, non crediderant, puta Magdalenae et alteri Mariae, ac his duobus de quibus scripsit Marcus. Itaque Marcus dictam exprobrationem scripsit. Lucas vero et Iohannes hac praetermissa, aliarum rerum, quae tunc factae sunt, meminerunt.

Vers. 15. *Et dixit — creaturae.*

Hoc est in vniuersum orbem. Dixit autem illis hunc sermonem, non tunc sane, sed postmodum, quum profecti sunt in Galilaeam in montem, in quo constituit illis Iesus, veluti circa finem euangelii secundum Matthaeum scriptum est.

Quae vero sequuntur Matthaeus quidem reliquit, horum narratione abbreviata. Marcus vero retulit, dilatato de his sermone.

Verf. 14. Ὑπερον — ἐπίτευσαν.

Ὑπερον, μετὰ τὸ πληροφορηθῆναι αὐτοὺς παρὰ τοῦ πέτρου, καὶ ἔλθειν τότε κλεόπαν καὶ τὸν σὺν αὐτῷ, καὶ ἐξηγεῖσθαι τὰ ἐν τῇ ὁδῷ, καὶ ὡς ἐγνώσθη αὐτοῖς ἐν τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου, καθὼς εἶρηκεν ὁ¹⁾ λουκᾶς. Φησὶ γὰρ ὁ αὐτός· ὅτι ταῦ-²⁾ Luc. 24, 35. τα³⁾ αὐτῶν³⁾ λαλούντων καὶ αὐτὸς ὁ ἰησοῦς ἔση⁴⁾ Luc. 24, 36. ἐν μέσῳ αὐτῶν, καὶ λέγει αὐτοῖς, εἰρήνη ὑμῖν, καὶ τὰ ἐξῆς. ἐν τῇ ἐσπέρα δὲ τῆς αὐτῆς ἡμέρας καὶ τοῦτο γέγονεν. ἔγραψε γὰρ καὶ ὁ ἰωάννης· ὅτι⁵⁾ Io. 20, 19. οὔσης ὀψίας, τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, τῇ μιᾷ τῶν⁶⁾ σαββάτων, καὶ τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, ὅπου ἦσαν οἱ μαθηταὶ συνηγμένοι, διὰ τὸν φόβον τῶν ἰουδαίων, ἦλθεν ὁ ἰησοῦς, καὶ ἔση εἰς τὸ μέσον, καὶ λέγει αὐτοῖς· εἰρήνη ὑμῖν, καὶ τὰ ἐξῆς. τότε γὰρ ὠνείδισε τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν καὶ σκληροκαρδίαν, εἶπουν, ἀπίθειαν, ὅτι τοῖς θεασαμένοις αὐτὸν ἐξηγερούμενον οὐκ ἐπίτευσαν, ἦγουν, τῇ μαγδαληνῇ καὶ τῇ ἄλλῃ, καὶ τοῖς δυσὶ τούτοις, περὶ ὧν ὁ μάρκος ἐξόρησεν. ὁ μὲν οὖν μάρκος τὸν ῥηθέντα ὠνείδισμὸν ἀνέγραψεν· ὁ δὲ λουκᾶς καὶ ὁ ἰωάννης τοῦτον παραδραμόντες, ἐτέρων πραγμάτων ἐμνημόνευσαν τῆνικαῦτα γεγενημένων.

Verf. 15. Καὶ εἶπεν — κτίσει.

Πᾶσῃ τῇ οἰκουμένῃ· εἶπε δὲ αὐτοῖς τὸν λόγον τοῦτον οὐ τότε πάντως, ἀλλ' ὕπερον, ὅτε ἐπορεύθησαν^{x)} εἰς τὴν γαλιλαίαν, εἰς τὸ ὄρος, οὗ^{x)} Matt. 28, 16. ἐτάξατο αὐτοῖς ὁ ἰησοῦς, ὡς ἐπὶ τοῦ τέλους τοῦ κατὰ ματθαῖον εὐαγγελίου γέγραπται.

Τὰ δ' ἐφεξῆς, ὁ μὲν ματθαῖος παρέλιπε, συντεμῶν τὴν περὶ τούτων διήγησιν. ὁ δὲ μάρκος ἀπήγγειλε, πλατύνας τὸν περὶ τούτων λόγον.

Verf. 16.

³⁾ λαλούντων αὐτῶν. Α.

Verf. 16. *Qui crediderit — condem-
nabitur.*

Qui crediderit et baptizatus fuerit, saluus erit: modo fidem ac baptismum impolluta conseruaerit: aut post contractas sordes emundauerit ac purificauerit,

Intelligitur autem verbum hoc et alio modo, Qui crediderit et baptizatus fuerit, saluus erit: si ea, quae fidei sunt, per baptismum susceptae, demonstrauerit: illa vero sunt operatio mandatorum Dei, ac sui ipsius custodia.

Non dixit autem, Qui solum crediderit: neque, Qui baptizatus fuerit tantum: sed vtrumque coniunxit: alterum enim sine altero non saluum facit hominem.

Verf. 17. *Signa — profrequentur.*

Eos qui crediderint: non simpliciter, sed sicut diximus. Deinde ponit et signa, siue miracula.

Verf. 17. *Per nomen meum — nouis.*

Linguis peregrinis: idiomatis aliarum gentium.

Verf. 18. *Serpentes tollent.*

Delebunt, occident, aut etiam in manibus absque periculo tenebunt.

Verf. 18. *Et si — nocebit.*

Multa talia plurimis contigerunt sanctis, semperque contingunt fidelibus, qui videlicet exercentur in euangelicis praeceptis: nam fides sine operi-

4) *Χερσὶν* habet Hentenius in interpretatione.

Verf. 16. Ὁ πισεύσας — κατακριθήσεται.

Ὁ πισεύσας καὶ βαπτισθεὶς σωθήσεται, εἴγε τὴν πίσιν καὶ τὸ βάπτισμα καθαρὰ καὶ ἀσπίλα συντηρήσει, ἢ καὶ μετὸ τὸ σπιλῶσαι καθαρίσει.

Νοεῖτε δὲ καὶ ἑτέρως ὁ λόγος, ὅτι ὁ πισεύσας καὶ βαπτισθεὶς σωθήσεται, εἴγε τὰ τῆς πίσεως καὶ τὰ τοῦ βαπτίσματος ἐπιδείξεται. ταῦτα δὲ εἰσιν, ἡ ἐργασία τῶν ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ φυλακὴ ἑαυτοῦ.

Οὐκ εἶπε δὲ, ὅτι ὁ πισεύσας μόνον, οὐδὲ ὅτι ὁ βαπτισθεὶς μόνον· ἀλλ' ἀμφοτέρω συνέζευξε. θάτερον γὰρ θάτερον χωρὶς, οὐ σώζει τὸν ἄνθρωπον.

Verf. 17. Σημεῖα — παρακολουθήσει.

Τοῖς πισεύσασιν οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ὡς εἰρήκαμεν. εἶτα λέγει καὶ τὰ σημεῖα, ἦτοι, θαύματα.

Verf. 17. Ἐν τῷ ὀνόματί μου — καινῶς.

Γλώσσαις ξέναις, διαλέκτοις ἄλλοεθνεσιν.

Verf. 18. Ὅφεις ἀροῦσι.

Ἀφανίσουσιν, ἀνελοῦσιν, ἢ καὶ ἀροῦσιν ἐν⁴) χειρὶ ἀκινδύνως.

Verf. 18. Καὶν — βλάβη.

Πολλὰ τοιαῦτα πολλοῖς παρακολούθησαν ἀγίοις, καὶ αἰεὶ παρακολουθοῦσι τοῖς πιστοῖς μὲν, ἐργάταις δὲ καὶ τῶν εὐαγγελικῶν ἐντολῶν. πί-

operibus mortua est iuxta magnum illum Iacobum.

Verf. 18. *Super — habebunt.*

Per dicta signa, etiam ea innuit, quae praetermissa sunt. Dixit enim in praecedentibus, quod omnia possibilis sunt credenti.

Verf. 19. *Dominus itaque — coelum.*

Postquam loquutus est: non haec solum, sed et omnia verba, quotquot eis loquutus est a die resurrectionis suae, donec completi sunt quadraginta dies, in quibus apparebat discipulis, et conuersabatur cum eis.

Dictum est autem de assumptione sua etiam in fine euangelii iuxta Matthaeum.

Verf. 19. *Et sedit — dei.*

Atqui Deus et pater eius quum sit incorporeus, nequaquam dextra habet aut sinistra: hi namque habitus sunt corporum. Reliquum est ergo, ut sedere ipsius, requiem manifestet ac fruitionem diuini regni. Quod autem additur, A dextris Dei, familiaritatem denotat ac aequalem cum patre honorem.

† Non tantum in dextris patris sedere dicitur filius, verum etiam stare: quemadmodum in libro Actorum dixit Stephanus: ut illud quidem requiem designet intransmutabilem, hoc autem firmam ac diuinam in bono confirmationem. Vnde nulla huiusmodi verborum immutatio reddit aliquam sententiae diuersitatem. Praeterea quum dixit stare filium, non dixit sedere patrem:

ne

5) Immo *ἐκ δεξιῶν*, ut Hentenius habet.

σις⁷⁾ γὰρ, χωρὶς ἔργων, νεκρά ἐστὶ, κατὰ τὸν γ) Iacob. 2, 26.
μέγαν⁵⁾ παῦλον.

Verf. 18. Ἐπὶ — ἔξουσι.

Διὰ τῶν ῥηθέντων σημείων καὶ τὰ παραλελειμμένα ἐνέφηνεν. εἶπε γὰρ καὶ προλαβὼν ὅτι⁷⁾ 2) Marc. 9, 23
πάντα δυνατὰ τῷ πιστεύοντι.

Verf. 19. Ὁ μὲν οὖν κύριος — οὐρανό.

Μετὰ τὸ λαλήσαι αὐτοῖς οὐ μόνον τοὺς λόγους τούτους, ἀλλὰ πάντας, ὅσους ἐλάλησε τούτοις, ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ μέχρι συμπληρώσεως τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν, ἐν αἷς ἦν⁶⁾ ὄπτανόμενος τοῖς μαθηταῖς, καὶ⁶⁾ συν- 2) Act. 1, 3, 4
αυλιζόμενος.

Εἶρηται δὲ περὶ τῆς ἀναλήψεως αὐτοῦ καὶ ἐν τῷ τέλει τῆς ἐξηγήσεως τοῦ κατὰ ματθαῖον.

Verf. 19. Καὶ ἐκάθισεν — τοῦ θεοῦ.

Καὶ μὴν ὁ θεὸς καὶ πατὴρ αὐτοῦ, ἀσώματος ὢν, οὐκ ἂν ἔχει δεξιὰ ἢ ἀριστερά. τῶν σαμάτων γὰρ ταῦτα σχήματα. λοιπὸν οὖν, τὸ μὲν καθίσαι δηλοῖ ἀνάπαυσιν καὶ ἀπόλαυσιν τῆς θείας βασιλείας· τὸ δὲ ἐκ δεξιῶν τοῦ θεοῦ, οικείωσιν καὶ ὁμοτιμίαν πρὸς τὸν πατέρα.

[Οὐ μόνον⁷⁾ καθῆσθαι ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς ὁ υἱός, ἀλλὰ καὶ ἴσασθαι^{b)} λέγεται, ὡς ἐν τῇ b) Act. 7, 55
βίβλῳ τῶν πράξεων ὁ σέφανος εἶρηκε· τοῦ μὲν, τὸ καθιδεῦσθαι ἀμεταδέτως· τοῦ δὲ, τὸ βεβηκέναι παγίως τὸ θεῖον ἐν τῷ ἀγαθῷ, δογματίζοντος· καὶ οὐδὲν ἢ τῶν ῥημάτων ἑτερότης περὶ τὸν νοῦν διαφέρειται. ἄλλως τε, ὁ εἰπὼν ἴσασθαι
τὸν

6) Sic uterque Codex.

7) Inclusa Codex uterque in margine exhibet.

ne ex hoc intelligamus differentiam dignitatis. Restat igitur, vt et confedere patri dicatur et simul cum eo stare.

Verf. 20. *Illi vero — signis.*

Sermonem, praedicationis.

Vt nam autem et sermo doctrinae nostrae confirmetur per subsequencia debitaе virtutis signa, vt in fine vitae nostrae perfecti inueniamur, per gratiam et benignitatem domini nostri Iesu Christi. Amen.

τὸν υἱὸν, οὐκ εἶπε καθῆσθαι τὸν πατέρα, ἵνα καὶ⁸⁾ διαφορὰν νοήσωμεν ἀξιώματος. λοιπὸν οὖν καὶ συγκάθηται καὶ συνίσταται.]

Verf. 20. Ἐκεῖνοι δὲ — σημείων.

[Τὸν λόγον τοῦ⁹⁾ κηρύγματος.]

Ἐἶπεν δὲ καὶ τὸν λόγον τῆς ἡμετέρας διδασκαλίας βεβαιοῦσθαι διὰ τῶν ἐπακολουθεῖν ὀφειλόντων σημείων τῆς ἀρετῆς, ἵνα τέλει εὐρεθῶμεν ἐν τῷ τέλει τῆς ἡμετέρας ζωῆς, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ ἀμήν.

⁸⁾ καὶ omittit. B.

⁹⁾ Inclusa absunt. A.

Τέλος

τοῦ κατὰ μάρκον εὐαγγελίου.

ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ

Τ Ο

ΚΑΤΑ ΛΟΥΚΑΝ

ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ

* * * * *

C A P I T A

EVANGELII LVCAE.

1. De censu Caesaris.
2. De pastoribus in agro degentibus.
3. De Simone.
4. De Anna prophetissa.
5. De verbo quod factum est ad Iohannem.
6. De his qui Iohannem interrogabant.
7. De tentationibus Iesu.
8. De habente spiritum daemonicum.
9. De focu Petri.
10. De curatis a variis morbis.
11. De captura piscium.
12. De leproso.
13. De paralytico.
14. De Leui publicano.
15. De habente dextram manum aridam.
16. De apostolorum electione.
17. De beatitudinibus.
18. De centurione.
19. De filio viduae.
20. De discipulis missis a Iohanne.
21. De ea quae vnxit dominum vnguento.
22. De seminante parabola.

Τ Ο Τ
 Κ Α Τ Α Λ Ο Υ Κ Α Ν
 Ε Τ Α Γ Γ Ε Λ Ι Ο Υ
 Τ Α Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Α .

- α. Περὶ τῆς ἀπογραφῆς. (Cap. II. vers. 1.)
 β. Περὶ τῶν ἀγραυλοῦντων ποιμένων. (II, 8.)
 γ. Περὶ τοῦ συμέων. (II, 25.)
 δ. Περὶ ἄννης τῆς προφήτιδος. (II, 36.)
 ε. Περὶ τοῦ γενομένου βήματος πρὸς ἰωάννην. (III, 1.)
 Μθ. γ.
 ς. Περὶ τῶν ἐπερωτησάντων τὸν ἰωάννην. (III, 10.)
 ζ. Περὶ τοῦ πειρασμοῦ τοῦ σωτῆρος. (IV, 1.)
 η. Περὶ τοῦ ἔχοντος πνεῦμα δαιμονίου. (IV, 33.) Μρ. α.
 θ. Περὶ τῆς πενθερᾶς πέτρου. (IV, 38.) Μθ. η. Μρ. β.
 ι. Περὶ τῶν ἰαθέντων ἀπὸ ποικίλων νόσων. (IV, 40.)
 Μθ. θ. Μρ. γ.
 ια. Περὶ τῆς ἄγρας τῶν ἰχθύων. (V, 4.)
 ιβ. Περὶ τοῦ λεπροῦ. (V, 12.) Μθ. ς. Μρ. δ.
 ιγ. Περὶ τοῦ παραλυτικοῦ. (V, 18.) Μθ. ιγ. Μρ. ε.
 Ἰω. ζ.
 ιδ. Περὶ λευτὸ τοῦ τελώνου. (V, 27.) Μθ. ιδ. Μρ. ς.
 ιε. Περὶ τοῦ ξηραὶν ἔχοντος τὴν χεῖρα. (VI, 6.) Μθ.
 κα. Μρ. ζ.
 ις. Περὶ τῆς τῶν ἀποσόλων ἐκλογῆς. (VI, 12.) Μθ. ιθ.
 Μρ. η.
 ιζ. Περὶ τῶν μακαρισμῶν. (VI, 20.) Μθ. ε.
 ιη. Περὶ τοῦ ἐκατοντάρχου. (VII, 1.) Μθ. ζ. Ἰω. ς.
 ιθ. Περὶ τοῦ υἱοῦ τῆς χήρας. (VII, 11.)
 κ. Περὶ τῶν ἀποσαλέντων παρὰ ἰωάννου. (VII, 18.)
 Μθ. κ.
 κα. Περὶ τῆς ἀλειψάσης τὸν κύριον μύρω. (VII, 36.)
 Μθ. ξβ. Μρ. μδ. Ἰω. ιβ.
 κβ. Περὶ τῆς παραβολῆς τοῦ σπόρου. (VIII, 4.) Μθ.
 κδ. Μρ. θ.

23. De increpatione venti ac tempestatis maris.
24. De legione daemonum.
25. De filia archisynagogi.
26. De muliere profluio sanguinis laborante.
27. De emissionem duodecim apostolorum.
28. De quinque panibus et duobus piscibus.
29. De interrogatione domini ad discipulos.
30. De transformatione.
31. De lunatico.
32. De disputantibus quis esset maior.
33. De eo cui non permisit vt sequeretur.
34. De designatis septuaginta Apostolis.
35. De tentante legisperito.
36. De eo qui inciderat in latrones.
37. De Martha et Maria.
38. De oratione.
39. De eiecto daemone muto.
40. De muliere, quae de turba vocem extulit.
41. De his qui signum petebant.
42. De Pharisaeo qui dominum inuitavit.
43. De deploratione legisperitorum.
44. De fermento Pharisaeorum.
45. De eo qui volebat diuidere haereditatem.
46. De diuite cuius ager ferax fuit.
47. De Galilaeis et iis qui in Siloe etc.
48. De muliere contracta spiritum infirmitatis habente.
49. De parabolis.
50. De eo qui dominum interrogabat, an pauci essent, qui salutem consequerentur.

- κγ. Περὶ τῆς ἐπιτιμῆσεως τῶν ὑδάτων. (VIII, 22.)
Μθ. ια. Μρ. ι.
- κδ. Περὶ τοῦ ἔχοντος τὸν λεγεῶνα. (VIII, 26.) Μθ.
ιβ. Μρ. ια.
- κε. Περὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ ἀρχισυναγώγου. (VIII,
40.) Μθ. ιε. Μρ. ιβ.
- κς. Περὶ τῆς αἰμορροῦσής. (VIII, 43.) Μθ. ις. Μρ. ιγ.
- κζ. Περὶ τῆς ἀποστολῆς τῶν δώδεκα. (IX, 1.) Μθ. ιθ.
Μρ. ιθ.
- κη. Περὶ τῶν πέντε ἄρτων καὶ τῶν δύο ἰχθύων. (IX,
12.) Μθ. κς. Μρ. ις. Ιω. η.
- κθ. Περὶ τῆς τῶν μαθητῶν ἐπερωτήσεως. (IX, 18.)
Μθ. λγ. Μρ. κδ.
- λ. Περὶ τῆς μεταμορφώσεως τοῦ ἰησοῦ. (IX, 28.) Μθ.
λδ. Μρ. κε.
- λα. Περὶ τοῦ σεληνιαζομένου. (IX, 37.) Μθ. λε.
Μρ. κς.
- λβ. Περὶ τῶν διαλογιζομένων, τίς μείζων. (IX, 46.)
Μθ. λς. Μρ. κς.
- λγ. Περὶ τοῦ μὴ ἐπιτρεπομένου ἀπολαθεῖν. (IX, 56.)
Μθ. ι.
- λδ. Περὶ τῶν ἀναδειχθέντων ἑβδομήμυτα. (X, 1.)
- λε. Περὶ τοῦ ἐπερωτήσαντος νομικοῦ. (X, 25.) Μθ.
Μρ. λθ.
- λς. Περὶ τοῦ ἐμπεσόντος εἰς τοὺς λησῆς. (X, 30.)
- λζ. Περὶ μάρθας καὶ μαρίας. (X, 38.)
- λη. Περὶ προσευχῆς. (XI, 1.)
- λθ. Περὶ τοῦ ἔχοντος δαιμόνιον κωφῶν. (XI, 14.) Μθ. κβ.
Μρ. ιβ.
- μ. Περὶ τῆς ἐκ τοῦ ὄχλου ἐπαράσης Φωνῆν. (XI, 27.)
- μα. Περὶ τῶν αἰτούντων σημεῖον. (XI, 29.) Μθ. κγ.
Μρ. ιγ.
- μβ. Περὶ τοῦ Φαρισαίου τοῦ καλέσαντος τὸν ἰησοῦν.
(XI, 37.)
- μγ. Περὶ τοῦ ταλανισμοῦ τῶν νομικῶν. (XI, 46.)
Μθ. ις.
- μδ. Περὶ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων. (XII, 1.) Μθ. λβ.
Μρ. κβ.
- με. Περὶ τοῦ θελήσαντος μερίσασθαι τὴν οὐσίαν.
(XII, 13.)
- μς. Περὶ τοῦ, οὗ εὐφρόνησεν ἡ χώρα, πλουσίον. (XII, 16.)
- μζ. Περὶ τῶν γαλιλαίων καὶ τῶν ἐν τῷ σιλῶα. (XIII, 1.)
- μη. Περὶ τῆς ἐχούσης πνεῦμα ἀσθενείας. (XIII, 10.)
- μθ. Περὶ τῶν παραβολῶν. (XIII, 18.) Μθ. κδ. Μρ. θ.
Μρ. ιθ.
- ν. Περὶ τοῦ ἐπερωτήσαντος, εἰ ὀλίγοι αἱ σωζόμενοι.
(XIII, 22.)

51. De his qui suadebant, vt secederet propter Herodem.
52. De hydropico.
53. De non amandis primis accubitibus.
54. De inuitatis ad caenam.
55. De aedificatione turris parabola.
56. De centum ouibus parabola.
57. De duobus filiis, quorum iunior luxuriose vixit.
58. De dispensatore iniquo.
59. De diuite et Lazaro.
60. De decem leprosis.
61. De iudice iniquo.
62. De Phariseo et Publicano.
63. De diuite, qui dominum interrogauit.
64. De caeco.
65. De Zacchaeo.
66. De homine qui profectus est, vt acciperet sibi regnum.
67. De his qui decem minas acceperunt.
68. De pullo.
69. De sacerdotibus et scribis ac senioribus, qui dominum interrogabant.
70. De vinea.
71. De his qui dominum interrogabant occasione census.
72. De Sadducaeis.
73. Interrogatio domini ad Indaeos, quomodo dicant Christum filium esse Dauid.
74. De vidua quae duo minuta obtulit.
75. De consummatione.
76. De Pascha.
77. De contentione, quis esset maior.
78. De expeditione Satanae.
79. De contemptu Herodis.
80. De mulieribus dominum plangentibus.
81. De latronis poenitentia.
82. De petitione corporis domini.
83. De Cleopa.

- να. Περὶ τῶν εἰπόντων τῷ ἰησοῦ διὰ ἡρώδην. (XIII, 31.)
 νβ. Περὶ τοῦ ὕδρωπικοῦ. (XIV, 1.)
 νγ. Περὶ τοῦ μὴ ἀγαπᾶν τὰς πρωτοκλισίας. (XIV, 7.)
 νδ. Περὶ τῶν καλουμένων ἐν τῷ δείπνῳ. (XIV, 15.)
 Μθ. να.
 νε. Παραβολὴ περὶ οἰκοδομῆς πύργου. (XIV, 28.)
 νς. Περὶ τῶν ἑκατὸν προβάτων παραβολή. (XV, 3.)
 νζ. Περὶ τοῦ ἀποδηγήσαντος εἰς χώραν μακρὰν. (XV, 12.)
 νη. Περὶ τοῦ οἰκονόμου τῆς ἀδικίας. (XVI, 1.)
 νθ. Περὶ τοῦ πλουσίου καὶ τοῦ λαζάρου. (XVI, 19.)
 ξ. Περὶ τῶν δέκα λεπτῶν. (XVII, 11.)
 ξα. Περὶ τοῦ κριτοῦ τῆς ἀδικίας. (XVIII, 1.)
 ξβ. Περὶ τοῦ Φαρισαίου καὶ τοῦ τελῶνου. (XVIII, 9.)
 ξγ. Περὶ τοῦ ἐπερωτήσαντος πλουσίου τὸν ἰησοῦν. (XVIII, 18.) Μθ. μα. Μρ. κθ.
 ξδ. Περὶ τοῦ τυφλοῦ. (XVIII, 35.) Μθ. μδ. Μρ. λα.
 ξε. Περὶ τοῦ ζακχαίου. (XIX, 1.)
 ξς. Περὶ τοῦ πορευθέντος λαβεῖν ἑαυτῷ βασιλείαν. (XIX, 12.)
 ξζ. Περὶ τῶν λαβόντων τὰς δέκα μνᾶς. (XIX, 13.)
 ξη. Περὶ τοῦ πῶλου. (XIX, 29.) Μθ. με. Μρ. λβ. Ιω. ιδ.
 ξθ. Περὶ τῶν ἐπερωτησάντων τὸν κύριον ἀρχιερέων καὶ γραμματέων. (XX, 1.) Μθ. μη. Μρ. λε.
 ο. Περὶ τοῦ ἀμπελώνου. (XX, 9.) Μθ. ν. Μρ. λς.
 οα. Περὶ τῶν ἐγκαθέτων διὰ τὸν κῆνσον. (XX, 20.)
 Μθ. νβ. Μρ. λζ.
 οβ. Περὶ τῶν σαδδουκαίων. (XX, 27.) Μθ. νγ. Μρ. λη.
 ογ. Ἐρώτησις πρὸς τοὺς Φαρισαίους, πῶς ἐστὶ υἱὸς δαυὶδ ὁ χριστός. (XX, 41.) Μθ. νε. Μρ. μ.
 οδ. Περὶ τῆς χήρας τῆς τὰ δύο λεπτὰ βαλούσης. (XXI, 1.) Μρ. μα.
 οε. Ἐρώτησις περὶ συντελείας. (XXI, 7.) Μθ. νζ. Μρ. μβ.
 ος. Περὶ τοῦ πάσχα. (XXII, 1.) Μθ. ξγ. Μρ. με.
 οζ. Περὶ τῶν Φιλονεικησάντων, τίς μείζων. (XXII, 24.)
 οη. Περὶ τῆς ἐξαιτήσεως τοῦ σατανᾶ. (XXII, 31.) Μθ. ξζ. Μρ. μζ.
 οθ. Ἐξουθένσις ἡρώδου. (XXIII, 11.)
 π. Περὶ τῶν κοπτομένων γυναικῶν. (XXIII, 27.)
 πα. Περὶ τοῦ μετανοήσαντος λησοῦ. (XXIII, 39.)
 πβ. Περὶ τῆς αἰτήσεως τοῦ κυριακοῦ σώματος. (XXIII, 50.) Μθ. ξη. Μρ. μη. Ιω. νη.
 πγ. Περὶ τοῦ κλεόπα. (XXIV, 13.)

Interpretatio

Euangelii Lucae.

Beatius Lucas Antiochenſis fuit genere. Omnem autem ſermonis diſciplinam adeptus, medicinam etiam corporum didicit, ac poſtmodum animorum quoque in medicinam aſſequutus eſt. Primum quidem Chriſto adhaeſit, et ab eo pietatis ſemina ſuſcepit. Poſtea vero Paulo duci coniunctus, maximeque familiaris effectus eſt, ac diſcipulis eius, comesque itineris: quemadmodum et Marcus Petri caeterorum principis.

Dicunt autem quidam, et maxime Origenes, quod Marcus et Lucas ante dominicam paſſionem inter ſeptuaginta diſcipulos connumerati ſunt.

Poſt quindecim vero annos a Saluatoris aſſumptione, permiſſu Pauli conſcripſit euangelium ad Theophilum fideliffimum Deique amantiffimum. Multa autem, quae ab aliis euangeliftis, ſilentio fuerant praeterita, iſte commemorat.

Cap. I. v. i. *Quando quidem — rerum.*

Demonſtrat, quosdam tentaffe euangelium conſcribere, ſed a veritate longe aberraffe. Non enim

1) μὲν et mox δὲ omittit. A.

2) His ſimilia leguntur apud Euseb. Hiſt. Eccl. Lib. III. cap. 4.

3) δεξάμενος. A.

Ἑρμηνεία τοῦ κατὰ Λουκᾶν
εὐαγγελίου.

Ο μακάριος Λουκᾶς, ἀντιοχεύς¹⁾ μὲν ἦν τὰ²⁾ γένος, πᾶσαν δὲ τὴν ἐν λόγοις παιδείου μετελθὼν, καὶ τὴν ἰατρικὴν τῶν σωμάτων ἐκμαθὼν, ὑπερον καὶ τὴν ἰατρικὴν τῶν ψυχῶν κατῴρθησε· πρῶτα μὲν τῷ Χριστῷ φοιτήσας, καὶ παρ' αὐτοῦ τὰ σπέρματα τῆς εὐσεβείας ὑποδεξάμενος·³⁾ ἔπειτα δὲ Παύλῳ τῷ Κορυθαίῳ συναρμολογεῖς καὶ διαφερόντως οικειωθεῖς, καὶ γεγονώς ἀκόλουθος αὐτῷ καὶ συνέδημος, καθάπερ δὴ καὶ πέτρου τοῦ Κορυθαίου μαρτυροῦμαι.

Φασι δὲ τινες, καὶ μᾶλλον⁴⁾ ὠριγένης, ὅτι τοῖς ἐβδομήκοντα ἀποστόλοις καὶ μαρτύροις καὶ Λουκᾶς, πρὸ τοῦ δεσποτικοῦ σταυροῦ, συνηρίθμητο.

Μετὰ δὲ πεντεκαίδεκα χρόνους τῆς τοῦ σωτῆρος ἀναλήψεως, ἐπιτραπείς παρὰ Παύλου συνέγραψε τὸ εὐαγγέλιον, πρὸς τινὰ Θεόφιλον, πιστότατον καὶ Θεοφιλέστατον, πολλὰ τῶν τοῖς ἄλλοις εὐαγγελισαῖς σεσιωπημένων αὐτὰς ἀπομνημονεύσας.

Cap. I. v. I. Ἐπειδήπερ — πραγμάτων.

Ἐνέφηνε, τινὰς ἐπιχειρήσαντας μὲν ἀναγράψασθαι⁵⁾ εὐαγγέλιον, πόρρω δὲ τῆς ἀληθείας ἀπα-

N 5

πλα-

⁴⁾ Haud dubie Tomo primo in euangelium Matthaei, ut colligere licet ex Euseb. Hist. Eccl. Lib. VI. cap. 25.

⁵⁾ εὐαγγέλια. B. ...

enim de Matthaeo et Marco hoc dicit: hi enim non tentauerunt, sed scripserunt. Certissima fide comprobata, hoc est, confirmata. Nobis: qui Christi sumus discipuli. Rerum: hae autem sunt opera ac sermones eius, miracula ac dogmata, et, vt semel dicam, conuersatio eius in carne.

Verf. 2. *Sicut — verbi.*

A principio miraculorum et dogmatum. Hoc autem scribens ostendit, quod ipse illis posterior ad ipsum accessisset: ideoque haec ab illis didicerat, qui semper cum Christo fuerant, ac singula viderant et audierant: dicit autem eos discipulos, qui e duodenario fuerunt numero. Verbum vero intelligit hic Christum, qui ab his per incarnationem ac humanitatem visus est. Ministros quoque hos nominauit, vtpote auditores et ad fidei praedicationem emissos.

Verf. 3. *Visum est — Theophile.*

Assequutio hoc loco pro cognitione sumenda est. Cuncta, videlicet opera saluatoris ac sermones. Dicit ergo, Visum est et mihi, hoc est, aequum apparuit mihi, qui cuncta a principio accurate cognoui, ordine tibi scribere. Deinde etiam scribendi causam addit.

† Hic senatorii erat ordinis, et fortassis praefectus. Strenui enim nomen ad praesides ac primates dicebatur: sicut et Paulus ait ad praesidem Festum, Strenue Feste. Omnis etiam homo, qui deum amat, sumpta aduersus affectiones fortitudine,

6) Haec neuter meorum agnoscit. Edidit haec ex margine sui Codicis Hentenius. Repetita sunt ex Theophylacto. p. 293. C.

πλανηθέντας. οὐ γὰρ περὶ ματθαίου καὶ μάρκου τοῦτό φησιν· οὗτοι γὰρ οὐκ ἐπεχείρησαν, ἀλλ' ἔγραψαν. περὶ τῶν πεπληροφορημένων δέ, τούτέσι, περὶ τῶν βεβαιωθέντων ἐν ἡμῖν, τοῖς ἀληθέσι μαθηταῖς τοῦ κυρίου, πραγμάτων. εἰσὶ δὲ ταῦτα, αἶτε πράξεις καὶ οἱ λόγοι αὐτοῦ, τὰ θαύματα καὶ τὰ διδάγματα, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, ἡ ἔνσαρκος αὐτοῦ πολιτεία.

Verf. 2. Καθὼς — λόγου.

Ἀπ' ἀρχῆς τῶν θαυμάτων καὶ τῶν δογμάτων. τοῦτο δὲ γράψας, ἔδειξεν, ὅτι αὐτὸς ὑπερος ἐκείνων ἐφοίτησεν αὐτῶ. διὸ καὶ παρ' αὐτῶν ἔμαθε ταῦτα, διὰ παντός συνόντων τῷ χριστῷ, καὶ ὁρώντων καὶ ἀκούοντων ἕκαστα· λέγει δὲ τοὺς τῆς δωδεκάδος τῶν μαθητῶν. λόγον δὲ, τὸν χριστὸν ἐνταῦθά φησιν, ὁραθέντα τούτοις, διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως· ὑπηρετάς δὲ τούτους ὠνόμασεν, ὡς ὑπηκόους, καὶ ὡς ἀποσαλέντας εἰς τὸ κήρυγμα τῆς πίστεως.

Verf. 3. Ἐδοξε — θεόφιλε.

Παρακολούθησιν, τὴν γνῶσιν ὑποληπτέαν, ἐπὶ τοῦ παρόντος ῥητοῦ. πᾶσι δέ, τοῖς ἔργοις καὶ λόγοις δηλονότι τοῦ σωτῆρος· ἀνωθεν δέ, ἀντὶ τοῦ, ἀπ' ἀρχῆς αὐτῶν. λέγει γοῦν, ὅτι ἔδοξε καὶ μοι, τούτέσιν, ἀρετὸν ἐφάνη, γίνοντι ἀπ' ἀρχῆς πάντα πρὸς ἀκρίβειαν, καθεξῆς σοι γράψαι. εἶτα προστίθησι καὶ τὴν αἰτίαν τῆς γραφῆς.

†† [Οὗτος⁶] συγκλητικὸς ἦν καὶ ἀρχῶν ἴσως. τὸ γὰρ κράτιστος ἐπὶ τῶν ἀρχόντων καὶ ἡγεμόνων ἐλέγετο. ὡς καὶ ὁ παῦλος φησι πρὸς τὸν ἡγεμόνα Φῆσον, κράτιστε^α) φῆτε. καὶ πᾶς δὲ ἄνθρωπος^α) Δετ. 26, 25 θεοφιλῆς, καὶ κράτος κατὰ τῶν παθῶν ἀναδεξάμενος,

dine, dici potest strenuus Theophilus, ac dignus, qui doctrinam audiat euangelicam.

Verf. 4. *Vt — certitudinem.*

Vt agnoscens, vehementius sermonum fidei certitudine rapiaris. De quibus imbutus fueras, siue, de quibus edoctus es, ne te fallat narratio, quam multi tentauerunt retexere, sicuti superius declaratum est.

Verf. 5. *Fuit — Zacharias.*

Patrem dicit Baptistae. Primum autem admiranda exponit, quae circa praecursoris conceptum ac natiuitatem acciderunt: demonstrans, quod statim ab exordio vitae dignus erat, qui Christum annuntiaret, populoque demonstraret.

Quia vero ea narraturus est, quae apud Iudaeos contigerunt: merito quoque ponit praeculis tempus Herodis regis, vt et tempus illarum rerum fiat manifestum. Herodem autem intelligit eum, qui infantes occidit, patrem illius Herodis, qui praecursorem interemit.

Verf. 5. *Ex vice Abia.*

Vicem appellabant hebdomadarium ministerium. Tunc siquidem duo erant templi sacerdotes sibi mutuo succedentes. Abia videlicet et Barachias. Ex vice igitur Abia, siue, post vicem Abia, id est, succedens ipsi Abia.

Verf. 5. *Et — Aaron.*

E posteris Aaron. Demonstrauit ergo, quod praecursor a sacerdotali descendit tribu, non se-

7) τῶν, etiam ante πᾶσι, habet. A.

8) αὐτῶν, ex correctione. B. αὐτοῦ. A.

μενος, θεόφιλός ἐστι κράτιστος, ὃς καὶ ἄξιος τῶ ὄντι ἐστὶν ἀκούειν τοῦ εὐαγγελίου.]

Verf. 4. Ἴνα — ἀσφάλειαν.

Ἴνα ἐπιγνῶς, ἵνα πλέον κατάσχῃς τὴν ἀσφάλειαν τῶν λόγων τῆς πίστεως, περὶ ὧν κατηχῆθης, ἤγουν, περὶ ὧν ἐδιδάχθης, ὥστε μὴ σφάλῃς ἐν αὐτῇ διηγήσει, ἣν πολλοὶ ἐπεχείρησαν ἀνατάξασθαι, καθὼς ἀνωτέρω δεδήλωται.

Verf. 5. Ἐγένετο — ζαχαρίας.

Τὸν πατέρα λέγει τοῦ βαπτιστοῦ. προεκτίθεται δὲ τὰ κατὰ τὴν σύλληψιν καὶ γέννησιν τοῦ προδρόμου παράδοξα, παριστῶν, ὅτι εὐθὺς ἐκ προομιῶν τῆς ζωῆς ἀξιοπίστος ἦν, καταγγέλλων καὶ υποδεικνύων τὸν χριστὸν τῷ λαῷ.

Ἐπει δὲ ὁ πατήρ τῶν παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις γεγεννημένων διηγήσασθαι μέλλει, παρασημειοῦται τὸν καιρὸν τῆς ἡρώδου βασιλείας ἐκείνης, ἵνα γένηται δῆλος καὶ ὁ χρόνος αὐτῶν. ὁ ἡρώδης δὲ νόει, τὸν βρεφοκτόνον, τὸν πατέρα ἡρώδου, τοῦ ἀνελόντος τὸν πρόδρομον.

Verf. 5. Ἐξ ἑφημερίας ἀβιά.

Ἐφημερίαν ἐκάλουν, τὴν ἐβδομαδιαίαν λειτουργίαν. δύο γὰρ ἦσαν τότε ἱερεῖς τοῦ ναοῦ, ἀλλήλων διάδοχοι, ἀβιά καὶ ζαχαρίας. ὁ ἐξ ἑφημερίας οὖν ἀβιά, ἤγουν, μετὰ τὴν ἑφημερίαν ἀβιά, τουτέστι, διάδοχος τοῦ ἀβιά.

Verf. 5. Καὶ — ἀαρῶν.

Ἐκ τῶν ἀπογόνων τοῦ ἀαρῶν. ἔδειξεν οὖν, ὅτι ὁ πρόδρομος ἐκ τῆς ἱερατικῆς κατήγετο φυλῆς, οὗ κατὰ

*) βαραχίας. Hentenius.

cundum patrem tantum, sed etiam secundum matrem: et utrinque sacerdotalis erat.

Verf. 6. *Et nomen eius Elizabet.*

Addidit et hoc diligentiae causa.

Verf. 6. *Erant — Deo.*

Iustos dicit nunc, virtuti deditos. Erant autem iusti, non coram hominibus, sed coram Deo, hunc habentes suae iustitiae inspectorem: haec enim est vera iustitia.

Verf. 6. *Incedentes — absque reprehensione.*

Legalia praecepta vocavit etiam iustificationes, utpote iustitiae plenas: et quae incedentes in ipsis iustificarent.

Verf. 7. *Et non — processerant in diebus suis.*

Processerant, hoc est, senuerant et proeclatae erant aetatis.

† Saepenumero iustorum vxores, etiam iustae, liberis caruerunt, ut hinc discas, legem non exigere carnalem propagationem, sed spiritualem.

Verf. 8. *Factum est — v. 11. thymiamatis.*

†† Sortitus est. Tempus hoc erat dies decima mensis septimi, uti lex iubebat. Mense enim, inquit,

† de, ante υου, addit. B.

† Quae hic inclusa sunt; absunt a Cod. A.

κατὰ τὸν πατέρα μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν μητέρα, καὶ ἀμφοτέρωθεν ἱερατικός ἦν.

Verf. 6. Καὶ τὸ ὄνομα αὐτῆς ἐλισάβετ.

Προσέθηκε καὶ τοῦτο, χάριν ἀκριβείας.

Verf. 6. Ἦσαν — Θεοῦ.

Δικαίους¹⁾ νῦν, τοὺς ἐναρέτους λέγει. [Ἦσαν δὲ δίκαιοι, ἐκ ἐνώπιον²⁾ τῶν ἀνθρώπων,] ἀλλ' ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, τοῦτον ἔχοντες ἔφορον τῆς δικαιοσύνης αὐτῶν, αὕτη γὰρ ἀληθῆς δικαιοσύνη.

Verf. 6. Πορευόμενοι — ἀμεμπτοί.

Τὰς νομικὰς ἐντολὰς ἀνόμασε καὶ δικαίωματα, ὡς δικαιοσύνης μεσῆς, καὶ ὡς δικαιούσας τοὺς μετιόντας αὐτάς.

Verf. 7. Καὶ οὐκ — προβεβηκότες ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτῶν ἦσαν.

Προβεβηκότες, ἦτοι, γεγηρακότες.

† † Δι³⁾ τῶν δικαίων γυναικες, καὶ αἱ δικαιοί, πολλάκις ἀτεκνοί, ἵνα σὺ μάθῃς, ὅτι ὁ νόμος οὐκ ἀπαιτεῖ πολυτεχνίαν σωματικὴν, ἀλλὰ πνευματικὴν.

Verf. 8. Ἐγένετο — v. II. θυμιάματος.

[Ἐλαχε οὗτος⁴⁾ ὁ καιρὸς, ἡ δεκάτη τοῦ ἐβδόμου μηνὸς ἦν, ὡς ὁ νόμος ἐκέλευεν. ἐν^{b)} τῷ μηνί, b) Leuit. 16, 29 γὰρ

³⁾ Quod hic addit scholium interpretes, mei non agnoscunt. Est autem ex Theophylacto. p. 299. E. desumptum.

⁴⁾ Hoc scholio, quod vterque meus in margine habet, caret Hentenius.

quit, septimo, decima mensis die, demittite mentes vestras et reliqua, quae de introitu summi sacerdotis in sancta sanctorum semel quotannis facti tibi praecepta sunt. Septimus autem apud Hebraeos, apud nos est September, quo mense etiam Elisabet concepit praecursorem.

Intus erat altare thymiamatis: extra vero altare, super quod offerebantur animalia et oblationes. A dextris autem stetit, ut qui prospera et bona nuntiaturus venerat.

Vers. 12. *Et — eum.*

Turbatus est, suspicatus, se protinus moriturum.

Vers. 13. *Dixit — Zacharia.*

Primum abiicit animi illius timorem, ut sine turbatione audiret, et animum aduerteret ipsius sermonibus. Dicens autem, Ne timeas, innuit, ut gaudeat: deinde causam quoque ponit gaudii.

Vers. 13. *Quia — tua.*

Quam pro salute populi fudisti. Pro hac enim sacerdotes quotidie precabantur. Exaudita est autem, eo quod iam Saluator sit humanitatem suscepturus, et populum suum a peccatis eorum saluum facturum. Ad demonstrationem vero et confirmationem, quod eius oratio exaudita esset, ait.

Vers. 13. *Et uxor — tibi.*

Et hunc utilem ad populi salutem. Offensus enim erat populo saluatorem. Nam quia poenitent-

γάρ Φησι, τῷ ἑβδόμῳ τῇ δεκάτῃ τοῦ μηνὸς ταπεινώσατε τὰς ψυχὰς ὑμῶν, καὶ τὰ ἕξῃς, ὅσα περὶ τῆς ἀπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ γενομένης εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων εἰσόδου τοῦ ἀρχιερέως ἐκεῖ διηγόρευται. ἑβδομος δὲ παρ' ἑβραίοις, ὁ παρ' ἡμῖν σептѣβριος, καθ' ὃν καὶ ἡ ἑλισάβετ συνέλαβε τὸν πρέδρομον.]

Ἔσω μὲν ἦν τὸ θυσιασῆριον τοῦ θυμιάματος· ἔξω δὲ τὸ θυσιασῆριον τῶν προσφερομένων ζῶων, καὶ τῶν ἄλλων κάρπωμάτων. ἐκ δεξιῶν δὲ ἴσατο, αἰς δεξιά καὶ ἀγαθὰ μέλλων ἀπαγγεῖλαι.

Verf. 12. Καὶ — αὐτόν.

Ἐταράχθη, ὑποπτεύσας ἤδη ἀποθανεῖν.

Verf. 13. Ἔειπε — ζαχαρία.

Πρῶτον ἐκβάλλει τὸν φόβον τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, ἵνα χωρὶς ταραχῆς ἀκούσει, καὶ προσέξει τοῖς αὐτοῦ λόγοις· εἰπὼν δὲ, ὅτι μὴ φοβοῦ, ἐνέφη-νεν, ὅτι χαῖρε. εἶτα λέγει καὶ τὴν αἰτίαν τῆς χαρᾶς.

Verf. 13. Διότι — σου.

Ἡ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ λαοῦ. ὑπὲρ ταύτης γὰρ καθ' ἑκάστην αἰ ἱερεῖς ἐδέοντο. εἰσηκούθη δὲ, ὡς μέλλοντος ἤδη τοῦ σωτῆρος ἐνανθρωπήσαι, καὶ σῶσαι τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν. εἰς ἀπόδειξιν δὲ καὶ βεβαίωσιν τοῦ εἰσακουσθῆναι τὴν δέησιν αὐτοῦ, Φησί.

Verf. 13. Καὶ ἡ γυνή — σοι.

Χρησιμέοντα καὶ τοῦτον πρὸς τὴν σωτηρίαν τοῦ λαοῦ. ἔμελλε γὰρ ὑποδείξαι τῷ λαῷ τὸν σωτῆρα.

tentiam praecedere oportet ad salutem: opus etiam erat, ut poenitentiae praedicator eum praecederet, qui salutem erat collaturus. Ideo quoque primum nascitur praecursor.

Verf. 13. *Et vocabis — Iohannem.*

Ut pote à ventre matris gratia donatum, siue à Deo amatum. Vel tanquam causam gratiae suis parentibus, multisque aliis, veluti postea manifestum erit. Iohannes enim Hebraicum nomen est, quod si quis ad Latinam vocem interpretetur, sonat gratia vel gaudium.

Verf. 14. *Et erit — exultatio.*

Qui talis pueri factus sis pater, cuius et conceptus, et quae sequentur, supernaturalia erunt ac admiranda, sicut in sequentibus patebit.

Verf. 24. *Multique — gaudebunt.*

Non cognati solum et vicini, verum etiam, quibuscunque diuinitus innotuerit, quod ministerium ipse sit expleturus.

Verf. 14. *Erit — domino.*

Magnus apud Deum, quia magnus virtutibus.

Verf. 15. *Et vinum — bibit.*

Sicera vocabatur, quicquid in modum vini inebriare poterat: maxime vero potio à palmarum fructu confecta.

Verf. 15. *Et spiritu — suae.*

Postquam per vini ac sicerae abstinentiam, de suauium rerum abstinentia fecit certiores: ubi etiam

καὶ ἐπεὶ περ ἡ μετάνοια προηγείται τῆς σωτηρίας, ἔδει τὸν κήρυκα τῆς μετάνοιας προδραμεῖν τοῦ δωρούμενου τὴν σωτηρίαν. διὸ καὶ γεννάται πρῶτον ὁ πρόδρομος.

Verf. 13. Καὶ καλέσεις — Ἰωάννην.

Ὡς κεχαρισμένον ἐκ κοιλίας μητρὸς, ἦτον, πεφιλημένον θεῶ, ἢ ὡς χαρᾶς αἴτιον τοῖς τε γεννητόρσι καὶ ἄλλοις πολλοῖς, ὡς ἐφεξῆς γενήσεται δῆλον. Ἰωάννης γὰρ ἑβραϊκὸν μὲν ἔστιν ὄνομα, μεθερμηνευόμενον δὲ πρὸς τὴν ἑλληνίδα φωνήν, σημαίνει χάριν ἢ χαράν.

Verf. 14. Καὶ ἔσαι — ἀγαλλίασις.

Γεγονότι πατρὶ τοιούτου παιδός, οὐ καὶ ἡ σύλληψις καὶ τὰ ἐξῆς ὑπερφυῖ καὶ παράδοξα, καθὼς εὐρήσομεν προϊόντες.

Verf. 14. Καὶ πολλοὶ — χαρήσονται.

Ὁ μόνον συγγενεῖς καὶ οἰκεῖοι, ἀλλὰ καὶ ὅσοις ἀπεκαλύφθη θεόθεν, ἦν ἐμελλεν ἀνύειν διακονίαν.

Verf. 14. Ἐσαι — κυρίου.

Μέγας παρὰ θεῶ, ὡς μέγας ταῖς ἀρεταῖς.

Verf. 15. Καὶ οἶνον — πίνῃ.

Σίκερα ἐκαλεῖτο, πᾶν τὸ παρὰ τὸν οἶνον μέθυσμα, μέλισα δὲ, τὸ ἐκ φοινίκων ἐσκευασμένον.

Verf. 15. Καὶ πνεύματος — αὐτοῦ.

Διὰ τῆς ἀποχῆς τοῦ οἴνου καὶ τοῦ σίκερα προμηνύσας τὴν ἀποχὴν τῶν ἡδέων, καὶ παρασήσας ἐντεῦ-

etiam ab hoc innuit durum conuersationis eius exercitium, docuitque, quod inagnus futurus erat coram domino: ad firmam deinceps persuasione[m], dicit id, quod maius est, videlicet, quod a puero induetur virtute ex alto, praeuidente Deo conuersationem eius et in quod diuinum vas erat euasurus.

Verf. 16. *Multosque — ipsorum.*

Qui ab eo persuasi confugient ad Christum: hunc enim vocat hic dominum Deum.

Verf. 17. *Et — eo.*

Praecurret coram eo, praedicans poenitentiam et annuntians aduentum eius.

Verf. 17. *In — Eliae.*

Spiritum appellauit, gratiam spiritualem: virtutem autem, efficaciam. Dicit ergo, quod gratiam quoque et efficaciam habebit Eliae, quas videlicet habebit Elias praecurrens secundum Christi aduentum: et hic nunc faciet, quae postmodum facturus est Elias. Apponit autem et quae futura sit eius virtus, siue potentia.

Verf. 17. *Vt conuertat — filios.*

Prophetauit hoc et Malachias, et accurate declaratum est vicesimo capite euangelii iuxta Matthaeum, vbi dicitur, Et si vultis recipere, ipse est Elias, qui venturus erat.

ἐντεῦθεν τὴν σκληραγωγίαν τῆς διαίτης αὐτοῦ, καὶ διδάξας, ὅτι μέγας ἔσται κατὰ θεόν, λοιπὸν εἰς πληροφροσίαν λέγει καὶ τὸ μείζον, ὅτι ἐκ βρέφους ἐνδύσεται τὴν ἐξ ὕψους δύναμιν, προσιδότης τοῦ θεοῦ τὴν πολιτείαν, ἣ χρησεται, καὶ οἷον ἀποβήσεται σκευὸς.

Verf. 16. Καὶ πολλοὺς — αὐτῶν.

Ὅσοι παιδέντες αὐτῷ προσέδραμον τῷ χριστῷ· τοῦτον γὰρ ἐνταῦθα καλεῖ κύριον καὶ θεόν.

Verf. 17. Καὶ — αὐτοῦ.

Προδραμεῖται ἔμπροσθεν αὐτοῦ, κηρῦσσαν μετάνοιαν, καὶ καταγγέλλων τὴν παρουσίαν αὐτοῦ.

Verf. 17. Ἐν — ἡλιοῦ.

Πνεῦμα μὲν ἀνόμασεν, τὸ πνευματικὸν χάρισμα δύναμιν δὲ, τὴν ἐνέργειαν. λέγει γοῦν, ὅτι καὶ τὸ χάρισμα καὶ τὴν ἐνέργειαν ἔξει τοῦ ἡλίου, ἅπερ ἡλίας ἔξει, προτρέχων τῆς δευτέρας παρουσίας χριστοῦ. καὶ ποιήσει οὗτος νῦν, ἅπερ ἡλίας ὑπερον. προσίθησι δὲ καὶ, τίς ἐστὶν ἡ δύναμις αὕτη.

Verf. 17. Ἐπιτρέψαι — τέκνα.

Προεφίτησε τοῦτο καὶ μαλαχίας, καὶ ἤρμη· νεύθη σαφῶς ἐν τῷ ἐκστῷ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον, ἔνθα κεῖται τό· καὶ⁶) εἰ θέλετε e) Matt. II, 14. δέξασθαι, αὐτός ἐστιν ἡλίας ὁ μέλλων ἔρχεσθαι.

Vers. 17. *Et — iustorum.*

Hos eosdem dicit inobedientes, quia ad id usque tempus fuerant inobedientes. Conuertet ergo hos ad prudentiam bonorum, ad intelligentiam perfectorum.

Vers. 18. *Vt paret — praeparatam.*

Praeparatam per poenitentiam: vel praeparatam ad salutis susceptionem.

Vers. 18. *Dixitque — suis.*

Ad senectutem ac naturae imbecillitatem, verum non attenda Dei virtute, tardus erat ad suscipiendam foetus promissionem.

Vers. 19. *Et respondens — haec.*

Quaenam? natiuitas videlicet, ac nominis impositio.

Vers. 20. *Eo quod — meis.*

Quae de his erant rebus.

Vers. 20. *Quae — suo.*

Tempore videlicet natiuitatis ac nominis impositionis. Vide autem, quod propter vocem incredulitatis retenta ac cohibita est illi vox.

Vers. 21. *Et — Zachariam.*

†† Expectans.

Vers. 21.

Verf. 17. Καὶ — δικαίων.

Τοὺς αὐτοὺς λέγει καὶ ἀπειθεῖς, ὡς ἄχρι τότε μὴ παιδέντας. ἐπιστρέφει οὖν αὐτοὺς, εἰς φρόνησιν ἐναρέτων, εἰς συνέσιν τελείων.

Verf. 17. Ἐτοιμάσαι — κατεσκευασμένον.

Κατεσκευασμένον τῇ μετανοίᾳ, ἢ κατεσκευασμένον εἰς ὑποδοχὴν σωτηρίας.

Verf. 18. Καὶ εἶπε — αὐτῆς.

Πρὸς τὸ γῆρας καὶ τὴν ἀδένειαν τῆς φύσεως, ἀλλ' οὐ πρὸς τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ βλέψας, οὐκ εὐχερῶς παρεδέξατο τὴν ἐπαγγελίαν τῆς γονῆς.

Verf. 19. Καὶ ἀποκριθεῖς — ταῦτα.

Ποῖα; ἡ γέννησις, δηλαδή, καὶ ἡ κλήσις τοῦ ὀνόματος.

Verf. 20. Ἄνθ' ὧν — μου.

Τοῖς περὶ τούτων.

Verf. 20. Ὅτινες — αὐτῶν.

Εἰς τὸν καιρὸν τῆς γεννήσεως καὶ τῆς κλήσεως. ὄρα δὲ, ὅτι διὰ τὴν φωνὴν τῆς ἀπιστίας ἐπεσχέθη τὴν φωνήν.

Verf. 21. Καὶ — Ζαχαρίαν.

Ἀπεκδεχόμενος. ⁶⁾

⁶⁾ Apud Henszenium, hoc vocabulo praetermissio, textus iunctus est.

Verf. 21. *Et — v. 22. mutus.*

Κωφός (pro quo hic habemus mutum) significat etiam surdum. Neque enim sola vox illi ablata est, sed et auditus, eo quod cum incredulitate audisset ac loquutus fuisset. Significabat autem silentium sacerdotis senis, veteris sacerdotii, cultusque taciturnitatem.

Verf. 23. *Et factum — v. 24. eius.*

Oportebat namque sacerdotem omnino abstinere a propria vxore in diebus ministerii sui: hoc enim et diuina lex praecepit. His autem completis congressus est Zacharias cum vxore sua propter promissum foetum, silentii flagello edoctus, vt angelicis verbis crederet.

Verf. 24. *Et — quinque.*

Erubescens, eo quod esset senior ac intempestiua, quae praegnans fieret, donec virgo etiam concepit.

Verf. 24. *Dicens — v. 25. homines.*

Quando beneplacuit, vt auferret opprobrium meum, quod apud homines erat: eo quod prole carerem. Apud Hebraeos siquidem probro dabatur corporum sterilitas, vtpote qui magis carnales erant ac corporales: apud Christianos vero probro datur animarum sterilitas, tanquam magis spirituales.

Verf. 26. *Sexto autem mense — v. 27. Maria.*

†† Gregorii Nysseni. Illo tempore nunciatus est aduentus Seruatoris, quo nox extremam longitudi-

7) καί, abest. A.

Verf. 21. Καὶ — v. 22. κωφός.

Ὁ μόνον γὰρ ἐπεσχέθη τὴν φωνήν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀκοήν, ὡς μετὰ ἀπιστίας καὶ ἀκούσας καὶ φωνήσας. προεμήνυε δὲ ἡ τοῦ γηραιοῦ ἱερέως σιγή, τὴν τῆς παλαιᾶς ἱερωσύνης καὶ λατρείας σιγὴν.

Verf. 23. Καὶ ἐγένετο — v. 24. αὐτοῦ.

Χρὴ γὰρ τὸν ἱερέα παντελῶς ἀπέχεσθαι τῆς ἑαυτοῦ γυναικὸς ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς λειτουργίας αὐτοῦ. τοῦτο γὰρ καὶ ὁ θεὸς ὑπαγορεύει θεσμός. πληρώσας δὲ ταύτας ὁ ζαχαρίας, λοιπὸν συνῆλθε τῇ γαμετῇ αὐτοῦ, διὰ τὴν ἐπαγγελίαν τῆς γονῆς, παιδεύεις τῇ πληγῇ τῆς σιωπῆς πιστεύειν τοῖς τοῦ ἀγγέλου ῥήμασι.

Verf. 24. Καὶ — πέντε.

Ἰδουμένη τὴν γηραιὰν καὶ ἔξωρον κυφορίαν, ἕως οὗ⁷⁾ καὶ ἡ παρθένος συνέλαβε.

Verf. 24. Λέγουσα — v. 25. ἀνθρώποις.

Ὅτε ἠυδόκησεν ἀφελεῖν τὸ ἐν ἀνθρώποις ὄνειδος μου, τὸ ἐπὶ τῇ ἀτεκνίᾳ. παρ' ἐβραίοις μὲν γὰρ ὄνειδος ἦν ἡ ἀκαρπία τοῦ σώματος, οἷα σωματικωτέροις· παρὰ δὲ χριστιανοῖς, ὄνειδος ἡ ἀκαρπία τῆς ψυχῆς, οἷα πνευματικωτέροις.

Verf. 26. Ἐν δὲ τῷ μηνὶ τῷ ἕκτῳ —
v. 27. μαριάμ.

[Γρηγορίου νόσσης· ἐν⁸⁾ ἐκείνῳ τῷ καιρῷ ὁ εὐαγγελισμὸς τῆς παρουσίας τοῦ σωτῆρος γέγονε,

Ο 5

καθ'

⁸⁾ Haec uterque meus in margine habet. Caret iis Hentenius.

tudinem nacta, minui, et paulatim euanescere incipit, cum iam dies augeatur ac ulterius procedat; vt discas, tenebras impietatis et peccatorum eo vsque progressas ad magnitudinem improbitatis ac cumulas, exinde tolli atque adeo deficere et euanescere, cum iam pietatis et virtutis lux vincat et abundet.

Sexto mense, postquam praegnans effecta fuerat Elizabeth, quum eius uterus intumesceret.

Desponsata autem erat virgo, vt diabolum lateret Christi natiuitas. Audierat enim, prophetas annunciaffe, quod esset e virgine nasciturus: ideoque virgines obseruabat: vt, si quam in utero gestare videret, circa hanc fraudulentiae suae laqueos apponeret. Placuit itaque Deo, vt virgo, quae in habitaculum suum segreganda erat, viro desponsata esset: vt hac relicta, indesponsatas improbus ille obseruaret. Dictum est autem de sponso matris Dei in prooemio euangelii iuxta Matthaeum.

Quod vero additur, De domo Dauid, intelligitur et de virgine, et de Ioseph. Nam et haec, et ille e gente Dauid descenderant.

Verf. 28. *Et ingressus — tecum.*

Gaudium hoc Euae soluit maledictionem. Illa siquidem iussa est habere moerorem, (Nam id proprie significat *λύπη* vocabulum, quod Genesios tertio capite in aerumnas et dolorem vertitur) haec autem gaudium, quod moerori contrarium est. Gaude, inquit, vtpote inter omnes virgines in Dei matrem electa. Gratiōsam vero nominauit illam, tanquam videlicet gratia supernaturali dignam. Dominus tecum, hoc est, Deus in te est.

Verf. 28.

καθ' ἣν ἡ νύξ ἐπὶ τὸ ἀκρότατον μῆκος προελθοῦσα, μειοῦσθαι καὶ ὑπορέειν ἀρχεται, τῆς ἡμέρας λοιπὸν αὐξανομένης καὶ προκοπούσης, ἵνα μάθῃς, ὅτι καὶ τὸ σκότος τῆς ἀσεβείας καὶ τῆς ἀμαρτίας ἀχρι τότε φθάσαν εἰς μέγεθος κακίας καὶ κορυφωθῆν, ἕκτοτα ἀεικόπη, καὶ πρὸς εὐλευψιν καὶ ἀφανισμόν ἠλαύνετο, τοῦ φωτός ἥδη τῆς εὐσεβείας καὶ ἀρετῆς νικῶντος καὶ πλεονάζοντος.]

Ἐν τῷ μνι τῷ ἕκτῳ τῆς κυοφορίας, ὅτι ἡ γαστήρ ὠγκώθη τῆς ἐλισάβετ.

Μεμνησευμένη δὲ ἦν ἡ παρθένος, ἵνα λάθῃ τὸν διάβολον ἢ γέννησις τοῦ χριστοῦ. καὶ γὰρ ἤκουε τῶν προφητῶν καταγγελλόντων, ὅτι ἐκ παρθένου γεννηθῆναι μέλλει καὶ διὰ τοῦτο παρετήρει τὰς παρθέτους, ἵνα οἷαν ἴδη κυοφοροῦσαν, περὶ ταύτην παγίδα καταπήξῃ τῆς κακοτεχνίας αὐτοῦ. λοιπὸν οὖν ὁ θεὸς εὐδόκησε μνησευθῆναι ἀνδρὶ τὴν ἀφοριθεῖσαν εἰς κατοικητήριον αὐτοῦ παρθένον, ἵνα ταύτης ὁ πονηρὸς ἀποσᾶς, τὰς ἀμνησεύτους παρατηρῇ. εἴρηται δὲ περὶ τοῦ μνησεύου τῆς θεομήτορος ἐν προοιμίαις τοῦ κατὰ ματθαῖον εὐαγγελίου.

Τὸ δὲ ἐξ οἴκου δαυὶδ, νοεῖται καὶ περὶ τῆς παρθένου, καὶ περὶ τοῦ ἰωσήφ. καὶ αὕτη γὰρ καὶ κείνος ἐκ γένους τοῦ δαυὶδ κατήγοντο.

Verf. 28. Καὶ εἰσελθὼν — μετὰ σοῦ.

Ἄυτη ἡ χαρὰ τὴν ἀράν ἔλυσε τῆς ἕως. ἐκείνη μὲν γὰρ ἐκελεύθη λύπην ἔχειν· αὕτη δὲ χαρὰν, τῆς λύπης ἀντίπαλον· χαῖρέ, φησιν, ὡς ἐκλεγείσα παρὰ πάσας τὰς παρθέτους εἰς μητέρα θεοῦ. κεχαριτωμένην δὲ αὐτὴν ὠνόμασεν, ὡς χάριτος ἀξιώθεισαν ὑπερφουῖς· τὸ δὲ ὁ κύριος μετὰ σοῦ, ἀντὶ τοῦ, ὁ θεὸς ἐν σοί.

Verf. 28.

Verf. 28. *Benedicta — mulieribus.*

Hoc est, laudata, beata.

Verf. 29. *Illam vero — eius.*

Timuit, ne forte dolosus esset.

Verf. 29. *Et — illa salutatio.*

Utrum diuina, an a daemone. Salutationem autem dicit, compellationem.

Verf. 30. *Et ait — Deum.*

Beneuolentiam, familiaritatem,

Verf. 31. *Et ecce — v. 32. magnus.*

Magnus, propter magnitudinem operum ac sermonum suorum.

Verf. 32. *Et filius — vocabitur.*

Erat quidem filius altissimi: ita autem postea etiam vocatus est ab his, qui in ipsum crediderunt.

Verf. 32. *Et dabit — patris ipsius.*

Thronum, siue regnum et potestatem super Hebraeos.

Verf. 33. *Et regnabit — finis.*

Populus Dei quandoque Israel vocatur, interdum vero Iacob. Vnus enim idemque homo et Israel, et Iacob erat. Et natura quidem Iacob vetus erat

9) Ita vterque. Corrigendum προσηγόρευεν. Scribae videntur in mente habuisse προαγόρευεν.

Verf. 28. Ἐυλογημένη — γυναῖξί.

Ἐυφημητή, μακαρία.

Verf. 29. Ἡ δὲ — αὐτοῦ.

Ἐφοβήθη, μήποτε δολερός ἐστίν.

Verf. 29. Καὶ — ὁ ἀσπασμὸς οὗτος.

Πότερον θεῖος, ἢ δαιμόνιος. ἀσπασμὸν δὲ λέγει τὴν⁹⁾ προσαγορεύσαν.

Verf. 30. Καὶ εἶπεν — τῷ θεῷ.

Ἐυμέγισαν, οἰκείωσιν.

Verf. 31. Καὶ ἰδοὺ — v. 32. μέγας.

Μέγας, διὰ τὸ μέγεθος τῶν ἔργων καὶ λόγων αὐτοῦ.

Verf. 32. Καὶ υἱὸς — κληθήσεται.

Ἦν μὲν υἱὸς ὑψίστου· ἐκλήθη δὲ¹⁾ τοῦτο καὶ ὑπε-
ρον, παρὰ τῶν πισευσάντων εἰς αὐτόν.

Verf. 32. Καὶ δώσει — πατρὸς αὐτοῦ.

Τὸν θρόνον, ἦτοι, τὴν βασιλείαν, τὴν ἐπὶ τοὺς ἔβραίους ἐξουσίαν.

Verf. 33. Καὶ βασιλεύσει — τέλος.

Ὁ λαὸς τοῦ θεοῦ, ποτὲ μὲν Ἰσραὴλ καλεῖται, ποτὲ δὲ Ἰακώβ. ὁ αὐτὸς γὰρ ἦν καὶ Ἰσραὴλ καὶ Ἰακώβ. καὶ φύσει μὲν Ἰακώβ ἦν, ὁ παλαιὸς λαός,

¹⁾ δὲ καὶ τῆτο ὑπερον. B.

erat populus, utpote a Iacob per sanguinis cognationem descendens: adoptione vero, Israel novus erat populus: Nam pro veteri inductus est novus populus. Super hunc itaque novum populum regnabit in aeternum, id est, semper, qui videlicet ex operibus ac sermonibus ipsum agnovit, seseque illi voluntarie subdidit. Christus siquidem, et in quantum Deus, rex erat, Regnum, inquit, meum non est ex hoc mundo: et in quantum homo: habebat enim regis opera: puta subditis leges condere, dirigere, excolere, ac pro eis morti sese exponere: Nam haec potissimum eum, qui rex est, insigniunt.

Ista autem dicta sunt etiam capite primo evangelii secundum Matthaeum, ubi habetur: Qui regat (sive pascat) populum meum Israel.

Verf. 34. *Dixit — cognoscam?*

Quomodo erit hoc, ut videlicet concipiam in utero et pariam filium? Et haec itaque non credidit, sicut Zacharias, non tamen incredulitatis admonita est per poenam: ille siquidem multa habuit exempla susceptionis liberorum: Sarram, Rebeccam, Rachel, Annam: virgo autem nullum. Nulla enim virgo ad id usque tempus sine viro conceperat et pepererat.

Verf. 35. *Et respondens — in te.*

† † Spiritus sanctus: Spiritus quidem sanctus, magis purificans et sanctificans: potentia vero altissimi, efficiens aptam ad recipiendum Logon et Deum et largiens facultatem gignendi.

Qui

ὡς ἐξ ἰακώβ, κατὰ τὴν ἐξ αἱμάτων συγγένειαν
 θέσει δὲ ἰακώβ, ὁ νέος λαός, κατὰ τὴν ἐξ ἀρε-
 τῆς συγγένειαν. ἀντεισήχθη γὰρ ὁ νέος τοῦ πα-
 λαίου. λοιπὸν οὖν ἐπὶ τούτων τὸν λαὸν βασιλεύσει
 εἰς τοὺς αἰῶνας, ἡγευ, αἰεὶ, ἐκ τε τῶν ἔργων
 καὶ τῶν λόγων ἐπιγινόντα αὐτὸν, καὶ ἐκουσίας
 ὑποτεταγμένον αὐτῷ. ὁ γὰρ χριστὸς ἦν μὲν βα-
 σιλεὺς καὶ ὡς θεός· ἢ^{d)} βασιλεία, γὰρ φησιν, d) Io. 12, 36.
 ἢ ἐμῆ, οὐκ εἶναι ἐκ τοῦ κόσμου τούτου· ἦν δὲ καὶ
 ὡς ἄνθρωπος. εἶχε γὰρ ἔργα βασιλέως, τὸ νομο-
 θετεῖν τοῖς ὑπηκόοις αὐτοῦ, τὸ ρυθμίζειν, τὸ
 περιέπειν, τὸ ὑπεραποθνήσκειν αὐτῶν, ἀ μάλι-
 στα χαρακτηρίζουσι τὸν ἀληθῶς βασιλέα.

Εἰρηται δὲ ταῦτα καὶ ἐν τῷ πρώτῳ κεφα-
 λαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον, ἔνθα κείται τό· ὅσις^{e)} e) Matt. 23 6.
 ποιμαίνει τὸν λαόν μου τὸν ἰσραήλ.

Verf. 34. Εἶπε — γινώσκω;

Πῶς ἔσαι τούτο, δηλαδή, τὸ συλλαβεῖν ἐν γα-
 σφί, καὶ τεκεῖν υἱόν; ἠπίσησε μὲν οὖν καὶ αὐτῆ,
 καθάπερ ὁ ζαχαρίας· οὐχ ὑπεβλήθη δὲ τῆς
 ἀπιστίας ἐπιτιμῶ, διότι ἐκεῖνος μὲν εἶχε παρα-
 δείγματα πολλὰ τῆς ἐν γήρει παιδοποιίας, τὴν
 σάρραν, τὴν ρεβέκκαν, τὴν ῥαχὴλ, τὴν ἄνναν,
 ἢ δὲ παρθένος οὐδὲ ἐν. οὐδεμία γὰρ παρθένος ἕως
 αὐτῆς ἀνευ ἀνδρός συνέλαβε καὶ ἔτεκε.²⁾)

Verf. 35. Καὶ ἀποκριθεὶς — ἐπὶ σέ.

[Πνεῦμα³⁾ ἅγιον· πνεῦμα μὲν ἅγιον, καθάρου
 ἐπὶ πλῆον, καὶ ἀγιάζον· δύναμις δὲ ὑψίστου,
 παρασκευάζουσα δεκτικὴν τοῦ λόγου καὶ θεοῦ,
 καὶ παρέχουσα γεννητικὴν δύναμιν.]

Ἐνεργουῖν

³⁾ Quae hic inclusa sunt, addit Codex B. mox, post
 vocabula ὑπερφυῆ τόπου. In margine autem ha-
 bet. A. Caret iis Hentenius.

Qui ineffabiliter operabitur et conceptum sine viro, et partum supernaturalem.

Verf. 35. *Et virtus — tibi.*

Idem quoque indicat hic sermo, Virtus Dei proteget te: potentem faciet te ad huius rei operationem.

Verf. 35. *Ideo — Dei.*

Ideo quoque sanctus infans, inquit, qui ex te nascitur, vocabitur a fidelibus filius Dei, propter diuina opera unitae sibi diuinitatis.

Quidam autem vbi legerint, Quod nascitur, faciunt ibi subdistinctionem, dicentes, quod, quia spiritus sanctus superueniet, et virtute altissimi obumbrabit, ideo, quod nascitur, erit sanctum siue diuinum: deinde, quod sequitur absolute legunt.

Verf. 36. *Et ecce — v. 37. verbum.*

Vt certiore eam reddat, exemplum Elizabet illi proponit, docens, quod qui ventri sterilis fructu carenti dedit fructum, ipse quoque in te faciet, quod per me tibi loquutus est. Omne enim verbum, id est, quicquid dicit, quicquid annuntiat, vel quicquid aliquis dicit.

Sed quomodo erat Elizabet cognata Mariae? Illa quidem ex Leuitica, siue sacerdotali, tribu descenderat, haec autem de Iudaica, siue regia. Varias fuerunt harum duarum tribuum cognationes: quum enim Aaron primum, et postmodum Ioiada,

*) ἐκ σοῦ ergo est interpretatio. Nam nec in textu horum comparat. Bis, omisso ἐκ σοῦ, laudat Cyrillus Tom. IV. p. 125.

Ἐνεργοῦν ἀπορρήτως καὶ τὴν ἀνάνδρον σύλληψιν καὶ τὸν ὑπερφυῆτόκον.

Verf. 35. Καὶ δύναμις — σοι.

Τὸ αὐτὸ δηλοῖ καὶ οὗτος ὁ λόγος. δύναμις Θεοῦ σκεπάσει σε, δυναμοῦσά σε πρὸς ὑπουργίαν τοῦ τοιούτου πράγματος.

Verf. 35. Διὸ — Θεοῦ.

Διὸ καὶ τὸ ἅγιον βρέφος, τὸ γεννώμενον ἐκ⁴) σοῦ, κληθήσεται υἱὸς Θεοῦ, παρὰ τῶν πιστῶν, διὰ τὰ Θεοπρεπῆ ἔργα τῆς ἠνωμένης αὐτῷ Θεότητος.

Τινὲς δὲ ἀναγινώσκοντες τὸ γεννώμενον, ὑποψίζουσι, λέγοντες, ὅτι διὰ τὸ ἐπελθεῖν πνεῦμα ἅγιον, καὶ ἐπισκιάσαι δύναμιν ὑψίστου, τὸ γεννώμενον ἔσται ἅγιον, ἦτοι, Θεῖον. εἶτα τὰ⁵) ἐξῆς ἀπολύτως ἀναγινώσκουσι.

Verf. 36. Καὶ ἰδοὺ — v. 37. ῥῆμα.

Πρὸς πληροφορίαν αὐτῆς παράδειγμα τίθησι τὴν ἑλισάβετ, διδάσκων, ὅτι ὁ δοὺς καρπὸν τῇ ἀκάρπῳ κοιλίᾳ τῆς σείρας, αὐτὸς καὶ ἐν σοὶ ποιήσει, ὃ δὲ ἐμοῦ σοὶ λελάληκε. πᾶν δὲ ῥῆμα, ἀντὶ τοῦ, πᾶν, ὃ λέγει, πᾶν, ὃ ἐπαγγέλλεται, ἢ πᾶν, ὃ λέγει τις.

Ἄλλὰ πῶς ἦν ἡ ἑλισάβετ συγγενὴς τῆς μαρίας; ἐκείνη μὲν γὰρ ἐκ τῆς λευϊτικῆς, εἶπουν, ἱερατικῆς κατήγετο φυλῆς· αὕτη δὲ ἐκ τῆς ἰουδαϊκῆς, ἦγον, βασιλικῆς. διάφοροι γεγόνασιν ἐπιγαμβρεῖαι τῶν δύο τούτων φυλῶν. ἀερῶν γὰρ
πρότε-

5) τὸ ἐξῆς. B.

Ioiada, qui ambo summi sacerdotes erant, vxores e regia tribu duxerint, et post hos alii: consequutum est, vt ex tali permixtione hae duae essent inter se cognatae. Quia enim in diuinis rebus primas ferebat sacerdotale genus, in humanis vero regale: merito commixta sunt, vt et sacerdos regalis esset, et rex esset sacerdotalis.

Verf. 38. *Dixit — tuum.*

Iam non solum credidit, sed etiam optabat, vt sibi contingeret, sicut dixerat angelus.

Verf. 38. *Et — angelus.*

Simulac iam per verbum suum conceperat.

Verf. 39. *Exurgens — Iuda.*

Montana erat Iudaeae ciuitas, in qua habitabat Elizabet. Abiit autem illuc diuino praegnans spiritu, vt infante in vtero Elizabet exultante, et illa prophetante, maiorem acciperet celsitudinem.

Verf. 40. *Et intrauit — Elizabet.*

Compellauit, vt inoris erat.

Verf. 41. *Et factum — eius.*

Christus quidem loquutus est per os suae matris: Iohannes autem audiuit per aures suae matris: et agnito supernaturaliter domino suo, exultatione illum

6) *ἀνδρώπορις*. B.

7) Ac si *νοηθείσα* legerit Hentenius. Male.

πρότερον, καὶ ἰωδαεῦς ὑπερον, ἀρχιερεῖς ἀμφοτέ-
ροι ὄντες, ἐκ τῆς βασιλικῆς φυλῆς γυναῖκας
ἠγάγοντο, καὶ μετ' αὐτοὺς ἕτεροι. λοιπὸν οὖν ἐκ
τοιαύτης ἐπιπλοκῆς ἦσαν συγγενεῖς ἀλλήλων καὶ
αὐταί. ἐπεὶ γὰρ ἐν μὲν θείοις πράγμασι πρωτεύει
τὸ ἱερατικὸν γένος, ἐν δὲ ἀνθρωπίνοις, ⁶⁾ τὸ βα-
σιλικόν, εἰκότως συνεπλάκησαν, ἵνα καὶ ὁ ἱερεὺς
βασιλικὸς εἴη, καὶ ὁ βασιλεὺς ἱερατικὸς.

Verf. 38. Εἶπε — σου.

Λοιπὸν, οὐ μόνον ἐπίστευσεν· ἀλλὰ καὶ ἠύξατο,
γενέσθαι αὐτῇ, καθὼς ὁ ἄγγελος εἶρηκε.

Verf. 38. Καὶ — ἄγγελος.

* Ἦδη συλλαβούσης ἅμα τῷ λόγῳ αὐτοῦ.

Verf. 39. Ἀνασᾶσα — ἰούδα.

Ἡ ὄρεινῃ, πόλις ἦν τῆς ἰουδαίας, ἐν ἣ ᾤκει ἡ
ἐλισάβητ. ἀπῆλθε δὲ ἐκεῖ, θεῖῳ πνεύματι ⁷⁾
κινήθεισα, ἵνα σκιρτήσαντος μὲν τοῦ βρέφους ἐν
τῇ κοιλίᾳ τῆς ἐλισάβητ, προφητευσάσης δὲ καὶ
αὐτῆς, δέξηται πλείονα ⁸⁾ πληροφορίαν.

Verf. 40. Καὶ εἰσῆλθεν — ἐλισάβητ.

Προσηγόρευσε, ὡς ἔθος.

Verf. 41. Καὶ ἐγένετο — αὐτῆς.

Ὁ μὲν χριστὸς ἐφθέγγατο διὰ τοῦ σώματος τῆς
ἰδίας μητρὸς· ὁ δὲ ἰωάννης ἤκουσε διὰ τῶν ἄτων
τῆς οἰκείας μητρὸς, καὶ ἐπιγνοὺς ὑπερφυῶς τὸν
P 2 ἑαυτοῦ

⁸⁾ πληροφορίαν, sine sensu. A. Hentenius haud du-
bie voluit, certitudinem.

illum praedicauit: infans enim, qui in vtero ferebatur virginis, prophetica statim gratia donauit infantem, qui in vtero gestabatur sterilis.

Verf. 41. *Et impleta — u. 42.*
ventris tui.

Ab infante, qui erat in sterili, praedicatur infans, qui erat in virgine: a sterili vero virgo. Christo siquidem reuelato ei, qui in vtero Elizabeth impletus erat spiritu sancto, impletur et ipsa: et quae prophetam in vtero gestabat, etiam vaticinatur, ac benedicit et virginem et fructum ventris virginis.

Verf. 43. *Et unde — ad me?*

Vnde mihi res haec inopinata? Sicut enim postmodum filius Elizabeth veniente ad ipsum Christo, indignum se tali domini accessu dicebat: ita quoque nunc mater ipsius indignam sese fatetur tali dominae accessu. Matrem autem etiam ante partum eam nominauit, et dominum eum, qui ex illa nasciturus erat: attestans angeli verbis, idque efficiens, vt sermonibus eius firmiter virgo crederet.

Verf. 44. *Ecce enim — meo.*

Prae gaudio, vtpote sentiens iam hominum salutem, ac de ea gaudens.

ἑαυτοῦ δεσπότην, ἀνεκήρυξεν αὐτὸν τῶ σκιετή-
ματι. τὸ γὰρ ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς παρθένου βρέφος
αὐτίκα προφητικὴν χάριν ἐδώρησατο τῶ ἐν τῇ
κοιλίᾳ τῆς σείρας βρέφει.

Verf. 41. Καὶ ἐπλήθη — v. 42. κοι-
λίας σου.

Παρά μὲν τοῦ ἐν τῇ σείρα βρέφους ἀνακηρύττε-
ται τὸ ἐν τῇ παρθένω βρέφος· παρὰ δὲ τῆς σεί-
ρας, ἢ παρθένος. καὶ ὅ γὰρ, τοῦ ἐγκεκρυμμέ-
νου τῇ νηδίῃ τῆς ἑλισάβετ πληθέντος πνεύματος
ἀγίου, πίμπλαται καὶ αὐτὴ, καὶ προφήτην ἐν
γαστρὶ βασιλεύουσα, προφητεύει, καὶ εὐφημεῖ καὶ
τὴν παρθένον, καὶ τὸν καρπὸν τῆς κοιλίας τῆς
παρθένου.

Verf. 43. Καὶ πόθεν — πρὸς με;

Πόθεν μοι τοῦτο τὸ παράδοξον; ὥσπερ δὲ ὕπερον
ὁ υἱὸς τῆς ἑλισάβετ, ἐλθόντος τοῦ χριστοῦ πρὸς
αὐτὸν, ἀνάξιον ἑαυτὸν τῆς τοιαύτης ἐπιδημίας
τοῦ δεσπότου ἔλεγεν· οὕτω καὶ νῦν ἡ μήτηρ αὐ-
τοῦ, ἀνάξιαν ἑαυτὴν τῆς τοιαύτης ἐπιδημίας τῆς
δεσποίνης ὁμολογεῖ. μητέρα δὲ ταύτην ἀνόμασε,
καὶ πρὸ τοῦ τόκου, καὶ κύριον τὸν ἐξ αὐτῆς γεν-
νηθῆναι μέλλοντα, μαρτυροῦσα τοῖς τοῦ ἀγγέ-
λου λόγοις, καὶ βεβαιοτέραν αὐτῇ πίσιν παρ-
έχουσα.

Verf. 44. Ἴδου γὰρ — μου.

Ἐν ἀγαλλιάσει, ὡς αἰδόμενον ἤδη τῆς σωτή-
ριας τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἀγαλλιώμενον ἐπ'
αὐτῇ.

Verf. 45. *Et beata — domino.*

Beatam praedicat Mariam, quae his fidem habuerit, quae sibi a domino per angelum dicta sunt. Praecognouit enim Elizabeth etiam ea, quae dicta erant, et quod virgo crediderat. Itaque aliae quoque steriles genuerant, at nunquam earum infans prophetica gratia dignus habitus fuerat, quum adhuc in utero matris gestaretur. Facta sunt ergo circa hanc sterilem admiranda, ut etiam crederentur, quae circa hanc facta sunt virginem maxime supernaturalia.

Verf. 46. *Et ait — dominum.*

Magnificat, hoc est, benedicit, glorificat. Est autem hic sermo credentis ac gratias agentis.

Verf. 47. *Et exultauit — saluatore meo.*

Spiritum rursus animam intellige. Gauisa est, inquit, anima mea in Deo, qui me saluam fecit: iam enim salua facta sum, quae digna habita sum, ut fierem mater Dei. Deinde etiam causam dicit, cur gratias agat.

Verf. 48. *Quia — suae.*

Ad vilitatem: seipsam enim deiicit, quasi tanta re indignam: vel etiam propter abiectionem humanae naturae comparatae ad sublimitatem diuinae.

Verf. 48. *Ecce — generationes.*

Credientium videlicet.

Verf. 49.

Verf. 45. Καὶ μακαρία — κυρίου.

Μακαρίζει τὴν μαρίαν, ὡς πιστεύσασαν τοῖς λελαλημένοις αὐτῇ παρὰ κυρίου διὰ τοῦ ἀγγέλου. προέγνώ γὰρ ἡ ἑλισάβετ καὶ τὰ λελαλημένα, καὶ ὅτι πεπίστευκεν αὐτοῖς ἡ παρθένος. Σῆραι μὲν οὖν καὶ ἄλλαι γεγεννήκασιν· βρέφος δὲ οὐδέποτε προφητικοῦ χαρίσματος ἠξιώθη, ἔτι ἐν κοιλίᾳ μητρὸς αὐτοῦ¹⁾ φερόμενον. γεγονόασιν οὖν τὰ κατὰ τὴν Σῆραν ταύτην παράδοξα, ἵνα πισυθῶσι καὶ τὰ κατὰ τὴν παρθένον ταύτην ὑπερφύεσται.

Verf. 46. Καὶ εἶπε — κύριον.

Μεγαλύνει ἡ ψυχὴ μου, τούτέσιν, εὐφημεῖ, δοξάζει. πισευούσης δὲ ὁ λόγος οὗτος, εὐχαριστήριος ὢν.

Verf. 47. Καὶ ἠγαλλίασε — σωτήρι μου.

Πνεῦμα, τὴν ψυχὴν, πάλιν νόησον. Ἐχάρη, Φησὶν, ἡ ψυχὴ μου ἐπὶ τῷ θεῷ τῷ σώσαντί με. σέσωσμαι γὰρ ἤδη, ἀξιώθεῖσα γενέσθαι μήτηρ θεοῦ. εἶτα λέγει καὶ τὴν αἰτίαν τῆς εὐχαριστίας.

Verf. 48. Ὅτι — αὐτοῦ.

Ἐπὶ τὴν εὐτέλειαν. ταπεινοῖ γὰρ ἑαυτὴν, ὡς ἀναξίαν τηλικούτου πράγματος. ἢ καὶ διὰ τὴν ταπείνωσιν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ὡς πρὸς τὸ ὕψος τῆς θείας.

Verf. 48. Ἴδου — γενεαί.

Ἄι τῶν πισευόντων δηλονότι.

P 4

Verf. 49.

¹⁾ αὐτῆ omittit. B.

Verf. 49. *Quia — qui potens est.*

Quia fecit in me magna et supernaturalia miracula, qui ad huiusmodi facienda potens est.

Verf. 49. *Et sanctum — eius.*

Eximium, magnum.

Verf. 50. *Et misericordia — eum.*

Quod dicitur, In progeniem et progeniem: et, in generationes generationum, aliaque similia, idem significant, quod semper, apud Hebraeos. Dicit ergo, quod etiam misericordia eius semper est in his, qui timent ipsum: similia loquens cum Dauid, qui ait, Misericordia domini ab aeterno et vsque in aeternum super timentes eum. Deinde recenset et alias Dei virtutes, vt moris est his, qui gratias agunt.

Verf. 51. *Fecit — suum.*

Fecit magnificentiam, fecit victoriam per fortitudinem suam. Nam brachium hoc in loco significat fortitudinem. Qui enim in certaminibus pugnant, in brachio fortitudinem habent.

Verf. 51. *Dispersit — sui.*

Superbos in cogitatione cordis sui, superbos apud seipsos.

Verf. 52. *Detraxit — v. 53. inanes.*

Similia sunt his, quae dixit Anna, mater Samuelis, Dominus pauperem facit et ditat: humiliat et subleuat. Deinceps ergo vaticinatur et de misericordia erga Christianos: dicit enim.

Verf. 54.

Verf. 49. Ὅτι — δυνατός.

Ὅτι ἐποίησεν εἰς ἐμὲ μεγάλα καὶ ὑπερφυῆ θαυμάσια, ὃ δυνατὸς ποιεῖν τοιαῦτα.

Verf. 49. Καὶ ἅγιον — αὐτοῦ.

Ἐξάαιρετον, μέγα.

Verf. 50. Καὶ τὸ ἔλεος — αὐτόν.

Τὸ εἰς γενεάν καὶ γενεάν, καὶ τὸ εἰς γενεὰς γενεῶν, καὶ τὰ τοιαῦτα, τὸ αἰεὶ σημαίνουσι παρ' Ἑβραίοις. λέγει τοίνυν, ὅτι καὶ τὸ ἔλεος αὐτοῦ αἰεὶ ἔστιν ἐν τοῖς Φοβουμένοις αὐτόν, ὅμοια λέγουσα τῷ δαυίδ, εἰρηκότι· τὸ δὲ f) ἔλεος τοῦ κυρίου ἀπὸ f) Pl. 102, 17 τοῦ αἰῶνος καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος ἐπὶ τοὺς Φοβουμένους αὐτόν. εἶτα καταλέγει καὶ ἄλλας δυνάμεις τοῦ Θεοῦ, ὡς ἔθος τοῖς εὐχαριστοῦσιν.

Verf. 51. Ἐποίησε — αὐτοῦ.

Ἐποίησε μεγαλεῖον, ἐποίησε νίκην, ἐν δυνάμει αὐτοῦ. ὁ βραχίων γὰρ ἐνταῦθα τὴν δύναμιν σημαίνει, διότι οἱ ἀγωνιζόμενοι, ἐν τῷ βραχίονι τὴν δύναμιν ἔχουσι.

Verf. 51. Διεισκόρησεν — αὐτῶν.

Τοὺς ὑπερηφάνους ἐν τῇ διανοίᾳ τῆς καρδίας αὐτῶν, τοὺς ὑπερηφάνους ἐν ἑαυτοῖς.

Verf. 52. Καθεῖλε — v. 53. κενούς.

Ὅμοια ταῦτα τῶν τῆς ἀννης, μητρὸς τοῦ σαμουὴλ, εἰπούσης· κύριος δ) πτωχίζει καὶ πλουτίζει, ταπεινοῖ καὶ ἀνυψοῖ. λοιπὸν οὖν προφητεύει καὶ περὶ τοῦ ἐλέους τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς Χριστιανούς. λέγει γάρ.

Verf. 54. *Auxiliatus est — suo.*

Visitauit Israeliticum populum suum, seruum suum: Puerum enim dicit nunc seruum.

Verf. 55. *Vt memor esset — seculum.*

Auxiliatus est et visitauit, vt memor esset misericordiae in seculum: siue misericordiae sempiternae, continuae. Sicut loquutus est, sicut annuntiauit ad patres nostros. Deinde dicit etiam, quibus loquutus est de huiusmodi misericordia, quod videlicet Abraham et semini eius, scilicet Isaac et Iacob: profecto et Dauid. His enim, vtpote maxime insignibus, aenigmaticè de hoc annuntiauit. Misericordia vero dicitur, incarnatio diuina: vtpote per misericordiam, qua misertus est Deus, hominibus facta ex semine Abraham dictorumque filiorum, ac ab eo progenitorum, iuxta promissionem ad eos factam.

Dubitabit aliquis, quomodo auxiliatus sit Deus Israelitico populo, vt memor esset dictae misericordiae? Christianis namque potius auxiliatus est, quam Iudaeis. Cui respondemus, quod vetus Israel antiquus est populus: nouus autem Israel, nouus populus pro illo inductus, hoc est, Christianus, qui ex omni gente consistit: hunc ergo Israel hic intellige. Quodsi etiam veterem intellexeris, ita quoque sermo constabit: propter illum enim potissimum incarnatus est: deinde et ab eis matrem elegit, ac cognatus illorum nuncupatus est, et apud illos docuit, ac miracula operatus est: ideoque dicebat, Non sum missus, nisi ad perditas oves domus Israel. Quia vero in sua venit, et sui eum non receperunt, ideo Gentes misericordia dignae habitae sunt.

Verf. 56.

Verf. 54. Ἀντελάβετο — αὐτοῦ.

Ἐπεσκέψατο τὸν ἰσραηλιτικὸν λαὸν, τὸν δούλον αὐτοῦ. παῖδα γὰρ νῦν, τὸν δούλον λέγει.

Verf. 55. Μνηθῆναι — αἰῶνα.

Ἀντελάβετο δὲ καὶ ἐπεσκέψατο, ἐν τῷ μνηθῆναι ἐλέους εἰς τὸν αἰῶνα, ἦγουν, ἐλέους αἰωνίου, ἐλέους διηνεκούς. καθὼς ἐλάλησε καθὼς ἐπηγγείλατο πρὸς τοὺς πατέρας ἡμῶν. εἶτα λέγει καὶ τίσιν ἐλάλησε περὶ τοῦ τοιοῦτου ἐλέους, ὅτι τῷ ἄβραάμ καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ, ἦγουν, τῷ ἰσαὰκ καὶ τῷ ἰακώβ, καὶ μὴν καὶ τῷ δαυΐδ. τούτοις γὰρ, ὡς ἐπισημοτάτοις ἀνιγματοδῶς ἐπηγγείλατο περὶ τούτου. ἔλεος δὲ εἰς τὸν αἰῶνα, ἡ θεία ἐνανθρώπησις, ὡς δι' ἔλεον τῶν ἀνθρώπων γεγενημένη, ἐκ σπέρματος ἄβραάμ καὶ τῶν εἰρημένων υἱῶν καὶ ἐκγόνων αὐτοῦ, κατὰ τὴν πρὸς αὐτοὺς ἐπαγγελίαν.

Ἀπορήσει δέ τις, πῶς ἀντελάβετο τοῦ ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ ὁ θεός, ἐν τῷ μνηθῆναι τοῦ ρηθέντος ἐλέους; τῶν χριστιανῶν γὰρ μᾶλλον ἀντελάβετο, καὶ οὐ τῶν ἰουδαίων. πρὸς ὃν ἀποκρινόμεθα, ὅτι παλαιὸς μὲν ἰσραήλ, ὁ παλαιὸς λαὸς νέος δὲ ἰσραήλ, ὁ νέος λαὸς, ὁ ἀντεισαχθεὶς ἐκείνου, τουτέστιν, ὁ χριστιανικὸς, ὁ ἐκ παντὸς ἔθνους συγκείμενος. τοῦτον οὖν τὸν ἰσραήλ. ἐνταῦθα νόησον. εἰ δὲ καὶ τὸν παλαιὸν νοήσης, σώζεται καὶ οὕτως ὁ λόγος. δι' αὐτὸν γὰρ μᾶλλον ἐνηθρώπησεν, ἐπεὶ καὶ ἐξ αὐτῶν ἐξελέξατο μητέρα, καὶ συγγενῆς αὐτῶν ἐχρημάτισε, καὶ παρ' αὐτοῖς ἐδίδασκε, καὶ ἐθαυματούργει. διὸ καὶ ἔλεγεν ὅτι: ^{h)} οὐκ ἀπεσάλην, εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ^{h)} Matt. 15, 24 ἀπολωλότα οἴκου ἰσραήλ. ἐπεὶ δὲ ⁱ⁾ εἰς τὰ ἴδια ⁱ⁾ Io. 1, 11. ἦλθε, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον, λοιπὸν τὰ ἔθνη τοῦ ἐλέους ἠξιώθησαν.

Verf. 56.

Verf. 56. *Mansit — tribus.*

Per voluntatem videlicet sponsi: Ioseph enim et Zachariam et Elizabet sanctos esse sciebat, et animo laetissimo virginem eis tradidit: non solum, quia cognati eius erant, verum etiam, quia irreprehensibiles. Mansit autem vsque ad partum Elizabet apud illam, vtpote cognoscentem, quod in se agebatur mysterium: et qb id amantem hanc, et ab hac amatam.

Verf. 56. *Et reuersa est — suam.*

Deuitans eos, qui ob natum infantem ad domum Zachariae concurrere debebant. Erat autem et moris, vt abscederent virgines, quum pariturae erant praegnantes.

Verf. 57. *Ipsi — v. 59. puerum.*

Secundum legem.

Verf. 59. *Et vocabant — Zachariam.*

Plurimi enim filii patrum nominibus vocati sunt.

Verf. 60. *Et respondens — Iohannes.*

A spiritu sancto ipsa quoque nomen pueri didicerat: ideo etiam conabatur, vt ipse vocaretur Iohannes.

Verf. 61. *Et dixerunt — v. 62. eum.*

Nutu illum interrogabant, vt qui etiam audire non posset, veluti superius manifestatum est.

Aiunt

Vers. 56. Ἐμεινε — τρεῖς.

Μετὰ γνώμης δηλονότι τοῦ μνηστῆρος. ἐγίνωσκε γὰρ ὁ ἰωσήφ καὶ τὸν ζαχαρίαν καὶ τὴν ἐλισάβητ ἁγίους, καὶ περιχάρως αὐτοῖς κατεπίστευσε τὴν παρθένον, οὐ μόνον ὡς συγγενέσιν αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀνεπιλήπτοις. ἔμεινε δὲ μέχρι τοῦ τοκετοῦ τῆς ἐλισάβητ παρ' αὐτῇ, ὡς γνωσκούσῃ τὸ κατ' αὐτὴν μυστήριον, καὶ διὰ τοῦτο φιλοῦσῃ ταύτην καὶ φιλουμένην.

Vers. 56. Καὶ ὑπέσχεψεν — αὐτῆς.

Εὐλαβουμένη τοὺς διὰ τὸ τικτόμενον ὀφείλοντας συντρέχειν ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ ζαχαρίου. ἦν δὲ καὶ ἔθος ὑποχωρεῖν τὰς παρθένας, ὅτε μέλλαι.³⁾ τικτεῖν ἢ³⁾ ἔγγυος.

Vers. 57. Τῇ — v. 59. παιδίον.

Κατὰ τὸν νόμον.

Vers. 59. Καὶ ἐκάλουν — ζαχαρίαν.

Πολλοὶ γὰρ υἱοὶ τοῖς τῶν πατέρων ὀνόμασιν ἐκλήθησαν.

Vers. 60. Καὶ ἀποκριθεῖσα — ἰωάννης.

Ἐκ πνεύματος ἁγίου καὶ αὐτὴ τὸ ὄνομα τοῦ παιδὸς μεμάθηκε. διὸ καὶ ἰσχυρίσατο ἰωάννην ἄνομαθῆναι αὐτόν.

Vers. 61. Καὶ εἶπον — v. 62. αὐτόν.

Διὰ νεύματος ἡρώτων, ὡς μηδ' ἀκούειν δυναμένου, καθὼς ἀνωτέρω δεδήλωται. Φασὶ γὰρ, ἐνί τινι
νεύρω

³⁾ ἔγγυος, frequenti errore. A. B.

Aiunt enim, vno quodam neruo colligatas esse audiendi loquendique vires: ideo neque audire posse eos, qui a natiuitate muti sunt. Zachariae ergo ita fuit ablata loquela, sicut iis, qui a natiuitate illa priuati sunt.

Vers. 63. *Et postulatis — eius.*

Postulatis, non per vocem, sed similiter per nutum.

Vers. 63. *Et mirati sunt uniuersi.*

Mirati sunt, quomodo qui nec audire ab Elizabeth, nec ei dicere hoc potuerat, cum ea conueniebat. Verisimile est enim, Elizabeth certiores illos fecisse, quod non per scripturam hoc vel dixisset, vel audisset.

Vers. 64. *Apertum — Deum.*

Apertum est, hoc est, in vocem solutum est. Manifestum est autem, quod et auditus pariter solutus est. Sicut enim pariter ablatum fuerat, ita quoque pariter solutus est.

Vers. 65. *Et factus est — eorum.*

Timor prae admiratione.

Vers. 65. *Et in — haec.*

Quae erant circa miracula facta, in impositione nominis pueri, quomodo inopinate in eo parentes conuenierant: et quo pacto a Zacharia mirabiliter ablata erat loquelae carentia: similiter et quae a principio ad finem vsque contigerant.

Vers. 66.

4) λαλῆν καὶ τῆ ἀνῆεν, ordine inuerso. B.

5) Pro nominatiuo videtur accepisse interpres. Ergo Zachariae dedit. Sed ita ζαχαρίου et mox τῶν, loco oi legendum esset.

νεύρω συνδεδέσθαι τὰς τοῦ ἀκούειν⁴⁾ καὶ τοῦ λα-
λεῖν δυνάμεις· διὸ καὶ τοὺς ἐκ γενετῆς ἀλάλους
μηδὲ ἀκούειν. οὕτω γοῦν ἐσβέδη τὸ⁵⁾ φθέγμα
ζαχαρίας, ὡς οἱ ἐκ γενετῆς.

Verf. 63. Καὶ αἰτήσας — αὐτοῦ.

²⁾ Αἰτήσας, οὐ διὰ φωνῆς· ἀλλ' ὁμοίως διὰ νεύ-
ματος.

Verf. 63. Καὶ ἐθαύμασαν πάντες.

³⁾ Ἐθαύμασαν, πῶς μήτε ἀκούσαι τοῦτο παρὰ
τῆς ἐλισάβητος, μήτε εἰπεῖν αὐτῇ τοῦτο δυνάμενος,
συνεφώνησεν. εἰκὸς γάρ, τὴν ἐλισάβητος πληροφο-
ρεῖν τούτους, ὡς οὐ διὰ γραφῆς τοῦτο ἢ⁶⁾ εἶπεν,
ἢ ἤκουσεν.

Verf. 64. Ἀνεώχθη — θεόν.

²⁾ Ἀνεώχθη, ἀντὶ τοῦ, ἀπελύθη εἰς φωνήν. δη-
λον δέ, ⁷⁾ ὅτι καὶ ἡ ἀκοή συναπελύθη. ὥσπερ γὰρ
συνεπεσχέθη, οὕτως ἄρα καὶ συναπελύθη.

Verf. 65. Καὶ ἐγένετο — αὐτοῦς.

Φόβος, ἐκ τοῦ θαύματος.

Verf. 65. Καὶ ἐν — ταῦτα.

Τὰ περὶ τῶν γεγονότων θαυμάτων ἐπὶ τῇ κλή-
σει τοῦ παιδίου, πῶς τε παραδόξως συνεφώνησαν
οἱ γεννήτορες ἐπὶ ταύτῃ, καὶ πῶς θαυμασίως
ἀπελύθη τῆς ἀφωνίας ὁ ζαχαρίας· ἢ καὶ τὰ
ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους.

Verf. 66.

⁶⁾ ἢ, post τῆτο, deest. B.

⁷⁾ δέ, omittit. A.

Verf. 66. *Et posuerunt — suo.*

Posuerunt haec, tanquam admiranda.

Verf. 66. *Dicentes — erit?*

Dicentes dubitantium more, aut cogitantes.

Operae pretium est autem quaerere, quare ablata non est a Zacharia loquelae carentia, quando puer natus est, sed potius quando nomen accepit? Dicimus, quod propter angeli vaticinium. Dixerat enim, Et ecce eris mutus, nec loqui poteris, usque ad diem, quo haec fient. Siquidem dicens Haec, duo utique manifestavit, natiuitatem videlicet ac nominis impositionem, non autem solam natiuitatem: vt conuenientia in nomine sit etiam miraculum.

Verf. 66. *Et manus — illo.*

Virtus ac gratia Dei.

Verf. 67. *Et Zacharias — suae.*

Haec de Christi incarnatione prophetat: per hanc enim visitauit ac redemit populum suum, non solum a tyrannide hostium inuisibilem, sed etiam visibilem, vt videlicet fidem eius superare non possint. Populum suum autem: primo quidem veterem: illo vero non credente, postmodum nouum. Dicit autem ea, quae futura sunt, tanquam ea, quae facta sunt, more prophetiae.

Verum quomodo dicitur Deus solius Israel, quum non tantum Israelitarum Deus sit, sed et omnium hominum, vtpote omnium creator? Quia caeterorum quidem omnium hominum Deus

erat,

*) καὶ ἰδὲ. B.

*) μόνου. B. Idem mox habet μόνων, pro μόνου.

Verf. 66. Καὶ ἔθεντο — αὐτῶν.

*Εβαλον ταῦτα, ὡς ἀξιόλογα.

Verf. 66. Λέγοντες — ἔσαμ;

Λέγοντες ἐπαπορητικῶς, ἢ λογιζόμενοι.

Ἄξιον δὲ ζητῆσαι, διατί οὐκ ἀπελύθη τῆς ἀφωνίας ὁ ζαχαρίας, ὅτε τὸ παιδίον ἐγεννήθη, ἀλλὰ μᾶλλον, ὅτε τὴν κλησιν τοῦ ὀνόματος ἔλαβε; λέγομεν δὲ, ὅτι διὰ τὴν τοῦ ἀγγέλου πρὸβῆσιν. εἶπε γὰρ αὐτῷ·⁸⁾ Ἰδοὺ^{k)} ἔση σιωπῶν, ^{k) Luc. I, 20.} καὶ μὴ δυνάμενος λαλῆσαι, ἄχρι ἧς ἡμέρας γένηται ταῦτα. εἰπὼν γὰρ, ὅτι ταῦτα, τὰ δύο πάντως δεδήλωκε, τὴν τε γέννησιν, καὶ τὴν κλησιν τοῦ ὀνόματος· ἀλλ' οὐ μόνην τὴν γέννησιν, ἵνα καὶ τὸ θαῦμα γένηται τῆς ἐπὶ τῷ ὀνόματι συμφωνίας.

Verf. 66. Καὶ χεῖρ — αὐτοῦ.

Δύναμις, χάρις Θεοῦ.

Verf. 67. Καὶ ζαχαρίας — αὐτοῦ.

Περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ χριστοῦ ταῦτα προσεφίητευσε. διὰ ταύτης γὰρ ἐπεσκεψάτο καὶ ἐλυτρώσατο τὸν λαὸν αὐτοῦ ἐκ τῆς τυραννίδος, οὐ μόνον τῶν ἀοράτων ἐχθρῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ὁρατῶν, ὡς μὴ δυναμένων περιγενέσθαι τῆς πίσεως αὐτοῦ. λαὸν δὲ αὐτοῦ, προηγουμένως μὲν τὸν παλαιόν· ἐκείνου δὲ ἀπειθήσαντος, τὸν νέον λοιπόν. ὡς γεγενημένα δὲ λέγει τὰ γενησόμενα, νόμῳ προφητείας.

Ἀλλὰ πῶς λέγεται Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ⁹⁾ μόνον; καὶ γὰρ οὐ τῶν Ἰσραηλιτῶν μόνον ἐστὶ Θεός, ἀλλὰ καὶ πάντων τῶν ἀνθρώπων, ὡς πάντων ποιητής. διότι τῶν μὲν ἄλλων πάντων ἀνθρώπων,

erat, ipsis etiam nolentibus. Solorum autem Israelitarum, vltroneorum, et per cognitionem. Ne turberis autem propter difficultatem eorum, quae a Zacharia dicuntur: nam huiusmodi sunt prophetica: tentabimus tamen ea iuxta datam nobis intelligentiam explanare.

Verf. 69. *Et erexit — v. 70. suorum.*

Per cornu, regnum hic intelligit: quia per cornu reges inungebantur ac designabantur.

Aut significat potentiam. In cornu enim fortitudinem habent omnes animantes cornua gerentes.

Cornu vero non simpliciter, sed salutis, siue salutare. Regnum autem et potentiam salutarem dicit Christum, vtpote regem regnantium, et potentiam patris, ac saluatorem in se credentium. Domum etiam intelligit, domum Dauid. Dicit ergo, quod instituit nobis populo suo regnum et potentiam salutarem e genere Dauid serui sui. A genere enim Dauid descendebat virgo, ex qua Christus natus est. Fecit autem hoc, sicut promiserat per os sanctorum, videlicet prophetarum, qui olim fuerunt. Per ipsos enim promiserat regem exoriturum potentem in domo Dauid, saluatorem Israel. Et hoc docent multi Psalmi Dauid.

Verf. 71. *Salutem — nos.*

Erexit autem hoc cornu, salutem et redemptionem ab inimicis nostris, visibilibus et inuisibilibus.

Verf. 72.

ἀκόντων ἐς τὸ θεός· τῶν ἰσραηλιτῶν δὲ μόνων ἐκόντων, κατ' ἐπίγνωσιν. μὴ θορυβηθῆς δὲ ἐπὶ τῇ δυσχερείᾳ τῶν τοῦ ζαχαρίου ρητῶν. τοιαῦτα γὰρ τὰ προφητικά. περασόμεθα δὲ σαφηνίσαι ταῦτα, κατὰ τὴν ἐπιχορηγουμένην ἡμῖν γνώσιν.

Verf. 69. Καὶ ἡγεῖρε — v. 70. αὐτοῦ.

Τὸ κέρας ἐνταῦθα, ἡ βασιλείαν δηλοῖ, διότι ἐν κέρατι οἱ βασιλεῖς ἐχρίοντο καὶ προεχειρίζοντο.

Ἡ δύναμις σημαίνει, διότι ἐν κέρατι τὴν δύναμιν ἔχουσι πάντα τὰ κερασοφόρα ζῶα.

Κέρας δὲ οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ σωτηρίας, ἡγουν, σωτήριον. βασιλείαν δὲ καὶ δύναμιν σωτήριον, λέγει τὸν χριστὸν, ὡς βασιλεῖα τῶν βασιλευόντων καὶ δύναμις τοῦ πατρὸς, καὶ σωτῆρα τῶν πιστευόντων εἰς αὐτόν. οἶκον δὲ νόει, τὸ γένος τοῦ δαυὶδ. Φησὶν οὖν, ὅτι ἀνέστησεν ἡμῖν, τῷ λαῷ αὐτοῦ, βασιλείαν ἢ δύναμιν σωτήριον, ἐκ γένους δαυὶδ, τοῦ δούλου αὐτοῦ. ἐκ σπέρματος γὰρ δαυὶδ ἦν ἡ παρθένος, ἀφ' ἧς ὁ χριστὸς γεγέννηται. τοῦτο δὲ πεποίηκεν, ὡς ἐπηγγείλατο διὰ στόματος τῶν ἀγίων, δηλαδή, τῶν ἐκπαλαι προφητῶν. δι' αὐτῶν γὰρ ἐπηγγείλατο ἀναστήσειν βασιλεῖα δυνατὸν ἐν οἴκῳ δαυὶδ, σωτῆρα τοῦ ἰσραήλ. καὶ τοῦτο διδάσκουσι ψαλμοὶ πολλοὶ τοῦ δαυὶδ.

Verf. 71. Σωτηρίαν — ἡμᾶς.

Ἡγεῖρε δὲ¹⁾ τὸ κέρας τοῦτο, σωτηρίαν ἡμῖν²⁾ καὶ λύτρωσιν ἐξ ἐχθρῶν ἡμῶν, ἀσεβῶν καὶ ὀρεατῶν.

Q 2

Verf. 72.

²⁾ ἡμῖν deest. B.

Verf. 72. *Vt faceret — sui.*

Faciendo misericordiam cum patribus nostris, siue miserendo patrum nostrorum, ad quos facta est promissio salutis nostrae, et per illos habendo huius memoriam. Testamentum enim vocat, promissionem: huius autem memoriam, terminationem ac complementum.

Verf. 73. *Iurisiurandi — nostrum.*

Vt etiam memor esset iurisiurandi, quod iurauit, hoc est, confirmationis, quam confirmauit ad Abraham patrem nostrum: iusiurandum enim Dei, confirmatio est. Indifferenter autem verbum *μνησθησεται* a genitiuo transit ad accusatiuum: id enim frequenter in scripturis accidit propheticis, sicut et in aenigmaticis et figuris, (idemque fit apud Latinos in vulgata translatione, quum primo dicitur testamenti et postmodum iusiurandum.) Deinde dicit, ad quid fuerit hoc testamentum et confirmatio.

Verf. 73. *Vt daret — v. 75. nostrae.*

Per hyperbaton est horum ordinatio verborum. Primum autem dicendum est, Vt daret nobis, quo sine timore seruiamus illi, in sanctitate et iustitia coram ipso omnibus diebus vitae nostrae: Deinde, quod in medio remansit, De manu inimicorum nostrorum liberati. Sanctitatem itaque vocat, cultum diuinum: iustitiam verò, reliquarum perfectionem virtutum. Deinde in vaticinio ad filium quoque suum Iohannem digreditur, et ait:

Verf. 76. *Et tu — vocaberis.*

Et vere omnes prophetam eum nominabant.

Verf. 76.

Verf. 72. Ποῖσαι — αὐτοῦ.

Ἐν τῷ ποῖσαι ἔλεος μετὰ τῶν πατέρων ἡμῶν, ἤγουν, ἐν τῷ ἐλεῆσαι τοὺς πατέρας ἡμῶν, πρὸς αὐς ἢ ἐπαγγελία τῆς σωτηρίας ἡμῶν, καὶ δι' ἐκείνους μνηθῆναι ταύτης. διαθήκην γὰρ λέγει, τὴν ἐπαγγελίαν μνήμην δὲ αὐτῆς, τὴν περὰ τωσιν.

Verf. 73. Ὁρκον — ἡμῶν.

Καὶ ἐν τῷ μνηθῆναι τὸν ὄρκον, ὃν ὤμωσε³⁾. [τῆσι ἐστὶ τὴν βεβαίωσιν, ἣν ἐβεβαίωσε] πρὸς ἀβραὰμ τὸν πατέρα ἡμῶν. ὄρκος γὰρ ἐπὶ θεοῦ καὶ ὄμοσμα, ἢ βεβαίωσις. ἀδιαφόρως δὲ τὸ μνηθῆναι, ἀπὸ γενικῆς εἰς αἰτιατικὴν. σύνηδες γὰρ τῷτο τοῖς προφητικοῖς, ὡς περ καὶ ἡ⁴⁾ γριφότης. εἶτα λέγει, τίνος χάριν ἢ τοιαύτη διαθήκη καὶ ἢ βεβαίωσις.

Verf. 73. Τοῦ δοῦναι — v. 75. ἡμῶν.

Καθ' ὑπερβατὸν ἢ σύνταξις ἢ τῶν ῥητῶν τούτων, οἷον, ὑπὲρ τοῦ δοῦναι ἡμῖν, ἀφόβως λατρεύειν αὐτῷ ἐν ὀσιότητι καὶ δικαιοσύνῃ, ἐνώπιον αὐτοῦ, πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς ἡμῶν· εἶτα τὸ ἐν μέσῳ ἐκ χειρὸς τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν βυθύντας· ὀσιότητα μὲν οὖν λέγει, τὴν εὐσέβειαν· δικαιοσύνην δὲ, τὴν τελειότητα τῶν ἄλλων ἀρετῶν. εἶπειτα μεταβαίνει τῇ προφητείᾳ καὶ πρὸς τὸν ἑαυτοῦ παῖδα ἰωάννην, καὶ Φησί.

Verf. 76. Καὶ σύ — κληθήσῃ.

Καὶ ὄντως πάντες προφήτην αὐτὸν ὠνόμαζον.

Q 3

Verf. 76.

³⁾ Quae hic inclusa sunt, addidimus ex Cod. B. In Cod. A. non leguntur.

⁴⁾ Id est, τὸ αἰνιγματῶδες.

Verf. 76. *Praeibis. — eius.*

Dominum hic Christum appellat, quem praecedens Iohannes, utpote praecursor ac praeco eius, quando ad desertum venit Iudaeae, paravit vias eius.

Quae autem sint viae eius, diximus tertio capite euangelii secundum Matthaeum, ubi habetur, Vox clamantis in deserto, Parate viam domini.

Verf. 77. *Ad dandam — eius.*

Praeibis, inquit, ante faciem domini, et caetera, ut des populo ipsius cognitionem salutis, hoc est, ad indicandum ac demonstrandum Iudaeis Christum: hic enim salus ipsorum est.

Verf. 77. *Per remissionem — eorum.*

Salutis, inquam, quae est per remissionem peccatorum eorum, siue, quae fit, quum remittuntur ac solvuntur illis peccata sua. Sic enim et angelus ad Ioseph loquutus est, interpretans nomen Christi: Ipse enim, inquit, saluum faciet populum suum a peccatis eorum.

Verf. 78. *Per viscera — nostri.*

Per remissionem peccatorum, quae est per viscera misericordiae Dei nostri, siue, quae datur per compassionem misericordiae ipsius, et non per opera eorum.

Verf. 76. Προπορεύση — αὐτοῦ.

Κύριον ἐνταῦθα, τὸν χριστὸν ὀνομάζει, οὗ προ-
τρέχων ὁ ἰωάννης, ὡς αὐτοῦ πρόδρομος καὶ κή-
ρυξ, ὅτε παρεγένετο ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς ἰουδαίας,
ἠτοίμαζε τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ.

Τινες δὲ αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ, εἰρήκαμεν ἐν τῷ
τρίτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον, ἔνθα κεί-
ται τὸ Φωνή ἡ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἑτοιμάσα- 1) Matth. 3, 3.
τε τὴν ὁδὸν κυρίου.

Verf. 77. Τοῦ δοῦναι — αὐτοῦ.

Προπορεύση, φησὶ, πρὸ προσώπου κυρίου, καὶ
τὰ ἐξῆς, ὑπὲρ τοῦ δοῦναι τῷ λαῷ αὐτοῦ γνῶσιν
σωτηρίας, τουτέστιν, ὑπὲρ τοῦ γνωρίσαι καὶ
ὑποδείξαι τοῖς ἰουδαίοις τὸν χριστόν. οὗτος γὰρ ἐστὶ
σωτηρία αὐτῶν.

Verf. 77. Ἐν ἀφέσει — αὐτῶν.

Σωτηρίας δὲ, τῆς ἐν ἀφέσει ἀμαρτιῶν αὐτῶν,
ἦγουν, τῆς γινομένης ἐν τῷ ἀφεθῆναι καὶ λυθῆ-
ναι τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν. οὕτω γὰρ καὶ ὁ ἀγγε-
λος εἶπε πρὸς τὸν ἰωσήφ, ἐρμηνεύων τὸ ὄνομα τοῦ
χριστοῦ. αὐτὸς, ^{m)} γὰρ φησὶ, σώσει τὸν λαόν ^{m)} Matth. 3, 21.
αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἀμαρτιῶν αὐτῶν.

Verf. 78. Διὰ σπλάγχνα — ἡμῶν.

Ἐν ἀφέσει δὲ ἀμαρτιῶν, τῇ διὰ σπλάγχνα
ἐλέους Θεοῦ ἡμῶν, ἦτοι, τῇ διδομένῃ διὰ τὴν συμ-
πάθειαν τοῦ ἐλέους αὐτοῦ, καὶ οὐ διὰ τὰ ἔργα
αὐτῶν.

Verf. 78. *Quibus — alto.*

Per quae viscera misericordiae, vel propter viscera misericordiae visitauit nos, siue apparuit oriens solis intellectualis ex alto diuinitatis. Dicit autem Christi apparitionem, quae nondum erat.

Verf. 79. *Vt appareret — sedent.*

Visitauit, inquit, nos, vt appareret, hoc est, vt illucesceret lux veritatis his, qui in tenebris erroris sedent. Umbra vero mortis, peccatum est: nam et hoc mortem significat. Sicut enim haec, animae separatio est: ita quoque peccatum, est spiritus sancti expulsio.

Verf. 79. *Ad dirigendos — pacis.*

Vt dirigeret iter conuersationis nostrae in viam pacis, quae secundum Deum est.

Verf. 80. *Puer autem — spiritu.*

Spiritu diuino.

Verf. 80. *Et erat — Israëli.*

Vsq̄ue ad diem, quo ipsum Israëlitis demonstrari oporteret: quando venit in omnem, quae circa Iordanem erat regionem, praedicans baptismum poenitentiae. Oportebat enim eum a teneris, quod aiunt, vnguibus ad virtutem exerceri: vt et libere argueret, et Christi, qui a se annuntiaretur, testis fide dignus esset.

Verf. 78. Ἐν οἷς — ὕψους.

Ἐν οἷς, σπλάγχνοις ἐλέους, διὰ σπλάγχνα ἐλέους, ἐπεσκέψατο ἡμᾶς, εἶπουν, ἐπεφοίτησεν ἀνατολή τοῦ νοητοῦ ἡλίου, ἐξ ὕψους τῆς θεότητος. λέγει δὲ, τὴν ὅσον οὐπὼ ἐπιφάνειαν τοῦ Χριστοῦ.

Verf. 79. Ἐπιφᾶναι — καθημένοις.

Ἐπεσκέψατό, φησιν, ἡμᾶς διὰ τὸ ἐπιφᾶναι, τουτέστιν, ἐπιλάμψαι φῶς ἀληθείας τοῖς ἐν σκότει τῆς πλάνης καθημένοις· σκιά δὲ θανάτου, ἢ ἁμαρτία. εἰκονίζει γὰρ καὶ αὕτη τὸν θάνατον. ὡσπερ γὰρ οὗτος ψυχῆς ἐστὶ χωρισμός· οὕτω καὶ αὕτη πνεύματος ἁγίου ἐστὶ χωρισμός.

Verf. 79. Τοῦ κατευθύναι — εἰρήνης.

Ὑπὲρ τοῦ κατευθύναι τὴν πορείαν τῆς πολιτείας ἡμῶν εἰς ὁδὸν εἰρήνης, τῆς κατὰ θεόν.

Verf. 80. Τὸ δὲ — πνεύματι.

Πνεύματι θεῷ.

Verf. 80. Καὶ ἦν — Ἰσραήλ.

Ἔως ἡμέρας ἀναδείξεως αὐτοῦ, τῆς πρὸς τοὺς Ἰσραηλίτας, ὅτε ἦλθεν εἰς πᾶσαν τὴν περίχωρον Ἰορδάνου κηρύσσων βάπτισμα μετανοίας. εἶδε γὰρ αὐτὸν ἐξ αἰπαλῶν ὀνύχων ἀσκήσασαι τὴν ἀρετὴν, ἵνα καὶ μετὰ παρρησίας ἐλέγχῃ, καὶ ἀξιόπιστος εἴη μάρτυς τοῦ ὑπ' αὐτοῦ καταγγελλομένου Χριστοῦ.

Cap. I. De censu Caesaris.

Cap. II. v. 1. *Factum — orbis.*

Ut censum penderent, ut tributum exsoluerent, qui iam Romanorum subiecti erant potestati, quorum princeps erat Caesar.

Praefigurabat autem vniuersi orbis erga Caesarem subiectio ac descriptio, totius mundi ad Christum subiectionem, ac recensionem eorum, qui in coelos describuntur. Facta est autem huiusmodi descriptio, quum nasciturus erat Christus: ut, dum omnes in tua metropoli describi oporteret, abiret et virgo in Bethlehem, ac ipsum in ea pareret: et prophetia impleretur, quae ait, Et tu Bethlehem, terra Iuda, nequaquam minima es inter principatus Iuda: ex te enim exhibit dux, qui regat populum meum Israel, de qua manifeste dictum est capite primo euangelii iuxta Matthaeum.

Verf. 2. *Haec — facta est.*

Quae usque illud tempus facta non erat.

Verf. 2. *Praefide — Cyrenio.*

Principatum descripsit Cyrenii, ad significandum, quod ipse fecerit Syriae descriptionem, in qua sita est Palaestina.

Verf. 3. *Et ibant — ciuitatem.*

In tribus suae metropolim, ut nota fieret cuiusque tribus multitudo.

Verf. 4.

5) εις την. B.

6) κει, pro ινα. B.

ΚεΦ. Α. Περὶ τῆς ἀπογραφῆς.

Cap. II. v. I. Ἐγένετο — οἰκουμένην.

Ἀπογράψασθαι αὐτὴν εἰς τὸ τελεῖν κῆνσον, εἰς τὸ παρέχειν φόρον, ὑποταγμένην ἤδη τῇ ῥωμαίων ἐξουσίᾳ, ἧν ἤρχε καῖσαρ.

Προετύπου δὲ ἢ πρὸς τὸν καῖσαρα ὑποταγὴ πάσης τῆς οἰκουμένης καὶ ἢ ἀπογραφή, τὴν πρὸς τὸν χριστὸν ὑποταγὴν πάσης τῆς οἰκουμένης καὶ τὴν ἀπογραφήν τῶν ἀπογραφομένων εἰς οὐρανοῦς. γέγονε δὲ ἡ τοιαύτη ἀπογραφή μέλλοντας γεννηθῆναι τοῦ χριστοῦ, ἵνα πάντων ἐν ταῖς ἰδίαις μητροπόλεσιν ἀπογραφομένων, ἀπέλθῃ καὶ ἢ παρθένος πρὸς⁵⁾ τὴν βηθλεὲμ, καὶ ἐν αὐτῇ τοῦτον γενήσῃ, ἵνα⁶⁾ πληρωθῇ ἡ προφητεία ἢ λέγουσα καὶ⁷⁾ σὺ βηθλεὲμ, γῆ ἰούδα, οὐδαμῶς ἐλαχίστη εἶ ἐν τοῖς ἡγεμόσιν ἰούδα. ἐκ σου γὰρ ἐξελεύσεται ἡγούμενος, ὅσις ποιμανεῖ τὸν λαόν μου τὸν ἰσραὴλ· περὶ ἧς ἐρίεται σαφῶς ἐν ταῖς πρώτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαίου.

n) Mich. 5, 2.
Matth. 2, 6.

Verf. 2. Αὕτη — ἐγένετο.

Μέχρι τότε μὴ γενομένη.

Verf. 2. Ἠγεμονεύοντος — κυρηνίου.

Τὴν ἡγεμονίαν ἐξόρησε τοῦ κυρηνίου, σημαίνων, ὅτι αὐτὸς ἐποιεῖτο τὴν ἀναγραφὴν⁷⁾ τῆς συρίας, ὑφ' ἧς ἢ παλαιστίνη.

Verf. 3. Καὶ ἐπορεύοντο — πόλιν.

Εἰς τὴν τῆς ἰδίας φυλῆς μητρόπολιν, ἵνα γνώριμον γένηται τὸ πλῆθος ἐκάστης φυλῆς.

Verf. 4.

7) Ita vterque Codex, loco superioris ἀπογραφῆς.

Verf. 4. *Ascendit* — v. 5. *uxore.*

Quum Dauid in Bethlehem imperasset, suam appellauit ciuitatem. Simul autem descriptus est Christus, vt eos, qui descripti essent in seruitutem principis Caesaris, liberaret a seruitute diaboli, qui princeps est mundi.

Verf. 5. *Quae erat praegrans.*

De spiritu sancto videlicet, sicut dictum est.

Verf. 6. *Factum* — v. 7. *primogenitum.*

De significatione nominis Primogenitus, tractauimus in fine prooemii euangelii iuxta Matthaeum, vbi dicitur, Et non cognouit eam, donec peperit filium suum primogenitum.

Verf. 7. *Et fasciis eum inuoluit* —
deuersorio.

Deuersorium dicitur hospitium, in quo, quum non esset locus propter domus angustiam, reclinauit ipsum in praesepe irrationalium, quod ibi erat. Futurum enim erat, vt verbum pasceret nos verbo euangelii et ab irrationalitate ac brutalitate affectionum liberaret.

Quaere autem primo iuxta Matthaeum capite enarrationem eius, quod dicitur, Et intrantes domum viderunt puerum.

† Praesepe est mundus, nos vero irrationalia. Vt ergo nos ab irrationalitate liberaret, ideo voluit ibi reclinari.

Verf. 4. Ἀνέβη — v. 5. γυναίκι.

Τὴν Βηθλεὲμ ὁ δαυὶδ κοσμήσας, οἰκίαν ὠνόμασε. συναπεγράφη δὲ καὶ ὁ χριζὸς, ἵνα τοὺς ἀπογραφέντας εἰς δουλείαν τοῦ αὐτοκράτορος καίσαρος ἐλευθερώσῃ τῆς δουλείας τοῦ κοσμοκράτορος διαβόλου.

Verf. 5. Ὅουση ἐγκύω.

Ἐκ πνεύματος ἁγίου, δηλονότι, καθὼς προεῖρηται.

Verf. 6. Ἐγένετο — v. 7. πρωτότοκον.

Περὶ τῆς σημασίας τοῦ πρωτοτόκου διελάβομεν ἐν τῷ τέλει τοῦ προοιμίου τοῦ κατὰ ματθαῖον εὐαγγελίου, ἔνθα κεῖται τό^{ο)} καὶ⁸⁾ οὐκ ἐγί- ο) Matth. 1, 25.
νωσκεν αὐτήν, ἕως οὗ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον.

Verf. 7. Καὶ ἐσπαργάνωσεν αὐτὸν —
καταλύματι.

Κατάλυμα λέγεται, τὸ καταγώγιον, ἐν ᾧ, μὴ ἔντος τόπου, διὰ τὴν σενοχωρίαν, ἀνέκλινεν αὐτὸν εἰς τὴν οὔσαν ἐκεῖ φάτνην τῶν ἀλόγων. ἔμελλε γάρ, λόγος ᾧν, λόγῳ θρέψαι ἡμᾶς, τῷ τοῦ εὐαγγελίου, καὶ τῆς ἀλογίας τῶν παιδῶν ἀπαλλάξαι καὶ⁹⁾ κτηνωδίας.

Ζήτησον δὲ καὶ ἐν τῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον τὴν ἐξήγησιν τοῦ¹⁾ καὶ^{p)} ἐλθόντες p) Matth. 2, 11.
εἰς τὴν οἰκίαν, εἶδον τὸ παιδίον.¹⁾

Κεφ.

8) τό· ἐκ, omisso καὶ. B.

9) Rarum vocabulum, ab κτηνώδης.

1) Scholium, quod hic ex margine sui Codicis subicit interpres, in nullo meorum Codd. legitur.

Cap. II. De pastoribus in agro
degentibus.

Verf. 8. *Et pastores — suum.*

Verbum ἀγραυλεῖν quidam interpretantur, ἐν ἀγρῷ αὐλεῖν, in agro tibia canere, siue fistula uti. Alii vero, ἐν ἀγρῷ αὐλιζέσθαι, in agro degere, siue pernoctare.

Verf. 9. *Et ecce — illos.*

Claritatem domini intellige hic, diuinum lumen. Circumfulsit autem illos, vt angelum domini esse scirent eum, qui illis adstaret.

Verf. 9. *Et — magno.*

Propter visionis nouitatem.

Verf. 10. *Dixitque — populo.*

Quod autem sit nuntium, audito.

Verf. 11. *Quia — David.*

Natus est vobis in ciuitate David saluator, qui est Christus, vtpote vnctam habens humanitatem suam diuinitate. Dominus autem, vtpote Deus. Scribis vero et pharisaeis non annuntiauit hoc gaudium: quum enim peruersi essent et inuidi, non erant credituri: sed pastoribus, qui versutia ac inuidia carebant, quique veterem patriarcharum viuendi modum apprehenderant. Quia etiam pastor

²⁾ Ita quoque Theophyl. p. 315. D. ἀγροτικὸν αὐλοῦντες. Male. Posterioris significationis exempla ad h. l. laudat Wetst. Monet etiam de hoc Graenius ad Hesiod. p. 75. Addit ibid. Theophyl.

ΚεΦ. Β. Περὶ τῶν ἀγραυλοῦν-
των ποιμένων.

Verf. 8. Καὶ ποιμένες — αὐτῶν.

Ἄγραυλεῖν, οἱ μὲν ἐρμηνεύουσι τὸ ἐν ἀγρῶ²⁾
αὐλεῖν, εἶπουν, σύριγγι χερῶσαι· οἱ δὲ τὸ ἐν
ἀγρῶ αὐλιζεσθαι, ἤγουν, διανυκτερεύειν.

Verf. 9. Καὶ ἰδοὺ — αὐτούς.

Δόξαν κυρίου νῦν, θεῖον φῶς νόησον περιέλαμ-
ψε δὲ αὐτούς, ἵνα γινῶσιν, ὅτι ἄγγελος θεοῦ
ἐστὶν ὁ ἐπιστάς αὐτοῖς.

Verf. 9. Καὶ — μέγαν.

Διὰ τὸ παράδοξον τοῦ θεάματος.

Verf. 10. Καὶ εἶπεν — λαῶ.

Τί δὲ τὸ εὐαγγέλιον τῆς χαρᾶς, ἀκουσον.

Verf. 11. Ὅτι — δαυὶδ.

Ἐτέχθη ὑμῖν σήμερον ἐν πόλει δαυὶδ σωτῆρ, ὃς
ἐστὶ χριστὸς μὲν, ὡς τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ
χρηθεΐσης τῇ θεότητι· κύριος δὲ, ὡς θεός. οὐκ
εὐηγγελίσατο δὲ τοῖς γραμματεῦσι καὶ Φαρι-
σαίοις τὴν χαρὰν ταύτην, διότι οὐκ ἐμελλον πι-
σεῦσαι, πονηροὶ καὶ φθονεροὶ τυγχάνοντες, ἀλλὰ
ποιμέσιν ἀπονήρσι καὶ ἀκαίοις, καὶ τὴν παλαιὰν
πολιτείαν ἐζηλωκῶσι τῶν πατριαρχῶν. ἐπεὶ δὲ
καὶ

phyl. ἐν τῷ ἀγρῶ αὐλιζόμενοι καὶ διάγοντες. Ερ
p. 316. D. in interpretatione allegorica de episco-
pis: ἀγραυλεῖν, τουτέστιν, ἄδειν πνευματικὰ τινα
καὶ διδάσκειν τὸν λαόν.

stor ac dux factus est populi, pastoribus primum ea, quae de se erant mysteria, manifestauit.

Significatur quoque et aliud, quod videlicet pastoribus rationalium ouium diuina mysteria primum, ante alios, reuelantur.

Verf. 12. *Et — signum.*

Hoc vobis argumentum, quod vera dicam.

Verf. 12. *Inuenietis — praesepe.*

Fasciis alligatum, vt fascias nostrorum soluat peccatorum. Iacebat autem, vt eos, qui in peccata ceciderant, erigeret.

Verf. 13. *Et — coelestis.*

Facta est cum angelo, id est, coniuncta est illi angelo.

Verf. 13. *Laudantium Deum.*

Laudes canentium vni sanctae trinitatis diuinitati, propter ordinatam hominum salutem.

Verf. 13. *Et dicentium — Deo.*

Laus in coelis Deo.

Verf. 14. *Et in terra pax.*

Vt haec hymno, siue laudi correspondeat. Quia et in terra pax facta est, quae in coelis versabatur, hominibus pacem iam ad Deum habentibus.

Vel quia etiam in terra Dei filius apparuit, qui est pax mundi, mediator Dei et hominum factus: qui pacificauit terrestria coelestibus, dissidentia

καὶ ποιμὴν ἐγεννήθη τοῦ λαοῦ, ποιμέσι τὰ περὶ αὐτοῦ γνωρίζεται πρῶτον.

Δηλοῦται δὲ καὶ ἕτερον, ὅτι τοῖς ποιμέσι τῶν λογικῶν προβάτων τὰ θεῖα μυστήρια πρὸ τῶν ἄλλων ἀποκαλύπτονται.

Verf. 12. Καὶ — σημεῖον.

Τοῦτο ὑμῖν τὸ τεκμήριον τοῦ ἀληθεύειν με.

Verf. 12. Ἐυρήσετε — Φάτην.

Ἐδέθη μὲν σπάργανοις, ἵνα λύσῃ τὰ σπάργαννα τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν· ἔκειτο δὲ, ἵνα ἀναστήσῃ τοὺς πεπτωκότας εἰς ἀμαρτίαν.

Verf. 13. Καὶ — οὐρανόυ.

Ἐγένετο σὺν τῷ ἀγγέλῳ, ἤγουν, συνῆλθε τῷ ἀγγέλῳ ἐκείνῳ.

Verf. 13. Αἰνοῦντων τὸν θεόν.

Τῶν ἀγγέλων ὑμνούντων τὴν μίαν θεότητα τῆς ἀγίας τριάδος, διὰ τὴν οἰκονομηθεῖσαν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων.

Verf. 13. Καὶ λεγόντων — v. 14. Θεῷ.

Ἦμνος ἐν οὐρανοῖς τῷ Θεῷ.

Verf. 14. Καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη.

Τοῦτο αἰτία τοῦ ἔμνου, διότι καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη γέγονεν, ἢ ἐν οὐρανοῖς πολιτευομένη, εἰρηνευόντων ἤδη καὶ τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸν θεόν.

Ἡ δὲ διότι καὶ ἐπὶ γῆς ὤφθη ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ὃς ἐστὶν εἰρήνη τοῦ κόσμου. μεσίτης γὰρ θεοῦ καὶ ἀνθρώπων γενόμενος, εἰρηνεύσε τὰ ἐπίγεια πρὸς

coniungens, eosque, qui inuicem hostes erant, reconcilians.

Vel, Et in terra pax: quia omnipotente Christo nato, bellum omne dissolutum est, omnibus simul gentibus Romanorum ditioni subiectis.

Verf. 14. *In hominibus beneplacitum.*

In hominibus nunc est, quod olim patris erat beneplacitum: hoc autem est, ut incarnaretur Dei filius, ac saluaretur homo perditus. Nunc enim completum est, quod olim illi beneplacuit, siue quod definiuit, aut voluit.

Verf. 15. *Et factum — nobis.*

Videamus rem, hoc est, inquiremus factum, de nato nobis hodie saluatore. Inquiremus autem hoc, per datum nobis signum.

Verf. 16. *Et venerunt — v. 17. hoc.*

Cognouerunt, siue certiores facti sunt de verbo, quod dictum erat eis de puero hoc, quod natus erat populo saluator.

Verf. 18. *Et omnes — ipsis.*

Statim enim annuntiauerunt Ioseph et matri pueri, quaecunque dicta erant ipsis ab angelo, et de multitudine coelestis militiae. Nec his solum, verum etiam omnibus, quibus occurrebant,

3) τὸ πῆμα, abest. A.

4) Hentenius reddendum censet: *notum fecerunt vel diuulgauerunt, ob id potissimum, quod protinus*

τὰ οὐράνια, τὰ διεσῶτα συνάψας καὶ τὰ ἐκπεπολεμαμένα καταλλάξας.

Ἡ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, διότι τοῦ παντοκράτορος Χριστοῦ τικτομένου πᾶς πόλεμος κατελύθη, πάντων ὁμοῦ τῶν ἔθνῶν τῷ κράτει τῶν βωμαίων ὑποταγέντων.

Verf. 14. Ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία.

Ἐν ἀνθρώποις νῦν ἡ πάλας εὐδοκία τοῦ πατρὸς· αὕτη δὲ ἐστὶ, τὸ ἐνανθρωπήσαι τὸν υἱόν, καὶ σῶσαι τὸν ἀπολωλότα ἀνθρώπον. νῦν γὰρ πεπλήρωται, ὃ πάλας εὐδόκησεν, εἶπουν, ὤρισεν, ἠθέλησε.

Verf. 15. Καὶ ἐγένετο — ἡμῖν.

Ἰδωμεν τὸ ῥῆμα, τουτέστιν, ἐξετάσωμεν³⁾ τὸ ῥῆμα, τὸ περὶ τοῦ τεχθῆναι ἡμῖν σωτήρα σήμερον. ἐξετάσωμεν δὲ τοῦτο, διὰ τοῦ δοθέντος ἡμῖν σημείου.

Verf. 16. Καὶ ἦλθον — v. 17. τούτου.

Διεγνώρισαν,⁴⁾ ἤγουν, ἐπληροφορήθησαν περὶ τοῦ ῥήματος τοῦ λαληθέντος αὐτοῖς περὶ τοῦ παιδίου τούτου, ὅτι ἐτέχθη τῷ λαῷ σωτήρ.

Verf. 18. Καὶ πάντες — πρὸς αὐτούς.

Ἀνήγγειλαν γὰρ αὐτίκα τῷ τε Ἰωσήφ καὶ τῇ μητρὶ τοῦ παιδίου πάντα, ὅσα ἤκουσαν παρὰ τοῦ ἀγγέλου, καὶ τὰ περὶ τοῦ πλήθους τῆς οὐρανίου στρατίας. καὶ οὐ μόνον τούτοις, ἀλλὰ καὶ

R 2

πᾶσιν,

tinus sequitur: Et omnes, qui audierunt, mirati sunt. Notum autem est, γνωρίζειν esse et cognoscere, et notum facere.

bant, qui etiam mirabantur de his, quae audiebant.

Verf. 19. *Maria autem — haec.*

Quae a pastoribus dicta erant. Conseruabat autem apud sese.

Verf. 19. *Conferens — suo.*

Examinauit haec apud se ipsam, et comparans ad Gabrielis ab exordio salutationem, ac sine semine conceptum, et absque doloribus puerperium, partumque sine corruptione: et paulatim certitudinem suscipiebat perfectiorem.

Verf. 20. *Et reuersi sunt — ipsos.*

Reuersi sunt ad gregem suum.

Verf. 21. *Quumque — utero.*

Quemadmodum apud nos sacerdotes, quando baptizant, tunc etiam nomen imponunt: ita et apud Hebraeos, quando circumcidunt, tunc etiam nomen imponunt.

Dubitabit autem aliquis, quare Christus circumcisus est, qui circumcisioni finem erat impositurus? Cui respondendum est, quod hoc secundum dispensationem actum est. Nisi enim circumcisus fuisset, nequaquam eius doctrina suscepta fuisset, sed omnino repudiata, tanquam alienigenae: neque credidisset quispiam, ipsum esse Christum de semine Abraham expectatum. Omnes enim, qui ab Abraham descendebant, sigillum ac signum habebant circumcisionis, quae distinguebat illos ab aliis gentibus. Ob hoc itaque circumcisus est. Legem etiam in hoc adimplens, sicut

πάσιν, οἷς ἐνετύγχανον, οἱ καὶ ἀκούσαντες ἔθαύ-
μασαν, περὶ ὧν ἤκουσαν.

Verf. 19. Ἡ δὲ μαριάμ — ταῦτα.

Τὰ παρὰ τῶν ποιμένων λαληθέντα, συνετήρησε
δὲ ταῦτα παρ' ἑαυτῇ.

Verf. 19. Συμβάλλουσα — αὐτῆς.

Παρεξετάζουσα ταῦτα καθ' ἑαυτὴν, πρὸς τε
τὸν ἐξ ἀρχῆς εὐαγγελισμόν τοῦ γαβριήλ, καὶ
τὴν ἄσπορον σύλληψιν, καὶ τὴν ἀνώδιον κύησιν,
καὶ τὸν ἀφθορον τόκον, καὶ τελειωτέραν⁵⁾ ἡρέμα
δεχομένη πληροφορίαν.

Verf. 20. Καὶ ὑπέσρεψαν — αὐτούς.

Ἐπέσρεψαν εἰς τὴν ποιμνὴν αὐτῶν.

Verf. 21. Καὶ ὅτε — καιλία.

Ὡσπερ οἱ παρ' ἡμῖν ἱερεῖς, ὅτε βαπτίζουσι, τότε
καὶ ὀνομάζουσιν· οὕτω καὶ οἱ παρ' ἑβραίοις, ὅτε
περιτέμνουσι, τότε καὶ τὴν κλῆσιν ἐπιτιθέασιν.

Ἀπορήσει δὲ τις, ὅτι ἐπειδὴ⁶⁾ πάυειν τὴν
περιτομὴν ἔμελλεν ὁ χριστός, διατί περιετμήθη;
πρὸς ὃν ἀπολογητέον, ὅτι κατ' οἰκονομίαν, εἰ μὴ
περιετμήθη γὰρ, οὐκ ἂν ὅλως παρεδέχθη δι-
δάσκων, ἀλλ' ἀπεπέμφθη ἂν, ὡς ἀλλόφυλος,
οὐδ' ἂν ἐπίστευσέ τις, ὅτι αὐτός ἐστι ὁ προσδοκώμε-
νος χριστός ἐκ σπέρματος ἑβραϊκῆς. οἱ γὰρ ἐξ
ἑβραϊκῆς ἅπαντες, σφραγίδα καὶ σημεῖον τὴν
περιτομὴν εἶχον, διασέλλουσαν αὐτοὺς ἀπὸ τῶν
ἄλλων ἔθνων. περιετμήθη μὲν οὖν διὰ τοῦτο,
πληρῶν κἀνταῦθα τὸν νόμον, ὥσπερ καὶ ἐν ταῖς

R 3

ἄλλοις

⁶⁾ ἐπεὶ πάυειν. B.

in aliis quoque praeceptis legalibus: ne legis transgressor videretur. Hanc autem cessare facit, et valde rationabiliter. Hebraeorum enim circumcisio Christianorum baptisma figurabat ac praesignabat. Quemadmodum enim illa signabat eos, et ab omni gente distinguebat: ita et hoc Christianos. († Et sicut illa superfluam corporis particulam, ita et hoc amputat peccatum superfluum.) Oportebat autem cessare figuram, veniente exemplari: et quiescere signum, adhibito significato. Nam hoc per seipsum adimplet, et superfluum est, quicquid reliquum est.

Verf. 22. *Et quando —*

Mosi.

Lex quidem Dei erat, utpote ab eo data. Dicebatur autem et Mosi, tanquam ab eo scripta. Iubebat autem, ut quae semen suscepisset ac peperisset masculum, impura haberetur usque ad quadraginta dies. Hoc autem ordinabat ad requiem matris, ne statim viri suis, quae peperissent, vxoribus commiscerentur: nondum curato labore, qui parientes consequitur. Verum Dei genitrix huic certe legi subiecta non erat, eo quod semen non susceperat: obediuit tamen, ne legem transgredi videretur. Purgationis autem eorum, puta matris pueri ac sponsi eius: appropriabantur enim et viris purgationes vxorum suarum.

Verf. 22.

7) ἐξ ἀβραάμ non exprimit interpres.

ἄλλοις νομικοῖς παραγγέλμασιν, ἵνα μὴ δόξη
 τοῦ νόμου παραβάτης. ἔπαυσε δὲ ταύτην καὶ
 πᾶν εὐλόγως. ἡ γὰρ περιτομὴ τῶν ἑβραίων,
 τὸ βάπτισμα τῶν χριστιανῶν ἐτύπου καὶ προσή-
 μαιεν. ὡσπερ γὰρ ἐκείνη τοὺς ἐξ ἄβραάμ⁷⁾
 ἐσφράγιζε καὶ διέσπλεν ἀπὸ παντὸς ἔθνους· οὕτω
 καὶ τοῦτο τοὺς χριστιανούς. [καὶ⁸⁾ καθάπερ ἐκεί-
 νη περιττὸν ἀποτέμνει τοῦ σώματος μέρος· οὕτω
 καὶ τοῦτο τὴν ἁμαρτίαν ἀποτέμνει, περιττὴν
 ὑπάρχουσαν.] ἔδει δὲ παυθῆναι τὸν τύπον, ἐλ-
 θόντος τοῦ πρωτοτύπου, καὶ σιγήσαι τὸ μνημόν.
 ἐπισάντος τοῦ μνηνομένου. τὸ γὰρ ἑαυτοῦ πεπλή-
 ρωκε, καὶ περιττὸν ἐστὶ τοῦ λοιποῦ.

Verf. 22. Καὶ ὅτε — μωυσέως.

Ὁ νόμος, τοῦ θεοῦ μὲν ἦν, ὡς παρ' αὐτοῦ ὑφηγη-
 θεῖς· ἐλέγστο δὲ καὶ τοῦ μωυσέως, ὡς παρ' αὐτοῦ
 γραφεῖς. ἐκέλευε δὲ τὴν σπερματιδιῆσαν⁹⁾ καὶ⁹⁾ Leuit. 22, 3.
 τεκούσαν ἄρσεν, ἀκάθαρτον νομίζεσθαι μέχρι
 τεσσαράκοντα ἡμερῶν. τοῦτο δὲ προσέταπτεν εἰς
 ἀνάπαυσιν τῆς μητρὸς, ἵνα μὴ εὐθύς οἱ ἄνδρες
 τεκούσαις ταῖς γαμεταῖς ἑαυτῶν συμπλέκωνται,
 μήπω τὴν ἀπὸ τοῦ τεκεῖν ταλαιπωρίαν θεραπεύ-
 σάσαις. ἀλλ' ἡ θεοτόκος, οὐχ ὑπέκειτο μὲν τῷ
 νόμῳ τούτῳ, διὰ τὸ μὴ σπερματιδιῆσαι· ἐπειθάρ-
 χησε δὲ αὐτῷ, ἵνα μὴ δόξη παραβαίνειν τὸν νό-
 μον. τοῦ καθαρισμοῦ δὲ αὐτῶν, ἦτοι, τῆς μητρὸς
 τοῦ παιδίου καὶ τοῦ μνηστῆρος αὐτῆς. ὠκειοῦντα
 γὰρ οἱ ἄνδρες. τὸν καθαρισμόν τῶν γυναικῶν
 αὐτῶν.

R 4

Verf. 22.

⁹⁾ Haec in margine. A. Hentenius haec in fine
 scholii ex margine sui Codicis addiderat.

Verf. 22. *Adduxerunt* — v. 23.
vocabitur.

Sisterent, siue adferrent domino in templum, quod erat Ierosolymis. Scriptum erat enim in lege: Omne masculinum adaperiens vuluam, primum videlicet, hoc est, primogenitum: sanctum domino vocabitur: siue, separatim domino vocabitur.

Consecrabantur autem Hebraeorum primogenita Deo, quia olim primogenita Aegyptiorum morti tradidit pro libertate Hebraeorum.

Sed haec quidem primogenita iam apertam adaperiunt vuluam: aperitur enim in viri congressu, quando semen infundit: Solus autem Christus nondum apertam, supernaturaliter aperuit, et clausam, naturaliter seruauit: quia etiam solus hic proprie sanctus est domino, et secundum diuinitatem, quia filius eius: et secundum humanitatem, utpote vnitus filio eius. Itaque licet propter dictam causam de omnibus primogenitis praesens verbum statutum est, solum tamen Christum directe respicit.

† † Amphilochii Iconensis: Quod attinet naturam virginis, portae virgineae prorsus non apertae sunt, voluntate eius, qui in vtero gerebatur, secundum dictum de eo: haec est porta domini, et intrabit et exibat, et erit porta clausa. Quod vero attinet potentiam nati domini, nihil clausum est domino, sed omnia aperta sunt.

Verf. 24.

9) Exod. 13, 15.

1) Haec in margine a manu recentiori. A. Vide Amphiloch. p. 26. D.

Verf. 22. Ἀνήγαγον — v. 23. κληθήσεται.

Παρασησάμ, εἶπουν, ἀποκομίσαμ τῷ κυρίῳ εἰς τὸν ἐν ἱεροσολύμοις ναόν. ἐγγεγραπτό γάρ ἐν τῷ νόμῳ ὅτι πᾶν ἄρσεν¹⁾ διανοίγον μήτραν, πρῶτον ε) Exod. 13, 2. δηλονότι, τουτέσι, πρωτότοκον, ἅγιον τῷ κυρίῳ κληθήσεται, ἤγουν, ἀθωρισμένον τῷ θεῷ κληθήσεται.

Ἀφιερῶντο δὲ τὰ πρωτότοκα τῶν ἐβραίων τῷ θεῷ, διότι πάλαμ²⁾ τὰ πρωτότοκα τῶν αἰγυπτίων ἐθανάτωσεν ὑπὲρ ἐλευθερίας τῶν ἐβραίων.

Ἄλλα τὰ μὲν ἄλλα πρωτότοκα προδιανομῆσαι διανοίγουσι τὴν μήτραν· προδιανοίγεται γάρ τῇ συνουσία τοῦ ἀνδρός, ὅτε τὸ σπέρμα εἰσακοντίζεται· μόνος δὲ ὁ χρῆσός μὴπω διανομῆσαι διήνοιξεν ὑπερφυῶς, καὶ κεκλεισμένην κατὰ φύσιν ἐτήρησεν. ἐπεὶ καὶ μόνος οὗτος ἅγιος τῷ κυρίῳ κυρίως· κατὰ τὴν θεότητα μὲν, ὡς υἱὸς αὐτοῦ· κατὰ δὲ τὴν ἀνθρωπότητα, ὡς ἠνωμένος τῷ υἱῷ αὐτοῦ. ὥσε, εἰ καὶ διὰ τὴν ῥηθεϊσάν αἰτίαν περὶ πάντων τῶν πρωτοτόκων ἐνομοθετήθη τὸ παρὸν ῥητόν, ἀλλά γε πρὸς τὸν χρῆσόν μόνον ὀρθῶς ἀπέβλεπεν.

[Ἀμφιλοχίου¹⁾ ἰκονίου· πρὸς μὲν τὴν παρθενικὴν φύσιν, οὐδ' ὅλως αἱ παρθενικαὶ πύλαι ἀνεώχθησαν, βουλήσει τοῦ ἀετίως κυοφορηθέντος, κατὰ τὸ φάσκιον περὶ αὐτοῦ ῥητόν· αὕτη ἢ²⁾ πύλη τοῦ κυρίου, καὶ εἰσελεύσεται, καὶ ἐξελεύσεται, καὶ ἔσται ἡ πύλη κεκλεισμένη·³⁾ ὡς δὲ πρὸς τὴν δύναμιν τοῦ τεχθέντος δεσπότου, οὐδὲν κέκλειται τῷ κυρίῳ, ἀλλά πάντα ἀνεώκται.]

R 5,

Verf. 24.

³⁾ Apud Amphiloeh, additur: ὡς πρὸς τὴν παρθενικὴν τοίνυν φύσιν, οὐδ' ὅλως ἠνεώχθησαν αἱ παρθενικαὶ πύλαι.

s) Ezech. 44, 2
videretur respiciere.

Verf. 24. *Et ut darent — columbarum.*

Adduxerunt eum, inquit, ut sisterent domino, sicut dictum est, et ut darent hostiam pro eo, illa scilicet, quae dicta sunt. Iussit enim lex, ut darent par turturum, propter pueri temperantiam: est enim turtur animal castissimum: aut duos pullos columbarum, propter eius foecunditatem: columba namque foecundissima est. Erant autem et haec, et illa duplicia. Vnum enim offerebatur in placationem, alterum in oblationem. Verum, sicut Christi mater praedictae legi subiecta non erat, sic nec ipse praesenti.

Cap. III. De Simeone.

Verf. 25. *Et ecce — Israël.*

Id est, reuocationem, redemptionem Israëlitici populi a seruitute. Expectabat autem hanc ex libris prophetis Christum annuntiantibus, qui noui Israëlitici populi reuocatio est, reuocans eum ab erroris seruitute.

Verf. 25. *Et spiritus — eum.*

Spiritus sanctus prophetiae. Non erat autem sacerdos, ut mihi interim videtur: alias enim et hoc omnino manifestasset euangelista, tanquam magnam viri dignitatem.

Verf. 26. *Et responsum acceperat —
domini.*

Legens enim quodam tempore prophetias, quae de Christo erant, quum inuenisset, quod Deus

incar-

Verf. 24. Καὶ τοῦ δοῦναι — περιτερωῶν.

Ἀνήγαγον αὐτόν, ³⁾ Φησι, ὑπὲρ τοῦ παραστῆσαι τῷ κυρίῳ, καθὼς εἴρηται, καὶ ὑπὲρ τοῦ δοῦναι θυσίαν ὑπὲρ αὐτοῦ τὰ ρηθέντα. ἐπέταττε γὰρ ὁ νόμος, δίδουαι ζευγος τρυγόνων, ὑπὲρ σωφροσύνης τοῦ παιδός· σωφρονέσατον γὰρ ἡ τρυγών. ἡ δὲ νεοσσός περιτερωῶν, ὑπὲρ τεκνογονίας αὐτοῦ· γονιμώτατον γὰρ ἡ περιτερωά. διττὰ δὲ καὶ ταῦτα, καὶ κείνα, ἵνα τὸ μὲν εἴη εἰς ἐξίλασμα· τὸ δὲ εἰς ὀλοκάρπωμα. ὥσπερ δὲ ἡ μήτηρ τοῦ Χριστοῦ οὐχ ὑπέκειτο τῷ προρρηθέντι νόμῳ· οὕτως οὐδὲ αὐτὰς τῷ παρόντι.

Κεφ. Γ. Περὶ τοῦ συμφέων.

Verf. 25. Καὶ ἰδοὺ — ἰσραήλ.

Ἀνάκλησιν, λύτρωσιν τοῦ ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ, ἀπὸ τῆς δουλείας. προσεδόκα δὲ ταύτην ἐξ ἀναγκάσεως τῶν προφητικῶν βιβλῶν, αἱ κατήγγελον τὸν Χριστόν, ὅς ἐστιν ἀνάκλησις τοῦ νέου ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ, ἀνακαλούμενος αὐτὸν ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς πλάνης.

Verf. 25. Καὶ πνεῦμα — αὐτόν.

Πνεῦμα ἅγιον, προφητείας. οὐκ ἦν δὲ ἱερεὺς ὁ συμφεών, ὡς ἐμοὶ τέως δοκεῖ. ἡ γὰρ ἂν ἐδήλωσε καὶ τοῦτο πάντως ὁ εὐαγγελιστής, ὡς ἀξίωμα τοῦ ἀνδρός.

Verf. 26. Καὶ ἦν αὐτῷ κεχρηματισμένον — κυρίου.

Ἀναγνώσκων γὰρ ποτε τὰς περὶ Χριστοῦ προφητείας, καὶ εὐρών, ὅτι θεὸς ἂν ἐνανθρωπήσῃ μίλλει,

incarnandus esset, ad supernaturale mysterium, tanquam homo, anhelabat: ideo etiam oraculum, siue responsum, accepit, se non moriturum, donec ipse Christum oculis videret corporeis. Christum autem domini dixit, propter eius ad patrem similitudinem. Dominum enim intelligit nunc patrem.

† † Equidem inueni etiam in Codicibus nonnullis de hoc iusto viro, quod fuerit ex septuaginta interpretibus Hebraïcis, tempore Ptolemaei Philadelphi. Interpretantes enim illi omnes vaticinium Iesaiæ prophetae: ecce, virgo in vtero habebit: hoc solus Symeon non credidit prophetae, donec ei ab diuino angelo responsum esset, ipsum non visurum mortem, donec Christum domini in manus acceperit.

Verf. 27. *Et venit — templum.*

Motus a spiritu sancto.

Verf. 27. *Et quum — suas.*

Statim enim cognouit eum perspicacissimis oculis.

Verf. 28. *Et benedixit Deum.*

Qui incarnatus erat.

Verf. 28. *Et ait — v. 29. verbum tuum.*

Nunc omnino me absoluis a vita, quemadmodum olim dixeras mihi requirenti de tua incarnatione.

Verf. 29.

1) τοῖς τῆς σῶματος ὀφθαλμοῖς. B.

2) γὰρ νῦν τὸν πατέρα νόει. B.

3) In margine, à manu prorsus recenti. A.

7) Codices nunc appellat, fabulas aniles, quarum magnam multitudinem in peregrinatione sua a vetulis accepit diuinus Origenes.

μέλλει, πρὸς τὸ ὑπερφυῆς τοῦ μυστηρίου, ὡς ἀνδρῶπιος, ἰλιγγίασε. διὸ καὶ χρησμοδίαν ἔλαβεν, εἶπουν, ἀπόφασιν, ὡς οὐκ ἀποθανεῖται μέχρις ἂν ἴδῃ αὐτὸν τὸν χριστὸν τοῖς⁴⁾ αὐτοῦ ὀφθαλμοῖς. τὸν χριστὸν δὲ κυρίου εἶπε, διὰ τὴν πρὸς τὸν πατέρα οἰκείωσιν. κύριον γὰρ⁵⁾ νόει, τὸν πατέρα.

[Εὐρεῖν⁶⁾ καὶ γὰρ ἐν τισὶ τῶν⁷⁾ ἀντιγράφων περὶ τοῦ δικαίου τούτου ἀνδρὸς, ὡς ἐκ τῶν ἑβδομήκοντα ἑρμηνευτῶν, τῶν ἑβραίων, ἦν, ἐν ταῖς ἡμέραις πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου. μεθερμηνεύοντες γὰρ ἐκεῖνοι πάντες τὴν πρόρρησιν ἡσαίου τοῦ προφήτου, τό· ἰδοὺ, ἡ⁸⁾ παρθένος ἐν γαστρὶ⁹⁾ ἔξει τούτο μόνος ὁ συμεὼν ἠπίσει τῷ προφήτῃ, ὃν τὴν⁸⁾ . . . ἐκεῖνο χρηματιοθεῖς ὑπὸ θεοῦ ἀγγέλου, μὴ ἰδεῖν θάνατον, ἕως ἂν τὸν χριστὸν κυρίου δέξηται ἐν ταῖς ἑαυτοῦ χερσίν.]

Verf. 27. Καὶ ἦλθεν — ἱερόν.

Τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ κινήθεῖς.

Verf. 27. Καὶ ἐν — αὐτοῦ.

Διέγνω γὰρ αὐτὸ παρευδύ, τοῖς διορατικοῖς ὀφθαλμοῖς.

Verf. 28. Καὶ εὐλόγησε τὸν θεόν.

Τὸν ἐνανθρωπήσαντα.

Verf. 28. Καὶ εἶπε — v. 29. ῥῆμά σου.

Νῦν ἀπολύεις με, τοῦ βίου πάντως, καθὼς ἑρηκᾶς μοι, πάλα διαποροῦντι περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς σῆς ἐνανθρωπήσεως.

Verf. 29.

⁸⁾ Sententia interim ita suppleri potest: ἕως ἢν αὐτῷ χρηματιοθέν.

Vers. 29. *In pace.*

In pace cogitationum. Nunc enim, quae me turbabant, de diuina incarnatione cogitationes, pacificatae sunt.

Vel, In pace intrepiditatis: quia deinceps mortem non metuam, propter profundam senectutem.

Vel, In pace gaudii, quia deinceps non contristabor propter libertatem Israelis: iam enim vidi liberatorem.

Vers. 30. *Quia viderunt — salutare tuum.*

Nunc dimittis me, inquit, quia vidi incarnationem tuam: hanc enim vocat Salutare, utpote pro hominum salute factam.

Vers. 31. *Quod — populorum.*

Quod salutare disposuisti coram omnibus, ut omnibus manifestum esset, non Iudaeis tantum, verum etiam aliis gentibus.

Vers. 32. *Lumen — Israël.*

† **O** qui vere lumen et es, et diceris, ad reuelationem gentium, ad manifestationem affectuum, ad increpationem daemonum: et gloriam populi tui Israelis, noui videlicet: in quo per te est destructio malorum, quae sunt praeter naturam, et possessio bonorum, quae sunt secundum naturam, et acquisitio bonorum, quae sunt supra naturam. Vel, virtus et cognitio diuinitatis.

Lumen:

⁹⁾ διότι ἔδου. B.

¹⁰⁾ Haec in margine habet A. Codex B. habet inferioris, post κατηξίωσεν, hoc modo. Ἐτέρως δὲ, Φῶς,

Vers. 29. Ἐν εἰρήνῃ.

Ἐν εἰρήνῃ λογισμῶν. νῦν γὰρ οἱ ταρσάττοντες μο
 λογισμοὶ περὶ τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως εἰρήνευσαν.

Ἡ ἐν εἰρήνῃ ἀφοβίας, μηκέτι φοβούμενον
 τὸν θάνατον, διὰ τὸ βαδύ μου γῆρας.

Ἡ ἐν εἰρήνῃ χαρᾶς, μηκέτι λυπούμενον ὑπὲρ
 τῆς ἐλευθερίας τοῦ Ἰσραήλ. εἶδον γὰρ ἤδη τὸν
 ἐλευθερωτήν.

Vers. 30. Ὅτι εἶδον — σωτήριόν σου.

Νῦν ἀπολύεις μέ, φησιν, ὅτι⁹) εἶδον τὴν ἐναν-
 θρώπησίν σου. ταύτην γὰρ καλεῖ σωτήριον, ὡς
 ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ἀνθρώπων γεγενημένην.

Vers. 31. Ὁ — λάων.

Ὅπερ σωτήριον ὠκονόμησας ἐνώπιον πάντων, ἵνα
 πᾶσιν εἶη φανερόν, οὐ μόνον Ἰουδαίοις, ἀλλὰ καὶ
 τοῖς ἄλλοις ἔθνεσι.

Vers. 32. Φῶς — Ἰσραήλ.

[Φῶς,¹) ὃ Φῶς ἀληθινὸν καὶ ὄν καὶ καλούμε-
 νον,²) εἰς ἀποκάλυψιν ἔθνων, εἰς φανέρωσιν τῶν
 παθῶν, εἰς ἔλεγχον τῶν δαιμονίων.³) καὶ δόξαν
 λαοῦ σου Ἰσραήλ, τοῦ νέου δηλονότι, οὐ⁴) δόξα
 διὰ σοῦ, ἡ ἀπίκτησις τῶν παρὰ φύσιν κακῶν καὶ
 κτήσις τῶν κατὰ φύσιν καλῶν, καὶ ἐπίκτησις
 τῶν ὑπὲρ φύσιν ἀγαθῶν. ἡ ἢ ἀρετὴ, καὶ ἡ γνῶ-
 σις, καὶ ἡ θέωσις.]

Φῶς

Φῶς, ὃ Φῶς ἀληθινόν. Pro ὃ, exhibet A. ὡς,
 pro ὄν autem ὦν.

²) καλέμενέ. B. Sed hoc, relatum ad Christum,
 postulat etiam ἀληθινέ.

³) δαιμόνων. B.

⁴) δόξα non agnoscat Hentenius.

Lumen: quod gentibus errore coecis visum restituat. Reuelationem enim vocat, visus restitutionem. Ad gloriam id quidem et nominis celebritatem populi tui Israëlitici. Nam gloria illorum est, quod secundum humanitatem sis ab eis progenitus. Et vere salutaris incarnatio, gentes quidem illustravit illustratione diuinæ cognitionis ac virtutis: Iudaeos vero glorificauit, quia cognatus eorum fieri dignatus est.

Verf. 33. *Et erant — de illo.*

Mirabantur, non quod tunc primum de illo audissent, sed quod praeter ea, quae prius didicerant, adhuc mirabiliora percipiebant.

Verf. 34. *Et benedixit — Israël.*

In casum his, qui ad ea offendunt, quae hominis sunt, qui cadunt in incredulitatem diuinitatis eius: erectionem vero his, qui adhaerent rebus, quae Dei sunt. Situs est autem, utpote lapis angularis, coniungens ad seipsum duos populos, veterem ac nouum. Nam et per Iesaiam praedixit Deus, Ecce pono in Sion lapidem offensionis et petram scandali.

† In casum quidem carnis, siue, carnalis prudentiae et affectionum, ac cogitationum malarum et daemonum, ac legis literalis: Erectionem vero spiritus, siue, spiritualis prudentiae ac naturalium potentiarum, virtutisque et cognitionis ac legis spiritualis.

Verf. 34.

5) καί, omittit. A.

6) πρώτου, abest. A.

Φῶς ὄν, εἰς ἀνάβλεψιν μὲν ἔθνων, τῶν τε-
 τυφλωμένων τῇ πλάνῃ. ἀποκάλυψιν γὰρ λέγει,
 τὴν ἀνάβλεψιν. εἰς δόξαν δὲ⁵⁾ καὶ εὐκλείαν λαοῦ
 σου τοῦ ἰσραηλιτικοῦ. δόξα γὰρ αὐτοῖς, τὸ βλα-
 σῆσαί σε ἐξ αὐτῶν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον. καὶ ὄν-
 τως ἢ σωτήριος ἐνανθρώπησις αὐτοῦ, ἐφώτισε
 μὲν τὰ ἔθνη, φωτισμὸν θεογνωσίας καὶ ἀρετῆς·
 ἐδόξε δὲ τοὺς ἰουδαίους, ὅτι συγγενῆς αὐτῶν
 γενέσθαι κατηξίωσε.

Verf. 33. Καὶ ἦν — περὶ αὐτοῦ.

²Ἐθαύμαζον, οὐχ ὡς τότε⁶⁾ πρῶτον περὶ αὐ-
 τοῦ⁷⁾ μανθάνοντες, ἀλλ' ὡς, ἐφ' οἷς προμεμα-
 θήκεσαν, ἔτι παραδοξότερα προσενωτιζόμενοι.

Verf. 34. Καὶ εὐλόγησε — ἰσραήλ.

Εἰς πτώσιν μὲν, τῶν προσκοπτόντων τοῖς ἀνθρώ-
 ποπρεπέσιν αὐτοῦ, καὶ πιπτόντων εἰς ἀπίσταν
 τῆς θεότητος αὐτοῦ· ἀνάσασιν δὲ, τῶν προσ-
 εχόντων τοῖς θεοπρεπέσιν αὐτοῦ, καὶ ἀνισαμέ-
 νων πρὸς πίσιν τῆς θεότητος αὐτοῦ. κῆται δὲ,
 ὡς λίθος ἀκρογωνιαίος, συνδέων ἐφ' ἑαυτῶ τοὺς
 δύο λαοὺς, τὸν τε παλαιὸν καὶ τὸν νέον. ἐπεὶ
 καὶ διὰ ἡσαίου προανεφώνησεν ὁ θεός· ὅτι⁸⁾ ἰδοὺ⁹⁾ ἰερ. 28, 16.
 τίθημι ἐν σιών λίθον προσκόμματος καὶ πέτραν^{8, 14. Rom. 9,}
 σκανδάλου. 33.

[⁸⁾ Εἰς πτώσιν μὲν σαρκὸς, ἦτοι, τοῦ σαρ-
 κικοῦ φρονήματος καὶ παθῶν καὶ λογισμῶν πο-
 νηρῶν καὶ δαιμόνων, καὶ τοῦ κατὰ τὸ γράμμα νό-
 μου· ἀνάσασιν δὲ, πνεύματος, ἡγουν, πνευμα-
 τικοῦ φρονήματος καὶ φυσικῶν δυνάμεων καὶ ἀρε-
 τῆς καὶ γνώσεως καὶ τοῦ κατὰ τὸ πνεῦμα νόμου.]

Verf. 34.

⁷⁾ θαυμάζοντες, pro μανθάνοντες. A.

⁸⁾ ἢ πάλιν εἰς. B. Codex A. haec in margine habet.

Verf. 34. *Et — contradicitur.*

Et in miraculum, cui ab infidelibus contradicitur, siue, contradictionem sustinens: miraculum enim erat, vtpote neque homo tantum, neque Deus tantum, sed Deus simul, et homo (quod Graece vnico dicitur vocabulo *Θεὸς ἄνθρωπος*) ideoque quasi rei, quae supra naturam est, contradicunt ii, qui omnia secundum naturam inquirunt, nec quicquid supernaturale intelligere possunt.

Quidam vero, signum, cui contradicitur, dicunt crucifixionem: signum quidem, quasi symbolum amoris erga homines: nam hanc propter homines sustinuit: huic vero ab infidelibus contradicitur, vtpote rei probrosae.

Verf. 35. *Et tuam — gladius.*

Gladium nominauit, dolorem acutissimum maximeque diidentem, qui penetrauit cor matris Dei, dum filius eius cruci affixus est. De hoc enim cruciату nunc vaticinatus est.

Verf. 35. *Et — cogitationes.*

Eorum, qui suspicabantur, hanc non esse illius matrem. Sicut enim multi ad ea respicientes, quae hominis sunt, dicebant hominem tantum esse, filium Mariae: ita rursus alii attendentes ad ea, quae diuinitatis eius erant, suspicabantur, quod esset tantum Deus, nec esset haec mater eius: tunc autem intuentes eam amare dolentem, ac plurimum lugentem, naturaeque cedere, crediderunt, quod mater esset eius: et retegebant, siue prodeiebant cogitationes cordium suorum, quae a suspitione processerant.

Verf. 34. Καὶ — ἀντιλεγόμενον.

Καὶ εἰς θαῦμα ἀντιλεγόμενον τοῖς ἀπίστοις, εἶπουν, ἀντιλογίας ὑφιστάμενον. Θαῦμα γὰρ ἦν, ὡς μήτε ἀνθρώπος μόνον ᾶν, μήτε θεὸς μόνον, ἀλλὰ θεᾶνθρώπος. διὸ καὶ, ὡς ὑπερφουῶντες, ἀντιλέγουσι, πάντα κατὰ φύσιν ἐξετάζοντες, καὶ μηδὲν ὑπερφουῶντες ἐννοεῖν δυνάμενοι.

Τινὲς δὲ σημεῖον ἀντιλεγόμενον, τὴν σαύρα-
σιν λέγουσι. σημεῖον μὲν, ὡς σύμβολον Φιλαν-
θρωπίας· διὰ τοὺς ἀνθρώπους γὰρ ταύτην ὑπέ-
μεινεν· ἀντιλεγόμενον δὲ, ὡς ὀνειδιζομένην ὑπὸ
τῶν ἀπίστων.

Verf. 35. Καὶ σοῦ — ῥομφαία.

Ῥομφαίαν δὲ ὠνόμασε, τὴν τμητικωτάτην καὶ
ὀξεῖαν ἐδύνην, ἣτις διήλθε τὴν καρδίαν τῆς θεο-
μήτορος, ὅτε ὁ υἱὸς αὐτῆς προσηλώθη τῷ σαυ-
ρῶ. περὶ ταύτης γὰρ τῆς ἀλγηδόνος νῦν προεφή-
τευσεν.

Verf. 35. Ὅπως — διαλογισμοί.

Τῶν ὑποπτευόντων, ὅτι οὐκ ἔστιν αὐτῆς μήτηρ αὐ-
τοῦ. ὡς περὶ γὰρ πολλοὶ, ἀποβλέποντες εἰς τὰ
ἀνθρωποπρεπῆ αὐτοῦ, ἔλεγον, ὅτι ἀνθρώπος
μόνον ἔστιν, υἱὸς τῆς μαρίας· οὕτως ἄλλοι πάλιν,
ἀποβλέποντες εἰς τὰ θεοπρεπῆ αὐτοῦ, ὑπό-
πτευσαν, ὅτι θεὸς μόνον ἔστι, καὶ οὐκ ἔστιν αὐτῆς
μήτηρ αὐτοῦ. τότε δὲ θεασάμενοι ταύτην πικρῶς
ὀδυνωμένην, καὶ σφοδρῶς ὀδυρομένην, καὶ ἠττω-
μένην τῆς φύσεως, ἐπίστευσαν, ὅτι μήτηρ αὐτοῦ
ἔστι, καὶ ἀπεκάλυψαν, εἶπουν, ἐξηγόρευσαν
τοὺς διαλογισμοὺς τῶν καρδιῶν αὐτῶν, τοὺς τῆς
ὑποψίας.

Cap. IV. De Anna Prophetissa.

Verf. 36. *Et erat — multis.*

Prouectae admodum aetatis, siue anus.

Verf. 36. *Et vixerat — v. 37. die.*

Ob hoc enim prophetica etiam gratia dotata fuit, quia non discedebat de templo, ieiuniis et obsecrationibus Deo seruiens nocte ac die.

Verf. 38. *Et haec — domino.*

Gratias agebat Deo incarnato.

Verf. 38. *Ac loquebatur — Ierusalem.*

Loquebatur de eo, quod hic esset redemptio. Verum Simeon quidem, figura erat veteris testamenti, Anna autem noui: inter quos medius positus Christus, illud absoluebat, hoc vero retinebat: ostendens, quod vetus quidem cessat, nouum autem viuuit.

Verf. 39. *Et ut — Nazaret.*

Omnia, quae erant circa pueri praesentationem, ac circa hostias, de quibus iubebat lex.

Quaere autem primo capite euangelii secundum Matthaeum dicti illius expositionem: Ecce angelus domini apparet in somnis Ioseph dicens, surge et accipe puerum et matrem eius et fuge in Aegyptum.

ΚεΦ. Δ. Περὶ ἀννης τῆς προ-
φήτιδος.

Verf. 36. Καὶ ἦν — πολλῶς.

Προβεβηκυῖα, εἶπουν, γραῦς.

Verf. 36. Ζήσασα — v. 37. ἡμέραν.

Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ προφητικοῦ χαρίσματος ἠξιώθη, διότι οὐκ ἀφίστατο ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ, ἐν νηθείαις καὶ δεήσεσι λατρεύουσα νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν τῷ Θεῷ. λατρείαν δέ, τὴν δουλείαν καὶ θραπείαν νόει.

Verf. 38. Καὶ αὕτη — κυρίῳ.

Ἡὐχαρίσει τῷ Θεῷ, τῷ ἐνανθροπήσαντι.

Verf. 38. Καὶ ἐλάλει — ἱερουσαλήμ.

Ἐλάλει περὶ αὐτοῦ, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ λυτρωτής. ἀλλ' ὁ μὲν συμεῶν, τύπος ἦν τῆς παλαιᾶς διαθήκης· ἡ δ' ἀννα, τῆς νέας, ὧν μέσος ὁ Χριστὸς κείμενος, τὸν μὲν ἀπέλυσε, τὴν δὲ παρακατέσχεν, ἐμφαίνων, ὅτι ἡ μὲν παλαιὰ, πέπαυται, ἡ δὲ νέα, ζῇ.

Verf. 39. Καὶ ὡς — ναζαρέτ.

Ἄπαντα, τὰ περὶ τῆς παραστάσεως τοῦ παιδίου, καὶ τὰ περὶ τῆς θυσίας, περὶ ὧν ὁ νόμος ἐκέλευε.

Ζήτησον δὲ καὶ ἐν τῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον τὴν ἐξήγησιν τοῦ ἰδοῦ,*) ἀγγε- x) Matth. 2, 13. λος κυρίου φαίνεται κατ' ὄναρ τῷ ἰωσήφ, λέγων, ἐγερθεὶς παράλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ φεῦγε εἰς αἴγυπτον.

Verf. 40. *Puer autem — super illum.*

Quoad humanitatem haec omnia intellige. Tanquam puer enim crescebat aetate: corroborabatur autem aduersus malitiam, spiritu, siue vnita sibi diuinitate. Nam spiritus vocatur et diuinitas: implebatur vero sapientia, tanquam diuinitati vnitus: gratia quoque vniti sibi Dei erat super illum, quae ipsum moderabatur, regebat et componebat.

Vel etiam alio modo. Corroborabatur spiritu, videlicet sancto: gratia autem Dei, siue patris, erat super illum. Sicut enim incarnatus est ex patris beneplacito, ac superueniente spiritu sancto: ita etiam conuersabatur ac operabatur per beneplacitum patris et cooperationem spiritus sancti.

Verf. 41. *Et ibant — v. 43. Ierusalem.*

Finitis diebus, videlicet die festo paschae, diebusque azymorum. Remansit autem, siue relictus est in Ierusalem, volens commisceri doctoribus.

Verf. 43. *Et non — eius.*

Iuxta diuinam prouidentiam hoc factum est, ne prohiberent eum, quasi puerum et sine literis.

Verf. 44. *Existimantes — v. 46. doctorum.*

Vnum quidem diem consumserunt, quando venerunt itinere diei, et requirebant illum inter cognatos et notos: alterum quando non inuento eo reuersi sunt in Ierusalem quaerentes illum: circiter tertium vero tandem inuenerunt illum.

In

9) γὰρ, abest. A.

7) τὸ, addit. A.

Verf. 40. Τὸ δὲ παιδίον — ἐπ' αὐτῷ.

Κατὰ τὸ ἀνθρώπινον ταῦτα πάντα νόησον. ὡς παιδίον. γὰρ ἤυξαν ἐμὲν, εἰς ἡλικίαν, ἐκραταιοῦτο δὲ, κατὰ τῆς κακίας, πνεύματι, ἤγουν, τῇ ἠνωμένῃ αὐτῷ θεότητι. πνεῦμα γὰρ καλεῖται καὶ ἡ θεότης. καὶ ἐπληροῦτο μὲν σοφίας, ὡς ἠνωμένοι τῇ σοφίᾳ· χάρις δὲ τοῦ ἠνωμένου αὐτῷ θεῷ ἦν ἐπ' αὐτῷ, παιδαγωγῶσα τούτο καὶ ῥυθμίζουσα καὶ κατακοσμοῦσα.

Ἡ καὶ ἐτέρως, ἐκραταιοῦτο μὲν πνεύματι, ἦτοι, τῷ ἁγίῳ· χάρις δὲ ἰ) θεοῦ, ἤγουν, τοῦ πατρὸς, ἦν ἐπ' αὐτῷ. ὡς περὶ γὰρ ἐσαρκώθη, πατρὸς εὐδοκία, καὶ πνεύματος ἁγίου ἐπελεύσει οὕτω καὶ ἐπολιτεύετο, καὶ ἐνήργει, εὐδοκία μὲν τοῦ πατρὸς, συνεργία δὲ τοῦ ἁγίου πνεύματος.

Verf. 41. Καὶ ἐπορεύοντο — v. 43.
 ἱερουσαλήμ.

Τελειωσάντων τὰς ἡμέρας τὰς τῆς ἑορτῆς τοῦ πάσχα καὶ τῆς ἑορτῆς τῶν ἀζύμων, ὑπέμειγε δὲ, εἶπουν, ὑπελείφθη ἐν ἱερουσαλήμ, βουλόμενος συμμίζῃ τοῖς διδασκάλοις.

Verf. 43. Καὶ οὐκ — αὐτοῦ.

Κατὰ θεῖαν οἰκονομίαν, ἵνα μὴ κωλύσωσιν αὐτὰν, ὡς παῖδα καὶ ἀγράμματα.

Verf. 44. Νομίσαντες — v. 46. διδασκάλων.

Μίαν μὲν ἡμέραν ἀνέλωσαν, ὅτε ἦλθον ἡμέρας ὁδόν, καὶ ἀνεζήτησαν αὐτὸν ἐν ταῖς συγχρηῖσι καὶ ἐν τοῖς γνωστοῖς· ἐτέραν δὲ, ὅτε μὴ εὗροντες αὐτόν, ὑπέσρεψαν εἰς ἱερουσαλήμ, ζητοῦντες αὐτόν· κατὰ τὴν τρίτην δὲ λοιπὸν εὗρον αὐτόν.

In templo inuenitur Christus, siue in sacro loco, et in sacro negotio, ac in sacro homine.

Verf. 46. *Audientem — eos.*

Audientem et interrogantem de legalibus, vt a puero intelligentia eius cognita foret. Timeamus ergo, qui praeceptores sumus, quoniam in medio nostrum est Christus, attendens, quo pacto doceamus.

Verf. 47. *Stupébant — eius.*

Oportebat enim hoc fieri, vt, quum postea doceret, facile ab illis reciperetur.

Verf. 48. *Et viso eo obstupuerunt.*

Ioseph videlicet et mater eius. Obstupuerunt autem, non propter intelligentiam tantum et responsa illius, verum etiam propter audaciam.

Verf. 48. *Et ad illum — te.*

Patrem, Ioseph nominauit, vtpote sponsum suum, et illius nutritium. Dolentes autem quaerebant illum, propter longam moram et desiderium. Si quis ergo prae desiderio dolens quaerat eum, inueniet illum.

Verf. 49. *Et dixit — me?*

Quasi errantem videlicet: Deus enim non errat.

Verf. 49. *Nesciebatis — me?*

Id est, in domo patris mei. Dicebat autem de templo, quod Deo patrique suo a Salomone aedificatum

τῷ ἱερῷ δὲ εὐρίσκειται ὁ χριστός, ἡγουν, ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ τόπου, καὶ ἐν τῷ ἱερῷ πράγματι, καὶ ἐν τῷ ἱερῷ ἀνθρώπῳ.

Verſ. 46. Ἀκούοντα — αὐτοῦς.

Ἀκούοντα καὶ ἐπερωτῶντα περὶ τῶν νομίμων, ἵνα ἐκ νεότητος ἡ σύνεσις αὐτοῦ γνῶριδιῇ. φοβησώμεν οὖν οἱ διδάσκαλοι, γινώσκοντες, ὅτι ἐν μέσῳ ἡμῶν ἐστὶν ὁ χριστός, προσέχων, πῶς διδάσκομεν.

Verſ. 47. Ἐξίσαντο — αὐτοῦ.

Ἔδει γὰρ τοῦτο γενέσθαι, ἵνα ὕπερον διδάσκων εὐπαράδεκτος αὐτοῖς ἔη.

Verſ. 48. Καὶ ἰδόντες αὐτὸν ἐξεπλάγησαν.

Ὁ ἰωσήφ, δηλονότι, καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ. ἐξεπλάγησαν δὲ, οὐ μόνον διὰ τὴν σύνεσιν καὶ τὰς ἀποκρίσεις αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν τόλμαν.

Verſ. 48. Καὶ πρὸς — σε.

Πατέρα αὐτοῦ, τὸν ἰωσήφ ὠνόμασεν, ὡς μνηστῆρα ἑαυτῆς, καὶ ὡς τροφὸν αὐτοῦ ὀδυνώμενοι δὲ ἐζήτουν αὐτὸν, διὰ τὴν σχέσιν. καὶ εἴ τις δὲ ἐκ πόθου ὀδυνώμενος ζητήσῃ αὐτὸν, εὕρήσῃ αὐτόν.

Verſ. 49. Καὶ εἶπε — με;

Ὡς πλανώμεναν, δηλαδή. Θεὸς οὐ πλανᾷται.

Verſ. 49. Οὐκ ἴδετε — με;

Ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ πατρός μου. ἔλεγε δὲ περὶ τοῦ ἱεροῦ, ὃ τῷ θεῷ καὶ πατρὶ αὐτοῦ ἁ σαλομαῶν

catum erat. Verum mater eius de adoptiuo patre loquuta fuerat: ipse autem eum, qui natura sibi pater erat, manifestabat.

Verf. 50. *Et ipsi — illis.*

Quod erat de templo.

Verf. 51. *Et descendit — illis.*

Docens, vt subditi simus, non solum naturalibus parentibus, verum etiam adoptiuis.

Verf. 51. *Et mater — suo.*

Quae de templo dixerat ac similia, tanquam verba non simpliciter pueri, sed etiam filii Dei. Conseruabat autem, examinans apud sese, vtpote quae non vulgariter dicta erant.

Verf. 52. *Et Iesus — homines.*

Tanquam puer lege humanae naturae paulatim ad haec proficiebat. Nam vt Deus omnino perfectus erat.

† Gregor. Theolog. Proficiebat, inquit, vt aetate, ita et sapientia et gratia. Non haec accipere oportet per augmentum. Quid enim? Num qui ab initio perfectus erat, perfectior fieri poterat? Sed quod haec paulatim denudaret ac demonstraret.

Cap.

ἀκοδόμησεν. ἀλλ' ἡ μὲν μήτηρ αὐτοῦ, περὶ τοῦ
 θέσει πατρὸς αὐτοῦ εἶπεν· αὐτὸς δὲ ταύτη τὸν
 φύσει πατέρα αὐτοῦ ἐγνώρισε.

Verf. 50. Καὶ αὐτοὶ — αὐτοῖς.

Τὸ περὶ τοῦ ἱεροῦ.

Verf. 51. Καὶ κατέβη — αὐτοῖς.

Παιδέων ὑποτάττεσθαι, μὴ μόνον τοῖς φύσει
 γονεῦσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς θεοῖς.

Verf. 51. Καὶ ἡ μήτηρ — αὐτῆς.

Τὰ περὶ τοῦ ἱεροῦ, καὶ τὰ τοιαῦτα, ὡς ρήματα,
 οὐχ ἀπλῶς παιδὸς, ἀλλὰ καὶ υἱοῦ τοῦ θεοῦ.
 διετήρει δὲ ταῦτα, ἐξετάζουσα καθ' ἑαυτήν, ὡς
 μὴ ἀπλῶς εἰρημένα.

Verf. 52. Καὶ ἰσοῦς — ἀνδράποισ.

Ὡς παιδίον, νόμῳ φύσεως ἀνθρωπίνης, προ-
 ἔκοπτεν εἰς ταῦτα κατὰ μικρὸν· ὡς γὰρ θεός,
 παντέλειος ἦν.

[Γρηγορίου ²⁾ τοῦ θεολόγου· προέκοπτε, φη-
 σιν, ³⁾ ὡσπερ ἡλικία, οὕτω καὶ σοφία καὶ χά-
 ριτι. οὐ τῶ ταῦτα λαμβάνειν αὐξήσιν· τί γὰρ
 τοῦ ἀπ' ἀρχῆς τελείου γένοιτ' ἂν τελεώτερον;
 ἀλλὰ τῶ κατὰ μικρὸν ταῦτα παραγουμνοῦσθαι
 καὶ παρεκφάινεσθαι.]

Κεφ.

³⁾ Gregor. Nazianz. pag. 86. fin.

Cap. V. De verbo, quod factum est
ad Iohannem.

Cap. III. v. I. *Anno — Caesaris.*

Post praedictum Augustum Tiberius fuit Caesar Romanorum, hoc est, Imperator. Tunc enim Caesar rege maior erat: postea vero Caesaris dignitas depressa est. Significat autem euangelista et tempus Caesaris, qui tunc imperabat, et praesidium, more historiae, Id enim historicis mos erat.

Verf. I. *Praeside — Tetrarcha.*

De his accurate dictum est capite secundo euangelii secundum Matthaeum, ubi de Ioseph dicitur: Audiens autem, quod Archelaus regnaret in Iudaea pro Herode patre suo, timuit illo ire.

Verf. 2. *Sub — Caiapha.*

Atqui eo tempore solus Annas pontifex erat: Caiaphas enim pontifex factus est circiter annum, quo crucifixus est saluator. Verum euangelista coniunxit et Caiapham, tanquam adiutorem. Erat enim gener eius, et communem inter sese gubernationem habebant, veluti diximus sexagesimo quinto iuxta Matthaeum capite, ubi de Petro dicitur, Et ingressus intro sedebat cum ministris. Siquidem etiam Annas postmodum opitulabatur Caiaphae in pontificatu ipsius.

Verf. 2.

*) ἐπὶ abest etiam in his Codicibus in contextu Matthaei.

*) καὶ καὶ καὶ α. B.

ΚεΦ. Ε. Περὶ τοῦ γενομένου ῥή-
ματος πρὸς ἰωάννην.

Cap. III. v. 1. Ἐν ἔτει — καίσαρος.

Μετὰ τὸν προῤῥηθέντα αὐγούσον, ὁ τιβέριος γέγονε καίσαρ τῶν ῥωμαίων, τουτέστιν, αὐτοκράτωρ. τότε μὲν γὰρ ὁ καίσαρ μείζων ἦν τοῦ βασιλέως· ὕπερον δὲ τὸ τοῦ καίσαρος ὑπεβιβάθη ἀξίωμα. παρασημειῦται δὲ τὸν καιρὸν τοῦ τετηνικαῦτα καίσαρος, καὶ τῶν ἡγεμόνων ὁ εὐαγγελιστῆς, νόμῳ ἱστορίας. ἔθος γὰρ τοῦτο τοῖς ἱστορικοῖς.

Verf. 1. Ἡγεμονεύοντος — τετραρχούντος.

Ἐιρηται περὶ τούτων ἀκριβῶς ἐν τῷ δευτέρῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον, ἐνθα κεῖται περὶ τοῦ ἰωσήφ τό' ἀκούσας¹⁾ δὲ, ὅτι ἀρχέλαος βα- γ) Matth. 2, 22. σιλέυει⁴⁾ τῆς ἰσδαίας, ἀντὶ ἡρώδε τῷ πατρὸς αὐτοῦ, ἐφοβήθη ἐκεῖ ἀπελθεῖν.

Verf. 2. Ἐπὶ — καϊάφα.

Καὶ μὴν, κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον μόνος ὁ ἄννας ἦν ἀρχιερεὺς· ὁ γὰρ καϊάφας ὕπερον γέγονεν ἀρχιερεὺς, κατὰ τὸν ἑνιαυτὸν τῆς τοῦ σωτῆρος σταυρώσεως· ἀλλ' ὁ εὐαγγελιστῆς συμπαρέλαβε καὶ τὸν καϊάφαν, ὡς συμπράκτορα τοῦ ἄννα. ἦν γὰρ γαμβρὸς αὐτοῦ, καὶ κοινήν αὐτῷ τὴν κατοικίαν εἶχεν, ὡς εἰρήκαμεν ἐν τῷ ἐξηηκοστῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον, ἐνθα κεῖται περὶ τοῦ πέτρου· ὅτι²⁾ καὶ εἰσελθὼν ἔσω²⁾ Matth. 26, 58 ἐκάθητο μετὰ τῶν ὑπηρετῶν. καὶ γὰρ³⁾ ὁ ἄννας ὕπερον συνέπραττε τῷ καϊάφῃ ἐν τῇ ἀρχιερωσύνῃ αὐτοῦ.

Verf. 2.

Verf. 2. *Factum est* — v. 3. *Iordanem.*

Quaere tertio capite euangelii secundum Matthaeum dictum illud, In diebus illis venit Iohannes baptista, praedicans in deserto Iudaeae: et lege totam illius verbi enarrationem.

Verf. 3. *Praedicans* — *peccatorum.*

De his manifeste dictum est in prooemio euangelii secundum Marcum, ubi dicitur, Fuit Iohannes baptizans in deserto, et praedicans baptismum poenitentiae in remissionem peccatorum.

Verf. 4. *Sicut scriptum est* — *femitas eius.*

Haec prophetae verba declarata sunt tertio capite euangelii iuxta Matthaeum. Quae vero sequuntur, prophetia est docens, quod aequabit Christus inaequalitatem mundi, tortuositatem ac asperitatem hominum corrigens, ac delens aratro euangelicorum praeceptorum. Ait enim,

† Desertum est, hic mundus aut humana natura, siue cuiusque anima, propter infructuositatem bonorum, quae a veteri transgressione prouenit. Vox autem clamantis dicitur, morbi sensus, quasi per conscientiam clamans contra ea, quae quisque deliquit, arguendo cordis occulta, et adhortando ad resipiscendum, et etiam ad parandum viam domini. Praeparatio autem est morum et cogitationum ad melius mutatio. Via vero domini est vita, quae virtuti secundum deum
inni-

5) Inclusa omittit. B.

7) A. in margine. B. in textu. Nomen sancti Maximi non habet Hentenius.

Verf. 2. Ἐγένετο — v. 3. ἰορδάνου.

Ζήτησον ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον, τό· ἐν δὲ^{a)} ταῖς ἡμέραις ἐκείναις παρα-^{a)} γίναται ἰωάννης ὁ βαπτιστής, κηρύσσων ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς ἰουδαίας· καὶ ἀνάγνωθι τὴν ἐξήγησιν ὅλην τοῦ τριούτου ἔρητου.

Verf. 3. Κηρύσσων — ἀμαρτιῶν.

Ἐρηται περὶ τούτου σαφῶς ἐν τῷ προοιμίῳ τοῦ κατὰ μάρκον, ἔνθα κεῖται τό· ἐγένετο^{b)} ἰωάννης ^{b)} βαπτίζων ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ κηρύσσων βάπτισμα μετανοίας εἰς ἄφεσιν ἀμαρτιῶν.

Verf. 4. Ὡς γέγραπται — τρίβους αὐτοῦ.

Ταυτὶ τὰ προφητικά διερμηνεύθησαν ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον· τὰ δὲ ἐφεξῆς, προφητεία ἐστὶ διδάσκουσα, ὅτι ἐξισώσει τὴν ἀνωμαλίαν τοῦ κόσμου ὁ χριστὸς, τὰς σκολιότητας καὶ τραχύτητας τῶν ἀνθρώπων εὐθύνων καὶ λεαίνων τῷ ἀρότρῳ τῶν εὐαγγελικῶν ἐντολῶν. [ἀκουε^{δ)} γάρ· πᾶσα φάραγξ κ. τ. λ.]

[Τοῦ ἀγίου Μαξίμου ἔρημός ἐστιν^{ε)}] ὁ κόσμος οὗτος, ἢ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, ἢ ἡ ἐκάστου ψυχὴ, διὰ τὴν ἐκ τῆς ἀρχαίας παραβάσεως ἀκαρπίαν τῶν ἀγαθῶν· φωνὴ δὲ βοῶντος^{β)} λέγεται, ἢ κατὰ συνείδησιν ἐπὶ τοῖς ἐκάστῳ πλημμεληθεῖσι συναίδησις, οἶονεὶ βοῶσα τὸν ἔλεγχον κατὰ τὸ κρυπτόν τῆς καρδίας, καὶ παραινοῦσα μετανοεῖν καὶ ἐτοιμάσαι τὴν ὁδὸν κυρίου· ἐτοιμασία δὲ, ἢ τῶν τρόπων^{δ)} καὶ τῶν λογισμῶν ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολή· ὁδὸς δὲ κυρίου, ὁ κατὰ θεὸν ἐνάρετος βίος.

^{δ)} λόγος, pro λέγεται. B. Hoc malim, etsi illud legit Hentenius.

^{ε)} τρόπων τε καὶ. B.

innititur. Semitae quoque, varia sunt studia secundum deum. Has rectas faciunt, qui recte atque irreprehensibiliter virtutem sectantur. Bonum enim, inquit, non est bonum, nisi recte et bene fiat.

Verf. 5. *Omnis — deprimetur.*

† Vallis est cuiusque caro, quae multo ac vehementi fluxu affectionum, in modum torrentis demissa, spiritualement animae continuitatem ac coniunctionem ad Dei colligantis legem diuidit. Potest autem et anima vallis intelligi, quae frequenti ac veloci malarum cogitationum defluxu cauatur, et spiritualis planitiei pulchritudinem per prauitatem abiicit. Omnis ergo huiusmodi vallis per eos implebitur, qui viam domini parant, hoc est, ad debitum statum perueniet, per prauitatis et ignorantiae abiectionem, et virtutis ac scientiae adiectionem, recipietque decentem naturalium virtutum ornatum.

† Mons est scientia omnis falsi nominis, elata contra veram dei scientiam. Collis vero est omnis iniquitas, contra virtutem erecta.

† Aut mons significat spiritus, qui falsam producant scientiam: collis vero eos, qui operantur malitiam, qui omnes deprimuntur, deiicientur, diruentur, et auferentur per contrariam scientiam, et oppositam virtutem.

† Item alio quoque modo, qui falsae scientiae habitum in veram scientiam, et prauitatis efficaciam in actum virtutis immutauerit, hic per
mod-

1) A. in margine. B. in textu. Hentenius omittit, τοῦ αὐτῆ.

2) Σεῖ, abest. A.

3) τε καί. B.

βίος· τρίβει δὲ αὐτοῦ, τὰ διάφορα κατὰ θεὸν ἐπιτηδεύματα, ἅς εὐθύρουνσι οἱ ὀρθῶς καὶ ἀμέμπτως τὴν ἀρετὴν ἐπιτηδεύοντες. οὐ καλόν, γὰρ φησι, τὸ καλόν, ὅταν μὴ καλῶς γίνηται.]

Verf. 5. Πᾶσα — ταπεινωθήσεται.

[Τοῦ αὐτοῦ· Φάραγξ¹⁾ ἐστίν, ἡ ἐκάστου σάρξ, ἢ τῷ πολλῷ καὶ σφοδρῷ βέβηματι τῶν παθῶν ἐκχαραδρωθεῖσα, καὶ τὴν πρὸς τὴν ψυχὴν, κατὰ τὸν τοῦ συνδήσαντος θεοῦ²⁾ νόμον, πνευματικὴν συνέχειαν³⁾ καὶ συνάφειαν διατμηθεῖσα. δυνατὸν δὲ, καὶ τὴν ψυχὴν νοσηθῆναι φάραγγα, τὴν τῇ συχνῇ καὶ ὀξείᾳ τῶν πονηρῶν λογισμῶν ἐπιβροῇ κοιλανθεῖσαν, καὶ τῆς πνευματικῆς ὀμολότητος τὸ κάλλος διὰ τῆς κακίας ἀποβαλοῦσαν. πᾶσα τοίνυν τοιαύτη φάραγξ τῶν ἐτοιμασάντων τὴν ὁδὸν κυρίου πληρωθήσεται, τουτέστιν, εἰς τὴν ὀφειλομένην ἤξει κατάσασιν, διὰ τῆς ἀποβολῆς τῆς κακίας καὶ τῆς ἀγνοίας, καὶ τῆς ἐπιβολῆς τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς γνώσεως, καὶ ἀπολήφεται τὴν εὐπρέπειαν τῶν κατὰ φύσιν δυνάμεων.

Ἄροσ μὲν ἐστίν, πᾶσα γνῶσις ψευδάνυμος, ἐπαιρομένη κατὰ τῆς ἀληθοῦς γνώσεως τοῦ θεοῦ· βουνοῦ δὲ, πᾶσα κακία κατεξανισταμένη τῆς ἀρετῆς.

Ἡ ὀροσ μὲν, τὰ ἐνεργητικὰ τῆς ψευδοῦς γνώσεως πνεύματα· βουνοῦ δὲ, τὰ ποιητικὰ τῆς κακίας, ἃ πάντα ταπεινωθήσεται καταβαλλόμενα καὶ κατασκαπτόμενα καὶ ἀπορριπτόμενα διὰ τε τῆς ἀντιθέτου γνώσεως καὶ τῆς ἀντικειμένης ἀρετῆς.

Καὶ καθ' ἕτερον δὲ λόγον, ὁ μεταγαγὼν τὴν ἕξιν τῆς ψευδοῦς γνώσεως εἰς τὴν τῆς ἀληθοῦς, καὶ τὴν ἐνεργειαν τῆς κακίας εἰς τὴν τῆς ἀρετῆς, οὗτος διὰ τῆς καθαιρέσεως τῶν ὀρέων καὶ τῶν

montium et collium subuersionem, vallium concauitates repleuerit.

† Obliqua, sunt sensuum motiones, quae praeter naturam fiunt: directa vero, secundum naturam. Rursum asperae viae sunt tentationum impetus, quae nobis inuitis accidunt: planae autem sunt attractiones, quae per has fiunt in patientia et gratiarum actione: explanat enim et mutat laboriositatem illarum, gratiarum actio cum patientia. Obliqua vero manifestius dici possunt, tentationes voluntariae, quae per voluptatem accidunt: est enim varia et mutabilis voluptas. Asperae autem viae dicuntur, quae per dolorem inuitis nobis accidunt.

Vallis et mons ac collis, loca sunt inaequalia et accessu difficilia. Significantur autem per vallem praefracti et ad prauitatem allicientes: vallis enim praerupta est. Per montem et collem elati, duri, ac infructuosi ad virtutem. Impletur autem omnis vallis, iniecto eo, quod deerat, videlicet pietate ac virtute: deprimitur vero omnis mons et collis, ablato superfluo, puta impietate ac prauitate.

Quod autem dicitur Omnis, etsi vniuersale sit, saepius tamen apud Hebraeos non vniuersum significat, sed simpliciter multitudinem. Potest et alio quoque modo vallis quidem illos innuere, qui in profundum perditionis deiecti sunt: qui implebuntur per euangelicam praedicationem. Mons et collis, elatos daemones, qui deprimentur et euertentur a Christo.

Verf. 5.

4) Haec inferius habebat Hentenius, post, καὶ συμπαθεῖα.

Βουνῶν ἀναπληροῦ τὰς τῶν Φαράγγων κοιλότητας.

Σκολιά⁴⁾ μὲν, τὰ παρὰ Φύσιν κινήματα τῶν αἰδήσεων· εὐθείαι δὲ, τὰ κατὰ Φύσιν. καὶ πάλιν τραχεῖαι μὲν, αἱ τῶν ἀκουσίων πειρασμῶν προσβολαί· ὁδοὶ δὲ λείαι, αἱ διὰ τούτων μεθ' ὑπομονῆς καὶ εὐχαριστίας⁵⁾ ἀγωγή. ἐμαλίζεσθαι γὰρ καὶ μεταβάλλει τὸ τραχὺ καὶ ἐπίπονον αὐτῶν⁶⁾ ἢ μεθ' ὑπομονῆς εὐχαριστία. σκολιά δὲ, σαφέστερον εἰπεῖν, οἱ δὲ ἡδονῆς ἐκούσιοι πειρασμοὶ· πολύτερος γὰρ ἡ ἡδονή· ὥσπερ καὶ τραχεῖαι, αἱ δὲ ὀδύνης ἀκούσιοι.]

Καὶ ὁ⁷⁾ Φάραγξ καὶ τὸ ὄρος καὶ ὁ βουνός, ἀνώμαλα καὶ δυσπρόσιτα. αἰνιττεται δὲ διὰ τῆς Φάραγγος μὲν, τοὺς ἀποτόμους καὶ ἐλκυστικούς εἰς κακίαν· ἀπότμος γὰρ καὶ ἀπόκρημνος ἡ Φάραγξ· διὰ τοῦ ὄρους δὲ καὶ βουνοῦ, τοὺς ἐπηρεζόμενους καὶ σκληροὺς καὶ ἀκάρπους εἰς ἀρετήν. Καὶ πληροῦται μὲν πᾶσα Φάραγξ ἐπιβαλλομένου τοῦ λείποντος, ἡγουν, τῆς εὐσεβείας καὶ ἀρετῆς· ταπεινοῦται δὲ πᾶν ὄρος καὶ βουνός, ἀποτεμνομένου τοῦ περιττεύοντος, ἦτοι, τῆς ἀσεβείας καὶ κακίας.

Τὸ δὲ πᾶς, εἰ καὶ καθολικόν ἐστιν, ἀλλ' οὐκ παρ' ἑβραίοις πολλάκις οὐ σημαίνει τὸ καθόλου, ἀλλὰ πλῆθος ἀπλῶς· εἴη δ' ἂν καὶ ἕτερος Φάραγξ μὲν, οἱ καταρραγέντες εἰς βάθος ἀπωλείας ἄνθρωποι, οἵτινες ἐπληρώθησαν τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος· ὄρος δὲ καὶ βουνός, οἱ ἐπηρεζόμενοι δαίμονες, οἵτινες ἐταπεινώθησαν καὶ κατέπεσον ὑπὸ τοῦ χριστοῦ.

T 2

Vers. 5.

5) *Attractiones Hentenii alienissimae sunt.* ἀγωγή est viuendi consuetudo et ratio.

6) τῶν πειρασμῶν.

7) In textu ἡ. Dicitur autem utroque modo. Malim tamen ἡ, vt mox.

Verf. 5. *Et obliqua fient — planae.*

Obliqua sunt viae peruersae hominum, et asperae viae, opiniones ipsorum, haec fient recta et plana, ita vt per ea aequabiliter pergant ad Christum. Aut etiam obliquitas et asperitas prauitatis, in rectitudinem et planitiem virtutis immutabitur.

Vel alio quoque modo: obliquitas et asperitas veteris legis, in rectitudinem ac perfectionem euangelii conuertetur. Veteris quidem legis obliquitas, erat obscuritas ac varietas: asperitas vero, austeritas et incompassibilitas. Rursus euangelii rectitudo est claritas ac simplicitas: lenitas autem, mansuetudo et compassibilitas.

Verf. 6. *Et videbit — Dei.*

Salutare lumen euangelii, vel salutarem incarnationem, quae ambo praeparauit Deus ante faciem omnium populorum.

Verf. 7. *Dicebat — ira?*

Haec etiam scripsit Matthaeus capite tertio sui euangelii, et in eo declarata sunt.

Verf. 8. *Facite — Abrahae.*

Similiter et haec.

Verf. 9. *Tam autem — mittitur.*

Pari modo et haec: quare ergo ibi omnium enarrationem.

Verf. 5. Καὶ ἔσαμ τὰ σκολιά — λέϊας.

Τὰ σκολιά ἦδη τῶν διετραμμένων ἀνθρώπων, καὶ αἱ τραχεῖαι γνῶμαι αὐτῶν εὐδυνύσσονται καὶ λεανθήσονται, ὡσεὶ ὀδεύειν ἐπ' αὐτῶν ὁμαλῶς τοῦ χριστοῦ. ἢ καὶ ἡ σκολιότης καὶ τραχύτης τῆς κακίας, εἰς εὐδύτητα καὶ λειότητα ἀρετῆς μεταστήσεται.

Ἡ καὶ ἐτέρως, ἡ σκολιότης καὶ ἡ τραχύτης τοῦ παλαιοῦ νόμου, εἰς εὐδύτητα καὶ λειότητα τοῦ εὐαγγελίου μεταβληθήσεται. τοῦ δὲ παλαιοῦ νόμου σκολιότης μὲν, ἡ ἀσάφεια καὶ ποικιλία τραχύτης δὲ, τὸ αὐστηρὸν καὶ ἀσυμπαδές· καὶ τοῦ εὐαγγελίου πάλιν εὐδύτης μὲν, ἡ σαφήνεια καὶ ἀπλότης· λειότης δὲ, ἡ πραότης καὶ συμπαδεία.

Verf. 6. Καὶ ὄψεται — Θεοῦ.

Τὸ σωτήριον Φῶς τοῦ εὐαγγελίου, ἢ τὴν σωτήριον ἐναυθρώπησιν, ἃ καὶ ἄμφω ἠτοίμασεν ὁ Θεὸς κατὰ πρόσωπον πάντων τῶν λαῶν.

Verf. 7. Ἐλεγεν — ὀργῆς;

Ταῦτα καὶ ὁ ματθαῖος ἀνέγραψεν ἐν τῷ κριτῷ κεφαλαίῳ τοῦ εὐαγγελίου αὐτοῦ. καὶ ἠρμηνεύθησαν ἐν ἐκείνῳ.

Verf. 8. Ποιήσατε — εἰβραάμ.

Ὁμοίως καὶ ταῦτα.

Verf. 9. Ἦδη δὲ — βάλλεται.

Παραπλησίως καὶ ταῦτα, καὶ ζήτησεν ἐκεῖ τὴν ἐξήγησιν πάντων.

Cap. VI. De his, qui Iohannem
interrogabant.

Verf. 10. *Et interrogabant — faciemus?*

Iussi facere fructus poenitentia dignos interrogant.

Verf. 11. *Respondens — habenti.*

Tradat nullam omnino habenti: aut habenti quidem, sed inutilem.

Verf. 11. *Et qui — faciat.*

Per traditionem vestis ac cibi inducuntur hi ad pauperum subsidium, communicationem et mutuum amorem. Nihil ergo nunc, quod grauius esset, illis praecipit: sciens, quod non multo post Christus euangelica stabiliturus esset praecepta.

Verf. 12. *Venerunt — v. 13. exigite.*

Habebant enim constitutum de exactionibus, de quantitate et qualitate exactorum.

Verf. 14. *Interrogabant — calumniemini.*

Concutiebant enim et calumniabantur multos, quasi a Caesare deficientes, aut insidiatore: eo quod vitam turpiter quaestuofam ducerent.

Verf. 14. *Et — vestris.*

Tesseris frumentariis. Omnes ergo admonebat diuersimode, vt expediebat, perfectiorem doctrinam Christo relinquens.

Verf. 15.

Κεφ. 5. Περὶ τῶν ἐπερωτησάντων
τὸν ἰωάννην.

Verf. 10. Καὶ ἐπηρώτων — ποιήσομεν;

Κελευθέντες ποιῆν καρπούς ἀξίους τῆς μετανοίας, ἐπερωτῶσιν.

Verf. 11. Ἀποκριθεὶς — ἔχοντι.

Μεταδότω τῷ μηδὲως ἔχοντι, ἢ τῷ ἔχοντι μὲν, ἀχρηστον δέ.

Verf. 11. Καὶ ὁ — ποιείτω.

Διὰ τῆς μεταδόσεως τοῦ ἐνδύματος καὶ τῆς τροφῆς εἰσηγείται τούτοις τὴν ἀντίληψιν τῶν πενήτων, καὶ τὸ κοινωνικὸν καὶ φιλάλληλον. οὐδὲν αὖν βαρύτερον, τό γε νῦν ἔχον, ἐπιτάττει αὐτοῖς, εἰδώς, ὅτι ὁ χριστὸς οὐκ εἰς μακρὰν νομοθετήσει τὰς εὐαγγελικὰς ἐντολάς.

Verf. 12. Ἦλθον — v. 13. πράσσετε.

Διάταγμα γὰρ εἶχον ἐπὶ ταῖς ἀπαιτήσεσι περὶ ποσότητος καὶ ποιότητος τῶν ἀπαιτουμένων.

Verf. 14. Ἐπηρώτων — συκοφαντήσητε.

Διέσειον γὰρ καὶ ἐσυκοφάντουν πολλοὺς, ὡς ἀποστάτας ἢ ἐπιβούλους τοῦ καίσαρος, δι' αἰσχροκέρδειαν.

Verf. 14. Καὶ — ὑμῶν.

Τοῖς σιτηρεσίοις. καταλλήλως οὖν πᾶσι παρεγγέ-
σε, τὴν τελεωτέραν διδασκαλίαν ἀπολελοιπώς
τῷ χριστῷ.

Verf. 15. *Expectante — populo.*

Suspicante, deinde interpretatur verbum.

Verf. 15. *Et cogitantibus — v. 16. omnibus.*

Cogitantibus omnibus, num ipse esset Christus, quem prophetae annuntiabant. Obstupefaciebat enim eos conuersatio ac sermo ipsius. Sciens autem Iohannes hanc eorum opinionem acuminis sui spiritus, respondit illam corrigens.

Verf. 16. *Dicens — eius.*

Dictum est et de his capite tertio euangelii iuxta Matthaeum. Lege quoque in prooemio secundum Marcum enarrationem illius verbi, Venit is, qui me fortior est post me.

† Quod Iohannes ait, Non sum dignus, ut soluam corrigiam calceamentorum eius: quantum ad manifestiorem intelligentiam, significat se non esse dignum, qui vel numerari dignus sit postremus eius seruus. Quantum autem ad reconditum sensum, duo calceamenta domini sunt, duae eius peregrinationes, puta a caelo in terram, et a terra ad infernum. Harum enim peregrinationum modos nemo potest soluere, ne si Iohanni quidem sit similis. Quis enim poterit dicere, aut quomodo sit incarnatus, aut quomodo ad infernum descenderit?

Verf. 16. *Ipsa — igni.*

Praedicto tertio capite euangelii secundum Matthaeum etiam de eo inuenies.

† Baptizat

*) ἡ πολιτεία καὶ ὁ λόγος. B.

Vers. 15. Προσδοκῶντος — λαοῦ.

Υπολαμβάνοντος· εἶτα ἐφερμηνεύει τὸν λόγον.

Vers. 15. Καὶ διαλογιζομένων — v. 16. ἅπασι.

Διαλογιζομένων πάντων, μήποτε αὐτὸς εἴη ὁ χριστός, ὃν οἱ προφῆται καταγγέλλουσιν ἐξέπλητε γὰρ αὐτοὺς ὁ λόγος^β καὶ ἡ πολιτεία αὐτοῦ· γνοὺς δὲ ὁ ἰωάννης τὴν τριαύτην αὐτῶν ὑπόληψιν τῷ διορατικῷ πνεύματι, ἀπεκρίνατο διορθούμενος αὐτήν.

Vers. 16. Λέγων — αὐτοῦ.

Ἐιρηται καὶ περὶ τούτων ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον, καὶ ζήτησαν ἐκεῖ. ἀνάγνωθι δὲ καὶ ἐν τῷ προοιμίῳ τοῦ κατὰ μάρκον τὴν ἐξηγήσιν τοῦ ἔρχεται^γ ὁ ἰσχυρότερός μου ὀπίσω^δ) Marc. 1. μου.

† † Ὁ ἰωάννης^β) Φησὶν, οὐκ εἰμι ἰκανὸς λύσαι τὸν ἱμάντα τῶν ὑποδημάτων αὐτοῦ, κατὰ μὲν τὴν προφανῆ ἔννοιαν δηλοῖ, ὅτι οὐδὲ ἔσχατος δούλος αὐτοῦ εἰμι ἄξιος τάττεσθαι· κατὰ δὲ τὸ κρυφιώτερον, δύο ὑποδήματα εἰσι τοῦ κυρίου, ἢ τε ἐξ οὐρανοῦ ἐπὶ τὴν γῆν ἐπιδημία, καὶ ἢ ἐκ γῆς ἐπὶ τὸν ἄδην· τούτων οὐ τῶν δύο ἐπιδημιῶν τοὺς τρόπους οὐ δύναται τις λύσαι, οὐδὲ εἰ κατὰ ἰωάννην ἐστὶ. τίς γὰρ δύναται εἰπεῖν, ἢ πῶς ἐσαρκώσθῃ, ἢ πῶς κατήλθεν εἰς ἄδην;

Vers. 16. Ἄυτός — περὶ.

Ἐν τῷ δηλωθέντι τρίτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον εὐρήσεις καὶ περὶ τούτου.

T 5

[Βαπτίζεις

^β) Hoc in margine Codicis reperit Hentenius. Meorum neuter habet. Huc translatum est ex Theophylact. p. 325. E.

† Baptizat Christus in spiritu sancto fideles, in igne vero infideles: et illud quidem in praesenti vita, hoc autem in futura.

Verf. 17. *Cuius — inextinguibili.*

Haec etiam scripsit Matthaeus, et similiter enucleata sunt tertio capite euangelii ipsius.

Verf. 18. *Multa — populo.*

Multa praeterea et alia de Christo annuntiabat populo, adhortans, ut ad eum accurrerent, et in eum crederent qui iam veniebat. Vel, Multa de salute illorum adhortans eos, ut poeniteret ipsos ac resipiscerent.

Verf. 19. *Herodes autem — v. 20. custodia.*

Postquam videlicet baptizatus fuerat Christus. Dicitur est autem de Iohannis incarceratione vicesimo quinto capite euangelii secundum Matthaeum.

Verf. 21. *Factum est — v. 22. complacitum est.*

Baptizatus orabat, docens eos, qui baptizati sunt orare. Spiritus sanctus autem corporali specie descendit, ut oculis corporalibus hominum videri posset: et etiam in honorem corporis Christi. Sed de eius baptismo planius scripsit Matthaeus tertio capite, et ibi sunt omnia ad verbum explanata.

Verf. 23. *Et ipse — triginta.*

De his pulchre dictum est in principio dicti tertii capitis, ubi habetur, Venit Iohannes Baptista, praedicans in deserto Iudaeae.

† Tri-

1) Haec in margine. A.

[Βαπτίζα¹) χριστός ἐν πνεύματι μὲν ἁγίῳ, τοὺς πιστοὺς ἐν πυρὶ δὲ, τοὺς ἀπίστους. καὶ τὸ μὲν, ἐν τῷ παρόντι β. ω· τὸ δὲ, ἐν τῷ μέλλοντι.]

Verf. 17. Οὐ — ἀσβέσω.

Ταῦτα καὶ ὁ ματθαῖος ἀνέγραψε, καὶ διηρημνεύθησαν ὁμοίως ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ αὐτοῦ.

Verf. 18. Πολλά — λαῶ.

Πολλά καὶ ἕτερα περὶ τοῦ χριστοῦ εὐηγγελίζετο τῷ λαῷ, παρακαλῶν προσδραμεῖν καὶ πισεῦσαι αὐτῷ, ἐρχομένῳ ἤδη· ἢ πολλά περὶ σωτηρίας αὐτῶν, παρακαλῶν μετανοῆσαι αὐτοῦς.

Verf. 19. Ὁ δὲ ἡρώδης — v. 20. Φυλακῆ.

Μετὰ τὸ βαπτισθῆναι τὸν χριστὸν, δηλονότι. εἴρηται δὲ περὶ τῆς φρουρᾶς τοῦ ἰωάννου ἐν τῷ εἰκοστῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον.

Verf. 21. Ἐγένετο — v. 22. ἠυδόκησα.

Βαπτισθεὶς προσήνχετο, διδάσκων, ὅτι χρὴ τοὺς βαπτισθέντας προσεύχεσθαι· τὸ πνεῦμα δὲ τὸ ἅγιον σωματικῶς εἶδει κατήλθεν, ἵνα θεαθῆ τοῖς σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς τῶν ἀνθρώπων, καὶ εἰς τιμὴν τοῦ σώματος τοῦ χριστοῦ. περὶ δὲ τοῦ βαπτίσματος αὐτοῦ πλατύτερον ἔγραψεν ὁ ματθαῖος ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ, καὶ ἡρμηνεύθησαν ἐν ἐκείνῳ πάντα κατὰ ῥῆμα.

Verf. 23. Καὶ αὐτὸς — τριάκοντα.

Περὶ τούτων εἴρηται καλῶς ἐν ἀρχῇ τοῦ ῥηθέντος τρίτου κεφαλαίου, ἔνθα κεῖται τό· ἐν δὲ ταῖς^{d)} d) Matth. 3, 1. ἡμέραις ἐκείναις παραγίνεται ἰωάννης ὁ βαπτιστής, κηρυσσὼν ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς ἰουδαίας.

† Tricenarius hic numerus et temporis, et naturae sensibilis, naturaeque intelligibilis, creatorem ac gubernatorem inducit dominum. Temporis quidem per septem. Tempus enim, per septem dies procedit. Naturae autem sensibilis, per quinque: sunt enim quinque sensus. Naturae vero intelligibilis per octo: paululum enim supra tempus, quod per septem procedit, est intelligibile generatio. Gubernatorem vero, per decem, propter denarium praeceptorum numerum, qui homines ad beatitudinem inducit: Aut ideo, quia litera iota, quae decem significat, principium est humanae appellationis domini, scilicet nominis *ἰησοῦς*. Coniungens itaque septem quinque octo et decem, tricesimum efficit numerum, qui praedictas res mystice ac aenigmatice designat.

Verf. 23. *Incedens.*

Veniens, sese demonstrando ad populum manifesta conuersatione, per signa videlicet et doctrinam.

Verf. 23. *Vt putabatur, filius Ioseph.*

Vt putabatur a Iudaeis, vt enim veritas habebat, non erat filius eius. Vbi autem de Ioseph fecit mentionem, ascendit et ad patrem Ioseph, deinde etiam ad auum eius, et ad proauum ac abauum: et ita consequenter regrediens ascendit vsque Adam.

Dictum est autem de huiusmodi genealogia in primordiis genealogiae, quae apud Matthaeum est

2) Haec vterque in margine.

3) τῶν χρόνων. A.

4) Hentenius videtur legisse: μικρὸν γὰρ ὑπὲρ τῶν χρόνων, τὸν διὰ ἑπτὰ προχωροῦντα ἢ.

5) γέννησις. B.

6) Intellige, εἰσαγγεῖ.

[Ὁ τριάκοντα²⁾ οὗτος ἀριθμὸς χρόνου τε καὶ φύσεως αἰδητῆς καὶ φύσεως νοητῆς δημιουργὸν καὶ προνοητὴν εἰσάγει τὸν κύριον. χρόνου μὲν, διὰ τοῦ ἑπτά· ἐβδοματικὸς γὰρ ὁ χρόνος· φύσεως δὲ αἰδητῆς, διὰ τοῦ πέντε· πενταδικὴ γὰρ ἡ αἰδησις· φύσεως δὲ νοητῆς, διὰ τοῦ ὀκτώ. ὑπὲρ γὰρ τὸν³⁾ χρόνον⁴⁾ ἢ τῶν νοητῶν γένεσις⁵⁾ προνοητὴν⁶⁾ δὲ, διὰ τοῦ δέκα, διὰ τε τὴν δεκάδα τῶν ἐντολῶν⁷⁾ εἰς τὸ εὖ εἶναι τοὺς ἀνθρώπους ἐνάγουσαν, καὶ διὰ τὸ ἀρχὴν εἶναι τῆς ἀνθρωπίνης τοῦ κυρίου προσηγορίας τὸ ἰῶτα. συνθεῖς οὖν τὸν ἑπτά καὶ τὸν πέντε, καὶ τὸν ὀκτώ καὶ τὸν δέκα,⁸⁾ τὸν τριάκοντα πληρώσεις, μουσικῶς τὰ δηλωθέντα ὑπαινιττόμενον.]

Verf. 23. Ἀρχόμενος.⁹⁾

Ἀρχόμενος τῆς εἰς τὸν λαὸν ἀναδείξεως αὐτοῦ, τῆς Φανεραῆς¹⁾ πολιτείας αὐτοῦ,²⁾ ἤτοι, τῶν σημείων καὶ τῆς διδασκαλίας.

Verf. 23. Ὡν, ὡς ἐνομίζετο, υἱὸς ἰωσήφ.

Ὡς ἐδόκει τοῖς ἰουδαίοις. ὡς γὰρ ἡ ἀλήθεια εἶχεν, οὐκ ἦν υἱὸς αὐτοῦ. εἰπὼν δὲ περὶ τοῦ ἰωσήφ, ἀναβαίνει καὶ ἐπὶ τὸν πατέρα τοῦ ἰωσήφ, εἶτα καὶ ἐπὶ τὸν πάππον αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τὸν πρόπαππον καὶ ἐπὶ τὸν ἐπίπαππον, καὶ οὕτω λοιπὸν ἀναποδίζων, ἀνεῖσιν ἄχρι τοῦ ἀδάμ.

Ἐιρηται δὲ περὶ τῆς τοιαύτης γενεαλογίας ἐν τῷ προοιμίῳ τῆς παρὰ τῷ ματθαίῳ γενεαλογίας, ἔνθ' αὖ

7) τὴν videtur interponendum esse.

8) Intellige ἀριθμὸν, quod Hentenius addidit.

9) Bis deinceps ἐρχόμενος videtur legisse Hentenius. Male.

1) Haec interpretatio optime applicari potest vocabulo ἀναδείξεως. Luc. 1, 80.

2) αὐτοῦ omittit. B.

est, vbi dicitur, Filii Dauid, filii Abraham: et ibi quaere causam diuersitatis earum.

Verf. 24. *Qui fuit Eli.*

Ioseph filii Eli. Verum quomodo Matthaeus Ioseph filium dixit Iacob, Lucas autem nunc filium Eli? Quia mortuo Eli sine prole, Iacob, qui frater eius ex eadem matre erat, sumpta illius vxore iuxta legis praeceptum, genuit Ioseph, et factus est Ioseph lege quidem filius Eli, natura vero filius Iacob. Itaque Matthaeus naturalem eius patrem scripsit, Lucas vero legalem, vtrinque enim Ioseph inuenitur generis relationem habere ad Dauid.

Verf. 24. *Qui fuit Matthan.*

Ipsius Eli filii Matthan. Sed quomodo rursus Matthaeus Matthan dicit patrem Iacob, Lucas autem nunc patrem dicit Eli? Quia alius fuit Matthan iste et alius ille. Matrem siquidem ipsius Eli et Iacob primum duxit in vxorem hic Matthan, de quo Lucas, et genuit Eli: deinde iam viduam duxit hanc Matthan ille, qui apud Matthaeum ponitur, quum esset de eadem tribu, quanquam de alia cognatione, et genuit Iacob. Eli itaque et Iacob ab eadem nati sunt matre, diuersis tamen patribus. Reducunt autem genus, Matthan quidem pater Eli ad Resa filium Zorobabel, Matthan vero pater Iacob ad Abiud similiter filium Zorobabel, et vterque ad Zorobabel, a quo duo haec genera diuisa sunt. Alia quoque similia in euangelistarum genealogiis habentur.

ἐνθα κείται τό· υἱοῦ ε) δαυίδ, υἱοῦ ἀβραάμ. καὶ ε) Matth. I, 1
ζήτησον ἐκεῖ τὴν αἰτίαν.

Verf. 24. Τοῦ ἡλεί.

Ἰωσήφ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἡλεί. ἀλλὰ πῶς ὁ μὲν ματθαῖος υἱὸν τοῦ ἰακώβ εἶπε τὸν ἰωσήφ· ὁ δὲ λουκάς νῦν, υἱὸν τοῦ ἡλεί; διότι τοῦ ἡλεί τετελευτηκότος ἀπαιδός, ὁ ὁμομήτριος ἀδελφὸς αὐτοῦ ἰακώβ, λαβὼν τὴν ἐκείνου γυναῖκα κατὰ τὸν νόμον, γεγέννηκε τὸν ἰωσήφ, καὶ γέγονεν ὁ ἰωσήφ νόμος μὲν, υἱὸς τοῦ ἡλεί· φύσει δὲ, υἱὸς τοῦ ἰακώβ. καὶ λοιπὸν ματθαῖος μὲν, τὸν φύσει πατέρα αὐτοῦ ἀνέγραψε· λουκάς δὲ, τὸν νόμῳ. καὶ ἀμφοτέρωθεν γὰρ ὁ ἰωσήφ εὐρίσκεται τὴν ἀναφορὰν τοῦ γένους ἔχων ἐπὶ τὸν δαυίδ.

Verf. 24. Τοῦ ματθάν.

Τοῦ ἡλεί, τοῦ υἱοῦ τοῦ ματθάν. ἀλλὰ πάλιν, πῶς τὸν ματθάν ὁ μὲν ματθαῖος πατέρα λέγει τοῦ ἰακώβ· ὁ δὲ λουκάς νῦν, πατέρα τοῦ ἡλεί; διότι ἄλλος οὗτος ὁ ματθάν καὶ ἄλλος ἐκείνος. τὴν γὰρ μητέρα τοῦ ἡλεί καὶ τοῦ ἰακώβ, πρῶτα μὲν ἐγήμεν ὁ παρὰ τῷ λουκᾷ ματθάν οὗτος, καὶ ἐγέννησε τὸν ἡλεί· εἶτα, ἀποθανόντος ἐκείνου, χήραν οὔσαν ἠγάγετο ταύτην ὁ παρὰ τῷ ματθαῖῳ ματθάν ἐκείνος, τῆς αὐτῆς μὲν φυλῆς ὢν, ἐτέρας δὲ συγγενείας, καὶ ἐγέννησε τὸν ἰακώβ· λοιπὸν οὖν, ἡλεί καὶ ἰακώβ ὁμομήτριοι μὲν, ἑτεροπάτριοι δὲ. ἀνάγουσι δὲ τὸ γένος, ὁ μὲν τοῦ ἡλεί πατρὸς, ἐπὶ ῥησά, τὸν υἱὸν τοῦ ζοροβάβελ· ὁ δὲ τοῦ ἰακώβ πατρὸς, ἐπὶ ἀβιουδ τὸν υἱὸν ὁμοίως τοῦ ζοραβάβελ, καὶ ἀμφότεροι δὲ ἐπὶ τὸν ζοροβάβελ, ἀφ' οὗ τὰ δύο γένη ταῦτα ἐσχίσθησαν. καὶ ἄλλα δὲ τοιαῦτά εἰσιν ἐν ταῖς τῶν εὐαγγελιστῶν γενεαλογίαις.

Verf. 24.

Verf. 24. *Qui fuit Leui — v. 27. qui fuit Neri.*

Salathiel Matthaeus filium Iechoniae nominavit, utpote naturalem eius filium: Lucas vero nunc filium Neri, tanquam legalem. Reducunt autem et hi genus, Neri quidem ad Nathan filium David, Iechonias vero ad Solomonem, filium similiter David, et rursus vterque ad David.

Verf. 28. *Qui fuit Melchi — v. 38. qui fuit Adam.*

A nouo Adam incipiens ascendit generationem texendo vsque ad veterem. Causam autem didicisti in primordiis genealogiae, quam retextit Matthaeus, ubi dicitur, Filii David, filii Abraham.

Verf. 38. *Qui fuit Dei.*

Ippius Adam, qui fuit a Deo. Neque enim ipsi Adam fuit pater homo, sed Deus formavit eum. Vide autem, quod a Christi inchoans humanitate, sermonem reduxit ad eius diuinitatem: demonstrans Christum, ut hominem quidem incepisse, ut Deum vero carere principio.

Cap. VII. De tentationibus Iesu.

Cap. IV. v. 1. *Iesus — v. 2. diabolo.*

Plenus spiritu sancto, ut sciamus, quod spiritum sanctum accipimus in diuino baptisinate. Lege autem tertio capite euangelii secundum Matthaeum expositionem illius dicti, Tunc ductus est Iesus in desertum a spiritu, ut tentaretur a diabolo.

Scire

Verf. 24. Τοῦ λευὶ — v. 27. τοῦ νηρί.

Τὸν σαλαθιήλ ὁ μὲν ματθαῖος, υἱὸν τοῦ ἰεχο-
νίου³ ὠνόμασεν, ὡς κατὰ φύσιν υἱὸν αὐτοῦ· ὁ δὲ
λευκαῖς νῦν, υἱὸν τοῦ νηρί, ὡς κατὰ νόμον. ἀνά-
γουσι δὲ καὶ οὗτοι τὸ γένος, ὁ μὲν νηρί. ἐπὶ νάθαν
τὸν υἱὸν τοῦ δαυίδ· ὁ δὲ ἰεχονίας ἐπὶ σολομώντα,
τὸν υἱὸν ὁμοίως τοῦ δαυίδ, καὶ ἀμφοτέροι δὲ πά-
λιν ἐπὶ τὸν δαυίδ.

Verf. 28. Τοῦ μελχὶ — v. 38. τοῦ ἀδάμ.

Ἀπὸ τοῦ νέου ἀδάμ ἀρξάμενος, ἀνῆλθε γενεα-
λογῶν ἄχρι τοῦ παλαιοῦ ἀδάμ. τὴν αἰτίαν δὲ
μεμάθηκας ἐν τῷ προοιμίῳ τῆς παρὰ τῷ ματ-
θαίῳ γενεαλογίας, ἔνθα κεῖται τό· υἱοῦ^f) δαυίδ, f) Matth. 1, 1
υἱοῦ ἀβραάμ.

Verf. 38. Τοῦ θεοῦ.

Τοῦ ἀδάμ, τοῦ ἐκ τοῦ θεοῦ. τοῦ ἀδάμ γὰρ οὐκ
ἔστι πατήρ ἀνθρωπος, ἀλλ' ὁ θεὸς ἔπλασεν αὐ-
τόν. ὄρα δὲ, ὅτι ἀπὸ τῆς ἀνθρωπότητος τοῦ
χριστοῦ ἀρξάμενος, εἰς τὴν θεότητα αὐτοῦ τὸν
λόγον τῆς γενεαλογίας ἀνήγαγε, δείξας τὸν
χριστὸν ἡγεγμένον μὲν, ὡς ἀνθρωπον· ἀναρχον δὲ,
ὡς θεόν.

ΚεΦ. Ζ. Περὶ τοῦ πειρασμοῦ τοῦ σωτήρος.

Cap. IV. v. 1. Ἰησοῦς — v. 2. διαβόλου.

Πλήρης πνεύματος ἁγίου, ἵνα μάθωμεν, ὅτι
πνεῦμα ἁγίον λαμβάνομεν ἀπὸ τοῦ θεοῦ βα-
πτίσματος. ἀνάγνωθι δὲ καὶ ἐν τῷ τρίτῳ κεφα-
λαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον τὴν ἐξήγησιν τοῦ· τότε^g) g) Matth. 4, 1.
ὁ ἰησοῦς ἀνήχθη εἰς τὴν ἔρημον ὑπὸ τῷ πνεύματος,
πειραθῆναι ὑπὸ τοῦ διαβόλου.

Scire autem oportet, quod humanitas Saluatoris tanquam magistrum habuit spiritum sanctum, non quod vnita sibi diuinitas non sufficeret, sed quemadmodum patris beneplacito incarnatus est, ita cooperatione spiritus sancti totius vitae ipsius curriculum peractum est, vt demonstraretur, quod eiusdem sint inter se naturae.

Verf. 2. *Nihilque* — v. 4. *Dei.*

Ibi et haec omnia ad verbum declarata sunt.

Verf. 5. *Et subdussit* — v. 8. *seruies.*

Etiam de his omnibus illo capite manifestissime dictum est, vbi habetur, Iterum assumpsit eum diabolus in montem excelsum valde.

Verf. 9. *Duxitque* — v. 12. *Deum tuum.*

Similiter et haec illo capite conuenienter explanata sunt, vbi dicitur, Tunc assumit eum diabolus in sanctam ciuitatem.

Verf. 13. *Quumque expleuisset* — *tempus.*

Dictum est et de hoc ibidem, vbi habetur, Tunc dimisit eum Diabolus.

Verf. 14. *Et reuersus est* — *Galilaeam.*

In virtute vnitae sibi diuinitatis, vel etiam sancti spiritus: vt discamus, quod qui diabolum vicerit, dein-

*) καὶ Φεράλληλον. B. Ferri potest vtrumque. Hoc formatur a Φέρειν, illud a Φανεροῦν. Hentenus hoc exclusit. Si hoc probetur, Φέρειν accipiendum est, vt Hebr. 1, 3. Ἡ ἀγία τριάς Φέρει ἑαυτὴν, id est, ἐπαρωχῆς, αὐτάρχης ἐστὶν αὐτῇ ἑαυτῇ. Aut ἡ ἀγία τριάς αὐτῇ ἑαυτὴν Φανεροῖ τοῖς ἀνθρώποις.

Χρὴ δὲ γινώσκεν, ὅτι ἡ ἀνδρωπότης τοῦ σωτῆρος, ὡς περὶ διδάσκαλον εἶχε, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐχ ὡς τῆς ἠνωμένης αὐτῷ θεότητος οὐκ ἀρκούσης· ἀλλὰ καθάπερ εὐδοκία τοῦ πατρὸς ἐνηνθρώπησεν· οὕτω καὶ συνεργία τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐτελειῶτο, ἵνα τὸ ὁμοφυὲς αὐτῶν δευχθῆ καὶ ⁴⁾ φανεράλληλον.

Verf. 2. Καὶ οὐκ — v. 4. Θεοῦ.

Ἐκεῖ καὶ ταῦτα πάντα κατὰ λόγον ἡρμηνεύθησαν.

Verf. 5. Καὶ ἀναγαγὼν — v. 8.
λατρεύετε.

Καὶ περὶ τούτων πάντων ἐν ἐκείνῳ τῷ κεφαλαίῳ σαφέστατα εἴρηται, ⁵⁾ ἔνθα κῆται τό· πάλιν ^{h)} Matth. 4, 8. παραλαμβάνει αὐτὸν ὁ διάβολος εἰς ὄρος ὑψηλὸν λίαν.

Verf. 9. Καὶ ἤγαγεν — v. 12. Θεόν σου.

Ὁμοίως καὶ ταῦτα ἐν τῷ τοιοῦτῳ κεφαλαίῳ προσηκόντως ἐσαφηνίσθησαν, ὅπου τό· τότε ⁱ⁾ Matth. 4, 9. παραλαμβάνει αὐτὸν ὁ διάβολος εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν.

Verf. 13. Καὶ συντελέσας — καιροῦ.

Ἐρρήθη καὶ περὶ τούτου ἐν αὐτῷ. καὶ ζήτησον τό· τότε ^{k)} Matth. 4, 11. ἀφήσιν αὐτὸν ὁ διάβολος.

Verf. 14. Καὶ ὑπέβρεψεν — γαλιλαίαν.

Ἐν τῇ δυνάμει τῆς ἠνωμένης αὐτῷ θεότητος, ἢ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἵνα μάθωμεν, ὅτι
V 2 ὀνική-

5) Loco, ἔνθα κῆται τό, habet A. ἐν τῷ λέγειν.

deinceps confirmatur diuino spiritu ad facienda signa.

Verf. 14. *Et fama — v. 15. omnibus.*

Laudabatur a turbis, quae malitia ac inuidia carebant.

Verf. 16. *Et — nutritus.*

Dictum est de hoc vicesimo quarto capite euangelii secundum Matthaeum post finem parabolarum.

Verf. 16. *Et ingressus est — vt legeret.*

Adhortantibus eum praeceptoribus populi, quod et ipse praeceptor esset: vel vt cognoscerent, vtrum legere nosset, quum literas non didicisset.

Verf. 17. *Et traditus est — v. 18. me.*

Per prouidentiam suam inuenit statim, quae de diuinitate sua dicta erant: prius enim ipse haec per prophetam fuerat loquutus. Dicit autem, tanquam homo: Diuinitas domini, siue filii, super me Iesum, hoc est, Deus vnitus est mihi. Hoc namque loco per spiritum intellige diuinitatem. Spiritus autem domini super me, vt homines saluos faciam: id enim deficit et subauditur, sicut manifestum est ab eo, quod sequitur.

Verf. 18. *Propter quod vnxit me.*

Cuius causa, cuius gratia, vnxit me hominem Deus: vnxit autem me, non oleo, sicut reges ipsos vngebant, sed diuinitate.

Verf. 18.

ὁ νικήσας τὸν διάβολον, λοιπὸν ἐνδυναμοῦται τῷ
 θεῷ πνεύματι πρὸς τὸ ποιεῖν σημεῖα.

Verf. 14. Καὶ φήμη — v. 15. πάντων.

Εὐφρημούμενος ὑπὸ τῶν ἀπονήρων ὄχλων.

Verf. 16. Καὶ — τετραμμένος.

Εἴρηται περὶ ταύτης ἐν τῷ εἰκοσῷ τετάρτῳ κε-
 Φαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον, μετὰ τὸ τέλος τῶν
 παραβολῶν.

Verf. 16. Καὶ εἰσῆλθε — ἀναγνώσκει.

Προτραπεῖς ὑπὸ τῶν διδασκάλων τοῦ λαοῦ, ὡς
 καὶ αὐτὸς διδάσκαλος, ἢ ἵνα γνοῖεν, εἰ δύναται
 ἀναγνώσκειν, μὴ μαθῶν γράμματα.

Verf. 17. Καὶ ἐπεδόθη — v. 18. ἐμέ.

Κατ' οἰκονομίαν εὗρεν εὐθὺς τὰ περὶ τῆς θεότη-
 τος αὐτοῦ ρητά. διὰ τοῦ προφήτου γὰρ αὐτὸς
 ταῦτα προαγεφάνησεν. ὡς ἄνθρωπος δὲ φησιν,
 ὅτι θεότης κυρίου, ἦτοι, τοῦ υἱοῦ ἐπ' ἐμέ τὸν
 ἰησοῦν, τουτέστιν, ὁ θεὸς ἦνωτά μοι. πνεῦμα
 γὰρ, τὴν θεότητα τοῦ υἱοῦ νόησεν κἀνταῦθα
 πνεῦμα δὲ κυρίου ἐπ' ἐμέ, διὰ τὸ σωθῆναι τοὺς
 ἀνθρώπους. τοῦτο γὰρ ἐλλείπον συνεχαικούμεται,
 καὶ δῆλον ἀπὸ τοῦ ἐφεξῆς ρητοῦ.

Verf. 18. Οὐ ἕνεκεν ἔχρισέ με.

Οὐ εἵκεν, ὅ) οὐ χάριν, ἔχρισέ με τὸν ἄνθρω-
 πον ὁ θεὸς ἔχρισε δὲ με, οὐκ ἐλαίῳ, καθάπερ
 τοὺς βασιλεῖς ἔχριον, ἀλλὰ τῇ θεότητι.

V 3.

Verf. 18.

ὅ) εἵκεν. B.

Verf. 18. *Ad euangelizandum — me.*

Pater, videlicet. Pauperes autem vocat Gentiles, vtpote diuini cultus diuitias non habentes, omni- que bono carentes.

Aut etiam Iudaeos, qui virtute pauperes erant, quibus simul omnibus euangelizauit cultum diu- num ac conuersationem, quae secundum virtutem est, idque per euangelium.

Verf. 18. *Ad sanandum — corde.*

Eosdem, quibus grauitate peccatorum cor con- tritum erat.

Verf. 18. *Ad praedicandum — visum.*

Captiuus, quorum anima a diabolo ducta est in captiuitatem. Caecis vero, hoc est, excaecatis mente ab affectionibus. Praedicabat autem, his quidem libertatem, illis vero intelligentiam, quan- do tradebat euangelica praecepta. Siquidem illa sunt praedicatio saluatoris.

Verf. 18. *Ad dimittendum — per remissionem.*

Ad absoluendum per libertatem confractos tyran- nide daemonum.

Verf. 19. *Ad praedicandum — acceptum.*

Annum vocauit tempus, quo docebat ac miracula operabatur. Acceptum vero dixit, vtpote super omnem annum patri acceptabilem. Eo enim tempore salus omnium hominum germinauit. Aut salutare euangelium. Praedicabat autem hunc an- num, postquam tentatus fuerat ac tentatorem su- perauerat et reuersus erat. Ab eo enim tempore coepit,

Verf. 18. Ἐυαγγελίσασθαι — με.

Ὁ πατήρ, δηλονότι πτωχοὺς δὲ λέγει, τοὺς ἐξ ἔθνων, ὡς μὴ ἔχοντας τὸν πλοῦτον τῆς εὐσεβείας, καὶ γυμνοὺς παντὸς ἀγαθοῦ.

Ἡ καὶ τοὺς ἰουδαίους, πτωχοὺς ὄντας ἐν ἀρετῇ, οἷς ὁμοῦ πᾶσιν εὐηγγελίσαστο τὴν εὐσεβειαν, καὶ τὴν ἐνάρετον πολιτείαν, διὰ τοῦ εὐαγγελίου.

Verf. 18. Ἰάσαθαι — καρδίαν.

Τοὺς αὐτοὺς, ὧν ἡ καρδία συνετριβή τῷ βάρεσι τῆς ἁμαρτίας.

Verf. 18. Κηρύξαι — ἀνάβλεψιν.

Αἰχμαλώτοις μὲν, τοῖς αἰχμαλωτιαθεῖσι τὴν ψυχὴν ὑπὸ τοῦ διαβόλου· τυφλοῖς δὲ, τοῖς τυφλωθεῖσι τὸν νοῦν ὑπὸ τῶν παθῶν. ἐκήρυττε δὲ, τοῖς μὲν ἐλευθερίαν· τοῖς δὲ, σύνεσιν, ὅτε παραεπίδου τὰς εὐαγγελικὰς ἐντολάς. αὐτὰ γὰρ εἰσὶ τὸ κήρυγμα τοῦ σωτῆρος.

Verf. 18. Ἀποστείλαι — ἐν ἀφέσει.

Ἀπολύσαι ἐν ἐλευθερίᾳ τοὺς τεθραυσμένους τῇ τυραννίδι τῶν δαιμόνων.

Verf. 19. Κηρύξαι — δεκτόν.

Ἐνἑαυτὸν μὲν εἶπε, τὸν καιρὸν, καθὼς ἐδίδασκα καὶ ἐθαυματούργει· δεκτόν δὲ αὐτὸν ὠνόμασεν, ὡς εὐαπόδεκτον τῷ πατρὶ ὑπὲρ πάντα ἑαυτὸν· ἐν αὐτῷ γὰρ τῷ καιρῷ ἡ σωτηρία πάντων τῶν ἀνθρώπων ἐβλάστησεν, ἦτοι, τὸ σωτήριον εὐαγγέλιον. ἐκήρυττε δὲ τὸν ἑαυτὸν τοῦτον, μετὰ τὸ πειραθῆναι καὶ κηῆσαι τὸν πειραστὴν, καὶ ὑπο-

coepit, inquit, Iesus praedicare et dicere, Resipiscite, in fiat enim regnum coelorum. Nam In fiat, temporis significatiuum est.

Verf. 20. *Quumque clausum — resedit.*

Ministro scilicet doctorum.

Verf. 20. *Et omnium — eum.*

Vt audirent, quomodo interpretaretur ea, quae legerat.

Verf. 21. *Coepit — vestris.*

Scriptura haec: vt subaudiatur, Quae sonuit, in auribus vestris. Hodie vero, hoc est, his diebus. Hoc autem dicens, significabat, sese eum esse de quo loquebantur, quae lecta erant.

Verf. 22. *Et omnes — eius.*

Dixit enim et alia admiranda, de quibus mirabantur, et testimonium ei dabant de gratia diuina.

Verf. 22. *Et dicebant — Ioseph?*

Quaere de hoc dicto capite, vbi haec clare ponuntur.

Verf. 23. *Et ait — in patria tua.*

Parabolam, dicit hic prouerbium, prouerbium, inquam, quod dici solet de medicis aegrotantibus.

Medice,

7) Forte Hentenius additum reperit ελεγε.

ξρέψαι. ἀπὸ τότε, γὰρ Φησιν, ἤρξατο¹⁾ ὁ ἰησοῦς¹⁾ Matth. 4, 17.
 κηρύσσειν καὶ λέγειν· μετανοεῖτε. ἤγγικε γὰρ
 ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. τὸ γὰρ ἤγγικε, καιροῦ
 σημαντικὸν ἔστι.

Verf. 20. Καὶ πτύξας — ἐκάθισε.

Τῷ ὑπηρετῇ τῶν διδασκάλων.

Verf. 20. Καὶ πάντων — αὐτῷ.

Ἴνα ἀκούσωσι, πῶς ἐρμηνεύει τὰ ἀναγνωθέντα
 ῥητά.

Verf. 21. Ἦρξατο — ὑμῶν.

Ἡ γραφὴ αὕτη, ἢ ἐν τοῖς ὡσὶν ὑμῶν· τὸ δὲ σή-
 μερον, ἀντὶ τοῦ, ἐν ταύταις ταῖς ἡμέραις. τοῦτο
 δὲ εἰπὼν, ἐδήλωσεν, ὅτι αὐτός ἔστι, περὶ οὗ τὰ
 ἀναγνωθέντα.⁷⁾

Verf. 22. Καὶ πάντες — αὐτοῦ.

Εἶπε γὰρ καὶ ἄλλα θαυμασά, ἐφ' οἷς ἐθαύμα-
 ζον καὶ ἐμαρτύρουν αὐτῷ χάριν θεῖαν.

Verf. 22. Καὶ ἔλεγον — ἰωσήφ;

Ζήτησον ἐν τῷ δηλωθέντι· εἰκοσῶ τετάρτῳ κεφα-
 λαίῳ καὶ περὶ τούτου, πλατύτερον ἐκεῖσε κειμένου.

Verf. 23. Καὶ εἶπε — ᾧδε.⁸⁾

Παραβολὴν ἐνταῦθα, τὴν παροιμίαν ἀνόμαστος
 παροιμία γὰρ ἦν λεγομένη ἐπὶ τῶν νοσοῦντων
 V 5 ἰατρῶν,

⁸⁾ Ἐν τῇ πατρίδι σου, quod Hentenius videtur le-
 gisse, neuter meorum agnoscit. Soli autem hoc
 omittunt inter reliquos Codices Mosquenses.

Medice, cura te ipsum. Dixit autem hoc, cognito, quod cupidi essent videndi signa. Ait ergo; Omnino dicetis mihi, Medice, cura te ipsum, siue patriam tuam, quae aegrotat, non solum prauis corporis habitibus, verum etiam infidelitate animae, nec credere valet signis, quae a te facta esse audiuit, nisi etiam oculis similia videat.

Verf. 24. *Dixit autem — sua.*

Prædicto vicesimo quarto capite euangelii iuxta Matthaeum accurate etiam de hoc dictum est.

Verf. 25. *In veritate — v. 26. viduam.*

Ostendit hoc signo, quod indigni sint signis propter insensatam illorum incredulitatem. Quemadmodum enim et Elias, quum multae essent apud Israëlitas viduae, ad nullam illarum missus est a Deo, quod indignae essent, ut ad eas accederet: ad solam autem illam venit, quae in Sarephtha ciuitate Sidonis regionis habitabat, propter illius honestatem et promptitudinem ad virtutem, licet alienigena esset: et miraculum apud eam operatus est, sicut ostendit tertius liber Regum. Ita quoque ipse ad nullum horum, qui indigni erant, veniebat, signa facturus: quod non solum inutile esset, verum etiam blasphemiae occasio, sed ad solos eos, qui per ea iuuandi erant, et quos futurum erat, ut poeniteret.

†† Igitur haec erat vidua alienigena, ut tu dixisti? immo vero ex tribu Leui erat et mater pro-

9) ἰδὲν, abest. A.

1) εἰ καὶ μή. B.

2) Τεσσαρα. B.

3) δὲ, post πρὸς, addit. A. Malim addere post οὐδεμίαν.

ιατρῶν, ἰατρὲ, θεράπευσον σεαυτόν. εἶπε δὲ τοῦ-
 το, γνοὺς αὐτοὺς θέλοντας⁹⁾ ἰδεῖν σημεῖα. Φησὶν
 οὖν, πάντως ἐρεῖτέ μοι, ἰατρὲ, θεράπευσον σεαυ-
 τόν, ἤγουν, τὴν πατρίδα σου, νοσοῦσαν οὐ μόνου
 ταῖς καχεξίαις τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ τῇ ἀπι-
 στίᾳ τῆς ψυχῆς, καὶ μὴ δυναμένην πιστεῦειν, οἷς
 ἀκούει γινόμενοις παρὰ σοῦ σημείοις, εἰ¹⁾ μὴ καὶ
 δι' ὄψεως τοιαῦτα θεάσῃται.²⁾

Verf. 24. Εἶπε δὲ — αὐτοῦ.

Ἐν τῷ προεβήθεντι εἰκοστῷ τετάρτῳ κεφαλαίῳ
 τοῦ κατὰ ματθαῖον ἀκριβῶς ἐββήθη καὶ περὶ
 τούτου.

Verf. 25. Ἐπ' ἀληθείας — v. 26. χήραν.

Ἐμφαίνει διὰ τοῦ παραδείγματος, ὅτι οὐκ εἰσὶν
 ἄξιοι σημείων, διὰ τὴν ἀνίατον ἀπιστίαν αὐτῶν,
 ὡς περὶ γὰρ ὁ ἡλίας τότε, πολλῶν χηρῶν οὐσῶν
 ἐν τοῖς ἰσραηλίταις, πρὸς³⁾ οὐδεμίαν αὐτῶν
 ἐπέμφθη παρὰ θεοῦ, ὡς ἀναξίων τῆς ἐπιδημίας
 αὐτοῦ, πρὸς μόνην δὲ τὴν οἰκοῦσαν ἐν σαρεπτά⁴⁾
 πόλει τῆς σιδῶνος χώρας ἦλθε, διὰ τὸ σεμνὸν
 αὐτῆς, καὶ πρὸς ἀρετὴν ἔτοιμον, καίτοι ἀλλό-
 φυλον οὔσαν, καὶ ἐθαυματούργησε παρ' αὐτῆς,
 ὡς ἡ τρίτη⁵⁾ τῶν βασιλειῶν διέξεισιν αὐτῷ καὶ^{m)} 3Reg. 17, 9.
 αὐτὸς πρὸς οὐδένα μὲν τῶν ἀναξίων ἐρχεται,
 ποιήσων σημεῖον, διὰ τὸ μὴ μόνον ἀκερδὲς, ἀλλὰ
 καὶ βλασφημίας παραίτιον, πρὸς μόνους δὲ τοὺς
 μεταβληθησομένους καὶ ὠφεληθησομένους.

[Ουκοῦν⁵⁾ αὕτη ἡ χήρα ἀλλόφυλος, ὡς σὺ
 εἴρηκας; ἀλλὰ μᾶλλον ἐκ τῆς λευιτικῆς φυλῆς
 ἦν,

4) σαρεφθά. B.

5) Hoc a manu profus recenti habet A. Est autem
 correctio scholii proxime antecedentis. Capet eo
 Hentenius.

prophetæ Ionæ, quam post tempus prophetiæ suæ accepit et translocavit in terra aliena, pudore popularium suorum, quod prophetia eius euentum non habuerat, quam de vrbe Nineue prædixerat, vt tertius Regum liber narrat.

Verf. 27. *Et multi — Syrus.*

Idem quoque præsentem manifestavit exemplo.

Verf. 28. *Et repleti sunt — v. 29. eum.*

Hinc ostenderant, se ipsos esse signis indignos: et Saluatoris sermonem, qui de hoc factus erat, ab eo, quod facere conabantur, confirmarunt.

Verf. 30. *Ipsè — ibat.*

Servatus ab vnica sibi diuinitate.

Verf. 31. *Et descendit — v. 32. illius.*

Scriptit et hoc Matthæus in fine quinti capitis: quaere ergo ibi enarrationem.

Cap. VIII. De habente spiritum daemoniacum.

Verf. 33. *Et in — v. 34. Dei.*

Haec et Marcus primo scripsit capite, et in eo ad verbum declarata sunt.

Verf. 35.

*) Forte κατ' ἑαυτὸν, intellige, μετ' αὐτῆς.

ἦν, καὶ μήτηρ τοῦ προφήτου ἰωνᾶ, ἣν λαβὼν μετὰ τὸν καιρὸν τῆς αὐτοῦ προφητείας, κατώκισεν⁶) ἐν γῆ ἄλλοφύλων, ἀίσχυνόμενος τοὺς αὐτοῦ ὁμοφύλους, ἐν τῷ διαψευδῆσαι τὴν αὐτοῦ προφητείαν, ἣν προείρηκε περὶ τῆς γηνεῦι, ὡς ἡ τρίτη τῶν βασιλειῶν διέξεισι.]

Verf. 27. Καὶ πολλοὶ — σύρος.

Τὸ αὐτὸ καὶ διὰ τοῦ παρόντος ἐνέφηκε παραδείγματος.

Verf. 28. Καὶ ἐπλήθησαν — v. 29. αὐτόν.

Ἔδειξαν ἐντεῦθεν ἀναξίους σημείων ἑαυτοὺς, καὶ τὸν περὶ τούτου λόγον τοῦ σωτῆρος ἐβεβαίωσαν, ἀφ' ὧν ἐπεχείρησαν.

Verf. 30. Ἄυτός — ἐπορεύετο.

Φρουρούμενος τῇ ἠνωμένη αὐτῷ θεότητι.

Verf. 31. Καὶ κατήλθεν — v. 32. αὐτοῦ.

Ἐγραψε τοῦτο καὶ ματθαῖος ἐν τῷ τέλει τοῦ πέμπτου κεφαλαίου, καὶ ζήτησον ἐκεῖ τὴν ἐξηγήσιν.

ΚεΦ. Η. Περὶ τοῦ ἔχοντος πνεῦμα δαιμονίου.

Verf. 33. Καὶ ἐν — v. 34. Θεοῦ.

Ταῦτα καὶ μάρκος ἰσόρησεν ἐν τῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ, καὶ ἡρμηνεύθησαν ἐν ἐκείνῳ κατὰ λόγον.

Verf. 35. *Et increpauit — illi.*

Similiter et haec.

Verf. 36. *Et factus est — exeunt?*

Similiter et haec.

Verf. 37. *Et egrediebatur — regionis.*

Dictum est de hoc quarto iuxta Matthaeum capite.

Cap. IX. De focru Petri.

Verf. 38. *Quumque surrexisset —*
v. 39. *illis.*

Ἠρώτησαν, non significat, interrogauerunt, sed, rogauerunt, sicut alibi dictum est. Similiter *ἐπετίμησε*, non est hic proprie increpauit, sed praecepit, quod etiam alio loco dictum est.

Quae vero sunt de focru Simonis Petri, manifeste declarata inuenies octauo capite euangelii secundum Matthaeum.

Cap. X. De curatis a variis morbis.

Verf. 40. *Quum sol autem esset in oc-*
casu — eos.

Dictum est de his in principio noni capitis euangelii secundum Matthaeum.

Verf. 41. *Exibant — esse.*

Ἐπιτιμῶν, non est hic proprie increpans, sed, silentium illis imponens. Lege autem tertio capite euangeli-

Verf. 35. Καὶ ἐπετίμησεν — αὐτόν.

Ὁμοίως καὶ ταῦτα.

Verf. 36. Καὶ ἐγένετο — ἐξέρχονται;

Παραπλησίως καὶ ταῦτα.

Verf. 37. Καὶ ἐξεπορεύετο — περιχώρου.

Ἐιρηται περὶ τούτου ἐν τῷ τετάρτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον.

ΚεΦ. Θ. Περὶ τῆς πενθερᾶς πέτρου.

Verf. 38. Ἀνασᾶς δὲ — v. 39. αὐτοῖς.

Ἠρώτησαν μὲν, ἀντὶ τοῦ, παρεκάλεσαν· ἐπετίμησε δὲ, ἀντὶ τοῦ, ἐπέταξε.

Τὰ δὲ περὶ τῆς πενθερᾶς τοῦ πέτρου σαφῶς ἠρμηνεύθησαν ἐν τῷ ὀγδόῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον.

ΚεΦ. Ι. Περὶ τῶν ἰαθέντων ἀπὸ ποικίλων νόσων.

Verf. 40. Δύνοντας δὲ τοῦ ἡλίου — αὐτούς.

Ἐιρηται περὶ τούτου ἐν τῷ ἀρχῇ τοῦ ἐνάτου κεφαλαίου τοῦ κατὰ ματθαῖον.

Verf. 41. Ἐξήρχετο — εἶναι.

Ἐπιτιμῶν, ἀντὶ τοῦ, ἐπισομίζων. ἀνάγνωθι δὲ ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ μάρκον τὴν ἐξήγησιν

7) ἐν τῷ ἐνάτῳ κεφαλαίῳ. B.

euangelii secundum Marcum dicti illius expositio-
nem, Et non sinebat loqui daemonia.

Verf. 42. *Facto — locum.*

Dictum est de hoc eodem loco.

Verf. 42. *Et turbae — eis.*

Illo capite de his dictum est.

Verf. 43. *Ipse autem — v. 44. Galilaeae.*

Similiter et de his omnibus.

Cap. V. v. 1. *Factum est — v. 2. lacum.*

Vna quidem erat Simonis et Andreae, altera vero
Iacobi et Iohannis: hi siquidem focii in piscatione
erant, prout in sequentibus inueniemus.

Verf. 2. *Piscatores — retia.*

Nempe Simon et Andreas, Iacobus et Iohannes.
Atqui Matthaeus ait, hos in principio praedica-
tionis reliquisse piscatoria omnia, et sequutos esse
Christum. Verum die quidem sequebantur Chri-
stum, nocte vero piscatoria exercebant: nondum
ingenuē in Christi familiam asciti: eo quod pro-
pria detinerentur verecundia. Verisimile est au-
tem, id vna nocte factum, aut duabus, et non
amplius.

Verf. 3. *Ingressus — pufillum.*

Verbum *ἠρώτησεν*, nec hic significat interroga-
uit, sed iussit.

ἐξήγησιν τοῦ καὶ ⁸⁾ ἐπιτιμῶν ^{η)} οὐκ ἤφιε λαλεῖν ^{η)} Marc. I, 34.
τὰ δαιμόνια.

Verf. 42. Γενομένης — τόπον.

Ἐξηγηται καὶ περὶ τούτου ἐν αὐτῶ.

Verf. 42. Καὶ οἱ ὄχλοι — αὐτῶν.

Ἐν ἐκείνῳ καὶ περὶ τούτων ἐρρήθη.

Verf. 43. Ὁ δὲ — v. 44. γαλιλαίας.

Ὁμοίως καὶ περὶ τούτων πάντων.

Cap. V. v. 1. Ἐγένετο — v. 2. λίμνην.

Τὸ μὲν σίμωνος καὶ ἀνδρέου· τὸ δὲ ἰακώβου καὶ
ιωάννου. κοινωνοὶ γὰρ ἦσαν τῆς ἀλείας, ὡς προϊ-
όντες εὐρήσομεν.

Verf. 2. Οἱ δὲ ἀλιεῖς — δίκτυα.

Σίμων καὶ ἀνδρέας καὶ ἰακώβος καὶ ἰωάννης.
καὶ μὴν, ὁ ματθαῖος ἐν ἀρχῇ τοῦ κηρύγματός
φησιν αὐτοὺς καταλιπεῖν τὰ ἀλιευτικά πάντα,
καὶ ἀκολουθῆσαι τῷ χριστῷ· ἀλλὰ τὴν μὲν ἡμέραν
ἠκολούθουν αὐτῷ· τὴν δὲ νύκτα τῇ ἀλείᾳ ἐσχό-
λαζον, οὐπω γνησιώτερον οἰκωθέντες διὰ τὸ
αἰσχυνητὸν αὐτῶν. εἰκὸς δὲ, μίαν ἢ καὶ δύο
νύκτας τοῦτο ποιῆσαι, καὶ μὴ περαιτέρω.

Verf. 3. Ἐμβαῖς — ὀλίγον.

Ἠρώτησεν, ἀντὶ τοῦ, προσέταξε.

Verf. 3.

⁸⁾ ἐπιτιμῶν nec Marcus, nec Hentenius agnoscit.

Verf. 3. *Et sedens — turbas.*

Docebat de naui, ne in eum docentem irruerent: videretque omnes coram facie stantes. Hoc autem alias etiam fecit, veluti dixit Matthaeus vicefimo tertio capite.

Cap. XI. De captura piscium.

Verf. 4. *Vt autem — capturam.*

Sciens, quod tota nocte nihil ceperant, adhortabatur, vt nunc laxarent retia: quo, cognita firmiter eius potentia, maiorem de eo fidem conciperent: relictaque deinceps capturae magnitudine, continue eum sequerentur.

Verf. 5. *Et respondens — rete.*

†† Ἐπιστάτης dicitur doctor.

Verf. 6. *Cumque hoc fecissent —
v. 7. ipsae.*

Nutu eos vocauerunt, quum prae stupore et timore loqui non possent.

Verf. 8. *Videns — sum.*

Intellexit, quod praeeptum eius admirando modo operatum erat, quodque diuinus ac supernaturalis

9) χαλάσατε. A.

Verf. 3. Καὶ καθίσας — ὄχλους.

Ἐδίδασκεν ἐκ τοῦ πλοίου, ἵνα μὴ ἐπιπίπτοιεν αὐ-
τῶ διδάσκοντί, καὶ ἵνα πάντας ὄρᾳ, κατὰ πρό-
σωπον ἐσῶτας. τοῦτο δὲ καὶ πάλιν πεποίηκεν, ὡς
εἶπε ματθαῖος ἐν τῷ τέλει τοῦ εἰκοσοῦ τρίτου κε-
φαλαίου.

Κεφ. ΙΑ. Περὶ τῆς ἀγρας τῶν ἰχθυῶν.

Verf. 4. Ὡς δὲ — ἀγραν.

Γινώσκων, ὅτι δι' ὅλης τῆς νυκτὸς οὐδὲν ἤγρευσαν,
ἐπιτρέπει τούτοις, χαλαῶσαι⁹⁾ τὰ δίκτυα νῦν,
ἵνα γνόντες τὴν δύναμιν αὐτοῦ βεβαιότερον, πλεί-
ονα πῖσιν αὐτοῦ προσλάβοιεν, καὶ λοιπὸν ἀπρ-
σάντες τέλεον τῆς ἀλείας, διηνεκῶς ἀκολουθῶσιν
αὐτῶ.

Verf. 5. Καὶ ἀποκριθεὶς — δίκτυον.

Ἐπισάτης¹⁾ λέγεται, ὁ διδάσκαλος.

Verf. 6. Καὶ τοῦτο ποιήσαντες —
v. 7. αὐτά.

Διὰ νεύματος προσεκαλέσαντο αὐτοὺς, μὴ δυνά-
μενοι λαλῆσαι ἀπὸ τῆς ἐκπλήξεως καὶ τοῦ φό-
βου. μετόχους δὲ λέγει, τοὺς κοινωνοὺς.

Verf. 8. Ἰδὼν — εἶμι.

Συνῆκεν, ὅτι τὸ πρόσαγμα αὐτοῦ παραδόξως
ἐνήρησε, καὶ ὅτι θεὸς ἐστὶ καὶ ὑπερφυῆς ἀνθρω-
πος,
X 2

¹⁾ Quatuor haec vocabula omisit Hentenius. Verba
contextus autem coniunxit.

turalis homo esset: et magna illius reverentia, sui-
que correptione repressus, indignum sese ducebat.
Eius itaque deuitabat praesentiam, timens, ne
quando periclitaretur, eo quod talis talem ausus
fuisset suscipere.

Vers. 9. *Stupor — comprehenderant.*

Verisimile enim est, non solum fratrem Andream
secum habuisse, verum etiam mercenarios: sicut
etiam de Iacobo et Iohanne decuit Marcus circa
finem sui prooemii.

Vers. 10. *Similiter — captabis.*

Abundans captura piscium, typus erat copiosae
hominum capturae, ac praesignatio magnae illo-
rum multitudinis, qui ab Apostolis irretiendi
erant, quorum sensibilem capturam ad intellectu-
alem transtulit Christus. Posthac, inquit, mutata
tibi piscatione, homines captabis.

Considerandum autem et iuxta anagogen,
quae ad praesens faciunt propositum. Ante Chri-
sti sane peregrinationem, nox erat erroris et igno-
rantiae rectae fidei: in qua prophetae laborantes
nullum obedientem acceperant: eo quod essent
facinorosi rationales illi pisces et fugerent. Quan-
do autem ortus est sol iustitiae, hominum illumi-
nans animas: tunc ab Apostolis laxata sunt retia
doctrinae praedicationis euangelicae: et concluderunt
multitudinem copiosam rationalium piscium,
greges videlicet gentium. Participes vero ac socii
capturae apostolicae sunt episcopi ac magistri sin-
gularum ecclesiarum, qui suo labore coopitulantur
Apostolis.

Vers. 11.

2) μήποτε καὶ κινδυνεύσῃ. B.

πος, καὶ λοιπὸν ἀνάξιον ἑαυτὸν λογισάμενος, ὑπὸ πολλῆς μάλα τῆς εὐλαβείας καὶ συζαλῆς, παρηγέτο τὴν παρουσίαν αὐτοῦ, φοβηθεῖς, μήποτε²⁾ κινδυνεύσῃ, τολμήσας ὑποδέξασθαι ταιούτος τοιοῦτον.

Verf. 9. Θάμβος — συνέλαβον.

Εἰκὸς γάρ, ἔχειν σὺν αὐτῷ μὴ μόνον τὸν ἀδελφὸν ἀνδρέαν, ἀλλὰ καὶ μισθωτοὺς, ὡς καὶ ἰάκωβος καὶ ἰωάννης, καθὼς ὁ μάρκος ἐδίδαξε πρὸς τῷ τέλει τοῦ προομίου αὐτοῦ.

Verf. 10. Ὁμοίως — ἔση ζωγράων.

Ἡ γὰρ δαψιλῆς ἄγρᾳ τῶν ἰχθύων τύπος ἦν τῆς δαψίλους ἄγρας τῶν ἀνθρώπων, καὶ προμήνυμα τοῦ πολλοῦ πλήθους τῶν μελλόντων σασηνευθῆναι παρὰ τῶν ἀποστόλων, ὧν τὴν αἰδητὴν ἀλείαν, εἰς νοσητὴν μετέθηκεν ὁ χριστός. ἀπὸ τοῦ κῦν, γάρ Φοσι, μεταβληθείσης σοι τῆς ἀλιευτικῆς, ἀνθρώπους ἔση θηρέων.

Θεωρητέον δὲ καὶ κατὰ ἀναγωγὴν τὰ τῆς παρουσίας ὑποδέσεως. πρὸ μὲν τῆς ἐπιδημίας τοῦ χριστοῦ, καὶ ἦν πλάνης καὶ ἀγνοίας τῆς ὁρθῆς πίστεως, ἐν ᾗ οἱ προφῆται κοπιήσαντες, οὐδένα ἐλάβον παιδίον, κακούργων ἄντων τῶν λογικῶν ἐκείνων ἰχθύων καὶ φευγόντων· ὅτε δὲ ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης, ὁ φωτίζων τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, τότε παρὰ τῶν ἀποστόλων ἐχαλάθη τὰ δίκτυα τῆς διδασκαλίας τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος, καὶ συνεκλείθη πλῆθος λογικῶν ἰχθύων πολὺ, ἀγέλαι ἔθνῶν· μετοχοὶ δὲ καὶ κοινῶν τῆς ἀποστολικῆς ἄγρας, οἱ ἐπίσκοποι καὶ διδάσκαλοι τῶν κατὰ τόπους ἐκκλησιῶν, οἱ συλλαμβάνοντες τοῦ πόνου τοῖς ἀποστόλοις.

Verf. 11. *Et deducentes — eum.*

Nunc perfecte sequuti sunt eum.

Cap. XII. De leproso.

Verf. 12. *Et factum — mundare.*

De hoc dictum est sexto capite euangelii secundum Matthaeum.

Verf. 13. *Et — v. 14. diceret.*

Ibi etiam haec declarata sunt.

Verf. 14. *Sed — Mosus.*

Sed abi, inquit: Deficit enim, Inquit, extrinsecus fumendum. Inuenies autem horum quoque enarrationem praedicto capite.

Verf. 14. *In testimonium illis.*

Similiter et praesentis verbi.

Verf. 15. *Peruagabatur — v. 16. orabat.*

Oportet ergo et nos, quum praeclari aliquid agimus, fugere, ne ab hominibus celebremur: orare vero, ut nobis donum et gratia conferuetur.

Verf. 17. *Factumque — docens.*

In hac oratione, Et ipse erat docens: abundat, et Hebraicae autem linguae hoc peculiare est, et
saepius

³⁾ Hentenius reddidit, ac si legerit ἐν τῷ. καὶ ante αὐτὸς omittit. A. Legi ergo possit πρὸ τοῦ αὐτὸς ἦν. Scribae ergo hoc loco, non, ut alibi, solum litteram maiusculam et initialem, sed totum vocabulum omiserunt.

Verf. 11. Καὶ καταγαγόντες — αὐτῶ.

Nῦν ὀλοτελῶς ἠκολούθησαν αὐτῶ.

Κεφ. IB. Περὶ τοῦ λεπροῦ.

Verf. 12. Καὶ ἐγένετο — καθαρῖσαι.

Ἐιρηται περὶ τούτου ἐν τῷ ἔκτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον.

Verf. 13. Καὶ — v. 14. εἶπεν.

Ἐκεῖ καὶ ταῦτα διηρημνεύθησαν.

Verf. 14. Ἄλλ' — μωϋσῆς.

Ἄλλ' ἀπελθών, φησὶ, καὶ τὰ ἐξῆς. λείπει γὰρ τὸ, φησὶ, ἕξωθεν λαμβανόμενον. εὐρήσεις δὲ καὶ τὴν τούτων ἐξήγησιν ἐν τῷ ῥηθέντι κεφαλαίῳ.

Verf. 14. Eis μαρτύριον αὐτοῖς.

Ὅμοίως καὶ τὴν τοῦ παρόντος ῥητοῦ.

Verf. 15. Διήρχετο — v. 16. προσευχόμενος.

Χρὴ γὰρ καὶ ἡμᾶς κατορθοῦντάς τι, φεύγειν μὲν, ὑπὲρ τοῦ μὴ παρὰ τῶν ἀνθρώπων εὐφημεῖν· προσεύχεσθαι δὲ, ὑπὲρ τοῦ διαφυλαχθῆναι ἡμῖν τὸ χάρισμα.

Verf. 17. Καὶ ἐγένετο — διδάσκων.

Τοῦ³⁾ καὶ αὐτὸς ἦν διδάσκων, περιττόν ἐστι τὸ, καὶ. τῇ γὰρ τῶν ἑβραίων διαλέκτῳ καὶ τούτου

saepius apud Lucam. Marcus vero etiam addidit, ubi tunc erat docens, nempe in domo.

Verf. 17. *Et sedebant — Ierusalem.*

Qui undique aduenerant propter famam eius.

Verf. 17. *Et virtus — eos.*

Virtus Dei erat cum eo ad sanandum turbas. Virtutem autem domini dixit, ob continuam et auctoritatis plenam sanationem.

Cap. XIII. De paralytico.

Verf. 18. *Et ecce — illo.*

De hoc manifeste dictum est decimo tertio capite iuxta Matthaeum.

Verf. 19. *Quumque non inuenissent — turba.*

Qua via, per quem ingressum.

Verf. 19. *Conscenso — v. 20. tua.*

In illo etiam de his dictum est.

Verf. 21. *Cooperuntque — Deus?*

Similiter et de his.

Verf. 22. *Cognita — v. 23. ambula?*

Pari modo et de his.

Verf. 24.

σύνηθες· πολλαχού δὲ τοῦτο καὶ παρὰ τῷ λου-
κᾶ· μάρκος δὲ προσέθηκε, καὶ ποῦ ἦν διδάσκων
τότε, ὅτι ἐν^ο) οἰκίᾳ.

ο) Marc. 2, 1.

Verf. 17. Καὶ ἦσαν καθήμενοι —
ιερουσαλήμ.

Πανταχόθεν ἐλθόντες, διὰ τὴν φήμην αὐτοῦ.

Verf. 17. Καὶ δύναμις — αὐτοῦς.

Δύναμις Θεοῦ ἦν παρ' αὐτῶ, εἰς τὸ ἰᾶσαι τοὺς
ὄχλους· δύναμιν δὲ κυρίου εἶπεν αὐτὴν, διὰ τὸ
συνεχῆς καὶ ἐξουσιαστικὸν τῆς ἰάσεως.

ΚεΦ. ΙΓ. Περὶ τοῦ παραλυτικοῦ.

Verf. 18. Καὶ ἰδοὺ — αὐτοῦ.

Ἐξηκταὶ περὶ τούτου σαφῶς ἐν τῷ τρισκαιδεκάτῳ
κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαίου.

Verf. 19. Καὶ μὴ εὐρόντες — ὄχλον.

Πρίαις ὁδοῦ, διὰ πρίαις εἰσόδου.

Verf. 19. Ἀναβάντες — v. 20. σου.

Ἐν ἐκείνῳ καὶ περὶ τούτων ἐβρέθη.

Verf. 21. Καὶ ἤρξαντο — ὁ Θεός;

Ὁμοίως καὶ περὶ τούτων.

Verf. 22. Ἐπιγνοὺς — v. 23. περιπάτει;

Παραπλησίως καὶ περὶ τούτων.

Verf. 24. *Ut — v. 26. Deum.*

Ibi etiam haec omnia diligenter enucleata sunt.

Verf. 26. *Impletique sunt — hodie.*

Admiranda quippe timorem solent immittere peccatoribus: ne quo modo patiantur aliquid mali propter peccata sua.

Cap. XIV. De Leui publicano.

Verf. 27. *Et post — v. 28. eum.*

Dictum est de hoc decimo quarto capite euangelii secundum Matthaeum.

Verf. 29. *Fecitque — qui accumbebant.*

Eodem capite etiam haec manifestata sunt. $\Delta\omicron\chi\eta$ autem, quod hic ponitur, idem significat, quod $\epsilon\pi\iota\delta\omicron\chi\eta$, vel $\epsilon\sigma\iota\alpha\sigma\iota\varsigma$, conuiuium, epulum, vel prandium.

Verf. 30. *Et murmurabant — bibitis?*

Ibi et de his disputatum est.

Verf. 31. *Et respondens — v. 32.
poenitentiam.*

Praeterea et de his omnibus.

Verf. 33. *At illi — bibunt?*

Eodem capite haec enarrationem sortita sunt.

Verf. 34. *Ille vero — ieiunent?*

Per interrogationem hoc legendum est. Dictum est autem et de hoc in eodem loco.

Verf. 35.

Verf. 24. Ἰνα — v. 26. τὸν Θεόν.

Ἐκεῖ καὶ ταῦτα πάντα διηκριβώθη.

Verf. 26. Καὶ ἐπλήθησαν — σήμερον.

Τὰ παράδοξα γὰρ εἰώθασι φόβον ἐμποιεῖν τοῖς ἀμαρτωλοῖς, μὴ που τι δεινὸν πάθωσι, διὰ τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν.

Κεφ. ΙΔ. Περὶ λευῖ τοῦ τελώνου.

Verf. 27. Καὶ μετὰ — v. 28. αὐτῶ.

Ἐιρηται περὶ τούτου ἐν τῷ τεσσαρεσκαδεκάτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον.

Verf. 29. Καὶ ἐποίησε — κατακείμενοι.

Ἐν ἐκείνῳ καὶ ταῦτα διασεσάφηται· δοχὴν δὲ λέγει, τὴν ὑποδοχὴν, τὴν ἐξίασιν.

Verf. 30. Καὶ ἐγόγγυζον — πίνετε;

Ἐκεῖ καὶ περὶ τούτων διείληπται.

Verf. 31. Καὶ ἀπεκριθεῖς — v. 32.
μετάνοιαν.

Ἐτι καὶ περὶ τούτων πάντων.

Verf. 33. Ὅι δὲ — πίνουσιν;

Ἐν ἐκείνῳ τῷ κεφαλαίῳ καὶ ταῦτα τετυχήκασι ἐξηγήσεως.

Verf. 34. Ὅ δὲ — νησέουσιν;

Κατ' ἐρώτησιν ἀναγνωστέον. εἰρηται δὲ καὶ περὶ τούτου ἐν ἐκείνῳ· τὰ δὲ, ἐν ᾧ, ἀντὶ τοῦ, ἐφ' ᾧ σον.

Verf. 35.

Verf. 35. *Venient — diebus.*

Similiter et de his.

Verf. 36. *Dicebat — nouo.*

Etiam haec inde facile cognoscuntur. Nouum autem non scinditur, sed ipsum potius scindit vetus.

Verf. 37. *Et nullus — v. 38. conseruantur.*

Similiter et haec omnia.

Verf. 39. *Et nemo — est.*

Ostendit, quod nullus vetustati legis assuetus, statim potest euangelii ferre nouitatem. Putat enim, illud melius esse ac vilius, propter consuetudinem.

Cap. VI. v. 1. *Factum est — sata.*

Sabbathum simpliciter, omne festum vocant Hebraei propter requiem. Nunc autem dicit festum azymorum. Hoc itaque Sabbathum vocabatur secundo primum, tanquam secundum quidem a pascha, primum vero ab azymis. Post festum enim paschae festum azymorum peragebant, quod primus erat septem dierum, quibus vescebantur azymis.

Verf. 1. *Et vellebant — manibus.*

Quaere vicesimo capite euangelii secundum Matthaeum enarrationem illius dicti. In illo tempore ibat

4) Α καινόν ad νέον omittit Hentenius. Pro νέον habet παλαιόν. A.

5) πάντα, abest. A.

6) Deseruit ergo explicationem Chrysofomi Tom. VII. p. 431. D. subitanam et subobscuram, quam

Verf. 35. Ἐλεύσονται — ἡμέραις.

Ὁμοίως καὶ περὶ τούτων.

Verf. 36. Ἐλεγε — καινοῦ.

Καὶ ταῦτα ἐκείθεν διαγνώσκειται ῥᾶδιον. τὸ σχί-
ζεται δὲ τὸ καινόν, ἀλλ' αὐτὸ μᾶλλον σχίζει τὸ
παλαιόν.⁴⁾ καινόν δὲ λέγει, τὸ νέον.

Verf. 37. Καὶ οὐδεὶς — v. 38. συντηροῦνται.

Ὡσαύτως καὶ ταῦτα⁵⁾ πάντα.

Verf. 39. Καὶ οὐδεὶς — ἐσιν.

Δείκνυσιν ἐντεῦθεν, ὡς ὁ τῇ παλαιότητι τοῦ νό-
μου συνεδιδοίς, οὐκ εὐδὺς δύναται τὴν καινότητος
τοῦ εὐαγγελίου βασιάζειν. οἶεται γὰρ χρηστότε-
ρον ἐκείνον, διὰ τὴν συνήθειαν.

Cap. VI. v. I. Ἐγένετο — σπορίμων.

Σάββατον ἀπλῶς, πᾶσαν ἑορτὴν ὀνομάζουσι
ἑβραῖοι, διὰ τὴν ἀνάπαυσιν· νῦν δὲ λέγει τὴν ἑορ-
τὴν⁶⁾ τῶν ἀζύμων. τοῦτο δὲ τὸ σάββατον ἐκα-
λεῖτο δευτερόπρωτον, ὡς δεύτερον μὲν τοῦ πάσχα
πρῶτον δὲ τῶν ἀζύμων. μετὰ γὰρ τὴν ἑορτὴν τοῦ
πάσχα, τὴν ἑορτὴν τῶν ἀζύμων ἐπετέλουν, ἥτις
ἦν πρώτη τῶν ἑπτὰ ἡμερῶν, ἐν αἷς ἠδίδοντο τὰ
ἀζυμα.

Verf. I. Καὶ ἔτιλλον — χερσί.

Ζήτησον ἐν τῷ εἰκοσῷ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματ-
θαῖον τὴν ἐξήγησιν τοῦ ἐν⁷⁾ ἐκείνῳ τῷ καιρῷ⁸⁾ Matth. 12, 1.
ἔπο-

Theophylactus p. 341. E. videtur voluisse exprime-
re. Vide Petavium in notis ad Epiphanium p. 61.
seqq.

ibat Iesus Sabbathis per segetes. Non oportet autem propter tempus haesitare. Quum enim calidissima sit Palaestinae regio, fructus producit praecoces.

Verf. 2. *Quidam autem* — v. 4. *sacerdotibus?*

Eodem capite de his omnibus inuenies.

Verf. 5. *Et dicebat* — *Sabbathi.*

Ibi et hoc post pauca positum est.

Cap. XV. De habente dextram manum aridam.

Verf. 6. *Factum est* — v. 7. *eum.*

De hoc dictum est vicesimo primo capite euangelii iuxta Matthaeum.

Verf. 8. *Ipsè* — v. 10. *altera.*

In eodem etiam de his omnibus diligenter diximus. Animam vero intellige, hominem, a parte videlicet totum.

Verf. 11. *At illi* — *Iesu.*

Ibi quoque de his dictum est in enarrationem dicti illius, Pharisei vero coeperunt consilium aduersus eum.

ἐπορεύθη ὁ ἰησοῦς τοῖς σάββασι διὰ τῶν σπορί-
μων. χρεὴ δὲ περὶ τοῦ καιροῦ μὴ ἀμφιβάλλειν.
θερμότατος γάρ ἂν ὁ τόπος τῆς παλαιστίνης,
πρωίμους δίδωσι τοὺς καρπούς.

Verf. 2. Τινὲς δὲ — v. 4. ἱερεῖς;

Ἐν ἐκείνῳ τῷ κεφαλαίῳ καὶ περὶ τούτων πάντων
εὐρήσεις.

Verf. 5. Καὶ ἔλεγεν — σαββάτου.

Ἐκεῖ μετ' ὀλίγα καὶ τοῦτο κείται.

Κεφ. ΙΕ. Περὶ τοῦ ζηρᾶν ἔχοντος
τὴν χεῖρα.

Verf. 6. Ἐγένετο — v. 7. αὐτοῦ.

Ἐιρηται καὶ περὶ τούτου ἐν τῷ εἰκοσῷ πρώτῳ
κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον.

Verf. 8. Ἄυτὸς — v. 10. ἡ ἄλλη.

Ἐν ἐκείνῳ καὶ περὶ τούτων πάντων ἀκριβῶς
ἐκρήκαμεν· ψυχὴν δὲ νόει, τὸν ἄνθρωπον, ἀπὸ
μέρους, ὅλον.

Verf. II. Ἄυτοὶ δὲ — ἰησοῦ.

Ἐκεῖ καὶ περὶ τούτων ἐρρήθη, ἐν τῇ ἐξηγήσει
τοῦ· οἱ δὲ Φαρισαῖοι⁹⁾ συμβούλιον ἔλαβον κατ'⁹⁾ Math 12, 14.
αὐτοῦ.

Cap. XVI. De electione duodecim apostolorum.

Verf. 12. *Factum est* — v. 13. *suos.*

Quaere in euangelio iuxta Marcum enarrationem principii octaui capitis, vbi et haec pulchre ac succincte habentur.

Verf. 13. *Et elegit* — v. 16. *proditor.*

Decimo nono capite euangelii secundum Matthaeum inuenies de ordine horum nominum Apostolorum, vbi dicitur, Duodecim autem Apostolorum nomina sunt haec.

Verf. 17. *Quumque descendisset* — v. 19. *omnes.*

Virtus ab illo egrediebatur diuina, sanans illos, qui vel tetigissent ipsum.

Cap. XVII. De beatitudinibus.

Verf. 20. *Et ipse* — *regnum Dei.*

Aliae sunt hae beatitudines ab his, quae supra scriptae sunt in euangelio iuxta Matthaeum. Illas siquidem dixit, vbi in montem conscendisset ac resedisset: has vero, quum descendisset, stetitque in loco campestri. Et ibi quidem pauperes spiritu, siue animo humiles, beatos dixit: hic autem simpliciter pauperes, eos videlicet, qui diuitiarum amore non tenentur, eos, qui voluntarie pauperes sunt.

Verf. 21.

ΚεΦ. Ις. Περὶ τῆς τῶν ἀποσόλων ἐκλογῆς.

Verf. 12. Ἐγένετο — v. 13. αὐτοῦ.

Ζήτησον ἐν τῷ κατὰ μάρκον τὴν ἐξήγησιν⁷⁾ τῆς ἀρχῆς τοῦ ὀγδόου κεφαλαίου καλῶς τε καὶ ἀνελλιπῶς ἔχουσαν.

Verf. 13. Καὶ ἐκλεζόμενος — v. 16. προδότης.

Ἐν τῷ ἐννεακαιδεκάτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον εὐρήσεις περὶ τῆς τάξεως τῶν ἀποστολικῶν τούτων ὀνομάτων, ἔνθα κεῖται τὸ τῶν⁷⁾ δὲ δώ- r) Matth. 10, 2. δεκα ἀποσόλων τὰ ὀνόματά ἐς ταῦτα.

Verf. 17. Καὶ καταβάς — v. 19. πάντα.

Δύναμις ἀπ' αὐτοῦ ἐξήρχετο θεία, ἰωμένη τοὺς μόνον ἀπτομένους αὐτοῦ.

ΚεΦ. ΙΖ. Περὶ τῶν μακαρισμῶν.

Verf. 20. Καὶ αὐτὸς — ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ.

Ἄλλοι εἰσιν οἱ μακαρισμοὶ οὗτοι, παρὰ τοὺς ἀναγεγραμμένους ἐν τῷ κατὰ ματθαῖον. ἐκείνους μὲν γὰρ, ἀναβάς εἰς τὸ ὄρος καὶ καθίσας εἴρηκε· τούτους δὲ καταβάς, καὶ εἰς ἐπὶ τόπου πεδινῷ· καὶ κει μὲν, τοὺς πτωχοὺς τῷ πνεύματι ἐμακάρισεν, ἦτοι, τοὺς ταπεινόφρονας· ἐνταῦθα δὲ, τοὺς πτωχοὺς ἀπλῶς, ἡγουν, τοὺς ἀφιλοπλούτους, τοὺς ἐκουσίως πτωχοὺς.

Verf. 21. *Beati — saturabimini.*

Similiter quoque esurientes ac sitientes iustitiam beatificavit, siue iustitiam vehementer appetentes: hic autem simpliciter esurientes, eos videlicet, qui voluntaria esuriunt paupertate, gratoque sustinent animo, qui aeternis saturabuntur deliciis.

Verf. 21. *Beati — ridebitis.*

Qui flent non utcumque, sed vel pro suis peccatis, vel pro aliorum afflictionibus: et, ut vno absoluam verbo, qui secundum Deum flent. Hi autem in futuro ridebunt seculo, hoc est, spiritualiter gaudebunt: gaudii enim signum est risus.

Verf. 22. *Beati — hominis.*

Quum praedicta vobis fecerint, non propter aliquod malum, quod in vobis sit, sed propter me, et quia vos mei estis.

Verf. 23. *Gaudete — coelo.*

Gaudete spiritualiter.

Verf. 23. *Secundum — eorum.*

Secundum ea, quae dicta sunt, puta odio habentes, et separantes siue segregantes sese ab illis, et caetera, quae sequuntur. Patres autem eorum, puta Iudaeorum, qui vobis haec facturi sunt.

Verf. 21. Μακάριοι — χορταθήσεσθε.

Ὁμοίως ἐκεῖ μὲν τοὺς πεινῶντας καὶ διψῶντας τὴν δικαιοσύνην ἐμακάρισεν, ἤτοι, τοὺς σφοδρῶς ὀρεγομένους τῆς δικαιοσύνης· ἐνταῦθα δὲ, τοὺς πεινῶντας ἀπλῶς, ἤγουν, τοὺς πεινῶντας⁸⁾ δὲ ἐκούσιον πτωχείαν, καὶ ὑπομένοντας εὐχαρίστως, οἱ χορταθήσονται τρυφῆς αἰωνίου.

Verf. 21. Μακάριοι — γελάσετε.

Οἱ κλαίοντες, οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ἢ ἐπὶ τοῖς ἑαυτῶν ἀμαρτήμασιν, ἢ ἐπὶ ταῖς ἐτέρων κακοπραθείαις, καὶ συνελόντα εἰπεῖν, οἱ κλαίοντες κατὰ θεόν, οἱ γελάσουσι κατὰ τὸν μέλλοντα αἰῶνα, τούτέστιν, εὐφρανθήσονται πνευματικῶς. σύμβολον γὰρ εὐφροσύνης, ὁ γέλως.

Verf. 22. Μακάριοι — ἀνθρώπου.

Ὅταν τὰ εἰρημένα ποιήσωσιν ὑμῖν, μὴ διὰ τινὰ κακίαν ὑμῶν, ἀλλ' ἕνεκεν ἐμοῦ, διὰ τὸ εἶναι ὑμᾶς ἐμούς.

Verf. 23. Χάριτε — οὐρανῶ.

Ἀγαλλιᾶσθε⁹⁾ πνευματικῶς.

Verf. 23. Κατὰ — αὐτῶν.

Κατὰ τὰ ρηθέντα, τούτέστι, μισοῦντες καὶ ἀφορίζοντες, ἤτοι, χωρίζοντες ἑαυτῶν, καὶ τὰ ἐξῆς. οἱ πατέρες δὲ αὐτῶν, δηλαδὴ τῶν μελλόντων ὑμῖν ταῦτα ποιῆσαι Ἰουδαίων.

Υ 2

Verf. 24.

⁸⁾ δι, omittit. A.

⁹⁾ ἀγαλλιᾶσθε. A.

Verf. 24. *Veruntamen — vestram.*

Postquam beatificauit pauperes et esurientes ac flentes, et odio habitos ac segregatos, opprobriisque ac conuiciis propter se affectos: deplorat deinceps eos, qui contrario modo se habent, ut per beatificationem ad illa adhortetur, per deplorationem vero ab his auertat. Diuites autem dicit nunc auaros, diuitiis intabescens, inaleque tabescentes. Ἀπέχετε autem, habetis, siue aufertis, sonat: vel ad hoc tempore, siue ab ipsis diuitiis accipitis.

Verf. 25. *Vae — esurietis.*

Qui saturati estis in praesenti vita, quia esurietis in futura, ne vna quidem consolatione fruentes.

Verf. 25. *Vae — flebitis.*

Qui ridetis nunc immoderate, quia flebitis. Intentio autem ipsius luctus est fletus: aut luctus est, tacita lamentatio: fletus vero ea, quae auditur.

Verf. 26. *Vae — homines.*

Quum mali sitis, Vae vobis, inquit, quum laudauerint vos, tanquam illis placentes et non Deo. Sicut enim beatus est, qui iniuste contumeliis afficitur, ita rursus miser est, qui iniuste laudatur.

Verf. 26. *Secundum — eorum.*

Secundum haec, videlicet eodem modo laudantes, tanquam ad beneplacitum suum prophétantes.

Verf. 27.

¹⁾ Forte ἀπό. Profus abesse poterat ἐκ.

²⁾ δὲ λέγει ὑμῶν. B.

Verf. 24. Πλὴν — ὑμῶν.

Μακαρίσας τοὺς πτωχοὺς, καὶ τοὺς πεινῶντας, καὶ τοὺς κλαίοντας καὶ τοὺς μισοῦμένους, καὶ ἀφοριζομένους, καὶ ὄνειδιζομένους καὶ λοιδορουμένους δι' αὐτὸν, λοιπὸν ταλανίζει τοὺς ἐναντίως ἔχοντας, ἵνα διὰ μὲν τοῦ μακαρισμοῦ προτρέψῃ πρὸς ἐκείνα, διὰ δὲ τοῦ ταλανισμοῦ ἀποτρέψῃ ἐκ¹) τούτων· πλουσίους δὲ²) νῦν λέγει, τοὺς ἀμεταδότους, τοὺς προσετηκότας τῷ πλούτῳ, τοὺς κακῶς πλουτοῦντας. ἀπέχετε δὲ, ἀντὶ τοῦ ἀπεντεῦθεν ἔχετε.

Verf. 25. Ὁυαὶ — πεινάσετε.

Οἱ κεκορεσμένοι, κατὰ τὸν παρόντα βίον, ὅτι πεινάσετε, κατὰ τὸν μέλλοντα, μηδεμίαν ἐνεῖ παρηγορίας ἀπολαύοντες.

Verf. 25. Ὁυαὶ — κλαύσετε.

Οἱ γελῶντες νῦν ἀκολάσως, ὅτι κλαύσετε τότε, κολαζόμενοι. ἐπίτασις δὲ τοῦ πένθους ὁ κλαυθμὸς. ἢ πένθος μὲν, ὁ κατ' ἡσυχίαν θρήνος· κλαυθμὸς δὲ, ὁ ἐξᾶκουσος.

Verf. 26. Ὁυαὶ — ἀνδρωποι.

Κακοὺς ὄντας· οὐαὶ ὑμῖν, φησὶν, ὅταν εὐφημισῶσιν ὑμᾶς, ὡς ἀρέσκοντας αὐτοῖς, καὶ οὐ τῷ θεῷ. ὡσπερ γὰρ μακάριος ὁ ἀδίκως ὑβριζόμενος· εὐτὼ πάλιν ἀθλιὸς ὁ ἀδίκως εὐφημούμενος.

Verf. 26. Κατὰ — αὐτῶν.

Κατὰ ταῦτα, εἶπουν, ὡσαύτως, εὐφημοῦντας αὐτοὺς, ὡς πρὸς ἀρέσκειαν αὐτῶν προφητεύοντες.

Verf. 27. *Sed — auditis.*

Qui mihi assentitis et obedientes estis.

Verf. 27. *Diligite — vestros.*

Dixit hoc quoque capite quinto euangelii secundum Matthaeum, ubi habetur, Audistis, quod dictum sit, Diliges proximum tuum, et odio habebis inimicum tuum.

Verf. 27. *Benefacite — v. 28. vos.*

Haec etiam ibi dixit.

Verf. 29. *Percutienti — prohibueris.*

In illo capite etiam horum quaere enarrationem, ubi ante praedicta habetur, Audistis, quod dictum sit, Oculum pro oculo, dentem pro dente.

Verf. 30. *Omni — tribue.*

Similiter et huius data est interpretatio.

Verf. 30. *Et ab — reposcas.*

Hoc manifeste expositum est.

Verf. 31. *Et quemadmodum — ita.*

Rursus in eo capite quaere dicti illius interpretationem. Omnia ergo, quaecunque vultis, ut faciant vobis homines, haec et vos facite ipsis.

Verf. 32. *Et si diligitis — diligunt.*

Ibi quoque hoc inuenies.

Verf. 33.

Verf. 27. Ἄλλ' — ἀκούουσι

Τοῖς πειθομένοις μοι.

Verf. 27. Ἀγαπάτε — ὑμῶν.

Ἐἶπε τοῦτο καὶ ἐν τῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον, ἔνθα κεῖται τό· ἠκούσατε, ¹⁾ s) Matth. 5, 43 ὅτι ἐρρέθη, ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου, καὶ μισήσεις τὸν ἐχθρόν σου.

Verf. 27. Καλῶς ποιεῖτε — v. 28. ὑμᾶς.

Καὶ ἐκεῖ ταῦτα εἶρηκε.

Verf. 29. Τῷ τύπτοντι — κωλύσης.

Ἐν ἐκείνῳ τῷ κεφαλαίῳ ζήτησον καὶ τὴν τούτων ἐξήγησιν, πρὸ τῶν εἰρημένων, ἔνθα κεῖται τό· ἠκούσατε, ὅτι ἐρρέθη, ¹⁾ ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλ. ¹⁾ Matth. 5, 38 μῆ, καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος.

Verf. 30. Παντὶ — δίδου.

Ὁμοίως καὶ τὴν τούτου.

Verf. 30. Καὶ ἀπὸ — ἀπαίτει.

Τοῦτο σαφές.

Verf. 31. Καὶ καθὼς — ὁμοίως.

Ἐν ἐκείνῳ πάλιν τῷ κεφαλαίῳ ζήτησον τὴν ἐρμηνεϊάν τοῦ πάντα ¹⁾ οὖν, ὅσα ἂν θέλητε, ἵνα ¹⁾ Matth. 7, 12 παιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, οὕτω καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς.

Verf. 32. Καὶ εἰ ἀγαπάτε — ἀγαπῶσιν.

Ἐκεῖ καὶ τοῦτο εὐρήσεις.

Verf. 33. *Et si — faciunt.*

Nam id retributio est, non beneficium.

Verf. 34. *Et si — paria.*

Et hoc manifestum est.

Verf. 35. *Veruntamen — multa.*

Nihil ab illis sperantes vos accepturos. Repetuit autem sermonem, confirmans huiusmodi praeceptum.

† Et quale mutuum est, a quo non expectatur spes receptionis? Erga eum quidem, qui mutuum accipit, donum est, eo quod non sit spes receptionis: erga Deum vero mutuum est, propter spem retributionis. Qui miseretur, inquit, pauperis, foeneratur, siue mutuum dat Deo.

Verf. 35. *Et eritis — malos.*

Bonus est simul erga omnes. Dicto autem capite ait, Vt efficiamini filii patris vestri, qui in coelis est, quia solem suum oriri facit super malos ac bonos et pluit super iustos ac iniustos.

Verf. 36. *Estote — est.*

Et hoc manifestum est.

Verf. 37. *Et nolite — remittetur.*

Dictum est etiam, Nolite iudicare, praedicto capite.

Verf. 38.

3) Haec vterque in margine. Hentenius haec habebat paullo ante, post *πρόδηλον*.

Verf. 33. Καὶ εἰάν — ποιοῦσιν.

Ἀμοιβὴ γὰρ τοῦτο, καὶ οὐκ εὐεργεσία.

Verf. 34. Καὶ εἰάν — ἴσα.

Καὶ τοῦτο πρόδηλον.

Verf. 35. Πλήν — πολὺς.

Μηδὲν ἀπ' αὐτῶν ἐλπίζοντες λαβεῖν. ἐπανέλαβε δὲ τὸν λόγον, βεβαιῶν μάλιστα τὴν τοιαύτην ἐντολήν.

[Καὶ ποῖον³) τοῦτο δάνειον, ὃ τῆς ἀπολήψεως ἐλπίς οὐ συνέξευκται; πρὸς μὲν τὸν δανειζόμενον, δῶρόν ἐστι, διὰ τὴν ἀνελπισίαν τῆς ἀπολήψεως· πρὸς δὲ τὸν Θεόν, δάνειον, διὰ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀποδόσεως. ὁ ἐλεῶν, γὰρ φησί, πένητα,^{*)} x) Prov. 19, 17. δανείζει θεῶ.

Verf. 35. Καὶ ἔσεθε — πονηροὺς.

Ἀγαθός ἐσὶν ἐπὶ πάντας ὁμοῦ. ἐν δὲ τῷ ῥηθέντι κεφαλαίῳ φησὶν ὅπως^{γ)} γένηθε υἱοὶ τοῦ πατρὸς^{γ)} Matth. 5, 45. ὑμῶν, τοῦ ἐν οὐρανοῖς, ὅτι τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους.

Verf. 36. Γίνεθε — ἐσὶ.

Καὶ τοῦτο σαφές.

Verf. 37. Καὶ μὴ — ἀπολυθῆσεθε.

Ἐισηται καὶ τὸ, μὴ^{z)} κρίνετε, ἐν τῷ προειρημέ-^{z)} Matth. 7, 1. νῷ κεφαλαίῳ.

Verf. 38. *Date — vobis.*

Date ac praestate omne genus beneficii.

Verf. 38. *Mensuram — vestrum.*

Metaphorica loquutio est. Solent enim, qui triticum bene metiuntur, superpositis modio manibus, deorsum illud premere, concutere, ut descendat, et adiacere, donec supereffundatur. Reddunt autem huiusmodi mensuram beneficii, ii sane, qui beneficio affecti sunt. Deo enim pro ipsis rependente, ipsi rependere videntur. Hanc vero illis reddent, qui liberaliter eis mutuum dederunt.

Verf. 38. *Eadem — vobis.*

Eadem beneficii mensura, qua metimini, mutuo illud dantes his, qui indigent.

Verf. 39. *Dixit — eadem?*

Dixit etiam hoc vicesimo octavo capite euangelii secundum Matthaeum, sed de Phariseis, hic autem de omnibus dixit simpliciter, qui obscuratos habent animae oculos, et eos docere conantur, qui similiter affecti sunt: primum enim videre opus est, deinde ducatum aliis praestare.

Verf. 40. *Non est — suum.*

Et hoc rursus decimo nono iuxta Matthaeum capite de se ipso dixit: hic autem de discipulis hoc ait, quos praeceptores constituit, ut nullus super

Verf. 38. Δίδοτε — ὑμῖν.

Δίδοτε εὐεργεσίαν κατὰ πάντα τρόπον.

Verf. 38. Μέτρον — ὑμῶν.

Μεταφορικός ἐστὶν ὁ λόγος. εἰώθασι γὰρ οἱ καλῶς μετροῦντες τὸν σῖτον, ἐπιτιθέντες τῷ μοδίῳ τὰς χεῖρας, πιέζειν αὐτὸν ἐπὶ τὸ κάτω, καὶ λακτίζοντες σαλεύειν, ἵνα συμπέσῃ, καὶ ἐπιβάλλειν, ἄχρις ἂν⁴) ὑπερεκχυθῇ. ἀποδώσουσι δὲ τὸ τοιοῦτον μέτρον τῆς εὐεργεσίας, τίνες; οἱ εὐεργετηθέντες πάντως. τοῦ Θεοῦ γὰρ ἀποδιδόντος ὑπὲρ αὐτῶν, αὐτοὶ δοκοῦσιν ἀποδιδόναι. ἀποδώσουσι δὲ τοῦτο, τοῖς οὕτω φιλοτίμως δανείσασιν αὐτοῖς.

Verf. 38. Τῷ γὰρ αὐτῷ — ὑμῖν.

Τῷ αὐτῷ μέτρῳ τῆς εὐεργεσίας, μεθ' οὗ μετρεῖτε δανείζοντες αὐτὴν τοῖς χρηζούσιν.

Verf. 39. Εἶπε — πεσοῦνται;

Εἶπε τοῦτο καὶ ἐν τῷ εἰκοσῷ ὀγδόῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον, ἀλλὰ περὶ τῶν Φαρισαίων ἐνταῦθα δὲ λέγει περὶ πάντων ἀπλῶς τῶν ἐσκοτισμένων μὲν τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς· ἐπιχειρούντων δὲ διδάσκειν τοὺς ὁμοίως αὐτοῖς ἔχοντας. χρηὶ γὰρ πρῶτον ἀναβλέψαι, εἶτα ὁδηγεῖν.

Verf. 40. Οὐκ ἔστι — αὐτοῦ.

Καὶ ταῦτο πάλιν ἐν τῷ ἐννεακαιδεκάτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον περὶ ἑαυτοῦ εἴρηκεν ἐνταῦθα δὲ, περὶ τῶν μαθητῶν ταῦτό φησιν, οὐκ

διδασκα-

⁴) ὑπερεκχυθῇ. A.

per eos efferatur, putans supergredi virtutem illorum.

Verf. 40. *Perfectus — suus.*

Dixit enim praedicto quoque decimo nono capite. Sufficit discipulo, ut fiat sicut magister suus.

Verf. 41. *Quid autem — v. 42.
fratris tui.*

Dicta sunt omnia quinto iuxta Matthaeum capite: ibi ergo quaere explanationem.

Verf. 43. *Non est enim — v. 44.
cognoscitur.*

Similiter et haec. Attamen ibi de seductoribus: hic autem de his, qui purgati sunt et alios purgant: et de his, qui quum immundi sint, alios tamen mundare tentant. Hos autem per similitudinem appellavit arbores: fructus vero operationes illorum. Et admonet, ut ad horum operationes attendamus, quae sunt fructus, et non ad verba, quae sunt folia.

Verf. 44. *Non enim — uuam.*

Non colligunt, neque vindemiant talia e talibus homines. Rursum autem exemplo confirmat sermonem. Sicut enim hoc praeter naturam est et impossibile: ita sane et illud.

Verf. 45. *Bonus — eius.*

De his, qui benedicunt aut maledicunt fratribus, nunc loquitur. Dixit autem haec etiam vigesimo secun-

διδασκάλους ἐποίησεν, ἵνα μηδεὶς αὐτῶν κατε-
παρῆ, δοκῶν ὑπερβῆναι τὴν ἀρετὴν αὐτῶν.

Verf. 40. Κατηρητισμένος — αὐτοῦ.

Ἔειπε γὰρ καὶ ἐν τῷ δηλωθέντι ἔννεακαιδεκάτῳ
κεφαλαίῳ ὅτι^{a)} ἀρκετὸν τῷ μαθητῇ, ἵνα γένη-^{a) Matth. 10, 25.}
ται, ὡς ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ.

Verf. 41. Τί δὲ — v. 42. ἀδελφοῦ σου.

Ἐιρηται ταῦτα πάντα καὶ ἐν τῷ πέμπτῳ κε-
φαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον, καὶ ζήτησον ἐκεῖ
τὴν τούτων ἐξήγησιν.

Verf. 43. Ὅου γὰρ ἐσι — v. 44. γινώσκεται.

Ὅμοίως καὶ ταῦτα. πλὴν ἐκεῖ μὲν περὶ τῶν
πλάνων ἐνταῦθα δὲ, περὶ τε τῶν κεκαθαρμέ-
νων καὶ καθαιρόντων ἑτέρους, καὶ περὶ τῶν ἀκα-
θάρτων καὶ καθαίρειν ἄλλους πείρωμένων. παρα-
βολικῶς δὲ τούτους μὲν ὠνόμασε δένδρα· καρπούς
δὲ, τὰς πράξεις αὐτῶν, καὶ παραινεῖ προσέχειν
ταῖς πράξεσι τούτων, ἃ εἰσι καρπὸς, καὶ μὴ
τοῖς λόγοις, οἳ εἰσι φύλλα.

Verf. 44. Ὅου γὰρ — σαφυλήν.

Ὅου συλλέγουσιν, οὐδὲ τρυγῶσι τοιαῦτα ἐκ τοι-
ούτων οἱ ἄνθρωποι· πάλιν δὲ παραδειγματικῶς
βεβαιοῖ τὸν λόγον. ὡσπερ γὰρ τοῦτο παρὰ φύ-
σιν καὶ ἀνένδεκτον· οὕτως ἄρα καὶ κείνο.

Verf. 45. Ὁ ἀγαθὸς — αὐτοῦ.

Περὶ τῶν εὐλογούντων ἢ κακολογούντων⁵⁾ τοὺς
ἀδελφούς, λέγει νῦν· εἶπε δὲ ταῦτα καὶ ἐν τῷ
ἀκοσῷ

⁵⁾ ἢ κακολογούντων, abest. A.

secundo capite euangelii iuxta Matthaeum: et ibi quaere de his.

Verf. 46. *Quid autem — dico?*

Quaere quinto iuxta Matthaeum capite dicti illius enarrationem, Non omnis, qui dicit mihi domine, domine, intrabit in regnum coelorum, sed qui facit voluntatem patris mei, qui in coelis est.

Verf. 47. *Omnis — v. 48. —
petram.*

Haec etiam dixit circa finem quinti capitis euangelii secundum Matthaeum: et in eo lege interpretationem loci illius: Omnis ergo, qui audit hos sermones meos, et facit eos, assimilabo eum viro prudenti. Sed ibi quidem compendiose dictum est, Qui aedificauit domum suam super petram, hic autem latius. Qui fodit in altum, quod ad iaciendum fundamentum, praecedens est: et ad solam acceptum est emphasin diligenter fundamentum ponentis. Inundatio vero fluminis, est multitudo ac vehementia tentationum.

Verf. 49. *Qui autem — magna.*

Etiam haec ibi manifestata sunt. Ruina vero, casus est ac dissolutio.

Cap.

εἰκοστῷ δευτέρῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον,
καὶ ζήτησον περὶ τούτων ἐκεῖ.

Verf. 46. Τί δέ — λέγω;

Ζήτησον ἐν τῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματ-
θαῖον τὴν ἐξήγησιν τοῦ· οὐ^{b)} πᾶς ὁ λέγων μοι, ^{b)} Matth. 7, 21.
κύριε, κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν
τῶν οὐρανῶν· ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τῶν πατέρων
μα τῶν ἐν οὐρανοῖς.

Verf. 47. Πᾶς ὁ — v. 48. πέτραν.

Ταῦτα εἶρηκε καὶ πρὸς τῷ τέλει τοῦ πέμπτου
κεφαλαίου τοῦ κατὰ ματθαῖον, καὶ ἀνάγνωθι
ἐν αὐτῷ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ· πᾶς οὖν, ^{c)} ὅστις ^{c)} Matth. 7, 24.
ἀκούει μου τοὺς λόγους τούτους, καὶ ποιῆσεν
αὐτούς. ἀλλ' ἐκεῖ μὲν ἐπιτόμως ^{d)} εἶρηται ὅτι ὅστις
ὠκοδόμησε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν πέτραν· ἐν-
ταῦθα δὲ πλατύτερον ὅτι ^{e)} ὅς ἔσκαψε καὶ
ἐβάθυνεν, ἃ προηγούνται τοῦ θεμελιώματος,
εἰλήφθησαν δὲ ταῦτα πρὸς μόνην ἔμφασιν ἀκρι-
βοῦς θεμελιώματος. πλημμύρα δὲ τοῦ ποτα-
μοῦ, τὸ πλῆθος καὶ ἡ σφοδρότης τῶν πε-
ρασμῶν.

Verf. 49. Ὁ δέ — μέγα.

Καὶ ταῦτα ἐκεῖ διασεσάφηται. ῥῆγμα δέ, ἢ
διάβρηξις, ἢ διάλυσις.

Κεφ.

^{e)} ὅτι ὅστις ἔσκαψε. B.

Cap. XVIII. De centurione.

Cap. VII. v. i. *Quum — Capernaum.*

Omnia verba sua, quae videlicet dicta sunt. Ait enim Matthaeus, Et factum est, quum finisset Iesus hos sermones.

Verf. 2. *Centurionis — v. 3. ipsius.*

Et hic ἐρωτῶν idem significat, quod deprecans. De hoc autem dictum est septimo iuxta Matthaeum capite. Lege ergo totius capitis illius enarrationem, et potissimum in fine, ut scias, quod non repugnent euangelistarum dicta, etsi videantur.

Verf. 4. *Qui — hoc.*

Hoc, quidnam? puta venire ac sanare seruum eius.

Verf. 5. *Diligit — nobis.*

Synagoga haec habitaculum erat, in quo congregabantur statutis a lege diebus.

Verf. 6. *Iesus autem — vexari.*

Ne distraharis, ne molesteris.

Verf. 6. *Non — v. 7. puer meus.*

Haec etiam dixit Matthaeus, et declarata sunt praedicto capite.

Verf. 8. *Siquidem — facit.*

Similiter et haec.

Verf. 9.

Κεφ. ΙΗ. Περὶ τοῦ ἑκατοντάρχου.

Cap. VII. v. 1. Ἐπεὶ δὲ — καπερναοῦμ.

Πάντα τὰ ῥήματα αὐτοῦ, τὰ ῥηθέντα, δηλο-
νότι. Φησὶ γὰρ ὁ ματθαῖος καὶ ^{α)} ἐγένετο, ὅτε d) Matth. 7, 28.
συνετέλεσεν ὁ ἰησοῦς τοὺς λόγους τούτους.

Verf. 2. Ἐκατοντάρχου — v. 3. αὐτοῦ.

Ἐρωτῶν, ἀντὶ τοῦ, παρακαλῶν. εἰρηταί δὲ πε-
ρὶ τούτου ἐν τῷ ἐβδόμῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματ-
θαῖον, καὶ ἀνάγνωθι τὴν ὅλην ἐξήγησιν τοῦ ὅλου
κεφαλαίου ἐκείνου, καὶ μᾶλλον τὴν ἐν τῷ τέλει,
ἵνα σαφῶς γνῶς, ὅτι οὐ διαφωνοῦσιν, εἰ καὶ δο-
κούσιν.

Verf. 4. Ὅι — τοῦτο.

Τοῦτο, ποῖον; τὸ εἰσεῖν καὶ διασωσάμ τὸν δου-
λον αὐτοῦ.

Verf. 5. Ἀγαπᾷ — ἡμῖν.

Ἡ συναγωγή αὕτη, οἴκημα ἦν, ἐν ᾧ συνήγοντο
κατὰ τὰς ἐκ νόμου τεταγμένας ἡμέρας.

Verf. 6. Ὁ δὲ ἰησοῦς — σκύλλου.

Μὴ περισπῶ, μὴ περικόπτου.

Verf. 6. Ὁυ — v. 7. παῖς μου.

Ταῦτα εἶπε καὶ ὁ ματθαῖος, καὶ ἠρμηνεύθησαν
ἐν τῷ ῥηθέντι κεφαλαίῳ.

Verf. 8. Καὶ γὰρ — ποιῆς.

Ὁμοίως καὶ ταῦτα.

Verf. 9. *His autem auditis — inueni.*

Pari modo et haec.

Verf. 10. *Et reuerfi — sanum.*

De hoc rursus inuenies in calce enarrationis, quae posita est ad finem dicti capitis.

Cap. XIX. De filio viduae.

Verf. 11. *Et factum est — v. 12. cum illa.*

Condolebant enim illi, ut quae non modo virum perdiderat, sed nunc quoque filium, et hunc vni-
genitum.

Verf. 13. *Et — illam.*

Intuitus eam inconsolabiliter flentem. Si enim turba miserebatur, quanto magis, qui fons erat misericordiae?

Verf. 13. *Dixitque — v. 14. loculum.*

Arculam, in qua iacebat mortuus.

Verf. 14. *Qui vero — v. 15. suae.*

Quemadmodum ferrum, quod in igne aliquanto tempore permansit, habet ignis operationes: ita quoque sancta ipsius caro diuinitati vnita, quae diuinitatis sunt, operabatur. Ideo manus quidem mortuum ac desertum corpus coniunxit; vox autem recedentem animam reuocauit.

Verf. 16.

Verf. 9. Ἀκούσας δὲ ταῦτα — εὖρον.

Ὡσαύτως καὶ ταῦτα.

Verf. 10. Καὶ ὑποσρέψαντες — ὑγιαίνοντα.

Περὶ τούτου πάλιν εὐρήσεις ἐν τῷ τέλει τῆς ἐξηγήσεως, τῆς ἐν τῷ τέλει τοῦ λεχθέντος κεφαλαίου.

Κεφ. ΙΘ. Περὶ τοῦ υἱοῦ τῆς χήρας.

Verf. 11. Καὶ ἐγένετο — v. 12. σὺν αὐτῇ.

Συνήλθον γὰρ αὐτῇ, ὡς ἀποβαλοῦσα μὴ τὸν ἄνδρα μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ τὸν υἱόν, καὶ τοῦτον μονογενῆ.

Verf. 13. Καὶ — αὐτῇ.

Ἰδὼν αὐτὴν ἀπαρηγόρητα κλαίουσαν. εἰ γὰρ ὁ ὄχλος ἤλεε αὐτὴν, πολλῶ μᾶλλον αὐτὸς, ἢ τοῦ ἐλέους πηγῆ.

Verf. 13. Καὶ εἶπεν — v. 14. σοφοῦ.

Τοῦ κιβωτίου, ἐν ᾧ ἔκειτο ὁ νεκρός.

Verf. 14. Ὅι δὲ — v. 15. αὐτοῦ.

Ὡσπερ ὁ σίδηρος, ὁμιλήσας τῷ πυρὶ, τὰ τοῦ πυρὸς ἐνεργεῖ· οὕτω καὶ ἡ ἀγία σὰρξ αὐτοῦ, ἐνωθεῖσα τῇ θεότητι, τὰ τῆς θεότητος ἐνεργεῖ. διὸ ἡ χεῖρ μὲν αὐτοῦ τὸ νεκρὸν καὶ παρεμμένον σῶμα συνέσφιγγεν· ἡ δὲ φωνὴ τὴν οἰχομένην ψυχὴν ἐπέσρεψεν.

Verf. 16. *Acceptit — plebem suam.*

Olim siquidem propheta Elias filium Sarephthanae viduae suscitavit, sed deplorando erga Deum, ipsumque deprecando. Et propheta Elifaeus filium Somanitidis, sed extensus super eum, totus super totum. Hic vero tangens solum ac iubens, statim excitavit. Propter hoc itaque dicebant, Propheta magnus, sed ingrati postmodum ipsum occiderunt.

Verf. 17. *Egressusque — finitimam regionem.*

Sermo miraculi, et quod propheta magnus surrexisset.

Cap. XX. De discipulis missis a Iohanne.

Verf. 18. *Et nuntiauerunt — v. 19. expectamus?*

De his exacte dictum est vicesimo iuxta Matthaeum capite.

Verf. 20. *Quum venissent — v. 23. mei causa.*

De his quoque omnibus in illo capite dictum est manifeste. Plagas autem, siue flagella, intellige dolores. Sunt enim morbi quidam dolore carentes: veluti sunt caecitas, surditas, mutum esse, ac multi huiusmodi.

Verf. 24. *Quumque discessissent — Iohanne.*

Dictio ἀγγέλων significat hic internuntiantes, siue nuntia perferentes a Iohanne ad Christum.

Verf. 24.

*) Ita quoque reperitur in Codd. LXX. 4 Reg. 4. pro συναμίτις. Graecis molesta erat Syllaba σουν et σουμ.

Verf. 16. Ἐλαβε — λαὸν αὐτοῦ.

Πάλα μὲν γὰρ καὶ ὁ προφήτης ἡλίας ἀνέστησεν τὸν υἱὸν τῆς σαραφθίας, ἀλλ' ἀποδουράμενος πρὸς θεόν, καὶ ἱκετεύσας αὐτόν. καὶ ὁ προφήτης ἐλισσαῖος τὸν υἱὸν τῆς⁸⁾ σωμανιτίδος, ἀλλ' ἐπιπλακείς αὐτῷ ὅλος δι' ὄλου· οὗτος δὲ, ἀψάμενος μόνον καὶ προσάξας, εὐθέως ἤγειρε. καὶ⁹⁾ διὰ τοῦτο λοιπὸν ἔλεγον, ὅτι προφήτης μέγας, ἀλλ' ὑπερον οἱ ἀγνώμονες ἀνεῖλον αὐτόν.

Verf. 17. Καὶ ἐξῆλθεν — τῆ περιχώρῳ.

Ὁ λόγος τοῦ θαύματος, ἢ ὅτι προφήτης μέγας ἐγήγερται.

ΚεΦ. Κ. Περὶ τῶν ἀποσαλέντων
παρὰ ἰωάννου.

Verf. 18. Καὶ ἀπήγγειλαν — v. 19.
προσδοκῶμεν;

Εἴρηται περὶ τούτων ἀκριβῶς ἐν τῷ εἰκοσῷ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον.

Verf. 20. Παραγενόμενοι — v. 23. ἐν ἐμοί.

Καὶ περὶ τούτων πάντων ἐν ἐκείνῳ διασεσάφηται. μάστιγας δὲ, τοὺς πόνους ὑποληπτέον. εἰσὶ γὰρ τινες νόσοι χωρὶς πόνων, ὡς ἡ τυφλότης καὶ ἡ κωφότης καὶ ἡ ἀφωνία καὶ πολλὰ τοιαῦτα.

Verf. 24. Ἀπελθόντων — ἰωάννου.

Ἀγγέλων, τῶν¹⁰⁾ ἀγγελίαν φερόντων, τῶν μηνυτῶν.

Z 3

Verf. 24.

⁸⁾ καὶ, omittit. B.

¹⁰⁾ τῶν ἀγγελικῶν. B. quod eodem redit.

Verf. 24. *Quid* — v. 27. *te.*

Similiter et de his omnibus ad verbum dictum est.

Verf. 28. *Dico* — *est.*

Et haec quoque pulchram ibidem sortita sunt interpretationem.

Verf. 29. *Omnisque* — *Iohannis.*

Iustificauerunt, siue gratias ei egerunt, qui baptismam sibi miserat, prouidens ipsorum salutem. Christi autem et hic sermo est, sicut etiam dictum, quod sequitur.

Verf. 30. *Pharisaei vero* — *ab eo.*

Consilium Dei vocat ipsum baptismam, tanquam Dei praecepto factum. Factum est, inquit, verbum domini super Iohannem Zachariae filium in deserto: et venit in omnem regionem, quae circa Iordanem erat, praedicans baptismum poenitentiae in remissionem peccatorum. In semetipsis autem. Nam *eis ἐαυτοῦς* capitur pro *ἐν ἐαυτοῖς*.

Verf. 31. *Cui* — v. 35. *omnibus.*

Praedicto vigesimo capite de his omnibus ac singulis inuenies.

Cap. XXI. De ea, quae vnxit dominum vnguento.

Verf. 36. *Inuitabat* — *ipso.*

Similiter et hic *ἠρώτα*, non significat interrogabat, sed vocabat: nam, tanquam prophetam, eum ad conuiuium vocabat, vel inuitabat.

Verf. 36.

2) δὲ, omittit. A.

3) *ἐπιθήσει*, abest. A.

Verf. 24. Τι — v. 27. σου.

Ὁμοίως καὶ περὶ τούτων πάντων ἐκεῖ διείληπται κατὰ ῥητόν.

Verf. 28. Λέγω — ἐσίν.

Καὶ ταῦτα καλλίστην ἔχουσιν ἐκεῖ τὴν ἐξήγησιν.

Verf. 29. Καὶ πᾶς — ἰωάννου.

Ἐδικαίωσαν, εἶπουν, ἠυχαρίστησαν, ἀποσείλονται αὐτοῖς τὸν βαπτιστὴν ἐπὶ προνοίᾳ τῆς σωτηρίας αὐτῶν. τοῦ χριστοῦ²⁾ δὲ καὶ οὗτος ὁ λόγος, ὡσπερ καὶ τὸ ἐξῆς ῥητόν.

Verf. 30. Ὅι δὲ Φαρισαῖοι — ὑπ' αὐτοῦ.

Βουλὴν τοῦ Θεοῦ, τὸ βάπτισμα λέγει, ὡς κατ' ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ γινόμενον. ἐγένετο, ^{ε)} γὰρ φησι, ^{ε)} Luc. 8. 2. ῥῆμα Θεοῦ ἐπὶ ἰωάννην τὸν Ζαχαρίου υἱὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ ἦλθεν εἰς πᾶσαν τὴν περιχωρὸν τοῦ Ἰορδάνου, κηρύσσων βάπτισμα μετανοίας εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. εἰς ἑαυτοὺς δὲ, ἀντὶ τοῦ, ἐν ἑαυτοῖς.

Verf. 31. Τίτι — v. 35. πάντων.

Ἐν τῷ εἰρημένῳ εἰκοσῷ κεφαλαίῳ περὶ πάντα τούτων³⁾ εὐρήσεις λεπτομερῶς.

Κεφ. ΚΑ. Περὶ τῆς ἀλειψάσης τοῦ κύριον μύρω.

Verf. 36. Ἠρώτα — αὐτοῦ.

Καὶ ταῦτα τὸ ἠρώτα, ἀντὶ τοῦ, παρεκάλεε, ὡς προφήτην δὲ αὐτὸν ἐκάλεε πρὸς ἐσίασιν.

Verf. 36. *Et ingressus — accubuit.*

Non deuitauit hunc, ne daret occasionem dicendi, quod cum publicanis et peccatoribus vna cibum caperet: phariseos autem fastidiret.

Verf. 37. *Et ecce — v. 38. lachrymis.*

Quaere in euangelio secundum Matthaeum enarrationem sexagesimi secundi capituli. Haec autem mulier, quum Christi miracula partim ipsa vidisset, partim ab his, qui viderant, audisset: Deum esse credidit eum, qui haec operabatur: ideo etiam venit, sperans, remissionem peccatorum suorum se accepturam.

Confidera vero magnam huius reuerentiam. Stetit enim ad extremas corporis illius partes, tanquam extrema: et a tergo, tanquam audacia carens: flebat quidem propter peccata sua: rigabat autem pedes illius lachrymis, vtpote ad pedes eius inclinata.

Verf. 38. *Et — extergebat.*

Extergebat eos, quos lachrymis madidos reddiderat. Christus, quum rei causam nossent, sustinebat: vt etiam fides eius feruorque poenitentiae apparerent, et vt merito pro his rebus, quod quaerebat, acciperet.

Verf. 38. *Et deosculabatur — unguento.*

Osculabatur quidem ipsos, tanquam eius, qui petitionem suam adimplere poterat, siue tanquam Dei: ungebat vero unguento, plus quam humano modo hunc honorans, qui plus, quam homo erat.

Verf. 39.

Verf. 36. Καὶ εἰσελθὼν — ἀνεκλίθη.

Οὐ παρητήσατο τοῦτον, ἵνα μὴ δῶ πρόφασιν, ὡς τελῶναις μὲν καὶ ἀμαρτωλοῖς συνεδίωκ'· τοὺς Φαρισαίους δὲ βδελυσσόμενος.

Verf. 37. Καὶ ἰδοὺ — v. 38. δάκρυσι.

Ζήτησον ἐν τῷ κατὰ ματθαῖον τὴν ἐξήγησιν τοῦ ἐξηκοστοῦ δευτέρου κεφαλαίου· αὕτη δὲ ἡ γυνή, τὰ μὲν ἰδοῦσα τῶν θαυμάτων τοῦ χριστοῦ· τὰ δὲ μαθούσα παρὰ τῶν ἰδόντων, ἐπίστευσεν, ὅτι θεός ἐστιν ὁ ταῦτα τελεσιουργῶν. διὸ καὶ πρόσεισιν, ἐλπίζουσα λαβεῖν ἄφεσιν τῶν ἀμαρτιῶν αὐτῆς.

Ὁρα δὲ τὴν πολλὴν ταύτης εὐλάβειαν. ἔση γὰρ παρὰ τὰ ἔσχατα μέρη τοῦ σώματος αὐτοῦ, ὡς ἔσχατη καὶ ὀπίσω, ὡς ἀπαρξήσιατος. καὶ ἔκλαιε μὲν, διὰ τὰς ἀμαρτίας αὐτῆς· ἔβρεχε δὲ τοὺς πόδας αὐτοῦ τοῖς δάκρυσιν, ὡς ἐπικεκυφῆσαι αὐτοῖς.

Verf. 38. Καὶ — ἐξέμασσεν.

Ἐσπόγγισεν αὐτοὺς διαβρόχους γινομένους. ὁ δὲ χριστός, εἰδὼς τὴν αἰτίαν, ἠνείχετο, ἵνα καὶ ἡ πίσις αὐτῆς Φανῆ, καὶ ἡ θερμότης τῆς μετανόησας, καὶ ἵνα ἀξίως τούτων λάβῃ τὸ ζητούμενον.

Verf. 38. Καὶ κατεφίλει — μύρω.

Κατεφίλει μὲν αὐτοὺς, ὡς δυναμένου πληρῶσαι τὴν αἴτησιν αὐτῆς, εἶπουν, ὡς θεοῦ· ἠλειφε δὲ τῷ μύρω, τιμῶσα τοῦτον ὑπὲρ ἀνδραπον, ὡς ὄντα ὑπὲρ ἀνδραπον.

Verf. 39. *Intuitus — peccatrix est.*

Offendiculum passus haec dicebat, ignorans, quod quin Deus esset, propter peccatores homo factus erat. Neque autem Iudas hic murmurabat, neque caeteri discipuli: siquidem ille morbo avaritiae nondum captus erat: isti vero necdum sermones de pauperibus infixos habebant.

Verf. 40. *Et respondens — dic.*

Pharisaeus intra semetipsum de eo offensus erat, quod meretricem admitteret, nec sciret esse peccatricem: ipse vero hoc cognito, maius quiddam facit, quam sit prophetae, detegens ei arcanum cogitationis suae. Itaque exemplo demonstrat, quod etiam hoc nosset, ac iuste eam admitteret propter magnam ipsius dilectionem, quae a fide et poenitentia procedebat.

Verf. 41. *Duo — v. 43. iudicasti.*

Hinc intelligendum dedit, quod veluti narrat exemplum, ita sane et tu, tanquam is, qui paucis obnoxius es suppliciis, parum me dilexisti: haec vero, ut quae multis erat obnoxia, vehementer me dilexit, ut multum sibi remitteretur: ideo quoque congruum mihi est, ut ei, tanquam vehementer diligenti, multum remittam. Multum autem, intellige hic uniuersum debitum.

Verf. 44. *Et conuersus — v. 46. pedes meos.*

Tu quidem ea etiam, quae facilia erant non fecisti: haec vero, quae etiam difficilia sunt operata est.

Verf. 39. Ἰδῶν — ἀμαρτωλός ἐστι.

Σκανδαλιθεὶς ἔλεγε ταῦτα, μὴ γινώσκων, ὅτι θεὸς ἂν, διὰ τοὺς ἀμαρτωλοὺς ἐνηνθρεύπησεν. οὔτε δὲ ὁ ἰούδας ἐνταῦθα ἐγόγγυσεν, οὔτε μὴν οἱ ἄλλοι μαθηταί. ὁ μὲν γάρ, οὐπὼ τῷ νοσήματι τῆς φιλαργυρίας ἐάλασεν· οἱ δὲ, οὐπὼ τοὺς ὑπὲρ τῶν πτωχῶν λόγους ἐμπεπηγότας εἶχον.

Verf. 40. Καὶ ἀποκριθεὶς — εἶπέ.

Ὁ μὲν Φαρισαῖος ἐσκανδαλίθη καθ' ἑαυτὸν⁴⁾, ἐπ' αὐτῷ, ὡς προσιεμένῳ τὴν πόρνην, καὶ μὴ προγόντι, ὅτι ἀμαρτωλός ἐστιν· αὐτὸς δὲ τοῦτο γινούς, μείζον προφήτου ποιεῖ, ἀνακαλύπτων αὐτῷ τὸν ἀπόρρητον διαλογισμὸν αὐτοῦ, καὶ λοιπὸν ἀποδεικνύει διὰ⁵⁾ παραδείγματος, ὅτι καὶ γινώσκει ταύτην, καὶ δικαίως αὐτὴν προσίεται, διὰ τὴν εἰς αὐτὸν πολλὴν ἀγάπην αὐτῆς, ἣτις ἦν ἐκ πίστεως καὶ μετανοίας.

Verf. 41. Δύε — v. 43. ἔκριναις.

Δέδωκεν ἐντεῦθεν νοεῖν, ὅτι ὥσπερ ἔχει τὸ παρὰ δείγμα, οὕτως ἄρα σὺ μὲν, ὡς ὀλίγαις τιμωρίαις ὑπόχρεωσ ἂν, ὀλίγον με ἠγάπησας· αὐτὴ δὲ, ὡς πολλαῖς, πολὺ, ἵνα πολὺ αὐτῇ ἀφεθῇ· διὸ καὶ ὡς πολὺ ἀγαπήσασαν προσηκάμην, ἵνα πολὺ ἀφίσω. πολὺ δὲ νῦν, τὸ πᾶν νόησον.

Verf. 44. Καὶ στεναφεὶς — v. 46. με τοὺς πόδας.

Σὺ μὲν τὰ εὐχερῆ πεποίηκας· αὐτὴ δὲ τὰ δυσχερῆ διεπράξατα.

⁴⁾ Ὁρα

4) ἐπ' αὐτῷ, abest. A.

5) τῷ, addit. A.

Vide autem, quod ab his, vnde prius suam ipsa venabatur perditionem, ab eisdem nunc venata est salutem: lachrymis enim amatoriiis, et capillis curiosius concinnatis ac vnguento, lasciuos iuuenes dementabat: quae vero primum fuerunt instrumenta peccati, ea nunc fecit instrumenta virtutis.

Verf. 47. *Propter quod — multum.*

Multa equidem, quum illa multa haberet, et omnia remissa sunt.

Verf. 47. *Cui autem — diligit.*

Hoc dixit, reprehendens Simonem.

Verf. 48. *Dixit — peccata tua.*

Dixit hoc illi, vt certior ipsa redderetur, et ipse donaret indigenti, quod illa petebat.

Verf. 49. *Et coeperunt — remittit?*

Hoc et alii dixerunt, quando paralyticum curauit.

Verf. 50. *Dixit autem — pace.*

Eodem modo loquutus est ad eam, quae sanguinis profluvio laborabat, quemadmodum vigesimo sexto praesentis euangelii capite inuenies.

Vtinam autem contingeret, vt et anima mea fornicaria, siue voluptatum amatrix, poenitentia pungeretur, et lachrymis ablueret foctorem ipsius peccati, ac suauem ad Deum deferret odorem vnguenti ipsius virtutis.

Ὅρα δὲ, ὅτι, ἐξ ὧν πρότερον ἐθήρευε τὴν ἀπώλειαν ἑαυτῆς, ἐκ τούτων ἀρετίως ἐθήρευσε τὴν σωτηρίαν. δάκρυσι⁶⁾ γὰρ ἔρωτικοῖς, καὶ θριζὶ περιεργότερον διαπεπλεγμέναις, καὶ μύρω τοὺς ἀκολάτους κατεγοήτευσε, καὶ τὰ πρὶν ὄργανα τῆς ἀμαρτίας, ὄργανα νῦν πεποίηκεν ἀρετῆς.

Verf. 47. Οὐ χάριν — πολὺ.

Ἄ, πολλαὶ μὲν, πᾶσαι δέ.

Verf. 47. Ὡς δὲ — ἀγαπᾷ.

Τοῦτο εἶρηκε καθαπτόμενος τοῦ σίμωνος.

Verf. 48. Εἶπε — σου αἱ ἀμαρτίαι.

Εἶπεν αὐτῇ τοῦτο, ἵνα πληροφορηθῆ, καὶ δίδωσι τῇ δεομένῃ τὸ αἰτούμενον.

Verf. 49. Καὶ ἤρξαντο — ἀφίησιν;

Εἶπον τοῦτο καὶ ἕτεροι, ὅτε τὸν παραλυτικὸν ἐθεράπευσεν.

Verf. 50. Εἶπε δὲ — εἰρήνην.

Ἐφίτηεν οὕτω καὶ πρὸς τὴν αἰμορροῦσαν, ὡς εὐρήσεις ἐν τῷ εἰκοστῷ ἕκτῳ κεφαλαίῳ τοῦ παρόντος εὐαγγελίου.

Γένοιτο δὲ καὶ τὴν ἐμὴν πόρνην, ἥτοι, τὴν Φιλήδονόν μου ψυχὴν μετανοῆσαι, καὶ δάκρυσιν ἀπολούσασθαι τὴν δυσωδίαν τοῦ βορβόρου τῆς ἀμαρτίας, καὶ προσαγαγεῖν τῷ Θεῷ εὐωδίαν μύρου ἀρετῆς.

Cap.

⁶⁾ γὰρ, abest. A.

Cap. VIII. v. 1. *Factumque — Dei.*

Denuntians, quod fruitio diuina, requiesque sempiterna donarentur in ipsum credentibus.

Verf. 1. *Et — eo.*

Simul erant cum eo.

Verf. 2. *Ac mulieres — v. 3. suis.*

Quum enim beneficiis ab eo affectae essent, non discesserunt ab eo. Septem daemonia quidam pro multis interpretantur. Consuetum est namque apud Hebraeos Septem vocare, quae multa sunt. Procuratorem vero Herodis intellige oeconomum et dispensatorem rerum ipsius.

Cap. XXII. De feminante parabola.

Verf. 4. *Quum autem conueniret — v. 8. centuplum.*

De hac fementis parabola latius scripsit Matthaeus vigesimo quarto capite: et ibi de his omnibus quaere.

Verf. 8. *Haec — audiat.*

De his etiam ibi dictum est.

Verf. 9. *Interrogabant — v. 10. Dei.*

Similiter et de his.

Verf. 10.

7) Ἡρώδης, abest. A.

Cap. VIII. v. 1. Καὶ ἐγένετο — τοῦ Θεοῦ.

Καταγγέλλων τὴν ἀπόλαυσιν τὴν θείαν, τὴν ἀνάπαυσιν τὴν αἰδίων, ὅτι δεδώρηται τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτόν.

Verf. 1. Καὶ — αὐτῶ.

Συνῆσαν αὐτῶ.

Verf. 2. Καὶ γυναῖκες — v. 3. αὐταῖς.

Εὐεργετηθεῖσαι γὰρ, οὐκ ἀπέστησαν ἀπ' αὐτοῦ· δαιμόνα δὲ ἑπτὰ, τινὲς ἠρμήνευσαν, ἀντὶ τοῦ, πολλά. σύνηδες γὰρ ἑβραίοις, ἑπτὰ λέγειν, τὰ πολλά. ἐπίτροπον δὲ ἠρώδου⁷⁾ νόες, τὸν ἐπιμελητὴν καὶ οἰκονόμον τῶν πραγμάτων αὐτοῦ.

Κεφ. ΚΒ. Περὶ τῆς παραβολῆς
τοῦ σπόρου.

Verf. 4. Συνιόντος δὲ — v. 8. ἑκατο-
ταπλασίονα.

Περὶ ταύτης τῆς παραβολῆς τοῦ σπόρου πλατύ-
τερον ὁ ματθαῖος ἐξόρησεν ἐν τῷ εἰκῶς τετάρτῳ
κεφαλαίῳ αὐτοῦ. καὶ ζήτησον ἐν ἐκείνῳ περὶ τού-
των πάντων.

Verf. 8. Ταῦτα — ἀκούετω.

²Ἐν ἐκείνῳ καὶ περὶ τούτου εἴρηται.

Verf. 9. Ἐπηρώτων — v. 10. Θεοῦ.

⁶Ὁμοίως καὶ περὶ τούτων.

Verf. 10.

Verf. 10. *Caeteris autem — parabolis.*

Marcus vero planius scripsit, dicens: His autem, qui foris sunt, in parabolis omnia fiunt. Et horum quaere expositionem nono eius capite.

Verf. 10. *Vt — intelligant.*

Ibi et haec declarata sunt.

Verf. 11. *Est — parabola.*

Haec, id est, talis iuxta interpretationem.

Verf. 11. *Semen — Dei.*

Sermo fidei euangelicus.

Verf. 12. *Qui vero — salui fiant.*

Praedicto vigesimo quarto capite ait Matthaeus: Quum quiuis audiuit verbum regni, nec intelligit: venit ille malus, et rapit, quod seminatum est in corde ipsius: hic est, qui iuxta viam seminatus fuit. Et lege vniuersam illorum expositionem, vnde et praesentia facile erit cognoscere.

Verf. 13. *Qui vero super petram.*

Qui ad petram, hi sunt videlicet, de quibus dicitur est.

Verf. 13. *Qui quum — recedunt.*

Eodem capite etiam haec inuenies.

Verf. 14. *Quod autem — sunt.*

Hoc est, In his est. Qualibus his? Audi.

Verf. 14.

Verf. 10. Τοῖς δὲ λοιποῖς — παραβολαῖς.

Ὁ δὲ μάρκος ἔγραψε σαφέστερον, λέγων· ἐκεί-
νοισι^f) δὲ τοῖς ἔξω ἐν παραβολαῖς τὰ πάντα γίνε-^g) Marc. 4. 11.
ται. καὶ ζήτησον τὴν τούτων ἐξήγησιν ἐν τῷ ἐνάτῳ
κεφαλαίῳ αὐτοῦ.

Verf. 10. Ἰνα — συνιῶσιν.

Ἐν τῷ τοιούτῳ κεφαλαίῳ τοῦ μάρκου καὶ ταῦτα
διηρημεύθησαν.

Verf. 11. Ἔσι — παραβολή.

Ἄυτη, ἀντὶ τοῦ, τοιαύτη, κατὰ τὴν ἑρμηνείαν.

Verf. 11. Ὁ σπόρος — Θεοῦ.

Ὁ τῆς πίστεως, ὁ εὐαγγελικός.

Verf. 12. Ὁι δὲ — σωθῶσιν.

Ἐν τῷ ῥηθέντι εἰκοστῷ τετάρτῳ κεφαλαίῳ Φησὶν
ὁ ματθαῖος· ὅτι^g) πάντος ἀκούοντος τὸν λόγον^g) Matt. 13, 19.
τῆς βασιλείας, καὶ μὴ συνιέντος, ἔρχεται ὁ
πονηρὸς, καὶ ἀρπάζει τὸ ἐσπαρμένον ἐν τῇ καρ-
δίᾳ αὐτοῦ. οὗτός ἐστιν ὁ παρὰ τὴν ὁδὸν σπαρείς.
καὶ ἀνάγνωθι τὴν ὅλην τούτων ἐξήγησιν, ἀφ' ἧς
ῥᾶδιον καὶ τὰ περὶ ταῦτα διαγνῶναι.

Verf. 13. Ὁι δὲ ἐπὶ τῆς πέτρας.

Ὁι δὲ κατὰ τὴν πέτραν, εἰσὶν οὗτοι, δηλονότι,
περὶ ὧν ἔρει.

Verf. 13. Ὁι ὅταν — ἀφίστανται.

Ἐν τῷ τοιούτῳ κεφαλαίῳ καὶ περὶ τῶν τοιούτων
εὐρήσεις.

Verf. 14. Τὸ δὲ — εἰσιν.

Ἀντὶ τοῦ, ἐν τούτοις ἐστὶ ποίοις τούτοις; ἀκούσον.

Verf. 14. *Qui — referunt fructum.*

Sub sollicitudinibus et diuitiis ac voluptatibus: hoc est cum sollicitudinibus ac voluptatibus euntes, siue conuersantes. In eo etiam de his dictum est.

Verf. 15. *Quod vero — per patientiam.*

Similiter et de his.

Verf. 16. *Nemo — lumen.*

Hæc debito modo declarata sunt quinto capite euangelii secundum Matthæum, vbi post beatitudines ponitur, Vos estis lux mundi: ad Apostolos enim dicta sunt, quanquam ad omnes communia videantur.

Verf. 17. *Non enim — venturum.*

Decimo nono capite dicit Matthæus, Nihil tectum est, quin sit detegendum: et nihil occultum est, quin futurum sit, vt sciatur. Et lege eorum enarrationem. Verisimile est autem, quod variis temporibus Christus similia dixerit: ideo etiam diuersis euangeliorum locis posita sunt.

Quidam autem dicunt, sermonem hunc de occulta dici virtute, quæ omnino manifestanda est tempore retributionis: quanquam in praesenti quoque vita frequentius hoc fiat.

Verf. 18. *Videte — audiatis.*

Attendite, quomodo his, quæ a me dicuntur, animum aduertatis: oportet enim diligenter et cum studio

Verf. 14. Οἱ — τελεσφοροῦσιν.

Ἰπὸ μεριμνῶν καὶ πλούτου καὶ ἡδονῶν, ἀντι-
τοῦ, μετὰ μεριμνῶν καὶ πλούτου καὶ ἡδονῶν
πορευόμενοι, εἶπουν, πολιτευόμενοι. ἐν ἐκείνῳ δὲ,
καὶ περὶ τούτων ἐρρήθη.

Verf. 15. Τὸ δὲ — ἐν ὑπομονῇ.

Ὅμοίως καὶ περὶ τούτων.

Verf. 16. Ὅυδεῖς — φῶς.

Ταῦτα κατὰ τὸ εἶκος ἡρμηνεύθησαν ἐν τῷ πέμ-
πτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον, μετὰ τοὺς
μακαρισμοὺς, ἔνθα κέταί τό· ὑμεῖς^{h)} ἔξε τό^{h)} Matth. 5, 14.
φῶς τοῦ κόσμου. πρὸς τοὺς ἀποστόλους γὰρ ἐρρή-
θησαν, εἰ καὶ κοινὰ δοκοῦσι πρὸς πάντας.

Verf. 17. Ὅυ γάρ — ἔλθη.

Ἐν τῷ ἐννεακαιδεκάτῳ κεφαλαίῳ φησὶ ματ-
θαῖος· ὅτιⁱ⁾ οὐδὲν ἐστὶ κεκαλυμμένον, ὃ οὐκ ἀπο-ⁱ⁾ Matth. 10, 26.
καλυφθήσεται, καὶ κρυπτόν, ὃ οὐ γνωσθήσεται.
καὶ ἀνάγνωθι τὴν ἐξήγησιν αὐτῶν. εἶκος δὲ, κα-
τὰ διαφόρους καιροὺς τὰ τοιαῦτα τὸν Χριστὸν
εἶπεν. διὸ καὶ ἐν διαφόροις τόποις τῶν εὐαγγελί-
ων ἐτέθησαν.

Τινὲς δὲ φασὶ, τὸν λόγον τοῦτον εἶναι περὶ
τῆς κρυπτῆς ἀρετῆς, ὅτι φανεροῦται πάντως ἐν
τῷ καιρῷ τῆς ἀνταποδόσεως· πολλάκις δὲ καὶ
κατὰ τὴν ἐνταῦθα ζωὴν τοῦ ταύτην ἐργαζο-
μένου.

Verf. 18. Βλέπετε — ἀκούετε.

Προσέχετε, πῶς ἐνωτίζεθε τὰ λεγόμενα παρ'
ἐμοῦ. Χρὴ γὰρ σπουδαίως καὶ ἐπιμελῶς αὐτῶν
Α α α ἀκρο-

studio haec audire, quum allegorica sint ac sublimia, et non temere, aut casu dicta.

Verf. 18. *Quisquis — illi.*

Quicumque habuerit studium ac diligentiam, dabitur illi horum cognitio.

Verf. 18. *Quisquis — eo.*

Nono capite dicit et Marcus, Quicumque habuerit, dabitur ei, et qui non habet, etiam, quod habet, auferetur ab eo: illorum ergo lege interpretationem.

Verf. 19. *Venerunt — turbam.*

Dictum est de his in fine vigesimi tertii capitis euangelii secundum Matthaeum.

Verf. 20. *Et nuntiatum est — volentes.*

†† Dicentibus, nimirum annunciantibus.

Verf. 21. *At ille — faciunt.*

Ibi etiam de his omnibus exacte disseruimus.

Cap. XXIII. De increpatione venti ac tempestatis maris.

Verf. 22. *Et accidit — v. 23. periclitabantur.*

Horum interpretationem quaere in enarratione undecimi capitis euangelii secundum Matthaeum. Implebantur autem, puta aqua.

Verf. 24.

8) ὁς ἐὰν ἐχη. B.

9) Φησὶ καὶ ο. B.

ἀκριβοῦσιν, συμβολικῶν ὄντων καὶ ὑψηλῶν, καὶ οὐχ, ὡς ἔτυχε, λεγομένων.

Verf. 18. Ὅς — αὐτῶ.

Ὅς ἂν^{β)} ἔχη σπουδὴν καὶ ἐπιμέλειαν, δοθήσεται αὐτῶ γνῶσις τούτων.

Verf. 18. Καὶ ὅς — αὐτοῦ.

Ἐν τῷ ἐνάτῳ κεφαλαίῳ φησὶν^{γ)} ὁ μάρκος ὅτι^{δ)} κ) Marc. 4. 25. ὅς ἂν ἔχη, δοθήσεται αὐτῶ, καὶ ὅς οὐκ ἔχει, καὶ ὃ ἔχει, ἀρδήσεται ἀπ' αὐτοῦ. καὶ ἀνοήτως τὴν ἐξήγησιν αὐτῶν.

Verf. 19. Παρεγένοντο — ὄχλον.

Εἴρηται περὶ τούτων ἐπὶ τέλους τοῦ εἰκοστοῦ τρίτου κεφαλαίου τοῦ κατὰ ματθαῖον.

Verf. 20. Καὶ ἀπηγγέλη — θέλοντες.

Λεγόντων, τῶν ἀπαγγελόντων.

Verf. 21. Ὅ δὲ — ποιῶντες.

Ἐπεὶ περὶ πάντων ἀκριβοῦς διελάβομεν.

ΚεΦ. ΚΓ. Περὶ τῆς ἐπιτιμῆσεως τῶν ὑδάτων.

Verf. 22. Καὶ ἐγένετο — v. 23. ἐκινδύνεον.

Τὴν ἐρμηνείαν τούτων ζήτησαν ἐν τῇ ἐξήγησει τοῦ ἐνδεκάτου κεφαλαίου τοῦ κατὰ ματθαῖον. συμπληροῦντο δὲ, ὑδάτος, δηλονότι.

Α α 3

Verf. 24.

γ) His tribus vocabulis caret Hentenius. Ergo contextum coniunctim exhibet.

Verf. 24. *Accedentes — tranquillitas.*

Omnia in eo capite conuenienter manifestata sunt.

Verf. 25. *Dixit — vestra?*

Quae de hoc est, quod feruem a periculis, quodque perire non possint, qui saluatorem secum habent.

Verf. 25. *Territi — ei.*

Etiam de his similiter ibi disputatum est.

Cap. XXIV. De legione daemonum.

Verf. 26. *Et nauigauerunt — u. 28. torqueas.*

In enarratione duodecimi iuxta Matthaeum capitis de hoc manifeste dictum est. Multitudo vero inhabitantium in eo daemonum, tanquam vnum propter communicationem, obsecrabat, vtens ore hominis.

Verf. 29. *Praecipiebat — homine.*

Tanquam vni imperabat multis daemonibus, propter illorum imbecillitatem: vel etiam, quia omnes simul, legio vocabantur: siue quod vnus esset princeps caeterorum: qui etiam obsecrabat, et cui Christus imperabat, tanquam aliis eum sequentibus.

Verf. 29. *Frequenter — deserta.*

A daemone, qui caeterorum, qui secum erant, princeps erat.

Verf. 30.

Verf. 24. Προσελθόντες — γαλήνη.

Πάντα ἐν ἐκείνῳ τῷ κεφαλαίῳ προσηκόντως ἐσαφηνιάθησαν.

Verf. 25. Εἶπε — ὑμῶν;

Ἡ περὶ τοῦ, ὅτι σωτὴρ εἰμι τῶν κινδυνευόντων, καὶ ὅτι ἀδύνατον κινδυνεῦσαι τοὺς ἔχοντας τὸν σωτῆρα ἐν ἑαυτοῖς.

Verf. 25. Φοβηθέντες — αὐτῶ.

Καὶ περὶ τούτων ὁμοίως ἐκεῖ διείληπται.

ΚεΦ. ΚΔ. Περὶ τοῦ ἔχοντος τὸν λεγεῶνα.

Verf. 26. Καὶ κατέπλευσαν — v. 28.
— Βασανίσης.

Ἐν τῇ ἐξηγήσει τοῦ δωδεκάτου κεφαλαίου τοῦ κατὰ ματθαῖον εἴρηται περὶ τούτου σαφῶς. τὸ πλῆθος δὲ τῶν ἐνοικούντων δαιμονίων, ὡς ἐν, διὰ τὴν κοινωνίαν, ἐδέετο, χρώμενον τῷ σώματι τοῦ ἀνθρώπου.

Verf. 29. Παρήγγειλε — ἀνθρώπου.

Ὡς ἐνὶ τοῖς πολλοῖς ἐπέταττε δαίμοσι, διὰ τὴν ἀδένειαν αὐτῶν, ἢ καὶ διὰ τὸ πάντας ὁμοῦ λεγεῶνα καλεῖσθαι, ἢ καὶ διὰ τὸ ἓνα τινὰ ἐξάραχειν τῶν ἄλλων, ὅς καὶ ἐδέετο, καὶ ᾧ ὁ χρεῖστος ἐπέταττεν, ὡς τῶν ἄλλων ἐπομένων ἐκείνῳ.

Verf. 29. Πολλοῖς — ἐρήμους

ὑπὸ τοῦ δαίμονος, τοῦ ἐξάρχου τῶν αὐτῶ.

Verf. 30. *Interrogauit — v. 31. irent.*

Haec omnia scripsit Marcus, et horum enarrationem quaere vndecimo capite euangelii, quod ille conscripsit.

Verf. 32. *Erat autem — v. 33. suffocatus est.*

Praedicto duodecimo capite euangelii secundum Matthaeum de his omnibus inuenies.

† † Opinor vicinorum alienigenarum fuisse porcos. Credibile vero, Iudaeos etiam nutriisse porcos, vt eos diuenderent, aut vt milites Romani, qui vrbes eorum custodiebant, haberent, quo alerentur.

Verf. 34. *Quum autem vidissent — villas.*
Similiter et de his.

Verf. 35. *Exierunt — timuerunt.*

Matthaeus dixit, quod exierunt in occursum Iesu: siquidem ipse veniebat in ciuitatem. Lucas vero nunc ostendit, quod ipse non ambulabat: nam si progrediebatur, nequaquam is, qui a daemoniis liberatus fuerat, ad pedes Iesu sedebat. Manifestum ergo est, quod, dum iret in ciuitatem, stetit quodam in loco docens: is autem, qui curatus fuerat, tanquam tyrannide daemonum misere afflictus ac defatigatus sedere iussus est.

Verf. 36. *Nuntiauerunt — qui a daem-
onio agitabatur.*

† † Quomodo sanus factus sit.

Verf. 37.

2) Haec vterque in margine. Omittit Hentenius.

3) Malim τῶ.

Verf. 30. Ἐπερώτησε — v. 31. ἀπελθεῖν.

Ταῦτα καὶ ὁ μάρκος ἀνέγραψε καὶ ζήτησον τὴν τούτων ἐξηγήσιν ἐν τῷ ἑνδεκάτῳ κεφαλαίῳ αὐτοῦ.

Verf. 32. Ἦν δὲ — v. 33. ἀπεπνίγη.

Ἐν τῷ ῥηθέντι δωδεκάτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον περὶ τούτων πάντων εὐρήσεις.

[Οἶμα²) τῶν ὁμοχώρων ἀλλοφύλων εἶναι τοὺς χοίρους. εἰκὸς δὲ, καὶ τοὺς Ἰουδαίους διατρέφειν χοίρους ἐπὶ τῷ³) ἀπεμπολεῖν αὐτούς, ἢ καὶ ἐπὶ διατροφῇ τῶν φυλασσόντων τὰς πόλεις αὐτῶν στρατιωτῶν ῥωμαίων.]

Verf. 34. Ἰδόντες δὲ — ἀγροῦς.

Ὅμοίως καὶ περὶ τούτων.

Verf. 35. Ἐξῆλθον — ἐφοβήθησαν.

Ματθαῖος μὲν εἶπεν ὅτι¹) ἐξῆλθεν εἰς συνάντη- 1) Matth. 9, 34. σιν τῷ ἰησοῦ. ἤρχετο γὰρ αὐτὸς ἐπὶ τὴν πόλιν. λουκᾶς δὲ νῦν ἐμφαίνει, μὴ ὀδέυειν αὐτόν. εἰ γὰρ ἐβάδιζεν, οὐκ ἂν ὁ τοῦ λεγεῶνος ἀπαλλαγείς, ἐκάθητο παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ. δήλον οὖν, ὅτι ἐρχόμενος ἐπὶ τὴν πόλιν, ἔση καὶ ἐδίδασκεν· ὁ δὲ θραυπευθεῖς, ἅτε τῇ τυραννίδι τῶν δαιμόνων τεταλαιπωρηκώς, ἐκάθισε κελευθεῖς.

Verf. 36. Ἀπήγγειλαν — δαιμονιθεῖς.

Πῶς⁴) ὑγίανε.

A a 5

Verf. 37.

4) Duo haec vocabula non habet Hentenius. Igitur textum coniunxit.

Verf. 37. *Et rogauerunt — tenebantur.*

Duodecimo iuxta Matthaeum capite, haec pulchre declarata sunt. Et hic *ἠρώτησαν*, idem est, quod rogabant.

Verf. 37. *Ipse vero — v. 39. Iesus.*

De his scripsit Marcus vudecimo capite, et ibi inuenies, quare orabat eum vir, vt cum ipso esset, et quam ob causam remisit eum Iesus, ac de aliis diligenter tractata.

Cap. XXV. De filia Archifynagogi.

Verf. 40. *Factum — eum.*

Tanquam bene de eis meritum ac saluatorem.

Verf. 41. *Et ecce — v. 42. moriebatur.*

De his pulchre dictum est decimo quinto iuxta Matthaeum capite.

Verf. 42. *Inter eundum autem — eum.*

Constringebant, comprimebant, impellentes circa eum.

Cap. XXVI. De muliere profluuiio sanguinis laborante.

Verf. 43. *Et mulier — v. 44. eius.*

Ab annis duodecim, id est, annos duodecim: hoc enim significauerunt priores euangelistae. Marcus vero addidit, quod non solum a medicis in nullo adiuta fuerat, verum etiam magis in deterius

Verf. 37. Καὶ ἠρώτησαν — συνέιχοντο.

Ἐν τῷ δωδεκάτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον καὶ ταῦτα καλῶς ἠερμηνεύθησαν.

Verf. 37. Ἄυτὸς δὲ — v. 39. ὁ ἰησοῦς.

Περὶ τούτων καὶ ὁ μάρκος ἰσόρησεν ἐν τῷ ἐνδεκάτῳ κεφαλαίῳ αὐτοῦ. καὶ εὐρήσεις ἐν ἐκείνῳ, διατί μὲν ὁ ἀνὴρ ἐδέετο εἶναι σὺν αὐτῷ, διατί δὲ ὁ ἰησοῦς ἀπέλυσεν αὐτόν, καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἀκριβῶς.

ΚεΦ.ΚΕ. Περὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ ἀρχισυναγώγου.

Verf. 40. Ἐγένετο — αὐτόν.

Ὡς εὐεργέτην καὶ σωτήρα.

Verf. 41. Καὶ ἰδοὺ — v. 42. ἀπέθνησκεν.

Εἴρηται κάλλιφα περὶ τούτων ἐν τῷ πεντεκαίδεκάτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον.

Verf. 42. Ἐν δὲ τῷ ὑπάγειν — αὐτόν.

Συνέσφιγγον, ὠθιζόμενοι περὶ αὐτόν.

ΚεΦ. Κς. Περὶ τῆς ἀμορροούσης.

Verf. 43. Καὶ γυνή — v. 44. αὐτῆς.

Ἀπὸ ἐτῶν δώδεκα, ἀντὶ τοῦ, ἐν ἔτεσι δώδεκα. τοῦτο γὰρ ἐδήλωσαν οἱ προλαβόντες εὐαγγελισαί. μάρκος δὲ προσέθηκεν ὅτι^m) οὐ μόνον οὐδὲν ^{in) Marc. 5, 26.} ὠφελήθη παρὰ τῶν ἰατρῶν, ἀλλὰ καὶ μάλλον
εἰς

rius venerat. Quid sit autem sumbria, dictum est decimo sexto capite euangelii secundum Matthaeum. Praeterea dicit Matthaeus, venisse ipsam in turba a tergo, hoc est, immiscuisse se turbae, quod latere niteretur.

Sed cur manifeste non tetigit? Quia se ipsam immundam esse sciebat, et eum, qui mundus erat, palam tangere formidabat, quum a lege prohiberetur. Quare autem a longinquo stans non petebat sanitatem? Quia verebatur huiusmodi morbum publicare. Simul etiam timebat, ne quo modo agnita a turba repelleretur propter suam impuritatem.

Verf. 45. *Et ait — me?*

Interrogavit, non quod ignoraret, sed ut illa, cognito, quod non lateret, prout sperauerat, sanitatem furtim non subriperet, sed hanc ab ipso ultroneo auferret, confitendo, quae circa se facta essent: et ita nota fierent his, qui Christum sequebantur, et mulieris fides et Christi virtus, quem nihil latere potest: ac multi et fidem illius imitarentur, et timerent huius omnipotentiam, omniumque scientiam. Praeterea, ut archisynagogus a praesenti miraculo maiorem conciperet fiduciam,

Verf. 45. *Negantibus — me?*

Petrus de simplici contactu Christum loqui existimabat, quo omnes, qui sequebantur, tangebant eum, impulsus ac coarctati circa ipsum, et ita constringebant eum: ipse vero de tali non loquebatur, sed de eo, qui fide factus erat. Quum enim tunc multi casu eum comprimendo tangerent, solum huius sensit contactum, qui a fide procedebat.

Verf. 46.

Ἡ πολλῶν γὰρ τήνμαῦτα. B.

εἰς τὸ χεῖρον ἦλθε. τί δὲ ἐστὶ κράσπεδον, εἰρηται
 ἐν τῷ ἐξῆκαδεκάτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματ-
 θαῖον. ἔτι δὲ φησὶν ὁ μάρκος, ἐλθεῖν^{η)} αὐτὴν ἐν ^{η)} Marc. 5, 27.
 τῷ ὄχλῳ ὀπιθεῖν, τουτέστι, ἀναμυγῆναι τῷ ὄχλῳ,
 μηχανωμένειν λαθεῖν.

Διατί δὲ οὐχ ἤψατο φανερώς; διότι ἀκάθαρ-
 τον ἑαυτὴν ἐγίνωσκε, καὶ ἐφοβεῖτο φανερώς ἀψα-
 ρῶσαι τοῦ καθάρου, κωλυομένη παρὰ τοῦ νόμου.
 καὶ διατί μὴ πόρρω εἶσα τὴν υἰεῖαν ἠτήσατο;
 διότι ἠσχύετο δημοσιεῦσαι τοιοῦτον πάθος. ἄμα
 δὲ καὶ ὑπώπτευε, μήποτε διαγνωθεῖσα ἀπελα-
 θῆ παρὰ τοῦ ὄχλου, διὰ τὴν ἀκαθαρσίαν αὐτῆς.

Verf. 45. Καὶ εἶπεν — μου;

Ἠρώτησεν, εὐκ ἀγνοῶν, ἀλλ' ἵνα γνεῦσα, ὅτι
 οὐκ ἔλαθεν, ὡς ἠλπίζεν, οὐδ' ἐκλεψε τὴν υἰεῖαν,
 ἀλλὰ παρ' ἐκόντος αὐτοῦ ταύτην ἐκομίσατο,
 ἀνομολογήσῃ τὰ κατ' αὐτὴν, καὶ γνωριθῆ τοῖς
 ἀκολουθοῦσι, ταύτης μὲν ἡ πίσις, αὐτοῦ δὲ ἡ
 δύναμις καὶ τὸ ἀλάθητον, καὶ μιμήσωνται μὲν
 πολλοὶ τὴν πίσιν αὐτῆς, φοβηθῶσι δὲ τὸ παν-
 τοδύναμον αὐτοῦ καὶ πανεπίσκοπον, καὶ ἵνα καὶ
 ὁ ἀρχισυναγωγὸς πλείονα λάβῃ πίσιν ἀπὸ τοῦ
 παρόντος θαύματος.

Verf. 45. Ἀρνούμενων — μου;

Ὁ πέτρος μὲν ᾤετο περὶ ἀπλῆς ἐπαφῆς λέγειν
 τὸν χριστὸν, καὶ ἦν πάντες οἱ ἀκολουθοῦντες
 ἤπτοντο αὐτοῦ, περὶ αὐτὸν ᾤδιζόμενοι καὶ
 ἀποθλίβοντες, εἶπουν, ἀποσφίγγοντες αὐτόν.
 αὐτὸς δὲ οὐ περὶ τοιαύτης ἔλεγεν, ἀλλὰ περὶ
 τῆς γενομένης ἐκ πίστεως. πολλῶν^{ς)} δὲ τηρικαῦτα
 κατὰ τύχην ἀπτομένων αὐτοῦ, διὰ τὸν συναδι-
 σμὸν, μόνῃς ἤθετο τῆς ἐπαφῆς ταύτης, γενομέ-
 νης ἐκ πίστεως.

Verf. 46.

Verf. 46. *Iesus vero — quispiam.*

Quia nondum confessa erat mulier timore perterrita, expectabat, ipse dicens, Tetigit me quispiam: ut videns ipsa huius quasi stuporem, sua sponte, quod factum erat, confiteretur, et ipsa miraculum praedicaret.

Verf. 46. *Ego — me.*

Virtutem, videlicet sanandi, quam attraxit fides mulieris. Dixit autem hoc, ut magis confirmaretur, quod eum non lateret, quae esset ea, quae ipsum tetigerat. Marcus vero dixit, quod etiam circumspiciebat, ut videret eam, quae hoc fecerat.

Verf. 47. *Quum ergo videret — accessit.*

Tremens, tum propter illius virtutem, tum propter legem, quod, quum immunda esset, eum, qui mundus erat, tetigisset.

Verf. 47. *Ac procidit — protinus.*

Per hyperbaton est ordo verborum. Procidit ad pedes eius, et indicavit ei coram omni populo, ob quam causam illum tetigisset, puta clam siue occulte: hanc autem causam superius praediximus.

Verf. 48. *Iesus autem — te.*

Ne aut me aut legem timeas. Ex fide enim et non ex contemptu tetigisti: et certe fides tua a me quidem conciliauit tibi sanitatem: a lege vero remissionem. Fidei autem illius totum attribuit negotium, ut et alii ad fidem attraherentur, sicut prae-

Verf. 46. Ὁ δὲ ἰησοῦς — τίς.

Ἐπεὶ οὐπω διωμολόγησεν ἡ γυνὴ, φοβουμένη πάντως, αὐτὸς ἐπιμένει λέγων, ἤψατό μου τίς, ἵνα βλέπουσα τὴν ἔνστασιν αὐτοῦ, αὐτόματος ὁμολογήσῃ τὸ γεγονός, καὶ αὐτὴ τὸ θαῦμα ἀνακηρύξῃ.

Verf. 46. Ἐγὼ — ἐμοῦ.

Δύναμιν θεραπευτικὴν, δηλονότι, ἣν εἰλικυσεν ἡ πίσις τῆς γυναικός. εἶπε δὲ τοῦτο πρὸς πλείονα βεβαίωσιν τοῦ μὴ ἀγνοεῖν τὴν ἀψαμένην· ὁ δὲ μάρκος εἶπεν ὅτι^{ο)} καὶ περιεβλέπετο ἰδεῖν τὴν^{ο)} Matc. 5, 32. τοῦτο ποιήσασαν.

Verf. 47. Ἰδοῦτα δὲ — ἦλθε.

Τρέμουσα, ἅμα μὲν, καὶ διὰ τὴν δύναμιν αὐτοῦ· ἅμα δὲ, καὶ διὰ τὸν νόμον, ὅτι ἀκάθαρτος οὖσα, ἤψατο τοῦ καθαροῦ.

Verf. 47. Καὶ προσπεσοῦσα — παραχρημά.

Καθ' ὑπερβατόν ἐστιν ἡ σύνταξις τῶν ῥητῶν, ὅτι προσπεσοῦσα αὐτῶ, ἀνήγγειλεν αὐτῶ ἐνώπιον παντός τοῦ λαοῦ, δι' ἣν αἰτίαν ἤψατο αὐτοῦ, δηλαδή, λεληθότως· ταύτην δὲ τὴν αἰτίαν προειρήκαμεν ἀνωτέρω.

Verf. 48. Ὁ δὲ ἰησοῦς — σε.

Μὴ φοβοῦ, μήτε ἐμέ, μήτε τὸν νόμον. ἐκ πίσεως γὰρ, οὐκ ἐκ καταφρονήσεως ἤψω, καὶ λοιπὸν, ἡ πίσις σου παρ' ἐμοῦ μὲν, προεξένησέ σοι^{ο)} τὴν ὑγείαν· παρὰ δὲ τοῦ νόμου, τὴν ἀφεσιν. τῇ πίσει δὲ αὐτῆς τὸ πᾶν ἐπεγράψατο, ἵνα καὶ ἄλλοι

praediximus. Ostendit itaque per hoc Christus, quod nullus ob morbum vel affectionem, quam inuitus patitur, immundus est apud Deum. Filiam vero ipsam vocauit, utpote per fidem sibi adoptatam: simul etiam huiusmodi appellatione timorem penitus ab ea repellens, ipsamque sibi familiarum reddens.

Verf. 48. *Vade in pace.*

Qua deinceps a morbo non impugneris. Iuxta anagogen vero intelligi potest sanguine fluens, natura humana: quae, priusquam veniret Christus, manabat peccati impuritate sanguinaria siue mortifera: nec quicquam adiumenti senserat a spiritualibus animorum medicis, qui eius curam haberant, puta philosophis: sed detrimentum potius susceperat, per extraneas ac absurdas eorum doctrinas. Ut autem Christi tetigit vestimentum, hoc est, incarnationem eius per fidem, repente sanata est. Eius siquidem tangit vestimentum, quisquis credit ipsius incarnationem.

Verf. 49. *Adhuc — v. 50. salua erit.*

Haec etiam scripsit Marcus decimo tertio capite, et in eo quaere interpretationem.

Verf. 51. *Quum autem venisset — v. 53. mortua esset.*

Similiter et haec omnia illo capite explanata sunt.

Verf. 54.

7) δὲ πάντεσθ' αὐτῶν. B.

8) διὰ πίστεως, omittit. B.

9) Post ἀπέθανε, omittit etiam Hentenius verba textus, αὐτὸς δὲ ἐμβαλὼν ἔξω πάντας, in sua versione, tametsi supra in praefatione nihil ea de re monuerit.

ἄλλοι πρὸς πίσιν ἐφελκυθῶσιν, ὡς εἰρήκαμεν. ἔδειξε δὲ ἧ) κἀνταῦθα ὁ χριστὸς, ὅτι οὐδεὶς ἀκούσιον ἔχων πάθος, ἀκάθαρτός ἐστι παρὰ τῷ θεῷ. θυγατέρα δὲ αὐτὴν ἐκάλεσεν, ὡς υἱοθετηθεῖσάν αὐτῷ διὰ πίσεως, καὶ ἅμα διὰ τῆς προσηγορίας ταύτης παντελῶς τὸν φόβον αὐτῆς ἐκβάλλων καὶ οἰκειούμενος αὐτήν.

Verf. 48. Πορεύου εἰς εἰρήνην.

Τὴν ἀπὸ τοῦ μηκέτι πολεμεῖσθαι ὑπὸ τοῦ πάθους. κατὰ δὲ ἀναγωγὴν, εἴη ἂν αἰμόρρους ἢ φύσις τῶν ἀνθρώπων, ἥτις πρὸ τοῦ ἐλθεῖν τὸν χριστὸν, ἐπήγαγε τὴν ἀκαθαρσίαν τῆς ἀμαρτίας, Φοινικὴν οὖσαν, ἥτοι, Φοινικὴν. οὐδὲν δὲ ὠφελήθη παρὰ τῶν ψυχικῶν ἰατρῶν αὐτῆς, λέγω δὴ, τῶν φιλοσόφων· ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐβλάβη ταῖς ἀλλοκότοις διδασκαλίαις αὐτῶν· ἀψαμένη δὲ τοῦ ἱματίου αὐτοῦ, τουτέστι, τῆς σαρκώσεως αὐτοῦ, διὰ πίσεως, αὐτίκα ἰάθη. καὶ γὰρ ἄπτεται τοῦ ἱματίου αὐτοῦ διὰ ἧ) πίσεως, πᾶς ὁ πιτεύων τῇ ἐνανθρωπήσει αὐτοῦ.

Verf. 49. Ἔτι — v. 50. σωθήσεται.

Ταῦτα καὶ ὁ μάρκος ἔγραψεν ἐν τῷ τρισκαιδεκάτῳ κεφαλαίῳ, καὶ ζήτησον ἐν ἐκείνῳ τὴν ἐρμηνείαν.

Verf. 51. Ἐλθὼν δὲ — v. 53.
ἀπέθανεν. ἧ)

Ὅμοίως καὶ περὶ τούτων πάντων ἐν ἐκείνῳ σεσαφηνίσαμεν· ἐκόπτοντο δὲ αὐτήν, ἀντὶ τοῦ, ἐδρήνουν αὐτήν.

Verf. 54. *Et apprehensa — v. 56.*
quod factum est.

De his quoque nullo praetermissio ibi inuenies.

Cap. XXVII. De emissionem duodecim
Apostolorum.

Cap. IX. v. 1. *Conuocatis — ut curarent.*

Dictum est de his decimo nono iuxta Matthaeum
capite.

Verf. 2. *Et misit — infirmos.*

Eodem capite de his quoque distincte dictum est,
vbi ponitur, Euntes autem praedicate, dicentes:
Instat regnum coelorum.

Verf. 3. *Et ait — habeatis.*

Similiter et de his.

Verf. 4. *Et in — exite.*

De his quoque latius scripsit ibi Matthaeus.

Verf. 5. *Et quicumque — aduersus illos.*

Pari modo et de his.

Verf. 6. *Egressi — ubique.*

Iuxta praeceptum eius, qui miserat illos.

Verf. 7.

Verf. 54. Καὶ κρατήσας — v. 56.
γεγονός.

Ἔτι καὶ περὶ τούτων ἀπαρалаίπτως εὐρήσεις
ἐν ἐκείνῳ.

Κεφ. ΚΖ. Περὶ τῆς ἀποστολῆς τῶν
δώδεκα.

Cap. IX. v. 1. Συγκαλεσάμενος —
θεραπέυειν.

Ἐιρηται περὶ τούτων ἐν τῷ ἐννεακαιδεκάτῳ κεφα-
λαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον.

Verf. 2. Καὶ ἀπέστειλεν — ἀδευοῦντας.

Ἐν ἐκείνῳ διείληπται καὶ περὶ τούτων, ἔνθα
κεῖται τό πορευόμενοι^p) δὲ κηρύσσετε, λέγοντες, ^p) Math. 10, 7.
ὅτι ἤγγικεν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

Verf. 3. Καὶ εἶπε — ἔχειν.

Ὅμοίως καὶ περὶ τούτων.

Verf. 4. Καὶ εἰς — ἐξέρχεσθε.

Καὶ περὶ τούτου πλατύτερον ὁ ματθαῖος ἐκεῖ
ἰσόρησε.

Verf. 5. Καὶ ὅσοι — ἐπ' αὐτούς.

Παραπλησίως καὶ περὶ τούτων.

Verf. 6. Ἐξερχόμενοι — πανταχοῦ.

Κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ ἀποστόλου αὐτούς.

Verf. 7. *Audiuit* — v. 9. *eum.*

De his exacte disputatum est vicesimo quinto capite euangelii secundum Matthaeum.

Verf. 10. *Et reuersi* — v. 11. *eum.*

Decimo quinto capite euangelii secundum Marcum dictum est de his latius, vbi ponitur, Et congregantur Apostoli ad Iesum.

Verf. 11. *Et suscipiens* — *sanabat.*

De his vicesimo quinto iuxta Matthaeum capite diligenter disputauimus, vbi dicitur, Et egressus Iesus vidit turbam multam: et misertus est illorum.

Cap. XXVIII. De quinque panibus.

Verf. 12. *Dies vero* — *sumus.*

Praedicto capite horum data est explanatio. De uersorium vero dicit nunc, receptaculum.

Verf. 13. *Ait* — v. 14. *quingies mille.*

Similiter et de his.

Verf. 14. *Dixit* — v. 15. *omnes.*

Pari modo et de his.

Verf. 16. *Acceptis* — v. 17. *duodecim.*

Praeterea et de his.

Cap.

1) ἡκριβολογήθη. B.

Verf. 7. Ἦκουσε — v. 9. αὐτόν.

Περὶ τούτων ἠκριβολόγηται¹⁾ καλῶς ἐν τῷ εἰκοσῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον.

Verf. 10. Καὶ ὑποσρέψαντες — v. 11. αὐτῶ.

Ἐν τῷ πεντεκαδεκάτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ μάρκον εἴρηται περὶ τούτων πλατύτερον, ἔνθα κείται τό· καὶ¹⁾ συνάγονται οἱ ἀπόστολοι πρὸς τὸν ἰησοῦν. Marc. 6, 30.

Verf. 11. Καὶ δεξιόμενος — ἰάτο.

Περὶ τούτων ἐν τῷ εἰκοσῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον ἐπιμελῶς διελάβομεν, ὅπου κείται τό· καὶ¹⁾ ἐξελθὼν ὁ ἰησοῦς εἶδε πολὺν ὄχλον, καὶ ἐσπλαγχνίθη ἐπὶ αὐτοῖς. Mate. 14, 14.

Κεφ. ΚΗ. Περὶ τῶν πέντε ἄρτων
καὶ τῶν δύο ἰχθύων.

Verf. 12. Ἡ δὲ ἡμέρα — ἔσμεν.

Ἐν τῷ δηλωθέντι κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον καὶ περὶ τούτων ἐσαφηνίθη. κατάλυσιν δὲ λέγει νῦν, τὴν κατὰσκήνωσιν.

Verf. 13. Εἶπε — v. 14. πεντακισχίλιοι.

Ὅμοίως καὶ περὶ τούτων.

Verf. 14. Εἶπε — v. 15. ἅπαντας.

Ὁσαύτως καὶ περὶ τούτων.

Verf. 16. Λάβων — v. 17. δώδεκα.

Ἐτι καὶ περὶ τούτων.

Cap. XXIX. De interrogatione domini ad discipulos.

Verf. 18. *Et factum est — v. 20. Dei.*

Horum omnium interpretationem inuenies tricesimo tertio capite euangelii secundum Matthaeum.

Verf. 21. *Is vero — hoc.*

Lege totam enarrationem eorum, quae in illo capite dicta sunt, vsque ad eum locum, vbi dicitur: Ex eo tempore coepit Iesus indicare discipulis; et inde simul omnium diligentissimam sumito explanationem.

Verf. 22. *Dicens — resurgere.*

Ibi de his quoque suo ordine disputatum est.

Verf. 23. *Dicebat — me.*

Sed et de his quoque ibidem post pauca omnino inuenies.

Verf. 24. *Quisquis — eam.*

Quicumque voluerit animam suam a morte seruare tempore martyrii, factus animae amator, at non Christi amator: perdet eam in futuro seculo, hoc est, in supplicium proicietur. Haec autem ibidem etiam, suoque dicta sunt ordine, videlicet decimo nono capite euangelii secundum Matthaeum.

Verf. 24.

2) τῶν ἐνεύων. A.

3) In mea noui Testamenti Graeci editione p. 209. suspicatus fueram, vocabula ista, καὶ ἡμέραν, quae Euthymius non agnoscit, translata est in

Κεφ. ΚΘ. Περὶ τῆς τῶν μαθητῶν
ἐπερωτήσεως.

Verf. 18. Καὶ ἐγένετο — v. 20. τοῦ Θεοῦ.

Τούτων πάντων τὴν ἐρμηνείαν εὐρήσεις ἐν τῷ τρι-
ακοστῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον.

Verf. 21. Ὁ δὲ — τοῦτο.

Ἀνάγνωθι τὴν ὅλην ἐξήγησιν τῶν²⁾ ἐν ἐκείνῳ
ῥητῶν ἄχρι τοῦ ἀπο³⁾ τότε ἤρξατο ὁ ἰησοῦς⁴⁾ Matt, 16, 21.
δεικνύειν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ καὶ λήψῃ πάντων
ἐμοῦ διαγνώσιν ἀκριβεστάτην.

Verf. 22. Ἐιπών· — ἐγερθῆναι.

Καθεξῆς ἐκεῖ καὶ περὶ τούτων διείληπται.

Verf. 23. Ἐλεγε — μοι.

Ἀλλὰ³⁾ καὶ περὶ τούτων ἐν ἐκείνῳ μετ' ὀλίγα
πάντα εὐρήσεις.

Verf. 24. Ὅς — αὐτήν.

Ὅς ἂν θέλῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ διασῶσαι ἀπὸ
θανάτου, ἐν καιρῷ μαρτυρίου γινόμενος φιλόψυ-
χος, ἀλλ' οὐ φιλόχριστος, ἀπολέσει αὐτήν ἐν τῷ
μέλλοντι αἰῶνι, τούτεσιν, εἰς κόλασιν ἐμβαλεῖ.
εἶρηκε δὲ ταῦτά τε καὶ τὰ ἐξῆς καὶ ἐν τῷ ἔνεα-
καιδεκάτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον.

Bb 4

Verf. 24.

contextum ex homileta aliquo. Laudaueram etiam
loca similia Chrysostomi. Sed nunc in promptu est
locus, quem quaerebam. Nam T. VII. p. 557. B.
ita habet: διηγεῖσθαι γάρ, Φησι, περίφερε τὸν θά-
νατον, καὶ ΚΑΘ' ἩΜΕΡΑΝ ἔτοιμος ἔσα.
πρὸς σφαγήν.

Verf. 24. *Quisquis — eam.*

Quicumque illa priuatus fuerit per martyrium, hic seruabit eam in futuro seculo.

Verf. 25. *Quid enim — faciat?*

Hoc et Matthaeus scripsit in fine trigefimi tertii capitis: et ibi quaere enarrationem. Quod autem addit, Aut sui ipsius iacturam faciat, declaratiuum est praecedentis, puta, seipsum perdat. Perditionem vero et iacturam nominat, aeternam condemnationem et supplicium.

Verf. 26. *Quemcumque — angelorum.*

Horum et Marcus meminit vigesimo quarto capite, et ibi explanata sunt. Verum quomodo et patris, et sanctorum angelorum? Quia gloria patris, gloria est ipsius, quum vnum sint. Ego et pater, inquit, vnum sumus: gloria vero angelorum, etiam ipsius est: dominus enim illorum est.

Verf. 27. *Dico — Dei.*

Dictum est de his in fine trigefimi tertii capitis euangelii secundum Matthaeum.

Cap. XXX. De transformatione.

Verf. 28. *Factum est — octo.*

Videlicet pertransierunt.

Verf. 24. Ὅς — αὐτήν.

Ὅς ἂν ἀφαιρεθῇ αὐτήν, διὰ μαρτυρίου, οὗτος σώσει αὐτήν ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι.

Verf. 25. Τί γάρ — ζημιωθεῖς;

Τοῦτο καὶ ὁ ματθαῖος ἔγραψεν ἐπὶ τέλος τοῦ τριακοσοῦ τρίτου κεφαλαίου, καὶ ζήτησον ἐκῆ τὴν ἐξήγησιν. τὰ δὲ, ἢ ζημιωθεῖς, ἐφερμηνευτικόν ἐστὶ τοῦ, ἀπολέσας. ἀπώλειαν δὲ καὶ ζημίαν ὀνομάζει, τὴν αἰώνιον καταδίκην καὶ κόλασιν.

Verf. 26. Ὅς γάρ — ἀγγέλων.

Τούτων ἐμνημόνευσε καὶ ὁ μάρκος ἐν τῷ εἰκοστῷ τετάρτῳ κεφαλαίῳ, καὶ ἐν ἐκείνῳ διηρμηνεύθησαν. ἀλλὰ πῶς εἶπεν, ὅτι καὶ τοῦ πατρὸς καὶ τῶν ἁγίων ἀγγέλων; διότι καὶ ἡ δόξα τοῦ πατρὸς, δόξα αὐτοῦ ἔσα. υἱὸς γάρ αὐτοῦ ἐστὶ. καὶ ἡ δόξα τῶν ἁγίων ἀγγέλων, δόξα αὐτοῦ ἔσα. δεσπότης γάρ αὐτῶν ἐστὶ.

Verf. 27. Λέγω δὲ — τοῦ θεοῦ.

Εἴρηται περὶ τούτων ἐν τῷ τέλει τοῦ τριακοσοῦ τρίτου κεφαλαίου τοῦ κατὰ ματθαῖον.

ΚεΦ. Λ. Περὶ τῆς μεταμορφώσεως τοῦ ἰησοῦ.

Verf. 28. Ἐγένετο — ὀκτώ.

Διήλθον, δηλονότι.

Verf. 28. *Assumfit* — v. 31. *Ierofolymis.*

De hac transformatione manifestius scripsit Matthaeus trigesimo quarto sui euangelii capite, in quo etiam haec ad verbum declarata sunt. Orans autem transformatus est, vt discamus, quod oratio transformat ac illustrat hominem, si fiat quemadmodum oportet.

Verf. 32. *Petrus vero* — *illo.*

Ibi etiam de his dictum est. Gloriam vero, intellige splendorem.

Verf. 33. *Factum est* — v. 34. *nubem.*

Moses quidem et Elias intrauerant in spissitudinem nubis, ad loca omnino inter se separata: discipuli vero, quum etiam propter domini transformationem essent exterriti, veluti dixit Marcus: videntes etiam, quod hoc modo ipsi supernaturaliter in nubem reciperentur, maxime timuerunt.

Verf. 35. *Et vox* — v. 36. *solus.*

Praedicto capite euangelii secundum Matthaeum subtiliter de his disputatum est. Quae ergo praeteriit Matthaeus, ea Lucas expressit: quae vero praetermisit Lucas, ea scripsit Matthaeus.

Verf. 36. *Et ipsi* — *viderant.*

Dixit enim Matthaeus, quod dum descenderent de monte, praecepit eis Iesus dicens: Nemini dixe-

4) οὐδὲν, abest. A.

5) ἀπὸ, loco ἐν, habet etiam vterque codex in contextu Matthaei, quod eo magis miror, quod Chryso-

Verf. 28. Καὶ παραλαβὼν — v. 31.

ἱερουσαλήμ.

Περὶ τῆς μεταμορφώσεως ταύτης φανερώτερον ἔγραψεν ὁ ματθαῖος ἐν τῷ τριακοσῷ τετάρτῳ κεφαλαίῳ αὐτοῦ, ἐν ᾧ καὶ ταῦτα κατὰ λόγον ἠρμηνεύθησαν. προσευχόμενος δὲ μετεμορφώθη, ἵνα μάθωμεν, ὅτι ἡ προσευχὴ μεταμορφοῖ καὶ λαμπρύνει τὸν ἄνθρωπον, ὡς χρῆ, γινομένη.

Verf. 32. Ὁ δὲ πέτρος — αὐτῶ.

Ἐκεῖ καὶ περὶ τούτων ἐρρήθη. δόξαν δὲ νόει, τὴν λαμπρότητα.

Verf. 33. Καὶ ἐγένετο — v. 34. νεφέλην.

Μωϋσῆς μὲν καὶ ἡλίας εἰσῆλθον εἰς τὸ πάχος τῆς νεφέλης, ἀπαχθισόμενοι πάντως εἰς τοὺς ἀφωρισμένους αὐτοῖς τόπους· οἱ μαθηταὶ δὲ, ὄντες μὲν¹⁾ ἐκφοβοὶ καὶ διὰ τὴν μεταμόρφωσιν τ) Marc. 9, 6. τοῦ δεσπότητος, καθὼς εἶπε μάρκος· θεασάμενοι δὲ καὶ τούτους οὕτως ὑπερφυῶς ἀναλαμβανομένους, ἐφοβήθησαν μᾶλλον.

Verf. 35. Καὶ φωνή — v. 36. μόνος.

Ἐν τῷ δηλωθέντι κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον καὶ περὶ τούτων ἐξηγήθη λεπτομερῶς. ἃ μὲν⁴⁾ οὖν παρῆκεν ὁ ματθαῖος, ἐξῆπεν ὁ λουκᾶς· ἃ δὲ παρέδραμεν ὁ λουκᾶς, ἰσόρησεν ὁ ματθαῖος.

Verf. 36. Καὶ αὐτοὶ — ἐωράκασι.

Εἶπε γὰρ ὁ ματθαῖος· ὅτι⁵⁾ καταβαίνόντων αὐ^{v)} Matih. 17, 9. τῶν ἀπὸ⁵⁾ τοῦ ὄρους, ἐνετείλατο αὐτοῖς ὁ ἰησοῦς λέγων·

Isst. Tom. VII. p. 570. E. habet ἐκ, comprobantibus etiam Codicibus Chrylostomi Mosquensibus.

dixeritis visionem, donec filius hominis a mortuis resurgat. Et ibi lege horum interpretationem.

Cap. XXXI. De lunatico.

Verf. 37. *Factum est* — v. 40. *potuerunt.*

Filium hunc lunaticum fuisse scripsit Matthaeus trigesimo quinto capite: et omnino de his ibi dictum est.

Verf. 41. *Respondens* — *huc.*

In illo horum omnium declarationes inuenies.

Verf. 42. *Quum* — *dissipauit.*

Haec latius scripsit Marcus vigesimo sexto capite, et ibi enarrationem horum quaere.

Verf. 42. *Increpauit* — *patri suo.*

Praedicto trigesimo quinto capite euangelii iuxta Matthaeum de his dictum est.

Verf. 43. *Stupebant* — *Dei.*

Putabant enim, non propria, sed Dei virtute haec eum operari miracula.

Verf. 43. *Omnibus* — v. 44. *istos.*

Quos dixit vigesimo nono capite praesentis euangelii de sua passione et occisione ac resurrectione: ideo

λέγων μηδενὶ εἶπτε τὸ ὄραμα, ἕως οὗ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐκ νεκρῶν ἀναστῆ· καὶ ἀνάγνωθι τὴν τούτων ἐρμηνείαν ἐκεῖ.

Κεφ. ΛΑ. Περὶ τοῦ σεληνια-
ζομένου.

Verf. 37. Ἐγένετο — v. 40. ἠδυνήθησαν.

Τὸν παῖδα τοῦτον σεληνιαζοῦσα ματθαῖος ἔγραψεν ἐν τῷ τριακοσῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ, καὶ εἶρηται περὶ τούτων πάντων ἐκεῖ.

Verf. 41. Ἀποκριθεῖς — ᾧδε.

Ἐν ἐκείνῳ τὰς λύσεις τούτων ὅλων εὐρήσεις.

Verf. 42. Ἐτι — συνεσπάραξε.

Ταῦτα πλατύτερον, ὁ μάρκος ἰσόρησεν ἐν τῷ εἰκοσῷ ἕκτῳ κεφαλαίῳ, καὶ ζήτησον ἐν ἐκείνῳ τὴν τούτων ἐξήγησιν.

Verf. 42. Ἐπέτιμησε — πατρὶ αὐτοῦ.

Ἐν τῷ προῤῥηθέντι τριακοσῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον ἐρρήθη περὶ τούτων.

Verf. 43. Ἐξεπλήσσοντο — τοῦ θεοῦ.

Ἦδιοντο γὰρ, οὐκ ἐξ ἰδίας δυνάμεως, ἀλλ' ἐκ θεοῦ ταῦτα τερατουργεῖν αὐτόν.

Verf. 43. Πάντων — v. 44. τούτους.

Οὗς εἶπεν ἐν τῷ εἰκοσῷ ἐνάτῳ κεφαλαίῳ τοῦ παρόντος εὐαγγελίου, περὶ τε τοῦ πάθους, καὶ τῆς ἀναιρέσεως, καὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ. διό
καὶ

ideo etiam, quum hos quasi significare incepisset, caetera reliquit, tanquam iam intellecta.

Verf. 44. *Filius enim* — v. 45. *hoc.*

Verbum, non quod erat de passione et occisione, sed de resurrectione. Dictum est autem de hoc in fine enarrationis trigesimi quinti capituli euangelii secundum Matthaeum: lege ergo, quae ibi dicta sunt.

Cap. XXXII. De disputantibus, quis esset maior.

Verf. 46. *Intrauit* — v. 47. *iuxta se.*

Matthaeus vero trigesimo septimo capite ait, quod accedentes discipuli, de hoc interrogauerunt eum. Verisimile ergo est, quod ubi cogitationem illorum cognouisset, et interrogasset, Quid in via tractabatis? sicut dixit Marcus, postmodum etiam ipsi, quum iam cognita esset cogitatio sua, interrogauerunt de hoc: deinde Iesus apprehendit puerum, qui ibi praesens erat, et statuit illum iuxta se, dixitque caetera, quae sequuntur. Itaque Matthaeus scripsit, quod interrogauerunt discipuli. Marcus vero et Lucas hoc relicto scripserunt, quod cognouit cogitationem eorum: et ille quidem posteriora dixit, hic autem priora. Lege ergo dicto capite euangelii iuxta Matthaeum explanationem totam, quae admodum utilis est.

Verf. 48. *Et ait* — *me.*

Alia quoque ante haec dixit, quae Matthaeus conscripsit, per quae etiam haec facile cognoscuntur:

καὶ ἐναρξάμενος αὐτῶν, ὡς εἰρηκῶσαι, περὶ ὧν λέγει, τὰ λοιπὰ καταλέλοιπεν, ὡς ἤδη νοοῦμενα.

Verf. 44. Ὁ γὰρ υἱὸς — v. 45. τούτου.

Τὸ ῥῆμα, οὐ τὸ περὶ τοῦ πάθους καὶ τῆς ἀναίρεσεως, ἀλλὰ τὸ περὶ τῆς ἀναστάσεως. εἰρηται δὲ περὶ τούτου ἐν τῷ τέλει τῆς ἐξηγήσεως τοῦ τριακοσῶ πέμπτου κεφαλαίου τοῦ κατὰ ματθαῖον, καὶ ἀνάγνωθι τὰ ἐκεῖ ῥηθέντα.

Κεφ. ΛΒ. Περὶ τῶν διαλογιζομένων, τίς μείζων.

Verf. 46. Ἐισῆλθε — v. 47. παρ' ἑαυτῶ.

Ὁ δὲ ματθαῖος ἐν τῷ τριακοσῶ ἐβδόμῳ κεφαλαίῳ φησὶν ὅτι*) προσελθόντες οἱ μαθηταὶ ἠρώ- x) *Matth. 18. 1.* τησαν αὐτὸν περὶ τούτου. εἰκὸς δὲ, γνόντος αὐτοῦ τὸν διαλογισμὸν αὐτῶν, καὶ ἐπερωτήσαντος αὐτοὺς, τί ἐν τῇ ὁδῷ πρὸς ἑαυτοὺς διελογίζοντο, ὡς εἶπεν y) ὁ μάρκος, λοιπὸν καὶ αὐτοὺς, ὡς ἤδη y) *Marc. 9. 33.* γνωθέντος τοῦ διαλογισμοῦ, ἐρωτήσαι περὶ αὐτοῦ, εἶτα τὸν ἰησοῦν ἐπιλαβέδαι παιδίου παριόντος, καὶ εἶσαι αὐτὸ παρ' ἑαυτῶ, καὶ εἰπεῖν τὰ ἐξῆς. λοιπὸν οὖν ὁ μὲν ματθαῖος ἔγραψεν ὅτι ἠρώτησαν οἱ μαθηταὶ· μάρκος δὲ καὶ λουκάς, τοῦτο παραλιπόντες, ἰσόρησαν, ὅτι ἔγνω τὸν διαλογισμὸν αὐτῶν. καὶ ὁ μὲν τὰ ὑπερον εἶπεν, οἱ δὲ τὰ πρότερον. ἀνάγνωθι δὲ ἐν τῷ ῥηθέντι κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον τὴν ὅλην ἐξήγησιν, ἀναγκαιοτάτην οὖσαν.

Verf. 48. Καὶ εἶπεν — με.

Καὶ ἄλλα πρὸ τούτων εἶρηκεν, ἅπερ ἀνέγραψεν ὁ ματθαῖος, ἀφ' ὧν εὐχερῶς καὶ ταῦτα διαγιγνώσκον.

tur: quaere ergo illa. Per puerum vero humilitatem et abiectiorem significavit.

Verf. 48. *Nam — magnus.*

Hic finis est intensiorem, propter quam puerum iuxta se statuit. Minimum autem, dixit humillimum. Similia quoque dixit quadragesimo tertio euangelii secundum Matthaeum capite: et quaere iuxta medium eius capitis.

Verf. 49. *Respondens — v. 50. est.*

Haec etiam scripsit Marcus vigesimo septimo capite, et ibi horum lege explanationem.

Verf. 51. *Factum est — Ierosolyma.*

Dies assumptionis ipsius, dicit praefinitum tempus, dum a terra assumeretur in coelum: iam enim instabat sui interentio ac resurrectio et assumptio. Obfirmavit faciem suam, hoc est, direxit, ut iret Ierosolyma, progrediens ad passionem, ne respiciendo quidem in tergum. Scriptum est enim in libro quoque psalmodum: Obfirmabo super te oculos meos: siue infigam, dirigam, indeclinabiliter aspiciam.

Verf. 52. *Et — suum.*

Hic etiam dictio ἀγγέλους simpliciter nuntios significat.

Verf. 52. *Et euntes — Samaritanorum.*

Quod in transitu eius situm erat,

σκονται, καὶ ζήτησον αὐτά. διὰ τοῦ παιδίου δὲ, τὴν ταπεινώσιν καὶ εὐτέλειαν ὑπεδήλωσεν.

Verf. 48. Ὁ γὰρ — μέγας.

Τοῦτο πέρασ τοῦ σκοποῦ, δι' ὃν ἔφησε τὸ παιδίον παρ' ἑαυτῶ μικρότερον δὲ λέγει, τὸν ταπεινότερον. εἶπε δὲ τοιαῦτα καὶ ἐν τῷ τεσσαρακοσῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαίου, καὶ ζήτησον περὶ τὸ μέσον τοῦ τοιούτου κεφαλαίου.

Verf. 49. Ἀποκριθεὶς — v. 50. ἐσί.

Ταῦτα καὶ ὁ μάρκος ἔγραψεν ἐν τῷ εἰκοσῷ ἑβδόμῳ κεφαλαίῳ, καὶ ἀνάγνωθι ἐκεῖ τὴν τούτων σαφήνειαν.

Verf. 51. Ἐγένετο — ἱερουσαλήμ.

Ἡμέρας τῆς ἀναλήψεως αὐτοῦ λέγει, τὸν καιρὸν τὸν ἀφορισθέντα μέχρι τῆς ἀναλήψεως αὐτοῦ, τῆς ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανόν. ἤγγιζε γὰρ ἡδὴ καὶ ἡ ἀνάστασις αὐτοῦ, καὶ ἡ ἀνάστασις, καὶ ἡ ἀνάληψις. ἐσήριξε δὲ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, ἀντὶ τοῦ, ἀπίηθυσεν, ὥστε πορεύεσθαι εἰς ἱερουσαλήμ ἀμετασρεπτι, ἐπειγόμενος πρὸς τὸ πάθος. γέγραπται γὰρ ἐν τῇ βίβλῳ τῶν ψαλμῶν ἐπισηριῶ *) ἐπὶ σὲ τοὺς ὀφθαλμούς μου, εἶπουν, ἀπε-2) Πί. 31. 8. ρείσω, ἀπευθυνῶ, ἀκλινῶς βλέψω.

Verf. 52. Καὶ — αὐτοῦ.

Μηνυτάς.

Verf. 52. Καὶ πορεύθεντες — σαμαρείτων.

Κατὰ πάροδον αὐτοῦ κεμένην.

Verf. 52. *Vt pararent illi.*

Hospitium videlicet, ad susceptionem ipsius, et illorum, qui cum eo erant.

Verf. 53. *Et non — Ierosolyma.*

Facies eius, hoc est, ipse, a parte totum. Non receperunt; inquit, eum, quia pergebat Ierosolyma ad inimicos ipsorum. Nam Samaritani inimico animo affecti erant ad Ierosolymitas.

Verf. 54. *Quod quum vidissent — v. 55. seruandum.*

Suspicio, hos fuisse praemissos. Itaque irati sunt, quod praeceptorem spreuissent: interrogauerunt ergo, an contemptores vlcisci oporteret, utpote Zeloten Eliam imitantes. Increpauit autem illos Christus, tanquam clemens: instruens eos, ut incredulorum iniurias patienter ferrent. Siquidem sciebat, quod se suscepturi non essent Samaritani: misit tamen discipulos, ut illis non parentibus, et his irascentibus, obiurgaret ac doceret eos non insurgere in illos, qui contemnerent. Futurum enim erat, ut quum euangelium annuntiarent, a multis repudiarentur. Non sibi ipsis autem, sed de illius potentia confidentes dixerunt, Vis dicamus, ut ignis de coelo descendat.

† † Etiam si praetermiserit hoc loco Chrysostomus ista: nescitis, cuius spiritus estis: sed in aliis

6) Hic Hentenius quaedam addidit ex editionibus, uti supra ipse monuit in praefatione.

7) τῶν, pro αὐτῶν. A.

8) Haec uterque in margine. Caret eo Hentenius.

Verf. 52. Ὡσεῖ ἐτοιμάσαι αὐτῶ.

Ἰποδοχὴν, δηλονότι, πρὸς καταγωγὴν αὐτοῦ τε καὶ τῶν σὺν αὐτῶ.

Verf. 53. Καὶ οὐκ — ἱερουσαλήμ.

Τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, ἀντὶ τοῦ, αὐτός, ἀπὸ μέρους, τὸ ὅλον. οὐκ ἐδέξαντό, Φησιν, αὐτόν, διότι ἦν πορευόμενος εἰς ἱερουσαλήμ, ἐπὶ τοὺς ἐχθρούς αὐτῶν. ἐναντίως γὰρ οἱ σαμαρεῖται πρὸς τοὺς ἱεροσολυμίτας διέκειντο.

Verf. 54. Ἰδόντες δὲ — v. 55. αὐτοῖς. 6)

Ἰπολαμβάνω, τούτους εἶναι τοὺς ἀποσαλέντας. ὠργισθῆσαν μὲν οὖν, ὡς ἀτιμαθέντος τοῦ διδασκάλου ἠρώτησαν δὲ, εἰ χρεῖ τοὺς ἀτιμάσαντας ἀμύνασθαι, ὡς μιμούμενοι ἠλίαν τὸν ζηλωτήν. ἐπετίμησε δὲ αὐτοῖς ὁ Χριστός, ὡς ἀνεξίκακος, παιδέυων αὐτοὺς, μακροθύμως φέρειν τὰς ἀτιμίας τῶν ἀπειθούντων. ἐγίνωσκε μὲν γὰρ, ὅτι οὐ παραδέχονται αὐτόν 7) οἱ σαμαρεῖται ἀπέσειλε δὲ μαθητάς, ἵνα ἀπειθησάντων μὲν ἐκείνων, ὠργισθέντων δὲ τούτων, ἐπιπλήξῃ καὶ διδάξῃ αὐτοὺς, μὴ ἐπέξερχεσθαι τοῖς καταφρονοῦσιν. ἐμελλον γὰρ τὸ κήρυγμα καταγγέλλοντες ὑπὸ πολλῶν ἀποπέμπεσθαι. οὐχ ἑαυτοῖς δὲ, ἀλλὰ τῇ αὐτοῦ δυνάμει θαρρόντες εἶπον, ὅτι εἴπωμεν πῦρ καταβῆναι ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ.

[Εἰ καὶ 8) παρήκεν ὁ χρυσοσομος 9) ἐνταῦθα τό οὐκ οἶδατε, οἴου πνεύματός ἐσε· ἀλλ' οὖν ἐν

C c 2

ἑτέροις

9) Prius ergo Chrysoftomi auctoritate motus Euthymius omiserat, καὶ εἶπεν· οὐκ ἀδ ὧσα· deinde vero eiusdem auctoritate interpretatus est. Addenda ergo erant Codicibus Euthymii in repetita lectione. Sed hoc neglectum. Copiose de hoc dixi in N. T.

aliis hominibus hoc domini responsum esse ait. Igitur spiritum quidem intellige spiritum sanctum. Is enim bonus est et indulgens, ut reliquae personae unius naturae diuinae.

Cap. XXXIII. De eo, cui non permittitur, ut sequeretur.

Verf. 56. *Et abierunt — v. 58. reclinat.*

De hoc et Matthaeus scripsit duodecimo capite, et ibi posita est interpretatio.

Verf. 59. *Ait — v. 60. Dei.*

Ibi etiam plane de hoc disputatum est. Hunc vero Christus vocabat sciens, eum dignum.

Verf. 61. *Dixit — v. 62. regno Dei.*

Qui arare conatur, et a tergo respicit, corrumpit conatus promptitudinem segnitie, qua a tergo respicit. Parabolice ergo saluator dixit Aratrum, et sequi se: et tantundem est, ac si dicat: Nemo, qui me sequi conatur, si a tergo respiciat, hoc est, mentem adhuc ad temporalia habeat, aptus est ad regnum Dei. Oportet enim eum, qui eligit sequi Christum, confestim omnia despiciere et sequi, ne oculos quidem ab eo diuertendo, ne forte habitu ac specie eorum, quae a tergo sunt, retineatur. Quid enim Deo optabilius ac praestantius?

ἑτέροις λόγοις δεσποτικὸν εἶναι λέγει καὶ τοῦτὶ τὸ ῥητόν. λοιπὸν τοίνυν πνεῦμα νόει μοι, τὸ ἅγιον πνεῦμα. τοῦτο γὰρ ἀγαθόν ἐστι καὶ ἀνεξίκακον, ὡσπερ καὶ τὰ λοιπὰ πρόσωπα τῆς μιᾶς θεότητος.]

ΚεΦ. ΛΓ. Περὶ τοῦ μὴ ἐπιτρεπομένου ἀκολουθεῖν.

Verf. 56. Καὶ ἐπορεύθησαν — v. 58. κλίνη.

Ἐγραψε περὶ τούτου καὶ ὁ ματθαῖος ἐν τῷ δεκάτῳ κεφαλαίῳ, καὶ ἠρμηνεύθησαν¹⁾ ἐκεῖ.

Verf. 59. Εἶπε — v. 60. Θεοῦ.

Ἐκεῖ καὶ περὶ τούτου σαφῶς διείληπται· ἐκάλεσε δὲ τοῦτον ὁ χριστὸς, εἰδὼς αὐτὸν ἄξιον.

Verf. 61. Εἶπε — v. 62. Βασιλείαν τοῦ Θεοῦ.

Ὁ ἐπιχειρήσας ἀροτριᾶν, καὶ βλέπων εἰς τὰ ὀπίσω, φθείρει τὸ πρόθυμον τῆς ἐπιχειρήσεως τῆ ῥαθυμίας τοῦ βλέπειν εἰς τὰ ὀπίσω· παραβολικῶς τοίνυν ὁ σωτὴρ ἀροτριὸν ὠνόμασε, τὸ ἀκολουθεῖν αὐτῷ, λέγων· ὅτι οὐδεὶς ἐπιχειρήσας ἀκολουθεῖν μοι, καὶ βλέπων εἰς τὰ ὀπίσω, τοῦτ' ἐστὶ, τὸν νοῦν ἐτι ἔχων εἰς τὰ βιωτικά, ἐπιτήδειός ἐστιν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. χρῆ γὰρ, τὸν ἐλόμενον τὸ ἀκολουθεῖν τῷ χριστῷ, πάντων εὐθὺς ὑπεριδεῖν, καὶ ἀμετασχεπτί τούτῳ ἐπεῖσαι, μήποτε τῇ σχέσει τῶν ὀπίσω κατασχεθῇ, τί γὰρ Θεοῦ ποθεινότερόν τε καὶ προτιμότερον;

Cc 3

ΚεΦ.

¹⁾ ἐν ἐκείνῳ, pro ἐκεῖ. B.

Cap. XXXIV. De designatis septuaginta Apostolis.

Cap. X. v. 1. *Post haec — septuaginta.*

Apostolos videlicet. Multi enim credituri erant, et pluribus praedicatoribus opus erat. Duodecim siquidem Apostoli primus erat chorus: septuaginta vero, secundus. Hos autem duodecim et septuaginta praefigurabant duodecim fontes aquarum, et septuaginta trunci palmarum in Aelim, ad quam venerunt Israelitae, ubi mare rubrum pertransissent.

Verf. 1. *Et emisit — erat ipse venturus.*

Similiter et duodecim coniunctim emisit, sicuti dixit Marcus decimo quarto capite: sed duodecim in omnes ciuitates ac pagos Israëli emisit, tanquam perfectiores: septuaginta vero, in solas eas, quae in transitu erant, per quas iter facturus erat, ut praedicarent remissionem peccatorum, eiusque aduentum, qui remissionem illorum tribueret.

Verf. 2. *Dicebat — pauci.*

Messum dicit illos, qui ab infidelitate demetendi, et ad fidem suam erant comportandi: operarios vero, Apostolos, et quicumque ad hoc subministrarent. Hic autem manifestata est causa promotionis ipsorum septuaginta, et tamen paucos adhuc esse

²⁾ Auctor huius sententiae est Origenes Hom. VII. in Exod. quam postea, ut fere accidit, plures interpretes sunt amplexi.

³⁾ Περισομένους. A.

ΚεΦ. ΛΔ. Περὶ τῶν ἀναδειχθέντων ἑβδομήκοντα.

Cap. X. v. i. Μετὰ ταῦτα — ἑβδομήκοντα.

Ἀποσόλους, δηλονότι. πολλοὶ γὰρ ἔμελλον πείθεσθαι καὶ χρεῖα κηρύκων πλείονων ἦν. δώδεκα μὲν οὖν ἀπόσολοι, ὁ πρῶτος χερός· ἑβδομήκοντα δὲ, ὁ δεύτερος. τούτους δὲ τοὺς δώδεκα, καὶ τοὺς ἑβδομήκοντα, πάλαι²⁾ προετύπου, ἐν τῇ¹⁾ α) Εξοφ. 15, 27 αἰλῆι, εἰς ἣν ἦλθον οἱ ἰσραηλῖται, διαβάντες τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν, αἱ δώδεκα πηγὰί τῶν ὑδάτων, καὶ τὰ ἑβδομήκοντα σελέχη τῶν φοινίκων.

Verf. 1. Καὶ ἀπέστειλεν — ἔμελλεν αὐτοὺς ἔρχεσθαι.

Καὶ τοὺς δώδεκα ὁμοίως κατὰ συζυγίαν ἀπέστειλεν, ὡς εἶρηκε μάρκος ἐν τῷ τεσσαρεσκαίδεκάτῳ κεφαλαίῳ· ἀλλὰ τοὺς δώδεκα μὲν, εἰς πάσας τὰς πόλεις καὶ κώμας τοῦ ἰσραὴλ ἀπέστειλεν, ὡς τελειότερους· τοὺς ἑβδομήκοντα δὲ, εἰς μόναις τὰς κατὰ πάροδον αὐτοῦ κειμένας, δι' ὧν ἔμελλε πορεύεσθαι, κηρύττοντας μετάνοιαν ἀμαρτημάτων, καὶ ἀφίξιν τοῦ χορηγοῦ τῆς τούτων ἀφέσεως.

Verf. 2. Ἐλεγε — ὀλίγοι.

Θερισμὸν μὲν λέγει, τοὺς θεριωθησομένους³⁾ ἀπὸ τῆς ἀπιστίας καὶ συγκομιωθησομένους εἰς τὴν πίσιν αὐτοῦ· ἐργάτας δὲ, τοὺς ἀποσόλους, τοὺς ὑπηρετοῦντας εἰς τοῦτο. δεδήλωται δὲ ἐνταῦθα ἡ αἰτία τῆς προβολῆς τῶν ἑβδομήκοντα. καὶ ἔτι δὲ, ὀλί-

esse dicit omnes Apostolos ad multitudinem illorum, qui credituri erant.

Verf. 2. *Rogate — suam.*

Hoc et id, quod ante istud praecessit, etiam dixit in fine decimi octavi iuxta Matthaeum capituli: sed ibi messem multam appellat eos, qui de Iudaeis erant credituri: hic autem eos, qui ex Gentibus: et ibi admonet duodecim, ut orent pro emissione horum septuaginta: hic vero ipsos septuaginta admonet, ut orent pro promotione episcoporum ac praceptorum per singulas ciuitates ac regiones. Lege autem enarrationem praesentis dicti in memorato capite euangelii secundum Matthaeum.

Verf. 3. *Ite — lupos.*

Hoc etiam ad duodecim dixit, et quaere decimo nono iuxta Matthaeum capite dicti illius interpretationem, Ecce ego mitto vos, tanquam oues in medio luporum.

Poterit quivis hoc etiam loco dicere, quod duodecim appellauerit oues, tanquam perfectiores, septuaginta vero agnos, tanquam teneriores.

Verf. 4. *Nolite — calciamenta.*

Hoc interdicto iubet, ut de necessariis corporis spem in illum habeant, qui ipsos emisit. Quum autem iubet, ne sacculum ferant, ab avaritia auocat: dicens, Neque peram, dehortatur a reconduendo cibo: quum vero addit, Neque calciamenta, ad exercitium ipsos erudit.

Verf. 4.

*) καὶ, abest. A.

2) βαλλάντιον. A.

γους ἔφησεν εἶναι τοὺς σύμπαντας ἀποστόλους, πρὸς τὸ πλῆθος τῶν μελλόντων πιστεῦειν.

Verf. 2. Δεήθητε — αὐτοῦ.

Τοῦτο, καὶ τὸ πρὸ τούτου ρητὴν εἶπε καὶ ἐν τῷ τέλει τοῦ ὀκτωκαιδεκάτου κεφαλαίου τοῦ κατὰ ματθαῖον· ἀλλ' ἐκεῖ μὲν θρησκον πολὺν ἔλεγε, τοὺς ἐξ Ἰουδαίων πιστεῦσαι μέλλοντας· ἐνταῦθα δὲ, τοὺς ἐξ ἔθνων, καὶ ἐκεῖ⁴⁾ μὲν περὶ τρέπετο τοὺς δώδεκα, δεηθῆναι περὶ ἀποστολῆς τῶν ἑβδομήκοντα τούτων· ἐνταῦθα δὲ τοὺς ἑβδομήκοντα τούτους, περὶ προβολῆς τῶν κατὰ πόλεις καὶ χώρας ἐπισκόπων καὶ διδασκάλων. ἀνάγνωθι δὲ καὶ τὴν ἐξήγησιν τοῦ παρόντος ρήτου ἐν τῷ ρηθέντι κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον.

Verf. 3. Ὑπάγετε — λύκων.

Τοῦτο εἶπε καὶ πρὸς τοὺς δώδεκα, καὶ ζήτησον ἐν τῷ ἑνεακαιδεκάτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον τὴν ἐρμηνείαν τοῦ· ἰδοὺ^{b)} ἐγὼ ἀποστέλλω ὑμᾶς, ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων.

b) Matt. 10, 16

Εἶπει δ' ἄν τις ἀνταῦθα, ὅτι τοὺς δώδεκα μὲν πρόβατα ἐκάλεσεν, ὡς τελειοτέρους· τοὺς ἑβδομήκοντα δὲ, ἄρνας.

Verf. 4. Μὴ — ὑποδήματα.

Διὰ τῆς ἀπαγορεύσεως τούτων κελεύει διαρρῆξιν περὶ τῶν ἀναγκάων τοῦ σώματος ἐπὶ τῷ ἀποστέλλαντι τούτους· ἀποτρέπει δὲ, διὰ μὲν τοῦ μὴ βασάζειν⁵⁾ βαλλάντιον, τὴν φιλαργυρίαν· διὰ δὲ τοῦ, μὴ πῆραν, τὸ μὴ ταμιεύεσθαι τροφήν· διὰ δὲ τοῦ, μὴ ὑποδήματα, παιδοτριβεῖ αὐτοὺς εἰς ἀσκήσιν· παρήγγειλε δὲ ταῦτα καὶ τοῖς δώδεκα ἐν τῷ ὀκτωκαιδεκάτῳ κεφαλαίῳ.

Verf. 4. *Et — salutaueritis.*

Hoc iussit, non inhumanos eos fieri volens, aut moribus asperos, quos nemo possit compellare, sed impedimento carentes. Solet enim salutatio per viam, vehementiae studii vt plurimum obstare. Praecipit itaque illis, vt soli operi eis commisso intendant: et oblatam praedicationis occasionem non infumant in ea, quae necessaria non sunt, sed praeter intentum sese offerunt. Elislaeus quoque olim emissio Giezi famulo ad opus, quod festinationem requirebat, praecepit dicens, si inueneris virum, non benedicas ei: et si tibi benedixerit vir, ne respondeas illi: indicans opus esse, vt indistractus ac omnino sine impedimento procederet.

Verf. 5. *In quamcunque — huic.*

Hanc alloquutionem Matthaeus salutationem nominauit praedicto capite. Est autem huiusmodi salutatio signum dilectionis, significans, quod pacifici et amici aduenerint.

Verf. 6. *Et si — vestra.*

Hoc est gratia datae a vobis pacis, vel efficacia huiusmodi sermonis. Filius quoque pacis dicitur pacificus, sicut variis in locis diximus.

Verf. 6. *Sin — reuertetur.*

Lege quoque decimo nono capite euangelii iuxta Matthaeum dicti illius enarrationem, Et si quidem fuerit domus digna, veniat pax vestra super illam: si autem indigna fuerit, pax vestra ad vos conuertatur.

Verf. 7.

⁶⁾ Igitur etiam nonnulli, sed temere, apud Matthaeum l. l. intulerunt: λέγοντες εἰρήνη τῷ οἴκῳ τούτῳ.

Verf. 4. Καὶ — ἀσπάσηθε.

Τοῦτο προσέταξεν, οὐ βουλόμενος ἀπανθρώπους αὐτοὺς γίνεσθαι καὶ ἀπροσηγόρους, ἀλλ' ἀνεμποδίστους. εἶωθε γὰρ ἢ καθ' ὁδὸν ὀμιλία τὸ σύντονον ἐγκόπτειν ὡς τὰ πολλὰ τῆς σπουδῆς. προστάττει τοίνυν αὐτοῖς μόνον γίνεσθαι τοῦ ἐμπιστευθέντος ἔργου, καὶ μηδὲ τὸν τυχόντα καιρὸν τοῦ κηρύγματος δαπανᾶν εἰς τὰ μὴ ἀναγκαῖα καὶ πάρεργα. καὶ ὁ ἐλισσαῖος δὲ πάλιν γιεῖξή τὸν ὑπηρέτην αὐτοῦ ἐπὶ τι κατεπέειγον ἀποστείλας, ἐνετείλατο ὅτι^{c)} εἴαν εὗρης ἄνδρα, οὐκ εὐλογή- c) 4 Reg. 4, 29. σεις αὐτὸν καὶ εἴαν εὐλογῆσῃ σε ἀνὴρ, οὐκ ἀποκριθήσῃ αὐτῷ ἐμφαίνων τὸ χρῆναι βαδίζειν ἀπερίσπαστον, καὶ παντελῶς ἀνεμπόδιτον.

Verf. 5. Εἰς ἣν — τούτω.

Τοῦτο τὸ πρόσρημα^{d)} ἀσπασμὸν ἐκάλεσεν ὁ^{e)} d) Matt. 10, 12. ματθαῖος ἐν τῷ προῤῥηθέντι κεφαλαίῳ. σύμβολον δὲ ἀγάπης ὁ τοιοῦτος ἀσπασμὸς, δηλῶν, ὅτι εἰρηνικοὶ καὶ φίλοι παραγεγόνασιν.

Verf. 6. Καὶ εἴαν — ὑμῶν.

Ἡ χάρις⁷⁾ τῆς δοθείσης εἰρήνης παρ' ὑμῶν, ἢ ἐνέργεια τοῦ τοιοῦτου λόγου· υἱὸς δὲ εἰρήνης, ὁ εἰρηνικός, ὡς διαφόρως εἰρήκαμεν.

Verf. 6. Ἐἰ δὲ — ἀνακάμψει.

Ἀνάγνωθι καὶ ἐν τῷ ἐνεσεκαίδεκάτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον τὴν ἐξήγησιν τοῦ καὶ^{e)} εἴαν e) Matt. 10, 13. μὲν ἢ ἡ οἰκία ἀξία, ἐλθέτω ἡ εἰρήνη ὑμῶν ἐπ' αὐτήν· εἴαν δὲ μὴ ἡ ἀξία, ἡ εἰρήνη ὑμῶν πρὸς ὑμᾶς ἐπιτραφήτω.

Verf. 7.

7) ἢ, omittit. A.

Verf. 7. *In eadem — sua est.*

Similiter et de his in illo capite manifeste dictum est paulo superius. Edere autem ac bibere permittit, quae ab illo porrigerentur: non simpliciter, sed sicut discipulos suos decebat: hoc enim ipsis notum erat.

Verf. 7. *Nolite — domum.*

In illa enarratione huius causam inuenies.

Verf. 8. *Et in — v. 9. Dei.*

Regnum Dei nunc seipsum appellat, tanquam regem ac Deum: Appropinquauit, inquit, et iam deuersatur vobiscum: digni habemini, qui praeparemini ad eius susceptionem.

Verf. 10. *In — v. 11. vos.*

Ibi de his etiam quaere, vbi declaratum est illud, Et quicumque non susceperit vos.

Verf. 11. *Tamen — Dei.*

Hoc protestari praecepit incredulis, ne dicere possent: Non cognouimus aduentum tuum, domine.

Verf. 12. *Dico — illi.*

Praedicto capite etiam haec conuenienter declarata sunt.

Verf. 7. Ἐν αὐτῇ — αὐτοῦ ἐστὶ.

Καὶ περὶ τούτων ὁμοίως ἐν ἐκείνῳ τῷ κεφαλαίῳ σαφῶς ἐξήρηθη, μικρὸν ἀνωτέρω. ἐδίειν δὲ καὶ πίνειν τὰ παρ' αὐτῶν ἐπέτρεψεν, οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ὡς πρέπον ἐστὶ μαθηταῖς αὐτοῦ. τοῦτο γὰρ γνώριμον ἦν αὐτοῖς.

Verf. 7. Μὴ — οἰκίαν.

Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἐξηγήσει τὴν αἰτίαν τοῦ μὴ μεταβαίνειν εὐρήσεις.

Verf. 8. Καὶ εἰς — v. 9. Θεοῦ.

Βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, ἐαυτὸν λέγει νῦν, ὡς βασιλέα καὶ Θεόν. ἤγγικέ, φησι, καὶ ἤδη ἐπιδημήσει ὑμῖν, ἄξιοι γίνεσθε, ἐτοιμάζεσθε εἰς ὑποδοχήν.

Verf. 10. Εἰς — v. 11. ὑμῖν.

Ἐκεῖ καὶ περὶ τούτων ζήτησον, ἔνθα ἠρμηνεύθη τό f) καὶ ὅς⁸⁾ ἀν μὴ δεξιηται ὑμᾶς.

f) Matth. 10, 14.

Verf. 11. Πλὴν — Θεοῦ.

Τοῦτο προσέταξε διαμαρτύρασθαι τοῖς ἀπειθεῖσιν, ἵνα μὴ δύνωνται λέγειν, ὅτι οὐκ ἔγνωμεν τὴν παρουσίαν σου, κύριε.

Verf. 12. Λέγω — ἐκείνη.

Ἐν τῷ τοιούτῳ κεφαλαίῳ καὶ ταῦτα προσηκόντως ἠρμηνεύθησαν.

Verf. 13.

8) ὅς ἐάν. B.

Verf. 13. *Vae — poenituiffet.*

Quaere vigefimo capite iuxta Matthaeum, vbi dicitur, Tunc coepit exprobrare ciuitatibus, in quibus editae fuerant plurimae virtutes eius, quod non refpiciiffent: ibi enim et de his dictum eft.

Verf. 14. *Veruntamen — vobis.*

Vobis, puta, incredulis. Hoc quoque dixit decimo nono capite euangelii iuxta Matthaeum, et ibi lege dicti illius declarationem, Amen dico vobis, tolerabilius erit terrae Sodomorum et Gomorthorum, quam ciuitati illi.

Verf. 15. *Et tu — detraheris.*

Vigefimo capite euangelii fecundum Matthaeum etiam de hac dictum eft, ibi ergo quaere.

Verf. 16. *Qui audit — me.*

Reiectionem hanc vocat incredulitatem et auerfionem. Ne enim moerore afficiantur, quum fperantur, dicit: Veftra iniuria per vos in me recurrit, qui mifi vos: per me autem, in patrem meum, qui mifi me.

Verf. 17. *Reuerfi — tuum.*

Gaudebant, quod digni haberentur et miracula edere, et daemnonia fibi fubiicere.

Verf. 18. *Dixit — cadentem.*

Caufam fignificauit fubiectionis daemnoniorum, quia cecidit princeps eorum, qui fortes illos reddebat

Verf. 13. Ὁυαί — μετενόησαν.

Ζήτησον ἐν τῷ εἰκοστῷ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον τό· τότε^{β)} ἤρξατο ὀνειδίζειν τὰς πόλεις, γ) Matt. 11, 20. ἐν αἷς ἐγένοντο αἱ πλείσται δυνάμεις αὐτῶ, ὅτι οὐ μετενόησαν. ἐκεῖ γὰρ καὶ περὶ τούτων εἶρηται.

Verf. 14. Πλὴν — ὑμῖν.

Ἑμῖν, τοῖς ἀπειθεῖσι, δηλονότι· εἶπε δὲ τοῦτο καὶ ἐν τῷ ἐννεακαιδεκάτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον, καὶ ἀνάγνωθι τὴν λύσιν ἐκεῖ τοῦ ἀμὴν^{η)} λέγω ὑμῖν, ἀνεκτότερον ἔσται γῆ σοδόμων^{η)} Matt. 10, 15. καὶ γομόρρων ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἢ τῇ πόλει ἐκείνῃ.

Verf. 15. Καὶ σὺ — καταβιβαθήσῃ.

Ἐν τῷ εἰκοστῷ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον εἶρηται καὶ περὶ ταύτης, καὶ ζήτησον ἐν ἐκείνῳ.

Verf. 16. Ὁ ἀκούων — με.

Ἀθέτησιν λέγει, τὴν ἀπίθειαν καὶ ἀποσροφήν. ἵνα γὰρ μὴ λυπῶνται ἀθετούμενοι, φησὶν, ὅτι ἡ ὑμετέρα ὕβρις, δι' ὑμῶν μὲν, εἰς ἐμὲ ἀνατρέχει, τὸν ἀποσείλαντά ὑμᾶς· δι' ἐμοῦ δὲ, εἰς τὸν πατέρα μου, τὸν ἀποσείλαντά με.

Verf. 17. Ὑπέστρεψαν — σου.

Ἐχαιρον, ὡς ἀξιοφύοντες θαυματουργεῖν καὶ ὑποτάσσειν τὰ δαιμόνια.

Verf. 18. Εἶπε — πεσόντα.

Ἐδήλωσε τὴν αἰτίαν τῆς τῶν δαιμόνων ὑποταγῆς, ὅτι πέπτωκεν ὁ ἄρχων αὐτῶν, ὁ ἐνισχύων αὐτούς,

debat ac confortabat, et iam facile devincuntur. Siquidem ante saluatoris incarnationem in sublime ferebatur; et tyrannum agebat, ac potens erat: quum autem Deus in terra per carnem deversaretur, cecidit, non a coelo: olim enim inde ceciderat, nec amplius eo ascendit: sed a dicta celsitudine, tyrannide ac potentia. Dicit ergo, Videbam Satanam, postquam videlicet humanitatem assumpsit, cadentem, ut fulgur, quod de coelo cadit.

Quidam autem Coelum intelligunt hoc loco aërem, in quo versari gaudet Satanus. Nam et aër coelum dicitur: Volucres, inquit, coeli. Usus est autem fulguris exemplo, ostendens vehementiam ac velocitatem casus illius.

Verf. 19. *Ecce — scorpiones.*

Serpentes ac scorpiones intelligibiles, qui animas mordent ac deuorant. Ita autem daemones appellauit, non solum propter insidias, veneni iaculationem ac infectionem, sed et propter debilitatem ac ignauiam. Verum quod de daemonibus loquatur, manifestat id, quod subditur.

Verf. 19. *Et — inimici.*

Videlicet, intelligibilis draconis. Quum ergo vidisset eos gaudentes de subiectione daemoniorum, dat quidem continuam aduersus illa potestatem, quam prius ad tempus acceperant, quum mitterentur: sed adhortatur, ne de hac gaudeant, quia non ex certamine eis prouenit, sed ex dono, propter eos, qui adiuuandi erant. Potest autem virtus inimici dici, non solum ipsi daemones, sed et multiformes eorum tentationes.

Quidam vero et feras, quae homines perdunt, virtutem illius dicunt, quod etiam his aduersus nos utatur.

Verf. 19.

*) τῆν, ante ἐκ, addit. A.

καὶ λοιπὸν ἐγκαταγώνισσι γεγονόασι· πρὸ μὲν γὰρ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ σωτῆρος, εἰς ὕψος ἤρετο, καὶ ἐτυράννει, καὶ ἰσχυε. τοῦ θεοῦ δὲ τῇ γῇ διὰ σαρκὸς ἐπιδημήσαντος, πέπτωκεν· οὐκ ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ· πάλαι γὰρ ἀπ' αὐτοῦ πεσὼν οὐκέτι αὐτοῦ ἐπέβη· ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ῥηθέντος ὕψους καὶ τῆς τυραννίδος καὶ τῆς ἰσχύος. λέγει τοίνυν, ὅτι ἐθεώρουν τὸν σατανᾶν, μετὰ τὸ ἐνανθρωπήσάι με δηλονότι, πεσόντα, ὡς ἀστραπὴν, ὃ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ.

Τινὲς δὲ οὐρανὸν ἐνταῦθα, τὸν αἴρα νοῦσιν, ᾧ ἐνεφιλοχῶρει ὁ σατανᾶς. λέγεται γὰρ οὐρανὸς καὶ ὁ αἴρ. τὰ πετεινά, γὰρ φησι, τοῦ οὐρανοῦ. τῷ παραδείγματι δὲ τῆς ἀστραπῆς ἐχρήσατο, ἐμφαίνων τὸ σφοδρὸν καὶ ὀξύ τῆς πτώσεως αὐτοῦ.

Verf. 19. Ἴδου — σκορπίων.

Ἐφρων καὶ σκορπίων, τῶν νοητῶν, τῶν δακνόντων καὶ τιτρωσκόντων τὰς ψυχὰς. οὕτω δὲ τοὺς δαίμονας ὠνόμασεν, οὐ μόνον διὰ τὸ ἐπίβουλον καὶ ἰσβολὸν καὶ φθαρτικόν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ ἀδυνεὲς καὶ εὐάλωτον. ὅτι δὲ περὶ τῶν δαιμόνων λέγει, δηλοῖ τὸ ἐπαγόμενον.

Verf. 19. Καὶ — ἐχθροῦ.

Τοῦ νοητοῦ δράκοντος. ἰδὼν γὰρ αὐτοὺς χαίροντας ἐπὶ τῇ τῶν δαιμονίων ὑποταγῇ, δίδωσι μὲν αὐτοῖς διηνεκὴ τὴν κατ' αὐτῶν ἐξουσίαν, ἣν πρόσκαιρον ἔλαβον, ὅτε πρῶτον ἀπεσάλησαν· παραινῆ δὲ, μὴ χαίρειν ἐπὶ ταύτῃ, διότι οὐκ ἐξ ἀγῶνος προσεγένετο τούτοις, ἀλλ' ἐκ δωρεᾶς, διὰ τοὺς ὠφεληθῆναι μέλλοντας. εἴη δ' ἂν δύναμις τοῦ ἐχθροῦ, οὐ μόνον οἱ δαίμονες, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ ἐξ αὐτῶν πολυειδεῖς πειρασμοί.

Τινὲς δὲ καὶ τὰ φθείροντα τοὺς ἀνθρώπους θηρία, δύναμιν αὐτοῦ λέγουσιν, ὡς χρωμένου καὶ τούτοις καθ' ἡμῶν.

Verf. 19. *Et — nocebit.*

Nec daemon, nec tentatio, nec fera venenata.

Verf. 20. *Veruntamen — subiiciuntur.*

Non enim vestrum est opus, sed mea gratia. In hoc ergo ne gaudeatis, ne, tanquam de egregio facinore gaudentes, in elationem eleuemini.

Verf. 20. *Gaudete — coelis.*

Quia propter fidem vestram in ciues conscripti estis in aeterna ciuitate: non atramento, sed memoria: neque, vt homines scribunt, sed sicut Deus scribere nouit. Dicit enim de iustis Dauid, Et in libro tuo omnes scribentur. Siquidem subiicere daemonia, propter aliorum utilitatem vobis datum est: quod autem nomina vestra scripta sunt in coelis, propter salutem vestram: ideo furtiuum quidem illud gaudium tumorem causare nouit, hoc vero gratiarum actum potius: et illud quidem cauendum, tanquam superfluum, hoc autem proponendum est, tanquam necessarium.

Verf. 21. *In illa — Iesus.*

Animo exultauit, tanquam homo, propter eorum salutem, qui a discipulis iuuandi erant.

Verf. 21. *Et dixit: — te.*

Haec quoque dixit de duodecim discipulis vigesimo capite euangelii secundum Matthaeum: et ibi quaere expositionem.

Verf. 21. *Et conuersus — v. 22. reuelare.*

In eo loco etiam haec diligenter explanata sunt.

Verf. 23.

1) *ὡς δὲ ὁ Β.*

2) Forte *περιττήν*, ob proximum *ἀναγκάσις*. Alias illud quoque ferri possit, vt notum est.

Verf. 19. Καὶ οὐδὲν — ἀδικήση.

Ἐοὐ δαίμων, οὐ πειρασμός, ἀλλ' οὐδὲ θηριόν.

Verf. 20. Πλήν — ὑποτάσσεται.

Ἐοὐ γὰρ ὑμέτερον τὸ κατορθώμα, ἀλλ' ἐμὴ ἢ χάρις. ἐν τούτῳ οὖν μὴ χαίρετε, ἵνα μὴ, ὡς ἐπὶ κατορθώματι χαίροντες, εἰς οἴησιν ἐπαρθείητε.

Verf. 20. Χαίρετε — οὐρανοῖς.

ἘὍτι διὰ τὴν πίσιν ὑμῶν ἐπολιτογραφήθητε ἐν τῇ ἀνω πόλει, οὐ μέλανι, ἀλλὰ μνήμη, ¹⁾ οὐδὲ, ὡς ἄνθρωποι γράφουσιν, ἀλλ' ὡς ὁ θεὸς οἶδε γράφειν. Φησὶ γὰρ περὶ τῶν δικαίων ὁ δαυίδ· ὅτι, ¹⁾ ἢ) Pl. 138, 16. καὶ ἐπὶ τὸ βιβλίον σου πάντες γραφήσονται. τὸ μὲν γὰρ ὑποτάσσειν τὰ δαιμόνια, δι' ὠφέλειαν ἐτέρων ὑμῖν δέδοται· τὸ δὲ τὰ ὀνόματα ὑμῶν γραφήσεται ἐν ταῖς οὐρανοῖς, διὰ σωτηρίαν ὑμετέραν. διὸ ἐκείνη μὲν ἢ χάρις κλέπτουσα φυσίωσιν οἶδεν ἐμποιεῖν· αὕτη δὲ μᾶλλον εὐχαριστίαν· καὶ παρ-
αιτητέον μὲν ἐκείνην, ὡς ²⁾ περιττόν· ἀντιποιή-
τέον δὲ ταύτης, ὡς ἀναγκαίας.

Verf. 21. Ἐν αὐτῇ — ἰησοῦς.

Ἐἠγαλλιάσατο τῇ ψυχῇ, ὡς ἄνθρωπος, διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ὠφεληθέντων ὑπὸ τῶν μαθητῶν.

Verf. 21. Καὶ εἶπεν — σου.

Ἐἔρηκε ταῦτα καὶ περὶ τῶν δώδεκα μαθητῶν ἐν τῷ εἰκοστῷ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον, [καὶ ζήτησον ³⁾] ἐκεῖ τὴν ἐξήγησιν.

Verf. 21. Καὶ εἶπεν — v. 22. ἀποκαλύψαι.

Ἐν ἐκείνῳ καὶ ταῦτα διασεσάφηται πρὸς ἀκριβείαν.]

Dd 2

Verf. 23.

³⁾ Includa omittit. A. Ergo ab uno καὶ εἶπεν ad alterum saltum fecit.

Verf. 23. *Et conuersus* — v. 24. *audierunt.*

Haec quoque dixit vigesimo quarto iuxta Matthaeum capite, et in eo lege ipsorum interpretationem, ubi dicitur, Vestri autem beati oculi. Hac autem auiditate captus est Dauid propheta simul et rex: ideo etiam dixit, Ostende nobis domine misericordiam tuam: saluatoris videlicet incarnationem appellans misericordiam, utpote propter hominum misericordiam factam.

Verum obserua, quod ad discipulos saluator conuertitur, et ipsis seorsim loquitur, ab iis, qui discipuli non sunt auersus. Ideo et nos quoque, si discipuli eius fuerimus, per obedientiam mandatorum ipsius, et animae simul, et corporis habuerimus oculos recte intuentes, auresque recte audientes, ad nos etiam omnino conuertetur, et mysteriis a vulgo absconditis dignabitur.

Cap. XXXV. De tentante legisperito.

Verf. 25. *Et ecce* — *possidebo?*

Illaqueare putabat Christum, si quippiam legi contrarium vlllo pacto doceret. Dicit ergo: Quid faciendo vitam aeternam possidebo, quam populo annuntias? Cognita autem illius versutia, saluator ad legem ipsum remittit: simul quidem conatum illius repellens, simul etiam arguens illum, quod sese pro virtutis cultore gereret, quum non esset, veluti finis indicabit parabolae.

Verf. 26. *Ipsse vero* — *legis?*

Quod scriptum est maius praeceptum? Quomodo

4) ἐν αὐτῷ, abest. A.

5) ἀνόρασεν. A.

6) Hentenius hic textum diuiserat et ex vno scholio duo fecerat. Vide, quae infra post euangelium Ioan-

Verf. 23. Καὶ γραφεῖς — v. 24. ἤκουσαν.

Ταῦτα εἶπε καὶ ἐν τῷ εἰκοστῷ τετάρτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον, καὶ ἀνάγνωδι ἐν αὐτῷ⁴⁾ τὴν ἐρμηνείαν αὐτῶν, ἐνθα κατὰ τό· ὑμῶν⁵⁾ δὲ k) Matt. 13, 16.
μακάριοι οἱ ὀφθαλμοί. Ἐπεθύμησε δὲ ταύτην τὴν ἐπιθυμίαν καὶ δαυὶδ ὁ προφήτης καὶ βασιλεύς. διὸ καὶ ἔλεγε· δείξον⁶⁾ ἡμῖν, κύριε, τὸ ἔλεός σου· τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ σωτῆρος, ἔλεος ὀνόμασας,⁷⁾ ὡς γενομένην δι' ἔλεος τῶν ἀνθρώπων. l) Ps. 24, 8.

Παρατήρησον δὲ, ὅτι σρέφεται πρὸς τοὺς μαθητὰς ὁ σωτῆρ, καὶ κατιδίαν αὐτοῖς ὀμιλεῖ, τοὺς μὴ μαθητὰς ἀποσρεφόμενος. διὸ καὶ ἡμεῖς, εἰάν ᾧμεν μαθητὰὶ αὐτοῦ, ἀκολουθοῦντες αὐτῷ δι' ὑπακοῆς τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ, καὶ ἔχωμεν ψυχικούς ἅμα καὶ σωματικούς ὀφθαλμούς, ὀρθοὶ βλέποντας, καὶ τὰ ὦτα, ὀρθὰ ἀκούοντα, πάντως γραφῆσεται καὶ πρὸς ἡμᾶς, καὶ ἀξιῶσαι μυστηρίων ἀπορρήτων τοῖς πολλοῖς.

Κεφ. ΛΕ. Περὶ τοῦ ἐπερωτήσαντος νομικοῦ.

Verf. 25. Καὶ ἰδοὺ — κληρονομῆσω;

Προεδόκησε παγιδεῦσαι τὸν χριστὸν εἰς τὸ πάντως ἐπιτάξαι τι ἐναντίον τῷ νόμῳ. λέγει γοῦν, τί στοιήσας ζωὴν αἰώνιον κληρονομῆσω, ἢ καταγγέλλεις τῷ λαῷ; γνοὺς δὲ τὴν τούτου πανουργίαν ὁ σωτῆρ, ἐπὶ τὸν νόμον αὐτὸν παραπέμπε· ἅμα μὲν, διακρουόμενος τὴν πείραν αὐτοῦ· ἅμα δὲ, ἐλέγχων αὐτὸν, αἰόμενον μὲν εἶναι ἐνάρετον, μὴ ὄντα δὲ· ὡς δείξει τὸ τέλος τῆς παραβολῆς.

Verf. 26. Ὁ δὲ — ἀναγνώσκεις;

Τι γέγραπται μῆζον ἐντάλμα; πῶς ἀναγνώσκεις

Dd 3

Ioannis monui ad Hentenii animaduerfionem, quata huic loco adiecit.

do legis maiora legis praecepta? De maioribus namque ipsum interrogauit.

Verf. 27. *At ille — v. 28. respondiſti.*

Recte illum respondiſſe dixit: vt qui duo recita- uerit praecepta, quae ad ſe inuicem conneſcuntur, ſicut quinquageſimo quarto iuxta Matthaeum capite manifeſtatum eſt. Alius autem erat hic legisperi- tus ab eo, de quo a Matthaeo et Marco facta eſt mentio.

Verf. 28. *Hoc — uiues.*

Hoc, quod nunc recitaſti, hoc, inquam, fac et uiues vita aeterna, qua uiuunt iuſti, qui haec prae- cepta ſeruauerunt. Docuit ſiquidem praedicto ca- pite euangelii ſecundum Matthaeum, quod in his duobus praeceptis uniuersa lex et prophetae pen- dent: quorum enarrationem perfecte inuenies quinto iuxta Matthaeum capite, ubi dicitur, Ita enim eſt lex et prophetae.

Verf. 29. *At ille — proximus?*

Conatu ſuo fruſtratus, effudit, quem apud ſe oc- cultabat, tumorem. Putabat enim ſe cunctis eſſe praefantiorum: Nam lex proximum nominauit eum, qui alterius egeret auxilio: ipſe uero illum dici opinabatur, qui uirtute aequalis eſſet: ideo etiam, uolens ſeipſum iuſtificare, ſiue aliis prae- ponere, interrogat: Quis mihi eſt aequalis? Dein- de Chriſtus per parabolam demonſtrat illum eſſe proximum, qui alterius indiget auxilio.

† Proximus dicitur omnis homo, quod omnes inter nos propinqui ſumus ſecundum naturae com- municationem.

Cap.

7) Etiam hic uterque Codex οὗτος, ante conſonam. Hinc ergo altera lectio orta οὗτος, ut monui in edi- tione N. Teſt.

8) Ita uterque. Et recte quidem ita dicitur.

ταὶς μείζους ἐντολαὶς τοῦ νόμου; περὶ τῶν μείζονων γὰρ αὐτὸν ἠρώτησεν.

Verf. 27. Ὁ δὲ — v. 28. ἀπεκριθῆς.

Ὁρθῶς ἀποκριθῆναι αὐτὸν εἶπεν, ὡς ταὶς δύο ἐντολαὶς ἀπαγγείλαντά. ἔχοντα γὰρ ἀλλήλων, ὡς ἐν τῷ πεντηκωσῷ τετάρτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον δεδήλωται. ἕτερος δὲ ἐστὶν ὁ νομικὸς οὗτος, παρὰ τὸν ὑπὸ ^{m)} ματθαίου καὶ μάρκου μνημονευόμενον.

m) Matt. 22, 35.
Marc. 12, 28.

Verf. 28. Τοῦτο — ζήση.

Τοῦτο, ὃ ἀπήγγειλας νῦν, τοῦτο ποιεῖ, καὶ ζήση ζωὴν αἰώνιον, οἷαν ζῶσιν οἱ ταὶς ἐντολαὶς ταύτας φυλάξαντες δίκαιοι. ἐδίδαξε γὰρ καὶ ἐν τῷ δηλωθέντι κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον, ὅτι ἐν ⁿ⁾ ταύταις ταῖς δυσὶν ἐντολαῖς ὅλος ὁ νόμος καὶ ⁿ⁾ Matt. 22, 40. οἱ προφῆται κρέμανται. ὧν τὴν ἐξήγησιν ἐντελῶς εὐρήσεις ἐν τῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον, εἰς τό ^{o)} οὕτω ^{o)} γὰρ ἐστὶν ὁ νόμος καὶ οἱ ^{o)} Matth. 7, 12: προφῆται.

Verf. 29. Ὁ δὲ — πλησίον;

Ἀποτυχὼν τῆς πέρας, ἐξέρρηξε ^{a)} τὴν ἐν αὐτῷ κεκρυμμένην οἴησιν. ἄετο γὰρ πάντων ὑπερέχειν. ὁ μὲν γὰρ νόμος πλησίον, ^{o)} τὸν θεόμενον βοηθείας ἀνόμασεν· αὐτὸς δὲ πλησίον, τὸν ἴσον κατ' ἀρετὴν ὑπέλαβε. ¹⁾ διὸ καὶ θέλων δικαιοῦν ἑαυτὸν, ἤγουν, ὑπερτιθέσθαι τῶν ἄλλων, ἐρωτᾷ, τίς ἐστὶ μου ἴσος; εἶτα διὰ παραβολῆς ὁ χριστὸς ἀποδείκνυσιν, ὅτι πλησίον ἐστὶν ὁ θεόμενος βοηθείας.

[Πλησίον λέγεται, πᾶς ἄνθρωπος, ὡς ἐγγιζόντων ἡμῶν ἀλλήλοις κατὰ κοινωνίαν φύσεως. ^{o)}]

Dd 4

ΚεΦ.

^{o)} Hic, post πλησίον, addit Codex B. ea, quae mox inclusa ex margine Codicis A. adscripti.

¹⁾ ὑπέβαλε. B.

²⁾ ἢ πλησίον, addit. B. Includa, in margine. A.

Cap. XXXVI. De eo, qui inciderat
in latrones.

Verf. 30. *Suscipiens — dixit.*

Suscipiens: hoc est, excipiens sermonem.

Verf. 30. *Homo — Iericho.*

Parabola haec, etsi efficta sit, vt ostendat, quis sit proximus: paucis tamen verbis ostendit humanam et benignam saluatoris nostri gubernationem. Hominem siquidem intelligimus Adam, et qui ab Adam descenderunt, vniuersos: descensum autem ab Ierusalem in Iericho, viam a virtute ad vitium, et ab obedientia ad inobedientiam, et a sublimi vitae instituto ad terrenam conuersationem: est enim Ierusalem sublimis, Iericho vero humilis.

Verf. 30. *Et — incidit.*

Id est, daemones, qui in via residebant.

Verf. 30. *Qui — eum.*

Vestimentis virtutis, timore dei, quo in modum vestis circumdatus erat.

Verf. 30. *Et — abierunt.*

Animae plagis, vulneribus peccatorum.

Verf. 30. *Relinquentes semimortuum.*

Ex dimidio factum mortalem: iuxta animam enim mansit immortalis, corpore vero mortuus est. Quod autem dicitur, Abierunt, et Relinquentes, non est de hoc curiose scrutandum propter normam parabolaе.

Verf. 31.

ἢ ἐναγέροις, praestolantibus in viis.

Κεφ. Λς. Περὶ τοῦ ἐμπεσόντος εἰς
τοὺς λησάς.

Verf. 30. Ὑπολαβῶν — εἶπεν.

Ὑπολαβῶν, ἀντὶ τοῦ, διαδεξάμενος τὸν λόγον.

Verf. 30. Ἄνθρωπος — ἱεριχώ.

Ἡ παραβολὴ αὕτη, εἰ καὶ συνετέθη διὰ τὸ δεῖ-
ξαι, τίς ἐστὶν ὁ πλησίον, ἀλλ' οὖν ἐν βραχεῖ πα-
σαν ὑποφαίνει τὴν φιλόανθρωπον οἰκονομίαν τοῦ
σωτῆρος ἡμῶν. ἀνθρώπον μὲν γὰρ νοοῦμεν, τὸν
ἀδάμ καὶ τοὺς ἐξ ἀδάμ ἀνθρώπους· κατὰ βασιν
δὲ ἀπὸ ἱερουσαλήμ εἰς ἱεριχώ, τὴν ὁδὸν τὴν ἀπὸ
ἀρετῆς εἰς κακίαν, καὶ ἀπὸ ὑπακοῆς εἰς παρα-
κοήν, καὶ ἀπὸ ὑψους πολιτείας, εἰς χθραμαλό-
τητα διαγωγῆς. ὑψηλὴ μὲν γὰρ ἡ ἱερουσαλήμ·
χθραμαλή δὲ ἡ ἱεριχώ.

Verf. 30. Καὶ — περιέπεσεν.

Ὅδοσάταις³⁾ δαίμοσιν.

Verf. 30. Οἱ — αὐτόν.

Τὰ ἱμάτια τῆς ἀρετῆς, τὸν φόβον τοῦ θεοῦ, ὃν
περιεβέβλητο δίκην χιτῶνος.

Verf. 30. Καὶ — ἀπῆλθον.

Πληγὰς ψυχικὰς, τραύματα ἀμαρτιῶν.

Verf. 30. Ἀφέντες ἡμῖν ἡμιθανῆ τυγχάνοντα.

Ἐξ ἡμισείας θνητὸν γενόμενον. τῇ ψυχῇ γὰρ
ἀθάνατος μείνας, τῷ σώματι τέθνηκε. τὸ δὲ
ἀπῆλθον, καὶ τὸ ἀφέντες, οὐ περιεργασέον, διὰ
τὴν⁴⁾ ἐξουσίαν τῆς παραβολῆς.

Dd 5

Verf. 31.

4) διὰ τὸ ἐξουσιάζειν τὴν παραβολὴν ἐν ταῖς τοιαύ-
ταις περιστάσεσι.

Verf. 31. *Casu — illa.*
 Sacerdos, hoc est, lex data per Mosen, vtpote de sacrificiis disputans.

Verf. 31. *Visoque illo praeteriit.*
 Pertransiit illum, quum ita male affectus esset.

Verf. 32. *Similiter — praeteriit.*
 Per Leuiten hoc loco accipiendus est sermo prophetarum, vtpote Dei iussionibus subministrans.

Verf. 33. *Samaritanus — misericordia motus est.*
 Samaritanus intelligitur nunc Christus, vtpote ab incredulis Iudaeis Samaritanus appellatus.

Vel etiam non Iudaeorum tantum, sed et cunctarum gentium naturam per carnis assumptionem amplectens. Samaritani enim sunt quaedam natio gentium.

Verf. 34. *Et — eius.*
 Vinculo doctrinae.

Verf. 34. *Infundens — vinum.*
 Lenitatem ac mordacitatem. Doctrina enim eius alibi quidem mansuete procedit et exhilarat: interdum vero perstringit ac mordet: et ita pulchre temperata est, ac vndique iuuat.

Verf. 34. *Et imponens — iumentum.*
 In proprium corpus, quod occidendum erat: hoc est, portans infirmitates eius per assumptam humanitatem.

Verf. 34. *Duxit in deuersorium.*
 Deuersorium est ecclesia, quae omne genus hominum recipit.

Verf. 34.

Verf. 31. Κατὰ σύγκυρίαν — ἐκείνη.

Συγκυρία μὲν, ἢ συντυχία· ἱερεὺς δὲ, ὁ διὰ μωυσέως δοθεὶς νόμος, ὡς περὶ θυσιῶν διαλεγόμενος.

Verf. 31. Καὶ ἰδὼν αὐτὸν ἀντιπαρῆλθε,

Παρέδραμεν αὐτὸν οὕτως ἔχοντα.

Verf. 32. Ὅμοίως — ἀντιπαρῆλθε.

Λευίτην ὑποληπτέον ἐνταῦθα, τὸν λόγον τῶν προφητῶν, ὡς διακονούμενον τοῖς ἐπιτάγμασι τοῦ Θεοῦ.

Verf. 33. Σαμαρείτης — ἐσπλαγχνίδη.

Σαμαρείτης νοεῖται νῦν, ὁ χριστὸς, ὡς ὑπὸ τῶν ἀπίστων ἰουδαίων σαμαρείτης ὀνομαθεῖς.

Ἡ καὶ, ὡς οὐ μόνον ἰουδαίων, ἀλλὰ πάντος ἔθνους φύσιν, διὰ τοῦ⁵) προσλήμματος, περιβαλλόμενος. ἔθνος γὰρ, οἱ σαμαρεῖται.

Verf. 34. Καὶ — αὐτοῦ.

Τῷ δεσμῷ τῆς διδασκαλίας.

Verf. 34. Ἐπιχέων — οἶνον.

Ἡμερότητα καὶ σύψιν. ἡ διδασκαλία γὰρ αὐτοῦ, πῆ μὲν ἡμέρως προβαίνει καὶ ἰλαρύνει· πῆ δὲ σύψει καὶ δάκνει, καὶ οὕτως εὖ κέκραται, καὶ ἐκατέρωθεν ὠφελεῖ.

Verf. 34. Ἐπιβιβάσας — κτήνος.

Ἐπὶ τὸ ἴδιον σῶμα, τὸ κτείνεσθαι⁶) μέλλον, τούτοις, βασιάσας τὰς ἀδενείας αὐτοῦ διὰ τῆς προσληφθείσης ἀνδρωπότητος.

Verf. 34. Ἦγαγεν αὐτὸν εἰς πανδοχεῖον.

Πανδοχεῖον, ἢ ἐκκλησία τῶν πιστῶν, ὡς πᾶν γένος ἀνθρώπων δεχομένη.

Verf. 34.

⁵) Ludit in similitudine syllabarum κτήνος, κτείνεσθαι.

Verf. 34. *Et curam illius egit.*

Rationem eius habuit, et de eo prouidit.

Verf. 35. *Ac — egressus.*

Post aliquod tempus mortuus et de mundo egressus.

Verf. 35. *Depromtos — illius.*

Donec viuebat: ipse curam habebat infirmorum: ubi vero mortuus est ac resurrexit, et ad peregrinandum in coelum deuertit, hanc curam Apostolis commisit.

Hospes enim est, quisquis ecclesiae praest, puta, omnis episcopus, vel quisquis Apostolorum successor est. Duo vero denarii sunt nouum ac vetus testamentum, quae infirmis medicinam suppeditant. Dixit enim vigesimo quarto capite euangelii secundum Matthaeum, Omnis scribe edoctus ad regnum coelorum similis est homini patrifamilias, qui depromit de thesauro suo noua et vetera.

Vel, duo denarii duae sunt interpretationes scripturae euangelicae, aut etiam omnis diuinae: illa videlicet, quae iuxta historiam est, et quae iuxta anagogen.

Verf. 35. *Et — tibi.*

Si etiam de tuo quippiam insumseris, quod in eius cedat vtilitatem. Nam de suo quoque praeceptores apponunt, dilatantes diuinorum sermonum interpretationes. A duobus siquidem testamentis sumunt quidem argumentum: propriis autem sermoni-

1) *καιρόν*, pro *μικρόν*. B.

2) *αὐτός* Codex B. habet post *ἐπεμελεῖτο*.

3) Quam nos nunc *Grammaticam* appellamus. Credo autem interpretationem huius loci allegoricam sumtam esse ex Origene, qui suam in hunc locum interpretationem laudat et attingit. Tom. III.

Verf. 34. Καὶ ἐπεμελήθη αὐτοῦ.

Ἐποίησατο πρόνοιαν αὐτοῦ.

Verf. 35. Καὶ — ἐξελθῶν.

Μετὰ μικρὸν ᾧ ἀποθανῶν καὶ ἐξελθῶν ἀπὸ τοῦ κόσμου.

Verf. 35. Ἐκβαλῶν — αὐτοῦ.

Ἔως μὲν γὰρ ἔζη, αὐτὸς ᾧ ἐπεμελεῖτο τῶν ἀδελφῶν ἀποθανῶν δὲ, καὶ ἀγασαίς, καὶ ἐκδημῶν εἰς τὸν οὐρανόν, τοῖς ἀποσόλοις τὴν ἐπιμέλειαν ταύτην ἐπέτρεψε.

Πανδοχεὺς γὰρ πᾶς προσῶς τῆς ἐκκλησίας, ἦτοι, πᾶς ἐπίσκοπος, καὶ πᾶς τῶν ἀποσολῶν διάδοχος. δύο δὲ δηνάρια, ἡ καινὴ καὶ ἡ παλαιὰ διαθήκη, αἱ χορηγοῦσι τὴν ἰατρούειαν τοῖς ἀδελφούσιν. εἶρηκε γὰρ ἐν τῷ εἰκοστῷ τετάρτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαίου ὅτι ᾧ πᾶς γραμματεὺς μαθητεύσει εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ὅμοιος ἔσιν ἀνθρώπῳ οἰκοδεσπότῃ, ὅστις ἐκβάλλει ἐκ τοῦ θησαυροῦ αὐτοῦ καινὰ καὶ παλαιὰ. p) Matt. 13, 51.

Ἡ δύο δηνάρια, αἱ δύο ἐρμηνείαι τῆς εὐαγγελικῆς γραφῆς, ἡ καὶ πάσης τῆς θείας, ἢτε καθ' ἰσορίαν, ᾧ καὶ ἡ κατὰ ἀναγωγὴν.

Verf. 35. Καὶ — σοι.

Εἴ τι ἂν καὶ οἰκοθεν προσδαπανήσης εἰς ὠφέλειαν αὐτοῦ. καὶ οἰκοθεν γὰρ οἱ διδάσκαλοι προστιθέασιν, πλατύνοντες τὰς ἐρμηνείας τῶν θείων λόγων. ἀπὸ μὲν γὰρ τῶν δύο διαθηκῶν λαμβάνουσιν τὰς ἀφορμὰς τοῖς ἰδίῳις δὲ λόγοις διαψιλεσέσαν

p. 728. C. Patet ergo vel ex hoc loco, Hieronymum copiosiores expositiones Origenis partim omis-
sisse, partim in compendium redegisse in sua Latina
versione. In mea apographo Codicum Mosquen-
sium familia ad h. l. leguntur, quae etiam ibidem
a Seuero breuius repetuntur.

monibus abundantioſiorem curam exhibent laborantibus. Reuerſio vero Chriſti, ſecundus eſt aduentus eius, in quo perſoluet omnibus retributiones.

Verſ. 36. *Quis* — v. 37. *illo.*

Cum illo, hoc eſt, in illum.

Verſ. 37. *Dixit* — *ſimiliter.*

Curam eius habe, qui auxilio indiget. Qui enim hoc non facit, non diligit proximum ſuum ſicut ſeipſum: qui vero proximum non diligit tanquam ſe ipſum, neque Deum diligit ex toto corde ſuo, et ex tota anima ſua, et ex tota fortitudine ſua, et ex tota mente ſua, quae dilectionis vehementiam ac intenſionem manifeſtant.

Cap. XXXVII. De Martha et Maria.

Verſ. 38. *Factum eſt* — v. 39. *illius.*

Caſtellum hoc Bethania erat: hanc enim Iohannes caſtellum dixit Mariae et Marthae.

Verſ. 40. *Martha vero* — *miniſterium.*

Praeparans, quae neceſſaria erant ad conuiuium et obſequium eius ac diſcipulorum ipſius.

Verſ. 40. *Quae adſtitit* — *adiuuet.*

Tanquam praeceptor curam illi committe, vt vna mecum miniſterio manum admoueat.

Verſ. 41. *Reſpondens* — *multa.*

Tumultus hoc loco, diſtractio eſt et turbatio. Circa multa vero, puta, quae ad conuiuium et obſequium neceſſaria ſunt, vt dictum eſt.

Verſ. 42. *Atqui vnum eſt neceſſarium.*

Videlicet meorum auſcultatio ſermonum. Neque enim, vt epuler, veni, ſed, vt vos doceam.

Verſ. 42.

ραν παρέχουσι τὴν θεραπείαν τοῖς κάμνουσιν.
ἐπάνοδος δὲ τοῦ χριστοῦ, ἡ δευτέρα παρουσία, ἐν
ἣ ἀποδώσει πᾶσι τὰς ἀμοιβάς.

Verf. 36. Τίς — v. 37. αὐτοῦ.

Μετ' αὐτοῦ, ἀντὶ τοῦ, εἰς αὐτόν.

Verf. 37. Εἶπεν — ὁμοίως.

Ἐπιμελοῦ τοῦ δεομένου βοηθείας. ὁ γὰρ μὴ τοῦ-
το ποίῳν, οὐκ ἀγαπᾷ τὸν πλησίον ὡς ἑαυτόν· ὁ δὲ
μὴ ἀγαπῶν τὸν πλησίον ὡς ἑαυτόν, οὐδὲ τὸν
θεὸν ἀγαπᾷ, 1) ἐξ ὅλης τῆς καρδίας αὐτοῦ, καὶ 2) Luc. 10, 27.
ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος
αὐτοῦ, καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας αὐτοῦ, ἀπερ-
ἐμφαίνουσιν ἀγάπης σφοδρότητα καὶ ἐπίτασιν.

Κεφ. ΛΖ. Περὶ μάρθας καὶ μαρίας.

Verf. 38. Ἐγένετο — v. 39. αὐτοῦ.

Ἡ κώμη αὕτη, ἡ βηθανία ἦν. ταύτην γὰρ ὁ ἰω-
άννης εἶπε κώμην 1) μαρίας καὶ μάρθας. 2) Io. 11, 1.

Verf. 40. Ἡ δὲ μάρθα — διακονίαν.

Παρασκευάζουσα τὰ πρὸς ἐξιάσιν καὶ θεραπείαν
αὐτοῦ τε καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ.

Verf. 40. Ἐπισᾶσα — συναντιλάβηται.

Ὡς διδάσκαλος ἐπέτρεψον αὐτῇ, ἵνα μοι συνεφά-
ψηται τῆς διακονίας.

Verf. 41. Ἀποκριθεὶς — πολλά.

Τύρβη ἐστίν, ὁ περισπασμός, ἡ ὄχλησις· περὶ
πολλὰ δὲ, τὰ τῆς ἐξιάσεως καὶ θεραπείας, ὡς
εἴρηται.

Verf. 42. Ἐνὸς δὲ ἐστὶ χρεία.

Τῆς ἀκροάσεως τῶν ἐμῶν λόγων. οὐ γὰρ τρυφῆ-
σων ἤλθεν, ἀλλὰ διδάξων ὑμᾶς.

Verf. 42.

Verf. 42. *Maria — ea.*

Duae partes conuersationis laudabiles sunt, nempe practica siue operatiua, et theorica siue contemplatiua: has duae sorores istae elegerant: Martha quidem operatiuam, ministrando circa corporale domini obsequium: Maria vero contemplatiuam, audiendo sermones illius. Et quia bipartitus erat Christus: illa quidem refocillabat partem eius visibilem, haec autem colebat partem eius inuisibilem: ipse vero illius quidem promittitudinem non vituperauit, huius autem electionem laudauit. Siquidem illius opus vtile certe admodum erat, huius tamen sublimius.

Tu ergo, quam volueris imitare, aut curam habe corporis domini, dico sane pauperum. Nam quatenus, inquit, vni de his minimis fecistis, et mihi fecistis. Aut occupare circa auscultationem sermonum ipsius, circa contemplationem dogmatum illius. Aut etiam vtrumque exerce congruis temporibus.

Bonam vero partem dixit, non quod altera mala sit: sed bonam hic appellauit eam, quae melior est. Potest enim fieri, vt duorum bonorum vnum altero melius sit. Bonum siquidem est, hospitem esse, verum melius est, Deo assidere: illud enim corporale est, hoc autem spirituale.

Cap. XXXVIII. De oratione.

Cap. XI. v. I. *Accidit autem — suos.*

Discipulus hic erat ex septuaginta. Nam duodecim docuerat quinto capite euangelii iuxta Matthaeum. Quum videret enim praeceptorem novum vitae institutum et exercere et admonere:

nouam

Vers. 42. Μαρία — αὐτῆς.

Δύο μερίδες πολιτείας ἐπαινεταί, ἡ μὲν πρακτικὴ, ἡ δὲ θεωρητικὴ. ταύτας αἱ δύο αὐταὶ διείλοντο. μάρθα μὲν, τὴν πρακτικὴν, ἐν τῷ διακονεῖσθαι περὶ τὴν σωματικὴν θεραπείαν τοῦ κυρίου· μαρία δὲ, τὴν θεωρητικὴν, ἐν τῷ ἀκούειν τῶν λόγων αὐτοῦ. καὶ ἐπεὶ διπλοῦς ἦν ὁ χρεῖστος, ἡ μὲν ἀνέπαυε τὸ ὁρώμενον αὐτοῦ· ἡ δὲ ἐδούλευε τῷ ἀοράτῳ αὐτοῦ· αὐτὸς δὲ, τῆς μὲν τὴν προθυμίαν οὐ διέβαλε· τῆς δὲ τὴν προαίρεσιν ἐπήνεσε. τῆς μὲν γάρ τὸ ἔργον, χρησιμώτατον· τῆς δὲ¹⁾ ὑψηλότερον.

Σὺ δὲ, ἦν βούλει, μίμησαι, ἢ θεράπευε τὸ σῶμα τοῦ κυρίου, λέγω δὴ, τοὺς πτωχοὺς· ἐφ' ὅσον,¹⁾ γάρ φησιν, ἐποιήσατε ἐνὶ τούτων τῶν ^{s) Matt. 25, 40.} ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε· ἢ ἀσχολοῦ περὶ τὴν ἀκρόασιν, τῶν λόγων αὐτοῦ, περὶ τὴν θεωρίαν τῶν δογμάτων αὐτοῦ· ἢ καὶ ἀμφοτέρω μετέρχου κατὰ τοὺς προσήκοντας καιροὺς.

Τὴν ἀγαθὴν δὲ μερίδα εἶπεν, οὐχ ὡς τῆς ἄλλης πονηρᾶς οὔσης, ἀλλ' ἀγαθὴν ἐνταῦθα, τὴν κρείττονα ὠνόμασεν. ἐνδέχεται γάρ δύο καλῶν, τὸ ἐν εἶναι κάλλιον. καλὸν μὲν γάρ τὸ φιλοξενεῖν· κάλλιον δὲ τὸ παρεδρεύειν θεῷ. τὸ μὲν γάρ σωματικόν· τὸ δὲ πνευματικόν.

ΚεΦ. ΛΗ. Περὶ προσευχῆς.

Cap. XI. v. I. Καὶ ἐγένετο — αὐτοῦ.

Οὗτος ὁ μαθητὴς ἐκ τῶν ἐβδομήκοντα ἦν. τοὺς γὰρ δώδεκα ἐδίδαξεν ἐν τῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον. ἰδὼν γάρ τὸν διδάσκαλον καινὴν πολιτείαν καὶ²⁾ μετερχόμενον, καὶ ὑποτιθέ-

²⁾ καὶ, abest. A.

nouam quoque orationem quaesuit, vitae studio conuenientem. At ille, quam ipsos duodecim docuerat, hanc etiam nunc exponit.

Verf. 2. *Ait* — v. 4. *malo*.

Horum omnium ad verbum data est interpretatio praedicto quinto capite. Quod si dictiones quaedam hic permutantur, eandem tamen et istae seruant significationem, et in similem conueniunt interpretationem. Postquam autem orare docuit, vult ostendere, quod orationis perseverantia tribuit id, quod quis expetit: et parabola vsus est, quae hoc demonstrat, quae etiam accuratius formata est, vt persuadibilior reddatur.

Verf. 5. *Et dixit* — v. 6. *illi*.

†† **Commoda seu mutuo da.**

Verf. 7. *Et ille* — *tibi*.

Dicunt quidam per amicum anagogice Deum intelligi hominum amatorem. Vadit autem ad ipsum media nocte et petit tres panes, qui conuenienti tempore petit triplicem diuinum sermonem, patris videlicet et filii ac spiritus sancti, vt apponat amico, qui ad se venit de instabili ac conculcata via, et huiusmodi indiget cibo. Caeterum Deus intus, siue inuisibiliter respondet, Noli mihi molestus esse, iam ostium diuini sermonis clausum est, nondum tempus est huiusmodi gratiae.

Et caetera etiam, quae in parabola sequuntur, conati sunt quidam huc reducere, nec potuerunt suo aptare proposito: idcirco horum anagogen, tanquam minus conuenientem, praeterii, videns, quod ad emphasim composita sint, vt rationalis videat

3) Haec tria vocabula omisit Hentenius et textum iunctim edidit a quinto ad septimum versum.

τιθέμενον, ἐζήτησε καὶ καινὴν προσευχὴν, τῇ πολιτείᾳ κατάλληλον. ὁ δὲ, ἣν ἐδίδαξε τοὺς δώδεκα, ταύτην καὶ νῦν ἐκτίθεται.

Verf. 2. Εἶπε — v. 4. πονηροῦ.

Ἐρμηνεύθησαν ταῦτα πάντα κατὰ τὸ ῥητὸν ἐν τῷ δηλωθέντι πέμπτῳ κεφαλαίῳ. εἰ δὲ καὶ λέξεις τινὲς ἐνταῦθα παραλλάττουσιν, ἀλλ' οὖν τὴν αὐτὴν καὶ αὐτὰ σημασίαν φυλάττουσι, καὶ εἰς τὴν ὁμοίαν ἐρμηνείαν συνάγονται. διδάξας δὲ προσεύχεσθαι, δεῖξαι βούλεται, καὶ ὅτι ἡ ἐπιμονὴ τῆς προσευχῆς ἀνύει τὸ σπουδαζόμενον, καὶ κέχρηται παραβολῇ παρισώσῃ τοῦτο. περιεργότερον δὲ αὕτη συμπέπλασα, ἵνα καὶ εἴη πιθανωτέρη.

Verf. 5. Καὶ εἶπε — v. 6. αὐτῷ.

Χρηῖσον, ἦτοι, δάνεισον.³⁾

Verf. 7. Καὶ κείνος — σοι.

Φασὶ τινες ἀναγωγικῶς, ὅτι νοεῖται Φίλος μὲν, ὁ Φιλάνθρωπος Θεός· πορεύεται δὲ πρὸς αὐτὸν μεσονυκτίου καὶ αἰτεῖ τρεῖς ἄρτους, ὁ παρὰ τὸν προσήκοντα καιρὸν αὐτῶν τρεῖς Θεολογίας, πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἀγίου πνεύματος, ἵνα παραθῇ αὐτὰς Φίλω παραγενομένῳ πρὸς αὐτὸν ἐκ τοῦ ἀσάτου καὶ καταπεπατημένου βίου, καὶ χρεῖζοντι τοιαύτης τροφῆς. καὶ λοιπὸν ὁ Θεὸς ἔσωθεν, ἦγουν, ἀφανῶς ἀποκρίνεται, μὴ ἐνέχλει μοι τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ, μὴ μοι κόπους πάρεχε· νῦν ἡ θύρα τῆς Θεολογίας ἀποκέκλεισά σοι, οὐπω καιρὸν ἔχοντι τηλικαύτης χάριτος.

Καὶ τὰ ἐξῆς δὲ τῆς παραβολῆς ἐπεχείρησαν μὲν τινες ἀναγαγεῖν, οὐκ ἠδυνήθησαν δὲ ταῦτα προσαρμόσαι τῷ σκοπῷ αὐτῆς. διὸ παρήκα τὴν τούτων ἀναγωγὴν, ὡς περιττὴν, νοῶν, ὅτι συνετέθησαν εἰς ἔμφασιν μόνον εὐλόγου παραιτήσεως.

videatur repulsio. Pater namque, qui cum filiis suis dormit, rationabiliter recusat intempestive surgere, ne illos expergeficiat. Apparet autem mihi tota haec proposita parabola nihil aliud demonstrare, nisi petitionem esse maxime necessariam et repulsionem esse iustissimam: ut videatur propter perseverantiam exauditus esse is, qui petit, et persuadibilis fiat admonitio.

Verf. 8. *Dico* — *opus fuerit.*

Hoc est, cuius gratia haec parabola facta est. Improbrietatem tamen, siue impudentiam, vocat assiduitatem ac perseverantiam petitionis.

Verf. 9. *Et ego* — v. 10. *aperietur.*

Haec similiter ipsis quoque duodecim praecipit, quemadmodum scripsit Matthaeus quinto capite: et ibi quaere enarrationem optime traditam.

Verf. 11. *Quis* — v. 12. *scorpium?*

Ibi etiam de his consequenter inuenies.

Verf. 13. *Si ergo* — *se?*

Similiter et de his. Malos vero eos dixit, non solum propter causam ibi dictam, sed etiam propter humanam naturam, quae malitiae capax creata est.

Cap. XXXIX. De eiecto daemone muto.

Verf. 14. *Et* — *mutum.*

Nec ipsum loquebatur, vel audiebat, nec hominem sinebat loqui, vel audire: non ex natura, sed ex malitia. Huius autem apud Matthaeum facta est mentio decimo octavo capite, in quo de ipso manifeste disputatum est.

Verf. 14.

*) πεφυνέναι, pro είναι. A.

ὁ γὰρ μετὰ τῶν παίδων αὐτοῦ κοιμώμενος πατήρ,
 εὐλόγως παραιτεῖται πρὸς καιρὸν ἀναστῆναι, ἵνα
 μὴ ἀφυσπίση αὐτά. Φαίνεται δὲ μοι καὶ πᾶσα
 ἢ προκειμένη παραβολὴ μηδὲν ἕτερον ἐμφαίνειν,
 εἰ μὴ μόνον ἀναγκαιοτάτην αἴτησιν καὶ εὐλογωτά-
 την παραίτησιν, ἵνα δόξη διὰ τὴν ἐπιμονὴν εἰσα-
 κουθῆναι ὁ αἰτῶν, καὶ πιθανὴ γένηται ἢ παρ-
 αίνεσις.

Verf. 8. Λέγω — χεῖζει.

Τοῦτό ἐστιν, οὗ χάριν ἢ παραβολὴ αὕτη γέγο-
 νεν. ἀναΐδειαν δὲ εἶπε, τὴν ἐπιμονὴν τῆς αἰτήσεως.

Verf. 9. Καὶ γὰρ — v. 10. ἀνοιχθήσεται.

Ταῦτα ὁμοίως καὶ τοῖς δώδεκα ἐνετείλατο, καθ-
 ὡς ἀνέγραψε ματθαῖος ἐν τῷ πέμπτῳ κεφα-
 λαίῳ, καὶ ζήτησον ἐκεῖ τὴν ἐξήγησιν, ἄριστα
 παραδεδομένην.

Verf. 11. Τίνα — v. 12. σκορπίον;

Ἐκεῖ καὶ περὶ τούτων ἀκολουθῶς εὐρήσεις.

Verf. 13. Ἐι οὖν — αὐτόν;

Ὅμοίως καὶ περὶ τούτων· πονηροὺς δὲ αὐτοὺς
 εἶπεν, οὐ μόνον διὰ τὴν ἐκεῖ ζηθεῖσαν αἰτίαν, ἀλ-
 λά καὶ διὰ τὸ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν πονηρίας
 δεκτικὴν⁴) εἶναι.

Κεφ. ΛΘ. Περὶ τοῦ ἔχοντος δαι-
 μόνιον κωφόν.

Verf. 14. Καὶ — κωφόν.

Μῆτε αὐτὸ λαλεῖν ἢ ἀκοῦον, μῆτε τὸν ἀνθρω-
 πον εἶναι λαλεῖν ἢ ἀκούειν, οὐκ ἐκ φύσεως, ἀλλ' ἐκ
 πονηρίας. μέμνηται δὲ τούτου ματθαῖος ἐν τῷ
 ὀκτωκαιδεκάτῳ κεφαλαίῳ, ἐν ᾧ τὰ περὶ αὐτοῦ
 σαφῶς ἀπηγγέλθη.

Verf. 14. *Factum est — turbae.*

Ibi etiam de his dictum est.

Verf. 15. *Quidam — daemonia.*

Similiter et de his. Pharisei autem hoc dixerunt, veluti scripsit Matthaeus.

Verf. 16. *Alii — coelo.*

Non nunc tantum, sed frequenter hoc fecerunt, sicut aliis Matthaei capitibus significatum est.

Quaere autem potissimum trigesimo primo capite euangelii eius, vbi dicitur iuxta finem: Quumque accessissent Pharisei et Sadducaei tentantes, rogabant eum, vt signum aliquod de coelo demonstraret sibi: et lege eius enarrationem, ac discas causas fraudulentum eorum conatus.

Verf. 17. *At ipse — cogitationes.*

Cogitationes, tum suspicionis, quod in Beelzebub eiiceret daemonia, nam hoc apud se dicebant, timentes turbam, tum conatus, quo signum petebant. Et nunc quidem de vno respondet, post pauca vero de reliquo.

Quaere autem vigesimo secundo capite euangelii secundum Matthaeum interpretationem quoque illius, quod dicitur: Iesus autem sciens cogitationes eorum.

Frequenter autem a nobis dictum est, quod euangelistae interdum quidem temporis aut ordinis eorum, quae dicta, aut facta sunt, curam habent, quandoque vero id tantum student, vt rem, quae gesta est, enarrarent.

Verf. 17. *Dixit — cadit.*

Domus aduersus domum, videlicet diuisa. Praedicto

Verf. 14. Ἐγένετο — ὄχλος.

Ἐκεῖ καὶ περὶ τούτων ἐβρόήθη.

Verf. 15. Τινὲς — δαιμόνια.

Ἐσαύτως καὶ περὶ τούτων. οἱ Φαρισαῖοι δὲ τοῦτο εἶπον, ὡς ὁ ματθαῖος ἰσόρησεν.

Verf. 16. Ἴτεροι — οὐρανοῦ.

Οὐ νῦν μόνον, ἀλλὰ διαφόρως τοῦτο πεποίκα-
σιν, ὡς καὶ ἐν ἄλλοις κεφαλαίοις τοῦ κατὰ ματ-
θαῖον δεδήλωται.

Ζήτησον δὲ μάλλον ἐν τῷ τριακοστῷ πρώτῳ
κεφαλαίῳ αὐτοῦ πρὸς τῷ τέλει, τό καὶ προσελ-
θόντες¹⁾ οἱ Φαρισαῖοι καὶ σαδδουκαῖοι πειράζοντες²⁾ Matth. 26, 1.
ἐπηρώτησαν αὐτὸν σημεῖον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐπιδει-
ξαί³⁾ αὐτοῖς, καὶ ἀνάγνωθι τὴν ἐξήγησιν αὐτοῦ,
καὶ μαθήσῃ τὰς αἰτίας τῆς κακουργίας αὐτῶν.

Verf. 17. Ἄυτός δὲ — διανοήματα.

Τό, τε τῆς ὑπολύψεως τοῦ ἐν βεελζεβούλ ἐκ-
βάλλειν τὰ δαιμόνια· καὶ ἑαυτοῦς γὰρ τοῦτα
ἔλεγον, φοβούμενοι τὸν ὄχλον· καὶ τὸ τῆς πεί-
ρας τοῦ ἐπιζητούμενου σημείου. καὶ νῦν μὲν περὶ
τοῦ ἐνὸς ἀπολογεῖται, μετὰ μικρὸν δὲ καὶ περὶ
τοῦ ἑτέρου.

Ζήτησον δὲ καὶ ἐν τῷ εἰκοστῷ δευτέρῳ κεφα-
λαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον τὴν ἐρμηνείαν τοῦ
εἰδῶς⁴⁾ δὲ ὁ ἰησοῦς τὰς⁵⁾ ἐνδυμήσεις αὐτῶν. v) Matth. 12, 25.

Εἰρηται δὲ ἡμῖν πολλάκις, ὅτι οἱ εὐαγγελί-
σαι ποτὲ μὲν καιροῦ⁶⁾ καὶ τάξεως τῶν βροθέντων
ἢ προαθέντων φροντίζουσι· ποτὲ δὲ, μόνως
ἀπαγγελίας.

Verf. 17. Εἶπεν — πίπτει.

Καὶ οἶκος ἐπὶ οἶκον, διαμεριθεῖς, δηλονότι. ἐν
τῷ

E e 4

¹⁾ δὲ, abest. A.

²⁾ καιρῶ τάξεως. A.

dicto vigesimo secundo capite etiam de his consequenti ordine data est interpretatio.

Verf. 18. *Quodsi — eius?*

Similiter et de hoc.

Verf. 18. *Quia — daemonia.*

Manifestat etiam eis, quid apud se dicentes suspicabantur.

Verf. 19. *Si autem — erunt.*

† † In capite laudato deinceps etiam de his expositum est.

Verf. 20. *Si autem — Dei.*

De hoc quoque apertissime ac diligentissime ibidem inuenies.

Verf. 21. *Quum — v. 22. distribuit.*

Pari modo et de his caput illud disserit: et ex his, quae ibi dicta sunt, etiam haec facilius cognosci poterunt.

Verf. 23. *Qui non — dispergit.*

Praeterea et de his.

Verf. 24. *Quum — v. 25. ornatam.*

Haec Matthaeus quoque scripsit vigesimo tertio capite, et in eo declarata sunt.

Verf. 26. *Tunc — primis.*

Similiter et haec.

Cap.

*) Hoc scholium non legitur apud Hentenium. Textus autem versus 19. et 20. iunctus est, Sal-
tus ergo factus ab *ei dè* ad *ei dè*.

τῷ ῥηθέντι δὲ εἰκοσῷ δευτέρῳ κεφαλαίῳ καὶ περὶ
τούτων ἀκολουθῶς ἤρμηνεύθη.

Verf. 18. Ἐἰ δὲ — αὐτοῦ;

Ὁμοίως καὶ περὶ τούτου.

Verf. 18. Ὅτι — δαιμόνια.

Ἐμφαίνει αὐτοῖς καὶ ὁ ὑπολαμβάνοντες ἔλεγον
καθ' ἑαυτοὺς περὶ αὐτοῦ.

Verf. 19. Εἰ δὲ — ἔσονται.

Ἐν τῷ⁸⁾ δηλωθέντι κεφαλαίῳ καθ' ἑξῆς καὶ περὶ
τούτων διείληπται.

Verf. 20. Εἰ δὲ — Θεοῦ.

Ὡσαύτως καὶ περὶ τούτου σαφέςατά τε καὶ
ἀκριβέςατα.

Verf. 21. Ὅταν — v. 22. διαδίδωσι.

Παραπλησίως καὶ περὶ⁹⁾ τούτων τὸ κεφάλαιον
ἐκείνο διαλαμβάνει, καὶ ῥάδιον ἀπὸ τῶν ἐκεῖ ῥη-
θέντων καὶ ταῦτα διαγνωθῆναι.

Verf. 23. Ὁ μὴ — σκορπίζει.

Ἐτι καὶ περὶ τούτων.

Verf. 24. Ὅταν — v. 25. κεκοσμημένον.

Ταῦτα ἔγραψε καὶ ματθαῖος ἐν τῷ εἰκοσῷ τρί-
τῳ κεφαλαίῳ, καὶ ἤρμηνεύθησαν ἐν ἐκείνῳ.

Verf. 26. Τότε — πρώτων.

Ὡσαύτως καὶ ταῦτα.

Cap. XL. De muliere, quae de turba
vocem extulit.

Verf. 27. *Factum est — fuxisti.*

Elata, siue, elenata voce. Quum enim vehementem in eam impressionem sermones illius fecissent, magna et exaltata voce eam beatificauit, quae illum pepererat, utpote quae talis filii mater fieri dignata fuerat.

Verf. 28. *At ille — illum.*

Quinimo, hoc est, vere dico vobis. Quaere autem vigesimo tertio iuxta Matthaeum capite, ubi dicitur, Quicumque enim fecerit voluntatem patris mei, qui in coelis est, ipse et meus frater et soror et mater est: ac lege totam dicti illius enarrationem. Custodia vero sermonis Dei, eius est adimpletio.

Cap. XLI. De his, qui signum
petebant.

Verf. 29. *Turbis autem — quaerit.*

Nunc etiam de reliqua eorum cogitatione respondet. Prouam autem nominauit generationem Pharisaeorum, ac Sadducaeorum, tanquam tentantem ipsum. De hac autem dictum est vigesimo tertio capite euangelii secundum Matthaeum.

Verf. 29. *Et — prophetae.*

Ibi etiam haec manifeste declarata sunt.

Verf. 30. *Sicut — isti.*

Quemadmodum ille fuit signum apud Nininitas, hoc est, res nunquam audita, quod supernaturaliter e ventre ceti tertio die liberaretur: ita hic erit signum apud generationem infidelium Iudaeorum,
siue

ΚεΦ. Μ. Περὶ τῆς ἐκ τοῦ ὄχλου
ἐπαράσης Φωνήν.

Verf. 27. Ἐγένετο — ἐθήλασας.

Ἐπάρασα, ἤγουν, ὑψάσασα. σφόδρα γὰρ ἀπο-
δεξαμένη τοὺς λόγους αὐτοῦ, μεγαλοφώνως ἐμα-
κάρισε τὴν γεννήσασαν αὐτὸν, ὡς τοιοῦτου μητέ-
ρα γενέσθαι ἀξιοθεΐσαν.

Verf. 28. Ἄυτὸς δὲ — αὐτόν.

Μενοῦνγε, τουτέστιν, ἀληθῶς. ζήτησον δὲ ἐν τῷ
εἰκοστῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον, τό-
σσις*) γὰρ ἂν ποιῆσῃ τὸ θελημα τοῦ πατρός μου *) Matt. 12, 50.
τοῦ ἐν οὐρανοῖς, αὐτός μου καὶ ἀδελφὸς καὶ ἀδελ-
φὴ καὶ μήτηρ ἐσι, καὶ ἀνάγνωθι τὴν ὅλην ταῦ
τοιοῦτου ῥήτου ἐξήγησιν. Φυλακὴ δὲ λόγου Θεοῦ
ἐσιν, ἢ πλήρωσις αὐτοῦ.

ΚεΦ. ΜΑ. Περὶ τῶν αἰτούντων
σημεῖον.

Verf. 29. Τῶν δὲ ὄχλων — ἐπιζητεῖ.

Ἰὺν ἀπολογεῖται καὶ περὶ τοῦ ἐτέρου αὐτῶν δια-
νοήματος, ὡς προεῖρηται. πονηράν δὲ ὠνόμασε
τὴν γενεάν τῶν Φαρισαίων καὶ σαδδουκαίων, ὡς
πειράζουσιν. εἴρηται δὲ περὶ ταύτης καὶ ἐν τῷ
εἰκοστῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον.

Verf. 29. Καὶ — προφήτου.

Ἐν ἐκείνῳ καὶ ταῦτα σαφῶς ἠερμηνεύθησαν.

Verf. 30. Καθὼς — ταύτη.

Καθὼς ἐκεῖνος ἐγένετο σημεῖον παρὰ τοῖς νινευί-
ταις, τουτέστι, παραδόξον ἀκουσμα, ὅτι ὑπερ-
φυῶς ἐκ τῆς κοιλίας τοῦ κήτους ἐρρύθη τριήμερος
οὕτω καὶ οὗτος γενήσεται σημεῖον παρὰ τῇ γενεᾷ
τῶν

siue res inaudita, quod supernaturaliter e ventre terrae tertio die surrexerit. Sed Niniuitae sane crediderunt audita nouitati, ac obedierunt his, quae Ionas praedicauit: hi vero nec crediderunt, nec obedierunt, ideo quoque illi condemnabunt istos, sicuti paulo post manifestabitur.

Verf. 31. *Regina* — *hoc in loco.*

Haec et Matthaeus praedicto loco proposuit: et ibi quaere horum enarrationem.

Verf. 32. *Viri* — *hoc in loco.*

In illo capite etiam haec scripsit Matthaeus, antequam de regina Austri: lege ergo ibi horum quoque interpretationem rationabiliter enarratam.

Verf. 33. *Nemo* — *videant.*

Dictum est de his quinto capite euangelii iuxta Matthaeum, vbi dicitur, Non potest ciuitas abscondi supra montem posita. Ex iis enim, quae ibi dicta sunt, etiam haec plenissime tibi nota fient. Absconditum autem dicit, occultum domicilium.

Verf. 34. *Lucerna* — *tenebrosum.*

Hanc etiam considerationem scripsit Matthaeus quinto capite, et ibi quaere interpretationem diligenter expositam.

Verf. 35. *Vide* — *sint.*

Obserua, ne mens, animae tuae fenestra, affectionibus obtenebretur.

Verf. 36.

τῶν ἀπίστων Ἰουδαίων, ἦτοι, παράδοξον ἀκουσμα, ὅτι ὑπερφυῶς ἐκ τῆς κοιλίας τῆς γῆς ἀνέστη τριήμερος. ἀλλὰ νινευίται μὲν καὶ ἐπίστευσαν τῷ τοιούτῳ ἀκούσματι, καὶ ἐπείδησαν, οἷς ἐκήρυττεν Ἰωνᾶς· οὗτοι δὲ καὶ ἠπίσησαν καὶ ἠπείδησαν. διὸ καὶ ἐκεῖνοι κατακρινούσι τούτους, ὡς μετὰ μικρὸν δηλωθήσεται.

Verf. 31. Βασίλισσα — ᾧδε.

Ταῦτα καὶ ὁ ματθαῖος ἐν τῷ δηλωθέντι κεφαλαίῳ ἐξέθετο, καὶ ζήτησον ἐκεῖ τὴν τούτων ἐξηγήσιν.

Verf. 32. Ἄνδρες — ᾧδε.

Ἐν ἐκείνῳ τῷ κεφαλαίῳ καὶ ταῦτα ματθαῖος ἀνέγραψε, πρὸ τῶν περὶ τῆς βασιλείσης τοῦ νότου, καὶ ἀνάγνωθι καὶ τὴν τούτων ἐρμηνείαν ἐκεῖ, κατὰ λόγον ἐξηγηθεῖσαν.

Verf. 33. Ὅυδεῖς — βλέπωσιν.

Ἐξηγῆται περὶ τούτων ἐν τῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον, ἔνθα κεῖται τό· οὐ^γ) δύνα^γ) Matth. 5, 14. ται πόλις κρυβῆναι ἐπάνω ὄρους κειμένη. ἀπὸ γοῦν τῶν ῥηθέντων ἐκεῖ καὶ ταῦτα σαφέστατά σοι γενήσονται. κρυπτὴν δὲ νῦν λέγει, τὴν ἀπόκρυφον εἰκίαν.

Verf. 34. Ὁ λύχνος — σκοτεινόν.

Τοῦτο τὸ νόημα καὶ ὁ ματθαῖος ἐξήρησεν ἐν τῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ, καὶ ζήτησον ἐν ἐκείνῳ τὴν ἐπίλυσιν, ἀκριβῶς ἐκτεθειμένην.

Verf. 35. Σκόπει — ἐσί.

Σκόπει, μὴ ὁ νοῦς ὁ φωταγωγὸς τῆς ψυχῆς σου σκοτιοθῇ¹⁾ ὑπὸ τῶν παθῶν.

Verf. 36.

¹⁾ ἐσκοτίσθη. B.

Verf. 36. *Si — te.*

Ab exemplo eius, quod circa corpus accidit, facit, vt de anima intelligamus, cuius illi maior cura est. Sicut enim in corpore, ita et in anima: si haec tota lucida fuerit, non habens quicquam affectione tenebrosam, neque rationale, neque irascibile, neque concupiscibile, erit lucida tota, sicut quando lucerna fulgore suo illuminat te, hoc est, splendidissima ac lucidissima.

Cap. XLII. De Pharisaeo, qui dominum inuitauit.

Verf. 37. *Et — se.*

Quum loquutus esset, quae iam dicta sunt. *ἠρώτα*, hoc est, deprecabatur, sicut frequenter diximus, aut inuitabat. Hoc autem faciebat, ostendens, se praestantiorum esse caeteris Pharisaeis, et ab illorum inuidia liberum. Christus vero paret, cupiens mensa vti ad conuiuatoris admonitionem.

Verf. 37. *Ingressus — v. 38. prandium.*

Quemadmodum moris erat, non tantum Pharisaeis, sed et Iudaeis omnibus. Ait enim Marcus in fine decimi septimi capituli, quod Pharisei et omnes Iudaei, nisi crebro lauerint, non capiunt cibum, obseruantes mordicus traditionem seniorum: et a foro reuertentes, nisi lauerint, non comedunt. Etenim Deus nusquam huiusmodi lotionem eis praecepit, sed seniores illis tradiderunt cum caeteris nationibus communem: idque faciunt, putantes, se abluere omnem maculam, quae ipsis in foro adhaesit.

Verf. 39.

2) Hic notandus est locus. Nam in contextu Marci l. l. vterque Codex habet *παντίσωνται*. Item in scholio ad Matth. 15, 1.

Verf. 36. Εἰ — σε.

Ἀπὸ τοῦ κατὰ τὸ σῶμα παραδείγματος περὶ τῆς ψυχῆς δίδωσι νοεῖν, ἥς μᾶλλον αὐτῷ φροντίς. ὡσπερ γὰρ ἐπὶ τοῦ σώματος, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς, εἴαν αὕτη ὅλη φωτεινὴ εἴη, μὴ ἔχουσα μηδὲν μέρος ἐσκοτισμένον πάθει, μήτε τὸ λογισμικόν, μήτε τὸ θυμικόν, μήτε τὸ ἐπιθυμητικόν, ἔσαι φωτεινὴ ἔλη οὕτως, ὡς ὅταν ὁ λύχνος τῇ ἀτραπῇ αὐτοῦ φωτίζη σε, τουτέστι, λαμπροτάτη καὶ φαιδροτάτη.

ΚεΦ. ΜΒ. Περὶ τοῦ Φαρισαίου τοῦ καλέσαντος τὸν ἰησοῦν.

Verf. 37. Ἐν — αὐτῷ.

Ἐν τῷ λαλήσαι, τὰ ἤδη ρηθέντα. ἡρώτα δὲ, ἀντὶ τοῦ, παρεκάλεi, καθὼς πολλάκις ἡρμήνευται. τοῦτο δὲ ἐποίησεν, δεικνύων ἑαυτὸν ἀνώτερον τῶν ἄλλων Φαρισαίων, καὶ τῆς ἐκείνων βασκανίας ἐλεύθερον. ὁ δὲ χριστὸς πείθεται, βουλόμενος ἀποχρησάσθαι τῇ τραπέζῃ πρὸς ναυθεσίαν τοῦ ἐσιάτορος.

Verf. 37. Εἰσελθὼν — v. 38. ἀρίστου.

Ὡς ἦν ἔθος, οὐ μόνον Φαρισαίοις, ἀλλὰ καὶ πᾶσιν Ἰουδαίοις. Φησὶ γὰρ ὁ μάρκος ἐν τῷ ὄκτω-καιδεκάτῳ κεφαλαίῳ ὅτι²⁾ οἱ Φαρισαῖοι καὶ πάν-^{2) Marc. 7, 3. 4}τες οἱ Ἰουδαῖοι, εἴαν μὴ πυγμῇ νίψωνται τὰς χεῖρας, οὐκ ἐδίδουσι. κρατοῦντες τὴν παράδοσιν τῶν πρεσβυτέρων καὶ ἀπὸ ἀγοραῖς, εἴαν μὴ²⁾ βαπτίσωνται, οὐκ ἐδίδουσι. οὐδαμῶς μὲν γὰρ αὐτοῖς ὁ θεὸς ἐνετείλατο τὸ τοιοῦτον βάπτισμα. παρέδωκαν δὲ τούτοις οἱ πρεσβύτεροι μετὰ καὶ ἄλλων ἐθῶν καὶ ταῦτο, δοκοῦντες ἀπολούεσθαι πᾶσαν προσριβείσαν αὐτοῖς ἐν τῇ ἀγορᾷ κηλίδα.

Verf. 39.

Verf. 39. *Et ait — malitia.*

Offerente se rationabili occasione arguit omnes Pharisaeos inter capiendum cibum, tanquam eos, qui se superiores arbitrarentur caeteris Iudaeis, quanquam etiam ipsi insipientes essent. Hic autem inductis poculis et patinis, apte sumsit ab ipsis exemplum: vnumquemque Pharisaeorum per haec insinuans. Et exteriorem quidem eius partem dicit corpus, tanquam apparens: interiorem vero animam, tanquam absconditam. Obiurgat autem eos, vt qui corpora quidem mundabant, animam vero immundam relinquebant. Praedictum enim baptisma, siue lotio, corporales tantum sordes mundare potest. Haec quoque aduersus Pharisaeos dixit quinquagesimo sexto capite euangelii secundum Matthaeum.

Verf. 40. *Stulti — fecit?*

Eiusdem artificis, aut figuli opus sunt, corpus et anima: quare ergo et hanc non mundatis? Praedicto capite manifestius dixit: Phariseae caece, munda primum interiorem poculi et patinae partem, vt munda quoque fiat et pars eorum exterior: et ibi quaere enarrationem.

Verf. 41. *Veruntamen — sunt.*

Vbi superfluum ac vanum esse ostendit dictam abluionem, deinceps procedit aduersus avaritiam, quae his maxime dominabatur: et per eleemosynam adhortatur corpus purgare et animam, dicens: De his quae adsunt, videlicet de repositis diuitiis, date

3) *μόνον*, omittit. B.

4) Eodem modo Theophylact. p. 398. C. *τὰ ὑπάρχοντα ὑμῶν*. Sed haec interpretatio difficulter probabitur. Equidem malim: *τὸ δὴ δυνατόν, τὸ εὐχερὲς καὶ πρόχειρον. ἐνόν* idem, quod *ἐξόν*. Ita apud Synes. T. I. p. 99. *ἐκ τῶν ἐνόντων* explicatur,

Verf. 39. Εἶπε — πονηρίας.

Ἀφορμῆς εὐλόγου δραζόμενος ἐλέγχει τοὺς Φαρισαίους πάντας διὰ μέσου τοῦ ἐσιῶντος αὐτόν, ὡς δοκοῦντας μὲν ὑπερέχειν τῶν ἄλλων Ἰουδαίων, ὄντας δὲ καὶ αὐτοὺς ἀσυνέτους. ποτηρίων δὲ τήν-καῦτα καὶ πιναίκων εἰσφερομένων, ἀπὸ τούτων προσφυῶς ἔλαβε τὸ παράδειγμα, διὰ τούτων αἰνιττόμενος ἕκαστον Φαρισαῖον. καὶ ἔξωθεν μὲν αὐτοῦ λέγει, τὸ σῶμα, ὡς φαινόμενον· ἔσωθεν δὲ, τὴν ψυχὴν, ὡς κεκρυμμένην. διασύρει γοῦν αὐτοὺς, ὡς τὸ μὲν σῶμα καθάιροντας, τὴν δὲ ψυχὴν ἑῶντας ἀκάθαρτον. τὸ γὰρ δηλωθὲν βάπτισμα τὸν σωματικὸν μόνον³⁾ ῥύπον ἀποσμήχειν δύναται. εἶπε δὲ ταῦτα κατὰ τῶν Φαρισαίων καὶ ἐν τῷ πεντηκοστῷ ἔκτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαίων.

Verf. 40. Ἄφρονες — ἐποίησεν;

Ἐνός πλάσσει ποίημα καὶ τὸ σῶμα καὶ ἡ ψυχὴ. διατί οὖν οὐχὶ καὶ ταύτην καθαρίζετε; ἐν δὲ τῷ δηλωθέντι κεφαλαίῳ φανερώτερον εἴρηκε· Φαρισαῖε⁴⁾ τυφλὲ, καθάρισον πρῶτον τὸ ἐντὸς τοῦ^{a) Matth. 23, 26.} ποτηρίου καὶ τῆς παροψίδος, ἵνα γένηται καὶ τὸ ἐκτὸς αὐτῶν καθαρὸν, καὶ ζήτησον ἐκεῖ τὴν ἐξήγησιν.

Verf. 41. Πλὴν — ἐσι.

Δείξας περιττὸν καὶ μάταιον τὸ εἰρημένον βάπτισμα, λοιπὸν χωρεῖ κατὰ τῆς Φιλαργυρίας, ἣτις μά-
λις κατεκράτει τούτων, καὶ προτρέπεται, δι' ἐλεη-
μοσύνης καθάρισαι καὶ τὸ σῶμα, καὶ τὴν ψυχὴν,
λέγων, ὅτι ἐνόντα, ἤγουν, τὰ ἐναποκείμενα⁴⁾

χρη-

tur, κατὰ δύναμιν. Id. T. II. p. 4. Cinnam. p. 182. Aut, τὰ ἐντὸς, intellige καθαρίζετε. ποῦ δὲ τρόπῳ; δόντες ἐλεημοσύνην κ. τ. λ. Ita respondet Matth. 23, 26. vbi est, τὸ ἐντὸς.

date pauperibus eleemosynam, et simul omnia mundabuntur, et corpus et anima.

Hoc autem maxima dixit prouidentia, volens ipsos emergente affectione liberare. Solent namque ingeniosi praeceptores virtutem extollere, ad quam exhortantur: et praesertim, quod per eam, qui penitus in tenebris versantur, omnia perspicacissime videant.

Verf. 42. *Sed vae — omittere.*

Praedicto quinquagesimo sexto capite euangelii secundum Matthaeum de his exacte disputatum est.

Verf. 43. *Vae — foris.*

Quinquagesimo quinto capite euangelii secundum Matthaeum de his quoque dixit: Amant primos accubitus in caenis, et prima sedilia in synagogis, ac salutationes in foris: et horum lege interpretationem.

Verf. 44. *Vae — nesciunt.*

Dictum est de his quinquagesimo sexto capite euangelii secundum Matthaeum, vbi illud declaratum est, Vae vobis scribae et Pharisei, quia similes estis sepulchris dealbatis, et caetera.

Verf. 45. *Respondens — afficis contumelia.*

Quum similibus ipse affectibus esset obnoxius, cognouit, quod haec aduersus omnes diceret, qui aequaliter errarent.

Cap. XLIII. De deploratione legisperitorum.

Verf. 46. *At ipse — onera.*

Quinquagesimo quinto iuxta Matthaeum capite
etiam

χρήματα δότε· πένησιν ἐλεημοσύνην, καὶ πάντα ὁμοῦ καθαρῶς καθήσονται, καὶ σῶμα καὶ ψυχὴ.

Οἰκονομικώτατα δὲ τοῦτο εἶπεν, ἀπαλλάξαι τούτους τοῦ ἐπιπολάζοντος τέως πάθους βουλόμενος. εἰώθασι γὰρ οἱ εὐμήχανοι διδάσκαλοι ἐξαιρεῖν τὴν ἀρετὴν, ἐφ' ἣν προτρέπονται τοὺς ἀκρωμένους, ἄλλως τε καὶ τοῖς παντελῶς ἐσκοτισμένοις μέγα καὶ τὸ μικρὰ φωτιθῆναι.

Verf. 42. Ὑαὶ — ἀφίεναι.

Ἐν τῷ προῤῥηθέντι πεντηκοστῷ ἔκτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον περὶ τούτων ἀκριβῶς ἐρρήθη.

Verf. 43. Οὐαὶ — ἀγοραῖς.

Καὶ ἐν τῷ πεντηκοστῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον εἶρηκε περὶ αὐτῶν ὅτι^{b)} φιλοῦσι τὴν πρωτοκλισίαν ἐν τοῖς δείπνοις, καὶ τὰς πρωτοκαθεδρίας ἐν ταῖς συναγωγαῖς, καὶ τοὺς ἀσπασμούς ἐν ταῖς ἀγοραῖς, καὶ ἀνάγνωθι τὴν τούτων ἐρμηνείαν.

Verf. 44. Ὑαὶ — οὐκ οἶδασιν.

Εἶρηται καὶ περὶ τούτων ἐν τῷ πεντηκοστῷ ἔκτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον, ἐνθα ἠρμηνεύθη τὸ οὐαὶ ὑμῖν γραμματεῖς^{c)} καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι παρομοιάζετε τάφοις κεκονιαμένοις, καὶ τὰ ἐξῆς.

Verf. 45. Ἀποκριθεῖς — ὑβρίζεις.

Τοῖς ὁμοίοις καὶ αὐτὸς πάθειν ἐνεχόμενος, ἔγνω, ὅτι κατὰ πάντων ταῦτα λέγει, τῶν τὰ ἴσα πλημμελούντων.

ΚεΦ. ΜΓ. Περὶ τοῦ ταλανισμοῦ
— τῶν νομικῶν.

Verf. 46. Ὁ δὲ — φορτίοις.

Ἐν τῷ πεντηκοστῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ

etiam de his dictum est, vbi habetur: Alligant onera grauia et importabilia, et imponunt in humeros hominum: quaere ergo ibi enarrationem. Vtilis est autem opportuna redargutio, quae arrogantium detrahit vanum fastum.

Vers. 47. *Vae* — v. 48. *monumenta*.

Manifestius de his scripsit Matthaeus quinquagesimo sexto capite: et in eo lege explanationem, a qua etiam haec tibi captu facilia erunt.

Vers. 49. *Propterea* — *persequentur*.

Sapientiam dicit suam: aut etiam, se ipsum vocat Dei sapientiam. Praedicto enim capite ait Matthaeus, eum dixisse, Ecce ego mitto ad vos prophetas et sapientes ac scribas et caetera: vbi enarrationem aptissimam ad singula verba inuenies. Nunc autem more prophetiae vtens, praedicit, quod futurum est.

Vers. 50. *Vt* — v. 51. *aedem*.

Ibi etiam haec rationabiliter declarata sunt.

Vers. 51. *Profecto* — *ista*.

Similiter et haec.

Vers. 52. *Vae* — *prohibuistis*.

Praedicto quinquagesimo sexto capite quaere, vbi dicitur, Vae vobis scribae et Pharisei hypocritae, quia clauditis regnum coelorum coram hominibus, vbi manifesta ponitur enarratio.

Vers. 53. *Quum diceret* — *eum*.

Insistere, hoc est, molesti esse, siue irasci. Quaedam

ματθαῖον καὶ περὶ τούτων ἐβήθη, ἔνθα κείτοι
 τό· δεσμέουσι^{d)} φορτία βαρέα καὶ δυσβάστακτα, d) Matth. 23, 4.
 καὶ ἐπιτιθέασιν ἐπὶ τοὺς ὤμους τῶν ἀνθρώπων,
 καὶ τὰ ἐξῆς· καὶ ζήτησον ἐκεῖ τὴν ἐξήγησιν. χρη-
 σαιμος δὲ ὁ εὐκαιρος ἔλεγχος, κατασπῶν τὴν μα-
 ταίαν τῶν ἀλαζόνων ὀφρῦν.

Verf. 47. Ὁυαὶ — v. 48. μνημεῖα.

Φανερώτερον περὶ τούτων ὁ ματθαῖος ἔγραψεν
 ἐν τῷ πεντηκοστῷ ἕκτῳ κεφαλαίῳ, καὶ ἀνάγνωθε
 τὴν ἐν ἐκείνῳ διασάφησιν, καὶ ἀπ' ἐκείνης εὐλη-
 πτα καὶ ταῦτά σοι γενήσονται.

Verf. 49. Διὰ — διώξουσιν.

Σοφίαν τὴν ἑαυτοῦ λέγει, ἢ καὶ ἑαυτὸν ὀνομάζει
 σοφίαν τοῦ θεοῦ. ἐν τῷ βηθέντι γὰρ κεφαλαίῳ
 φησὶν ὁ ματθαῖος^{e)} εἰπεῖν αὐτὸν ὅτι· ἰδοὺ^{e)} ἐγώ^{e)} e) Matth. 23, 34.
 ἀποσέλλω πρὸς ὑμᾶς προφῆτας καὶ σοφοὺς καὶ
 γραμματεῖς, καὶ τὰ ἐξῆς, ἐν ᾧ τὴν ἐξήγησιν εὐ-
 ρήσεις ἀνελλιπῶς ἔχουσιν. τύπω δὲ νῦν προφη-
 τείας χρησάμενος, προλέγει τὸ μέλλον.

Verf. 50. Ἴνα — v. 51. αἴκου.

Ἐκεῖ καὶ ταῦτα κατὰ λόγον ἠερμνεύθησαν.

Verf. 51. Ναὶ — ταύτης.

Ὁμοίως καὶ ταῦτα.

Verf. 52. Ὁυαὶ — ἐκωλύσατε.

Ἐν τῷ τοιοῦτῳ πεντηκοστῷ ἕκτῳ κεφαλαίῳ ζή-
 τησον τό· οὐαὶ^{f)} ὑμῖν γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι
 ὑποκριταί, ὅτι κλείετε τὴν βασιλείαν τῶν οὐρα-
 νῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἔνθα σαφῆς τέ-
 θεται ἡ ἐξήγησις. f) Matth. 23, 14.
 In vulgaribus
 editionibus 17.

Verf. 53. Λέγοντος — αὐτόν.

Ἐνέχειν, ἡγούν, ἐγκοτεῖν, ὀργίζεσθαι. τινὰ δὲ
 τῶν

dam vero exemplaria ἐλέγχευ scribunt, id est, arguere, siue disputare. Quod autem sequitur ἀποσοματίζευ, significat extemporales et non consideratas responsiones dolosarum interrogationum expetere, (ideoque vertimus, Ab ore interrogare.)

Verf. 53. *De* — v. 54. *ei*.

In multis problematis insidiantes ei. Deinde additur et causa talis technae, seu conatus.

Verf. 54. *Quaerentes* — *eum*.

Putabant enim repente et de improviso in errorem omnino illum inducere. Verum sapientissime dissoluebat omnia, facileque respondebat.

Cap. XLIV. De fermento Pharisaeorum.

Cap. XII. v. 1. *Inter* — *hypocrisis*.

Quia etiam nunc per hypocrisin interrogabant, apparenter quidem discere quaerentes, occulte vero insidiantes, discipulos suos omnino munit, ut caueant sibi ab hypocrisi illorum, ne imprudenter in eam incidant. De hoc autem fermento etiam illis praecepit trigesimo secundo capite euangelii secundum Matthaeum.

† † Μυριάδας, puto, appellat, multitudinem populi. Solemus enim μυρίους appellare multos.

Verf. 2. *Nihil* — *cognoscetur*.

Etiam haec de hypocrisi dixit eorum, docens, quod

*) Credo, Codices non nullos scholiis instructos ita habere. In huiusmodi Codicem incidit Theophylactus, qui in Codice Mosquensi m. ita habet. Id enim compertum habeo, Euthymium et Theophylactum huiusmodi Codices ad manus habuisse; cuiusmodi sunt Mosquenses N. Testamenti a. d. e.

τῶν ἀντιγράφων, ἐλέγχειν⁶⁾ γράφουσιν, εἴτοι, διαλέγεσθαι. τὸ δὲ ἀποσοματίζειν δηλοῖ τὸ ἀπαίτην αὐτοσχεδίους καὶ ἀνεπισκέπτους ἀποκρίσεις ἐρωτημάτων δολερῶν.

Verf. 53. Περὶ — v. 54. αὐτόν.

Ἐν πολλοῖς προβλήμασιν ἐπιβουλεύοντες αὐτῷ. εἶτα πρόσκειται καὶ ἡ αἰτία τῆς τοιαύτης μηχανῆς.

Verf. 54. Ζητοῦντες — αὐτοῦ.

Ῥωιοῦτο γὰρ τῷ αἰφνιδίῳ καὶ ἀπροόπτῳ περιτρεψαί πάντως αὐτόν· ἀλλὰ πανσόφως ἔλυε πάντα, καὶ εὐχερῶς ἀπεκρίνετο.

Κεφ. ΜΔ. Περὶ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων.

Cap. XII. v. 1. Ἐν οἷς — ὑπόκρισις.

Ἐπεὶ ἐν ὑποκρίσει⁷⁾ καὶ νῦν ἡρώτων, φανερῶς μὲν ζητοῦντες μαθεῖν, κρυφίως δὲ ἐπιβουλεύοντες, ἐξασφαλίζεται τοὺς μαθητὰς, φυλάττειν ἑαυτοὺς ἀπὸ τῆς ὑποκρίσεως αὐτῶν, καὶ μὴ ἀπλῶς αὐτῇ περιπίπτειν. παρήγγειλε δὲ αὐτοῖς περὶ τῆς τοιαύτης ζύμης καὶ ἐν τῷ τριακοσῷ δευτέρῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον.

[Μυριάδας⁸⁾ οἶμα λέγειν, τὴν πολυπλήθειαν τοῦ ὄχλου. εἰώθαμεν γὰρ μυρίους λέγειν, τοὺς πολλούς.]

Verf. 2. Ὅυδὲν — γνωθήσεται.

Καὶ ταῦτα περὶ τῆς ὑποκρίσεως αὐτῶν εἶπε, δι-

Ff 4

δάσκων,

10. Ex eis etiam hoc loco repetita est interpretatio vocabuli ἀποσοματίζειν.

7) καὶ, abest. A.

8) Haec uterque in margine exhibet, Hentenius non agnoscit.

quod arguetur in die vniuersalis iudicii. Et quia tunc omnia cognoscentur et opera, et sermones ac cogitatus, superflua nunc est et inutilis hypocrisis.

Verf. 3. *Quoniam — tecta.*

Factus quidem est ad discipulos sermo, verum et hic potius de illis dictus est, quod quaecunque apud sese cogitarent, vel etiam inter se mutuo clam communicarent, omnia tunc a Deo publicabuntur, qui cuncta cognouit. Lumen enim et tecta, publicationem nominauit. Quoniam, id est, propterea, quia nihil occultum erit.

Haec etiam decimo nono iuxta Matthaeum capite tractauit, quanquam secundum alium intellectum.

Verf. 4. *Dico — v. 5. timete.*

O immensitatem humilitatis ac dilectionis! Amicos vocat seruos, sciens, quod se ament ex toto corde, et ex tota anima, et ex tota mente. Quod autem dicit, Ne terreamini ab his, qui occidunt corpus et caetera, dixit etiam praedicto capite decimo nono euangelii secundum Matthaeum: et ibi horum quaerito enarrationem. Variis enim opportunitatibus ac temporibus Apostolos de eisdem frequenter admonebat: volens haec animabus eorum infigi tenacius.

Verf. 6. *Nonne — v. 7. pluris estis.*

Similiter et haec dixit eodem capite. Attamen ibi duos paruulo asse, siue assario, vaenire dixit: hic autem quinque passeris paruis assibus duobus. Et verisimile est, tunc aliter vaenisse, nunc vero aliter. Lege ergo et eam, quae ibi posita est, enarrationem.

Verf. 8.

2) ἀποκτηνῶντων. A.

δάσκων, ὅτι ἐλεγχθήσεται ἐν ἡμέρᾳ τῆς παγκοσμίου κρίσεως. καὶ ἐπεὶ πᾶν διαγιγνώσκεται τότε, καὶ πράξις καὶ λόγος καὶ νόημα, περιττὴ νῦν καὶ ἀχρηστος ἢ ὑπόκρισις.

Verf. 3. Ἄνθ' ὧν — δαμάτων.

¹Ἐσχημάτισαι μὲν πρὸς τοὺς μαθητὰς ὁ λόγος, εἴρηται δὲ καὶ οὗτος περὶ ἐκείνων, ὅτι ὅσα καθ' ἑαυτοὺς ἐνθυμηθῶσιν, ἢ καὶ πρὸς ἀλλήλους λάθρα κοινολογήσονται, πάντα τότε δημοσιευθήσονται παρὰ τοῦ πάντα γινώσκοντος Θεοῦ. Φῶς γὰρ καὶ δάματα, τὴν δημοσίευσιν ἀνόμασε. τὸ δὲ ἀνθ' ὧν, ἀντὶ τοῦ, διὰ τοῦτο, διότι οὐδὲν κρυβήσεται.

Ταῦτα δὲ καὶ ἐν τῷ ἑνεακαιδεκάτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον μετεχειρίσατο καθ' ἑτέραν ἔνοιαν.

Verf. 4. Λέγω — v. 5. φοβήθητε.

²Ὡ ἀπείρου ταπεινώσεως καὶ ἀγάπης! Φίλους καλεῖ τοὺς δούλους, εἰδούς, ὅτι φιλοῦσιν αὐτὸν ἐν ὅλῃ καρδίᾳ καὶ ἐν ὅλῃ ψυχῇ καὶ ἐν ὅλῃ διανοίᾳ· τὸ δὲ, μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτενόντων³) τὸ σῶμα, καὶ τὰ ἐξῆς, εἶπε καὶ ἐν τῷ δηλωθέντι ἑνεακαιδεκάτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον, καὶ ζήτησον ἐκεῖ τὴν τούτων ἐξήγησιν. ἐν διαφόροις γὰρ καιροῖς πολλάκις τὰ αὐτὰ παραινεῖ τοῖς ἀποστόλοις, ἐνσημανθῆναι ταῦτα ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν βουλόμενος.

Verf. 6. Ὅυχι — v. 7. διαφέρετε.

⁴Ὅμοίως εἶπε καὶ ταῦτα ἐν τῷ τοιούτῳ κεφαλαίῳ, πλὴν ἐκεῖ μὲν⁵) δύο σρουθία ἀσσαρίου πω- γ) Matt. 10, 29. λείδωαι εἴρηκεν· ἐνταῦθα δὲ, πέντε σρουθία ἀσσαρίου δύο, καὶ εἰκὸς, τότε μὲν, ἐτέρως· νῦν δὲ, ἐτέρως ταῦτα πωλείδωαι. ἀνάγνωθι οὖν καὶ ἐκεῖ τὴν ἐξήγησιν.

Verf. 8. *Dico* — v. 9. *Dei.*

Pari modo et haec consequenter dixit eodem capite: sed ibi dixit, Coram patre meo, qui est in coelis: hic autem, Coram angelis Dei. Est autem indifferens. Nam patri eius et ipsi sanctoque spiritui, tempore iudicii assistent simul et angeli.

Verf. 10. *Et quicumque* — *remittetur.*

Quaere vigesimo secundo capite euangelii secundum Matthaeum interpretationem illius dicti, Quicumque dixerit contra filium hominis, remittetur ei, omnia bene ac nullo praetermissio contentem.

Verf. 11. *Quum autem* — v. 12. *oportet dicere.*

Haec etiam dixit decimo nono capite euangelii iuxta Matthaeum: et in eo lege dicti illius enarrationem, Quum autem tradiderint vos, nolite solliciti esse, quomodo aut quid loquamini.

Cap. XLV. De eo, qui volebat diuidere haereditatem.

Verf. 13. *Ait* — v. 14. *super vos?*

Manfueit illum, tanquam de minimis verba facientem, reiecit. Quum enim auarus esset, ac pecuniae desiderio flagraret: quod animae necessarium erat, eiusque saluti utile, petere omisit: corporale autem requisivit, maiorem habens curam corporis, quam animae. Reprehendit ergo petitionem illius Christus, respondens, quod non pecuniarum, aut possessionum diuisor, sed regni coelestis, tanquam haereditatis, dator aduenisset.

Verf. 15.

Uterque in textu Matthaei seruat *ἐμπροσθεν*.

Verf. 8. Λέγω — v. 9. τοῦ Θεοῦ.

Ὁσαύτως καὶ ταῦτα ἐν ἐκείνω τῷ κεφαλαίῳ καθ-
 ἐξῆς εἶρηκεν. ἀλλ' ἐκεῖ μὲν, ¹⁾ ἐνώπιον ^{h)} τοῦ h) Matt. 10, 32.
 πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς εἶπεν· ἐνταῦθα δὲ,
 ἐνώπιον τῶν ἀγγέλων τοῦ Θεοῦ. ἔσι δὲ ἀδιάφορον.
 τῷ πατρὶ γὰρ αὐτοῦ, καὶ αὐτῶ, καὶ τῷ ἁγίῳ
 πνεύματι, οἱ ἄγγελοι παρίσανται κατὰ τὸν και-
 ρὸν τῆς κρίσεως.

Verf. 10. Καὶ πᾶς — ἀφεθήσεται.

Ζήτησον ἐν τῷ εἰκοστῷ δευτέρῳ κεφαλαίῳ τὴν ἐρ-
 μηνείαν τοῦ καὶ ⁱ⁾ ὅς ἐάν εἴπῃ λόγον κατὰ τοῦ i) Matt. 12, 32.
 υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἀφεθήσεται αὐτῶ· καλῶς
 τε καὶ ἀνελλιπῶς ἔχουσιν.

Verf. 11. Ὅταν δὲ — v. 12. δεῖ εἰπεῖν.

Εἶπε ταῦτα καὶ ἐν τῷ ἐνεακαιδεκάτῳ κεφαλαίῳ
 τοῦ κατὰ ματθαῖον, καὶ ἀνάγνωθι ἐν ἐκείνω τὴν
 ἐξηγήσιν τοῦ ὅταν ^{k)} δὲ παραδιδῶσιν ὑμᾶς, μὴ ^{k)} Matt. 10, 19.
 μεριμνήσητε, πῶς ἢ τί λαλήσητε.

Κεφ. ΜΕ. Περὶ τοῦ θελήσαντος
 μερίσασθαι τὴν οὐσίαν.

Verf. 13. Εἶπε — v. 14. ἐφ' ὑμᾶς;

Πρῶτος αὐτὸν, ὡς μικρολόγον, ἀπεπέμψατο.
 ἐρασιχρήματος ²⁾ γὰρ ὦν καὶ φιλοκτήμων, ἀφῆ-
 κε μὲν αἰτεῖν ἀναγκαῖόν τι τῇ ψυχῇ καὶ χρήσιμον
 εἰς σωτηρίαν αὐτῆς, ἐζήτησε δὲ σωματικόν, πλείο-
 να φροντίδα τοῦ σώματος παρά τὴν ψυχὴν ποιού-
 μενος. ἐμέμψατο οὖν τὴν αἴτησιν αὐτοῦ ὁ χριστὸς,
 ἀποκριθεὶς ³⁾ δὲ, ὅτι οὐ χρημάτων μερισθῆς, ἀλ-
 λά βασιλείας οὐρανίου κληροδοτίας ἐλήλυθα.

Verf. 15.

²⁾ γὰρ, omittit. B.

³⁾ δὲ, redundat.

Verf. 15. *Et ait — auaritia.*

Opportune sumta occasione apud discipulos protestatur: Auaritiam vocans, plus habere, quam quod sufficiat, aut sit necessarium.

Verf. 15. *Quia — eius.*

Non, quia homo quispiam diuitiis abundat, vita eius abundat ex tali abundantia eius. Admonet itaque ab auaritia fugiendum, quia non secundum hanc accedit vitae mensura. Deinde etiam parabolam profert, ostendentem, quod auaritia sollicitudinem quidem adfert ac moerorem: vitam vero addere non potest. Itaque auarum esse non solum inutile est, verum etiam nociuum.

Cap. XLVI. De diuite, cuius ager ferax fuit.

Verf. 16. *Dixit autem — praedium.*

Χώραν, praedium vocat, terram, siue agrum.

Verf. 17. *Et — meos?*

Quum omnes fructus prae auaritia habere vellet, sed prae multitudine non posset, haeret et angitur, tanquam admodum pauper, qui nimium erat locuples. Cognoscit enim, quod non nimia tantum penuria, sed nimiae quoque diuitiae angere solent: ibi quidem ob rerum necessariorum penuriam: hic autem ob facultates superfluas, ubi rationem non habuerint, quae gubernet.

Considera etiam mihi profundam insipientiam. Quum enim veteres fructus euacuare oporteret in ventres pauperum: aut etiam de his, qui nuper culti erant partem erogare pauperibus, et ita

4) Ita in textu habent etiam προῦτον. Opportune Theophylact. p. 347. C. addit: οὐ γὰρ φιλόπλου-

Verf. 15. Εἶπε — πλεονεξίας.

Εὐκαίρου λαβόμενος ἀφορμῆς, διαμαρτύρεται πρὸς τοὺς μαθητὰς, πλεονεξίαν λέγων τὸ, πλεον ἔχειν τοῦ ἀρκούντος, ἢ τοι τοῦ ἀναγκαίου.

Verf. 15. Ὅτι — αὐτοῦ.

Ὅτι ἐν τῷ περισσεύειν τινὶ ἀνθρώπῳ πλοῦτον ἢ ζωὴν⁴) αὐτῷ παραμένει ἐκ τῆς τριακτῆς περιουσίας αὐτοῦ. παραμένει τοίνυν φεύγει τὴν πλεονεξίαν, διότι οὐκ ἐκ ταύτης προσθεται μέτρον ζωῆς. εἶτα ἐπιφέρει καὶ παραβολὴν, ἐμφαίνουσαν, ὅτι ἡ πλεονεξία μερίμνας μὲν καὶ λύπας προσξενεῖ ζωὴν δὲ προσθεῖναι οὐ δύναται, καὶ λοιπὸν τὸ πλεονεκτεῖν, οὐ μόνον ἀνόνητον, ἀλλὰ καὶ βλαβερόν.

ΚεΦ. Μς. — Περὶ οὗ εὐφώρησεν ἡ χάρα πλουσίου.

Verf. 16. Εἶπε δὲ — χάρα.

Χάραν, τὰ γήδια λέγει.

Verf. 17. Καὶ — μου.

Βαυλόμενος μὲν πάντας τοὺς καρπούς ἔχειν, διὰ πλεονεξίαν, μὴ δυνάμενος δὲ, διὰ τὸ πλήθος αὐτῶν, ἐξαπορέσθαι καὶ σενοχαρῆσθαι, ὡς ἄγαν πένης, ὁ ἄγαν πλούσιος. οἶδε γὰρ σενοχαρῆν, οὐχ ἡ πενία μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ πλοῦτος· ἡ μὲν τῇ ἀπορίᾳ τῶν ἀναγκαίων· ὁ δὲ, τῷ πόνῳ τῶν περιττῶν, ὅταν μὴ λόγον ἔχωσι κυβερνήτην.

Καὶ βλέπε μοι βαθεῖαν ἀνοιαν. θεὸν γὰρ κενῶσαι τοὺς παλαιούς καρπούς εἰς γαστέρας πενήτων, ἢ καὶ τῶν νεωστὶ γεωργουμένων ἀπόμοιραν τοῖς πτωχοῖς δωρήσασθαι, καὶ οὕτω ποιῆσαι μὲν

καὶ

πλοῦτοι δοκοῦσιν, ὡς Φιλόζωοι, περιέπειν τὸν πλοῦτον.

ita locum facere etiam abunde patentem, ac Deo gratias agere ob fertilitatem: hoc ille non cogitauit, auaritia obtenebratus, sed alium locum extruere meditatur conuenientem.

Verf. 18. *Et dixit — bona mea.*

Imprudenti vsus consilio, considerauit, quo pacto solus omnia reciperet, vt omnes utilitate, quae posset a fructibus prouenire, fraudaret: non perspiciens, quod non ipsi soli, verum etiam indigentibus ager suus vberes fructus attulerat: neque vt fructus lucrifaceret, sed vt ipsos dispensaret, ac pauperibus diuideret. Si enim ipsi soli fertilis fuisset, certe ea tantum produxisset, quae illi satis fuissent.

Verf. 19. *Et dicam — gaude.*

O diues, habes quidem multa bona: vnde autem nosti, quod reposita sint in annos multos? ipsi enim fructus, tuque cum ipsis, corruptibiles estis ac temporales: ideoque merito stultus vocatus es.

Verf. 20. *Ait — a te.*

Haec ei dixit per conscientiam: tunc enim conscientia mortem sentiens talia differit. Et vide, quo modo non in abundantia cuiusquam vita eius est ex his, quae possidet, et quomodo superflua sollicitudinem quidem ipsi conciliauerunt, vitam vero addere non potuerunt.

Verf. 20. *Quae — cedent?*

Non solum, quae recondidisti, tibi non cedent, tua non erunt, sed nec tibi manifestum est, cuius haec

5) Hic in textu omittit Hentenius, καὶ τὰ ἀγαθὰ
μὲν. Monuit ea de re in praefatione.

καὶ εὐρυχωρίαν, εὐχαριστῆσαι δὲ καὶ τῷ δωρησα-
μένῳ τὴν εὐφορίαν θεῷ, τοῦτο μὲν οὐκ ἐνενόησε,
σκοτιῶδεις ὑπὸ τῆς πλεονεξίας· ἕτερον δὲ τρόπον
ἐνθυμείται ταύτης ἐπάξιον.

Verf. 18. Καὶ εἶπε — ἀγαθὰ μου.⁵⁾

⁴⁾ Ἀφρονι⁶⁾ συμβούλῳ ἑαυτῷ χρησάμενος ἐσκέ-
ψατο πάντα ὑποδέξασθαι μόνος, ἵνα πάντας
ἀποσερήσῃ τῆς ἀπ' αὐτῶν ἀφελείας, οὐ συνερῶν,
ὅτι οὐ δι' αὐτὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς ἐνδεεῖς
ἡ χάρις αὐτοῦ εὐφόρησε, καὶ οὐχ ἵνα κερδαίνῃ
τοὺς καρπούς, ἀλλ' ἵνα οἰκονομῇ τούτους, καὶ
διανέμῃ καὶ τοῖς πένησιν. εἰ γὰρ δι' αὐτὸν μόνον
εὐφόρησε, μόνῃ ἂν ἔφυσε τὰ ἀρκούντα τούτῳ.

Verf. 19. Καὶ ἐρῶ — εὐφραίνου.

⁵⁾ Ὡς πλούσιε, ἔχεις μὲν πολλὰ ἀγαθὰ, πόθεν
δὲ γινώσκεις, ὅτι ἀπόκεινται εἰς ἔτη πολλά; αὐ-
τοί τε γὰρ οἱ καρποὶ, καὶ σὺ μετὰ τούτων, εὐ-
φθαρτοὶ ἔσε καὶ πρόσκαιροι. διὸ καὶ εἰκότως
ἄφρων ἐκλήθης.

Verf. 20. Εἶπε — ἀπὸ σοῦ.

Εἶπεν αὐτῷ ταῦτα, διὰ τοῦ συνειδότος. τότε γὰρ
τὸ συνειδὸς, αἰδιόμενον τοῦ θανάτου, τοιαῦτα
διαλέγεται. καὶ ἔρα, πῶς οὐκ ἐν τῷ¹⁾ περισσέυειν¹⁾ Luc. 12, 15.
τινὶ ἢ ζωῇ αὐτῷ⁷⁾ ἔστιν ἐκ τῶν ὑπερχόντων αὐτοῦ,
καὶ πῶς τὰ περιττὰ, μέριμναν μὲν αὐτῷ προεξέ-
νησαν, ὡς εἴρηται· ζωὴν δὲ προδεῖναι οὐκ ἠδυνή-
θησαν.

Verf. 20. Ἄ — ἔσαι;

⁶⁾ Οὐ μόνον γὰρ, ἀ' ἐθησαύρισας, σοὶ οὐκ ἔσαι,
σὰ οὐ γενήσεται· ἀλλ' οὐδὲ δῆλόν σοι, τίνος ἔσαι
ταῦτα,

⁶⁾ Ingenioſe de eodem Theophyl. p. 408. A. ὁ δὲ
οὕτως ἦν ἄκαρπος περὶ τὴν εὐσπλαγχνίαν, ὥστε,
πρὶν ἢ λαβεῖν, συνέιχευ.

⁷⁾ Ita quoquo l. l. in contextu Codex vterque.

haec erunt, vtrum haeredis, an peregrini: amici, an inimici: quod ipsum etiam moerorem adauget.

Verf. 21. *Sic — ditescit.*

Qui thesauro fidit, et in Deum non habet fiduciam, qui sibi in futurum temporalia reponit, et secundum Deum non ditescit: diuitiae vero secundum Deum, sunt acquisitio virtutum.

Verf. 22. *Dixit — v. 23. indumentum.*

Haec quoque dixit quinto iuxta Matthaeum capite: et in eo quaere dicti illius expositionem: Propterea dico vobis, ne solliciti sitis animae vestrae, quid edatis, aut quid bibatis, neque corpori vestro, quid induamini et caetera.

Verf. 24. *Considerate — volucres?*

In illo etiam de his inuenies.

Verf. 25. *Quis — v. 26. solliciti estis.*

De hoc quoque ibi dictum est. Minimum autem vocat adiectionem quantitatis cubitalis ad staturam.

Verf. 27. *Considerate — v. 28. parum fidentes.*

De his etiam praedicto capite disputauimus.

Verf. 29. *Et vos — v. 31. vobis.*

Praeterea et de his: ibi ergo lege omnium horum enarrationem diligenter expositam.

Μετῶπιζεσθαι autem, (pro quo Extolli vertimus) hic mihi intellige, a coelestibus distrahi ad terrena.

† † Aut superbiam seu elatos spiritus.

Verf. 32.

*) Codex B. inter ἐνδύσθητε et ἐνδύσεσθε dubium facit lectorem.

*) Hentenius pro suo arbitrio videtur scripsisse μετῶπιζεσθαι. Igitur etiam περισπασμὸν reddidit distrahi.

ταῦτα, εἴτε κληρονόμου, εἴτε ζένου, εἴτε φίλου,
εἴτε ἐχθροῦ, ὃ καὶ αὐτὸ προσθήκη λύπης ἐστί.

Verf. 21. Οὕτως — πλουτῶν.

Ὁ θησαυρῶ πεποιθὼς, καὶ μὴ εἰς θεὸν θαρξῶν,
ὁ ταμιευόμενος ἐαυτῶ τὰ προσκαιρα, καὶ μὴ κα-
τὰ θεὸν πλουτῶν. κατὰ θεὸν δὲ πλοῦτος, ἡ κτη-
σις τῶν ἀρετῶν.

Verf. 22. Εἶπε — v. 23. ἐνδύματος.

Εἶπε ταῦτα καὶ ἐν τῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ τοῦ
κατὰ ματθαῖον, καὶ ζήτησον ἐν ἐκείνῳ τὴν ἐξήγη-
σιν τοῦ δια^m) τούτου λέγω ὑμῖν, μὴ μεριμνᾶτε^m) Matth. 6, 25.
τῇ ψυχῇ ὑμῶν, τί φάγητε ἢ τί πίητε, μηδὲ τῶ
σώματι ὑμῶν, τί ἐνδύσῃθε,⁸) καὶ τὰ ἐξῆς.

Verf. 24. Κατανοήσατε — πετεινῶν;

Ἐν ἐκείνῳ καὶ περὶ τούτων εὐρήσεις.

Verf. 25. Τίς — v. 26. μεριμνᾶτε.

Ἐκεῖ καὶ περὶ τούτου εἴρηται. ἐλάχισον δὲ λέγει,
τὴν πηχυαίαν προσθήκην τῆς ἡλικίας.

Verf. 27. Κατανοήσατε — v. 28. ὀλιγόπιστοι.

Καὶ περὶ τούτων ἐν τῷ ῥηθέντι κεφαλαίῳ διελά-
βομεν.

Verf. 29. Καὶ ὑμεῖς — v. 31. ὑμῖν.

Ἔτι καὶ περὶ τούτων, καὶ ἀνάγνωθι ἐκεῖ τὴν
τῶν εἰρημένων πάντων ἐξήγησιν ἀκριβῶς ἐκτεθει-
μένην.

Μετεωρισμὸν⁹) δὲ νόει μοι νῦν, τὸν περι-
σπασμὸν, τὸν ἀπὸ τῶν οὐρανίων, ἐπὶ τὰ γήϊνα.
[¹⁰Η¹) τὴν ὑψηλοφροσύνην.]

Verf. 32.

⁹) Inclusa, in textu. B. in margine. A. Non habet Hentenius.

Verf. 32. *Ne — grex.*

Postquam a corporali sollicitudine abduxit, iubet, non timere indigentiam corporalis necessitatis: pusillum gregem vocans, congregationem fidelium, collatam ad magnitudinem angelicae multitudinis. In parabola siquidem, angelos, nonaginta nouem oues appellauit, fideles vero, vnam.

Vel etiam ad magnitudinem multitudinis infidelium.

Aut propter voluntariam deiectionem huiusmodi gregis. Deinde causam etiam addit, cur timere non oporteat.

Verf. 32. *Quia — regnum.*

Quod si a deo magnam ac praecellentem fructuonem tribuit, dabit vitique et necessaria, vitaeque sufficientia.

Verf. 33. *Vendite — elemosynam.*

Hoc praeceptum ad eos, qui habent, dirigitur.

Verf. 33. *Facite — corrodit.*

Βαλλάντιον, est ipse thesaurus. Non veterascens, idem est, quod Non deficiens: secunda itaque particula interpretatiua est primae. Lege praeterea quinto iuxta Matthaeum capite interpretationem eius, quod dicit, Ne recondatis vobis thesauros in terra et caetera: vbi etiam de his, quae sequuntur, inuenies.

Verf. 34. *Vbi — erit.*

Consequenter ibi etiam de his dictum est.

Verf. 35. *Sint — accensae.*

Quum praecinctos esse iubet, practicam, siue operatiuam, proponit virtutem: quum vero lucernas

²⁾ πλουσίους.

³⁾ βαλλάντιον. A.

Verf. 32. Μὴ — ποιμνιον.

Ἀποστήσας τῆς σωματικῆς μερίμνης, κελεύει, μὴ φοβεῖσθαι τὴν ἔνδειαν τῆς σωματικῆς χρείας. μικρὸν δὲ ποιμνιον λέγει, τὸ σύστημα τῶν πιστῶν, ὅσον πρὸς τὸ μέγεθος τῆς ἀγγελικῆς πληθούς. ἐν τῇ παραβολῇ γὰρ τοὺς μὲν ἀγγέλους ἐνενηκονταεννέα πρόβατα εἶπε· τοὺς δὲ πιστοὺς, ἓν.

Ἡ καὶ πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ πλήθους τῶν ἀπίστων.

Ἡ καὶ διὰ τὴν ἐκούσιον ταπείνωσιν τοῦ τοιοῦτου ποιμνίου· εἶτα προστίθῃσι καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ μὴ φοβεῖσθαι.

Verf. 32. Ὅτι — βασιλείαν.

Εἰ δὲ τὴν οὕτω μεγάλην καὶ ἐξαιρέτων ἀπόλαυσιν δίδωσι, δώσει πάντως καὶ τὰ ἀνευγκαῖα καὶ ζωαρκῆ.

Verf. 33. Πωλήσατε — ἐλεημοσύνην.

Ἡ αὕτη ἢ ἐντολὴ πρὸς τοὺς²⁾ ἔχοντας ἀποτεταται.

Verf. 33. Ποιήσατε — διαφθέρει.

Βαλαύγιον³⁾ μὲν ἔστιν, ὁ θησαυρός· μὴ παλαιούμενον δὲ, τὸ ἀνέκλειπτον· διὸ καὶ ἐφερημηνευτικὸς ἔστιν ὁ δεύτερος λόγος. ἀνάγνωθι δὲ καὶ ἐν τῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον τὴν ἐρμηνείαν τοῦ· μὴ⁴⁾ θησαυρίζετε ὑμῖν θησαυροὺς⁵⁾ Math. 6, 19 ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τὰ ἐξῆς, ἔνθα καὶ περὶ τῶν ἐξῆς εὐρήσεις.

Verf. 34. Ὅπου — ἔσται.

Ἀκολουθῶς ἐκεῖ καὶ περὶ τούτων ἐρρήθη.

Verf. 35. Ἐσώσαν — καιόμενοι.

Διὰ μὲν τοῦ κελεύειν περιεζῶσθαι, τὴν πρακτικὴν ἀρετὴν ὑποτίθεται· διὰ δὲ τοῦ ἐπιτάττειν,

nas accendi praecipit, contemplatiuam. Solent enim; qui aliquid operantur, lumbos habere praecinctos: et qui casti, modesti ac sobrii degunt, lucernas incendere: illi quidem, vt expedite operentur: hi vero, vt in luce permaneant.

Aliter quoque per lumborum praecinctionem ad concupiscibilis alligationem adhortatur: nam in lumbis concupiscibile situm est: per lucernarum vero accensionem, splendorem interioris ac eloquentis sermonis statuit. Oportet enim, vt hic semper illuminet, tum nos, tum eos, qui a nobis docentur.

Verf. 36. *Et vos — nuptiis.*

Per similitudinem significauit, vt ad occursum suum praeparentur, in omnibus bene dispositi, et expectantes eum, qui rursus e coelo venturus est. Propter hoc enim descensum suum, quo, longo expectatus tempore, veniet, reuersionem nominauit: nuptias vero supernam laetitiam et exultationem.

Verf. 36. *Vt — ei.*

Hoc est, vt cognoscentes eius aduentum, prompte et cum gaudio occurrant, nullius sibi mali conscii. Praeter haec autem nihil est curiose scrutandum de parabola.

Verf. 37. *Beati — vigilantes.*

Vigilantes item, eo quod in vigilantia moriantur: quum enim animae virtus sit vigilantia, simul cum ea permanet.

Quidam vero ex hoc reditu et aduentu ac pulsatione intellexerunt, quod Christus aduenit ad mortem iustorum: nec horum tantum, verum etiam peccatorum: et hoc ex eo confirmant, quod dixerit

λυχναπτειν, την θεωρητικην. ειδωθασι γαρ και οι εργαζομενοι ταις οσφύας περιεζωσθαι, και οι νηφοντες, λυχνους καιειν, οι μεν, ινα ευσταλως πραττωσιν· οι δε, ινα θεωρουντες διαγαωσι.

Και ετερωσ δε, η μεν των οσφύων περιζωσις, την του επιθυμητου περιδεσμευσιν διακελευεται. εν ταις οσφύσι γαρ κειται το επιθυμητικόν· η δε των λυχνων καυσις, ειπουν, ανακαυσις και αναψις, την λαμπρότητα του τε ενδιαθετου λογου και του προφορικου διατάττεται. χρη γαρ τουτους αει λάμπειν και φωτίζειν, τον μεν ημας τον δε, τους υφ ημων διδασκομενους.

Verf. 36. Και υμεις — γάμων.

Δια παραβολης ενεφηνεν ετοιμάζεσθαι προς απάντησιν αυτου, πάντα καλως διατιθεμενους και αναμενοντας αυτον, μελλοντα παλιν ηξειν εξ ουρανου. δια τουτο γαρ ανάλυσιν μεν ωνόμασε, την μετα το αναβηνηαι χρονίαν αυτου κάθοδον· γάμους δε, την ανω ευφροσύνην και αγαλλίασιν.

Verf. 36. Ινα — αυτω.

Τουτέστιν, ινα αιδομενοι της παρουσίας αυτου, προδύμως και μετα χαρᾶς απαντήσωσιν, ουδεν τι πονηρόν συνειδότες εαυτοις. περαιτέρω γαρ ου περιεργασέον την παραβολήν.

Verf. 37. Μακάριοι — γρηγορουντας.

Γρηγορουντας ετι, δια το εν εγρηγορσει αποθανειν αυτους. αρετη γαρ της ψυχῆς ούσα η εγρηγορσις, συμπαραμενει αυτη.

Τινες δε απο της αναλύσεως και της ελευσεως και κρούσεως ενόησαν, οτι ο χριστος αυτος επιδημει ταις τελευταῖς των δικαίων· και ου μόνον τούτων, αλλά και των αμαρτωλων. και τουτο βεβαιουσιν, απο του ειπειν τον θεον τῶ πλου-

dixerit Deus diuiti, Stulte, hac nocte animam tuam repetunt a te.

Alii vero hunc accipiunt intellectum, vt dicant, Christi aduentum esse sermonem eius, qui tunc iustos accersit ad gaudium, peccatores autem ad moerorem.

Verf. 37. *Amen. — illis.*

Praecinget se, iustitia retributionis: et faciet illos discumbere, ad requiem sempiternam, tanquam eos, qui propter ipsum laborauerunt: ac ministrabit illis, distributionem dignarum retributionum.

Verf. 38. *Et si — illi.*

Quia nocti praesens vita assumilatur, propter infusam ei caliginem ac errorem a daemonibus et affectibus: merito in diuersas vigilias, seu custodias, ipsam diuidit. Veteres enim, qui nocte vigilabant, in tres excubias ipsam diuidebant: quidam vero in quatuor. Et primam quidem dicit, statum eorum, qui ad virtutem sunt perfectiores, secundam mediocrium, tertiam postremorum: qui omnes, si ita inuenti fuerint, sicut ante dixit, videlicet parati mortis tempore, beati erunt, vtpote vitae beatae pariter participes.

Verf. 39. *Hoc — suam.*

Quinquagesimo octauo, etiam capite euangelii iuxta Matthaeum dixit, Illud autem scitote, quod si scisset paterfamilias, qua vigilia fur venturus erat, vigilasset vtique et caetera: lege ergo ibi enarrationem.

Verf. 40. *Et — venturus est.*

Ibi quoque haec dicta sunt ac declarata.

Verf. 41.

σίω, ἄφρον, ^{ο)} ταύτη τῇ νυκτὶ τὴν ψυχὴν σου ^{ο)} Luc. 12, 20
ἀπαμύτῃσιν ἀπὸ σοῦ.

Ἐτεροι δὲ τὸ τοιοῦτον νόημα δεχόμενοι, φα-
σὶν ἐπιδημίαν Χριστοῦ, τὸν λόγον αὐτοῦ, τὸν με-
τακαλούμενον τὴνικαῦτα τοὺς μὲν δικαίους εἰς
χαρὰν, τοὺς δὲ ἁμαρτωλοὺς, εἰς λύπην.

Verf. 37. Ἀμήν — αὐτοῖς.

Περιζώσεται, τῇ δικαιοσύνῃ τῆς ἀνταποδόσεως,
καὶ ἀνακλινεῖ αὐτοὺς, εἰς ἀνάπαυσιν αἰώνιον,
ὡς δὲ αὐτὸν κεκοπιακότας, καὶ διακονήσει αὐτοῖς
διανομήν τῶν ἀξίων ἀμοιβῶν.

Verf. 38. Καὶ ἐὰν — ἐκεῖνοι.

Ἐπειδὴ νυκτὶ ἔοικεν ὁ παρῶν βίος, διὰ τὴν κατα-
κεχυμένην αὐτοῦ ζόφωσιν καὶ πλάνην ἀπὸ τῶν
δαιμόνων καὶ τῶν παθῶν, εἰκότως εἰς διαφόρους
φυλακὰς αὐτὸν διαιρεῖ. οἱ παλαιοὶ γὰρ νυκτοφύ-
λακες εἰς τρεῖς φυλακὰς τὴν νύκτα διείλον, τινὲς
δὲ εἰς τέσσαρας. καὶ πρώτην μὲν φυλακὴν λέγει,
τὴν κατάστασιν τῶν τελειότερων εἰς ἀρετὴν· δευ-
τέραν δὲ, τὴν τῶν μέσων· τρίτην δὲ, τὴν τῶν
τελευταίων. οἱ σύμπαντες, εἰ εὐρεθῶσιν οὕτως,
ὡς προλαβῶν εἶπεν, ἤγουν, ἔτοιμοι κατὰ τὸν
τοῦ θανάτου καιρὸν, μακάριοι πάντως, ὡς τῆς
μακαρίας ζωῆς μεθέξοντες ἀναλόγως.

Verf. 39. Τοῦτο — αὐτοῦ.

Καὶ ἐν τῷ εἰκοστῷ ὀγδόῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματ-
θαῖον εἶπεν· ἐκεῖνο^{ρ)} δὲ γινώσκετε, ὅτι εἰ ἕδει ὁ ^{ρ)} ^{Matth. 24, 43.}
οἰκοδεσπότης, ποῖα φυλακὴ ὁ κλέπτης ἔρχεται,
ἐγρηγόρησεν αὐν, καὶ τὰ ἐξῆς. καὶ ἀνάγνωσι τὴν
ἐξήγησιν ἐκεῖ.

Verf. 40. Καὶ — ἔρχεται.

Ἐκεῖ καὶ ταῦτα εἶρηται, καὶ ἠρμηνεύεται.

Verf. 41. *Ait* — v. 42. *demensum cibum?*

Sciens Petrus, quasdam parabolas electis proprie aptari discipulis, quasdam vero communiter omnibus, merito de parabola interrogat, qua videlicet dixit, Sint lumbi vestri praecinctorum et caetera. Quid ergo Christus? Requisito fideli ac prudenti dispensatore, deinde ipso beato praedicato, ostendit, quod de ipsis dixerit parabolam: futurum enim erat, ut ipsi fidelium dispensatores fierent, dantes ipsis in tempore demensum doctrinae cibum.

Lege autem quinquagesimo octavo iuxta Matthaeum capite dicti illius enarrationem, Quisnam est fidelis seruus et prudens: et ibi horum omnium inuenies explanationem.

Verf. 43. *Beatus* — v. 44. *illam.*

Ibi etiam haec patefacta sunt.

Verf. 45. *Quodsi* — v. 46. *ponet.*

Consequenter etiam praedicto capite haec dicta ac declarata sunt.

Verf. 47. *Ille* — *multis.*

De futuris pastoribus est hic sermo, exterrens eos, qui omnem Dei voluntatem nouerunt, nec se praeparant, hoc est, non faciunt iuxta beneplacitum eius. Et protestatur, quod vapulabunt multis, puta, plagis, id est, misere torquebuntur, quia scientes despexerunt.

Verf. 48. *Qui vero* — *paucis.*

Atqui ignorabat voluntatem domini: sed tamen ita quoque vapulabit: quum enim scire potuisset, non

4) οἰκοδεσπότην. B.

5) ἔτος ὁ λόγος. B.

Verf. 41. Εἶπε — v. 42. σιτομέτριον;

Ἐιδὼς ὁ πέτρος, ὅτι αἱ μὲν τῶν παραβολῶν τε καὶ ἐντολῶν, ἰδίᾳ τοῖς ἐξελεγμένοις μαθηταῖς ἀρμόζουσιν, αἱ δὲ, κοινῇ πᾶσι τοῖς πιστοῖς, εἰκότως ἐρωτᾷ περὶ τῆς παραβολῆς, δηλαδή, τῆς λεγούσης, ἔβωσαν ὑμῶν αἱ ὄσφύες περιεζωσμένα, καὶ τὰ ἐξῆς· τί οὖν ὁ χριστός; ἐπιζητήσας τὸν πιστὸν καὶ φρόνιμον⁴⁾ οἰκονόμον, εἶτα μακαρίσας αὐτόν, εἰδείξεν, ὅτι περὶ αὐτῶν εἶπε τὴν παραβολήν. αὐτοὶ γὰρ ἐμελλον οἰκονόμοι γενέσθαι τῶν πιστῶν, δίδόντες αὐτοῖς ἐν καιρῷ τὸ σιτομέτριον τῆς διδασκαλίας.

Ἀνάγνωδι δὲ καὶ ἐν τῷ πεντηκοστῷ ὀγδόῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον τὴν ἐξήγησιν τοῦ τίς ἄρα⁴⁾ ἐστὶν ὁ πιστὸς δοῦλος καὶ φρόνιμος, καὶ q) Matt. 24, 45. πάντων τούτων εὐρήσεις ἐκεῖ τὴν ἐρμηνείαν.

Verf. 43. Μακάριος — v. 44. αὐτόν.

Ἐκεῖ καὶ ταῦτα διεσαφηνίδησαν.

Verf. 45. Ἐὰν δὲ — v. 46. θήσει.

Ἀκολουθῶς ἐν ἐκείνῳ τῷ κεφαλαίῳ καὶ ταῦτα ἐξήθη, καὶ ἠερμηνεύθη.

Verf. 47. Ἐκεῖνος — πολλὰς.

Περὶ τῶν μελλόντων ποιμαίνειν ἐστὶν ὁ⁵⁾ λόγος οὗτος, ἐκφοβῶν τοὺς εἰδότας μὲν πᾶν τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ, μὴ ἐτοιμάζοντας δὲ, τουτέστι, μὴ ποιῶντας πρὸς ἀρέσκειαν αὐτοῦ, καὶ διαμαρτυρόμενος, ὅτι δαρήσονται πολλὰς, πληγὰς δηλονότι, τουτέστι, κολαθήσονται χαλεπῶς, διότι εἰδάτες κατεφρόνησαν.

Verf. 48. Ὁ δὲ — ὀλίγας.

Καὶ μὴν, ἠγνόει τὸ θέλημα τοῦ κυρίου αὐτοῦ, ἀλλ' ὁμως δαρήσεται καὶ οὗτος, διότι δυνάμενος γνῶναι,

non sciuit: neque tamen tantum, ut prior? ille siquidem despexit, hic vero segnis fuit: grauior autem est segnitie contemptus. Significat autem fidelem, ignorantem ex ignauia ac ruditate Dei voluntatem. Infideles enim, non ex segnitie Dei voluntatem ignorant, sed voluntario errore ac immutabili prauitate.

Verf. 48. *Omni autem — quaeretur.*

Et hoc de pastoribus dictum est: his enim magna gratia intellectus diuinae voluntatis data est, ad eorum, qui pascuntur, vtilitatem: ideo etiam, tanquam ab his, qui multa acceperunt talenta, multum lucri ab eis quaeretur. Quod autem pastoribus data sit gratia, etiam Paulus dicit, scribens ad Timotheum: Noli negligere gratiam, quae in te est, quae tibi data est cum impositione manuum presbyterii.

Verf. 48. *Et — eo.*

Exemplaris quidem sermo: est autem et hic de eisdem: cui enim multam summam ad negotiationem commendauerunt, plus lucri ex negotiatione petent ab eo. Ita et Christus, cui multum gratiae commendauit, plus petet ab eo. Ei enim concredita est non solum propria salus, verum etiam populi.

Verf. 49. *Ignem — terram.*

Ignem nunc dicit, fidem ac sui dilectionem, demonstrans vehementiam ac ipsius efficaciam, quam decimo nono capite euangelii secundum Matthaeum appellauit gladium: ibi ergo quaere dicti illius enarrationem, Ne putetis, quod venerim pacem
missu-

γνώσκειν, οὐκ ἔγνω, πλὴν οὐ τούτου. ἐκεῖνος μὲν γὰρ καταφρόνησεν· οὗτος δὲ ἐξέσθυσεν. χαλεπωτέρα δὲ ἐξέσθυσεν ἢ καταφρόνησις. ῥητοὶ δὲ τὸν πιστὸν, τὸν ἀγνοοῦντα τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, διὰ ἀμαθίαν. οἱ γὰρ ἄπιστοι, οὐκ ἐκ ἐξέσθυσεν ἀγνοοῦσι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐξ ἀυθαυρέτου πλάνης, καὶ ἀμεταμελήτου κακίας.

Verf. 48. Παντὶ δὲ — ζητηθήσεται. 6)

Καὶ τοῦτο περὶ τῶν ποιμαίνοντων. τούτοις γὰρ δίδεται πολὺ χάρισμα συνέσεως τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ, πρὸς ὠφέλειαν τῶν ποιμανομένων. διὸ καὶ, ὡς πολλὰ τάλαντα λαβόντες, πολλὰ κέρδη ἀπαιτηθήσονται· ὅτι δὲ χάρισμα δίδεται τοῖς ποιμαίνουσι, φησὶ καὶ ὁ Παῦλος, γράφων πρὸς Τιμόθεον· μὴ ἰμέλει τοῦ ἐν σοὶ χαρίσμα- τος, ὃ ἐδόθη σοι μετὰ ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τοῦ πρεσβυτερίου. 1 Tim. 4, 14.

Verf. 48. Καὶ — αὐτόν.

Παραδειγματικὸς μὲν ὁ λόγος, ἔστι δὲ καὶ οὗτος περὶ τῶν τοιούτων. ὡς περὶ γὰρ, ὃ παρέθετό τις πολὺ κεφάλαιον εἰς ἐμπορίαν, περισσότερον ἀπαιτήσουσιν αὐτόν, διὰ τὸ ἐξ ἐμπορίας κέρδος· οὕτω καὶ ὁ Θεὸς, ὃ παρέθετο πολὺ χάρισμα, περισσότερον ἀπαιτήσει αὐτόν. χρεωθεῖ γὰρ, οὐ μόνον τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ λαοῦ.

Verf. 49. Πῦρ — γῆν.

Πῦρ λέγει νῦν, τὴν εἰς αὐτὸν ἀγάπην καὶ πίστιν, ἐμφαίνων τὸ σφοδρὸν αὐτῆς καὶ δραστήριον, ἢ ἐν τῷ ἐνεκακαιδεκάτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαίον μάχαιραν ἀνόμασε, καὶ ζήτησον ἐκεῖ τὴν ἐξήγησιν τοῦ· μὴ νομίσητε, ὅτι ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην. 5) Matth. 10, 34.

6) Hentenius hic addidit, αὐτὸς. Sed neuter meorum agnoscit, παρ' αὐτῆς.

missurus in terram: non veni pacem missurus, sed gladium.

Verf. 49. *Et — accensus est?*

Et quid amplius volo? Si etiam accensus est, quid amplius in mundo expecto? Haec autem dicens significabat, quod in discipulis iam accensus erat, et accensus deinceps non extingueretur, sed orbem percurreret vniuersum, quanquam iam ipse a praesenti vita transiret.

Verf. 50. *Baptismate — baptizari.*

Manifestius praedicit de morte sua. Baptismate baptizandus sum, quod est per sanguinem: baptisma, dixit sui occisionem, tanquam nostri purificationem.

Verf. 50. *Et quodammodo — perficiatur.*

Et veluti anxius sum propter tarditatem. Ostendit autem, quod festinaret mori pro nobis, et voluntarie seipsum traderet.

Verf. 51. *Putatis — separationem.*

Quaere, veluti superius diximus, decimo nono capite euangelii secundum Matthaeum dicti illius enarrationem, Ne putetis, quod venerim pacem missurus in terram: non veni pacem missurus, sed gladium.

Verf. 52. *Erunt — tres.*

Haec iuxta historiam enarratione non egent, sed tantum secundum anagogen interpretanda sunt. Vna enim domus, anima est viri fidelis: quinque vero, sunt quinque eius potentiae: puta mens, intelligentia, opinio, phantasia, et sensus: quae
ante

εἰρήνην ἐπὶ τὴν γῆν. οὐκ ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην, ἀλλὰ μάχαιραν.

Verf. 49. Καὶ — ἀνήφθη;

Καὶ τί πλεῖον θέλω, εἰάν ἀνήφθη; τί πλεῖον ἀναμένω ἐν τῷ κόσμῳ; ταῦτα δὲ λέγων, ἐδήλου, ὅτι ἤδη ἀνήφθη ἐν τοῖς μαθηταῖς, καὶ ἀναφθὲν οὐκ ἔτι σβεδήσεται, ἀλλὰ πᾶσαν ἐπιδράμη⁷⁾ τὴν οἰκουμένην, καὶ ὅτι λοιπὸν αὐτὸς μεταβήσεται ἀπὸ τῆς ἐνταῦθα ζωῆς.

Verf. 50. Βάπτισμα — βαπτισθῆναι.

Φανερώτερον προαγορεύει περὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ὅτι βάπτισμα μέλλω βαπτισθῆναι, τὸ δι' αἵματος· βάπτισμα, τὴν σφαγὴν αὐτοῦ καλέσας, ὡς καθάρσιον ἡμῶν.

Verf. 50. Καὶ πῶς — τελεδοῦ.

Καὶ ὡσανεὶ ἀγωνιῶ, διὰ τὴν βραδυτῆτά. ἐνέφηνε δὲ, ὅτι ἐπέιγεται σφαγῆναι ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ἐκουσίως ἐπιδίδωσιν ἑαυτόν.

Verf. 51. Δοκεῖτε — διαμερισμόν.

Καθὼς εἰρήκαμεν ἀνωτέρω. ζήτησον ἐν τῷ ἔννεα-καδεκάτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον τὴν ἐξήγησιν τοῦ· μὴ⁸⁾ νομίσητε, ὅτι ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην ἐπὶ τὴν γῆν. οὐκ ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην, ἀλλὰ μάχαιραν. 1) Matth. 10, 34.

Verf. 52. Ἔσονται — τρισί.

Ταῦτα τὴν καθ' ἰσορίαν ἐξήγησιν οὐκ⁸⁾ ἐπιδεχόμενα, κατὰ ἀναγωγὴν μόνον ἐρμηνευτέον. ἔσι γὰρ οἶκος μὲν εἷς, ἢ τοῦ πισοῦ ψυχὴ· πέντε δὲ, αἱ ἐν αὐτῇ πέντε δυνάμεις, νοῦς, διάνοια, δόξα, φαντασία, καὶ αἰθήσεις, αἵτινες πρὸ μὲν τοῦ λόγου

⁸⁾ ἐπιδεχόμεθα. A. Hentenius videtur legisse ἐπι-δεόμενα τῆς ἐξηγήσεως.

ante fidei sermonem vnitae erant: hoc est, in voluptatum amore concordēs. Postquam autem ad eas sermo ille peruenit, diuisae sunt tres rationales, mens, intelligentia, et opinio: aduersus duas irracionales, puta, phantasiā, et sensum, non concordēs cum ipsis in affectione: hae vero irracionales contra tres praedictas rationales, non consonae cum eis in immobilitate circa affectiones, donec ratio vincat irrationalitatem.

Praeterea et alio modo. Quum homo habeat quinque praedictas animae potentias, et quinque sensus corporis, visum, auditum, olfactum, gustum, et tactum: domus esse potest ipse homo. Erunt autem in ea quinque diuisi, videlicet tres rationales animae potentiae, mens, intelligentia, et opinio, aduersus reliquas duas, phantasiā et sensum: duo vero praecipui corporis sensus, visus et auditus, contra reliquos tres, olfactum, gustum, et tactum: repugnantes illis ac subiicere contententes.

† Quomodo, quum quinque prius dixerit, nunc sex adfert, tres enim binarios adducit? Non diuidit quinarium in senarium, qui a quinario oritur: sed mysticum quiddam denotat ille quinarium: senarium vero assumit exempli gratia. Quid est ergo, quod per quinarium significatur? Irreconciliabilitas, foederisque carentia post fidem, inter eos, qui ante susceptam fidem vniti erant.

Sicut in quibusdam quinque, puta duobus hominibus et tribus rebus, aut duabus rebus et tribus hominibus, difficilis quaedam est ac impossibilis

λόγου τῆς πίσεως ἦσαντο, τουτέστιν, ὠμόφρονον εἰς Φιληδονίαν· μετὰ δὲ τὸ ἐπιδημῆσαι τοῦτον αὐταῖς, διαμεριθῆσονται· αἱ τρεῖς μὲν αἰ λογικαί, ὁ νοῦς καὶ ἡ διάνοια καὶ ἡ δόξα, κατὰ τῶν δύο ἀλόγων, τῆς τε φαντασίας καὶ τῆς αἰσθήσεως, μὴ συμφωνοῦσαι ταύταις εἰς ἑμπάθειαν· αἱ δύο δὲ αὐτὰ ἀλόγοι, κατὰ τῶν τριῶν ἐκείνων τῶν λογικῶν, μὴ συναίδουσαι ἐκείνοις εἰς ἀπάθειαν, ἕως ἂν ὁ λόγος νικήσῃ τὴν ἀλογίαν.

Καὶ κατ' ἕτερον δὲ τρίπον. ἐπεὶ περὶ ὁ ἀνθρώπος πέντε μὲν ἔχει δυνάμεις τῆς ψυχῆς, τὰς προειρημένας· πέντε δὲ αἰσθήσεις τοῦ σώματος, ὄρασιν, ἀκοήν, ὄσφρησιν,¹⁾ γεῦσιν, καὶ ἀφῆν· οἶκος μὲν ἂν εἴη ὁ ἀνθρώπος· ἔσονται δὲ πέντε ἐν αὐτῷ διαμεμερισμένοι, ἡ γούνη· αἱ τρεῖς μὲν λογικαὶ δυνάμεις τῆς ψυχῆς, νοῦς, διάνοια καὶ δόξα, κατὰ τῶν ἐπιλοίπων δύο, φαντασίας καὶ αἰσθήσεως· αἱ δύο δὲ τιμιώταται αἰσθήσεις τοῦ σώματος, ὄρασις καὶ ἀκοή, κατὰ τῶν λοιπῶν τριῶν, ὄσφρησεως, γεύσεως καὶ ἀφῆς, διαμαχόμεναι ταύταις καὶ ὑποτάξαι φιλονεικοῦσαι.

[Πῶς¹⁾ πέντε εἰπῶν, ἕξ ἐπιφέρει; τρεῖς γὰρ ἐπάγει συζυγίαι. οὐ τὴν προτεθεισαν πεντάδα εἰς ἑξάδα ἀπλοῖ· ἀλλὰ διὰ μὲν τῆς πεντάδος μουσικόν τι δηλοῖ τὴν ἑξάδα δὲ, παραδείγματος ἕνεκεν παραλαμβάνει. τί οὖν τὸ διὰ τῆς πεντάδος²⁾ δηλούμενον; τὸ μετὰ τὴν πίσιν δυσκατάλλακτον καὶ ἀσυμβίβαστον τῶν κατὰ συγγένειαν καὶ σχέσιν πρὸ τῆς πίσεως ἠνωμένων.

Ὡσπερ γὰρ ἐπὶ πέντε τινῶν, ἡ γούνη, δύο μὲν ἀνθρώπων, τριῶν δὲ πραγμάτων· ἡ τριῶν μὲν ἀνθρώπων, δύο δὲ πραγμάτων· χαλεπή τις καὶ ἀδύνα-

¹⁾ Quae hic inclusa sunt, Codex uterque in margine exhibet. Referantur autem ad versum 53. ubi etiam Hentenius exhibet.

²⁾ παραδηλούμενον. B.

lis conciliatio: quum duo homines de tribus rebus dissentiunt, aut e contrario tres de duabus: omnino enim necesse est, vt vna trium duobus diuidatur hominibus, vel duae res in tres secentur, quum nullus eorum diuisam sortiri velit: Ita et in his, qui cognatione aut coniunctione vniti erant, dissentientibus circa fidem ac diuisis, et implacabiliter se habentibus. Erunt, inquit, duo super tribus, id est, tanquam duo homines super tribus rebus dissidentes, et rursus, tanquam tres homines super duabus rebus.

Deinde ponit etiam exempla cognationum ac habitudinum eorum, qui propinquissimi sunt, et sibi mutuo maxime familiares, sed diuisi acutissimo fidei gladio, quae per praedicationem inducitur: quorum duo binarii sunt sanguine coniunctorum, tertia vero coniunctio est affinium.

Praeterea circa idem alio modo. Duae habitudines aduersus tres personarum combinationes: et rursus tres personarum combinationes aduersus duas habitudines: dupla siquidem habitudo est duorum extremorum processus iteratus, utpote a patre ad filium, et a filio ad patrem, et ita in caeteris. Triplex vero personarum combinatio est, pater et filius, mater et filia, socrus et nurus. Quod autem Graece dicitur ἐπι, significat contra vel aduersus, vt contra vel aduersus tres aut duos, ad significandam separationem vel alienationem.

Verf. 53. *Diuidetur — socrum suam.*

Haec praedictis non sunt coaptanda, sed ab alio principio legenda, ac secundum historiam interpretanda: significant enim diuisionem fidelium ab infidelibus: et quod propinquissimae generis habitu-

αδύνατος ἢ καταλλαγή, ὅταν οἱ δύο ἄνθρωποι
περὶ τῶν τριῶν πραγμάτων ζασιάζωσιν, ἢ τούταν-
τίον οἱ τρεῖς περὶ τῶν δύο· ἀνάγκη γὰρ πάντως,
ἢ τὸ ἐν τῶν τριῶν πραγμάτων τοῖς δυσὶν ἀνθρώ-
ποις ἐπιμεριθῆναι, ἢ τὰ δύο πράγματα εἰς τρία
τμηθῆναι μηδενὸς αὐτῶν ἐπιδεχομένου τυχόν διαί-
ρεσιν· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν κατὰ συγγενεῖαν καὶ
σχέσιν ἠνωμένων, ζασιαζόντων κατὰ τὴν πίσιν,
καὶ διαιρουμένων καὶ ἀσυμβατούντων. ἔσονται,
Φησι, δύο ἐπὶ τρεῖς, τούτῃσιν, ὡς δύο ἄνθρωποι
ἐπὶ τρισὶ πράγμασι ζασιάζοντες, καὶ ὡς τρεῖς
ἄνθρωποι πάλιν ἐπὶ δυσὶ πράγμασιν.

Εἶτα τίθησι καὶ παραδείγματα συγγενειῶν
καὶ σχέσεων, τῶν γνησιωτάτων μὲν καὶ οἰκισιό-
των ἀλλήλοισι, διαιρουμένων δὲ τῇ τμητικωτάτῃ
μαχαίρα τῆς κατὰ τὸ κήρυγμα πίστεως, ὧν αἱ
μὲν δύο συζυγίαι, καὶ αἷμα, ἢ δὲ τρίτη, ἐξ
αυχίπειας.

Ἐτέρως εἰς τὸ αὐτό. Δύο σχέσεις
ἐπὶ τρισὶ συζυγίαις προσώπων, καὶ τρεῖς αὖ συζυ-
γίαι προσώπων ἐπὶ δυσὶ σχέσεσι. διπλῆ μὲν γὰρ
ἡ σχέση τῶν πρὸς τι, ἀπὸ τε πατὸρ πρὸς υἱόν,
καὶ ἀφ' υἱοῦ πρὸς πατέρα. καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων
ὁμοίως. τριπλῆ δὲ ἐνταῦθα αἱ συζυγίαι τῶν προ-
κειμένων προσώπων, πατὴρ καὶ υἱὸς, μήτηρ καὶ
θυγάτηρ, πενθερὰ καὶ νύμφη· τὸ δὲ, ἐπὶ τρισὶ,
καὶ ἐπὶ δυσὶν, ἀντὶ τοῦ, κατὰ τῶν τριῶν, καὶ
κατὰ τῶν δύο, πρὸς διάζευξιν καὶ ἀπαλλο-
τρίωσιν.]

Verf. 53. Διαμεριθῆσεται — πενθεράν αὐτῆς.

Ταῦτα τοῖς προῤῥηθεῖσιν οὐ συναπτεόν, ἀλλ'
ἀφ' ἑτέρας ἀρχῆς ἀναγνωτέον, καὶ κατ' ἰσχυρίαν
ἐρμηνευτέον, δηλοῦντα τὸν διαμερισμὸν τῶν πίσων
καὶ τῶν ἀπίσων, ὅτι καὶ αἱ γνησιώταται σχέσεις

habitudines separabuntur. Lege autem decimo nono capite euangelii secundum Matthaeum dicti illius interpretationem; Veni enim, ut dissidere faciam hominem aduersus patrem suum, et caetera, quae praesentibus verbis plurimum conformis est.

Iuxta anagogen vero pater esse potest mens: filius autem eius, praua cogitatio, aduersus quam mouebit seditionem, negans ipsam tanquam nociuam. Mater vero cor: filia eius, praua cupiditas, aduersus quam etiam ipsa insurget et ab ea auelletur. Socrus autem sit synagoga Iudaeorum: nurus eius, ecclesia Christianorum, utpote nupta Christo, qui dictae synagogae iuxta humanitatem filius erat, nempe ab ipsa generatus.

Verf. 54. *Dicebat* — v. 56. *probatis?*

Facies coeli et terrae, superficies est huius et illius. Dicit ergo, Diudicantes apud vos praesagia, superficiem coeli et terrae nostis discernere, et ex eius obseruatione, quod futurum est, praedicere: hoc autem tempus, mei videlicet aduentus, quomodo non discernitis ex obseruatione legalium librorum ac prophetalium, in quibus signa et praesagia posita sunt, quibus ipsum facile dignoscitur ab his, qui aduertunt. Est autem hic sermo ad scribas, quanquam simpliciter ad turbas dictus sit.

Verf. 57. *Cur autem* — *iustum?*

Ad alium transiit sermonem et exemplo notissimo admonet a satana liberari, siue ab operibus eius, dicens, Quare et a vobis ipsis non diudicatis, quod honestum est, quum facile sit ad diudicandum?

Verf. 58.

3) γὰρ, omittit. A.

τοῦ γένους διαμεθρήσονται. ζήτησον δὲ ἐν τῷ ἔννεα-
καιδεκάτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαίον τὴν
ἐξήγησιν τοῦ ἡλθον γὰρ³⁾ διχάσαι^{υ)} ἄνθρωπον^{ν)} Mat. 10, 35.
κατὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ τὰ ἐξῆς, πάνυ
τοῖς παροῦσι ῥητοῖς ἀρμόζουσαν.

Κατὰ δὲ ἀναγωγὴν, πατὴρ μὲν ἂν εἴη ὁ νοῦς·
υἱὸς δὲ αὐτοῦ, ὁ πονηρὸς λογισμὸς, καὶ οὐ σα-
σιαίσει, ἀρνούμενος αὐτὸν, ὡς βλαβερόν. μήτηρ
δὲ εἴη ἂν, ἡ καρδιά· θυγάτηρ δὲ αὐτῆς, ἡ πονη-
ρὰ ἐνθύμησις, καὶ ἥς καὶ αὐτὴ σασιιάσει, καὶ
ἀπορῥαγήσεται ταύτης. πενθερά δὲ ἂν εἴη, ἡ
συναγωγὴ τῶν ἰουδαίων· νύμφη δὲ αὐτῆς, ἡ ἐκκλη-
σία τῶν χριστιανῶν, ὡς νυμφευθεῖσα τῷ χριστῷ,
ὃς ἦν υἱὸς τῆς δηλωθείσης συναγωγῆς, κατὰ τὸ
ἀνθρώπινον. ἐξ αὐτῆς γὰρ ἐβλάστησεν.

Verf. 54. Ἐλεγε — v. 56. δοκιμάζετε;

Πρόσωπον τῆς γῆς καὶ τοῦ οὐραίου, ἡ ἐπιφάνεια
ταύτης καὶ κείνου. λέγει τοίνυν, ὅτι ὑποκρινόμενοι
πρόγνωσιν, τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς καὶ τοῦ οὐ-
ρανοῦ οἴδατε διακρίνειν, καὶ ἐκ παρατηρήσεως
αὐτῆς προλέγειν τὸ μέλλον· τὸν δὲ καιρὸν τούτου,
τὸν τῆς ἐμῆς παρουσίας δηλονότι, πῶς οὐ διακρί-
νετε, ἐκ παρατηρήσεως τῶν νομικῶν βιβλίων καὶ
προφητικῶν, ἐν αἷς κείνται σημεῖα τούτου καὶ
σύμβολα, ἀφ' ὧν εὐχερῶς οὗτος⁴⁾ διαγινώσκειται
τοῖς προσέχουσι. πρὸς τοὺς γραμματεῖς δὲ ὁ λό-
γος, εἰ καὶ πρὸς τοὺς ὄχλους ἀπλῶς ἐρρήθη.

Verf. 57. Τί δὲ — δίκαιον;

Ἐφ' ἕτερον μετέβη λόγον, καὶ παραινεῖ δια-
γνωρίμου παραδείγματος ἀπαλλαγῆναι τοῦ σα-
τανᾶ, ἥτοι, τῶν ἐργῶν αὐτοῦ, φάσκων, διατί
καὶ ἀφ' ἑαυτῶν οὐ νοεῖτε τὸ καλόν, εὐδιάγνω-
στον ὄν;

H h 2

Verf. 58.

4) ὁ καιρὸς.

Verf. 58. *Quum — illo.*

Da operam: siue adferas laborem, diligentiam, certamen, vt ab illo libereris. Per aduersarium autem satanam indicat, communem inimicum: Per magistratum vero, Deum, tanquam omnium dominum, ad quem abducimur cum inimico, de malis operibus nostris causam dicturi. Viam autem, praesentem vitam instabilem intelligit, in qua cum huiusmodi aduersario nostro proficiscimur. Haec quoque sententia alio proposito tractata est capite quinto euangelii secundum Matthaeum.

Verf. 58. *Ne forte — iudicem.*

Diabolus enim, etsi Dei inimicus est, tamen eius vltor est, prout Dauid docuit dicens, Vt destruas inimicum et vltorem.

Verf. 58. *Et — exactori.*

Anghelo, qui carceribus praepositus est.

Verf. 58. *Et — carcerem.*

In supplicium.

Verf. 59. *Dico — exsoluas.*

Donec omne id sustineas, ad quod condemnatus eras, hoc est, nunquam inde exibis: ad hoc enim condemnantur huiusmodi, vt semper puniantur. Nihil autem prohibet, vt, quae dicta sunt, intelligantur iuxta sensum, qui datus est praedicto quinto iuxta Matthaeum capite.

Cap.

*) Christus nimirum, Matth. 5, 25.

Verf. 58. Ὡς — αὐτοῦ.

Δὸς ἐργασίαν, ἤγουν, εἰσάγαγε ἔργον, σπουδὴν, ἀγῶνα, ἀπαλλαγῆναι ἀπὸ αὐτοῦ. ὑποδηλοῖ δὲ ἀντιδίκον μὲν, τὸν σατανᾶν, τὸν κοινὸν ἐχθρὸν· ἄρχοντα δὲ, τὸν Θεὸν, τὸν πάντων κύριον, πρὸς ὃν ἀπαγομέθα μετὰ τοῦ ἐχθροῦ, δίκας ἀπειτηθεσόμενοι τῶν πονηρῶν ἔργων ἡμῶν· ὁδὸν δὲ, τὸν παρόντα βίον, τὸν ἄσατον, ἐν ᾧ ὀδύνομεν μετὰ τοῦ τοιοῦτου αὐτιδίκου ἡμῶν. τούτο δὲ τὸ νόημα καὶ ἕτερον μετεχειρίσατο*) σκοπὸν ἐν τῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον.

Verf. 58. Μήποτε — κριτήν.

Ὁ διάβολος γὰρ, εἰ καὶ ἐχθρὸς ἐστὶ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐνδικητής, ὡς ὁ x) δαυὶδ ἐδίδαξε. y) P. 8, 3.

Verf. 58. Καὶ — πράκτορι.

Τῷ ἀγγέλῳ, τῷ ἐπὶ τῶν κολασηρίων.

Verf. 58. Καὶ — φυλακῆν.

Εἰς κόλασιν.

Verf. 59. Λέγω — ἀποδοῶς.

Ἔως οὗ πᾶν, ὁ καταδικάσθης, ὑποσῆση, τούτα ἔσιν, οὐ μὴ ἐξέλθης ἐκεῖθεν ποτε. αἰεὶ γὰρ καταδικάζονται κολάζεσθαι οἱ τοιοῦτοι. οὐδὲν δὲ κωλύει νοεῖν τὰ ρηθέντα καὶ κατὰ τὴν ἐξήγησιν τὴν ἐν τῷ δηλωθέντι πέμπτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον.

Hh 3

ΚεΦ.

*) His addit Hentenius ex Psalmo: τοῦ καταλύσαι ἐχθρὸν καὶ ἐνδικητήν.

Cap. XLVII. De Galilaeis, et iis, qui
in Siloe, et caetera.

Cap. XIII. v. 1. *Aderant — ipforum.*

Hi Galilaei, quum partes tuerentur Iudae Galilaei, accusati sunt, tanquam qui a Caesare defecissent, et Galilaeam seditione aduersus ipsum repleuissent. Quum ergo quodam tempore congregati essent ac sacrificarent, audiuit hoc Pilatus et ira feruens, mittit in eos milites: ipsisque iugulatis, sanguinem illorum miscuit sacrificiis ipforum. Quae itaque ad rem gestam spectant, ita se habent. Aderant ergo quidam Iudaei, nuntiantes Christo de illis, scire cupientes, vtrum tanquam peccatores ultra omnes suae regionis Galilaeos haec passi essent: ita enim ipsi existimabant.

Verf. 2. *Et respondens — v. 3. peribitis.*

Quum omnes simpliciter essent peccatores, soli illi passi sunt, vt et ipsi darent poenas, et caeteri deprehensi corripentur. Nisi ergo conuertamini a mouenda seditione aduersus regem vestrum, Christum videlicet, subiiciendo vos ipsi, et a malitia ad virtutem: omnes similiter peribitis: hoc est, etiam vos in sacrificiis interficiemini, in quibus extollimini ac gloriamini. Et ita factum est. In festo enim paschae, obsidione capti, a Romanis caesi sunt.

Verf. 4. *Aut — v. 5. peribitis.*

Etiam de his erat quaestio: an propterea casum adeo acerbum passi fuissent, quod essent peccatores

7) αὐτῶν non agnoscit Hentenius in interpretatione. Miror sane. Nec enim de hoc monuit in praefatione,

ΚεΦ. ΜΖ. Περὶ τῶν γαλιλαίων καὶ τῶν ἐν τῷ σιλῳάμ.

Cap. XIII. v. 1. Παρήσαν — αὐτῶν.⁷⁾

Οὗτοι οἱ γαλιλαῖοι, τῆς μερίδος ὄντες ἰούδα τοῦ γαλιλαίου, διεβλήθησαν ὡς ἀποστάται τοῦ καίσαρος, καὶ σάσεως ἐμπιπλῶντες κατ' αὐτοῦ τὴν γαλιλαίαν. ποτὲ γοῦν ὁμοῦ συνελθόντων καὶ θυόντων, μαθῶν τοῦτο πιλάτος, καὶ ἀναξίσσας τῷ θυμῷ, πέμπει κατ' αὐτῶν φρασιώτας, καὶ ἀποσφάξας αὐτούς, τὸ αἷμα τούτων ταῖς θυσίαις αὐτῶν ἀνέμιξε. τὰ μὲν οὖν τῆς ἰσορίας οὕτω. παρήσαν δὲ τινες ἰουδαῖοι, ἀπαγγέλλοντες τῷ χριστῷ περὶ αὐτῶν, ζητοῦντες μαθεῖν, εἰ ὡς ἀμαρτωλοὶ παρὰ πάντας τοὺς ὁμοχάρους γαλιλαίους τοιαῦτα πεπόνθασιν. οὕτω γὰρ⁸⁾ οὗτοι ὄντο.

Verf. 2. Καὶ ἀποκριθεὶς — v. 3. ἀπολείδε.

Πάντων ἀπλῶς ὄντων ἀμαρτωλῶν, μόνοι ἐκεῖνοι πεπόνθασιν, ἵνα δῶσί τε αὐτοὶ δίκην, καὶ παιδευθῶσιν οἱ ὑπολειφθέντες. εἰάν οὖν μὴ μεταβάλῃσθε ἀπὸ τοῦ σασιάζειν κατὰ τοῦ βασιλέως ὑμῶν, τοῦ χριστοῦ δηλονότι, εἰς τὸ ὑποτάττεσθαι αὐτῷ, καὶ ἀπὸ κακίας εἰς ἀρετὴν, πάντες ὁμοίως ἀπολείδε, τουτέστι, καὶ αὐτοὶ ἐν ταῖς θυσίαις ἀναιρεθῆσεσθε, ἐφ' αἷς βρενθῦσεσθε καὶ σεμνύσεσθε. καὶ γέγονεν οὕτως. ἐν τῇ ἑορτῇ γὰρ τοῦ πάσχα ἐκπολιορκηθέντες ἀνηρέθησαν ὑπὸ τῶν ῥωμαίων.

Verf. 4. Ἡ ἐκεῖνοι — v. 5. ἀπολείδε.

Καὶ περὶ τούτων ζήτησις ἦν, εἰ ὡς ἀμαρτωλοὶ παρὰ πάντας τοὺς ἐν ἱερουσαλὴμ τοιοῦτον πικρὸν

H h 4

ἐδέξαν-

tionem, nec αὐτῶν omissum est a Vulgata interprete Latino.

⁸⁾ αὐτοὶ, pro ἑτοί. B.

res ultra cunctos, qui Ierosolymis habitabant: hic enim debitores appellavit peccatores. Ostendit itaque et de ipsis, ac protestatur, quod nisi conuertantur, omnes similiter peribunt: hoc est, et ipsi acerbum accipient finem, sicut etiam acceperunt, a Romanis misere capti. Hinc ergo discamus, quod temporalis fratrum nostrorum exterminatio diuinae in omnes irae exemplum est, facta ad correctionem nostram, propter summam Dei bonitatem, non propter sola illorum peccata. Deinde et parabolam adfert, qua ostendat, quod, nisi resipuerint, peribunt.

Verf. 6. *Dixit autem* — v. 7. *occupat?*

Per ficum infrugiferam indicat synagogam Iudaeorum, foliis quidem lasciuientem ac virentem, verbis videlicet legalibus ac propheticis, sed fructum non ferentem, puta, virtutem. Vineam autem mundus est, utpote plantatus, ut fructum Deo proferret iucundissimum: cultor vero vineae Christus, curam scilicet gerens huiusmodi vineae, ac plantator fidelium: habere autem ficum dicitur pater: hunc namque solum fatetur Iudaeorum synagoga dominum suum. Tres vero anni, tres sunt Iudaeorum gubernationes, ea videlicet, qua sub iudicibus regebantur, ea, qua sub regibus, et ea, qua sub pontificibus. Ait ergo: Succide illam, ut quid etiam terram reddit otiosam?

Verf. 8. *At ille* — *stercora.*

Precatur pro Iudaeis, ut qui ex Iudaeis humanitatem assumpsit: et pro cognatis iuxta carnem obsecrat, ut vel hoc anno relinquantur, videlicet tempore, quo docebat: donec effoderet duritiam, quae

9) μικρὸν καὶ αὐτοὶ. B.

ἔδεξαντο τέλος; ὁφειλέτας γὰρ ἴνυ, τοὺς ἀμαρ-
 τωλοὺς ἀνόμασεν. ἀποφαίνεται τοίνυν καὶ περὶ
 αὐτῶν, καὶ διαμαρτύρεται, ὡς εἰάν μὴ μεταβλη-
 θῶσι, πάντες ὁμοίως ἀπολοῦνται, τουτέστι, καὶ
 αὐτοί⁹⁾ πικρὸν δέξονται τέλος, ὅπερ, ὡσαύτως
 ἔδεξαντο, χαλεπῶς ἔξαναλωθέντες ὑπὸ τῶν ῥω-
 μαίων. μανθάνομεν οὖν ἐντεῦθεν, ὡς ἡ μερικὴ
 τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν ἐξολόθρευσις, δεῖγμα τῆς κα-
 τὰ πάντων θείας ὀργῆς ἐσι, πρὸς διόρθωσιν ἡμῶν
 γινομένη, διὰ τὴν ἀκραν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ,
 καὶ οὐ διὰ μόναις τὰς ἐκείνων ἀμαρτίας αὐτοῖς
 ἐπάγεται. εἴτα τίθησι καὶ παραβολὴν ἐμφαινου-
 σάν, ὡς εἰ μὴ μεταβληθῶσιν, ἀπολοῦνται.

Verf. 6. Ἐλεγε δὲ — v. 7. καταργεῖ;

Συκῆν¹⁾ μὲν ἀκαρπον ὑποδηλοῖ τὴν συναγωγὴν
 τῶν ἰουδαίων, φύλλοις μὲν κομῶσαν καὶ θάλλου-
 σάν, εἶπουν, λόγοις νομικῶσι καὶ προφητικῶσι²⁾
 καρπὸν δὲ μὴ φέρουσαν, ἤγουν, ἀρετὴν. ἀμπε-
 λῶν δὲ, ὁ κόσμος, ὡς φυτευθεὶς ἐπὶ τῷ ἐνεργεῖν
 καρπὸν ἡδίστον τῷ Θεῷ. ἀμπελουργὸς δὲ, ὁ χριστός,
 ὡς ἐπιμελούμενος τοῦ τριούτου ἀμπελῶνος, καὶ
 φυτηκομῶν τοὺς πιστοὺς. ὁ δὲ ἔχων τὴν συκῆν,
 ἐστὶν ὁ πατήρ. τοῦτον γὰρ μόνον κύριον ἑαυτῆς ἡ
 συναγωγὴ τῶν ἰουδαίων ὁμολογεῖ. τρεῖς δὲ ἔτη, εἴ
 τρεῖς πολιτεῖαι τῶν ἰουδαίων, ἢ ὑπὸ τῶν κριτῶν
 ἰδυσκομένη, καὶ ἢ ὑπὸ τῶν βασιλέων, καὶ ἢ ὑπὸ
 τῶν ἀρχιερέων. Φησὶν οὖν, ἔκκοψον αὐτήν, διατὴ
 καὶ τὴν γῆν καθιστᾶ ἀργήν;

Verf. 8. Ὁ δὲ — κόπρια.

Παρακαλεῖ ὑπὲρ τῶν ἰουδαίων, ὡς ἐξ ἰουδαίων
 ἐνανθρωπήσας, καὶ ἰκετεύει ὑπὲρ τῶν κατὰ σάρ-
 κα συγγενῶν, ἀφεθῆναι καὶ τοῦτο τὸ ἔτος, δη-
 λαδὴ, τὸν καιρὸν, καθ' ὃν εἰδίδασκεν, ἕως οὗ

Hh 5

σκάψη

⁹⁾ Forte, συκῆ μὲν ἀκαρπος.

quae in anima eorum erat, instrumento adinonitionis, et mitteret stercorea impinguantia, hoc est, doctrinam, quae ad fructificationem pinguem reddit.

Verf. 9. *Et si — fructum.*

Defectiua oratio est: deficit enim, Bene se habet res, vel bene quidem.

Verf. 9. *Sin — illam.*

In futurum tempus, significat autem tempus, quo Iudaeam obsederunt Romani: tunc enim generaliter synagogam Iudaeorum excidit a terra illa: ac loco eius Christianorum ecclesiam plantavit, quae fructum semper affert. Quod si quis dicat: Non semper infrugifera erat synagoga Iudaeorum in praedictis tribus gubernationibus: quidam enim inter eos fructum attulerunt etiam tempore, quo docebat Christus. Dicemus, quod multorum malitia, paucorum occultat virtutem: et ex eo, quod in ipso abundat, quiduis iudicatur.

Cap. XLVIII. De muliere contracta, spiritum infirmitatis habente.

Verf. 10. *Docebat autem — v. 11. ostio.*

Daemonium imbecillitatis, non sinens illam vivere cum salute.

Verf. 11. *Eratque — v. 12. vocavit.*

Misericordia motus vocavit illam.

Verf. 12. *Et — v. 13. deum.*

Creditura erat mulier et grata futura. Siquidem etiam

²⁾ Hunc ipsum locum respicit Gregorius Nazianzenus, qui cum Codicibus melioribus legit κόπρια. Habet autem περιβλαῖν κόπρια. p. 156. méd. Iterum

σκάψη τὴν σκληρότητα, τὴν περὶ τὰς ψυχὰς αὐτῶν, τῷ ἐργαλείῳ τῆς παραινήσεως, καὶ βά-
 λη κόπρια²) λιπαίνοντα, ταυτέσι, διδασκαλίαν
 πιαίνουσιν εἰς καρποφορίαν.

Verf. 9. Καὶ — καρπόν.

Ἐλλειπτικός ὁ λόγος. λείπει γὰρ τὸ, εὖ ἔχει.

Verf. 9. Ἐι δὲ — αὐτήν.

Εἰς τὸν μέλλοντα καιρὸν. ὑποδηλοῖ δὲ, καθ' ὃν
 ἐπολιόρησαν τὴν παλαιστίνην οἱ βρωμαῖοι. τότε
 γὰρ παγγενῆ τὴν συναγωγὴν τῶν ἰουδαίων ἐξέκο-
 ψε τῆς γῆς ἐκείνης, καὶ ἀντεφύτευσε τὴν ἐκκλη-
 σίαν τῶν χριστιανῶν, τὴν αἰεὶ καρποφοροῦσαν. εἰ
 δὲ τις εἴποι, καὶ μὴν, οὐ πάντα πασιν ἀκαρπία
 ἦν ἡ συναγωγὴ τῶν ἰουδαίων ἐν ταῖς δηλωθεῖσαις
 τρισὶ πολιτείαις· ἐκαρποφόρησαν γὰρ τινες ἐν αὐ-
 ταῖς, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ καιρῷ, καθ' ὃν ἐδίδασκεν
 ἐροῦμεν, ὅτι τῶν πολλῶν ἡ κακία καλύπτει τῶν
 ὀλίγων τὴν ἀρετὴν, καὶ τὸ πᾶν ἀπὸ τοῦ πλεονά-
 ζοντος κρίνεται.

ΚεΦ. ΜΗ. Περὶ τῆς ἐχούσης πνεῦ-
 μα ἀσθενείας.

Verf. 10. Ἦν δὲ διδάσκων — v. 11. ὀκτώ.

Δαιμόνιον ἀβρώσιας, μὴ ἔῶν αὐτὴν ὑγιαῖναι.

Verf. 11. Καὶ ἦν — v. 12. προσεφώνησε.

Σπλαγχνισθεὶς ἐκάλεσεν αὐτήν.

Verf. 12. Καὶ — v. 13. Θεόν.

Πιστεύει καὶ εὐγνωμονεῖν ἔμελλεν ἡ γυνή. καὶ γὰρ
 καὶ

Iterum hunc locum attingens, eodem modo re-
 fert. p. 239. fin. Vtor autem editione Gregorii
 Basil. 1550. quam quondam iuuenis tractaueram.

etiam propter ipsum venerat, et sanata gratias agit. Ideo velociter eam curavit: verbo quidem, vt Deus, manuum vero impositione, tanquam homo.

Figurabat haec mulier communem humanitatem, satanae insultibus debilitatam, et ab affectibus in terram inclinatam, ac humi ad terrena contractam: nec omnino potentem ad coelestia, diuina ac intelligibilia caput sursum erigere: cuius ita misere habentis, misertus est, qui eam formauerat: et per euangelium ad se vocauit ac erexit: vt viam, quae in coelum ducit, recta transiret.

Verf. 14. *Respondens — Sabbathi.*

Christo nihil dixit, veritus eximiam eius virtutem.

Verf. 15. *Respondit — v. 16. Sabbathi?*

Hypocritas nominauit eos, qui cum principe synagogae erant: vtpote fingentes, se legem sabbathi honorare, sed hoc praetextu suam inuidiam defendentes, ac sanitatem, quae sabbathis daretur, prohibentes: quia sabbatho potissimum curabat, ideo quod tunc concursus esset turbarum: et tunc vehementer admirationi habebatur.

Aut hypocritas dixit, quia fingebant, se scire legem, eius autem intellectum ignorabant: si enim curam irrationalis iumenti permittebat, multo magis rationalis, quum longe pretiosior sit homo iumento.

Verf. 17. *Quumque haec diceret — eius.*

Propter reprehensionem, cui contradicere non poterant.

Verf. 17.

3) Etenim in textu habent ὑποκριταί, non ὑποκριτά.

4) Hentenius reddidit, ac si legerit περί. Probo cum utroque meo κατά. Intellego autem ἐνδύ-
μου.

καὶ δι' αὐτὸν ἦλθε, καὶ ἰαθεῖσα εὐχαρισεῖ, διὸ
καὶ ταχέως αὐτὴν ἐθεράπευσε, λόγῳ μὲν, ὡς
θεός· ἐπιθέσει δὲ χειρῶν, ὡς ἄνθρωπος.

Ἐτύπου δὲ ἡ γυνὴ αὕτη τὴν κοινὴν ἀνθρωπό-
τητα, ταῖς ἐπιρραῖαις τοῦ σατανᾶ ἀδενήσασαν,
καὶ ὑπὸ τῶν παθῶν εἰς γῆν συγκύπτουσαν, καὶ
χαμαὶ πρὸς τὰ γειρὰ συρομένην, καὶ μὴ δυνα-
μένην ἀνακύψαι ὁλοῦς πρὸς τὰ οὐράνια καὶ θεῖα
καὶ νοητὰ, ἣν οὕτως ἐλεεινᾶς ἔχουσιν. ὠκτερεν
ὁ πλάτης αὐτῆς, καὶ ἐκάλεσε πρὸς ἑαυτὸν διὰ
τοῦ εὐαγγελίου, καὶ ἀνῆρθωσεν εἰς τὸ εὐδυπο-
ρεῖν τὴν πρὸς οὐρανὸν ἀνάγουσαν ὁδόν.

Verf. 14. Ἀποκριθεῖς — σαββάτου.

Πρὸς τὸν χριστὸν οὐδὲν εἶπεν, εὐλαβούμενος τὴν
ὑπερβάλλουσαν ἀρετὴν αὐτοῦ.

Verf. 15. Ἀπεκρίθη — v. 16. σαββάτου;

Ἐποκριτῶς³⁾ ὠνόμασε τοὺς⁴⁾ κατὰ τὸν ἀρχι-
συνάγωγον, ὡς ὑποκρινομένους μὲν τιμᾶν τὸν τοῦ
σαββάτου νόμον, ἐκδικοῦντας δὲ τὸν φθόνον ἑαυ-
τῶν, καὶ κωλύοντας τὴν ἐν σαββάτῳ θεραπεί-
αν, διότι ἐν σαββάτῳ μάλιστα θεραπεύων, διὰ
τὴν τηλικαῦτα συνδρομὴν τῶν ὄχλων τηλικαῦτος
διαφερόντως ἐθαυμάζετο.

Ἡ ὡς ὑποκρινομένους μὲν εἰδέναι τὸν νόμον,
ἀγνοοῦντας δὲ τὴν διάνοιαν αὐτοῦ. εἰ γὰρ τὴν
ἐπιμέλειαν τοῦ ἀλόγου ζώου συνεχώρησε,⁵⁾ πολ-
λῶ μᾶλλον τὴν τοῦ λογικοῦ. τιμιώτερος γὰρ τοῦ
κτήνους ὁ ἄνθρωπος.

Verf. 17. Καὶ ταῦτα λέγοντος — αὐτῶ.

Διὰ τὸν ἀναντιρρήτον ἔλεγχον.

Verf. 17.

μουμένους, κρίνοντάς. Qui eodem modo, ut
ille, sentiebant. Ita infra ad 16, 20. bis occurrit
κατὰ, de toto vitae genere et consuetudine.

5) συνεχώρησαν. A.

Verf. 17. *Et omnis — eo.*

Tanquam ab invidia libera, et tanquam ab ipso affecta beneficio.

Cap. XLIX. De parabolis.

Verf. 18. *Dicebat — v. 19. ramis eius.*

Hanc similitudinem vocavit Matthaeus parabolam, quam tertiam ordinavit vigesimo quarto euangelii sui capite: et in ipso lege eius enarrationem.

Verf. 20. *Rurfus — v. 21. totum.*

Hoc est, tota farina. Hanc quoque similitudinem ille dicto capite nominans parabolam, quarto loco collocavit, et quaere etiam ibi eius interpretationem.

† † Haec habent interpretationem accuratissimam. Mulier enim est, ecclesia dei: fermentum autem, diuina et a deo scripta lex: tres vero partes mentis sunt tria fata, affectus vehementior, intellectus et desiderium meliorum operum, in quibus diuinus intellectus quodammodo confermentatus totam mentis naturam simul fermentauit.

Cap. L. De eo, qui dominum interrogabat, an pauci essent, qui salutem consequerentur?

Verf. 22. *Et — v. 23. qui salutem consequuntur?*

Εἰπεν dixit, ponitur hoc loco pro interrogavit. Quidam autem interpretantur εἰπεν, εἶ, id est, dixit, sane: vt sit sensus, Dixit: sane pauci sunt, qui saluantur.

Verf. 23.

*) ὡσαύτως, omittit. B.

Verf. 17. Καὶ πᾶς — αὐτοῦ.

Ὡς ἀπηλλαγμένος βασκανίας, καὶ ὡς εὐεργετούμενος ὑπ' αὐτοῦ.

ΚεΦ. ΜΘ. Περὶ τῶν παραβολῶν.

Verf. 18. Ἐλεγε — v. 19. κλάδοις αὐτοῦ.

Ταύτην τὴν ὁμοίωσιν, παραβολὴν^{γ)} ὠνόμασεν γ) Matt. 13, 31. ὁ ματθαῖος, ἣν καὶ τρίτην ἔταξεν ἐν τῷ εἰκοσῷ τετάρτῳ κεφαλαίῳ αὐτοῦ. — καὶ ἀνάγνωδι τὴν ἐξήγησιν αὐτῆς ἐν ἐκείνῳ.

Verf. 20. Πάλιν — v. 21. ὅλον.

Ὅλον τὸ ἄλευρον. καὶ ταύτην δὲ τὴν ὁμοίωσιν ὡσαύτως^{δ)} παραβολὴν^{ε)} ἐκείνος ὠνόμασας ἐν z) Matt. 13, 33. ἐκείνῳ τῷ^{ζ)} κεφαλαίῳ τετάρτῃν ἔταξε, καὶ ζήτησον καὶ τὴν ταύτης ἐρμηνείαν ἐκεῖ.

[Ταῦτα^{δ)} ἔχουσιν ἐξήγησιν ἀκριβεστάτην. γυνὴ μὲν ἐστίν, ἡ Θεοῦ ἐκκλησία· ζύμη δὲ, ὁ Θεὸς καὶ Θεόγραφος νόμος· ψυχῆς τε τριμερία, τὰ τρία σάτα, θυμὸς, λόγος, πόθος τῶν κρείττωνων ἔργων, ἐν οἷς ὁ Θεὸς συμφυραθεὶς πῶς λόγος, ὅλην συνεζύμωσε τὴν τῆς ψυχῆς φύσιν.]

ΚεΦ. Ν. Περὶ τοῦ ἐπερωτήσαντος, εἰ ὀλίγοι οἱ σωζόμενοι.

Verf. 22. Καὶ — v. 23. σωζόμενοι;

Ἐπιταῦθα τὸ ἔπεν, ἀντὶ τοῦ, ἠρώτησε τέθειται. τινὲς δὲ^{ε)} τὸ εἰ, ἀντὶ τοῦ, ἄρα ἐρμηνεύουσιν, οἷον, ἄρα ὀλίγοι οἱ σωζόμενοι;

Verf. 23.

γ) ἐν τῷ κεφαλαίῳ ἐκείνῳ. Β.

δ) Haec a manu prorsus recenti in margine habet. A. Hentenius non agnoscit.

ε) καὶ τὸ. Β.

Verf. 23. *Ipsè vero* — v. 24. *portam.*

Ad interrogationem quidem non respondit, eo quod superflua esset et insipiens. Quid enim prodest discere, paucine sint, an multi, qui salventur: solum autem dixit modum, quo posset quispiam saluus fieri, et docuit, quod ad salutem ingredi oporteat per angustam portam: hoc enim potius necessarium erat discere.

De angusta autem porta dictum est quinto iuxta Matthaeum capite: et ibi quaere dicti illius interpretationem: Intrate per angustam portam.

Verf. 24. *Quia multi* — *poterunt.*

Qui non per angustam portam, sed per latam plateam gradiuntur. Ibi autem et de platea inuenies.

Verf. 25. *Quum autem* — v. 26. *docuisti.*

Ponit per parabolam timorem his imminentem, qui suam negligunt salutem. Effugit enim patremfamilias sedentem, suosque amicos recipientem, deinde surgentem ac domus suae ostium cludentem, nec aliis ingredi permittentem. Ipse ergo Christus paterfamilias intelligitur: domus autem, regnum coelorum. Per hoc ergo, quod sedet, et amicos recipit, significatur vsque ad mundi consummationem expectare, et eos, qui digni sunt, recipere: per hoc vero, quod surgit et ostium claudit: finis mundi denotatur.

Qui autem foris stant, dici possunt infideles Iudaei, quaerentes intrare, ac dicentes ad Deum: Comedimus ac bibimus coram te: sacrificantes enim edebant ac bibebant in templo: et in plateis nostris docuisti, plateas appellantes synagogas, in quibus

Antea *ὄλκῃ*, nunc ex correct. eiusdem manus *ἐξέλεσθαι*. Mox, *διὰ τὸ ἐγερθῆναι*, inserto isto *διὰ*. B.

Verf. 23. Ὁ δὲ — v. 24. πύλης.

Πρὸς μὲν τὴν ἐρώτησιν οὐκ ἀπεκρίθη, διὰ τὸ περιττὴν εἶναι καὶ ἀνόητον. τί γὰρ ὠφελεῖται ὁ μαθητὴς, εἴτε ἕλιγοι, εἴτε πολλοὶ οἱ σωζόμενοι; μόνον δὲ τὸν τρόπον εἶπε, δι' οὗ ἂν τις σωθῆι, καὶ ἐδίδαξεν, ὅτι χρὴ εἰσελθεῖν εἰς τὴν σωτηρίαν διὰ τῆς σενῆς πύλης. τοῦτο γὰρ ἦν μᾶλλον ἀναγκαῖον μαθεῖν.

Εἴρηται δὲ περὶ τῆς σενῆς πύλης ἐν τῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον, καὶ ζήτησον ἐκεῖ τὴν ἐξήγησιν τοῦ εἰσελθετε^a) διὰ τῆς^a) Matth. 7, 13. σενῆς πύλης.

Verf. 24. Ὅτι πολλοὶ — ισχύσουσιν.

Ὅσοι μὴ διὰ τῆς σενῆς πύλης, ἀλλὰ διὰ τῆς πλατείας ὀδύουσιν. ἐκεῖ δὲ καὶ περὶ τῆς πλατείας εὐρήσεις.

Verf. 25. Ἀφ' οὗ — v. 26. ἐδίδαξας.

Τίθησι παραβολὴν, φόβον ἐπικρεμῶσαν τοῖς ἀμελοῦσι τῆς σωτηρίας αὐτῶν. πλάττει γὰρ οἰκοδεσπότην τινὰ καθήμενον καὶ ὑποδεχόμενον τοὺς φίλους αὐτοῦ, εἶτα ἐγειρόμενον καὶ ἀποκλείοντά τὴν θύραν τοῦ οἴκου αὐτοῦ, καὶ μὴ συγχωροῦντα τοῖς ἄλλοις εἰσελθεῖν. νοεῖται δὲ οἰκοδεσπότης μὲν, αὐτὸς οἶκος δὲ, ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. καὶ δηλοῦται διὰ μὲν τοῦ καθέζεσθαι καὶ ὑποδέχεσθαι τοὺς φίλους, τὸ ἀναμένειν ἀχρι τῆς τοῦ κόσμου συντελείας καὶ ὑποδέχεσθαι τοὺς¹) ἀξίους· διὰ δὲ τοῦ ἐγειρῆθαι καὶ ἀποκλείσθαι τὴν θύραν, τὸ τοῦ κόσμου τέλος.

Οἱ δὲ ἔξω ἑσῶτες, εἴεν ἂν οἱ ἄπιστοι Ἰουδαῖοι, ζητοῦντες εἰσελθεῖν, καὶ λέγοντες πρὸς τὸν Θεόν· ὅτι ἐφάγομεν καὶ ἐπίομεν ἐνώπιόν σου. θύοντες γὰρ, ἡθιον καὶ ἔπινον παρὰ τῶ ναῶ· καὶ ὅτι ἐν ταῖς πλατείαις ἡμῶν ἐδίδαξας, πλατείας ὀνο-

quibus Deus eos docebat, per legales ac propheticos libros loquens, quum hi in synagogis legentur.

Possunt quoque, qui foris stant, dici fideles negligentes: qui comederunt ac biberunt coram eo, pretiosum eius corpus, sanctumque ipsius sanguinem: et in quorum ecclesiis ac congregationibus docuit per euangelium, aliasque scripturas a Deo inspiratas.

Verf. 27. *Et dicit — sitis.*

Quemadmodum cognoscit cognoscentes se, ita rursus voluntarie ignorat illos, qui voluntarie ipsum ignorant: ac reprobant illos, qui se reprobant. Voluntarie autem reprobant ipsum, non solum infideles Iudaei, sed fideles etiam negligentes: illi quidem voluntarie excoecati, ac voluntarie obsurdescentes ad miracula et doctrinas ipsius: hi vero ex ignauia, eius praecepta spernentes: quanquam nouerunt, quod, qui ea spernit, ipsum spernit.

Verf. 27. *Discedite — iniustitiam.*

Hoc est, peccatum: quicumque enim peccat, iniuria afficit, aut seipsum tantum, aut etiam alterum.

Verf. 28. *Ibi — dentium.*

Ibi: hoc est, tunc in illo tempore erit fletus, qui consolationem non recipiet: et stridor dentium, ex intolerabili dolore proueniens.

Verf. 28. *Quum — foras.*

Hoc praesertim ad Iudaeos dictum est, qui insolentebant eo, quod de semine essent Abrahae ac caeterorum.

Verf. 29.

²⁾ τίμιον, pro ἀγιον. A.

³⁾ Nimirum πατριάρχων.

μάζοντες, τὰς συναγωγὰς, ἐν αἷς οἱ θεοὶ ἐδίδασκεν αὐτοὺς διὰ τῶν νομικῶν καὶ προφητικῶν βίβλων φθεγγόμενος, αἵτινες ὑπανεγινώσκοντο τούτοις ἐν ταῖς συναγωγαῖς.

Εἶεν δ' ἂν ἔξω ἑσῶτες καὶ τοιαῦτα λέγοντες, καὶ οἱ ἀμελεῖς πιστοὶ, οἵτινες ἔφαγον καὶ ἔπιον ἐνώπιον αὐτοῦ τὸ τίμιον αὐτοῦ σῶμα, καὶ τὸ ἅγιον²⁾ αὐτοῦ αἷμα, καὶ ὦν ἐν ταῖς συναγωγαῖς ἐδίδαξε, διὰ τοῦ εὐαγγελίου, καὶ διὰ τῶν ἄλλων θεοπνεύστων γραφῶν.

Verf. 27. Καὶ ἔρεῖ — ἑσέ.

Ὡσπερ γινώσκει τοὺς γινώσκοντας αὐτόν, οὕτω πάλιν ἑκουσίως ἀγνοεῖ τοὺς ἑκουσίως ἀγνοοῦντας αὐτόν, καὶ ἀποπροσποιεῖται τοὺς ἀποπροσποιούμενους αὐτόν ἑκουσίως δὲ αὐτόν ἀγνοοῦσιν, οὐ μένον οἱ ἀπίστοι Ἰουδαῖοι, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀμελεῖς πιστοὶ οἱ μὲν ἐδελοτυφλώττοντες καὶ ἐδελοκωφοῦντες πρὸς τὰ θαύματα καὶ τὰς διδασκαλίας αὐτοῦ οἱ δὲ ἐκ ἔχθυμίας ἀθετοῦντες τὰς ἐντολάς αὐτοῦ, καίτοι γινώσκοντες, ὅτι ὁ ἀθετῶν αὐτὰς, αὐτόν ἀθετεῖ.

Verf. 27. Ἀπόσητε — ἀδικίας.

Τῆς ἀμαρτίας. πᾶς γὰρ ἀμαρτάνων, ἀδικεῖ ἢ μόνον ἑαυτόν, ἢ καὶ ἕτερον.

Verf. 28. Ἐκεῖ — ὀδόντων.

Τὸ ἐκεῖ, ἀντὶ τοῦ, τότε, ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ ἔσαυ ὁ κλαυθμὸς ὁ ἀπαράκλητος, καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων, ὁ ἐξ ἀφορήτου πόνου γινόμενος.

Verf. 28. Ὄταν — ἔξω.

Τοῦτο προηγουμένως πρὸς τοὺς Ἰουδαίους εἴρηται, μέγα φρονοῦντας ἐπὶ τῷ εἶναι σπέρμα τοῦ ἀβραάμ καὶ τῶν ἄλλων.³⁾

Verf. 29. *Et venient — Dei.*

Venient ad fidem, et ut Deo sese gratos exhibeant, qui ex gentibus conuertentur a quatuor mundi partibus, ortu et occasu, septentrione ac meridie. Per aquilonem namque septentrionalis pars significatur, per austrum vero meridies: accubitum autem dicit, requiem ac fruitionem.

Verf. 30. *Et ecce — primi.*

Fideles ex gentibus: qui nunc quidem postremi videntur: utpote qui filium agnouerunt: erunt autem tunc primi, propter sinceram eorum fidem.

Verf. 30. *Et — postremi.*

Infideles Iudaei nunc quidem primi videntur, utpote qui primi Deum agnouerunt: nam filius meus (inquit) primogenitus Israel: tunc autem postremi erunt propter eorum infidelitatem.

Intelligitur autem sermo et de fidelibus, qui in praesenti vita esse videntur postremi, erunt autem primi in futuro seculo et rursus e contrario.

Cap. LI. De his, qui suadebant, ut secederet propter Herodem.

Verf. 31. *Eodem die — occidere.*

Audito, quod eiciendi essent foras, quodque futuri essent postremi, accensi sunt ira: et simulata benevolentia suadent illi, ut exeat ac secedat: hoc quidem praetextu, ne ab Herode occidatur: in veritate autem, ne praesens ac miracula edens, glorificetur et attrahat turbam.

Verf. 32.

4) γὰρ, abest. A.

Verf. 29. Καὶ ἤξουσιν — τοῦ Θεοῦ.

Ἡξουσι πρὸς τὴν πίσιν καὶ τὴν εὐαρέστησιν τοῦ Θεοῦ οἱ ἐξ ἔθνῶν, ἀπὸ τῶν τεσσάρων μερῶν τοῦ κόσμου, ἀνατολῆς καὶ δύσεως καὶ ἀρκτου καὶ μεσημβρίας. διὰ μὲν ⁴⁾ γὰρ τοῦ βορρᾶ, τὸ ἀρκτῶν μέρος δηλοῦται· διὰ δὲ τοῦ νότου, τὸ μεσημβρινόν. ἀνάκλισιν δὲ λέγει, τὴν ἀνάπαυσιν, τὴν ἀπόλαυσιν.

Verf. 30. Καὶ ἰδοὺ — πρῶτοι.

Οἱ ἐξ ἔθνῶν πιστοί, οἱ δοκοῦσι μὲν ἔσχατοι νῦν, ὡς ἔσχατοι τὸν υἱὸν ἐπιγνόντες· ἔσονται δὲ πρῶτοι τότε, διὰ τὴν εἰλικρινῆ πίσιν αὐτῶν.

Verf. 30. Καὶ εἰσι — ἔσχατοι.

Οἱ ἀπίστοι ἰουδαῖοι, οἱ δοκοῦσι μὲν πρῶτοι νῦν, ὡς πρῶτοι τὸν Θεὸν ἐπιγνόντες. υἱός, ^{b)} γὰρ φησι, b) Exod. 4, 22. πρωτότοκός μου ἰσραήλ· ἔσονται δὲ ἔσχατοι τότε, διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν.

Νοεῖται ὁ λόγος καὶ περὶ τῶν πιστῶν, τῶν δοκούντων μὲν εἶναι ἔσχατων ἐν τῷ παρόντι βίῳ· ἔσομένων δὲ πρῶτων ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι, καὶ αὐθις ἐναλλάξ.

Κεφ. ΝΑ. Περί τῶν εἰπόντων τῷ Ἰησοῦ διὰ Ἡρώδη.

Verf. 31. Ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ — ἀποκτεῖναι.

Ἀκούσαντες, ὅτι ἐκβλήθησονται ἔξω, καὶ ὅτι ἔσονται ἔσχατοι, ἀνήφθησαν εἰς ὀργήν, καὶ ὑποκρινόμενοι εὐνοίαν, συμβουλεύουσιν αὐτῷ ἐξελθεῖν καὶ ἀναχωρεῖσαι· προφάσει μὲν, ἵνα μὴ ὑπὸ Ἡρώδου ἀνακρεθῆ· τῇ δ' ἀληθείᾳ, ἵνα μὴ παρῶν καὶ θαύματα ποιῶν, δοξάζηται καὶ ἐφελκύη τὸν ὄχλον.

Verf. 32. *Et ait — consummor.*

Cognita eorum versutia, clementer ac scite respondet, dicens: Ite et dicite vulpi illi: hoc est, dolo morumque difficultati, quae in vobis est. Quatquam enim hic sermo Herodi videtur attribui, ad ipsos tamen respicit. Hodie vero et Cras, etsi enumeratorum dierum significatiua apparent, at tamen temporis significant breuitatem. Solemus enim, quando modicum tempus indicare volumus, hodie et cras dicere. Similiter etiam, quod dicit, Tertio die consummor, indicat se non multo post moriturum. Haec autem dixit, vt iram ac inuidiam eorum mitigaret.

Verf. 33. *Tamen — ambulare.*

† Quidam aiunt, Hodie et Cras eum dicere de diebus, quibus miracula ibi erat editurus, tertium vero eum, qui post hos erat futurus, in quo consummandus erat, ac iter Ierosolyma versus inchoaturus, vt in ea moreretur.

Oportet me hodie et cras, siue modico tempore operari, quae dixi: et perendie ambulare: id est, insequenti die transire a vita praesenti, siue postmodum occidi a vobis, qui Ierosolymis principatum tenetis.

Verf. 33. *Quia — Ierosolymis.*

Ironice hoc dixit, obiurgans Ierusalem, tanquam prophetarum homicidam. Est autem huiusmodi sententia sermonis: Quum me dicat prophetam, utique occidet: impossibile enim est, siue insuetum, vt propheta alibi occidatur, quam in ea.

Verf. 34.

3) *καί*, abest. A.

3) Haec in contextu habet B. post *Φρόνον αὐτῶν*. Sed A. in margine exhibet.

Verf. 32. Καὶ εἶπεν — τελειοῦμαι.

Γνοὺς τὴν πανουργίαν αὐτῶν, ἀνεξικακῶς καὶ εὐφυῶς ἀποκρίνεται λέγων· περρυθύντες εἶπατε τῇ ἀλώπεκι ταύτῃ, τούτέσι, τῇ δολιότητι, τῇ δυστροπία τῇ ἐν ὑμῖν. τοιοῦτον γὰρ ἡ ἀλώπηξ. εἰ γὰρ καὶ⁵⁾ πρὸς ἠρώδην ὁ λόγος ἀποτεταῖσθαι δοκεῖ, ἀλλά γε πρὸς αὐτοὺς ὄρα· τὸ δὲ σήμερον καὶ αὔριον, εἰ καὶ ἡριθμημένων ἡμερῶν σημαντικά φαίνονται, ἀλλ' οὖν συντομίαν καιροῦ παραδηλοῦσιν. εἰώδαμεν γὰρ, ὅταν ὀλίγον καιρὸν ἐμφῆναι θέλωμεν, σήμερον καὶ αὔριον λέγειν. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ τῇ τρίτῃ τελειοῦμαι, τὸ οὐκ εἰς μακρὰν ἀποθανεῖν αὐτὸν ὑποσημαίνει. ταῦτα δὲ εἶπε, παραμυθούμενος τὴν ὀργὴν καὶ τὸν φθόνον αὐτῶν.

Verf. 33. Πλὴν — πορεύεσθαι.

[Τινὲς⁶⁾ δὲ Φασι, τὸ σήμερον καὶ αὔριον περὶ δύο ἡμερῶν λέγειν, ἐν αἷς ἐκεῖ θαυματουργεῖν ἐμελλε· τρίτην δὲ, τὴν μετ' αὐτάς, ἐν ἣ τελειωθῆναι φησι, εἶπουν, ἀρξάσθαι τῆς ἐπὶ θάνατον πορείας, καὶ βαδίζειν ἐπὶ τὰ ἱεροσόλυμα.]

Χρή με σήμερον καὶ αὔριον ἐνεργῆσαι, ἃ εἶπον, ἤγουν, ἐπ' ὀλίγον καιρὸν, καὶ τῇ ἐχομένῃ πορεύεσθαι, εἶπουν, τῇ ἐφεξῆς⁷⁾ ἡμέρᾳ μεταβῆναι ἀπὸ τῆς παρουσίας ζωῆς, τούτέσι, μετὰ τοῦτο ἀποθανεῖν, ὑφ' ὑμῶν δηλονότι τῶν ἐν ἱερουσαλήμ ἀρχόντων.

Verf. 33. Ὅτι — ἱερουσαλήμ.

Εἰρωνικῶς τοῦτο εἶπε, διασύρων τὴν ἱερουσαλήμ, ὡς προφητοκτόνον. ἔστι δὲ ὁ νοῦς τοῦ λόγου τοιοῦτος· ὅτι ἐπεὶ προφήτην με λέγει, πάντως ἀποκτενεῖ με. ἀνένδεκτον γὰρ, ἦται, ἀσύνηδες, προφήτην ἀναιρεθῆναι ἐκτὸς αὐτῆς.

I i 4

Verf. 34.

7) πορεύεσθαι, hic repetit. A.

Verf. 34. *Ierusalem — noluitis.*

Haec etiam scripsit Matthaeus quinquagesimo sexto capite: et in eo lege ipsorum expositionem. Nidum autem vocat, pullorum multitudinem.

Verf. 35. *Ecce — vestra.*

Deserta videlicet, sicut addidit Matthaeus: vbi etiam hoc dictum consequenter declaratum est.

Verf. 35. *Dico — domini.*

Quousque veniat tempus, quum hoc dixeritis. Horum autem omnium in eo loco consequenter interpretationem inuenies.

Cap. LII. De hydropico.

Cap. XIV. v. 1. *Et factum est — eum.*

Et hic pharisaeus, tanquam prophetam, vocauit eum ad conuiuium, opinionem venari cupiens, quod ipsi non inuideret. Erant enim quidam inter pharisaeos semimali, et qui caeteris erant praestantiores. Sequutus est autem et hic Christus occasionem vtilitatis, pharisaei, faciens in domo eius prandium. Caeteri vero obseruabant eum, an faceret quippiam in sabbatho, quod praeter legem esset.

Verf. 2. *Et ecce — illum.*

Erat stans, nec audens petere curationem propter sabbathum et pharisaeos: solum autem apparet, vt quum ille vidisset, miseratione moueretur erga ipsum ac hydropisi liberaret.

Verf. 3. *Et — pharisaeos.*

Qui etiam ibi simul erant inuitati.

Verf. 34. Ἱερουσαλήμ — ἠθελήσατε.

Ταῦτα καὶ ὁ ματθαῖος ἀνέγραψεν ἐν τῷ πεντηκοστῷ ἔκτῳ κεφαλαίῳ, καὶ ἀνάγνωθι ἐν ἐκείνῃ τὴν ἐξήγησιν αὐτῶν. νοσσιὰν δὲ νῦν λέγει, τὸ πλήθος τῶν νεοσσῶν.

Verf. 35. Ἴδου — ὑμῶν.

Ἐρημος, δηλονότι, καθὼς προσέθηκεν ὁ ματ- c) Matth. 23, 38
θαῖος. καὶ τοῦτο δὲ τὸ ῥητὸν ἐφεξῆς ἐκεῖ διηρμήνευται.

Verf. 35. Λέγω — κυρίου.

Ἔως ἀν ἦξη ὁ καιρὸς, ὅτε εἶπητε τόδε. καὶ τούτων δὲ πάντων ἀκολούθως ἐν ἐκείνῳ τῷ κεφαλαίῳ τὴν ἐρμηνείαν εὐρήσεις.

Κεφ. NB. Περὶ τοῦ ὑδρωπικοῦ.

Cap. XIV. v. 1. Καὶ ἐγένετο — αὐτόν.

Καὶ οὗτος ὁ Φαρισαῖος, ὡς προφήτην αὐτόν ἐκάλεσεν εἰς ἐσίασιν, ὑπόληψιν τοῦ μὴ βασκαίνειν θηρώμενος. ἦσαν γὰρ καὶ ἐν τοῖς Φαρισαίοις τινὲς ἐξ ἡμυσείας πονηροὶ, καὶ τῶν ἄλλων διαφορώτεροι. ἔπετο δὲ ὁ χριστὸς, ἀφορμὴν κἀνταῦθα ὠφελείας τοῦ Φαρισαίου καὶ τῶν κατὰ τὸν οἶκον αὐτοῦ ποιούμενος τὴν ἐσίασιν· οἱ δὲ λοιποὶ Φαρισαῖοι παρετήρουν αὐτόν, εἰάν τι ποιήσῃ παρὰ τὸν νόμον ἐν τῷ σαββάτῳ.

Verf. 2. Καὶ ἰδου — αὐτοῦ.

Ἦν ἰσάμενος, καὶ μὴ τολμῶν μὲν ζητῆσαι θεραπείαν, διὰ τὸ σαββατὸν καὶ τοὺς Φαρισαίους· φαινόμενος δὲ μόνον, ἵνα ἰδὼν οἰκτειρήσῃ τοῦτον ἀφ' ἑαυτοῦ, καὶ ἀπαλλάξῃ τοῦ ὑδρωπος.

Verf. 3. Καὶ — Φαρισαίους.

Ἐκεῖ καὶ αὐτοὺς συγκεκλημένους.

Verf. 3. *Dicens — tacuerunt.*

Etiam alibi simile quid interrogati obmutuerunt: neque enim dicere poterant, quod prohibuisset lex benefacere in sabbatho.

Verf. 4. *Et — dimisit.*

Apprehendit, hoc est, tetigit eum.

Verf. 5. *Et respondens — sabbathi?*

Hoc enim lex permittebat. Quodsi irrationale animal a periculo extrahi non prohibebat in sabbatho, multo magis rationale, cuius commodo vivebat irrationale. O profundam sapientiam! quomodo variis temporibus sabbatho tribuens sanitates, diuersis ad id usus est responsionibus, omnibusque insolubilibus; docens, quod a corporalibus operibus iubebat lex quiescere, non a spiritualibus.

Verf. 6. *Et non — haec.*

Quum manifesta esset veritas.

Cap. LIII. De non amandis primis accubitibus.

Verf. 7. *Dicebat — eligerent.*

Intendens, id est, obiurgans aut indignans, quia primos accubitus eligebant: tunc enim eos hoc facere videbat.

Verf. 7. *Dicens ad eos.*

Ad vnumquemque illorum.

Verf. 8. *Quum — v. 9. tenere.*

Admonet, ne se honoratioribus praeponant, neque

8) Etsi ἐπέχειν hanc notionem habere potest: tamen hic aliena est, propter additum πῶς. Igitur id etiam

Verf. 3. Λέγων — ἡσύχασαν.

Καὶ ἄλλοτε γὰρ τοιοῦτον ἐρωτηθέντες ἐπεσομί-
θησαν. οὐδὲ γὰρ ἠδύναντο λέγειν, ὅτι ἐκώλυσε
ὁ νόμος ἀγαθοποιεῖν ἐν σαββάτῳ.

Verf. 4. Καὶ — ἀπέλυσε.

Ἐπιλαβόμενος, ἀντὶ τοῦ, ἀψάμενος αὐτοῦ.

Verf. 5. Καὶ ἀποκριθεὶς — σαββάτου;

Τοῦτο γὰρ ἐπέτρεπεν ὁ νόμος. εἰ δὲ τὸ ἄλογον
ζῶον οὐκ ἐκώλυσε ἀνασπᾶν ἐκ τοῦ κινδύνου, πολ-
λῶ μᾶλλον τὸ λογικόν, δι' ὃ καὶ τὸ ἄλογον. ὦ
βάθος σοφίας! πῶς διαφόρως ἐν σαββάτῳ θερα-
πεύσας, διαφόρους ἀπολογίας αὐτοῦ πεποιήται,
καὶ πάσας ἀναντιρρήτους; διδάσκων, ὅτι ἀπὸ
τῶν βιωτικῶν ἔργων σαββατίζειν, ἦτοι, σχολά-
ζειν, ἐκέλευσε ὁ νόμος· οὐ μὴν ἀπὸ τῶν πνευμα-
τικῶν.

Verf. 6. Καὶ οὐκ — ταῦτα.

Φανερᾶς οὔσης τῆς ἀληθείας.

ΚεΦ. ΝΓ. Περὶ τοῦ μὴ ἀγαπᾶν
τὰς πρωτοκλισίας.

Verf. 7. Ἐλεγε — ἐξελέγοντο.

Ἐπέχων, ἀντὶ τοῦ, μεμφόμενος,⁸⁾ διότι τὰς
πρώτας κατακλίσεις ἐξελέγοντο. ἑώρα γὰρ αὐ-
τοὺς τοῦτο ποιοῦντας τῆνικαῦτα.

Verf. 7. Λέγων πρὸς αὐτούς.

Πρὸς ἕκασον αὐτῶν.

Verf. 8. Ὅταν — v. 9. κατέχειν.

Παραινεῖ, μὴ ἐπιπηδᾶν ταῖς προτιμήσεσι, μηδὲ
προ-
etiam permutavit cum διότι. Ἐπέχειν est h. l.
πρὸ προσέχειν.

que ante alios sese collocent. Per parabolam autem admonitionem contexens, absque inuidia eos redarguit: nam huiusmodi sunt parabolicae admonitiones. Per nuptias vero omne prandium, omnemque coenam significauit: inuitari enim ad nuptias honorificentius videbatur, quam ad prandium, aut coenam vocari.

Verf. 10. *Sed — tecum.*

Dilatat sermonem, ostendens et confusionem ab impudentia nasci et gloriam a verecundia: et utriusque ad modestiam adhortatur. Deinde infert etiam vniuersalem sententiarum collectionem ad confirmationem adhortationis, dicens:

Verf. 11. *Omnis enim — extolletur.*

Ille quidem deiicietur. Hic autem extolletur, non tantum apud homines recte iudicantes, verum etiam multo magis apud Deum.

Verf. 12. *Dicebat — v. 14. iustorum.*

Vide, totius utilitatis argumentum conuiuium fecit: postquam enim admonuit, quae ad inuitatos maxime pertinerent, admonet etiam, quod expedit conuiuatori. Non dixit autem, *Quum nuptias feceris, sed, Quum prandium feceris aut coenam.* In nuptiis enim necessarium est amicos, et fratres, et cognatos, et vicinos diuites inuitare ad honorem nuptiarum.

Quidam tamen per prandium et coenam nuptias intelligi dicunt. Est autem docendi mos non tantum mala prohibere, sed vtilia quoque consulere: illa, ne fiant, haec vero, ut fiant.

Non

2) πένον; videtur legisse Hentenius. Ergo eius interpretatio claudicat.

προτάττειν ἑαυτοὺς τῶν ἄλλων. διὰ παραβολῆς δὲ τὴν παραινεσιν ἐξυθαίνων, ἀνεπαχθέστερον αὐτῶν καθάπτεται. τιαῦται γὰρ αἱ παραβολικαὶ παραινήσεις. διὰ τῶν γάμων δὲ, πᾶν ἄριζον καὶ πᾶν δεῖπνον ἐνέσθηνε. τὸ καλεῖσθαι γὰρ εἰς γάμους, τιμιώτερον ἐδόκει τῆς εἰς ἄριζον ἢ δεῖπνον κλήσεως.

Verf. 10. Ἄλλ' — σοι.

Πλατύνει τὸν λόγον, δεικνύων καὶ τὴν ἀπὸ τῆς αὐθαδείας ἀσχύνην, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς εὐλαβείας δόξαν, καὶ ἐκατέρωθεν εἰς μετριοφροσύνην προτρέπομενος. εἶτα ἐπιφέρει καὶ γνωμολογίαν καθολικὴν, εἰς βεβαίωσιν τῆς παραινήσεως, λέγων.

Verf. 11. Ὅτι πᾶς — ὑψωθήσεται.

Ὁ μὲν ταπεινωθήσεται, ὁ δὲ ὑψωθήσεται, οὐ μόνον παρὰ τοῖς θεοῖς φρονούσιν ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ πρὸ τούτων, παρὰ τῷ θεῷ.

Verf. 12. Ἐλεγε — v. 14. δικαίω.

Ὁρα, ⁹⁾ πόσης ἀφελείας ὑπόθεσιν ¹⁾ τὴν ἐσίασιν ἐποίησατο; παραινεσας γὰρ τὰ εἰκότα τοῖς κεκλημένοις, παραινεῖ καὶ τῷ κεκληκότι. οὐκ εἶπε δὲ, ὅτι ὅταν ποιῆς γάμους, ἀλλ' ὅταν ποιῆς ἄριζον ἢ δεῖπνον. ἐν τοῖς γάμοις γὰρ, ἀναγκείας φίλους καὶ ἀδελφούς καὶ συγγενεῖς καὶ γείτονας πλουσίους συνεκάλουν, ἐπὶ τιμῇ τῶν γάμων.

Τινὲς δὲ, διὰ τοῦ ἀρίζου καὶ τοῦ δεῖπνου, καὶ τοῖς γάμοις νοεῖσθαι λέγουσι. δόξην δὲ καλεῖ, τὴν ὑποδοχὴν, τὴν εὐωχίαν, τὴν ἐσίασιν. τρόπος δὲ διδασκαλικός, μὴ μόνον κωλύειν τὰ φαῦλα, ἀλλὰ καὶ ὑποτίθεσθαι τὰ χρησά. οἶον, μὴ ποιεῖς τόδε, ἀλλὰ τόδε.

Ὅτι

⁹⁾ ὑπόθεσις. B. Male.

Non autem in contumeliam amicitiae, fraternitatis, cognationis, aliorumque similibus haec admonuit: sed ut, quod melius est, cognoscentes, id praeponamus: et ne benignitatem his, qui non indigent, repensionis intuitu vendamus.

Deum enim potius, quam hominem curare oportet, et a Deo potius retributionem quaerere, quam ab hominibus. Congruum etiam est, ut spiritualis conuiuator pauperes conuocet, qui videlicet scientia indigent, debiles praecordiorum dissolutione, et qui in actiua vita claudi sunt, et qui in contemplatiua coeci: Nam qui tales non sunt, hoc conuiuio non indigent.

† Siquidem qui pusillanimes sunt, vocant amicos et fratres, cognatos ac vicinos diuites, ut cito ab eis sibi rependatur: qui vero magno sunt animo, longe honestius ac honorificentius operantur, quod demonstrauit dominus per eos, qui hoc faciunt erga infirmos et indigentes ac mutilos, a quibus non est retributio, quibus deus in futura vita se daturum esse mercedem pollicitus est.

Cap. LIV. De inuitatis ad coenam.

Verf. 15. *Quumque haec audisset --*
v. 16 *multos.*

Parabolam subinfert, ut ostendat, quod nullus, qui ei non obedierit, fruatur regno Dei. Hominem itaque vocauit Deum et patrem, tanquam humanum ac hominum amatorem. Coenam vero magnam, ineffabilem regni Dei fruitionem, quam ideo coenam vocauit, quod finem nesciat.

Nam

²⁾ πειδείας, pro Φιλίας. A.

³⁾ μάλλον.

⁴⁾ Hoc scholium neuter meorum agnoscit. Leguntur similia apud Theophylactum p. 435. A.

Οὐκ ἐπ' ἀτιμίᾳ δὲ Φιλίας²⁾ καὶ συγγενείας καὶ ἀδελφότητος, καὶ τῶν τοιούτων, ταῦτα παρήνευσεν· ἀλλ' ἵνα τὸ κρεῖττον εἰδότες, τοῦτο προτιμῶμεν, καὶ μὴ τοῖς ἀνευδεῖσι τὰς Φιλοφροσύνας ἀπεμπολῶμεν ἐπ' ἀνταπόδοσιν.

Χρὴ γὰρ Θεὸν θεράπευεν μάλλον ἢ ἀνθρώπους, καὶ παρὰ Θεοῦ ζητεῖν ἀνταπόδοσιν³⁾ ἢ παρὰ ἀνθρώπων. προσήκει δὲ καὶ τὸν πνευματικὸν ἐξιάτορα συγκαλεῖν τοὺς ἐν ἀπορίᾳ γνώσεως πτωχοὺς, καὶ τοὺς ἐν παραλύσει φρενῶν ἀναπήρους, καὶ τοὺς ἐν τῇ πρακτικῇ χωλοὺς, καὶ τοὺς ἐν τῇ θεωρητικῇ τυφλοὺς· οἱ μὴ τοιοῦτοι γὰρ, οὐκ ἐπιδέονται τούτου.

† † Ἐπει οἱ⁴⁾ μὲν μικρόψυχοι καλοῦσι φίλους καὶ ἀδελφούς, συγγενεῖς καὶ γείτονας πλουσίους, διὰ τὴν ἐν τῷ παρευθῆ χάριν· οἱ δὲ μεγαλόψυχοι πολὺ κάλλιον καὶ εὐδοξότερον ἐργάζονται, ὃ εἰδείξεν ὁ κύριος διὰ τοὺς ποιοῦντας τοῦτο εἰς τοὺς ἀδενεῖς καὶ ἐνδεεῖς καὶ ἀναπήρους, πάντων οὐκ ἔστιν ἀνταπόδοσις, οἷς ὁ Θεὸς ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι ἀποδοῦναι μισθὸν ἐπηγγείλατο.

Κεφ. ΝΔ. Περὶ τῶν καλουμένων ἐν τῷ δείπνῳ.

Verf. 15. Ἀκούσας δὲ τις — v. 16. πολλούς.

Ἐξυφαίνει παραβολὴν ἐμφαίνουσαν, ὅτι οὐδεὶς τῶν μὴ πειδομένων αὐτῷ, ἀπολαύσει τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ· καὶ ἀνθρώπων μὲν προσηγόρευσε, τὸν Θεὸν καὶ πατέρα, ὡς Φιλάνθρωπον δειπνον δὲ⁵⁾ μέγαν, τὴν ἀνέκφραστον ἀπόλαυσιν τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ· ἀδιαφόρως δὲ νῦν δειπνον ταύτην⁶⁾ εἶπεν. ἐν τῷ πεντηκοστῷ γὰρ πρώτῳ κεφαλαίῳ

⁵⁾ Ita Codex A. etiam in textu.

⁶⁾ τὴν ἀπόλαυσιν.

Nam quinquagesimo primo iuxta Matthaeum capite prandium appellauit. Et vocauit multos, puta duodecim tribus Israël: ipsae enim ante omnes gentes vocatae erant, utpote populus a Deo electus.

† Vniuersorum creator et pater Deus magnam fecit coenam, hoc est, dispensationem euangelicam, ad quam omnes conuenirent. Coenam autem vocat, non prandium, quia in postremis temporibus et ad vesperam seculi. Parauit ergo peccatorum depositionem, spiritus sancti participationem, adoptionis splendorem, regnum coelorum ac vaticinia euangeliorum.

Verf. 17. *Et — omnia.*

Seruum patris dicit se ipsum, eo quod serui formam acceperit: non tamen simpliciter seruum, sed cum articulo, seruum illum, qui secundum humanitatem ad Iudaeos missus est, ut eos ad praedictam fruitionem vocaret per euangelium.

Verf. 18. *Et — omnes.*

Ἀπὸ μιᾶς, ab vna, puta, pactione vel foedere: hoc est, in vnum et communiter (nos simul vertimus.)

Verf. 18. *Primus — v. 20. venire.*

Diuersae excusationes nihil aliud indicant, quam varios animi morbos et affectiones, propter quas dicta fruitione priuati sunt: Nam hic quidem ista detentus, alter autem illa, tertius vero alia, euangelium repulerunt, per quod hanc oportebat assequi fruitionem, tanquam propositis et electionibus suis contrarium. Et hic ἐρωτῶ, non interrogo significat, sed obsecro.

†† Non

?) Nec hoc mei Codices agnoscunt. Similia habet Theophyl. p. 436. A.

λαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον ἄριστον ^{d)} αὐτὴν ὠνόμα- ^{d) Matth. 22, 4.}
 σεν· ἐκάλεσε δὲ πολλοὺς, ἤγουν, τὰς δώδεκα
 Φυλὰς τοῦ Ἰσραὴλ. αὐταὶ γὰρ πρὸ πάντων τῶν
 ἔθνῶν ἦσαν κεκλημέναι, ὡς λαὸς ἐξαιρέτος τοῦ
 Θεοῦ.

† † Ὁ τῶν ὅλων ⁷⁾ δημιουργὸς καὶ πατὴρ
 Θεὸς δεῖπνον μέγα ἐποίησε, τούτέσιν, εὐαγγελι-
 κὴν οἰκονομίαν, ἵνα πάντες πρὸς αὐτὴν συνέρχων-
 ται. δεῖπνον δὲ καλεῖ, οὐκ ἄριστον, ὅτι ἐν ἰσχύτοις
 καιροῖς καὶ οἶον ἐπὶ δυσμαῖς τοῦ αἰῶνος. ἠτοίμα-
 σεν οὖν ἀμαρτημάτων ἀπόθεσιν, πνεύματος ἀγί-
 ου μέθεξιν, ἰσοθεσίας δόξαν, βασιλείαν οὐρανῶν
 καὶ προφητείας εὐαγγελίων.

Verf. 17. Καὶ — πάντα.

Δούλον τοῦ πατρὸς, ἑαυτὸν λέγει, ὡς μορφὴν
 δούλου λαβόντα, ὃς ἀπεσάλη κατὰ τὸ ἀνθρώπι-
 νον εἰς τοὺς Ἰουδαίους, καλῶν αὐτοὺς εἰς τὴν ῥη-
 θεῖσαν ἀπόλαυσιν, διὰ τοῦ εὐαγγελίου.

Verf. 18. Καὶ — πάντες.

Ἀπὸ μιᾶς συνθήκης, τούτέσιν, ἅμα, κοινῶς.

Verf. 18. Ὁ πρῶτος — v. 20. ἐλθεῖν.

Αἱ διάφοροι προφάσεις οὐδὲν ἕτερον ὑποφαίνουσιν,
 ἢ τὰ διάφορα πάθη, διὰ τῆς εἰρημένης ἀπολαύ-
 σεως ἐπερήθησαν· ὁ μὲν γὰρ τῷδε κεκρατημένος,
 ἕτερος δὲ τῷδε, καὶ ἄλλος τῷδε, παρώσατο ⁸⁾
 τὸ εὐαγγέλιον, δι' οὗ τυχεῖν ταύτης ἐζήν, ὡς ἐναν-
 τίον ταῖς προαιρέσεσιν αὐτῶν. τὸ δὲ ἐρωτῶ σε, νῦν
 ἀντὶ τοῦ, παρακαλῶ σε τέθεικα, ⁹⁾ καθὼς καὶ
 ἐν διαφόροις τόποις παραδεδώκαμεν.

[Τινὲς

⁸⁾ παρώσαντο. B.

⁹⁾ Interpres hic quaedam omisit.

† † Non nulli vero agrum quidem dicunt, studium possessionum: iuga bouum autem, strenuitatem corporalem: mulierem vero, propensionem ad voluptates.

Verf. 21. *Et — haec.*

Haec dixit, non quod pater recusationem illorum ignoraret, sed propter parabolaе consequentiam: moris enim iis est, qui ad vocandum aliquos emissi sunt, reuerti ac renuntiare de illis.

Verf. 21. *Tunc — huc.*

Qui recusauerunt, erant pontifices et scribae ac pharisei, et quique honoratiores populi: hi vero, qui loco illorum introducti sunt, communes et abiecti ac plebei: qui iudicantur a prioribus pauperes ac debiles, claudi et caeci, utpote incompositi et indocti, qui potius Christo docenti obediuerunt. Vel etiam de iis, qui sensibilibus huiusmodi affectionibus erant obnoxii, intellige: qui ab eis liberati, per fidem introducti sunt ad dictam fruitionem.

† † Pater igitur misit filium: filius vero Apostolos. Dixit enim: sicuti me misisti in mundum, ego etiam eos misi in mundum.

Verf. 22. *Et ait — est.*

Humanus ac benignus sermo est, suggerens etiam de gentibus.

Verf. 23. *Dixitque — intrare.*

Viae, sunt habitationes gentium, utpote non munitione lege ac diuina custodia, seu visitatione, sicut habi-

⁊) Haec vterque in margine. Hentenius non habet.

[Τινές¹⁾ δὲ ἀγρόν μὲν λέγουσι, τὴν Φιλοκτημοσύνην· ζεύγη δὲ βοῶν, τὴν σωματικὴν Φιλεργίαν· γυναῖκα δὲ, τὴν Φιληδονίαν.]

Verf. 21. Καὶ — ταῦτα.

Τοῦτο εἶπεν, οὐχ ὡς ἀγνοοῦντος τοῦ πατρὸς τὴν παραίτησιν αὐτῶν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀκολουθίαν τῆς παραβολῆς. καὶ γὰρ ἔθος τοῖς ἀποσελλομένοις εἰς τὸ καλέσαι τινὰς, ὑποσρέφειν καὶ ἀπαγγέλλειν περὶ αὐτῶν.

Verf. 21. Τότε — ᾧδε.

Ἐκεῖνοι μὲν οἱ παραιτησάμενοι, ἦσαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι, καὶ ὅσοι τιμιώτεροι τοῦ πλήθους· οὗτοι δὲ, οἱ αὐτ' ἐκείνων εἰσαγόμενοι, εἰσὶν οἱ κοινοὶ καὶ ἀγελαῖοι καὶ δημῶδεις, πτωχοὶ καὶ ἀνάπηροι καὶ χῶλοὶ καὶ τυφλοὶ δοκῶντες ἐκείνοις, ὡς ἀμαθεῖς καὶ ἀσύνετοι, οἵτινες μᾶλλον ἐπέειπον διδάσκοντι τῷ χριστῷ. ἢ καὶ περὶ τῶν κατεχομένων τοιούτοις πάθεισιν αἰδητοῖς τοῦτονόησον ἢ, οἱ, τούτων ἀπαλλαγέντες, διὰ πίστεως εἰσῆχθησαν εἰς τὴν προρῆθῆσαν ἀπόλαυσιν.

[Ὁ μὲν²⁾ οὖν πατὴρ ἀπέστειλε τὸν υἱόν· ὁ δὲ υἱὸς τοὺς ἀποσόλους. εἶρηκε γὰρ· ὅτι³⁾ καθὼς⁴⁾ Io. 17, 18. ἐμὲ ἀπέστειλας εἰς τὸν κόσμον, καὶ γὰρ ἀπέστειλα αὐτοὺς εἰς τὸν κόσμον.]

Verf. 22. Καὶ εἶπεν — ἐστὶ.

Φιλάνθρωπος ὁ λόγος, ὑπομιμνήσκων καὶ περὶ τῶν ἔθνῶν.

Verf. 23. Καὶ εἶπεν — εἰσελθεῖν.

Ὅδοι εἰσιν, αἱ κατοικίαι τῶν ἔθνῶν, ὡς μὴ τετειχισμένα τῷ νόμῳ καὶ τῇ ἐπισκοπῇ τοῦ θεοῦ,

K k 2

καθάπερ

²⁾ Haec uterque in margine. Hentenius non agnoscit.

habitatio Iudaeorum: vel tanquam a daemonibus conculcatae. Similiter et sepes, tanquam peccatorum spinis stipatae: vel tanquam circuitum igne dignum habentes.

Cogi vero iussit eos, qui ex Gentibus erant, non quod violentiam inferri praeceperit, sed subindicans, quod vehementiorem ac constantiorem adhiberi praedicationem eis oporteat, utpote fortiter a daemonibus detentis, et in profundis erroris tenebris dormientibus.

Verf. 23. *Vt — mea.*

Vult enim omnes introduci, propter immensas suae bonitatis diuitias.

Verf. 24. *Dico — coenam.*

Vt qui inobedientes fuerunt, ac vocationem siue praedicationem spreuerunt. Ob hunc ergo sermonem tota parabola composita est, quemadmodum in principio eius diximus.

Verf. 25. *Ibant — multi.*

Alio videlicet tempore.

Verf. 25. *Et conuersus — v. 26. esse discipulus.*

Sciens, ipsos quidem se sequi velle, quum tamen vinculis amicitiae ad huiusmodi personas retinerentur, manifeste protestatur, quod quisquis ad se per fidem venit, nec praedictas odit personas, quum ad dilectionem erga Deum sibi fuerint impedimento, et ad iter ad Christum: vel quod infideles sint, vel quod mundana sapiant, non potest ipsius esse discipulus. Siquidem qui illis obedit, Christo inobediens est: illi namque carnaliter eum

vivere

3) *σπαρσις* non expressit Hentenius.

καθάπερ ἢ τῶν ἰουδαίων, καὶ ὡς καταπεπατη-
 μέναι τοῖς δαίμοσιν ὁμοίως δὲ καὶ φραγμοί, ὡς
 πεφραγμένοι ταῖς ἀκάνθαις τῆς ἀμαρτίας, καὶ
 ὡς πρὸς ἄξιον περίβολον ἔχουσαι.

Ἀναγκάσαι δὲ τοὺς ἐξ ἔθνῶν ἐκέλευσεν, οὐ
 τὸ βιάζεσθαι παραγγέλλων, ἀλλ' ὑποδηλῶν, ὅτι
 χρῆ συντονώτερον ἐν ταύτοις τὸ κήρυγμα ποιῆν
 καὶ ἐπιμονώτερον, ὡς ἰσχυρῶς ὑπὸ τῶν δαιμόνων
 κατεχομένοις, καὶ ὑπὸ βαθεῖ ἀκότῳ τῆς ἀπάτης
 καθεύδουσιν.

Verf. 23. Ἰνα — μου.

Βούλεται γὰρ πάντα εἰσαχθῆναι διὰ τὸν ἄπει-
 ρον πλοῦτον τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος.

Verf. 24. Λέγω — δείπνου.

Ὡς ἀπειθησάντων καὶ ἐξουδενωσάντων τὴν κλη-
 σιν, ἦτοι, τὸ κήρυγμα. διὰ τοῦτον οὖν τὸν λόγον
 ἢ ὅλη παραβολὴ συνετέθη, καθὼς ἐν ἀρχῇ ταύ-
 τῆς εἰρήκαμεν.

Verf. 25. Συνεπορεύοντα — πολλοί.

Ἐν ἑτέρῳ δηλονότι καιρῷ.

Verf. 25. Καὶ³ φραγεῖς — v. 26. μαθη-
 τῆς ἑναί.

Εἰδὼς αὐτοὺς θέλοντας μὲν ἀκολουθεῖν αὐτῷ,
 κατεχομένους δὲ τοῖς δεσμοῖς τῆς πρὸς τὰ δηλω-
 θέντα πρόσωπα σχέσεως, διαμαρτύρεται φαιε-
 ρῶς, ὅτι ὅσις τῶν διὰ πίστεως ἐρχομένων πρὸς αὐ-
 τὸν οὐ μισεῖ τὰ εἰρημένα πρόσωπα, ὅταν ἐμποδί-
 ζωσι πρὸς τὴν εἰς θεὸν ἀγάπην καὶ πρὸς τὴν κατὰ
 χριστὸν πορείαν, ἢ ἄπιστοι ὄντες, ἢ κοσμικὰ φρο-
 νούντες, οὐ δύναται αὐτοῦ μαθητῆς εἶναι. πειθά-
 μενος γὰρ ἐκείνοις, ἀπειθήσει αὐτῷ, διότι αὐτοὶ
 μὲν σαρκικῶς βιοῦν αὐτὸν θέλουσιν, αὐτὸς δὲ πνευ-

viuere volunt, ipse vero spiritualiter eum conuersari docet. Honorandi siquidem sunt pater et mater, verum Deus prior illis in honore habendus est.

Per propinquiores autem personas omnem dilectam personam significauit. Addidit et quod maius est: Adhuc autem et animam suam, hoc est, suam quoque ipsius voluntatem, vbi diuinæ fuerit contraria voluntati. Oportet enim vere Christi discipulum in spiritualibus certaminibus, a carnis et animæ siue voluntatis amore penitus auelli.

Verf. 27. *Et quisquis — meus discipulus.*

Quisquis non baiulat in memoria mortem suam: per crucem enim mortem significauit, quia tunc mortis instrumentum erat crux, sicut etiam trigésimo tertio iuxta Matthæum capite dictum est. Quisquis non baiulat sui mortificationem, eam videlicet, quæ est carnis suæ aduersus voluptates. Quia vero auersio vitæ a voluptatibus, quodammodo conuersio quaedam est ad laboriosam conuersationem, consolatur et docet per exemplum, quod oporteat eum, qui vult eius esse discipulus, præparare seipsum ad tolerantiam omnis tentationis. Scriptum est enim: Si accesseris, vt seruias domino, præpara animam tuam ad tentationem.

Cap. LV. Parabola de aedificatione turris.

Verf. 28. *Quis enim — v. 30. consummare.*

Sicut is, qui turrim sensibilem cupit aedificare, debet primum sumtus pecuniarum numerare: ita quo-

*) καὶ τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα. A.

ματικῶς αὐτὸν πολιτεύεσθαι διδάσκει. τιμητέον μὲν καὶ⁴⁾ πατέρα καὶ μητέρα· προτιμητέον δὲ αὐτῶν τὸν Θεόν.

Διὰ τῶν γνησιωτέρων δὲ πᾶν πρόσωπον ἀγαπητὸν ἐμφάνει, ἐπήγαγε καὶ τὸ μᾶλλον, ὅτι καὶ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, τουτέστι, καὶ τὸ ἑαυτοῦ θέλημα, ὅταν ἐναντίον εἴῃ τῷ θελήματι τοῦ Θεοῦ. δεῖ γὰρ τὸν ἀληθῆ μαθητὴν τοῦ Χριστοῦ, ἀφιλόσαρκον καὶ ἀφιλόψυχον ἐν τοῖς πνευματικοῖς ἀγαθῶσιν ὑπάρχειν.

Verf. 27. Καὶ ὅσις — μου μαθητής.

Ὅσις οὐ βασιάζει ἐπὶ μνήμης τὸν θάνατον αὐτοῦ. διὰ τοῦ σαυροῦ γὰρ τὸν θάνατον ἐδήλωσε, διότι τότε θανάτου ὄργανον ἦν ὁ σαυρὸς, ὡς καὶ ἐν τῷ τριακοσῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον⁵⁾ λέλεκται. ὅσις οὐ βασιάζει τὴν νέκρωσιν αὐτοῦ, λέγω δὴ, τὴν τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, τὴν κατ' ἡδονήν. ἐπεὶ δὲ ἡ ἀποτροπὴ τοῦ κατ' ἡδονὴν βίου, τρέπον τινὰ προτροπὴ τις ἐστὶν εἰς ἐπίπονον πολιτείαν, παραμυθῆται καὶ διδάσκει διὰ παραδείγματος, ὅτι χρὴ τὸν βουλόμενον εἶναι μαθητὴν αὐτοῦ, προπαρασκευάζειν ἑαυτὸν εἰς ὑπομονὴν παντὸς πειρασμοῦ. γέγραπται γάρ· εἰ προσέρχη^{f)} δου-^{f)} Sirac. 2, 1. λένειν κυρίῳ, ἐτοίμασον τὴν ψυχὴν σου εἰς πειρασμόν.

ΚεΦ. ΝΕ. Παραβολὴ περὶ οἰκοδομῆς πύργου.

Verf. 28. Τίς γὰρ — v. 30. ἐκτελέσαι.

Ὡσπερ ὁ θέλων πύργον αἰδητὸν οἰκοδομῆσαι, ὀφείλει πρῶτον μετρηῆσαι τὴν ἐν χρήμασι δαπά-

Kk 4

νην

5) τοῦ κατὰ ματθαῖον cum Hentenio, re ita postulante, addidi. Ita enim expofuit ad Matth. 16, 24.

quoque volens turrin intellectualem aedificare, puta, virtutum compactionem, debet metiri primum sufficientiam, quam habet ad tentationes, vt praeparatus ferat facilius, quum inciderint. Deinde et alio exemplo ad tolerantiam excitat.

Verf. 31. *Aut quis — contra se.*

Pari quoque modo, quemadmodum rex ad proelium proficiscens, debet primum consultare, ita et hic primum consultare debet, an possit cum paucis euangelii praeceptis resistere Satanae, qui cum multis daemoniis et machinis ac affectionibus venit contra se.

Verf. 32. *Alioqui — quae pacis sunt.*

Rursum ἐρωτᾷ significat precatur aut petit. Haec autem addidit, non adhortans, vt qui non possint occurrere, pacem ineant cum satana: quoniam enim modo id fieri potest, quum ille homines enecet, ac perdat animas? Sed exempli consequentia vsus est, sicut etiam fecit superius: simul etiam ad confusionem eorum, qui postquam facti sunt discipuli, emolliuntur. Nam et hic est modus loquendi ad generositatem excitans, quo dicere solemus: Melius est hoc vel illud facinus non inchoare, quam non perficere, posteaquam inchoaueris.

Præsertim quum hic sit sermo de eo, qui vere discipulus est, aut esse cupit. Qui enim non renuntiat, veluti docuit Christus, non est vere discipulus: qui autem non est vere discipulus, sed nomen ferens discipuli, opera vero habens, quae non respondeant illius operibus, pacem facit cum satana, perpetrando, quae illi grata sunt.

Verf. 33.

6) Ita vterque, pro προπαρεσκευασμένος.

7) αὐτῆ. A.

8) καὶ, omittit. A.

νην· οὕτω καὶ ὁ θέλων πύργον νοητὸν οἰκοδομῆσαι, λέγω δὴ, σύμπηξιν ἀρετῶν, ὁφείλει πρῶτον μετρηῆσαι τὴν ἐν περρασμοῖς διάρκειαν, ἵνα⁶⁾ προ- παρασκευασμένος ᾖν, ἕαυτον φέρῃ τούτους προ- πίπτοντας. εἶτα καὶ δι' ἐτέρου παραδείγματος διεγείρει πρὸς καρτερίαν.

Verf. 31. Ἡ τίς — ἐπ' αὐτόν;

Ομοίως πάλιν, ὡςπερ ὁ βασιλεὺς, ὁ πορευόμενος εἰς πόλεμον, ὁφείλει προβουλευσάσθαι· οὕτω καὶ οὗτος ὁφείλει προβουλευσάσθαι, εἰ δύναται μετὰ τῶν ὀλίγων ἐντολῶν τοῦ εὐαγγελίου ἀντι- παρατάξασθαι τῷ σατανᾷ, τῷ μετὰ πολλῶν δαιμόνων καὶ μηχανῶν καὶ παθῶν ἐρχομένῳ ἐπ' αὐτόν.

Verf. 32. Ἐι δὲ μήγε — τὰ πρὸς εἰρήνην.

Ἐρωτᾷ, ἤγουν, παρακαλεῖ, αἰτεῖται⁷⁾ τὰ πρὸς εἰρήνην. ταῦτα δὲ προσέδηκεν, οὐ παραινῶν τοῖς μὴ δυναμένοις ἀπαντᾶν, εἰρηνεύειν μετὰ τοῦ σατανᾷ· πῶς γὰρ; τοῦ ἀνθρωποκτόνου καὶ ψυχ- ολέθρου· ἀλλὰ τῇ ἀκλουθία τοῦ παραδείγμα- τος ἐχεύσασθαι, καθῶς καὶ ἀνωτέρω πεποιήκεν. ἀμα δὲ καὶ εἰς ἐντροπὴν τῶν μετὰ τὸ μαθητευ- θῆναι· χαυνουμένων. καὶ τοῦτο γὰρ σχῆμα λόγου, διεγείρον εἰς εὐανδρίαν, καθὸ⁸⁾ καὶ λέγειν εἰώθα- μεν, ὅτι κρεῖττον, μὴ ἀρξάσθαι τοῦδε τοῦ πράγ- ματος, ἢ ἀρξάμενον μὴ τελειῶσαι.

Ἄλλως τε, καὶ περὶ τοῦ ἀληθοῦς μαθητοῦ νῦν ὁ λόγος. ὁ γὰρ μὴ ἀποτασσόμενος, ὡς ὁ χρι- στός ἐδίδαξεν, οὐκ ἐστὶν ἀληθῶς μαθητής· [μὴ ᾧ⁹⁾ δὲ ἀληθῶς μαθητής,] ἀλλ' ἀνομα μὲν μαθητοῦ φέρων, ἔργα δὲ ἀνοίκεια κεντημένος, εἰρηνεύει διὰ τῶν ἔργων μετὰ τοῦ σατανᾷ, τὰ φίλα τούτου διαπραττόμενος.

Kk 5

Verf. 33.

9) Inclusa absunt. A. Exciderunt ob duplex μα-θητής.

Verf. 33. *Ita — discipulus.*

Ita: sicut superius protestatus est, dicens: Si quis non facit haec et illa, non potest meus esse discipulus.

Verf. 34. *Bona res est sal.*

Salem nunc vocat, aptum ad docendum sermonem. Scripsit autem et Marcus circa finem vicesimi septimi capituli sui euangelii, *Bona res est sal:* et ibi quaere huius enarrationem.

Verf. 34. *Quod si — condiatur?*

Eodem capite etiam de hoc dictum est.

Verf. 35. *Neque — est.*

Terram nunc dicit, discipulos, vtpote impinguitos ac commodo affectos. Dicit ergo: Si sermo aptus ad docendum pravis dogmatibus corrumpatur: neque iis, qui discunt, conueniens aut utilis est: neque iis, qui docent.

Verf. 35. *Foras proiiciunt illum.*

Tanquam inutilem.

Verf. 35. *Qui habet — audiat.*

Hoc frequenter declaratum est.

Cap. XV. v. 1. *Appropinquabant autem —*
v. 2. *illis.*

Etiam decimo quarto iuxta Matthaeum capite dixerunt discipulis eius: Quare cum publicanis et peccatoribus cibum capit magister vester?

Verf. 33. Οὕτως — μαθητής.

Οὕτως, ὡς ἀνωτέρω διεμαρτύρατο, λέγων· εἴ τις οὐ ποιῆ ταύδε καὶ ταύδε, οὐ δύνατάι μου μαθητής εἶναι.

Verf. 34. Καλὸν τὸ ἄλας.

Ἄλας καλεῖ νῦν, τὸν διδασκαλικὸν λόγον. ἔγραψε δὲ καὶ ὁ μάρκος πρὸς τῶν τέλει τοῦ εἰκοσθοῦ ἐβδόμου κεφαλαίου αὐτοῦ, ὅτι καλὸν ε) τὸ ἄλας, g) Marc. 9, 50. καὶ ζήτησον ἐκεῖ τὴν τούτου ἐξήγησιν.

Verf. 34. Ἐὰν — ἀρτυθήσεται;

Ἐν ἐκείνῳ καὶ περὶ τούτου λέλεκται.

Verf. 35. Οὔτε — ἐσιν.

Γῆν μὲν λέγει, τοὺς μαθητὰς, ὡς πιανομένους καὶ ὠφελουμένους· κοπρίαν δὲ, τοὺς διδασκάλους, ὡς πιαίνοντας καὶ ὠφελούντας. Φησὶν οὖν, ὅτι εἰάν ὁ διδασκαλικὸς λόγος παραφθαρεῖ δόγμασι πονηροῖς, οὔτε εἰς τοὺς μανθάνοντας εὐθετός ἐσιν, ἤγουν, εὐχρηστος· οὔτε εἰς τοὺς διδάσκοντας.

Verf. 35. Ἐξω βάλλουσιν αὐτό.

Ὡς ἀνωφελές.

Verf. 35. Ὁ ἔχων — ἀκούετω.

Τοῦτο πολλάκις ἠερμηνεύθη.

Cap. XV. v. 1. Ἦσαν δὲ ἐγγιζόντες —

v. 2. αὐτοῖς.

Καὶ ἐν τῷ τεσσαρεσκαίδεκάτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον εἶπον τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· διατί^{h)} μετὰ τῶν τελωνῶν καὶ ἀμαρτωλῶν ἐδίει ε) h) Matt. 9, 21. διδάσκαλος ὑμῶν;

Câp. LVI. Parabola de centum ouibus.

Verf. 3. *Dixit* — v. 4. *eam*;

Parabolice os illis occludit, docens, quod non propter iustos humanitatem assumerit, sed propter peccatores. Hanc autem parabolam scripsit et Matthaeus trigesimo octauo sui euangelii capite, et ibi lege eius enarrationem, quae pulchre posita est.

Verf. 5. *Quumque inuenerit* — *gaudens*.

Euidens signum dilectionis est ac prouidentiae, quam habebat erga genus nostrum.

Verf. 6. *Et veniens* — *quam perdideram*.

Domum eius intellige coelum, Qui habitas, inquit, in coelis. Amicos autem ac vicinos dicit angelos: amicos, tanquam ea diligentes, quae ille diligit: vicinos, tanquam illi propinquos. Haec autem per parabolam nunc significat, ostendens, quod in tali inuentione etiam angeli Dei congauident, utpote et ipsi benigni erga homines.

Verf. 7. *Dico* — *poenitentia*.

Ita: quomodo? Sicut docuit parabola. Perditur itaque rationalis ovis, quum a diuinis praeceptis longe separatur: inuenitur autem, quum per poenitentiam respicit, et in illis reponitur. Deinde alteram quoque adducit parabolam de gaudio, quod de eius, qui perierat, inuentione exoritur.

Verf. 8. *Aut quae* — v. 9. *perdideram*.

Sicut praedicta facit mulier, ita fecit et filii Dei humanitas, siue benignitas. Perdidit enim drachmam vnâ, puta, humanam naturam, quum affe-

*) Θεοῦ ἐν τῷ πάλαιον. Sic. A.

ΚεΦ. Νς. Περὶ τῶν ἐκατὸν προβά- των παραβολή.

Verf. 3. Εἶπε — v. 4. αὐτό;

Παραβολικῶς αὐτοὺς ἐπιτομίζει, διδάσκων, ὅτι ἐνηνθράπησεν, οὐ διὰ τοὺς δικαίους, ἀλλὰ διὰ τοὺς ἀμαρτωλοὺς. ταύτην δὲ τὴν παραβολὴν ἀνέγραψε καὶ ὁ ματθαῖος ἐν τῷ τριακοσῷ ὀγδόῳ κεφαλαίῳ αὐτοῦ, καὶ ἀνάγνωθι τὴν ἐξήγησιν αὐτῆς ἐν ἐκείνῳ, εὖ ἔχουσιν.

Verf. 5. Καὶ εὐρῶν — χαίρων.

Ἐμφαντικὸν τοῦτο τῆς ἀγάπης καὶ κηδεμονίας, ἣν ἔχει περὶ τὸ γένος ἡμῶν.

Verf. 6. Καὶ ἐλθῶν — ἀπολωλός.

Οἶκον μὲν αὐτοῦ νόει, τὸν οὐρανόν. ὁ κατοικῶν, γὰρ φησιν, ἐν¹⁾ οὐρανοῖς. Φίλους δὲ καὶ γείτονας, ¹⁾ Ρf. 2, 4. τοὺς ἀγγέλους. Φίλους μὲν, ὡς φιλοῦντας, ἀφιλεῖ· γείτονας δὲ, ὡς ἐγγύς ὄντας αὐτοῦ. ταῦτα δὲ νῦν ἐσχημάτισεν ἡ παραβολή, ἐμφαίνουσα, ὅτι ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ εὐρέσει καὶ οἱ ἀγγελοι συγχαίρουσι τῷ θεῷ, ὡς καὶ αὐτοὶ φιλόανθρωποι.

Verf. 7. Λέγω — μετανοίας.

Οὕτω, πῶς; ὡς ὑπέδειξεν ἡ παραβολή. ἀπόλυται μὲν οὖν τὸ λογικὸν πρόβατον, πῶς τῶν ἐντολῶν τοῦ θεοῦ γινόμενον· εὐρίσκεται δὲ, μετανοῶν καὶ ἐντὸς αὐτῶν ἀποκαθιστάμενον. εἶτα καὶ δι' ἐτέρας παραβολῆς τὴν ἐπὶ τῇ εὐρέσει τοῦ ἀπολωλὸτος χαρὰν παρίσῃσιν.

Verf. 8. Ἡ τίς — v. 9. ἀπόλεσα.

Ὅσπερ ἡ γυνὴ ποιῶ ταῖς ῥηθέντας· οὕτω καὶ ἡ Φιλανθρωπία τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ¹⁾ πεποίηκε. δραχμῆς γὰρ μιᾶς ἀπολωλυίας, ἥτοι, τῆς ἀνθρωπίνης

affectionibus obruta esset. Accendit lucernam: hoc est, ostendit in mundo suam carnem, iuxta Gregorium Theologum, splendentem non solum fulgure diuinitatis, verum etiam lumine puritatis, et illuminantem eos, qui errore obtenebrati erant. Verrit domum, siue purgavit hominum habitaculum, puta, mundum, quum diffusas in eo peccati tenebras abegit, iacentesque affectionum sordes extulit. Et quaerendo diligenter, circum eundo ciuitates ac vicos, et mittendo discipulos in mundum vniuersum, inuenit, quod quaerebat: et conuocauit amicas ac vicinas, puta, administratorios exercitus, ad communionem huiusmodi gaudii.

Verf. 10. *Ita — respiscente.*

Gaudium erit non solum super multis, sed etiam super vno. Id autem ostendit, Deum vehementer sitire cuiusuis peccatoris poenitentiam. Drachmas autem nominauit ordines, vtpote Dei regis characterem habentes ac imaginem.

Quidam itaque centum esse omnes ordines senserunt, ad parabolam centum ouium attendentes: quidam vero alteram decem drachmarum parabolam in patrocinium assumentes, decem hos esse dicunt: nouem quidem coelestes, iuxta Dionysium Areopagitam: Thronos, Cherubim, Seraphim, Dominationes, Potestates, Virtutes, Principatus, Archangelos et Angelos: decimum vero terrenum, puta, homines.

Ego vero opinor et Centum et Decem in his parabolis non significare numerorum diuersitates, sed tantum multitudinem ordinum perfectam: est enim

2) Gregorius pag. 231. med. ita habet: ὅτι λύχνον ἤψε τὴν ἐαυτοῦ σάρκα.

πίνης φύσεως ἐν τῷ καταχωθῆναι τοῖς πάθεσιν, ἤψε λύχρον, τουτέστιν, ἀνέφηνεν ἐν τῷ κόσμῳ τὴν ἑαυτοῦ σάρκα κατὰ τὸν²) θεολόγον γεηγόριον, λάμπουσαν οὐ μόνον τῇ ἀσραπῇ τῆς θεότητος, ἀλλὰ καὶ τῷ φέγγει τῆς καθαρότητος, καὶ φωταγωγοῦσαν τοὺς ἐσκοτισμένους τῇ πλάνῃ, καὶ ἐσάρωσε τὴν οἰκίαν, ἤγουν, ἐκάθηρε τὸ οἰκητήριον τῶν ἀνθρώπων, λέγω δὴ, τὸν κόσμον, ἐν τῷ ἀπελάσαι τὸ κατακεχυμένον αὐτοῦ σκότος τῆς ἀμαρτίας, καὶ ἐκφορῆσαι τὸν ἐπικείμενον ῥύπον τῶν παθῶν, καὶ ζητήσας ἐπιμελῶς ἐν τῷ περιέρχεσθαι τὰς πόλεις καὶ κώμας, καὶ ἀποσέλλειν τοὺς μαθητὰς εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα, εὔρε τὸ ζητούμενον, καὶ συνεκαλέσατο τὰς φίλας καὶ γείτονας λειτουργικὰς στρατίας, εἰς κοινωνίαν τῆς τριαύτης χαρᾶς.

Verf. 10. Οὕτως — μετανόουντι.

Οὐ μόνον ἐπὶ πολλοῖς, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ἐνί. τοῦτο δὲ ἀπόδειξις τοῦ τὸν θεὸν σφόδρα διψᾶν τὴν μετάνοιαν ἐκάστου ἀμαρτωλοῦ. δραχμὰς δὲ, τὰ τάγματα ὠνόμασεν, ὡς ἔχοντα χαρακτηριστὰ καὶ ἔμφασιν τοῦ βασιλέως θεοῦ.

Τινὲς μὲν οὖν ἑκατὸν εἶναι τὰ πάντα τάγματα νενοήκασιν, τῇ παραβολῇ τῶν ἑκατὸν προβάτων ἐπερειδόμενοι. τινὲς δὲ τὴν ἐτέραν παραβολὴν τῶν δέκα δραχμῶν εἰς συνηγορίαν λαμβάνοντες, δέκα ταῦτά φασιν. ἑννέα μὲν τὰ οὐράνια, κατὰ τὸν ἀρεσπαγίτην διονύσιον, θρόνους, χερουβίμ, σεραφίμ, κυριότητας, δυνάμεις, ἐξουσίας, ἀρχὰς, ἀρχαγγέλους, ἀγγέλους· δέκατον δὲ, τὸ ἐπίγειον, τοὺς ἀνθρώπους.

Ἐγὼ δὲ οἶμαι καὶ τὰ ἑκατὸν καὶ τὰ δέκα, μὴ σημαίνειν διαφορὰς ἀριθμῶν ἐν ταῖς παραβολαῖς ταύταις, ἀλλ' ἢ μόνον πλήθος ταγμάτων τέλειον.

enim perfecta multitudo et centum et decem: Multitudinem autem ordinum perfectam esse dicimus: quia tot sunt, quot esse oportuit. Sed quomodo dixit, Inueni drachmam, quam perdideram, quum non omne genus resipuerit? Dicimus, quod, quantumcumque fuit, quod inuenit; id drachma erat perdita: hoc enim merito drachmam perditam appellauit.

Cap. LVII. De duobus filiis, quorum iunior luxuriose vixit.

Verf. 11. *Dixit* — v. 12. *substantiae.*

Aliam quoque inducit plurimae utilitatis parabolam: quae vim poenitentiae eorum, qui peccauerunt, submonstrat et diuinæ benignitatis magnitudinem: et per hanc peccatores ad poenitentiam adhortatur: hominem quidem appellans, patrem ac Deum, qui humanus est: duos autem filios eius, omnem iustum, omnemque peccatorem: est enim et iustorum pater et peccatorum, utpote per lauacri regenerationem ab ipso adoptatorum, de fidelibus enim sermo est. Iuniorem vero nominauit peccatorem, ut qui pueriliter sapit facileque fallitur: qui etiam substantiae partem, quae sibi obueniebat, petiuit: hoc est, liberum arbitrium, quod ei ex natura debebatur. Quisquis enim pueriliter sapit, liberum pascit arbitrium.

Aut obtingentem substantiae partem dicit, debitam ex baptismo gratiam. Cuius enim baptizato diuina datur gratia. Substantia autem, siue diuitiae Dei, sunt charismata, id est, dona quae diuidit fidelibus.

† Non

3) δ et hic et paullo post omittit. B. Si probetur, intelligitur ἀριθμῶς.

τέλειον. πλήθος γὰρ τέλειον καὶ ὁ³) ἑκατὸν καὶ ὁ δέκα. πλήθος δὲ τέλειον, τὸ τῶν ταγματῶν τούτων λέγομεν, διότι τοσαῦτα ταῦτά εἰσιν, ὅσα εἶναι εἶδει. ἀλλὰ πῶς εἶπεν, ὅτι εὖρον τὴν δραχμὴν, ἣν ἀπώλεσα; οὐ πᾶν γὰρ τὸ γένος μετενόησε. Φαμὲν τοίνυν, ὅτι ἐπειδὴ καὶ πᾶν, ὅσον εὖρε, δραχμὴ ἦν ἀπολωλυία, εἰκότως καὶ τοῦτο δραχμὴν ἀπολωλυίαν ὠνόμασε.

ΚεΦ. ΝΖ. Περὶ τοῦ ἀποδημήσαντος εἰς χώραν μακρὰν.

Verf. 11. Εἶπε — v. 12. οὐσίας.

Καὶ ἄλλην εἰσάγει πολυωφελεστάτην παραβολὴν, ὑποφαίνουσαν τὴν τε δύναμιν τῆς μετάνοίας τῶν ἀμαρτωλῶν, καὶ τὸ μέγεθος τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ· καὶ διὰ ταύτης εἰς μετάνοιαν προτρέπεται τοὺς ἐν ἀμαρτίαις· ἄνθρωπον μὲν προσαγορεύων, τὸν φιλάνθρωπον πατέρα καὶ Θεόν· δύο δὲ υἱοὺς αὐτοῦ, πάντα δίκαιον καὶ πάντα ἀμαρτωλόν. ἐστὶ γὰρ πατὴρ καὶ τῶν δικαίων καὶ τῶν ἀμαρτωλῶν, ὡς υἱοθετηθέντων αὐτῷ διὰ τοῦ λουτροῦ τῆς ἀναγεννήσεως. περὶ τῶν πιστῶν γὰρ ὁ λόγος. νεώτερον δὲ ὀνομάζει, τὸν ἀμαρτωλόν, ὡς νηπιόφρονα καὶ εὐεξαπάτητον, ὃς καὶ ἐζήτησε τὸ ἐπιβάλλον μέρος τῆς οὐσίας, ἦτοι, τὸ ἐκ φύσεως ὀφειλόμενον αὐτεξούσιον. πᾶς γὰρ νηπιόφρων ζητεῖ τὸ αὐτεξούσιον.

Ἡ ἐπιβάλλον μέρος οὐσίας λέγει, τὸ ἐκ τοῦ βαπτίσματος χρεωσούμενον χάρισμα. παντὶ γὰρ βαπτισθέντι χάρισμα θεῖον δίδεται. οὐσία δὲ, ἦτοι, πλοῦτος Θεοῦ, τὰ χαρίσματα, αὐτὸν διατέμει τοῖς πιστοῖς.⁴)

Verf. 12.

4) Post haec duo scholia e margine sui Codicis addidit Henteniüs, quorum nulla reperio vestigia.

† Non quia tempore iunior, sed quia sensu indigens, menteque inconstans.

† Ac si diceret: Nolo, urgeat me feruendi necessitas: liberum est enim mihi arbitrium: si volo, modestus sum: si nolo, cogi nequeo. Pater ergo candidè impertiit: vult enim dominus, ut sibi voluntarie feruiatur. Deinde peregre profectus est. Quo? Non a loco ad locum, sed mente discessit a Deo, et Deus ab illo: propter quod etiam facta est illi fames valida: non fames panis et aquae, sed fames audiendi verbi dei: quia fames bonorum vehemens est.

Verf. 12. *Et — substantiam.*

Liberum videlicet arbitrium illis diuisit, substantiam namque aut facultates filiis diuidere nihil aliud est, quam libero arbitrio illos relinquere: neminem enim cogit Deus, qui ipsi nolit obedire.

Aut etiam diuisit eis congruentia dona, prout dictum est.

Verf. 13. *Et — longinquam.*

Senior quidem apud patrem remansit, tanquam prudens: iunior vero, congregatis omnibus, puta libero arbitrio, ac Dei dono: vel omnibus suis voluntatibus: id est, dominus illorum constitutus; peregre profectus est ad peccatum, quod a Deo longe separatur: longe enim fiunt a Deo, qui peccant: non loci segregatione, sed virtutis.

Verf. 13. *Ac ibi — suam.*

Corruptit donum, quod a baptismo susceperat, puta animae nobilitatem, ad virtutes aptitudinem. Haec enim et similia erant eius substantia ac diuitiae.

Verf. 12. Καὶ — βίον.

Ἦγουν αὐτεξουσίους αὐτοὺς ἀπέλυσε. τὸ γὰρ διελεῖν τὸν βίον, εἶπουν, τὴν οὐσίαν τοῖς υἱοῖς οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ τὸ αὐτεξουσίους αὐτοὺς ἀπολύσαι. οὐδένα γὰρ ὁ Θεὸς ἀναγκάζει μὴ βουλόμενον πειθαρχεῖν αὐτῷ.

Ἡ καὶ διεῖλεν αὐτοῖς τὰ προσήκοντα χάρισμα, καθὼς εἴρηται.

Verf. 13. Καὶ — μακράν.

Ὁ μὲν πρεσβύτερος παρέμεινε⁵⁾ τῷ πατρὶ, ὡς φρόνιμος· ὁ δὲ νεώτερος συναγαγὼν ἅπαντα, τότε αὐτεξουσίον καὶ τὸ θεῖον χάρισμα, ἢ ἅπαντα τὰ ἑαυτοῦ θελήματα, τουτέστι, κύριος αὐτῶν καταστάς, ἀπεδήμησεν εἰς τὴν ἁμαρτίαν, τὴν μακράν τοῦ Θεοῦ κειμένην. πόρρω γὰρ τοῦ Θεοῦ γίνονται οἱ ἁμαρτάνοντες, οὐκ ἀναχωρήσει τόπου, ἀλλ' ἀναχωρήσει τῆς ἀρετῆς.

Verf. 13. Καὶ ἐκεῖ — αὐτοῦ.

Διέφθειρε τὸ ἐκ τοῦ βαπτίσματος χάρισμα, τὴν τῆς ψυχῆς εὐγένειαν, τὴν πρὸς ἀρετὰς ἐπιτηδειότητα. ταῦτα γὰρ καὶ τὰ τοιαῦτα ἦσαν οὐσία καὶ πλοῦτος αὐτοῦ.

⁵⁾ παρέμεινε. A.

Verf. 13. *Viuendo luxuriose.*

Prodigaliter, intemperanter, libidinoſe, laſciue.

Verf. 14. *Quumque omnia conſumpſiſſet.*

Quum abieciſſet, aut reſpuiſſet, quaecunq; habebat a Deo bona.

Verf. 14. *Facta eſt — illa.*

Vbi enim diuini timoris frumentum non ſeritur, ibi fames valida, non panis, ſed virtutis: vbi fertilitas omnis mali, ibi ſterilitas omnis boni.

Verf. 14. *Et — egere.*

Fame premit, dilapſo ab eo omni bono, ſolaque incontinentia derelicta.

Verf. 15. *Et — illius.*

Ciues regionis illius, puta peccati, ſunt daemones. Diſtractus ergo a patre, o magnam dementiam! adhaeſit inimico: et qui non ſuſtinuerat parere Deo humaniſſimo, ſeruiuit inhumaniſſimo daemioni.

Verf. 15. *Atque — porcos.*

Ita daemones remunerant eos, qui ſibi adhaerent. Significat autem ſermo, extremam miſeri ſeruitutem, cui indigniſſima praecipiuntur. Propterea enim dilatat Chriſtus parabolam, et minutatim amplificat, quae calamitatis erant: vt diſcamus qualia patiantur ii, qui a Dei praecipis recedunt, et ſuis voluntatibus gradiuntur.

Poteſt quoque villa daemonis dici, indigna conuerſatio: porci vero, voluptates ac lutulentae cogitationes: quas miſer paſcere ac fouere iuſſus eſt.

Verf. 16.

^o) τῆς ἀναδιπορίας. A.

Verf. 13. Ζῶν ἀσώτως.

Ἀφειδῶς, ἀκρατῶς, ἀκολάσως.

Verf. 14. Δαπανήσαντος δὲ αὐτοῦ πάντα.

Ἀποβαλόντος πάντα, ὅσα εἶχεν ἐκ Θεοῦ ἀγαθά.

Verf. 14. Ἐγένετο — ἐκείνην.

Ὅπου γὰρ ὁ τοῦ Θεοῦ φόβου σίτος οὐ γεωργεῖται, ἐκεῖ λιμὸς ἰσχυρὸς, οὐκ ἄρτου, ἀλλ' ἀρετῆς ὅπου εὐφορία παντὸς κακοῦ, ἐκεῖ ἀφορία παντὸς καλοῦ.

Verf. 14. Καὶ — ὑπερεῖδαι.

Πένεσθαι, διαρρυσθέντος αὐτῷ παντὸς ἀγαθοῦ, καὶ μόνης ὑπολειφθείσης τῆς⁶) ἀκρασίας.

Verf. 15. Καὶ — ἐκείνης.

Πολίται τῆς χώρας ἐκείνης, ἦτοι, τῆς ἀμαρτίας, οἱ δαίμονες ἀπορρέαγεις εὐν τοῦ πατρὸς, ὡ πολλῆς ἀνοίας! ἐκολλήθη τῷ ἐχθρῷ, καὶ μὴ ἀναχόμενος πειθαρχεῖν τῷ Φιλανθρώπῳ Θεῷ, ἐδούλευε τῷ μισανθρώπῳ δαίμονι.

Verf. 15. Καὶ — χοίρους.

Οὕτως οἱ δαίμονες ἀμείβονται τοὺς κολλημένους αὐτοῖς. δηλοῖ δὲ ὁ λόγος, τὴν ἐσχάτην τοῦ ἀθλήου δουλείαν, ἐπιταττομένου τὰ ἀτιμώτατα. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ πλατύνει τὴν παραβολὴν ὁ χριστὸς, καὶ λεπτομερῶς ἐκτραγαδεῖ τὰ τῆς συμφορᾶς, ἵνα μάθωμεν, οἷα πάσχουσιν, οἱ ἀποφειτῶντες τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ πορευόμενοι κατὰ τὸ ἴδιον θέλημα.

Εἶεν δ' ἂν ἀγροὶ μὲν τοῦ δαίμονος, αἱ ἄσπεργοι διατριβαί· χοῖροι δὲ, οἱ Φιλήδονοι καὶ βερβερωδεῖς λογισμοί, οὓς ὁ ταλαίπωρος τρέφει καὶ περιέπειν προσετέτακτο.

Verf. 16. *Et — porci.*

Siliquae iuxta anagogen voluptates sunt, quibus praedictae cogitationes nutriuntur. Quemadmodum enim siliquae ad breue spatium gustui dulcescunt, deinde vt plurimum constringunt: ita et in his, quod suaue est, primum et ad tempus habent: quod autem amarum et acerbum, posterius est ac aeternum.

Verf. 16. *Nec quisquam illi dabat.*

Nullus illi dabat ad satietatem: huiusmodi enim daemones neminem sinunt satiari voluptatibus, ne citius a peccato quiescat: semper enim excitant appetitum ac defatigationem fuscitant.

Verf. 17. *In se autem reuersus.*

Sui compos effectus: hoc est, tanquam expergiscens ab ebrietate, grauique somno, et respiscens.

Verf. 17. *Dixit — pereo.*

Mercenarios intelligimus eos, qui adhuc sunt catechumeni: et nondum per baptismum adoptati, quibus merces fidei datur, puta, adoptio: panes vero, doctrinas animarum nutritiuas. Dicit ergo ab intimo cordis: O quot mercenarii patris mei non modo cibum, habent animarum, sed et delicias: id enim significat Abundare: ego autem, qui filius sum, fame pereo. Haec et ea, quae sequuntur, parabolice narrans saluator, verae poenitentiae figuram nobis tradit.

Verf. 18. *Surgens — meum,*

Surgens a casu peccati.

† Honeste eo reuertar, vnde male exiui.

Verf. 18.

7) ὡς, abest. A.

8) νοοῦμεν videtur inuenisse Hentenius,

Verf. 16. Καὶ — χοῖροι.

Κεράτια κατὰ ἀναγωγὴν, ἀφ' ἡδονῶν, αἷς οἱ δη-
λωθέντες λογισμοὶ τρέφονται. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνα
γλυκαίνουσιν ἐπὶ βραχὺ τὴν γεῦσιν, εἶτα σύφου-
σιν ἐπὶ πλεῖον· οὕτω καὶ αὐτὰ τὸ μὲν ἡδύνον πρῶ-
τον καὶ πρόσκαιρον ἔχουσι· τὸ δὲ πικραῖνον, ὑπε-
ρον καὶ αἰώνιον.

Verf. 16. Καὶ οὐδεὶς ἐδίδου αὐτῶ.

Οὐδεὶς ἐδίδου αὐτῶ κορεθῆναι. τοιοῦτοι γὰρ οἱ
δαίμονες, οὐκ ἐῷσι τινα κορεθῆναι φιληδονίας,
ἵνα μὴ ταχὺ παύσηται τῆς ἀμαρτίας, αἰεὶ δὲ
τὴν ὄρεξιν ἐρεθίζουσι καὶ ἀποκάμνουσαν ἀνεγεί-
ρουσιν.

Verf. 17. Εἰς ἑαυτὸν δὲ ἐλθὼν.

Ἐαυτοῦ γενόμενος, ὃ ἐστίν, ἀνανήψας, ὡς ὁ ἐκ
μέθης καὶ κέρου. ἀφύπνισε γὰρ αὐτὸν ἡ κακο-
πάθεια.

Verf. 17. Εἶπε — ἀπόλλυμαι.

Μιδίους μὲν ὁ νοεῖ μοι, τοὺς ἔτι κατηχουμένους,
καὶ μήπω διὰ τοῦ βαπτίσματος υἰοθετηθέντας,
οἷς μιδὸς τῆς πίσεως δίδεται ἡ υἰοθεσία· ἄρτους
δὲ, ταῖς θρεπτικαῖς τῶν ψυχῶν διδασκαλίαις.
Φησὶν οὖν ἐκ βάθους καρδίας, ὡς πῶσοι μίδιαι
τοῦ πατρὸς μου οὐ μόνον ἔχουσι τροφὴν ψυχικὴν,
ἀλλὰ καὶ τρυφὴν· τοῦτο γὰρ τὸ περισσένειν ση-
μαίνει· ἐγὼ δὲ ὁ υἱὸς, λιμῶ ἀπόλλυμαι. ταῦτα
καὶ τὰ ἐξῆς παραβολικῶς διηγούμενος ὁ σωτὴρ
τύπον ἡμῶν μεταγοίας ἀληθοῦς παραδίδωσιν.

Verf. 18. Ἀναστὰς — μου.

Ἀναστὰς ἀπὸ τοῦ πτώματος τῆς ἀμαρτίας. ὁ

L1 4

Verf. 18.

9) Hic et deinceps Hentenius ex margine sui Codicis breviora scholia crucis signo inculcauit, quae in neutro meorum leguntur.

Verf. 18. *Dicamque — coelum.*

Praeponens videlicet illi terram, siue bonis coelestibus terrena.

† Timeo enim firmamenti aspectum, tanquam accusatoris vocem.

Verf. 18. *Et coram te.*

Hoc est, in te, vt qui tuam voluntatem posthabui meae.

† Vereor tuae diuinitatis lucem intueri: sordidos enim habeo corporis et animae oculos.

Verf. 19. *Nec — tuus.*

Quia tali patre indigne conuersatus sum.

Verf. 19. *Fac — tuis.*

Ex quo primo ordine excidi, dignare me vel secundo: tantum, ne penitus abiicias me. Placabilis est sermo, et cor attingens paternum.

† Hoc est, ne me ab atrio tuo expellas, domine: ne inuentum me rursus errantem, inimicus, tanquam captiuum, abducat.

Verf. 20. *Et — suum.*

Venit: hoc est, veniebat sumta fiducia de illius misericordia: oportebat enim, non solum bene velle, sed et, quae animo concepta sunt, operari.

Verf. 20. *Quum — eius.*

O visum compatientis acutissimum! Simul vt quis respiscere in animo cogitauit, hunc etiam simul ipse vidit, paratus semper ad eorum, qui conuertuntur, susceptionem, et ab exordio statim poenitentiae illos recipiens. Hinc ergo parabola incredibilem manifestat misericordiam, ac incomparabilem coelestis patris amorem, et quantam qua-

Verf. 18. Καὶ ἐρῶ — οὐρανόμ.

Ὡς προτιμήσας αὐτοῦ τὴν γῆν, ἤτοι, τῶν οὐρα-
νίων ἀγαθῶν, τὰ γήϊνα.

Verf. 18. Καὶ ἐνώπιόν σου.

Τουτέστι, καὶ εἰς σέ, ὡς προτιμήσας τοῦ σοῦ
θελήματος τὸ ἐμόν —

Verf. 19. Καὶ — σου.

Ὡς ἀναξίως τοιοῦτου πατρὸς πολιτευσάμενος.

Verf. 19. Ποίησον — σου.

Ἐπεὶ τῆς πρώτης ἐξέπεσον τάξεως, ἀξίωσόν με
τῆς δευτέρας, μόνον μὴ παντελῶς ἀποβρέψης με
δυσωπητικὸς ὁ λόγος, καὶ καρδίας πατρικῆς
ἀπτόμενος.

Verf. 20. Καὶ — αὐτοῦ.

Ἦλθεν, ἀντὶ τοῦ, ἤρχετο, θαρξήσας τοῖς αὐ-
τοῦ σπλάγχθοις. κρῆ γὰρ, μὴ μόνον βουλεύεσθαι
καλῶς, ἀλλὰ καὶ πράττειν τὰ βεβουλευμένα.

Verf. 20. Ἐτι — αὐτοῦ.

Ὡ συμπαθεσάτης ὄξυωπίας! ἅμα τίς ἐνεθυμή-
θη μετανοῆσαι, καὶ ἅμα τοῦτον εἶδεν αὐτὸς,
ἔτοιμος ὢν αἰεὶ πρὸς ὑποδοχὴν τῶν ἐπισρεφόντων,
καὶ εὐθύς ἐκ προσιμίῳ τῆς μετανοίας ἀντιλαμ-
βανόμενος αὐτῶν. ἐντεῦθεν οὖν ἡ παραβολὴ δη-
μοσίεует τὴν ἀνυπέβλητον εὐσπλαγχνίαν καὶ
ἀνείκασον φιλοσοργίαν τοῦ οὐρανίου πατρὸς, καὶ

qualemque demonstret erga eos, qui conuertuntur, compassionem.

Verf. 20. *Ac misericordia motus est.*

Pater enim erat: nec id tantum, sed et Deus misericordiae.

Verf. 20. *Et — eum.*

Prae nimio gaudio, non expectauit, vt ille veniret, sed prius occurrit; neque id vtcunque, sed et accurrit, vt appareat amoris vehementia: et ruit in collum eius, certiore eum reddens, quod omne peccatum illi remisisset: et osculatus est eum, tanquam desideratum filium, qui vsque ad poenitentiam sceleratus fuerat et abominabilis.

O admirandam reconciliationem! Quid dicam, aut quid loquar de ineffabili Dei benignitate? Nam vbi ad immensum illius pelagus respicio, sermo mihi praeciditur, neque, quid loquar, mihi reliquum est: solum autem hoc clara ac libera voce clamo, quod res magnas efficit poenitentia, facile eum flectens, qui facilis est, vt flectatur, benignum videlicet Deum nostrum. Homini vero maxime congrua sunt praedicta, quae eum fecisse dicit ad manifestiorem compassionis ac reconciliationis ipsius doctrinam, quum etiam in principio parabola hominem eum supposuerit.

Verf. 21. *Ait — filius tuus.*

Quae dicere cogitauerat, ea nunc toto corde dicit, vt hinc discamus, quod oporteat etiam post reconciliationem toto corde fateri, quod peccaauerimus, nosque ipsos condemnare.

ὄσπν καὶ οἴαν εἰς τοὺς ἐπιστρέφοντας συμπάθειαν ἐπιδείκνυται.

Verf. 20. Καὶ ἐσπλαγχνίδη.

Πατήρ γάρ ἦν, καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ θεὸς ἐλέους.

Verf. 20. Καὶ — αὐτόν.

Ἐπὸ τῆς ἀγαν περιχαρείας, οὐκ ἀνέμεινεν αὐτόν ἐλθεῖν, ἀλλὰ προϋπήντησε, καὶ οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ δραμῶν, ἵνα φανῇ τὸ σφοδρὸν τοῦ φίλτρου καὶ ἐπέπεσεν ἐπὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, πληροφωρῶν, ὅτι ἀφῆκεν αὐτῷ πᾶσαν ἀμαρτίαν, καὶ κατεφίλησεν αὐτόν, ὡς υἱὸν ποσειδῶν, τὸν ἄχρι τῆς μετανοίας μιαιρόν τε καὶ βδελυρόν.

Ὡ παραδόξου καταλλαγῆς! τί εἶπω, ἢ τί λαλήσω πρὸς τὴν ἀρρήτην τοῦ θεοῦ φιλιανθρωπίαν; ἀποβλέπω γὰρ πρὸς τὸ ἀχανὲς πέλαγος αὐτῆς, ἐπικόπτομαι τὸν λόγον, καὶ οὐκ ἔχω, τί φθέγχομαι. τοῦτο δὲ μόνον λαμπρᾶ βῶν τῇ φωνῇ, ὅτι μεγάλα δύναται ἡ μετάνοια, ταχέως ἐπικάμπτευσά τὸν ταχύτερον εἰς τὸ ἐπικάμπτεσθαι φιλιάνθρωπον θεὸν ἡμῶν. ἀνθρωποπρεπέτερον δὲ τὰ ρηθέντα ποιεῖν αὐτὸν λέγει, πρὸς ἐναργεστέραν διδασκαλίαν τῆς συμπαθείας καὶ καταλλαγῆς αὐτοῦ, ἐπεὶ καὶ ἀνθρωπον αὐτόν ἐν ἀρχῇ τῆς παραβολῆς ὑπέθετο.

Verf. 21. Εἶπε — υἱός σου.

Ἐπερ εἶπεῖν ἐμελέτησε, ταῦτα λέγει νῦν ἐξ ὅλης καρδίας, ὡς ἐντεῦθεν μανθάνειν ἡμᾶς, ὅτι χρὴ καὶ¹⁾ μετὰ τὴν καταλλαγὴν ὀλοκαρδίως ὁμολογεῖν, ὅτι ἡμάρτομεν, καὶ καταδικάζειν ἑαυτούς.

Verf. 22,

1) καὶ, abest. A,

Verf. 22. *Dixit* — *suos*.

Ad ecclesiae sacerdotes: nam hi Deo ministrant ad eorum; qui conuertuntur, salutem.

Verf. 22. *Proferte* — *illum*.

Primam, pretiosissimam, quae est purificatio aut gratia, qua custodiatur: quam perdidit a patre separatus, fidem, veritatis cognitionem: et induite illum, qui seipsum exiit.

Verf. 22. *Et* — *cuius*.

Arrabonem familiaritatis erga Deum, aut signaculum ad operationem eius, ne ipsa infidiis appetatur.

Verf. 22. *Et calciamenta in pedes*.

Id est, custodiam ad iter conuersationis suae.

† Ut his calciatus in praeparatione euangelii pacis, conculcet serpentes ac scorpiones, hoc est, contrarias potestates.

Verf. 23. *Et* — *maculate*.

Vitulus faginatus, sanctum Christi corpus est: vitulus quidem, tanquam non domatus iugo ac pondere peccati: faginatus vero, tanquam virtutibus impinguatus, ac seruatus, vt pro peccatoribus immoletur.

Verf. 23. *Ac epulantes laetemur*.

Edere quoque ipse dicitur ad laetitiae communicationem.

Verf. 24. *Quia* — *inuentus est*.

Mortificationem quidem ac perditionem dicit eam, quae a peccato procedit: viuificationem vero ac inuentionem, eam, quae a poenitentia.

Verf. 24.

Verf. 22. Εἶπε — αὐτοῦ.

Πρὸς τοὺς ἱερεῖς τῆς ἐκκλησίας. οὗτοι γὰρ ὑπηρετοῦσι τῷ Θεῷ πρὸς τὴν σωτηρίαν τῶν ἐπιστρέφόντων.

Verf. 22. Ἐξενέγκαστε — αὐτόν.

Τὴν τιμιωτάτην, ἣτις ἐστὶν ἡ κάθαρσις, ἡ ἡ φρουρητικὴ χάρις.

Verf. 22. Καὶ — αὐτοῦ.

Ἀρραβῶνα τῆς πρὸς Θεὸν οικειώσεως, ἡ σφραγιδα εἰς τὴν πρᾶξιν αὐτοῦ, ὥστε μένειν αὐτὴν ἀνεπιβούλευτον.

Verf. 22. Καὶ ὑποδήματα εἰς τοὺς πόδας.

Φυλακὴν εἰς τὴν πορείαν τῆς πολιτείας αὐτοῦ.²⁾

Verf. 23. Καὶ — θύσατε.

Μόσχος σιτευτός, τὸ ἅγιον σῶμα τοῦ χριστοῦ· μόσχος μὲν, ὡς μὴ δαμασθὲν τῇ ζεύγλῃ τῆς ἀμαρτίας· σιτευτός δὲ, ὡς πιανθὲν ταῖς ἀρεταῖς καὶ τηρηθὲν εἰς τὴν ὑπὲρ τῶν ἀμαρτωλῶν σφαγὴν.

Verf. 23. Καὶ φαγόντες εὐφρανθῶμεν.

Φαγεῖν καὶ αὐτοὶ λέγει, δηλῶν τὴν κοινωνίαν τῆς εὐφροσύνης.

Verf. 24. Ὅτι — εὐρέθη.

Νέκρωσιν μὲν καὶ ἀπώλειαν φησὶ, τὴν ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας· ἀναζώωσιν δὲ καὶ εὐρεσιν, τὴν ἀπὸ τῆς μετανοίας.

Verf. 24.

²⁾ Scholium proximum in neutro meorum reperi.

Verf. 24. *Cooperuntque laetari.*

Hoc manifestum est.

Verf. 25. *Erat — agro.*

In agro virtutum, exercens ac colens illas.

Verf. 25. *Quumque — choros.*

Talis quidem, venit felicitate prouectionis: perfectione autem appropinquat domui Dei, et audit musices concentum, propter filii erga patrem concordiam, qua per poenitentiam concors factus est: choros vero, propter gaudium, quod iuibi erat: Nam in domo Dei sonus est pure festa celebrantium

Verf. 26. *Et — haec;*

Vno angelorum accersito. Per angelum enim reuelantur diuina mysteria. Παῖδας vocat nunc seruos: nam angeli sunt serui Dei.

Verf. 27. *Isque — venit.*

Adest conuersus.

Verf. 27. *Et — recepit.*

Abiecto morbo, per poenitentiam.

Verf. 28. *Indignatus — introire.*

Assimulat hunc parabola indignantem, nec intrare volentem: non quod inuiderit: nullus enim moeror iustis de salute fratrum: sed vt ob oculos ponat immensam Dei bonitatem. Ostendit siquidem huiusmodi indignatio, quod tantam demonstrat erga eos, qui respiscunt, gratiam et gaudium, vt caeteris inuidiam mouere possit. Hoc autem fecit et parabola operariorum mercede conductorum,

3) Hentenus videtur reperisse καὶ παῖδας, quod mihi valde probatur.

Verf. 24. Καὶ ἤρξαντο εὐφραίνεισθαι.

Τοῦτο σαφές.

Verf. 25. Ἦν — ἀγρῶν.

Τῶ τῶν ἀρετῶν, ἐργαζόμενος αὐτάς.

Verf. 25. Καὶ ὡς — χορῶν.

Ὁ τοιοῦτος, ἔρχεται μὲν διὰ προκοπῆς ἐγγίξει δὲ, διὰ τελειώσεως τῶ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀκούει συμφωνίας μὲν μουσικῆς, διὰ τὴν πρὸς τὸν πατέρα συμφωνίαν τοῦ υἱοῦ, ἣν συνεφώνησε διὰ τῆς μετανοίας· χορῶν δὲ, διὰ τὴν ἐκεῖθεν χαρὰν. ἐν τῶ οἴκῳ γὰρ τοῦ Θεοῦ ἦχος καθαρὸς³⁾ ἐορταζόντων.

Verf. 26. Καὶ — ταῦτα;

Ἔνα τῶν ἀγγέλων. δι' ἀγγέλου γὰρ ἀποκαλύπτονται τὰ θεῖα μυστήρια· παῖδας δὲ νῦν λέγει, τοὺς δούλους· δούλοι δὲ τοῦ Θεοῦ, οἱ ἄγγελοι.

Verf. 27. Ὁ δὲ — ἦκει.

Παραγίνεται ἐπιστρέψας.

Verf. 27. Καὶ — ἀπέλαβεν.

Ἀποβαλόντα τὴν νόσον διὰ τῆς μετανοίας.

Verf. 28. Ὁργίθη — εἰσελθεῖν.

Σχηματίζει τοῦτον ἢ παραβολὴν νῦν ὀργιζόμενον, καὶ μὴ θέλοντα εἰσελθεῖν, εὐχὴ ὅτι ἐφθόνησε λύπη γὰρ οὐδεμίᾳ τῶν δικαίων ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ τῶν ἀδελφῶν· ἀλλ' ἵνα παραστήσῃ τὴν ὑπερβολὴν τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητος. ἐμφαίνει γὰρ ἡ τοιαύτη ἀγανακτικῆσις, ὅτι τοσαύτην ἐνδείκνυται περὶ τοὺς μετανοοῦντας χάριν καὶ χαρὰν, ὡς ἑτέροις φθόνον κινήσῃ. τοῦτο δὲ πεποίηκε καὶ ἡ παραβολὴ τῶν μισθουμένων ἐργατῶν ἐν τῶ τεσσαρακοσῶ
 δευτέρῳ

rum, quadragesimo secundo iuxta Matthaeum capite: nam in illa quoque primi murmurabant.

Verf. 28. *Pater ergo — illum.*

Vtpote filiorum amator ac prudens: et eum, qui conuersus est, habens in honore, et eum, qui permansit, rogans.

Verf. 29. *At ille — laetarer.*

Non dicunt haec aut similia sancti Deo, sed consequenter ad indignationem assimulata est et haec causae redditio, ob causam, quam praediximus. Solent enim inuidi de similibus conqueri.

Quidam ergo per hoedum, minimam voluptatem intelligentes, per amicos vero voluntates, aiunt illum dixisse: Mihi ne minimam quidem voluptatem vnquam permisisti, vt cum voluntatibus meis laetarer.

Nobis autem non est curiose scrutandum, quis sit hoedus, aut qui sint amici: nam periculosae sunt in talibus subtiles quaestiones ac disputationes, sicut in multis parabolis protestati sumus.

Verf. 30. *Sed quum — saginatum.*

Etiam haec eiusdem sunt consequentiae, et similiter effecta sunt. Dei vero substantiam dicit, dona vel gratiam, veluti superius significatum est: meretrices autem, voluptatum amores.

Verf. 31. *At ille — es.*

Nunquam a me discedendo, sed mandata mea semper implendo.

Verf. 31. *Et — sunt.*

Quum enim talis sis, omnia mea haereditario iure posside-

δευτέρω κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον καὶ ἐν
ἐκείνῃ γὰρ οἱ πρῶτοι ἐγόγγυζον.

Verf. 28. Ὁ οὖν πατήρ — αὐτόν.

Ὡς φιλόπαις καὶ σοφός, καὶ τὸν ἐπιστρέψαντες
τιμᾶ, καὶ τὸν μείναντα παρακαλεῖ.

Verf. 29. Ὁ δὲ — εὐφρανθῶ.

Οὐ τοιαῦτα λέγουσιν οἱ ἅγιοι πρὸς τὸν θεόν, ἀλ-
λὰ ἀκολούθως τῇ ὀργῇ ἐσχημάτισαι καὶ αὕτη ἡ
δικαιολογία, διὰ τὴν αἰτίαν, ἣν εἰρήκαμεν. εἰώ-
θασι γὰρ οἱ φθονοῦντες τοιαῦτα ἐγκαλεῖν.

Τινὲς οὖν ἔριφον μὲν, τὴν ἐλαχίστην ἡδονὴν
φίλους δὲ, τὰ θελήματα νοοῦντες, φασὶν εἰπεῖν
αὐτόν, ὅτι ἐμοὶ οὐδέποτε παρεχώρησας οὐδὲ ἐλα-
χίστης ἡδονῆς, ἵνα μετὰ τῶν θελημάτων μου εὐ-
φρανθῶ.

Ἡμῖν δὲ οὐ περιεργασέον, τίς ἐστιν ὁ ἔριφος,
καὶ τίνες οἱ φίλοι. ἐπισφαλῆς γὰρ ἢ ἐν τοῖς τοιού-
τοις λεπτολογίαι, καθὼς πολλαχοῦ τῶν παρα-
βολῶν διεμαρτυράμεθα.

Verf. 30. Ὅτε δὲ — σιτευτόν.

Καὶ ταῦτα τῆς αὐτῆς εἰσιν ἀκολουθίας, καὶ
ὁμοίως ἐσχηματίσθησαν. βίον μὲν⁴⁾ οὖν τοῦ θεοῦ
λέγει, τὸ χάρισμα; καθὼς ἀνωτέρω δεδήλωται
πίστεως δὲ, τὰς φιληδονίας.

Verf. 31. Ὁ δὲ εἶπεν — εἰ.

Οὐδέποτε μου ἀποφοιτῶν, ἀλλ' αἰεὶ τὰς ἐντολάς
μου πληρῶν.

Verf. 31. Καὶ — ἐστὶ.

Τοιοῦτος γὰρ ὢν, πάντα τὰ ἐμὰ κληρονομήσεις.
Τομης II, . Mm οἱ

possidebis: huiusmodi namque filii in haereditatem accipiunt regnum patris et Dei. Ne ergo tristeris, nam in nullo affectus es iniuria. Et ita mansuete illum consolatus, deinceps etiam de his respondet, quae in fratrem eius facta sunt.

Verf. 32. *Laetari — inuentus est.*

Ostendit necessariam fuisse laetitiam et gaudium. Quis enim, quum mortuum viderit reuixisse, non laetatur? et quis, vbi id, quod perierat, inuenerit, non gaudet? Vidisti, quemadmodum et quando peregre profectus est patienter sustinuit, et conuersum immenso excepit gaudio: nec solum substantiae rationem non repetiit, sed et donis illum dignatus est, nec solum non exprobrauit, sed insuper pro eo respondit.

Vere magna est, domine, benignitas tua, nec vllus explicare sufficet sermo ad gratiarum actionem illius. Utinam autem et nos, qui aequaliter cum prodigo sumus peregre profecti, ac diuitias consumpsimus, aequalem cum eo conuersionem demonstremus, et aequali benignitate digni habeamur.

Cap. LVIII. — De dispensatore iniquo.

Cap. XVI. v. 1. *Dicebat autem — bona illius.*

Parabola haec Christianis attributa est, qui non volunt omnino possessiones ac pecunias despiciere: admonens illos, vt in pauperes sint benefici. Dicta est autem ad discipulos, quia et hi sunt dispensatores.

Reprae

5) Quae his signis [* *] inclusimus, ea ex Codice B. exciderant.

6) Ita correxi pro *ἐπιδημίσαντας*. Nec aliter Hentenus.

οἱ τοιοῦτοι [* γὰρ⁵) υἱοὶ κληρονομοῦσι τὴν βασιλείαν τοῦ πατρὸς καὶ Θεοῦ. μὴ λυποῦ τοίνυν, οὐδὲν γὰρ ἠδικήθης. οὕτως ἐπιεικῶς παρηγορήσας αὐτὸν, ἀπολογεῖται λοιπὸν καὶ ὑπὲρ τῶν γεγενημένων εἰς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ.

Verf. 32. Ἐυφρανθῆναι — καὶ εὐρέθῃ.

Δείκνυσιν ἀναγκαίαν τὴν εὐφροσύνην καὶ χαρὰν. τίς γὰρ ἰδὼν νεκρὸν ἀναζήσαντα, οὐκ εὐφραίνεται, καὶ τίς τὸ ἀπολωλὸς εὐρῶν, οὐ χαίρει; εἶδες, πῶς καὶ ἀποδημήσαντος ἐμακροθύμει, καὶ ἐπιστρέψαντα περιχαρῶς ὑπεδέξατο. καὶ οὐ μόνον οὐκ αἰτήτησε δίκην, ἀλλὰ καὶ χαρίτων ἠξίωσε. καὶ οὐ μόνον οὐδ' ἀνείδισεν, ἀλλὰ καὶ ὑπεραπελογήσατο.

Ἦντως μεγάλη, δέσποτα, ἡ Φιλανθρωπία σου, καὶ οὐδὲς ἐξαρκέσει λόγος πρὸς εὐχαρισίαν αὐτῆς. εἴη δὲ καὶ ἡμᾶς, τοὺς ἐπίσης τῷ ἀσώτῳ ἀποδημήσαντας⁶) καὶ διασκορπίσαντας τὸν πλοῦτον, ἴσῃν αὐτῷ καὶ τὴν ἐπιστροφὴν ἐνδείξασθαι, καὶ τῆς ἴσης ἀξιωθῆναι Φιλανθρωπίας.

Κεφ. ΙΝΗ. Περὶ τοῦ οἰκονόμου τῆς ἀδικίας.

Cap. XVI. v. 1. Ἐλεγε δὲ — ὑπάρχοντα αὐτοῦ.

Ἡ παραβολὴ αὕτη πρὸς τοὺς χριστιανοὺς ἀποτεταται, τοὺς μὴ βουλομένους πάντη τῶν χρημάτων ὑπερορᾶν, νοθευοῦσα τούτους, ἵνα καὶ εὐεργετῶσι τοὺς πένητας. εἴρηται δὲ πρὸς τοὺς μαθητάς, διότι⁷) μαθηταὶ καὶ οὗτοι,

M m 2

Καὶ

⁷) Hoc profus alienum est. Ex Hentenio colligas, legendum esse οἰκονόμοι aut διοικηταί.

Repraesentat etiam hominem diuitem, puta, Deum humanum, nulloque indigentem: oeconomum vero, siue dispensatorem, omnem, qui possidet diuitias: tales enim non sunt domini, sed dispensatores. Dicit namque Deus: Meum est aurum, meum est argentum. Delatus est autem apud Deum malus dispensator de mala dispensatione, ut qui dissiparet, quae Dei erant, in ea quae non oportuit, nec superflua pauperibus distribueret.

Verf. 2. *Et vocauit — dispensationis tuae.*

Haec illi per diuinas dixit scripturas, quae de futuro docent iudicio, et de redditione rationis.

Verf. 2. *Neque enim — dispensare.*

Morte propemodum te transferente.

Verf. 3. *Ait autem — erubesco.*

Post mortem enim nemo poterit operari: nam praesens tempus operationis est, futurum vero retributionis, et deprecari erit inutile.

Verf. 4. *Scio, quid faciam.*

Eruditus a scripturis.

Verf. 4. *Ut quum — domos suas.*

Hi, quos scio, et quos nunc dicturus est.

Verf. 5. *Et aduocato — v. 7. octoginta.*

Quisnam debitor sit olei, et quis tritici, quisue vnusquisque debitor, et quae cautio debiti, et quare prior scripsit quinquaginta, posterior vero octoginta, ac similia, quae in praesenti reperiuntur parabola, superfluum est inquirere: siquidem ad nihil aliud efficta sunt, quam ut ostendatur, quod

Καὶ ἄνθρωπον μὲν πλούσιον ἐμφαίνει, τὸν Φιλάνθρωπον καὶ ἀνευθεῖ θεόν· οἰκονόμον δὲ, πάντα τὸν κεκτημένον πλούτον. οἱ τοιοῦτοι γὰρ οὐ κύριοι, ἀλλ' οἰκονόμοι εἰσὶ. Φησὶ γὰρ ὁ θεός· ἐμὸν ἐστὶ^{κ)} τὸ χρυσίον, καὶ ἐμὸν ἐστὶ τὸ ἀργύριον. ἀε- k) Aggae. 2, 8.
βλήθη δὲ τῷ θεῷ ὁ κακὸς οἰκονόμος ὑπὸ τῆς κακῆς οἰκονομίας, ὡς διασκορπίζων τὰ τοῦ θεοῦ, εἰς ἃ οὐκ ἔδει, καὶ μὴ διανέμων τὰ περιττὰ τοῖς πένησι.

Verf. 2. Καὶ Φωνήσας. — οἰκονομίας σου.

Ἐἶπεν αὐτῷ ταῦτα διὰ τῶν θείων γραφῶν, αἷ διδάσκουσι περὶ τῆς μελλούσης κρίσεως καὶ λογι-
θεσίας.

Verf. 2. Ὅυ γὰρ — οἰκονομεῖν.

Τοῦ θανάτου ἕσον οὐπω μετακινουῦντός σε.

Verf. 3. Εἶπε δὲ — αἰσχύνομαι.

Μετὰ τὸν θάνατον γὰρ ἐργάσασθαι οὐκ ἰσχύει-
τις. ἐργασίας γὰρ ὁ παρῶν καιρὸς· ὁ δὲ μέλλων,
ἀνταποδόσεως. καὶ τὸ παρακαλεῖν ἀνόνητον.

Verf. 4. Ἐγνων τί ποιήσω.

Ἐγνων τοῦτο, συνετιθεῖς ὑπὸ τῶν γραφῶν.

Verf. 4. Ἴνα ὅταν — οἴκους αὐτῶν.

Οὗτοι, περὶ ὧν ἔγνων, τουτέστιν οἱ ῥηθῆναι μέλα-
λοντες.

Verf. 5. Καὶ προσκαλεσάμενος — v. 7.

ὀγδοήκοντα.

Τίς μὲν ὁ χρεώτης τοῦ ἐλαίου, καὶ τίς ὁ τοῦ σί-
του, καὶ διατί ἀνά ἑκατὸν ὄφειλον, καὶ τί τὸ
γράμμα τοῦ χρέους, καὶ διατί ὁ μὲν πενήκοντα
ἔγραψεν, ὁ δὲ ὀγδοήκοντα, καὶ τὰ τοιαῦτα τῆς
προκειμένης παραβολῆς, περιττὸν ἐξετάζειν. δι-
εῦδεν γὰρ ἕτερον συνεπλάθισαν, ἢ ἵνα δεχθῆ

quod dictus dispensator, dum dispensationis tempus habuit, prudenter domini rebus ad suum commodum abusus est: et per eas in futurum suam salutem procuravit, ut hinc discant, qui habent diuitias, quod oporteat eos, quum illarum dispensatores constituti sint, dum vitae tempus habent, prudenter Dei rebus ad suum abuti commodum: et per illas, pauperibus benefaciendo, in futurum salutem sibi acquirere. Batus itaque mensura erat olei, corus vero tritici mensura.

Verf. 8. *Et laudauit — prudenter fecisset.*

Quid manifeste consequatur, auditoribus reliquit cogitandum. Nam si dominus iniustitia affectus laudauit iniquum dispensatorem, qui videlicet suam ipsius salutem ex iniustitia procurauerat: multo magis Deus, qui in nullo iniustitia afficitur, laudabit iustum siue iustitiae dispensatorem, qui videlicet suam ipsius salutem ex iustitia dispensauerit: id enim habet iustitia, ut superflua pauperibus diuidantur.

Verf. 8. *Quia — sua sunt.*

Filios huius seculi dicit, mundo adhaerentes: seculum enim nunc, mundum appellauit: filios autem lucis vocat eos, qui se ipsos a mundo separauerunt. Et dicit illos prudentiores esse istis in hoc solo, quod de futuro illis cura est, sicut dicti dispensatoris exemplum demonstrauit. Exhortatur autem sermo eos, qui de futuro negligentes sunt.

Verf. 9. *Et ego vobis — de iniquo mammona.*

Mammona apud Hebraeos diuitiae dicuntur. Iniquum

8) Hentenius duplici $\mu\mu$ edidit. Ego simplici reperi.

μόνον, ὅτι ὁ ῥηθεὶς οἰκονόμος, ἕως εἶχε καιρὸν οἰκονομίας, φρονίμως τοῖς τοῦ δεσπότου πράγμασιν εἰς τὸ οἰκεῖον συμφέρον ἀπεχρήσατό, καὶ δι' αὐτῶν εἰς τὸ μέλλον σωτηρίαν ἑαυτῷ περιεποιήσατο, ὡς ἐντεῦθεν μαθεῖν τοὺς ἔχοντας πλοῦτον, ὅτι χρὴ τούτους, οἰκονόμους αὐτοῦ κατασάντας, ἕως ἔχουσι καιρὸν ζωῆς, φρονίμως τοῖς τοῦ δεσπ. πράγμασιν εἰς τὸ οἰκεῖον συμφέρον ἀποχρησάσθαι, καὶ δι' αὐτῶν εὐεργετοῦντας τοὺς πένητας, εἰς τὸ μέλλον σωτηρίαν ἑαυτοῖς πραγματεύεσθαι. βῆτος μὲν σὺν ἦν, μέτρον ἐλαίου· κόρος δὲ, μέτρον σίτου.

Verf. 8. Καὶ ἐπήνεσεν — φρονίμως ἐποίησε.

Τὸ ἐξῆς, ὡς δῆλον, τοῖς ἀκροαταῖς ἀφῆκε συλλογίζεσθαι. εἰ γὰρ ὁ ἠδικημένος δεσπότης ἐπήνεσε τὸν οἰκονόμον τῆς ἀδικίας, ἤγουν, τὸν τὴν οἰκεῖαν σωτηρίαν οἰκοιομήσαντα ἐξ ἀδικίας, πολλῷ μᾶλλον ὁ ἀδικούμενος θεὸς ἐπαινέσει τὸν οἰκονόμον τῆς δικαιοσύνης. δικαιοσύνη γὰρ, τὰ τὰ περιττὰ τοῖς πένησι διανέμεσθαι.

Verf. 8. Ὅτι — ἑαυτῶν εἰσίν.

Υἱοὺς μὲν τοῦ αἰῶνος τούτου καλεῖ, τοὺς τῷ κόσμῳ προσηκόμενους. αἰῶνα γὰρ νῦν, τὸν κόσμον τούτον ἀνόμασεν. υἱοὺς φωτὸς λέγει, τοὺς τοῦ κόσμου ἀποστήσαντας ἑαυτοῦς. καὶ φησιν, ὅτι οὗτοι φρονιμώτεροί εἰσιν ἐκείνων, κατὰ *] τούτο δὲ μόνον, καθὼς φροντίζουσι τοῦ μέλλοντος, ὡς ἔδειξε τὸ παραδειγμα τοῦ ῥηθέντος οἰκονόμου. ὑπὲρ τοὺς υἱοὺς δὲ τοῦ φωτὸς, τοὺς εἰς τὴν γενεάν τὴν ἑαυτῶν, ἤγουν, τοὺς ἐκ τῆς γενεᾶς τῆς ἑαυτῶν υἱοὺς φωτὸς γενομένους. ἐντρέπει δὲ ὁ λόγος τοὺς ἀμελοῦντας τοῦ μέλλοντος.

Verf. 9. Καὶ γὰρ ὑμῖν — ἐκ τοῦ μαμωνᾶ τῆς ἀδικίας.

Μαμωνᾶς^{B)} μὲν ὁ πλοῦτος λέγεται παρ' ἑβραίοις.

quum autem dixit, siue iniquitatis, quod ex iniquitate recondatur: quae in hoc est, quia superflua pauperibus non diuiduntur. Quum ergo inquit haecenus male dispensaueritis, et concreditis vobis iniquitatis diuitias male expenderitis: vel tandem sero facite vobis ab ipsis amicos pauperes, ad imitationem inodo dictae parabolae.

Verf. 9. *Vt quum — tabernacula.*

Vt, quum per mortem hinc demigraueritis, praeparent vobis locum ad aeterna tabernacula, ipsi prius hospites ibi facti.

Verf. 10. *Qui fidelis — iniquus est.*

Qui fidelis est in minimo, etiam multo dignus est. Dicit autem minimum, terrenas diuitias: multum vero, coelestes.

Verf. 11. *Si ergo — fuistis.*

Male videlicet dispensando.

Verf. 11. *Quod — credet?*

Veras regni dei diuitias.

Verf. 12. *Et si — dabit?*

Similiter et alienum nominat terrenas diuitias, quippe quae apud illum non permaneant, qui ipsas est assequutus: nostrum autem coelestes: ut quae apud illum permaneant, qui ipsas accipit.

Verf. 13. *Nullus — contemnet.*

Haec etiam dixit quinto capite euangelii secundum Mat.

*) In textu habent *ὑμέτερον*. Nihilominus tamen *ἡμέτερον* in explicatione locum habet. Theophylactus in editis in textu et in scholiis habet *ἡμέτερον*. Vid. p. 455. B. E. 456. A. Tertulliani *me-*
um,

τῆς ἀδικίας δὲ τοῦτον εἶπεν, ὡς ἐξ ἀδικίας θησαυρίζοντα, τῆς ἐκ τοῦ μὴ διαμερίζεσθαι τὰ περιττὰ τούτου τοῖς πένησιν. ἐπεὶ, φησιν, ἄχρι τοῦ νῦν κακῶς ὠκονομήσατε, καὶ τὰ ἐμπεπισυμένα μαμωνᾶν ἀδικίας κατεσχέσατε, καὶ γοῦν ὄψεσθε ποτε ποιήσατε ἑαυτοῖς φίλους ἐξ αὐτοῦ τοῦ πένητος, κατὰ μίμησιν τῆς ἤδη ῥηθείσης παραβολῆς.

Verf. 9. Ἴνα ὅταν — σκηνάς.

Ἴνα, ὅταν τῷ θανάτῳ μετασῆτε, παράσχωσιν ὑμῖν τόπον εἰς τὰς αἰωνίας σκηνάς, πρόξενοι τοῦτου γινόμενοι.

Verf. 10. Ὁ πισὸς — ἀδικὸς ἐστίν.

Ὁ πισὸς ἐν ὀλίγῳ, καὶ πολλοῦ ἀξίος ἐστίν. ὁ δὲ ἐν ὀλίγῳ ἀδικός, καὶ πολλοῦ ἀνάξιός ἐστι. λέγει δὲ ἐλάχιστον μὲν, τὸν γήϊνον πλοῦτον· πολὺν δὲ, τὸν οὐράνιον.

Verf. 11. Εἰ οὖν — ἐγένεθε.

Ὡς κακῶς οἰκονομοῦντες.

Verf. 11. Τὸ — πισεύση;

Τὸν ἀληθινὸν πλοῦτον τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ.

Verf. 12. Καὶ εἰ — δώσεις;

Ὁμοίως ἀλλότριον μὲν ὀνομάζει τὸν γήϊνον πλοῦτον, ὡς μὴ παραμένοντα τῷ κεκτημένῳ ἡμέτερον⁹⁾ δὲ, τὸν οὐράνιον, ὡς παραμένοντα τῷ ἀξίω δέντι αὐτοῦ.

Verf. 13. Οὐδεὶς — καταφρονήσει.

Ταῦτα εἶπε καὶ ἐν τῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ τοῦ
Mm 5 — κατὰ

um, a Sabatierio notatum, etiam ad interpretationes referendum,

Matthasum: et in eo lege dicti illius enarrationem,
Nemo potest duobus dominis seruire.

Verf. 13. *Non potestis — mammonae.*

Consequenter ibi et de hoc dictum est, et data interpretatio.

Verf. 14. *Audiebant — illum.*

Vilipendebant eum, ipsi viles ac detestandi.

Verf. 15. *Et ait — hominibus.*

Qui vos ipsos iustos putatis.

Verf. 15. *Deus autem — vestra.*

Peccatis plena et execranda.

Verf. 15. *Quod — Deo.*

Siquidem, inquit, etiam si in alio nullo deliqueritis, quain quod coram hominibus sublimiter sapere videmini, id abominatio est coram Deo, ac detestandos facit superbos.

Verf. 16. *Lex — Iohannem.*

Lex prophetandi et prophetæ, qui videlicet de me prophetauerunt, vsque ad Iohannem prophetauerunt: Nam hoc addidit Matthæus. Posthac autem neque lex neque prophetæ, sed quid?

Verf. 16. *Ab — annuntiat.*

Non obscure prophetatur, sed palam annuntiat: ipse enim Iohannes illud primum annuntiauit, dicens: Resipiscite, instat enim regnum coelorum. Regnum vero Dei nunc dicit fidem, quæ in ipsum est, vtpote arrabonem regni coelorum, siue fruitionis coelestium bonorum.

κατὰ ματθαῖον, καὶ ἀνάγνωθι ἐν ἐκείνῳ τὴν ἐξήγησιν τοῦ οὐδεὶς ἴ) δύναται δυσὶ κυρίοις δουλεύειν. 1) Matt. 6, 24.

Verf. 13. Οὐ δύναθε — μαμωνᾶ.

Ἀκολούθως ἐκεῖ καὶ περὶ τούτου εἶρηται, καὶ ἠερμήνευται.

Verf. 14. Ἦκουόν. — αὐτόν.

Ἐφαύλιζον αὐτόν, οἱ φαῦλοι καὶ κατὰπτυσοι.

Verf. 15. Καὶ εἶπεν — ἀνθρώπων.

Οἱ δικαίους ἑαυτοὺς οἰόμενοι.

Verf. 15. Ὁ δὲ θεὸς — ὑμῶν.

Ἀμαρτωλὰς οὖσαὶ καὶ βδελυράς.

Verf. 15. Ὅτι — τοῦ θεοῦ.

Καὶ γὰρ φησιν· εἰ καὶ μηδὲν ἕτερον ἠμαρτάνετε,¹⁾ ἢ ἐν ἀνθρώποις ὑψηλοφροσύνη βδελυρά ἐσι τῷ θεῷ, καὶ βδελυροὺς ποιεῖ τοὺς οἰηματίας.

Verf. 16. Ὁ νόμος — ἰωάννου.

Ὁ νόμος τοῦ προφητεύειν, καὶ οἱ προφήται οἱ προφητεύοντες, δηλογοῦσι, περὶ ἐμαυτοῦ, μέχρις ἰωάννου προεφήτευσαν. τούτο γὰρ προσέδηκεν^{m)} m) Matt. 11, 13. ὁ ματθαῖος. τοῦ λοιποῦ δὲ, οὔτε νόμος, οὔτε προφήται, ἀλλὰ τί;

Verf. 16. Ἀπὸ — εὐαγγελίζεται.

Ουκέτι σικοτεινῶς προφητεύεται, ἀλλὰ φανερῶς καταγγέλλεται. αὐτὸς γὰρ ὁ ἰωάννης πρῶτος αὐτὴν εὐηγγελίσαστο, λέγωνⁿ⁾ n) Matth. 3, 2. κε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. βασιλείαν δὲ τοῦ θεοῦ λέγει νῦν, τὴν εἰς αὐτὸν πίσιν, ὡς οὖσαν ἀρραβῶνα τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ἦτοι, τῆς ἀπολαύσεως τῶν οὐρανίων ἀγαθῶν.

Verf. 16.

¹⁾ ἠμαρτάνετο. B.

Verf. 16. *Et — vim facit.*

Omnis sapiens ad illud sibi ipsi vim infert, a mundi amore ac infidelitate abstractus: vos autem, quum insipientes sitis et segnes, merito increduli permanetis.

Verf. 17. *Facilius — cadere.*

Legem hoc in loco appellavit, omne vetus testamentum, in quo frequenter praedictum est, quod illi a Dei familiaritate exciderent. Dicit ergo, Facilius coelum ac terra corrumpentur, quam vel minima pars eorum, quae per scripturam praenuntiata sunt de casu illorum ob infidelitatem, concidat aut irritum permaneat.

Verf. 18. *Quisquis — adulterium committit.*

Nunc quidem non interrogatus haec dixit, in quosdam inuehens, qui in huiusmodi rebus delinquebant: quadragesimo vero capite euangelii secundum Matthaeum, interrogatus a pharisaeis, vtrum licet homini diuortium facere cum vxore sua qualibet ex causa, latioreni dedit responsionem; lege ergo ibi totam eius enarrationem.

Cap. LIX. De diuite et Lazaro.

Verf. 19. *Homo — diues.*

Quum multa frequenter de paupertatis amore docuerit, nunc per parabolam etiam timorem duris corde ac tenacibus diuitibus incutit: de his, quae adhuc futura sunt, tanquam de praeteritis narrans: nondum enim eorum, quae in vita sunt peracta, datur retributio, quum nondum adsit iudicium, aperte manifestans, quatenam ultiones excipiant diuites, qui nullo compassionis affectu mouentur:

et

Verf. 16. Καὶ — βιάζεται.

Πᾶς συνετὸς εἰς αὐτὴν βιάζει ἑαυτὸν, ἀνδελ-
κόμενος ὑπὸ τῆς τοῦ κόσμου Φιλίας καὶ τῆς ἀπι-
στίας· ὑμεῖς δὲ, ἀσύνετοι καὶ ῥάθυμοι ὄντες, εἰκό-
τως ἀπιστεῖτε.

Verf. 17. Ἐυκοπώτερον — πεσεῖν.

Νόμον ἐνταῦθα, πᾶσαν ἀνόμασε τὴν παλαιὰν
γραφήν, ἣτις διαφόρως προεῖπεν, ὅτι διὰ τὴν
ἀπιστίαν αὐτῶν ἐκπεσοῦνται τῆς πρὸς Θεὸν οἰκειώ-
σεως. λέγει γοῦν, ὅτι εὐχερέστερον ἂν ὁ οὐρανὸς
καὶ ἡ γῆ ἀφανισθῶσιν, ἢ τὸ ἐλάχισον τῶν
προηγορευμένων τῇ γραφῇ περὶ τῆς διὰ τὴν ἀπι-
στίαν ἐκπτώσεως αὐτῶν διαπεσεῖται, εἴτουν,
ἀπρακτῆσει.

Verf. 18. Πᾶς — μολιχέυει.

Νῦν μὲν, μὴ ἐρωτηθεῖς, εἶπε ταῦτα, πρὸς τι-
νας ἀποτεινόμενος τοιαῦτα τότε πλημμελήσαν-
τας· ἐν δὲ τῷ τεσσαρακοσῷ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ
ματθαῖον ἐρωτηθεῖς ὑπὸ τῶν Φαρισαίων, εἰ ἔξε-
σιν ὁ ἀνθρώπων ὠπολύσαι τὴν γυναῖκα αὐτοῦ κα-
τὰ πᾶσαν αἰτίαν, πλατείαν τὴν ἀπέκρισιν ἐποι-
ήσατο. καὶ ἀνάγνωδι τὴν ὅλην ἐξήγησιν αὐτῆς. o) Matth. 19, 3.

Κεφ. ΝΘ. Περὶ τοῦ πλουσίου καὶ τοῦ λαζάρου.

Verf. 19. Ἄνθρωπος — πλούσιος.

Πολλὰ πολλάκις περὶ φιλοπτωχίας διδάξας,
νῦν διὰ παραβολῆς καὶ φόβον τοῖς σκληροκαρδίοις
καὶ ἀμεταδότοις πλουσίοις ἐπικρεμά, περὶ τῶν
ἐτι μελλόντων, ὡς ἤδη γεγονότων διηγούμενος·
οὕτω γὰρ τῶν βεβιωμένων ἀνταπόδοσις, ἐπεὶ
οὕτω κρίσις· καὶ τρανῶς παριστῶν, οἷα μὲν κολά-
σεις τοὺς ἀσυμπαθεῖς πλουσίους διαδέξονται μετὰ
θάνα-

et quae refrigeria suscipiant pauperes, qui labores tolerauerunt. Alia etiam vtilia per hanc discimus parabolam.

Verf. 19. *Qui — bysso.*

Preliosissimis ac speciosissimis vestibus corpus ornabat.

Verf. 19. *Et epulabatur — splendide.*

Preliosissime.

Verf. 20. *Mendicus — Lazarus.*

Diuitis quidem nomen non edidit, utpote odio digni. Scriptum est enim, Nec memor sim nominum eorum per labia mea: mendici vero nomen addidit, tanquam amore digni.

Aiunt autem quidam ex traditione Hebraeorum, quod iuxta ea tempora diues ille fuerat Nineuis appellatus, et mendicus iste Lazarus: postquam autem vterque mortuus est, formauit Christus parabolam de rebus ab illis gestis, et futuras ipsorum retributiones, quasi iam factas, narrauit, timorem iis, qui diuiti illi adhaeserant, immittens, ut diximus: eis vero, qui ad pauperem hunc attingebant, consolationem: et his autem et illis utilitatem.

Verf. 20. *Qui — v. 21. ulcera eius.*

Adeo debili erat corpore, ut neque canes posset abigere. O crudelitatem ac prae stupore indolentiam, per quam in tantis constitutus bonis, in tot malis ac calamitatibus positum despiceret, idque ad ianuam suam iacentem. Et rursus o egregiam fortitudinem ac tolerantiam, quod, quum ille
ita

²⁾ σφοδρόταταις. B. Male.

³⁾ τα, abest. A.

θάνατον, οἷα δὲ ἀνέσεις τοὺς Φερεπόνους πένητας ὑποδέξονται. καὶ ἄλλα δὲ ὠφέλιμα διὰ τῆς παραβολῆς ταύτης μανθάνομεν.

Verf. 19. Καὶ — βύσσαν.

Ταῖς τιμιωτάταις καὶ²⁾ Φαιδρωτάταις σοδαῖς κατεκόσμη τὸ σῶμα.

Verf. 19. Εὐφραινόμενος — λαμπρῶς.

Πολυτελῶς.

Verf. 20. Πτωχὸς — Λάζαρος.

Τοῦ πλουσίου μὲν οὐκ εἶπεν ὄνομα, ὡς μεμισημένου. γέγραπται γὰρ περὶ τῶν πονηρῶν· οὐ μὴ¹⁾ ρ) ΡΙ. 15. 4. μνηθῶ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν διὰ χειλέων μου· τοῦ πτωχοῦ δὲ τὴν κλῆσιν προσέθηκεν, ὡς ἠγαπημένου.

Φασὶ δὲ τινες ἐκ παραδόσεως ἑβραίων, ὅτι κατὰ τοὺς καιροὺς ἐκείνους καὶ ὁ πλούσιος ἐκεῖνος ἦν, νινευίς καλούμενος, καὶ ὁ πτωχὸς αὐτὸς Λάζαρος. τελευτησάντων δὲ αὐτῶν, παραβολὴν ὁ Χριστὸς³⁾ τὰ κατ' αὐτοὺς ἐποίησε, καὶ τὰς μελλούσας ἀνταποδόσεις αὐτῶν, ὡς γεγενημένας, ἰσόρησε, τοῖς μὲν κατὰ τὸν πλούσιον ἐκεῖνον, Φόβον ἔμποιῶν, ὡς εἰρήκαμεν· τοῖς δὲ κατὰ τὸν πτωχὸν τοῦτον, παρηγορίαν, καὶ τούτοις δὲ κἀκείνοις ὠφέλειαν.

Verf. 20. Ὅς — v. 21. ἔλκη αὐτοῦ.

Τοσοῦτον γὰρ παρέϊτο τὸ σῶμα, ὡς μηδὲ τοὺς κύνας ἀποσοβεῖν δύνασθαι. ὡ πολλῆς ἀμότητος καὶ ἀναλγησίας! ὅτι τὸν ἐν τοσοῦτοις κακίαις, ὁ ἐν τοσοῦτοις ἀγαθοῖς περιεώρα, καὶ ταῦτα ἐρέμνον πρὸ τοῦ πυλῶνος αὐτοῦ. καὶ αἰθίς, ὡ πολλῆς ἀνδρείας⁴⁾ καὶ ὑπομονῆς! ὅτι ἐκείνου οὕτως ἔχον-

4) ἀνδρίας. Α.

ita se haberet, hic ita affectus non malediceret, neque murmuraret.

Verf. 22. *Accidit — Abrahæ.*

Ut hospitem Lazarum apud hospitem Abraham intuitus diues, osor hospitem, haberet hoc ad confutationem suae inhospitalitatis. Obserua etiam, quod peccatorum animae violente ac dure repetuntur: Stulte, inquit, hac nocte repetunt animam tuam a te: iustorum vero pie ac reuerenter ab angelis, tanquam satellitibus, abducuntur.

Verf. 22. *Mortuus est — sepultus est.*

De mendico non dixit, quod sepultus sit, eo quod vile esset pauperis sepulchrum, de diuite vero maxime, propter pretiositatem sepulchri diuitis.

Verf. 23. *Atque in — sinu eius.*

Infernum dicit, locum supplicii. Ex hac autem parabola discimus, quod in futuro seculo non solum peccatores vident iustos et iusti peccatores, sed et agnoscunt: et peccatores quidem iustorum vident fruitiones, quo magis doleant videntes, quibus sint priuati bonis: iusti vero peccatorum vident supplicia, quo amplius gaudeant intuentes, quanta effugerunt tormenta. Agnoscunt autem se inuicem, vt sciant, inter quos sunt hi, de quibus ante mortem ignorabant. Tunc autem Deum non obsecrant isti pro peccatoribus, scientes, quod cum diabolo et angelis eius condemnati sunt. Et quemadmodum pro daemonibus supplicare vanum esset et inutile: ita quoque et pro his, sicut dixit Gre.

5) τοῦτο expressit etiam Hentenius. Τοῦτο, nimirum τὸ ἰδίον. In mentem tamen veniebat τουτον, i. e. τὸν λάζαρον.

6) Forte, οὐκ ἔβασανον. Ita mox, Nam τὰ βῆσα-
να non memini legere,

7) κατεδιμάθησαν. A.

ἔχοντας, αὐτὸς οὕτως ἔχων, οὐκ ἐβλασφήμησεν, οὐδ' ἐγόγγυσεν.

Verf. 22. Ἐγένετο — ἀβραάμ.

ἵνα τὸν ξένον λάζαρον παρα τῷ φιλοξένῳ ἀβραάμ ἰδὼν ὁ μισόξενος πλούσιος ἔλεγχον ἔχοι τοῦτο⁵) τῆς μισοξενίας αὐτοῦ. παρατήρησον δὲ, ὅτι τῶν ἀμαρτωλῶν μὲν αἱ ψυχαὶ ἀποτόμως ἀπαιτοῦνται²) ἄφρον, γὰρ φησι, ταύτῃ τῇ νυκτὶ⁹) Luc. 12, 20. τὴν ψυχὴν σου ἀπαιτοῦσιν ἀπὸ σοῦ· τῶν δικαίων δὲ, εὐλαβῶς ἀπάγονται, ὑπὸ τῶν ἀγγέλων δορυφορούμενα.

Verf. 22. Ἀπέθανε — ἐτάφη.

Ἐπὶ τοῦ πτωχοῦ μὲν, οὐκ εἶπεν, ὅτι ἐτάφη, διὰ τὸ ἀτημέλητον τῆς τῶν πτωχῶν ταφῆς· ἐπὶ τοῦ πλουσίου δὲ, καὶ μάλα, διὰ τὸ πολυτελὲς τῆς τῶν πλουσίων ταφῆς.

Verf. 23. Καὶ ἐν — κόλποις αὐτοῦ.

Αἰδὴν λέγει, τὸν τύπον τῆς κολάσεως. ἐκ τῆς παραβολῆς δὲ ταύτης μανθάνομεν, καὶ ὅτι ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι οὐ μόνον ὀρῶσι καὶ οἱ ἀμαρτωλοὶ τοὺς δικαίους, καὶ οἱ δίκαιοι τοὺς ἀμαρτωλοὺς, ἀλλὰ καὶ γνωρίζουσι, καὶ οἱ ἀμαρτωλοὶ μὲν ὀρῶσι τὰς τῶν δικαίων ἀπολάυσεις, ἵνα μᾶλλον ἀνιῶνται, βλέποντες, οἷον ἀγαθῶν ἐσερήθησαν· οἱ δίκαιοι δὲ, ὀρῶσι τὰς τῶν ἀμαρτωλῶν κολάσεις, ἵνα μᾶλλον χαίρωσι, βλέποντες οἷα⁶) βάσινα διεφυγον. γνωρίζουσι δὲ ἀλλήλους, ἵνα γνωσῶσιν ἐν ποίοις εἰσὶν οὗτοι, περὶ ὧν ἠγνόουν πρὸ τοῦ ἀποθανεῖν· οὐ παρακαλοῦσι δὲ τότε τὸν θεὸν οἱ δίκαιοι ὑμῆρ τῶν ἀμαρτωλῶν, γινώσκοντες, ὅτι τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ συγκατεδικάθησαν.⁷) καὶ ὡσπερ τὸ ὑπὲρ τῶν δαιμόνων ἰκετεύειν μάταιόν ἐστι καὶ ἀπρόσδεκτον, οὕτω καὶ τὸ ὑπὲρ τούτων, ὡς εἶπε γρηγόριος ὁ διάλογος· οὐκ ἀλ-

Gregorius Dialogus. Non dolent autem quanquam compatientes sint: tunc enim fugit ab eis dolor, moeror, ac gemitus, ut pure laetentur.

† Haec quidem dicit Gregorius Dialogus. Alii vero patres dicunt, neque a peccatoribus videri iustos, neque a iustis peccatores: illi siquidem in luce degunt, hi autem in tenebris: longe autem distant a se invicem lux et tenebrae. Praeterea, quum illi sint omnino lux, nequaquam cupiunt ad tenebras prospicere: hi vero, quum omnino sint tenebrae, non possunt lucem aspiciere. Nam et peccatoribus doloris esset consolatio lux ipsa, et iustis imminutionem voluptatis adferrent tenebrae. Dicunt itaque, in hac parabola proponi hoc lege parabolica, et ut terribilior ac magis persuadibilis fieret sermo. Oportet autem et haec et illa scire: sanctorum enim sunt, et nihil pietatem laedunt.

Verf. 24. *Et ipse — hac.*

Vide, quantum eum sapere fecit cruciatus: quem enim prope iacentem despexerat, hunc eminus acute videt. Nec tamen Lazarum deprecabatur: suspicabatur namque, quod malorum ipsi inflictorum, aduersus se memor esset: sed Abraham obsecrat, opinatus, quod hunc lateret, quae circa se contigerant. Quemadmodum autem Lazaro, quum in tot malis positus esset, calamitatum erat augmentum intueri diuitem in tot bonis: ita nunc diuiti, in tantis degenti miseris, additio suppliciorum est, videre Lazarum in tantis bonis.

Verf. 25. *Dixit — cruciatis.*

Inhumanitatem huic non improperat, sed mansuete respondet. Scriptum est enim, Animam humi-

8) Haec uterque in margine.

9) ἀποκρύπτειται. Β.

γούσι δὲ, καίτοι συμπαθεῖς ὄντες. ἀπέδρα γὰρ τότε ἀπ' αὐτῶν ὀδύνη καὶ λύπη καὶ σεναιγμός, ἵνα καθαρῶς εὐφραίνωνται.

[Ταῦτα⁸) μὲν Φησι γρηγόριος ὁ διάλογος· ἕτεροι δὲ πατέρες λέγουσι, μῆτε ὑπὸ τῶν ἀμαρτωλῶν ὀρᾶσθαι τοὺς δικαίους, μῆτε ὑπὸ τῶν δικαίων τοὺς ἀμαρτωλοὺς. οἱ μὲν γὰρ ἐν τῷ φωτὶ· οἱ δὲ ἐν τῷ σκότῳ· πόρρω δὲ ἀλλήλων τὸ Φῶς καὶ τὸ σκότος. καὶ οἱ μὲν ὅλοι Φῶς ὄντες, οὐκ ἂν βούλοιντο ἀπιδεῖν εἰς τὸ σκότος· οἱ δὲ ὅλοι σκότος ὑπάρχοντες, οὐκ ἂν δύναιντο ἀπιδεῖν εἰς τὸ Φῶς. ἢ γὰρ ἂν καὶ οἱ ἀμαρτωλοὶ τῆς ὀδύνης παρακλησιν ἐμελλον ἔχειν τὸ Φῶς· καὶ οἱ δίκαιοι, τῆς ἡδονῆς ὑφῆσιν τὸ σκότος· τὴν μέντοι παραβολὴν ὑποδέσθαι τοῦτο, κατὰ παραβολικὴν αὐτονομίαν, καὶ ἵνα φοβερώτερος καὶ πιθανώτερος ὁ λόγος γένηται. χρεὶ δὲ καὶ ταῦτα καίκεῖνα γινώσκειν. ἀγίων γὰρ εἰσι, καὶ οὐδὲν τῇ εὐσεβείᾳ λυμαίνονται.]

Verf. 24. Καὶ αὐτὸς — ταύτῃ.

Ὅρα, πόσον αὐτὸν ἡ βίαστος ἐσωφρόνισεν. ὃν γὰρ ἐγγυὺς κείμενον παρεώρα, τοῦτον πόρρωθεν ὀξέως ὀρᾶ. οὐ παρεκάλεσε δὲ τὸν λάζαρον, ὑπολαμβάνων, ὅτι μνησικακεῖ αὐτῷ· τὸν ἀβραάμ δὲ ἐκέτευσεν, νομίζων, ὅτι ἀγνοεῖ τὰ κατ' αὐτόν. ὡς περ δὲ τῷ λαζάρῳ πρότερον, ἐν τοσούτοις ὄντι κακοῖς προσθήκη συμφορῶν ἦν, τὸ βλέπειν τὸν πλούσιον ἐν τοσούτοις ἀγαθοῖς· οὕτω καὶ τῷ πλουσίῳ νῦν ἐν τοσούτοις ὄντι δεινοῖς, προσθήκη τιμωριῶν ἐστὶ, τὸ βλέπειν τὸν λάζαρον ἐν τοσούτοις ἀγαθοῖς.

Verf. 25. Εἶπε — ὀδυνᾶσθαι.

Ὅσον οὐκ οὐκιδίζει ταύτῳ τὴν ἀπανθρωπίαν, ἀλλ' ἐπιεϊκῶς⁹) ἀποκρίνεται· γέγραπται γὰρ ὅτι
 Nη 2 ψυχῆν

humiliatam ne turbaueris. Et hunc nominat filium, utpote patriarcha, seu progenitor ipsius, et tanquam senex. Non dixit autem: Accepisti bona tua, sed Recepisti. Nam recipere ob ea ponitur, quae debentur: et hinc omnino significatur, quod et diues, quanquam peccator erat, aliquam tamen habebat virtutem, pro qua bona debita adhuc viuens receperat: et Lazarus, quanquam iustus erat, aliquod tamen vitium habebat, propter quod adhuc viuens debita mala receperat. Siquidem nullus hominum expers est virtutis, aut omnino malus: nullusque expers est vitii, aut omnino bonus: ideoque iam morientes discesserunt, ille quidem meram habens malitiam, hic autem puram habens virtutem.

Verf. 26. *Et super — transcendere.*

Hiatum magnum dicit, firmissimum Dei praeceptum, tanquam ad modum hiatus prohibens horum et illorum commixtionem.

Verf. 27. *Ait — pater.*

Etiam hic ponitur ἐρωτῶ, pro obsecro.

Verf. 27. *Vt — v. 28. cruciatus.*

Repulsam passus in eo, quod pro se orabat, pro fratribus supplicat insinuans, quod sicut ipse ante mortem, ita et illi pro fabulis ducunt minas, quae in scripturis habentur de futuri seculi suppliciis et propterea solam voluptuosam vitam insequuntur.

Verf. 29. *Dicit — prophetas.*

Mosaicos libros ac prophetias: neque enim ita tibi

*) L. I. legitur καρδία παρωργισμένη. Hunc ipsum locum tractans Ioannes Chryostomus eodem modo laudat.

ψυχὴν¹⁾ τεταπεινωμένην²⁾ μὴ προσαράξῃς· καὶ γ) Sirac, 4, 3.
 τέκνον ὀνομάζει τούτον, ὡς πατριάρχης αὐτοῦ,
 καὶ ὡς πρεσβύτες. οὐκ εἶπε δὲ, ὅτι ἔλαβες, ἀλλ'
 ὅτι ἀπέλαβες τὰ ἀγαθὰ σου ἐν τῇ ζωῇ σου, καὶ
 λάζαρος ὁμοίως τὰ κακὰ. τὸ γὰρ ἀπολαμβάνειν
 ἐπὶ τῶν χρεωστούμενων τάττεται, καὶ δηλοῦται
 πάντως ἐντεῖθεν, ὅτι καὶ ὁ πλούσιος, εἰ καὶ
 ἀμαρτωλὸς ἦν, ὅμως εἶχε τινα ἀρετὴν, ἵπὲρ
 ἧς ἀπέλαβε ζῶν ἔτι τὰ ὀφειλόμενα ἀγαθὰ· καὶ
 ὁ λάζαρος, εἰ καὶ δίκαιος ἦν, ὅμως εἶχε τινα
 κακίαν, δι' ἣν καὶ αὐτὸς ἀπέλαβε ζῶν ἔτι τὰ
 ὀφειλόμενα κακὰ. τῶν ἀνθρώπων γὰρ οὐδεὶς
 ἀμείρος ἀρετῆς, οὐδ' ὁ πᾶνυ πονηρός· καὶ οὐδεὶς
 ἀμείρος κακίας, οὐδ' ὁ πᾶνυ ἀγαθός. διὸ καὶ τε-
 λευτήσαντες ἀπῆλθον, ὁ μὲν ἀκρατον ἔχων τὴν
 κακίαν· ὁ δὲ ἀκρατον κεκτημένος τὴν ἀρετὴν.

Verf. 26. Καὶ ἐπὶ — διαπερῶσι.

Χάσμα μέγα λέγει, τὸ ἀνεπιχείρητον πρόσαγμα
 τοῦ Θεοῦ· ὡς διήνη χάσματος κωλύων τὴν ἐπιμι-
 ξίαν τούτων κακίων.

Verf. 27. Εἶπε — πᾶτερ.

Παρακαλῶ σε.

Verf. 27. Ἰνα — v. 28. Βασάνου.

Ἀποτυχῶν τῆς ὑπὲρ ἑαυτοῦ δεήσεως, ὑπὲρ τῶν
 ἀδελφῶν δυσώπει, ἐμφαίνων, ὅτι ὥσπερ αὐτὸς
 πρὸ τοῦ ἀποθανεῖν, οὕτω καὶ αὐτοὶ λῆρον ἠγοῦν-
 ται τὰς ἐν ταῖς γραφαῖς ἀπειλὰς τῶν τοῦ μέλ-
 λοντος αἰῶνος κολάσεων, καὶ διὰ τοῦτο, μόνην
 τὴν φιληδονίαν μεταδιώκουσι.

Verf. 29. Λέγει — προφήτας.

Τὰς μωσαϊκὰς βίβλους καὶ τὰς προφητικὰς.

N 11 3

ou

landat. Vide editionem nostram Mosquensem
 pag. 20.

tibi curae sunt fratres, ut Deo, qui fecit illos, et sexcentos eis adhibuit praeceptores.

Verf. 29. *Audiant illos.*

Quum vitam suadeant virtuti conformem,

Verf. 30. *At ille — Abraham.*

Non audiunt illos.

Verf. 30. *Sed — respiscent.*

Libris quidem non habent fidem, utpote scriptis ab his, qui vivebant, et necdum ea viderant, quae in futuro sunt seculo: si quis autem ex mortuis ierit ad illos, credent, tanquam ei, qui viderit vniuersa.

Verf. 31. *Ait — credent.*

Siquidem Iudaei, quia Mosen et prophetas non audiebant, neque iis, qui a mortuis resurrexerant, credebant: quin et Lazarum, Marthae et Mariae fratrem, qui a mortuis surrexerat, et de rebus, quae in inferno erant, loquebatur, potius occidere volebant.

Cap. XVII. v. 1. *Ait — veniunt.*

Hoc est, necesse est, ut veniant. Dixit enim trigesimo septimo etiam iuxta Matthaeum capite, Vae mundo ab offendiculis: necesse est enim, ut veniant offendicula, veruntamen vae homini illi, per quem venit offendiculum: et in eo lege interpretationem, quae pulchre posita est.

Verf. 2. *Expedit — istis.*

Ibi etiam haec paulo ante dicta sunt et aperte declarata.

Verf. 3.

οὐ γὰρ εὐτὼ σὺ κηδή τῶν ἀδελφῶν, ὡς ὁ ποιήσας αὐτοὺς θεός, ὃς καὶ μαρίους ἐπέστητεν αὐτοῖς διδασκάλους.

Verf. 29. Ἀκουσάτωσαν αὐτῶν.

ὑποτιθεμένων βίον ἐνάρετον.

Verf. 30. Ὁ δὲ — ἀβραάμ.

Οὐκ ἀκούουσιν αὐτῶν.

Verf. 30. Ἀλλ' — μετανοήσουσι.

Ταῖς βίβλοις μὲν ἀπιστοῦσιν, ὡς παρὰ ζώντων γραφείσαις, μήπω θεασαμένων τὰ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος· εἴαν τις δὲ ἀπὸ νεκρῶν πορευθῆ πρός αὐτοὺς, πιεύσουσιν, ὡς ἰδόντι πάντα.

Verf. 31. Εἶπε — πειθήσονται.

Καὶ οἱ Ἰουδαῖοι γὰρ, ἐπειδὴ μαρτυρίας καὶ τῶν προφητῶν οὐκ ἤκουον, οὐδὲ τοῖς ἐκ νεκρῶν ἀναστῆσιν ἐπέειδον, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀδελφὸν μαρθᾶ καὶ μαρίας λάζαρον, ἐκ νεκρῶν ἀναστάντα καὶ περὶ τῶν ἐν τῷ αἵμα λέγοντα, μᾶλλον ἀνελεῖν ἐβούλοντο.

Cap. XVII. v. 1. Εἶπε — ἔρχεται.

Ἀνένδεκτόν ἐστιν, ὥστε μὴ εἰσεῖναι, ἢ γοῦν, ἀναγκασίον ἐστὶν εἰσεῖναι. εἶπε γὰρ καὶ ἐν τῷ τριακοστῷ ἐβδόμῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον ὅτι οὐαὶ ^{s) Matth. 18, 7.} τῷ κόσμῳ ἀπὸ τῶν σκανδάλων. ἀνάγκη γὰρ ἐστὶν εἰσεῖναι τὰ σκάνδαλα· πλὴν οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ, δι' οὗ τὸ σκάνδαλον ἔρχεται. καὶ ἀνάγκη δι' ἐν ἐκείνῳ τὴν ἐρμηνείαν, εὐ ἔχουσαν.

Verf. 2. Δυσιτελεῖ — τούτων.

Ἐκεῖ καὶ ταῦτα εἶρηται μικρὸν ἀνωτέρω, καὶ σαφῶς διηρημένευται.

Verf. 3. *Cauete vobis ipsis.*

Cauete, ne quo modo cuiquam sitis offendiculo, aut a quoquam offendiculum patiamini.

Verf. 3. *Quod si — illum.*

Fraterne illum increpa, et more eius, qui corrigit.

Verf. 3. *Et si — illi.*

Poenitentia enim promeretur, vt veniam impetret.

Verf. 4. *Et si — remittes illi.*

Oportet enim nos, qui infirmi sumus, et affectionibus vincimur, condolere his, qui similiter affecti sunt. Hic autem septies, idem significat, quod frequenter: hoc est, quoties in die post peccatum poenituerit eum, toties remitte illi: et ita idem indicat, quod septuagies septies. Aliter etiam: septies quidem, de vnoquoque die dictum est, septuagies septies autem, de omnibus simul.

Verf. 5. *Et — fidem.*

Appone ei, quam habemus deficientem: siue perface in nobis fidem quae in te est. Fides siquidem partim a nobis inducitur iuxta id, quod dicitur, Fides tua te saluam fecit: partim vero a Deo datur. Ait enim Apostolus Paulus, Alii quidem per spiritum datur sermo sapientiae: alii sermo scientiae secundum eundem spiritum: alii vero fides per eundem spiritum. Hoc ergo scientes petunt eam fidem, quae a Deo datur, quam etiam acceperunt post superuentionem spiritus sancti in specie ignitarum linguarum. Ideo priusquam hanc accepissent, exprobrabatur illis, quod pusilli essent fide: imperfecti enim ad fidem erant: addita vero a Deo fides, perfectio erat et confirmatio fidei prius illatae.

Verf. 6.

Verf. 3. Προσέχετε ἑαυτοῖς.

Προσέχετε, μήποτε σκανδαλισθῆτε τινος, ἢ σκανδαλιθῆτε ὑπό τινων.

Verf. 3. Ἐάν δὲ — αὐτῶ.

Ἐπίπληξεν ἀδελφικῶς τε καὶ διερρωτικῶς.

Verf. 3. Καὶ ἔάν — αὐτῶ.

Ἡ μετάνοια γὰρ ἀξία συγγνώμης.

Verf. 4. Καὶ ἔάν — ἀφήσεις αὐτῶ.

Δεῖ γὰρ ἡμᾶς, ἐν ἀδελφείαις ὄντας καὶ ἠττωμένους παθῶν, ἐπικάμπτεσθαι τοῖς ὁμοίως πάσχουσι. τὸ δὲ ἐπτάκις ἐνταῦθα, τὸ πολλάκις δηλοῖ, τούτέστιν, ὅσάκις τῆς ἡμέρας ἀμαρτήσας μετανοήσῃ, τοσαυτάκις ἄφες αὐτῶ. καὶ οὕτω συναῖδει τὸ ἐβδομηκοντάκις ἐπτά. ἄλλως τε, τὸ μὲν ἐπτάκις, ἐφ' ἑκάστης ἡμέρας εἴρηται· τὸ δὲ ἐβδομηκοντάκις ἐπτά, πρὸς πάσας.

Verf. 5. Καὶ — πίσι.

Πρόσθε, ἣ ἔχομεν, τὴν λείπουσαν, ἢ γουν, τελείωσον ἡμῶν τὴν πίσιν τὴν πρὸς σέ. τῆς πίσεως γὰρ τὸ μὲν, παρ' ἡμῶν εἰσάγεται, καθὸ λέγεται, τὸ ἢ πίσις¹⁾ σου σέσωκέ σε· τὸ δὲ, παρὰ τοῦ Θεοῦ δίδοται. Φησὶ γὰρ ὁ ἀπόστολος παῦλος· ᾧ²⁾ μὲν διὰ τοῦ πνεύματος δίδοται λόγος σοφίας· ἄλλω δὲ λόγος γνώσεως, κατὰ τὸ αὐτὸ πνεῦμα· ἐτέρω δὲ πίσις, ἐν τῶ αὐτῶ πνεύματι. τοῦτο οὖν εἰδότες, αἰτοῦσι τὴν ἐκ τοῦ Θεοῦ διδομένην πίσιν, ἣν καὶ ἔλαβον μετὰ τὴν ἐν εἰδει πυρίνων γλωσσῶν ἐπιφοίτησιν τοῦ ἁγίου πνεύματος. διὸ πρὸ τοῦ ταύτην λαβεῖν, ὀλιγοπισίαν ὠνειδίζοντο, καὶ ἀτελεῖς ἦσαν πρὸς τὴν πίσιν. ἔστι δὲ ἡ παρὰ τοῦ Θεοῦ προστιθεμένη πίσις, τελείωσις τῆς προεισνεχθείσης πίσεως, καὶ βεβαίωσις.

1) Matth. 9, 22.

2) 1 Cor. 12, 8.

Verf. 6. *Ait — vobis.*

Si haberetis fidem adeo acutam, vehementem ac feruentem, sicut est grauum sinapis: nam illud talis est qualitatis, moueretis fane et arbores, illasque in mare plantaretis. Hoc autem dixit, laudans perfectam fidem, et magnam eius significans potentiam. Dixit autem de fide et grano sinapis etiam trigesimo quinto iuxta Matthaeum capite, alio tamen intellectu.

Verf. 7. *Quis — v. 10. fecimus.*

Postquam praecedentibus sermonibus ad boni operationem discipulos exacuit: hoc nunc exemplo, iactationis affectum, qui hanc consequitur, auellit, docens, quod sicut nullus seruum suum arantem aut pascentem, et ex agro domum reuertentem, honore dignum ducit ob huiusmodi laborem, sed rursus iubet, ac debitam adhuc exigit seruitutem, et nec sic illi gratiam habet: ad eundem sane modum et Deus. Itaque secundum iustitiae sermonem his, qui praecepta non adimplent, periculum imminet: ipsa vero implentibus, gratia nulla, nec propterea extolli oportet. Quod bene sciens Paulus Apostolus dicebat: si euangelium praedico, non est, quod inde glorier: necessitas siquidem mihi incumbit: vae enim mihi est, si euangelium non praedicauiero. Attamen quum bonus sit Deus, seruis, tanquam mercenariis, utitur, et seruitutem illorum mercede rependit: ac debitum obsequium, tanquam facinus egregium, suscipit, et praemium tribuit, quod labores etiam excedat. Vincit namque bonitas eius id, quod iustum est et aequum.

Cap.

²) εἴχετε. A. Ita dissentiunt etiam in contextu,

Verf. 6. Εἶπε — ὑμῖν.

Ἐἴχετε²⁾ πίσιν, οὕτω δριμύειαν καὶ σφοδραὶν καὶ θερμὴν, ὡς κόκκον σινάπεως· τοιαύτης γὰρ ποιότητος οὗτος· μετεκινεῖτε αὐτὴν καὶ τὰ δένδρα, καὶ τῇ θαλάσῃ ταῦτα ἐνεφυτεύετε. τοῦτο δὲ εἶπεν, ἐπαινῶν τὴν τελείαν πίσιν, καὶ δηλῶν τὸ μεγαλοδύναμον αὐτῆς. εἶρηκε δὲ περὶ πίσεως καὶ κόκκου σινάπεως καὶ ἐν τῷ τριακοσῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον, πλὴν καὶ ἑτέραν ἔννοιαν.

Verf. 7. Τίς — v. 10. πεποιήκαμεν.

Διὰ τῶν προλαβόντων λόγων εἰς ἀγαθοεργίαν³⁾ παραδήξας τοὺς μαθητάς, νῦν διὰ τοῦ παραδείγματος τούτου κατασπᾶ τὸ παρεπόμενον ταύτη πάθος τῆς οἴσεως, διδάσκων, ὅτι ὡσπερ οὐδεὶς τὸν ἀροτριῶντα ἢ ποιμαίνοντα δούλον αὐτοῦ, καὶ ἐξ ἀγροῦ εἰσελθόντα, τιμῆς ἀξίῳ, διὰ τὸν τοιοῦτον κόπον, ἀλλὰ πάλιν ἐπιτάττει, καὶ τὴν προσοφειλομένην ἀπαιτεῖ δουλείαν, καὶ οὐδ' οὕτως αὐτῷ χάριν ἔχει τὸν αὐτὸν ἀρὰ τρόπον καὶ ὁ Θεός. ὡσε κατὰ τὸν τοῦ δικαίου λόγον, τοῖς μὲν μὴ πληροῦσι τὰ προσεταγμένα κίνδυνος ἀποκεῖται· τοῖς δὲ πληροῦσιν αὐτὰ, χάρις οὐδεμία. καὶ οὐ χρεὶ διὰ τοῦτο μέγα φρονεῖν, ὅπερ καλῶς εἰδὼς ὁ ἀπόστολος παῦλος ἔλεγεν· ὅτι εἰάν^{x)} εὐαγγ. x) 1 Cor. 9, 16. γελίζωμαι, οὐκ ἔστι μοι καύχημα· ἀνάγκη γάρ μοι ἐπίκειται. οὐαὶ γάρ μοι ἔστιν, εἰάν μὴ εὐαγγελίζωμαι. πλὴν ἀγαθὸς ὢν ὁ Θεός, καὶ τοῖς δούλοις, ὡς μηδίοις, προσφέρεται, καὶ τὴν δουλείαν αὐτῶν μηδῶ ἀμείβεται, καὶ τὴν ὀφειλομένην λατρείαν, ὡς κατέρθωμα δέχεται, καὶ γίρα δίδωσιν ὑπερβαίνοντα τοὺς καμάτους. νικᾷ γὰρ ἡ ἀγαθότης αὐτοῦ τὸ δίκαιον.

ΚεΦ.

3) ἀγαθοεργίας. Αα

Cap. LX. De decem leprosis.

Verf. 11. *Et factum est — v. 12. leprosi.*

Nouem quidem erant Iudaei, vnus autem Samaritanus: morbi vero communicatio tunc eos adu-
nauerat, audito, quod pertransiret Christus.

Verf. 12. *Qui steterunt procul.*

Tanquam immundi.

Verf. 13. *Et — nostri.*

Ἐπιστάτα, hoc est, domine, praceptor aut
magister.

Verf. 14. *Quos ut vidit — sacerdotibus.*

Nondum mundauit eos, sed mittit sacerdotibus
manifestandos, vt inter eundum mundarentur.
Hoc autem fecit, probans fidem illorum. Illi
vero credendo, quod eundo posset illos mundare,
ibant non diiudicantes de eius praecepto. Mani-
festabantur autem sacerdotibus, qui mundati erant,
vt ab illis mundi dicerentur: et tunc iuxta legem
hostiam offerebant.

Verf. 14. *Et accidit — v. 15. Deum.*

Magnum quendam ac magnae potentiae credens
esse Christum, nondum tamen natura Deum.

Verf. 16. *Et procidit — illi.*

Quum enim mundatus esset, iam appropinquabat.

Verf. 16. *Et hic — v. 18. hic alienigena.*

Hinc ostendit, quod magis grati sunt Gentiles,
quam Iudaei: hi enim beneficium continuo obli-
uioni tradentes, ingrati et erga patrem et erga fili-
um apparebant.

Verf. 19.

*) Φωνηθρομένους. B. Sic.

ΚεΦ. Ξ. Περὶ τῶν δέκα λεπρῶν.

Verf. 11. Καὶ ἐγένετο — v. 12. λεπροὶ ἄνδρες.

Οἱ ἐννέα μὲν, Ἰουδαῖοι ἦσαν ὁ δὲ εἰς σαμαρείτης. ἡ κοινωμία δὲ τῆς νόσου τότε συνήθροισεν αὐτοὺς, ἀκούσαντας, ὅτι διέρχεται ὁ Χριστός.

Verf. 12. Οἱ ἔησαν πόρρωθεν.

Ὡς ἀκάθαρτοι.

Verf. 13. Καὶ — ἡμᾶς.

Ἐπιτάτα, ἦτοι, κύριε ἢ διδάσκαλε.

Verf. 14. Καὶ ἰδὼν — ἱερεῦσι.

Μήπω καθάρισαα αὐτοὺς πέμπει ἐμφανιθησομένους⁴) τοῖς ἱερεῦσιν, ὡς ἐν τῷ πορεύεσθαι μέλλοντας καθαρῶδηναί. τοῦτο δὲ πεποίηκε, δοκιμάζων τὴν πίσιν αὐτῶν. οἱ δὲ πιεύσαντες, ὅτι δύναται πορευομένους αὐτοὺς καθάρισαι, ἀδιστακτικῶς ἐβάδιζον. ἐνεφανίζοντο δὲ τοῖς ἱερεῦσιν οἱ καθαρῶδέντες, ἵνα παρ' αὐτῶν ὀνομαθῶσι καθαροὶ, καὶ λοιπὸν προσενέγκωσι θυσίαν, κατὰ τὸν νόμον.

Verf. 14. Καὶ ἐγένετο — v. 15. τὸν Θεόν.

Μέγαν μὲν γὰρ τινα, καὶ μεγαλοδύναμον, τὸν Χριστὸν ἐπίστευσεν εἶναι, οὐπω δὲ καὶ φύσει Θεόν.

Verf. 16. Καὶ ἔπεσεν — αὐτῷ.

Καθαριθεῖς γὰρ, ἐπλησίασε.

Verf. 16. Καὶ αὐτὸς — v. 18. ὁ ἀλλογενῆς οὗτος.

Ἐντεῦθεν ἔδειξεν, ὅτι εὐγνωμονέστεροι τῶν Ἰουδαίων εἰσὶν οἱ ἐξ ἔθνων. ἐκεῖνοι γὰρ αὐτίκα τῆς εὐεργεσίας λήθην λαβόντας, ἀχάριστοι καὶ περὶ τὸν πατέρα, καὶ περὶ τὸν υἱὸν ἐφάνησαν.

Verf. 19.

Verf. 19. *Et ait — te saluum fecit.*

Atqui etiam illos fides eorum saluos effecerat: sed fideles quidem decem fuerunt, solus autem hic gratus fuit.

Verf. 20. *Interrogatus — Dei.*

Quia frequenter docuerat, instare regnum Dei, de ipso hoc dicens: nunc interrogant eum, quando regnaturus esset? irridentes eum, vt qui vilis appareret, et in proximo ab eis interficiendus esset.

Verf. 20. *Respondit — obseruatione.*

Cum prospectu humano.

Verf. 21. *Neque — illis.*

Quod faciunt in terrenis regibus.

Verf. 21. *Ecce — est.*

Regnum Dei dicit, se ipsum, vtpote regem ac Deum. Intra ipsos autem erat, tanquam in medio eorum conuersans: de quo et praecursor dixit illis, Medius vestrum stetit, quem vos non nostis.

† † In vobis positum est, consequi regnum dei, in vestro studio, aut via in regnum dei, quae in id ducit, aut facta, quae id largiuntur, aut laetitia, quam habituri sunt, qui eo digni sunt iudicati. Datur his quoque dignis, vt pignus futuri.

Verf. 22. *Ait — videbitis.*

Pharisaeis, licet irrisorie interrogantibus, mansuete tamen, consuetaque respondit clementia: discipulis vero iam praenuntiat, quod breui occidendus, non esset amplius cum eis conuersaturus:

nam

2) Haec vterque in margine. Non habet Hentenius.

2) Loco συμπολιτεύσεταί.

Verf. 19. Καὶ εἶπεν — σέσωκέ σε.

Καὶ μὴν καί κείνους ἢ πῖσις αὐτῶν σέσωκεν. ἀλλὰ πῖσοι μὲν οἱ δέκα, μόνος δὲ οὗτος εὐγνώμων.

Verf. 20. Ἐπερωτήθεις — τοῦ Θεοῦ.

Ἐπειδὴ πολλάκις ἐδίδαξεν, ὅτι ἠγγικεν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, περὶ ἑαυτοῦ ταῦτο λέγων, ἐρωτῶσι νῦν, πότε βασιλεύσει; χλευάζοιτες αὐτὸν, ὡς εὐτελῆ τὸ φαινόμενον, καὶ ἔσον οὐπω ἀνααιρεθῆναι παρ' αὐτῶν μέλλοντα.

Verf. 20. Ἀπεκρίθη — παρατηρήσεως.

Μετὰ περιφανείας ἀνδρωπίνης.

Verf. 21. Οὐδὲ — ἐκεῖ.

Ὅπερ ποιῶσιν ἐπὶ τῶν γηίνων βασιλείων.

Verf. 21. Ἴδου — ἐστίν.

Βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, ἑαυτὸν λέγει, ὡς βασιλέα καὶ Θεόν. ἐντὸς δὲ αὐτῶν ἦν, ὡς ἐν μέσῳ αὐτῶν ἀνάστρεφόμενος, περὶ οὗ καὶ ὁ πρόδρομος εἶπεν αὐτοῖς ὅτι ὁ μέσος ὑμῶν ἔστηκεν, ἐν ὑμῖν οὐκ ἔστιν ἰο. 1, 26. οἴδατε.

[Ἡ ἐπιτυχία τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐν ὑμῖν κείται, ἐν τῇ πρόσκειται ὑμῶν, ἢ ἡ ἐδος τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ἢ ἡ ἀγοῦσα εἰς αὐτήν, ἢ ἡ ἐργασία, ἢ προξενούσα αὐτήν, ἢ ἡ ἀγαλλίασις, ἢ ἡ μέλλουσα εἶναι οἱ ἀξιούμενοι ταύτης. δίδεται γὰρ αὕτη κἀνταῦθα τοῖς ἀξίοις, εἰς ἀβραβῶνα τοῦ μέλλοντος.]

Verf. 22. Εἶπε — ὄψεσθε.

Τοῖς Φαρισαίοις μὲν, καίτοι χλευαστικῶς ἐρωτήσασιν, ὅμως πρῶτος ἀπεκρίθη, καὶ μετὰ τῆς συνηθους ἀνεξικακίας τοῖς μαθηταῖς δὲ λοιπὸν προμηνεῖ, ὅτι ἔσον οὐπω ἀνααιρεθεῖς, οὐκέτι συμπολιτευθήσεται τούτοις. τοῦτο γὰρ ἐμφαίνει

nam hoc indicat, quod ait, futurum esse, vt concupiscant vnum ex diebus vitae ipsius.

Verf. 23. *Et dicent — sectari.*

De his manifestius scripsit Matthaeus quinquagesimo septimo capite, dicens, Tunc si quis vobis dixerit, Ecce hic est Christus, aut illic, nolite credere. Surgent enim pseudochristi et pseudo-prophetae et caetera. Lege ergo ibi etiam horum interpretationem.

Verf. 24. *Sicut — fulget.*

Ab Orientis parte, quae sub coelo est, in Occidentem, quae sub coelo est fulget. Ait enim Matthaeus in illo capite, Sicut enim fulgur exit a partibus Orientis, et apparet vsque ad partes occidentis et caetera: lege ergo ibi interpretationem, et disce, quid significet huiusmodi exemplum.

Verf. 24. *Ita -- suo.*

Ita erit et ipse orbi vniuerso manifestus. Diem vero suum, dicit diem secundi aduentus sui. Illud autem caput etiam de his manifeste differit.

Verf. 25. *Primum — hac.*

Prauorum Iudaeorum.

Verf. 26. *Et sicut — v. 27. vniuersos.*

Manifestius scripsit exemplum hoc Matthaeus quinquagesimo octauo capite: et ibi quaere huius intellectum.

Verf. 28. *Similiter — v. 30. reuelabitur.*

Quemadmodum eos, qui fuerunt temporibus Noe et Lot, in deliciis agentes ac securos perdidit, illos quidem diluuium, hos vero ignis et sulphur,
coelitus

7) γὰρ, omittit. B.

τὸ μέλλειν αὐτοὺς ἐπιθυμῆσαι μιᾶς τῶν ἡμερῶν τῆς ζωῆς αὐτοῦ.

Verf. 23. Καὶ ἐροῦσιν — διώξητε.

Περὶ τούτων φανερώτερον ἔγραψεν ὁ ματθαῖος ἐν τῷ πεντηκοστῷ ἐβδόμῳ κεφαλαίῳ, λέγων· ὅτι ²⁾ Matt. 24, 23. τότε, εἰάν τις ὑμῖν εἴπῃ, ἰδοὺ ὧδε ὁ χριστὸς, ἢ ὧδε, μὴ πισεύσητε. ἐγερθήσονται ⁷⁾ γὰρ ψευδο-
χριστοὶ καὶ ψευδοπροφῆται, καὶ τὰ ἐξῆς. καὶ ἀνάγνωθι τὴν τούτων ἐξήγησιν.

Verf. 24. Ὡσπερ — λάμπει.

Ἐκ τῆς ὑπ' οὐρανὸν ἀνατολῆς εἰς τὴν ὑπ' οὐρα-
νὸν δύσιν λάμπει. Φησὶ γὰρ ὁ ματθαῖος ἐν ἐκείνῳ
τῷ κεφαλαίῳ· ὅτι ὥσπερ ^{a)} ἢ ἀστραπὴ ἐξέρχεται ^{a)} Matt. 24, 27.
ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ φαίνεται ἕως δυσμῶν. ἀνάγνω-
θι οὖν ἐκεῖ τὴν ἐρμηνείαν, καὶ μαθήθη, τί δηλοῖ
τούτῃ τὸ παράδειγμα.

Verf. 24. Οὕτως — αὐτοῦ.

Οὕτως ἔσαι καὶ αὐτὸς φανερὸς πάσῃ τῇ οἰκουμέ-
νῃ. ἡμέραν δὲ αὐτοῦ λέγει, τὴν τῆς δευτέρας
παρουσίας αὐτοῦ. ἐκεῖνο δὲ τὸ κεφάλαιον καὶ περὶ
τούτων διαλαμβάνει σαφῶς.

Verf. 25. Πρῶτον — ταύτης.

Τῶν πονηρῶν ἰουδαίων.

Verf. 26. Καὶ καθὼς — v. 27. ἅπαντας.

Φανερώτερον ἔγραψε τὸ παράδειγμα τοῦτο ματ-
θαῖος ἐν τῷ πεντηκοστῷ ὀγδόῳ κεφαλαίῳ, καὶ ζή-
τησον ἐκεῖ τὴν τούτου διάγνωσιν.

Verf. 28. Ὁμοίως — v. 30. ἀποκαλύπτεται.

Ὡσπερ τοὺς ἐπὶ νῶε καὶ ἐπὶ λῶτ, τρυφῶντας
καὶ ἀμεριμνῶντας, τοὺς μὲν, κατακλυσμὸς,
τοὺς δὲ, πῦρ καὶ θεῖον διέφθεραν, οὐρανόθεν

coelitus repente demissa: ita et eos, qui tempore secundi aduentus erunt, in deliciis agentes ac securos, perditio repentina deprehendet. Θεῶν autem, siue Θεάφιον (quod nos sulphur dicimus) egregium est ignis nutrimentum.

Verf. 31. *In — ad tollendum ea.*

Qui a terrena conuersatione subleuatus, et sublimis vita fuerit effectus, cuius affectus in mundo relictis sunt, quibus ad peccati operationem utebatur, ne descendat, ut tollat eos, sed maneat in celsitudine, et expectet descendentem dominum.

Verf. 31. *Et qui — a tergo.*

Qui in vita sunt anachoretica, siue segregata, aut separata. Haec autem praecipit propter seductiones pseudoprophetarum Antichristi, quae tunc frequentes erunt, et vehementem ipsius Antichristi deceptionem.

Verf. 32. *Memores estote uxoris Lot.*

Quid videlicet illi, acciderit. Quum enim Deus ipsi Lot significasset, ut a Sodomis omnino fugeret, propter incendium diuinitus immittendum, quod illa oppressurum erat: ac praecepisset, ut nec in tergum respiciendo progredieretur, respexit vxor eius in tergum, et facta est statua salis: statua quidem, in exemplum eorum, qui a salutari via ad priores mores reuertuntur: salis autem, propter peccati acerbiteriam.

Verf. 33. *Quicumque — eam.*

Quicumque quaesierit animam suam liberare ab inductis illi propter religionem ab Antichristo periculis,

8) ἐπὶ τοὺς τῆς Β. Corrigendum videtur, καὶ τοὺς ἐπὶ τῆς.

9) Hesychius et alii Θεάφιον.

αἰφνίδιον κατενεχθέντα· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς⁸⁾ δευ-
τέρας παρουσίας τῶν Φῶντας καὶ ἀμεριμνοῦντας
ἑλεθρος αἰφνίδιος καταλήψεται. Θεῖον δὲ ἔστι, τὸ
λεγόμενον⁹⁾ Θειάφιον, λιπαρὰ τροφή τοῦ πυρός.

Verf. 31. Ἐν — ἄραι αὐτά.

Ὁ τῆς κάτω διατριβῆς ὑπεραρθεῖς, καὶ ὑψηλὸς
τῷ βίῳ γενόμενος, οὐ τὰ πάθη ἐν τῷ κόσμῳ
κατελείφθησαν, οἷς ἐκέχρητο πρὸς ἐργασίαν τῆς
ἀμαρτίας, μὴ καταβάτω ἄραι αὐτά ἀλλὰ
μένετω ἐπὶ τῆς ὑψηλότητος, καὶ περιμένετω τὸν
κατερχόμενον κύριον.

Verf. 31. Καὶ ὁ — ὀπίσω.

Ὁ ἐν τῷ¹⁾ ἀνακεχωρημένῳ βίῳ, ταῦτα δὲ παραγ-
γέλλει διὰ τὴν τηνικαῦτα πολλὴν ἀπάτην τῶν
ψευδοπροφητῶν τοῦ ἀντιχρίστου, καὶ τὴν σφοδρὰν
πλάνην αὐτοῦ.

Verf. 32. Μνημονεύετε τῆς γυναικὸς τοῦ λῶτ.

Ἦτοι τοῦ πάθους αὐτῆς. τοῦ Θεοῦ γὰρ τῷ λῶτ
μηνύσαντος Φυγῆν ἀπὸ τῶν σοδόμων παγγενῆ,
διὰ τὸν μέλλοντα καταλαβεῖν αὐτὰ Θεήλατον
ἐμπρησμόν, καὶ παραγγείλαντος ἀμετάσρεπτι
βαδίζεν, ἐπέβλεψεν ἡ γυνὴ αὐτοῦ εἰς τὰ ὀπίσω,
καὶ ἐγένετο σῆλη ἀλός· σῆλη μὲν, εἰς παράδειγμα
τῶν σρεφομένων ἀπὸ τῆς σωτηριώδους ὁδοῦ ἐπὶ τὰ
πρότερα ἦθη· ἀλός δὲ, διὰ τὴν ἀπὸ τῆς ἀμαρ-
τίας πικρίαν.

Verf. 33. Ὡς — αὐτήν.

Ὡς ἂν ζητήσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐλευθερῶσαι
ἀπὸ τῶν ἐπαγομένων αὐτῷ διὰ τὴν εὐσέβειαν κιν-

Ὁ ο. 2

δύνων

¹⁾ ἀναχωρεῖν frequenter occurrit de monachis, qui
se separant a commercio hominum. Comparari
potest Herodian. p. 39. ἐν τοῖς ἀνακεχωρημένοις
τόποις.

riculis, perditioni futuri supplicii tradet illam, ut quae fidem prodidit.

Verf. 33. *Et quicumque — eam.*

Quisquis per martyrii mortem ipsa fuerit priuatus, hic vitam illi parabit, siue seruabit eam in futuro seculo.

Verf. 34. *Dico — v. 35. relinquetur.*

In illa nocte, qua? In ea, quae erit tempore secundi aduentus ipsius. De his autem, qui erunt in agro, et quae erunt molentes, manifeste dictum est quinquagesimo octauo iuxta Matthaeum capite: et ibi quære dicti illius enarrationem, Tunc duo erunt in agro.

Verf. 37. *Et respondentes — quo domine?*

Quo assumentur?

Verf. 37. *At — aquilae.*

Hoc est, in occursum mei, ad satellitium ac praemissionem. Aquilas siquidem nominauit iustos, tanquam virtutibus sublimes, et regiones: corpus vero, se ipsum, tanquam huiusmodi aquilas congregantem. Quod autem hic habetur *σῶμα* corpus, Matthaeus scripsit *πῶμα*, hoc est, cadauer.

Cap. LXI. De iudice iniquo.

Cap. XVIII. v. 1. *Dicebat — orare.*

Die videlicet et nocte, congruis et ordinatis temporibus.

Verf. 1. *Nec defatigari:*

Non deficere orantes.

Verf. 2.

2) Versus 36. praetermissus est etiam ab Hentenjo. Ergo nec is in suo Euthymii Codice reperit.

δύναν ὑπὸ τοῦ ἀντιχρίστου, τῇ ἀπωλείᾳ τῆς μελλούσης κολάσεως παραδώσει αὐτήν, ὡς προεδέωκυϊαν τὴν πίσιν.

Verf. 33. Καὶ ὁσ — αὐτήν.

Ὁσ ἂν ἀφαιρεθῇ αὐτήν διὰ μαρτυρικοῦ θανάτου, ζωογονήσει αὐτήν, ἥτοι, σώσει κατὰ τὸν μέλλοντα αἰῶνα.

Verf. 34. Λέγω — v. 35. ἀφεθήσεται.²⁾

Ταύτη τῇ νυκτί· ποία; τῇ τοῦ καιροῦ τῆς δευτέρας παρουσίας. περὶ δὲ τῶν ἐν τῷ ἀγρῷ καὶ τῶν ἀληθουσῶν εἴρηται σαφῶς ἐν τῷ πεντήκωσῳ ἀγῶν κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον, καὶ ζήτησον ἐκεῖ τὴν ἐξήγησιν τοῦ τότε^{b)} δύο ἔσονται ἐν τῷ ἀγρῷ. ^{b) Matth. 24, 40.}

Verf. 37. Καὶ ἀποκριθέντες — ποῦ, κύριε;

Ποῦ παραλαμβάνονται;

Verf. 37. Ὁ — αἰετοί.

Τουτέσιν, εἰς ἀπάντησίν μου, εἰς δορυφορίαν καὶ προπομπήν. αἰετοὺς μὲν γὰρ ὠνόμασε, τοὺς δικαίους, ὡς ὑψηλοὺς ταῖς ἀρεταῖς καὶ βασιλικούς· σῶμα δὲ, ἑαυτὸν, ὡς συναγωγὸν τῶν τοιούτων αἰετῶν. πτώμα δὲ τὸ σῶμα ἔγραψεν ὁ^{c)} ματ. ^{c) Matth. 24, 28.} θάϊος.

Κεφ. ΞΑ. Περὶ τοῦ κριτοῦ τῆς ἀδικίας.

Cap. XVIII. v. I. Ἐλεγε — προσεύχεσθαι.

Ἡμέρας, δηλαδή, καὶ νυκτός, κατὰ τοὺς προσήκοντας καιροὺς.

Verf. I. Καὶ μὴ ἐκκακεῖν.

Μὴ ἀποκάμνειν προσευχομένους.

Verf. 2. *Dicens* — v. 4. *aliquandiu.*

Neque Deum timebat iubentem eos vindicare, qui iniuria affecti sunt: neque hominem reuerebatur, qui iudicibus indignatur oppressos despicientibus:

Verf. 4. *Post haec* — v. 5. *illam.*

† † Laborem nunc dicit, turbationem, (molestiam.)

Verf. 5. *Ne* — *me.*

In finem, hoc est, prorsus, aut tandem. Exturbet autem, id est, grauius aspiciat aut cogat: nam haec significat verbum ὑποπιάζει.

Verf. 6. *Ait* — *dicat.*

Putat, quod quanquam non propter Dei timorem, nec hominis reuerentiam, at saltem propter molestiam ac interpellationis continuitatem, vindicaturus est illam.

Verf. 7. *Deus* — *nocte.*

Interrogat hoc, tanquam necessarium, ut quiuis fateatur.

Verf. 7. *Etiam* — *illis;*

Quanquam Deus super illis primum tolerans sit, siue quasi despiciere aliquanto tempore videatur, ut ipsi probentur.

Verf. 8. *Dico* — *cito.*

Omnino post tolerantiam faciet.

Quidam vero iuxta anagogen intelligunt iudicem iniustitiae Deum: qui Deum non timet, quum non sit alius Deus praeter ipsum: nec hominem reueretur, utpote carens respectu personarum. Ciuitatem vero, ecclesiam dicunt fidelium: Viduam

Verf. 2. Λέγων — v. 4. ἐπὶ χρόνον.

Μήτε τὸν θεὸν φοβούμενος, τὸν κελεύοντα ἐκδικεῖν τοὺς ἀδικουμένους· μήτε ἄνθρωπον ἐντροπόμενος, τὸν μεμθόμενον τοῖς ὀικασταῖς τοῖς περιωρῶσι τοὺς καταδυναστευομένους.

Verf. 4. Μετὰ δὲ ταῦτα — v. 5. αὐτήν.

Κόπον δὲ³⁾ λέγει νῦν, τὴν ὄχλησιν.

Verf. 5. Ἴνα — με.

Εἰς τέλος, ἤγουν, ἄχρι παντός, δι' ὅλου. ὑπωπιάζει⁴⁾ με δὲ, ἀντὶ τοῦ, δυσωπῆ,⁵⁾ ἢ βιάζει.

Verf. 6. Εἶπε — λέγεις.

Ὅτι, εἰ καὶ μὴ διὰ φόβον θεοῦ, καὶ ἐντροπὴν ἀνθρώπου, ἀλλά γε διὰ τὴν ὄχλησιν, καὶ τὸ συνεχὲς τῆς ἐντεύξεως ἐκδικήσει αὐτήν.

Verf. 7. Ὁ δὲ θεὸς — νυκτός.

Ἐρωτᾷ τούτο, ὡς ἀναγκαῖον συνομολογηθῆναι.

Verf. 7. Καὶ — αὐτοῖς;

Ὁ θεὸς, ὁ καὶ μακροθυμῶν ἐπ' αὐτοῖς πρότερον, ἤγουν, ὁ παρορῶν αὐτοὺς ἐπ' ὀλίγον, ἵνα δοκιμαθῶσι.

Verf. 8. Λέγω — τάχει.

Μετὰ τὴν μακροθυμίαν πάντως.

Τινὲς δὲ κατὰ ἀναγωγὴν νοοῦσι κριτὴν τῆς ἀδικίας, τὸν θεὸν, μήτε θεὸν φοβούμενον, ὡς μὴ ὄντος ἑτέρου θεοῦ παρ' αὐτὸν, μήτε ἄνθρωπον ἐντροπόμενον, ὡς ἀπροσωπόληπτον· πόλιν δὲ, τὴν ἐκκλησίαν τῶν πιστῶν· χήραν δὲ, πᾶσαν ψυχὴν.

Οο 4

3) δὲ, omittit. B. Hoc scholio caret Hentzenius, apud quem contextus iunctim legitur.

4) ὑπωπιάζει. B.

5) δυσωπῆ ἢ βιάζει. B.

duam autem, quamlibet animam separatam a daemonis coniunctione: Contrarium vero illius, diabolum. Ostendit ergo parabola, quod res sit maxime expediens orationis perseverantia.

Chrysostomus vero impium ac inhumanum dicens hunc iudicem, reiicit huiusmodi anagogen.

Verf. 8. *Veruntamen — terra?*

Quum venerit in secundo aduentu. Interrogat autem et de hoc, non, quod ignoret, sed ostendens, quod tunc pauci fideles inuenientur.

Cap. LXII. De phariseo et publicano.

Verf. 9. *Dixit — v. 10. publicanus.*

Apte vnum proposuit phariseum et alterum publicanum: pharisei siquidem iusti videbantur, et publicani peccatores.

Verf. 11. *Phariseus — publicanus.*

Talia orans, nihil aliud agebat, quam quod se ipsum laudabat, caeteros vero homines ac publicanum spernebat. Atqui scriptum est, Laudet te vicinus, et non os tuum, alienus et non labia tua.

Verf. 12. *Ieiunio — sabbatho.*

Sabbatum dicit hic, totam hebdomadam.

Verf. 13. *Decimas do — possideo,*

Pauperum gratia,

ὡς χηρέυσασαν τῆς πρὸς τὸν δαίμονα συναφείας· ἀντίδικον δὲ αὐτῆς, τὸν διάβολον. ἔδειξεν οὖν ἡ παραβολή, ὅτι ἀνυσιμώτατόν ἐστι τὸ τῆς προσευχῆς ἐπίμονον.

[Ὁ ὁ δὲ χρυσόσομος, ἀνόσιον⁷⁾ καὶ ἀπάνθρωπον λέγων τὸν τοιοῦτον κριτὴν, ἀπαθεῖται τὴν τοιαύτην ἀναγωγὴν.]

Verf. 8. Πλὴν — γῆς;

Ἐλθὼν ἐν τῇ δευτέρᾳ παρουσίᾳ. ἐρωτᾷ δὲ καὶ περὶ τούτου, οὐχ ὡς ἀγνοῶν, ἀλλ' ἐμφαίνων, ὅτι ὀλίγοι πιστοὶ εὐρεθήσονται τότε.

ΚεΦ. ΞΒ. Περὶ τοῦ Φαρισαίου καὶ τοῦ τελῶνιου.

Verf. 9. Εἶπε — v. 10. τελῶνης.

Ἀρμοδίως τὸν ἕνα, Φαρισαῖον ὑπέθετο, καὶ τὸν ἕτερον, τελῶνην. οἱ Φαρισαῖοι μὲν γὰρ, δίκαιοι δοκοῦσιν· οἱ τελῶναί δὲ, ἀμαρτωλοὶ.

Verf. 11. Ὁ Φαρισαῖος — τελῶνης.

Τοιαῦτα προσευχόμενος, οὐδὲν ἕτερον ἐποίησεν, ἢ ἐνεγκωμιάζε μὲν ἑαυτὸν, ἐξουδένει δὲ τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους, καὶ τὸν τελῶνην, καίτοι γέγραπται ὅτι ἐγκωμιάζετω σε^{d)} ὁ πέλας, καὶ μὴ τὸ σὸν σὸν^{d)} Prouerb. 27. μα, ἀλλότριος, καὶ μὴ τὰ σὰ χεῖλη.

Verf. 12. Νηστεύω — σαββάτου.

Σάββατον ἐνταῦθα λέγει, τὴν ὅλην ἐβδομαΐδα.

Verf. 13. Ἀποδεκατῶ — κτῶμα.

Χάριν τῶν πενήτων.

Οο 5

Verf. 13.

⁶⁾ Inclusa in margine habet. A. In textu. B.

⁷⁾ Apud Chrysostomum Tom. VII. pag. 581. C. est, εἰ γὰρ γυνὴ ὠμόν τινα ἄρχοντα κ. τ. λ.

Verf. 13. *Et — attollere.*

Non solum indignum se iudicans, vt prope staret, verum etiam, vt in coelum intenderet.

Verf. 13. *Sed — peccatori.*

Spretus a pharisaeo sese magis hinc condemnabat, et percutiebat pectus suum, ostendens, quod plaris dignus esset.

† Verberans enim pectus, crimina confitetur, et tanquam morbum medico manifestans, precatur sibi misericordiam exhiberi.

Verf. 14. *Dico — ille.*

Hoc est, et non ille. Siquidem qui sese adeo iustificauerat, a Deo condemnatus est: et qui sese adeo condemnauerat, a Deo iustificatus est: et illius quidem eminentias omnes, seu bona opera, euacuauit iactantia: huius autem omnes defectus repleuit humilitas siue propria defectio. Vide ergo, quomodo breui tempore cordis affectus et oris sermo, illius quidem multorum annorum iustitias, huius vero multorum annorum iniustitias corruerunt. Hinc itaque discamus et nos, quomodo precari oporteat, et a miserabili statione, et ab habitu miseratione digno, et a verbis placantibus potius flectamus, nec iritemus Deum horum contrariis.

Verf. 14. *Quia — extolletur.*

Haec omnino manifesta sunt.

Verf. 15. *Afferebant — v. 16. Dei.*

De his scripsit et Matthaeus in fine quadragesimi capitis, et ibi haec omnia explanata inuenies.

Verf. 17.

Verf. 13. Καὶ — ἐπαῖραμ.

Κρίνων ἑαυτὸν ἀνάξιον, οὐ μόνον τῆς ἐγγύς σάσεως, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀτενίσαι εἰς τὸν οὐρανόν.

Verf. 13. Ἄλλ' — ἀμαρτωλῶ.

Ἐξουδενωθεὶς ὑπὸ τοῦ Φαρισαίου, μᾶλλον προσκατέκρινεν ἑαυτὸν, καὶ ἔτυπεν εἰς τὸ σῆθος αὐτοῦ, ἐμφαίνων, ὅτι πληγῶν ἐστὶν ἀξίος.⁸⁾

Verf. 14. Λέγω — ἐκεῖνος.

Παροῦ ἐκεῖνος, ἤγουν, οὐκ ἐκεῖνος. ὁ μὲν γὰρ δικαιοσύνας μόνον ἑαυτὸν, κατεδικάσθη παρὰ Θεοῦ· ὁ δὲ καταδικάσας μόνον ἑαυτὸν, ἐδικαιώθη παρὰ Θεοῦ. καὶ τούτου μὲν πάντα τὰ προτερήματα ἐξεκένωσεν ἢ οἴησις· ἐκεῖνου δὲ πάντα τὰ ἐλαττώματα ἐξεφόρησεν ἢ ταπεινώσις. ὅρα οὖν, πῶς διάθεσις καρδίας καὶ λόγος σώματος ἐν βραχεῖ καιρῷ τοῦ μὲν, πολλῶν ἐτῶν δικαιοσύνας· τοῦ δὲ, πολλῶν ἐτῶν ἀδικίας, ἠφάνισε. μάθωμεν οὖν καὶ ἡμεῖς ἐντεῦθεν, πᾶς χρηὴ προσεύχεσθαι, καὶ ἀπὸ τῆς οἰκτρᾶς σάσεως, ἀπὸ τε τοῦ ἐλεεινοῦ σχήματος, ἀπὸ τε τῶν δυσωπητικῶν λόγων κάμπτωμεν μᾶλλον, ἀλλὰ μὴ τούναντίον παροξύνωμεν τὸν Θεόν.

Verf. 14. Ὅτι — ὑψωθήσεται.

Ταῦτα σαφῆ καὶ πρόδηλα.

Verf. 15. Προσέφερον — v. 16. Θεοῦ.

Περὶ τούτων ἀνέγραψε καὶ ὁ ματθαῖος ἐν τῷ τέλει τοῦ τεσσαρακοσοῦ κεφαλαίου αὐτοῦ, καὶ εὐρήσεις ἐκεῖ ταῦτα πάντα ἡρμηνευμένα.

Verf. 17.

⁸⁾ Quod hic subiecit scholium Hentenius ex margine sui Codicis, id in neutro meorum reperitur.

Verf. 17. *Amen — illud.*

Hoc et Marcus scripsit ad finem vigesimi octavi capitis: et ibi quaere enarrationem.

Cap. LXIII. De diuite, qui dominum interrogauit.

Verf. 18. *Et interrogauit — v. 20. matrem tuam.*

De his dictum est quadragesimo primo capite euangelii secundum Matthaeum, et in illo omnium declarationem inuenies ad singula verba positam.

Verf. 21. *At ille — v. 22. me.*

Similiter et de his ibi ad singula quaeque verba disertum est.

Verf. 23. *Illam autem — v. 24. dei.*

Πῶς, quam, vel quomodo: vel confirmatiuum est, ac si dicat, Vere. Et quod dicitur, *οἱ ἔχοντες*, qui habent, sumitur pro Retinent, aut Recondunt nec vtuntur: quum pecuniae *χρήματα* dicantur, propter *χρῆσιον*, hoc est, vsum: et omnino ipsis *χρῆσθαι*, id est, vti oporteat ad id, quod opus est, non includere, sicut etiam in dicto iuxta Marcum capite praediximus. Lege autem de his supra dicto quoque capite euangelii secundum Matthaeum.

Verf. 25. *Facilius — v. 27. Deum.*

Praeterea et haec omnia manifeste declarata sunt eodem capite.

Verf. 28. *Dixit — v. 30. aeternam.*

Consequenter eodem capite de his omnibus diligenter tractatum est, et pulchre expositum.

Verf. 31.

Verf. 17. — Ἀμήν. — αὐτήν.

Τοῦτο καὶ ὁ μάρκος ἔγραψε, πρὸς τῷ τέλει τοῦ εἰκοσθοῦ οὐδόου κεφαλαίου αὐτοῦ, καὶ ζήτησον ἐκεῖ τὴν ἐξήγησιν.

ΚεΦ. ΞΓ. Περὶ τοῦ ἐπερατήσαντος πλουσίου τὸν ἰησοῦν.

Verf. 18. Καὶ ἐπὶ ῥώτιτε — v. 20.

μητέρα σου.

Ἐξητάη περὶ τούτων ἐν τῷ τεσσαρακοστῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαίου, καὶ ζήτησον ἐν ἐκείνῳ τὴν λύσιν πάντων, καθ' ἑκάστην ῥητὴν ἐκτεθειμένην.

Verf. 21. Ὁ δὲ — v. 22. μοι.

Ἐκεῖ καὶ περὶ τούτων ὁμοίως λελεπτολόγηται.

Verf. 23. Ὁ δὲ — v. 24. τοῦ θεοῦ.

Τὸ πῶς, βεβαιωτικόν ἐστὶ, ἀντὶ τοῦ, ἀληθῶς. οἱ ἔχοντες δὲ, ἤγουν, οἱ κατέχοντες, οἱ ταμιεύοντες, οὐ μὴν οἱ χρώμενοι. χρήματα γὰρ ἄνομαζόνται, διὰ τὴν χρῆσιν, καὶ χρῆ πάντως χρῆσθαι τούτοις εἰς θεόν, οὐ μὴ ἀποκλείειν, ὡς καὶ ἐν τῷ κατὰ μαρκον προειρήκαμεν. ἀνάγνωδι δὲ περὶ τούτων ἐν τῷ δηλωθέντι κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαίου.

Verf. 25. Ἐυκοπώτερον — v. 27. θεῶν.

Ἐπι καὶ ταῦτα πάντα σαφῶς ἠερμηνεύθησαν ἐν τῷ τοιοῦτῳ κεφαλαίῳ.

Verf. 28. Εἶπε — v. 30. αἰώνιον.

Ἀπολούθως ἐν ἐκείνῳ τῷ κεφαλαίῳ καὶ περὶ τούτων πάντων ἠκρίβωται, καὶ χαριέντως ἐξήτασαι.

Verf. 31.

Verf. 31. *Assumptis* — v. 33. *resurget.*

Dixit haec et Matthaeus in fine quadragesimi secundi capitis: lege ergo dicti illius enarrationem, Et quum ascenderet Iesus Ierosolyma, assumpsit duodecim discipulos suos seorsim in via et caetera.

Verf. 34. *Et* — *quae dicebantur.*

In fine enarrationis dictorum verborum etiam de his facta est mentio, et ibi quae explanationem.

Cap. LXIV. De caeco.

Verf. 35. *Factum est* — v. 38. *mei!*

Filium David dixit ipsum, in honorem eius: honoratissima siquidem erat apud Hebraeos huiusmodi appellatio.

Verf. 39. *Et qui* — *taceret.*

Silentium imponebant, ne molestus esset magistro.

Verf. 39. *Ipsa* — *mei!*

Multo amplius clamabat, ut vel perseverantia flecteret.

Verf. 40. *Stans* — v. 41. *visum recipiam.*

Interrogavit eum, ne quis putaret, quod aliud accipere volenti, aliud daret. Non expetiit autem ab eo fidem: nam fidei erat perseverans clamor.

Verf. 42. *Et* — v. 43. *Deo.*

Fidem habebat, non quod Deus esset, sed quod se sanare posset: sequebatur vero ipsum, tanquam gratus, et ita beneficium rependens.

Cap.

9) Ἰὼν δαυὶδ αὐτὸν εἶπεν, εἰς τιμὴν αὐτῆ. τιμωτάτη γὰρ παρ' Ἑβραίοις ἦν ἡ τοιαύτη προσήγορία, καθὼς αὐωτέρω εἰρήναμεν. Haec ante πολλὰ repetit. B.

Verf. 31. Παραλαβὼν — v. 33. ἀναστήσεται.

Εἶπε ταῦτα καὶ ματθαῖος ἐν τῷ τέλει τοῦ τεσσαράκοντου δευτέρου κεφαλαίου αὐτοῦ, καὶ ἀγνοῶσι τὴν ἐξηγήσιν τοῦ καὶ αναβαίνων^ε) ὁ ἰησοῦς^ε) Mat. 20, 17. εἰς ἱεροσόλυμα, παρέλαβε τοὺς δώδεκα μαθητὰς κατ' ἰδίαν ἐν τῇ ὁδῷ, καὶ τὰ ἐξῆς.

Verf. 34. Καὶ — λεγόμενα.

Ἐπὶ τέλους τῆς ἐξηγήσεως τῶν δηλωθέντων ῥημάτων, ἐμνημονεύσαμεν καὶ περὶ τούτων, καὶ ζήτησον ἐκῆ τὴν σαφήνειαν.

ΚεΦ. ΞΔ. Περὶ τοῦ τυφλοῦ.

Verf. 35. — Ἐγένετο — v. 38. με!

Υἱὸν δαυὶδ αὐτὸν εἶπεν, εἰς τιμὴν αὐτοῦ. τιμωτάτη γὰρ παρ' ἔβραίοις ἦν ἡ τοιαύτη προσηγορία.

Verf. 39. Καὶ οἱ — σιωπήσῃ.

Ἐπεσόμιζον αὐτὸν, ἵνα μὴ ὀχλῇ τὸν διδάσκαλον.

Verf. 39. Αὐτὸς — με!

Πολλῶ^δ) πλέον^ι) ἔκραζεν, ἵνα διὰ τῆς καρτερίας ἐπικάμψῃ.

Verf. 40. Σταθεὶς — v. 41. ἀναβλέψα.

Ἠρώτησε μὲν αὐτὸν, ἵνα μὴ νομίσῃ τις, ὅτι ἕτερον βουλομένῳ λαβεῖν, ἕτερον δέδωκεν. οὐκ ἀπήτησε δὲ αὐτὸν πίσιν, διότι πίσεως ἦν, ἢ ἐπίμονος κραιουργίης.

Verf. 42. Καὶ — v. 43. Θεῶ.

Πίσιν εἶχεν, οὐχ ὅτι ἐστὶ Θεός, ἀλλ' ὅτι δύναται ἰάσαθαι αὐτόν. ἠκολούθει δὲ αὐτῷ εὐγνωμονῶν, καὶ οὕτω τὴν εὐεργεσίαν ἀμειβόμενος.

ΚεΦ.

¹) δὲ πλέον. B.

Cap. LXV. De Zacchaeo.

Cap. XIX. v. 1. *Et ingressus — v. 4.*
videret illum.

Caprificus, arbor erat in via sita.

† Nam quum ille dominum Iesum conspiceret, et ob id in caprificum ascendisset, salutis fructum in eo germinauit.

Verf. 4. *Quia illuc erat transiturus.*

† † Per eam transiturus erat Christus.

Verf. 5. *Et — locum.*

Vbi sita erat caprificus.

Verf. 5. *Suspiciens — illum.*

Oculis humanitatis: nam prius viderat eum oculis diuinitatis.

Verf. 5. *Et — manere.*

Cognouit enim eum ad obedientiam esse paratum, et feruentem ad fidem, facileque a vitio mutabilem esse ad virtutem: ideo etiam vocat et accedit, ut illum lucrifaciat.

Verf. 6. *Et — gaudens.*

Gaudens non solum, quod eum videret, ut optauerat, sed quod etiam ab illo vocatus esset, quodque ipsum suscepisset, quod nunquam fore sperauerat.

† Vnde et statim misericors factus est; et pauperum ac pietatis amator.

Verf. 7. *Et — diuersaturus.*

Manfurus ac recubitus. Publicani enim apud omnes

2) Scholium, quod hic ex margine sui Codicis interposuit interpres, in nullo meorum reperi.

ΚεΦ. ΞΕ. Περὶ τοῦ ζακχαίου.

Cap. XIX. v. I. Καὶ εἰσελθὼν — v. 4.
ἴδῃ αὐτόν.

Ἡ συκομοραία, δένδρον ἦν, ἐσὼς ἐν τῇ ὁδῷ.²⁾

Verf. 4. Ὅτι ἐκείνης ἔμελλε διέρχεσθαι.

Δι' ἐκείνης³⁾ ἔμελλεν ἔρχεσθαι ὁ χριστός.

Verf. 5. Καὶ — τόπον.

Ἐνθάδε ἴσατο ἡ συκομοραία.

Verf. 5. Ἀναβλέψας — αὐτόν.

Εἶδεν αὐτόν τοῖς ὀφθαλμοῖς τῆς ἀνθρωπότητος.
προεῖδε γὰρ αὐτόν τοῖς ὀφθαλμοῖς τῆς θεότητος.

Verf. 5. Καὶ — μῆνας.

Ἐγὼ γὰρ αὐτόν ἔτοιμον εἰς ὑπακοήν, καὶ θερμόν εἰς πίσιν, καὶ εὐμετάβλητον ἀπὸ κακίας εἰς ἀρετήν. διὸ καὶ καλεῖ αὐτόν,⁴⁾ καὶ ἄπεισι κερδῶσιν αὐτόν.

Verf. 6. Καὶ — χαίρων.

Χαίρων, οὐ μόνον, ὅτι εἶδεν αὐτόν, ὡς ἐζητεῖ ἀλλ' ὅτι καὶ ἐκλήθη παρ' αὐτοῦ, καὶ ὅτι ὑπεδέξατο αὐτόν, ὡς οὐκ ἂν ποτε προσεδόκησε.⁵⁾

Verf. 7. Καὶ — καταλύσας.

Κατάχθῆνας,⁶⁾ μῆνας. ἁμαρτωλοὶ δὲ οἱ τελῶ-
νας

3) Hoc scholio caret interpretatio Hentenii. Ergo versum 4. et 5. coniunctim exhibet.

4) αὐτόν, omittit. B.

5) Etiam hic adiecit interpretes scholium, quod mei non agnoscunt.

6) Quo sensu κατάχθῆνας est deuerti et κατάχθῆνας, deuersorium.

omnes habebantur peccatores propter suam auaritiam ac iniustitiam. Indignabantur ergo Christo, quemadmodum etiam propter Matthaeum Publicanum, ac alios huiusmodi variis in locis. Ignorabant autem modum et causam, ob quam Christus cum illis conuersaretur: ideo etiam hos ipse despiciebat, quum propter huiusmodi res offenderentur. Oportet enim modicum offendiculum parui ducere, vbi cuiusdam magna salus accedit, nec propter rem modicam magnum perdere emolumentum.

Verf. 8. *Stans — quadruplum.*

O velocem mutationem! auarus factus est liberalis: iniustissimus, iustissimus. O salutem, quam sese ipse docuerat! neque enim adhuc a Christo didicerat: dimidium bonorum dedit pauperibus in beneficium: dimidium vero retinuit, non vt possideret, sed quo per id exsolueret in quadruplum, lucra fraude quaesita. Quod enim hoc in loco habetur *ἑσπλιοφάντησα*, non significat vane aut stulte calumniatus sum, sed, Ex iniustitia et calumnia acquisiui. Quadruplum autem reddit, secundum legem, quae quatuor oves ob vniam sublatam exsolui iubebat.

Audiamus, qui iniuriam facimus, et vel ea, quae iniuste parta sunt, affectis iniuria restituamus: vel similem medelam illis, qui iniuriam irrogauerunt, offeramus.

Verf. 9. *Dixit — contigit.*

Domum dicit eos, qui in domo erant. Hodie, inquit, salus contigit, eiecta iam perditione, quae in ea morabatur propter auaritiam et iniustitiam.

Verf. 9. *Eo quod — est.*

Hoc propter eos dixit, qui murmurabant, quod
intraf-

και πᾶσιν ἐδόκουν, διὰ τὰς πλεονεξίας και ἀδικίας αὐτῶν. ἐμέμφοντο τοίνυν τῷ χριστῷ, καθάπερ και ἐπὶ ματθαίῳ τῷ τελῶνῃ, και ἐπὶ τοιοῦτοις ἄλλοις διαφόρως ἠγνόουν δὲ τὸν τρόπον, καθ' ὃν τούτοις συνανεστρέφετο. διὸ και παρεώρα τούτους αὐτὸς ἐπὶ τοιοῦταις πράγμασι σκανδαλιζομένους. χρη γὰρ τοῦ μικροῦ σκανδαλοῦ καταφρονεῖν, ἔνθα μεγάλη σωτηρία τινὶ προσγίνεται, και μὴ διὰ τὸ μικρὸν ἀπόλλειν⁷⁾ τὸ μέγα.

Verf. 8. Σταθεῖς — τετραπλοῦν.

^αΩ ταχείας μεταβολῆς! ὁ Φιλάργυρος, εἴμε τάδετος ὁ ἀδικώτατος, δικαιοτάτος. ὡ αὐτοδιδάκτου σωτηρίας! οὐπω γὰρ ἔμαθέτι παρὰ χριστοῦ. τὰ μὲν οὖν ἡμίση τῶν ὑπαρχόντων δέδωκε τοῖς πτωχοῖς εἰς εὐποιίαν τὰ ἡμίση δὲ παρακατέσχευεν, οὐχ ὥστε ἔχειν, ἀλλ' ὥστε δι' αὐτῶν ἀποτινύειν τετραπλάσια τῶν ἐκ συκοφαντίας ποριζέντων. ἐνταῦθα γὰρ τὸ ἐσυκοφάντησα, οὐ τὸ ματαίως κατηγόρησα σημαίνει, ἀλλὰ τὸ ἐκ συκοφαντίας και ἀδικίας ἐκτησάμην. τετραπλάσια δὲ ἀποδίδωσι κατὰ τὸν νόμον, τὸν τέσσαρα^{β)} ^{ε)} Exod. 22, 1. πρόσβατα ἀντὶ ἐνὸς ἐκτίσειν κελεύοντα.

Ἀκούσωμεν ρὶ ἀδικοῦντες, και ἢ αὐτὰ τὰ ἐξ ἀδικίας τοῖς ἀδικηθεῖσιν ἀντιστρέψωμεν, ἢ τοιαύτην θεραπείαν τοῖς ἀδικήμασι προσενέγκωμεν.

Verf. 9. Εἶπε — ἐγένετο.

Οἶκον λέγει, τοὺς ἐν τῷ οἴκῳ. σήμερόν, φησιν, ἐγένετο σωτηρία, ἀπελαθείσης ἡδὴ τῆς ἀπωλείας, τῆς ἐνοικουσίας ἐκ πλεονεξίας και ἀδικίας.

Verf. 9. Καθότι — ἐσι.

Τοῦτο διὰ τοὺς γογγύζοντας, ὅτι παρὰ ἀμαρτωλῶ

⁷⁾ Hanc formam Codex vterque exprimit.

intraisset, apud peccatorem virum diuersaturus. Ait ergo, Hodie salus domui huic contigit: oportebat siquidem saluum fieri Zacchaeum, quia et ipse ex genere est Abrahae. Significat autem inductus hic sermo, quod propter eos potissimum humanitatem assumerit, qui ab Abraham descendebant.

Verf. 10. *Venit — quod periit.*

Quod periit, ex genere Abrahae. Ait enim, Non sum missus, nisi ad oves perditas domus Israel.

Ego vero et Zacchaeus sum statura spirituali pusillus: adhuc enim humi circa terrena trahor: cupio autem Christum intueri manifeste, et sicut expedit: verum ita ipsum intueri non possum, nisi ea, quae mihi ad hoc impedimento sunt, fugiam, et ascendam in arborem, id est, supra terrena eleuer, attollarque ad coelestia: tunc enim et ipse me ingenue aspiciet, vocabitque ad se, et mansionem apud me faciet: talis siquidem efficitur domus dei.

Verf. 11. *Haec illis audientibus — manifestandum.*

Audientes quidam ex Iudaeis eum frequenter dicentem, quod instaret regnum Dei, suspicabantur, quod propterea nunc ascenderet Ierusalem, ut regnaret in ea, quod ipse sciens, per parabolam corrigit erroneam illorum opinionem: ostendens, regnum suum non esse ex hoc mundo, sed coeleste ac aeternum.

Cap.

8) ἐν γένει, pro εἴδει. A. B. C. D. E. F. G. H. I. K. L. M. N. O. P. Q. R. S. T. U. V. W. X. Y. Z.

ταλῶ ἀνδρὶ εἰσῆλθε κατκλύσαι. Φησὶ γάρ· σήμερον σωτηρία τῷ οἴκῳ τούτῳ. καὶ γὰρ ἐδεῖ σωθῆναι τὸν Ζακχαῖον, διότι καὶ αὐτὸς ἐκ γένους τοῦ ἄβραάμ ἐστὶ. ἄλλοι δὲ τὸ ἐπαγόμενον, ὅτι προηγουμένως διὰ τοὺς ἄβραμιαίους ἐννῆδράπησεν.

Verf. 10. Ἦλθε — ἀπολωλός.

Τὸ ἀπολωλός ἐκ γένους τοῦ ἄβραάμ. οὐκ ἀπεσάλην, γὰρ φησιν, εἰς) μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ β) Matt. 15, 24. ἀπολωλότα οἴκου⁸⁾ ἄβραάμ.

Ζακχαῖος δὲ εἰμι καὶ γὰρ, μικρὸς τὴν ἡλικίαν τὴν πνευματικὴν· ἐτι γὰρ χαμαὶ περὶ τὰ γενηρὰ σύρομαι, καὶ ζητῶ μὲν ἰδεῖν τοὺς χεῖρον ἐμφανῶς καὶ⁹⁾ ὡς προσῆκεν, οὐ δύναμαι δὲ τοῦτον οὕτως ἰδεῖν, εἰ μὴ ἐκδραμῶ τῶν ἐμποδιζόντων με πρὸς τοῦτο, καὶ ἀναβῶ ἐπὶ δένδρον, ταυτέστι, ὑπεραρθῶ τῶν γηίνων, καὶ μετεωριθῶ πρὸς τὰ ἐπουράνια.¹⁾ τότε γὰρ καὶ αὐτὸς θεάσεται με γνησίως, καὶ καλέσει πρὸς ἑαυτὸν, καὶ μονῆν παρ' ἐμοὶ ποιήσει. οἶκος γὰρ θεοῦ ὁ τοιοῦτος γίνεταί.

Verf. 11. Ἀκούοντων δὲ αὐτῶν ταῦτα — ἀναφαίνεσθαι.

Ἀκούοντες τινες τῶν Ἰουδαίων πολλάκις αὐτοῦ λέγοντος, ὅτι ἤγγικεν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, ὑπέλαβον, ὅτι διὰ τοῦτο ἀνεισι νῦν εἰς Ἱερουσαλήμ, ἵνα βασιλεύσῃ ἐν αὐτῇ, ὅπερ γνοὺς αὐτὸς διὰ παραβολῆς διορθοῦται τὴν ἐσφαλμένην ὑπόληψιν αὐτῶν, ἐμφαίνων, ὅτι ἡ βασιλεία αὐτοῦ οὐκ ἐστὶν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, ἀλλ' οὐράνιος καὶ αἰδῖος.

Rp 3

KsO.

9) ὡς καὶ, ordine inuerfo. B.

1) ἐράνια. B.

Cap. LXVI. De homine, qui profectus est, vt acciperet sibi regnum.

Verf. 12. *Dixit. — longinquam.*

Se ipsum significat, hominem quidem, vt qui humanitatem assumpsit: praeclarum vero genere, vt pote filium Dei. Profectus est autem in regionem longinquam, post resurrectionem ex mortuis ascendens ab eis in coelum: siquidem tanquam iam facta dicit ea, quae futura sunt.

† Nam regio longinqua alia, praeter terram, est coelum.

Verf. 12. *Vt acciperet sibi regnum.*

Quod vt homo accepit, de quo dixit Dauid, Dominus regnavit. Et rursus, Dixit dominus domino meo, sede a dextris meis, donec posuero inimicos tuos scabellum pedum tuorum.

Verf. 12. *Ac reuerteretur.*

In secundo aduentu suo.

Cap. LXVII. De his, qui decem minas acceperunt.

Verf. 13. *Vocatis — minas.*

Numerus in hoc loco denarius, multitudinis duntaxat manifestatius est, tam de seruis, quam de minis. Mina autem, genus erat argentei nummi. Seruos ergo dicit omnes fidelium praeceptores: minas vero, spiritualia dona.

Verf. 13. *Et — veniam.*

Negotiemini per dona salutem hominum.

Verf. 14. *Ciues autem — eum.*

Cognati eius Iudaei.

Verf. 14.

ΚεΦ. Ξς. Περὶ τοῦ πορευθέντος
λαβεῖν ἑαυτῷ βασιλείαν.

Verf. 12. Εἶπεν — μακράν.

Ἐκὺτὸν ὑποδηλοῖ, ἄνθρωπον μὲν, ὡς ἐνανθρωπήσαντα· εὐγενῆ δὲ, ὡς υἱὸν τοῦ Θεοῦ· ἐπορεύθη δὲ εἰς χώραν μακράν, μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν αὐτοῦ ἀνελθὼν εἰς τὸν οὐρανόν. ὡς γὰρ ἤδη γεγεννημένα λέγει τὰ μέλλοντα.²⁾

Verf. 12. Λαβεῖν ἑαυτῷ βασιλείαν.

Ἦν ἔλαβεν, ὡς ἄνθρωπος, περὶ ἧς εἶρηκε δαυὶδ ὁ κύριος^{h)} ἔβασιλευσε. καὶ αὐθις εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου.ⁱ⁾

Verf. 12. Καὶ ὑποσρέψαι.

Κατὰ τὴν δευτέραν παρουσίαν αὐτοῦ.

ΚεΦ. ΞΖ. Περὶ τῶν λαβόντων τὰς
δέκα μνᾶς.

Verf. 13. Καλέσας — μνᾶς.

Ὁ δέκα ἀριθμὸς ἐνταῦθα πλήθους μόνον ἐμφαντικός ἐστιν, ἐπὶ τε τῶν δούλων, ἐπὶ τε τῶν μνῶν· ἡ μνᾶ δὲ ἦν εἶδος ἀργυρίου. δούλους μὲν οὖν λέγει, πάντας τοὺς διδασκάλους τῶν πιζῶν· μνᾶς δὲ τὰ πνευματικὰ χαρίσματα.

Verf. 13. Καὶ — ἔρχομαι.

Πραγματεύσαθε διὰ τῶν χαρισμάτων τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων.

Verf. 14. Οἱ δὲ πολῖται — αὐτόν.

Οἱ συγγενεῖς αὐτοῦ ἰουδαῖοι.

Pp 4

Verf. 14.

²⁾ Nec proximum scholium Codices Mosquenses habent.

Verf. 14. *Et — nos.*

Nam et prius dixerunt ad Pilatum: Non habemus regem, nisi Caesarem: est postmodum orabant ad Deum et patrem, vt extingueretur etiam eius memoria.

Verf. 15. *Et contigit — regno.*

De secundo aduentu est hic sermo, quando reuertetur cum potestate magna et gloria, sedebitque super sedem gloriae suae.

Verf. 15. *Iussitque — negotiatus esset.*

Nam tunc rationem ponens reddet vnicuique iuxta opera sua.

Verf. 16. *Venit — minas.*

Per denarium numerum etiam hic multitudinem, siue magnitudinem lucri significauit.

Verf. 17. *Et ait — fuisti.*

Bene precantis est, vel laudantis, contrarium Vae. Bene tibi fit, quia in vna mina diligens fuisti.

Verf. 17. *Habeto potestatem — ciuitates.*

Per potestatem super decem ciuitates, variam beneficii magnitudinem ac honorem demonstrauit.

Verf. 18. *Et venit — v. 19. ciuitates.*

Conformiter ad mensuram studii cuiusque mensuratur et honor ac beneficium.

Verf. 20.

3) *αει*, abest. A. Ceterum ignoro, ad quem locum litterarum sacrarum hic respiciat. Hentenius suae interpretationi adscripserat Ieremiae 11. In actibus apostolicis quidem aliquoties legitur, principes

Verf. 14. Καὶ — ἡμᾶς.

Καὶ πρότερον γὰρ πρὸς τὸν πιλάτον ἔλεγον οὐκ ἔχομεν^{κ)} βασιλέα, εἰ μὴ καίσαρα· καὶ ὑπερον^{κ)} Io. 19, 15. ἠύχοντο πρὸς τὸν θεὸν καὶ πατέρα, σβεδῆσαι αὐτοῦ^{δ)} καὶ τὴν μνήμην.

Verf. 15. Καὶ ἐγένετο — βασιλείαν.

Περὶ τῆς δευτέρας παρουσίας ὁ λόγος, ὅτε ἐπανελεύσεται μετὰ δυνάμεως πολλῆς καὶ δόξης, καὶ καθίσει ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ.

Verf. 15. ⁴⁾ Εἶπε — διεπραγματεύσατο.

Τότε γὰρ λογοθετῶν ἀποδώσει ἐκάσῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ.

Verf. 16. Παρεγένετο — μῶς.

Διὰ τῆς δεκάδος τὸ πολὺ τοῦ κέρδους ἐσήμανε.

Verf. 17. Καὶ εἶπε — ἐγένου.

Εὖ σοι, ὅτι ἐν μιᾷ μῶσ σπουδαῖος ἐγένου.

Verf. 17. Ἴδι ἐξουσίαν ἔχων — πόλεων.

Διὰ τῆς ἐξουσίας τῶν δεκα πόλεων τὸ πολὺ τῆς τιμῆς καὶ τὸ μέγεθος τῆς εὐεργεσίας ἐνέφηγε.

Verf. 18. Καὶ ἦλθεν — v. 19. πόλεων.

Ἀναλόγως τῷ μέτρῳ τῆς ἐκάστου σπουδῆς καὶ τοῦ κέρδους παραμετρεῖται καὶ ἡ τιμὴ καὶ εὐεργεσία.

Pp 5

Verf. 20.

cipes Iudaeorum delere voluisse memoriam nominis Christi, sed nullibi additum est, εὐχεσθαι πρὸς τὸν θεὸν καὶ πατέρα.

⁴⁾ Καὶ, quod editiones habent, quodque Henteni-
us etiam seruavit, neuter meorum habet.

Verf. 20. *Et alius -- sudario,*

Sudarium anagogice otium ac segnitiam et inutilitatem hoc in loco demonstrat.

Verf. 21. *Timebam -- seminasti.*

Putabat enim, quod sola negotiantium diligentia absque Dei auxilio totum efficeret: et quum esset austerus, repeteret ab aliis lucra, in quae ipse nihil contulerat. Hanc autem responsionem figuravit parabola, volens ostendere, quod tales nihil rationabile possint respondere, sed quaecunque responderint, contra se ipsos conuertentur: Nam audi, quae sequuntur.

Verf. 22. *Ait -- serue.*

Ex verbis tuis.

Verf. 22. *Sciebas -- v. 23. mensam?*

Ad mensarios. Hi dici possunt, qui norunt diiudicare bonum a malo. Ait ergo, Quum talem me cognosceres, quanquam talis non essem, quare non potius exposuisti datum tibi donum meum ad mensarios: oportebat enim, quod in te erat, facere, reliquum vero mihi relinquere: efficere interim id, quod erat facilius, quod autem difficilius mihi permittere, dico sane repetitionem.

Verf. 23. *Et ego -- illam.*

Repetiissem. Mutuum ergo est doctrina: usura vero huiusmodi mutui, virtutes sunt, quae ex doctrina oriuntur. Lucrum autem quaecunque nominavit usuram, communi vsus consuetudine.

Verf. 24.

1) σαδάριον, omittit. B.

2) ὅτι οἱ τοῖστοι ἐδὲν ἕτερον ἀπολογήσασθαι δυνήθησονται, καὶ ὅτι. B.

3) ἀπολογηθήσεσθαι. A.

Verf. 20. Καὶ ἕτερος — σουδαρίω.

Σουδαρίον,⁵⁾ τὸ παρ' ἡμῖν μικρὸν Φακίολιον· ἀναγωγικῶς δὲ τὸ σουδαρίον ἐνταῦθα, ἡ ἀργία καὶ ἀχρησία.

Verf. 21. Ἐφοβούμεν — ἔσπειρας.

Ἰδιότροπος γὰρ, ὅτι μόνη ἢ σπουδὴ τῶν ἐμπορευομένων, ἀνευ τῆς ἐκ Θεοῦ βοηθείας, κατορθοῖ τὸ πᾶν, καὶ ὅτι αὐτῆρος ἂν, ἀπαιτεῖ τὰ ἕτεροις ἐπικτηθέντα, εἰς ἃ αὐτὸς οὐδὲν τι συνήρῃσει. ταύτην δὲ τὴν ἀπολογίαν ἐσχημάτισεν ἡ παραβολὴ, δεῖξαι βουλόμενη, ὅτι⁶⁾ οὐδὲν εἰ τοιοῦτοι εὐλογον⁷⁾ ἀπολογήσασθαι δύνανται, καὶ ὅτι, ὅσα ἂν ἀπολογήσωνται, κατ' αὐτῶν πάντα⁸⁾ περιτραπήσονται, καὶ ἄκουε τῶν ἐξῆς.

Verf. 22. Λέγει — δούλε.

Ἐκ τῶν λόγων σου.

Verf. 22. Ἦιδεις — v. 23. τραπέζαν;

Ἐπὶ τραπεζίτας. οὗτοι δ' ἂν εἶεν οἱ δυνάμενοι διακρίνειν τὸ καλὸν ἀπὸ τοῦ κακοῦ. λέγει τοίνυν, ὅτι ἐπεὶ τοιοῦτόν με ἐγίνωσκες, καίτοι μὴ τοιοῦτον ὄντα, διατί οὐ μᾶλλον κατεβάλου τὸ δοθὲν σοι χάρισμά μου ἐπὶ τραπεζίτας. ἔδει γὰρ σε πᾶν τὸ σὸν ποιῆσαι, τὸ δὲ λοιπὸν ἐμοὶ καταλιπεῖν, τὸ εὐχερέστερον τέως διαπράξασθαι, τὸ δὲ δυσχερέστερον ἐμοὶ ἐπιτρέψαι, λέγω δὴ, τὴν ἀπαίτησιν.

Verf. 23. Καὶ ἐγὼ — αὐτό.

Ἐισέπραξα, ἀπήτησα. δάνειον μὲν οὖν, ἡ διδασκαλία· τόκος δὲ τοιοῦτου δανείου, αἱ ἐκ διδασκαλίας ἀρεταί. τόκον δὲ, τὴν ἐπιμερδίαν ἀπλῶς ὠνόμασεν, τῇ συνηθείᾳ χρησάμενος.

Verf. 24.

⁸⁾ παρατραπήσονται. A.

Verf. 24. *Et astantibus dixit.*

Ministrantibus videlicet angelis.

Verf. 24. *Tollite — qui habet.*

Tollite ab eo gratiam docendi, et date illam ad accessionem honoris ei, qui decem minas habet.

Verf. 25. *Et dixerunt — minas.*

Habet sufficientem honorem.

Verf. 26. *Dico — abundabit.*

Qui adstant, dixerunt, Habet sufficientem honorem. Ipse vero ait, Omni studium ac diligentiam habenti, dabitur honor etiam abundantior, quam illi conuenit.

Verf. 26. *Ab — ab eo.*

Ab eo, qui studium non habet ac diligentiam, ut dictum est, etiam id, quod habet, gratia videlicet docendi, auferetur, tanquam ab illo, qui ea non utitur.

Sed quare de solis tribus seruis dixit, relictis caeteris? Quia ex his facile est etiam de aliis coniectare: quotquot enim negotiati sunt, conformes ad lucrum susceperunt honores: quotquot vero otiosa ac inutilia seruauerunt dona, similia cum praedicto passi sunt.

Sexagesimo autem iuxta Matthaetum capite, quum similem dixisset parabolam, in fine addidit, Et inutilem seruum eicite in tenebras exteriores, ibi erit fletus et stridor dentium: et ibi horum dictorum interpretationem legito.

Verf. 27. *Veruntamen — me.*

Haec caedes aut designat supplicium Iudaeorum
in

Verf. 24. Καὶ τοῖς παρεσῶσιν εἶπε.

Τοῖς ὑπηρετοῦσιν ἀγγέλοις.

Verf. 24. Ἄρατε — ἔχοντι.

Ἄρατε ἀπ' αὐτοῦ τὸ χάρισμα τῆς διδασκαλίας, καὶ δότε αὐτὸ εἰς προσθήκην τιμῆς τῷ ἔχοντι τὰς δέκα μνᾶς.

Verf. 25. Καὶ εἶπον — μνᾶς.

Ἐχει ἀρκούσαν τιμὴν.

Verf. 26. Λέγω — περισσευθήσεται.

Οἱ μὲν παρεσῶτες εἶπον, ὅτι ἔχει ἀρκούσαν τιμὴν· αὐτὸς δὲ φησιν, ὅτι παντὶ τῷ ἔχοντι σπουδὴν τε καὶ ἐπιμέλειαν, δοθήσεται τιμὴ καὶ περισσοτέρη τῆς ἐπιβαλλούσης αὐτῷ.

Verf. 26. Ἀπὸ — ἀπ' αὐτοῦ.

Ἀπὸ δὲ τοῦ μὴ ἔχοντες σπουδὴν τε καὶ ἐπιμέλειαν, ὡς εἴρηται, καὶ ὃ ἔχει χάρισμα διδασκαλίας, ἀφαιρεθήσεται, οἷα μὴ χρησαμένου αὐτῷ.

Ἄλλὰ καὶ, ²⁾ διατί περὶ μόνων τριῶν δούλων εἰπὼν, τοὺς ἄλλους ἀφῆκε; διότι εὐχερές ἐστιν ἐκ τούτων καὶ περὶ ἐκείνων μαθεῖν. ὅσοι μὲν γὰρ ἐπραγματεύσαντο, ἀναλέγως τῷ κέρδει λήφονται τὰς τιμὰς· ὅσοι δὲ ἀργὸν καὶ ἀχρηστὸν ἔσχον τὸ χάρισμα, τὰ ὅμοια τῷ δηλωθέντι πείσονται.

Ἐν δὲ τῷ ἐξηκοσῷ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον παραβολὴν τοιαύτην εἰπὼν, ἐπὶ τέλους προσέθηκεν· ὅτι καὶ ¹⁾ τὸν ἀχρεῖον δούλον ἐκβά- 1) Matt. 25, 30.
λετε εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον· ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων· καὶ ἀνάγνωδι ἐκεῖ τὴν τῶν ῥητῶν τούτων ἐρμηνείαν.

Verf. 27. Πλὴν — μου.

Ἡ κατασφραγὴ αὕτη ἢ τὴν ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι κόλασιν

in futuro seculo, aut omnimodam eorum subuersionem sub Vespasiano et Tito.

Verf. 28. *Et — Ierosolyma.*

Festinus ad passionem et crucem.

Cap. LXVIII. De pullo.

Verf. 29. *Et — v. 31. necessarius est.*

Et hoc inuenies quadragesimo quinto iuxta Matthaeum capite, in quo tota huius enarratio ad verbum exposita est.

Verf. 32. *Abierunt — v. 35. Iesum.*

Ibi etiam de his dictum est.

Verf. 35. *Et — v. 36. via.*

Haec substernebat plurima turba, sicut dixit Matthaeus: nam et ista quoque inuenies eodem capite.

Verf. 37. *Quumque iam appropinquasset — virtutibus.*

De miraculis, quae ipso tempore viderant. Erat enim miraculum, de pullo illiusque dominis praedicere: et quum ipse esset indomitus, adeo compositae ac modeste incedere, turbam ad tantum illius honorem attrahi, ac huiusmodi faustam de eo efferri acclamationem et similia.

Verf. 38. *Dicentes — domini.*

Matthaeus autem dixit, quod turbae, quae praecedebant et quae sequebantur, clamabant dicentes hoc: et ibi lege totam enarrationem illorum verborum vsque ad eum locum: Quumque intrasset ipse Ierosolyma, commota est vniuersa ciuitas.

κόλασιν τῶν Ἰουδαίων παραδηλοῖ, ἢ τὴν ἐν τοῖς χρόνοις οὐεσπασιάνου καὶ τίτου πανωλεθρίαν αὐτῶν.

Verf. 28. Καὶ — ἱεροσόλυμα.

Σπεύδων ἐπὶ τὰ πάθη καὶ τὸν θάυρον.

Κεφ. ΞΗ. Περὶ τοῦ πάλου.

Verf. 29. Καὶ — v. 31. χρεῖαν ἔχει.

Τοῦτο τὸ κεφάλαιον τεσσαρακοσὸν πέμπτον εὐρήσεις ἐν τῷ κατὰ ματθαῖον, ἐν ᾧ πᾶσα κατὰ λόγον ἢ ἐξήγησις ἐξετέθη.

Verf. 32. Ἀπελθόντες — v. 35. ἰησοῦν.

Ἐν ἐκείνῳ καὶ περὶ τούτων ἐβρέθη.

Verf. 35. Καὶ — v. 36. ἰδᾶ.

Ἰπεσρώνυσεν ταῦτα ὁ πλεῖστος ὄχλος, ὡς εἶπε ματθαῖος. ἐν ἐκείνῳ δὲ καὶ περὶ τούτων εὐρήσεις.

Verf. 37. Ἐγγίζοντος δὲ αὐτοῦ ἦδη —
δυναμέων.

Ὡν εἶδον θαυμάτων ἐν τῷ τότε καιρῷ. Θαῦμα γάρ, τὸ προειπεῖν περὶ τοῦ πάλου καὶ τῶν κυριῶν αὐτοῦ, τὸ βαίνειν αὐτὸν εὐτάκτως, ἀδάμαστον ἄντα, τὸ συγκινηθῆναι τὸν ὄχλον εἰς τοσαύτην τιμὴν καὶ τηλικαύτην εὐφημίαν αὐτοῦ, καὶ τὰ τοιαῦτα.

Verf. 38. Λέγοντες — κυρίου.

Ὁ δὲ ματθαῖος εἶπεν· ὅτι ^{m)} οἱ ὄχλοι οἱ προά- ^{m) Matt. 21, 9.}
γοντες καὶ οἱ ἀκολουθοῦντες ἔκραζον λέγοντες
τούτο. καὶ ἀνάγνωδι ἐκεῖ τὴν ὅλην ἐξήγησιν τῶν
ρητῶν τούτων, ἄχρι τοῦ καὶ ⁿ⁾ εἰσελθόντος αὐ- ^{n) Matt. 21, 10.}
τοῦ εἰς ἱεροσόλυμα, εἰσείδη πᾶσα ἡ πόλις.

Verf. 38.

Verf. 38. *Pax — excelsis.*

In ea interpretatione etiam haec enarrata sunt. Videntes enim discipuli, turbas haec facientes, et ita clamantes, simul ac similiter vociferabantur, vna cum eis numine afflati.

Verf. 39. *Et quidam — v. 40. clamabunt.*

Lege consequenter praedicto capite illius dicti interpretationem, Turbae autem dicebant: Hic est Iesus propheta: ibi enim haec declarata ac manifestata sunt.

Verf. 41. *Et postquam — illa.*

Sciens illam propter immensa vitia destruendam, humano modo ipsam prae immensa sua bonitate deslet, etiam hinc ostendens, qualia haberet erga ingratos Iudaeos viscera.

Verf. 42. *Dicens — tuam.*

Defectivus sermo est: deficit enim, Nequaquam perires. Consueverunt enim flentes verba prae affectus vehementia abrumpere. Quod autem ait, tantundem est, ac si diceret: Si cognosceres et tu in die hoc, id est, in hoc tempore, quo ego hic conuersor: tuum enim est, quia propter te potissimum humanitatem assumsi, et peregrinus effectus sum: Si cognosceres, inquam, quae ad pacem tuam pertinent, quae te erga Deum pacificant, quae sunt aut fides in me filium eius, aut meae praedicationis susceptio, nequaquam perires. Quod autem interponitur, Et quidem, superfluum est, tanquam proprietatis hebraicae compositionis.

Verf. 42. *Nunc — tuis.*

Abscondita sunt haec ab oculis animae tuae: siue contempta, neglecta.

Verf. 43.

Verf. 38. Ἐιρήνη — ὑψίστοις.

Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἐξηγήσει καὶ ταῦτα διηρμηνεύθησαν. βλέποντες γὰρ οἱ μαθηταὶ τοὺς ὄχλους οὕτω ποιῶντας καὶ οὕτω κηρύσσοντας, συνηγάλλοντο, καὶ ὁμοίως ἐβόων, συνειδουσιῶντες αὐτοῖς.

Verf. 39. Καὶ τινες — v. 40. κηρύσσονται.

Ἀνάγνωθι ἐν τῷ δηλωθέντι κεφαλαίῳ ἀκολουθῶσα τὴν ἐρμηνείαν τοῦ· οἱ^ο δὲ ὄχλοι ἔλεγον, οὗτός^ο Matt. 21, 11. ἐστὶν ἰησοῦς ὁ προφήτης. ἐν ἐκείνῃ γὰρ καὶ ταῦτα ἐμνημονεύθησαν καὶ ἐσαφηνιάθησαν.

Verf. 41. Καὶ ὡς — αὐτήν.

Γινώσκων αὐτήν δι' ὑπερβολὴν πονηρίας ἐκτριβησομένην, ἀνδρωποπρεπῶς κλαίει ταύτην δι' ὑπερβολὴν ἀγαθότητος, ἐνδεικνύμενος κἀντεῦθεν, οἷα σπλάγχνα εἶχε περὶ τοὺς ἀγνώμονας ἰουδαίους.

Verf. 42. Λέγων — σου.

Ἐλλειπτικός ὁ λόγος. ἐλλείπει γὰρ τὸ, οὐκ ἂν ἀπώλου. εἰάθασι γὰρ οἱ κλαίοντες ἐπικόπτεσθαι τοὺς λόγους ὑπὸ τῆς τοῦ πάθους σφοδρότητος. ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν εἰ ἔγνωσ καὶ σὺ ἐν τῇ ἡμέρᾳ σου ταύτῃ, τουτέστιν, ἐν τῷ καιρῷ σου τούτῳ, καθ' ὃν ἐγὼ ἐπιδημῶ· σὺ γὰρ οὗτος, ὅτι διὰ σὲ προηγουμένως ἐνηνθρώπησά τε καὶ ἐπεδήμησα· εἰ ἔγνωσ τὰ πρὸς εἰρήνην σου, τὰ εἰρηνεύοντά σε πρὸς θεόν, ἅτινά εἰσιν ἢ εἰς ἐμὲ τὸν υἱὸν αὐτοῦ πίσις, καὶ ἡ παραδοχὴ τοῦ ἐμοῦ κηρύγματος, οὐκ ἂν ἀπώλου. τὸ δὲ καίγε, περιττὸν κἄται, ἰδίωμα τῆς ἐβραϊκῆς ὃν συγγραφῆς.

Verf. 42. Nūn — σου.

Ἐκρύβη ταῦτα ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῆς ψυχῆς σου, ἤγουν, παρεωράθησαν.

Verf. 43. *Quod — te.*

Hæc tanquam ab exordio proprio legenda sunt. Nam ipsum *Quod*, propheticum est hic et narrativum. Dies itaque dicit obsessionis: inimicos vero illius, Romanos, qui postmodum in eum saevierunt.

Verf. 44. *Et — te.*

Et filios tuos in te, videlicet solo prosternent.

Verf. 44. *Nec — lapidem.*

Hoc est, lapidum compositionem, siue structuram.

Verf. 44. *Eo quod — tuæ.*

Quia non agnouisti tempus curæ tuæ, tempus namque peregrinationis meæ erat tempus curæ salutis tuæ.

Verf. 45. *Et ingressus — v. 46. latronum.*

Latius de his scripsit Matthæus. in fine quadragesimi quinti capitis: et ibi quaere enarrationem.

Verf. 47. *Et docebat — v. 48. audiens.*

Quam ab eo doceretur.

Cap. LXIX. De sacerdotibus et scribis ac senioribus, qui dominum interrogabant.

Cap. XX. v. 1. *Et accidit — v. 2. istam?*

Dictum est de his quadragesimo octavo capite euangelii secundum Matthæum.

Verf. 3. *Respondens — v. 6. fuisse.*

Consequenter in illo capite etiam hæc manifestata sunt.

Verf. 7.

Verf. 43. Ὅτι — σοί.

Ταῦτα, ὡς ἀπὸ ἀρχῆς ἰδίας, ἀναγνωσέον. τὸ γὰρ ὅτι, προφητικόν ἐστὶν ἐνταῦθα καὶ διηγηματικόν. ἡμέρας μὲν οὖν λέγει, τὰς τῆς πολιορκίας ἐχθροὺς δὲ αὐτῆς, τοὺς βρωμαίους, ὕπερον χαλεπήναντας.

Verf. 44. Καὶ — σοί.

Καὶ τὰ τέκνα σου ἐν σοί, ἐδαφιοῦσι δηλονότι.

Verf. 44. Καὶ οὐκ — λίθῳ.

Σύνθεσιν λίθων, ἤγουν, οἰκοδόμημα.

Verf. 44. Ἄνθ' — σου.

Διότι οὐκ ἔγνωσ τὸν καιρὸν τῆς ἐπιμελείας σου. ὁ γὰρ καιρὸς τῆς ἐπιδημίας μου, καιρὸς ἦν τῆς ἐπιμελείας καὶ σωτηρίας σου.

Verf. 45. Καὶ εἰσελθῶν — v. 46. ληστῶν.

Πλατύτερον ἔγραψε περὶ τούτων ὁ ματθαῖος ἐν τῷ τέλει τοῦ τεσσαρακοσῶ πέμπτου κεφαλαίου, καὶ ζήτησον ἐκεῖ τὴν ἐξήγησιν.

Verf. 47. Καὶ ἦν διδάσκων — v. 48. ἀκούων.

Διδασκόμενος.

ΚεΦ. ΞΘ. Περὶ τῶν ἐπερωτησάντων τὸν κύριον ἀρχιερέων καὶ γραμματέων.

Cap. XX. v. 1. Καὶ ἐγένετο — v. 2. ταύτην; Ἐιρηται περὶ τούτων ἐν τῷ τεσσαρακοσῶ ὀγδόῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον.

Verf. 3. Ἀποκριθεὶς — v. 6. εἶναι.

Ἀκολούθως ἐν τῷ τοιοῦτῳ κεφαλαίῳ καὶ ταῦτα ἐσαφηνιάθησαν.

Verf. 7. *Et* — v. 8. *faciam.*

Similiter etiam haec: et ibi lege enarrationem.

Cap. LXX. De vinea.

Verf. 9. *Coepit* — *multa.*

Haec parabola quinquagesimum est caput euangelii secundum Matthaeum: et ibi quaere huius enarrationem, ad minutula usque appositam.

Verf. 10. *Quumque* — v. 12. *iecerunt.*

In illo capite haec quoque declarata sunt.

Verf. 13. *Dixit* — *reuerbuntur.*

Similiter et haec.

Verf. 14. *Quum autem vidissent* — v. 15. *occiderunt.*

Pari modo et haec.

Verf. 15. *Quid ergo* — v. 16. *Absit.*

Etiam de his diligenter ibi dictum est.

Verf. 17. *At ille* — *anguli?*

Praeterea et de his.

Verf. 18. *Omnis* — *eum.*

Praedicto capite, postquam etiam illud addidit, quod de hac Daudica prophetia hic relictum est, postquam etiam dixit: Ideo dico vobis, quod tolletur a vobis regnum Dei, et dabitur nationi facienti fructus eius: tunc intulit, Et qui ceciderit super hunc lapidem, confringetur: super quemcunque vero ceciderit, conteret eum. Sunt itaque ea, quae Matthaeus habet, exacte recitata, quae autem apud Marcum et Lucam habentur, compen-

*) *ἐν ἐνείκῳ*, pro *ἐνείκῳ*. B.

Verf. 7. Καὶ — v. 8. ποιῶ.

Ὁμοίως καὶ ταῦτα. καὶ ἀνάγνωδι ἐκεῖ¹⁾ τὴν ἐξήγησιν.

Κεφ. Ο. Περὶ τοῦ ἀμπελῶνος.

Verf. 9. ἤρξατο — ἰκανούς.

Ἐκείνη ἡ παραβολὴ πεντηκოსὸν ἐστὶ κεφάλαιον τοῦ κατὰ ματθαίου. καὶ ζήτησον ἐκεῖ τὴν ταύτης ἐξήγησιν, λεπτομερῶς ἐκτεθειμένην.

Verf. 10. Καὶ ἐν — v. 12. ἐξέβαλον.

Ἐν ἐκείνῳ τῷ κεφαλαίῳ καὶ ταῦτα ἡρμηνεύθησαν.

Verf. 13. Εἶπε — ἐντραπήσονταί.

Ὁμοίως καὶ ταῦτα.

Verf. 14. Ἰδόντες δὲ — v. 15. ἀπέκτειναν.

Ὡσαύτως καὶ ταῦτα.

Verf. 15. Τί οὖν — v. 16. γένοιτο.

Καὶ περὶ τούτων ἐκεῖ μετὰ ἀκριβείας ἐρρήθη.

Verf. 17. Ὁ δὲ — γωνίας;

Ἔτι καὶ περὶ τούτων.

Verf. 18. Ἡᾶς — αὐτόν.

Ἐν τῷ δηλωθέντι κεφαλαίῳ καὶ τὸ λεπτόμενον τῆς δαυϊτικῆς ταύτης προφητείας προσθεῖς, εἶτα εἰπὼν· διὰ^{ρ)} τούτο λέγω ὑμῖν, ὅτι ἀρθήσεται^{ρ)} ἀφ' ὑμῶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, καὶ δοθήσεται ἔθνεσι ποιῶντι τοὺς καρπούς αὐτῆς· τότε ἐπήγαγεν· ὅτι^{γ)} καὶ ὁ πεσὼν ἐπὶ τὸν λίθον τούτον, ^{φ)} συνθλαθήσεται, ἐφ' ὃν δ' ἂν πέσῃ, λικμήσει αὐτόν. ἐστὶ τρῖναι τὰ μὲν τοῦ ματθαίου, ἀκριβεία

pendiose tradita, quemadmodum frequenter diximus.

Apud omnes itaque euangelistas hanc inuenimus dispensationem, vt quisque eorum interdum quidem diligenter, interdum autem compendiose retulerint. Propositum autem verbum dicto capite iuxta Matthaeum declaratum est: et ibi quaere enarrationem.

Verf. 19. *Et quaerebant — dixerit.*

Haec item manifestius scripsit Matthaeus praedicto capite.

Cap. LXXI. De his, qui dominum interrogabant, occasione census.

Verf. 20. *Et obseruantes — praesidis.*

Ait Matthaeus in fine quinquagesimi capituli, Tunc abeuntes Pharisei consilium ceperunt, vt illaquearent eum in sermone, et caetera. Lege ergo illorum enarrationem, et ibi etiam praesentium verborum declarationem inuenies.

Verf. 21. *Et interrogauerunt — v. 22.
an non?*

Quinquagesimo secundo capite de his manifestius scripsit Matthaeus, et ibi similiter quaere interpretationem.

Verf. 23. *Cognita — v. 26. tacuerunt.*

In illo etiam horum facta est mentio, dataque interpretatio.

ἀπαγγελίας· τὰ δὲ²⁾ τοῦ Λουκᾶ, συντομία ἀπαγγελίας, ὡς πολλάκις εἰρήκαμεν.

Παρά πᾶσι δὲ τοῖς εὐαγγελισαῖς εὐρίσκομεν τὴν τοιαύτην οἰκονομίαν, ἐκάστου αὐτῶν, ποτὲ μὲν ἀκριβῶς, ποτὲ δὲ συντόμως ἀπαγγέλλοντος. τὸ μὲντοι προκείμενον ῥητὸν, ἐν τῷ ῥηθέντι κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον ἡρμηνευτά. καὶ ζήτησον ἐκεῖ τὴν ἐξήγησιν.

Verf. 19. Καὶ ἐζήτησαν — εἶπε.

Καὶ ταῦτα σαφέστερον ὁ ματθαῖος ἰσόρησεν ἐν ἐκείνῳ τῷ κεφαλαίῳ.

Κεφ. ΟΑ. Περὶ τῶν ἐγκαθέτων διὰ τὸν κῆνσον.

Verf. 20. Καὶ παρατηρήσαντες — ἡγεμόνος.

Φησὶν ὁ ματθαῖος ἐν τῷ τέλει τοῦ πεντηκΟΣοῦ πρώτου κεφαλαίου αὐτοῦ τότε¹⁾ πορευθέντες οἱ τ) Ματθ. 23, 15. Φαρισαῖοι, συμβούλιον ἔλαβον, ὅπως αὐτὸν παγιδεύσωσιν ἐν λόγῳ, καὶ τὰ ἐξῆς. καὶ ἀνάγνωθι τὴν ἐξήγησιν αὐτῶν, καὶ εὐρήσεις ἐκεῖ καὶ τὴν τῶν παρόντων ῥητῶν σαφήνειαν.

Verf. 21. Καὶ ἐπηρώτησαν — v. 22. ἢ οὐ;

Ἐν τῷ πεντηκΟΣῷ δευτέρῳ κεφαλαίῳ περὶ τούτων σαφέστερον ἔγραψεν ὁ ματθαῖος. καὶ ζήτησον ἐκεῖ ὁμοίως τὴν ἐρμηνείαν.

Verf. 23. Κατανοήσας — v. 26. ἐσίγησαν.

Ἐν τῷ τοιαύτῳ κεφαλαίῳ ταῦτα πάντα ἐμνημονεύθησάν τε καὶ ἡρμηνεύθησαν.

Q 9 4

Κεφ.

²⁾ Hentenius addit: τοῦ Μάρκου καὶ. Habet autem haec Marcus 12, 10.

Cap. LXXII. De Sadducaeis.

Verf. 27. *Accedentes* — v. 33. *uxorem.*

Caput hoc quinquagesimum tertium est apud Matthaeum: et ibi quaere totam enarrationem.

Verf. 34. *Et* — *nuptum dant.*

Hoc est, Filii huius mundi, huius vitae.

Verf. 35. *Qui vero* — v. 36. *sint filii.*

Apud Matthaeum etiam horum facta est mentio, dataque interpretatio, ubi dicitur, In resurrectione enim neque contrahent matrimonium, neque nuptui tradentur.

Verf. 37. *Quod* — *rubum.*

Id est, significavit in scriptura de rubo: haec autem scripta sunt in libro Exodi.

Verf. 37. *Quum dicit* — v. 38. *viuunt.*

Etiam de his praedicto iuxta Matthaeum capite dictum est: et ibi quaere enarrationem.

Verf. 39. *Respondentes* — v. 40. *nihil.*

Ibi horum quoque facta est mentio, ubi dicitur, Quumque audissent turbae, stupuerunt de doctrina eius.

Cap. LXXIII. Interrogatio domini ad Iudaeos, quomodo dicant Christum filium esse David?

Verf. 41. *Ait* — v. 44. *est?*

Matthaeus autem quinquagesimo quinto sui euangelii capite ait, Quod congregatis pharisaeis interrogauit eos Iesus dicens, Quid vobis videtur de Christo,

ΚεΦ. ΟΒ. Περὶ τῶν σαδδουκαίων.

Verf. 27. Προσελθόντες — v. 33. γυναῖκα.

Τὸ κεφάλαιον τοῦτο, πεντηκοστὸν τρίτον ἐστὶ παρὰ τῷ ματθαίῳ. καὶ ζήτησον ἐν ἐκείνῳ τὴν ὅλην ἐξήγησιν.

Verf. 34. Καὶ — ἐγκαμίσκονται.

Οἱ τοῦ κόσμου τούτου, οἱ τῆς ζωῆς ταύτης.

Verf. 35. Οἱ δὲ — v. 36. υἱοὶ ὄντες.

Παρὰ τῷ ματθαίῳ καὶ ταῦτα ἐμνημονεύθησάν τε καὶ ἠρμηνεύθησαν ἐν τῷ ῥηθέντι κεφαλαίῳ, ἔνθα κεῖται τό· ἐν¹⁾ γὰρ τῇ ἀναστάσει οὔτε γα²⁾ μουσι, οὔτε ἐγκαμίζονται, καὶ τὰ ἐξῆς.

Verf. 37. Ὅτι — βάτου.

Ἐδήλωσεν ἐπὶ τῆς γραφῆς τῆς βάτου· αὕτη δὲ ἰσόρηται ἐν τῇ βίβλῳ τῆς³⁾ ἐξόδου.

1) Exod. 3, 6.

Verf. 37. Ὡς λέγει — v. 38. ζῶσι.

Καὶ περὶ τούτων ἀκολούθως ἐν τῷ δηλωθέντι κεφαλαίῳ τοῦ ματθαίου εἴρηται. καὶ ζήτησον ἐκεῖ.

Verf. 39. Ἀποκριθέντες — v. 40. οὐδέν.

Ἐκεῖ καὶ ταῦτα ἐμνημονεύθησαν, ἔνθα τό· καὶ⁴⁾ ἀκούσαντες οἱ ὄχλοι ἐξεπλήσσοντο ἐπὶ τῇ διδασχῇ αὐτοῦ.

v) Matt. 22, 33

ΚεΦ. ΟΓ. Ἐρώτησις πρὸς τοὺς
Φαρισαίους, πῶς ἐστὶν υἱὸς δαυὶδ
ὁ χριστός;

Verf. 41. Εἶπε — v. 44. ἐστὶ;

Ματθαῖος δὲ φησὶ ἐν τῷ πεντηκοστῷ πέμπτῳ αὐτοῦ κεφαλαίῳ ὅτι συνηγμένων⁵⁾ τῶν Φαρισαίων, κ) Matt. 22, 41. ἐπηρώτησεν αὐτοὺς ὁ ἰησοῦς λέγων· τί ὑμῖν δοκεῖ

Christo, cuius filius est et caetera: ibique omnia rationabiliter enarrata sunt.

Verf. 45. *Audiente* — v. 46. *conuiuio.*

Lege praedicto Matthaei capite dicti illius enarrationem: Dilatant phylacteria sua et magnificant fimbrias palliorum suorum, ac de omnibus inuenies.

Verf. 47. *Qui* — *iudicium.*

Quinquagesimo sexto euangelii secundum Matthaeum capite dixit etiam ad scribas et phariseos, Vae, vobis scribae et pharisei hypocritae, quia deuoratis domos viduarum et caetera: lege ergo illorum interpretationem.

Cap. LXXIV. De vidua, quae duominuta obtulit.

Cap. XXI. v. 1. *Respiciens* — v. 4. *misit.*

De hac et Marcus quadragesimo primo sui euangelii capite disseruit, et ibi quaere totam enarrationem.

Verf. 5. *Et quibusdam* — v. 6. *diruatur.*

De his diligenter dictum est in fine quinquagesimi sexti iuxta Matthaeum capitis, vbi habetur, Et egressus Iesus exiuit de templo: sequutique sunt eum discipuli eius, vt indicarent ei structuras templi.

Cap. LXXV. De consummatione.

Verf. 7. *Interrogauerunt* — *sunt?*

Dicit Matthaeus quinquagesimo septimo capite, quod

περὶ τοῦ χριστοῦ, τίνος υἱός ἐστι, καὶ τὰ ἐξῆς. καὶ ἠρμηνεύθησαν ἐκεῖ πάντα κατὰ λόγον.

Verf. 45. Ἀκούοντος — v. 46. δείπνοις.

Ἀνάγνωθι ἐν τῷ ῥηθέντι κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον τὴν ἐξήγησιν τοῦ πλατύνουσι^{γ)} γὰρ γ) Matth. 23, 5. τὰ φυλακτήρια αὐτῶν, καὶ μεγαλύνουσι τὰ κράσπεδα τῶν ἱματίων αὐτῶν, καὶ τὰ ἐξῆς. καὶ εὐρήσεις περὶ πάντων.

Verf. 47. Οἱ — κρίμα.

Ἐν τῷ πεντηκωσῷ ἔκτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον εἶπε καὶ πρὸς τοὺς γραμματεῖς καὶ Φαρισαίους· οὐαὶ^{ζ)} ὑμῖν γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι^{ζ)} Matth. 23, 13. ὑποκριταί, ὅτι κατεδίετε τὰς οἰκίας τῶν χηρῶν In vulgaribus editionibus 14. καὶ τὰ ἐξῆς. καὶ ἀνάγνωθι τὴν ἐξήγησιν αὐτῶν.

ΚεΦ. ΟΔ. Περὶ τῆς χήρας τῆς τὰ δύο λεπτὰ βαλούσης.

Cap. XXI. v. 1. Ἀναβλέψας — v. 4. ἔβαλε.

Περὶ ταύτης καὶ ὁ μάρκος διέλαβεν ἐν τῷ τεσσαρακοσῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ αὐτοῦ καὶ ζήτησον ἐκεῖ τὴν ὅλην ἐξήγησιν.

Verf. 5. Καὶ τινῶν — v. 6. καταλυθήσεται.

Ἐιρηται περὶ τούτων ἀκριβῶς ἐν τῷ τέλει τοῦ πεντηκωσοῦ ἔκτου κεφαλαίου τοῦ κατὰ ματθαῖον, ἔνθα κεῖται τό· καὶ^{α)} ἐξελθὼν ὁ ἰησοῦς ἐπορεύετο β) Matth. 24, 1. ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ, καὶ προσῆλθον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἐπιδειξάμιν αὐτῷ τὰς οἰκοδομὰς τοῦ ἱεροῦ.

ΚεΦ. ΟΕ. Ἐρώτησις περὶ συντελείας.

Verf. 7. Ἐπηρεάτησαν — γίνεσθαι;

Φησὶν οὖν³⁾ ὁ ματθαῖος ἐν τῷ πεντηκωσῷ ἐβδόμῳ κεφα-

quod sedente eo in monte oliuarum accesserunt ad eum discipuli seorsim dicentes, Dic nobis, quando haec erunt? et quod signum aduentus tui, et consummationis seculi? et ibi ista quaere.

Verf. 8. *At ille — illos.*

Ibi etiam horum facta est mentio et data declaratio.

Verf. 9. *Quum — v. 11. erunt.*

Ibi etiam de his dictum est.

Verf. 12. *Verum ante — meum.*

Similiter et de his.

Verf. 13. *Continget — testimonium.*

In protestationem, in redargutionem eorum, qui non crediderunt, ne dicere possint in die iudicii, quod praedicationem non audierint. Aut continget vobis, quae ab illis inferentur in martyrii gloriam. (Nam Graeci dicunt, Continget vobis *εἰς μαρτύριον*, id est, in martyrium, aut in testimonium.)

Verf. 14. *Habete — defensionem.*

†† Ponite corda vestra, loco, componite, persuadete, aut ponite in cordibus vestris.

Verf. 15. *Ego — vobis.*

Os appellat verba: sapientiam vero intelligentiam verborum.

Verf. 16. *Trademini — v. 17. meum.*

Praedicto capite etiam de his inuenies.

Verf. 18.

κεφαλαίῳ· ὅτι καθημένον^{b)} αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ὄρους b) Matth. 24:3.
τῶν ἐλαιῶν, προσήλθον αὐτῶ οἱ μαθηταὶ κατι-
δίαν, λέγοντες· εἰπέ ἡμῖν, πότε ταῦτα ἔσονται, καὶ
τί τὸ σημεῖον τῆς σῆς παρουσίας καὶ τῆς συντε-
λείας τοῦ αἰῶνος. καὶ ζήτησον ἐκεῖ τὴν⁴⁾ ἐξή-
γησιν.

Verf. 8. Ὁ δὲ — αὐτῶν.

Ἐκεῖ καὶ ταῦτα ἐμνημονεύθησάν τε καὶ ἠερμηνεύ-
θησαν.

Verf. 9. Ὅταν — v. 11. ἔσονται.

Ἐκεῖ καὶ περὶ τούτων ἐρρήθη.

Verf. 12. Πρὸ δὲ — μου.

Ὅμοίως καὶ περὶ τούτων.

Verf. 13. Ἀποβήσεται — μαρτύριον.

Εἰς διαμαρτυρίαν, εἰς ἔλεγχον τῶν μὴ πισευσάν-
των, ἵνα μὴ δυνῶνται λέγειν ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ὅτι
οὐκ ἠκούσαμεν τοῦ κηρύγματος. ἢ ἀποβήσεται
ὑμῖν τὰ παρ' ἐκείνων ἐπαγόμενα εἰς μαρτυρικὴν
δόξαν.

Verf. 14. Θέδε — ἀπολογηθῆναι.

Θέδε⁵⁾ τὰς καρδίας ὑμῶν, ἀντὶ τοῦ, διάθεθε,
πέισατε, ἢ θέδε εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν.

Verf. 15. Ἐγὼ — ὑμῖν.

Στόμα μὲν λέγει, τοὺς λόγους· σοφίαν δὲ, τὰς
ἐννοίας τῶν λόγων.

Verf. 16. Παραδοθήσεθε — v. 17. μου.

Ἐν τῷ ρηθέντι κεφαλαίῳ καὶ περὶ τούτων εὐ-
ρήσεις.

Verf. 18.

⁵⁾ Hoc scholio caret Hentenius. Igitur versum 14.
et 15. coniunxit.

Verf. 18. *Et capillus — pereat.*

Et vere multi fidelium in ignem iniecti, ne capillos quidem perdidērunt. Manifestum ergo est, quod si cuius pars aliqua corporis amputata sit, hoc diuina permissiōe sustinuit: siquidem interdum propriam ostendebat potentiam, quandoque autem carni permittebat, vt iuxta naturam patetur. Quum ergo dixerit, Et capillus de capite vestro non pereat, significauit, quod omnipotens esset, quodque illis auxiliaretur, ac alacritatem immitteret.

Verf. 19. *Per — vestras.*

Possidete, siue seruate, quod si animas, omnino et corpora. Scriptum est enim praedicto capite, Qui autem perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit.

Verf. 20. *Quum — eius.*

Matthaeus vero praedicto capite aliud scripsit signum dicens, Quum videritis abominationem et caetera: lege ergo totam dictorum illorum enarrationem.

Verf. 21. *Tunc — montes.*

In illo etiam de his quaerito.

Verf. 21. *Et — discedant.*

Rursum idem dicit ad confirmationem sermonis.

Verf. 21. *Et — eam.*

Hoc praetermiserunt Matthaeus et Marcus, sicut et hic aliud, quod illi dixerunt, puta: Qui in tecto, non descendat, vt tollat quicquam de domo sua: et qui in agro, non reuertatur, vt tollat vestimenta sua.

Verf. 22.

Verf. 18. Καὶ θριξ — ἀπόληται.

Καὶ ὄντως πολλοὶ τῶν πιστῶν, εἰς πῦρ ἐμβληθέντες, οὐδὲ τρίχα ἀπώλεσαν. ὁθεν φανερόν, ὅτι καὶ εἰ τις ἀφῆρέθῃ τί τοῦ σώματος, κατὰ συγχώρησιν Θεοῦ τοῦτο πάντως ὑπέσθῃ. ποτὲ μὲν γὰρ τὴν οἰκείαν ἐπεδείκνυτα δῖναμιν· ποτὲ δὲ συνεχώρει τῇ σαρκὶ πάσχειν κατὰ φύσιν. εἰπὼν οὖν, ὅτι καὶ θριξ ἐκ τῆς κεφαλῆς ὑμῶν οὐ μὴ ἀπόληται, ἐδήλωσεν, ὅτι τε παντοδύναμός ἐστι, καὶ ὅτι ἀντιλήψεται τούτων, καὶ προθυμίαν αὐτοῖς ἐπέβαλεν.

Verf. 19. Ἐν — ὑμῶν.

Κτήσαθε, ἦτοι, σώσατε. εἰ δὲ τὰς ψυχὰς, πάντως καὶ τὰ σώματα. γεγραπταὶ γὰρ ἐν τῷ προειρημένῳ κεφαλαίῳ ὅτι ὁ ὑπομείνας^{c)} εἰς τέ-^{c)} Matt. 24, 13. λος, οὗτος σωθήσεται.

Verf. 20. Ὅταν — αὐτῆς.

Ὁ δὲ ματθαῖος ἐν τῷ ἤδη λεχθέντι κεφαλαίῳ ἕτερον ἀναγράφει σημεῖον, λέγων· ὅτι^{d)} ὅταν^{d)} Matt. 24, 15. ἴδητε τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως, καὶ τὰ ἐξῆς. καὶ ἀνάγνωθι τὴν ὅλην ἐξήγησιν τῶν ρητῶν ἐκείνων.

Verf. 21. Τότε — ὄρη.

Ἐν ἐκείνῳ καὶ περὶ τούτων^{e)} ζήτησον.

Verf. 21. Καὶ — ἐκχωρέησάν.

Τὸ αὐτὸ λέγει πάλιν εἰς βεβαίωσιν τοῦ λόγου.

Verf. 21. Καὶ — αὐτήν.

Τοῦτο παρέλιπε ματθαῖος καὶ μάρκος, ὡσπερ καὶ οὗτος, ὁ εἶπον ἐκεῖνοι, λέγω δὴ τὸ, ὁ ἐπὶ τοῦ^{e)} δώματος μὴ καταβαινέτω, ἄρα τὰ ἐκ τῆς οἰκίας αὐτοῦ, καὶ ὁ ἐν τῷ ἀγρῷ, μὴ ἐπισρεψάτω^{e)} Matt. 24, 17. 18. Marc. 13, 15. 16. ὀπίσω ἄρα τὰ ἱμάτια αὐτοῦ.

Verf. 22.

Verf. 22. *Quia — erunt.*

Videlicet dominicae caedis.

Verf. 22. *Vt — scripta sunt.*

Vt compleantur omnia, quae in libris Danielis, aliorumque prophetarum de huiusmodi Ierosolymorum expugnatione scripta sunt.

Verf. 23. *Vae — diebus.*

Apud Matthaeum hoc etiam dicto capite manifestatum est.

Verf. 23. *Erit — v. 24. gentium.*

Dicit Matthaeus, Quod erit tunc afflictio magna, qualis non fuit a principio mundi ad hoc usque tempus, neque fiet: ex interpretatione ergo, quae ibi posita est, etiam haec cognoscentur.

Verf. 25. *Et erunt — v. 26. movebuntur.*

Haec de secundo aduentu suo dicit. Quaere autem similiter apud Matthaeum dicti illius enarrationem, Statim autem post afflictionem dierum illorum sol obscurabitur, et luna non dabit splendorem suum, et stellae cadent de coelo: ac dicti sequentis: et de his etiam inuenies.

Verf. 27. *Et tunc — magna.*

Rursus ibi suo ordine lege enarrationes, quae necessariae sunt usque ibi: A ficu autem discite parabolam.

Verf. 28. *His autem fieri incipientibus — v. 31. Dei.*

Rursus ibi reliqua enarratio legenda est usque ibi:
Amen,

7) τοῦ neuter agnoscit in contextu apud Matthaeum.

8) δὲ, abest. A.

Verf. 22. Ὅτι — εἰσι.

Τῆς τοῦ δεσποτικῆς Φόνου.

Verf. 22. Τοῦ — γεγραμμένα.

Υπὲρ τοῦ πληρωθῆναι πάντα τὰ ἐν ταῖς βίβλοις, τοῦ τε δανιήλ καὶ τῶν ἄλλων προφητῶν, περὶ τῆς τοιαύτης ἀλώσεως τῆς ἱερουσαλήμ γεγραμμένα.

Verf. 23. Ὅσαί — ἡμέραις.

Παρά τῶ ματθαίῳ καὶ τοῦτο σεσαφηνίσει ἐν κείνῳ τῶ κεφαλαίῳ.

Verf. 23. Ἐσαί — v. 24. Ἐθνῶν.

Φησὶν ὁ ματθαῖος· ὅτι ἔσαί) τότε θλίψις μεγάλη, ὅσαί οὐ γέγονεν ἀπ' ἀρχῆς) τοῦ κόσμου, ἕως τοῦ νῦν, οὐδ' οὐ μὴ γένηται. ἀπὸ γοῦν τῆς ἐκείσε κειμένης ἐρμηνείας διαγνωθήσονται καὶ ταῦτα.

Verf. 25. Καὶ ἔσαί — v. 26. σαλευθήσονται.

Ταῦτα περὶ τῆς δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας φησί. Ζήτησον δὲ ὁμοίως παρὰ τῶ ματθαίῳ τὴν ἐξήγησιν, τοῦ· εὐθὺς δὲ⁸⁾ μετὰ τὴν⁸⁾ θλίψιν τῶν⁸⁾ ἡμερῶν ἐκείνων, ὃ ἥλιος σκοτιωθήσεται, καὶ ἡ σελήνη οὐ δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς, καὶ οἱ ἀστέρες πεσοῦνται ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τὴν τοῦ ἔφεξις⁹⁾ ἡμερῶν, καὶ εὐρήσεις καὶ περὶ τούτων.

Verf. 27. Καὶ τότε — πολλῆς.

Πάλιν ἐκεῖ καθεξῆς ἀνάγνωθι τὰς ἐξηγήσεις, ἀναγκαίας οὐσας ἄχρι τοῦ ἀπὸ δὲ τῆς^{h)} συκῆς^{h)} Matt. 24, 32. ἀνάθετε τὴν παραβολὴν.

Verf. 28. Ἀρχομένων δὲ τούτων, γίνεσθαι —
v. 31. Θεοῦ.

Αὐτῆς ἐκεῖ τὴν ἐπίλοιπον ἐξήγησιν ἀναγνωστέον,
Tomus II. R r ἄχρι

Amen, dico vobis, nequaquam praeteribit generatio haec, donec omnia ista fiant: in ea enim et horum facta est mentio, et data interpretatio, vt par erat.

Vers. 32. *Amen* — v. 33. *praeteribunt.*

Ibi etiam de his dictum est.

Vers. 34. *Attendite* — v. 36. *quae ventura sunt.*

Quinquagesimo octauo euangelii iuxta Matthaeum capite quaere enarrationem eius, quod dicitur, Vigilate ergo, quia nescitis, qua hora dominus vester venturus sit: nam in eo etiam de his facta est mentio, dataque enarratio. Signandum est autem, quod non sola ebrietas, sed et curae seculares animam absorbent, mentemque demergunt.

Vers. 36. *Et* — *hominis.*

Adstare Christo cum angelis.

Vers. 37. *Erat* — *docens.*

Propter eorum utilitatem, qui illuc concurrebant.

Vers. 37. *Noctibus vero* — *Oliuarum.*

Ne mente distraheretur, et quia aptus erat ad precandum, nec minus quoque ob secretiorem discipulorum instructionem: nam manifestum est, quod illuc cum eis exibat et conuersabatur.

Vers. 38. *Omnisque* — *illum.*

Si populus ille hoc faciebat, multo magis nos, qui populus magis illi familiaris sumus oportet diluculo venire ad eum, vt in templo audiamus illum per scripturas sanctas docentem: nec solum, vt audiamus, sed etiam, vt obediamus.

ἀχρι τοῦ ἁμῆν, ἰ) λέγω ὑμῖν, οὐ μὴ παρέλθῃ ἢ ἰ) Matt. 24, 34.
γενεὰ αὕτη, ἕως ἂν ὁ) πάντα ταῦτα γένηται.
ἐν ἐκείνῃ γὰρ ἐμνημονεύθησάν τε καὶ ἤερμνεύθη-
σαν, ὡς εἰκός.

Verf. 32. Ἄμην — v. 33. παρέλθωσιν.

Ἐκεῖ καὶ περὶ τούτων ἐρρήθη.

Verf. 34. Προσέχετε — v. 36. γίνεσθαι.

Ἐν τῷ πεντηκοστῷ ἑγδῶ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ
ματθαίου ζήτησον τὴν ἐρμνεσίαν τοῦ γρηγορεῖ-
τε^κ) οὖν, ὅτι οὐκ οἴδατε, ποία ὥρα ὁ κύριος ὑμῶν ἰ) Matt. 24, 42.
ἔρχεται. ἐν αὐτῇ γὰρ ταῦτα μνήμης καὶ ἐπιλύ-
σεως τετυχήκασι. σημειωτέον δὲ, ὅτι οὐ μόνον ἡ
μέθη, ἀλλὰ καὶ αἱ μέριμναί τοῦ βίου βαπτίζου-
σι τὴν ψυχὴν, καὶ καταποντίζουσι τὸν νοῦν.

Verf. 36. Καὶ — ἀνθρώπου.

Παρατῆναι τῷ χριστῷ μετὰ τῶν ἀγγέλων.

Verf. 37. Ἦν — διδάσκων.

Δι' ὠφέλειαν τῶν ἐκεῖσε¹) συνερχομένων.

Verf. 37. Τὰς δὲ νύκτας — ἐλαίων.

Διὰ τὸ ἀπερίσπαστον καὶ ἐπιτήδειον εἰς προσευ-
χὴν οὐχ ἦττον δὲ καὶ εἰς μυσικωτέραν διδασκα-
λίαν τῶν μαθητῶν. δῆλον γὰρ, ὅτι μετ' αὐτῶν
ἐξήρχετο ἐκεῖ καὶ ἠυλίκετο.

Verf. 38. Καὶ πᾶς — αὐτοῦ.

Ἐὶ ὁ λαὸς ἐκεῖνος οὕτως ἐποίησεν, πολλῶ μᾶλλον
ἡμᾶς χρῆ, τὸν οἰκειότερον λαὸν, ὁρθερίζειν πρὸς
αὐτὸν ἐν τῷ ἱερῷ ἐπὶ τῷ ἀκούειν αὐτοῦ, διὰ τῶν
θείων γραφῶν διδάσκοντος, καὶ μὴ μόνον ἀκούειν,
ἀλλὰ καὶ ὑπακούειν.

R γ 2

Κεφ.

ἰ) ἂν, omittit. B.

ἰ) ἐκεῖ. B.

Cap. LXXVI. De Pascha.

Cap. XXII. v. 1. *Appropinquavit — Pascha.*

Festum azymorum etiam dicebatur ipsum paschae festum, quia in pascha carnibus agni et azymis vescebantur: quum itaque tunc primum azyma gustarent, ipsum pascha nominabant etiam azyma.

Aliud tamen proprie festum erat azymorum, die sequenti post paschae festum, de quo latius dictum est sexagesimo tertio capite euangelii iuxta Matthaeum, ubi dicitur, Primo autem azymorum accesserunt discipuli ad Iesum dicentes ei, Vbi vis paremus tibi ad edendum pascha.

Verf. 2. *Et quaerebant — populum.*

Quaerebant, quomodo occiderent eum occulte, aut nacta bona occasione scilicet: timebant enim populum, si palam aut nulla data occasione illum occiderent.

Verf. 3. *Intrauit — duodecim.*

Iohannes vero dicit, quod post offulam tunc introiit in illum Satanas. Non est autem in hoc contradictio. Primum siquidem experientia probabat Satanas, ac miserum explorabat: postmodum vero agnito, quod repudiatus esset et incorrigibilis, ausus est in eum ingredi, sicut etiam in euangelio iuxta Matthaeum diximus, non tamen, quod insanire eum faceret, aut agitare, sed quod illi dominaretur, et tanquam seruo vteretur. Iscarioten hunc dixit ad discrimen alterius Iudae. Ad didit etiam, quod e numero duodecim erat, ut

osten-

2) Ita etiam vterque in contextu apud Matthaeum.

3) Demosthenicum hoc. Vide *περί παρρησίας*. p. 393. edit. Reisk. ubi Codex Mosquensis ita exhibet:

ΚεΦ. Ος. Περὶ τοῦ πάσχα.

Cap. XXII. v. I. Ἕγγιζε — πάσχα.

Ἐορτὴ τῶν ἀζύμων ἐλέγετο καὶ ἡ τοῦ πάσχα ἑορτὴ, διότι κατὰ τὸ πάσχα τοῖς τοῦ ἀμνοῦ κρέ-
 ασι καὶ ἄζυμα συνήθιον. λοιπὸν οὖν, τότε
 πρῶτον γευόμενοι τῶν ἀζύμων, ἄζυμα καὶ τὸ
 πάσχα κατὰ νόμον.

Ἐτέρα δὲ ἦν ἡ κυρίως ἑορτὴ τῶν ἀζύμων, ἡ
 μετὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ πάσχα, περὶ ἧς εἴρηται
 πλατύτερον ἐν τῷ ἐξηκοσῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ τοῦ
 κατὰ ματθαῖον, ἐνθα τό· τῆ¹⁾ δὲ πρώτῃ τῶν¹⁾ Matt. 26, 17.
 ἀζύμων προσῆλθον οἱ μαθηταὶ τῷ ἰησοῦ, λέγον-
 τες αὐτῷ· ποῦ θέλεις ἐτοιμάσμεν²⁾ σοι φαγεῖν
 τὸ πάσχα;

Vers. 2. Καὶ ἐζήτουν — λαόν.

Ἐζήτουν, τὸ πῶς ἀνέλωσιν αὐτόν, κρυφίως ἢ
 εἰς φόρμῳς, δηλονότι. ἐφοβοῦντο γὰρ τὸν λαόν,
 φανερώς ἢ ἀναφόρμῳς ἀνελεῖν αὐτόν.

Vers. 3. Εἰσῆλθε — δώδεκα.

Ἰωάννης δὲ φησιν· ὅτι μετὰ τὸ ψωμίον, τότε
 εἰσῆλθεν^{m)} εἰς ἐκεῖνον ὁ σατανᾶς. οὐκ ἔσι δὲ τοῦ·^{m)} Io. 13, 27.
 το ἐναντιολογία. πρότερον μὲν γὰρ ὁ σατανᾶς
 ἀπέπειραν ἐποίησατο καὶ³⁾ διεκωδώνισεν τὸν ἄθλι-
 ον ὑπερὸν δὲ γνοὺς ἀφοριζέντα, ὡς ἀδιόρθωτον,
 θαρρῆσας ἐπεπήδησεν, ὡς καὶ ἐν τῷ κατὰ ματ-
 θαῖον εἰρήκαμεν, πλὴν οὐχ ὡς δαιμοναῖν αὐτόν,
 ἀλλ' ὡς κατακυριεύειν καὶ δουλαγωγεῖν αὐτόν.
 ἰσκαριώτην μὲν οὖν εἶπε τούτον, πρὸς ἀντιδιασο-
 λὴν τοῦ ἄλλου ἰούδα. ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ δὲ τῶν δώ-

R r 3 δεκα,

hibet: Ἐκεῖνος (Philippus) ἡμᾶς διεκωδώνισεν
 ἅπαντας. τίνα τρόπον; προσπέμπων ἐκάστῳ ἰδίᾳ
 ἢ, τ. λ. Conf Harpocrat. p. 51. Frequenter eo
 etiam utitur Chrysostomus.

ostenderet, quod de primo erat discipulorum choro.

Verf. 4. *Et abiit — eis.*

Magistratibus, qui templum custodiebant. Nam et hi pecuniis persuasi cum homicidis coniurauerant. Traderet autem, hoc est, traditurus esset.

Verf. 5. *Et — se daturos.*

Sicut petebat.

Verf. 6. *Et ille spondit.*

Hoc in loco ἐξωμολόγησεν, idem est, quod Pactus est, firmiter et ex animo promisit.

Verf. 6. *Ac — turba.*

Sine tumultu.

Verf. 7. *Venit — pascha.*

Verbum Venit, significat hic Instabat. Dixit autem, Venit, propter magnam propinquitatem. Aliud enim est, quod superius dixit, ἤγγιζεν, appropinquavit, et aliud ἐπλησίασε, imminebat, quod hic significatur per verbum ἦλθε, Venit. Siquidem propinquius est ἐπλησίασε quam ἤγγιζεν. Ideo ubi posuit ἤγγιζεν, erat ante duos dies paschae. Nam ante duos dies loquutus est Iudas cum principibus sacerdotum et magistratibus: ubi autem significatur ἐπλησίασεν, est ante unum diem. Nam ante unum diem misit Petrum et Iohannem ad parandum pascha, sicut apud Matthaeum et Marcum didicimus.

Verf. 8. *Et emisit — edamus.*

Secundum legem.

Verf. 9.

4) Praepositionem ἐν Theophyl. etiam p. 510. C. videt: ΤΕΛΕΙΑΣ, ὁμολογίας καὶ συνθήκας ἐποίησατο.

δεκα, ἵνα δείξη, ὅτι ἐκ τοῦ πρώτου χοροῦ τῶν μαθητῶν ἦν.

Verf. 4. Καὶ ἀπελθὼν — αὐτοῖς.

Τοῖς στρατηγοῖς, τοῖς φυλάσσουσι τὸ ἱερόν. συν-
ἐπνεύσαν γὰρ καὶ οὗτοι τοῖς μικροφύνοις, ἀνα-
πειοδέντες χρήμασι. παραδῶ δέ, ἀντὶ τοῦ, παρα-
δώσει.

Verf. 5. Καὶ — δοῦνα.

Ὡς ἐζήτη.

Verf. 6. Καὶ ἐξωμολόγησεν.

Ἐκ⁴⁾ καρδίας ὡμολόγησε, βεβαίως ἐπηγγεί-
λατο.

Verf. 6. Καὶ — ὄχλου.

Ευκαιρίαν, εἶπουν, ἐπιτήδειον καιρόν. ἄτερ δὲ
ὄχλου, ἀντὶ τοῦ, χωρὶς⁵⁾ θορύβου.

Verf. 7. Ἦλθε — πάσχα.

Τὸ ἦλθεν, ἐνταῦθα τὸ ἐπλησίασε δηλοῖ. ἦλθε
γὰρ εἶπε, διὰ τὴν ἀγαν ἐγγύτητα. ἕτερον δὲ τὸ
ἦγγιζεν, ὅπερ ἀνω εἶρηκεν, καὶ ἕτερον τὸ ἐπλη-
σίασεν, ὅπερ ἐνταῦθα δηλοῦται. τὸ ἐπλησίασε
γὰρ, ἐγγύτερόν ἐστι τοῦ ἦγγιζε. διὸ ἔνθα μὲν ἔτα-
ξε τὸ ἦγγιζε, πρὸ δύο ἡμερῶν τοῦ πάσχα ἦν,
πρὸ δύο γὰρ ἡμερῶν ὁ ἰούδας συνελάλησε τοῖς ἀρ-
χιερεῦσι καὶ στρατηγοῖς· ἔνθα δὲ δηλοῦται τὸ
ἐπλησίασε, πρὸ μιᾶς ἐστὶ. πρὸ μιᾶς γὰρ ἀπέσει-
λε πέτρον καὶ ἰωάννην εἰς ἐτοιμασίαν τοῦ πάσχα,
καθὼς μεμαθήκαμεν παρὰ ματθαίου καὶ
μάρκου.

Verf. 8. Καὶ ἀπέσειλε — Φάγωμεν.

Κατὰ τὸν νόμον.

Rf 4

Verf. 9

⁵⁾ Theophyl. l. 1. καταμόνας.

Verf. 9. *At illi — parauimus?*

Neque enim ipse proprium habebat diuerforium, neque illi: utpote omnibus iam derelictis.

Verf. 10. *Ipse vero — v. 12. parate.*

Sexagesimo tertio euangelii secundum Matthaeum capite quaere dicti illius interpretationem. At ille dixit: Ite in ciuitatem ad quendam et caetera: in illa enim de his omnibus dictum est.

Verf. 13. *Abeuntes — v. 14. cum eo.*

Consequenter ibi etiam de his inuenies.

Verf. 15. *Et ait — patiar.*

Festinatione festinaui hoc anno pascha comedere vobiscum, antequam crucifigiar, siue ante tempus paschae: nam in eo crucifigendus erat, sicut apud Matthaeum legisti in dicti illius enarratione, Vespera autem facta discumbebat cum duodecim.

Verf. 16. *Dico enim — Dei.*

Sexagesimo quarto euangelii iuxta Matthaeum capite quaere dicti illius enarrationem, Dico autem vobis, quod non bibam posthac ex hoc fructu vitis vsque in diem illum, quum illum bibam vobiscum nouum in regno patris mei: lege totum, et de omnibus particulatim inuenies.

Verf. 17. *Et accepto — vos.*

Hinc incepta est mystica coena.

Verf. 18. *Dico — veniat.*

In praedicta interpretatione etiam horum facta est mentio cum his, quae sequuntur.

Verf. 19.

Verf. 9. Οἱ δὲ — ἐτοιμάσομεν;

Οὔτε γὰρ αὐτὸς εἶχεν ἴδιον καταγώγιον, οὔτε μὴν αὐτοὶ, πᾶσιν ἤδη ἀποταξάμενοι.

Verf. 10. Ὁ δὲ — v. 12. ἐτοιμάσατε.

Ἐν τῷ ἐξηκοσῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον ζήτησον τὴν ἐξήγησιν τοῦ· ὁ δὲⁿ⁾ εἶπεν·ⁿ⁾ Matt. 26, 18
 ὑπάγετε εἰς τὴν πόλιν πρὸς τὸν δεῖνα, καὶ τὰ ἐξῆς. ἐν ἐκείνῃ γὰρ περὶ τούτων πάντων ἐρρήθη.

Verf. 13. Ἀπελθόντες — v. 14. σὺν αὐτῷ.

Ἀκολουθῶς ἐκεῖ καὶ περὶ τούτων εὐρήσεις.

Verf. 15. Καὶ εἶπε — παθεῖν.

Σπουδῇ ἐσπούδασα τούτου τοῦ ἐνιαυτοῦ τὸ πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν, πρὸ τοῦ σαυρωθῆναί με,⁶⁾ ἦτοι, πρὸ τοῦ καιροῦ τοῦ πάσχα. ἐν αὐτῷ γὰρ σαυρωθῆναί ἐμελλεν, ὡς ἀνέγνωσ παρὰ τῷ ματθαίῳ ἐν τῇ ἐξηγήσει τοῦ· ὁψίας δὲ^{o)} γενομένης ἀνέκειτο μετὰ τῶν δώδεκα.^{o)} Matt. 26, 20

Verf. 16. Λέγω γὰρ — τοῦ θεοῦ.

Ἐν τῷ ἐξηκοσῷ τετάρτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον ζήτησον τὴν ἐρμηνείαν τοῦ· λέγω^{p)} δὲ^{p)} Matt. 26, 29.
 ὑμῖν, ὅτι οὐ μὴ πῖω ἀπάρτι ἐκ τούτου τοῦ γενήματος τῆς ἀμπέλου, ἕως τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ὅταν αὐτὸ πίνω μεθ' ὑμῶν καινὸν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ πατρὸς μου. καὶ ἀνάγνωδι πᾶσαν, καὶ εὐρήσεις περὶ πάντων λεπτομερῶς.

Verf. 17. Καὶ δεξάμενος — ἑαυτοῖς.

Ἐντεῦθεν ἤρξατο τοῦ μουσικοῦ δείπνου.

Verf. 18. Λέγω — ἔλθη.

Ἐν τῇ δηλωθείσῃ ἐρμηνείᾳ καὶ ταῦτα ἐμνημονεύθησαν μετὰ καὶ⁷⁾ τῶν ἐφεξῆς.

Rr 5

Verf. 19.

7) καὶ, abest. A.

Verf. 19. *Et accepto — v. 21. mensa.*

Lege praedicto capite dicti illius enarrationem, Edentibus autem illis, sumto Iesus pane, quum gratias egisset, fregit, deditque discipulis: similiter autem et sequentes interpretationes vsque ad eum locum quo dicitur, Et dictis laudibus exierunt in montem Oliuarum: et de his omnibus exacte inuenies: nihil enim indiscussum relictum est. Quod vero dicitur, Quod pro vobis effuaditur, ad poculum referendum est: porro poculum est sanguis eius.

Verf. 22. *Et — traditur.*

Matthaeus sexagesimo tertio capite sic habet, Filius quidem hominis abit, sicut scriptum est de ipso et caetera: ibi ergo etiam haec manifestata sunt.

Verf. 23. *Et ipsi — factururus esset.*

Matthaeus quidem et Marcus ante panis ac poculi diuisionem aiunt, ipsos de hoc dubitasse: Lucas vero et Iohannes, post diuisionem. Manifestum est ergo, quod et ante, et postea factum sit.

Cap. LXXVII. De contentione, quis esset maior.

Verf. 24. *Facta est — maior.*

Etiam alibi de huiusmodi re curiose inquisierant, sicut manifestius scripsit Matthaeus trigesimo septimo sui euangelii capite: sed tunc quidem de hoc erat, quisnam maior esset in regno coelorum: hic autem alia de causa contentio, siue inquisitio, inter eos incidit: iam enim certiores facti de morte magistri,

Verf. 19. Καὶ λαβῶν — v. 21. τραπέζης.

Ἀνάγνωθι ἐν τῷ εἰρημένῳ κεφαλαίῳ τὴν ἐξηγή-
σιν τοῦ ἐδιόντων^{q)} δὲ αὐτῶν, λαβῶν ὁ ἰησοῦς ^{q)} Matt. 26, 26.
ἄρτον, καὶ εὐχαριστήσας ἔκλασε, καὶ ἐδίδου τοῖς
μαθηταῖς. ὁμοίως δὲ καὶ τὰς ἐφεξῆς, ἄχρι τοῦ
καὶ^{r)} ὑμνήσαντες, ἐξῆλθον εἰς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν. ^{r)} Matt. 26, 30.
καὶ εὐρήσεις περὶ πάντων ἀκριβῶς. οὐδὲν γὰρ
ἀνεξέταστον ὑπελείφθη. τὸ δὲ, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν
ἐκχυνόμενον, πρὸς τὸ ποτήριον ἀποδέδοται. τὸ δὲ
ποτήριον, τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐστὶ.

Verf. 22. Καὶ — παραδίδοται.

Φησὶ ματθαῖος ἐν τῷ ἐξηκοστῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ
ὁ μὲν υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου^{s)} ὑπάγει, καθὼς γέ- ^{s)} Matt. 26, 24.
γραπται περὶ αὐτοῦ, καὶ τὰ ἐξῆς. ἐκεῖ οὖν καὶ
ταῦτα ἐσαφηνιάθησαν.

Verf. 23. Καὶ αὐτοὶ — πρέσσειν.

Ματθαῖος^{t)} μὲν καὶ μάρκος πρὸ τῆς διανομῆς ^{t)} Matt. 26, 22.
τοῦ ἄρτου, καὶ τοῦ ποτηρίου φασὶν αὐτοὺς δια- ^{Marc. 14, 19.}
πορηθῆναι περὶ τούτου. λουκᾶς δὲ καὶ ἰωάννης^{v)} ^{v)} Io. 13, 22.
μετὰ τὴν διανομὴν. δῆλον οὖν, ὅτι καὶ πρῶτον,
καὶ ὕστερον τοῦτο γέγονε.

Κεφ. ΟΖ. Περὶ τῶν Φιλονεικησάν- των, τίς μείζων.

Verf. 24. Ἐγένετο — μείζων.

Καὶ ἄλλοτε περὶ τοιοῦτου πράγματος ἐπολυ-
πραγμόνησαν, ὡς φανερώτερον ἔγραψε ματθαῖ-
ος ἐν τῷ τριακοστῷ ἐβδόμῳ κεφαλαίῳ αὐτοῦ. ἀλ-
λά τότε μὲν, περὶ τοῦ, τίς ἄρα μείζων ἐστὶν ἐν
τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν· νῦν δὲ, καθ' ἑτέραν
αἰτίαν ἢ φιλονεικία τούτοις ἐπέπεσεν, εἶπουν, ἢ
ἐξέτασις. πληροφρηθέντες γὰρ ἤδη περὶ τῆς τοῦ
διδασκάλου τελευτῆς, ἐζήτησαν, τίς ἐξ αὐτῶν
δοκεῖ

magistri, inquirebant, quis eorum videretur esse maior, ut caeterorum fieret magister.

Verf. 25. *At ille — eis.*

Docet sane, quod is, qui praeponendus esset, non deberet dominari, tanquam dominus: nam id reges terrae faciunt inflati principatu, et elati propter eos, quibus dominantur.

Verf. 25. *Et qui — vocantur.*

Tanquam iudicati maiores, aut etiam tanquam gloriae cupidi.

Verf. 26. *Vos — qui ministrat.*

Fiant haec, quantum ad animi modestiam. Iuniorum autem dicit postremum.

Verf. 27. *Vter — qui ministrat.*

Se ipsum in exemplum sermonis praebet. Quum enim ipsi accumberent, tanquam maiores ab eo habiti, ille ministrabat, quasi postremum se ipsum ducens, quum et pedes eorum lauaret.

Verf. 28. *Vos — v. 29. regnum.*

Dispono vobis regnum, hoc est, promitto. Regnum vero coeleste intelligit, cuius spe roborabat eos etiam ad magnitudinem ac tolerantiam.

Verf. 30. *Vt — mensam meam.*

Mensam videlicet illam regiam ac coelestem. Possunt autem dici mensa, bona aeterna et ineffabilia, quae diligentibus Deum praeparata sunt, cibus vero ac potus, est illorum fruitio.

Verf. 30. *Et — Israel.*

Hoc etiam illis promisit quadragesimo primo evangelii iuxta Matthaeum capite, ubi scriptum est,
Iesus

δοκεῖ εἶναι μείζων, ἵνα διδάσκαλος γένηται τῶν ἄλλων;

Verf. 25. Ὁ δὲ — αὐτῶν.

Διδάσκει λοιπὸν, ὡς ὁ προεξάναι τούτων μέλλων, οὐκ ὀφείλει κυριαρχεῖν, ὡς δεσπότης· τοῦτο γὰρ οἱ βασιλεῖς τῶν ἔθνων ποιῶσι, τετυφωμένοι ταῖς ἀρχαῖς καὶ κατεπαιζόμενοι τῶν ἀρχομένων.

Verf. 25. Καὶ οἱ — καλοῦνται.

Ὡς δοκοῦντες μείζονες, ἢ καὶ ὡς φιλόδοξοι.

Verf. 26. Ὑμεῖς — διακονῶν.

Γενέσθω ταῦτα, ὅσον ἐπὶ μετριοφροσύνη. νεώτερον δὲ λέγει, τὸν ἔσχατον.

Verf. 27. Τίς — διακονῶν.

Ἐαυτὸν αὐτοῖς δίδωσιν ὑπόδειγμα τοῦ λόγου. τούτων γὰρ ἀνακειμένων, ὡς μείζονων ὑπ' αὐτοῦ κριθέντων, οὗτος διηκάνησεν, ὡς ἔσχατον ἑαυτὸν λογισάμενος, ὅτε ἐνίψε τοὺς πόδας αὐτῶν.

Verf. 28. Ὑμεῖς — v. 29. βασιλείαν.

Διατίθεμαι ὑμῖν βασιλείαν, ἀντὶ τοῦ, ἐπαγγέλλομαι· βασιλείαν δὲ οὐράνιον, ἧς ταῖς ἐλπίσι διανευροῖ τούτους ἐτι πρὸς εὐψυχίαν καὶ ὑπομονήν.

Verf. 30. Ἴνα — τραπέζης μου.

Τῆς βασιλικῆς ἐκείνης, τῆς οὐρανόυ. εἶεν δ' ἂν τραπέζα μὲν, τὰ αἰώνια καὶ ἀπόρρητα ἄγαθα, τὰ ἡτοιμασμένα τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεόν· βρῶσις δὲ καὶ πόσις, ἢ ἀπόλαυσις αὐτῶν.

Verf. 30. Καὶ — Ἰσραήλ.

Τοῦτο ὑπέσχετο αὐτοῖς καὶ ἐν τῷ τεσσαρακοστῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον, εἶδα γέγραπται

Iesus autem dixit eis: Amen, dico vobis, quod vos, qui sequuti estis me, et caetera: ibi ergo lege horum interpretationem.

Cap. LXXVIII. De expetitione satanae.

Verf. 31. *Dixit — triticum.*

Illi enim moris est praestantiores expetere ad palaestram, sicut Iob. Cribrare vero, id est, turbare, mouere, concitare. Cribrum siquidem, quod frequentius κόστικον, siue σινιατήριον, vocatur, a quibusdam etiam σινίον dicitur, a quo verbum σινιάζω cribro, vel concutio. Nam in cribro triticum transfertur et concutitur ac confunditur. Praedicit autem eis de futura tentatione, quando omnes relicto eo fugerunt.

Verf. 32. *Ego — tua.*

Rogavi, inquit, patrem meum tanquam homo, ne perdas tandem fidem tuam, quam in me habes, in tempore negationis.

Verf. 32. *Et — tuos.*

Conuersus, post negationem videlicet, per fletum amarum: hoc est in pristinum locum denuo restitutus. Fratres autem eius dicit reliquos Apostolos, aut illos, qui per eos erant credituri.

Verf. 33. *At ille — ire.*

Oportebat, quum haec ab ipsa veritate audisset, fortitudinem atque auxilium ab eo petere: at ille prae feruore contradicit potius, asserens, se nihil tale passurum.

Verf. 34.

8) Chrysoſt. Tom. VII. p. 785. D. *δορυβήσας, τερμάσας, περιᾶσας.*

9) Vide Wetstenium ad h. l. σινίον non legi alibi. κόστικον habet Plato p. 320. 384.

γεγραπται τό· ὁ δὲ ἰησοῦς*) εἶπεν αὐτοῖς· ἀμήν κ) Matt. 19, 28.
 λέγω ὑμῖν, ὅτι ὑμεῖς οἱ ἀκολουθήσαντές μοι, ἐν
 τῇ παλιγγενεσίᾳ, ὅταν καθίσῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώ-
 που ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ, καθίσεσθε καὶ ὑμεῖς
 ἐπὶ δώδεκα θρόνους, κρίνοντες τὰς δώδεκα φυλὰς
 τοῦ ἰσραὴλ. καὶ ἀνάγνωθι τὴν τούτων ἐξήγησιν.

Κεφ. ΟΗ. — Περὶ τῆς ἐξωιτήσεως
 τοῦ σατανᾶ.

Verf. 31. Εἶπε — σίτον.

*Ἔθος γὰρ αὐτῷ τοὺς δοκιματέρας ἐξαιτεῖσθαι
 πρὸς πάλιν, ὡς τὸν ἰώβ· συνιάσαι δὲ, ἀντὶ τοῦ,*)
 δορυβῆσαι, κυκῆσαι, ταράξαι. σῖλον⁹) γὰρ
 παρὰ τισι καλεῖται, τὸ παρ' ἡμῖν κόσκινον, ἐν
 ᾧ ὁ σῖτος τῆδε κακῆσε μεταφερόμενος ταράσσε-
 ται. προλέγει δὲ αὐτοῖς περὶ τοῦ μέλλοντος πει-
 ρασμοῦ, ὅτε πάντες ἀφέντες αὐτὸν, ἔφυγον.

Verf. 32. Ἐγὼ — σου.

*Ἐδεήθην τοῦ πατρός μου, φησὶν, ὡς ἀνθρώπος,
 ἵνα μὴ τέλεον ἀπολέσης τὴν πίσιν σου, τὴν εἰς
 ἐμέ, ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἀρνήσεως.

Verf. 32. Καὶ — σου.

*Ἐπιτρέψας, μετὰ τὴν ἀρνήσιν δηλονότι, διὰ
 κλαυθμοῦ πικροῦ, ταυτέσιν ἀποκαταστάς πάλιν
 εἰς τὴν πρώτην τάξιν. ἀδελφούς δὲ αὐτοῦ φησι,
 τοὺς ἄλλους ἀποσέλους, ἢ τοὺς μέλλοντας δι' αὐ-
 τοῦ πιστεύειν.

Verf. 33. Ὁ δὲ — πόνευσθαι.

*Ἔδει, τοιαῦτα παρὰ τῆς αὐτοαληθείας ἀκού-
 σαντα, ἰσχὺν αἰτῆσαι παρ' αὐτοῦ καὶ βοήθειαν·
 ὁ δὲ μᾶλλον ὑπὸ θερμότητος ἀντιτείνει, μηδὲν
 τοιοῦτον παθεῖν.

Verf. 34.

Verf. 34. *Ipsè vero — me.*

Hodie, inquit, eo quod instabat nox diei illius. Scribit autem Matthaeus sexagesimo quarto capite, quod dixerit illi Iesus: Dico tibi, Petre, quod in hac nocte, priusquam gallus canat, ter me abnegabis: et ibi lege enarrationem.

Verf. 35. *Et dixit — Nihil.*

(† † "Απερ, loco χωρὶς seu sine.) Atqui tunc de loculis nulla est facta mentio. Verum per aurum et argentum etiam hoc simul innuit. Quum enim illa possidere vetasset, manifestum, quod et hoc prohibuerit: ubi namque non est thesaurus, utique superfluum est thesauri repositorium. In peram siquidem panem immittebant: in marsupium vero coriaceum, quod Φασκώλιον vocant, aes, siue obolos, reponebant: in loculos autem, aurum et argentum. Ὑσέρησιν autem vocat defectum. (Inopiam.)

Verf. 36. *Dicit — peram.*

† Qui habet loculos, hoc est, scientiam, tollat et peram, thesaurum videlicet virtutum: nam habenti scientiam, necessariae sunt et virtutum diuitiae: qui ergo non habet vtrumque, vendat tunicam suam, id est, exponat corpus laboribus virtutum, et emat gladium, hoc est, dimicet aduersus affectiones et daemones.

Tunc quidem necessario egestatem eis imposuit, ut ad illam accingerentur: postquam vero hoc actum est, aufert nunc necessitatem, et permittit eis, ut loculos habeant et peram, quo vir-

tus

1) τὴν ἐκεί. B.

2) Ab ἑτέρῳ ad χωρὶς omittit Hentenius.

3) βαλλαντία. A.

4) συμπαραδῆλωσεν. B.

5) γὰρ, omittit. A.

Verf. 34. Ὁ δὲ — με.

Σήμερον εἶπε, διὰ τὸ εἶναι τὴν ἐπιούσαν νύκτα τῆς ἡμέρας ἐκείνης. γράφει δὲ ματθαῖος ἐν τῷ ἐξηκοστῷ τετάρτῳ κεφαλαίῳ αὐτοῦ ὅτι ἔφη^{γ)} γ) Mat. 26,34. αὐτῷ ὁ ἰησοῦς ἀμὴν, λέγω σοι, ὅτι ἐν ταύτῃ τῇ νυκτί, πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι, τρεῖς ἀπαρνήσῃ με. καὶ ἀνάγνωθι ἐκεῖ^{δ)} τὴν ἐξήγησιν.

Verf. 35. Καὶ εἶπεν — οὐδενός.

Ἀπερ,²⁾ ἀντὶ τοῦ, χωρὶς. καὶ μὴν, οὐκ ἐμνημόνευσε τότε βαλαντίου,³⁾ πλὴν τῷ χρυσῷ καὶ τῷ ἀργύρῳ καὶ τούτο συνεπεδήλωσεν.⁴⁾ ἐκεῖνα γὰρ ἔχειν κωλύσας, πρόδηλον, ὅτι καὶ τοῦτο κεκώλυκεν, ἐπεὶ, μὴ ὄντος θησαυροῦ, περιττὸν ἄρα τὸ θησαυροφυλάκιον. τῇ πῆρᾳ μὲν γὰρ⁵⁾ τὸν ἄρτον ἐπέβαλλον τῷ φασκωλίῳ δὲ, τὸν χαλκόν, ἦτοι, τοὺς ὀβολούς· τῷ βαλαντίῳ⁶⁾ δὲ τὸν χρυσὸν καὶ τὸν ἄργυρον.⁷⁾ ὑσέρησιν δὲ λέγει, τὴν εἰδειαν.

Verf. 36. Εἶπεν — πῆραν.

[Ὁ⁸⁾ ἔχων βαλάντιον,⁹⁾ τούτεσι, γινῶσιν, ἀρετῶν, καὶ πῆραν, ἡγουν, θησαυρὸν ἀρετῶν. ἀναγκαῖον γὰρ τῷ γνωσικῷ, ὁ πλοῦτος τῶν ἀρετῶν. ὁ δὲ μὴ ἔχων ἀμφοτέρω, πωλησάτω τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ, τούτεσιν, ἐκδώτω τὸ σῶμα τοῖς πονοῖς τῶν ἀρετῶν, καὶ κτησάτω πόλεμον πρὸς τὰ πάθη, καὶ τοὺς δαίμονας.]

Τότε μὲν ἀναγκαίως αὐτοῖς ἐπέθηκε τὴν ἀκτημοσύνην, ἵνα κατορθώσωσιν αὐτήν· ἐπεὶ δὲ τοῦτο γέγονεν, ἀφαιρεῖ νῦν τὴν ἀνάγκην καὶ παραχωρεῖ τούτοις ἔχειν καὶ¹⁾ βαλάντιον καὶ πῆραν,

6) βαλλαντίω. A.

7) Ab ὑσέρησιν ad finem scholii omittit Hentenius.

8) Haec uterque in margine.

9) βαλλάντιον. A.

1) καὶ, omittit. B. βαλλάντιον habet. A.

tus eorum appareat, qui nulla cogente necessitate sectantur inopiam: et primum quidem ipse tenebat illos, non sinens, ut aliquo egerent, propter eorum imbecillitatem: postmodum vero dimisit ipsos, ut sibi ipsis essent auxilio, quasi iam robustiores effectos: nam hoc per loculos ac peram significatur. Quum ergo prohibuit eos habere loculos et peram ac similia, tunc nullo indiguerunt, ut eius potentiam ac gratiam agnoscerent: quando vero permisit, ut illa haberent, tunc et esurierunt et sitiierunt et nuditatem passi sunt, ut ipsorum fortitudo ac tolerantia cognoscatur.

Verum, quomodo dixit, Qui habet loculos, quum nullus illorum haberet? Capitur itaque Habet, pro habere potest.

Verf. 36. *Et — gladium.*

Qui non habet, nunc videlicet. Quod autem sequitur, Vendat tunicam suam, et emat gladium, per emphasim dixit, solum ostendens esse tempus ultionis: venientibus, quantum nunquam alias, persecutionibus: non quod gladiis vim propelli vellet: nam Petrum ita vlcisci volentem postmodum prohibuit.

Intelligi autem et alio modo potest, ut dictum primum, sit de Iuda, siquidem solus ille loculos habebat, tanquam ab avaritia in seruitutem redactus: iubet itaque, ut ipse, qui loculos habet, tollat similiter et peram, hoc est, de se ipso curet, quum iam a diuina providentia sit abiectus: secundum vero dictum, sit de caeteris Apostolis: nam ipsis, qui non habebant, iubet, ut vendant tunicam et emant gladium, id est, tradant corpus et mortem recipiant.

Verf. 37.

ραν, ἵνα Φανῆ τούτων ἡ ἀρετὴ, χωρὶς ἀνάγκης ἀκτημογούντων. καὶ πρότερον μὲν αὐτὸς διεβάσαζεν αὐτούς, οὐκ ἔων τινος ὑπερεῖν, διὰ τὴν ἀδένεια αὐτῶν. ὑπερον δὲ τούτους ἀφῆκε βοηθεῖν ἑαυτοῖς, ὡς ἤδη σεβρότερος γεγενημένος. τοῦτο γὰρ δηλοῦται καὶ ²⁾ διὰ τοῦ βαλάντιου ³⁾ καὶ τῆς πήρας. καὶ ὅτε μὲν ἐκώλυσεν αὐτούς ἔχειν βαλάντιον, καὶ πήραν, καὶ τὰ τοιαῦτα, τότε οὐδενὸς ὑπέρησαν, ἵνα γινῶσι τὴν αὐτοῦ δύναμιν καὶ χάριν· ὅτε δὲ παρεχώρησεν ἔχειν αὐτὰ, τότε καὶ ⁴⁾ ἐπέειπασαν καὶ ἐδίψησαν καὶ ἐγυμνήτευσαν, ἵνα γινωδῆ τούτων ἡ σεβρότης καὶ καρτερία.

Ἀλλὰ πῶς εἶπεν, ὅτι ὁ ἔχων βαλάντιον; οὐδεὶς γὰρ αὐτῶν εἶχεν. ὡσεὶ τὸ, ὁ ἔχων, ἀντὶ τοῦ, ὁ δυνάμενος ἔχειν.

Verf. 36. Καὶ — μάχαιραν.

Ὁ μὴ ἔχων νῦν. τὸ δὲ πωλήσει τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ καὶ ἀγοράσει μάχαιραν, κατ' ἐμφασιν εἶπεν, ἐμφαίνων μόνον, ὅτι καιρὸς ἀμύνης, ἐρχομένων ὅσον οὐπω τῶν ἐπιβούλων, οὐ μὴν ἐν μαχαίραις ἀμύνεσθαι βουλόμενος· καὶ γὰρ ὑπερον τὸν πέτρον οὕτως ἀμυνόμενον ἐκώλυσε.

Νοηθεῖν δ' ἂν καὶ ⁵⁾ καθ' ἕτερον τρόπον τὸ μὲν πρῶτον ρητὸν περὶ τοῦ ἰούδα. μόνος γὰρ ἐκεῖνος εἶχε βαλάντιον, τῇ Φιλαργυρίᾳ δεδουλωμένος. καὶ λοιπὸν κελεύεται ⁶⁾ ἄραι καὶ πήραν, ἡγουν, φροντίζειν ἑαυτοῦ, τῆς θείας προνοίας ἤδη ἀποβραβεῖς· τὸ δεύτερον δὲ, περὶ τῶν ἄλλων ἀποσόλων. οὗτοι γὰρ, μὴ ἔχοντες, ἐπιτάττονται πωλήσαι τὸ ἱμάτιον καὶ ἀγοράσαι μάχαιραν, τούτους, δοῦναι τὸ σῶμα, καὶ ἀντιλαβεῖν θάνατον.

Ss 2

Verf. 37.

³⁾ βαλλαντίε. A. atque ita constanter dissentiunt in hoc vocabulo.

⁴⁾ ἐπέειπασαν. A.

⁵⁾ καθ' abest. A.

⁶⁾ ὁ ἰούδας.

Verf. 37. *Dico — reputatus est.*

Quod scriptum est in propheta. Tanquam iniquum enim et facinorosum in medio iniquorum et facinorosorum latronum crucifixerunt illum.

Verf. 37. *Etenim — habent.*

Quae de me scripta sunt in lege ac prophetis, iam perficiuntur.

Verf. 38. *At illi — duo.*

Quum non intellexissent quid sibi volebat hoc verbo, Qui non habet, vendat tunicam suam et emat gladium, ostendunt duos gladios, quibus vsi fuerant ad immolationem ac diuisionem agni, cupientes eius discere intentionem.

Verf. 38. *Ipse vero — est.*

Hinc adhuc magis patet, quod non gladiis vlcisci se volens, iusserat emere gladios: nam si id voluisset, quomodo nunc dixisset, Satis est? siquidem neque centum gladii suffecissent ad irruentium multitudinem. Itaque quod dixit, Satis est, ostendit, quod nulla erat gladiatorum necessitas.

Verf. 39. *Et — v. 42. fiat.*

Caetera quidem manifesta sunt: de oratione vero quaere sexagesimo quarto euangelii iuxta Matthaeum capite dicti illius enarrationem, Et progressus pusillum, procidit in faciem suam, ac caetera quae sequuntur.

Verf. 43. *Apparuit — v. 44. terram.*

Eodem capite horum omnium facta est mentio, dataque

7) Constanter ergo futurum habet cum melioribus Codicibus. Vulgata lectio inuenta est per Originem. Tom. III. p. 653. A. et Chrylost. Tom. VII. p. 197. C.

Verf. 37. Λέγω — ἐλογίσαθι.

Τὸ γεγραμμένον ἐν τῷ προφῆτῃ. ὡς ἄνομοι γὰρ καὶ κακούργοι μέσον τῶν ἀνόμων καὶ κακούργων ληστῶν ἐσαύρασαν αὐτόν.

Verf. 37. Καὶ γὰρ — ἔχει.

Τὰ περὶ ἐμοῦ γεγραμμένα, ἐν τε τῷ νόμῳ καὶ τοῖς προφῆταις, τελειοῦται ἤδη.

Verf. 38. Οἱ δὲ — δύο.

Μὴ συνιέντες, τί ἐδήλου τό: ὁ μὴ ἔχων ²⁾ πωλήσει ⁷⁾ τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ καὶ ἀγοράσει μάχαιραν ὑποδεικνύουσι δύο μαχαίρας, αἷς ἐχρήσαντο πρὸς θυσίαν τοῦ ἀμνοῦ καὶ διανομήν, βουλόμενοι μαθεῖν τὸν σκοπὸν αὐτοῦ.

Verf. 38. Ὁ δὲ — ἐσι.

Φανερόν μᾶλλον ἐντεῦθεν, ὅτι οὐκ ἐν μαχαίραις ἀμύνασθαι ⁸⁾ βουλόμενος ἐπέταξεν ἀγοράσαι μαχαίρας. εἰ γὰρ τοῦτο ἐβούλετο, πῶς εἶπε νῦν, ὅτι ἰκανόν ἐστιν; οὐ γὰρ ἂν ἐξήρκεσαν οὐδ' ἕκατόν μάχαιραι πρὸς τὸ πλῆθος τῶν ἐπιόντων. λοιπὸν οὖν εἰπὼν, ὅτι ἰκανόν ἐστιν, ἐνέφηεν, ὅτι οὐ χρεῖα μαχαίρων.

Verf. 39. Καὶ — v. 42. γενέσθω.

Τὰ μὲν ἄλλα σαφῆ εἰσι· περὶ δὲ τῆς προσευχῆς ζήτησον ἐν τῷ ἐξηκοστῷ τετάρτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον τὴν ἐξήγησιν τοῦ καὶ ⁹⁾ προσελθῶν μικρὸν, ^{a)} ἔπεσεν ἐπὶ πρόσωπον αὐτοῦ, καὶ τὰ ἐξῆς.

Verf. 43. Ὡφθῆ — v. 44. γῆν.

Ἐν τῷ αὐτῷ κεφαλαίῳ ταῦτα πάντα ἐμνημο-
Ss 3

⁸⁾ ἀμύνασθαι. B.

⁹⁾ καὶ προσελθῶν. B.

dataque interpretatio, et ibi lege verbi illius declarationem, Et relictis illis, abiit iterum et orauit tertio eundem sermonem dicens.

Verf. 45. *Et quum surrexisset — v. 46. tentationem.*

Consequenter dicto capite lege ea, quae sequuntur, et ab illis etiam haec manifestissime cognosces.

Verf. 47. *Adhuc autem — est.*

Sexagesimo quinto euangelii secundum Matthaeum capite de his exacte tractatum est. Praecedebat autem eos, siue antecedebat, tanquam ductor.

Verf. 48. *Iesus autem — v. 51. eum.*

Similiter et in illo lege ea, quae sequuntur, et horum omnium pulchras inuenies ambiguitatum solutiones.

Verf. 52. *Dixit — v. 53. me.*

Etiam de his ibi dictum est, ac diligenter tractatum.

Verf. 53. *Sed — hora.*

In qua a Deo potestatem in me accepistis.

Verf. 53. *Et potestas tenebrarum.*

Tenebras vocat hic diabolus: accepit enim et ipse tunc potestatem aduersus eum. Similiter autem et Pilatus, cui dixit, Non haberes vllam potestatem aduersum me, nisi esset tibi datum e supernis, veluti scripsit Iohannes, Tunc autem simul omnes vim ac potestatem acceperunt ipsum afflictionibus ac morti subiiciendi, vt impleretur dispensatio salutaris incarnationis.

Verf. 54.

νεύθησαν τε καὶ ἡρμηνεύθησαν. καὶ ἀνάγνωθι ἐκεί-
την ἑρμηνείαν τοῦ· καὶ ^{b)} ἀφείς αὐτούς, ἀπελ- ^{b)} Matt. 26, 44
θῶν πάλιν, προσηύξατο ἐκ τρίτου, τὸν αὐτὸν
λόγον εἰπὼν.

Verf. 45. Καὶ ἀνασῶς ¹⁾ — v. 46. πειρασμόν.

²⁾ Ἀκολουθῶς ἐν τῷ αὐτῷ κεφαλαίῳ τὰ ἐξῆς
ἀνάγνωθι. καὶ ἀπ' ἐκείνων ἔσαι σοι καὶ τούτων
σαφεστάτη διάγνωσις.

Verf. 47. Ἐτι δὲ — ἐσιν.

³⁾ Ἐν τῷ ἐξηκοστῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ
ματθαίου εἴρηται περὶ τούτων ἀκριβῶς. προήρ-
χητα δὲ αὐτούς, ἀντὶ τοῦ, προσελάμβανεν αὐ-
τούς.

Verf. 48. Ὁ δὲ ἰησοῦς — v. 51. αὐτόν.

⁴⁾ Ὁμοίως ἐν ἐκείνῳ τὰ ἐξῆς ἀνάγνωθι, καὶ τούτων
πάντων εὐρήσεις ἀκριβεῖς τὰς λύσεις.

Verf. 52. Εἶπε — v. 53. ἐμέ.

⁵⁾ Ἐκεῖ καὶ περὶ τούτων εἴρηται καὶ ἠκριβώταται.

Verf. 53. Ἄλλ' — ἄρα.

⁶⁾ Ἐν ἡ δύναμιν ἐλάβετε κατ' ἐμοῦ θεοῦθεν.

Verf. 53. Καὶ ἡ ἐξουσία τοῦ σκότους.

Σκότος ἐνταῦθα λέγει τὸν διάβολον. ἔλαβε
γὰρ καὶ αὐτὸς ἐξουσίαν τότε κατ' αὐτοῦ. ὁμοίως
δὲ καὶ ὁ πιλάτος, πρὸς ὃν εἶπεν· οὐκ ^{c)} εἶχες ἐξου- ^{c)} Io. 19, 11.
σίαν οὐδεμίαν κατ' ἐμοῦ, εἰ μὴ ἦν σοι δεδομένον
ἀνωθεν· ὡς ἔγραψεν ἰωάννης· ὁμοῦ δὲ πάντες
δύναμιν καὶ ἐξουσίαν ἔλαβον τηρικαῦτα πάθει
καὶ θανάτῳ τοῦτον ὑποβαλεῖν, ἵνα πληρωθῇ ἡ
οἰκονομία τῆς σωτηρίου ἐνανθρωπήσεως.

Ss 4

Verf. 54.

¹⁾ Καὶ, ante ἀνασῶς, quod alter meorum omittit,
in suo Codice videtur reperisse Heutenius.

Verf. 54. *Comprehensum — principis sacerdotum.*

Pari modo ibi de his etiam quaere.

Verf. 54. *Petrus vero — v. 55. illos.*

Praeterea et de his: quum enim latius scripserit Matthaeus, particulatim in illo omnia manifestata sunt.

Verf. 56. *Intuita — lumen.*

Quod ab igne resplendebat.

Verf. 56. *Defixis oculis — v. 60. quid dicas.*

Lege etiam, quae de his scripsit Matthaeus sexagesimo sexto capite, eorumque solutiones: deinde paululum retrocede, et quaere dicti illius enarrationem, Et ingressus intro, sedebat cum ministris, ut videret finem.

Verf. 60. *Et protinus — v. 62. amare.*

Consequenter dicto capite etiam haec manifestata sunt.

Verf. 63. *Et — v. 65. eum.*

In fine sexagesimi quinti capitis de his scripsit Matthaeus. Lege quoque sexagesimo sexto capite ipsius, dicti illius enarrationem, quo dicitur, Et egressus foras fleuit amare: in fine.

Verf. 66. *Atque — v. 71. ipsius.*

Lege praedicto sexagesimo quinto iuxta Matthaeum capite ab eo loco, Et respondens summus sacerdos dixit ei, Adiuro te, et caetera, quousque dicatur, Tunc exspuerunt in faciem eius: nam in illis declarationibus etiam haec manifestata sunt.

Cap.

Verf. 54. Συλλαβόντες — ἀρχιερέως.

Ἐταύτως ἐκεῖ καὶ περὶ τούτων ζήτησον.

Verf. 54. Ὁ δὲ πέτρος — v. 55. αὐτῶν.

Ἐτι καὶ περὶ τούτων. πλατύτερον γὰρ ἰσορήσαντος τοῦ ματθαίου, λεπτομερῶς ἐν ἐκείνῳ πάντα σεσαφηνίσαμ.

Verf. 56. Ἰδοῦσα — φῶς.

Τὸ ἀπὸ τοῦ πυρός.

Verf. 56. Καὶ ἀτενίσασα — v. 60. ὁ λέγεις.

Ἀνάγνωθι καὶ ἃ περὶ τούτων ἔγραψεν ὁ ματθαῖος ἐν τῷ ἐξηκοσῷ ἕκτῳ κεφαλαίῳ, καὶ τὰς λύσεις αὐτῶν. εἶτα μικρὸν ἀναπόδισον, καὶ ζήτησον ἔτι τὴν ἐξήγησιν τοῦ καὶ εἰσελθῶν^{d)} ἕως d) Matt. 26,58. ἐκάθητο μετὰ τῶν ὑπηρετῶν ἰδεῖν τὸ τέλος.

Verf. 60. Καὶ παραχερῆμα — v. 62. πικρῶς.

Ἀκολούθως ἐν τῷ ῥηθέντι κεφαλαίῳ καὶ ταῦτα διασεσάφηται.

Verf. 63. Καὶ — v. 65. αὐτόν.

Ἐν τῷ τέλει τοῦ ἐξηκοστοῦ πέμπτου κεφαλαίου περὶ τούτων ἔγραψεν ὁ ματθαῖος. ἀνάγνωθι δὲ καὶ ἐν τῷ ἐξηκοσῷ ἕκτῳ κεφαλαίῳ αὐτοῦ τὸ τέλος τῆς ἐξηγήσεως καὶ ἐξελθῶν ἕξω^{e)} ἐκλαύσε e) Matt. 26,75. πικρῶς.

Verf. 66. Καὶ — v. 71. αὐτοῦ.

Ἀνάγνωθι ἐν τῷ προδηλωθέντι ἐξηκοσῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον, ἀπὸ τοῦ καὶ^{f)} f) Matt. 26,63. ἀποκριθεὶς ὁ ἀρχιερεὺς εἶπεν αὐτῷ· ἐξορκίζω σε κατὰ τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, ἵνα ἡμῖν εἶπῃς, εἰ σὺ εἶ ὁ χριστὸς, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ· ἀχρι τοῦ τότε^{g)} g) Matt. 26,67. ἐπέπτυσαν εἰς αὐτόν. ἐν γὰρ ταῖς ἐξηγήσεσιν ἐκείναις²⁾ ἔσαφηνήθησαν καὶ ταῦτα.

Cap. XXIII. v. 1. *Et surgens* — v. 2.
regem esse.

Lege sexagesimo septimo capite euangelii iuxta Matthaeum dicti illius interpretationem, Iesus autem stetit coram praeside.

Verf. 3. *Pilatus vero* — v. 7. *diebus.*

Consequenter ibi etiam de his inuenies.

Verf. 8. *Herodes autem* — *fieri.*

†† Ex longo, nimirum tempore, hoc est, diu.

Verf. 9. *Interrogabat* — *multis.*

Videlicet cauillatoriis, et in modum tentantis.

Verf. 9. *Ipsa* — *illi.*

Vtpote tentanti et responsione indigno. Sciens etiam, eum velle signum videre, non vtilitatis causa, sed oblectationis: nec tanquam diuinas virtutes, sed velut aperta prodigia: non fecit apud eum signum.

Verf. 10. *Stabant* — *eum.*

Simul enim et ipsi ad Herodem remissi erant, sicut in progressu inueniemus.

Cap. LXXIX. De contemptu Herodis.

Verf. 11. *Spreuit* — *Pilatum.*

Haec omnia forsan illi fecit, tanquam regi Iudaeorum.

Verf. 12. *Et facti* — *eos.*

†† Μετ' ἀλλήλων, loco ἀλλήλοις. Et πρὸς ἑαυτοὺς, loco πρὸς ἀλλήλους.

Verf. 13.

3) Hoc scholio caret Hentenius. Textus ergo apud eum iunctus est.

4) Omisso hoc scholio, textus iunctus est apud Hentenium.

Cap. XXIII. v. 1. Καὶ ἀνασαν — v. 2.
 βασιλέα εἶναι.

Ἀνάγνωθι ἐν τῷ ἐξηκοστῷ ἐβδόμῳ κεφαλαίῳ τοῦ
 κατὰ ματθαῖον τὴν ἐρμηνείαν τοῦ ὁ¹⁾ δὲ ἰησοῦς h) Matt. 27, 11.
 ἔση ἔμπροσθεν τοῦ ἡγεμόνος.

Verf. 3. Ὁ δὲ πιλάτος — v. 7. ἡμέραις.

Ἀκολουθῶς ἐκεῖ καὶ περὶ τούτων εὐρήσεις.

Verf. 8. Ὁ δὲ ἡρώδης — γινόμενον.

Ἐξ ἱκανοῦ, ³⁾ χρόνου δηλονότι, τρυτέσιν, ἔκ-
 παλαι.

Verf. 9. Ἐπηρώτα — ἱκανοῖς.

Ἐν λόγοις πολλοῖς, σοφιστικοῖς δὲ, καὶ πειρα-
 στικοῖς.

Verf. 9. Ἄυτὸς — αὐτῷ.

Ὡς πειράζοντι, καὶ ἀποκρίσεως ἀναξίῳ. γινώ-
 σκων δὲ, αὐτὸν καὶ θέλοντα σημεῖον ἰδεῖν, οὐκ
 ὠφελείας ἔνεκεν, ἀλλὰ τέρψεως, καὶ οὐχ ὡς
 θείας δυνάμεως, ἀλλ' ὡς ἀπλῶς τερατείας, οὐκ
 ἐποίησε παρ' αὐτῷ σημεῖον.

Verf. 10. Ἐισηέκισαν — αὐτοῦ.

Συνανεπέμφθησαν γὰρ καὶ οὗτοι πρὸς ἡρώδην,
 ὡς προϊόντες εὐρήσομεν.

ΚεΦ. ΟΘ. Ἐξουθενήσις ἡρώδου.

Verf. 11. Ἐξουθενήσας — πιλάτω.

Τὰ ρηθέντα πάντα πεποίηκεν αὐτῷ, ὡς βασι-
 λεὶ τάχα τῶν ἰουδαίων.

Verf. 12. Ἐγένοντο δὲ — ἑαυτοῦς.

*) Μετ' ἀλλήλων, ἀντὶ τοῦ, ἀλλήλοισι. καὶ πρὸς
 ἑαυτοῦς, ἀντὶ τοῦ, πρὸς ἀλλήλους.

Verf. 13.

Verf. 13. *Pilatus* — v. 16. *absoluam.*

Correptionem hic vocat, mediocrem flagellationem ad mitigandum ac deprimendum furorem illorum: vt arbitrati, eum superasse, cessarent ab vltiori infania: at illi nihilominus efferabantur, hoc vnum solum prae oculis iminobilitèr habentes, vt quam citissime occideretur, quemadmodum etiam praedicto capite dissertum est.

Verf. 17. *Necesse* — v. 19. *carcerem.*

Matthaeus vero ait dicto capite, In festo autem consueuerat Praeses absoluere turbæ vnum vincitum, quem voluissent et caetera: lege ergo interpretationem illorum.

Verf. 20. *Rursus* — v. 23. *summorum sacerdotum.*

Matthaeus et alia quaedam scripsit dicto capite.

Verf. 24. *Pilatus ergo* — v. 25. *eorum.*

Ibi quoque de his dictum est. Voluntas autem eorum erat, vt crucifigeretur.

Verf. 26. *Et quum* — *Iesum.*

Etiam de hoc dictum est ibidem.

Cap. LXXX. De mulieribus dominum plangentibus.

Verf. 27. *Sequebatur* — v. 28. *vestris.*

Ne fleueritis propter me, sed propter vos ipsas flete, et propter filios vestros.

Verf. 29. *Quoniam* — *lactauerunt.*

Dies dicit obsidionis et expugnationis Ierosolymorum: in quibus beatificabuntur ab eis, quae genuerunt,

Verf. 13. Πιλᾶτος — v. 16. ἀπολύσω.

Παῖδευσιν ἐνταῦθα λέγει, τὴν μετρίαν μαζίγωσιν, εἰς παραμυθίαν καὶ καταβολὴν τοῦ θυμοῦ αὐτῶν, ἵνα δόξαντες περιγενέσθαι αὐτοῦ, παύσωνται τῆς περαιτέρω μανίας. οἱ δὲ καὶ οὕτως οὐδὲν ἑλάττον ἐξεθηριούντο, πρὸς ἓν μόνον ἀκλινῶς ὀρῶντες, ἀνελεῖν αὐτὸν τάχις, ὡς καὶ ἐν τῷ προειρημένῳ κεφαλαίῳ διελάβομεν.

Verf. 17. Ἀνάγκην — v. 19. φυλακὴν.

Ματθαῖος δὲ φησιν ἐν τῷ αὐτῷ κεφαλαίῳ κατὰ δὲ¹⁾ ἔσρτην εἰώθει²⁾ ὁ ἡγεμὼν ἀπολύσειν ἓνα τῷ³⁾ ὄχλῳ δέσμιον, ὃν ἠθέλον, καὶ τὰ ἐξῆς. καὶ ἀνάγνωθι τὴν ἔρμηνείαν αὐτῶν. i) Matth. 27, 15.

Verf. 20. Πάλιν — v. 23. ἀρχιερέων.

Ὁ δὲ ματθαῖος καὶ ἕτερά τινά ἰσόρησεν ἐν ἐκείνῳ τῷ κεφαλαίῳ.

Verf. 24. Ὁ δὲ πιλᾶτος — v. 25. αὐτῶν.

Ἐκεῖ καὶ περὶ τούτων εἴρηται. θέλημα δὲ αὐτῶν ἦν, τὸ σταυρωθῆναι αὐτόν.

Verf. 26. Καὶ ὡς — ἰησοῦ.

Καὶ περὶ τούτου.

Κεφ. ΙΙ. Περὶ τῶν κοπτομένων γυναικῶν.

Verf. 27. Ἠκολούθει — v. 28. ὑμῶν.

Μὴ κλαίετε, δι' ἐμὲ, ἀλλὰ δι' ἑαυτὰς κλαίετε, καὶ διὰ τὰ τέκνα ὑμῶν.

Verf. 29. Ὅτι — ἐθήλασαν.

Ἡμέρας λέγει, ταῖς τῆς πολιορκίας καὶ ἀλάσεως ἱεροσολύμων, ἐν αἷς μακαριωθήσονται, φησι, παρα

runt, illae, quae non pepererunt: utpote quae non audirent aut viderent varias filiorum suorum strages.

Verf. 30. *Tunc — nos.*

Incipient haec dicere Iudaei, non ferentes pericula innumera ac vehementissima.

Verf. 31. *Si enim — fiet?*

Si in me, qui vitam habeo diuinam, haec faciunt Romani a Iudaeis instigati: in vobis, qui mortem vobis ex peccato parastis, quid ab illis fiet?

Verf. 32. *Ducebantur — v. 33. finistris.*

Matthaeus alia quoque scripsit: illa lege et aperte de his etiam inuenies. Nam in euangelio iuxta Matthaeum de domini afflictionibus nullo praetermisso, suaeque serie omnium exacte data est interpretatio.

Verf. 34. *Iesus autem — remitte illis.*

Pro crucifixoribus Iudaeis orans, tanquam homo, compassionis formam hominibus demonstrauit, quam erga illos habere oportet, qui ipsos iniuria afficerent.

Dubitauerunt autem quidam, sumpta hinc occasione. Si enim remissum erat eis peccatum, quomodo postmodum Romanis ob illud ad interuentionem traditi sunt? Quibus nos dicimus, quod non pro omnibus precatio facta est, sed pro his duntaxat, qui nihil mali deinceps perpetraturi erant. Qui vero quum sol obscuraretur, et velum scinderetur, terraque commoueretur, ac petrae finderentur, aliaque signa in resurrectione eius fierent, malitiam addiderunt, et fortuita haec esse

6) Duo haec vocabula omittit Hentenius.

παρὰ τῶν γεννησασῶν αἴ μὴ γεννήσασαι, ὡς μὴ ἀκούουσαι, μηδὲ βλέπουσαι ποικίλας σφαγὰς τέκνων αὐτῶν, ὡσπερ αὐτά.

Verf. 30. Τότε — ἡμᾶς.

Ἀρξόνται ταῦτα λέγειν οἱ Ἰουδαῖοι, μὴ φέροντες τὰ ἀνυπέβλητα δεινὰ, τὰ τε ἀπὸ τῆς πολιορκίας τῶν ῥωμαίων, καὶ τοῦ λοιμοῦ, καὶ τῆς ἐμφυλίου στάσεως.

Verf. 31. Ὅτι εἰ — γένηται;

Εἰ ἐν ἐμοὶ τῷ ζῶντι θείαν ἔχοντι ταῦτα ποιούσιν οἱ ῥωμαῖοι, παρορμηθέντες ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, ἐν ὑμῖν, τοῖς νέκρωσιν ἐξ ἁμαρτίας κεκτημένοις, τί γένηται παρ' αὐτῶν;

Verf. 32. Ἦγοντο — v. 33. ἀρισερῶν.

Ὁ δὲ ματθαῖος καὶ ἕτερα ἐγράψε, καὶ ἀνάγνωθι καὶ κείνα, καὶ πάντως εὐρήσεις καὶ περὶ τούτων. ἐν τῷ κατὰ ματθαῖον γὰρ τὰ περὶ τῶν δεσποτικῶν παθημάτων ἀπαρλείπτως καὶ ἀκριβῶς κατ' εἰρμόν ἠερμηνεύθησαν.

Verf. 34. Ὁ δὲ ἰησοῦς — ἀφες αὐτοῖς.

ὑπὲρ τῶν σαυρωσάντων Ἰουδαίων προσευξάμενος, ὡς ἄνθρωπος, ὑπέδειξε τοῖς ἀνθρώποις τύπον τῆς εἰς τοὺς ἀδικήσαντας συμπαθείας.

Ἠπύρησαν δὲ τινες, ὅτι ἐὰν ἀφείδη αὐτοῖς ἡ ἁμαρτία, πῶς δι' αὐτὴν ὑπερον παρεδόθησαν τοῖς ῥωμαίοις εἰς πανωλεθρίαν; πρὸς οὗς λέγομεν, ὅτι οὐχ ὑπὲρ πάντων ἡ προσευχὴ γέγονεν, ἀλλ' ὑπὲρ μόνων τῶν περαιτέρω μηδὲν τι κακουργησάντων. ὅσοι δὲ μετὰ τοῦτο, τοῦ ἡλίου σκοτιθέντος, καὶ τοῦ καταπετίσματος σχιδέντος, καὶ τῆς γῆς σειδείσης, καὶ τῶν πετρῶν σχιδεισῶν, καὶ τῶν ἄλλων σημείων τῶν κατὰ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ τελεωθέντων, προσέθεντο τῇ πονηρίᾳ, καὶ
τυχηρᾷ

esse cogitantes, diuinae resurrectioni calumniam maligne struxerunt: non pro his orauit, ideo etiam hi omnino traditi sunt inimicis.

Verf. 34. *Non enim — faciunt.*

Inuidia videlicet temulenti. Quidam vero dicunt, quod non pro Iudaeis, sed pro Romanis militibus, qui in crucifixione subministrabant, orationem fecerit: hi enim ignorabant, quae de ipso lex ac prophetae praedixerant.

Confidera autem, quod dicendo in praecedentibus, Pater mi, si non potest hoc poculum transire a me, fiat voluntas tua, videtur caedes filii secundum patris fieri voluntatem: nunc vero, quum dicat, Pater, remitte illis, videtur contra illius fieri voluntatem: neque enim alias iram ipsius mitigaret, quam contra homicidas habebat. Quid ergo dicendum est? Quod in se quidem inuoluntaria erat, propter nostram tamen salutem erat voluntaria. Quemadmodum et strenui militis plagas, in se consideratas acerbis ducimus, propter strenuitatem tamen, quam aduersus inimicos ostendit, dicimus esse suaues.

Verf. 34. *Diuidentes — v. 35. spectans.*

Praedicto euangelii iuxta Matthaeum capite quare dicti illius interpretationem, Quumque crucifixissent eum, diuiserunt vestimenta eius sortem mittentes: vbi pulchrae datae sunt solutiones, ad quaestiones quae responsionem merentur.

Verf. 35. *Et deridebant — v. 37. teipsum.*

Matthaeus vero dicit, Qui autem praeteribant, conuicia iaciebant in eum, et caetera, vbi latius dictum est. Similiter autem et de aceto ac felle
vinoque

τυχηρὰ ταῦτα λογισάμενοι, κακῶθως ἔσυκο-
φάντησαν τὴν θεῖαν ἀνάστασιν, οὐχ ὑπὲρ τούτων
προσηύξατο. διὸ καὶ οὗτοι πάντως παρεδόθησαν
τοῖς ἔχθροῖς.

Verf. 34. Ὅου γὰρ — ποιούσι.

Τῷ φθόνῳ μεθύοντες. τινὲς δὲ φάσιν· ὡς οὐχ
ὑπὲρ τῶν ἰουδαίων, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν ὑπηρετησάν-
των τῇ σαυρώσει αὐτοῦ βωμαίων σρετιωτῶν τὴν
προσευχὴν ἐποιήσατο. οὗτοι γὰρ παντάπασιν
ἠγνύουν, ὅσα περὶ αὐτοῦ προανεφώνησεν ὁ νόμος
καὶ οἱ προφῆται.

Θεώρησον δὲ, ὅτι ὀπίσω μὲν εἰπόντος· πᾶ-
τερ^{k)} μου, εἶ⁷⁾ οὐ δύναται τοῦτο τὸ ποτήριον ^{ix)} Matt. 26, 42.
παρελθεῖν ἀπ' ἐμοῦ, γενηθήτω τὸ θέλημά σου·
θελητὴ τῷ πατρὶ φαίνεται ἡ σφαγὴ τοῦ υἱοῦ·
ἐνταῦθα δὲ λέγοντος· πάτερ, ἄφες αὐτοῖς, ἀθέ-
λητος· οὐ γὰρ ἂν ἐξεμελίσσετο τὴν ἐκείνου κατὰ
τῶν μισθῶν ὀργὴν. τί οὖν ἔσιν εἰπεῖν; ὅτι καθ'
ἑαυτὴν μὲν ἀθέλητος ἦν· διὰ δὲ τὴν ἡμετέραν σω-
τηριαν θελητὴ. καθάπερ καὶ τὰς ἀριστείας πλη-
γὰς καθ' ἑαυτὰς μὲν ἀηδεῖς ἠγούμεθα· διὰ δὲ
τὴν κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἀνδραγαδίαν, ἠδέϊας.

Verf. 34. Διαμεριζόμενοι — v. 35. Θεωρῶν.

Ἐν τῷ προδιαληφθέντι κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ
ματθαῖον ζήτησον τὴν ἐξήγησιν τοῦ· σαυρώσαν-
τες^{l)} δὲ αὐτὸν, διεμερίσαντο τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, ¹⁾ Matt. 27, 35.
βάλλοντες κλῆρον· ἐνθα λύσεις ἀνεγρέψασαν
χαρίεσσα⁸⁾ ζητημάτων ἀξιολόγων.

Verf. 35. Ἐξεμυκτήριζον δὲ — v. 37. σεαυτόν.

Ματθαῖος δὲ φησιν· οἱ δὲ^{m)} παραπορευόμενοι ^{m)} Matt. 27, 39.
ἐβλάσφημον αὐτὸν, καὶ τὰ ἐξῆς, ἐνθα πλα-
τύτερον εἴρηται. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τοῦ ὄξους καὶ
της

⁸⁾ χαρίεσσα. Codex vterque.

vinoque myrrhato, in illo capite ad verbum elucidatum est.

Verf. 38. *Erat autem — Iudaeorum.*

In eo capite etiam de his exacte dissertum est, vbi dicitur: Et imposuerunt super caput eius causam ipsius scriptam: Hic est Iesus rex Iudaeorum.

Cap. LXXXI. De latronis poenitentia.

Verf. 39. *Vnus — v. 41. gessit.*

Rurfus in illo ait Matthaeus: Id ipsum autem et latrones, qui crucifixi erant cum eo, exprobrabant ei: vbi pulchras proposuimus ambiguitatum solutiones. Damnationem autem nunc vocat, iudicium et crucis condemnationem.

Verf. 42. *Et — tuum.*

Quod supra mundanum est. Nam verisimile est, eum quoque audiuisse de sermone, quem ad Pilatum dixerat, Regnum meum non est ex hoc mundo.

Verf. 43. *Et — paradiso.*

Quomodo petente latrone sui memoriam in regno saluatoris assequi, ipse aliud quiddam, quod supra id erat, promisit, conuersationem videlicet in paradiso? Quia latro ignorans, quod esset eius regnum, non ad determinatum aliquid et cognitum fecerat petitionem. Sed solum per huiusmodi petitionem precabatur, vt bonum aliquod consequeretur. Christus vero, sciens eius intentionem, promisit, quod illi omnium optatissimum videbatur. Nouerat enim latro paradysum e doctrina Mosaica: et tunc quidem dedit ei conuersationem in paradiso, tanquam arrabonem regni sui, quod

τῆς χολῆς, καὶ τοῦ ἐσμυρτισμένου οἴνου ἐν ἐκείνῳ τῷ κεφαλαίῳ κατὰ λόγον διασσεσάφηται.

Verf. 38. Ἦν δὲ — Ἰουδαίων.

Ἐν τῷ τοιοῦτῳ κεφαλαίῳ καὶ περὶ τούτων ἠκριβολόγηται, ἔνθα κείται τό· καὶ^{η)} ἐπέθηκαν ἐπά-^{η)} Matt. 27, 37. νῶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ τὴν αἰτίαν αὐτοῦ γεγραμμένην· οὗτός ἐστιν ἰησοῦς ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων.

ΚεΦ. ΠΑ. Περὶ τοῦ μετανοήσαντος λησοῦ.

Verf. 39. Εἰς — v. 41. ἔπραξε.

Πάλιν ὁ ματθαῖος ἐν τῷ τοιοῦτῳ κεφαλαίῳ Φησί τὸ δ' αὐτό^{ο)} καὶ οἱ λησαὶ οἱ συσαυρωθέντες^{ο)} Matt. 27, 44. αὐτῷ ὠνείδιζον αὐτόν. ἔνθα καὶ τὴν λύσιν καλῶς ἔχουσαν ἐξεθέμεθα. κρίμα δὲ νῦν λέγει, τὴν καταδίκην τὴν διὰ τοῦ σαυροῦ.

Verf. 42. Καὶ — σου.

Τῇ ὑπερκοσμίῳ. εἰκὸς γὰρ, αὐτόν μαθεῖν καὶ τοὺς λόγον, ὃν εἶπε πρὸς πιλάτον· ὅτι^{ρ)} ἡ βασι-^{ρ)} Io. 18, 36. λεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἐστὶν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου.

Verf. 43. Καὶ — παραδείσω.

Πῶς αἰτησαμένῳ τῷ ληστῇ μνήμης τυχεῖν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ σωτῆρος, αὐτὸς ἕτερόν τι παρ' αὐτὴν ἐπηγγείλατο, τὴν ἐν τῷ παραδείσῳ διατριβὴν; διότι ὁ μὲν ληστὴς ἀγνοῶν, τίς ἐστὶν ἡ βασιλεία αὐτοῦ, οὐ πρὸς ὠρισμένον τι καὶ γνωρίμον ἐποιήσατο τὴν αἴτησιν, ἀλλὰ διὰ τῆς τοιαύτης αἰτήσεως μόνον ἰκέτευσε τυχεῖν τινος ἀγαθοῦ· ὁ δὲ χριστὸς, εἰδὼς τὸν σκοπὸν αὐτοῦ, ἐπηγγείλατο τὸ δοκοῦν ἐκείνῳ τῶν ὅλων ἐρασιμώτερον. ἐγίνωσκε γὰρ ὁ ληστὴς τὸν παράδεισον ἐκ τῆς μωσαϊκῆς διδασκαλίας, καὶ τότε μὲν ἔδωκεν αὐτῷ τὴν ἐν τῷ παραδείσῳ διαγωγὴν, ἀρραβῶνα τῆς βα-

quod est fruitio ineffabilium ac aeternorum bonorum, quae oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt. Nondum enim quispiam iustorum accepit promissionem, veluti magnus docuit Paulus. Postmodum vero et hoc tradet regnum, tempore vniuersalis retributionis.

Sed quomodo dixit, Hodie mecum eris in paradiso? Quia tanquam Deus, qui replet vniuersa, vbique simul erat, et in sepulchro, et in inferno, et in paradiso, et in coelo.

Verf. 44. *Erat* — v. 45. *fol.*

De hoc quaere praedicto iuxta Matthaeum capite.

Verf. 45. *Et* — *medium.*

Ibi quoque de hoc inuenies.

Verf. 46. *Et* — *expirauit.*

Similiter etiam ibi de his dictum est, vbi habetur, Iesus autem, quum iterum clamasset voce magna, emisit spiritum. Et hoc nobis effecit dominus, ne deinceps iustorum animae descenderent in infernum, sed magis ad Deum ascenderent. Nam per manus Dei intelligimus Deum ipsum. Ait autem et Apostolus: Qui patiuntur secundum Dei voluntatem, fidei creatori commendent animas suas. Primum vero ad Deum ascendit anima Iesu: deinde ad inferos descendit, vt animas, quae ibi detinebantur, liberaret. Verum, quo pacto dixit Mariae post resurrectionem, Nondum ascendi ad patrem meum? Quia tunc corpore nondum ascenderat.

Verf. 47.

9) Inclusa exciderunt. A.

1) *ως*; ergo omittit, A. B.

Verf. 47. *Videns* — v. 48. *reuertebantur.*

Quaere praedicto euangelii iuxta Matthaeum capite, vbi dicitur, Centurio autem et qui cum eo erant seruantes Iesum et caetera. Nam ibi haec quoque declarata sunt.

Verf. 49. *Stabant* — *haec.*

Consequenter etiam ibi de his dictum est.

Cap. LXXXII. De petitione corporis domini.

Verf. 50. *Et* — v. 53. *positus.*

Etiam de his omnibus ad verbum disputatum est sexagesimo octauo iuxta Matthaeum capite.

Verf. 54. *Et* — *illucescebat.*

Splendefcebat, oriebatur.

Verf. 55. *Subsequuntae* — v. 56. *unguenta.*

Ibi quoque horum facta est mentio in illius loci enarratione, quo dicitur, Erat autem ibi Maria Magdalene, et altera Maria, sedentes ex aduerso sepulchri.

Verf. 56. *Et* — Cap. XXIV. v. 1. *cum ipsis.*

Quaere apud Matthaeum dictum illud: Vespera autem sabbathorum, quae lucefcit in vnum sabbathorum, et caetera, et lege illius interpretationem, ac praeterea illa, quae sequuntur, et omnia euangelistarum dicta ab hoc loco inuenies consonantiae causa proposita ac declarata.

Verf. 2.

²⁾ τὸν σεισμὸν καὶ, omittunt etiam in contextu apud Matthaeum loco laudato. Ex Chrystostomo nihil efficitur. Is enim Tom. VII. p. 826. E. Lucam potius, quam Matthaeum explicat.

Verf. 47. Ἰδῶν — v. 48. ὑπέσρεφον.

Ζήτησον ἐν τῷ εἰρημένῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον τό· ὁ δὲ *) ἑκατόνταρχος καὶ οἱ μετ' αὐτοῦx) Matt. 27, 51; τηροῦντες τὸν ἰησοῦν, ἰδόντες²⁾ τὰ γενόμενα, ἐφοβήθησαν σφόδρα, καὶ τὰ ἐξῆς. καὶ ἀνάγνωθι τὴν ἐξήγησιν αὐτῶν. ἐν ἐκείνῃ γὰρ καὶ ταῦτα διηρμηνεύθησαν.

Verf. 49. Ἐισηύκισαν — ταῦτα.

Ἀκολουθῶς ἐκεῖ καὶ περὶ τούτων εἴρηται.

Κεφ. ΠΒ. Περὶ τῆς αἰτήσεως τοῦ κυριακοῦ σώματος.

Verf. 50. Καὶ — v. 53. κείμενος.

Καὶ περὶ τούτων πάντων διελήφθη κατὰ λόγον ἐν τῷ ἐξηκοστῷ ὀγδόῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον.

Verf. 54. Καὶ — ἐπέφωσκεν.

Ἐπέφαινε, ἐπήυγαζεν, ἐπανέτελλε.

Verf. 55. Κατακολουθήσασαι — v. 56. μύρα.

Ἐκεῖ καὶ ταῦτα ἐμνημονεύθησαν, ἐν τῇ ἐξηγήσει τοῦ ἦν δὲ ἐκεῖ μαρία^{γ)} ἢ μαγδαληνῆ, καὶ ἡ ἄλλ. γ) Matt. 27, 61. ἡ μαρία, καθήμεναι ἀπέναντι τοῦ τάφου.

Verf. 56. Καὶ τὸ — Cap. XXIV. v. 1.

σὺν αὐταῖς.

Ζήτητον παρὰ τῷ ματθαίῳ τό· ὄψε^{z)} σαββά- z) Matt. 28, 1. των, τῇ ἐπιφωσκούσῃ εἰς μίαν σαββάτων, ἦλθε μαρία ἢ μαγδαληνῆ καὶ ἡ ἄλλη μαρία, θεωρήσαι τὸν τάφον. καὶ ἀνάγνωθι τὴν ἐξήγησιν αὐτοῦ. καὶ μὴν καὶ τὰς ἐφεξῆς, καὶ εὐρήσεις ὅλων τῶν εὐαγγελιστῶν τὰ ἐντεῦθεν ρητὰ παρατεθειμένα. συμφωνίας ἔνεκεν, καὶ ἡρμηνευμένα.

Verf. 2. *Inuenerunt* — v. 8. *illius.*

Ibi etiam haec, vt diximus, proposita sunt, et data est interpretatio, vbi habetur, Ecce dixi vobis.

Verf. 9. *Et reuersae* — v. 11. *ipsis.*

Similiter et haec proposita sunt ac declarata, vbi habetur: Illi autem sumtis pecuniis fecerunt, sicut edocti erant.

Verf. 12. *Petrus vero* — *monumentum.*

Quum caeteris prudentior esset ac feruentior, non sustinuit.

Verf. 12. *Quumque prospexisset* — *sola.*

Linteamina dicit funeralia, sindonem videlicet.

Verf. 12. *Et* — *seipsum.*

Ad suum diuersorium. Nam et Iohannes de Petro ac seipso ait, Abierunt ergo rursus ad seipsum discipuli.

Verf. 12. *Admirans, quod factum erat.*

Intellexit enim, non esse transpositum, siquidem alioqui fuisset cum linteaminibus transpositum. Apparet ergo, quod tertio venerit Petrus ad monumentum: primum quidem solus: postmodum vero cum Iohanne, prout ipse Iohannes scripsit. Quum autem reuersi essent, rursus coactus est solus currere: neque enim hunc sustinere permisit amoris vehementia, intensumque desiderium, quo praeceptori primus inter alios discipulos optabat occurrere, et negationis perfectam accipere veniam: quando etiam apparuit illi dominus, veluti in sequentibus inueniemus. Trina ergo vice ad sepulchrum accedens, trinam curauit negationem.

Verf. 2. Εὐρον — v. 8. αὐτεῦ.

Ἐκεῖ καὶ ταῦτα, ὡς ἔφημεν, παρατέθειται, καὶ ἠρμηνευται, ἔνθα κεῖται τό· ἰδοῦ, ^{a)} εἶπον ^{a)} Matt. 23, 7 ὑμῖν.

Verf. 9. Καὶ ὑποσρέψασαι — v. 11. αὐταῖς.

Ὅμοιος καὶ ταῦτα παρατέθειται καὶ ἠρμηνευται, ἔνθα κεῖται τό· οἱ ^{b)} δὲ λαβύτες τὰ ἀργύ- ^{b)} Matt. 23, 15 ρία ἐποίησαν, ὡς ἐδιδάχθησαν.

Verf. 12. Ὁ δὲ πέτρος — μνημεῖον.

Συνετώτερος ἂν τῶν ἄλλων οὐκ ἔκαρτέρησε. D

Verf. 12. Καὶ παρακύψας — μόνα. HISTD

Ὁ θόνια λέγει, τὰ ἐντάφια, τὴν σινδόνα.

Verf. 12. Καὶ — ἑαυτόν. D

Πρὸς τὴν ἑαυτοῦ διαγωγὴν. Φησὶ γὰρ καὶ ἰωάννης περὶ τε πέτρου καὶ ἑαυτοῦ ἀπῆλθον οὖν ^{c)} ^{c)} Io. 20, 10 πάλιν πρὸς ἑαυτοὺς οἱ μαθηταί.

Verf. 12. Θαυμάζων τὸ γεγονός.

Συνῆκε γὰρ, ὅτι οὐ μετετέθη. ἢ γὰρ ἂν μετὰ τῶν ὀθονίων μετετέθη. Φαίνεται τοίνυν, ὅτι ἐκ τρίτου ἀπῆλθεν ἐπὶ τὸ μνημεῖον ὁ πέτρος· οὖν μὲν μόνος· ὑπερον δὲ, μετὰ τοῦ ἰωάννου, ὡς αὐτὸς ὁ ἰωάννης ἔγραψεν· ἐπανελθόντων δὲ, μόνος αὐθις ἠναγκάσθη δραμεῖν. οὐ γὰρ ἔα τούτων ὑπομένειν ἢ σφοδρότης τοῦ φίλτρου, καὶ τὸ λίαν βούλεσθαι πρὸ τῶν ἄλλων μαθητῶν ἐντυχεῖν τῷ διδασκάλῳ, καὶ συγγνώμην τῆς ἀρνήσεως ἐντελεστέραν λαβεῖν, ὅτε καὶ ἄφθι αὐτῷ ὁ κύριος, ὡς προϊόντες εὐρήσομεν. τρεῖς οὖν ἀπελθὼν, τὸ τριπλοῦν κἀντεῦθεν τῆς ἀρνήσεως ἐδεράπευσσε.

Cap. LXXXIII. De Cleopa.

Vers. 13. *Et ecce — Emaus.*

Ultimo capite euangelii secundum Marcum quare, ubi ponitur, Post haec autem duobus ex ipsis ambulatibus, apparuit in alia forma euntibus, et caetera: et lege illorum enarrationem; con-
ducit enim ad proposita Lucae verba. Dixit autem, Ex illis, hoc est, simpliciter ex omnibus illis.

Vers. 14. *Et — his.*

De cruce signisque horrendis, quae tunc facta erant, de sepulchro et his, quae a mulieribus renuntiata fuerant, ac de resurrectione domini.

Vers. 15. *Et — illis.*

Conquisitionem vocat indaginem, puta: Quomodo, quum talis esset, huiusmodi passus est? et quomodo, quum mortuus ac sepultus esset, resurrexit?

Vers. 16. *Oculi vero — eum.*

In hoc solum tenebantur, ne eum agnoscerent.

Vers. 17. *Dixit — tristes?*

Confertis siue obiicitis et inquiritis,

Vers. 18. *Respondens — diebus illis?*

Cognito ex voce et habitu, quod et ipse Iudaeus esset, improperant, non quod solus ipse diuersaretur Ierosolymis, sed quod solus ignoraret, quae omnibus ibi diuersantibus nota erant: et increpando dicunt, Tu solus ex omnibus, qui Ierosolymis habi-

3) Ita vterque, pro ἀντιτίθετε. Vulgo tantum τίθεσσι notant Grammatici.

4) τὴν, A.

ΚεΦ. ΠΓ. Περὶ τοῦ κλοπα̃.

Verf. 13. Καὶ ἰδοὺ — ἐμμαούς.

Ἐν τῷ τελευταίῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ μάρκον ζήτησον τὸ μετα^{d)} δὲ ταῦτα δυσὶν ἐξ αὐτῶν περιπατοῦσιν ἐφανερώθη ἐν ἑτέρᾳ μορφῇ, πορευομένοις εἰς ἀγρὸν, καὶ τὰ ἐξῆς. καὶ ἀνάγνωσι τὴν ἐξήγησιν αὐτῶν, χρησιμέυσαν εἰς τὰ προκείμενα ρητὰ τοῦ λουκᾶ. ἐξ αὐτῶν δὲ εἶπεν ἀπλῶς, ἤγουν, ἐκ τῶν ὅλων μαθητῶν.

d) Marc. 16, 12.

Verf. 14. Καὶ — τούτων.

Περὶ τε τοῦ σαυροῦ, καὶ τῶν τηνικαῦτα φοβερῶν σημείων, καὶ τῆς ταφῆς, καὶ τῶν ἀπαγγελθέντων ὑπὸ τῶν γυναικῶν περὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ κυρίου.

Verf. 15. Καὶ — αὐτοῖς.

Συζήτησιν λέγει, τὴν ἐξέτασιν, οἷον, πῶς τοιοῦτος ἀνὴρ, τοιαῦτα πέπονθε, καὶ πῶς ἀποθανόντων ἀνέστη;

Verf. 16. Ὅτι δὲ ὀφθαλμοὶ — αὐτόν.

Ἐκρατοῦντο εἰς τοῦτο μόνον, τὸ μὴ ἐπιγινῶναι αὐτόν.

Verf. 17. Εἶπε — σκυθῶποι;

Ἀντιβάλλετε, ἤγουν, ἀντιτιθέατε³⁾ ἢ ἐξετάζετε.

Verf. 18. Ἀποκριθεὶς — ἡμέραις ταύταις;

Ἀπὸ τε τῆς φωνῆς καὶ τῆς σολῆς γνόντες, ὅτι ἰουδαῖος καὶ αὐτός ἐστιν, ὀνειδίζουσιν, οὐχ ὡς μόνον παροικούντα τῇ⁴⁾ ἱερουσαλήμ, ἀλλ' ὡς μόνον ἀγνοοῦντα τὰ πᾶσι τοῖς παροικοῦσιν ἐγνωσμένα, καὶ φασὶν ἐπιπληκτικῶς· σὺ μόνος ἐκ πάντων τῶν παροικούντων τῇ ἱερουσαλήμ, παροικεῖς ἱερουσαλήμ.

σαλήμ.

habitant, diuersaris in Ierusalem ignorans, quae in ea facta sunt his diebus?

Verf. 19. *Et — Quae?*

Ignorantiam fingit, vt etiam ex ore illorum audiat, quae a corde eorum cognoscebat, et ita obiurget ac increpet illos.

Verf. 19. *At illi — populo.*

Virum prophetam illum fuisse opinabantur, imperfecta adhuc fide. Per opus itaque signa intellige: per sermonem vero, doctrinas.

Verf. 20. *Quomodo — eum.*

Hoc in loco *κρίμα*, iudicium, capitur pro condemnatione.

Verf. 21. *Nos — Israel.*

Sperabamus, quod ipse esset redemptor noster, qui a scripturis annuntiabatur.

Verf. 21. *Atqui — facta sunt.*

Cum his omnibus, hoc est, factis his omnibus.

Verf. 22. *Sed et — v. 23. viuere.*

Mulieres quaedam ex nobis, siue nostrae, aut fideles, sicut et nos. Dicit autem illas, quae cum Maria Magdalene erant, et ipsam Magdalenen. Attonitos, inquit, nos reddiderunt, vtpote incredibilia asseuerantes.

Verf. 24. *Et — monumentum.*

Petrus videlicet et Iohannes, vt praediximus.

Verf. 24. *Et — viderunt.*

Ita inuenerunt, hoc est, non inuenerunt corpus eius.

Verf. 25.

σαλήμ, μὴ γινώσκων τὰ γινόμενα³) ἐν ταῖς ἡμέ-
ραις ταύταις;

Verf. 19. Καὶ — ποῖα;

Προσποιεῖται ἄγνοιαν, ἵνα καὶ διὰ σώματος αὐ-
τῶν ἀκούσῃ, ἀδιὰ τῆς καρδίας αὐτῶν ἐγνώσκῃ,
καὶ οὕτως ὀνειδίσῃ, καὶ ἐπιπλήξῃ αὐτοῖς.

Verf. 19. Ὅι δὲ — λαοῦ.

Ἄνδρα προφήτην αὐτὸν εἶναι ὑπελάμβανον, ἀτε-
λῆ πίστιν ἔτι ἔχοντες. ἔργον μὲν οὖν νόει, τὰ ση-
μεῖα λόγον δὲ, τὰς διδασκαλίας.

Verf. 20. Ὅπως — αὐτόν.

Ἔις καταδίκην θανάτου.

Verf. 21. Ἡμεῖς — Ἰσραήλ.

Ἡλπίζομεν, αὐτὸν εἶναι τὸν ὑπὸ τῶν γραφῶν
κατάγγελλόμενον λυτρωτὴν ἡμῶν· νῦν δὲ οὕτως
ἀποθανόντα ἀπηλπίσαμεν.

Verf. 21. Ἀλλά γε — ἐγένετο.

Σὺν πᾶσι τούτοις, ἀντὶ τοῦ, πάντων τούτων
γενομένων.

Verf. 22. Ἀλλά καὶ — v. 23. ζῆν.

Γυναῖκες τινες ἐξ ἡμῶν, ἤγουν, ἡμέτερα, ἢ ὡς
ἡμεῖς πιστάί. λέγει δὲ τὰς περὶ μαρίαν τὴν μαγδα-
ληνήν. ἐξέστησαν δὲ ἡμᾶς, ὡς ἀπίστα διίσχυρι-
ζόμεναί.

Verf. 24. Καὶ — μνημεῖον.

Πέτρος καὶ ἰωάννης, ὡς προειρήκαμεν.

Verf. 24. Καὶ — εἶδον.

Ἐῤῥον οὕτω, τουτέστιν, οὐχ εῤῥον τὸ σῶμα
αὐτοῦ.

Verf. 25.

Verf. 25. *Et — prophetae.*

Insensatos illos dixit, tacite ad sui cognitionem excitans: Tardos vero corde, utpote tardos ad credendum ea, quae prophetae loquuti fuerant de morte et resurrectione ipsius.

Verf. 26. *Nonne — suam?*

Haec, quae videlicet loquuti fuerant prophetae. Gloriam suam, quae videlicet suae erat diuinitatis. Est autem interrogatorius sermo.

Verf. 27. *Et — ipso.*

A Mose siue a Mosaicis libris.

Verf. 28. *Et — ibant.*

Quo ibant.

Verf. 28. *Et — ire.*

Simulabat, se longius ire, tanquam vulgaris comes fuisset itineris.

Verf. 29. *Et — dies.*

Inclinatus est ad occasum.

Verf. 29. *Et — v. 31. eum.*

Quum vidissent assuetam ac cognitam panis benedictionem: nam tunc permitti sunt, ut eum agnoscerent.

Verf. 31. *Et — illorum.*

Ne amplius tardarent, sed citius ad discipulos reuerterentur: volebat namque eodem die omnibus simul apparere.

Verf. 32. *Et — scripturas?*

Incendebatur, saliebat, mouebatur ac vibrabat.

Verf. 25. Καὶ — προφήται.

Ἀνοήτους μὲν αὐτοὺς⁶⁾ ἀνόμασε, διεγείρων ἡρέμα πρὸς ἐπίγνωσιν αὐτοῦ· βραδεῖς δὲ τῇ καρδίᾳ, ὡς ναυτρῶς εἰς τὸ πιστεύειν ἐπὶ πᾶσιν, οἷς ἐλάλησαν οἱ προφῆται περὶ τε τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ.

Verf. 26. Ὅχι — αὐτοῦ;

Ταῦτα, ἃ ἐλάλησαν οἱ προφῆται· δόξαν δὲ αὐτοῦ, τὴν τῆς θεότητος· κατ' ἐρώτησιν δὲ ὁ λόγος.

Verf. 27. Καὶ — ἑαυτοῦ.

Ἀπὸ μωσέως, ἤγουν, ἀπὸ τῶν μωσαϊκῶν βιβλίων.

Verf. 28. Καὶ — ἐπορεύοντα

Ὅπου ἐπορεύοντο.

Verf. 28. Καὶ — πορεύεσθαι.

Ἐσχηματίζεται πορρωτέρω πορεύεσθαι, ὡς ἀπλῶς συνοδοιπόρος.

Verf. 29. Καὶ — ἡμέρα.

Ἐκλινεν εἰς τὸ δύναι.

Verf. 29. Καὶ — v. 31. αὐτόν.

Ἰδόντων τὴν συνήθη καὶ γνώριμον εὐλογίαν τοῦ ἄρτου· τότε γὰρ συνεχωρήθησαν ἐπίγνωσιν αὐτόν.

Verf. 31. Καὶ — αὐτῶν.

Ἴνα μὴ βραδύνωσιν ἔτι, ἀλλὰ τάχιον ὑποσρέψωσιν εἰς τοὺς μαθητάς· ἐβούλετο γὰρ αὐθημερὸν ἐμφανισθῆναι πᾶσιν αὐτοῖς.

Verf. 32. Καὶ — γραφάς;

Καιομένη, ἤγουν, σφύζουσα, παλλομένη.

Verf. 33.

⁶⁾ αὐτοὺς, abest. Δ.

Verf. 33. — *Et — Ierusalem.*

Surrexerunt eadem hora, non tamen reuerfi sunt eadem hora: nam erat via sexaginta stadiorum. Verifimile est autem, quod declinante sole cucurrerint prae nimio gaudio totum interuallum ad noctem vsque, septem videlicet millia et dimidium, quae in praedictis erant stadiis.

Verf. 33. *Et — illis.*

Qui cum illis erant, puta, septuaginta, aut simpliciter omnes. Sed quomodo dixit, quod inueniunt congregatos undecim? Siquidem Iudas Iscariotes iam abiectus erat: et Thomas tunc praesens non erat. Ait enim Iohannes: Thomas autem vnus ex duodecim, qui cognominabatur Didymus, non erat cum illis, quando venit Iesus. Dicendum est ergo, quod ex quo Matthias aderat, qui loco Iscariotis forte electus est, etiam ipsum iam connumeravit, tanquam cum undecim Apostolis cooptatum.

Verf. 34. *Dicentes — a Simone.*

Quaere rursus ultimo capite euangelii secundum Marcum, vbi dicitur, Post haec autem duobus ex ipsis ambulantes, apparuit in alia effigie, euntibus rus, et caetera: ac lege illorum enarrationem, quae ad praesens dictum plurimum conducit.

Verf. 35. *Et ipsi — v. 36. vobis.*

Consequenter ibi etiam de his inuenies. Considera autem, quod et discedens pacem illis reliquerit, sicut scripsit Iohannes: rursumque rediens pacem tribuit: pacem, inquam, quae et rem et nomen dulce habet.

Verf. 37.

Verf. 33. — Καὶ — ἱερουσαλήμ.

Ἀνέστησαν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ, οὐ μὴν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ὑπέσχεσαν. ἐξήκοντα γὰρ σαδίων ἦν ἡ ὁδός. εἰκὸς δὲ, κλίναντος τοῦ ἡλίου, δραμεῖν αὐτοὺς ὑπὸ περιχαρείας ὅλον τὸ διάστημα μέχρι τῆς νυκτός, εἰς ὀκτώ καὶ ἡμισυ μίλια συμποσούμενων τῶν ἐξήκοντα σαδίων.

Verf. 33. Καὶ — αὐτοῖς.

Σὺν αὐτοῖς ἦσαν, ἢ τινες τῶν ἐβδομήκοντα, ἢ πάντες. ἀλλὰ πῶς εἶπεν, ὅτι εὗρον συνηθροισμένους τοὺς ἑνδεκα, τοῦ Ἰσκαριώτου μὲν ἀποβληθέντος ἤδη, τοῦ Θωμᾶ δὲ μὴ παρόντος τότε; Φησὶ γὰρ ὁ ἰωάννης· Θωμᾶς^{e)} δὲ, εἰς ἐκ τῶν δώδεκα,^{e)} ἰο. 20, 24. ὁ λεγόμενος δίδυμος, οὐκ ἦν μετ' αὐτῶν, ὅτε ἦλθεν ὁ ἰησοῦς. ἔστι τοίνυν εἶπεν, ὅτι ἐπειδὴ ματθίας παρῆν,⁷⁾ ὁ κληρωθεὶς ἀντὶ τοῦ Ἰσκαριώτου, συνηθροίσεν ἤδη καὶ τούτον, ὡς συγκαταψηφισθέντα μετὰ τῶν ἑνδεκα ἀποστόλων.

Verf. 34. Λέγοντας — σίμωνι.

Ζήτησον αὐθις ἐν τῷ τελευταίῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ μάρκον τό· μετά^{f)} δὲ ταῦτα δυτὶν ἐξ αὐτῶν περιπατοῦσιν ἐφανερώθη ἐν ἑτέρᾳ μορφῇ, πορευομένοις εἰς ἀγρόν, καὶ τὰ ἐξῆς· καὶ ἀνάγνωθι τὴν ἐξήγησιν αὐτῶν πᾶντι χρησιμέουσαν τῷ προκειμένῳ ῥητῷ. ^{f) Marc. 16, 12.}

Verf. 35. Καὶ αὐτοὶ — v. 36. ὑμῖν.

Ἐφεξῆς ἐκεῖ καὶ περὶ τούτων εὐρήσεις. ὄρα δὲ, ὅτι καὶ ἀποδημῶν εἰρήνην αὐτοῖς ἀφῆκεν,^{g)} ὡς ὁ ^{g) Io. 14, 27.} ἰωάννης ἔγραψε, καὶ αὐθις ἐπίδημίας, εἰρήνην δίδωσιν· εἰρήνην, τὸ γλυκὺ καὶ πρᾶγμα καὶ ὄνομα.

Verf. 37. *Expauefacti* — v. 38. *vestra?*

Expauefacti, id est, turbati. Cogitationes autem de hoc ascendebant, vtrum videlicet spiritus esset, id quod videbatur, siue spectrum. Ostendit ergo, quod cordium esset cognitor. Deinde aliud quoque dat signum.

Verf. 39. *Videte* — *sum.*

Et quomodo ab his eum cognoscere poterant? Quia clauorum adhuc ferebant foramina.

Verf. 39. *Contrectate* — *habere.*

Contrectate per tactum.

Verf. 40. *Et* — *pedes.*

Iohannes vero ait: Ostendit eis manus et latus suum. Primum siquidem ostendit eis manus et latus, deinde etiam pedes. Nam vterque euangelistarum ex his, quae dixit, ostendit etiam id, quod tacuit, veluti iam cognitum.

Verf. 41. *Adhuc* — *admirantibus.*

Id enim saepenumero fieri solet.

Verf. 41. *Dixit* — v. 43. *comedit.*

Non quod deinceps indigeret, sed ad maiorem fidem, maioremque confirmationem, ne spectrum videretur. Sicut autem supernaturaliter comedit, ita supernaturaliter, quae comederat, digessit. Scire vero oportet, quod quaedam a saluatore dispensatorie facta, non sunt regula ac praescriptio naturae: nullus siquidem alius post corporis immortalitatem cicatrices habebit, aut cibum sumet.

Verf. 44. *Dixit* — *vobiscum.*

Suggestit quoque illis ea, quae praedixerat de se ipso,

Verf. 37. Πτοηθέντες — v. 38. ὑμῶν;

Πτοηθέντες, ἦτοι, ταραχθέντες· διαλογισμοὶ δὲ ἀνέβαινον, περὶ τοῦ εἶναι πνεῦμα τὸ ὀρώμενον, ἦγουν, Φάσμα. ἔδειξεν οὖν, καὶ ὅτι καρδιογνώσης ἐστίν. εἶτα δίδωσι καὶ ἄλλο τεκμήριον.

Verf. 39. Ἴδετε — εἰμι.

Καὶ πῶς ἀπὸ τούτων ἔμελλον αὐτὸν γνωρίζειν; διότι τὰς ἀπὸ τῶν ἡλῶν διατρήσεις ἔφερον ἔτι.

Verf. 39. Ψηλαφήσατε — ἔχοντα.

Ψηλαφήσατε δι' ἐπαφῆς.

Verf. 40. Καὶ — πόδας.

Ἰωάννης δὲ φησὶν ὅτι ἔδειξεν^{h)} αὐτοῖς τὰς χεῖρας καὶ τὴν πλευρὰν αὐτοῦ. πρῶτον μὲν γὰρ ἔδειξε τὰς χεῖρας καὶ τὴν πλευρὰν, εἶτα τοὺς πόδας. ἐκάτερος δὲ τῶν εὐαγγελιστῶν, ἀφ' ὧν εἶπεν, ἐνέφηγε καὶ τὸ παρασειωπημένον, ὡς ἡδὴ γνώριμον.

Verf. 41. Ἔτι — θαυμαζόντων.

Ἐιωθε γὰρ τοῦτο πολλάκις γίνεσθαι.

Verf. 41. Εἶπεν — v. 43. ἔφαγεν.

Οὐχ ὡς ἔτι δεόμενος τροφῆς, ἀλλὰ πρὸς πλείονα πίσειν, καὶ βεβαιότεραν ἀπόδειξιν τοῦ μὴ δοκεῖν Φάσμα.^{g)} ὥσπερ δὲ ὑπερφυῶς ἔφαγεν, οὕτω καὶ ὑπερφυῶς ἀνάλωσεν, ἅπερ ἔφαγε. χρεὶ δὲ γινώσκειν, ὅτι τὰ κατ' οἰκονομίαν τινὰ γινόμενα^{g)} ὑπὸ τοῦ σατῆρος οὐκ εἰσὶ κανῶν καὶ ὄρος τῆς φύσεως· οὐδεὶς γὰρ ἕτερος μετὰ τὴν ἀφθαρσίαν τοῦ σώματος ὀτειλὰς ἔξει, ἢ βρῶσιν προσήσεται.

Verf. 44. Εἶπε — σὺν ὑμῖν.

Ἀναμιμνήσκει αὐτοὺς καὶ ὧν προέλεγε περὶ ἑαυτοῦ,

ipso, ut etiam hinc agnoscant, quod ipse sit. Hi sunt, inquit, sermones, quos loquutus sum ad vos, quum adhuc essem vobiscum. Hi, quales?

Verf. 44. *Quod — v. 47. Ierosolymis.*

In praedicando videlicet.

Verf. 48. *Vos — horum.*

Passionis ac resurrectionis, totiusque meae dispensationis.

Verf. 49. *Et — vos.*

Patris sui promissum vocat, spiritus sancti in specie ignitarum linguarum descensionem: nam hanc promissit per prophetam Ioël, qui dixit: Et erit in diebus illis nouissimis, ait dominus omnipotens, Effundo de spiritu meo super omnem carnem: praecipue videlicet Apostolicam.

Verf. 49. *Vos — alto.*

Conuersamini simul Ierosolymis, non separati propter imbecillitatem, qua adhuc tenemini, et timorem vestrum, quoad usque induamini in modum armaturae, virtute ex alto coelo, vel alta diuinitate per praedictam spiritus sancti descensionem.

Verf. 50. *Eduxit — Bethaniam.*

Non tunc, sed quadragesimo die post resurrectionem: nam, quae interim facta sunt, praetermittit euangelista.

Verf. 50. *Et — v. 51. coelum.*

Suscipiente illum nube, veluti scripsit praesens euangelista libro Apostolicarum actionum.

Verf. 52.

τοῦ, ἵνα κἀντεῦθεν γνοῖεν, ὅτι αὐτός ἐστιν. οὗτοι, Φησιν, εἰσὶν οἱ λόγοι, οὓς ἐλάλησα πρὸς ὑμᾶς, ἔτι ἂν σὺν ὑμῖν. οὗτοι ποῖοι;

Verf. 44. Ὅτι — v. 47. ἱερουσαλήμ.

Ἀρξάμενον, τὸ κηρυχθῆναι, δηλονότι.

Verf. 48. Ὑμεῖς — τούτων.

Τοῦ πάθους, καὶ τῆς ἀναστάσεως, καὶ τῆς ὅλης οἰκονομίας μου.

Verf. 49. Καὶ — ὑμᾶς.

Ἐπαγγελίαν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ λέγει, τὴν ἐν εἴδει πυρίνων γλωσσῶν ἐπιφοίτησιν τοῦ ἁγίου πνεύματος. ἐπηγγέλατο γὰρ ταύτην διὰ τοῦ προφήτου ἰωὴλ, εἰρηκότος καὶ ἔσαι ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις, λέγει κύριος παντοκράτωρ, ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, δηλαδή, τὴν ἀποστολικὴν προηγουμένην. i) locl. 2, 28.

Verf. 49. Ὑμεῖς — ὕψους.

Διατρίβετε ἐν ἱερουσαλήμ ἀχώρισοι, διὰ τὴν ἔτι ἀδένεια καὶ δειλίαν ὑμῶν, ἕως οὗ ἐνδύσηθε, δίκην πανοπλίας, δύναμιν ἐξ ὕψους, τοῦ οὐρανοῦ, ἢ τῆς θεότητος, διὰ τῆς δηλωθείσης ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος.

Verf. 50. Ἐξήγαγε — Βηθανίαν.

Οὐ τότε, ἀλλ' ἐν τῇ τεσσαρακοστῇ ἡμέρᾳ, μετὰ τὴν ἀνάστασιν. τὰ γὰρ ἐν τῷ μέσῳ παρέδραμεν ἅ εὐαγγελιστής.

Verf. 50. Καὶ — v. 51. οὐρανόν.

Νεφέλης ἢ) ὑπολαβούσης αὐτὸν, ὡς ἡ παρῶν κ) Act. 1, 9. εὐαγγελιστής ἔγραψεν ἐν τῇ βίβλῳ τῶν ἀποστολικῶν πράξεων.

Verf. 52. *Et — magno.*

Propter illius resurrectionem, et propter spem dictae promissionis. In dicto autem libro scriptum est, quod regressi sunt Ierosolyma a monte, qui vocatur Oliuarum. Manifestum ergo est, quod Bethaniae vnitus sit mons Oliuarum.

Verf. 53. *Erantque — Deum.*

Temporibus videlicet, quibus congregari solent: erant semper in templo, quando in eo esse licebat.

Vtinam autem et nos Deum semper laudemus ac benedicamus: et ita finem praesentis vitae iucundum ac beatum inueniamus per Iesum Christum Dominum nostrum. Amen.

Finis

Euangelii secundum Lucam.

Verf. 52. Καὶ — μεγάλης.

Μετὰ χαρᾶς μεγάλης, διὰ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ, καὶ διὰ τὴν ἐλπίδα τῆς εἰρημένης ἐπαγγελίας. ἐν τῇ δηλώσει δὲ βίβλω γέγραπται ὅτι ¹⁾ ὑπέ- 1) Απ. 1, 12.
 σρεψαν εἰς ἱερουσαλήμ ἀπὸ ὄρους τοῦ καλουμένου
 ἔλαιῶνος. δῆλον οὖν, ὅτι ²⁾ προσήνωται τῇ βηθα-
 νία τὸ ὄρος τῶν ἔλαιῶν.

Verf. 53. Καὶ ἦσαν — Θεόν.

⁵ Ἦσαν διὰ παντός ἐν τῷ ἱερῷ, κατὰ τοὺς καιροὺς
 δηλονότι τῶν συνάξεων, ὅτε εἶναι ἐν αὐτῷ ἔξῃν.

Γένοιτο δὲ καὶ ἡμᾶς διὰ παντός αἰνεῖν καὶ εὐ-
 λογεῖν τὸν Θεόν, καὶ οὕτως εὐρεῖν τέλος τῆς
 παρούσης ζωῆς ἡδὺ καὶ μακάριον, ἐν χριστῷ ἰησοῦ
 τῷ κυρίῳ ἡμῶν. ἀμήν.

²⁾ προσήλωται. A. inepte.

Τέλος

τοῦ κατὰ Λουκᾶν Ἐυαγγελίου.

A N O N Y M I
I N T E R P R E T A T I O *)
D V A R V M O D A R V M E V A N -
G E L I I L V C A E .

E X
C O D I C E B I B L . S S . S Y N O D I M O S Q V E N S I S
N V M . C C C X L I V .

Ὡτιδὴ τῆς Θεοτόκου ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν
εὐαγγελίῳ.

Ἐπίγραμμα.

Τίπτεϊς, μαριὰμ, τὸν Θεῶνδρωπον λόγον,
Καὶ μακαρισμῶν ἄλλον ᾠδίνεις **) λόγον,
Τὸν μὲν, δι' αὐτῆς τῆς προῆς τῆς ἐν Θεοῦ,
Τὸν δὲ, πρὸ αὐτῆς τῆς προῆς τῶν ἐγκάτων.

Μεγαλύνει α] ἡ ψυχὴ με τὸν κύριον, καὶ
ἠγαλλίασε β] τὸ πνεῦμά με ἐπὶ τῷ Θεῷ τῷ σω-
τῆρι

*) Diverſa paullulum, ſeu copioſior interpretatio,
Euthymii Zigabeni nomine, legitur Latine in
bibliotheca maxima Patrum Lugd. Vol. XIX.
p. 473. 474.

**) Intelligit haec ipſa, quae ſubiiciuntur: μεγαλύ-
νει κ. τ. λ.

τῆρι με. ὅτι ἐπέβλεψεν γ] ἐπὶ τὴν ταπείνωσιν
 τῆς δόξης αὐτοῦ. ἰδοὺ δ] γὰρ ἀπὸ τῆ νῦν μακα-
 ρισί με πᾶσαι αἱ γενεαί, ὅτι ε] ἐποίησέ μοι με-
 γαλεῖα ὁ δυνατὸς, καὶ ἅγιον τὸ ὄνομα αὐτοῦ.
 καὶ τὸ ἔλεος ς] αὐτῆ, εἰς γενεάν καὶ γενεάν τοῖς
 φοβημένοις αὐτόν. ἐποίησε ζ] κράτος ἐν βραχίονι
 αὐτοῦ. διεσκόρπισεν η] ὑπερηφάνους διανοία καρ-
 δίας αὐτῶν. καθείλε δυνάστας ἀπὸ θρόνων, καὶ
 ὕψωσε ταπεινοὺς. πεινῶντας ἐπέπλησεν ἀγαθῶν,
 καὶ πλετοῦντας ἐξαπέσειλε κενούς. ἀντελάβετο
 θ] ἰσραὴλ παιδὸς αὐτοῦ, μνησθῆναι ι] ἐλέος,
 καθὼς ἐλάλησε πρὸς τοὺς πατέρας ἡμῶν, τῷ
 ἄβρααμ καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ ἕως αἰῶνος.

Σχόλια.

- α] Τουτέστιν, εὐφημίαι καὶ δοξάζει.
 β] Ἐχάρις, Φησὶν, ἡ ψυχὴ μου ἐπὶ τῷ θεῷ τῷ
 σώσαντί με ἀπὸ πάσης παγίδος τοῦ δια-
 βόλου.
 γ] Ἐστὶν ἡ αἰτία τῆς εὐχαριστίας. ταπείνωσιν δὲ
 Φησὶν, τὴν εὐτέλειαν.
 δ] Αἱ τῶν πισεισαντων δηλαδή.
 ε] Ὅτι ἐποίησεν εἰς ἐμὲ μεγάλα καὶ ὑπερφυῖ
 θαύματα ὁ δυνατὸς ποιῆν ταῦτα.
 ς] Καὶ τὸ ἔλεος αὐτοῦ αἰεὶ ἔστιν ἐν τοῖς φοβημένοις
 αὐτόν.
 ζ] Καταλέγει τὰς θείας δυνάμεις, καὶ Φησὶν,
 ἐποίησε νίκος ἀνέλπισον ἐν τῇ δυνάμει αὐτοῦ.
 η] Τοὺς ὑπερηφάνους τῇ διανοίᾳ τῆς ψυχῆς αὐ-
 τῶν, ἡγουν, τοὺς ὑπεραιρομένους ἐν ἑαυτοῖς,
 τοὺς*) οἰηματίας.

Vv 5

θ] Ἐπε-

*) Ab οἴημα, vt τραυματίας, σηματίας ei similia,
 Suidas, οἰηματίας ἐπρημένος.

κης ἀγίας αὐτοῦ. ὄρκον ιε] ὃν ᾤμοσε πρὸς ἀβρα-
 ἄμ τὸν πατέρα ἡμῶν, τῆ δένα ιη] ἡμῶν ἀφόβως ἐκ
 χειρὸς τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν ῥυθέντας λατρεύειν αὐ-
 τῷ ἐν ὁσιότητι καὶ δικαιοσύνῃ ἐνώπιον αὐτοῦ πά-
 σας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς ἡμῶν. καὶ σὺ παιδίον,
 προφήτης ὑψίστου κληθήσῃ. προπερεύσῃ ις] γὰρ
 πρὸ προσώπου κυρίου ἐτοιμάσασθαι ὁδοὺς αὐτοῦ, τῆ
 δούνα ιζ] γνῶσιν σωτηρίας τῷ λαῷ αὐτοῦ, ἐν
 ἀφέσει ιη] ἀμαρτιῶν αὐτῶν. διὰ σπλάγχνα ιδ]
 ἐλέους Θεοῦ ἡμῶν. κ] ἐν οἷς ἐπεσκέψατο ἡμᾶς ἀνα-
 τολὴ ἐξ ὕψους, ἐπιφάναι τοῖς ἐν σκότει καὶ σκιᾷ
 θανάτου καθημένοις, τῆ κατευθύναι κα] τοὺς
 πόδας ἡμῶν εἰς ὁδὸν εἰρήνης.

Σχόλια.

- ια] Διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ ἐπε-
 σκέψατο καὶ ἐλυτρώσατο τῆς τῶν δαιμόνων
 τυραννίδος ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ τὸν λαὸν
 αὐτῆ.
- ιβ] Καὶ ἀνέστησεν ἡμῖν, τῷ λαῷ αὐτοῦ, Βασι-
 λεῖαν καὶ δύναμιν σωτήριον ἐν τῷ οἴκῳ, ἡγουν,
 ἐκ τοῦ οἴκου, τετέσι τοῦ γένους δαυὶδ, τῆ
 δέλα αὐτοῦ. τοῦτο δὲ πεποίηκεν, ὡς ἐπηγ-
 γείλατο διὰ σώματος τῶν ἀγίων τῶν ἔκπα-
 λα προφητῶν. δι' αὐτῶν γὰρ ἐπηγγείλατο
 ἀναστήσειν βασιλέα δυνατόν ἐν οἴκῳ δαυὶδ,
 σωτήρα τοῦ Ἰσραὴλ, ὃς ἐστὶν ἰησοῦς, ὃν αὐτὸς
 Θεὸς λόγος προσείληφε καὶ ἠνώσεν ἐαυτῷ.
 καὶ ὑπόσασιν.
- ιγ] Ἦγειρε δὲ τὸ κέρασ τοῦτο, τὴν βασιλεῖαν
 δηλαδὴ καὶ δύναμιν τὴν σωτήριον, ἐξ ἐχθρῶν
 ἡμῶν σωτηρίαν καὶ λύτρωσιν καὶ ἐκ τῆς ἐξ-
 σίας

σίας καὶ τυραννίδος τῶν μισούντων δαιμόνων.

10] Ἐν τῷ ποιῆσαι ἔλεος μετὰ τῶν πατέρων ἡμῶν, ἤγουν, ἐν τῷ ἐλεῆσαι τοὺς πατέρας ἡμῶν, πρὸς οὓς ἡ ἐπαγγελία τῆς εἰρημένης σωτηρίας ἡμῶν. καὶ δι' ἐκείνους μνηθῆναι ταύτης, ἵνα καὶ τὰς αὐτῶν ψυχὰς ἐκ τῆς τοῦ ἁδὲ ἐλευθερώσῃ φρουρᾶς. διαθήκη δὲ, τὴν ἐπαγγελίαν φησί· μνήμην δὲ αὐτῆς, τὴν περᾶτωσιν.

12] Ἐν τῷ μνηθῆναι τῆς ἐπαγγελίας αὐτοῦ, κατὰ τὸν ὄρκον, ὃν ὤμοσε, τουτέστι κατὰ τὴν βεβαίωσιν, ἣν ἐβεβαίωσε πρὸς ἀβραάμ. τίνος πράγματος βεβαίωσιν; τοῦ δεῖναι ἡμῖν ἀφόβως λατρεύειν ἡμᾶς αὐτῷ ἐν ὁσιότητι καὶ δικαιοσύνῃ ἐνώπιον αὐτοῦ κατὰ πᾶσαν τὴν ζωὴν ἡμῶν. ὑπερβατῶς γὰρ ἀναγνωστῶν. εἶτα τὸ ἐν μέσῳ, ἐκ χειρὸς τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν ῥυθέντας, ἤγουν, μὴ φοβεῖσθαι τὸ κατὰ κριμα τοῦ προπάτορος ἀδάμ, διὰ τὸ λελυτῶσθαι ἡμᾶς τῷ εἰσαγαγόντος αὐτὸ εἰς τὸν κόσμον διαβόλου, καὶ τῆς καταδυναστείας τοῦ ἀνθρώπινου γένους, προβαλλομένους τούτους τὸ δικαίωμα, ὁσιότητα μὲν οὖν λέγει, τὴν εὐσέβειαν· δικαιοσύνην δὲ, τὴν τελειότητα τῶν ἄλλων ἀρετῶν.

15] Μεταβαίνει τῇ προφητεῖᾳ πρὸς τὸν ἑαυτοῦ παῖδα τὸν ἰωάννην. κύριον δὲ ἐνταῦθα, τὸν χριστὸν ὀνομάζει. τὸ δὲ ἐτοιμάσαι τὸν ἰωάννην τὰς ὁδοὺς τοῦ χριστοῦ, τὸ ἀγαγεῖν εἰς τοὺς ἀνθρώπους εἰς ἐπίγνωσιν καὶ πίσιν αὐτοῦ, δι' ἧς εἰσέρχεται ὁ κύριος εἰς τὰς ἀνθρώπων ψυχὰς καὶ ἐνοικεῖ ταύταις καὶ ἔμπεριπατεῖ.

ιζ] Ἐρμηνεύει τὴν ἐτοιμασίαν τῶν τῆ κυρίου ὁδῶν, καὶ Φησὶν, ὥστε διὰ τοῦ κηρύγματος αὐτοῦ οἱ ἀκούοντες γινώσκουσιν ἐνδεῖναι τῷ κατὰ δὴμιουργίαν λαῷ τοῦ χριστοῦ τῆς δι' αὐτοῦ δὴ τοῦ χριστοῦ*) σωτηρίας τῷ κόσμῳ παντί.

ιη] Σωτηρίας, τῆς ἐν ἀφέσει ἁμαρτιῶν αὐτῶν, ἡγουν, τῆς γινομένης ἐν τῷ ἀφεθῆναι καὶ λυθῆναι τὰς ἁμαρτίας τῆς κόσμου.

ιδ] Ἐν ἀφέσει ἁμαρτιῶν, τῇ διὰ σπλάγχνα ἐλέους θεοῦ ἡμῶν, ἥτοι, τῇ διδομένῃ διὰ τὴν συμπάθειαν τῆς ἐλεήμονος θεοῦ, καὶ ἔξ' αὐτῆς διὰ τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων.

κ] Ἐν οἷς σπλάγχνοις, ἡγουν, δι' αὐτῶν σπλάγχνα ἐλέους, ἐπεσκέψατο ἡμᾶς, εἶπουν, ἐπεφοίτησεν εἰς τὸν κόσμον ἡ ἀνατολή τῆς νοητοῦ ἡλίου ἐξ ὑψους τῆς θεότητος, τετέστιν, ὁ νοητὸς ἥλιος ἀνατείλας, ὁ ἔστι, φανερωθεὶς τοῖς ἐν γῆ. τοῦτο γὰρ ἐρμηνεύων Φησὶν, ἐπεσκέψατο ἡμᾶς εἰς τὸ ἐπιφάναι, τετέστιν, ἐπιλάμψαι τοῖς ἀνθρώποις, τοῖς ἐν σκότει τῆς πλάνης μένουσι καὶ τῇ σκιᾷ τῆς θανάτου, ἥτοι, τῇ ἁμαρτίᾳ. σκιᾷ μὲν, ἡγουν, νυκτὶ λεγομένη, ὡς ἀπεσία τῆς φωτός τῶν τῆ κυρίου ἐντολῶν θανάτου δὲ νυκτὶ, διὰ τὸ ἐπάγειν αὐτὴν θάνατον ψυχικόν, ὅς ἐστιν ὁ χωρισμὸς τοῦ θεοῦ, τῆς ζωῆς τῆς ἀληθινῆς.

κα] Ἐπεσκέψατο ἡμᾶς, ἵνα ἐπιφανῆ Φησὶν, ὥστε ἐγείραι τοὺς ἀκινήτως ἐμμένοντα τῇ ἀπιστίᾳ καὶ ἁμαρτίᾳ, δι' ἃν ἡ διάσασις καὶ ὁ χωρισμὸς καὶ ἡ ἐχθρα μετὰ θεοῦ. καὶ κατευσώσω

*) Hic videtur excidisse γεγενημένης, aut simile quid.

δῶσαι τὰς πορείας τῆς πολιτείας ἡμῶν εἰς
 τὴν ὁδὸν τῆς κατὰ Θεὸν εἰρήνης, ἡσυχίας, εἰς
 εὐσέβειαν καὶ ἀρετὴν. αὐτὰ γὰρ ἄγουσιν
 ἡμᾶς εἰς συνέλευσιν καὶ ἔνωσιν καὶ Φιλίωσιν
 μετὰ Θεῶ, ὃ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ
 προσκύνησις, τῷ πατρὶ, λέγω, καὶ τῷ υἱῷ
 καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς
 τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων, ἀμήν.

EVTHYMII ZIGABENI
COMMENTARIUS
IN
QVATVOR EVANGELIA
GRAECE ET LATINE

TEXTVM GRAECVM

NVNQVAM ANTEA EDITVM
AD FIDEM DVORVM CODICVM MEMBRA-
NACEORVM BIBLIOTHECARVM SS,
SYNODI MOSQVENSIS AVCTORIS
AETATE SCRIPTORVM
DILIGENTER RECENSUIT

ET

REPETITA VERSIONE LATINA

IOANNIS HENTENII

SVISQVE ADIECTIS ANIMADVERSIONIBVS

EDIDIT

CHRISTIANVS FRIDER. MATTHAEI

COLLEGIORVM IMPERIALIVM ROSSICORVM
ASSESSOR ET ACADEMIAE VITEMBERG.
GRAECC. LITT. PROFESSOR.

TOMVS III. *Complectens euangelium Ioannis,
animaduersiones I. Hentenii, Editoris, et indicem.*

LIPSIAE 1792.
IMPENSIS WEIDMANNIANIS.

EVTHYMI BILABENDI
COMPARATIVE

QVALYOR EVANTILLA

GLACE WILKINSE

TEXTUM BRACON

MT. GUYA WEST VIRGINIA

THE BIRD STATION, ORIGINAL SPECIMENS

PREPARED BY WILLIAM B. GIBBS

OF THE BUREAU OF BIRDS AND WILDLIFE

U. S. DEPARTMENT OF AGRICULTURE

WASHINGTON, D. C.

RETTITA PAVONIS LALINE

PLUMAGE AND COLOR

AND ANATOMY OF THE BIRD

DESCRIPTION OF THE SPECIMENS

AND THE RESULTS OF THE ANALYSIS

OF THE BIRDS AND WILDLIFE

PLATE I

PLUMAGE AND COLOR

AND ANATOMY OF THE BIRD

DESCRIPTION OF THE SPECIMENS

ΤΟ

ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ

ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ.

C A P I T A
EVANGELII IOANNIS.

1. De nuptiis in Cana.
 2. De eiectis e templo.
 3. De Nicodemo.
 4. Quaestio de purificatione.
 5. De muliere Samaritana.
 6. De regio.
 7. De eo qui triginta et octo annos morbo tenebatur.
 8. De quinque panibus.
 9. De ambulatione in mari.
 10. De caeco a natiuitate.
 11. De Lazaro.
 12. De muliere quae vnxit dominum vnguento.
 13. De verbis Iudae.
 14. De asello.
 15. De Graecis qui accesserunt.
 16. De lotione pedum.
 17. De Paraclete.
 18. De petitione corporis domini.
-

Τ Ο Υ
 Κ Α Τ Α Ι Ω Α Ν Ν Η Ν
 Ε Υ Α Γ Γ Ε Λ Ι Ο Υ
 Τ Α Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Α .

- α. Περὶ τοῦ ἐν κανῶ γάμου. (Cap. II, vers. 1.)
 β. Περὶ τῶν ἐμβληθέντων ἐκ τοῦ ἱεροῦ. (II, 13.)
 γ. Περὶ νικοδήμου. (III, 1.)
 δ. Ζήτησις περὶ καθαρισμοῦ. (III, 25.)
 ε. Περὶ τῆς σαμαρείτιδος. (IV, 5.)
 ς. Περὶ τοῦ βασιλικοῦ. (IV, 46.) Μθ. ζ.
 ζ. Περὶ τοῦ τριακονταετῆ ἔτη ἔχοντος ἐν τῇ ἀδελφείᾳ.
 (V, 5.) Μθ. ιγ. Mr. ε. Λου. ιγ.
 η. Περὶ τῶν πέντε ἄρτων καὶ τῶν δύο ἰχθύων. (VI, 5.)
 Μθ. κς. Mr. ις. Λου. ιη.
 θ. Περὶ τοῦ ἐν θαλάσῃ περιπάτου. (VI, 16.) Μθ.
 κς. Mr. ις.
 ι. Περὶ τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ. (IX, 1.)
 ια. Περὶ τοῦ λαζάρου. (XI, 1.)
 ιβ. Περὶ τῆς αἰλειψάσης τὸν κύριον μύρω. (XII, 3.)
 Μθ. ξβ. Mr. μδ. Λου. κα.
 ιγ. Περὶ ὧν εἶπεν ἰούδας. (XII, 4.)
 ιδ. Περὶ τοῦ ὄνου. (XII, 14.) Μθ. με. Mr. λβ. Λου. ξη.
 ιε. Περὶ τῶν προσελθόντων ἐλλήνων. (XII, 20.)
 ις. Περὶ τοῦ νιπτήρος. (XIII, 3.)
 ις. Περὶ τοῦ παρακλήτου. (XV, 26.)
 ιη. Περὶ τῆς αἰτήσεως τοῦ κυριακοῦ σώματος. (XIX,
 38.) Μθ. ξη. Mr. μη. Λου. πβ.

interpretatio

Euangelii Iohannis.

Quis certe fuerit Iohannes euangelista a prioribus euangelistis didicimus, puta quod frater Iacobi, filius Zebedaei, a vico Bethsaida regionis Galilaeae, arte piscator. Neque autem prius, neque postea litteras didicit, sed penitus idiota erat: attamen talem eum nouimus, qualem esse decebat illum, qui a Christo edoctus esset. Siquidem quum in coena super pectus domini recubisset, talem hausit scientiam, qualem alius nemo sortitus est. Et vere de coelo tonuit, et de penetralibus exclamauit: non tanquam alte vociferans, sed quasi de rebus altis clamans: et linguam cum spiritu mouens.

Hic igitur quum in tria aliorum euangelia, quae sibi a quibusdam fidelibus allata erant, incidisset: vidissetque hos tres in eo maxime sermone versatos, qui de saluatoris erat humanitate, caeterum dogmata, quae de diuinitate eius erant, praetermisisse, ipsa quidem euangelia admiratus est ac laudauit, et vera eos dixisse ac fide digna testatus est. Ipse autem motus a Christo ad praesens opus accessit, et quaedam narrat, quae etiam ab aliis scripta erant, ne videatur euangelium suum ab alio-

¹⁾ ὁ εὐαγγελιστὴς ἰωάννης. A.

²⁾ Act. 4, 13.

Ἑρμηνεία τοῦ κατὰ ἰωάννην εὐαγγελίου.

Τίς μὲν ἦν ἰωάννης ὁ¹⁾ εὐαγγελιστὴς, ἐμάθο-
μεν ἀπὸ τῶν προλαβόντων εὐαγγελιστῶν, ὅτι
ἀδελφὸς ἰακώβου, υἱὸς ζεβεδαίου, κόμης βηθ-
σαΐδα, χώρας γαλιλαίας, τὴν τέχνην ἀλιεύς.
οὔτε δὲ πρότερον, οὔτε μὴν ὕστερον²⁾ γράμματα
μεμάθηκεν, ἀλλὰ παντελῶς ἰδιώτης ἦν. πλὴν
ὁ τριούτος ἰδόμεν, ὁποῖος γέγονε μαθητευθεὶς
τῷ χριστῷ; ἀναπεσὼν γὰρ ἐν τῷ δείπνῳ ἐπὶ τὸ
σηΐδος τῆς σοφίας εἴλκυσε γνώσιν, οἷαν οὐδεὶς
ἕτερος ἐκκληρώσατο. καὶ ὄντως ἐβρόντησεν ἐξ ἔρα-
νοῦ, καὶ ἀνέκραγεν ἐκ τῶν ταμείων τοῦ πνεύμα-
τος, οὐχ ὡς μέγα βοῶν, ἀλλ' ὡς περὶ μεγά-
λων βοῶν, καὶ κινῶν τὴν γλῶτταν μετὰ τοῦ
πνεύματος.

Οὗτος οὖν ἐντυχὼν τοῖς τῶν ἄλλων εὐαγγε-
λίοις, προσενεχθεῖσιν αὐτῷ παρὰ τινῶν πιπῶν,
καὶ ἰδὼν, ὅτι καὶ οἱ τρεῖς τῷ περὶ τῆς ἐνανθρω-
πήσεως τοῦ σωτήρος ἐνδιέτριψαν μάλιστα λόγῳ,
καὶ λοιπὸν ἔμελλον ἀποσιωπηθῆναι τὰ περὶ τῆς
θεότητος αὐτοῦ δόγματα· ἐκεῖνα μὲν τὰ εὐαγγέ-
λια καὶ ἐθαύμασε, καὶ ἐπήνεσε, καὶ πολλὴν
αὐτοῖς ἀλήθειαν καὶ ἀξιοπιστίαν προσεμαρτύρη-
σεν· αὐτὸς δὲ, τοῦ χριστοῦ κινήσαντος αὐτὸν, ἤλ-
θεν ἐπὶ τὸ παρὸν σύγγραμμα, καὶ διηγεῖται μὲν
καὶ τινὰ τῶν τοῖς ἄλλοις ἰσορηθέντων, ἵνα μὴ
ἀπερῆρηγμένον δοκῇ τῶν εὐαγγελίων ἐκείνων τὸ
ἑαυτοῦ.

aliorum euangeliis separasse: praecipua tamen illi cura fuit, quae ab aliis relicta erant, addere, ac de diuina saluatoris gratia plura ponere, sicut necessarium esse ob insurgentes haereses iudicauit.

Alii siquidem ob auditorum imbecillitatem illa praetermiserant, nondum confirmata praedicatione: hic autem crescente iam fide, ac fidelibus intellectu capacioribus, de hac definiuit, additis etiam quibusdam capitibus, quae antea silentio fuerant praeterita.

Praefens autem euangelium multis annis post capta Ierosolyma conscripsit.

Cap. I. v. I. *In principio erat verbum.*

Nomen ἀρχὴ plura significat: hic autem proprie significat idem quod Semper. Huic vero ἀρχὴ coniuncta dictio ἦν Erat, ipsum omnino reddidit incognitum. Quo enim reduces mente tua illud Erat, quod ante omnia et vbique praecurrens, non finit cogitationem tuam inuenire terminum. Et in creaturis quidem, Erat, praeteritum tempus manifestat. In triade vero increata, haec etiam significat dictio Semper. Et in intellectu fane ac sensibili creatura, de nullo suscipi potest, vt dictum sit, semper erat: siquidem omnia postmodum facta sunt: sed id soli beatæ trinitati aptatur: nam sola ipsa infecta est siue increata.

Similiter quoque nomen λόγος Verbum, multa significat. Nunc autem proprie significat Dei filium. Dicitur namque verbum, prout dicit Gregorius Theologus, quod ad patrem ita se habeat, sicut verbum ad mentem: non tantum ob generationem quae omni affectu caret humano: verum etiam propter connexionem et manifestationem.

Omnia

ἑαυτοῦ εὐαγγέλιον· μάλιστα δὲ φροντίζει τῶν παραλελειμμένων ἐκείνοις, καὶ πλέον τῶν ἄλλων τῆς θεολογικῆς τοῦ σωτῆρος διδασκαλίας, ὡς ἀναγκαιοτάτης, διὰ τὰς μελλούσας αἰρέσεις.

Ἐκείνοι μὲν γὰρ ταύτην παρήκων, διὰ τὴν τῶν ἀκροατῶν ἀδένειαν, οὐπω τοῦ κηρύγματος ῥιζωθέντος· οὗτος δὲ, τῆς πίστεως αὐξηθείσης ἤδη, καὶ τῶν πιστῶν συνετωτέρων γενομένων, ἐνέταξεν αὐτήν, προσθεῖς καὶ ἕτερα κεφάλαια παρασιωπηθέντα τοῖς πρὸ αὐτοῦ.

Συνεγράψατο δὲ τὸ παρὸν εὐαγγέλιον μετὰ τὴν ἄλωσιν ἱερουσολύμων, πολλοῖς ὑπερον ἕτεσιν.

Cap. I. v. I. Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος.

Τὸ τῆς ἀρχῆς ὄνομα, πολυσήμαντόν ἐστιν· ἰδιοτρόπως δὲ νῦν σημαίνει, τὸ αἰεὶ. ταύτη δὲ τῇ ἀρχῇ συζευχθεὶς τὸ ἦν, ἀνενόητον αὐτὴν παντελῶς ἐποίησεν. ὅπου γὰρ ἀναγῆγης σου τὸν νοῦν, προαπαντᾷ τὸ ἦν, καὶ πανταχοῦ προτρέχον, οὐκ εἶ σου τὴν ἔννοιαν εὑρεῖν τινὰ εἶσιν. καὶ ἐπὶ μὲν τῶν κτιστῶν τὸ ἦν, τὸν παρεληλυθότα χρόνον δηλοῖ· ἐπὶ δὲ τῆς ἀκτίστου τριάδος, τὸ αἰεὶ καὶ τοῦτο σημαίνει. καὶ ἐπὶ μὲν τῆς νοητῆς καὶ τῆς αἰδητῆς κτίσεως, ἐπ' οὐδενὸς ἐνδέχεται ῥηθῆναι, τὸ ἐν ἀρχῇ ἦν. πάντα γὰρ ὑπερον ἐγένοντο· ἐπὶ μόνῃ δὲ τῆς μακαρίας τριάδος ἀρμόζει τοῦτο. μόνῃ γὰρ ἐστιν ἀγέννητος,³⁾ εἶπουν, ἀκτίστος.

Ὁμοίως δὲ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ λόγου, πολυσήμαντόν ἐστιν· ἰδιοτρόπως δὲ νῦν σημαίνει, τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ. λέγεται γὰρ λόγος, ὡς ὁ θεολόγος λέγει γρηγόριος, ὅτι οὕτως ἔχει πρὸς τὸν πατέρα, ὡς πρὸς νοῦν⁴⁾ λόγος· οὐ μόνον διὰ τὸ ἀπαθές τῆς γεννήσεως, ἀλλὰ καὶ τὸ συναφές, καὶ τὸ

A 4

ἔξαγα

³⁾ ἀγέννητος. A.

⁴⁾ νοῦν ὁ λόγος. A. Vide Gregor. Naz. p. 218. med.

Omnia inquit, quae audiui a patre meo, nota feci vobis.

Poterit quoque dicere quispiam, quod etiam sit quasi definitio ad suum definitum: nam et hoc significat dictio λόγος: Qui enim vidit filium, inquit, vidit et patrem, hoc est, intellexit, ut sit ipse filius tanquam brevis ac facilis finitio naturae patris. Omne enim quod genitum est, eius, qui genuit, tacens verbum est.

Quum autem dixerit euangelista, In principio erat verbum, demonstravit quod semper erat: nec erat tempus aliquod aut seculum, quo ipsum non erat: ipse enim effector est temporum ac seculorum.

Quare autem non dixit, In principio erat Filius? Ne qua irreat suspicio carnalis aut temporalis generationis. Ob id siquidem quum ipsum nominasset verbum, atque hinc omni tempore, omnique affectu generationem ipsius supernaturalem carere docuisset, abiectis quoque caeteris indecentibus circa eam suspicionibus, postmodum in sequentibus ipsum etiam libere filium dicit. Volens quoque ostendere non modo ipsum semper fuisse siue aeternum, sed etiam inseparabilem ac coaeternum patri, ait.

Verf. 1. *Et verbum erat apud Deum.* Non dixit, quod erat in loco: non enim in loco continetur, qui circumscribi non potest: neque quod in Deo, ne statim in primordiis, personarum confusionem quis imaginetur, sed quod apud Deum siue apud patrem, ut et quod proprium est personarum appareat, quodque inseparabiles sint pater et filius: et omnino manifestum est, quod etiam spiritus sanctus: siquidem in principio erat trinitas, simulque erat trinitas.

ἔξαγγελτικόν. πάντα γάρ, Φησιν, ἕσα ἠκου-
σα^{a)} παρὰ τοῦ πατρὸς, ἀνήγγειλα ὑμῖν.

a) Io. 15, 15.

Τάχα δ' αὖ εἶποι τις, ὅτι καὶ ὡς ἕρος πρὸς
τὸ ὀριζόμενον, ἐπειδὴ καὶ τοῦτο λέγεται λόγος.
ὁ γὰρ^{b)} νενοηκώς, Φησι, τὸν υἱόν· τοῦτο γὰρ^{b)}
ἔστι τὸ ἑωρακώς· νενόηκε τὸν πατέρα. καὶ σύντο-
μος ἀπόδειξις καὶ ῥαδιὰ τῆς τοῦ πατρὸς φύσεως,
ὁ υἱός. γέννημα γὰρ ἅπαν, τοῦ γεγεννηκότος σιω-
πῶν λόγος.

b) Io. 14, 9.

Εἰπὼν δὲ ὁ εὐαγγελιστῆς, ὅτι ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ
λόγος, ἔδειξεν, ὅτι αἰεὶ⁵⁾ ἦν, καὶ οὐκ ἦν τις χρό-
νος ἢ αἰὼν, ὅτε οὐκ ἦν οὗτος. αὐτὸς γὰρ ἔστι ποιη-
τῆς καὶ τῶν χρόνων, καὶ τῶν αἰώνων.

Διατί δὲ οὐκ εἶπεν, ὅτι ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ υἱός;
ἵνα μὴ ὑπόληψις παρεμπέση⁶⁾ χρονικῆς τε καὶ
ἐμπαθοῦς γεννήσεως. Διὰ τοῦτο γὰρ λόγον αὐ-
τὸν ὀνομάσας, καὶ διδάξας ἐντεῦθεν τὸ ἀχρονόν
τε καὶ ἀπαθές τῆς ὑπερφουῶς γεννήσεως αὐτοῦ,
καὶ προανελὼν τὰς ἀπρεπεῖς περὶ αὐτῆς ὑπολή-
ψεις, λοιπὸν προϊὼν καὶ υἱὸν αὐτὸν ἀνυποσόλως
καλεῖ. Βουλόμενος δὲ δεῖξαι, αὐτὸν μὴ μόνον αἰε-
ῖντα, ἡγουν, αἰδίον, ἀλλὰ καὶ ἀχώριστον τοῦ
πατρὸς καὶ συναίδιον, Φησί.

Verf. 1. Καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν. Οὐκ
εἶπεν, ὅτι ἦν ἐν τόπῳ· ὃ περιέχεται γὰρ τόπῳ
ὁ ἀπερίγραπτος· ἐδὲ ὅτι ἐν τῷ Θεῷ, ἵνα μὴ ἐκ
προσιμίῳν εὐθὺς σύγχυσις τῶν προσώπων ἐπινοη-
θεῖ· ἀλλ' ὅτι πρὸς τὸν Θεόν, ἡγουν, παρὰ τῷ
πατρὶ, ἵνα τε παραστήσῃ τὸ ἰδιάζον τῶν ὑποστά-
σεων, καὶ ὅτι ἀχώριστοι πατὴρ καὶ υἱός· δῆλον δὲ
πάντως, ὅτι καὶ πνεῦμα τὸ ἅγιον. ἐν ἀρχῇ γὰρ⁷⁾
ἦν ἡ τριάς, καὶ ὁμοῦ ἦν ἡ τριάς.

A 5

Verf. 1.

5) ἐν ἀρχῇ, pro αἰεί. A.

6) παραπέση. A.

7) γὰρ, omittit. A.

Verf. 1. *Et Deus erat verbum.* Quum verbi nomine vsus fuisset ad docendum in superna generatione intemporalitatem, affectuumque carentiam, curat deinceps ac tollit damnum quod ad hoc nomen subrepat: puta ne quis blasphemet, putans tale verbum esse quale nostrum est, siue internum, siue id quod proferimus: neque enim tale est, sed substantiale, eiusdem cum patre naturae ac dignitatis.

Verf. 2. *Hoc — Deum.* Quum dixisset quod semper erat, quodque a patre inseparabile, et quod Deus erat: breui mirandoque modo, theologiam quam de hoc exposuit, in summam redigit: compendium diuinae de eo cognitionis nobis praebens.

Dicentibus autem, quod omnis filius patre posterior est, respondebimus, Quum dicitis, Omnis filius, iam id quod quaeritur dissoluistis. Siquidem Dei filius non est talis, qualis est Omnis filius, sed vere supernaturalis.

Praeterea contentiose asserentibus eum qui ab aliquo est, necesse omnino esse vt sit posterior eo a quo est, respondendum est, quod etsi hoc dicant, solis tamen radius quum ab ipso sit, non est eo posterior: nunquam enim sol sine radio apparuit. Quod si in sensilibus ita est, quidnam dicere quispiam poterit de his quae maiora sunt, quam vt dici possint? Ex quo autem Deum ipsum esse praedicauit, dat etiam ei diuinitatis insigne: dico sane creandi potentiam: dii enim, inquit, qui coelum et terram non fecerunt, pereant. Id autem, ne putetur patre minor esse,

Verf. 3.

*) Loca horum quatuor vocabulorum spacium vacuum est in Cod. A. Ante *ὁ ἡμέτερος* autem, legitur *ἐστίν.* Et *οἱ* quidem recepi.

Verf. 1. Καὶ Θεὸς ἦν ὁ λόγος. Χρησάμενος τῷ ὀνόματι τοῦ λόγου πρὸς διδασκαλίαν τοῦ ἀχρόνου καὶ ἀπαίδους τῆς ὑπερφυοῦς γεννήσεως, λοιπὸν θεραπέυει τὴν ὑφέρευσαν τῷ ὀνόματι βλάβην, ἵνα μὴ βλασφημήσῃ τις, [σιόμενος, ⁸⁾ ὅτι λόγος ἐστίν,] οἷος ὁ ἡμέτερος, ἐνδιάθετος ἢ προφορικός. οὐ γὰρ ἐστὶ τοιοῦτος, ἀλλ' ἐνυπόστατος, τῆς αὐτῆς τῷ πατρὶ φύσεως καὶ ἀξίας.

Verf. 2. Οὗτος — Θεόν. Εἰπὼν, ὅτι αἰεὶ ἦν καὶ ὅτι ἀχώριστος τοῦ πατρὸς ἦν, καὶ ὅτι Θεὸς ἦν, ἀνεκεφαλαιώσατο συντόμως ὁμοῦ καὶ θαυμασιῶς, ἦν ἐξέθετο περὶ τούτου θεολογίαν, ⁹⁾ σύνοψιν ἡμῖν θεολογίας περὶ τοῦ υἱοῦ παρασχόμενος.

Πρὸς δὲ τοὺς λέγοντας, ὅτι πᾶς υἱὸς ὑσερός ἐστὶ τοῦ πατρὸς, ἐροῦμεν, ὅτι πᾶς υἱὸς εἰπόντες, λελύκατε τὸ ζητούμενον. ὁ γὰρ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἐστὶ τοιοῦτος, οἷος πᾶς υἱὸς, ἀλλ' ὄντως ὑπερφυῆς.

Ἐτι δὲ πρὸς τοὺς φιλονεικοῦντας, ὅτι τὸ ἕκτινος ἀνάγκη πάντως εἶναι ὑσερον τοῦ ἐξ οὗ ἐστίν, ἀπολογητέον· ὅτι καὶ μὴν τὸ ἀπαύγασμα τοῦ ἡλίου ἐξ αὐτοῦ ¹⁾ ὄν, οὐκ ἐστὶν ὑσερον αὐτοῦ. εἰδένποτε γὰρ ἡλῖος ἐφάνη χωρὶς ἀπαυγίσματος. εἰ δ' ἐπὶ τῶν αἰδητῶν τοῦτο, τί ἂν τις εἴποι περὶ τῶν ὑπὲρ ²⁾ λόγον; ἐπεὶ δὲ Θεὸν αὐτὸν ἀνεκήρυξε, ³⁾ δίδωσιν αὐτῷ καὶ τὸ γνῶρισμα τῆς θεότητος, λέγω δὴ, τὸ δημιουργικόν· Θεοὶ, ⁴⁾ γὰρ φη- c) Ier. 10, 11, σιν, οἱ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν οὐκ ἐποίησαν, ἀπολέθωσαν· ἵνα μὴ νομιθεῖν τοῦ πατρὸς ἐλάττων.

Verf. 3.

⁹⁾ θεολογία, cum spacio vacuo duarum literarum. A.

¹⁾ ἦν, pro ὄν. A.

²⁾ τόν, addit. B.

³⁾ ἐκήρυξε. A.

Verf. 3. *Omnia — factum est.* Quum omnia per ipsum facta dixisset: ne putaretur id de sensilibus tantum dixisse, subdidit: Et sine ipso factum est nihil quod factum est, hoc est, nihil eorum quae facta sunt siue sensibile sit, siue intelligibile. Excluditur autem spiritus sanctus: neque enim factus est, vt inter alia comprehendatur, sed infectus aut increatus, sicut et filius et pater. Sola namque diuina trinitas infecta siue increata est.

Quum autem demonstraerit filium creatorem omnis visibilis atque inuisibilis creaturae, non exclusit patrem a creandi dignitate, sed docuit tantum filium esse creatorem sicut et patrem: id enim tribus commune est, quum sit diuinitatis insigne, vt praedictum est.

Ideo quoque in diuina scriptura creandi potentia quandoque de patre dicitur, quandoque de filio, interdum vero de spiritu sancto, tanquam videlicet patre volente, filio autem operante, spiritu sancto vero cooperante. Dicit siquidem capite etiam septimo, Pater meus ad hoc vsque temporis operatur, et ego operor.

Quidam vero deliri partem illam, Per ipsum, filii minorationem intellexerunt, dicentes id non creationis, sed subministrationis esse significatiuum. Nec viderunt quod id de patre quoque vsurpatur. Ait enim Apostolus, Fidelis Deus per quem vocati estis in societatem filii eius. Ne quis autem incredulus sit, ambigens quomodo haec et similia per ipsum facta sint, dicit.

Verf. 4.

4) ἀγέννητον. A.

5) ἀγέννητος. A.

6) Corrigendum ὁρατῆς.

7) Inclusa omittit. A.

8) λῆροισι, de hominibus nugacibus ipsis. Ita Plato. p. 251, Diog. Laërt. p. 99.

Verf. 3. Πάντα — γέγονεν. Ειρηκώς, ὅτι πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, ἵνα μὴ δόξη περὶ μόνων λέγειν τῶν αἰδιητῶν, ἐπήγαγεν, ὅτι καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν, ὃ γέγονε, τούτέστιν, ἐδὲν τῶν γενομένων, καὶν αἰδιητὸν εἶη, καὶν νοητόν. ὑπεξήρηται δὲ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. τοῦτο γὰρ οὐ γέγονεν, ἵνα καὶ συμπαραληφθεῖη, ἀλλ' ἀγέννητόν⁴⁾ ἐστίν, εἶπουν, ἀκτιστον, ὡσπερ καὶ ὁ υἱὸς καὶ ὁ πατήρ. μόνη γὰρ ἡ θεία τριάς⁵⁾ ἀγέννητος, ἦγουν, ἀκτιστος.

Ἀποδείξας δὲ τὸν υἱὸν δημιουργὸν πάσης⁶⁾ ὀρατικῆς καὶ ἀοράτου κτίσεως, οὐκ ἐξέβαλε τὸν πατέρα τοῦ δημιουργικοῦ ἀξιώματος, ἀλλὰ μόνον ἐδίδαξεν, ὅτι καὶ ὁ υἱὸς δημιουργός ἐστιν, ὡσπερ ὁ πατήρ. κοινὸν γὰρ τοῦτο τῶν τριῶν, ἐπεὶ τοῦτο γνώρισμά ἐστι θεότητος, ὡς προείρηται.

Διὸ καὶ παρὰ τῆς θείας γραφῆς, ποτὲ μὲν τὸ δημιουργικὸν ἐπὶ [τοῦ πατρὸς⁷⁾] λέγεται ποτὲ δὲ, ἐπὶ τοῦ υἱοῦ· ποτὲ δὲ, ἐπὶ] τοῦ ἁγίου πνεύματος· οἷα τοῦ μὲν πατρὸς εὐδοκοῦντος, τοῦ δὲ υἱοῦ ἐνεργοῦντος, τοῦ δὲ ἁγίου πνεύματος συνεργοῦντος. Φησὶ γὰρ καὶ ἐν τῷ ἐβδόμῳ κεφλαίῳ, ὅτι ὁ⁴⁾ πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, καὶ γὰρ^{d)} 1ο. 5, 17. ἐργάζομαι.

Τινὲς δὲ λῆροι,⁸⁾ τὸ δι' αὐτοῦ, πρὸς ἐλάττωσιν τοῦ υἱοῦ νενοήκασιν, οὐ δημιουργίας, ἀλλ' ὑποουργίας⁹⁾ ἐμφαντικὸν τοῦτο φήσαντες εἶναι. οὐκ ἤδεισαν δὲ, ὅτι καὶ ἐπὶ τοῦ πατρὸς ἀδιαφόρως τοῦτο τάττεται. Φησὶ γὰρ ὁ ἀπόστολος, πιστός^{e)} ὁ θεὸς, δι' οὗ ἐκλήθητε εἰς κοινωνίαν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. ἵνα δὲ μηδεὶς ἀπισήσῃ, πῶς τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, φησὶν.

Verf. 4.

⁹⁾ Breuiter de hac re monui in mea N. Testamenti editione ad Corinth. p. 213. nota 1. Distribuebant autem illi praepositiones ita. Ἐκ, Patri: διὰ, Filio: ἐν, Spiritui Sancto tribuebant.

^{e)} 1 Cor. I, 9.

Verf. 4. *In ipso vita erat.* Qua non solum haec produxit, verum etiam conseruat, vt in esse permaneant. Nam quod de patre dictum est, de ipso quoque dici potest: In ipso viuimus, mouemur et sumus. Quum autem audieris quod in ipso vita erat, ne compositum eum suspiceris, sed vitae fontem: nam protinus etiam totum ipsum vitam nominat, dicens, Et vita erat lux hominum. Alibi quoque dicit ipse Christus, Ego sum vita.

Qui autem spiritui sancto resistunt, eiusque naturam diminuunt, post id quod dicitur, Sine ipso factum est nihil, distinctionem statuunt: deinde quod sequitur simul legunt, Quod factum est, in ipso vita erat: vt spiritum sanctum factum esse demonstrarent: nam de ipso loqui dicunt huiusmodi verbum.

Facile autem refelluntur. Primum quia pars illa, Quod factum est, indisiuncte posita, omne quod factum est indicat. Deinde quia etiam vita dicitur esse lux: subdit enim quod vita erat lux hominum: post paululum autem de Iohanne loquens ait: Hic venit in testimonium, vt testimonium perhiberet de luce. Manifestum est autem, quod Iohannes non de spiritu sancto, sed de filio tulit testimonium, sicut in sequentibus inueniemus.

Verf. 4. *Et — hominum.* Etiam ipse filius erat lux hominum, vtpote mentem ipsorum illuminans, et ab errore deducens ad veritatem. Quod autem ipsum filium lucem nominauit, ipse quoque filius alibi dicit, Ego sum lux mundi.
Dicitur

²⁾ Suo iure ita distinxerunt Pneumatomachi. - Etenim Origenes, Haereticorum omnium parens, ita non solum distinxerat, sed ita adeo in *suis* repererat Codicibus. Vide hominis vesani nugae, Si placet, Tom. IV. p. 20. D. 26. E. 36. B. 64. B. 69. A. 77. B. et 72. A. E. vbi Codices istos appellat, et ex iisdem scilicet, verf. 4. laudat: *ἐν αὐτῷ ζῶν ἘΣΤΙ.*

Verf. 4. Ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν. Δι' ἧς οὐ μόνον αὐτὰ παρήγαγεν, ἀλλὰ καὶ συντηρεῖ εἰς τὸ διαμένειν. ὅπερ γὰρ περὶ τοῦ πατρὸς εἰρηται, τοῦτο καὶ περὶ τούτου ρηθήσεται, ὅτι ἐν^f) αὐτῷ^f) Act. 17, 23. ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν. ὅταν δὲ ἀκούσης, ὅτι ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν, μὴ σύνδετον αὐτὸν ὑπολάβῃς, ἀλλὰ πηγὴν ζωῆς. αὐτίκα γὰρ καὶ ὅλον αὐτὸν ζῶν ὀνομάζει, λέγων· καὶ^g) ἡ ζωὴ ἦν τὸ^g) Io. 1, 4. Φῶς τῶν ἀνθρώπων. καὶ ἀλλαχοῦ δὲ Φησι Φανερωῶς αὐτὸς ὁ Χριστός· ἐγώ^h) εἰμι ἡ ζωή. h) Io. 14, 6.

Οἱ πνευματομάχοι¹) δὲ μετὰ τὸ, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο εἰδὲ ἐν, εἰζουσι τελείαν· εἶτα τὸ ἐξῆς οὕτως ἀναγινώσκουσιν, ὃ γέγονεν ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν· ἵνα γενητῶν²) δείξωσι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. περὶ τούτου γὰρ Φησι λέγειν τὸ τοιοῦτον ρητόν.

Ἐλέγχονται δὲ ταχέως, πρῶτον μὲν, ὅτι τὸ ὃ γέγονεν, ἀπολύτως κείμενον, πᾶν, ὃ γέγονε, δηλοῖ· ἔπειτα δὲ, ὅτι ἡ ζωὴ αὕτη καὶ Φῶς εὐρίσκεται. ἐπάγει γὰρ, ὅτι καὶ ἡ ζωὴ ἦν τὸ Φῶς τῶν ἀνθρώπων· εἶτα μετὰ μικρὸν περὶ τοῦ ἰωάννου λέγων, Φησὶν· οὗτοςⁱ) ἦλθεν εἰς μαρτυρίαν, i) Io. 1, 7. ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ Φωτός. δῆλον δὲ, ὅτι ὁ ἰωαννης οὐ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἀλλὰ περὶ τοῦ υἱοῦ μεμαρτύρηκεν, ὡς προϊόντες εὐρήσομεν.

Verf. 4. Καὶ — ἀνθρώπων. Καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς ἦν τὸ Φῶς τῶν ἀνθρώπων, ὡς Φωτίζων τὸν νοῦν αὐτῶν, καὶ ὀδηγῶν ἀπὸ τῆς πλάνης εἰς τὴν ἀλήθειαν. ὅτι δὲ αὐτὸν τὸν υἱὸν ὀνόμασε καὶ Φῶς, αὐτὸς ὁ υἱὸς ἀλλαχοῦ Φησὶν· ἐγώ^k) εἰμι τὸ Φῶς k) Io. 8, 12. τοῦ

²) Quilibet, vt arbitror, istorum veterum Pneumatomachorum stultitiam miratur: nos autem recentiorum Hyiopneumatomachorum insanias admiramur, et chartis, vt vocant, oecumenicis (allgemeinen) vulgamus et laudamus.

Dicitur itaque et lux et vita: vita quidem tanquam viuificans ac continens vniuersa: lux vero, quasi illuminans, et exhilarans mentem hominum, qui ipsum recipiunt.

Quidam autem vitam ac lucem dicunt euangelicam praedicationem, quam hominibus adduxit, vtpote causam vitae spiritualis ac cognitionis lucis.

Verf. 5. *Et lux — comprehenderunt.* Lucem quidem vocat praedicationem, propter dictam causam, et propter veritatem: tenebras vero errorem, propter falsitatem. Dicit ergo, Praedictio in errore lucet, et error eam non comprehendit.

Gregorius autem Theologus dictum verbum aliter intelligit, sermone quem facit in sancta lumina. Verum potest et hanc et illam recipere interpretationem.

Quum ergo haec euangelista de filii diuinitate asseruerit, consequenter hinc euangelium aggreditur.

Verf. 6. *Fuit — Iohannes.* Lucas autem scripsit, Factum est verbum Dei super Iohannem Zachariae filium in deserto.

Verf. 7. *Hic — luce.* Lux intelligitur hoc in loco Christus propter causam prius redditam, Perhibuit autem Iohannes testimonium de diuinitate ipsius, sicut in sequentibus patebit. Quum autem Christus huius testimonio non egeret, subiungitur etiam causa testimonii. Addit enim:

Verf. 7. *Vt — illum.* Quemadmodum enim carne vestitus est, ne nuda diuinitate apposita
omnes

3) καί, abest. A.

4) αὐτῶν, abest. A.

5) ἐπιδείξασθαι. A.

τοῦ κόσμου. ὡς ὁ αὐτὸς λέγεται καὶ ζωὴ, καὶ Φῶς. ζωὴ μὲν, ὡς ζωογονῶν καὶ συνέχων τὰ πάντα· Φῶς δὲ, ὡς καταλάμπων καὶ Φαιδρύνων τὸ ἡγεμονικὸν τῶν ἀνθρώπων, τῶν δεχομένων αὐτόν.

Τινὲς δὲ καὶ³⁾ ζωὴν καὶ Φῶς εἶπον, τὸ κήρυγμα τοῦ εὐαγγελίου, ὃ ἐπήγαγε τοῖς ἀνθρώποις, ὡς αἴτιον καὶ ζωῆς πνευματικῆς καὶ φωτὸς γνώσεως.

Verf. 5. Καὶ τὸ Φῶς — κατέλαβε. Φῶς μὲν ἐνταῦθα καλεῖ, τὸ κήρυγμα, διὰ τε τὴν ῥηθεῖσαν αἰτίαν, καὶ διὰ τὴν ἀλήθειαν σκοτίαν δὲ, τὴν πλάνην, διὰ τὸ ψεῦδος. λέγει γοῦν, ὅτι τὸ κήρυγμα ἐν τῇ πλάνῃ λάμπει, καὶ ἡ πλάνη ἔπεριεγένετο αὐτοῦ.⁴⁾

Ὁ δὲ θεολόγος γρηγόριος ἐτέρωσ τὸ ῥητὸν ἐξελάβετο, ἐν τῷ εἰς τὰ ἅγια Φῶτα λόγῳ, δυνάμενον καὶ ταύτην καίκεϊν ἐπιδέξασθαι⁵⁾ τὴν ἐξήγησιν.

Μέχρι δὲ τούτου διαλεχθεῖς ὁ εὐαγγελιστὴς περὶ τῆς τῆς υἱοῦ θεότητος, ἐντεῦθεν λοιπὸν ἀρχεταί τοῦ εὐαγγελίου.

Verf. 6. Ἐγένετο — ἰωάννης. Ὁ δὲ λουκᾶς ἔγραψεν· ἐγένετο¹⁾ ῥῆμα θεῶ ἐπὶ ἰωάννην τὸν 1) Luc. 3, 2. τῆς ζαχαρίας υἱὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ.

Verf. 7. Οὗτος — Φωτός. Φῶς νῦν ὁ χριστὸς νοεῖται, κατὰ τὴν προαποδομένην αἰτίαν. ἐμαρτύρησε δὲ ὁ ἰωάννης περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ, ὡς προϊόντες εὐρήσομεν. ἐπεὶ δὲ οὐκ ἔδειτο τῆς τέττε μαρτυρίας ὁ χριστὸς, τέθειται καὶ ἡ αἰτία τῆς μαρτυρίας. ἐπήγαγε γάρ.

Verf. 7. Ἴνα — αὐτοῦ. Ὡσπερ γὰρ σάρκα περιεβάλετο, ἵνα μὴ γυμνῇ τῇ θεότητι
 Tomus III. B πρῶστ-

omnes perderet: ita quoque testimonio usus est, ut Iudaei cognati Iohannis vocem audientes, per eam crederent facilius in eum de quo testificabatur: Omnia siquidem ad hominum salutem disposuit.

Iohannes itaque testimonium perhibuit, ut omnes crederent, non omnes tamen crediderunt: Fides enim non est coacta sed voluntaria.

Verf. 8. *Non — luce.* Adhuc missionis causam declarat. Neque enim venit ut luceret: non erat siquidem ipse lux, sed ut testimonium perhiberet de luce. Simul quoque ne putaret quispiam eum qui testimonium ferebat, maiorem ac fide digniorem eo de quo ferebatur testimonium, ut plerumque solet accidere. Verum quia recens erat Iohannis testimonium, ne similis quaedam oriretur suspicio et de eo de quo ferebatur testimonium, ait.

Verf. 9. *Erat — mundum.* Semper erat, iuxta supra positum reconditiorem intellectum: siquidem tanquam Deus semper erat: tanquam homo vero esse incepit.

Verum si omnem hominem venientem in mundum illuminat, quomodo tot relictii sunt non illuminati? Sane quod ad ipsum attinet, omnes illuminat: qui autem non illuminati manent, a propria hoc patiuntur voluntate: Nam lucis beneficium, quod ad solem attinet, super omnes simpliciter diffunditur. Quod si qui luce frui nolant, ipsi sibi causa sunt quod non illuminentur.

Veram quoque lucem dixit, tanquam incomparabilem ac super omnes, et quae proprie lux est.

† Dicitur

6) Interpres *apposita*. Προσβῆλλιν τιμι, est apparere alicui, appropinquare ad aliquem. Malim ergo, *conspectus*.

προσβαλῶν⁶⁾ ἀπολέσῃ πάντα· οὕτω καὶ μάρτυρι ἐχρήσατο, ἵνα τῆς συγγενοῦς ἀκούοντες οἱ τότε Φωνῆς, εὐκολώτερον πισεύσωσι δι' αὐτῆς εἰς τὸν μαρτυρούμενον. πάντα γὰρ πρὸς σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων ὠκονομεῖτο.

Ἰωάννης μὲν οὖν ἐμαρτύρησεν, ἵνα πάντες πισεύσωσιν. ἔ πάντες δὲ ἐπίστευσαν. οὐκ ἐκ βίας γὰρ ἢ πίσις, ἀλλ' ἐκ προαιρέσεως.

Verf. 8. Οὐκ — Φωτός. Ἐτι σαφηνίζει τὴν αἰτίαν τῆς ἀποστολῆς, ὅτι ἦλθεν, οὐχ ἵνα Φωτίσῃ οὐκ ἦν γὰρ ἐκεῖνος τὸ Φῶς· ἀλλ' ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ Φωτός. ἀμα δὲ καὶ, ἵνα μὴ νομίσῃ τις, ὅτι ὁ μαρτυρῶν μείζων καὶ ἀξιοπιστότερος ἦν τοῦ μαρτυρουμένου, ὡς ἐπὶ πολλῶν εἶωθε συμβαίνειν. ἐπεὶ δὲ πρόσφατος ἦν ἡ τοῦ Ἰωάννου μαρτυρία, ἵνα μὴ τοιαύτη τις ὑπόνοια καὶ περὶ τοῦ μαρτυρουμένου παρεμπέσοι,⁷⁾ Φησὶν.

Verf. 9. Ἦν — κόσμον. Ἦν αἰεὶ, κατὰ τὴν ἐκτεθειτῶν ἀνωτέρω θεολογίαν. ὡς μὲν οὖν θεός, ἦν αἰεὶ· ὡς δὲ ἄνθρωπος, ἤρξατο τοῦ εἶναι.

Εἰ δὲ Φωτίζει πάντα ἄνθρωπον, ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον, πῶς τοσοῦτοι μεμενήκασιν ἀφώτιστοι; τὸ μὲν εἰς αὐτὸν ἤκον, πάντας Φωτίζει· οἱ δὲ μένοντες ἀφώτιστοι, παρὰ τὴν ἑαυτῶν προαίρεσιν τοῦτο πάσχουσιν. ἡ μὲν γὰρ τοῦ Φωτός χάρις, ἡλίου δίκην ἐπὶ πάντας ἀπλῶς ἐκκέχυται· οἱ δὲ μὴ θέλοντες ἀπολαῦσαι τῆς χάριτος, αὐτοὶ τοῦ μὴ⁸⁾ Φωτιθῆναι αἰτίοι.

Ἀληθινὸν δὲ εἶπεν αὐτὸ, ὡς ἀσύγκριτον, καὶ ὑπὲρ πᾶν Φῶς, καὶ κυρίως Φῶς.

B 2

[Τὸ

7) παραπέσοι. A.

8) μὴ, omittit. A.

† Dicitur quoque vera imago, et vera sapientia, et vera vita: non ad calumniam aliarum sanctarum imaginum: neque sapientiae quae a scripturis diuinis est, neque vitae praesentis, ut ne dicam futurae: sed talis figura sermonis, id quod incomparabile est, per amplitudinem manifestat.

† Siue venientem in verum mundum virtutum.

Verf. 10. *In mundo erat.* Non tanquam loco circumscriptus, sed tanquam omnia replens. Quum autem dixisset, In mundo erat, ne quis suspicaretur mundo contemporale esse, quod accidit Paulo Samosatensi, addidit:

Verf. 10. *Et — factus est.* Manifestum est autem quod factor ante id, quod factum est, fuerit.

Verf. 10. *Et — cognouit.* Mundum hunc dicit eos, qui mundana sapiunt, qui mundo affixi sunt, qui a sensibilibus rebus abduci nequeunt, nec quicquam supra haec intelligere possunt. Qui enim tales non sunt, ipsum priusquam etiam in carne aduenisset, cognouerunt. Et hinc est quod ad Apostolos vigesimo quarto iuxta Matthaeum capite dixit Christus. Multi prophetae et iusti desiderauerunt videre quae videtis, et non viderunt: et audire quae auditis, et non audierunt. Quod si ipsum non cognouissent, non desiderassent videre, ut dictum est, vel audire. Itaque cognouerunt quidem eum, eiusque in carne mysterium, verum id supernaturaliter: desiderauerunt autem et sensibilibus videre ipsum mirabilia operantem, et audire ipsum docentem: et simpliciter in humana specie.

Intel-

9) Haec vterque Codex in margine habet.

[Τὸ⁹) φῶς τὸ ἀληθινόν· Καὶ εἰκὼν δὲ ἀληθινή λέγεται, καὶ ἀληθινή σοφία, καὶ ζωὴ ἀληθινή, καὶ τὰ τοιαῦτα· οὐκ ἐπὶ διαβολῇ τῶν ἄλλων ἀγίων εἰκόνων, ἔδὲ τῆς ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν σοφίας, ἢ τῆς ἐνταῦθα ζωῆς, ἵνα εἰάτω τὴν μέλλουσαν· ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον σχῆμα τοῦ λόγου, τὸ κατ' ὑπεροχὴν ἀσύγκριτον ὑποφαίνει.]

[Ἐἰς¹) τὸν κόσμον· Ἡ καὶ ἄλλως· ἐρχόμενον εἰς τὸν ἀληθῆ κόσμον τῶν ἀρετῶν.]

Verf. 10. Ἐν τῷ κόσμῳ ἦν. Οὐχ ὡς τόπω περιγραφόμενος, ἀλλ' ὡς πάντα πληρῶν. εἰπὼν δὲ, ὅτι ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, ἵνα μὴ ὑπολάβοι τις, ὅτι σύγχρονος ἦν τοῦ κόσμου, ὃ πέπονθε παῦλος ὁ σαμοσατεὺς, προσέθηκε·

Verf. 10. Καὶ — ἐγένετο. Πρόδηλον γάρ, ὅτι ὁ ποιητὴς πρὸ τοῦ ποιήματος ἦν.

Verf. 10. Καὶ — ἔγνω. Κόσμον ἐνταῦθα λέγει, τοὺς τὰ κοσμικὰ φρονοῦντας, τοὺς τῷ κόσμῳ προσηλωμένους, τοὺς τοῖς αἰδητοῖς πράγμασι προστετηκότας, καὶ μηδὲν ὑπὲρ ταῦτα νοῆσαι δυναμένους. οἱ γὰρ μὴ τοιοῦτοι ἔγνωσαν αὐτὸν, καὶ πρὸ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας. διὰ καὶ ἐν τῷ εἰκοστῷ τετάρτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον, εἶπε πρὸς τοὺς ἀποστόλους ὁ χριστὸς, ὅτι^{m)} πολλοὶ προφῆται καὶ δίκαιοι ἐπεθύμησαν ἰδεῖν, ἀ βλέπετε, καὶ οὐκ εἶδον, καὶ ἀκούσαι, ἀ ἀκέετε, καὶ οὐκ ἤκουσαν. εἰ γὰρ μὴ ἔγνωσαν αὐτὸν, οὐκ αὖν ἐπεθύμησαν ἰδεῖν, ὡς εἴρηται, καὶ ἀκούσαι, ὥστε ἔγνωσαν μὲν αὐτὸν, καὶ τὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως αὐτοῦ μυστήριον, πλὴν ὑπερφυσῶς· ἐπεθύμησαν δὲ καὶ αἰδητῶς ἰδεῖν αὐτὸν θαυματουργοῦντα, καὶ ἀκούσαι αὐτοῦ διδάσκοντος, καὶ ἀπλῶς ἐν ἀνθρώπῳ εἶδει.

B 3

Noëται

¹) Etiam haec in margine.

Intelligitur quoque quod indignatus euangelista super eorum coecitate qui ipsum ignorauerunt, dicit, Et mundus per ipsum factus est, et mundus eum non cognouit: hoc est, qui facti sunt, factorem non cognouerunt.

Verf. 11. *In — receperunt.* Adhuc verbum amplius manifestat. Nam sua, mundus est, nempe factura ipsius. Sui quoque sunt homines, vtpote etiam opera ipsius, et tanquam ad ipsius imaginem formati. Venit igitur in eos, siue ad eos tanquam homo: siquidem tanquam Deus, in mundo erat.

Declaratur autem et alio modo: quod ex quo Christus a Iudaeis secundum carnem natus est, sua sunt, horum conuersationes: Sui vero, ipsi sunt, tanquam ipsius cognati, eiusdemque gentis. Nam et ipse dixit, Non sum missus nisi ad oues perditas domus Israel. In sua igitur venit, non ob propriam necessitatem: Deus enim nullius eget, sed propter suorum salutem. Sui autem eum non receperunt, quum venisset vt eis beneficia praestaret, sed more insanientium saluatorem tanquam inimicum abiecerunt.

Verf. 12. *Quotquot — eius.* Quotquot receperunt eum suscipiendo doctrinam ipsius: dedit eis potestatem filios Dei fieri: non statim fecit eos Dei filios, ne per ignauiam perdant gratiam: sed dedit ipsis potestatem fieri quo diligentiores reddantur.

Quid ergo, nonne omnes potestatem habent, vt filii Dei fiant? Non omnes sed hi tantum quibus datum est: solum autem datum est credentibus in ipsum. Ideo quoque manifestans quibus dedit, subdit, **Credentibus in nomen eius, hoc est,**
in

Νοεῖται δὲ καὶ, ὅτι δυσανασχετῶν ὁ εὐαγγελι-
 λιστῆς ἐπὶ τῇ πωρώσει τῶν ἀγνοησάντων αὐτόν,
 Φησί, καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ ὁ κόσμος
 αὐτόν οὐκ ἔγνω, τούτέστι, τὸν ποιητὴν οὐκ ἔγνω-
 σαν τὰ ποιήματα.

Verf. 11. Εἰς — παρέλαβον. Ἐτι σα-
 φηνίζει τὸν λόγον. ἴδια μὲν γὰρ αὐτοῦ, ὁ κόσμος,
 ὡς ποιήματα²⁾ αὐτοῦ· ἴδιοι δὲ οἱ ἄνθρωποι, ὡς καὶ
 αὐτοὶ ποιήματα, καὶ ὡς κατ' εἰκόνα αὐτοῦ γενό-
 μενοι. ἦλθεν ἔν εἰς αὐτούς, ὡς ἄνθρωπος. ὡς γὰρ
 θεός, ἐν τῷ κόσμῳ ἦν.

Ἐρμηνεύεται δὲ καὶ κατ' ἕτερον τρόπον, ὅτι
 ἐπεὶ ἐξ ἰσδαίων ὁ χριστὸς ἐβλάστησε κατὰ σάρκα,
 ἴδια μὲν αὐτοῦ, αἱ διατριβαὶ τούτων· ἴδιοι δὲ αὐ-
 τοῖς, ὡς συγγενεῖς αὐτοῦ καὶ ὁμόφυλοι. διὸ καὶ
 ἔλεγεν, οὐκ ἀπεσάλην,¹⁾ εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα²⁾ Matth. 15, 24.
 τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ. εἰς τὰ ἴδια μὲν οὖν
 ἦλθεν, οὐχ ἕνεκεν ἰδίας χρείας· ἀνευθεὶς γὰρ ὁ
 θεός· ἀλλ' ἕνεκεν τῆς τῶν ἰδίων σωτηρίας. οἱ ἴδιοι
 δὲ αὐτόν οὐ παρεδέξαντο, ἀφικόμενον ἐπ' εὐεργε-
 σία τούτων· ἀλλὰ φρενοβλαβῶς τὸν σωτῆρα, ὡς
 ἐχθρὸν, ἀπώσαντο.

Verf. 12. Ὅσοι — αὐτοῦ. Ὅσοι δὲ παρ-
 εδέξαντο αὐτόν, διὰ τοῦ παραδέξασθαι τὴν δι-
 δασκαλίαν αὐτοῦ, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα
 θεῶ γενέσθαι. οὐκ εὐθὺς δὲ ἐποίησεν αὐτούς τέκνα
 θεῶ, ἵνα μὴ ῥαθυμῆσαντες ἀπολέσωσι τὴν χάριν,
 ἀλλ' ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν γενέσθαι, ἵνα σπυ-
 ραίζοντες γένωνται.

Τί οὖν, ἔ πάντες ἔχουσιν ἐξουσίαν τέκνα θεῶ
 γενέσθαι; ἔ πάντες, εἰ μὴ οἷς αὕτη δέδοται. δέ-
 δοται δὲ, μόνοις τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτόν. διὸ καὶ
 σαφηνίζων, τίσιν ἔδωκεν, ἐπήγαγεν, ὅτι τοῖς
 πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, τούτέστιν, εἰς αὐ-

²⁾ ποιήματα. B.

in ipsum. Itaque ipsius quidem est dare potestatem: illorum vero, ut ea.

Aliud est, autem per baptismum aliquem a Deo adoptari, et aliud per euangelicorum praeceptorum obseruantiam filium Dei fieri: nam illud principium est, hoc autem finis: et illud sane Dei donum est, hoc vero studii facinus egregium.

Verf. 13. *Qui — nati sunt.* — Attenuat quidem humanam generationem tanquam naturalem, eam vero quae ex Deo est, extollit tanquam supernaturalem, ut cognita deiectione primae, et exaltatione secundae, intellecta quoque beneficii magnitudine: digne gratias agamus, et laboremus ne ipsum nostra ignauia perdamus.

Quum autem dixisset, Non ex sanguinibus, subiicit manifestius, Neque ex voluntate carnis. Deinde hoc etiam amplius interpretatur addens, Neque ex voluntate viri. Sanguis enim et caro vir est. Voluntatem vero, intelligit nunc coitus concupiscentiam.

† † Semen nimirum diuinum intrauit ac sibi confortauit carnem, mente rationali praeditam, non ut seminans, sed ut creans, nec ita, ut paulatim aliquid adderetur, atque ita forma perficeretur, sed statim in principio tota forma extitit perfecta, creuit tamen ad modum embrionum. Nam et vetus Adam statim forma effectus est perfecta.

Verf. 14. *Et — factum est.* † Non poterat aliter Dei erga nos dilectio ita manifestari, sicut facta carnis mentione: et quod propter nos usque

3) τῆς συνουσίας videtur legisse Hentenius.

4) Haec uterque in margine. Hentenius prorsus non agnoscit. Forte etiam haec, ut difficilia, in interpretatione praetermilit.

τόν. ὥστε αὐτοῦ μὲν ἐστὶ, τὸ δαρεῖσθαι τὴν εἰρημέ-
νην ἐξουσίαν· αὐτῶν δὲ, τὸ χρησασθαι ταύτη.

Ἔτερον δὲ, τὸ διὰ βαπτίσματος υἰοθετηθῆ-
ναί τινα Θεῷ, καὶ ἕτερον, τὸ διὰ φυλακῆς τῶν
εὐαγγελικῶν ἐντολῶν τέκνον Θεῷ γενέσθαι. τὸ μὲν
γὰρ ἀρχή· τὸ δὲ τέλος. καὶ τὸ μὲν δῶρον Θεῷ· τὸ
δὲ κατορθώμα σπυρίτης.

Verf. 13. Οἱ — ἐγεννήθησαν. Ἐυτε-
λίζει μὲν τὴν ἐξ ἀνθρώπων γέννησιν, ὡς φυσικὴν
μεγαλύνει δὲ τὴν ἐκ Θεῷ, ὡς ὑπερφυῆ, ἵνα τό, τε
ταπεινὸν τῆς πρώτης, καὶ τὸ ὑψηλὸν τῆς δευτέ-
ρας καταμαδόντες, καὶ τὸ μέγεθος τῆς εὐεργε-
σίας ἐπιγνόντες, ἀξίως εὐχαριστῶμεν καὶ ἀγωνι-
ζόμεθα, μὴ ἀπολέσαι ταύτην ἐκ ἑραθυμίας.

Εἰπὼν δὲ, ὅτι οὐκ ἐξ αἱμάτων, ἐπήγαγε
Φανερώτερον, ὅτι οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκός.
εἶτα καὶ τοῦτο τελεώτερον ἐφηρμήνευσε, προ-
δούς, ὅτι ἔδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρός. αἷμα γὰρ
καὶ σὰρξ, ὁ ἀνὴρ· θέλημα δὲ νῦν νόμι, τὴν ἐπι-
θυμίαν, τὴν³⁾ συνουσίαν.

[Οἰονεῖ⁴⁾ Θεῖος σπόρος, εἰσελθὼν καὶ συμ-
πήξας ἑαυτῷ σάρκα⁵⁾ ἐψυχωμένην ψυχῇ λογικῇ
τε καὶ νοεῶν, ἔσπερματικῶς, ἀλλὰ δημιουργι-
κῶς, ἔταῖς κατὰ μικρὸν προσθήκαις ἀπαρτιζο-
μένου τῷ σχήματος, ἀλλ' ὑφὲν τελειωθέντος
ἀπ' ἀρχῆς, εἶτ' αὐξήσας νόμων τῶν ἐμβρύων. καὶ
γὰρ καὶ ὁ παλαιὸς ἀδάμ τέλειος τὸ σχῆμα
καταρχαῖς ἐπλάσθη.]

Verf. 14. Καὶ — ἐγένετο. [Οὐκ⁶⁾ ἄλ-
λως οἷον τε ἦν τὴν τοῦ Θεῷ δηλωθῆναι περὶ ἡμῶς
ἀγάπην, ἢ ἐκ τοῦ μνημονευθῆναι τὴν σάρκα, καὶ
B 5 ὅτι

³⁾ ἐμψυχωμένην. A.

⁶⁾ Codex vterque in margine.

vsque ad id quod peius est sese deiecerit: caro siquidem longe vilior est anima.

Vbi dixisset homines ex Deo natos esse, ait filium etiam Dei factum esse hominem. Nam hoc indicat quod ait, Verbum caro factum est: vt qui illud admirabatur, magis etiam hoc miretur, vtpote excellentiori modo magis admirandum, quia et hoc illius causa est. Ad hoc siquidem Dei filius homo factus est, vt homines filii Dei fierent.

Quum vero audieris, Verbum caro factum est, ne transmutationem diuinæ essentiae intelligas. Ipsa etenim immutabilis est ac impatibilis. Sed quod verbum permanens quod erat, factum est quod non erat: siue manens Deus, factus est homo per carnis assumptionem, animatus videlicet.

Tribus autem modis id quod iam est, fieri dicitur: Vno quidem modo natura eius quod est, in id quod fit transmutatur: iuxta quem modum lac efficitur caseus: et lutum efficitur testa. Altero vero quando manente eius quod erat substantia immutata, aliud per accidens efficitur: iuxta quem modum aes efficitur statua: et homo efficitur iustus vel iniustus, aliaque similia. Tertio vero modo, quando salua ac immutata vnus substantia, alia quoque additur substantia: et hoc modo miles efficitur armatus. Primo ergo modo non est verbum factum caro: non enim natura mutata est, neque secundo: non enim per accidens caro facta est, sed ipsa quoque substantia. Restat igitur vt quod dictum est, tertio modo intelligatur. Nam more militis, carne vestitus bellum nostrum deuicit.

Dixit autem Factum est, vt blasphemiam tolleret nugantium ac dicentium, quod caro imaginatum

7) μέχρι και του. B.

8) ό, abest. A.

9) πανμάγει. A.

ὅτι δι' ἡμᾶς κατέβη μέχρι⁷⁾ τοῦ χείρονος. σὰρξ γὰρ ψυχῆς εὐτελέστερον.]

Ἐιρηκῶς, ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἐκ Θεῶ ἐγενήθησαν, φησὶν, ὅτι καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Θεῶ, ἄνθρωπος ἐγένετο· τούτο γὰρ δηλοῖ τὸ, καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο· ἀπὸ μέρους τὸ πᾶν· ἵνα ὁ⁸⁾ θαυμάζων ἐκεῖνο,⁹⁾ θαυμάζη τούτο πλέον, ὡς ὑπερβαλόντως θαυμασιώτερον· ἐπεὶ καὶ τούτο αἴτιον ἐκείνου. καὶ γὰρ ὁ υἱὸς τοῦ Θεῶ ἄνθρωπος ἐγένετο, ἵνα οἱ ἄνθρωποι υἱοὶ τοῦ Θεῶ γένωνται.

Ὅταν δὲ ἀκούσης, ὅτι ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, μὴ μεταβολὴν τῆς θείας ἐσίας ἐνοήσης· ἀναλλοίωτος γὰρ αὕτη καὶ ἀπαθής· ἀλλ' ὅτι ὁ λόγος ὢν, ὁ ἦν, γέγονε καὶ ὁ οὐκ ἦν, ἦτοι, μένων Θεός, γέγονε καὶ ἄνθρωπος κατὰ πρόσληψιν σαρκὸς, ἐψυχωμένης δηλονότι ψυχῆ λογικῆ καὶ νοερά.

Κατὰ τρεῖς δὲ τρόπους τὸ ὄν γίνεται. καθ' ἓνα μὲν, ὅταν ἡ τοῦ ὄντος φύσις εἰς τὴν τοῦ γινόμενου μεταβλήθῃ, καθ' ὃν τὸ γάλα γίνεται τυρὸς, καὶ ὁ πηλὸς, ὄσρακον· καθ' ἕτερον δὲ, ὅταν τῆς οὐσης ἐσίας σωζομένης ἀμεταβλήτου προσγενήται τι κατὰ συμβεβηκός, καθ' ὃν ὁ χαλκὸς γίνεται ἀνδρείας, καὶ ὁ ἄνθρωπος δίκαιος ἢ ἀδίκος, καὶ τὰ τοιαῦτα· κατὰ τὸν τρίτον δὲ, ὅταν τῆς οὐσης¹⁾ ἐσίας σωζομένης ἀμεταβλήτου, καὶ ἄλλῃ ἐσία προσληφθῇ, καθ' ὃν ὁ σφατηγὸς γίνεται ὀπλισμένος. ἀλλ' ἔτε κατὰ τὸν πρῶτον τρόπον ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο· ἔ γὰρ ἡ φύσις μετεβλήθη· ἔτε κατὰ τὸν δεύτερον· ἔ γὰρ ἡ προσγενομένη σὰρξ συμβεβηκός, ἀλλ' ἐσία καὶ αὕτη· λοιπὸν οὖν κατὰ τὸν τρίτον τρόπον χρὴ νοεῖν τὸ ρητόν. δίκην γὰρ σφατηγοῦ τὴν σάρκα περιθέμενος, τὸν πολέμιον τῆς ἡμετέρας φύσεως κατεπολέμησε.

Ἐγένετο δὲ εἶπεν, ἀναιρῶν τὴν βλασφημίαν τῶν ληζούτων, ὅτι σὰρξ ἐφαντάσθη. χρησάμενος γὰρ

¹⁾ ἕσης, abest. A.

natum est verbum. Vfus enim hoc verbo, Factum est, confirmavit quod vere et non phantastice incarnatum est. Verum ne diuinæ substantiæ mutationem intelligas, dicit.

Verf. 14. *Et habitauit in nobis.* Habitauit in nostra carne, in ea quæ nobis propinqua est, in ea quæ a nobis assumpta est. Quod si aliud est is qui habitat, et aliud habitatio: verbum secundum substantiam et naturam aliud mansit a carne. Nam secundum coniunctionem et vnionem, vnum est verbum suscipiens, caroque suscepta, seruatis etiam post vnionem, immutatis atque inconfusis duabus ineffabiliter naturis.

Verf. 14. *Et — eius.* Gloriam verbi, virtutem diuinitatis, quæ per carnem tanquam per velum illuxit. Quæ autem erat illa? Certe nunquam antea visa variaque miracula: perlucida ac supernaturalis transformatio: et tempore passionis solis præter naturam obscuratio, formidabilis veli scissio, horribilis terræ motus, petrarum scissiones, monumentorum apertiones, mortuorum suscitationes: quodque omnium caput est, mirabilior quam dici aut cogitari potest domini resurrectio, et post hanc quæcunque gloriosa Apostoli deinceps conspexerunt.

Verf. 14. *Gloriam — patre.* Gloriam, non qualis est sanctorum beatorum vel angelorum, sed gloriam vere vnigeniti. Nam hic dictio *ôs* Tanquam, idem significat quod Vere.

Vnigeniti autem a patre, siue natura filii Dei, Vnigenitum enim a matre nominari, declarat hunc
natura

γὰρ τῇ λέξει, τῇ ἐγένετο, ἐβεβαίωσεν, ὅτι κατὰ ἀλήθειαν, καὶ ἔκατὰ Φαντασίαν ἐνηνδρώπησεν. ἵνα²⁾ δὲ μὴ μεταβολὴν τινὰ τῆς θείας ἐσίας ἐννοήσῃς Φησί.

Verf. 14. Καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. Ἐσκήνωσεν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ σαρκί, ἐν τῇ συγγενεῖ ἡμῶν, ἐν τῇ ἐξ ἡμῶν προσληφθεῖσιν. εἰ γὰρ ἕτερον τὸ σκηνοῦν, καὶ ἕτερον ἡ σκηνή, ἕτερος ἐμεινεν ὁ λόγος παρὰ τὴν σάρκα, κατὰ τὴν ἐσίαν καὶ φύσιν. κατὰ γὰρ τὴν συνάφειαν καὶ ἔνωσιν ἐν ἐσιν ὁ προσλαβὼν λόγος, καὶ ἡ προσληφθεῖσα σὰρξ, σωζομένων καὶ³⁾ μετὰ τὴν ἔνωσιν ἀτρέπτων καὶ ἀσυγχύτων τῶν δύο φύσεων ἀπορρήτως.

Verf. 14. Καὶ — αὐτοῦ. Τὴν δόξαν τῆς λόγου, τὴν δύναμιν τῆς θεότητος, διὰ τῆς σαρκὸς λάμψασαν, ὡς διὰ παραπετάσματος. τίς δὲ ἦν αὕτη; τὰ ἀπειρα καὶ ποικίλα θαύματα, ἡ ὑπέρλαμπρος καὶ ὑπερφυῖς μεταμόρφωσις. καὶ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς σαυρώσεως, ὁ παρὰ φύσιν σκοτισμὸς τοῦ ἡλίου, τὸ φοβερὸν σχίσμα τοῦ καταπετάσματος, ὁ φρικτὸς κλόνος τῆς γῆς, τὰ σχίσματα τῶν πετρῶν, αἱ τῶν μνημείων ἀνοίξεις, αἱ τῶν νεκρῶν ἐγέρσεις, καὶ τὸ κεφάλαιον πάντων, ἡ ὑπὲρ λόγον καὶ νοῦν ἀνάστασις τοῦ δεσπότου, καὶ ὅσα μετὰ ταύτην θεοπρεπῆ καθεξῆς οἱ ἀπόστολοι ἐθεάσαντο.

Verf. 14. Δόξαν — πατρὸς. Δόξαν, οὐχ οἷα ἡ τῶν δοξαδέντων ἀγίων ἢ ἀγγέλων, ἀλλὰ δόξαν ὄντως μονογενοῦς. τὸ γὰρ ὡς, ἐνταῦθα τὸ ὄντως δηλοῖ.

Μονογενὲς δὲ, ἀπὸ πατρὸς, ἤγουν, φύσει υἱοῦ τοῦ θεοῦ. τὸ μὲν γὰρ ὀνομάζεσθαι μονογενῆ ἀπὸ μητρὸς, φύσει υἱὸν τῆς παρθένου τοῦτου ἐρμηνεύει.

³⁾ καὶ, abest. A.

natura filium virginis: dici verò vnigenitum a patre, hunc natura Dei filium praedicat.

Verf. 14. *Plenum gratia et veritate.* Confirmans amplius quod verbum caro factum, nihil ob hoc diminutum sit, ait: Plenum erat gratia diuina et veritate: gratia quidem in admirandis operibus: veritate autem in doctrina. Et praeterea gratia, quia cuncta poterat: veritate vero, quia nihil in eo phantasticum erat.

Verf. 15. *Iohannes — clamat.* Etsi ego inquit quibusdam non satis fide dignus videor, Iohannes ante me testimonium de ipsius diuinitate perhibet: Iohannes inquam ille, cuius nomen magnum ac celebre erat apud omnes Iudaeos. Nec solum testificatur, verum etiam clamat, siue cum libertate vociferatur, ac metu omni seposito praedicat. Audi vero quid testificetur et clamet.

Verf. 15. *Dicens — fuit.* Dixit enim hoc, aliaque similia Iudaeis de Christo antequam ipse appareret aut manifestaretur tanquam propheta, vt fama eius praecoccuparentur: et quum postmodum appareret, facilius testimonium de illo reciperetur. Siquidem Matthaeus scribit eum dixisse: Qui post me venit, fortior me est, cuius non sum dignus calceamenta portare.

Quid est autem, Post me venturus est qui ante me fuit? hoc est, post paululum ad vos venturus est, qui licet vt homo nondum apparuit, gloria tamen ac maiestate me praecedat: nam maxime

4) αὐτοῦ, abest. A.

ἑρμηνεύει· τὸ δὲ λέγεσθαι μονογενῆ ἀπὸ πατρὸς, Φύσει υἱὸν τῷ θεῷ τοῦτον ἀνακηρύττει.

Verf. 14. Πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας. Ἐπι βεβαιῶν, ὅτι ὁ λόγος, σὰρξ γεόμενος, ἔδεν ἠλαττώσθαι παρὰ τῷτο, λέγει, ὅτι πλήρης ἦν χάριτος θείας καὶ ἀληθείας. χάριτος μὲν, ἐν ταῖς θαυματουργίαις· ἀληθείας δὲ, ἐν ταῖς διδασκαλίαις. καὶ χάριτος μὲν, ἐν τῷ πάντα δύνασθαι· ἀληθείας δὲ, ἐν τῷ μηδὲν ἔχειν φαντασίας.

Verf. 15. Ἰωάννης — κέκραγεν. Εἰ καὶ μὴ ἐγώ, Φησι, δοκῶ τισιν ἴσως ἀξιόπιστος, ἀλλὰ πρὸ ἐμοῦ ὁ ἰωάννης μαρτυρεῖ περὶ τῆς θεότητος⁴⁾ αὐτοῦ· ἰωάννης ἐκεῖνος, ἔ τὸ ὄνομα μέγα καὶ περιβόητον παρὰ πᾶσι τοῖς ἰσραηλῆσι. καὶ οὐχ ἀπλῶς μαρτυρεῖ, ἀλλὰ καὶ κέκραγεν, ἠγούν, βιά μετὰ παρρησίας, κηρύττει μετὰ ἐλευθερίας, χωρὶς πάσης ὑποβολῆς. τί δὲ μαρτυρεῖ καὶ κέκραγεν, ἀκούσον·

Verf. 15. Λέγων⁵⁾ — γέγονεν. Εἶπε γὰρ τοῦτό τε καὶ ἄλλα τοιαῦτα περὶ τοῦ χριστοῦ, ταῖς ἰσραηλῆσι, πρὸ τῷ φάνησθαι αὐτὸν, ὡς προφήτης, καὶ ἵνα τῇ περὶ αὐτοῦ φήμῃ προκατασχεθῶσιν, καὶ λοιπὸν φανέντος, εὐπαράδεκτος ἢ περὶ αὐτοῦ μαρτυρία γένηται. καὶ γὰρ καὶ ματθαῖος ἔγραψεν, ὅτι ἔλεγεν,⁶⁾ ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, ἰσχυρότερός μου ἐστίν, οὐ οὐκ εἰμι ἰκανὸς τὰ ὑποδήματα βασάσαι. o) Matth. 3, 11

Τί δὲ ἐστίν, ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, ἔμπροσθέν μου γέγονεν; ὁ μετὰ μικρὸν ἐρχόμενος πρὸς ὑμᾶς, ὁ ὅσον οὐπω ἐμφανιζόμενος ὑμῖν, ὡς ἄνθρωπος, ὑπερέβη με τῇ δόξῃ καὶ μεγαλειότητι.

πάντο

⁵⁾ Λέγων in interpretatione non habet Hemenius. Neque tamen in praefatione monuit, cur omiserit.

me glorificandus et exaltandus est. Quod autem futurum est, more prophetiae, quasi iam factum sit, dixit. Deinde ponit etiam causam huiusmodi sublimitatis.

Verf. 15. *Quia prior me erat.* Quia me tanquam Deus praecedebat.

Verf. 16. *Et — accepimus.* Quum ipsum dixisset plenum gratia et veritate, ac fontem omnis boni perennem et inexhaustum esse demonstrasset, ait: Nos etiam omnes discipuli de tali ipsius plenitudine per participationem accepimus.

Verf. 16. *Et gratiam pro gratia.* Nouum testamentum pro veteri. Quod autem de his loquatur, ex sequentibus manifestum est: interim autem scito quod et hoc et illud Gratiam nominauit, quia vtrumque gratis accipientibus datum est, Deo ipsis propria sua misericordia gratificante, non ob praecedentes illorum virtutes rependente.

Quemadmodum autem dicuntur lex et lex, testamentum ac testamentum, multaque alia nomina habent communia: ita quoque gratia et gratia nominantur.

Haec autem aequiuoca sunt non synonyma: illa siquidem quae veteris sunt, rudem expressionem duntaxat significant et imitationem, quae autem noui, perfectionem: et illae sane omnibus conueniunt, haec autem solis viris:

Vel potius illa viris, ista vero angelis. Differentiam consequenter ipsorum ab his qui ea administrauerunt ostendit.

Verf. 17. *Quia — fuit.* Lex quidem, siue vetus testamentum per Moysen mediatorem data

6) ἀμφοτέρω. A.

πάνυ γὰρ μέλλει δοξαθῆναι καὶ μεγαλυθῆναι, ὡς γεγενημένον δὲ εἶπε τὸ μέλλον, νόμῳ προφητείας. εἶτα τίθησι καὶ τὴν αἰτίαν τῆς τοιαύτης ὑπεροχῆς.

Verf. 15. Ὅτι πρῶτός μου ἦν. Ὅτι ὑπερ-
κείμενός με ἦν, ὡς Θεός.

Verf. 16. Καὶ — ἐλάβομεν. Εἰπὼν, ὅτι πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας ἦν, καὶ δείξας αὐτὸν πηγὴν παντὸς ἀγαθοῦ ἀένναον καὶ ἀκένωτον, φησὶν, ὅτι καὶ ἡμεῖς πάντες οἱ μαθηταὶ ἐκ τῆ τοιαύτου πληρώματος αὐτοῦ ἐλάβομεν κατὰ μετοχὴν.

Verf. 16. Καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος. Τὴν καινὴν διαθήκην, ἀντὶ τῆς παλαιᾶς. ὅτι δὲ περὶ τούτων λέγει, δῆλον ἀπὸ τῶν ἐφεξῆς. τέως δὲ χάριν καὶ ταύτην κακείνην ἀνόμασε, διότι κατὰ χάριν ἀμφοτέρω⁶⁾ ἐδόθησαν ταῖς λαβοῦσι, χαριζομένου τοῦ Θεοῦ τούτοις δι' ἔλεον οἰκτεῖον, οὐκ ἀμειβομένου τούτους διὰ⁷⁾ προλαβέστας ἀρετὰς αὐτῶν.

Ὡσπερ δὲ διαθήκη καὶ διαθήκη λέγονται, καὶ νόμος καὶ νόμος, καὶ πολλὰ τοιαῦτα ὀνόματα κοινὰ ἔχουσιν· ἔτω καὶ χάρις⁸⁾ καὶ χάρις ὀνομάζονται.

Ὁμωνύμως δὲ πάντα, καὶ οὐ συνωνύμως. τὰ ἐκείνης μὲν γὰρ σοικείωσις, τὰ ταύτης δὲ τελείωσις· κακείνα μὲν παισὶ προσήκοντα· ταῦτα δὲ ἀνδράσιιν.

Ἡ ἐκείνα μὲν ἀνδράσι, ταῦτα δὲ ἀγγέλοις. εἶτα δεικνύει τὸ διάφορον αὐτῶν, ἀπὸ τῶν διακοινησαμένων αὐτοῖς.

Verf. 17. Ὅτι — ἐγένετο. Ὁ νόμος μὲν, εἶπουν, ἡ παλαιὰ διαθήκη διὰ μωυσέως με-
σολα-

7) τὰς, interponit. A.

8) ἔτω καὶ χάριν ὀνομάζονται. A.

data est, gratia vero siue nouum testamentum per Iesum Christum nullo altero mediante. Et Moses quidem seruus erat: quodque a Deo accepit, hoc dedit: Christus autem dominus erat, et ipse tanquam Deus nouum condidit testamentum. Quantum est igitur Mosis a Christo discrimen, tantum sane et horum. Superius certe Gratiam et gratiam dixit ob causam ibidem dictam: hic autem nouum duntaxat testamentum Gratiam nominauit, utpote verius gratiam. Nam solum ipsum peccatorum condonat remissionem, regenerationem, adoptionem, regnum coelorum tribuit, ac bona quae oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt.

Vbi vero dixisset Gratia, addidit, Et veritas, infallibilem ipsam esse attestans ac perfectam: illa siquidem gratia erat imperfecta. Lex enim, ut ait Apostolus, nihil ad perfectum adduxit: haec autem perfecta, utpote perfectie operans. Quanto ergo maiori gratia digni habiti sumus, tanto ad maiorem obligamur virtutem, ne tanto beneficio indigne conuersantes, dignum tanta ignauia supplicium sustineamus.

Verf. 18. *Deum — enarrauit.* Qua consequentia venerit ad hoc euangelista, aduerte. Postquam differentiam demonstrauit legis et gratiae, rationabilem etiam differentiae causam addit: quod legem quidem attulit Moses, homo qui Deum non vidit: etenim Deum nemo vidit unquam, ideoque lex inferior est, utpote ab homine delata. Gratiam vero siue euangelium vnigenitus filius qui versatur in sinu patris, semperque Deum videt, nempe Deus ipse, illud enarrauit, ordinauit ac docuit: ideoque potior est gratia, quippe

πολαβήσαντος ἐδόθη τοῖς ἑβραίοις· ἡ χάρις δὲ, ἤγουν, ἡ νέα, διὰ ἰησοῦ χριστοῦ ἐγένετο, ἕθεν ἐτέρου μεσολαβήσαντος. καὶ μαῦσῆς μὲν δούλος ἦν, καὶ ὅπερ ἔλαβεν ἐκ θεῶ, τοῦτο ἔδωκε· χριστὸς δὲ δεσπότης ἦν, καὶ αὐτὸς ἐποίησε τὴν νέαν, ὡς θεός. ὅσον οὖν τὸ διάφορον μαῦσέως καὶ χριστοῦ· τοσοῦτον ἄρα καὶ τούτων. ἀνω μὲν οὖν χάριν καὶ χάριν εἶπε, διὰ τὴν ἐκεῖ ρηθεῖσαν αἰτίαν· ἐνταῦθα δὲ, μόνην τὴν νέαν διαθήκην ἐκάλεσε χάριν, ὡς μᾶλλον χάριν. μόνη γὰρ αὕτη χαρίζεται ἀφ᾽ ἑσιν ἀμαρτιῶν, ἀναγέννησιν, ὕιοθεσίαν, βασιλείαν θρανῶν, καὶ ἀγαθὰ, ἀ^p) ῥῥθαλμός οὐκ ^p) 1 Cor. 2, 9. εἶδε, καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη.

Εἰπὼν δὲ, ὅτι ἡ χάρις, προσέθηκεν, ὅτι καὶ ἡ ἀλήθεια· τὸ ἀψευδὲς αὐτῇ προσμαρτυρῶν, ἢ τὸ τέλειον. ἐκείνη μὲν γὰρ ἡ χάρις ἀτελής· ὁ νόμος ¹⁾ γὰρ ἕθεν ἐτελείωσε, φησὶν ὁ ἀπό- ^{q)} Heb. 7, 19. ζολος· αὕτη δὲ τελεία, ὡς τελειοποιός. ὅσον οὖν μείζονος χάριτος ἠξιώθημεν, τοσοῦτον μείζονα ἀρετὴν ὀφείλομεν, ἵνα μὴ, ἀναξίως τῆς τηλικαύτης εὐεργεσίας πολιτευσάμενοι, ἀξίαν τῆς τηλικαύτης βραθυμίας δίκην ὑφέξομεν.

Verf. 18. Θεὸν — ἐξηγήσατο. Ἐκ ποίας ἀκολοθίας εἰς τοῦτο ἦλθεν ὁ εὐαγγελιστής, πρόσχες. δείξας τὸ διάφορον τοῦ νόμου τε καὶ τῆς χάριτος, ἐπάγει καὶ αἰτίαν εὐλογον τῆς διαφορᾶς, ὅτι τὸν μὲν νόμον μαῦσῆς ἐκόμισεν, ἀνθρώπος, μὴ ἑωρακὼς τὸν θεόν· καὶ γὰρ θεὸν εἰδὲς ἑώρακε πῶποτε· καὶ διὰ τοῦτο ἐσὶν ἐλάττων ὁ νόμος, ὡς παρὰ ἀνθρώπου κομιθεῖς· τὴν δὲ χάριν, ἢτοι, τὸ εὐαγγέλιον, ὁ μονογενὴς υἱός, ὁ ἐνδιαυώμενος τῷ κόλπῳ τοῦ πατρὸς, καὶ αἰεὶ ὄρων τὸν θεόν, ὡς θεός, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο, συνῆταξεν, ἐδίδαξε· καὶ διὰ τοῦτο μείζων ἡ χάρις,

quippe a Deo facta, qui Deum intuetur, et ea quae Dei sunt cognoscit.

Sed quomodo dixit, Deum nemo vidit vnquam? Nam et Iesaias Deum vidit sedentem super solium excelsum et eleuatum: Iezeciel autem vidit ipsum sedentem super Cherubim. Daniel praeter ea ipsum vidit sedentem antiquum dierum: et alii quoque ipsum viderunt. Sed id non veluti secundum naturam erat, sed sicut iuxta similitudinem apparebat. Nam si ipsum iuxta suam naturam vidissent, nequaquam variis modis vidissent: simplex enim et sine figura est, et neque sedet, neque stat, neque ambulat: nam haec corporum sunt. Vnde et dicit: Ego visiones multiplicavi, et in manu prophetarum assimulatus sum: visiones diuersas ac similitudinem significans.

Nominatur autem vnigenitus filius, quod solus patri natus sit, soloque patre genitus. Pater quoque solum est pater, non etiam filius alicuius, vt alii sint patres: filius etiam solum natus est, non pater etiam alicuius, vt plures essent filii. Ad haec quia vnico ac proprio modo natus est, qui nec dici, nec cogitari potest, non corporum ~~mo~~re. Dicitur autem filius, quod eiusdem sit cum patre substantiae: nec solum hoc, sed quia etiam ab eo est. Sinum vero dixit patris, non quod Deus sinum habeat: nam sinus corporum est: sed per hoc quod dicit, Qui est in sinu patris: proprium et consubstantiale filii significauit.

Potest quoque et alio inodo dici, quod prioris dicti videlicet, Deum nemo vidit vnquam, confirmatio est id quod sequitur, Vnigenitus filius qui est

ὡς παρὰ θεῶ γεγονυῖα, τοῦ ὄρωντος τὸν θεόν,
καὶ γινώσκοντος τὰ τοῦ θεῶ.

Ἄλλα πῶς εἶπεν, ὅτι θεὸν οὐδεὶς εἶδεν
πώποτε; καὶ γὰρ ἡσαίας μὲν εἶδε τὸν κύριον
καθήμενον¹⁾ ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηριμένου²⁾ τ) Ies. 6, 1,
ιεζεκιήλ δὲ εἶδεν αὐτὸν καθήμενον³⁾ ἐπὶ τῶν χει- s) Ezech. 10, 18.
ρουβίμ; καὶ δανιήλ⁴⁾ δὲ εἶδεν αὐτὸν καθήμενον τ) Daniel. 7, 9.
παλαιὸν ἡμερῶν καὶ ἄλλοι δὲ τοῦτον ἐωράκασι.
πλὴν οὐχ ὡς ἦν, κατὰ φύσιν, ἀλλ' ὡς ἐφαίνετο,
καθ' ὁμοίωσιν. εἰ γὰρ αὐτὴν εἶδον τὴν αὐτοῦ
φύσιν, οὐκ εἶν διαφόρως αὐτὴν εἶδον. ἀπλή γάρ
τις ἐστὶ καὶ ἀσχημάτιστος, καὶ οὔτε κάθηται, ἔτε
ἔστηκεν, ἔτε περιπατεῖ. ταῦτα γὰρ καὶ τὰ τα-
αῦτα τῶν σωμάτων εἰσὶ. διὸ καὶ ἔλεγεν· ἐγὼ⁵⁾ v) Osee. 12, 10.
ὀράσεις ἐπλήθυνα, καὶ ἐν χειρὶ προφητῶν ὁμοί-
ωθην· τὰς διαφόρους ὀράσεις καὶ τὴν ὁμοίωσιν
δηλῶν.

Μονογενὴς μὲν οὖν ὁ υἱὸς ἐνομάζεται, ὅτι μό-
νος γεννᾶται τῷ πατρὶ, καὶ ὅτι ἐκ μόνου γεννᾶ-
ται πατρός. ὁ γὰρ πατήρ αὐτοῦ μόνον ἐστὶ πα-
τήρ, ἔ μὴν καὶ υἱὸς τινος, ὡς οἱ ἄλλοι πατέρες·
καὶ ὅτι μόνον γεννᾶται υἱὸς, ἔ μὴν καὶ πατήρ
τινος, ὡς οἱ ἄλλοι υἱοὶ· καὶ ὅτι μονοτρόπως γεν-
νᾶται, ἤγουν, ἰδιότροπως, καὶ ὑπὲρ ἐννοίαν καὶ
λόγον, καὶ οὐχ, ὡς τὰ σώματα. υἱὸς ἰδὲ λέγε-
ται, ὅτι ταυτόν ἐστὶ τῷ πατρὶ κατ' ἐσίαν, καὶ
οὐκ ἐκείνο μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ κείθεν. κόλπον δὲ
τῷ πατρὶ εἶπεν, οὐχ ὡς τῷ θεῷ κόλπον ἔχον-
τος· τῶν σωμάτων γὰρ ἄ κόλπος· ἀλλὰ διὰ τοῦ
εἰπεῖν, ὅ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς, τὸ γνή-
σιον τοῦ υἱοῦ καὶ ὁμοσύσιον καὶ ἀχώριστον ἐσή-
μανεν.

⁶⁾ Ἐστὶ δὲ καὶ ἑτέρως εἰπεῖν, ὅτι τοῦ ρητοῦ,⁷⁾
τῷ λέγοντος, ὅτι θεὸν οὐδεὶς εἶδεν πώποτε,
ἐπιβεβαίωσις ἐστὶ τὸ ἕτερον ρητὸν, τὸ φάσκον,
ὅτι

est in sinu patris ipse enarrauit, hoc est ipse docuit quod Deum nemo vidit unquam. Nam de hoc variis locis Christus loquutus est, sicut in sequentibus manifestum erit. Nulla itaque creatura Deum videt, non materialis tantum, sed et immaterialis: siquidem ipsis quoque immaterialibus virtutibus inuisibilis est Deus in sua natura, licet prout sibi conceditur Deum videant.

Verf. 19. *Et — Iohannis.* Hoc inquam de quo nunc in progressu dicturus est.

Verf. 19. *Quando — es?* Testimonium videlicet datum quando miserunt Iudaei et caetera. Siquidem pontifices et sacerdotes populi, quum circa Christi partum admiranda audissent: sumto praeterea de sapientia ac prudentia illius experimento, quando duodecim annorum factus immixtus est doctoribus, audiens illos et interrogans, veluti scripsit Lucas: obstupescabant, inuidiaque agitari coeperunt. Quum autem et Iohannem postea multa ac mirabilia de ipso ad suum baptismum accedentibus dixisse audissent, intellexerunt enim quod talia de illo diceret, magis turbati sunt: missisque ab Ierosolymis sacerdotibus ac leuitis siue ministris interrogauerunt eum, Tu quis es? non tanquam id ignorantes: nam cunctis nota erant quae circa natiuitatem eius contigerant: quaeque in eius circumcissione ac nominis impositione, ita vt omnes dicerent, Quisnam puer hic erit? sed prae malitia ignorantiam simulant. Nec dicunt, Quis es, sed Tu quis es? ac si dicerent: Si maior te est quem tu praedicas, tu ergo quis es? erga quem magnopere affecti sumus, et de quo magnificam habemus opinionem, quemque vehementer colimus.

Putat-

ἢ καί, interponit. A.

ὅτι ὁ μονόγενής υἱός, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο, τούτέστιν, ἐκεῖνος ἐδίδασκεν, ὅτι θεὸν ἑθεῖς ἐώρακε πώποτε. περὶ τούτου γὰρ διαφύρωσ ὁ χριστὸς εἶπεν, ὡς προβαινοντες εὐρήσομεν. ἑθεῖς δὲ κτιστὸς, οὐ μόνον ὑλικὸς, ἀλλ' ἑδὲ αὔλος. καὶ αὐταῖς γὰρ ταῖς αὔλαις δυνάμεσιν ἀόρατός ἐστι κατὰ φύσιν, ὁρώσαις, ὡς ἐφικτὸν, αὐταῖς.

Verf. 19. Καὶ — ἰωάννη. Αὕτη, περὶ ἧς εἰπεῖν μέλλει προϊών.

Verf. 19. Ὅτε — εἶ; Ἡ γενομένη δηλονότι, ὅτε ἀπέστειλαν οἱ ἰεραῖοι, καὶ τὰ ἐξῆς. οἱ γὰρ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ, πυνθανόμενοι μὲν¹⁾ τὰ κατὰ τὸν τόκον τοῦ χριστοῦ παράδοξα, λαβόντες δὲ καὶ πείραν τῆς συνέσεως αὐτοῦ, ὅτε δωδεκαέτης ὢν συνέμιξε τοῖς διδασκάλοις, ἀκούων καὶ ἐπερωτῶν αὐτοῦ, ὡς ὁ λουκᾶς²⁾ ἰσόρησεν, ἐθορυβῆντο, καὶ φθόνον³⁾ Luc. 2, 46. ὠδίνειν ἤρχοντο. Θεασάμενοι δὲ καὶ τὸν ἰωάννην ὑπερον πολλά καὶ μεγάλα περὶ αὐτοῦ λέγοντα πρὸς τοὺς ἐρχομένους ἐπὶ τὸ βάπτισμα· συνῆκαν γὰρ, ὅτι περὶ ἐκεῖνον τὰ τοιαῦτα λέγει μᾶλλον ἐταράχθησαν, καὶ ἀποσείλαντες ἐξ ἱεροσολύμων ἱερεῖς καὶ λευίτας, ἤτοι διακόνους, ἐπηρώτων αὐτὸν, σὺ τίς εἶ; εὐχ ὡς ἀγνοοῦντες· πᾶσι γὰρ ἦσαν γνώριμα τὰ τε κατὰ τὴν γέννησιν αὐτοῦ, καὶ τὰ κατὰ τὴν περιτομὴν καὶ κλήσιν, ὡς καὶ λέγειν ἅπαντας, τί ἄρα τὸ⁴⁾ παιδίον γ) Io. 1, 66. τοῦτο ἔσται; ἀλλὰ κακοήθως ἀγνοίαν ὑπεκρίνονται, καὶ οὐ λέγουν, ὅτι τίς εἶ, ἀλλ' ὅτι σὺ τίς εἶ; ἐμφαίνοντες, ὡς εἰ μείζων σου ἐστὶν ὁ παρὰ σοῦ κηρυττόμενος· λοιπὸν σὺ τίς εἶ, πρὸς ὃν πάντες ἀνεπτερώθημεν, καὶ περὶ οὗ μεγάλην ὑπόληψιν ἔσχομεν, καὶ ὃν διαφερόντως ἐσεβάθημεν.

Putabant enim insipienter, quod licet in caeteris vigilantius excubare videretur, attamen humanum quiddam tanquam homo sentiret, ac gloriae amore illectus, Christum se esse responderet, et deinceps ipsius Iesu fama extingueretur, ob quam omnes oriebantur anxietates. Nam et hac de causa non vulgares quosuis miserunt, sed sacerdotes et leuitas, idque ex Ierosolymis vtpote praestantiores atque astutiores cunctis, qui ex aliis erant ciuitatibus.

Verf. 20. *Et — negauit.* Confessus est, veritatem scilicet: nam verax erat ac solidus.

Verf. 20. *Et — Christus.* Virtutem eius confirmans, rursus idem repetit. Neque enim solum ambitionis omnino nihil passus est, aut dominicam non arripuit gloriam, sed nec eam quae a multis dabatur respexit. Et vide prudentiam. Non dixit quis esset quod postmodum fecit, sed ad mentem eorum accedens, et quid velint agnoscens, recte id a principio abstulit, quod ipsum sperabant responsurum. Dixit enim, Non sum ego Christus.

Verf. 21. *Et — sum.* Iam conatu frustrati, ad aliud conuertuntur, intentumque suum obumbrare volentes dicunt: Quid ergo, Elias es tu? vt videantur simpliciter ac sine malitia interrogare: Siquidem expectabant etiam venturum Eliam. Scriptum est enim apud Malachiam prophetam: Mittam vobis Eliam Thesbiten, qui conuertet cor patris ad filium. Rursus ergo rogant, ne suspecti habeantur.

Verf. 21.

2) δόξαν. A. Paulo ante haud dubie vitiose inuenit περιφρουρηθήσεται Hentenius. Sed lectio meorum Codd. proba est.

᾿Ωμήθησαν γὰρ ἀνοήτως, ὅτι τοῦ λοιπῆ περιφρονηθῆναι δόξας, 2) ἀνθρώπινόν τι πείσεται καὶ αὐτός, ὡς ἄνθρωπος, καὶ ὑπὸ φιλοδοξίας ἑαυτὸν εἶναι τὸν χριστὸν 3) ἂν εἴποι, καὶ λοιπὸν ἢ περὶ τοῦ ἰησοῦ σβεδήσεται φήμη, καὶ ἥς πάντα ἐπραγματεύοντο. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἀπέσειλαν οὐχ ἀπλῶς τινὰς, ἀλλ' ἱερεῖς καὶ λευίτας, καὶ τούτους ἐξ ἱεροσολύμων, ὡς διαφωρωτέρους τῶν ἐξ ἀπάσης ἑτέρας πόλεως καὶ πανουρηγυτέρους.

Verf. 20. Καὶ — ἠρνήσατο. ᾿Ωμιλόγησέ, τὴν ἀλήθειαν δηλονότι, ὡς ἀληθῆς καὶ σεβρῆός.

Verf. 20. Καὶ — χριστός. Τὸ αὐτὸ πάλιν λέγει, τὴν ἀρετὴν αὐτῆ βεβαιῶν, ὅτι οὐ μόνον οὐκ ἔπαθέ τι φιλοδοξον, εἰδ' ἐπεπήδησε τῇ δόξῃ τῇ δεσποτικῇ, ἀλλὰ καὶ δεδομένην παρὰ τῶν πολλῶν, εἰ προσήκατο. καὶ ὅρα σύνεσιν. οὐκ εἶπε, τίς ἐσιν, ὅπερ ὑπερον ἐποίησεν, ἀλλὰ πρὸς τὴν διάνοιαν αὐτῶν ἀπιδῶν, καὶ, τί βέλονται, γνοῦς; εὐθέως ἐκ προοιμιῶν ἀνείλεν, ὅπερ εἶπεν αὐτὸν ἠλπίζον. εἶπε γὰρ, ὅτι οὐκ εἰμὶ ἐγὼ ὁ χριστός.

Verf. 21. Καὶ — εἰμί. ᾿Αποτυχόντες ἤδη τῆς μηχανῆς, ἐφ' ἕτερον τρέπονται, συσκιᾶσαι τὸν σκοπὸν αὐτῶν βεβλόμενοι, καὶ λέγουσι τί οὖν, ἡλίας εἶ σύ; ἵνα δόξωσιν ἀπλῶς καὶ ἀπεριέργως ἐρωτᾶν. καὶ γὰρ προσεδόκων ἦξεν καὶ τὸν ἡλίαν. γέγραπται γὰρ ἐν τῷ προφήτῃ μαλαχίᾳ ἀποσελῶ 2) ὑμῖν ἡλίαν τὸν δεσβίτην, ὃς 2) Malach. 4. 4. 5. ἀποκαταστήσει καρδίαν πατρὸς πρὸς υἱόν. πάλιν οὖν ἐρωτῶσιν, ἵνα ἀνύποπτοι γένωνται.

C 5

Verf. 21.

2) χριστὸν ἀνείπη. B.

Verf. 21. *Es tu ille propheta? Et respondit, non.* Non dicunt, Es tu propheta: nam sciebant eum esse prophetam: sed es tu ille propheta, de quo scripsit Moses? Scripsit enim eis dicens, Prophetam suscitabit vobis dominus, ipsum ut me audietis. Ille autem erat Christus.

Verf. 22. *Dixerunt — v. 23. propheta.* Quum ad omnia patienter respondisset, nunc etiam dicit quis sit. Ego inquit sum illa vox de qua scriptum est, Vox clamantis in deserto: Dirigite viam domini et caetera. Hoc autem verbum pulchre exponitur tertio iuxta Matthaeum capite: quaere itaque ibi expositionem ipsius.

Verf. 24. *Et qui — pharisaeis.* Significauit etiam ipsorum sectam, repraesentans obliquam eorum curiositatem.

Verf. 25. *Et interrogauerunt — propheta?* Quum perficere non potuissent quod intendebant, accusatione nituntur hunc attrahere, ut vel timore cogeretur dicere, quod non erat. Rursum autem magnam demonstrat aequitatem.

Verf. 26. *Respondit — nostis.* Eo enim tempore Christus immixtus erat populo: nam quasi vnus e vulgo veniebat ad baptismum, quod diuina reuelatione Iohanni innotuerat. Id autem quod addit, Quem vos non nostis, de illius diuinitate dictum est.

Verf. 27. *Ipsa — fuit.* De quo videlicet verbum istud dicebam. Est autem superius declaratum.

Verf. 27. *Cuius — calceamenti.* Sublimiter id quod est in Christo incomparabile hinc demon-

Verf. 21. Ὁ προφήτης εἶ σύ; καὶ ἀπεκρίθη, ἔ. Ὅου λέγεσιν, ὅτι προφήτης εἶ σύ; ἤδεσαν γάρ, ὅτι προφήτης εἶσιν· ἀλλ' ὅτι ὁ προφήτης εἶ σύ; δηλαδὴ ἐκεῖνος, περὶ οὗ ἔγραψε μαῦσῆς· ἔγραψε γάρ αὐτοῖς, ὅτι προφήτην^{α)} ὑμῖν α) Deut. 18, 15. ἀναστήσει κύριος ὁ θεὸς ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὡς ἐμέ. αὐτῷ ἀκέσεσθε. ἔτος δὲ ἦν ὁ χριστός.

Verf. 22. Εἶπον — v. 23. προφήτης. Ἀνεξικιάκως αὐτοῖς ἐπὶ πᾶσιν ἀποκριθεῖς, νῦν λέγει, καὶ τίς ἐσίν· ὅτι ἐγὼ εἶμι, περὶ οὗ τὸ φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, εὐθύνατε τὴν ὁδὸν κυρίου, καὶ τὰ ἐξῆς. τοῦτο δὲ τὸ ῥητὸν ἡρμηνεύεται καλῶς ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον, καὶ ζήτησον ἐκεῖ τὴν ἐξήγησιν αὐτοῦ.

Verf. 24. Καὶ οἱ — Φαρισαίων. Ἐπεσημίνατο καὶ τὴν αἵρεσιν αὐτῶν, ἐμφαίνων τὸ περίεργον τούτων, καὶ σκολιόν.

Verf. 25. Καὶ ἠρώτησαν — προφήτης; Μὴ δυνηθέντες ἀνύσαι τὸ σπευδαζόμενον, ἐπιχειροῦσιν ἐγκλήματι τοῦτον ὑποβαλεῖν, ἵνα φοβηθεῖς ἀναγκασθῆ εἰπεῖν, ὅπερ ἐκ ἦν· ὁ δὲ πάλιν ἐνδείκνυται πολλὴν ἐπιείκειαν.

Verf. 26. Ἀπεκρίθη — οἶδατε. Ἦν γὰρ ὁ χριστὸς ἀναμεμιγμένος τότε τῷ λαῷ. ὡς εἰς γὰρ τῶν πολλῶν ἤρχετο ἐπὶ τὸ βάπτισμα, καὶ ἐγνώσθη τοῦτο τῷ ἰωάννῃ διὰ θείας ἀποκαλύψεως· τὸ δὲ, ὃν ὑμεῖς οὐκ οἶδατε, περὶ τῆς θεότητος αὐτῷ εἴρηται.

Verf. 27. Ἄυτός — γέγονε. Περὶ οὗ δηλονότι τὸν λόγον τοῦτον ἔλεγον. ἡρμηνεύθη δὲ ἀνωτέρω.

Verf. 27. Οὗ — ὑποδήματος. Τὸ κατ' ὑπεροχὴν ἀσύγκριτον τῷ χριστῷ δείκνυσιν ἐντεῦθεν.

demonstrat, dicens, Neque inter postremos eius seruos numerari mereor, propter magnitudinem consideratae in eo diuinitatis. Postremis namque ministris aptari solent huiusmodi ministeria.

Quaere autem ad principium euangelii iuxta Marcum dicti illius expositionem quo dicitur, Et praedicabat dicens: Venit is qui me fortior est post me, cuius non sum idoneus vt procumbens soluam corrigiam calceamentorum ipsius.

Verf. 28. *Haec — baptizans.* Emendatiora exemplaria, In Bethabara scribunt: nam Bethania non est sita trans Iordanem aut in deserto, sed prope Ierosolyma. Demonstrat autem locum, ostendens quod multis praesentibus Iohannes ea quae de Christo erant praedicabat. Omnia vero quae interiu acciderunt praetermittens: Puta quomodo baptizatus est, quomodo coelitus accepit testimonium; ieiunium praeterea quadraginta dierum in deserto ac tentationes, tanquam ab aliis iam euangelistis narrata, refert deinceps quae post descensum eius a deserto contigerunt, et ab illis relictas sunt.

Verf. 29. *Postero die — se.* In crastino post descensum eius a deserto scilicet: adhuc enim circa Iordanem permanebat Iohannes.

Quare

- 4) Codices probatioris cum Chrysostomo nunc appellat eos, qui sunt temere corrupti ab Origene. Vide, quae dixi ad h. l. in edit. N. Test. — Quoniam haec Bethania non erat prope Hierosolymas, propterea Ioannes addidit, *πέραν τοῦ ἰορδάνου*. Teste ipso Origene, Heracleon etiam legit Bethania. Atque ita haud dubie legerunt omnes ante Origenem et Origenes ipse. Eadem hic crisis est, quae est Matth. 5, 22. in vocabulo *ἐπιη*. Nam illud Origenes propter suam theologiam moralem, hoc propter suam geographiam correxit. *Man*

denke

θεν, λέγων· ὅτι οὐδ' εἰς τοὺς ἐσχάτους αὐτῆ δέ-
λεις ταχθῆναι δύναμαι, διὰ τὸ μέγεθος τῆς ἠνω-
μένης αὐτῶ θεότητος. τοῖς γὰρ ἐσχάτοις οἰκέ-
ταις ἐπιτέτραπται ἢ τοιαύτη ὑπηρεσία.

Ζήτησον δὲ καὶ ἐν προομιῶις τοῦ κατὰ μάρκον
εὐαγγελίου τὴν ἐξήγησιν τῆ, καὶ^{b)} ἐκήρυσσε λέε^{b)} Marc. 1, 2
γαν· ἔρχεται ὁ ἰσχυρότερός μου ὀπίσω με, οὗ
οὐκ εἰμι ἰκανὸς κύψαι τὸν ἰμάντα τῶν ὑπο-
δημάτων αὐτῆ.

Verf. 28. Ταῦτα — βαπτίζων. Τὰ
ἀκριβῆ⁴⁾ τῶν ἀντιγράφων, ἐν βηθαβαρᾷ γρα-
φασιν. ἢ γὰρ βηθανία, ἢ πέραν τῆ ἰορδάνου, εἰδ'
ἐπὶ τῆς ἐρήμου ἐσίν, ἀλλ' ἐγγύς που τῶν ἱεροσο-
λύμων. ἐπισημαίνεται δὲ τὸν τόπον, δεικνύων, ὅτι
πολλῶν παρόντων ὁ ἰωάννης ἐκήρυττε τὰ περὶ τῆ
χριστῆ. τὰ⁵⁾ μεταξὺ δὲ πάντα παραδραμῶν,
πῶς τε ἐβαπτίσθη, καὶ πῶς ἠνωθεν ἐμαρτυρή-
θη, καὶ τὴν ἐν τῇ ἐρήμῳ τεσσαρακονθήμερον νη-
τείαν, καὶ τοὺς πειρασμούς, ὡς τοῖς ἄλλοις εὐ-
αγγελισαῖς ἀπηγγελμένα, λοιπὸν διηγεῖται τὰ
μετὰ τὴν ἀπὸ τῆς ἐρήμου κάθοδον αὐτῆ, παρα-
λελειμμένα τούτοις.

Verf. 29. Τῇ ἐπαύριον — αὐτόν. Τῇ
ἐπαύριον, μετὰ τὴν ἀπὸ τῆς ἐρήμου κάθοδον αὐ-
τῆ δηλονότι. ἔτι γὰρ παρὰ τὸν ἰορδάνην διέτριβεν
ὁ ἰωάννης.

Καὶ

denke sich Köln am Rhein, an der Spree, an der
Unstrut. Wenn ich nun sagte, Köln an der El-
be, und jemand wollte mich aus Büsching, mit
dem doch des Origenes alte Weiber, von welchen
er die Geographie gelernt, nicht zu vergleichen
sind, widerlegen, wer würde nicht lachen? Und
waren denn, nach so vielen Zerstörungen, noch
alle kleine Flecken, als Origenes auf die Wander-
schaft gieng?

⁵⁾ τὰ, abest. A.

Quare autem venit ad ipsum? Quia suspicabantur quidam venisse tanquam peccatorem ad baptismum in poenitentiam more aliorum. Venit ergo nunc ad Iohannem, ut occasionem illi daret corrigendi perfectiori testimonio huiusmodi suspicionem.

Vers. 29. *Et — Dei.* Agnum ipsum appellavit, ad memoriam eis adducens umbras veteris testamenti, ac Iesaiæ prophetiam: tanquam diceret, Ecce agnus in lege figuratus, et ab Iesaiæ annuntiatus. Deinde addit etiam id quod præcipuum est eius, puta quod a Deo missus sit ad immolandum pro salute hominum.

Vel Dei, hoc est diuinus, propter suam diuinitatem.

Vers. 29. *Qui — mundi.* Agnus siquidem qui in lege sacrificabatur, vnus Israelitici populi auferebat peccatum tanquam figura, signum et umbra veritatis. Agnus autem Dei immolatus, totius mundi aufert peccatum, et tanquam veritas, eos qui in mundo sunt purificat. Ille siquidem irrationalis erat, hic vero rationalis: nec solum hoc,

6) *νῦν*, abest. A.

7) Codex vterque in margine: *ἐν ταῖς θυσίαις.*

8) Hic rursus vterque in margine habet: *οὗτος τὰς ἀμαρτίας ἀφαι.* Respicit Ies. 53, 7.

9) Versus ergo tricesimus abest etiam a Codice Hentenii, vti ab vtroque Mosquensi, nisi quod in vno horum a manu recentiori additus est in margine. Sed vltima pars huius scholii, a vocabulis, *πάλιν δὲ λέγει τὸ κ. τ. λ.* satis declarat, Euthymium hæc legisse. Nescio ergo, quo casu in tribus Codicibus desit. Quomodo hic versus legatur apud Origenem, notavi iam in mea N. Test. editione. Iunctim versum 30. et 31. laudat Orig. T. IV.

Καὶ τίνος ἕνεκεν ἤρχετο πρὸς αὐτόν; ἐπείπερ ὑπώπτευόν τινες, ὅτι ὡς ἀμαρτωλὸς ἐβαπτίσθη καὶ αὐτὸς εἰς μετάνοιαν ἐπίσης τοῖς ἄλλοις· ἔρχεται νῦν ὅ) πρὸς τὸν ἰωάννην, διδοὺς αὐτῷ ἀφορμὴν, διερωτᾶσθαι τὴν τοιαύτην ὑποψίαν, διὰ μαρτυρίας ἐντελεσέρας.

Verf. 29. Καὶ — Θεῶ. Ἄμνόν αὐτόν προσηγόρευσεν, ἀναμιμνήσκων αὐτοὺς τῆς τε τῆ νόμου σκιαῆς, καὶ τῆς ἡσαίε προφητείας, καὶ λέγων· ἰδοὺ ὁ ἄμνος, ὁ ἐν τῷ νόμῳ ὁ) σκιαγραφεύμενος, καὶ ὑπὸ ἡσαίε ὁ) καταγγελλόμενος· εἶτα προστίθησι καὶ τὸ ἰδιαίτατον καὶ ἐξαιρετικὸν αὐτῷ, ὅτι ὁ παρὰ Θεῶ πεμφθεὶς εἰς σφαγὴν ὑπὲρ σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων.

Ἡ ὁ Θεῶς, διὰ τὴν ἐν αὐτῷ Θεότητα.

Verf. 29. Ὁ — κόσμου. ὁ) Ὁ μὲν γὰρ ἄμνος τῆ νόμου θυόμενος ἀμαρτίαν ἐνὸς γένους ἀφῆρει τῆ ἰσραηλιτικοῦ ὡς τύπος καὶ προχάραγμα καὶ σκιά τῆς ἀληθείας· ὁ δὲ ἄμνος τῆ Θεῶ σφωγιαθεὶς τὴν ἀμαρτίαν τῆ κόσμου παντὸς ἀφαιρεῖ, καὶ καθαίρει τοὺς ἐν τῷ κόσμῳ, ὡς ἀλήθεια. ἐκεῖνος μὲν γὰρ, ἄλογος· οὗτος δὲ, λογικός.

p. 24. Chrylostomi varietates etiam l. l. notavi. Per errorem autem Chrylost. T. VIII. p. 75. B. ὑπίτω μου ἔρχεται ἀνὴρ, Matthaeo tribuit, quae nullibi apud Matthaeum leguntur. Cyrillus Alexandrinus eo in loco, ubi hunc versum interpretatur, nihil mutat praeter hoc, quod ἐγώ, post οὗ, omittit. Idem hunc versum repetit T. V. Part. II. in epistolis p. 186. et de recta fide p. 113. D. ubi etiam data opera euangelium Ioannis tractat. Hic seruat istud ἐγώ. Consistit ergo hic versus, cum ceterorum Codd. Graecorum auctoritate, tum vero etiam versionum et Patrum consensu.

hoc, verum etiam diuinus. Peccata autem non tantum animae dicit maculas, a quibus liberi sunt, qui eius seruant praecepta: verum etiam corporeas infirmitates, a quibus aegrotantes liberat.

Dicens autem, Qui tollit peccatum mundi, soluit praedictam suspensionem. Nam qui aliorum aufert peccata manifestum est, quod ipse non habeat peccata: qui autem peccatis non est obnoxius, alia omnino causa venit ad baptismum, quam ipse Baptista paulo post referet.

Rursum alibi dicit, Ante me fuit: et, Prior me erat: se ipsum intrepide tanquam seruum deiiciens, illum autem quasi dominum incomparabiliter extollens.

Verf. 31. *Et ego nesciebam eum.* Ne putarent quod illum iam olim cognoscens talia de eo ferret testimonia, gratiam illi praestans tanquam cognato, ait: Ego ignorabam eum priusquam ad Iordanem veniret, utpote semper in deserto versatus.

Atqui quum adhuc in matris esset utero, cognouit eum, et prae gaudio exultauit, quemadmodum scripsit Lucas. Verum id non fuit naturaliter, sed supernaturaliter tunc eum cognouit, et quo modo nullus omnino hominum cognouit. Nunc autem triplici cognitione cognouit: puta per visum, per auditum, perque propheticam notitiam, quarum nulla Christum cognoscebat, priusquam ad Iordanem veniret, deinde autem triplici hoc modo cognouit eum. Siquidem propheticæ ei reuelata sunt quæ de ipso erant: ideo et dixit: Qui post me venturus est, ante me fuit. Vidit

¹⁾ Inclusa absunt. A.

²⁾ μετὰ μικρόν τε πάλιν λέγει. A.

³⁾ Hentenius h. l. inculcauit, *alibi*. Sed ἀλλὰ χροῦ neuter meorum habet. Forte autem volebat.

λογικός· καὶ ἔ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ Θεός·
 ἀμαρτίας δὲ νόει, μὴ μόνον τὰς ψυχικὰς κηλί-
 δας, ὧν ἐλευθεροῖ τοὺς τὰς ἐντολαῖς αὐτοῦ φυ-
 λάσσοντας, ἀλλὰ καὶ τὰς σωματικὰς ἀρρώσι-
 ας, ὧν ἀπαλλάττει τοὺς κάμνοντας.

Εἰπὼν δὲ, ὅτι ὁ αἶρων τὴν ἀμαρτίαν τοῦ
 κόσμου, ἔλυσε τὴν προειρημένην ὑποψίαν. ὁ γὰρ
 τὰς τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ἀμαρτίας ἀφαιρῶν,
 εὐδήλον, ὅτι οὐκ ἔχει ἀμαρτίας· [μὴ¹⁾ ἔχων δὲ
 ἀμαρτίας,] δι' ἑτέραν πάντως αἰτίαν ἦλθεν ἐπὶ
 τὸ βάπτισμα, ἢν αὐτὸς ὁ βαπτιστὴς ἐρεῖ μετὰ
 μικρὸν.²⁾

Πάλιν δὲ³⁾ λέγει τὸ, ἔμπροσθέν μου γέγονε,
 καὶ τὸ, πρῶτός μου ἦν, ἀνυποσώλως ἑαυτὸν μὲν
 ἐξευτελίζων, ὡς δοῦλον· ἐκείνον δὲ ἀσυγκρίτως
 ὑπερτιθεῖς, ὡς δεσπότην.

Verf. 31. Καὶ γὰρ οὐκ ἦδειν αὐτόν. Ἵνα μὴ
 νομίσωσιν, ὅτι ἐκπαλαμ γινώριζων αὐτόν, τιαυ-
 τα περὶ αὐτοῦ μαρτυρεῖ, χαριζόμενος, ὡς συγ-
 γενεῖ, φησὶν, ὅτι οὐκ ἐγίνωσκον αὐτόν πρὸ τοῦ
 εἰσεῖν ἐπὶ τὸν ἰορδάνην, ἅτε τὸν ἅπαντα χρόνον
 ἐν ταῖς ἐρήμοις διατρίβων.

Καὶ μὴν ἔμβρυον ὧν, ἔμβρυον ὄντα τοῦτον
 ἐγνώρισε, καὶ ἐσκίρτησεν ἐν ἀγαλλιάσει, ὡς^{c)} c) Luc. 1, 41.
 ὁ λουκᾶς ἔγραψεν· ἀλλ' ἔ κατὰ φύσιν, ὑπερ-
 φυῶς δὲ αὐτόν ἐγνώρισε τότε, καὶ ὡς ἔδειξ τῶν
 πάντων ἀνθρώπων. νῦν δὲ, τριῶν ἑσῶν γνώσεων,
 τῆς δι' ὄψεως καὶ τῆς δι' ἀκοῆς καὶ τῆς προφητι-
 κῆς, κατ' ἑδερμίαν αὐτῶν ἐγίνωσκε τὸν χριστὸν,
 πρὸ τοῦ εἰσεῖν ἐπὶ τὸν ἰορδάνην· τότε δὲ λοιπὸν
 καὶ κατὰ τὰς τρεῖς ἐγνώ αὐτόν. καὶ γὰρ ἀπεκα-
 λυφθη τε αὐτῷ προφητικῶς τὰ περὶ αὐτῆ· διὸ
 καὶ ἔλεγεν, ὁ ὀπίσω με ἐρχόμενος, ἔμπροσθέν μου
 Thomas III. D γέγο-

Vidit quoque eum: illum namque prohibebat dicens: Ego a te debeo baptizari, et tu venis ad me? Audiuit praeterea vocem de illo dicentem: Hic est filius meus dilectus in quo mihi complacitum est, sicut alii euangelistae docuerunt.

Verf. 31. *Sed — baptizans.* Ecce dixit etiam causam, ob quam venit et ipse vt baptizaret, et Christus vt baptizaretur: Vna siquidem eademque fuit et huius causa et illius: videlicet vt manifestaretur Christus Israëlitis. Nam a Deo missus fuerat Iohannes ad Iordanem, vt baptismum poenitentiae praedicaret, quo propter baptismum multi concurrerent, et adstans Christus in medio multorum, vtpote baptizandus, testimonium acciperet, inferne quidem a Iohanne, superne vero a patre et spiritu sancto: atque hinc ipsos attrahens, mysteria docere, ac mirabilia operari inciperet: neque enim ita concurrissent omnes, neque ita testimonium audiissent, nisi hoc factum fuisset.

Verf. 32. *Et — v. 33. sancto.* Rursum ait, Nesciebam eum, vt proprium testimonium ab omni suspicione remoueret.

Verum quando dixit ei Deus, super quem videris spiritum descendentem et caetera? Quando quae de Christo erant ipsi reuelavit, illo nondum manifestato: tunc siquidem et haec et alia dixit. Postea vero ipsum quoque demonstravit ad baptismum accedentem.

Praefens itaque euangelista ea, vt dictum est praetermisit, quae circa domini baptismum ab aliis euangelistis conscripta sunt. Matthaeus vero haec
caete-

4) ἐνώληεν. A.

5) ἠυδόκησα. A.

γέγονε· καὶ εἶδεν αὐτόν· διὸ καὶ⁴⁾ διεκάλυεν αὐ-
 τὸν λέγων· ἐγὼ⁵⁾ χρεῖαν ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆ-
 ναι· καὶ ἤκουσε περὶ αὐτοῦ, ὅτι ἔτος ἔστιν⁶⁾ ὁ υἱὸς^{e)} τοῦ
 θεοῦ ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ⁷⁾ εὐδόκησα, ὡς οἱ ἄλλοι εὐ-
 αγγελισαὶ ἐδίδαξαν.

d) Matth. 3, 14.
 e) Matth. 3, 17,
 Marc. 1, 11.
 Luc. 3, 22.

Verf. 31. Ἄλλ' — βαπτίζων. Ἴδου,
 εἶπε καὶ τὴν αἰτίαν, δι' ἣν αὐτός τε ἦλθε βαπτί-
 ζειν, καὶ ὁ χριστὸς παρεγένετο βαπτισθῆναι. μία
 γὰρ καὶ ἡ αὐτὴ⁶⁾ καὶ τούτου καὶ κείνου, ὅτι ἵνα
 φανερωθῇ τοῖς Ἰσραηλίταις. ἐπέμφθη γὰρ ὁ ἰω-
 ἀάννης ὑπὸ θεοῦ πρὸς τὸν Ἰορδάνην κηρύττων βά-
 πτισμα μετανοίας, ἵνα διὰ τὸ βάπτισμα συν-
 δράμωσι πολλοὶ, καὶ ἐπιστᾶς ὁ χριστὸς, ὡς βαπτι-
 σθόμενος, μέσον πολλῶν μαρτυρηθῆ, κάτωθεν
 μὲν παρὰ ἰωάννου, ἄνωθεν δὲ, παρὰ τοῦ πατρὸς
 καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, καὶ ἐντεῦθεν ἐπισπα-
 σάμενος αὐτοὺς, ἀρξήται μυσταγωγεῖν καὶ θαυ-
 μάτουργεῖν. εἰδὲ γὰρ ἂν ἔτω συνέδραμον ἅπαντες,
 εἰδὲ ἂν ἤκουσαν τῆς τοιαύτης οὕτω μαρτυρίας, εἰ
 μὴ τοῦτο γέγονε.

Verf. 32. Καὶ — v. 33. ἁγία. Πάλιν
 τὸ, οὐκ ἦδεν αὐτόν, ἵνα ἀνύποπτον πάντῃ τὴν
 οἰκείαν μαρτυρίαν ἐργάσῃται.

Ἄλλὰ πότε εἶπεν αὐτῷ ὁ θεός, ἐφ' ᾧ ἂν
 ἴδῃς τὸ πνεῦμα καταβαῖνον καὶ τὰ ἐξῆς; ὅτε⁷⁾
 δηλονότι, μήπω φανερός, τὰ περὶ αὐτοῦ ἀπε-
 κάλυψεν αὐτῷ. τότε μὲν γὰρ τὰ τε ἄλλα καὶ
 τοῦτο εἶπεν. ὕψερρον δὲ καὶ ὑπέδειξεν αὐτὸν παρα-
 γενόμενον ἐπὶ τὸ βαπτισθῆναι.

Ὁ μὲν ἔν παρῶν εὐαγγελιστῆς, ὡς εἴρηται,
 παρέδραμε τὰ κατὰ τὸ βάπτισμα τῶ σωτήρος,
 ὡς τοῖς ἄλλοις προϊσορηθέντα· ὁ δὲ ματθαῖος

D 2

πλατύ-

6) καὶ τῆτο καὶ κείνος. A.

7) ὅτι. B.

caeteris latius enarravit: lege ergo illa ad perfectiorem habendam cognitionem.

Verf. 34. *Et ego vidi.* Spiritum videlicet descendantem, et manentem super eum.

Verf. 34. *Et — Dei.* Et ubi hoc perhibuit testimonium? neque enim vsquam scriptum est. Omnino sane hoc testificatus est: relictum est autem ab euangelistis, quemadmodum et alia multa.

Verf. 35. *Postero die — v. 36. Dei.* Non vulgari modo neque casu haec de ipso loquitur: sed quia nondum Iudaeorum insensibilitatem attigerat: nemo enim quicquam de ipso interrogauerat: rursus haec de ipso dicere cogitur, mentemque eorum iteratis vocibus expergefacerere quasi dormientem.

Et quemadmodum sponsus nihil interim sponsae loquitur, nec eam per seipsum accipit, sed dux sponsae omnia differit, eamque illi tradit: ubi vero hanc ipse acceperit, ita eam immutat, ut illa priorum omnium obliuiscatur. Ita et nunc Christus adhuc tacet, Iohannes vero cuncta operatur, ideo etiam amicus sponsi vocatus est, tanquam qui nuptiis praeesit, omniaque administrat quae ad ipsum sponsum pertinent. Ubi vero accepit desponsatam sibi ecclesiam, ita eam sibi copulauit, ut illa continuo omnium obliuisceretur.

Et sicut sponsa nequaquam ad sponsum accedit, sed hic ad illam, etiam si fuerit ipse regis filius, illa vero omnium abiectissima. Ita et hic accidit: iste quum tantus esset, ad eam quae despectissima erat accessit, et coniunctus non permisit ut hic deinceps remaneret, sed susceptam in paternam deduxit domum, hoc est in coelum.

Verf. 37.

3) οὐδὲν interponendum videtur. Forte etiam mox, ἀφουρίζειν.

πλατύτερον τῶν ἄλλων ἀπήγγειλεν αὐτὰ, καὶ ἀνάγνωθι καὶ κείνα πρὸς ἐντελεσέραν διάγνωσιν.

Verf. 34. Καὶ γὰρ ἐώρακα. Τὸ πνεῦμα, δηλαδή, καταβαῖνον καὶ μένον ἐπ' αὐτόν.

Verf. 34. Καὶ — Θεῶ. Καὶ πῶ τοῦτο μεμαρτύρηκεν; ἔδαμῶ γὰρ ἀναγέγραπται. μεμαρτύρηκε μὲν τοῦτο πάντως· παραλέλειπται δὲ τοῖς εὐαγγελισαῖς, ὥσπερ καὶ ἄλλα πολλά.

Verf. 35. Τῆ ἐπαύριον — v. 36. Θεῶ. Οὐχ ἁπλῶς, ἐδὲ ὡς ἔτυχε, τὰ αὐτὰ περὶ αὐτοῦ φθέγγεται, ἀλλ' ἐπέπερ ἔπω καθίκετο τῆς ἀναιδιθσίας τῶν ἰσδαίων· ἐδεῖς γὰρ αὐτόν ἐδὲν ἠρώτησε περὶ αὐτῶ· ἀναγκάζεται^{β)} τὰ αὐτὰ λέγειν πάλιν, καὶ δευτέραις φωναῖς ἀφυσπνίζει τὴν διάνοιαν αὐτῶν, ὥσπερ κοιμωμένην.

Καὶ ὃν τρόπον ὁ μὲν νυμφίος ἐδὲν τέως λέγει πρὸς τὴν νύμφην, ἐδ' ἀφ' ἑαυτοῦ λαμβάνει ταύτην· ὁ δὲ νυμφαγωγὸς πάντα διαλέγεται, καὶ παραδίδωσιν αὐτήν· ὅτε δὲ λάβῃ ταύτην ἐκεῖνος, ἔτω διατίθῃσιν, ὡς ἐπιλαθέσθαι πάντων· οὕτω καὶ νῦν, ὁ μὲν χριστὸς ἔτι σιγαῖ· ὁ δὲ ἰωάννης τὰ περὶ αὐτοῦ διαπραγματεύεται. διὸ καὶ φίλος αὐτοῦ κέκληται, ὡς τῶ γάμῳ παρῶν, καὶ πάντα ὑπὲρ τῶ νυμφίου διακονῶν· λαβῶν δὲ τὴν νυμφευθεῖσαν ἐκκλησίαν ἐκεῖνος, ἔτως αὐτήν διέδηκεν, ὡς ἐπιλαθέσθαι πάντων αὐτίκα.

Καὶ καθάπερ ἐπὶ τῶν γάμων, οὐχ ἡ νύμφη πρὸς τὸν νυμφίον ἀπεισιν, ἀλλ' ἔτος πρὸς αὐτήν, καὶ ὁ μὲν εἴη βασιλέως υἱὸς, ἡ δὲ παντάπασιν εὐτελής· ἔτω καὶ ἐνταῦθα γέγονεν. αὐτὸς ὁ τοσῶτος πρὸς τὴν εὐκαταφρόνητον παραγέγογε, καὶ ἀρμოსάμενος, οὐκ εἴασεν αὐτήν ἐνταῦθα μένειν λοιπὸν, ἀλλὰ παραλαβῶν, εἰς τὸν πατρικὸν ἀνήγαγεν οἶκον, τὸν ἕρανόν.

Verf. 37. *Et — Iesum.* Inter multos auditores hi soli audisse dicuntur, auribus videlicet animae, quum alii vtique audissent auribus corporis: Ex discipulis namque Iohannis soli hi duo tunc animo praesentes erant, quum tamen alii multi adstant. Sequuti sunt autem eum, cupientes eius habere notitiam.

Verf. 38. *Conuersus — quaeritis?* Non tanquam ignorans, qui hominum penetrat cogitationes, sed vt interrogando familiares sibi redderet ac fiduciam daret. Verisimile est enim, quod erubescabant, et quasi ignoti formidabant.

Verf. 39. *At illi — habitas?* Quum nondum ab eo quicquam audissent, magistrum siue praeceptorem eum appellant: atque hinc causam cur sequerentur manifestant, videlicet vt quae forent vtilia audirent, vtque sese in discipulos ingererent. Dicunt autem, Vbi habitas? volentes diutius et in quiete cum eo conuersari.

Verf. 40. *Dicit — videte.* Non dat habitationis signa, volens vt illi sequerentur, quo maiorem haberent fiduciam.

Verf. 40. *Venerunt — decima.* Horam significat, et in his innuens discipulatus desiderium, et in illo humanitatem, quod neque propter tempus auersi sunt, quum iam sol ad occasum declinaret: neque tempus, aut aliud quippiam causati sunt.

Quod si alibi dicit se non habere vbi caput suum reclinaret, non hoc simpliciter de domo dicit, sed de propria domo: neque enim propriam habebat, sed alienis utebatur.

Dicit

Verf. 37. Καὶ — ἰησῷ. Πολλῶν ἀκροασαμένων, οὗτοι μόνοι ἤκουσάν, τοῖς ὡσὶ δηλονότι τῆς ψυχῆς, τῶν ἄλλων τοῖς ὡσὶ τοῦ σώματος ἀκουσάντων. ἐν μὲν γὰρ τῶν μαθητῶν^{*)} ἰωάννου δύο τότε παρήσαν· ἄλλοι δὲ πολλοὶ παρεισήκεισαν. ἠκολούθησαν δὲ αὐτῷ, βεβλόμενοι πείραν λαβεῖν αὐτοῦ.

Verf. 38. Στραφεῖς — ζητεῖτε; Οὐκ ἀγνοῶν, ὁ τοῖς λογισμοῖς τῶν ἀνθρώπων ἐμβατεύων, ἀλλ' ἵνα διὰ τῆς ἐρωτήσεως οικειώσεται τούτους, καὶ παράσχη θάρρεῖν. εἰκὸς γὰρ, αὐτοὺς ἐρυθρῶν ἔτι καὶ ἀγωνῶν, ὡς ἀγνώτας.

Verf. 39. Οἱ δὲ — μένεις; Μήπω μηδὲν ἐν παρ' αὐτοῦ μαθόντες, διδάσκαλον αὐτὸν ὀνομάξοσι, τὴν αἰτίαν τε, δι' ἣν ἦλθον, δηλοῦντες ἐντεῦθεν, ὅτι ἀκροσόμενοι τῶν χρησίμων, καὶ εἰς μαθητὰς εἰσωθούντες ἑαυτοὺς. λέγεται δὲ, πῶς μένεις, βεβλόμενοι κατὰ μόνας ἐντυχεῖν αὐτῷ καὶ μεθ' ἡσυχίας.

Verf. 40. Λέγει — ἴδετε. Οὐ λέγει τὰ σύστημα τῆς οἰκίας, θέλων αὐτοὺς ἀκολουθεῖν, ἵνα καὶ πλέον θαρρήσωσιν.

Verf. 40. Ἦλθον — δεκάτη. Ἐπισημαίνεται τὴν ὥραν, ἀνιπτόμενος τέτων τε τὸ Φιλομαθῆς, καὶ κείνῃς τὸ Φιλάνθρωπον, ὅτι οὐδ' ὑπὸ τῆς ὥρας ἀπετραίπησαν, ἤδη πρὸς δυσμὰς ὄντος τοῦ ἡλίου,¹⁾ εἰδ' ἐπροφασίσαντο τὸν καιρὸν, εἰ τέ τι ἕτερον.

Εἰ δὲ ἀλλασχοῦ λέγει, μὴ ἔχειν,²⁾ πῶς τὴν ἑ) Matth. 8, 20. κεφαλήν κλίνη, ε' περὶ οἰκίας ἀπλῶς τοῦτό Φησιν, ἀλλὰ περὶ ἰδίας. ἰδίαν γὰρ οὐκ εἶχεν, ἀλλ' ἀλλοτριῶς ἐκέχευτο.

D 4

Ἔστι

^{*)} εἰδ' ἐπροφασίσαντος. Α.

Dicit itaque euangelista mansisse ipsos apud eum die illo: quod autem instructi sint, tanquam manifestum reliquit intelligendum. Tantum enim vna nocte profecerunt, vt ad aliorum venationem sequenti die procederent.

Oportet igitur et nos ob nullum tergiversari tempus ab audiendis his quae diuina sunt, sed omnia his posteriora ducere. Alia siquidem mundana vniuersa tempus habent: ad haec vero omne tempus esto conueniens.

Verf. 41. *Erat — eum.* Alterius siluit vocabulum, siue quia insignis non erat vel cognitus: siue ipse qui haec scribit erat, vt quidam dicunt.

Verf. 42. *Reperit — Christus.* Sermo est admodum laetantis: Inuenimus quem quaerebamus, quem venturum sperabamus, quem scripturae annuntiauerunt: nam ab his hunc esse cognouit, a quibus ad sacra introductus est.

Confidera vero, quod hi etiam quum pisces essent scripturis animum aduertebant: nos autem qui de eis colloquimur, in eisque versamur, nequaquam tamen adeo animum attendimus.

† Mediatorem videlicet, genus a Deo ac hominibus ducentem.

Verf. 43. *Et — Iesum.* Postquam videlicet dixerat quae ab eo audierat. Siquidem hoc germanae fraternitatis est, hoc sincerae amicitiae, vt boni participem assumat et fratrem. Fortassis autem non retulit quae ab eo mysteria audierat, sed tantum vbi dixisset, Inuenimus Messiam, duxit eum ad Iesum, id solum studens, vt ipsum duceret, Christoque traderet, sciens quod ille doceret eum vniuersa.

Ἔτι μὲν οὖν παρ' αὐτῷ ἔμειναν τὴν ἡμέραν ἐκείνην, εἶπεν ὁ εὐαγγελιστὴς· ὅτι δὲ ἐδιδάχθησαν, ὡς πρόδηλον, ἀφῆκε νοεῖσθαι. τοσοῦτον γὰρ ἐν μιᾷ νυκτὶ ὠφελήθησαν, ὡς μεθ' ἡμέραν ἐφ' ἐτέρων θῆραν ἐλθεῖν αὐτούς.

Χρὴ τοίνυν καὶ ἡμᾶς μηδένα προφασίζεσθαι καιρὸν εἰς ἀκρόασιν θείαν, ἀλλὰ πάντα δεύτερα ταύτης λογίζεσθαι. τὰλλα μὲν γάρ, ὅσα βιωτικὰ, καιρὸν ἐχέτω· πρὸς ταύτην δὲ πᾶς ἡμῖν ἔσω καιρὸς ἐπιτήδειος.

Verf. 41. Ἦν — αὐτῷ. Τοῦ ἐτέρου παρεσιώπησε τὴν κλήσιν, ἢ διότι οὐκ ἦν τῶν ἐπισημῶν καὶ γνωρίμων ἐκεῖνος, ἢ ὅτι αὐτὸς ἦν, ὁ ταῦτα γράφων, ὡς τινες φασίν.

Verf. 42. Ἐυρίσκει — χριστός. Σφόδρα χαίροντος ὁ λόγος, εὐρήκαμεν, ὃν ἐζητοῦμεν, ὃν προσεδοκῶμεν ἤξειν, ὃν αἱ γραφαὶ κατήγγελον. ἀφ' ὧν γὰρ ἐμυσαγωγῆθη, συνῆκεν, ὅτι αὐτὸς ἐστίν.

Ὅρα δὲ, ὅτι καὶ ἀλιεῖς ὄντες, προσεῖχον ταῖς γραφαῖς· ἡμεῖς δὲ, καὶ ὁμιλῶντες αὐταῖς, εἰδ' ἔτω προσέχομεν.²⁾

Verf. 43. Καὶ — ἰησοῦν. Ἐιπῶν, αἰ ἤκουσε, δηλονότι, παρ' αὐτοῦ. τοῦτο γνησιότητος ἀδελφικῆς, τοῦτο φιλίας εἰλικρινοῦς, κοινωνοῦ τοῦ ἀγαθοῦ προσλαμβάνειν καὶ τὸν ἀδελφόν. ἴσως δὲ καὶ εἰδὲ εἶπεν, αἰ ἐμυσαγωγῆθη, ἀλλὰ μόνον εἰπῶν, εὐρήκαμεν τὸν μεσίαν, ἠγάγευ αὐτὸν πρὸς τὸν ἰησοῦν, τοῦτο μόνον σπερδάζων, ἀγαγεῖν αὐτὸν καὶ παραδοῦναι τῷ χριστῷ, γινώσκων, ὅτι τὸ πᾶν ἐκεῖνος αὐτὸν διδάξει.

D 5

Verf. 43.

²⁾ Scholio prorsus inepto, quod Hentenius habet hic continuo, mei carent. Est interpretatio etymologica hominis Graeci, qui μεσίας a μέσος deriuauit.

Verf. 43. *Intuitus* — *Petrus*. Quae diuinitatis sunt deinceps a vaticinio aperire incipit. Siquidem non minus alliciunt homines prophetiae aut futurorum annuntiatio, quam signa. Praeterea minus etiam patent inuidiae: nam signa calumniabantur insipientes. In Beelzebul, inquit, eiicit daemonia. De prophetiis vero nihil tale dixisse leguntur.

Et circa Simonem quidem et Nathanaël hoc vsus est modo. De Andrea autem et Philippo nihil vaticinatus est. Siquidem Andreas Iohannis testimonio attractus est: Philippus vero videns illos qui ipsum sequebantur, ad fidem et ipse adductus est. De Petro quidem prophetauit cuius esset filius, et quo vocandus esset nomine.

Quaere praeterea ad perfectiorem intelligentiam tertio iuxta Matthaeum capite dicti illius enarrationem, Ambulans Iesus circa mare Galilaeae vidit duos fratres Simonem qui vocatur Petrus, et Andream fratrem eius, mittentes rete in mare. Ad haec octauo iuxta Marcum capite verbi illius interpretationem, Et imposuit Simoni nomen Petrus. Sed et loci illius explanationem decimo capite euangelii secundum Lucam, Piscatores autem descenderant ex illis, et abluabant retia. Omnia enim conferunt ad ea, quae hic ponuntur.

Hunc itaque nominauit Petrum: sicut Iacobum et Iohannem filios tonitruui: ostendens se eum esse qui in veteri quoque testamento nomina adaptauerat, Abram vocans Abraham, Saram vero Sarram, et Iacob Israël. Nam quibusdam ab ortu nomina imponebat, quibusdam autem postmodum. Quorum enim virtus a primo, quod

aiunt,

3) $\gamma\alpha\rho$, abest. A.

Verf. 43. Ἐμβλέψας — πέτρος. Ἀρχε-
ται λοιπὸν παρανοίγειν τὰ τῆς Θεότητος ἀπὸ
προρρήσεως. οὐχ ἦττον γὰρ τῶν σημείων αἱ προ-
φητεῖαι προσάγονται τοὺς ἀνθρώπους, ἔτι δὲ καὶ
τὸ ἀνεπαχθέστερον ἔχουσι. τὰ μὲν γὰρ σημεία
καὶ διέβαλλον οἱ ἀνόητοι. ἐν βεελζεβὲλ, γὰρ
φῆσιν, ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια· περὶ δὲ τῶν προ-
φητειῶν ἔδεν ἔλεγον τοῖσιν.

Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ σίμωνος καὶ τοῦ ναθαναὴλ
τέτρω κέχρηται τῷ τρόπῳ ἐπὶ δὲ τῶ ἀνδρέε καὶ
τῶ Φιλίππε ἔδεν προφητεύει, διότι ἀνδρέας μὲν
προκατείληπτο διὰ τῆς μαρτυρίας ἰωάννου· Φί-
λιππος δὲ, ὁρῶν τοὺς ἀκολουθῶντας αὐτῷ, πρὸς
πίσιν καὶ αὐτὸς ἐχειραγωγεῖτο. προεφήτευσεν δὲ
περὶ τῶ πέτρου, τίνος τὸ ἐστὶν υἱὸς, καὶ τί κλη-
θήσεται.

Ζήτησον δὲ καὶ πρὸς τῷ τέλει τῶ τρίτε κε-
φαλαίε τῶ κατὰ ματθαῖον τὴν ἐξήγησιν τοῦ, ^{g)} Matth. 4, 18.
περιπατῶν δὲ παρὰ τὴν θάλασσαν τῆς γαλι-
λαίας, εἶδε δύο ἀδελφοὺς, σίμωνα τὸν λεγόμε-
νον πέτρον, καὶ ἀνδρέαν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, βάλ-
λοντας ἀμφίβληστρον εἰς τὴν θάλασσαν. ἔτι δὲ
καὶ ἐν τῷ ὄγδῳ κεφαλαίῳ τῶ κατὰ μαρκον τὴν
ἐρμηνείαν τοῦ, καὶ ^{h)} ἐπέθηκε τῷ σίμωνι ὄνομα ^{h)} Marc. 3, 16.
πέτρον· ἀλλὰ καὶ πρὸς τῷ τέλει τοῦ δεκάτου κε-
φαλαίου τῶ κατὰ λουκᾶν τὴν διασάφησιν τῶ, οἱ
δὲ ⁱ⁾ ἀλιεῖς ἀποβάντες ἀπ' αὐτῶν, ἀπέπλυναν ⁱ⁾ Luc. 5, 2.
τὰ δίκτυα. συντελοῦσι γὰρ ἅπαντα εἰς τὸ προ-
κείμενον.

Τοῦτον μὲν οὖν πέτρον ὠνόμασεν, ἰακώβον δὲ
καὶ ἰωάννην, υἱοὺς βροντῆς, δεινύων, ὅτι αὐτὸς
ἐστὶν, ὁ καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ τὰ ὀνόματα μεταρρυθ-
μίσας, καὶ τὸν μὲν ἄβραμ ἀβραάμ καλέσας,
τὴν δὲ σάραν σάρραν, καὶ τὸν ἰακώβ ἰσραήλ. τι-
σὶ μὲν οὖν ἐκ γενετῆς ἐπέθηκε τὰ ὀνόματα, τισὶ
δὲ ὑστερον. ὧν μὲν ³⁾ γὰρ ἡ ἀρετὴ διαλάμπειν ἐμελ-

aiunt, capillo fulgebit, his ab initio nomen imponit: quorum autem postea, his etiam postea.

Verf. 44. *Postero die* — v. 45. *Petri*. Postero sane die voluit exire, at non postero die reperit Philippum, sed postmodum postquam Petrum et Andream, Iacobum ac Iohannem attraxerat, quemadmodum ab aliis euangelistis licet colligere.

Sed quam ob rem non meminit quomodo eos attraxerit ambulans circa mare Galilaeae? Quia Matthaeus et Marcus hoc tradiderunt. Sed quia illi praetermiserant, quae circa Philippum acciderant, haec nunc iste manifestat. Ait autem illi Iesus, Sequere me. Sciens quidem et hunc iam animo sequutum, quum de eo audisset ab his qui sequebantur, sed reuerentia detineri, soluit eum metu. Dicit autem euangelista qua sit Philippus ciuitate oriundus, puta a Bethsaida vili ac ignobili: vt scias quod ignobilia mundi elegerit Deus.

Verf. 46. *Reperit Philippus Nathanaël*. Postquam videlicet Christum sequutus erat.

Verf. 46. *Et* — *inuenimus*. Sumto de ipso experimento, statim praedicator efficitur: sciensque Nathanaël in legis ac prophetarum scripturis diligentissimum: siquidem erat in eis maxime versatus, quemadmodum et ipse Christus attestatur, et res ipsa demonstrat: ad Mosen ac prophetas eum remittit, confirmans inde suum de Christo testimonium esse fide dignum.

Verf. 46.

4) Chrylost. Tom. VIII. p. 113. B. *ἐκ πρώτης ἡλι-
νίας.*

λεν ἐκ πρώτης⁴⁾ τριχὸς, τούτους ἐξ ἀρχῆς ᾠνόμασεν ὧν δὲ ὕσερον, τέτρως ὕσερον.

Verf. 44. Τῇ ἐπαύριον — v. 45. πέτρου. Τῇ ἐπαύριον μὲν ἠθέλησεν ἐξελεῖν, ἔ τῇ ἐπαύριον δὲ εὐρίσκει τὸν Φίλιππον, ἀλλ' ὕσερον, μετὰ τὸ ἐπισπάσασθαι πέτρον καὶ ἀνδρέαν καὶ ἰωάνωβον καὶ ἰωάννην, ὡς ἀπὸ τῶν ἄλλων εὐαγγελιστῶν ἕξει διαγινώσκειν.

Ἀλλὰ τίνος ἔνεκεν οὐκ ἐμνημόνευσε, πῶς αὐτοὺς εἰλκυσε, περιπατῶν παρὰ τὴν θάλασσαν τῆς γαλιλαίας; διότι ματθαῖος καὶ μάρκος τοῦτο παράδεδώκασιν. ἐπεὶ δὲ τὰ κατὰ τὸν Φίλιππον ἐκεῖνοι παρέδραμον, ταῦτα νῦν οὗτος ἀπαγγέλλει. λέγει δὲ αὐτῷ ὁ ἰησοῦς, ἀκολούθει μοι, γινώσκων, ὅτι ποθεῖ μὲν ἀκολουθῆσαι καὶ αὐτός, ἀκηκῶς περὶ αὐτοῦ παρὰ τῶν ἀκολουθούντων εὐλαβεῖται δέ. λύει οὖν αὐτοῦ τὴν αἰδῶ. λέγει δὲ⁵⁾ ὁ εὐαγγελιστῆς, καὶ ποίας πόλεως ἦν, ὅτι ἀπὸ βηθσαϊδᾶ, τῆς εὐτελοῦς καὶ φαύλης, ἵνα μάθῃς, ὅτι τὰ ἀδενῆ τῷ κόσμῳ ἐξελέξατο ὁ θεός.

Verf. 46. Εὐρίσκει Φίλιππος τὸν ναθαναήλ. Μετὰ τὸ ἀκολουθῆσαι τῷ χριστῷ, δηλονότι.

Verf. 46. Καὶ — εὐρήκαμεν. Πῆραν αὐτῷ λαβῶν, κήρυξ αὐτῷ γίνεται παραυτίκα, καὶ γινώσκων τὸν ναθαναήλ ἀκριβέστατον ἐν ταῖς νομικαῖς, καὶ ταῖς προφητικαῖς γραφαῖς· καὶ γὰρ ἦν τὰ τοιαῦτα ἄριστα διεσκευμένος, ὡς καὶ ὁ χριστὸς ἐμαρτύρησε, καὶ τὸ ἔργον ἔδειξεν ἐπὶ τὸν μωϋσεᾶ καὶ τὴν προφήτας αὐτὸν παραπέμπει, κατασκευάζων ἐκεῖθεν ἀξιοπίστον τὴν περὶ τῷ χριστῷ μαρτυρίαν ἑαυτοῦ.

Verf. 46.

⁵⁾ καὶ, interponit. A.

Verf. 46. *Iesum filium Ioseph.* Adhuc enim filius eius esse putabatur.

Verf. 46. *A Nazaret.* A Nazaret ideo dicebatur, quod ibi nutritus esset.

Verf. 47. *Et — esse?* Quum prophetam audiret dicentem, Et tu Bethlehem terra Iuda nequaquam minima es inter principatus Iuda: ex te enim exhibit dux, qui regat populum meum Israël, e Bethlehem Christum expectabat: nunc autem audiens eum Nazarenum esse, turbatus est et admirabatur, non inueniens Philippi verbum conuenire prophetiae, ideoque opinatus hunc circa locum esse lapsum, benignam fingit obiectionem, innuens non ita ipsum inuentum esse, sed eum esse a Nazaret, plane quodammodo per modum interrogationis repellit, suam ostendens circa scripturas diligentiam, et infallibilitatem figurarum.

Est autem simile ac si diceret, Vtrum fieri potest, vt a Nazaret adeo exigua et abiecta sit quippiam boni? Nam Galilaea a Iudaeis male audiebat: porro Nazaret Galilaeae ciuitas erat. Dicebat autem hoc certissimus, quod non a Nazaret, sed a Bethlehem expectaretur Christus.

Verf. 47. *Dicit — vide.* Modum quo hoc dixerat ignorans, putansque illum simpliciter ciuitati Nazaret detrahere, ducit ipsum ad Christum tanquam statim crediturum, si modo doctrinam ac conuersationem eius gustasset.

Verf. 48.

6) Exciderunt inclusa. A.

7) καὶ τότε τοιοῦτον in interpretatione neglexit Hentenius. Forte autem corrigendum, aut καὶ τὸ τοιοῦτον, aut καὶ ταῦτα τοιοῦτον, scilicet ἀγαθόν, οἶον

Verf. 46. Ἰησοῦν τὸν υἱὸν Ἰωσήφ. Ἔτι γὰρ τέτου υἱὸς εἶναι ἐνομιζέτο.

Verf. 46. Τὸν ἀπὸ ναζαρέτ. Ἐκ ναζαρέτ ἐλέγετο, διὰ τὸ τραφῆναι ἐν αὐτῇ.

Verf. 47. Καὶ — εἶναι; Ἀκῶν τῶ προφήτῃ λέγοντος· καὶ σὺ βηθλεὲμ, γῆ ἰσδα, εδαμῶς ἐλαχίστη εἶ ἐν ταῖς ἡγεμόσιν ἰούδα. ἐκ σοῦ γὰρ ἐξελεύσεται ἡγούμενος, ὅσις ποιμανεῖ τὸν ἰσραήλ· ἐκ βηθλεὲμ προσεδόκα τὸν χριστόν. μαθὼν δὲ νῦν, ὅτι ἀπὸ ναζαρέτ ἐσιν, ἐδορυβήθη καὶ διηπόρησεν, οὐχ εὐρίσκων συμβαίνοντα τῇ προφητεῖα τὸν λόγον τῶ φιλίππου. διὸ καὶ λογισάμενος, ἐσφάλθη τῶτον περὶ τὸν τόπον, ἐπιεικῆ ποιεῖται παραίτησιν, ἢ τῶ εὐρεθῆναι αὐτόν, ἀλλὰ τῶ ἀπὸ ναζαρέτ εἶναι, καὶ ὁμαλῶς πῶς, ἐν ἐρωτήσεως τάξει, διωθεῖται τοῦτο, δεικνύων τὸ περὶ τὰς γραφαὶς ἀκριβὲς αὐτοῦ, καὶ τὸ τῶν τρόπων ἀνεξαπάτητον.

[Ὁ⁶] δὲ λέγει, τοιῶτόν ἐσιν. ἄρα ἐκ ναζαρέτ ἐνδέχεται τι ἀγαθὸν εἶναι,⁷) καὶ τότε τοιῶτον,] τῆς ἔτω φαύλης καὶ ἀπερῆμιμένης; διεβάλλετο γὰρ παρὰ τῆς⁸) ἰσδαίας ἢ γαλιλαίας. τῆς δὲ γαλιλαίας ἐστὶ πόλις, ἢ ναζαρέτ, ἔλεγε δὲ τοῦτο, πεπληροφορημένος, ὅτι ὁ προσδοκώμενος οὐκ ἐστὶν ἀπὸ ναζαρέτ, ἀλλ' ἐκ βηθλεὲμ,

Verf. 47. Λέγει — ἴδε. Ἀγνοῶν τὸν τρόπον, δι' ὃν εἶπε τοῦτο, καὶ ἀπλῶς αὐτόν διαβάλλειν τὴν ναζαρέτ οἰθεῖς, ἔλκει τοῦτον ἐπὶ τὸν χριστόν,⁹) ὡς αὐτίκα πειδησόμενον, εἰ μόνον γεύσεται τῆς διδασκαλίας καὶ ὁμιλίας αὐτοῦ.

Verf. 48.

οἶον ὁ μεσίτης. τρόποι autem non sunt figurae, sed mores, ingenium.

⁸) Immo, τοῖς ἰουδαίοις, vt Hentenius legit.

⁹) ὡς, abest. A. mox legitur, πειδησόμενος. B.

Verf. 48. *Vidit — Israëlita.* Laudavit ipsum quasi intelligentem quae legerat: id enim est vere Israëlita. Nam pontifices et scribae quique illos contingebant, non attendentes ea quae legebant, falso nomine Israëlitae dicebantur.

Verf. 48. *In — est.* Dolum vocat, veritatis contectiōnem vel obscuratiōnem a malitia.

Verf. 49. *Dicit — nosti?* Non est laudibus inflatus, sed rogat vnde eum talem esse cognosceret qualem dicebat.

Verf. 49. *Respondit — videbam te.* Ille quidem tanquam hominem adhuc rogabat, ipse vero quasi Deus illi respondet: nam se vidisse dicit quod nullus vidit. Priusquam autem occurrisset ei Philippus, fuerat sub ficu, nullo praesente aut ipsum vidente. Dedit itaque signum quod cognosceret ac videret quae hominibus visa non forent: ideoque et tempus dixit et locum ac arborem. Simul etiam indicavit se omnino audisse quae dixisset, Vtrum a Nazaret posset quippiam esse boni: et ex hoc magis intellexit ipsum esse Christum. Cogitabat enim quod aliter non eum laudasset, sed potius repulisset.

Caeterum et a prophetia, et a laude ipsum esse credidit. Prophetia vero non de futuris tantum est, verum etiam de praeteritis: sicut Moses de mundi constitutione: et de praesentibus, ut quum dixit Christus quae sint in corde hominum.

Verf. 50. *Respondit — Israël.* Vides animam prae nimia lætitiā exultantem, hisque verbis ipsum amplectentem: Tu inquit, ille ipse es qui expectabatur.

Sed

1) Tria haec vocabula absunt. A.

2) λέγει. A.

Verf. 48. Εἶδεν — Ἰσραηλίτης. Ἐπήνεσεν αὐτὸν, ὡς ἐπιγινώσκοντα, ἃ ἀναγινώσκει. τοῦτο γὰρ τοῦ ἀληθοῦς Ἰσραηλίτου. οἱ γὰρ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ κατ' ἐκείνους, οὐ προσέχοντες, οἷς ἀνεγίνωσκον, ψευδῶνυμοὶ ἦσαν Ἰσραηλίται.

Verf. 48. Ἐν — ἔστι. Δόλον λέγει, τὴν ἐπικάλυψιν τῆς ἀληθείας, τὴν πονηρίαν.

Verf. 49. Λέγει — γινώσκεις; Ὁὐκ ἔχαινώθη τοῖς ἐπαίνοις, ἀλλ' ἐζήτησε μαθεῖν, πόθεν αὐτὸν γινώσκει τοιοῦτον, οἷον λέγει.

Verf. 49. Ἀπεκρίθη — εἶδόν σε. Ὁ μὲν, ὡς ἄνθρωπον, αὐτὸν ἐζήταζεν ἔτι· αὐτὸς δὲ, ὡς θεός, αὐτῷ ἀποκρίνεται. λέγει γὰρ ἰδεῖν, ὃ οὐδεὶς εἶδρακε. πρὸ τοῦ ἐντυχεῖν γὰρ αὐτῷ τὸν Φίλιππον, ἦν ὑπὸ τὴν συκῆν, οὐδενὸς παρόντος, ἢ ὄρωντος αὐτόν. δέδωκεν οὖν τεκμήριον ἀνατίρητον τοῦ γινώσκειν αὐτόν, καὶ ὄραν τὰ τοῖς ἀνθρώποις ἀθέατα. διὸ καὶ τὸν καιρὸν εἶπε, καὶ τὸν τόπον, καὶ τὸ δένδρον, καὶ ἅμα εἰδείξεν, ὅτι καὶ ἤκουσε πάντως, ὃ εἶπεν, ὅτι ἐκ ναζαρετ δύναται τι ἀγαθὸν εἶναι· καὶ ἐκ τούτου μᾶλλον συνῆκεν, ὅτι αὐτὸς ἐστὶν ὁ χριστός. ἐλογίσατο γὰρ, ὅτι εἰ μὴ ἦν, οὐκ ἂν ἐπήνεσεν αὐτόν· ἀλλ' ἀπόσατο ἄν. λοιπὸν οὖν ἐκ τε τῆς προφητείας, ἐκ τε τοῦ ἐπαίνου πεπίστευκεν, ὅτι αὐτὸς ἐστὶ.

[Προφητεία¹) δὲ ἐστίν,] οὐκ ἐπὶ τῶν μελλόντων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν παρελθόντων, ὡς ἡ μωϋσέως περὶ τῆς κοσμογενείας· καὶ ἐπὶ τῶν ἐνεσώτων, ὡς ὅταν ὁ χριστὸς λέγῃ²) τὰ ἐν ταῖς καρδίαις τῶν ἀνθρώπων.

Verf. 50. Ἀπεκρίθη — Ἰσραήλ. Ἐγνώσφυχὴν ὑπὸ περιχαρείας σκιρτῶσαν, καὶ περιπτυσσομένην αὐτόν τοῖς ῥήμασι τούτοις· σὺ εἶ, Φησὶν, αὐτὸς ἐκείνος, ὁ προσδοκώμενος.

Sed quare Petrus qui post tanta miracula tantamque doctrinam confessus est ipsum esse Dei filium, beatus dictus est: Nathanaël vero qui et ante miracula, et ante doctrinam hoc ipsum fecit, non est dictus beatus? Quia licet hoc ipsum loquutus est, non tamen eadem mente. Nam Petrus eum natura Dei filium esse confessus est: Nathanaël vero, Dei filium adoptione: et ille quidem proprie Deum, hic autem per gratiam, quod manifestum est ex eo quod subditur, Tu es rex Israël. Qui enim natura Dei filius est, non Israelitarum solum, sed et omnium rex est. Neque hinc solum manifestum est, verum etiam ab his quae respondit Christus, ad perfectiorem confessionem hunc inducens ac docens, ne sibi quasi puro homini auscultaret.

Verf. 51. *Respondit — videbis.* Vt perfectius credas. Nam quum parua adhuc audisset, parum credebat.

Verf. 52. *Et dixit — hominis.* † Primum dixit Ascendentes, significans quod vsque tunc cum eo praesentes fuerant eique ministraverant.

Siquidem tanquam super legitimum Dei filium ascendebant et descendebant angeli Dei ad eum, ministrantes illi: hoc quidem circa tempus passionis, illud autem tempore resurrectionis et assumptionis. Cui autem in modum seruorum ministrant angeli, hic non simpliciter homo est, sed et Deus ac dominus. Amen amen dico vobis fidelibus, Posthac videbitis, post ingenuam veramque fidem.

Haec

3) ei, pro o. A.

4) Inclusa in margine habent, A. B.

Ἄλλα τίνος ἕνεκεν ὁ πέτρος μὲν, μετὰ τού-
 αῦτα θαύματα, καὶ τὸσαύτην διδασκαλίαν,
 ὁμολογήσας αὐτὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, ἔμακαριώθη· ὁ
 ναθαναὴλ δὲ, καὶ πρὸ τῶν θαυμάτων, καὶ πρὸ
 τῆς διδασκαλίας τὸ αὐτὸ ποιήσας, οὐκ ἔμακα-
 ριώθη; διότι εἰ καὶ τὸ αὐτὸ ἐφθέγγζαντο, ἀλλ' ἔ-
 μετὰ τῆς αὐτῆς διανοίας. ὁ πέτρος μὲν γὰρ φύ-
 σει υἱὸν τοῦ θεοῦ τοῦτον ὁμολόγησεν· ὁ ναθαναὴλ
 δὲ, υἱὸν τοῦ θεοῦ θέσει. καὶ ὁ μὲν θεὸν κυρίως· ὁ
 δὲ θεὸν κατὰ χάριν. καὶ τοῦτο δῆλον, ἀπὸ τοῦ
 ἐπαγαγεῖν· σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῆ ἰσραήλ. ὁ³⁾ γὰρ
 φύσει υἱὸς τῆ θεοῦ, ἔ μόνων τῶν ἰσραηλιτῶν, ἀλ-
 λά πάντων βασιλεὺς ἐστίν. οὐκ ἐντεῦθεν δὲ μόνον
 τοῦτο δῆλον, ἀλλὰ καὶ ἀφ' ὧν ὁ χριστὸς ἀπεκρί-
 θη, προάγων τοῦτον ἐπὶ τελειότεραν ὁμολογίαν,
 καὶ διδάσκων, μὴ ὡς ἀνθρώπων ψιλῶ προσέχειν
 αὐτῷ.

Verf. 51. Ἀπεκρίθη — ὄψαι. Ἵνα καὶ
 μείζον πεισεύσης. ἔτι γὰρ μικρὰ ἀκούσας, μικρὰ
 ἐπίστευσε.

Verf. 52. Καὶ λέγει — ἀνθρώπου. [Ἐνα-
 βαίνοντας⁴⁾ ἔπει πρῶτον, δηλῶν τοὺς ἄχρι του-
 του⁵⁾ συμπαρόντας καὶ διακονοῦντας αὐτῷ.]

Ὡς γὰρ ἐπὶ γνήσιον υἱὸν τοῦ θεοῦ, ἀνάβαινον
 καὶ κατέβαινον εἰ ἄγγελοι τῆ θεοῦ ἐπ' αὐτὸν,
 διακονοῦντες· τοῦτο μὲν, παρὰ τὸν καιρὸν τῆ πά-
 θους, τοῦτο δὲ, παρὰ τὸν τῆς ἀναστάσεως, τοῦτο
 δὲ, παρὰ τὸν τῆς ἀναλήψεως. ὧ δὲ ἄγγελοι δια-
 κονοῦσι θελοπρεπῶς, οὗτος οὐκ ἐστίν ἀνθρώπος
 ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ⁶⁾ θεὸς καὶ δεσπότης αὐτῶν.
 ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, τοῖς πιστοῖς, ἀπάρτι ὄψε-
 θε, μετὰ τὸ πεισεῦσαι γνησίως. ταῦτα δὲ εἰσι

⁵⁾ ἄχρι τότε. A.

⁶⁾ καὶ, abest. A.

Haec autem sunt maiora illa de quibus dixerat, Maiora his videbis.

Visionem vero intellige etiam cognitionem. Haec enim omnes discipuli cognouerunt: hi quidem videntes, illi autem ab his qui viderant audientes.

Quod ergo in aliis, hoc etiam nunc facit. Siquidem duo vaticinia protulit: vnum certum dicens, Priusquam te Philippus vocaret, quum esses sub ficu, videbam te: aliud vero ambiguum, puta quod visuri essent coelos apertos et caetera, et a certo confirmat ambiguum. Ideo etiam Nathanaël tacuit, Christus vero substiit ac siluit, expectans verbum eius, sinens vt dicta apud se reuolueret. Vbi enim semen in terram bonam seminasset, reliquit: vt per otium postmodum nasceretur.

Cap. I. De nuptiis in Cana.

Cap. II. v. 1. *Et — Galilaeae.*

Tertio post Christi a deserto descensum.

Verf. 1. *Et — ibi.* Vocata tanquam familiaris ab his qui nuptias celebrabant.

Verf. 2. *Vocatus — nuptias.* Et ipsi quasi familiares. Accessit autem Saluator non habito respectu ad suam dignitatem, sed ad hominum vtilitatem. Siquidem qui nuptias condiderat, venit vt eas honoraret, suaeque praesentia sanctificaret: et quum serui formam assumsisset, non indignatur seruorum interesse nuptiis, licet qui eum vocauerant, non haberent congruentem de eo opinionem.

τὰ μείζω, περὶ ὧν εἶπεν, ὅτι μείζω τούτων ὄψει.

Ὅψιν δὲ νόησον, καὶ τὴν γινώσκιν. ἔγνωσαν γὰρ ταῦτα πάντες οἱ μαθηταί, οἱ μὲν ἰδόντες, οἱ δὲ ἀκούσαντες παρὰ τῶν ἰδόντων.

Ὅπερ δὲ ἐν ἄλλοις, τοῦτο καὶ νῦν ποιῶ. δύο γὰρ εἰπὼν προῤῥήσεις, τὴν μὲν ὁμολογημένην ὅτι πρὸ τῶ σὲ Φίλιππον Φωνῆσαι, ὄντα ὑπὸ τὴν σικκῆν, εἰδόν σε τὴν δὲ ἀμφίβολον ὅτι ὄψονται τὸν ἔρανον ἀνεωγύτα καὶ τὰ ἐξῆς ἀπὸ τῆς ὁμολογουμένης βεβαιοῖ τὴν ἁμφίβολον. διὸ καὶ σεσίγηκε μὲν ὁ ναθαναήλ, ἔφησε δὲ καὶ ὁ χριστὸς μέχρι τῆτε τὸν λόγον, ἀφείς αὐτὸν κατ' ἰδίαν ἀναλογίσασθαι τὰ λεχθέντα. καταβαλὼν γὰρ εἰς γῆν καλὴν τὸν σπύρον, κατέλιπεν ἐπὶ σχολῆς βλαστῆσαι λοιπόν.

ΚεΦ. Α. Περὶ τοῦ ἐν κανᾶ γάμου.

Cap. II. v. 1. Καὶ — γαλιλαίας.

Τῇ τρίτῃ, μετὰ τὴν ἀπὸ τῆς ἐρήμου κἀδοδὸν τοῦ χριστοῦ.

Verf. 1. Καὶ — ἐκεῖ. Κληθεῖσα παρὰ τῶν τελούντων τὸν γάμον, ὡς γνώριμος.

Verf. 2. Ἐκλήθη — γάμον. Καὶ αὐτοῖ, ὡς γνώριμοι. καὶ ἀπῆλθεν ὁ σωτῆρ, οὐ πρὸς τὴν ἑαυτοῦ βλέπων ἀξίαν, ἀλλὰ πρὸς τὴν τῶν ἀνθρώπων ὠφέλειαν. καὶ ὁ τὸν γάμον νομοθετήσας, ἦλθε τιμήσων τὸν γάμον, καὶ ἀγιάσων αὐτὸν τῇ παρουσίᾳ καὶ ὁ μερφὴν δούλου λαβὼν, οὐκ ἀπηξίωσεν εἰς γάμον⁸⁾ δούλων παραγενέσθαι, εἰ καὶ τὴν προσήκουσαν περὶ αὐτοῦ δόξαν οὐκ

E 3

εἶχον

⁸⁾ δάλα. Α.

nionem. Simpliciter enim tanquam notum, vnumque e pluribus illum vocauerunt.

Verf. 3. *Et — habent.* Quum carerent vino, hoc est, quum opus esset vino, siue quum iam vinum defecisset. (Nam habet Graeca litera ὑπερήσαντος οίνου.) Neque enim ad id vsque temporis vllum fecerat miraculum. Quum ergo cognouisset inater quae circa ipsum erant, quodque Iohannes propter eum venerat, ac de illius diuinitate testimonium tulerat, et quod coelitus de eo testimonium acceperat, simul etiam videns, quod discipulos acceperat: intellexit quod reuelari ex eo tempore inciperet. Sumta igitur fiducia deprecata est eum pro deficientis vini miraculo: et his qui vocauerant gratiam volens rependere, et suam gloriam volens per filii potentiam demonstrare. Ideoque eam corripit, non quasi vilipendens, sed corrigens tanquam intempestiue precantem. Nam quod eam plurimum honoraret, et ex aliis multis manifestum est, et ex eo quod ipse compleuit exhortationem. Corripuit itaque eam docens, nondum talia esse quaerenda, quanquam miracula verbo posset operari. Obediuit autem, eam tanquam inatrem honorans.

Verf. 4. *Dicit — mulier?* Quid ad nos attinet id pro quo deprecaris? quid ita nos vrget? Potest praeterea et alio modo intelligi. Quid mihi tecum commune est? ego siquidem vtpote Deus noui quae tempora edendis miraculis sint congrua: tu vero illa ignoras quasi homo. Non dixit autem mater, sed mulier, tanquam Deus.

Verf. 4. *Nondum — mea.* Nondum adest tempus meum ad edendum quod quaeris miraculum: tunc autem aderit, quum hi quibus opus est miraculo, cognouerint quod talia possim operari,

et

εἶχον οἱ καλέσαντες. ὡς γὰρ ἀπλῶς γνωρίζον, καὶ τῶν πολλῶν ἕνα, τοῦτον ἐκάλεσαν.

Verf. 3. Καὶ — ἔχουσιν. Ὑπερέσαντος, ἦτοι, ἐνδεήσαντος, ἐλλείψαντος. οὐπω μὲν οὖν ἕως τότε θαῦμα πεποίηκεν. ἐπεὶ δὲ μεμαθήκει ἡ μήτηρ τὰ κατ' αὐτὸν, ὅτι τε δι' αὐτὸν ἦλθεν ὁ ἰωάννης, καὶ ὅτι μεμαρτύρηκε περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ, καὶ ὅτι καὶ θρανόθεν ἐμαρτυρήθη, ἅμα δὲ καὶ εἶδεν, ὅτι μαθητὰς προσελάβετο, συνῆκεν, ὅτι ἤρξατο λοιπὸν ἀποκαλύπτεσθαι, διὸ καὶ θαρρήσασα παρεκάλεσεν αὐτὸν εἰς θαυματουργίαν οἴνου ἐλλείποντος, βελομένη καὶ τοῖς καλέσασι καταθεῖναι χάριν, καὶ ἑαυτὴν λαμπροτέραν ἀποφῆναι διὰ τῆς ταῦ υἱοῦ δυνάμεως, διὸ καὶ ἐπιτιμᾷ αὐτῇ, οὐκ ἀτιμάζων, ἀλλὰ διορθούμενος, ὡς ἀκαίρως παρακαλέσασαν. ὅτι γὰρ σφόδρα ταύτην ἐτίμα, δῆλον ἀπὸ τε πολλῶν ἄλλων, καὶ ἀπὸ τῆς πληρώσασθαι τὴν τοιαύτην αὐτῆς παρακλήσιν· ἐπετίμησε μὲν γὰρ αὐτῇ, παιδεύων, μηκέτι τοιαῦτα ζητεῖν, ἀλλ' εἴαν τὰ θαύματα κατὰ λόγον γίνεσθαι· ἐπίκουσε δὲ αὐτῆς τιμῶν, ὡς μητέρα.

Verf. 4. Λέγει — γυναίκα; Τί ἡμῖν ἀναγκαῖον, περὶ οὗ παρακαλεῖς; τί τὸ κατεπεῖγον ἔστω ἡμᾶς; ἔσι δὲ καὶ ἑτέρως νοῆσαι. τί κοινὸν ἔμοι καὶ σοί; ἐγὼ μὲν γὰρ οἶδα τοὺς προσήκοντας καιροὺς τῶν θαυμάτων, ὡς θεός· σὺ δὲ ἀγνοεῖς αὐτούς, ὡς ἄνθρωπος. οὐκ εἶπε δὲ μήτηρ, ἀλλὰ γυναίκα, ὡς θεός.

Verf. 4. Οὐπω — μου. Οὐπω πάρεσιν ἢ ὥρα μου, ἢ τῶ θαυματουργῆσαι, ὃ ζητεῖς. τότε γὰρ πάρεσιν, ὅτε οἱ δεόμενοι τῶ θαύματος ἐπιγνώσιν, ὅτι δύναμαι τοιαῦτα ποιεῖν, ὃ καὶ

E 4

αὐτοί

et ipsi me fuerint deprecati. Nunc autem matre adhortante non solum intempestivum esset, verum etiam suspectum, et querulorum facillime pateret calumniae.

Haec autem, Nondum venit hora mea: Non potuerunt eum apprehendere, quia nondum venerat hora eius: Nullus iniecit in eum manus, quia nondum venerat hora eius: Pater venit hora, aliaque similia, non ostendunt, quod necessariis temporum horarumque observationibus subiaceat: nam quo id pacto fieret, quum horum effector sit? sed haec de contingentibus opportunitatibus dicta sunt: demonstrantia, quod omnia ratione ac ordine fieri oporteat. Quum ergo dixisset, Nondum venit hora mea, miraculum tamen operatus est: et matrem ut dictum est honorans, et ostendens, quod temporibus non seruiat aut subiaceat, sed eis dominetur.

Verf. 5. *Dicit — facite.* Quum verbi scopum ac rationem intelligeret: quodque non impotentiae excusatio erat, sed ne videretur sese miraculis ingerere, et spectaculo exponere, matris autem exhortationem non despiceret: mensae ministros admonet ut sibi adsint, et ipsi quoque alio modo cum ea deprecentur.

Verf. 6. *Erant — ternas.* Hydriae vasa sunt aquae. Metretae vero mensurae. Erant autem positae secundum purificationem Iudaeorum: id est paratae ad eorum purificationem, ut si qui forte immundi redderentur, non longe eundem esset ad fontes.

†† Sancti

Malim, παρακαλέσωσι.

αὐτοὶ με¹⁾ παρακαλέσθαι. νῦν δὲ ἡ τῆς μητρὸς
 παράκλησις, ἔ μόνον ἀκαιρος, ἀλλὰ καὶ ὑπο-
 πτος, καὶ τοῖς μεμψιμοίροις εὐεπηρέατος.

Τὸ δὲ, ἔπω ἤκει ἡ ὥρα μου,²⁾ καὶ τὸ, οὐκ^{k)} Io. 8, 20.
 ἠδύναντο αὐτὸν πιάσαι, ὅτι οὐπω ἤκει ἡ ὥρα αὐ-
 τοῦ, καὶ τὸ, ἔδεις^{l)} ἐπέβαλεν ἐπ' αὐτὸν τὰς^{l)} Io. 7, 30.
 χεῖρας, ὅτι οὐπω ἐληλύθει ἡ ὥρα αὐτοῦ, καὶ τὸ
 πάτερ, ἐλήλυθεν^{m)} ἡ ὥρα, καὶ τὰ τοιαῦτα, m) Io. 17, 1.
 ἔ δηλοῦσιν, ὅτι καιρῶν ἀνάγκαις καὶ ὥρῶν παρα-
 τηρήσεσιν ὑπέκειτο. πῶς γάρ; ὁ τούτων ποιητής;
 ἀλλὰ ταῦτα, περὶ τῶν προσηκόντων καιρῶν εἴρη-
 ται, ἐμφαίνοντα, ὅτι πάντα ἔδει κατὰ λόγον
 καὶ τάξιν γίνεσθαι. εἰπὼν οὖν, ὅτι ἔπω ἤκει ἡ
 ὥρα³⁾ μου, ἐποίησε τὸ θαῦμα, τιμῶν τε, ὡς
 εἴρηται τὴν μητέρα, καὶ δεικνύων, ὅτι ἔδρανε
 καιροῖς, ἀλλὰ κυριέυει τούτων.

Verf. 5. Λέγει — ποιήσατε. Συνεῖσα
 τὸν τοῦ λόγου σκοπὸν,⁴⁾ καὶ ὅτι οὐκ ἀδυναμίας
 ἢ παραίτησις ἐσιν, ἀλλ' ἵνα μὴ δοκῇ τοῖς θαύ-
 μασι ἐπιπηδᾶν, καὶ θεατρίζειν ἑαυτὸν, καὶ ὅτι
 οὐ παρόψεται τὴν ταύτης παράκλησιν, τοὺς δια-
 κόνους τῆς τραπέζης εὐτρέπεις αὐτῷ παριστᾶ,
 τρόπον ἕτερον καὶ αὐτοὺς συμπαρακαλοῦντας.

Verf. 6. Ἦσαν — τρεῖς. Ὑδρία μὲν,
 τὰ σκεύη τοῦ ὕδατος μετρηταὶ δὲ, τὰ μέτρα.
 ἔκειντο δὲ πρὸς τὸν καθαρισμόν τῶν ἰσδαίων, ὑπη-
 ρετοῦσαι τούτοις εἰς τὸν καθαρισμόν, ἵνα εἰ ποτε
 ἀκάθαρτοι γένοιοντο, μὴ πόρρω βαδίζοιεν εἰς πη-
 γαῖς καὶ κρήνας.

E 5

[(Τοῦ

²⁾ Hi tres loci repetiti sunt ex Chrysoft. Tom. VIII,
 p. 126 A. Ergo varietas non virgenda.
³⁾ με, abest. A.
⁴⁾ καί, omittit. A.

† † Sancti Maximi. Sex hydrias intellige mihi, sex modos illos eleemosynae, alere esurientes, potum dare sitientibus, domum ducere hospites, vestire nudos, visere aegrotos, venire ad eos, qui sunt in carceribus. Has hydrias ergo, vacuas suis operibus, quod refrixerat amor, a quo, tanquam a fonte implebantur, sermo diuinus praeceptorum euangelicorum in aduentu suo primo repleuit aqua, id est, beneficentia corporaliter operante, sed mutauit eam in eam quae fit spiritualiter, tanquam in vinum, calefacientem quidem animum, suauiter autem afficientem intellectum, atque ita curatos ex priori transferentem habitu et conditione. Quaelibet vero hydria capit duas aut tres metretas. Duas quidem, propter duplicem, vt dictum est, singulorum modorum beneficentiam, quae non corporaliter tantum, sed et spiritualiter accipitur. Tres vero, quia interdum secundum sanctae Trinitatis Theologiam beneficentia exhibetur. Hauriunt autem dictam aquam bonae cogitationes, quae rationi seruiunt. Quod vinum vt gustauit Architriclinus, id est, discernens cogitatio, dicit, oportebat bonum hoc vinum primo bibi. Corporali enim curae anteferenda spiritualis. Sponsus vero hic, intellectus humanus, qui vt sponsam sibi iungit virtutem, quacum viuat, quorum coniugium cum

5) Includa Codex vterque habet in margine. Codex A. omittit etiam indicem, τοῦ ἁγίου Μαξίμου. Hentenius his caret.

6) Dubiae sunt in his aenigmatibus coniecturae. Possit tamen aliquis conijcere, tollendas esse voces, τῶν εὐαγγελικῶν ἐντολῶν, vt ita, sicut in fine scholii, de Christo accipiatur. Sed in scholio proximo, in fine rursus est similiter, τοῦ Θεοῦ λόγου τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος.

[(Τοῦ ἁγίου⁵) Μαξίμου.] Ἐξ ὑδρίας νόε
 μοι, τοὺς ἐξ τρόπους τῆς ἐλεημοσύνης, τὸν τῆ
 τρέφειν τὰς πεινῶντας, τὸν τῆ ποτίζειν τὰς δι-
 ψῶντας, τὸν τῆ συνάγειν τὰς ξένους, τὸν τῆ
 περιβάλλειν τὰς γυμνὰς, τὸν τῆ ἐπισκέπτεσθαι
 τὰς ἀδενῶντας, τὸν τῆ ἔρχεσθαι πρὸς τὰς ἐν
 Φυλακῇ. ταύτας οὖν τὰς ὑδρίας, κενὰς ἕσασ τῶν
 οἰκείων ἐνεργειῶν, διὰ τὸ ψυγῆναι τὴν ἀγάπην,
 ἀφ' ἧς, ὡς ἀπὸ πηγῆς, ἐπλήρυντο, παραγενό-
 μενος ὁ θεῖος λόγος⁶) τῶν εὐαγγελικῶν ἐντολῶν,
 πρῶτον μὲν ἐπλήρωσεν ὕδατος, λέγω δὴ, τῆς⁷)
 σωματικῆς ἐνεργουμένης εὐποιίας, εἶτα μετέβα-
 λε ταύτην εἰς τὴν πνευματικῶς ἐπιτελουμένην,
 ὡς εἰς οἶνον, θερμαίνουσαν μὲν τὴν ψυχὴν, εὐ-
 φραίνουσαν δὲ τὸν νῆν, ἐξιπῶσαν δὲ τὰς οὕτω
 θεραπευομένους τῆς προτέρας διαθέσεως. ἐκάστη
 δὲ ὑδρία, χωρητικὴ ἐστὶ δύο ἢ τριῶν μετρητῶν.
 δύο μὲν, διὰ τὸ διπλῆν, ὡς εἴρηται, τῆς καθ'
 ἕκαστον τρόπον εὐποιίας, ἢ μόνον⁸) σωματικῆς,
 ἀλλὰ καὶ πνευματικῆς λαμβανομένης· τριῶν δὲ,
 διὰ τὸ κατὰ τὴν τῆς ἁγίας τριάδος θεολογίαν
 εἶναι ὅτε τὴν εὐεργεσίαν ἐπιτελεῖσθαι. ἀντλῆσι
 δὲ τὸ δηλωθὲν ὕδωρ οἱ ἀγαθοὶ λογισμοὶ, τῶ λό-
 γῳ διακονῶντες. τέττου δὲ τῆ οἴνου γευσάμενος ὁ
 ἀρχιεπίσκοπος, ἤγουν, ὁ διακριτικὸς λογισμὸς,
 φησὶν, ὅτι ἔδει τὸν καλὸν τέτον οἶνον πρῶτον πο-
 θῆναι. τῆς γὰρ σωματικῆς ἐπιμελείας προτιμο-
 τερα ἢ⁹) ψυχῆ. νυμφίος δὲ ἐνταῦθα, ὁ ἀνδρώ-
 πινος νῆς, ὡς νύμφην ἀρμοζόμενος ἑαυτῷ τὴν
 ἀρετὴν πρὸς συμβίωσιν, ὧν τὴν συζυγίαν τιμῶν
 ὁ θεὸς

7) Malim, σωματικῶς.

8) Etiam hic praefendum videtur σωματικῶς εἰ
 πνευματικῶς.

9) Forte, ἢ ψυχικῆ.

eum in honore habeat deus et logos, venit et arctius copulat eorum coniunctionem.

† † Licet vero aliter etiam tractare allegoriam de sex hydriis. Sint fortasse enim istae hydriae, effectrix officiorum facultas naturae humanae, quam vacuum et inefficacem iacentem, implevit diuinum verbum, primo quidem cognitione curae corporalis, deinde spiritualis: aut primo cognitione facti, deinde theoriae: aut etiam primo cognitione ea, quae est secundum naturam, deinde ea, quae est supra naturam. Duarum metritarum autem altera quidem, scientia sensibilium, altera vero intelligibilium et tertia, illuminatio de incomprehensibili natura diuina. Numerum senarium autem accepimus de effectrici officiorum facultate naturae, vel, quia sex diebus deus fecit mundum: mundus vero etiam homo: vel, quia quinque mentis facultatibus mentem ipsam quoque adnumeramus, vt quinque sensibus corporis ipsum etiam corpus. Quemadmodum vero pura et vera virgo Maria mater extitit dei logi: ita etiam pura et vera fides mater fit diuini verbi, praedicationis euangelicae.

Verf. 7. *Dicit — summum.* Mensae ministros, facit etiam ministros miraculi, vt ipsi testes rei essent. Non iussit autem, vt vasa vinaria implerentur, sed aqualia siue hydriae, ne qui suspicarentur, quod relictis fecibus mixtio aquae facta esset.

Quare autem non ipsemet solo verbo etiam hydrias implevit, sed ministris hoc imperauit? Ne phantasma esse videretur: sed si quis miraculum

*) Idem, quod *συσφίγγων*.

ὁ Θεὸς καὶ λόγος, παραγίνεται διασφίγγων²⁾
αὐτῶν τὴν ἔνωσιν.]

[Ἐστὶ²⁾ δὲ καὶ ἑτέρως ἐπιβαλεῖν τῇ Θεωρίᾳ
τῶν ἐξ ὑδάτων. εἶεν γὰρ ἂν αὐταί, ἡ ποιητικὴ
τῶν καθηκόντων δύναμις τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως,
ἦν, κενὴ καὶ ἀνεέργητον κειμένην, ἐπλήρωσεν
ὁ Θεὸς λόγος, πρῶτον μὲν τῆς κατὰ σωματικὴν
ἐπιμέλειαν γνώσεως, εἶτα τῆς κατὰ ψυχικὴν
ἢ πρῶτον μὲν τῆς κατὰ πράξιν, εἶτα τῆς κατὰ
θεωρίαν ἢ καὶ πρῶτον μὲν τῆς κατὰ φύσιν, εἶτα
τῆς ὑπὲρ φύσιν· τῶν δὲ δύο μετρητῶν, εἰς μὲν,
ἡ τῶν αἰδητῶν γνώσις, ἕτερος δὲ, ἡ τῶν νοητῶν,
καὶ τρίτος, ἡ περὶ τῆς ἀκαταλήπτου Θεότητος
ἔλλαμψις. εἰς δὲ τὸν ἐξ ἀριθμὸν ἐλάβομεν τὴν
ποιητικὴν τῶν καθηκόντων δύναμιν τῆς φύσεως,
ἢ ὅτι ἐν ἐξ ἡμέραις ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον·
κόσμος δὲ καὶ ὁ ἄνθρωπος· ἢ ὅτι ταῖς πέντε ψυ-
χικαῖς δυνάμεσι συναριθμῶμεν καὶ αὐτὴν τὴν
ψυχὴν, ὡς ταῖς πέντε τῷ σώματος αἰδηήσεσι
καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα. ὥσπερ δὲ ἡ καθαρὰ καὶ ἀλη-
θῆς παρθένος μαρία, μήτηρ ἐγένετο τῷ Θεῷ λό-
γου· ἕτως ἡ καθαρὰ καὶ ἀληθῆς πίσις, μήτηρ
γίνεται τῷ Θεῷ λόγου, τῷ εὐαγγελικῷ κηρύγ-
ματος.]

Verf. 7. Λέγει — ἄνω. Τοὺς διακόνους
τῆς τραπέζης, ποιῆται διακόνους τῷ θαύματος,
ἵνα αὐτοὶ μάρτυρες ᾧσι τῷ πράγματι. ὁ προσ-
έταξε δὲ γεμίσαι τὰ ἀγγεῖα τῷ οἴνῳ, ἀλλὰ τὰ
δοχεῖα τῷ ὕδατι, ἵνα μὴ τινες ὑποπτεύσωσιν,
ὅτι τρυγὸς ἐναποκειμένης, κρᾶσις τῷ ὕδατι γέγονε.

Καὶ διατί ἐκ αὐτὸς λόγῳ μῖνον τὰς ὑδρίας
ἐπλήρωσεν, ἀλλὰ τοῖς διακόνοις ἐπέταξεν; ἵνα
μὴ δόξη φαντάζειν, ἀλλ' ἵνα οἱ ἀντλήσαντες τὸ
ὑδωρ,

²⁾ Etiam haec in eiusque Codicis margine reperi-
untur.

lum calūnniaretur, vt qui aquam hauerant, silentium illis imponerent.

Verf. 8. *Et ait — v. 10. modo.* Architriclinum dicit conuiuii praefectum, qui conuiuium procurat. Triclinia enim vocabantur aulae conuiuiorum. Non ergo simpliciter aquam conuertit in vinum, sed in bonum vinum, sicut architriclinus ipse testatus est. Nam huiusmodi admiranda Christi opera longe erant naturalibus praestantiora. Quod igitur aqua versa sit in vinum, ministri testes fuerunt: quod autem in bonum etiam vinum, architriclinus ac sponsus: vt deinceps miraculum latere non posset, quod testimoniis adeo manifestis probaretur.

Verisimile est autem et sponsum dixisse, Quidnam est hoc? veruntamen id praetermisit euangelista vtpote non necessarium.

Vtinam autem et ego qui frigidus sum, laxis et effusus, nihil in hoc ab aqua differens, in calorem conuerterer spiritualem, virtutis constrictionem, ac morum firmitatem, vt et alios laetificare possim.

Verf. 11. *Hoc — Galilaeae.* Non solum scripto prodidit miraculum, sed etiam docuit principium hoc fuisse signorum. Nam quia id scitu dignum erat, et ab aliis praeteritum, scripsit illud, vtpote ad hoc vtile, ne fides adhibeatur his quae dicuntur pueri Christi miracula: hoc enim fuit initium signorum: illa vero sunt opus viri qui a veritate aberrauit. Nam si puer mirabilia operatus fuisset, id statim omnibus innotuisset, neque Israë-

3) Aliter de his videtur sensisse Origenes, contra quem, vt arbitror, disputat Chrysoft. Tom. VIII.

ὑδωρ, ἐπισημαίνουσι τὸ θαῦμα συκοφαν-
τοῦντας.

Verf. 8. Καὶ λέγει — v. 10. ἄρτι. Ἀρ-
χιτρίκλινον ὀνομάζει, τὸν συμποσίαρχον, τὸν
ἐπιμελητὴν τῆ συμποσίου. τρίκλινοι γὰρ ἐκαλεῖ-
το, οἱ οἴκοι τῶν συμποσιῶν. οὐχ ἀπλᾶς δὲ οἶνον
ἐποίησε τὸ ὑδωρ, ἀλλὰ καλὸν οἶνον, ὡς ὁ ἀρχι-
τρίκλινος ἐμαρτύρησε. τοιαῦτα γὰρ τῆ χριστοῦ
τὰ θαύματα, πολλῶ τῶν φυσικῶν ἀραιότερα.
τῆ μὲν οὖν τὸ ὑδωρ οἶνον γενέσθαι, τῆς διακόνους
ἔχει μάρτυρας· τῆ δὲ καὶ καλὸν οἶνον, τὸν ἀρχι-
τρίκλινον καὶ τὸν νυμφίον. καὶ λοιπὸν οὐκ ἔμελλε
τὸ θαῦμα λαθεῖν, οὕτως ἀναγκάσις ἔχον τὰς
μαρτυρίας.

Εἰκὸς δὲ, καὶ τὸν νυμφίον εἰπεῖν τι πρὸς
ταῦτα· πλὴν παρήκε τῆτο τὸ μέρος ὁ εὐαγγελι-
στῆς, ὡς οὐκ ἀναγκαῖον.

Γένοιτο δὲ καὶ μετὰ τὸν ψυχρὸν καὶ χαῦνον καὶ
διαρρέοντα, καὶ κατὰ τῆτο μηδὲν ὑδατος διαφέ-
ροντα, μεταβληθῆναι πρὸς θερμὸν πνευματι-
κὴν καὶ ζύψιν ἐνάρετον καὶ πῆξιν ἡδῶν, ὡς
καὶ ἑτέρους εὐφραίνειν δύνασθαι.

Verf. II. Ταύτην — γαλιλαίας. Οὐ
μόνον ἀνέγραψε τὸ θαῦμα, ἀλλὰ καὶ ἐδίδαξεν,
ὅτι τῆτο ἦν ἀρχὴ τῶν σημείων. ἐπεὶ γὰρ οὐκ
ἀχρηστον ἦν, εἰδέναι καὶ τῆτο, λοιπὸν, ὡς παρα-
σιωπηθὲν τοῖς ἄλλοις, ἰσόρησεν αὐτὸ, χρησιμεύ-
ον εἰς τὸ μὴ πιστεῦεν τοῖς λεγομένοις³⁾ παιδικαῖς
θαύμασι τῆ χριστοῦ. τῆτο γὰρ ἀρχὴ τῶν σημεί-
ων· ἐκεῖνα δὲ, πλάσμα ἐστὶν ἀνδρῶν λυμαινομένου
τῆ ἀληθείᾳ. εἰ γὰρ παῖς ὢν ἐθαυματούργει,
παῖσιν ἂν ἐγένετο γνώριμος αὐτίκα· παράδοξο-
τερος

Israëlitis fuisset opus Iohanne, vt eum manifestaret. Siquidem Iohannes ipse dixit, Vt manifestaretur Israëli, propter hoc veni ego in aqua baptizans. Merito ergo expectauit decentem viros aetatem, ne phantasmata esse putarent ea quae fierent. Nam si plurimi id suspicabantur quum in legitima ac perfecta aetate mirabilia operaretur, multo magis in imperfecta, et priusquam tempus conueniens aduenisset, quum inuidia tabescerent, in Saluatorem insurrexissent: et ita non solum increduli fuissent dispensationi incarnationis, sed etiam euangelium impedissent.

Quaere etiam tertio iuxta Matthaeum capite, quam ob causam post trigesimum annum venerit Christus ad baptisma, vbi dicitur, In diebus illis venit Iohannes Baptista praedicans in deserto Iudaeae, et causas inuenies aptissimas ac rationi maxime consonas.

Verf. 11. *Et — suam.* Potentiam et virtutem suam, magnitudinem diuinitatis suae.

Verum quomodo aut quo pacto hoc fuit, quum pauci ad id, quod factum erat, aduertissent, soli videlicet ministri et architriclinus ac sponsus cum discipulis eius? Quod in se erat, manifestauit eam per huiusmodi miraculum: quanquam enim pauci tunc aduertebant: postea tamen diulgatum est miraculum, multosque attraxit. Quod autem die illo nullus aliorum crediderit, ex sequentibus manifestum est, Nam subiunxit:

Verf. 11. *Et — eius.* Qui etiam antea ipsum admirabantur. Vides quod tunc oporteat fieri

4) καί, abest. A.

5) τίνι τρόπου. A. Intellige, ἐφανερώσεν αὐτήν;

6) Aut ex superioribus repetendum προσέτιχον, aut aliud verbum supplendum, veluti ἐγίνωσκον.

τετρα γὰρ τὰ παρὰ μείρακιου θαυματουργήμενα· καὶ οὐκ ἂν ἐδεήθησαν οἱ ἰσραηλιῖται τοῦ ἰωάννου φανερώσαντος αὐτόν. εἶρηκε γὰρ αὐτὸς ὁ ἰωάννης, ὅτι ἰναⁿ⁾ φανερωθῆ τῷ ἰσραήλ, διὰ τοῦτοⁿ⁾ Io. 1, 31. ἦλθον ἐγὼ ἐν τῷ ὕδατι βαπτίζων. εἰκότως οὖν ἀνέμεινε τὴν ἀνδράσι πρέπουσαν ἡλικίαν, ἵνα μὴ νομίσωσι φαντασίαν εἶναι τὰ γινόμενα. εἰ γὰρ ἐν τελείᾳ ἡλικίᾳ θαυματουργοῦντος, πολλοὶ τοῦτο ὑπώπτευον, πολλῶ μᾶλλον ἐν ἀτελεῖ. καὶ θᾶπτον δὲ, καὶ⁴⁾ πρὸ τοῦ προσηκόντος καιροῦ, ὤρμησαν ἂν ἐπὶ τὸν σαυρὸν, τῇ βασκανίᾳ τηκόμενοι, καὶ λοιπὸν ἐμελλεν οὐ μόνον ἀπιστηθῆναι ἢ οἰκονομία τῆς ἐνανθρωπήσεως, ἀλλὰ καὶ ἐμποδιθῆναι τὸ εὐαγγέλιον.

Ζήτησον δὲ καὶ ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ τῆς κατὰ ματθαῖον, διατί μετὰ τριακοσὸν ἔτος ὁ χριστὸς ἦλθεν ἐπὶ τὸ βάπτισμα, ἐνθα κεῖται τὸ, ἐν^{o)} o) Matth. 3, 1. δὲ ταῖς ἡμέραις ἐκείναις παραγίνεται ἰωάννης ὁ βαπτιστῆς, κηρῦσσων ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς ἰσραήλ, καὶ εὐρήσεις αἰτίας εὐλογωτάτας.

Verf. II. Καὶ — αὐτοῦ. Τὴν δύναμιν αὐτῆς, τὸ μεγαλεῖον τῆς θεότητος αὐτῆς.

Πῶς, καὶ τίνι⁵⁾ τρόπῳ; ὀλίγοι γὰρ προσέσχον τῷ γεγενημένῳ. μόνοι γὰρ οἱ ὑπηρέται καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος καὶ ὁ νυμφίος καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτῆς.⁶⁾ τό γε εἰς αὐτὸν ἦκον, ἐφανερώσεν αὐτὴν, διὰ τῆς τοιοῦτου θαύματος. εἰ γὰρ καὶ μὴ τότε πολλοὶ προσέσχον, ἀλλ' ὕψερρον διεδόθη τὸ θαῦμα, καὶ πολλὰς εἰλικύσεν. ὅτι δὲ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ εἰς τῶν ἄλλων ἐπίστευσε, δῆλον ἀπὸ τῶν εἰρησίων. ἐπήγαγε γὰρ.

Verf. II. Καὶ — αὐτοῦ. Οἱ καὶ πρὸ τούτου θαυμάζοντες αὐτόν. ὁρᾷς, ὅτι τότε χερὶ
 Tommas III. F γίτε-

fieri signa, quum futurum est, vt spectatores beneuoli sint et animum aduertant.

Verf. 12. *Posthaec — diebus.* Descendit Capernaum, vt quiescere faceret ibi matrem. Fratres sui autem, lege, non natura, filii videlicet Ioseph qui lege et non natura pater illius erat.

Cap. II. De eiectis e templo.

Verf. 13. *Et prope — v. 15. subuertit.* Similia quoque scripsit Matthaeus in fine quadragiesimi quinti capituli: et illorum lege enarrationem, plurimum ad haec conferentem.

Κερματισαὶ autem proprie dicuntur permutatores, quos Matthaeus κολλυβιστὰς nominauit, hoc est nummularios. Et sicut κόλλυβος obolus est, qui pro permutatione monetae datur, id est (vt vulgo dicitur) cambium: sic et κέρμα congeries est obolorum, aut minorum nummorum quibus fit permutatio. Praeterea Φραγγέλιον genus est flagelli: erat autem contextum: nam et eorum qui eieci sunt, conuersatio contexta erat absurdis verbis ac operibus: et rursus eiicientis conuersatio contexta erat ex supernaturalibus verbis ac operibus, siue rebus diuinis et humanis. Opus itaque operatus est multa plenum autoritate. Nam quia sabbatho curaturus erat, multaque similia facturus, quae Iudaeis legis transgressio videbantur: ne haec tanquam Deo contrarius facere videretur, hinc primum huiusmodi aufert suspicionem. Qui enim tantum zelum erga domum dei demonstrauit, tantaque vehementia ac indignatione propter hanc usus est, vt nulli omnino parceret,

7) τὰ παραπλήσια. A. vt alibi.

8) Φραγγέλιον. A.

γίνεσθαι τὰ σημεῖα, ὅταν οἱ ὄρῳντες εὐγνωμονεῖν
καὶ προσέχεν μέλλοιεν.

Verf. 12. Μετὰ τοῦτο — ἡμέρας. Κατ-
έβη εἰς καπερναοῦμ, ἵνα διαναπαύσῃ τὴν μητέ-
ρα. ἀδελφοὶ δὲ αὐτοῦ, νόμῳ, καὶ οὐ φύσει, οἱ
υἱοὶ ἰωσήφ, τῷ νόμῳ, καὶ ἔφύσει πατρὸς αὐτῆ.

ΚεΦ. Β. Περὶ τῶν ἐκβληθέντων ἐκ τοῦ ἱεροῦ.

Verf. 13. Καὶ ἐγγὺς — v. 15. ἀνέστρεψε.
Παραπλήσια ⁷⁾ καὶ ὁ ματθαῖος ἰσόρησεν ἐν τῷ
τέλει τῷ τεσσαρακοσῷ πέμπτου κεφαλαίου αὐτῆ,
καὶ ἀνάγνωθι τὴν ἐκείνων ἐξηγήσιν, μεγάληα καὶ
πρὸς ταῦτα συμβαλλομένην.

Κερματιστὰ δὲ, οἱ καταλλάκται, ἔς ὁ ματ-
θαῖος ⁸⁾ κολλυβιστὰς ὠνόμασεν. ὥσπερ δὲ κόλλυ- ^{ρ) Matt, 21, 12.}
βος, ὁ ὀβολός, οὕτω καὶ κέρμα, ἡ σωρεία τῶν
τε ὀβολῶν καὶ τῶν καταλασσομένων λεπτῶν.
Φραγέλλιον ⁹⁾ δὲ ἐστίν, εἶδος μάστιγος. πλεκτόν δὲ
ἦν, ὅτι καὶ ἡ πολιτεία τῶν ἀπελαυνομένων πε-
πλεγμένη ἦν ἐξ ἀτόπων λόγων καὶ πράξεων, καὶ
ἡ πολιτεία τῷ ἀπελαύνοντος πεπλεγμένη πάλιν,
ἐξ ὑπερφυῶν λόγων καὶ πράξεων, καὶ ἐκ θείων
καὶ ἀνθρωπίνων. πρᾶγμα οὖν ἐποίησε πολλῆς αὐ-
θεντίας γέμον. ἐπειδὴ γὰρ ἐμελλεν ἐν σαββάτῳ
θεραπέυειν, καὶ πολλὰ τοιαῦτα ποιεῖν, ἀπερ
ἔδοκει τοῖς ἰουδαίοις νόμων παράβασις, ἵνα μὴ δο-
κῆ ταῦτα πράττειν, ὡς ἀντίθεος, ἐντεῦθεν
προαναίρει τὴν τοιαύτην ὑπόληψιν. ὁ γὰρ τοσοῦ-
τον ζήλον ἐπιδειξάμενος ὑπὲρ τῷ οἴκου τῷ θεῷ,
καὶ τοσαύτη σφοδρότητι καὶ ἀγανακτήσει διὰ
ταῦτον ⁹⁾ χρησάμενος, καὶ μηδενὸς ὅλως φεισά-
μενος,

ceret, sed se ipsum in periculum coniceret, et tum caupones illos, tum Iudaeos id ipsis permit- tentes in se exacuit, omnia sustinere paratus pro honore templi, nequaquam posset templi domino esse contrarius.

Vers. 16. *Et — negotiationis.* †† Do- mum negotiationis faciunt domum dei, et colum- bas in ea vendunt etiam ii, qui sacerdotia et mu- nera ecclesiastica venalia exponunt (ac quouis pre- tio, imino vero interdum etiam addita re nullius pretii, veluti ancilla aut scorto, extrudunt.) Co- lumbae enim similitudinem habet gratia spiritus sancti, qui forma columbae apparuit. Idem sunt etiam caupones rerum diuinarum, cauponan- tes ea, quae dei sunt, turpis lucri causa. Ista autem, Auferte ista hinc, translationem et amif- sionem legalis cultus significant.

Non factis solum, sed et verbis ostendit Deo se esse non contrarium. Sed ipse quidem Deum natura patrem suum vocauit: Iudaei autem ad- optione patrem ipsum nominasse putantes non sunt hoc verbo turbati. Sed neque his quae fecit ex- asperati sunt: siquidem arguebat illos conscientia ac confundebat, ostendens quod iuste haec et fe- cisset et dixisset. Domum autem negotiationis, hoc est cauponam aut tabernam.

Praedicto vero Matthaei capite dixit, Spelun- cam latronum. Ex quo adnotare possumus, quod zelum ac libertatem arguendi bis demonstraerit aduersus eos qui in templo cauponabantur, et in principio euangelii et circa finem. Quae ergo in
prin-

1) Intelligit principes Iudaeorum, qui id in templo fieri permiserant.

2) Haec vterque in margine habet. Apud Hente- nium non reperiuntur.

μένος, ἀλλὰ καὶ εἰς κίνδυνον ἑαυτὸν καταθήσας, καὶ τὲς τε καπήλους ἐκείνους, τὲς τε παραχωροῦντας¹⁾ αὐτοῖς Ἰουδαίους καὶ ἑαυτοῦ παροξύνας, καὶ πάντα παθεῖν ἑτοῖμος ὢν, ὑπὲρ τῆς εὐκοσμίας τῶ ἱερῶ, ἐκ ἂν ἐναντίος εἴη τῷ δεσπότῃ τῶ ἱερῶ.

Verf. 16. Καὶ — ἐμπορίου. [Οἶκον²⁾ ἐμπορίου ποιῶσι τὸν οἶκον τῶ θεῶ, καὶ τὰς περισερᾶς ἐν αὐτῷ πωλοῦσιν, καὶ οἱ τὰς χειροτονίας³⁾ πιπράσκοντες. περισερᾶς γὰρ τύπος, ἡ χάρις τοῦ ἁγίου πνεύματος, τῶ ἐν εἰδει περισερᾶς ὀφθέντος.⁴⁾ οἱ δ' αὐτοὶ καὶ⁵⁾ θεοκάπηλοι, τὰ τῶ θεῶ καπηλεύοντες δι' αἰσχροκέρδειαν. τὸ δὲ, ἄρατε ταῦτα ἐντεῦθεν, τὴν μετάστασιν καὶ ἀποβολὴν τῆς νομικῆς λατρείας ἠνίξαστο.]

Οὐ μόνον, ἀφ' ὧν ἔπραξεν, ἀλλὰ καὶ, ἀφ' ὧν εἶπε, δείκνυσιν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀντίθεος. ἀλλ' αὐτὸς μὲν, φύσει πατέρα τὸν θεὸν ἐκάλεσεν· οἱ δὲ Ἰουδαῖοι, θεοὺς πατέρας τοῦτον ὀνομάσασιν οἰηθέντες, οὐκ ἐταράχθησαν ἐπὶ τῷ τοιούτῳ ῥήματι, ἀλλ' οὐδ', ἐφ' οἷς ἐποίησεν, ἠγριώθησαν. ἠλεγχε γὰρ αὐτὲς τὸ συνειδὸς καὶ κατήσχυεν, ὡς εὐλόγως ἐκείνου καὶ ποιῶντος καὶ λέγοντος. οἶκον δὲ ἐμπορίου, ἀντὶ τῶ, οἶκον καπηλείου.

Ἐν δὲ τῷ προρῆθέντι κεφαλαίῳ τῶ ματθαίου, σπήλαιον¹⁾ ληστῶν εἶπεν, ἐν ᾧ καὶ παρεση-
q) Matt. 21, 12.
 μειώσαμεθα, ὅτι τὸν ζῆλον τοῦτον καὶ τὴν παρηρησίαν δις ἐπεδείξατο κατὰ τῶν ἐν τῷ ἱερῷ καπηλευόντων, ἐν ἀρχῇ τε τοῦ εὐαγγελίου, καὶ πρὸς

F 3

τῷ

¹⁾ Pungit episcopus, qui sacerdotia habebant venalia. Pertinet ergo hoc ad antiquitates ecclesiasticas.

²⁾ περιφθέντος. A.

³⁾ Habet hoc Gregorius Nazianz. p. 106, et p. 232,

principio euangelii contigerunt, Iohannes hoc loco conscripsit: quae vero circa finem, Matthaeus.

Verf. 17. *Recordati — me.* Nam id scriptum est in libro Psalmorum. Zelum autem dicit nunc iustam indignationem. Comedit, hoc est valde amplectitur et inflammat me.

Scire autem oportet, quod homines factō flagello non verberauit, sed ipsos quidem exteruit ac expulit: oues vero ac boues verberauit et eiecit.

Verf. 18. *Responderunt — facias?* Scientes sese condemnatos, ipsum quidem reprehendere ausi non sunt, sed dixerunt ei: Quum haec facias, siue quum dominium tibi vindices, quod signum ostendis nobis tuae autoritatis?

O ingentem dementiam! quum beneuolus esse oporteat, ipsumque laudare, qui domum Dei tanta purgaret ignominia, autoritatis signum quaerunt, inuidia tabescentes, et signum carpere volentes. Nam alibi quoque dixerunt, In qua potestate haec facis?

Verf. 19. *Respondit — ipsum.* Potentiae suae autoritatis signum dat eis, puta tertii diei resurrectionem. Nam templum dicit corpus suum: ipsum enim domus est et templum non animae solum, verum etiam ditinitatis.

Soluite autem dixit, non adhortans eos ad sui interfectionem, sed quia cognouit quod facturi erant, figuratiuo sermone praedixit. Soluite ergo,
siue

6) Corrige περιλαβεί. Eodem enim vititur Euthymius ad Matth. 26, 13, 32. Nescio, cur Hentenius praesentia pro futuris dederit.

τῷ τέλει. καὶ τὰ μὲν ἐν ἀρχῇ νῦν ὁ ἰωάννης ἀνε-
γραψε· τὰ δὲ πρὸς τῷ τέλει, ματθαῖος.

Verf. 17. Ἐμνήθησαν — με. Γέγρα-
πται¹⁾ γὰρ ἐν τῇ βίβλῳ τῶν ψαλμῶν. ζῆλον δὲ²⁾ πρὸς τὸν
λέγει νῦν, τὴν δικαίαν ἀγανάκτησιν· κατὰ φά-
γεται δὲ, ἀντὶ τοῦ, σφόδρα³⁾ περιλάβη, κατὰ-
φλέξει.

Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι ποιήσας τὸ φραγγέ-
λιον,⁷⁾ ἔτρεψεν ἀνθρώπους ἔτυψεν, ἀλλὰ τούτους
μὲν ἐφόβησε, καὶ ἀπήλασε· τὰ δὲ πρόβατα καὶ
τρεῖς βόας ἔτυψε καὶ ἐξέβαλεν.

Verf. 18. Ἀπεκρίθησαν — ποιεῖς;. Κατ-
εγνωσμένους ἑαυτοῖς εἰδότες, ἐπιτιμῆσαι μὲν οὐκ
ἐτόλμησαν, εἶπον δὲ αὐτῷ, ἐπειδὴ ταῦτα ποιεῖς,
ἤγουν, ἐπειδὴ αὐθεντεῖς, τί σημεῖον δεῖκνύεις ἡμῖν
τῆς αὐθεντίας;⁸⁾

Ὡ πολλῆς ἀνοίας! δεῖν γὰρ εὐγνωμονῆσαι,
καὶ ἐπαινεῖσαι αὐτόν, ὡς ἀπαλλάξαντα τὸν οἶκον
τρεῖς θεῶν τοσαύτης ἀισχύνης· οἱ δὲ σημεῖον ἐπιζη-
τῶσι τῆς ἐξουσίας, φθόνῳ τηκόμενοι, καὶ μελε-
τῶντες ἐπισκῆψαι τῷ γενησομένῳ σημεῖῳ. καὶ
γὰρ καὶ ἄλλοτε ἔλεγον, ἐν⁹⁾ ποία ἐξουσία ταυ-⁹⁾ Ματθ. 21, 23.
τα ποιεῖς;

Verf. 19. Ἀπεκρίθη — αὐτόν. Σημεῖον
τῆς αὐθεντίας⁹⁾ δίδωσιν αὐτοῖς, τὴν τριήμερον
ἀνάστασιν αὐτοῦ. ναὸν γὰρ, τὸ ἑαυτοῦ σῶμα λέγει.
ναὸς γὰρ καὶ οἶκος τρεῖς εἰσιν, ἔμνον τῆς ψυχῆς,
ἀλλὰ καὶ τῆς θεότητος.

Λύσατε δὲ εἶπεν, ἔμνον αὐτοῖς εἰς
τὸν κατὰ ἑαυτοῦ φόνον, ἀλλ' ὅπερ ἐγίνασκεν, ὅτι
δράσουσιν, εἶπεν ἠθικῶς ἐν τοιούτῳ σχήματι λόγου.

F 4

λύσατε

7) Φραγγέλιον. A.

8) αὐθεντίας. A.

9) αὐθεντίας. A.

siue in terram subuertite, ab anima separate, et coniunctionem, quae cum illa est, dissoluite.

Verf. 20. *Dixerunt* — v. 21. *scilicet*. Prior quidem structura viginti annis a Solomone absoluta est, altera vero per quadraginta et sex a Zorobabel. Priori namque a Babyloniis destructa, coepta est posterior circa annum primum regis Cyri: deinde inuidia et calumnia circummorantium Samaritanorum impedita, ita quadraginta annis permansit. Circa secundum vero annum Darii Hytaspis missus Zorobabel in sex annis ipsam perfecit: et ita annis quadraginta et sex aedificatum est templum, qui numerantur ab initio aedificationis vsque ad consummationem.

Verf. 22. *Quando* — *eius*. Quum autem hoc diceret, haesitabant, quidnam diceret, nec credebant. Multa quoque talia loquitur, primum quidem audientibus incerta, postmodum vero manifesta, vt ostendatur praeuidisse quae dicebat.

Et quare aenigma non dissoluit dicens quod templum intelligeret corpus suum? Quia tunc ei fides habenda non erat. Siquidem duo tunc obstabant: vnum quidem resurrectionis opus, alterum vero quod Deus esset, qui tale templum inhabitaret.

Verf. 23. *Quum* — *faciebat*. Crediderunt in eum, non tamen firmiter: nam illi firmius credebant, qui non propter signa tantum, verum etiam propter doctrinam eius credebant: nam signa crassiores attrahebant, doctrina vero ac prophetiae mente subtiliores. Ideo quoque constan-

tiores

λύσατε δὲ, ἦτοι, κατασρέψατε εἰς γῆν, διαζεύξατε τῆς ψυχῆς, λύσατε τῷ συνδέσμου.

Verf. 20. Εἶπον — v. 21. αὐτοῦ. Ἡ προτέρα μὲν οἰκοδομὴ δι' ἑτῶν εἴκοσι κατασκευάσθη παρὰ σολομώντος· ἡ ὑτέρα δὲ, διὰ τεσσαράκοντα καὶ ἕξ παρὰ ζοροβάβελ. τῆς προτέρας γὰρ καθαιρεθείσης ὑπὸ βαβυλωνίων, ἤρξατο ἡ ὑτέρα, κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς βασιλείας κύρου. εἶτα Φθόνῳ καὶ διαβολῇ τῶν προσοίκων σαμαρειτῶν ἐπισχεθεῖσα, διέμεινεν οὕτως ἔτη τεσσαράκοντα. κατὰ δὲ τὸ δεύτερον ἔτος τῆς βασιλείας δαρείου τῷ ὑπάσπου, ζοροβάβελ ἀποσαλεύσας ἐτελείωσεν αὐτὴν ἐν ἔτεσιν ἕξ. καὶ οὕτως ἐν ἔτεσι τεσσαράκοντα καὶ ἕξ ὠκοδομήθη ὁ ναὸς, ἀριθμουμένοις ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως μέχρι τῆς τελειώσεως.

Verf. 22. Ὅτε — αὐτοῦ. Ὅτε δὲ τοῦτο ἔλεγεν, ἠπόρου, τί ποτε λέγει, καὶ οὐκ ἐπίστευον. πολλὰ δὲ τοιαῦτα Φθέγγεται, παρ' αὐτῆς καὶ μὲν ἀδήλα τοῖς ἀκούουσι, μετὰ τῷτο δὲ δήλα, ἵνα δευχθῆ προειδῶς, ἃ ἔλεγε.

Καὶ διατὶ οὐκ ἔλυσε τὸ αἰνίγμα, ὅτι ναὸν λέγει, τὸ σῶμα αὐτῷ; διότι οὐκ ἔμελλε πισευθῆναι. δύο γὰρ ἦσαν τὰ προσιστάμενα τέως, ἐν μὲν, τὸ τῆς ἐγέρσεως· ἕτερον δὲ, τὸ θεὸν εἶναι τὸν ἐνοικῶντα τῷ τοιᾶτω ναῷ.

Verf. 23. Ὡς — ἐποίησεν. Ἐπίσταν εἰς αὐτὸν, ἀλλ' ἔβεβαίως. ἐκεῖνοι γὰρ ἀκριβέστερον¹⁾ ἐπίσταν, ὅσοι μὴ διὰ τὰ σημεῖα μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν διδασκαλίαν αὐτῷ ἐπίσταν. τῶς μὲν γὰρ παχυτέρους, τὰ σημεῖα ἐφέλκετο· τῶς δὲ λεπτοτέρους²⁾ εἰς νῦν, ἡ διδασκαλία καὶ αἱ προφητεῖαι. διὸ καὶ οὗτοι μᾶλλον ἐκείνων βε-

F 5

Βεβαίως.

²⁾ ὀξύτερος, ἀκριβέστερος.

tiores sunt hi, quibus etiam aptatur id quod dicitur: Beati qui non viderunt et crediderunt.

Verf. 24. *Ipsæ — eis.* Neque credebat, neque tanquam legitimis discipulis confidebat: quare?

Verf. 24. *Eo quod — omnia.* Omnem hominem siue constans esset, siue inconstans.

Vel Omnia quæ in omnibus sunt.

Verf. 25. *Et — hominē.* De qualicumque hominē.

Verf. 25. *Ipsæ — hominē.* In quocumque hominē, vtpote cordium cognitor Deus.

Cap. III. De Nicodemo.

Cap. III. v. 1. *Erat — v. 2. nocte.*

Timebat enim palam accedere propter Iudæorum suspicionem, qui auersuri erant accedentes ad eum.

Verf. 2. *Et — magister.* Putabat enim quod propheta esset missus a Deo ad docendum.

Verf. 2. *Nemo — eo.* Quum prophetam eum putaret, merito arbitratur hæc eum non propria facere potestate, sed esse a Deo precibus obtenta.

Verf. 3. *Respondit — Dei.* Existimabat Nicodemus se nosse Deum, ac de eo recte sentire. Ostendens autem Christus, quod longe a veritate aberraret, ait. Nisi quis regeneratus fuerit

3) Etenim pro πάντας, legit in textu πάντα. Unde autem? Ex Codicibus N. Testamenti? Non, sed ex Chrysoft. T. VIII. p. 137. C.

Βαιότεροι· οἷς ἀρμόζει καὶ τὸ, μακάριοι²) οἱ μὴ ἰ) Ιω. 20, 29.
 ἰδόντες, καὶ πιεύσαντες.

Verf. 24. Αὐτός — αὐτοῖς. Οὐ κατε-
 πίσειεν, οὐκ ἐδάξει, ὡς γνησίοις μαθηταῖς.
 διατί;

Verf. 24. Διὰ τὸ — πάντα. Πάντα³)
 ἄνθρωπον, ἢτε βέβαιός ἐστιν, ἢτε ἀβέβαιος.

Ἡ πάντα, τὰ πάντων.

Verf. 25. Καὶ — ἀνθρώπου. Περὶ τῆ
 οἰουδήποτε ἀνθρώπου.

Verf. 25. Αὐτός — ἀνθρώπων. Ἐν τῷ
 παντὶ ἀνθρώπων, ὡς καρδιογνώστης θεός.

ΚεΦ. Γ. Περὶ νικοδήμου.

Cap. III. v. 1. Ἦν — v. 2. νυκτός.

Ἐφοβεῖτο γὰρ εἰσεῖν φανερώς, διὰ τὴν ὑποψί-
 αν τῶν ἰουδαίων, ἀποσρεφομένων τοὺς προσιόντας
 αὐτῷ.

Verf. 2. Καὶ — διδάσκαλος. Ὡς
 γὰρ, ὅτι προφήτης ἐστίν, ἀπὸ θεῶ πεμφθεὶς εἰς
 τὸ διδάσκειν αὐτῆς.

Verf. 2. Οὐδεὶς — αὐτῆ. Ἐπεὶ προ-
 φήτην αὐτὸν ᾤετο, ἀκολέθως ὑπελάμβανεν, ὅτι
 οὐκ ἐξ οἰκείας δυνάμεως ταῦτα ποιεῖ, ἀλλ' ἐκ τῆς
 τῆ θεῶ, δεόμενος αὐτῆς.

Verf. 3. Ἀπεκρίθη — θεῶ. Ἐνόμισεν
 ὁ νικόδημος γινῶναι αὐτὸν, καὶ ὀρθὰ φρονεῖν περὶ
 αὐτῆ. δεικνύων δὲ ὁ χριστός, ὅτι πόρρω πλανᾷται
 τῆς ἀληθείας, φησὶν, ὅτι εἰ μὴ τις ἀναγεννηθῆ
 διὰ

rit per regenerationem diuini baptismatis, non potest scire siue cognoscere eius dignitatem ac magnitudinem. Nunc enim seipsum dicit Deum, id tamen obscure, quo insolentiam deuitet. Diuina siquidem gratia, quae per sacrum datur baptismum, et mentem roborat, et recte videre tribuit, dissipata imbecillitate, quae obtenebrabat.

Verf. 4. *Dicit* — *nasci?* Quid hoc Nicodemus? Rabbi ipsum vocas, et a Deo venisse dicis, nec tamen credis quae dicit? O Iudaicam crassitudinem! Audiuit regenerationem, sed spiritua-lem: non potuit hanc concipere, sed carnalem intelligit, et merito dubitat, modumque sciscitatur.

Verf. 5. *Respondit* — *Dei.* Modum manifestat dicens, quod ex aqua et spiritu, videlicet sancto: non tamen clare hoc dicit, quo attentius interrogaret. Saepius enim occulte mentem excitat, vt diligentior ac curiosior reddat auditorem. Nicodemus siquidem impossibile dicebat regenerationem: Christus vero omnino possibilem: nec id solum sed et necessariam: adeo vt sine ea regnum Dei nullus possit intrare, hoc est eius dignitatem ac magnitudinem cognoscere, aut diuinam attingere fruitionem.

Intelligitur autem verbum de his, qui post Christum baptizatum fuerunt. Reliquum est igitur, vt et Apostoli regenerati sint per aquam sane a Iohanne, per spiritum vero, quia ad eos in specie igitur aduenit linguarum.

Scri-

διὰ τῆς παλιγγενεσίας τῆς Θεοῦ βαπτισματες, ἔδυναται ἰδεῖν, ἦτοι, γνῶναι τὴν ἀξίαν καὶ μεγαλειότητα αὐτῆς. Θεὸν γὰρ ἑαυτὸν λέγει νῦν ἄσυμφανῶς δὲ, ἵνα φύγῃ τὸν κόμπον. τότε γὰρ ἢ διὰ τῆς ἱερῆς βαπτίσματος δεδομένη Θεῖα χάρις ῥωννύει τὸν νῦν, καὶ ὁρᾶν ὁρθῶς παρέχει, τῆς ἐπισκοπέσης ἀδενείας ἀποσκεδαθείσης.

Verf. 4. Λέγει — γεννηθῆναι; Τί τοῦτο νικῶδημε; ῥαββὶ αὐτὸν καλεῖς, καὶ ἀπὸ Θεοῦ ἐληλυθῆναι λέγεις, καὶ ἔπιστεύεις, οἷς λέγεις; βαβαὶ τῆς ἰουδαϊκῆς παχύτητος! ἤκουσεν ἀναγέννησιν, ἀλλὰ πνευματικὴν· ἐκ ἡδυήθη ταύτην νοῆσαι, καὶ νοεῖ σαρκικὴν· καὶ εἰκότως ἀπορεῖ καὶ ζητεῖ τὸν τρόπον.

Verf. 5. Ἀπεκρίθη — Θεῶ. Σαφηνίζου μὲν τὸν τρόπον, λέγων, ὅτι ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, δηλαδὴ, τῆς ἀγίας· οὕτω δὲ τέλειον, ἵνα προσεκτικώτερος ὁ ἐρωτῶν γένηται. πολλάκις γὰρ τὸ ἀσαφὲς ἐγείρει τὴν διάνοιαν, καὶ περιεργότερον καὶ σπουδαῖον ἀπεργάζεται τὸν ἀκροατὴν. ὁ μὲν οὖν νικῶδημος, ἀδύνατον ἔλεγε τὴν ἀναγέννησιν· ὁ δὲ χριστὸς, καὶ σφόδρα δυνατὴν, καὶ ἔτῃ το μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀναγκαίαν, ὡς μηδὲ δύναθαι τίνα χωρὶς αὐτῆς εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῆς Θεοῦ. [τὸ⁴] δὲ εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῆς Θεοῦ,] ἢ τὸ γνῶναι τὴν ἀξίαν καὶ μεγαλειότητα αὐτῆς δηλοῖ νῦν, ἢ τὸ τυχεῖν τῆς ἀπολαύσεως τῆς Θείας.

Ὁ λόγος δὲ, περὶ τῶν μετὰ τὸ βαπτισθῆναι τὸν χριστόν. ἔκτοτε γὰρ ἡ ἀναγέννησις ἤρξατο. λοιπὸν ἔν καὶ οἱ ἀπόστολοι ἀνεγεννήθησαν, δι' ὕδατος μὲν, παρὰ ἰωάννη· διὰ πνεύματος δὲ, ὅτε ἐπεφοίτησεν αὐτοῖς ἐν εἶδει πυρίνων γλωσσῶν.

Scribunt autem quidam, Apostolorum temporibus proximi, quod Christus Petrum ac virginem matrem baptizauerit: Petrus vero reliquos omnes Apostolos.

Verf. 6. *Quod — est.* Non carnalis inquit generatio est, sed spiritualis: nam quod ex carne natum est, carnalis est progenies: quod autem natum est ex spiritu, spiritualis generatio est. Carnalis itaque natiuitas est sensibilis, spiritualis vero, intellectualis: nec oportet, quod intellectuale est, sensibilibus indagare: neque humano modo opus, quod diuinum est, Siquidem ex quo prior generatio facta est inutilis, data est secunda regeneratio excelsior et honorabilior. Dei opus est prior: Dei opus est posterior: Deus enim spiritus est.

Quum igitur audieris quod spiritus regenerat, ne modum quaeras. Nam si incomprehensibilis est in vtero formatio, longe incomprehensibilior est, quae in aqua fit: quod si de illa non ambigimus, omnipotenti Dei sapientiae credentes, de hac multo magis credere oportet.

Sicut autem in prima hominis formatione subseruiuit terrae elementum, quum vniuersa in manu essent creatoris, ita et nunc subseruiuit aquae elementum, quum vniuersa sint in voluntate spiritus.

Quod si me interrogas, quare nunc aquae diuerso te interrogabo, quare tunc terra? Poterat siquidem sine terra fieri homo. Nam et quod sine verbo nihil faciat Deus confiteor: et quod solus omnium verba exacte nouit, et dico et credendum suadeo.

Quod

⁊ Papias fortasse, aut Origenes, ex narratione sanctorum veterum.

Γράφουσι δὲ τινες, ⁵⁾ ἐγγίζοντες τοῖς χρόνοις τῶν ἀποστόλων, ὅτι ὁ μὲν Χριστὸς ἐβάπτισε τὸν Πέτρον καὶ τὴν Θεοτόκον· ὁ δὲ Πέτρος, πάντας τοὺς ἀποστόλους.

Verf. 6. Τὸ — ἐσιν. Οὐ σαρκική ἐσιν ἡ γέννησις, φησιν, ἀλλὰ πνευματική· τὸ μὲν γὰρ γεγεννημένον ἐκ τῆς σαρκὸς, σαρκικόν ἐστι γέννημα· τὸ δὲ γεγεννημένον ἐκ τοῦ πνεύματος, πνευματικόν ἐστι γέννημα. λοιπὸν οὖν ἡ μὲν σαρκική γέννησις, αἰδητή ἐσιν· ἡ δὲ πνευματική, νοητή, καὶ ἔχει αἰδητῶς ἐξετάζειν τὸ νοητὸν, εἰδὲ ἀνθρωπίνως τὸ θεῖον πρᾶγμα. ἐπεὶ γὰρ ἡ πρώτη γέννησις ἡ χρειάθη, δευτέρα δέδοται ἀναγέννησις, ὑψηλοτέρα τε καὶ τιμιωτέρα. θεῶ ἔργον ἡ πρώτη θεῶ ἔργον καὶ ἡ δευτέρα. θεὸς γὰρ τὸ πνεῦμα.

Ὅταν οὖν ἀκούης, ὅτι τὸ πνεῦμα ἀναγεννᾷ, μὴ ζήτηε τὸν τρόπον. εἰ γὰρ ἀκατάληπτος ἡ ἐν τῇ μήτρᾳ διάπλασις, ἀκαταληπτοτέρα πάντως ἡ ἐν τῷ ὕδατι. καὶ εἰ περὶ ἐκείνης ἐκ ἀμφιβάλ-
λομεν, τῇ παντοδυνάμῳ τοῦ θεοῦ σοφία πιστεύον-
τες, πολλῶ μᾶλλον τοῦτο χεῖρ ποιεῖν περὶ ταύτης.

Ὅσπερ δὲ ἐν ἀρχῇ ὑπέκειτο σοιχεῖον, ἡ γῆ, τὸ πᾶν δὲ τοῦ διαπλαττοντος ἦν· οὕτω καὶ νῦν ὑπόκειται σοιχεῖον, τὸ ὕδωρ· τὸ πᾶν δὲ τοῦ πνεύματος ἐσιν.

Ἐὰν ἐρωτήσης με, διατί νῦν τὸ ὕδωρ, ἀντεπερωτήσω σε, διατί τότε ἡ γῆ; καὶ γὰρ ἠδύνατο καὶ δίχα γῆς ποιῆσαι τὸν ἀνθρώπιν. καὶ ὅτι μὲν ὁ θεὸς οὐδὲν ποιεῖ χωρὶς λόγου, συνομολογῶ ὅτι δὲ τοὺς λόγους πάντων μόνος οἶδεν αὐτὸς ἀκριβῶς, καὶ λέγω καὶ πείθω. ⁶⁾

Ὅσπερ

⁶⁾ Ita etiam Hentenius. Alias conici potest πείθω; μαί, credo.

Quod autem in carnali generatione est vterus, hoc in Spirituali est aqua: sed ibi quidem ad generationem opus est tempore, hic autem non ita: quia carnalia in tempore perfectionem assumunt, spiritualia vero statim perfecta creantur. Perfectum itaque verbum per aquae ministerium soli Deo manifestum est: hoc autem a sanctis patribus utcumque comprehensum est: quia diuina in eo signa adimplentur, sepultura videlicet ac resurrectio. In eo namque tanquam in quodam sepulchro, capite mergimur, vetusque homo sepelitur ac demergitur: deinde quum exilimus, nouus resurgit et ostenditur. Quemadmodum enim nobis facile est demergi et exilire: ita Deo facile est veterem hominem sepelire, nouumque excitare. Hoc autem tertium fit, vt scias potentiam patris et filii ac Spiritus sancti omnia efficere.

Dubitant autem quidam. Nam si quod natum est ex spiritu, spiritus est, Christi certe caro spiritus erit. De virgine enim dicit angelus, Quod in ea natum est, a spiritu sancto est. Quibus nos dicimus, quod hoc dixerit docens, quod a viro non esset, non quia esset a muliere. Dicit enim Apostolus, Factum ex muliere, caro videlicet de carne. Natus est ergo a carne virginea, ne ab humana natura esset alienus. Nam si et hoc factum quidam non credunt incarnatum, quomodo in impietatem non cecidissent, si ita factum non esset? In virgine ergo natus est a spiritu sancto, siue superna-

7) Sic dedi, pro καταδύοντων. Atque ita mox.

8) ἐν πνεύματος. A. ἐν τῷ πατρὶ. B.

9) ἐστίν, abest. A.

10) Perpetua est confusio in Codicibus vocabulorum γεννώμενος et γινόμενος. Ergo hic etiam γεννώμενον legendum videtur. Γενόμενον editum est etiam apud Chrysostr. T. VII, p. 51. B. Sed ibi quoque

Ὅπερ δὲ ἐπὶ τῆς σαρκικῆς γεννήσεως ἡ μή-
 τρα, τοῦτο ἐπὶ τῆς πνευματικῆς τὸ ὕδωρ. ἀλλ'
 ἐκεῖ μὲν τὸ γεννώμενον χρόνου δεῖται, ἐνταῦθα
 δὲ οὐχ οὕτως, διότι τὰ μὲν σαρκικά, χρόνω προσ-
 λαμβάνει τὸ τέλειον· τὰ δὲ πνευματικά τέλεια
 ἐξ ἀρχῆς διαπλάττεται. ὁ μὲν οὖν ἀκριβὴς λόγος
 τῆς χρείας τοῦ ὕδατος, μόνω τῷ Θεῷ δῆλος· ὁ
 δὲ καταληπτὸς τοῖς θείοις πατέραςιν, οὗτος·
 ὅτι θεία τελεῖται ἐν αὐτῷ σύμβολα, ταφή καὶ
 ἀνάστασις. καθάπερ γὰρ ἐν τινὶ τάφῳ καταδυ-
 νόντων⁷⁾ ἡμῶν τὰς κεφαλὰς ἐν αὐτῷ, ὁ παλαιὸς
 ἄνθρωπος θάπτεται καὶ καταποντίζεται· εἶτα
 ἀνανεούντων ἡμῶν, ὁ καινὸς ἀνίσταται καὶ ἀνα-
 δείκνυται. ὡσπερ γὰρ εὐκόλον ἡμῖν καταδύναμι καὶ
 ἀνανεῦσαι· ἔτιω· εὐχερὲς τῷ Θεῷ θάψαι τὸν πα-
 λαιόν, καὶ ἀναστῆσαι τὸν νέον. τρίτον δὲ τῆτο γί-
 νεται, ἵνα μάθῃς, ὅτι δύναμις πατὴρ καὶ υἱὸς
 καὶ ἁγίου πνεύματος τὰ πάντα ποιεῖ. I COR 12
 Ἀποροῦσι δὲ τινες, ὅτι εἰ τὸ γεγεννημένον ἐκ
 τοῦ⁸⁾ πνεύματος πνευμά ἐσι, πνεῦμα ἄρα ἢ τῆ
 κρεῖττὸ σάρξ. περὶ γὰρ τῆς παρθένου λέγων ὁ
 ἄγγελος εἶρηκεν· ὅτι τὸ⁹⁾ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν, ἐκ υ) Matth. 1, 20.
 πνεύματος ἐσιν⁹⁾ ἁγίου· πρὸς οὓς λέγομεν, ὅτι
 τῆτο εἶπε, διδάσκων, ὅτι ἐκ ἐξ ἀνδρὸς ἐσιν, οὐ
 μὴν, ὅτι οὐδ' ἐκ γυναικός. Φησὶ γὰρ ὁ παῦλος,¹⁾
 γενόμενον^{x)} ἐκ γυναικός. εἰ δ' ἐκ γυναικός, ἄρα x) Gal. 4, 4.
 ἐκ σαρκὸς σάρξ. ἐκ τῆς σαρκὸς οὖν τῆς παρθενι-
 κῆς ἐγεννήθη, ἵνα μὴ ἄλλότριος τῆς ἀνθρωπίνης
 φύσεως εἴη. εἰ γὰρ, καὶ τῆτου γενομένου, τινὲς
 διαπίπτουσιν, ὅτι σεσάρκωται· ποῦ οὐκ ἂν ἐξέπε-
 στον ἀσεβείας, εἰ μὴ τῆτο γέγονεν; ἐν τῇ παρ-
 θένῳ δὲ ἐγεννήθη, ἐκ πνεύματος ἁγίου, ἦγον, ὑπερ-

quoque nexus videtur postulare γεννώμενον. Ce-
 terum, recte de Christo dicitur γεννώμενος et γενό-
 μενος, vti γέννησις et γένεσις.

pernaturaliter, quia non a viro. Nam hoc significat, quod dicitur, A spiritu sancto.

Verf. 7. *Non — superne.* Videns eum nondum a crassitudine diuelli sed turbari, primum reprimit: deinde facili conatu hunc ad exemplum ducit sensibile, propter illius imbecillitatem, et medium inter corpoream crassitudinem et incorpoream subtilitatem: vt hinc mentem eius reducat. Dicit ergo.

Verf. 8. *Spiritus — spiritu.* Spiritum dicit nunc ventum. Est autem intentio eius: Sicut ventus, vbi vult, spirat; hoc est vbi motus fuerit: voluntas enim venti, motio est, et vocem eius audis siue sonum aut stridorem: non cognoscis autem vnde venit aut quo abit: Sic est omnis qui natus est ex spiritu: incomprehensibilis est videlicet quoad huiusmodi generationem.

Quod si sensibilis spiritus impetum ac viam non potes comprehendere, cuius sensum recipis, tum quia sonum eius audis, tum quod te calefaciat aut frigesfaciat: multo magis intelligibilis. Si ergo vim illius corporei spiritus licet non comprehendas, credis tamen: quomodo hunc incorporeum propterea non credis, quod non comprehendas?

Verf. 9. *Respondit — fieri?* Adhuc Nicodemus in Iudaica manet imperfectione, nihil valens

²⁾ *ἔν*, pro *γάρ*. A. vt interpres.

³⁾ *ὁ* omittit. B.

⁴⁾ Loco trium istorum vocabulorum spacium vacuum est in Cod. A.

⁵⁾ Intellige, *ὃ δυνήσῃ καταλαβῆναι*. Poterat etiam pro *ἄλλον* dicere *ἄϊον*. Sed infra ad VI, 41. eodem modo loquitur.

ὑπερφυῶς, διὰ τὸ μὴ ἔξ ἀνδρός. τοῦτο γὰρ δηλοῖ, τὸ ἐκ πνεύματος ἁγίου.

Verf. 7. Μὴ — ἀνωθεν. Ἰδὼν αὐτὸν, ἔπω τῆς παχύτητος ἀφιστάμενον, ἀλλ' ἔτι θορυβέμενον, κατασέλλει πρῶτον· εἶτα εὐμηχάνως ἐπὶ παράδειγμα φέρει τοῦτον· αἰδητὸν μὲν, διὰ τὴν ἀδένειαν αὐτοῦ· μέσον δὲ σωματικῆς παχύτητος καὶ ἀσωμάτου λεπτότητος, ἵνα ἐντεῦθεν ἀναγάγῃ τὴν αὐτοῦ διάνοιαν. Φησὶ γάρ.²⁾

Verf. 8. Τὸ πνεῦμα — πνεύματος. Πνεῦμα νῦν, τὸν ἄνεμον λέγει. ἔσι δὲ ὁ σκοπὸς τοιοῦτος, ὅτι ὡσπερ ὁ³⁾ ἄνεμος, ὅπου θέλει, πνεῖ, τουτέστιν, ὅπου κινήθῃ· θέλησις γὰρ ἀνέμου, ἢ κίνησις· καὶ τὴν μὲν φωνὴν αὐτοῦ ἀκούεις, ἦτοι, τὸν ἦχον [καὶ⁴⁾ πάταγον αὐτοῦ]· ἔ καταλαμβάνεις δὲ, πότεν ἔρχεται, καὶ ποῦ ὑπάγει· ἔτως ἔσαι καὶ πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ πνεύματος, ἀκατάληπτος δηλονότι, κατὰ τὴν τοιαύτην γέννησιν.

Εἰ γὰρ τοῦ αἰδητοῦ πνεύματος ἔ δύνασται καταλαβεῖν τὴν ὄρμην, καὶ τὴν ὁδὸν, οὐ τὴν αἰδησιν δέχῃ, ἐν τε τῷ ἀκούειν τὸν ἦχον αὐτοῦ, καὶ καταπνεῖσθαι, καὶ ψύχεσθαι, πολλῶ μᾶλλον τοῦ νοητοῦ.⁵⁾ καὶ εἰ, τὴν ἐνέργειαν ἐκείνου τῷ σωματικῷ πνεύματι μὴ καταλαμβάνων, ὅμως οὐκ ἀπιστεῖς, πῶς τὴν τούτου, τοῦ ἀσωμάτου, μὴ καταλαμβάνων, διαπιστεῖς;

Verf. 9. Ἀπεκρίθη — γενέσθαι; Ἐτι ὁ νικόδημος ἐπὶ τῆς ἰσραϊκῆς⁶⁾ εὐτελείας μένει, μηδὲν

G 2

⁶⁾ εὐτελείας videtur legisse interpres. Sed nihil multo. Εὐτελείας habet etiam Chrysoſt. T. VIII. p. 151. A.

valens supra sensum intelligere, etiam manifesto huiusmodi exemplo proposito. Dicit ergo: Quomodo possunt haec fieri, quae de praedicta regeneratione dixisti? Unde et Christus iam obiurgantis more cum eo differit.

Verf. 10. *Respondit — ignoras?* Nequaquam malitiae condemnat eum Christus, sed ignaviae ac ruditatis. Oportebat enim eum, qui praceptor erat, haec a scripturis cognoscere. Signa siquidem regenerationis spiritualis continent libri Iudaeorum, puta quae de rubro mari scribuntur, in quibus aquae typus erat mare, nubes vero spiritus. Et quae de leproso Naaman, quando in Iordane lotus est, et reuersa est caro sua ad ipsum sicut caro pueri paruuli. Aliaque plurima similia.

Habebant insuper et prophetias. Dixit enim Dauid, Et annuntiabunt iustitiam eius populo, qui nascetur, quem fecit dominus, et: Beati quorum remissae sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata, et: Renouabitur, sicut aquilae iuuentus tua. Aliorum siquidem prophetiae prae multitudine in praesentia relinquuntur.

Verf. 11. *Amen — loquimur.* Vel de se ipso et patre hoc dicit, vel de se ipso solo. Quanquam tu non credas, nos tamen, quod probe nouimus, hoc loquimur.

Verf. 11. *Et — testamur.* Idem confirmationis causa repetit, quod scimus testamur: neque enim sensibilem aspectum intelligas, quum nondum factum esset.

μηδὲν ὑπὲρ τὴν αἰδίῃσιν ἐννοῆσαι δυναίμενος, καί-
 τοι παραδείγματος ἕτω σαφὲς λεχθέντος αὐτῶ.
 λέγει οὖν, πῶς δύναται ταῦτα γενέσθαι, τὰ τῆς
 εἰρημένης ἀναγεννήσεως; καὶ λοιπὸν ὁ Χριστὸς
 πληκτικώτερον αὐτῶ διαλέγεται.

Verf. 10. Ἀπεκρίθη — γινώσκεις; Οὐ-
 δαμοῦ πονηρίαν αὐτῷ καταγινώσκεις, ἀλλ' εὐή-
 θεϊαν καὶ ἀμαθίαν. ⁷⁾ ἔδει γὰρ αὐτὸν, ὄντα δι-
 δάσκαλον, ταῦτα γινώσκειν ἀπὸ τῶν γραφῶν.
 σύμβολα γὰρ τῆς πνευματικῆς ἀναγεννήσεως αἱ
 τῶν ἰσραελίων περιέχουσι βίβλοι· οἷον τὰ κατὰ τὴν
 ἔρουθραν, ἐν οἷς τύπος ἦν ἡ θάλασσα μὲν τῆ Ἰδα-
 τος, ἡ νεφέλη δὲ τῆ πνεύματος· καὶ τὰ κατὰ
 τὸν λεπτρὸν νεμῶν, ὅτε ἐλθῆν ἐν τῷ ἰορδάνῃ,
 καὶ ⁸⁾ ἐπέσρεψεν ἡ σὰρξ αὐτῆ ἐπ' αὐτὸν, ὡς παι. γ) 4 Reg. 5.14.
 δαρίου μικρῆ, καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα.

Ναὶ μὴν καὶ προφητείας. εἶπε γὰρ ὁ δαυὶδ
 καὶ ⁹⁾ ἀναγγελεῖσθαι τὴν δικαιοσύνην αὐτῆ λαῶ τῶ ²⁾ Pfl. 21, 39.
 τεχθησομένα, ὃν ἐποίησεν ὁ κύριος· καὶ μοι-
 κάρσιοι, ¹⁰⁾ ὧν ἀφείθησαν αἱ ἀνομίαι καὶ ὧν ἔπεκα. ^{a)} Pfl. 31, 1.
 λύθησαν αἱ ἀμαρτίαι· καὶ ἀνακαταστήσεται ^{b)} b) Pfl. 102, 5.
 ὡς αὐτῆ ἡ νεότης σου. τὰς τῶν ἄλλων γὰρ νῦν
 ἑσάτεον, διὰ τὸ πλῆθος.

Verf. 11. Ἀμὴν — λαλῶμεν. Ἡ περὶ
 ἑαυτῆ καὶ τῆ πατρὸς τῆτό φησιν, ἡ περὶ ἑαυτῆ
 μόνου, ὅτι εἰ καὶ σὺ ἀπισεῖς, ἀλλ' ἡμεῖς, ἃ οἶδα-
 μεν ἀκριβῶς, τῆτο λαλῶμεν.

Verf. 11. Καὶ — μαρτυροῦμεν. Τὸ αὐ-
 τὸ λέγει, βεβαιώσεως ἕνεκεν, ὅτι καὶ ὁ οἶδαμεν,
 μαρτυροῦμεν. ἔ γὰρ αἰδίτην ὄρασιν νοήσεις, ἔπω-
 γὰρ ἦν γεγενημένον.

G 3

Verf. 11

⁷⁾ ἀμαθίαν. A.

Verf. 11. *Et — accipitis.* Hoc non indigne ferens dixit, sed leniter, quod fiebat, enarrans, et modeste, quod futurum erat, praedicans, et quasi protestans ac docens nos, ne quum erga aliquos disputamus, indigne feramus, clamemus, aut exasperemur, si non persuadeamus: nam irae materia ac principium clamor est: patienter vero respondere, est conari, ut credibile facias, quod dixeris.

Verf. 12. *Si — credetis?* Frequenter quum verba facturus est, quae suae congruant maiestati, his propter auditorum crassitudinem ac imbecillitatem relictis, humiliora dispensatorio modo condescendendo praefert: quod sane etiam nunc fecit. Nam ex quo de spirituali generatione loquutus est, de sua ipsius etiam generatione, quae fuit ante secula, quaeque omnem et mentem et sermonem excedit, dicere volebat. Videns autem Nicodemum neque spirituales posse intelligere, nihil de illa dicit, sed causam talis silentii docet, quod sit videlicet propter auditorum incredulitatem. Horum ergo incredulitati aut imbecillitati tribuendum est, quod saepius mediocria aut humilia loquatur.

Terrena autem intelligunt hic quidam de vento dictum esse, ac si diceret: Si terrenum proposui exemplum, et non creditis, quomodo si coeleste aliquid aut sublimius dixerero, credetis?

Alii vero, Terrena, de regeneratione dictum astruunt: interpretantes, quod terrenam hanc dixerit, etsi coelestis sit ac diuina, tanquam super terram

8) ἐπειδή. A.

9) τῆς ἐαυτοῦ. A.

Verf. II. Καὶ — λαμβάνετε. Τοῦτο εἶπεν, ὁ δυσχεραίνων, ἀλλ' ἰμέρωσ τὸ γινόμενον ἀπαγγέλλων, καὶ πρῶως τὸ συμβησόμενον προαναφωνῶν, καὶ οἷον διαμαρτυρούμενος, καὶ παιδύων ἡμᾶς, ὅταν πρὸς τινὰς διαλεγόμενοι, μὴ πείθωμεν, μὴ δυσχεραίνειν, μηδὲ κρίζειν καὶ ἀγριαίνειν ὑλὴ γὰρ ὀργῆς, ἢ κραυγῆ· ἀλλ' ἀνεξικακῶς ἀποκρίνεσθαι καὶ πειρᾶσθαι ποιῆν ἀξιόπιστον τὸ λεγόμενον.

Verf. 12. Εἰ — πισεύσετε; Πολλάκις μέλλων ἀπτεσθαι λόγων ἀξίων τῆς μεγαλωσύνης αὐτῆ, παρατρέχει τέτους, διὰ τὴν τῶν ἀκρωμένων παχύτητα καὶ ἀδυνείαν, καὶ προτιμᾶτες ταπεινοτέρους, συγκαταβατικῶς τε καὶ οἰκονομικῶς, ὃ δὴ κἀνταῦθα πεποίηκεν. ἐπεὶ⁸) γὰρ περὶ τῆς πνευματικῆς γεννήσεως εἶπεν, ἐββλετο μὲν εἰπεῖν καὶ περὶ τῆς ἑαυτῆ γεννήσεως, τῆς προαιωνίου καὶ πάντα νῆν καὶ λόγον ὑπερβαινήσης· ἰδὼν δὲ τὸν νικόδημον, μηδὲ τὴν πνευματικὴν παραδέξασθαι δυνάμενον, εἰδὲν μὲν λέγει περὶ ἐκείνης, διδάσκει δὲ τὴν αἰτίαν τῆς τοιαύτης σιγῆς, ὅτι διὰ τὴν ἀπιστίαν τῶν ἀκρωμένων. ὥστε ὅταν μέτρια φθέγγηται καὶ ταπεινὰ καὶ ἀνάξια πολλάκις τῆς⁹) αὐτῆ θεότητος, τῇ ἀπιστίᾳ καὶ ἀδυνείᾳ τέτων λογισέον αὐτά.

Ἐπίγεια δὲ νῦν,¹) τινὲς περὶ τῆ ἀνέμε φασὶν εἰρησθαι ὅτι εἰ ἐπίγειον παράδειγμα εἶπον, καὶ εἰ πισεύετε, πῶς; ἔάν εἶπω εὐαγγέλιόν τι καὶ ὑψηλότερον, πισεύετε;²)

Τινὲς δὲ, ἐπίγεια περὶ τῆς ἀναγεννήσεως εἰρησθῆναι λέγουσιν, ἐρμηνεύοντες, ὅτι ἐπίγειον τῆ τοῦ εἶπε, καίτοι εὐαγγέλιον καὶ θεῖον ὄν, ὡς ἐπὶ γῆς

G 4

τελθ.

¹) τινὲς, abest. A.

²) πισεύετε. A.

terram impleta, et comparando ad suam ineffabilem generationem. Nam ad illius celsitudinem haec terrena est et humilis.

Verf. 13. *Et — qui descendit.* Quia superius dixit Nicodemus, scimus quod a Deo veneris in magistrum: hoc ipsum nunc corrigit, ac si dicat: Nec me talem existimes praeceptorem, quasi vnum aliquem ex prophetis. Nullus siquidem illorum ascendit in coelum, siue ingressus est in coelum, nisi ego qui e coelo descendi, ideoque sublimiora defero dogmata.

Alio praeterea modo dixit, Qui descendit de coelo: quia in veteri testamento diuersimode, variaque dispensatione dicitur, Deus ascendere ac descendere, velut est illud, Descendens videbo, si iuxta clamorem illorum operati sunt, et, Ascendit Deus ab Abraham, vt cessauit loqui ad eum: multaque similia.

Verf. 13. *Filius hominis.* Qui secundum humanitatem filius est hominis.

Scire autem oportet, quod a diuinitate seipsum frequenter nominat, et etiam saepius ab humanitate.

Verf. 13. *Qui — coelo.* Qui iuxta diuinitatem in coelo est, siue coelestis. Vide autem, quomodo, etsi sublimia videantur verba, non tamen maiestati suae conformia sunt? Nam et quum in coelo est, terram non relinquit: et de coelo descendens, non abest a coelo, sed vbique est, quum diuinitas circumscribi non possit. Talia tamen loquitur, parcens auditoris imbecillitati, et paulatim ipsius mentem eleuare volens.

Verf. 14.

³⁾ Inclusa absunt. A.

²⁾ Inclusa absunt. A.

τελέμενον ἢ καὶ πρὸς σύγκρισιν τῆς Φρικωδεσά-
της αὐτῆ γεννήσεως. πρὸς γὰρ τὸ ὕψος ἐκείνης,
ἐπίγειός ἐστιν αὐτὴ καὶ χθοναυγία.

Verf. 13. Καὶ — καταβάς. Ἐπεὶ προ-
λαβὼν εἶπεν ὁ νηκόδημος, ὅτι οἶδαμεν, ὅτι ἀπὸ
θεῶ ἐλήλυθας διδάσκαλος, τῆτο αὐτὸ διορθῆται
νῦν, ὡσανεὶ λέγων, μὴ νομίσης με τοῖστον δι-
δάσκαλον, ὡς ἓνα τῶν προφητῶν. καὶ γὰρ εἰς
ἐκείνων ἀναβέβηκεν εἰς τὸν ἔρανον, [ἠγούν, 3)
ἐπέβη τῷ ἔρανε,] εἰ μὴ ἐγώ, ὁ ἐκ τῷ ἔρανε
καταβάς. διὸ καὶ ὑψηλά δόγματα κομίζω.

Καὶ ἑτέρως δὲ εἶπεν, ὅτι ὁ ἐκ τῷ ἔρανε κα-
ταβάς. διότι παρὰ τῆ παλαιᾷ γραφῇ κατὰ δια-
φόρους οἰκονομίας ὁ θεὸς καταβῆναι καὶ ἀναβῆ-
ναι λέγεται, ὡς τὸ καταβάς^{c)} ὄψομαι, εἰ κα^{c)} Gen. 18, 21.
τὰ τὴν κραυγὴν αὐτῶν συντελεῖνται καὶ τὸ
ἀνέβη ὁ^{d)} θεὸς ἀπὸ ἀβραάμ, ἠνίκα ἐπαύσατο d) Gen. 17, 22.
λαλῶν αὐτῷ, καὶ πολλὰ τοιαῦτα.

Verf. 13. Ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ κα-
τὰ τὴν ἀνθρωπότητα, [υἱὸς⁴⁾ τῷ⁵⁾ θεῷ.

Χρὴ δὲ γινώσκεν, ὅτι πολλάκις μὲν ἀπὸ τῆς
θεότητος πολλάκις δὲ ἀπὸ τῆς ἀνθρωπότητος,
ὀνομάζει ἑαυτὸν.

Verf. 13. Ὁ — ἔρανε. Ὁ κατὰ τὴν
θεότητα ὡν ἐν τῷ ἔρανε, εἶπουν, ὁ ἔρανιος. ὅρα
δὲ, πῶς, εἰ καὶ ὑψηλοὶ δοκῶσιν οἱ λόγοι, ἀλλὰ
καὶ ἔτις ἀνάξιοι εἰσι τῆς μεγαλωσύνης αὐτῆ;
καὶ ἐν τῷ ἔρανε γὰρ ὡν, ἐκ ἀπελιμπάνετο τῆς
γῆς καὶ ἐκ τῷ ἔρανε καταβάς, ἐκ ἀφίστατο τῷ
ἔρανε, ἀλλὰ πανταχῶ ἦν ἀπερίγραπτος γὰρ
ἡ θεότης. ὅμως φθέγγεται τοιαῦτα, φειδόμενος
τῆς ἀδυνείας τῷ ἀκροατῷ, καὶ κατὰ μικρὸν ἀνά-
γειν βεβλόμενος τὴν αὐτῆ διάνοιαν.

G 5.

Verf. 14.

η) Corrige ἀνθρώπου, vt habet Hentenius.

Verf. 14. *Et — v. 15. aeternam.* Quia maximum retulisset beneficium, quod hominibus per baptismum confertur, narrat et aliud non minus, quod per baptismum datur. Quae duo Paulus quoque simul posuit scribens ad Corinthios: Num pro vobis crucifixus est Paulus, aut in nomine Pauli baptizati estis? Nam haec duo ineffabilem eius ostendunt dilectionem, quod et regenerationem contribuit, ut mundaret nos a peccatis nostris, et crucifixus est, ut in aeternum viuamus. Inuit itaque crucifixionem suam, ostendens quod eam praecognouerit, et ex consequenti voluntarie ad eam propter hominum salutem accedat. Non tamen de ea directe loquutus est, sed exaltati a Mose serpentis sumisit exemplum, docens quod vetera nouis cognata sint, eorumque figurae.

Est autem de serpente historia talis: In eremo olim serpentes morfu necabant Israëlitae. Iussit ergo Deus Mosi, ut factum serpentem aeneum exaltaret in ligno, ad quem intenderent, qui morsuri erant ac sanarentur. Eratque serpens aeneus durus, figura corporis Christi, duri ac seueri contra peccatum: ille absque veneno, et hic sine veneno peccati: ille in ligno eleuatus, et hic in ligno crucis exaltatus: ille morsus a serpente et in se intendentibus vitam praebens, hic morsus a serpentibus spiritualibus vitam tribuens sempiternam, si fide in ipsum intendant.

Propter hoc ergo per similitudinem dixit, sicut Moses exaltauit serpentem et caetera. Deinde causam addit talis exaltationis. Sicut enim eleuaui ille serpentem, ut in eum intendentes vitam habe-

6) & καὶ ἐλάττονα ἑτέραν (hic est spacium vacuum quinque litterarum) τὴν δὲ α. A.

Verf. 14. Καί — v. 15. αἰώνιον. Εἰπὼν τὴν μεγίστην εἰς ἀνθρώπους εὐεργεσίαν, τὴν διὰ τῆ βαπτίσματος, λέγει ὁ καὶ ἑτέραν ἐκ ἐλάττονα, τὴν διὰ τῆ σαυρῆ. τὰς δύο γὰρ καὶ παῦλος ὁμοῦ τέδεικε, γράφων κορινθίοις μὴ ὁ παῦ- e) 1 Cor. 1, 13. λος ἐσαυρώθῃ ὑπὲρ ὑμῶν, ἢ εἰς τὸ ὄνομα παύλου ἐβαπτίσθητε; τὰ δύο γὰρ ταῦτα τὴν ἀφαιτον αὐτοῦ δεικνύουσιν ἀγάπην, ὅτι καὶ ἀναγέννησιμ ἔχαρισατο, ἵνα καθαρῶσι ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν, καὶ ἐσαυρώθῃ, ἵνα ζήσωμεν αἰώνιος. προσήμανε μὲν οὖν τὴν σαύρωσιν αὐτοῦ, δεικνύς, ὅτι προοιῶσκει ταύτην, καὶ λοιπὸν ἐκουσίως ἐπὶ ταύτην ἔρχεται, διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων. ἐκ ἐξ εὐθείας δὲ περὶ αὐτῆς εἶπεν, ἀλλὰ τὸν παρὰ μωϋσέως ὑψωθέντα ὄφιν ἔλαβε παράδειγμα, διδάσκων, ὅτι συγγενῆ τὰ παλαιὰ τοῖς καινοῖς, καὶ τύποι τούτων ἐκεῖνα.

Ἔσι δὲ ἡ κατὰ τὸν ὄφιν ἰσορία τοιαύτη τίς. ἐν τῇ ἐρήμῳ f) πάλαι δάκνοντες οἱ ὄφεις τῆς ἰσρα- f) Num. 21, 8. 9. ἡλίτας, ἀνῆρου. ἐκέλευσεν οὖν ὁ θεὸς τῷ μωϋσεῖ κατασκευάσαι χαλκοῦν ὄφιν, καὶ ὑψῶσαι τοῦτον ἐπὶ ξύλου, καὶ τοὺς δεδηγμένους ἀτενίζειν εἰς αὐτὸν, καὶ οὕτως οἱ δηχθέντες ἔζων. καὶ ἦν τύπος ὁ χαλκοῦς ὄφεις τῆ σερῆ καὶ ἀνευδότου πρὸς κακίαν σώματος τοῦ χριστοῦ. ὁ χωρὶς ἰοῦ, τοῦ χωρὶς ἰοῦ τῆς ἀμαρτίας. ὁ ὑψωθεὶς ἐπὶ ξύλου, τῆ ὑψωθέντος ἐπὶ ξύλῳ τῆ σαυρῆ. ὁ παρέχων ζωὴν τοῖς δεδηγμένοις ὑπὸ τῶν ὄφεων καὶ ἀτενίζουσιν εἰς αὐτὸν, τοῦ παρέχοντος ζωὴν αἰώνιον τοῖς δεδηγμένοις ὑπὸ τῶν νοητῶν ὄφεων καὶ ἀτενίζουσιν εἰς αὐτὸν ἐν πίσει.

Διὰ τοῦτο τοίνυν ὀμοιωματικῶς εἶπεν, ὅτι καθὼς μωϋσῆς ὑψωσε τὸν ὄφιν καὶ τὰ ἐξῆς. εἶτα προσέθηκε καὶ τὴν αἰτίαν τῆς τοιαύτης ὑψώσεως. ὡς περ γὰρ ἐκεῖνος ὑψωσε τὸν ὄφιν, ἵνα οἱ ἀτενίζοντες

haberent: ita et hic exaltatus est, ut in eum intendentes siue credentes, vitam habeant sempiternam. Sed ibi sane serpens propter serpentes mordentes, hic autem homo propter homines morsos. Ibi quia propter serpentes prouenerat nocumentum, per serpentem erat et cura: hic vero, quoniam per hominem intrauit mors in mundum, datur et vita per hominem: eumque mortuum, ut is, qui mortem induxerat, moreretur.

Dicens autem, Ut omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam aeternam, omnino se Deum esse ostendit, cuius mors praestat aliis vitam aeternam: moritur siquidem tanquam homo, praestat autem vitam aeternam tanquam Deus: et qui aliorum prohibet perditionem, ipse nequaquam perire potest. Crux ergo vitae aeternae fons est. Vnde, quod cogitatio non facile recipit, fides recipit, quae cogitationis imbecillitati neruos addit. Patet ergo fidei utilitas.

Verf. 16. *Sic — aeternam.* Deus sic dilexit mundum: siue adeo homines amat, ut pro hominibus filium suum dilectum in mortem tradiderit: ut omnis qui credit in eum, uiuat perenniter vita beata, quae sanctis congruit. Ostendit ergo, quod de mente sua sicut et patris fuerit crucifixio: Vna siquidem eademque voluntas est patris et filii ac spiritus sancti. Rursum quod additur, Ut omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam aeternam, confirmatio verbi est.

Sed quam ob causam dilexit Deus mundum? Plane ob aliud nihil, quam propter immensam bonitatem suam.

Eru.

ζοντες εἰς αὐτὸν ἔχωσι⁷⁾ ζωὴν ἕτω καὶ ἕτος ὑψώθη, ἵνα οἱ ἀτενίζοντες εἰς αὐτὸν, ἤγουν, οἱ πιστεύοντες, ἔχωσι ζωὴν αἰώνιον. ἀλλ' ὄφει μὲν ἐκεῖ, διὰ τὰς δάκνοντας ὄφεις· ἀνθρώπος δὲ ἐνταῦθα, διὰ τὰς δακνομένους ἀνθρώπους. καὶ ἐκεῖ μὲν, ἐπεὶ δι' ὄφeos ἡ βλάβη, δι' ὄφeos καὶ ἡ θεραπεία· ἐνταῦθα δὲ, ἐπεὶ δι' ἀνθρώπου ὁ θάνατος εἰσηλθεν εἰς τὸν κόσμον, δι' ἀνθρώπου καὶ ἡ ζωὴ παρεγένετο. νεκρῶ δὲ, ἵνα νεκρωθῇ τὸ νεκροῦν.

Εἰπὼν δὲ, ὅτι ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχη⁸⁾ ζωὴν αἰώνιον· ἐνέφη-
 νεν, ὅτι οὐ ὁ θάνατος ἐτέροις παρέχει ζωὴν αἰ-
 νιον, θεὸς ἐστὶ πάντως· θανῶν μὲν, ὡς ἀνθρώ-
 πος, παρέχων δὲ ζωὴν αἰώνιον, ὡς θεός· καὶ ὁ
 κωλύων τὴν ἑτέρων ἀπώλειαν, οὐκ ἂν ποτε αὐτὸς
 ἀπολείται. ὁ σαυρὸς ἐν πηγῇ ζωῆς αἰωνίου, ὁ
 λογισμὸς μὲν βραδίως εἰ παραδέχεται, πίσις δὲ
 παραδέχεται, νευρῶσα τῶ λογισμῶ τὴν ἀδένει-
 αν. χρεῖα ταῖνον πίσεως.

Verf. 16. Οὕτως — αἰώνιον. Οὕτως
 ἠγάπησεν ὁ θεὸς τὸν κόσμον, ἤγουν, τοσούτον ἐστὶ
 Φιλάνθρωπος, ὥστε τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν ἀγαπητὸν
 ἐξέδωκεν ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων εἰς θάνατον, ἵνα
 πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν ζῇ αἰωνίως, τὴν μακα-
 ρίαν ζωὴν, τὴν πρέπυσαν τοῖς ἀγίοις. ἔδειξε τοί-
 νον, ὅτι καὶ τῷ πατρὶ κατὰ γνώμην ἡ σαύρωσις.
 ἐν γὰρ καὶ τὸ αὐτὸ θέλημα πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ
 ἀγίῳ πνεύματι. πάλιν δὲ τὸ, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων
 εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχη ζωὴν αἰώνιον,
 εἰς βεβαιώσιν τῶ λόγου.

Ἀλλὰ τίνας ἔνεκεν ὁ θεὸς ἠγάπησε τὸν κό-
 σμον; πάντως δι' εἶδέν ἕτερον, ἢ δι' ὑπερβολὴν
 ἀγαθότητος.

Δίσχυν.

8) ἔχα. A.

Erubescamus igitur intuentes eius dilectionem: Nam ipse neque filio suo vnigenito pepercit propter nos, at nos etiam pecuniis parcimus, ne eas propter ipsum expendamus: quod certe omnem excedit ingratitudinem, vt opus eius immensae sit bonitatis, nostrum vero immensae ingratitudinis. Erga filium quoque simili vtimur perfidia. Homini namque qui se pro nobis exposuit periculo, promte omnem tradimus substantiam: Christo vero qui pro nobis mortuus est, neque hanc beneuolentiae mensuram exhibemus: sed fratres eius minimos despiciamus esurientes, aliaque plurima sustinentes: magis autem ipsum, qui mala illorum per compassionem pro suis ducit.

Verf. 17. *Non — eum.* Aliam quoque Dei ostendit humanitatem ac ineffabilem quam erga nos gerit curam. Neque enim solum dedit filium suum vnigenitum, sed et iudicium reiecit, ac in secundum eius distulit aduentum.

Duo siquidem Christi sunt aduentus: qui iam factus est et qui futurus est. Non sunt autem hi duo ad eosdem fines: Est enim primus non vt inquirat, sed vt remittat quae ab hominibus perpetrata sunt: Secundus vero non vt remittat, sed vt inquirat. Hic ergo de primo loquitur.

Atqui etiam primus condemnationis erat, si quod verum est fateri volumus: nam ante hunc lex naturalis erat, et lex scripta ac prophetae: doctrinae et signorum exhibitiones, aliaque multa quae vitae instituta corrigerent: et consequens erat vt omnium transgressiones punirentur. Sed quum admodum humanus esset, non statim de malis inquirebat, sed ignoscebat: nam si inquisisset, omnes

Αἰσχυρῶμεν ἐν αὐτοῦ τῆν ἀγάπην. αὐτὸς μὲν γὰρ ἐδὲ τοῦ υἱοῦ, τοῦ μονογενοῦς, ἐφείσατο δι' ἡμᾶς· ἡμεῖς δὲ καὶ χρημάτων φειδόμεθα δι' αὐτόν, ὃ πᾶσαν ὑπερβέβηκεν ὄντως ἀχαρισίαν, ὡς εἶναι τὸ ἐκεῖνος μὲν ὑπερβολὴν ἀγαθότητος, τὸ ἡμέτερον δὲ, ὑπερβολὴν ἀχαρισίας. ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν υἱὸν τὴν ἴσην ἀγνωμοσύνην τηροῦμεν. ἀνθρώπων μὲν γὰρ, ὑπὲρ ἡμῶν κινδυνεύοντι, πᾶσαν προθύμως ἐπιδάτομεν ἀντὶ τῆν ἐσΐαν· τῷ δὲ χριστῷ δι' ἡμᾶς ἀποθανόντι, ἐδὲ τῆτο τὸ μέτρον τῆς εὐγνωμοσύνης φυλάττομεν, ἀλλὰ παρορῶμεν τὰς ἀδελφὸς αὐτῆς, τὰς ἑλαχίστους, πεινῶντας καὶ διψῶντας, καὶ πᾶλλα πάντα κακοπαθεύοντας, μᾶλλον δὲ αὐτῶν ἐκεῖνον, τὸν τὰ ἐκείνων συμπαιδῶς οἰκειόμενον.

Verf. 17. Οὐ — αὐτῆ. Δείκνυσι καὶ ἄλλην τῆ θεῶ φιλανθρωπίαν καὶ κηδεμονίαν ἄφατον. ἔ μόνον γὰρ τὸν υἱὸν αὐτῆ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἀλλὰ καὶ τὴν κρίσιν ἀνεβάλετο, καὶ εἰς τὴν δευτέραν παρουσίαν αὐτὴν ἔταμιεύσατο.

Δύο γὰρ αἱ τῆ χριστῆ παρουσίαι, ἡ ἤδη γεγενημένη, καὶ ἡ μέλλουσα. ἐκ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς δὲ αἱ δύο, ἀλλ' ἡ πρώτη μὲν, οὐχ ἵνα ἐξετάσῃ τὰ πεπραγμένα τοῖς ἀνθρώποις, ἀλλ' ἵνα ἀφῆ ἡ δευτέρα δὲ, ἐχ ἵνα ἀφῆ, ἀλλ' ἵνα ἐξετάσῃ. νῦν ἔν περὶ τῆς πρώτης φησί.

Καίτοι καὶ ἡ πρώτη κρίσεως ἦν ἀντὶ κατὰ τὸν τῆ δικαίου λόγον, διότι πρὸ ταύτης καὶ νόμος ἦν φυσικὸς καὶ νόμος γραπτὸς καὶ προφῆται καὶ διδασκαλία καὶ σημείων ἐπιδείξεις καὶ πολλὰ τὰ διορθῶντα τὴν πολιτείαν, καὶ ἀκόλουθον ἦν, εὐδύναις πάντων ἀπαιτηθῆναι· ἀλλ' ὡς ἀγαν φιλάνθρωπος, ἐκ εὐθύς ἐν τῇ πρώτῃ ἐποίησατο ἐξέτασιν, ἀλλὰ συγχώρησιν. εἰ γὰρ ἐξήτασε,

πάν-

omnes simul abrepti essent: omnes siquidem peccauerant. Nunc ergo venit ut de praeteritis veniam tribuat, et de futuris securus reddat. Postmodum autem veniet ut condemnet, et de his qui non crediderunt ultionem sumat. Si non venissem, inquit, et loquatus eis fuisset, peccatum non haberent; nunc autem excusationem non habent de peccato suo.

Verf. 18. *Qui — condemnatur.* Qui legitime credit. Vel qui seruat etiam eius praecepta. Nam de his, qui tales non sunt, ait Apostolus, Confitentur se scire Deum, factis autem negant.

Verf. 18. *Qui — Dei.* Nam sicut illum fides exemit condemnationi, ita hunc incredulitas ante iudicium condemnauit: homicida enim et quicumque delinquit, ex natura peccati statim condemnatus est, sed postmodum sententia principis.

Alio quoque modo. Quia iudicium non erat praesens sed futurum, condemnationis timorem prope adduxit.

In nomen autem, hoc est in ipsum: nam et hoc idioma est scripturae Hebraicae, ubi de Deo loquuntur, capere nomen eius pro ipso, religionis gratia.

Verf. 19. *Haec — lucem.* Haec est infidelium condemnatio: propter hoc condemnantur, quia veniente ad eos luce scientiae ac veritatis (dicit autem hoc de seipso) dilexerunt magis tenebras ignorantiae ac mendacii quam lucem. Nam qui absente luce manet in tenebris, excusationem fortassis aliquam habebit: quanquam et hunc oportuit

πάντες ἀν' ἀθρόον ἀνησπιάθησαν. πάντες 8) γὰρ 9) Rom. 3, 23. ἡμαρτῶν, Φησι. νῦν μὲν οὖν ἦκε, συγχωρῶν μὲν τὰ πρότερα, ἀσφαλιζόμενος δὲ πρὸς τὰ μέλλοντα ὑπερον δὲ ἦξει κρῖναι, καὶ τοὺς μὴ πεισθέντας εὐθύναι. εἰ μὴ¹⁰⁾ ἦλθον, γὰρ Φησι, καὶ h) Io. 15, 22. ἐλάλησα αὐτοῖς, ἀμαρτίαν οὐκ εἶχον· νῦν δὲ πρὸ-
Φασιν οὐκ ἔχουσι περὶ τῆς ἀμαρτίας αὐτῶν.

Verf. 18. Ὁ — κρῖνεται. Ὁ πιστεύων γνησίως, ἦγουν, ὁ καὶ φυλάττων τὰς ἐντολάς αὐτοῦ. περὶ γὰρ τῶν μὴ τοιούτων Φησὶν ὁ παῦλος, ὅτι θεοῦ¹⁾ ὁμολογῶσιν εἰδέναί, τοῖς δὲ ἔργοις, i) Tit. 1, 16. ἀρνεῖνται.

Verf. 18. Ὁ — θεῶ. Ὡςπερ γὰρ ἐκεῖνον ἢ πίσις ἐξείλετο τῆς κρίσεως πρὸ τῆς κρίσεως, ἔτω καὶ τοῦτον ἢ ἀπιστία κατέκρινε πρὸ τῆς κατακρίσεως. καὶ ὁ φανεὺς γὰρ, καὶ πᾶς πλημμελήσας, τῇ φύσει μὲν τοῦ ἀμαρτήματος αὐτίκα καταδικάσεται· τῇ ἀποφάσει δὲ τοῦ ἀρχοντος, ὑπερον.

Καὶ κατ' ἕτερον δὲ τρόπον. ἐπείπερ ἔμελλεν ἢ κρίσις, καὶ οὐ παρεῖν, ἐγγὺς ἦγαγε τὸν φόβον τῆς καταδίκης.

Εἰς τὸ ὄνομα δὲ, ἀντὶ τοῦ, εἰς αὐτόν. ἰδίωμα γὰρ καὶ τοῦτο τῆς ἐβραϊδος γραφῆς, ἐπὶ τοῦ θεοῦ τὸ ὄνομα αὐτοῦ λαμβάνειν, ἀντ' αὐτοῦ, δι' εὐλάβειαν.

Verf. 19. Ἄυτη — φῶς. Ἄυτη ἐστὶν ἢ κατάκρισις, τῶν μὴ πισευόντων, διὰ τοῦτο κατακρίνονται, ὅτι ἐλθόντος τῆς φωτὸς τῆς γνώσεως, καὶ τῆς ἀληθείας εἰς αὐτούς· λέγει δὲ τῆτο περὶ ἑαυτοῦ ἠγάπησαν μάλλον τὸ σκότος τῆς ἀγνοίας καὶ τοῦ ψεύδους²⁾ παρά τὸ φῶς. ὁ μὲν γὰρ, ἀπόντος τοῦ φωτὸς, μένων ἐν τῷ σκότει, λόγον ἴσως

tuit non ita se habere, sed lucem quaerere: qui vero veniente ad se luce adhuc in tenebris refidet, omni priuatur excusatione: auersum enim animum ad lucem claudit, et voluntarie tenebris offunditur: nec solum ad lucem non venit, sed e diuerso quum magis lux ad se veniat, fugit, et a sua auertitur salute. Deinde etiam causam ponit propter quam dilexerunt tenebras.

Verf. 19. *Erant — opera.* Ideo ergo lucem fugerunt, ne ea manifestaret. Atqui non venit, vt inquirat, sed potius, vt ignoscat: et ideo accurrere magis oportebat.

Verf. 20. *Omnis — lucem.* Quamdiu mala operatus fuerit, quamdiu in his permanferit.

Verf. 20. *Et — eius.* Timens videlicet.

Verf. 21. *Qui — lucem.* Qui operatur, quod rectum est, qui recte conuersatur, venit ad lucem, amat lucem.

Verf. 21. *Vt — opera.* A luce: neque enim erubescit aut veretur ea.

Verf. 21. *Quod — facta.* Quod secundum Deum sint, quod Deo placentia.

Quod autem dictum est, *Vt manifestentur*, non est intelligendum, quasi hoc in facto suo quaerat, sed tanquam rei consequentia hoc faciente: solet namque lux manifestare, quae proxima sunt.

Verf. 22. *Posthaec — baptizabant.* Ipsi baptizabant, non ille. Dicit enim in sequentibus euan-

ἔξει τινά· καὶ¹⁾ γὰρ καὶ τοῦτον ἔδει μὴ οὕτως ἔχειν, ἀλλὰ ζητεῖν τὸ Φῶς· ὁ δὲ, τῷ φωτὸς ἐλθόντος εἰς αὐτὸν, ἐτι προσεδρεύων τῷ σκότει, πάσης ἀπολογίας ἐσέρηται. ψυχῆς γὰρ διεστραμμένης, μύειν πρὸς τὸ Φῶς καὶ ἐδελθασίως σκοτίζεσθαι, καὶ μὴ μόνον μὴ αὐτὸν ἐλθεῖν πρὸς τὸ Φῶς, ἀλλὰ καὶ τὸναντίον, τῷ φωτὸς μᾶλλον πρὸς αὐτὸν ἐλθόντος, φεύγειν καὶ ἀποσρέφεσθαι τὴν ἑαυτῷ σωτηρίαν. εἶτα τίθησι καὶ τὴν αἰτίαν, διὴν ἠγάπησαν τὸ σκότος.

Verf. 19. Ἦν — ἔργα. Διὰ τῷτο οὖν ἐφυγον τὸ Φῶς, ἵνα μὴ φανερώσῃ αὐτά. καίτοι ἐκ ἦλθεν, ἵνα ἐξετάσῃ, ἀλλ' ἵνα συγχωρήσῃ. διὸ καὶ μᾶλλον ἔδει προσδραμεῖν.

Verf. 20. Πᾶς — Φῶς. Ἔως ἀν φαῦλα πράσσοι, ἕως τούτοις ἐγκαταμένον.

Verf. 20. Καὶ — αὐτοῦ. Φοβέμενος, δηλονότι.

Verf. 21. Ὁ — Φῶς. Ὁ πράττων τὸ εὐθές, ὁ πολιτευόμενος ὀρθῶς, ἔρχεται πρὸς τὸ Φῶς, ἀγαπᾷ τὸ Φῶς.

Verf. 21. Ἰνα — ἔργα. Ὑπὸ²⁾ τοῦ φωτός. ἐκ ἐπαισχύνεται γὰρ αὐτά.

Verf. 21. Ὅτι — ἐργασμένα. Ὅτι κατὰ θεὸν εἰσιν, ὅτι ἀρετὰ τῷ θεῷ.

Τὸ δὲ ἵνα φανερωθῇ εἴρηται, οὐχ ὡς ἐκείνου τοῦτο ζητούντος, ἀλλ' ὡς τῆς ἀκολοθίας τοῦ πράγματος τοῦτο ποιήσης. εἶωθε γὰρ τὸ Φῶς φανεροῦν τὰ ἐγγίζοντα.

Verf. 22. Μετὰ ταῦτα — ἐβάπτισον. Ἄυτοὶ ἐβάπτισον, ἐκ ἐκείνος. φησὶ γὰρ προῖων ὁ
 Η 2 εὐαγ-

²⁾ Sic contexti, pro ὑπέρ.

euangelista, quod ipse Iesus non baptizabat, sed discipuli eius. Siquidem, vt eos qui credituri erant nec concurrebant, hoc modo congregarent, (quod in Simone fecit Andreas, et in Nathanaël, Philippus) baptizare iussi sunt, vt multos simul coadunare possent: quos etiam ea, quae de Christo erant edocentes, Saluatori, qui prope aderat, offerebant.

Quaedam autem exemplaria habent, Et baptizabat, quod etiam ipsum intelligitur, quod non per seipsum, sed per discipulos suos hoc faceret.

Vers. 23. *Erat* — v. 24. *Iohannes*. AEnon et Salim, loca quaedam erant ita nominata.

Praeterea Iohannes baptizabat donec in carcerem coniceretur, vt continue posset docere de Christo, et baptizatos ad eum transmittere. Et ne zelio aut ita cessasse videretur, sed potius de eo crederetur, quod Christi discipulis cooperaretur, baptizatosque ad eum adduceret. Et tertio, ne discipulos suos ad maiorem aemulationem accenderet. Nam si millies clamans, semperque primas Christo concedens, et tantum sese deiiciens, non persuasit eis, quod illius praecursor esset, si deinceps baptizare cessasset, procul dubio omni postposito pudore sub praetextu honorandi magistri, eumque praeponendi, contra Christum et Apostolos multa deblaterassent. Quod etiam sciens Christus tunc praecipue coepit praedicare, quum Iohannes e medio sublatus est.

Vnde

- 3) Scilicet Euthymius, pro vulgari *εβάπτισεν*, hic in contextu habet *εβάπτισον*. Ergo alteram etiam lectionem memorat. Lectionem autem *εβάπτισον* sumsit ex Chrysof. Tom. VIII. p. 164. D. quam quilibet intelligit esse spuriam ac pro tempore fictam. Vulgarum seruat et explicat

Theo-

εὐαγγελιστής· ὅτι^{κ)} ἰησοῦς αὐτὸς ἐκ ἐβάπτισεν, ^{κ)} Io. 4. 2. ἀλλ' οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ. ἵνα γὰρ μὴ περιτρέχοντες, ἔτω συνάγωσι τοὺς ὀφείλοντας πιστεῦναι, ὅπερ ἐπὶ τοῦ σίμωνος ὁ ἀνδρέας ἐποίησε, καὶ ἐπὶ τοῦ ναθαναὴλ ὁ φίλιππος· τὸ βαπτίζειν ἐνεστήσαντο, δυνάμενον πολλοὺς ἅμα συνάγειν, οἷς οὐκ ἔστιν ἐγγὺς ὄντι τῷ σωτήρι.

Τινὰ³⁾ δὲ τῶν ἀντιγράφων, καὶ ἐβάπτισεν γράφουσιν, ὃ καὶ αὐτὸ νοεῖται, ὅτι οὐ δι' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ διὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ.

Verf. 23. Ἦν — v. 24. ἰωάννης. (Καὶ ὁ αἰὼν καὶ ὁ σαλήμ, τόποι τινὲς ἦσαν, ἔτω καλούμενοι.

Ἔτι δὲ ὁ ἰωάννης ἐβάπτισεν ἄχρι τῆς βληθῆναι εἰς τὴν φυλακὴν, ἵνα διηνεκῶς ἔχοι διδάσκειν περὶ τῆς χριστοῦ, καὶ τῆς βαπτιζομένους παραπέμπειν⁴⁾ εἰς αὐτόν· καὶ ἵνα μὴ δόξη ζήλω ἢ ἐρηγῇ παύσασθαι, ἀλλ' ἵνα μᾶλλον ὑποπτεύηται συμπράττειν ταῖς μαθηταῖς τῆς χριστοῦ, καὶ προσάγειν τοὺς βαπτιζομένους· καὶ τρίτον, ἵνα μὴ τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς εἰς πλείονα ζηλοτυπίαν ἐξάψῃ· εἰ γὰρ μυριάκις βοῶν, καὶ αἰεὶ τῶν πρωτείων τῶν χριστοῦ παρὰ χωρῶν, καὶ τοσοῦτον ἑαυτὸν ἐλαττῶν, ἐκ ἔπεισεν αὐτὸς ἐκείνω προσδραμεῖν· εἰ λοιπὸν ἀπέστη καὶ τῆς βαπτίζειν, ἡνασχύνηθησαν αὐτὸς, καὶ, προφάσει τῆς ὑπερτιμῆς τὸν διδάσκαλον, ἐλύθησαν αὐτὸς κατὰ τῶν ἀποστόλων καὶ τῆς χριστοῦ, τῆτο καὶ ὁ χριστὸς εἰδὼς, τότε μᾶλλον ἤρξατο κηρύσσειν, ὅτε ὁ ἰωάννης ἐκ μέσου γέγονε.

H 3 Θεολ

Theophyl. p. 600. C. In textu haec profus de-
sunt apud Cyrillum, sed in interpretatione ita re-
fert: βαπτίζειται γὰρ οὖν ὁ χριστὸς διὰ τῶν ἑαυτοῦ
μαθητῶν. Tom. IV. p. 156. E.

4) πέμπειν. A.

Vnde et Chrysoſtomus, Propterea inquit, opinor praeproperam illi concessam eſſe mortem, vt omnis affectus multitudinis in Christum transfunderetur: nec deinceps diuiderentur variis de vtroque ſententiis.

Quod ſi quis requirat, quid amplius habebat baptiſmus diſcipulorum ſupra baptiſmum Iohannis: Reſpondemus quod nihil: vterque enim ſimiliter gratiae ſpiritus expers erat, et vtriſque vna erat cauſa, vt videlicet baptizatos Christo adducerent.

Cap. IV. De purificatione.

Verſ. 25. *Facta eſt — purificatione.* Facta eſt diſputatio ex diſcipulis Iohannis aduerſus quendam Iudaeum a Christi diſcipulis baptizatum. Quaestio autem erat de purificatione, ſiue baptiſmate, tanquam baptiſma eorum amplius quiddam haberet ſuper baptiſma diſcipulorum Christi, aemulatione ſiquidem accenſi id perſuadere conabantur.

Verſ. 26. *Et — baptizat.* Quum Iudaeum vincere non poſſent, venerunt ad magiſtrum ſuum ac dixerunt: Ille, de quo tanta ac tanta teſtificatus es, quem tuo teſtimonio glorificasti: hic tuum munus contra te exercet, tuamque rapit gloriam. Et inſuper exaſperare illum cupientes, addiderunt:

Verſ. 26. *Et — eum.* Te relicto.

Verſ. 27. *Respondit — coelo.* Non pot eſt homo a ſeipſo tale quippiam accipere, vtpote coeleſte

5) Tom. VIII. p. 165. B.

6) *Χρῆσθ* perſpicuitatis cauſa addendum, quod Chryſoſtomus etiam habet. Tom. VIII. p. 165. E.

Φησὶ δὲ ὁ χρυσοφόμος, ὅτι οἶμαι⁵⁾ διὰ τοῦτο συγχωρηθῆναι ταχίστην αὐτῶ γενέσθαι τὴν τελευτήν, ἵνα πᾶσα τοῦ πλήθους ἢ διάθεσις ἐπὶ τὸν χρυσὸν μετέλθῃ, καὶ μηκέτι σχίζονται ταῖς περὶ ἀμφοτέρων γνώμαις.

Εἰ δὲ τις ἐξετάζοι, τί πλέον εἶχε τὸ τῶν μαθητῶν βάπτισμα παρὰ τὸ τῆ ἰωάννου, φημὲν, ὅτι οὐδέν. ἐκάτερα γὰρ ὁμοίως τῆς τῆ πνεύματος χάριτος ἀμοίρα ἦν, καὶ ἀμφοτέροις αἰτία μία, τὸ προσάγειν τῷ χρυσῷ τοὺς βαπτιζομένους.

Κεφ. Δ. Ζήτησις περὶ καθαρισμοῦ.

Verf. 25. Ἐγένετο — καθαρισμοῦ. Ἐγένετο διάλεξις ἐκ τῶν μαθητῶν ἰωάννου πρὸς ἰουδαῖον τινα, βαπτισθέντα παρὰ τῶν μαθητῶν τῆ χριστοῦ. ἡ δὲ ζήτησις ἦν περὶ καθαρισμοῦ, ἥτοι, βαπτίσματος, ὡς τῆ παρ' αὐτοῖς πλέον τι τοῦ τῶν μαθητῶν⁶⁾ ἔχοντος. ζηλοτυπεῖντες γὰρ ἐπεχείρουν πείθειν.

Verf. 26. Καὶ — βαπτίζει. Μὴ δυναθέντες πείσαι τὸν ἰουδαῖον, ἦλθον πρὸς τὸν διδάσκαλον ἑαυτῶν, καὶ εἶπον, ὅτι ὡς σὺ μεμαρτύρηκας τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα, ὃν διὰ σῆς μαρτυρίας ἐδόξασας, οὗτος ἀντιπράττει σοι, καὶ ὑφαρπάζει τὴν δόξαν σου. ἐτι δὲ παρακνίζειν αὐτὸν ἐθέλοντες, προστιθέασι

Verf. 26. Καὶ — αὐτόν. Σὲ καταλιμπάνοντες.

Verf. 27. Ἀπεκρίθη — ἔρανοῦ. Ὅτι δύναται ἄνθρωπος ἀφ' ἑαυτοῦ λαμβάνειν οὐδὲν τοιοῦτο.

coeleste ac diuinum: nam terrenum ac humanum saepius etiam a seipsis accipiunt. Hoc autem dicens, occulte quidem ostendit, Christum non simpliciter hominem esse, sed etiam Deum: manifeste vero demonstrauit, quod a Deo acceperat, ut glorificaretur, omnesque attraheret.

Deinde quia Iohannis testimonium ad Christi imminutionem assumerant, retorquet ipsum contra eos, et ab eo magis ostendit illum sibi praepositum. Ait enim:

Verf. 28. *Ipsi — illum.* Missus sum ante illum, siue minister ac seruus eius. Si ergo meum producit testimonium, illud maiorem hunc esse testificatum est.

Verf. 29. *Qui — est.* Ipse, qui sponsam habet, sponsus est vel dominus. Sponsa siquidem populus est fidelium, siue ecclesia mystice per fidem coadunata: sponsus vero Christus, hanc ineffabiliter sibi coadunans, et approprians ac eligens. Vnde et Saluator rem hanc nuptias alibi appellauit.

Verf. 29. *Amicus autem — sponsi.* Superius quidem seipsum seruum ac ministrum, hic autem amicum illius vocat: non seipsum extollens aut iactans, sed in hoc negotio gaudium demonstrans per amici appellationem. Neque enim ita gaudent serui in nuptiis dominorum sicut amici.

Quod ergo dicit, tantundem est, ac si diceret: Ille quidem sponsus est ac dominus: ego vero amicus ac sponsae ductor, qui stans iam et nuptiis intendens perficiendis, quodque mihi iustum est

7) προβάλεθε. B.

8) ὁ, omittit. B.

τοιῦτον, οἷον θράνιον καὶ θεῖον. γῆνα γὰρ καὶ ἀνθρώπινα πολλοὶ πολλάκις καὶ ἀφ' ἑαυτῶν λαμβάνουσι. τῆτο δὲ εἰπὼν, μυσικώτερον μὲν ὑπέφηνεν, ὅτι ἐκ ἐστὶν ἄνθρωπος ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ θεός. φανερώτερον δὲ ἐδήλωσεν, ὅτι ἐκ θεοῦ ἐλάβε τὸ δοξάζεσθαι καὶ πάντα ἐφέλκεσθαι.

Εἶτα, ἐπεὶ τὴν αὐτὴ μαρτυρίαν πρὸς ἐβάλλοντο πρὸς ὑπόβιβασμόν τῃ χριστῷ, περιτρέπει ταύτην κατ' αὐτῶν, καὶ ἀπ' αὐτῆς μᾶλλον δείκνυσιν ἐκεῖνον ὑπερέκεινον. λέγει γάρ.

Verf. 28. Ἄυτοὶ — ἐκεῖνου. Ἄπεσαλμένος εἰμὶ ἔμπροσθεν ἐκεῖνου, ἦτοι, διάκονος καὶ ὑπηρετῆς αὐτοῦ. εἰ ἐν τὴν ἐμὴν¹⁾ προβάλλεθε μαρτυρίαν, αὐτὴ μείζονα ἐκεῖνον ἐμαρτύρησεν.

Verf. 29. Ὁ — ἐστίν. Ἄυτός,²⁾ ὁ ἔχων τὴν νύμφην, αὐτός ἐστι νυμφίος, ἦγουν, κύριος. νύμφη μὲν ἐν, ὁ λαὸς τῶν πιστῶν, ἢ ἐκκλησία μυσικῶς συναπτομένη διὰ πίστεως· νυμφίος δὲ ὁ χριστός, ἀρρήτως συνάπτων ἑαυτῷ καὶ οἰκειῶν ταύτην ἐπιλεγείσαν. ἐπεὶ καὶ ἀλλαχοῦ, γάμους³⁾ τὸ πρᾶγμα ὁ σωτὴρ ὠνόμασεν.

Verf. 29. Ὁ δὲ φίλος — νυμφίου. Ἄνατέρω μὲν, διάκονον καὶ ὑπηρετὴν· ἐνταῦθα δὲ, φίλον ἑαυτὸν ἐκεῖνου καλεῖ, ἐκ ἐπαίρων ἑαυτὸν, εἰδὲ κομπάζων, ἀλλὰ τὴν ἐπὶ τῶν¹⁾ πράγματι χαρὰν ἐνδεικνύμενος, διὰ τῆς τῆ φίλου προσήγορίας. οὐχ ἔτω γὰρ οἱ ὑπηρετῆαι χαίρουσιν ἐν τοῖς γάμοις τῶν κυρίων, ὡς οἱ φίλοι.

Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν ὅτι ἐκεῖνος μὲν ἐστι νυμφίος καὶ κύριος· ἐγὼ δὲ φίλος καὶ νυμφαγωγός, ὃς ἐσηκῶς ἦδη, ὡς ἀνύσας τὴν νυμφαγωγίαν, καὶ ὡς πληρώσας τὸ ἐντεταλμένον μοι, καὶ λοι-

¹⁾ Veluti Matth. 22, 2. coll. 9, 15.

²⁾ ἐπὶ τῶν πραγμάτων. Α.

est adimplens, et exinde audiens ipsum cum sponsa colloquentem, illamque componentem ac instruentem, gaudeo propter hanc eius vocem, quae adeo dulcis est, adeo efficax, adeo salutaris.

Verf. 29. *Hoc — impletum est.* Quum illi sponsam tradiderim, ac commissum mihi ministerium, ut dictum est impleuerim. Illi ergo putabant praeceptorem suum exasperandum, et ad aemulationem irritandum: ipse vero, quum praedicta diceret, ostendit, quod non solum non aemularetur eum qui gloria superaret, sed gauderet potius, ut qui hoc procurasset. Deinde etiam de futuro prophetat.

Verf. 30. *Illum — minui.* Minui: quemadmodum lucifer orto sole.

Vides quo pacto paulatim ac ingeniose illorum inuidiam cohibeat, ac impossibilia tentantes ostendat? Ideo enim adhuc eo viuente et baptizante dispositum est, ut ita fieret, quo ipsum excellentiae Christi testem haberent fide dignum et in nullo contradicere possent: vnde nec a seipso haec dixit, sed illis impellentibus.

Verf. 31. *Qui — est.* Qui coelestis est, maior omnibus est: et ideo ego quoque minor sum.

Vel aliter: Qui coelestis est, nullo eget, et ita nec meo eget testimonio ipse sibi sufficiens.

Verf. 31. *Qui — est.* Sicut illud de illo, ita et istud de isto dicit: nam qui e terra profectus est, terrenus est, siue inferior illo: siquidem coelum supernum est et excelsum: terra vero inferna et humilis.

πὸν ἀκούων αὐτῆ διαλεγομένου πρὸς τὴν νύμφην
καὶ ἑυθυμίζοντος αὐτὴν καὶ παιδεύοντος, χαίρω
διὰ τὴν Φωνὴν αὐτῆ, τὴν ἔτω γλυκεῖαν, τὴν οὐ-
τως ἐπέερατον, τὴν ἔτω σωτήριον.

Verf. 29. Ἄυτη — πεπλήρωται. Παρα-
δόντος ἐκείνω τὴν νύμφην, καὶ πεπληρωκότος, ὡς
εἴρηται, τὴν ἐγχειριθεῖσαν μοι διακονίαν. ἐκεῖνοι
μὲν ἔν ὧντο παρακνίζειν τὸν διδάσκαλον ἑαυτῶν,
καὶ εἰς ζήλοτυπίαν ἐρεθίζειν· αὐτὸς δὲ, τὰ ρη-
θέντα εἰπὼν, ἔδειξεν, ὅτι ἔ μόνον ἔ ζηλοτυποῖ
παρευδοκιμέμενος, ἀλλ' ὅτι καὶ μᾶλλον χαίρει,
καὶ ὅτι καὶ αὐτὸς τῆτο ἐσπούδαζεν. εἶτα προφη-
τεύει καὶ περὶ τῆ μέλλοντος.

Verf. 30. Ἐκεῖνον — ἐλαττῆσαι. Ἐλατ-
τῆσαι, ὡς, ἡλίου ἀνατείλαντος, ἕως ὄφρα.

Εἶδες, πῶς ἡρέμα καὶ εὐμηχάνως τὴν βασκα-
νίαν αὐτῶν ἐσωφρόνισε, καὶ ἀδυνατοῖς ἐπιχειρεῖν-
τας ἔδειξε; διὰ τῆτο γὰρ καὶ ὠκονομήθη, ἔτι
ζῶντος αὐτῆ καὶ βαπτίζοντος, ταῦτα γενέσθαι,
ἵνα αὐτοὶ ἀξιόπιστον μάρτυρα τῆς ὑπεροχῆς ἔχω-
σι, καὶ μηδεμίᾳ τῆτοις ἀντιλογία περιλειφθεῖν.
ἔδὲ γὰρ ἀφ' ἑαυτῆ ταῦτα εἶπεν, ἀλλ' ἐκείνων
παρορησάντων.

Verf. 31. Ὁ — ἐσίν. Ὁ ἐπεράνιος με-
ζων πάντων ἐσίν, διὰ τῆτο καὶ γὰρ ἐλάττων αὐτῆ.

Ἡ καὶ ἐτέρως ὁ ἐπεράνιος ἀπροσδεῖς πάν-
των ἐσίν, διὰ τῆτο ἔδὲ τῆς ἐμῆς προσδεῖται μαρτυ-
ρίας, αὐτὸς ἑαυτῶ ἀρκῶν.

Verf. 31. Ὁ — ἐσίν. Ὡσπερ ἐκεῖνο
περὶ ἐκείνου, ἔτω καὶ τῆτο περὶ²⁾ ἑαυτῆ λέγει,
ὅτι ὁ ὦν ἐκ τῆς γῆς, ἐκ τῆς γῆς ἐσίν, ἡ γουν, ὑπο-
κάτω ἐκείνου. καὶ γὰρ καὶ ὁ οὐρανὸς μὲν ἐπάνω
καὶ ὑψηλός· ἡ γῆ δὲ ὑποκάτω καὶ ταπεινή.

Verf. 31.

²⁾ περὶ αὐτοῦ. Α.

Verf. 31. *Et de terra loquitur.* Atqui divina loquebatur. Sed quemadmodum Christus in praecedentibus dixit, Si terrena dixi vobis et non creditis, terrenum vocans divinam regenerationem: non quod terrena esset, sed in comparatione aeternae generationis suae, quae omnem sensum omnemque excedit intellectum: Ita et nunc Iohannes de terra se loqui dicit, in comparatione supernaturalium Christi sermonum: ostendens sua esse parva ac vilia, si ad ea, quae illius erant, conferantur. Nam sicut per coelum significat excelsum, ita per terram depressum ac humile.

Verf. 31. *Qui — est.* Idem rursum dicit, sermonem confirmans.

Verf. 32. *Et — attestatur.* Metaphoricus sermo est ab his, qui ea, quae testificantur, visu et auditu acceperunt. Neque enim ipsi opus erat cognitione, quae a visu vel auditu procederet, quum natura sciret omnia, utpote perfectus Deus, qui nullo indiget, sed quia perfecta in nobis cognitio ab his producitur, atque illum iudicamus fide dignum, qui ea, de quibus testificatur, visu accepit vel auditu: ab his, quae apud nos sunt, comprobatur etiam, quae sunt illius. Dicens ergo, Quod vidit, quodque audiuit, hoc attestatur: humili modo propter auditorum imbecillitatem loquutus est, verum nihil aliud innuit, quam si dixisset, Vera testificatur. Siquidem volentes de aliquo affirmare, quod vera dicat, asserimus, eum id testificari, quod vidit et audiuit.

Quando igitur ipsum audieris dicentem, Sicut audio iudico: et rursum, Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me: et iterum, Quae audiui

Verf. 31. Καὶ ἐκ τῆς γῆς λαλεῖ. Καὶ μὴν θεῖα ἐλάλει· ἀλλ' ὡσπερ ὁ χριστὸς προλαβὼν εἰρηκεν εἰ¹⁾ τὰ ἐπίγεια εἶπον ὑμῖν, καὶ ἔπιστεύετε· ἐπίγειον λέγων, τὴν θεῖαν ἀναγέννησιν· οὐκ ἐπειδὴ ἐπίγειος ἦν, ἀλλὰ πρὸς σύγκρισιν τῆς προαιωνίου καὶ ὑπὲρ νῦν καὶ λόγον γεννήσεως αὐτῶ· ἔτω καὶ νῦν ὁ ἰωάννης ἐκ τῆς γῆς λαλεῖν ἑαυτὸν λέγει, πρὸς σύγκρισιν τῶν ὑπερφυσῶν λόγων τῶ χριστῶ, δεικνύων, ὅτι τὰ ἑαυτῶ μικρὰ καὶ εὐτελῆ τοῖς ἐκείνου παραβαλλόμενα. καθάπερ γὰρ διὰ τῶ θρανῶ τὸ ὑψηλὸν ἐμφαίνει· ἔτω καὶ διὰ τῆς γῆς τὸ ταπεινόν.

1) Io. 3, 12.

Verf. 31. Ὁ — ἐσί. Τὸ αὐτὸ λέγει πάλιν, βεβαιῶν τὸν λόγον.

Verf. 32. Καὶ — μαρτυρεῖ. Μεταφορικὸς ὁ λόγος, ἀπὸ τῶν ὄψεαι καὶ ἀκοῇ παραλαβόντων, ἀμαρτυρεῖσιν. ἔ γὰρ αὐτὸς ἐδεῖτο γνώσεως, τῆς ἐξ ὀράσεως ἢ ἀκοῆς ἐγγινομένης, φύσει πάντα εἰδῶς, ὡς ἀνευθεῖς καὶ τέλειος θεός· ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ ἡμῖν ἡ ἀκριβοῦς γνώσις ἐκ τούτων ἐγγίνεται, καὶ ἀξιοπίστον κρίνομεν τὸν ἢ ὄψει ἢ ἀκοῇ παραλαβόντα, περὶ ὧν ἀπαγγέλλει, ἀπὸ τῶν παρ' ἡμῖν καὶ τὰ περὶ ἐκείνου πισῶται. εἰπὼν οὖν, ὁ εἰώρακε καὶ ὁ ἤκουσε, τῶτο μαρτυρεῖ· ταπεινῶς μὲν εἶπε, διὰ τὴν ἀδένεια τῶν ἀκρωμένων· εἰδὲν δὲ ἕτερον εἶπεν, ἢ ὅτι ἀληθῆ μαρτυρεῖ. καὶ γὰρ καὶ³⁾ ἡμεῖς, ὅταν⁴⁾ θέλωμεν βεβαιῶσαι περὶ τίνος, ὅτι ἀληθῆ λέγει, φημέν, ὅτι ὁ εἰώρακε καὶ⁵⁾ ἤκουσε, τῶτο μαρτυρεῖ.

Λοιπὸν ἔν, ὅταν ἀκούης καὶ αὐτῶ λέγοντος καθ' ὡς^{m)} ἀκούῶ, κρίνω· καὶ πάλιν ἢⁿ⁾ ἐμῆ δι-^{m)} Io. 5, 30.
δαχῆ, ἔκ ἐσιν ἐμῆ, ἀλλὰ τῶ πέμψαντός μεⁿ⁾ Io. 7, 26.

καὶ

3) καὶ, post γὰρ, abest. B.

4) θέλωμεν. A.

5) καὶ ὁ ἤκουσε. A.

diui ab eo, haec loquor in mundum: et quaecunque sunt similia: scito talia dispensatorie dixisse, solum, vt videatur vera dicere, eo quod congruam de eo opinionem nondum haberent auditores.

Verf. 32. *Et — accipit.* Nullus infidelium. Hoc autem de insensatis Iudaeis dixit Iohannes, praesertim autem de discipulis suis, qui eum in ambitionem et inuidiam impellere conabantur.

Verf. 33. *Qui accepit — fit.* Obsignauit, siue confirmauit, demonstrauit, quod pater verax sit. Deinde quod dictum est, probat.

Verf. 34. *Is enim quem — loquitur.* Siquidem ex quo is qui missus est, verba Dei loquitur, consequens est, vt qui testimonium eius sumserit eique crediderit, confirmet ac demonstret, quod Deus verax sit, qui ipsum misit et cuius sunt ea, quae loquitur verba. Qui autem non suscipit eum, nec credit ei, contrarium facit: nec aliud agit, quam manifeste contra Deum pugnat.

Vide quomodo hinc eos terreat, quum discant, quod qui illi inobediens est, Deo inobediens est, qui misit ipsum. Postquam ergo demonstrauit, eius doctrinam esse fide dignam, idque a patre: demonstrat nunc idem et a spiritu sancto.

Verf. 34. *Non — spiritum.* Non mensuratam dat ipsi pater spiritus virtutem, sicut aliis sanctis: sed hanc sine mensura habet ac totam, tanquam eiusdem naturae. Spiritum enim nunc dicit, spiritus efficaciam ac virtutem. Siquidem mensurari non potest spiritus: virtus autem ipsius
men-

καὶ αὐθις· ἀ^ο) ἤκουσα παρ' αὐτοῦ, ταῦτα λέγω ο) Io. 8, 26.
εἰς τὸν κόσμον, καὶ ὅσα τοιαῦτα· γίνωσκε, ἔτι
οἰκονομικῶς τὰ τοιαῦτά φησιν, ἵνα μόνον δόξη
ἀληθῆ λέγειν, διὰ τὸ μήπω τὴν προσήκουσαν πε-
ρὶ αὐτοῦ δόξαν ἔχειν τοὺς ἀκροατάς.

Verf. 32. Καὶ — λαμβάνει. Ὅυδεῖς,
τῶν ἀπιστούντων. τοῦτο δὲ περὶ τῶν ἀναιδιότητων
ἰσδαίων εἶρηκεν ὁ ἰωάννης· ἐξαιρέτως δὲ, περὶ τῶν
ἑαυτοῦ μαθητῶν, τῶν ὑπὸ Φιλοδοξίας καὶ βα-
σκανίας παρακνίζειν αὐτὸν ἐπιχειρούντων.

Verf. 33. Ὁ λαβὼν — ἐστίν. Ἐσφρα-
γισεν, ἤγουν, ἐβεβαίωσεν, ἔδειξεν, ὅτι ὁ πατὴρ
ἀληθὴς ἐστίν. εἶτα κατασκευάζει τὸ ῥηθὲν.

Verf. 34. Ὅν γὰρ — λαλεῖ. Ἐπεὶ γὰρ,
ἀπεσαλμένος ἂν, τὰ ῥήματα τῷ θεῷ λαλεῖ, λοι-
πὸν ὁ μὲν λαβὼν αὐτοῦ τὴν μαρτυρίαν καὶ πι-
σέυων αὐτῷ, ἐβεβαίωσεν, ἔδειξεν, ὅτι ὁ θεὸς
ἀληθὴς ἐστίν, ὁ ἀποσείλας αὐτὸν, οὐτινὸς εἰσι τὰ
ῥήματα, ἀ^ο λαλεῖ· ὁ δὲ μὴ λαβὼν αὐτὴν, καὶ
ἀπιστῶν αὐτῷ, τὴν ἀντίον ποιεῖ, καὶ ἕδεν ἕτερον,
ἢ προδήλως θεομαχεῖ.

Ὅρα, πῶς αὐτοὺς ἐντεῦθεν ἐφόβησε καὶ
κατέπληξε, μαθόντας, ὅτι ὁ παρακούων αὐτοῦ
παρακούει τοῦ θεοῦ τοῦ πέμφσαντος αὐτὸν; δεί-
ξας τοίνυν τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ ἀξιόπιστον ἀπὸ
τοῦ πατρὸς, δείκνυσιν αὐτὴν ἀξιόπιστον καὶ ἀπὸ
τοῦ ἀγίου πνεύματος.

Verf. 34. Οὐ — πνεῦμα. Οὐ μεμετρη-
μένην δίδωσιν αὐτῷ ὁ πατὴρ τὴν τοῦ πνεύματος
ἐνέργειαν, ὡσπερ τοῖς ἄλλοις ἀγίοις, ἀλλ' ἀμέ-
τρητον ἔχει ταύτην, καὶ ὅλην, ὡς ὁμοφυῆ. πνεῦ-
μα γὰρ νῦν λέγει, τὴν τοῦ πνεύματος ἐνέργειαν.
τὸ πνεῦμα μὲν γὰρ ἀμέτρητον, ἢ ἐνέργεια δὲ αὐ-
τοῦ

mensuratur ac diuiditur, iuxta eorum, qui illam participant, dignitatem.

Demonstrauit ergo, doctrinam illius esse fide dignam, a patre et spiritu sancto: non quasi illinc egeat testium approbatione, qui soli sibi sufficiens est, eiusdem cum eis dignitatis et naturae: sed quia patrem cognoscebant, et quod spiritus esset credebant, filium autem ignorabant, opinionem, quam de hoc esse oportebat, ab illis confirmat: talia dispensatorie loquens, et paulatim eos ducere tentans.

Oportet ergo, quae in scripturis posita sunt, non simpliciter percurrere: sed et dicentis intentionem inquirere et auditorum imbecillitatem. Si quidem neque praeceptores omnia dicunt, ut volunt: Non potui, inquit, loqui vobis tanquam spiritualibus, sed tanquam carnalibus, lac vobis potum dedi, non solidum cibum. Non potuit autem, propter illorum impotentiam.

Verf. 35. *Pater diligit filium.* Quia prius dixerat, Quem Deus misit: ne ex hoc putarent, alterius eum esse naturae, subseruientis ac subiectae: curat id, quod dictum est, et hunc praedicat filium eius esse, qui misit eum: quod si filius, certe et eiusdem substantiae: et si dilectus, utique omnis, qui ei resistit, patri eius resistit.

Verf. 35.

6) *περι τούτων.* A.

7) Praeclare in hanc rem Theophylactus in euangelium Ioannis p. 795. A. Ταῦτα πάντα τὰ ταπεινά καὶ ἀνάξια δοκοῦντα τῆς τοῦ ἰησοῦ δόξης, διὰ τοὺς ἀπροαγὰς εἰρηται, οὐχ ἵνα ἡμεῖς πρὸς τὰ δόγματα τούτοις χρώμεθα. ἐλέχθησαν γὰρ τοῖς ἀποστόλοις πρὸς παρηγορίαν. Adde Chrysoft. Tom. VIII. p. 468. A. Utinam non nulli nostri seculi homines haec secum reputarent, nec toties exploditas opiniones vanas ac temerarias, ac si noua pro-

fer-

τοῦ μετρεῖται καὶ διανέμεται κατ' ἀξίαν τῶν λαμβανόντων αὐτήν.

Ἐδειξε δὲ τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ ἀξιόπιστον, ἀπὸ τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ ἀγίου πνεύματος, οὐχ ὡς δεομένου τῆς ἐκεῖθεν ἀξιοπιστίας· ἀρκεῖ γὰρ αὐτὸς ἑαυτῶ, τῆς αὐτῆς αὐτοῖς ἂν φύσεως καὶ ἀξίας· ἀλλ' ἐπειδὴ τὸν μὲν πατέρα ἐγίνωσκον, καὶ ὅτι πνεῦμά ἐστιν ἠπίσαντο, τὸν υἱὸν δὲ ἠγνόουν, ἀπ' ἐκείνων τὴν περι⁶⁾ τούτου δόξαν συνίστησιν, οἰκονομικῶς τὰ τοιαῦτα φεγγόμενος, καὶ κατὰ μικρὸν αὐτοὺς ἀνάγειν περῶμενος.

Χρὴ τοίνυν, μὴ⁷⁾ ἀπλῶς τὰ ἐν ταῖς γραφαῖς κείμενα παρατρέχειν, ἀλλὰ καὶ τὸν σκοπὸν τοῦ λέγοντος ἐξετάζειν, καὶ τὴν ἀδένεια τῶν ἀκουόντων. οὐ πάντα γὰρ οἱ διδάσκαλοι, ὡς βέλοντα, λέγουσιν, ἀλλὰ τὰ πολλὰ, ὡς ἡ ἕξις ἀπαιτεῖ τῶν διδασκομένων. Φησὶ γὰρ καὶ παῦλος οὐκ^{ρ)} ἠδυνήθη ὑμῖν λαλῆσαι, ὡς πνευματικοῖς, ^{ρ) 1 Cor. 3, 1. 2.} ἀλλ' ὡς σαρκικοῖς. γάλα ὑμᾶς ἐπότισα, ἔβρωμα. οὐκ ἠδυνήθη δὲ, παρὰ τὴν ἐκείνων ἀδυναμίαν.

Verf. 35. Ὁ πατὴρ ἀγαπᾷ τὸν υἱόν. Ἐπεὶ προλαβὼν εἶπεν, ὅτι ὃν ἀπέστειλεν ὁ θεός, ἵνα μὴ ἐντεῦθεν νομίσωσιν, ἐτέρας αὐτὸν εἶναι φύσεως, ὑποδεετέρας⁸⁾ καὶ διακονικῆς, θεραπεύει τὸ ῥηθὲν, καὶ ἀνακηρύττει τοῦτον υἱὸν τοῦ ἀποσεύλαντος. εἰ γὰρ υἱὸς, ἄρα καὶ ὁμοούσιος· καὶ εἰ ἀγαπητὸς, ἄρα πᾶς προσκρῶν αὐτῶ, τῶ πατρὶ αὐτοῦ προσκρῆει.

Verf. 35.

ferrent, repeterent ad naufragam prudentiorum. limitandus esset Eustathius, qui ita alicubi de se dicit: ἡμεῖς γὰρ οὐ καὶ τοῖς ἔλλεσιν ἐφιζάνουσαι· μέλισσα δὲ τοῦ τῶν μουσῶν λειμῶνος τὸ κάλλιστον ἀπανθίζουσα.

⁸⁾ δὲ, interponit. A. Forte τε voluit.

Verf. 35. *Et — eius.* Tanquam Deus omnia habebat: Omnia siquidem per ipsum facta sunt: haec tamen etiam dedit ei, tanquam homini. Conuenienti autem modo dictum est, Diligit, et Dedit, sicut inter homines dicitur. Solent namque patres diligere filios, eisque tradere, quae sua sunt.

Verf. 36. *Qui — aeternam.* Credendo in doctrinam filii, eique obediendo.

Verf. 36. *Qui — vitam.* Diximus superius, quod vita aeterna sit et dicatur vita beata, quae sanctis conuenit.

Verf. 36. *Sed — eum.* Non dixit ira filii, quanquam filius sit iudicaturus: sed patris iram comminatur, magis eos timere volens. Quod autem addit, Manet super eum, tantundem est, ac si diceret, Nequaquam ipsum effugiet, semper eum punit.

Cap. IV. v. 1. *Vt — v. 3. Galilaeam.*

Reliquit Iudaeam, amputans ipsorum inuidiam.

Verf. 4. *Oportebat — Samaritam.* Ostendit euangelista, fecisse eum rem quandam, non quasi ex proposito, sed tanquam occasione viae: in his videlicet, quae cum Samaritide acta sunt, propter Iudaeorum aduersus Samaritanos contemtum.

Erat autem Samaria regio quaedam varias habens ciuitates et pagos. In hac autem olim Israëlitae habitabant: deinde post diuersa bella rex Assyriorum eam deuastauit, et captos duxit in Babylonem, ac e Babyloniis, Medis et Chaldaeis mixtos homi-

Verf. 35. Καὶ — αὐτοῦ. Πάντα εἶχεν, ὡς Θεός· πάντα γὰρ ὁ δι' αὐτοῦ ἐγένετο· δέδωκε ὁ Ιο. 1, 3. δὲ αὐτῶ ταῦτα, καὶ ὡς ἀνθρώπων. τὸ δὲ ἀγαπᾷ καὶ τὸ δέδωκεν, ἀνθρωποπρεπῶς εἴρηται· εἰώδασι γὰρ εἰ πατέρες ἀγαπᾶν τοὺς υἱοὺς, καὶ παραχωρεῖν αὐτοῖς τῶν ἰδίων.

Verf. 36. Ὁ — αἰώνιον. Ὁ πιστεύων εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ υἱοῦ, ὁ πειθόμενος αὐτῷ.

Verf. 36. Ὁ — ζῶν. Προειρήκαμεν, ὅτι ζῶν αἰώνιος ἐστὶ καὶ λέγεται, ἡ ζῶν ἡ μακαρία, ἡ ἀγιοπρεπής.

Verf. 36. Ἀλλ' — αὐτόν. Οὐκ εἶπευ ἡ ὀργὴ τῷ υἱοῦ, καίτοι τῷ υἱοῦ κρίναι μέλλοντος, ἀλλὰ τὴν ὀργὴν τῷ πατρὸς αὐτοῖς ἐπεκρέμασε, μᾶλλον φοβῆσαι βεβλόμενος· τὸ δὲ μενεῖ ἐπ' αὐτόν, ἀντὶ τῷ, εἰδέποτε ἀποστήσεται αὐτῷ, διηνεκῶς κολάσει αὐτόν.

Cap. IV. v. 1. Ὡς — v. 3. γαλιλαίαν.

Ἀφῆκε τὴν ἰσδαίαν, περικόπτων τὴν βασκανίαν αὐτῶν.

Verf. 4. Ἐδεῖ — σαμαρείας. Δείκνυσιν αὐτόν ὁ εὐαγγελιστής, ὃ προηγούμενον ἔργον, ἀλλ' ὁδὸν πάρεργον, τὰ κατὰ τὴν σαμαρείτιδα ποιούμενον, διὰ τὴν τῶν ἰσδαίων πρὸς τοὺς σαμαρείτας ὑποψίαν.

Ἡ σαμαρεία δὲ, χώρα τίς ἦν ὁ διαφόρους ἔχεσα πόλεις καὶ κώμας. ἐν ταύτῃ δὲ πάλα μὲν ἰσραηλίται κάτακου· ὑπερον δὲ, μετὰ διαφορους πολέμους, ἐρημώσας αὐτὴν ὁ βασιλεὺς ἀσσυρίων, τοὺς ὑπολειφθέντας μὲν εἰς βαβυλῶνα κατήγαγεν, ἐκ βαβυλωνίων δὲ καὶ μύδων

homines congregans in ea habitare fecit. Volens autem Deus ostendere, quod non propter impotentiam, sed peccatis exigentibus traditi essent Babyloniis, leones barbaris eam inhabitantibus immisit: quod rex audiens et intelligens, mittit ad eos sacerdotem Israëuitarum, qui traderet etiam illis Dei legem, ut a peste leonum liberarentur. Ex eo ergo tempore partim ab impietate recesserunt: postmodum vero perfecte idola reliquerunt. Veruntamen aliquantulum adhuc erat ipsis discrimen a Iudaeis. Nam solis Mosis libris susceptis, caeterorum non magnam habebant rationem.

† Dicendum est, unde Samaritani sint appellati. Samaria mons erat, sicut etiam dicit Iesaias, Caput Ephraim Samaria. Qui autem inhabitabant, non Samaritani, sed Israëlitae dicebantur. Temporis autem progressu, quum irritassent dominum, et regnaret Phaccee, ascendens Theglathphalasar multas tulit ciuitates, et in Elam irruit, ipsoque interfecto, Osee regnum tradidit. Postmodum vero ascendens Salmanasar reliquas tulit ciuitates, fecitque tributarias: hic autem ad Aethiopum confugit auxilium: quod audiens Assyrius parato exercitu ipsum interemit, neque gentem diutius ibi manere permisit: sed hos duxit in Babyloniam, et inde variis gentibus eductis in Samaria habitare fecit, ut propriis subditis locum possidentibus, firmum sibi relinqueret principatum. Volens autem Deus suam ostendere potentiam, quodque non propter impotentiam tradiderit

¹⁾ κατάνησεν. A. male.

²⁾ of omittit. B.

καὶ χαλδαίων μιγάδαις ἀνθρώπους συναγαγὼν ἐκεῖ¹⁾ κατώκισε. δείξαι δὲ βεβλόμενος ὁ θεὸς, ὅτι δι' ἀμαρτίαν ἐξεδόθησαν τοῖς ἀσσυρίαις οἱ²⁾ Ἰσραηλίται, καὶ ὁ δι' ἀδένειαν, λέοντας ἐπαφῆκε τοῖς ἐγκατοικιδεῖσι βαρβάροις, ὅπερ μαδῶν ὁ βασιλεὺς καὶ συνεῖς, πέμπει ἱερέα τῶν Ἰσραηλιτῶν, παραδώσοντα καὶ κείνοις τὸν τῷ θεῷ νόμον, ἵνα τῆς ἀπὸ τῶν λεόντων λύμης ἀπαλλαγῶσιν. ἐξ ἡμισείας δὲ τότε τῆς ἀσεβείας ἀποσάντες, ὑπερονόλοτελῶς ἀπεπήδησαν τῶν εἰδώλων· πλὴν ὁ μικρὰν εἶχον ἔτι πρὸς τοὺς ἰσδαίους διαφοράν. μόνως γὰρ τὰς μωσαικάς βίβλους δεχόμενοι, τῶν ἄλλων ὁ πολλὴν ἐποιῶντο λόγον.

† † Ἄξιον³⁾ εἶπεν, πόθεν οἱ σαμαρεῖται τὴν προσηγορίαν ταύτην ἔλαβον. σομὸρ ὄρος ἦν, κατὰ καὶ ἡσαίας φησὶν,⁴⁾ ἡ κεφαλὴ σομῶρων⁵⁾ Ἰερ. 7, 9. Ἐφραΐμ. ἀλλ' οἱ κατοικοῦντες, ὁ σαμαρεῖται, ἀλλ' Ἰσραηλίται ἐλέγοντο. χρόνου δὲ προϊόντος προσέκρουσαν τῷ θεῷ, καὶ βασιλεύοντος φακεὲ ἀνελθῶν θεγλαῶθ φαλασαρ πόλεις τε εἶλε πολλάς καὶ ἐπέθετο τῷ ἡλαῖ, καὶ ἀνελὼν αὐτὸν, ὡσπὲρ τὴν βασιλείαν ἔδωκεν. ἐπὶ τῷ τῷ ἐλθῶν ὁ σαλμανασάρ, εἶλε πόλεις ἑτέρας καὶ ὑποφόρους ἐποίησεν· αὐτὸς δὲ πρὸς τὴν τῶν ἀφ' ἰσραὴλ κατέφυγε συμμαχίαν. ἔγνω τοῦτο ὁ ἀσσύριος, καὶ ἐπιφρατεύσας, καὶ ἀνελὼν αὐτὸν, ἐκέτι τὸ ἔθνος ἐκεῖ μένειν ἀφίησιν· ἀλλὰ τούτους μὲν εἰς βαβυλῶνα ἤγαγεν, ἐκεῖθεν δὲ ἔθνη, ἐκ διαφορῶν τόπων ἀγαγὼν, κατώκισεν ἐν τῇ σαμαρείᾳ, ὡςτε λοιπὸν ἀσφαλῆ αὐτῷ τὴν ἀρχὴν εἶναι, τῶν οἰκειῶν ἐχόντων τὸν τόπον. βουλόμενος δὲ ὁ θεὸς δείξαι τὴν αὐτῷ δύναμιν, καὶ ὡς ὁ δι' ἀδένειαν ἐξέδωκεν ἰουδαίους,

³⁾ Haec neuter meorum agnoscit. Excerpta autem sunt partim ex Chrylost. T. VIII. p. 127. C. partim ex Theophylacto p. 606. B.

diderit Iudaeos, sed propter eorum peccata, Barbaris leones immisit: temporis autem progressu idola cum suis impietatibus abiecerunt.

Cap. V. De Samaritana.

Verf. 5. *Venit — suo.* Praedium illud erat, quod extra sortem dedit Iacob Ioseph, et dicebatur Sikima.

Verf. 6. *Erat — Iacob.* Puteum vocat, fontem, quia e subterraneo loco manabat: dicebatur autem ipsius Iacob, eo quod ipsum fodisset.

Verf. 6. *Iesus ergo — sexta.* Fatigatus iuxta humanitatis proprietatem. Quum enim pedes incederet, adeo vehementer ambulabat, ut etiam fatigaretur.

Quid est autem, quod additur, sedebat sic? Simpliciter videlicet, prout sese locus offerebat: vel, humi. Demonstrat siquidem sermo, quod omni fastu careret.

Sedebat autem, corpus refocillans, et iuxta fontem recreans, erat enim meridies, quando sol vehementius humana attingit corpora. Simul etiam discipulos expectabat, qui abierant, ut cibos emerent. Vide autem euangelistae diligentiam: neque enim dixit, Hora erat sexta, sed ferme sexta, instruens nos, ne etiam minima parvipendamus, sed in his, quae sese offerunt veritatem sequeamur. Siquidem ne affirmando erraret, dictionem correxit, et coniecturaliter loquutus est.

Verf. 7. *Venit — aquam.* Inde enim hauriebant aquam ac bibebant, qui dictam civitatem inhabitabant, eo quod pauci iuxta locum essent putei.

Verf. 7.

δαίους, ἀλλὰ δι' ἁμαρτίας αὐτῶν, ἐπαφίησι
 λεόντας τοῖς βαρβάροις· χρόνου δὲ προϊόντος, τῶν
 ἰδῶλων καὶ τῆς δυσσεβείας ἀπέστησαν.

ΚεΦ. Ε. Περὶ τῆς σαμαρείτιδος.

Verf. 5. Ἐρχεται — αὐτῶ. Ἐκεῖνο τὸ
 χωρίον ἦν, τὸ κατ' ἐξαίρετον δοθεὶν τῷ Ἰωσήφ,
 λεγόμενον σίκιμα.

Verf. 6. Ἦν — Ἰακῶβ. Πηγὴν λέγει,
 τὸ Φρέαρ, ὡς πηγάζου κατώθεν. ἐκαλεῖτο δὲ τῶ
 Ἰακῶβ, ὡς παρ' αὐτῶ ὀρυγόν.

Verf. 6. Ὁ ἔν Ἰησοῦς — ἔκτη. Κεκοπιῶ
 ἀκῶς, κατὰ τὴν ιδιότητα τῆς ἀνθρωπότητος.
 περὶ γὰρ βαδίζων, οὕτω σύντονον ἐποιεῖτο τὴν
 ἄδοιπορίαν, ὡς καὶ κοπιάσαι.

Τί δὲ ἔστι τὸ ἐκαδέζετο ἔτως; ἀπλῶς, ὡς
 ἔτυχεν, ἐπ' ἐδάφους. τὸ αὐτοφον γὰρ ὁ λόγος δι-
 δάσκει.

Ἐκαδέζετο δὲ, τὸ σῶμα διαναπαύων, καὶ
 περὶ τὴν πηγὴν ἀναψύχων. αὐτὸ γὰρ τῆς ἡμέ-
 ρας ἦν τὸ μεσαίτατον, ὅτε λοιπὸν ὁ ἥλιος σφο-
 δρότερον καθικνεῖται τῶν ἀνθρωπίνων σωμάτων·
 ἅμα δὲ καὶ τὰς μαθηταὶς ἀνέμενον, ἀπελθόντας
 εἰς ἀγορὰν τροφῶν. ὅρα δὲ τῶ εὐαγγελιστῶ τὴν
 ἀκρίβειαν. ἔ γὰρ εἶπεν, ὅρα ἦν ἔκτη, ἀλλ' ὡσεὶ
 ἔκτη· παιδέυων ἡμᾶς, μὴ ἐπὶ τοῖς ἐλαχίστοις
 ἀδιαφορεῖν, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς τυχεῶσιν ἐπιτη-
 δεύειν ἀλήθειαν. ἵνα γὰρ μὴ, ἀποφανόμενος,
 ἴτως ἀποτύχη, ἐκόλασε τὴν λέξιν, καὶ σοχαστι-
 κῶς ἔλεξεν.

Verf. 7. Ἐρχεται — ὕδωρ. Ἐκεῖθεν
 γὰρ οἱ τῆς εἰρημένης πόλεως ὑδρεύοντο, διὰ τὸ μὴ
 συχνὰ Φρέατα περὶ τὸν τόπον εἶναι.

Verf. 7. *Dicit — ut bibam.* Quemadmodum in ficu, quae exaruit, ficus requirebat non propter esuriam, sed dispensatorie agens, ut accepta occasione ad miraculum perueniret: ita et nunc de fonte aquam postulat, non sitis causa, sed dispensatorie, quo nactus occasionem cum muliere colloqueretur: praesciebat enim ipsam credituram multorumque fidei causam futuram: ideoque exorta colloquutione aquam reliquit.

Verf. 8. *Discipuli — ut emerent.* Siquidem viaticum non contulerant, edocti ventrem despiciere, nec anxius ipsius gerere obsequium, sed tunc solum ipsius habere curam, quum ad hoc natura cogeret.

Cur autem tunc miraculum operatus non est circa cibos discipulorum? Quia, si omnia tanquam Deus mirabiliter operatus fuisset, nequaquam homo esse creditus fuisset: quemadmodum ediuerso, si omnia, tanquam homo fecisset, Deum esse nullo modo credidissent. Ideo quandoque ut homo operatur, ostendens, quod homo sit: interdum vero, quasi Deus mirabilia operatur.

Solus autem sedebat circa fontem, ex hoc etiam ostendens, quod esset a fastu alienus.

Verf. 9. *Dicit — Samaritanis.* Non commercium habent, siue non communicant, ipsos abominantes, tanquam solum in parte Iudaeizantes:

Sed unde Iudaeum esse cognouit? Ab habitu aut etiam a loquela. Nam Christus quidem tanquam non vulgariter Iudaeus, sed etiam Deus, contempta huiusmodi obseruantia, captabat non Samaritanorum tantum familiaritatem, sed et cunctarum

4) τοῖστων, interponit. A.

Verf. 7. Λέγει — πιεῖν. Ὡσπερ ἐπὶ τῆς¹⁾ Ξηρανθείσης συκῆς, ἔπεινῶν ἐζήτει σύκα, ^{s) Matt. 21, 18. Marc. 11, 12.} ἀλλ' οἰκονομῶν, ἵνα εὐαφόρμως ἐπὶ τὴν θαυματουργίαν ἔλθῃ· ἔτω καὶ νῦν ἐπὶ τῆς πηγῆς, ἔδιψῶν ἐζήτει ὕδωρ, ἀλλ' οἰκονομῶν, ἵνα εὐαφόρμως τῇ γυναικὶ διαλεχθῇ. προεγίνωσκε γὰρ αὐτὴν πισεύσασαν, καὶ πολλοῖς αἰτίαν πίσεως γενησομένην. διὸ καὶ τῆς διαλέξεως ἀψάμενος, ἀφῆκε τὸ⁴⁾ ὕδωρ.

Verf. 8. Οἱ γὰρ μαθηταὶ — ἀγορεύσωσιν. Οὐκ ἐπεφέροντο⁵⁾ γὰρ ἐφόδια, παιδευθέντες καταφρονεῖν γαστρὸς, καὶ μὴ περισπένδαζον ἠγείδαι τὴν λειτουργίαν αὐτῆς, ἀλλὰ τότε μόνον ἐπιστρέφεται ταύτης, ὅτε λοιπὸν ἡ φύσις ἐπέειγοι.

Πῶς οὖν οὐκ ἐθαυματούργησε καὶ τότε περὶ τὰς τροφὰς τῶν μαθητῶν; διότι εἰάν πάντα ὡς θεὸς ἑτεροατέργει, ἠπισήθη ἂν, ὅτι ἀνθρωπὸς ἐστίν, ὡσπερ πάλιν, εἰάν πάντα ὡς ἀνθρωπος ἐπραττεν, ἠπισήθη ἂν, ὅτι θεὸς ἐστίν. διὰ τῆτο ποτὲ μὲν, ὡς ἀνθρωπος πράττει, βεβαιῶν, ὅτι ἀνθρωπὸς ἐστίν· ποτὲ δὲ, ὡς θεὸς τερατουργεῖ, πισθόμενος, ὅτι θεὸς ἐστίν.

Μόνος δὲ ἐκαθέζετο παρὰ τῇ πηγῇ, παιδευῶν καὶ ἐκ τῆτου τὸ ἄτυπον.

Verf. 9. Λέγει — σαμαρείταις. Ὁυ συγχρῶνται, ἠγουν, ἔκ κοινωνῆσι, βδελυττόμενοι τῆτους, ὡς ἐξ ἡμισείας ἰσθαίζοντας.

Ἀλλὰ πόθεν ἔγνω, ὅτι ἰσθαῖός ἐστιν; ἀπὸ τῆ σχῆματος, ἢ καὶ ἀπὸ τῆς διαλέξεως. ὁ μὲν ἔν χριστῶς, οἷα μὴ ἀπλῶς ἰσθαῖος, ἀλλὰ καὶ θεὸς, παρεῖδε τὴν τοιαύτην παρατήρησιν, προσμιαζόμενος τὴν οἰκείωσιν, ἔμῶνον τῶν σαμαρειτῶν,

I 5

ἀλλὰ

5) ἐπεφέρετο. A.

Starum vbique gentium. Samaritana vero existimans eum peccare, corripientis more ad memoriam reducit obseruationem.

Verf. 10. *Respondit — viam.* Hinc plane manifestum est, quod sitim simulauerit, vt ad se errantem attraheret, ac loquutionis reti venaretur. Sitiebat certe, sed errantium conuersionem, quam etiam in processu suum vocat-cibum, dicens: Meus cibus est, vt faciam voluntatem eius, qui misit me: nunc vero ait: Si scires donum Dei, si cognosceres, quidnam sit, quod donat Deus. Dicebat autem hoc de seipso, paulatim se illi manifestans, vt, quae tali doctrina digna esset, eo quod ad conuersionem apta esset.

Aquam viam autem, appellauit doctrinae suae fluentia: aquam quidem, quia in modum aquae sordes abluit, flammisque affectionum extinguit, et incredulitatis siccitatem ac infructuositatem curat: Viam vero, quasi perennem semperque motam. Aquae enim vita fluere est ac moueri.

Dicit autem Chrysostomus aquam viam, diuini spiritus gratiam: siquidem variis modis hunc ait appellari, iuxta diuersas ipsius operationes, nunc aquam, nunc ignem: aquam quidem, quia sicut aqua de coelo descendens nutrit, ac viuificat, quumque vnus sit speciei, vario modo operatur: dealbens in lilio, denigrans in narcisso, rubricans in rosa, purpurissans in viola, dulcerans in ficu, amaricans in absinthio: ita diuinus quoque spiritus de coelo descendens, nutrit ac viuificat animam: quumque vnus sit, variis operationibus gra-

ἀλλὰ καὶ τῶν ἀπανταχῆ γῆς ἔθνῶν. ἡ δὲ σαμα-
ρεῖτις, οἰομένη τῆτον ἀμαρτάνειν, διεφθῆται δῆ-
θεν, ὑπομιμνήσκουσα περὶ τῆς παρατηρήσεως.

Verf. 10. Ἀπεκρίθη — ζῶν. Ἐντεῦ-
θεν μάλιστα Φανερόν, ὡς ὑπεκρίθη τότε τὴν δι-
ψαν, ἵνα ἐγγὺς ἀγάγη τὴν πλανωμένην, καὶ
θηρεύσῃ τῷ δικτύῳ τῆς διαλέξεως. ἐδίψα μὲν
γάρ, ἀλλὰ τὴν τῶν πεπλανημένων ἐπιτροφῆν.
ἐπεὶ καὶ προῖόν, ἴδιον βρῶμα¹⁾ ταύτην καλεῖ, ^{c) Io. 4, 34.}
λέγων ἐμὸν βρῶμά ἐστιν, ἵνα πικρῶ τὸ θέλημα τῆ
πέμφαντός με. νῦν δὲ φησιν· εἰ ἤδεῖς τὴν δωρεάν
τῆ θεῶ, εἰ ἐγίνωσκες, ὅποια δωρεῖται ὁ θεός.
ἔλεγε δὲ τῆτο περὶ ἑαυτῆ, κατὰ μικρὸν ἑαυτὸν
ἀποκαλύπτων αὐτῇ, ὡς ἀξία τοιαύτης διδασκα-
λίας, διὰ τὸ πρὸς ἐπιτροφῆν ἐπιτήδειον αὐτῆς.

Ἰδὼρ δὲ ζῶν ἠνόμασε, τὸ νόμα τῆς διδα-
σκαλίας αὐτῆ. ὕδωρ μὲν, ὅτι δίκην ὕδατος καθαί-
ρει τὸν ῥύπον τῆς ἀμαρτίας, καὶ σβεχνύει τὴν
φλόγα τῶν παθῶν, καὶ θεραπεύει τὴν τῆς ἀπι-
στίας ξηρότητα καὶ ἀκαρπίαν· ζῶν δὲ, ὡς ἀέννα-
ον καὶ ἀεικίνητον. ζῶν γὰρ ὕδατος, τὸ νάειν καὶ
κινεῖσθαι.

Φησὶ δὲ ὁ²⁾ χρυσόσομος, ὕδωρ ζῶν νοεῖσθαι,
τὴν χάριν τῆ θεοῦ πνεύματος. τῆτο γὰρ δια-
φόρως ὀνομάζεσθαι, πρὸς τὰς διαφορὰς ἐνεργείας
αὐτῆ, νῦν μὲν ὕδωρ, ἄλλοτε δὲ, πῦρ. ἀλλ' ὕδωρ
μὲν, διότι, καθάπερ τὸ ὕδωρ ἐξ ἕρανῶ κατιόν,
ζωοποιεῖ καὶ τρέφει, καὶ μονοειδὲς ὄν ἐνεργεῖ πολυ-
τρόπως, λευκαῖνον μὲν ἐν κρήνῳ, μελαῖνον δὲ. ἐν³⁾
ναρκίσῳ, ἐρυθραῖνον δὲ ἐν ῥόδῳ, πορφυρίζον δὲ
ἐν ἰῳ, καὶ γλυκαῖνον μὲν ἐπὶ τῆς συκῆς, πικραῖ-
νον δὲ ἐπὶ τῆς ἀψίνθου· ἔτω καὶ τὸ θεῖον πνεῦμα,
ἐξ ἕρανῶ κατιόν, ζωοποιεῖ καὶ τρέφει τὴν ψυχὴν,
καὶ

1) Scribitur duobus σσ, vti Hentenius etiam habet.

gratiam diuidit ac virtutem. Ignis quoque dicitur: quia sicut ignis, quum vnus sit speciei, varios habet effectus, calefaciens, inflammans, illuminans et purificans: ita sane et diuinus spiritus.

Verf. 11. *Dicit — viuam?* Quum id, quod dictum erat, non posset intelligere, suspicabatur, quod aquam viuam diceret, haustam ab eodem puteo, qui aquam emittebat ac scaturire faciebat: et opinabatur, dictum esse verbum illud, quasi posset ipse citius haurire, eo quod fortior esset magisque idoneus.

Interim autem domium vocat eum, putans, magnum aliquem esse. Audierat namque dicentem, Si scires, quis sit, qui dicit tibi, Da mihi vt bibam et caetera: ideo statim tali ipsum honorat appellatione, et cum omni mansuetudine reliqua proloquitur.

Verf. 12. *Num — eius?* Samaritani etiam, quum iam Samariam patriam possiderent, Iacob quoque patrem suum appellabant, tanquam iam olim possessorem ac patrem huius ipsorum patriae: et hinc sese intrudebant in generosam Iudaeorum generationem.

Quidam autem dicunt, hanc mulierem, aliosque plurimos Samariam incolentium a Iacob descendisse: olim autem progenitoribus captis, ac Babyloniam in seruitutem ductis, hos Samaritanis commixtos, et cum eis versatos, longo tempore variisque calamitatibus ad eorum mores transmutatos.

Aut vocabant patrem Iacob, eo quod et hic a Chaldaeis genus traxerat.

Dicit

8) ἀνδρῶν. A.

9) ὄτι, addit. A.

καὶ ἐν ὧν, εἰς διαφόρους ἐνεργείας διαιρεῖ τὴν χάριν καὶ δύναμιν· πῦρ δὲ, διότι, καθάπερ τὸ πῦρ, μονοειδὲς ὧν, διαφόρως ἐνεργεῖ, θερμαῖνον, φλέγον, φωτίζον, καθαῖρον. ἔτω δὴ καὶ τὸ θεῖον πνεῦμα.

Verf. 11. Λέγει — ζῶν; Μὴ δυναθεῖσα νοῆσαι τὸ ῥηθὲν, ὑπώπτευσεν, ὅτι ὕδαρ ζῶν λέγει, τὸ ἀπὸ τῆς φρέατος ἐκείνου, ὡς ἀναβλύζον καὶ ἀλλόμενον, καὶ ὑπενόησε ῥηθῆναι τὸν λόγον, ὡς ἐκείνου δυναμένω συντομώτερον ἀνιμήσασθαι, δι' ἀνδρείαν⁸⁾ καὶ ἐπιτηδεΐτητα.

Τέως δὲ κύριον αὐτὸν προσηγόρευσε, νομίσασα, μέγαν εἶναι τινά. καὶ γὰρ ἤκουσεν,⁹⁾ εἰ ἦδεις, τίς ἐστὶν ὁ λέγων σοί, δός μοι πιεῖν, καὶ τὰ ἐξῆς· καὶ αὐτίκα τετίμηκεν αὐτὸν τῇ τοιαύτῃ προσηγορίᾳ, καὶ μετὰ πάσης ἐπιεικείας καὶ τὰ λοιπὰ διαλέγεται. ἀντλημα δὲ φησι, τὸ ἀγγεῖον.

Verf. 12. Μὴ — αὐτοῦ; Καὶ οἱ σαμαρεῖται, πατρίδα τὴν σαμάρειαν ἤδη κεκτημένοι, πατέρα λοιπὸν ἑαυτοῖς ἐπεγράφοντο τὸν ἰακώβ, ὡς προκάτοχον καὶ πατέρα τῆς τοιαύτης αὐτῶν πατρίδος, κἀντεῦθεν εἰσώθουν ἑαυτὲς εἰς τὴν ἰσραϊκὴν εὐγένειαν.

Φασὶ δὲ τινες, ὅτι ἡ σαμαρεῖτις αὕτη γυνή, καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν τὴν σαμάρειαν οἰκόντων, ἐξ ἰακώβ μὲν εἴλοντο τὸ γένος, αἰχμαλωτιωθέντων δὲ πάλαι τῶν προγόνων αὐτῶν, καὶ δελευσάντων παρὰ βαβυλωνίους, μιγάδες ἔτοι συνῆσαν τοῖς σαμαρεῖταις, τῶ μακρῶ χρόνῳ καὶ ταῖς πολυτρόποις συμφοραῖς πρὸς τὰ ἐκείνων ἦδη μετασάντες.

⁸⁾ Ἡ πατέρα ἐπεγράφοντο τὸν ἰακώβ, ὡς ἐκ χαλδαίων καὶ αὐτὸν ἐλκόντα τὸ γένος.

Λέγει

Dicit ergo nunc Samaritana: Quod si de hac non loqueris aqua: num tu maior es patre nostro Iacob, qui dedit nobis puteum hunc tam celebrem, ut meliorem possis dare aquam? Quod autem additur, Et ipse ex eo bibit, et filii eius et pecora eius, ad ipsius putei laudem dictum est. Nam si meliorem alium habuisset, nequaquam cum tota familia ex hoc bibisset. Reliquum est igitur, ut si possis dare meliorem, maior sis Iacob.

Haec itaque Samaritana de Iacob cum eo loqui perseverat, optans, quod quaerit, inuenire: Iudaei vero etiam lapidare eum tentabant, dum Abraham faceret mentionem. Quomodo ergo aequum esset, ut huiusmodi repelleret mulierem studiosam, discendi avidam, ac iuvari cupientem.

Verf. 13. *Respondit — iterum.* Siti aquae.

Verf. 14. *Quisquis — aeternum.* Nequaquam sitiet unquam incredulitatis siti.

Verf. 14. *Sed — aquae.* Per fontem significauit perpetuitatem ac integritatem huiusmodi aquae.

Verf. 14. *Salientis — aeternam.* Scaturientis ad vitam aeternam, eo, quod vitam praebeat aeternam. Vide autem, quod, quum mulier dixisset, Num tu maior es patre nostro Iacob, non dixit, Vtique maior sum: videretur enim se ipsum iactare: sed ab his, quae dixit, hoc intulit. Nam differentia aquarum differentiam infert praebentium illas, quum naturaliter aqua illa consumatur, haec autem perpetuo maneat.

Verf. 15.

*) Praepositiones *eis* et *diu* suis locis motas arbitror. *Diu* certe hic locum vix habere potest. Forte Hen-

Λέγει δὲ νῦν ἡ σαμαρεῖτις, ὅτι εἰ μὴ περὶ τέ-
του λέγεις τοῦ ὕδατος, μὴ σὺ μείζων εἶ τοῦ πα-
τρὸς ἡμῶν ἰακώβ, ὃς ἔδωκεν ἡμῖν τὸ Φρέαρ τοῦτι,
τὸ περιβόητον, ἵνα καὶ δύνη δοῦναι κρεῖττον ὕδατος;
τὸ δὲ, καὶ αὐτὸς ἐξ αὐτοῦ ἔπιε, καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ,
καὶ τὰ θρέμματα αὐτοῦ, πρὸς ἔπαινον τοῦ τοιού-
του Φρέατος εἴρηται, ὅτι εἰάν εἶχεν ἕτερον κρεῖτ-
τον, οὐκ ἂν ἐκ τούτου ἔπιε πανοικί. λοιπὸν οὖν,
εἰ σὺ δύναιο δοῦναι κρεῖττον, μείζων εἶ τοῦ ἰακώβ.

Ἡ μὲν οὖν σαμαρεῖτις αὕτη προσηγῶς αὐτῷ
περὶ τοῦ ἰακώβ διαλέγεται, καὶ παραμένει, πο-
θεῖσα εὐρεῖν τὸ ζητούμενον· οἱ δὲ ἰσδαῖοι καὶ λιθά-
ζειν αὐτὸν ἐπεχείρησαν, ὅτε τοῦ ἀβραάμ ἐμνη-
μόνευσε. πῶς οὖν εἰκὸς ἦν, ἀποσραφῆναι τοιαύ-
την γυναῖκα, σπερδαῖαν καὶ φιλομαθῆ καὶ γλι-
χομένην ὠφεληθῆναι.

Verf. 13. Ἀπεκρίθη — πάλιν. Δίψαν
ὕδατος.

Verf. 14. Ὅς — αἰῶνα. Οὐ μὴ διψή-
ση ποτὲ, τὴν ἐξ ἀπιστίας δίψαν.

Verf. 14. Ἀλλὰ — ὕδατος. Διὰ τῆς
πηγῆς, τὸ ἀένναον καὶ ἀνελλιπές τοῦ τοιούτου
ὕδατος ἐνέφηνεν.

Verf. 14. Ἀλλομένε — αἰώνιον. Ἀνα-
βλύζοντος¹⁾ διὰ ζωὴν αἰώνιον, εἰς τὸ παρέχειν
ζωὴν αἰώνιον. ὄρα δὲ, πῶς εἰρηκίας τῆς γυναίκος,
μὴ σὺ μείζων εἶ τοῦ πατρὸς ἡμῶν ἰακώβ, ἐκ
ἔπε, καὶ μείζων εἰμί· ἔδοξε γὰρ ἂν κομπάζειν
ἀφ' ᾧν δὲ εἴρηκε, τοῦτο κατεσκεύασεν. ἡ διαφορὰ
γὰρ τῶν ὑδάτων, τὴν διαφορὰν τῶν παρεχόντων
αὐτὰ κηρύττει. ἐκείνω μὲν γὰρ τῷ ὕδατι φύσις,
δαπανᾶσθαι· τέτῳ δὲ, πηγάζειν αἰεῖ.

Verf. 15.

Hentenius invenit: ἀναβλύζοντος εἰς ζωὴν αἰ-
ώνιον διὰ τὸ παρέχειν.

Verf. 15. *Dicit — ad hauriendum.* Paulatim ad dogmatum celsitudinem prouehitur. Ab aquae enim, quam tribuit, praestantia, hunc esse maiorem Iacob credit, quodque excellentioris naturae aquam tribuat, intelligit: nondum autem perfecte cognoscit, aut quis sit, qui hanc donet, aut quid illa sit aqua, percipit: suspicatur tamen id, quod datur, tale quippiam esse, quod sitim hanc sensibilem perimat. Non est ergo leuis haec mulier: neque enim utcumque suscepit ea, quae dicebantur, sed post longam interrogationem: neque rursus incredula ac contentiosa. Nam quum maiorem eum inuenisset, quam Iacob, non permansit in praesumpta opinione. Atqui Iudaeis dixit Christus, Qui venit ad me, non esuriet: et qui credit in me, non sitiet in aeternum: illi autem non solum non crediderunt, sed et offendiculum ex eo passi sunt.

Verf. 16. *Dixit — huc.* Quum instaret et apprehendere vellet, ait: Abi voca virum tuum et veni huc, simulans, quod etiam illum cum ea communicare oporteret in dono. Atqui nouerat eam virum legitimum non habere, utpote omnia sciens: id tamen volebat ipsam dicere, ut apprehensa occasione, quae circa eam acciderant, prophetaret, ipsamque corrigeret. Vult enim vaticiniorum ac miraculorum occasiones ab his, quae contingunt, accipere: ut et vanae gloriae suspicionem deuitet, et eos sibi familiares reddat. Si quidem alio modo dicere, Frequenter nupta fuisti, et nunc viro iuncta es illegitimo, intempestiuum videbatur atque superfluum: accepta vero ab ea causa, tempestiuum erat atque consequens.

Verf. 15. Λέγει — ἀντλεῖν. Κατὰ μικρὸν ἀνάγεται πρὸς τὸ τῶν δογμάτων ὕψος. ἀπὸ τῆς ὑπεροχῆς γὰρ, οὐ δίδωσιν ὕδατος, μείζονα τοῦτον τοῦ ἰακώβ εἶναι πεπίστευκε. καὶ ὅτι μὲν ἐτέρας φύσεως ὕδαρ δίδωσιν ὑψηλοτέρας, ἐνόησεν· ἔπω δὲ τὸ τέλειον ἔγνω. ἔτε γὰρ, τίς ἐστὶν ὁ τοῦτο δίδους, ἔτε, τί ἐστὶν τοῦτο, κατέλαβεν. ὑπέλαβε δὲ τὸ διδόμενον ἀνααιρετικὸν τυγχάνειν ταύτης τῆς διψῆς τῆς αἰδητῆς. ἔτε ἔν εὐκόλος ἢ γυνὴ αὐτῆ· ἔ γὰρ ἀπλῶς ἐδέξατο τὰ λεγόμενα, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς συζητήσεως· ἔτε ἀπειθῆς καὶ φιλόνεικος· εὐροῦσα γὰρ τὸν μείζονα τοῦ ἰακώβ, ἔκ ἐναπέμεινε τῇ προλήψει. καίτοι καὶ ἰουδαίοις εἶπεν, ὅτι ὁ ἔρχόμενος πρὸς με, ἔ μὴ πεινάσῃ, καὶ ὁ ^{v) Io. 6. 35.} πιστεύων εἰς ἐμὲ, ἔ μὴ διψήσῃ πώποτε· ἀλλ' οὐ μόνον οὐκ ἐπίστευσαν, ἀλλὰ καὶ ἐσκανδαλίθησαν.

Verf. 16. Λέγει — ἐνθάδε. Ἐγκειμένης καὶ ζητήσεως λαβεῖν, λέγει, ὕπαγε, κάλεσον τὸν ἄνδρα σου, καὶ ἐλθέ ἐνθάδε, προσποιούμενος, ὅτι χρὴ κάκεινον κοινωνῆσαι ταύτῃ τῷ δώρῳ. καὶ ὅτι μὲν οὐκ ἔχει ἄνδρα νόμιμον, ἐγίνωσκεν, ὡς πάντα εἰδώς· ἐβέλετο δὲ ταύτην εἶπεν, ὅτι οὐκ ἔχει ἄνδρα, ἵνα λοιπὸν, προφάσεως δρασάμενος, προφητεύσῃ τὰ κατ' αὐτήν, καὶ διερωδησῆται ταύτην. θέλει γὰρ τῶν προρρήσεων καὶ τῶν θαυμάτων τὰς ἀφορμὰς παρ' αὐτῶν λαμβάνειν τῶν προσιόντων, ὡς καὶ τὴν τοῦ κενοδοξοῦν ὑπόνοιαν διαφεύγειν, καὶ οἰκειοῦσθαι μᾶλλον αὐτούς. τὸ μὲν γὰρ εἶπεν προηγεμένως, ὅτι πολὺ γαμος γέγονας, καὶ νῦν ἔχεις ἄνδρα παράνομον, ἀκαίρον ἐδόκει, καὶ περιττόν· τὸ δὲ παρ' αὐτῆς λαβόντα τὴν αἰτίαν, σφόδρα εὐκαιρον, καὶ ἀκόλουθον.

Verf. 17. *Respondit* — *virum*. Putans simpliciter cum homine loqui, occultata rei turpitudine, fallere eum conabatur.

Verf. 17. *Respondit* — v. 18. *dixisti*. Accepta, ut dictum est, occasione prophetat, eamque arguit, ad amulsum omnino manifestos ac legitimos eius viros enumerans, et eum, qui nunc occultus erat ac illegitimus manifestans. Nam quinque viros palam et successiue habuerat, siquidem hoc permissum erat: quinto autem mortuo, nullus eam manifeste in vxorem accipere voluit: ipsa vero non ferens concupiscentiam, sibi occulte coniunctum habebat. Quinque ergo viri fuerant ipsius, quia manifeste coniuncti: is autem, cui nunc commiscebatur, suus non erat, eo quod occultus esset.

† † Sancti Maximi: Mulier Samaritana significabat naturam humanam, quae quinque leges acceperat, tanquam viros, nimirum legem Adamo datam in Paradiso et extra Paradisum eidem rursus datam, datam Noë tempore diluuii, Abrahamo de circumcissione et rursus eidem datam de Isaaco sacrificando: sed hae quinque praeterierant et quasi mortuae erant: habebat autem tunc Mosaicam. Sed haec lex non erat maritus eius, vel quod non tota diligebatur et seruabatur, vel, quod non ad omne tempus, sed tantum vsque ad aduentum Seruatoris data erat Iudaicae naturae humanae. Exinde vero non erat vir eius, cum alia eam sibi iunxisset, lex nimirum euangelica. Puteus

2) Haec vterque Codex exhibet in margine. Hentenus profus non agnoscit.

3) Etiam hic τῶ scribendum.

4) Pro ἀπετε δὴναισται.

Verf. 17. Ἀπεκρίθη — ἄνδρα. Ὀιομένη πρὸς ἄνθρωπον ἀπλῶς διαλέγεσθαι, ἐπεχείρησε λαθεῖν, κρύπτουσα τὸ ἀίσχρὸν τοῦ πράγματος.

Verf. 17. Λέγει — v. 18. εἰρηκας. Ἀψάμενος ἀφορμῆς, ὡς εἶρηται, προφητεύει καὶ διελέγχει ταύτην, ἀκριβῶς ἄγαν τοὺς τε φανεροὺς καὶ νομίμους ἄνδρας αὐτῆς ἀριθμῶν, καὶ τὸν νῦν λαθραῖον καὶ παράνομον ἀποκαλύπτων. πέντε μὲν γὰρ ἄνδρας ἔσχε φανερῶς, κατὰ διαδοχὴν τοῦτο γὰρ ἀκώλυτον ἦν· τοῦ πέμπτου δὲ τελευτήσαντος, οὐκ ἔτι λοιπὸν εἶδεις αὐτὴν φανερῶς εἰς γυναῖκα λαβεῖν ἠθέλησεν. αὐτὴ δὲ μὴ φέρουσα τὴν ἐπιθυμίαν, λαθραῖον εἶχε τὸν αὐτῇ συγγινόμενον. οἱ πέντε μὲν ἦν, ἄνδρες αὐτῆς ἦσαν, διὰ τὸ φανερόν· ὁ δὲ τότε μιγνύμενος, οὐκ ἦν ἀνὴρ αὐτῆς, διὰ τὸ λαθραῖον.

[Τῆ²) ἀγίε μαξίμῃ· ἡ σαμαρεῖτις ὑπεδήλησεν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, λαβῆσαν πέντε νόμους, ὡς ἄνδρας, τόν τε ἐν τῷ παραδείσῳ δοθέντα τῷ ἀδάμ, καὶ τὸν ἐκτὸς τοῦ παραδείσου τῷ αὐτῷ πάλιν δοθέντα, καὶ τὸν τοῦ³) νῶε, κατὰ τὸν κατακλυσμὸν, καὶ τὸν τῷ ἀβραάμ περὶ τῆς περιτομῆς, καὶ τὸν τῷ αὐτῷ πάλιν, περὶ τῆς κατὰ τὸν ἰσαάκ θυσίας· ἀλλ' οὗτοι μὲν οἱ πέντε παρεῆλθον, καὶ οἷον⁴) ἀποτεθνήκεσαν· εἶχε δὲ τότε τὸν μωσαϊκόν. οὐκ ἦν δὲ οὗτος⁵) ἀνὴρ αὐτῆς, ἢ ὅτι ἔκαθ' ὀλόκληρον ἐτέργετό τε καὶ ἐφυλάσσετο, ἢ ὅτι ἔδιὰ πάντος, ἀλλὰ μέχρι τῆς τοῦ σωτῆρος ἐπιδημίας, ἐδόθη τῇ κατὰ τοὺς ἰεδαίους φύσει τῶν ἀνθρώπων. ἐκτοτε δὲ οὐκ ἦν ἀνὴρ αὐτῆς, ἄλλου ταύτην ἀρμοζομένου ἑαυτῷ, λέγω δὴ,

Κ 2

τοῦ

⁵) In Latino haec valde claudicant, cum lex sit femininum.

teus igitur Iacobi, est sacra scriptura: aqua vero eius, huius cognitio: profunditas autem, profunditas sententiarum: haustrum vero, eruditio verbi diuini quae fit per litteras, quam dominus non habuit, cum ipse verbum sit ac vera sapientia, cumque discipulis suis non per litteras dederit eruditionem, sed per gratiam spiritualem.

Verf. 19. *Dicit — tu.* Non indigne tulit, quod manifeste argueretur, neque pro iniuria duxit increpationem, sed admirata perfectam eius cognitionem, vere prophetam eum esse deprehendit: Video, inquit, siue, intelligo. Et exinde nihil mundanum aut temporale eum interrogat, sed statim de dogmatibus. Ait enim.

Verf. 20. *Patres — adorare.* Patres dixit Abraham et Isaac. Vetus siquidem historia tradit, Abraham in illo monte obtulisse Isaac Deo in holocaustum. Aut patres dixit Iacob et filios eius. Nam Iacob ibi constituit altare et adorauit Deum. Mulier itaque quaestionem proposuit, putans Samaritanorum dogma melius esse, quam Iudaeorum, et honoratiorem locum esse montis illius, quam Ierosolyma. Christus vero primum eleuat vtriusque loci dignitatem, eo, quod breui futurum esset, vt cultus diuinus in vtroque cessaret: deinde Iudaeos praeponit, et postmodum diuini cultus dogma manifestat.

Verf. 21.

6) *συνετώρεως*, abest. A. Hoc vocabulo videtur Hentenii etiam Codex caruisse. Ergo reddidit *praefert*, Sensem ergo expressit, non vocabulum

τοῦ εὐαγγελικοῦ νόμου. Φρέαρ μὲν ἔν τῃ ἰακῶβ, ἡ θεία ἐστὶ γραφή· ὕδωρ δὲ τούτου, ἡ ταύτης γνῶσις· βάθος δὲ, τὸ βάθος τῶν νοημάτων· ἀντλημα δὲ, ἡ διὰ τῶν γραμμάτων μάθησις τοῦ Θεοῦ λόγου, ἣν οὐκ εἶχεν ὁ κύριος, ὡς αὐτὸ τοῦτο, λόγος καὶ αὐτοσοφία, καὶ ἐπὶ τὴν διὰ γραμμάτων μάθησιν διδούς τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ἀλλὰ τὴν διὰ πνευματικῆς χάριτες.]

Verf. 19. Λέγει — σύ. Οὐκ ἐδυσχέρανεν ἐλεγχθεῖσα προδήλως, ἐδὲ ὕβριν ἠγήσατο τὸν ἐλεγχον, ἀλλὰ ἐκπλαγεῖσα τὴν ἀκριβεσάτην πρόγνωσιν αὐτῆς, κατενόησεν, ὅτι ὄντως προφήτης ἐστίν. θεωρῶ, γὰρ φησιν, ἦτοι, συνίημι. εἶτα ἐδὲν βιωτικὸν αὐτὸν ἐρωτᾷ, ἀλλὰ περὶ δόγμάτων εὐθύς. φησὶ γάρ.

Verf. 20. Οἱ πατέρες — προσκυνεῖν. Πατέρας εἶπε, τὸν ἀβραάμ καὶ τὸν ἰσαάκ. καὶ γὰρ ἐν ἐκείνῳ τῷ ὄρει, λόγος ἀρχαῖος ἴσχυει, τὸν ἀβραάμ ἀνενηνοχέειν τὸν ἰσαάκ εἰς θυσίαν τῷ θεῷ. ἡ πατέρας εἶπε, τὸν ἰακῶβ καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ. καὶ γὰρ ὁ ἰακῶβ ἔφησεν ἐκεῖ θυσιασῆριον καὶ προσεκύνησε τὸν θεόν. ἡ μὲν οὖν γυνὴ προσήγαγε τὴν ἐρώτησιν, οἰομένη κρεῖττον εἶναι τὸ δόγμα τῶν σαμαρειτῶν, παρά τὸ τῶν ἰουδαίων, καὶ τὸν τόπον τιμιώτερον τῆς ὄρει ἐκείνου, παρά τὸν τῶν ἱεροσολύμων· ὁ δὲ χριστὸς πρῶτον μὲν καὶ ἀμφοτέρων τῶν τόπων ἀναιρεῖ τὰ πρεσβεῖα, διὰ τὸ μέλλειν ὅσον οὐπω παυθῆναι τὰς ἐν ἐκείνοις λατρείας· εἶτα ἀποφαίνει τοὺς ἰσραηλῆας συνετατέρους· εἶτα παρανοίγει τὸ δόγμα τῆς εὐσεβείας.

K 3

Verf. 21.

ἀποφαίνει. Προτιμᾷ, προκρίνει nimis recedunt a
meorum Codd. lectione.

Verf. 21. *Ait — patrem.* † † Sophoniae: Et adorabunt eum quilibet ex loco suo.

Ex hoc praedicit dissolutionem Samaritici simul et Iudaici cultus, quam passi sunt, exterminati post Christi passionem a Romanis.

Verf. 22. *Vos — scimus.* Quanquam enim eundem Deum colebant Samaritani et Iudaei: tamen Samaritani ignorabant, quod omnium gentium esset dominus: opinabantur siquidem, quod solis Samaritanis atque Iudaeis dominaretur: Iudaei vero cognoscebant, quod omnium gentium esset dominus omnipotens. Ideo dixit ad illam, Vos adoratis, quod nescitis, hoc est, cuius potestatem non cognoscitis: et seipsum Iudaeis connumeravit, dicens, Nos adoramus, quod scimus, quia et ex Iudaeis erat progenitus, et Samaritanæ Iudaeus videbatur. Deinde etiam inducit, quod maius est.

Verf. 22. *Quia — est.* Samaritanorum salus ex Iudaeis est: nam ab illis didicerunt Deum cognoscere, et idola respuere. Aut alio modo. Salus mundi ex Iudaeis est, quum ab eis Christus sit incarnatus.

Verf. 23. *Sed — veritate.* Vbi Iudaeos Samaritanis praeposuisse, rursus nunc Iudaeis praeponit Christianos: ut suspicione careat praelatio, et non appareat Iudaeis gratificari, tanquam Iudaeus. Vbi autem dixit, Venit tempus: ne putaret, illud differendum, subiunxit, Et nunc est: siue iam imminet, instat.

Veros

7) Haec vterque in margine. Eadem etiam Cod. a. habet in contextu, post *προσυνήστετε τῷ πατρὶ*. Et quidem litteris majusculis, quibus reliqua sacri contextus scripta sunt. Est ergo hoc manifestum

Verf. 21. Λέγει — πατρί. [7] Σοφονίου²⁾ καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ ἕκαστος ἐκ τῶν τόκων^{x)} Soph. 2, 11 περ αὐτοῦ.]

Ἐντεῦθεν προαναφωνεῖ τὴν κατάλυσιν τῆς σαμαρειτικῆς ὁμῆ καὶ ἰσραηλτικῆς λατρείας, ἣν πεπόνθασιν ἐξολοθρευθέντες ὑπὸ ῥωμαίων, μετὰ τὴν χριστοκτονίαν. ὦραν δὲ λέει, τὸν καιρὸν.

Verf. 22. Ὑμεῖς — οἶδαμεν. Εἰ γὰρ καὶ τὸν αὐτὸν θεὸν ἐσέβοντο σαμαρεῖται καὶ ἰουδαῖοι· ἀλλὰ σαμαρεῖται μὲν ἠγνόουν, ὅτι πάντων τῶν ἐθνῶν κύριός ἐστι· μόνων γὰρ σαμαρειτῶν καὶ ἰσραηλίων δεσπόζειν αὐτὸν ὑπελάμβανον· ἰσραηλῖται δὲ ἐγίνωσκον, ὅτι παντοκράτωρ ἐστὶ. διὰ τοῦτο πρὸς αὐτὴν εἶπεν, ὅτι ὑμεῖς προσκυνεῖτε, ὃ ἃ οἶδατε, τῆς ἐθνῶν, ἢ τὴν ἐξουσίαν ἃ οἶδατε. καὶ ἑαυτὸν δὲ συνέταξε τοῖς ἰσραηλῖταις· ἡμεῖς, γὰρ φησι, προσκυνῶμεν, ὃ οἶδαμεν· διότι καὶ ἐξ ἰσραηλίων ἐβλάστησε καὶ ἰσραηλῖταις τῇ σαμαρείτῃ ἐδοξεν. εἶτα ἐπάγει καὶ τὸ μᾶζον.

Verf. 23. Ὅτι — ἐστίν. Ἡ σωτηρία τῶν σαμαρειτῶν ἐκ τῶν ἰσραηλῖταις ἐστίν. ἐξ αὐτῶν γὰρ ἔμαθον εἰδέναι τὸν θεόν, καὶ καταγινώσκουσαν τῶν εἰδώλων· ἢ καὶ ἐτέρως· ἡ σωτηρία τοῦ κόσμου ἐκ τῶν ἰσραηλῖταις. ἐξ αὐτῶν γὰρ ὁ χριστὸς ἐνηνθραπίσθη.

Verf. 23. Ἄλλ' — ἀλήθεια. Προτιμήσας τῶν σαμαρειτῶν τὰς ἰσραηλῖταις, νῦν προτιμᾷ πάλιν τῶν ἰσραηλῖταις τοὺς χριστιανούς, ἵνα ἀνύποπτος ἢ προτίμησις γένηται, καὶ μὴ δόξη καταχαρίζεσθαι τοῖς ἰσραηλῖταις, ὡς ἰσραηλῖταις· εἰπὼν δὲ, ὅτι ἔρχεται ὦρα, ἵνα μὴ νομίση βραδύνειν αὐτήν, προσέδηκεν, ὅτι καὶ νῦν ἐστίν, ἠγῶν, ἐπέστηκεν ἡ δόξα.

K 4

Ἄλη-

stum indicium particulae ex marg. in textum translatae.

Veros item adoratores dicit eos, qui in se credunt, qui de ecclesia sunt, tanquam vere colentes, et non in vmbriis feruientes, sicut Iudaei et Samaritani: nam omnis horum seruitus vmbra erat et figura veritatis. Veri ergo adoratores adorabunt patrem non in corpore, sed in spiritu, hoc est, non per corporales victimas, sed per spirituales: nec in vmbriis et figuris, sed in veritate: nec cultum loco circumscribentes, veluti Iudaei et Samaritani, sed in omni loco dominationis eius benedicentes dominum.

De solo autem patre facit nunc mentionem, propter mulieris imbecillitatem: neque enim repentinum dogma proponere ei oportebat.

Verf. 23. *Nam et — ipsum.* Puta non figuratiuos, sed veros: non corporaliter, sed spiritualiter immolantes. Dicens autem, *Quaerit*, ostendit, quod legis immolatio displiceret, et sane olim condescendendo statuerat illam, et vsque ad id tempus sustinuerat, propter Hebraeorum imbecillitatem et crassitudinem.

Verf. 24. *Spiritus — adorare.* Spiritus, hoc est, incorporeus: ideo etiam colentes eum, spiritualiter colere oportet, non in vmbra, sed in veritate: haec enim conueniens est, ac Deum decet. Spiritualis autem cultus, siue latria, est animi modestia, sacrificium, inquit, Deo spiritus contritus: et oratio, sacrificia, ait, Deo sacrificium laudis: Et, vt vno verbo dicam, omnis virtus spiritualis, Tunc acceptabis, inquit, sacrificium iustitiae: vbi dictio iustitiae, pro omni virtute accipitur, per quam homo iustus efficitur.

Verf. 25.

3) Forte λατρεύουσιν, vt habet Hentenius. In textu etiam est προσκυνήσουσιν.

Ἀληθινούς δὲ προσκυνητὰς λέγει, τὲς πει-
 féουοντας εἰς αὐτόν, τὲς τῆς ἐκκλησίας, ὡς ἀλη-
 θῶς σέβοντας, καὶ ἐκ ἐν σκιαῖς λατρεύοντας, ὡς
 Ἰουδαῖοι καὶ σαμαρεῖται. πᾶσα γὰρ ἡ λατρεία
 τῶν, σκιά ἦν καὶ προτύπῳσι τῆς ἀληθείας.
 οὗτοι γὰρ οἱ ἀληθινοὶ προσκυνητὰ λατρεύουσι.⁸⁾
 τῷ πατρὶ, ἐκ ἐν σώματι, ἀλλ' ἐν πνεύματι,
 τῆσιν, ἔ δια σαματικῶν θυσιῶν, ἀλλὰ δια
 πνευματικῶν, καὶ ἐκ ἐν σκιαῖς καὶ τύποις, ἀλλ'
 ἐν ἀληθείᾳ, καὶ ἔ τόπω τὴν λατρείαν περιγράφ-
 φοντες, ὡς Ἰουδαῖοι καὶ σαμαρεῖται, ἀλλ' ἐν
 παντὶ τόπῳ τῆς δεσποτείας αὐτῆ εὐλογῶντες τὸν
 κύριον.

Περὶ τῆ πατρὸς δὲ μόνου νῦν ποιεῖται τὸν λό-
 γον, διὰ τὴν ἀδένειαν τῆς γυναικός. ἐκ ἔδει γὰρ
 ἀδρόον αὐτῇ τὸ δόγμα προσαγαγεῖν.

Verf. 23. Καὶ γὰρ — αὐτόν. Ἦγεν,
 ἔ τῶν πικρῶν, ἀλλ' ἀληθινούς, ἔ σαματικῶς θυον-
 τας, ἀλλὰ πνευματικῶς. εἰπὼν δὲ, ὅτι ζητεῖ,
 ἐνέφηνεν, ὅτι ἀπαρέσκεται τῇ νομικῇ λατρείᾳ,
 καὶ λοιπὸν συγκαταβατικῶς αὐτὴν ἐνομοθέτησα
 πάλαι, καὶ συνεχώρησεν ἄχρι τότε, διὰ τὴν τῶν
 ἑβραίων παχύτητα καὶ ἀδένειαν.

Verf. 24. Πνεῦμα — προσκυνεῖν. Πνεῦ-
 μα, τῆσιν, ἀσώματος. διὰ καὶ τὲς λατρεύον-
 τας αὐτῷ, πνευματικῶς χρὴ λατρεύειν, καὶ ἐκ
 ἐν σκιά, ἀλλ' ἐν ἀληθείᾳ. τῶτο γὰρ θεοπρεπῆς
 καὶ κατάλληλος λατρεία. πνευματικὴ δὲ λα-
 τρεία ἐστίν, ἡ ταπεινοφροσύνη. θυσιά,¹⁾ γὰρ φη-
 σι, τῷ θεῷ, πνεῦμα συντετριμμένον καὶ ἡ προσ-
 ευχή, θυσον,²⁾ γὰρ φησι, τῷ θεῷ, θυσίαν ³⁾ Ρf. 49. 14.
 αἰνέσεως καὶ ἀπλῶς πᾶσα πνευματικὴ ἀρετὴ
 τότε, γὰρ φησιν, εὐδοκίσεις⁴⁾ θυσίαν δικαιοσύ-
 νης. ἐνταῦθα δικαιοσύνης νοουμένης καθολικῶς,
 πάσης ἀρετῆς, δι' ἧς ὁ ἄνθρωπος δικαιεῖται.

Verf. 25. *Ait* — *omnia*. Inhiabat ad eorum, quae dicta sunt, sublimitatem, sed modo desperat, posse de illis audire. Sed vnde Samaritanis expectatio aduentus Christi? A Mosaicis scripturis. Scripsit enim Moses, Prophetam suscitabit vobis Deus de fratribus vestris: tanquam me illum audietis.

Verf. 26. *Dicit* — *tecum*. Iudaeis instantibus ac dicentibus, Quoadusque animam nostram suspensam tenes, dic nobis, an tu sis Christus? non respondit hoc manifeste: huic autem protinus se ipsum manifestavit: nam haec aequior illis erat. Siquidem ipsi non, vt crederent, disce-re querebant, sed vt reprehenderent: ipsa vero statim, postquam didicit, credidit.

Verf. 27. *Et* — *eius*. In hoc, id est, his dictis.

Verf. 27. *Ac* — *loqueretur*. Quod quum talis esset, cum vili muliere disputaret.

Verf. 27. *Nemo* — *illa?* Tacuerunt, honorem ipsi deferentes: siquidem instructi erant, ne omnia magistri facta curiose inquirerent: simul etiam sciebant, quod spiritualibus illius vulneribus pharmacum apponeret.

Verf. 28. *Reliquit* — v. 29. *Christus?* Venerat ad sensibilem fontem, et inuenit intellectualem: atque accensa est igne spiritualium vndarum, adeo, vt et hydriam relinqueret et necessitatem, propter quam accesserat, curreretque in ciuita-

9) Non cepit hoc Hentenius. Est enim vertigine corripit, quod solet accidere iis, qui excelsa intuentur, aut ex loco edito deorsum spectant. Reddidit

Verf. 25. Λέγει — πάντα. Ἰλιγγία-
σε⁹⁾ πρὸς τὸ τῶν ῥηθέντων ὕψος, καὶ λοιπὸν
ἀπαγορεύει τὴν περὶ τῶν τοιούτων ἀκρόασιν. ἀλ-
λὰ πόθεν σαμαρείταις προσδοκία τῆς τῷ χριστῷ
ἐπιδημίας; ἀπὸ τῶν μωσαϊκῶν γραφῶν. ἔγραψε
γὰρ μωϋσῆς προφήτην^{b)} ὑμῖν ἀναστήσει κύριος ὁ
θεὸς ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὡς ἐμέ. αὐτοῦ
ἀκούσεθε. b) Deut. 18, 15.

Verf. 26. Λέγει — σοι. Τοῖς μὲν ἰου-
δαίοις ἐπικειμένοις καὶ λέγουσιν ἕως^{c)} πότε τὴν
ψυχὴν ἡμῶν αἴρεις; εἰπέ ἡμῖν, εἰ σὺ εἶ ὁ χριστός;
ἐκ ἀπεκρίνατο τῷτο σαφῶς. ταύτη δὲ αὐτίκα
ἑαυτὸν ἐφάνερωσεν. εὐγνωμονεστέρα γὰρ αὐτῶν
ἦν. ἐκεῖνοι μὲν γὰρ, ἔχοντα ἵνα πισεύσωσιν ἐζήτησάν
μαθεῖν, ἀλλ' ὑπὲρ τῷ κωμωδησαὶ αὐτόν. αὕτη
δὲ μαθεῖσα, ἐπίστευσε.

Verf. 27. Καὶ — αὐτῷ. Ἐπὶ τέτῳ,
ἀντὶ τῷ, τέτῳ λεγομένων.

Verf. 27. Καὶ — ἐλάλει. Ὅτι, τῆλι-
κῆτος ὢν, μετὰ γυναικὸς εὐτελεῖς διελέγετο.

Verf. 27. Οὐδεὶς — αὐτῆς; Ἐσίγησαν,
τιμῶντες αὐτόν. πεπαιδευμένους γὰρ, τὸ μὴ πάν-
τα τὰ τῷ διδασκάλῳ περιεργάζεσθαι. ἀμα δὲ
καὶ ἐγίνωσκον, ὅτι τοῖς ψυχικοῖς τραύμασιν αὐ-
τῆς φάρμακόν ἐπιτίθησιν.

Verf. 28. Ἀφῆκεν — v. 29. χριστός;
Ἦλθεν ἐπὶ τὴν αἰδητὴν πηγὴν, εὐρέσα δὲ τὴν
νοητὴν, ἕως ἀνήφθη τῷ πυρὶ τῶν πνευματικῶν
ναμάτων, ὡς καὶ τὸ ἄγγος ἀφῆλαι, καὶ τὴν
χρείαν, δι' ἣν παρεγένετο, καὶ δραμεῖν εἰς τὴν
πόλιν,

dit ita, ac si repererit κέχηγε, quod ipsam non
absurdum est, quo sensu Gregorius Naz. p. 159.
dixit, πρὸς τοὺς ἀσέβους.

ciuitatem, ac populum omnem ad Iesum attrahe-
ret: docens nos, quum spiritualia nacti fuerimus,
temporalia cuncta despiciere.

Et videte mulieris sapientiam. Non dixit,
Venite, videte Christum, quum tamen crederet
esse Christum: ne de huiusmodi re a seipsa iudi-
care videretur: maximum enim videbatur, cogno-
scere eum, qui expectabatur, sed alios vocat iu-
dices. Utque illos magis attrahat, offert eis ve-
luti quandam escam, suorum videlicet peccatorum
detectionem. Sciebat enim, quod si sermones
illius vel solum gustarent, protinus et ipsi irretirentur.
Num hic est Christus? hoc est, Num for-
tassis hic est? Nam haesitando loquitur, tanquam
addubitans, vt ab illis detur sententia.

Vers. 30. *Exierunt* — v. 31. *comede*.
Videntes eum ab itinere defessum, et ab imminen-
te solari ardore, rogabant eum. Nam hoc in lo-
co *ἠρώτων* idem significat, quod Deprecabantur:
id autem vehementis est amoris, non temeritatis.

Vers. 32. *At ille* — v. 33. *quod ederet?*
Ipse quidem cibum dicebat, hominum salutem:
discipuli vero de cibo sensibili intelligentes, haesi-
tant inter se: nam illum interrogare verebantur.
Tunc ergo verbum interpretatur.

Vers. 34. *Dicit* — *opus*. Voluntas pa-
tris, qui ipsum miserat, et opus illius Christo in-
iunctum, salus est hominum: hanc autem vocat
cibum suum, ostendens per hanc vocem desideri-
um, quod de hominum habebat salute. Nam
sicut qui edit, cibum concupiscit: ita et ipse ho-
minum salutem. Dicit autem se a patre missum,
vel

πόλιν, καὶ πάντα τὸν δῆμον ἐλύσαι πρὸς τὸν ἰησοῦν, παιδέυσαι ἡμᾶς, ὅταν ἐντύχωμεν πνευματικοῖς, ὑπερορᾶν πάντων τῶν βιωτικῶν.

Καὶ ὄρα σοφίαν γυναικός. ἐκ εἶπε, δεῦτε, ἴδετε τὸν χριστὸν· καίτοι πιστεύουσα, ὅτι ὁ χριστὸς ἐστὶν ἵνα μὴ δόξη κρίνειν ἀφ' ἑαυτῆς περὶ τηλικέτου πράγματος· μέγιστον γὰρ ἐδόκει, τὸ ἐπιγνώσθαι τὸν προσδοκώμενον· ἀλλ' ἐτέρως καλεῖ κριτάς, ἵνα καὶ μᾶλλον αὐτὴς ἐπισπᾶσθαι. προτείνει δὲ τέτοις, καθάπέρ τι δέλεαρ, τὴν ἀποκάλυψιν τῶν ἰδίων ἀμαρτιῶν. ἐγίνωσκε γὰρ, ὡς εἰ μόνον γεύσανται τῶν λόγων αὐτοῦ, σαγηνευθήσονται καὶ αὐτοὶ παραυτίκα. τὸ δὲ, μήτι ἔτός ἐστιν ὁ χριστός; ἀντὶ τῆς, μήποτε ἔτός ἐστιν; ὑποκρίνεται γὰρ, οἷον ἐπιδισάζειν, ὥστε παρ' αὐτῶν γενέσθαι τὴν κρίσιν.

Verf. 30. Ἐξῆλθον — v. 31. Φάγε. Ὁρῶντες αὐτὸν κεκμηκότα, ὑπὸ τε τῆς ὀδοιπορίας καὶ τῆς ἐπικειμένης ἡλιακῆς φλογός, ἠρώτων αὐτὸν, ἦτοι, παρεκάλουν φαγεῖν. τῆτο δὲ φιλοσοργίας ἦν, ἔ προπετείας.

Verf. 32. Ὁ δὲ — v. 33. Φαγεῖν; Αὐτὸς μὲν βρώσιν ἔλεγε, τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων· οἱ μαθηταὶ δὲ περὶ βρώσεως αἰδητῆς νοῶντες, ἀπορῆσι πρὸς ἀλλήλους. ἠυλαβῆντο γὰρ ἐκεῖνον ἐρωτῆσαι. λοιπὸν ἐν ἐρμηνεύει τὸν λόγον.

Verf. 34. Λέγει — ἔργον. Θέλημα τῆς πέμψαντος αὐτὸν πατρός, καὶ ἔργον αὐτῆς ἐπιταγὴν αὐτῶν, ἡ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων. ταύτην δὲ βρώσιν ἑαυτῆς καλεῖ, διὰ τῆς λέξεως ταύτης ἐμφαίνων τὴν ἐπιθυμίαν τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων. ὡσπερ γὰρ ὁ τρώγων ἐπιθυμεῖ τῆς βρώσεως· ἔτω καὶ αὐτὸς τῆς σωτηρίας ἡμῶν. πεμφθῆναι δὲ παρὰ τῆς πατρός, φησιν, ὡς ἀνθρωπος,

vel tanquam homo, vel sicut verbum quod a patre generatur, vel patri honorem deferendo.

Verf. 35. *Nonne — iam.* Discipuli quidem de sensibili messe dicebant, ipse vero de intellectuali nunc loquitur, et hanc ostendit instare. Regiones appellans multitudinem venientium ad se Samaritanorum: albas autem dicit eas, tanquam ad fidem paratos illos. Nam et fides messis est, quae ab infidelitate metitur vel separatur, et confertur ad Christum. Quemadmodum enim albae segetes paratae sunt ad messem, ita et illi ad fidem.

Verf. 36. *Et — accipit.* Et qui tales metit regiones, retributionem a Deo sumit: vniuersalius namque loquitur hic de omnibus Samaritanis ac Iudaeis, qui erant credituri.

Verf. 36. *Et — aeternam.* Qui sensibilem metit agrum, congregat fructum ad vitam temporalem, hic autem ad vitam aeternam.

Verf. 36. *Vt — qui metit.* Vt congregato ibi tali fructu, et qui seminavit simul gaudeat, et qui messuit, videntes scilicet, eum ibi congregatum, ac mercedem ex eo referentes: ille quidem, tanquam qui seminavit, iste vero, sicut qui messuit.

Seminantes itaque sunt prophetae, Moses et qui post illum fuerunt, vt qui vaticinia de Christo seminauerunt: metentes autem Apostoli, qui messuerunt homines ab infidelitate, ac retulerunt ad horrea aeternorum tabernaculorum.

Verf. 37. *In — qui metit.* Verus est sermo prouerbii.

Verf. 38.

πος, ἢ καὶ ὡς λόγος ἐκ τῆ γεννήσαντος νῆ, ἢ καὶ ὡς τιμῶν τὸν πατέρα.

Verf. 35. Οὐχ — ἤδη. Οἱ μαθηταὶ μὲν περὶ τῆ αἰδητῆ θερῖσμι εἶλεγον· αὐτὸς δὲ νῦν περὶ τῆ νοητῆ Φησί, καὶ δείκνυσι τῆτον ἐνεσῶτα· χώρας μὲν ὀνομάζων, τὰ πλήθη τῶν ἐρχομένων ἤδη πρὸς αὐτὸν σαμαρειτῶν· λευκὰς δὲ αὐτὰς καλῶν, ὡς ἐτοίμους πρὸς πίσιν. Θερῖσμος γὰρ καὶ ἡ πίσις, θερῖζσα ἀπὸ τῆς¹) ἀπιστίας, καὶ συγκομίζσα πρὸς τὸν χριστόν. ὥσπερ γὰρ τὰ λευκὰ γήδια ἐτοιμα πρὸς θερῖσμόν εἰσιν· ἔτω καὶ κἄντοι πρὸς πίσιν.

Verf. 36. Καὶ — λαμβάνει. Καὶ ὁ θερῖζων τοιαύτας χώρας, ἀμοιβὴν ἐκ θεῶ λαμβάνει. καθολικώτερον γὰρ ἐνταῦθα περὶ πάντων λέγει τῶν μελλόντων πιστεῦειν σαμαρειτῶν καὶ ἰσραήλων.

Verf. 36. Καὶ — αἰάτιον. Ὁ μὲν θερῖζων αἰδητὸν γήδιον, συνάγει καρπὸν εἰς ζωὴν πρόσκαιρον· ἔτος δὲ, εἰς ζωὴν αἰώνιον.

Verf. 36. Ἴνα — θερῖζων. Ἴνα, συναχθέντος ἐκεῖ τῆ τοιῆτε καρπῆ, καὶ ὁ σπείρας ὁμῆ χαίρη καὶ ὁ θερῖσας, βλέποντες αὐτὸν συναχθέντα ἐκεῖ, καὶ τοὺς ὑπὲρ αὐτῆ μισθοὺς ὁμοῦ κομιζόμενοι, ὁ μὲν, ὡς σπείρας, ὁ δὲ, ὡς θερῖσας.

Σπείροντες μὲν ἔν εἰσιν, οἱ προφῆται, μωσῆς καὶ οἱ μετ' ἐκείνον· οἳ σπείραντες τὰς περὶ χριστῆ προρρήσεις· θερῖζοντες δὲ, οἱ ἀπόστολοι θερῖσαντες τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τῆς ἀπιστίας, καὶ συγκομίσαντες εἰς τὰς ἀποδήκας τῶν αἰωνίων σκηνῶν.

Verf. 37. Ἐν — θερῖζων. Ὁ λόγος ὁ ἀληθινὸς, τῆς παροιμίας.

Verf. 38.

Verf. 38. *Ego — laborastis.* Id est, ad quod vos non laborastis.

Verf. 38. *Alii — introistis.* Haec dicit, ostendens, quod opus illis commissum facile et in promptu est, ac confidentiam eis inde immit- tens: utpote perfecto eo, quod laboriosius est: Seminare namque cum labore fit et tarditate, me- tere vero cum requie et velocitate: et sementis fructus est messis.

Frequenter autem usus est in euangelio figu- ratiuis ac metaphoricis dictionibus, efficaciorum reddens doctrinam, et memoriam eorum, quae dicuntur, stabiliorem, per notas similitudines et exempla: tum quod iucundius id in aures ingre- ditur, tum quod profundius cordi inprimitur: et sermones quidem sunt sensibiles: intellectus vero spirituales.

Verf. 39. *Ex — feci.* Quaecunque, in- tellige de viris, et de eo, qui non erat vir eius. Aut etiam alia fortassis multa dixit ei, quae erant occulta.

Verf. 40. *Quum — apud se ipseus.* Hic rursus *ἡρώτων*, idem significat, quod Obse- crabant.

Verf. 40. *Et — v. 41. ipseus.* Sermo- nem autem ipseus, hoc est, doctrinam illius.

Verf. 42. *Et — Christus.* Ex his, quae eum docentem audierant, cognouerunt, quod hic vere esset saluator mundi Christus, quod orbe per- dito, venisset hic, ut ipsum saluaret. Fuerunt autem

²⁾ τῆς διδασκαλίας.

³⁾ τῆς μνήμης.

⁴⁾ Hoc et proximum scholium apud Hentenium con- iunctum est.

Verf. 38. Ἐγὼ — κεκοπιάκατε. Εἰς ὃ οὐχ ὑμεῖς κεκοπιάκατε.

Verf. 38. Ἄλλοι — εἰσεληλύθατε. Ταῦτα λέγει, δεικνύων, ὅτι τὸ ἐγχειρισθῆναι τοῖς ἔργοις, ῥαδίον ἐστὶ καὶ εὐκόλον, καὶ θάρος αὐτοῖς ἐντεῦθεν ἐμβάλλον, ὡς τοῦ ἐπιπονωτέρου προανυθέντος. τὸ σπείρειν μὲν γὰρ, μετὰ πόνου καὶ βραδέως γίνεται· τὸ θερίζειν δὲ, μετὰ ἀνέσεως καὶ ταχέως, καὶ τῷ σπόρου ἔργον, τὸ θέρος.

Τροπικαῖς δὲ καὶ μεταφορικαῖς κέχρηται λέξεσι πολλαχῶς τοῦ εὐαγγελίου, ποιῶν τὴν διδασκαλίαν ἐμφαντικωτέραν, καὶ τὴν μνήμην τῶν λεγομένων μονιμωτέραν, διὰ τῶν γνωρίμων εἰκόνων καὶ παραδειγμάτων· τῆς²⁾ μὲν ἡδύτερον εἰσδυμένης ταῖς ἀκοαῖς· τῆς³⁾ δὲ βαδύτερον ἐντυπεμένης τῇ καρδίᾳ. καὶ αἰδητὰ μὲν τὰ ῥήματα πνευματικά· δὲ τὰ νοήματα.

Verf. 39. Ἐκ — ἐποίησα. Πάντα, νόησον, τὰ περὶ τοὺς ἀνδρας, καὶ τὸν οὐκ ἄνδρα. ἢ καὶ ἄλλα ἴσως εἶπεν αὐτῇ πολλὰ κεκρυμμένα.

Verf. 40. Ὡς — παρ' αὐτοῖς.⁴⁾ Παρεκάλουν αὐτόν.

Verf. 40. Καὶ — v. 41. αὐτῷ. Τὸν τῆς διδασκαλίας.

Verf. 42. Τῷ — χριστός. Ἐξ ὧν ἠκισαν αὐτοῦ διδάσκοντες, ἔγνωσαν, ὅτι οὗτός ἐστιν ἀληθῆς ὁ σωτὴρ τοῦ κόσμου, ὁ χριστός, ὅτι, τῆς οἰκουμένης ἀπολωλυίας, ἦλθεν οὗτος σῶσαι αὐ-

Tomus III. L τὴν.

autem Samaritani multo aequiores Iudaeis: illi enim exiuerunt ad eum et orabant illum, vt veniret ad se, quumque nullum vidissent signum, crediderunt in eum: Iudaei vero ad se magis venientem persequebantur, et apud se manere volentem, grauiter ferebant, quumque multa vidissent signa, non credebant. Quomodo ergo aequum erat, vt hos praeteriret? aut qua iustitia fieri poterat, vt illis, qui se odio habebant, adesset, hos autem, qui amabant, desereret?

Alio autem tempore Samaritani non exceperunt eum, vtpote amicum Iudaeorum, qui aduersus se inimicitias exercebant. Nam hoc scripsit Lucas trigesimo secundo capite. Sed illi erant alii ab istis: illi siquidem vicum quendam Samariae inhabitabant, isti vero ciuitatem.

Verf. 43. *Post* — v. 44. *haberet.* Cur non abierit tunc recta Capernaum, quae patria ipsius habebatur, causam reddit: quia videlicet hi, qui in ea morabantur, animum non applicabant, nec obtemperabant illi, vtpote familiares: siquidem familiaritas facile causat despectum.

Quomodo autem testatus sit Iesus, quod propheta in patria sua honorem non habeat, quaere in fine vigesimi quarti capitis euangelii iuxta Matthaeum et inuenies. Nazaret quidem patria eius erat, patria videlicet matris ipsius, in qua etiam nutritus fuerat. Capernaum vero habebatur patria illius, quod in ea habitaret. Ait enim Matthaeus, quod relicta Nazaret, veniens habitauit Capernaum.

Verf. 45.

2) καθόλου μὲν ἀπῆλθεν εἰς τὴν γαλιλαίαν, ἧς ἡ καπερναοῦμ· οὐκ ἰδιωῶς δὲ, ἤτοι ἐξαίρετως, ἤλθεν εἰς καπερναοῦμ.

τὴν. εὐγνωμονέστεροι δὲ πολλῶ τῶν Ἰουδαίων οἱ σαμαρεῖται. οὗτοι μὲν καὶ ἐξῆλθον πρὸς αὐτὸν, καὶ παρεκάλουν αὐτὸν, μένειν παρ' αὐτοῖς, καὶ μηδ' ἐν σημεῖον ἰδόντες ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν· ἐκεῖνοι δὲ, ἐρχόμενον μᾶλλον πρὸς αὐτοὺς ἐδίωκον, καὶ θέλοντα μένειν παρ' αὐτοῖς ἐβαρύνοντο, καὶ πολλὰ σημεῖα βλέποντες, ἠπίσταν. πᾶς οὖν εἰκός, τούτους παραδραμεῖν, ἢ ποίας δικαιοσύνης, τοῖς μὲν μισοῦσι προσεδρεύειν, τῶν δὲ αγαπῶντων ἀποπηδᾶν;

Ἐν ἑτέρῳ δὲ καιρῷ οἱ σαμαρεῖται οὐκ ἐδέξαντο αὐτὸν, ὡς Φίλον Ἰουδαίων, τῶν ἐχθραίνοντων αὐτοῖς. τούτῳ γὰρ ὁ Λουκᾶς^{d)} ἰσόρησεν ἐν^{d)} Luc. 9, 52, 53. τῷ τριακοστῷ δευτέρῳ κεφαλαίῳ. ἀλλ' ἐκεῖνοι ἑτέροι ἦσαν παρὰ τούτους. ἐκεῖνοι μὲν γὰρ κώμην τινὰ τῆς σαμαρείας ἄκουσιν· οὗτοι δὲ, πόλιν.

Vers. 43. Μετα — v. 44. ἔχει. Διότι τότε ἐκ ἀπῆλθεν ἰδικῶς^{e)} εἰς καπερναούμ, τὴν δοκεσαν πατρίδα αὐτῆ, τίθεισιν αἰτίαν, ὅτι ἔπροσεῖχον αὐτῷ οἱ ἐν αὐτῇ, καταφρονεῖντες, ὡς συνήθους. τὸ συνήθες γὰρ εὐκαταφρόνητον.

Πῆ δὲ ὁ ἰησοῦς ἐμαρτύρησεν, ὅτι προφήτης ἐν τῇ ἰσοᾷ πατρίδι τιμὴν ἔχει;^{e)} καὶ ζήτησον ἐν τῷ τέλει τῆ εἰκοστῆ τεταρτου^{e)} κεφαλαίου τῆ^{e)} Matt. 13, 57. καταματθαῖον, καὶ εὐρησεῖς. καὶ γὰρ ἡ μὲν ναζαρέτ ἦν πατρίς αὐτῆ, ὡς πατρίς τῆς μητρὸς αὐτῆ καὶ τῆ δοκεντος πατρὸς αὐτῆ, καὶ ὡς ἐν αὐτῇ τεθραμμένον· ἡ δὲ καπερναοῦμ ἔδοκει πατρίς αὐτῆ, ὡς κατοικῆντος εἰς αὐτήν. Φησὶ γὰρ ὁ ματθαῖος, ὅτι^{f)} καταλιπὼν τὴν ναζαρέτ, ἐλ-^{f)} Matth. 4, 13. θῶν κατώκησεν εἰς καπερναοῦμ.

L 2

Vers. 45.

^{e)} καὶ, abest. A. Nec agnoscit Hentenius. Idem paulo ante, loco ποῦ, videtur legisse πῶς.

Verf. 45. *Quum — festo.* Galilaeam intellige reliquas Galilaeae ciuitates ac vicos, praeter eam quae proprie ciuitas eius dicebatur. Festum vero, pascha, veluti secundo capite significatum est.

Verf. 45. *Nam et ipsi — festum.* Nam omnes simul Iudaei Ierosolymam vndique concurrentes festum celebrabant.

Cap. VI. De regio.

Verf. 46. *Venit — vinum.* In Galilaeam quidem venit propter eorum inuidiam, qui Iudaeam inhabitabant: in patriam autem suam non abiit, quia ei non auscultabant, et ne maior eis accederet condemnatio. In Cana venit: primum quidem inuitatus ad nuptias, nunc vero, vt fidem quae ex facto prius miraculo accesserat, sua praesentia confirmaret: imo potius eos attraheret, veniens non vocatus, ac patriae suae eos praeponens.

Verf. 46. *Et — Capernaum.* Regius dicebatur, vel quod regio esset genere, vel quod dignitatem nactus erat, a qua Regius cognominabatur, vel quod minister esset regius. Quidam itaque dicunt, hunc fuisse Centurionem, de quo apud Matthaeum et Lucam facta est mentio. Non est autem ita. Siquidem, vt alias eorum differentias omittamus, ille Centurio erat, hic Regius: illius seruus aegrotabat, huius filius: et ibi morbus erat paralyfis, hic autem febris.

Verf. 47. *Hic — moriturus.* Rursum *ἠρώτα*, significat, Deprecabatur.

Verf. 48.

7) Γὰρ ergo, quod vnus meorum omittit, Codex Hentenii videtur habuisse.

8) ἐρχόμενοι. A.

Verf. 45. Ὅτε — ἑορτῆ. Γαλιλαίαν νόει, τὰς ἄλλας πόλεις καὶ κώμας τῆς γαλιλαίας, παρὰ τὴν δηλωθεῖσαν ἰδικῶς πατρίδα αὐτοῦ· ἑορτὴν δὲ, τὴν τῆ πάσχα, ὡς ἐν τῷ δευτέρῳ κεφαλαίῳ δεδήλωται.

Verf. 45. Καὶ αὐτοὶ γὰρ⁷⁾ — ἑορτὴν. Ὅμῃ γὰρ ἐν ἱεροσολύμοις ἑβραῖοι πάντες παύταχόθεν⁸⁾ συνερχόμενοι ἑόρταζον.

ΚεΦ. ε. Περὶ τοῦ βασιλικοῦ.

Verf. 46. Ἦλθεν — αἶνον. Εἰς τὴν γαλιλαίαν μὲν ἦλθε, διὰ τὸν φόβον τῶν κατοικούντων τὴν ἰσδαίαν· εἰς τὴν ἠρθεῖσαν δὲ πατρίδα αὐτῆ ἐκ ἀπῆλθεν, ὡς μὴ προσέχουσαν αὐτῷ, καὶ ἵνα μὴ μείζον αὐτῇ γένηται τὸ κρίμα. εἰς τὴν καναὴ δὲ ἦλθε, πρῶτον μὲν, κληθεὶς εἰς τὸν γάμον τῶν δὲ, τὴν ἀπὸ τῆ προγεγονότος θαύματός ἐγγενομένην πίψιν βεβαιῶν τῆ παρθεσία, καὶ μάλλογα αὐτῆς ἐφελκόμενος, ὡς ἐλθὼν αὐτόκλητος καὶ προτιμήσας αὐτῆς τῆς πατρίδος.

Verf. 46. Καὶ — καπερναούμ. Βασιλικὸς ἐλέγετο, ἢ ὡς ἐκ γένους βασιλικῆ, ἢ ὡς ἀξιώματι κεκτημένος, ἀφ' οὗπερ ἐκαλεῖτο βασιλικός, ἢ ὡς ὑπηρετῆς βασιλικός. τινὲς μὲν ἐν Φασίν, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ παρὰ τῷ ματθαίῳ⁸⁾ καὶ β) Matth. 8, 5. Luc. 7, 2, τῷ λουκᾷ μνημονευόμενος ἑκατόνταρχος· ἕκ ἐστὶ δὲ, καὶ γὰρ, ἵνα τὰς ἄλλας εἰσώμεν διαφοραῖς αὐτῶν, ἐκείνος μὲν ἑκατόνταρχος· οὗτος δὲ βασιλικός· κακείνῳ μὲν δῶλος ἠδένει· τέτε δὲ υἱός· καὶ ἐκεῖ μὲν ἡ νόσος παράλυσις· ἐνταῦθα δὲ πυρετός.

Verf. 47. Οὗτος — ἀποδηήσκει. Ἠρώτα, ἦτοι, παρεκάλει.

Verf. 48. *Ait — credetis.* Non interrogatiue, sed affirmatiue legendum. Nam hoc dixit generaliter quidem deprimendo Iudaeos cum Samaritanis collatos: quod illi absque signis et prodigiis credidissent: particularius autem Regium obiurgando: etsi enim fidei erat, quod abiisset et deprecatus esset, ac vrgeret eum. Siquidem euangelista quoque ait, quod quum dixisset Iesus, *Vade filius tuus viuit, credidit homo sermone, quem dixerat ei: nondum tamen recte credebat: et hoc manifestum est, eo quod interrogauerit, quando aegrotantem reliquisset febris: volebat namque discere, vtrum casu, an Christi iussu, hoc factum esset.*

Verf. 49. *Dicit — v. 50. ibat.* Descende, inquit, priusquam moriatur: existimabat enim, quod post mortem eum resuscitare non posset.

Verf. 51. *Iam — v. 52. habuisset.* Quamquam *κομψός* dicatur scitus, industrius aut eloquens: hic tamen comparatiuum *κομψότερον* significat facilius, leuius, tolerabilius.

Verf. 52. *Et — febris.* Nam procul a Cana erat Capernaum: itaque non potuerunt eodem die perferre nuntium de salute filii eius.

Verf. 53. *Cognouit — viuit.* Quod in illa hora, puta, reliquerat eum febris.

Verf. 53. *Et — tota.* Nunc perfecte credidit, vbi sanatus est filius ipsius. Merito ergo obiurgauit eum Christus, qui cor illius nouerat, dicens: *Nisi signa et prodigia videritis, nequamquam credetis.*

Signa

9) Non est sollicitandum hoc vocabulum, etsi Hentenius reddiderit, *tolerabilius*. Nam *ἐλευθέριος*

recen-

Verf. 48. Εἶπεν — πισεύσητε. Οὐ κατ' ἐρώτησιν ἀναγνωτέον, ἀλλὰ κατὰ ἀπόφασιν. εἶπε γὰρ τὸ κοινῶς μὲν, τῶν σαμαρειτῶν ὑποβιβάζων τοὺς ἰουδαίους, ὡς ἐκείνων πισευσάντων δίχα σημείων καὶ τεράτων· ἰδιαιτέρον δὲ, τὸ βασιλικῶς καθαπτόμενος. εἰ γὰρ καὶ πίσεως ἦν, τὸ ἀπελθεῖν, καὶ παρακαλεῖν, καὶ ἐπείγειν αὐτόν, καὶ γὰρ καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς Φησιν, ὅτι¹⁾ εἰπόντος ἡ) Io. 4, 50. τὸ ἰησοῦ πορεύου, ὁ υἱός σου ζῆ' ἐπίστευσε τῷ λόγῳ αὐτῷ· ἀλλ' ἐν οὐχ ὑγιῶς ἐπίστευσε. καὶ τὸ δῆλον ἀπὸ τῶ πυνθανεομαι, πότε ἀφῆκε τὸν γοσθῆντα ὁ πυρετός. ἐβέλετο γὰρ μαθεῖν, εἴτε αὐτομάτως, εἴτε κατ' ἐπιταγὴν τοῦ χριστοῦ ταῦτα γέγονε.

Verf. 49. Λέγει — v. 50. ἐπορεύετο. Κατάβηθι, Φησι, πρὶν ἀποθανεῖν τὸ παιδίον μου. προσεδόκα γὰρ, ὅτι μετὰ τὸ ἀποθανεῖν, ἔδύναται ἀναστῆσαι αὐτό.

Verf. 51. Ἦδη — v. 52. ἔσχε. Κομφότερον ἐνταῦθα λέγει, τὸ βραύτερον, τὸ κουφότερον, τὸ²⁾ ἐλευθεριώτερον.

Verf. 52. Καὶ — πυρετός. Πόρρω γὰρ τῆς κανά ἢ καπερναούμ ἦν, ὥστε μὴ δυναθῆναι αὐτὸς ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ κομίσαι τὰ εὐαγγέλια τῆς ζωῆς τῷ παιδίῳ.

Verf. 53. Ἐγὼ — ζῆ'. Ὅτι ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ, δηλονότι ἀφῆκεν αὐτὸν ὁ πυρετός.

Verf. 53. Καὶ — ὅλη. Νῦν ἐπίστευσεν ὑγιῶς, μετὰ τὸ ὑγιᾶναι τὸν υἱὸν αὐτῷ. καλῶς ἐν καθήψατο αὐτῷ, ὁ τὴν καρδίαν αὐτῷ γινώσκων χριστός, εἰπὼν ὅτι²⁾ εἰ μὴ σημεῖα καὶ τέρατα³⁾ Io. 4, 48. ἴδητε, ἔ μὴ πισεύσητε.

L 4 Κυρίως

recentiores etiam usurpant de conualescentibus.

Signa quidem proprie sunt, quae secundum naturam fiunt, ut sanare aegrotum: prodigia vero, quae supra naturam, ut viuificare mortuos, visum praestare caecis, quanquam abusiue etiam dicantur ediuerso.

Verf. 54. *Hoc — Galilaeam.* Et prius quum dixisset, Venit rursus Iesus in Cana Galilaeae, ubi fecerat ex aqua vinum, non frustra miraculi fecit mentionem: sed ut ostenderet, quod etiam facto illo signo Samaritanis inferiores in fide inuenti sunt. Et nunc quoque dicens, Hoc iterum secundum signum edidit Iesus, similiter capit illos, quia etiam secundo signo viso, non poterunt ad mensuram peruenire fidei Samaritanorum, qui nullum viderant.

Hoc autem dixit secundum, non quod post primum nullum aliud ediderit in tota Palaestina, sed quod post primum, hoc secundum in Cana factum sit.

Cap. V. v. 1. *Post — Iudaeorum.*

Pentecoste.

Verf. 1. *Et — Ierosolyma.* Continue in festis ad hanc ciuitatem ventitabat: partim quidem, ut cum caeteris festum celebraret secundum legem: partim vero, ut simplicium multitudinem attraheret. Nam in festis ex omni plebe confluabant.

Verf. 2. *Est — Bethesda.* Est Ierosolymis piscina in loci situ, qui dicitur Probatice: aut simpliciter ita dicto iuxta veterum traditionem, aut ut quidam dicunt, quod oues (quae Graecis

πρόβατα

¹⁾ οἱ ἐν τῇ γαλιλαίᾳ.

²⁾ ἀφιέσθαι. A. male. Forte tamen ita repererit interpres.

Κυρίως ἐν σημεῖα μὲν εἰσι, τὰ κατὰ Φύσιν, ὡς τὸ ὑγιαίνει νοσῶντας· τέρατα δὲ, τὰ ὑπὲρ Φύσιν, ὡς τὸ ζωοποιεῖν νεκροὺς καὶ ἑμματοῦν τυφλοὺς. καταχρηστικῶς δὲ λέγονται καὶ τοῖν-
άντιον.

Verf. 54. Τοῦτο — γαλιλαίαν. Καὶ πρότερον εἰπὼν· ὅτι ἦλθε^{k)} πάλιν ὁ ἰησοῦς εἰς^{k)} Ἰο. 4, 46. τὴν κανά τῆς γαλιλαίας, ὅπου ἐποίησε τὸ ὕδωρ οἶνον· ἔ μάλιστα ἀνέμνησε τῷ θαύματος, ἀλλ' ἐμφαίνων, ὅτι καὶ τούτου γεγονότος, ἐλάττους¹⁾ τῶν σαμαρειτῶν εἰς πίσιν ἐφάνησαν. καὶ νῦν δὲ λέγων· ὅτι τῷτο πάλιν δεύτερον σημεῖον ἐποίησεν ὁ ἰησοῦς· ὁμοίως καθάπτεται αὐτῶν, ὅτι καὶ δεύτερον σημεῖον ἰδόντες, ἐκ ἠδυνήθησαν ἐφικέσθαι²⁾ τῷ μέτρου τῆς πίστεως τῶν οὐδὲν ἐωρακότων σαμαρειτῶν.

Δεύτερον γὰρ τῷτο εἶπεν, οὐχ ὡς μετὰ τὸ πρῶτον³⁾ μηδὲν ἑτέρου παρὰ τῷτο γεγονότος ἐν ὅλῃ τῇ παλαισίῃ, ἀλλ' ὅτι μετὰ τὸ πρῶτον δεύτερον τῷτο ἐν κανά γέγονε.

Cap. V. v. 1. Μετὰ — ἰερουσαλήμ.

Ἡ πεντηκοστή.

Verf. 1. Καὶ — ἰερουσόλυμα. Συνεχῶς ἐν ταῖς ἐορταῖς ἐπιχωριάζει τῇ πόλει ταύτῃ, τῷτο μὲν, συνεορτάζων διὰ τὸν νόμον· τῷτο δὲ, τὰ πλήθη τῶν ἀπονήρων ἐπισπώμενος, ἐν ταῖς ἐορταῖς γὰρ ἐκεῖ πανδημεὶ συνέρρεον.

Verf. 2. Ἔστι — βηθεσδά. Ἔστιν ἐν ἰερουσόλυμοις κολυμβήθρα, ἐπὶ τῇ τοποθεσίᾳ τῇ καλεσμένη προβατική. οὕτω δὲ ταύτην ὀνόμαζον ἀπλῶς, κατὰ παράδοσιν ἀρχαίαν. ἢ ὡς τινες

L 5

λέγουσι

³⁾ μηδέν. D.

πεόβατα appellantur), olim illuc congregarentur, quae in festis erant immolandae: et harum intestina in aqua illa purgarentur.

Verf. 2. *Quinque porticus habens.* Fornices aut testudines: has autem in circuitu habebat. Sicut ergo diuina prouidentia, quae ibi operabatur, piscina fabricata erat, ita et porticus propter aegrotantes.

Verf. 3. *In — v. 4. morbo.* Per enumeratos morbos alii quoque significati sunt. Dicens autem, statuto tempore descendebat, docuit, quod non semper fiebat miraculum, sed certis temporibus: hominibus quidem incognitis, verum frequenter, vt opinor, in anno: propter hoc siquidem in porticibus decumbebat multitudo magna languentium.

Verum caeteri sane, vtpote claudi et aridi, poterant tempus obseruare: nam videbant turbari aquam: caeci autem quomodo factam aquae turbationem cognoscebant? Habebant certe ministros, qui id obseruarent.

Illa vero piscina figura erat piscinae sacri baptismi: sicut enim illa morbos sanabat, ita et ista: sed illa quidem corporales: haec vero spirituales: illa statuto tempore, haec autem semper: illa descendente angelo, haec adueniente spiritu sancto: nam maiora sunt noua veteribus.

Cap.

(4) Immo ἦ. Vide Eustath. ad Hom. p. 1390. v. 54. edit. Rom.

λέγσει, διὰ τὸ ἐκέισε τὰ πρόβατα συνάγεσθαι
 πάλαι, τὰ μέλλοντα ἐν ταῖς ἐορταῖς συστιάζε-
 σθαι, καὶ τὰ τέτων ἔγκατα ἐξ ἐκείνου τῆ ὕδατος
 ἀποπλύνεσθαι.

Verf. 2. Πέντε σοῦς ἔχουσα. Στοά ἐστίν,
 ἢ παρ' ἡμῖν λεγομένη καμάρα, ἢ καὶ⁴⁾ ὁ θόλος·
 κύκλω δὲ ταύτας εἶχεν. ὡς ἐν θεαῖς δυνάμει
 ἐνεργήσης ἐκεῖ, κολυμβήθρα κατεσκεύασο, καὶ
 σοῦν, διὰ τῆς νοσήντας.

Verf. 3. Ἐν — v. 4. νοσήματι. Διὰ
 μὲν τῶν ἀπηρεθιμμένων, καὶ τὰ ἄλλα νοσήματα
 δεδήλωται. εἰπὼν δὲ, ὅτι κατὰ καιρὸν κατέβαι-
 νεν, ἐδίδαξεν, ὅτι ἔ πάντοτε τὸ θαῦμα ἐγίνετο,
 ἀλλὰ κατὰ καιρὸν μὲν ἄγνωσόν ταῖς ἀνθρώποις·
 πολλάκις δὲ οἶμαι τῆ ἐνιαυτῆ. διὰ τοῦτο γὰρ
 καὶ ἐν ταῖς σοῦς κατέκειτο πολὺ πλῆθος τῶν
 ἀσθενούντων.

Ἄλλ' οἱ μὲν χωλοὶ καὶ ξηροὶ ἠδύναντο παρα-
 τηρεῖν τὸν καιρὸν. ἐώρων γὰρ ταρασσόμενον τὸ
 ὕδωρ· οἱ δὲ τυφλοὶ, πῶς; ἀπὸ τῆ γνωσμένης θο-
 ρύβης τῆτο ἐμάνθανον. εἶχον δὲ καὶ ὑπηρέτας⁵⁾
 παρατηρεῖντας.

Ἐκείνη δὲ ἡ κολυμβήθρα, τύπος ἦν τῆς κολυ-
 μβήθρας τῆ ἁγίου βαπτίσματος. ὡσπερ γὰρ
 ἐκείνη νόσους ἰᾶτο, ἔτω καὶ αὕτη. ἀλλ' ἐκείνη
 μὲν σωματικῆς, αὕτη δὲ ψυχικῆς. καὶ ἐκείνη
 μὲν κατὰ τινα καιρὸν, αὕτη δὲ αἰεὶ. καὶ ἐκείνη μὲν
 καταβαίνοντος ἀγγέλου, αὕτη δὲ ἐπιφοιτῶντος
 τοῦ ἁγίου πνεύματος. μείζονα γὰρ τῶν παλαιῶν
 τὰ καινά.

Κεφ.

⁵⁾ ὑπηρετοῦντας. B.

Cap. VII. De eo, qui triginta et octo annos morbo tenebatur.

Verf. 5. *Erat — morbo.* Morbus vero erat paralyfis. Alius tamen erat hic a paralytico, de quo apud Matthaeum fit mentio, sicut in enarratione decimi tertii capitis illius euangelii apertissime significatum est.

Verf. 6. *Quum hunc vidisset — fieri?* Eum, qui multo tempore assiduus fuerat ac tolerantissimus, caeteris praeponit: tum quod miseratione dignior esset, tum etiam docens, quod inter eos, qui superno egent medicamine, Deum magis flectunt, qui sunt constantissimi. Non dixit autem, Vis, vt te curem: quia erat ab arrogancia alienus, et quia is, qui morbo tenebatur ipsum nequaquam cognoscebat: ideo etiam nec fidem ab eo requisit.

Interrogat autem, non vt disceret: superuacuum enim erat de re manifesta discere: sed vt per responsionem omnibus ostendatur eius constantia: vide enim, quid respondeat.

Verf. 7. *Respondit — descendit.* Suspicabatur, quod hoc propterea ipsum interrogabat, vt argueret, quod prae segnitie frustraretur sanitate: aut quod in hoc prodesse sibi vellet, vt eum in piscinam immitteret: ideo etiam respondet, quod ob id salutem non consequeretur, quia hominem non haberet.

Dicens autem, Dum venio ego, alius ante me descendit, suam ostendit perseuerantiam, qua tot annis frustratus, adhuc tamen perseuerabat et non desperabat, idque non segnis, sed detrusus et offensus, nec sic negligentior efficiebatur.

Nos

Κεφ. Ζ. Περὶ τοῦ τριάκοντα ὀκτῶ ἔτη ἔχοντος ἐν τῇ ἀδυνείᾳ.

Verf. 5. Ἦν — ἀδυνείᾳ. Πάρεσις ἦν, ἢ ἀδυνείᾳ. ἕτερος δὲ ἐστὶν οὗτος παρὰ τὸν ὑπὸ Ματθ. 9, 2, ματθαίου μνημονευθέντα παραλυτικόν, ὡς ἐν τῇ ἔξηγήσει τῆ τρισκαδεκάτου κεφαλαίου αὐτῆ σαφέστατα δεδήλωται.

Verf. 6. Τοῦτον ἰδὼν — γενέσθαι; Τὸν πολυχρονίῳ προσεδρεία χρώμενον ἰσχυρὰ καρτερικώτατον προτιμᾷ τῶν ἄλλων, τῆτο μὲν, ὡς ἐλεεινότερον, τῆτο δὲ καὶ διδάσκων, ὅτι τῶν δεομένων τῆς ἀνωθεν ἰατρείας, οἱ καρτερικώτατοι μᾶλλον ἐπικάμπουσι τὸν θεόν.

Οὐκ εἶπε δὲ, θέλεις, θεραπεύσω σε, διὰ τὸ ἀκόμπασον, καὶ διότι ἐκ ἐγνωρίζε τῆτον ὅλως ὁ ἀδυνῶν. διὰ τῆτο γὰρ οὐδὲ πίσει αὐτὸν ἀπήτησεν.

Ἐρωτᾷ δὲ, οὐχ ἵνα μάθῃ· περιττὸν γὰρ περὶ προδήλου πράγματος μανθάνειν· ἀλλ' ἵνα διὰ τῆς ἀποκρίσεως φανῇ πᾶσιν ἡ καρτερία αὐτῆ. ὅρα γὰρ, τί ἀποκρίνεται.

Verf. 7. Ἀπεκρίθη — καταβαίνει. Ὑπώπτευσεν, ὅτι διὰ τῆτο αὐτὸν ἠρώτησε τῆτο, ἵνα ἐλέγξῃ, διὰ ῥαθυμίαν προϊέμενον τὴν ἴασιν, ἢ ὅτι βεβλόμενος χρησιμεῦσαι πρὸς τὸ βαλεῖν αὐτὸν εἰς τὴν κολυμβήθραν. διὸ καὶ ἀπολογεῖται, ὅτι παρὰ τὸ μὴ ἔχειν ἄνθρωπον ἀποτυγχάνει.

Εἰπὼν δὲ ὅτι ἐν ᾧ ἔρχομαι ἐγὼ, ἄλλος πρὸ ἐμῆ καταβαίνει· ἔδειξε τὴν καρτερίαν αὐτῆ, πῶς ἐν τοσούτοις ἔτεσιν ἀποτυγχάνων, ἔτι παρέμενε, καὶ ἐκ ἀφίστατο, καὶ ταῦτα ἐ ῥαθυμῶν, ἀλλὰ παραγκωνιζόμενός τε καὶ ἐπηρεαζόμενος, καὶ ἐδὲ οὕτω ναρκῶν.

Ἡμεῖς

Nos autem breui aliquo tempore diligenter Deo adstantes, si non assequimur, quod optamus, statim omittimus ac recedimus, pigrioresque redimur. At laboriosum est, inquires, continue orare. Et quae virtus non est laboriosa? Verum sicut laborem habet, ita et lucrum adfert.

Verf. 8. *Ait — ambulabat.* Non solum erigit, sed et grabbatum tollere iubet, vt miraculum esse credatur; et non appareat phantasia aliqua. Nisi enim membra firmiter compacta forent, nequaquam grabbatum ferre possent.

Hoc autem pluries fecit, eorum, qui impudentes esse vellent, ora obstruens. Nam et in paralytico, de quo apud Matthaeum, similiter fecit: et in panibus eadem de causa, vt plurima fragmenta relinquerentur, ordinauit: et ei, qui a lepra mundatus est, iussit, vt se sacerdoti ostenderet: et quum ex aqua vinum fecisset, praecepit, vt haurirent, ferrentque architriclino: et quum mortuam suscitasset, praecepit, vt darent illi, quod ederet: insensatis suadens per omnia huiusmodi, se non esse impostorem, sed verum saluatorem communis hominum naturae.

Verf. 9. *Et — ambulabat.* Simul et audiuit, et sanitatem sentiens erectus est: itaque nullius habitae ratione, tulit lectum suum et ambulabat.

Verf. 9. *Erat — v. 11. ambulabat.* Vide libertatem: neque enim solum non obediuit illis, sed et beneficii autorem praedicauit, ac omnibus praestantiorum demonstrauit dicens: Ipse mihi dixit, ipsi obediui: siquidem eum, qui me sanum fecit, maiorem cunctis ducere decreui.

Ἡμεῖς δὲ βραχὺν τινα καιρὸν προσεδρεύου-
τες τῷ θεῷ σπευδαίως, εἰάν μὴ τύχωμεν, οὐνοῦ-
μεν λοιπὸν, καὶ ἀποφοιτῶμεν, καὶ ἀναπίπτο-
μεν. ἀλλ' ἐπίπονον, φησὶν, ἡ διηνεκῆς προσευ-
χὴ καὶ ποία ἀρετὴ ἐκ ἐπίπονος; διότι δὲ ἐπίπο-
νος, διὰ τῆτο καὶ ἐπιμερδής.

Verf. 8. Λέγει — περιπάτει. Οὐ μό-
νον ἀνίστησιν, ἀλλὰ καὶ τὸν κράββατον ἄρα κε-
λεύει, ἵνα πιωθῆ τὸ θαῦμα, καὶ μὴ δόξη φαν-
τασία τις. εἰ γὰρ μὴ συνεπάγη τὰ μέλη βεβαί-
ως, ἐκ ἀντὸν κράββατον ἠδύνατο φέρειν.

Τοῦτο δὲ πολλαχοῦ πεποιήκεν, ἐπισημίζων
τοὺς ἀνασχυντεῖν βελομένους. καὶ γὰρ καὶ ἐπὶ
τοῦ παρα τῷ ματθαίῳ παραλύτου, ὁμοίως^{m)} Matth. 9, 6.
πεποιήκει καὶ ἐπὶ τῶν ἄρτων, διὰ τοῦτο λείψα-
να πολλα παρεσκεύασενⁿ⁾ ὑπολειφθῆναι· καὶ τῶⁿ⁾ Matth. 14, 20.
καθαρῶν λεπτῶ προσέταξε, ο) Matth. 8, 4.
τῶ ἱερεῖ καὶ τὸ ὕδωρ οἶνον ποιήσας, εἶπεν ἀντλη-
σαι^{p)} καὶ ἐνεγκεῖν τῷ ἀρχιτρικλίνῳ· καὶ νεκρῶν^{p)} Io. 2, 8.
ἀναστήσας, ἐνετείλατο δῆναι^{q)} αὐτῷ φαγεῖν^{q)} Luc. 8, 55.
διὰ τῶν τοιούτων πάντων πείθων τοὺς ἀνοήτους,
ὅτι ἐκ ἔσιν ἀπατεῶν, ἀλλὰ σωτῆρ ἀληθῆς τῆς
κοινῆς τῶν ἀνθρώπων φύσεως.

Verf. 9. Καὶ — περιεπάτει. Ὅμα τὲ
ἤκουσε, καὶ ἅμα τῆς υἰείας αἰδομένους, ἠγέρ-
θη, καὶ λοιπὸν μηδὲν ὑπολογισάμενος, ἤρε τὸν
κράββατον αὐτῆ, καὶ περιεπάτει.

Verf. 9. Ἦν — v. II. περιπάτει. Ὅρα
παρῆσιν. Ἐ μόνον γὰρ ἐκ ἐπίδη τούτοις, ἀλ-
λά καὶ τὸν εὐεργέτην ἀνεκήρυξε, καὶ προτιμότε-
ρον πάντων ἀπέφηνε, λέγων· ἐκεῖνός μοι εἶπεν,
ἐκείνῳ πείθομαι. καὶ γὰρ ἐκεῖνός με ἰασάμενός,
ἐκείνον μείζονα πάντων νομίζειν παρεσκεύασεν.

Verf. 12.

Verf. 12. *Interrogauerunt* — v. 13. *loco*.
 Simul vt hominem sanauerat, subduxerat se pro-
 pter turbam: partim quidem fugitans laudem ae-
 quorum, partim vero inuidiam amputans iniquo-
 rum. Solet enim frequenter solus eius conspe-
 ctus, cui quis inuidet, multam infundere flam-
 mam irae.

Verf. 14. *Posthaec* — *contingat*. Quum
 iam et miraculi rumor defecisset et tumor
 Iudaeorum, occurrit ei, qui sanatus fuerat,
 volens animam quoque illius meliorem reddere,
 reperit eum non in otio et segnitie, sed in templo,
 orantem, vt opinor, ac Deo gratias agentem: et
 admonet illum, ne deinceps peccet, ostendens,
 quod propter peccata aegrotabat. Minatur autem
 grauius puniendum, si peccauerit: docens eos,
 qui post poenam peccati rursus delinquant, atro-
 cius puniendos, tanquam insensatos ac contem-
 tores, siue in praesenti vita, siue in futura, siue
 in vtraque.

Quod si peccatorum supplicium durauit hic
 triginta et octo annos, quidnam poterit quispiam
 dicere de futuro supplicio? utique, quod aeternum
 erit ac sine carens. Neque tamen omnes morbi
 a peccatis oriuntur, neque omnes peccatores ae-
 grotant. Paralyticus quoque, de quo apud
 Matthaeum fit mentio, propter peccatum aegro-
 tabat: ideo etiam dixit illi, Remissa sunt tibi pec-
 cata tua. Per tales autem admonet omnes: eos
 quidem, qui nondum aegrotauerunt, vt timeant,
 ne morbo corripiantur, et ita corrigantur: eos ve-
 ro, qui iam morbo subiacuerunt, vt timeant, ne
 deterius aegrotent, et deinceps cautiùs viuant.

Quisque

Verf. 12. Ἠρώτησαν — v. 13. τόπω.

Ἐμα τῶ θεραπεῖσαι τὸν ἄνθρωπον, ἐξένευσε, διὰ τὸν ἄχλον, τοῦτο μὲν, Φεύγων τὸν παρά τῶν εὐγνωμονεσέρων ἔπαινον· τοῦτο δὲ, περικόπτων τὸν παρά τῶν ἀγνωμονεσέρων φθόνον. εἶωθε γὰρ πολλάκις ὄψις μόνον τοῦ φθονουμένου, πολλὴν ἐνίεναι φλόγα.

Verf. 14. Μετὰ ταῦτα — γένηται.

Παρακμάσαντος ἤδη καὶ τοῦ θαύματος, καὶ τοῦ θυμοῦ τῶν ἰσθαίων, ἐντυγχάνει λοιπὸν τῶ θεραπευθέντι, θέλων βελτιῶσαι καὶ τὴν ψυχὴν⁷⁾ αὐτοῦ. εὐρίσκει δὲ αὐτὸν, οὐκ ἐν ἀνέσει καὶ ἔαθυμια, ἀλλ' ἐν τῶ ἱερῶ, προσευχόμενον, οἶμαι, καὶ εὐχαριστήρια τῶ θεῷ ἀποδίδόντα. καὶ παραινῆ μὲν, μηκέτι ἀμαρτάνειν, δεικνύων ὅτι ἐξ ἀμαρτιῶν ἐνόσει· ἀπειλεῖ δὲ, εἰ πάλιν ἀμαρτήσῃ, χεῖρονα κόλασιν, διδάσκων, ὡς οἱ μετὰ τὴν ἐξ ἀμαρτίας τιμωρίαν πάλιν ἀμαρτάνοντες, χαλεπώτερον τιμωρηθήσονται, ὡς ἀναίδητοι καὶ καταφρονηταί, εἴτε ἐν τῇ παρῆσῃ ζωῇ, εἴτε ἐν τῇ μελλούσῃ, εἴτε καὶ ἐν ἀμφοτέροις.

Εἰ δὲ ἐνταῦθα κόλασις ἀμαρτιῶν παρετάθη εἰς τριακονταοκτὼ ἔτη, τί ἂν τις εἴποι περὶ τῆς ἐκεῖ κολάσεως; ὄντως γὰρ ἀτελεύτητός ἐστι καὶ αἰώνιος. ἔτε δὲ πᾶσαι αἱ νόσοι ἐξ ἀμαρτιῶν τίκονται, ἔτε πάντες οἱ ἀμαρτάνοντες νοσοῦσι. καὶ ὁ μνημονεύόμενος δὲ ὑπὸ ματθαίου παραλυτικός, ἐξ ἀμαρτιῶν ἐνόσει, καθὼς ἐκεῖ διείληπται· διὸ καὶ πρὸς ἐκεῖνον εἶρηκεν, ἀφέωντά σοι⁷⁾ αἱ ἀμαρ-⁷⁾ Matth. 9, 2. τία σου. διὰ τῶν τοιούτων δὲ παραγγέλλει πᾶσι, τοῖς μὲν μήπω νοσήσασι, φοβεῖσθαι, μὴ νοσήσασι, καὶ διορθοῦσθαι· τοῖς δὲ ἤδη νοσήσασι, φοβεῖσθαι, μὴ νοσήσασιν χεῖρον, καὶ ἀσφαλίζεσθαι πρὸς τὸ μέλλον.

Quisque ergo nostrum, si iam aegrotavit, dicat apud sese, Ecce sanus factus es, non pecces deinceps, ne quid deterius tibi contingat. Quod si nondum morbo detentus est, apostolicum oraculum apud se decantet, Bonitas Dei ad poenitentiam te inuitat, sed iuxta duritiam tuam et cor impoenitens, iram tibi recondis. Non solum autem corporis membra adstringens suam ostendit diuinitatem, sed etiam dicens, Non pecces deinceps: liquidem omnia se nosse significauit, quantumuis etiam arcana.

Verf. 15. *Abiit — sanum.* Abiit et nuntiavit: non tanquam iniquus, ut proderet, sed tanquam gratus, ut benefactorem diuulgaret: nam beneficium ac minae sufficiebant, ut eum in officio continerent: nec his tantum alligatus erat, verum etiam timebat, ne quid deterius pateretur. Praesertim quod si eum prodere voluisset, nequaquam dixisset, quod Iesus esset, qui se sanasset: sed quod Iesus esset, qui dixisset ei, Tolle grabbatum tuum et ambula. Ipse ergo, quia crimen incurrere se putabat, si tacuisset, beneficium praedicauit. Gratus itaque ac libere loquens censendus est hic homo, omnique carens accusatione.

Verf. 16. *Ac — Sabbatho.* Quantum ad id, quod apparebat, propter hoc: quantum vero ad id, quod occultum erat, propter inuidiam.

Verf. 17. *Iesus autem — operor.* Vtrinque seipsum Deo aequalem esse ostendit: et dicens Deum patrem suum, et dicens, se operari sicut illum:

Καὶ ἡμῶν οὖν ἕκαστος, εἰ μὲν ἤδη νεόσηκε, λεγέτω πρὸς ἑαυτὸν ἴδε ὑγιῆς γεγονας, μηκέτι ἀμάρτανε, ἵνα μὴ χεῖρόν τί σοι γένηται· εἰ δὲ ἔπω νεόσηκεν, ἐπαδέτω ἑαυτῶ τὸ ἀποσολικὸν λόγιον ὅτι τὸ⁸⁾ χρεῖσόν τῃ θεῷ εἰς μεταίτιαν σε⁹⁾ Rom. 2, 4. 2. ἄγει. κατὰ δὲ τὴν σκληρότητα σου καὶ ἀμετανόητον καρδίαν, θησαυρίζεις σεαυτῶ ὀργήν. οὐ μόνον δὲ τῷ σφίγγει τὸ σῶμα παρέσχεν αὐτῷ τῆς οἰκειᾶς θεότητος ἀπόδειξιν, ἀλλὰ καὶ τῷ εἶπεν μηκέτι ἀμάρτανε. καὶ γὰρ ἐδήλωσεν, ὅτι πάντα εἶδε, καὶ τὰ ἀπόρρητα.

Verf. 15. Ἀπῆλθεν — ὑγιῆ. Ἀπῆλθε καὶ ἀνήγγειλεν, οὐχ ὡς ἀγνώμων, ἵνα προδώσει, ἀλλ' ὡς εὐγνώμων, ἵνα ἀνακηρύξῃ τὸν εὐεργέτην. ἱκανὴ γὰρ καὶ ἡ εὐεργεσία καὶ ἡ ἀπειλή ἐπισχεῖν αὐτόν. καὶ οὐ μόνον ἠδέθη αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ ἐφοβήθη, μήτι χεῖρον πάθη, μεγίστην λαβῶν ἀπόδειξιν τῆς τοῦ εὐεργέτου δυνάμεως. ἄλλως τε καὶ, εἰ προδοῦναι τοῦτον ἐβέλετο, οὐκ ἂν εἶπεν ὅτι ἰησοῦς ἐσιν ὁ ποιήσας με ὑγιῆ· ἀλλ' ὅτι ἰησοῦς ἐσιν, ὁ εἰπὼν μοι, ἄρον τὸν κράββατόν σου καὶ περιπάτη. οἱ γὰρ Ἰουδαῖοι μαθεῖν ἐζήτουν, ἔτις ἐποίησεν αὐτὸν ὑγιῆ, ἀλλὰ τίς ὁ εἰπὼν αὐτῷ, ἄρον τὸν κράββατόν σου καὶ περιπάτη. οὗτος δὲ, τὰ δοκοῦν ἔγκλημα σιγήσας, τὴν εὐεργεσίαν ἐδημοσίευσεν. εὐγνώμων οὖν, καὶ πεπαρρησιασμένος ὁ ἄνθρωπος οὗτος, καὶ μέμψεως ἀπάσης ἐκτός.

Verf. 16. Καὶ — σαββάτω. Τῷ φαινομένῳ μὲν, δια τούτο τῷ κεκρυμμένῳ δὲ, δια τὸν Φθόνον.

Verf. 17. Ὁ δὲ ἰησοῦς — ἐργάζομαι. Ἐδέξεν⁸⁾ ἑαυτὸν ἴσον τῷ θεῷ ἐκατέρωθεν, ἀπὸ τοῦ εἶπεν, πατέρα ἴδιον τὸν θεόν, καὶ ἀπὸ
 M 2 τοῦ

⁸⁾ αὐτόν. Α.

illum: ne deinceps tanquam puro homini auscultarent ei, sed tanquam Deo. Itaque, quod dicitur, Ad hoc usque temporis, continuitatem operationis significat.

Quum autem duplex intelligatur Dei operatio: vna siquidem significat naturarum ab exordio creationem, altera autem post illam, gubernationem ac prouidentiam, earumque conseruationem. Primo quidem significato, cessauit die septimo ab omnibus operibus suis: secundo vero semper operatur, creaturam gubernans, prouidens ac conseruans illam. Nec vetat vlla lex legislatorem semper operari creaturarum suarum salutem.

Obserua autem, quod de Sabbathi solutione variis locis accusatus, interdum quidem tanquam Deus respondet, prout nunc: quandoque vero, tanquam homo: volebat namque, vt crederetur vtrumque, puta et sua diuinitas et incarnatio.

† † Sancti Maximi: Deus cum semel, vt ipse nouit, rerum conditarum rationes et naturas ferum in vniuersum constituisset, adhuc operatur, non tantum istarum rerum perdurationem, sed et efficacem creationem et propagationem partium, quae ista praedicta sunt facultate. In materia enim, hoc est, in vniuersa rerum essentia, facultatem habent partes per partes ex ista materia factae, quarum generationem deus semper operatur. Praeterea etiam operatur partium ad totum conformationem, hoc est, coniunctionem omnium hominum, secundum vnā mentis ad bonum motionem, ad naturae rationem, vt fiat, sicut vna et eadem

9) πᾶντων, addit. A.

1) Haec vterque Codex in margine habet. Hentenius non agnoscit. Videretur autem plura huiusmodi scholia Maximi, propter difficultatem et obscuritatem in interpretatione praetermississe.

τοῦ εἰπεῖν, ἐργάζεσθαι, καθὼς ἐκεῖνος, ἵνα μηκέτι, ὡς ἀνθρώπῳ ψιλῷ, τούτῳ προσέχωσιν, ἀλλὰ καὶ ὡς θεῷ. τὸ μὲν οὖν ἕως ἄρτι, τὸ διηνεκὲς τῆς ἐργασίας δηλοῖ.

Διττῆς δὲ νοουμένης ἐπὶ θεῷ τῆς ἐργασίας ἢ μὲν γὰρ σημαίνει, τὴν κατ' ἀρχαῖς δημιουργίαν τῶν φύσεων ἢ δὲ, τὴν μετ' ἐκείνην οἰκονομίαν καὶ πρόνοιαν καὶ συντήρησιν αὐτῶν· κατὰ μὲν τὸ πρῶτον σημαίνον, κατέπαυσεν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἐβδόμῃ ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτῆ· κατὰ δὲ τὸ δεύτερον αἰεὶ ἐργάζεται, οἰκονομῶν τὴν κτίσιν καὶ προνοούμενος καὶ συνέχων αὐτήν, καὶ νόμος ἔδεικνυται καλύπει τὸν νομοθέτην ἐργάζεσθαι πάντοτε τὴν σωτηρίαν τῶν κτισμάτων αὐτοῦ.

Παρατήρησον δὲ, ὅτι διαφορῶς περὶ τῆς τῆς σαββάτου λύσεως ἐγκαλέμενος, ποτὲ μὲν, θεοπρεπῶς ἀπολογεῖται, καθάπερ καὶ νῦν· ποτὲ δὲ, ἀνθρωποπρεπῶς. ἐβέλετο γὰρ ἀμφοτέρω πιστεύεσθαι, καὶ τὴν θεότητα αὐτῆ, καὶ τὴν ἐνανθρωπήσιν.

[Τῆς ἀγίου¹) μαζήμου· τῆς μὲν πρῶτους τῶν γεγονότων λόγους ὁ θεός, καὶ τὰς καθόλου τῶν ὄντων ἕστας, ἀπαξ, ὡς οἶδε, συμπληρώσας, ἐτι ἐργάζεται, ἢ μόνον τὴν τούτων αὐτῶν πρὸς τὸ εἶναι συντήρησιν, ἀλλὰ καὶ τὴν κατ' ἐνέργειαν δημιουργίαν τῶν ἐν αὐτοῖς δυνάμει μερῶν. ἐν γὰρ τῇ ὕλῃ, τετέσι, τῇ καθόλου τῶν ὄντων ἕστας, δυνάμει ὑπάρχουσι κατὰ μέρος, ἐκ τῆς ὕλης²) γινόμενα μερικὰ, ὧν τὴν γένεσιν αἰεὶ ὁ θεός ἐργάζεται. ἐτι μὴν ἐργάζεται καὶ τὴν πρὸς τὰ καθόλου τῶν μερικῶν ἕξομοίωσιν, λέγω δὴ, τὴν πάντων ἀνθρώπων, κατὰ μίαν τῆς γνώμης ἐπὶ τὰ καλὰ κίνησιν, πρὸς τὸν λόγον τῆς φύσεως ἔνωσιν, ἵνα γένηται πάντων, ὡς περὶ μία καὶ ἡ αὐτὴ φύ-

M 3

¹) γενόμενα. A.

eadem natura, ita et vna sententia, consentiens et eodem directa, omnibus et deo et sibi inuicem iunctis, per diuinam prouidentiam.

Verf. 18. *Propter hoc — deo.* Dicens enim, Pater meus, legitimum se ostendebat: legitimus autem filius aequalis est patri, quoad substantiam et naturam.

Verf. 19. *Respondit — facientem.* Quia sublimia de seipso dicens persecutionem sustinebat, quod illi ad eorum, quae dicebantur, celsitudinem peruenire non possent, sed tanquam Deo contrarium eum persequerentur, condescendit imbecillitati mentis illorum, et humilia dispensatiue de se loquitur, vt per haec facile susciperentur: deinde rursus ad sublimia sermonem reducit, et iterum hunc ad humilia demittit: rursusque ad id, quod sublimius est, denuo ad id, quod humilior: et ita per sublimia simul et humilia verba, tum aequalitatem demonstrantia, tum minoritatem demonstrare apparentia, suum texit sermonem, atque hunc iudicio dispensat, vt et qui mente sunt acutiores ac benigni, sumant a sublimibus intellectum conuenientem etiam de humilibus: et qui obtusiores sunt aut insulsi, ab humilibus consolationem accipiant, et quasi de homine haec intelligentes, non turbentur.

Veruntamen quanquam verba sint humilia, hoc etiam modo sub his excelsae occultantur sententiae: et verbis quidem causam tradere videtur aduersariis, sensibus vero nequaquam. Quid ergo nunc dicit? Non potest filius a se facere quicquam, nisi quid viderit patrem facientem: his quidem, qui sunt intellectu crassiores, potentiae minorationem prae se fert hic sermo, propter dictam dispensationem: subtilibus autem aequalitatem po-

εις, ἔγω καὶ γνώμη μία, σύμφωνός τε καὶ ταυτοκίνητος, θεῶ τε καὶ ἀλλήλοις συναφθέντων, διὰ τῆς προνοίας αὐτῆ.]

Verf. 18. Διὰ τοῦτο — θεῶ. Λέγων γάρ, ὅτι ὁ πατήρ μου, τὸ γνήσιον ἐπέφαιεν· ὁ δὲ γνήσιος υἱός, ἴσος τῷ πατρὶ κατ' οὐσίαν καὶ φύσιν.

Verf. 19. Ἀπεκρίνατο — ποιῶντα. Ἐπειδήπερ, ὑψηλὰ περὶ ἑαυτῆ λέγων, ἐδιώκετο, μὴ δυναμένων ἐκείνων ἐφικέσθαι τοῦ ὕψους τῶν λεγομένων, ἀλλ' ὡς ἀντίθεον αὐτὸν διακόντων, συγκαταβαίνει τῇ ἀδενείᾳ τῆς διανοίας αὐτῶν, καὶ ταπεινὰ φθέγγεται κατ' οἰκονομίαν, ἵνα εὐπαράδεκτος αὐτοῖς γένηται. εἶτα πάλιν ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ τὸν λόγον ἀνάγει, καὶ αὖθις ἐπὶ τὰ ταπεινὰ τῆτον κατάγει καὶ πάλιν ἐπὶ τὸ ὑψηλότερον, καὶ αὖθις ἐπὶ τὸ ταπεινότερον· καὶ ἔγω δι' ὑψηλῶν ὁμοῦ καὶ ταπεινῶν ῥημάτων, τῶν μὲν ἰσότητά ἐμφαινόντων, τῶν δὲ ἐλάττωσιν ἐμφαίνειν δοκούντων, ὑφαίνει τὸν λόγον αὐτοῦ, καὶ οἰκονομῆ τοῦτον ἐν³⁾ κρίσει, ὥστε τοὺς μὲν ὀξύτερος τὴν διάνοιαν καὶ εὐγνώμονας, ἀπὸ τῶν ὑψηλῶν, καὶ περὶ τῶν ταπεινῶν τὴν προσήκουσαν ἔννοιαν λαμβάνειν· τοὺς δὲ ἀμβλυτέρους καὶ ἀγνώμονας, ἀπὸ τῶν ταπεινῶν παραμυθεῖσθαι, καὶ ὡς περὶ ἀνδρώπου ταῦτα νοῶντας, μὴ ταράττεσθαι.

Πλὴν, εἰ καὶ ταπεινὰ τὰ ῥήματα, ἀλλὰ καὶ οὕτως ὑψηλὰ τὰ ὑποκεκρυμμένα⁴⁾ τούτοις νοήματα· καὶ ταῖς μὲν λέξεσι καθυφίησι· τοῖς δὲ νοήμασιν, ἔδαμῶς. τί οὖν φησι νῦν; ἔ δύναται ὁ υἱὸς ποιεῖν ἄθ' ἑαυτοῦ ἔδεν, εἰάν μήτι βλέπη τὸν πατέρα ποιῶντα. τοῖς μὲν παχύτερον νοοῦσιν, ἐλάττωσιν δυνάμεως ὁ λόγος προφαίνει, διὰ τὴν ῥηθεῖσαν οἰκονομίαν· τοῖς δὲ λεπτότερον, ἰσότη-

M 4

τα

³⁾ i. e. εὐλόγως.

⁴⁾ ἀποκεκρυμμένα. B.

tius et identitatem, propter veritatem. Non potest enim, non ob potentiae defectum, sed propter inseparabilitatem: nam impossibile est, filium quicquam facere, quod non facit pater: quia non est alia filio potentia ab ea, quae patris est, sed eadem: quod si eadem est, aequalis certe filius est patri.

Ait autem Gregorius Theologus, quod eandem rerum formas intelligentes praebet pater, filius vero perficit, non tanquam servus aut insipiens, sed tanquam dominus ac prudens, et ut magis proprie dicatur, modo paterno, siue iuxta patris dominum ac scientiam.

Propter praedicta ergo dictum est, Non potest filius a se facere quicquam, nisi quid viderit patrem facientem. Quod si non propter haec, quomodo potentia non potest? aut quomodo sapientiae est opus praeceptore? quomodo etiam omnia per ipsum facta sunt? siue quo pacto etiam hominibus non erit imbecillior, qui multa a seipsis faciunt? Nam et virtutem a nobisipsis eligimus et vitium. Multa quoque variis ex locis consequentur absurda.

De praedicto sane verbo subtilius disputavit Gregorius Theologus sexto secundi libri capite.

Verf. 19. *Quaecunque — facit.* Rursum ab humilibus transit ad sublimia, ut praedictum est: nam si quaecunque ille fecerit, haec filius

2) ἀνεγχείρητον. B. Vtrumque dici potest. Sed ἀνεγχείρητον est, quod quis non suscipiat, quod aliqua de causa non euentum habeat aut factu indignum sit: ἀνεγχώρητον, quod fieri non possit. Redit ergo fere eodem. Sed probō ἀνεγχώρητον, propter proximum ἀνένδεκτον. Ita quoque Hentenius videtur reperisse. Sed male reddidit in-

τα μᾶλλον καὶ ταυτότητα, διὰ τὴν ἀλήθειαν. οὐ δύναται γὰρ, ἔ κατ' ἔλλειψιν δυνάμεως, ἀλλὰ κατὰ τὸ⁵⁾ ἀνεγχώρητον ἀνένδεκτον γὰρ ποιῆν τι τὸν υἱόν, ὧν ἔ ποιῆ ὁ πατήρ, διότι ἔκ' ἔσι τῷ υἱῷ δύναμις ἰδία παρὰ τὴν τῆ πατρὸς, ἀλλ' ἢ αὐτῇ· εἰ δὲ ἢ αὐτῇ, ἴσος ἄρα ὁ υἱὸς τῷ πατρί.

Φησὶ δὲ ὁ Θεολόγος⁶⁾ γρηγόριος, ὅτι τῶν αὐτῶν πραγμάτων τρεῖς τύπους ἐνσημαίνεται· μὲν ὁ πατήρ, ἐπιτελεῖ δὲ ὁ υἱός, ἔ δελικῶς, ἔ δὲ ἀμαθῶς, ἀλλ' ἐπισημονικῶς τε καὶ δεσποτικῶς, καὶ οἰκειότερον εἶπεν, πνευματικῶς, ἦτοι κατὰ τὴν τῆ πατρὸς ἐπισήμην καὶ δεσποτείαν.

Διὰ τὰ ρηθέντα ἐν εἰρηται, τὸ ἔ δύναται ὁ υἱὸς ποιῆν ἀφ' ἑαυτῆ ἔδεν, ἐὰν μή τι βλέπη τὸν πατέρα ποιόντα. εἰ γὰρ μὴ διὰ ταῦτα, πῶς ἢ δύναμις ἔ δύναται, ἢ πῶς ἢ σοφία δεῖται διδασκάλου, ἢ πῶς πάντα δι' αὐτῆ ἐγένετο, ἢ πῶς ἔ καὶ τῶν ἀνθρώπων ἀδενέσερος ἔσαι, τῶν πολλὰ ποιόντων ἀφ' ἑαυτῶν; καὶ γὰρ καὶ ἀρετὴν ἀφ' ἑαυτῶν αἰρέμεθα, καὶ κακίαν, καὶ πολλὰ πολυλόθεν ἄτοπα ἐπακολοθήσει.

Περὶ μὲντοι τῆ δηλωθέντος ρητῆ λεπτομερέσερον διέλαβεν ὁ Θεολόγος γρηγόριος ἐν τῷ ἔκτω κεφαλαίῳ τῆ περὶ υἱῆ δευτέρη λόγῃ.

Verf. 19. Ἄ — ποιῆ. Ἀπὸ τῶν ταπεινῶν ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ μετέβη πάλιν, ὡς προδεδήλωται. εἰ γὰρ, ἂ ἂν ἐκεῖνος ποιῆ, ταῦτα καὶ ὁ υἱὸς

M 5

υἱὸς

separabilitatem. Minus enim probabile est, illum legisse ἀχώριστον. Ὅου ἐγχωρεῖ, fieri nequit, satis notum est. Ἀνεγχώρητος autem habet Gregor. Naz. p. 215. fin. quem locum fortasse in mente habuit Euthymius. Ibi sic: οὕτως ἀδύνατον καὶ ἀνεγχώρητον ποιῆν τι τὸν υἱόν, ὃ οὐ ποιῆ ὁ πατήρ. Supra ad Luc. 16, 26, est ἀνεπιχέριτος.

⁶⁾ Gregor. Naz. p. 216, init.

filius similiter facit, utique hic aequalis est illi. Praepositur autem non vulgari modo dictio similiter, sed ut discamus, quod cum aequali scientia et dominio facit, ut praedictum est.

Verf. 20. *Pater — facit.* Iterum a sublimibus ad humilia descendit: Diligit autem filium, non solum tanquam unigenitum, sed etiam tanquam eadem facientem, et nihil, quod pater nolit, operantem. Neque vero superius dictionem Viderit, de filio: neque hoc in loco dictionem Demonstrat, de patre, humano modo intelligere oportet, sed diuino et supernaturali. Neque enim filius videt, sicut discipulus, neque pater demonstrat, sicut praeceptor: sed hic quidem demonstrat, sicut mens, quae formas earundem rerum intelligendas praebet: ille autem videt, sicut sermo, qui ea, quae ad intelligendum data sunt, perficit: et ita eis communes sunt omnes diuinae res et causae.

Verf. 20. *Et — admiremini.* Nam quia paralytici membra confirmauerat, magnum quidem erat, quod factum erat: sed etiam mortuum excitaturus erat, et ideo ait, quod etiam maiora his demonstrabit ei opera, ut vos amplius admiremini, et ad credendum adducamini.

Verf. 21. *Sicut — viuificat.* Ab humilibus rursus ascendit ad sublimia. Nam si, ut ille, ita et hic, quos vult, viuificat, aequalis utique potentiae filius est cum patre. Viuificare itaque sicut pater, potentiae docet aequalitatem: quod autem additur, Quos vult, autoritatis immutabilitatem. Verum si et potest, et autoritatem habet, quomodo non potest filius a se facere quicquam?

Non

υἱὸς ὁμοίως ποιῆι, ἴσος ἄρα ἕτος ἐκείνου. τὸ δὲ ὁμοίως πρόσκειται, ἔχ' ἀπλῶς, ἀλλ' ἵνα μάθωμεν, ὅτι μετὰ τῆς ἴσης ἐπισήμης καὶ δεσποτείας, ὡς προείρηται.

Verf. 20. Ὁ γὰρ πατήρ — ποιῆι. Πάλιν ἀπὸ τῶν ὑψηλῶν ἐπὶ τὰ ταπεινά μετεχώρησε. Φιλῆ δὲ τὸν υἱόν, ἔ μόνον, ὡς μονογενῆ, ἀλλὰ καὶ, ὡς τὰ αὐτὰ ποιῶντα, καὶ μηδὲν ἀθέλητον τῷ πατρὶ ἐργαζόμενον. ἔτε δὲ ἄνω, ἐπὶ τῷ υἱῷ, τὸ βλέπει, ἔτε ἐνταῦθα, ἐπὶ τῷ πατρὶ, τὸ δείκνυσιν, ἀνθρωπίνως χρῆ νοεῖν, ἀλλὰ θεοπρεπῶς καὶ ὑπερφυῶς. ἔτε γὰρ ὁ υἱὸς βλέπει, ὡς μαθητῆς, ἔτε ὁ πατήρ δείκνυσιν, ὡς διδάσκαλος, ἀλλ' ὁ μὲν δείκνυσιν, ὡς νῆς τῶν αὐτῶν πραγμάτων τὴς τύπους ἐνσημαινόμενος· ὁ δὲ βλέπει, ὡς λόγος, ἐπιτελῶν τὰ ἐνσημανθέντα, καὶ οὕτως κοινὰ τούτοις πάντα τὰ θεοπρεπῆ πράγματα.

Verf. 20. Καὶ — θαυμάζετε. Ἐπειδὴ παράλυτον ἔσφιγγε, καὶ ἦν μέγα τὸ γεγονός, ἔμελλε δὲ καὶ νεκρὸν ἐγείρειν, διὰ τῆτο εἶπεν, ὅτι καὶ μείζονα τούτων δείξει αὐτῷ ἔργα, ἵνα ὑμεῖς θαυμάζετε μείζον, καὶ οὕτως ἐναχθῆτε⁷⁾ πρὸς τὸ πιστεύειν.

Verf. 21. Ὡσπερ — ζωοποιῆι. Ἀπὸ τῶν ταπεινῶν μετῆλθεν αὐθις ἐπὶ τὰ ὑψηλά. εἰ γὰρ, ὡσπερ ἐκεῖνος, ἔτω καὶ οὗτος, ἔς θέλει, ζωοποιῆι, ἰσοδύναμος ἄρα ὁ υἱὸς τῷ πατρὶ. τὸ μὲν ἔν, ὡσπερ ὁ πατήρ ζωοποιεῖν, τῆς δυνάμεως διδάσκει τὴν ἰσότητά· τὸ δὲ, ἔς θέλει, τῆς ἐξουσίας τὴν ἀπαραλλαξίαν. ἐπεὶ δὲ καὶ δύναται, καὶ ἐξουσίαν ἔχει, πῶς ἔ δύναται ὁ υἱὸς ποιῆειν ἀφ' ἑαυτῷ ἔδεν; ἔ δύναται ἔν χωρὶς τῷ πατρὶ, διὰ τῆ

7) ἀναχθῆτε. A. Vtrumque probum. Ex Hentennio nihil licet colligere.

Non potest ergo sine patre, quia vna et eadem est ipsis potentia et voluntas.

Verf. 22. *Neque* — v. 23. *patrem*. A sublimibus iterum descendit ad humilia. Et hic ergo verbum Dedit, intelligendum est prout Deum decet: talia enim, vt diximus, dispensatiue dicit: non solum curans ex hoc imbecillitatem Iudaeorum: verum etiam, vt causam videamus, et ne naturalem non esse filium suspicemur, neque in Sabellii morbum decidamus, qui eundem esse patrem et filium ac spiritum sanctum intelligit, et vnicam esse sanctae trinitatis personam insane praedicat.

Quando vero dedit iudicium filio? De hoc, quando id fuerit, res est admodum occulta: et quanquam audenter respondere oporteat, quod simul vt hic genitus est: attamen quando hic genitus est? Quando pater genitus non est. Non potest siquidem, non potest, inquam, inueniri temporis, aut seculi alicuius intelligentia, qua ad extremum aliquod peruenire possimus, etiamsi maxime vrgeamus.

Iudicium autem omne dedit filio, vt timentes propter hoc, honorent eum, sicut honorant patrem. Et quum Omne dixit, significauit et iudicium puniendi et iudicium honorandi, quos voluerit. Nec tamen patrem iudicandi autoritate priuauit. Nam si omnia, quae habet pater, filii sunt, praeterquam genitum non esse, manifestum est, quod etiam omnia quae habet filius, patris sunt, praeterquam esse genitum. Iudicat ergo filius, approbante quidem patre, cooperante autem et spiritu sancto, veluti sane intelligimus in omnibus eius operibus.

Verum

2) ἀγέννητος γὰρ ὁ πατήρ.

διότι μία καὶ ἡ αὐτὴ τέτοις δυνάμεις τε καὶ βέ-
λησις.

Verf. 22. Οὐδὲ — v. 23. πατέρα. Ἀπὸ
τῶν ὑψηλῶν μετέστη πάλιν ἐπὶ τὰ ταπεινά. κῶν-
ταῦθα τοίνυν τὸ δέδωκε θεοπρεπῶς νεητέον. τὰ
τοιαῦτα γὰρ, καθὼς εἰρήκαμεν, οικονομικῶς λέ-
γει, ἢ μόνον ἐντεῦθεν θεραπεύων τὴν ἀδένειαν
τῶν ἰουδαίων, ἀλλὰ καὶ, ἵνα τὸν αἴτιον εἰδῶμεν,
καὶ μὴ ἀγέννητον εἶναι τὸν υἱὸν ὑπολάβωμεν, μὴ
εἰς τὴν σαβελλίου νόσον καταπέσωμεν, τὸν αὐ-
τὸν πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα νοῶντος,
καὶ ἐν πρόσωπον τὴν ἁγίαν τριάδα δογματίζοντος
ἀνοήτως.

Πότε δὲ τὴν κρίσιν δέδωκε τῷ υἱῷ; ὑπὲρ τὸ
πότε, ἢ ἀπόκρισις. εἰ δὲ χρεὶ τι καὶ τολμηρῶς
ἀποκριθῆναι, αἶμα τῶ τῆτον γεγεννηθῆαι. πότε
δὲ αὐτὸς γεγέννηται; ὅτε ὁ πατήρ ἔγεγέννηται,
ἐκ ἑσὶ γὰρ, ἐκ ἑσὶν εὐρεῖν ἐννοσίαν τινὰ χρόνου ἢ
αἰῶνος, καθ' ἣν ἐφικέσθαι τινὸς ἄκρου δυνηθεῖ-
μεν, εἰ καὶ ὅτι μάλιστα βιαζοίμεθα.

Τὴν κρίσιν δὲ πᾶσαν δέδωκε τῷ υἱῷ, ἵνα δια-
τῆστο φοβέμενοι, τιμῶσιν αὐτὸν, καθὼς τιμῶσι
τὸν πατέρα. πᾶσαν δὲ εἰπὼν, ἐδήλωσεν ἅμα τὴν
τε τῆ κολάζειν, καὶ τὴν τῆ τιμᾶν, ἕως ἂν ἐδέλῃ.
ἢ μὴν ἐξέβαλε τὸν πατέρα τῆς ἐξουσίας τῆ κρί-
νειν. εἰ γὰρ πάντα, ὅσα ἔχει ὁ πατήρ, τῆ υἱῆ
ἔσι, πλην ἀγεννησίας, ⁸⁾ προδήλον, ὅτι καὶ πάν-
τα, ὅσα ἔχει ὁ υἱός, τῆ πατρός ἔσι, πλην ⁹⁾
γεννήσεως. κρινεῖ τοίνυν ὁ υἱός, εὐδοκῆντος μὲν τῆ
πατρός, συνεργῆντος δὲ τῆ ἁγίου πνεύματος,
ὡσπερ ἄρα νοοῦμεν καὶ ἐπὶ πάντων αὐτοῦ τῶν
ἔργων.

Χρη

8) γεννητός γὰρ ὁ υἱός.

Verum scire oportet, quod dictiones sic, sicut et similes, in increata quidem trinitate aequalitatem significant, in creatis vero saepius etiam similitudinem, ac partialem quandam assimilationem. Quare autem dedit iudicium filio? Quia hic hominem formauit, perditumque reformauit, ac salutaria dedit praecepta: et ut, qui homo factus est, homines iudicaret: non solum, tanquam Deus, qui hominum nouit naturam, verum etiam, ut homo, qui in ea forma tentatus est. Et quare filius formauit hominem? Quia ipse est sapientia, verbum et potentia patris. Et quare filius et non pater, nec spiritus sanctus humanitatem assumpsit? Quia oportebat, ut qui in supernis filius erat, maneret etiam in infernis filius, ne duo essent filii: et quia oportebat etiam creatorem renouare contractam suam creaturam: et quia opus erat, ut rationale per rationem siue verbum liberaretur ab irrationalitatis affectionibus: et quia decebat per immutabilem patris imaginem, eum, qui ad Dei imaginem factus fuerat, eamque mutauerat, ad pristinam reparari dignitatem, ut ita conuenienti modo omnia fierent.

Verum si eum honorauerimus, sicut honoramus et patrem, omnino etiam patrem hunc appellabimus? Nequaquam, sed filium eum scientes, patrem non appellabimus, ne proprietates confundamus: honorabimus tamen, sicut patrem: nam de honore sermo est, non de appellatione. Abusiue vero et hunc patrem vocamus, tanquam creatorem et procuratorem ac magistrum nostrum.

Vidisti sapientissimam et admirabilem contexturam sublimium humiliumque verborum: ut et de

¹) καί, interponit. A.

²) τιμῶμεν. B.

Χρηθὲ γινώσκειν, ὅτι τὸ ὡσπερ, καὶ τὸ καθ' αὐτὸς, καὶ τὰ τοιαῦτα, ἐπὶ μὲν τῆς ἀκτίσου τριάδος, τὴν ἰσότητά δηλοῦσιν· ἐπὶ δὲ τῶν κτιστῶν πολλακίς, καὶ εἰκασίαν, καὶ ὁμοιότητά τινα μερικὴν. διατί δὲ¹⁾ τὴν κρίσιν δέδωκε τῷ υἱῷ; διότι ἔτος τὸν ἄνθρωπον ἐπλασε, καὶ φθαρέντα ἀνέπλασε, καὶ τὰς σωτηρίους ἐντολάς ἔδωκε, καὶ ἵνα ὁ ἐνανθρωπήσας, κρίνη τὸς ἀνθρώπους, μὴ μόνον, ὡς θεός, εἰδὼς τὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ, ὡς ἄνθρωπος, πεπειραμένος αὐτῆς. καὶ διατί ἐπλασεν ὁ υἱὸς τὸν ἄνθρωπον; διότι οὗτός ἐστι σοφία καὶ λόγος καὶ δύναμις τῶ πατρὸς. καὶ διατί ὁ υἱὸς, ἀλλ' οὐχ ὁ πατήρ, ἢ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐνηθρώπησε; διότι ἔδει τὸν ἄνω υἱὸν, μένειν καὶ κάτω υἱόν, ἵνα μὴ δύο εἶεν υἱοί, καὶ διότι ἔδει τὸν δημιουργόν, ἀνακαινίσαι τὸ συντριβέν αὐτῆ δημιουργημα, καὶ διότι ἔδει τὸν λογικόν, διαί τῶ λόγου ἐλευθερωθῆναι τῆς ἀλογίας τῶν παθῶν, καὶ διότι πρέπον ἦν διαί τῆς ἀπαρ-αλλάκτου εἰκόνοσ τῶ πατρὸς, τὸν κατ' εἰκόνα θεῶ πεπονημένον καὶ παραλλάξαντα αὐτῆν, εἰς τὸ πρότερον ἐπαναχθῆναι ἀξίωμα, καὶ οὕτω καταλλήλως πάντα γενέσθαι.

Εἰ ἔν τιμήσωμεν²⁾ αὐτόν, καθὼς τιμῶμεν τὸν πατέρα, πάντως καὶ πατέρα τῶτον προσ-αγορεύσωμεν;³⁾ ἔδαμῶσ. ἀλλ' υἱὸν αὐτόν εἰδότεσ, πατέρα μὲν ἐκ ὀνομάσωμεν, ἵνα μὴ συγχέωμεν τὰς ιδιότητάσ· ὡσ τὸν πατέρα δὲ τιμήσωμεν⁴⁾ περὶ γὰρ τιμῆσ ὁ λόγος, ἔ περὶ προσηγορίας. καταχρηστικῶσ δὲ, καὶ πατέρα τοῦτον καλοῦμεν, ὡσ ποιητῆν καὶ κηδεμόνα καὶ διδάσκαλον ἡμῶν.

Εἶδες τὴν σοφωτάτην καὶ θαυμασίαν πλοκήν τῶν ὑψηλῶν ἅμα καὶ ταπεινῶν ῥημάτων· ὡτε καὶ
 τῶν

³⁾ προσαγορεύσωμεν. Α.

⁴⁾ τιμήσωμεν. Α.

de his, quae tunc facta sunt, sermo facile suscipiatur, et his nullo sint impedimento ea, quae postmodum fient. Nisi enim sese demittens humilia dixisset, quare etiam sublimia attexuisset. Nam qui de se magna dicere debet, quum parua loquutus fuerit, pro excusatione habet dispensationem: siquidem dispensatorie hoc facit. Quem vero parua dicere conuenit, quam ob causam magna loquitur? non enim dispensationis hoc est, sed extremae arrogantiae. Quod si etiam minor erat filius, sicut Ariani nugabantur, quare aequalem patri honorem expetebat? nec tantum expetebat, verum etiam terrorem incutiebat, dicens:

Verf. 23. *Qui — illum.* Qui non honorat, modo quo superius dixit, hoc est, sicut patrem. Addidit autem, Qui misit illum, non sui minorationem significans, sed ora Iudaeorum obturans. Propter hoc etiam continue ad patrem refugit, ponens interim et suae naturae nobilitatem. Siue enim omnia secundum sui dignitatem loquutus fuisset, nequaquam suscepissent, existimantes, eum Deo esse contrarium, quum etiam ob pauca huiusmodi verba illum persequerentur, vellentque lapidare: siue omnia sese demittendo loquutus fuisset, habito illorum respectu, multi sane detrimentum inde suscepissent. Ideo, ut diximus, miscet ac temperat doctrinam. Ut enim facile reciperetur, non tantum excelsa loquebatur, quantum humilibus permiscebat. Itaque quum voces humiles reperimus, dispensatorias eas existimemus, vel etiam eius humanitati adaptemus, sicut et excelsas diuinitati.

Verf. 24.

τοῖς τότε γίνεσθαι τὸν λόγον εὐπαράδεκτον, καὶ τοὺς μετὰ τοῦτο μὴ βλάπτεσθαι. εἰ γὰρ μὴ διασυνγκατάβασιν τὰ ταπεινὰ ἔλεγε, διατί καὶ τὰ ὑψηλὰ προσέπλεκεν; ὁ μὲν γὰρ ὀφείλων μεγάλα περὶ ἑαυτοῦ λέγειν, ὅταν μικρὰ φθέγγηται, πρόφασιν ἔχει τὴν οἰκονομίαν· οἰκονομικῶς γὰρ τοῦτο ποιεῖ· ὁ δὲ μικρὰ λέγειν ὀφείλων, τίνος ἔνεκεν μεγάλα φθέγγεται; τοῦτο γὰρ οὐκ ἔστιν οἰκονομίας, ἀλλ' ἐσχάτης ἀλαζονείας. εἰ δὲ καὶ ἐλάττων ἦν ὁ υἱός, ὡς οἱ περὶ τὸν ἄρειον ἐλήρου, διατί τὴν ἴσιν τῷ πατρὶ τιμὴν ἀπῆται; καὶ οὐκ ἀπῆται μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐφόβει, λέγων.

Verf. 23. Ὁ — αὐτόν. Ὁ μὴ τιμῶν, ὡς ἔλεγεν ἀνωτέρω, ἤγουν, καθὼς τὸν πατέρα. τὸν πέμψαντα δὲ εἶπεν, οὐκ ἐλάττωσιν ἑαυτοῦ ἐμφάνων, ἀλλὰ τὰ σώματα τῶν ἰουδαίων ἐμφράττων. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ συνεχῶς ἐπὶ τὸν πατέρα καταφεύγει, τιθεὶς μεταξύ τὴν οἰκίαν εὐγένειαν. εἰ τε γὰρ πάντα πρὸς τὴν ἑαυτοῦ ἀξίαν ἐλάλει, οὐκ ἂν παρεδέξαντο, νομίζοντες ἀντίθεον, ὅπου^ς) γε καὶ ἀπὸ βραχέων τοιούτων ξημάτων ἐδίωξαν αὐτόν καὶ ἐλίθασαν· εἴτε πάντα συγκαταβατικῶς ἐφθέγγετο, ὑφορώμενος αὐτούς, πολλοὶ ἂν ἐβλάβησαν. διόπερ, ὡς εἰρήκαμεν, ἀναμίγνυσι καὶ κερᾶ τὴν διδασκαλίαν. πρὸς γὰρ τὸ εὐπαράδεκτον γενέσθαι αὐτὴν, οὐ τοσοῦτον τὰ ὑψηλὰ, ὅσον τὰ ταπεινὰ συνεβάλλετο. λοιπὸν οὖν, ὅταν εὐρίσκωμεν ταπεινάς Φωκᾶς, οἰκονομικῶς αὐτὰς λογιζόμεθα, ἢ καὶ τῇ ἀνδρωπότητι αὐτοῦ ταύτας προσάπτωμεν, ὡς περ καὶ τὰς ὑψηλὰς, τῇ θεότητι.

Verf. 24. *Amen — aeternam.* Rursum dispensatorie loquitur: Neque enim dixit, Et credit mihi, ne gloriari videretur. (†† Sed qui me misit, ne videatur a se ipso loqui, sed ab eo, qui ipsum misit, ut ita credant sermone eius, credentes per eum ei, qui ipsum misit. Vides, quam utile sit sublimibus dicere humiliter.)

Verf. 24. *Et — veniet.* (†† In condemnationem poenae. Qui enim credit sermone eius, profecto eum etiam obseruabit. Relinquitur ergo, ut, qui eum non obseruet, ei nec credat. Perhorrescamus ergo nos, qui praecepta dei non seruamus. Cum infidelibus enim collocabimur. Quaere vero etiam tertio capite istud: Qui in eum credit, non iudicatur.)

Verf. 24. *Sed — vitam.* (†† Mortem dicit non eam, quae hic est, sed quae ibi, id est, poenam. Sicut etiam vitam, fruitionem, quae ibi est. Transgressus enim ab incredulitate ad fidem, transiit reliquum etiam ab poena incredulorum ad fruitionem fidelium.)

Verf. 25. *Amen — uiuent.* (†† Cum superius dixisset: Quemadmodum pater suscitatur mortuos et uiuificat: ita et filius, quos uult, uiuificat: ne videretur gloriari,) promittit nunc, quod non

6) Hic et in proximis scholiis defectu laborat interpretatio Hentenii. Hunc defectum hic in textu Graeco his signis [] notauimus.

7) Ab ἀλλὰ ad finem scholii desunt apud Hentenium. Eorum vero loco legitur: *Non solum autem hic, sed in sequentibus quoque frequenter inuenimus, quo pacto et metu, et promissione, ut sibi credatur, admoneat.*

8) μὴ δόξῃ αὐτοῦ. A.

9) ταπεινόν. B.

Verf. 24. Ἀμήν — αἰώνιον. Πάλιν οικονομικῶς φησιν. οὐκ εἶπε γάρ, καὶ πισύων ἐμοί, ἵνα μὴ δόξη κομπάζειν.⁶⁾ [ἀλλὰ⁷⁾ τῷ πέμφαντί με, ἵνα⁸⁾ δόξη μὴ ἀφ' ἑαυτῆ λέγειν, ἀλλ' ἀπὸ τῆ πέμφαντος αὐτὸν, καὶ οὕτω πισεύσωσι τῷ λόγῳ αὐτοῦ, ὡς δὲ αὐτοῦ τῷ πέμφαντί αὐτὸν πισύοντες. ὅραῖς, πῶς τὸ⁹⁾ ταπεινὰ λέγειν, λυσιτελεῖ τοῖς ὑψηλοῖς.

Verf. 24. Καὶ — ἔρχεται. Εἰς¹⁾ κατάκρισιν κολάσεως. ὁ γάρ πισύων τῷ λόγῳ αὐτοῦ, πάντως καὶ τηρεῖ αὐτὸν. λοιπὸν οὖν, ὁ μὴ τηρῶν αὐτὸν, ἔ πισύει αὐτῷ. Φριζῶμεν οἱ μὴ φυλάσσοντες τὰς ἐντολάς τοῦ θεοῦ. μετὰ τῶν ἀπίστων γάρ τετάγμεθα. ζήτησον δὲ καὶ ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ τὸ, ὅ²⁾ πισύων εἰς αὐτὸν, ἔ κρίνεται. 10. 3. 18.

Verf. 24. Ἀλλὰ — ζῶν. Θάνατον, ἔ³⁾ τὸν²⁾ ἐνταῦθά φησιν, ἀλλὰ τὸν ἐκεῖ, τουτέστι τὴν κόλασιν ὡσπερ καὶ ζῶν, τὴν ἀπόλαυσιν τὴν ἐκεῖ. μεταβαῖς γάρ ἀπὸ τῆς ἀπιστίας εἰς τὴν πίσιν, μεταβέβηκε λοιπὸν καὶ ἀπὸ τῆς κολάσεως τῶν ἀπίστων ἐπὶ τὴν ἀπόλαυσιν τῶν πισῶν.

Verf. 25. Ἀμήν — ζήσονται. Εἰπὼν ἀνωτέρω, ὅτι ὡσπερ⁴⁾ ὁ πατὴρ ἐγείρει τὸς νεκροὺς⁵⁾ καὶ ζωοποιεῖ, ἔτω καὶ ὁ υἱὸς, ἔς θέλει, ζωοποιεῖ. ἵνα μὴ δόξη κομπάζειν,³⁾ ἐπαγγέλλεται νῦν

N 2

οὐκ

¹⁾ Hoc toto scholio caret Hentenius. Eius loco autem subiiciuntur haec: Non condemnabitur in iudicio, nec punietur. Non negat autem, quin morituri sint credentes, sed de morte loquitur perpetua, similiter et de vita aeterna.

²⁾ Etiam hoc scholio caret Hentenius.

³⁾ Hic rursus incipit conuenire Hentenius. Scriba ergo eius saltum fecerat ab κομπάζειν ad κομπάζειν, deinde vero, errore animaduerso, alia interposuit.

non longo post tempore viuificaturus sit mortuos, sermonemque opere comprobaturus. Ad Samaritanam quoque dicens similiter, Venit tempus, siue hora, pari modo addidit, Et nunc est, significans futurae rei propinquitatem.

Mortui autem audituri sunt vocem eius: quomodo? Simulac ipse voluerit, conuersa cuiusque anima ad proprium corpus, mortui qui audierint, vitam rursus in mundo uiuent. Hic ergo, ubi dixit excelsa, seipsum Dei filium vocando, rursus sermonem obscurat, attexens humilia.

Verf. 26. *Sicut — semetipso.* Verbum dedit, humile est et dispensatorium. Habet autem vitam in semetipso, hoc est, ad modum fontis scaturire facit vitam.

Verf. 27. *Et — faciendi.* Iudicium eorum, quae ab unoquoque in vita perfecta sunt. Frequenter autem repetit iudicium, magis eos exterrens, ut paulatim iudicem hunc esse credentes, ad eum accurrant, mansuetum sibi iudicem inde parantes.

Verf. 27. *Quia — v. 28. hoc.* Quia homo est, qui iudicium sumsit hominum, et praedicta de se ipso docuit, quae magna et non tantum supra hominem sunt, sed supra angelos quoque, et ad solum Deum pertinent, nolite mirari: praedictum est enim, quod etiam filius Dei sit: Non ergo offendi oportet: nam quae odiosa appa-

4) Pro, *Et diximus ibi causam*, alia habet interpretes.

5) Euthymius ergo sequitur distinctionem Chryso-
stomi, qui contra Paulum Samosatenum disputat.
Vide Chrysof. T. VIII. p. 230. A. Huc spectat
etiam scholium, quod ex Codice Vindobonensi
edidit

οὐκ εἰς μακρὰν ζωοποιῆσαι νεκρούς, καὶ τὸν λόγον ἔργῳ πιστώσασθαι. καὶ ἐπὶ τῆς σαμαρείτιδος δὲ ὁμοίως εἰρηκῶς, ὅτι²⁾ ἔρχεται ὦρα, προσέθη- x) Io. 4. 23. κεν, ὅτι καὶ νῦν ἐστὶ. καὶ⁴⁾ εἰρήκαμεν ἐκεῖ τὴν αἰτίαν.

Οἱ νεκροὶ δὲ ἀκούσονται τῆς Φωνῆς αὐτοῦ, πῶς; ἅμα τῷ θελῆσαι αὐτὸν, τῆς ἐκάστου ψυχῆς ἐπιτραφείσης εἰς τὸ ἴδιον σῶμα· καὶ οἱ ἀκούσαντες νεκροὶ, ζήσονται πάλιν τὴν ἐν τῷ κόσμῳ ζωὴν. ὑψηλὰ οὖν εἰρηκῶς ἐνταῦθα, τῷ καλέσαι ἑαυτὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, πάλιν ἐπισκιάζει τὸν λόγον, προσπλέκων ταπεινά.

Verf. 26. Ὡσπερ — ἑαυτῶ. Τὸ ἔδωκε, ταπεινὸν καὶ οἰκονομικόν· ἔχει δὲ ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, ἀντὶ τοῦ πηγάζει.

Verf. 27. Καὶ — ποιεῖν. Κρίσιν, τὴν τῶν βεβιωμένων ἐκάστῳ. συνεχῶς δὲ τρέφει τὴν κρίσιν, ἐπὶ πλεόν ἐκφοβῶν αὐτούς, ἵνα κατὰ μικρὸν παιδόμενοι, τῆτον εἶναι κριτὴν, προσδράμωσιν αὐτῷ, κατασκευάζοντες ἐντεῦθεν ἡμερον ἑαυτοῖς τὸν δικαστήν.

Verf. 27. Ὅτι — v. 28. τῆτο. Διότι⁵⁾ δὲ ἀνθρωπῶς ἐσιν, ὁ τὴν κρίσιν τῶν ἀνθρώπων λαβὼν, καὶ τὰ προῤῥηθέντα διδάξας περὶ ἑαυτοῦ, τὰ μεγάλα, καὶ μὴ μόνον ὑπὲρ ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ἀγγέλων, καὶ μόνου ὄντα Θεοῦ, μὴ θαυμάζετε τῆτο. προσέρηται γάρ, ὅτι καὶ υἱὸς Θεοῦ ἐστὶ, καὶ λοιπὸν ἐ χρεὶ σκανδαλιζοθαι.

N 3

ἀγάρ

edidit ad h. I. Birchius. Confer etiam Theophylast. p. 632. A. Cyrilli explicatio T. IV, p. 235. 236. ambigua est. Credo, illum data opera factum fecisse. Origenis, cuius ad hunc locum interpretatio intercidit, tamen T. IV. p. 359. et 360. ὅτι υἱὸς ἀνθρώπου ἐσιν ad superiora refert, quae vulgaris est distinctio.

apparent propter humanae naturae humilitatem, ea appareant tolerabilia propter diuinæ naturæ celsitudinem. Deinde aliam quoque de seipso proponit tremendam et arcanam potestatem.

Verf. 28. *Quia* — v. 29. *condemnationis.*
 Tempus dicit consummationis seculi et vniuersalis iudicii: eos autem, qui sunt in monumentis, dicit mortuos, quos simul omnes repente ac virtute arcana coaptabit, animabit, ac excitabit voce sua, sine iussu, quo tunc per archangelum clamabit, In iussu, inquit, in voce archangeli, et in tuba Dei.

Atqui non omnes sunt in monumentis, sed ab his, qui sunt in monumentis, etiam eos significauit, qui non sunt in monumentis, ab his videlicet, qui naturaliter sepulti sunt, eos etiam, qui naturaliter sepulti non sunt. Ex monumentis autem prodibunt, hi quidem in resurrectionem vitae aeternae, illi vero in resurrectionem condemnationis: isti ad fruitionem sempiternam, illi ad supplicium perpetuum. Alibi autem dixit, Et abibunt hi in supplicium aeternum, iusti vero in vitam aeternam.

Verf. 30. *Non possum* — *iudico.*
 Quemadmodum superius de operando dicebat, Non potest filius a se facere quicquam, nisi quid viderit patrem facientem: ita et nunc de iudicando ait, Non possum ego a meipso facere quicquam, sicut audio iudico: hoc est, non iudico a meipso, sed sicut audio a patre, vel sicut pater: quod etiam aequalitatem ad patrem ac indifferentiam innuit. Sicut enim in superioribus Videre, ita et hic Audire, intelligendum est dispensatorie,
 et

ἂ γὰρ Φορτικὰ Φαίνεται, διὰ τὸ ταπεινὸν τῆς ἀν-
 θρωπείας φύσεως, ταῦτα Φορητὰ Φαινέσθω, διὰ
 τὸ ὕψος τῆς Θείας. εἶτα προστίθῃσι περὶ ἑαυτῆ
 καὶ ἑτέραν Φοβεράν, καὶ ἀρρήτον δύναμιν.

Verf. 28. Ὅτι — v. 29. κρίσεως. Ὡσαν
 μὲν λέγει, τὸν καιρὸν τῆς συντελείας τῆς κόσμου,
 τὸν τῆς παγκοσμίου κρίσεως. ἐν τοῖς μνημείοις δέ,
 Φησι, τὸς νεκροὺς, ὅς ὁμῶ πάντας ἀθρόον καὶ
 ἀρρήτῳ δυνάμει συμπήξει, καὶ ψυχώσῃ, καὶ
 ἐξανασήσει ἢ Φωνῇ αὐτῆ, ἥτοι, τὸ κέλευσμα τὸ
 διὰ τῆ ἀρχαγγέλου τηλικαῦτα Φωνούμενον. ἐν
 κελύσματι, ^{γ)} γάρ Φησιν, ἐν Φωνῇ ἀρχαγγέ- ^{γ)} I Thef. 4, 16.
 λου, καὶ ἐν σάλπιγγι θεῶ.

Καὶ μὴν ὅ πάντες ἐν τοῖς μνημείοις εἰσὶν,
 ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἐν τοῖς μνημείοις [ἐδήλωσε ^{δ)}] καὶ
 τὸς ἐκ ἐν τοῖς μνημείοις,] ἀπὸ τῶν κατὰ φύσιν
 ταφέντων, καὶ τὸς μὴ κατὰ φύσιν ταφέντας. ἐκ
 τῶν μνημείων δὲ πορεύσονται, οἱ μὲν, εἰς ἀνά-
 στασιν ζωῆς αἰωνίου· οἱ δὲ, εἰς ἀνάστασιν κωτακρί-
 σεως· οἱ μὲν, εἰς τὸ ἀπολάυειν αἰεὶ· [οἱ δὲ, ^{ε)} εἰς
 τὸ κολάζεσθαι αἰεὶ.] ἀλλαχοῦ δὲ ἔλεγε· καὶ ^{ε)} ^{ε)} Matt. 25, 46.
 ἀπελεύσονται ἔτοι εἰς κόλασιν αἰώνιον· οἱ δὲ δι-
 καιοὶ, εἰς ζωὴν αἰώνιον.

Verf. 30. Ὅου δύναμαι — κρίνω. Ὡσπερ
 ἀνωτέρω περὶ τῆ ἐργάζεσθαι ἔλεγεν· ὅ ^{α)} δύναμαι ^{α)} Io. 5, 19.
 ὁ υἱὸς ποιεῖν ἄφ' ἑαυτῆ ὁδὲν, εἰάν μή τι βλέπη
 τὸν πατέρα ποιεῖντα· ἔτω καὶ νῦν περὶ τῆ κρί-
 νειν Φησὶν· ὅ δύναμαι ἐγὼ ποιεῖν ἀπ' ἑμαυτῆ οὐ-
 δέν. καθὼς ἀκούω, κρίνω, τρετέσιν, ὅ κρίνω ἀπ'
 ἑμαυτῆ, ἀλλὰ καθὼς ἀκούω παρὰ τῆ πατρός,
 ἤγουν, ὡς ὁ πατήρ, ὅπερ ὑποδηλοῖ τὸ πρὸς τὸν
 πατέρα ἴσον καὶ ἀπαραλλάκτον, ὡσπερ γὰρ
 ἀνω τὸ βλέπειν· ἔτω καὶ ταῦτα τὸ ἀκθεῖν νοητέ-

N 4

ον.

7) Includa, exciderunt. A.

et vt Deo conueniat. Siquidem neque videre ei opus est, neque audire, quum Deus nulla re indigeat.

Verf. 30. *Et — patris.* Iuste, inquit, iudico, quia non iudico secundum voluntatem meam, neque ego propriam habeo voluntatem, sed secundum patris voluntatem: nam illa etiam mea est: vna siquidem et eadem est patris et filii voluntas: si ergo pater iustus est iudex, et filius vtique iustus est iudex.

Oportet itaque in huiusmodi verbis, quae demissionem ac dispensationem significant, non ad ipsa tantum respicere, sed etiam ad causam ipsorum: in his enim causa est imbecillitas mentis audientium, et ne Deo contrarius videretur, sicut variis in locis diximus.

Verf. 31. *Si — verum.* Oportet eos, qui sacras legunt scripturas, intentionem loquentis habitumque audientis exquirere, tempora quoque ac loca aduertere, insuper idiomatica obseruare: nec simpliciter et vno modo cuncta aggredi, si legitimos sensus velint deprehendere, et non in nudis manere verbis, ac falli circa electiones. Siquidem propositus statim campus thesaurum habet copiosum: habet autem hunc multa obrutum obsecuritate. Quis enim repente turbari non posset audiens Christum dicentem, si ego testimonium perhibeo de me ipso, testimonium meum non est verum. Siquidem ipse dixit, Ego sum veritas: quod si veritas verum non loquitur, quisnam erit qui vera loquatur? Si quae de seipso testificatus est, vera non sunt, nobis omnino perit praedicationis

*) Hic addit A. τὸ ἐμόν. ἔδὲ γὰρ ἔχω θάλημα. Bis ergo idem scripsit.

εν' οικονομικῶς μὲν, θεοπρεπῶς δέ. εἰ γὰρ δεῖται
τῷ ἀκρίβειν. ἀνευθεὶς γὰρ ὁ θεός.

Verf. 30. Καὶ — πατρός. Κρίνω δι-
καίᾳ, φησι, διότι εἰ κρίνω κατὰ τὸ θέλημα τὸ
ἐμόν. οὐδὲ γὰρ ἔχω θέλημα⁸⁾ ἴδιον, ἀλλὰ κατὰ
τὸ τῷ πατρός. τῷτο γὰρ καὶ ἐμόν. ἐν γὰρ καὶ
τὸ αὐτὸ θέλημα πατρός καὶ υἱῶ. καὶ λοιπὸν, εἰ
ὁ πατήρ κριτῆς δίκαιος, καὶ ὁ υἱὸς ἄρα κριτῆς
δίκαιος.

Χρὴ τοίνυν ἐπὶ τῶν τοιούτων συγκαταβατι-
κῶν τε καὶ οικονομικῶν ῥημάτων, μὴ πρὸς αὐτὰ
βλέπειν μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν αἰτίαν, δι
ἣν ἐρρήθησαν. αἰτία γὰρ ἐπὶ τούτων, ἡ ἀδύναμις
τῆς διανοίας τῶν ἀκούοντων, καὶ τὸ μὴ δοκεῖν
αὐτὸν ἀντίθεον, ὡς διαφόρως εἰρήκαμεν.

Verf. 31. Ἐάν — ἀληθῆς. Χρὴ τοὺς
τὰς ἱεράς γραφάς ἀναγινώσκοντας, τὸν τε σκο-
πὸν τῷ λέγοντος, καὶ τὴν ἔξιν τῷ ἀκούοντος ἐξ-
ετάζειν, καὶ καιροῖς καὶ τόποις ἔσιν, ὅτε προσ-
έχειν, καὶ τὰ ἰδιώματα παρατηρεῖν, καὶ μὴ ἀπλῶς
καὶ καθ' ἓνα τρόπον ἐπιέναι πάντα, εἰ βέλονται
τὰ γνήσια νοήματα καταλαμβάνειν, καὶ μὴ ψι-
λοῖς τοῖς ῥήμασιν ἐναπομένειν, καὶ πλανᾶσθαι
κατὰ τοὺς αἰρετικούς. αὐτίκα γὰρ τὸ προκείμε-
νον χωρίον ἔχει μὲν πολὺν θησαυρὸν, ἔχει δὲ τῷ-
τον πολλῇ κατακεχωσμένον ἀσαφείᾳ. τίς γὰρ
οὐκ ἂν εὐθέως θορυβηθεῖη, ἀκρίβειαν τῷ χριστῷ λέ-
γοντος· εἰάν ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἐμαυτῷ, ἡ μαρ-
τυρία μου οὐκ ἔστιν ἀληθῆς. καὶ γὰρ αὐτὸς ἔλε-
γεν· ἐγὼ^{b)} εἰμι ἡ ἀλήθεια. καὶ εἰάν ἡ ἀλήθεια^{b)} 10. 14, 6.
οὐκ ἀληθεύῃ,⁹⁾ τίς ἀληθεύσει; εἰάν, αἱ περὶ
ἐαυτῷ μεμαρτύρηκεν, εἴκ εἰσὶν ἀληθεῖ, πάντως
οἴχεται ἡμῖν τὸ κεφάλαιον τῷ κηρύγματος. ἵνα

N 5

γὰρ

⁹⁾ ἀληθεύσει. A.

tionis summa. Nam, vt caetera finamus, quae sunt innumera et fidem contingentia: vbinam ponemus ea, quae paulo ante de seipso testificatus est, quod filius sit Dei, quod aequalis illi natura, potentia et voluntate: quod creator, quod viuificator, quod iudex aliaque similia?

Quid ergo dicendum est? Quod quia talia de seipso testificatus fuerat, cognouit Iudaeos habere in animo opponere se ei ac dicere, si tu testimonium perhibes de teipso, testimonium tuum non est verum. Nemo siquidem, qui de seipso fert testimonium, fide dignus est apud homines, propter suspicionem de nimio sui ipsius amore, ideo praeuenit ac dixit, quod illi dicturi erant, dicens, Si ego testimonium perhibeo de me ipso, testimonium meum non est verum, vt vobis apparet. Itaque testes adducit, etiam in hoc se demittens ad imbecillitatem illorum, et ex abundantia cautione silentium illis imponens.

Quod ergo ait, Testimonium meum non est verum, non quasi affirmando dixit, sed quod illi hoc dicere pararent. Quod autem haec ita se habeant, inde manifestum est. Quum enim in sequentibus loquutus fuisset dicens, Ego sum lux mundi: dicentibus pharisaeis, Tu de teipso testimonium perhibes, testimonium tuum non est verum, contradixit dicens, Etsi ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum verum est. Manifestum ergo est, quod illud, oppositionis illorum erat, hoc autem intellectus eius. Siquidem illi putabant, eum non esse fide dignum, qui de se ipso ferret testimonium, vtpote hominem: ipse vero ediuerso sese fide dignum dixit, tanquam Deum. Primum itaque dissoluit excogitatam ipsorum oppositionem, dicens id, quod ipsi dicere parabant, et ostendens, quod cogitationes

γὰρ εἰσώμεν τὰλλα, μυρία ὄντα, καὶ συνεκτι-
κὰ τῆς πίσεως, ποῦ θήσομεν, ἂν πρὸ βραχέος
ἐμαρτύρησε περὶ ἑαυτῆ· ὅτι υἱὸς ἐστὶ τῆ θεῆ, ὅτι
ἴσος αὐτῷ κατὰ φύσιν καὶ δύναμιν καὶ θελήσιν,
ὅτι δημιουργὸς, ὅτι ζωοποιὸς, ὅτι κριτὴς καὶ ὅσα
τοιαῦτα.

Τί οὖν ἐστὶν εἰπεῖν; ὅτι ἐπειδὴ τοιαῦτα περὶ
ἑαυτῆ μαρτυρήσας, ἔγνω τοὺς ἰουδαίους ἐνθυμη-
μένους ἀντιθεῖναι καὶ εἰπεῖν ὅτι¹⁾ ἐὰν σὺ μαρτυ-
ρεῖς περὶ²⁾ σεαυτῆ, ἡ μαρτυρία σου οὐκ ἐστὶν ἀλη-
θής. ἔδεις γὰρ, ἑαυτῷ μαρτυρῶν, ἀξιοπίστος ἐν
ἀνθρώποις, δι' ὑποψίαν φιλαυτίας· προέλαβε,
καὶ εἶπεν, ὃ ἐμελλόν εἰπεῖν ἐκεῖνοι, λέγων· ἐὰν
ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἑμαυτῆ, ἡ μαρτυρία μου οὐκ
ἐστὶν ἀληθής, ὡς ὑμῖν δοκεῖ καὶ λοιπὸν παράγει
πάρτυρας, συγκαταβαίνων κἀνταῦθα τῇ ἀθε-
νεῖα αὐτῶν, καὶ ἐκ περιουσίας ἐπισομίζων
αὐτούς.

Ὡσε τὸ ἡ μαρτυρία μου οὐκ ἐστὶν ἀληθής,
οὐχ ὡς ἀποφαινόμενος εἶπεν, ἀλλ' ὡς ἐκεῖνων
τῆτο εἰπεῖν ἐνθυμημένων. ὅτι δὲ ἀληθῆ ταῦτα,
δηλον ἐντεῦθεν. ἐπεὶ γὰρ προῖων ἐλάλησε λέγων·
ἐγὼ εἰμι^{c)} τὸ φῶς τῆ κόσμου καὶ τὰ ἐξῆς· εἰπόν- c) Io. 8, 12.
των τῶν Φαρισαίων, σὺ^{d)} περὶ σεαυτῆ μαρτυρεῖς· d) Io. 8, 13.
ἡ μαρτυρία σου οὐκ ἐστὶν ἀληθής· ἀντέπε, κἀν^{e)} e) Io. 8, 14.
ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἑμαυτῆ, ἀληθής ἐστὶν ἡ μαρ-
τυρία μου. πρόδηλον οὖν, ὅτι ἐκεῖνο μὲν τῆς ἐκεῖ-
νων ἀντιθέσεως ἦν· τῆτο δὲ, τῆς τούτου γνώμης.
ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ᾤοντο, μὴ ἀξιοπίστον αὐτὸν εἶναι
περὶ ἑαυτῆ μαρτυρῶντα, ὡς ἀνθρώπον· οὗτος
δὲ τὲναντίον ἔλεγεν ἀξιοπίστον ἑαυτὸν, ὡς θεόν.
πρῶτον μὲν οὖν κατέλυσε τὴν μελετωμένην ἀντι-
θεσιν αὐτῶν, εἰπὼν, ὅπερ εἰπεῖν ἐνεθυμῶντο,
καὶ δείξας, ὅτι γινώσκει τὰς διανοίας αὐτῶν

¹⁾ Et id sane infra 8, 13. ei opponunt.

²⁾ περὶ ἑαυτοῦ. A.

tiones eorum cognosceret. Deinde etiam testes adducit manifestos, et quibus contradici nequeat: Iohannem, opera propria, ac patrem. Primum autem ponit debilius testimonium puta Iohannis.

Verf. 32. *Alius — me.* Scio hunc, inquit, quod apud omnes sit fide dignus, nempe propheta Dei, et a Deo accipiens, quae loquitur. Deinde, ne quis opponat dicens, Quid si ad gratiam testimonium perhibuit? hanc etiam tollit objectionem dicens:

Verf. 33. *Vos — veritati.* In primordiis euangelii sui post sermonem de Deo habitum, dixit euangelista, Miserunt Iudaei ab Ierosolymis sacerdotes et leuitas, vt interrogarent eum, Tu quis es? et caetera. Tunc ergo multa et magna testificatus est de Christo. Ideo nunc dicit, Vos misistis ad Iohannem, interrogantes eum: non autem misissetis, nisi eum fide dignum cognouissetis: testimonium ergo eius refellere non potestis.

Verf. 34. *Ego — accipio.* Hoc est, humano testimonio non indigeo, quum sim Deus. Et quomodo in testimonium adduxit Iohannem, qui homo erat? Primum quidem, quia testimonium eius non erat ipsius, sed Dei. Ait enim, Qui misit me ad baptizandum in aqua, ipse mihi dixit. Deinde et aliam ponit causam. Vide enim.

Verf. 34. *Sed — salui sitis.* Non quod humano, inquit, egeam testimonio, sed de Iohannis testimonio dispensatorie loquor: vt ei credentes, qui et est, et vobis apparet fide dignus, salui sitis.

εἶτα καὶ μάρτυρας παράγει σαφείς καὶ ἀναντιρ-
ρήτους τρεῖς, τὸν ἰωάννην, τὰ οἰκεία ἔργα, καὶ
τὸν πατέρα. πρῶτην δὲ τίθησι τὴν ἐλάττω μαρ-
τυρίαν, τὴν ἰωάννου.

Verf. 32. Ἄλλος — ἐμῶ. Οἶδα τὸτό,
Φησιν, διότι παρὰ πάντων ἔχει τὸ ἀξιόπιστον,
ὡς προφήτης θεῶ, καὶ ὑπὸ θεῶ ἐνηχέμενος, ἂ
φθέγγεται. εἶτα, ἵνα μὴ ἀντιθῆσει τις· τί οὖν,
εἰ πρὸς χάριν μεμαρτύρηκε; προαναερῆ καὶ ταύ-
την τὴν ἀντίθεσιν, λέγων·

Verf. 33. Ὑμεῖς — ἀληθεία. Ἐν προ-
ομιόις, μετὰ τὴν θεολογίαν, Φησὶν ὁ εὐαγγελι-
στὴς ὅτε³⁾ ἀπέπεσαν⁴⁾ οἱ ἰουδαῖοι ἐξ ἱεροσολύμων⁵⁾ Io. 1, 19.
ἱερεῖς καὶ λευίτας, ἵνα ἐρωτήσωσιν αὐτὸν, σὺ τίς
εἶ; καὶ τὰ ἐξῆς· τότε οὖν ἐμαρτύρησε περὶ τοῦ
χριστοῦ πολλά καὶ μεγάλα. διὰ τῆτο λέγει νῦν,
ὕμεις ἀπεσάλκατε πρὸς ἰωάννην ἐρωτῶντες· οὐκ
ἂν δὲ ἀπεσείλατε, εἰ μὴ ἀξιόπιστον αὐτὸν ἐγνω-
σκετε. λοιπὸν οὖν εἰ δύναδε παραγράψαθαι τὴν
μαρτυρίαν αὐτοῦ.

Verf. 34. Ἐγὼ — λαμβάνω. Τουτέστιν,
οὐκ ἀνθρωπίνης μαρτυρίας δέομα, θεὸς ἂν. καὶ
πῶς τὸν ἰωάννην μάρτυρα παράγεις, ἀνθρωπον
ὄντα; πρῶτα μὲν, διότι ἡ μαρτυρία αὐτοῦ, οὐκ
ἦν αὐτοῦ, ἀλλὰ τοῦ θεοῦ. εἶπε γὰρ, ὅτι ὁ⁶⁾ πέμ-⁷⁾ Io. 1, 33.
ψας με βαπτίζειν ἐν ὕδατι, ἐκεῖνός μοι εἶπεν.
εἶπειτα δὲ τίθησι καὶ ἄλλην αἰτίαν. ὅρα γάρ.

Verf. 34. Ἀλλὰ — σωθῆτε. Οὐκ ἀν-
θρωπίνης μαρτυρίας δέομαί, Φησιν, ἀλλὰ τὰ
περὶ τῆς μαρτυρίας τοῦ ἰωάννου λέγω οἰκονομικῶς,
ἵνα τῶ καὶ ὄντι, καὶ δοκῶντι ὑμῖν ἀξιόπιστῶ πει-
δόμενοι, σωθῆτε.

Verf. 35.

³⁾ ὅτι, R.

Verf. 35. *Ille — lucens.* Lucerna accensa a diuino spiritu, et lucens his, qui in tenebris erant peccati. Lucernam autem eum vocauit, tanquam obscuratum excellenti lumine solis iustitiae. Ipse siquidem de Christo dicebat, Illum oportet crescere, me autem minui.

Aliam quoque ob causam appellauit eum lucernam, quia videlicet non ex se doctrinae lucem habebat, sed ex gratia sancti spiritus. De hoc autem, vt opinor, praedixit per os Dauid, Paraui lucernam Christo meo.

Verf. 35. *Vos — eius.* Obiurgat hos, quod non vsque ad finem studiose illum obserauerint: voluistis, inquit, quodam tempore exultare in luce doctrinae illius, quando omnes vndique ad eum concurrebatis et postmodum refrixistis, quanquam haecenus illum admiramini: nisi enim refrixissetis, testimonio vtique illius credidissetis. Digni igitur estis, qui redarguamini, quod licet hunc fide dignum confiteamini, eius tamen testimonio non credideritis.

Verf. 36. *Ego — miserit.* Siquidem Iohannis testimonium poterat quispiam calumniari, tanquam ad gratiam factum: quanquam hoc vere dici non poterat aduersus virum, qui omni cum diligentia suo fungebatur munere, et apud omnes vehementer in admiratione habebatur: Verum opera omni suspitione libera, cunctorum ora contentiosa obturabant, puta paralytici confirmatio, caeteraque miracula: quum apud eos essent, qui curati erant, et plenam eis fidem faciebant. Opera, inquit, quae ego facio, testificantur de me, quod pater miserit me.

Verf. 35. Ἐκεῖνος — Φαίνων. Ὁ λύχνος, ὁ ἀνακαϊόμενος τῷ πυρὶ τῷ Θεοῦ πνεύματος, καὶ Φαίνων τοῖς ἐν τῷ σκότει τῆς ἀμαρτίας. λύχνον δὲ αὐτὸν ἐκάλεσεν, ὡς ἀμυρωθέντα τῷ ὑπερβάλλοντι φωτὶ τῷ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης. ἔφη γὰρ αὐτὸς περὶ τῷ Χριστῷ ὅτι ἐκεῖνον^{h)} δεῖ αὐξάνειν, ἐμὲ δὲ ἐλαττῆσαι.

Καὶ ἑτέρως δὲ λύχνον αὐτὸν ὠνόμασεν, ὡς μὴ οἶκασεν ἔχοντα τὸ φῶς τῆς διδασκαλίας, ἀλλ' ἐκ τῆς χάριτος τῷ ἁγίου πνεύματος. οἶμαι δὲ, περὶ τούτου προεῖπε διὰ τῷ Δαυίδ ὁ Θεός· ἤτοιμάσαⁱ⁾ λύχνον τῷ Χριστῷ μου.

i) Pl. 131, 17

Verf. 35. Ὑμεῖς — αὐτῷ. Καθάπτεται τέτων, ὡς μὴ μέχρι τέλους τηρησάντων αὐτῷ τὴν σπερδὴν. ἠθελήσατε γάρ, φησὶν, ἀγαλλιαθῆναι πρὸς καιρὸν τινα ἐν τῷ φωτὶ τῆς διδασκαλίας αὐτῷ, ὅτε πάντα χόρην πάντες πρὸς αὐτὸν συνετρέχετε· εἶτα ἐψυχράνθητε, εἰ καὶ μέχρι νῦν θαυμάζετε τῷτον. εἰ γὰρ μὴ ἐψυχράνθητε, πάντως ἂν ἐπιστεύσατε τῇ μαρτυρίᾳ αὐτοῦ· ἐλέγχωδε οὖν, τὸν αὐτὸν καὶ ἀξίόπισον ὁμολογῶντες, καὶ μὴ πισεύοντες τῇ μαρτυρίᾳ αὐτῷ.

Verf. 36. Ἐγὼ — ἀπέσαλκε. Τὴν μὲν γὰρ τῷ Ἰωάννου μαρτυρίαν ἠδύνατό τις διαβαλεῖν, ὡς πρὸς χάριν γεγεννημένην, καίτοι εἶδὲ τῷτο ἔξην εἰπεῖν κατ' ἀνδρὸς μετὰ πάσης ἀκριβοῦς φιλοσοφῶντος, καὶ σφόδρα θαυμαδέντος αὐτοῖς· τὰ δὲ ἔργα, πάσης ὑποψίας ἀπηλλαγμένα, πᾶν ἐμφράττει νόμα Φιλόνειον, ἠγουν⁴⁾ ἢ τοῦ παραλύτῃ σύσφιγγις, καὶ τὰ λοιπὰ θαύματα παρ' αὐτοῖς ὄντων δὴ τῶν θεραπευθέντων, καὶ πληροφορῶντων αὐτοῦς. αὐτῷ, φησὶν, τὰ ἔργα, ἃ ἐγὼ ποιῶ, μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ, ὅτι ὁ πατήρ με ἀπέσαλκεν.

Οὐκ

4) Malim οἶον, pro ἠγουν.

Non dixit autem, Testificantur, quod aequalis sim patri, sed, quod pater miserit me. Atqui et hoc, et illud testificabantur. Verum etsi maius erat, ut crederetur aequalis esse patri: minus tamen posuit, nempe id, quod tunc maxime intendebatur. Volebat namque primo credi, quod se Deus misisset: hoc enim credito, reliquum facilius erat ad credendum.

Sed quomodo opera testificabantur, quod Deus eum misisset? Testificabantur id, tanquam opera solius diuinæ virtutis. Siquidem, qui Deo contrarius esset, huiusmodi facere non poterat: nam licet miraculis contradicere impudenter attentabant, sicut vigesimo secundo iuxta Matthaeum capite scriptum est, dicentes, Hic non eiicit daemonia, nisi per Beelzebul principem daemoniorum: sed ibi citius os illis obstruitur, et vane nugari conuincuntur.

Verf. 37. *Et — me.* Vbi de ipso testimonium perhibuit? In sequentibus significabit, quod in scripturis: quanquam etiam, dum baptizaretur, testimonium de eo perhibuit, dicens, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacitum est. Et rursus, quum transformaretur. Sed quum baptizaretur, licet audierunt, dubitabant: quum autem transformaretur, ne audierunt quidem ipsi. Idcirco praetermissis huiusmodi testimoniis, ad scripturas eos transmittit, quas semper in manibus habebant, nec fas erat illis contradicere: sed hoc in progressu facit: nunc autem, ne expectant Dei testimonium a propria voce, et a propria persona dicentes, Neque vocem eius audiimus vnquam, neque speciem eius vidimus: confitetur, quod illi dicturi erant, confitendo
vero

⁊ ei, abest. A. mox idem habet π15ευ96γ.

Οὐκ εἶπε δὲ μαρτυρεῖ, ὅτι ἰσός εἰμι τῷ πα-
τρὶ, ἀλλ' ὅτι ὁ πατήρ με ἀπέσταλκε· καίτοι καὶ
τοῦτο καὶ κείνο ἐμαρτύρουν, ὅμως, εἰ^{γ)} καὶ μεί-
ζον ἦν τὸ πισευθῆναι, ὅτι ἰσός ἐστὶ τῷ πατρὶ, ἀλ-
λά γε τὸ ἥττον τέθεικεν, ὡς μάλιστα τῆνικαὺτος
σπεδαζόμενον. ἐβέλετο γὰρ πρῶτον πισευθῆναι,
ὅτι ὁ Θεὸς ἀπέσταλκεν αὐτόν. τότε γὰρ πισευθέν-
τος καὶ τὸ ἄλλο ῥαδίον ἦν.

Ἀλλὰ πῶς τὰ ἔργα ἐμαρτύρουν, ὅτι ὁ Θεὸς
αὐτόν ἀπέσταλκεν; ὡς μόνης ἔργα Θείας δυνάμε-
ως. τοιαῦτα γὰρ ἀντίθεος ποιεῖν οὐκ ἠδύνατο. εἰ
γὰρ καὶ τοῖς θαύμασιν ἀντειπεῖν ἀναισχύντως
ἐτόλμησαν, ὡς ἐν τῷ εἰκοστῷ δευτέρῳ κεφαλαίῳ
τοῦ κατὰ ματθαῖον ἰσόρηται, λέγοντες· οὗτος^{κ)} κ) *Matt. 12, 24.*
οὐκ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια, εἰ μὴ ἐν τῷ βεελζε-
βὲλ, ἄρχοντι τῶν δαιμονίων· ἀλλ' οὖν ταχέως
ἐπεσομιάθησαν ἐκεῖ, καὶ μάτην Φλυαρῶντες ἠλέ-
χθησαν.

Verf. 37. Καὶ — ἐμοῦ. Πού μεμαρτύ-
ρηκε περὶ αὐτοῦ, δηλώσει προϊῶν, ὅτι ἐν ταῖς
γραφαῖς, καὶ μὴν καὶ βαπτιζομένου μεμαρτύρη-
κε περὶ αὐτοῦ, λέγων· οὗτός^{λ)} ἐστὶν ὁ υἱός μου ὁ 1) *Matth. 3, 17.*
ἀγαπητός, ἐν ᾧ^{β)} εὐδόκησα· καὶ αὐθις μετα-
μορφωμένου. ἀλλὰ βαπτιζομένου μὲν, εἰ καὶ
ἤκουσαν, ἀμφέβαλλον· μεταμορφωμένου δὲ, εἰδὲ
ἤκουσαν αὐτοί. διὰ τοῦτο τὰς τοιαύτας μαρτυρί-
ας παραδραμῶν, πρὸς τὰς γραφὰς αὐτοῦ παρα-
πέμπει, τὰς ἐν χερσὶν οὖσας αἰεὶ, καὶ ἀναντιρρή-
τους. ἀλλὰ τοῦτο μὲν ποιεῖ προϊῶν. νῦν δὲ, ἵνα
μὴ ἀπαιτήσωσιν αὐτόν αὐτόφωνον καὶ αὐτοπρόσ-
ωπον μαρτυρίαν τῷ Θεῷ, λέγοντες· ὅτι ἔτε Φω-
νὴν αὐτῷ ἀκηκόαμεν πώποτε, ἔτε εἶδος αὐτοῦ
εἰδράκαμεν· συνομολογεῖ μὲν, ὁ ἐμελλον λέγειν
δικαί

γ) ηὐδόκησα. A.

vero, ad rectam eos doctrinam reducit: dans intelligendum, quod neque vox sit apud Deum, neque species: siquidem haec corporum sunt, Deus autem incorporeae est naturae, aut potius supra corpus et supra naturam.

Verf. 37. *Neque — vidistis.* Atqui multi vocem eius frequenter audiuerunt, et speciem eius viderunt, sicut in scripturis de diuersis scriptum est variis in locis. Sed vox illa et species fuit, non secundum Dei naturam, sed in hominis similitudine.

Verf. 38. *Et — vobis.* Et quid, inquit, dico de voce, quae propria ipsius vox esset, aut specie propriae ipsius personae, quum neque sermonem eius habeatis manentem in vobis, quem per legem ac prophetas loquutus est, et putatis, hunc vos habere manentem in vobis, et de ipso gloriamini. Deinde confirmat, quod dixit, hoc modo illud ostendens.

Verf. 38. *Quem enim — creditis.* Nam quum sermo, qui per legem datus est, ac prophetas clamet, quod pater filium suum miserit ad salutem vestram, et quod vos illi credere oporteat, vos autem huic, quem ille misit non creditis, omnino non auscultatis praedicto eius sermone: quum autem illi non auscultetis, non habetis eum, siue donum ipsius: auolauit enim a vobis. Verum, ne dicant, Si ergo vocem eius non auimus, quomodo ille testificatus est de te, ait:

Verf. 39. *Scrutamini scripturas.* Legales ac propheticas, inde enim est testimonium a patre. Vide autem, quod non dixerit, Legite, sed Scrutamini: illi siquidem legebant, at non scrutabantur,

διὰ δὲ τῆ συνομολογεῖν, εἰς φιλόσοφον αὐτοὺς ἀνάγει δόγμα, διδοὺς νοεῖν, ὅτι ἔτε Φωνὴ περὶ θεόν, ἔτε εἶδος. ταῦτα μὲν γὰρ σωμάτων εἰσὶν ὁ δὲ θεὸς ἀσώματος φύσις, μᾶλλον δὲ, ὑπερ-ασώματος καὶ ὑπερφυῆς.

Verf. 37. Ὅυτε — ἐωράκατε. Καὶ μὴν πολλοὶ πολλακίς καὶ Φωνὴν αὐτοῦ ἤκουσαν, καὶ εἶδος αὐτοῦ ἐωράκασιν, ὡς ἐν ταῖς γραφαῖς περὶ διαφορῶν διαφορῶς-ἰσέρηται. ἀλλὰ Φωνὴν καὶ εἶδος, ἔκατὰ φύσιν θεῶ, καθ' ὁμοίωσιν δὲ ἀνθρώπε.

Verf. 38. Καὶ — ὑμῖν. Καὶ τί λέγω, φησὶ, περὶ Φωνῆς αὐτοφώνου καὶ εἶδους αὐτοπροσώπου; ἀλλ' εἰδὲ τὸν λόγον αὐτοῦ εχετε μένοντα ἐν ὑμῖν, τὸν διὰ νόμου καὶ προφητῶν λαληθέντα, εἰ καὶ οἶεσθε, τῆτον ἔχειν μένοντα ἐν ὑμῖν, καὶ ἐπὶ τούτῳ σεμνύνεσθε. εἶτα κατασκευάζει, ὃ εἶρηκεν, ἀποδεικνύων αὐτό.

Verf. 38. Ὅτι ὄν — πιστεύετε. Ἐπεὶ γὰρ ὁ μὲν διὰ νόμου καὶ προφητῶν δοθεὶς⁷⁾ λόγος βοᾷ, ὅτι ὁ πατὴρ ἀπέστειλε τὸν υἱὸν αὐτῆ ἐπὶ σωτηρία ὑμῶν, καὶ ὅτι χρὴ ὑμᾶς τούτῳ πιστεῦεν ὑμεῖς δὲ, ὄν ἀπέστειλεν ἐκεῖνος, τούτῳ ἔπιστεύετε· πάντως οὐ προσέχετε τῷ δηλωθέντι λόγῳ αὐτῆ. μὴ προσέχοντες δὲ αὐτῷ, οὐκ εχετε αὐτόν, ἤγουν, τὴν χάριν αὐτῆ. ἀπέπτῃ γὰρ ἀφ' ὑμῶν. ἵνα δὲ μὴ εἴπωσιν, ὅτι καὶ εἰ μὴ Φωνὴν αὐτοῦ ἀκηκόαμεν, πῶς ἐμαρτύρησέ σοι, φησὶν.

Verf. 39. Ἐρευνᾶτε τὰς γραφάς. Τὰς νομικὰς καὶ προφητικὰς. ἐκεῖθεν γὰρ ἢ παρὰ τῆ πατρὸς⁸⁾ μαρτυρία· ὅρα δὲ, πῶς οὐκ εἶπεν ἀναγινώσκετε, ἀλλ' ἐρευνᾶτε. ἀνεγίνωσκον μὲν γὰρ,

Ο 2

οὐκ

⁷⁾ νόμος, pro λόγος. Α.

⁸⁾ σωτήρος, pro πατρός. Β.

tur, idcirco eos scrutari iubet: nam quum ea, quae de eo sunt, obscure scripta sint vtiliter et dispensatorie propter imbecillitatem progenitorum ipsorum, ne exciderent ad deorum multitudinem, iubet nunc eos fodere, vt ea quae alte in modum thesauri recondita sunt, possint inuenire.

Verf. 39. *Quia — habere.* Putatis habere, verum non habetis: quia superficietenus solum eas legentes, non inuenitis illum certum vitae aeternae fontem, qui est Christus. Quia ergo putatis in scripturis vitam aeternam habere, et propter dictam causam non habetis: scrutamini profunde, vt inuentam habeatis.

Verf. 39. *Et — me.* Testificantur, inquit, de me in persona patris, vtpote arcano modo a patre inspiratae his, qui eas scripserunt. Coniunctio Et, abundat, quod in Hebraico idiomate frequens est.

Verf. 40. *Et — habeatis.* Vitam videlicet sempiternam. Deinde, ne suspicarentur, quod amore gloriae talia diceret, ait.

Verf. 41. *Gloriam — accipio.* Non amans eam, aut ea indigens: neque enim sol lucernae lumine indiget. Verum quam ob causam haec dicebat? Vt omni modo ad fidem eos attraheret, per quam habituri essent vitam aeternam.

Verf. 42. *Sed — vobis.* Vos, inquit, tanquam Deum diligentes me repellitis, quod me ipsam faciam Deo aequalem: Sed mendacii arguimini: ego enim noui vos, quod Deum non diligatis. Quomodo? Quia de quo ille testimonium perhibet, et per Iohannem, et per opera, et per scriptu-

*) Forte τὴν Ἰησοῦν.

οὐκ ἠρεύνων δέ. διὰ τῆτο καλέουσι ἐρευνᾶν. ἐπεὶ γὰρ συνεσκίαστο τὰ περὶ αὐτῆ γεγραμμένα, συμφερόντως καὶ οἰκονομικῶς, διὰ τὴν τῶν προγόνων αὐτῶν ἀδφνεσίαν, ἵνα μὴ ἐκπέσωσιν εἰς πολυθείαν, ἐπιτάττει νῦν διορῦττειν, ἵνα τὰ ἐν τῷ βάθει κείμενα, καθάπερ τις⁹⁾ θησαυρὸς, δυναθῶσιν εὑρεῖν.

Verf. 39. Ὅτι — ἔχειν. Δοκεῖτε μὲν ἔχειν, οὐκ ἔχετε δέ, διότι ἐπιπολαίως ταύτας ἀναγινώσκοντες, οὐχ εὑρίσκετε ταύτην, ἣτις ἐστὶν ὁ χριστὸς, ἡ πηγὴ τῆς αἰωνίου ζωῆς. ἐπεὶ οὖν δοκεῖτε μὲν ἀπὸ τῶν γραφῶν ζωὴν αἰώνιον ἔχειν, οὐκ ἔχετε δέ, διὰ τὴν ρηθεῖσαν αἰτίαν, λοιπὸν ἐρευνᾶτε ταύτας εἰς βάθος, ἵνα εὑρόντες ἔχητε.

Verf. 39. Καὶ — ἐμῆ. Αἱ μαρτυρεῖσά, φησι, περὶ ἐμῆ, προσώπων τῆ πατρὸς, οἷα παρὰ τῆ πατρὸς ἐμπνευθεῖσά ἀπορρήτως τοῖς γεγραφόσιν αὐτάς. περιττὸν δὲ ἐνταῦθα, τὸ καὶ, καθ' ἑβραϊκὸν ἰδίωμα.

Verf. 40. Καὶ — ἔχητε. Ζωὴν αἰώνιον, δηλονότι. εἶτα, ἵνα μὴ ὑπολάβωσιν, ὅτι φιλοδοξῶν λέγει τὰ τοιαῦτά, φησιν.

Verf. 41. Δόξαν — λαμβάνω. Ὁυ φιλῶ, οἷα μὴ χερίζων αὐτῆς. εἰδὲ γὰρ ὁ ἥλιος δεῖται λυχνιαίου φωτός, καὶ τίνος ἐνεκεν τὰ τοιαῦτά ἔλεγεν; ἵνα παντοιοτρόπως ἐπισπείσῃται αὐτοὺς εἰς πίσιν, δι' ἧς ἐμελλον ἔχειν ζωὴν αἰώνιον.

Verf. 42. Ἄλλ' — ἑαυτοῖς. Ὑμεῖς μὲν, φησιν, ὡς δῆθεν ἀγαπῶντες τὸν θεόν, ἀπωθεῖσθέ με, ὅτι ποιῶ ἑμαυτὸν ἴσον τῷ θεῷ. ἐλέγχετε δὲ ψευδόμενοι. ἐγνωκα γὰρ ὑμᾶς, ὅτι οὐκ ἀγαπᾶτε τὸν θεόν. πῶς; ὅτι περὶ ἑ ἐκεῖνος μαρτυρεῖ, καὶ διὰ τῆ ἰωάννου, καὶ διὰ τῶν ἔργων,

scripturas, hunc vos non recipitis. Quemadmodum ergo primum arbitrati, quod essem Deo contrarius, me repellebatis: ita nunc, demonstrata a dictis testibus veritate, debuissetis accurrere. Sed frustra iactatis, quod Dei zelo me auersamini. Nam quum id inuidia faciatis, hoc modo istam occultare nitimini.

Verf. 43. *Ego — me.* Nomine patris mei, siue missus a patre meo, sicut ipse testatur et ego confiteor, et non suscipitis me.

Verf. 43. *Si — recipietis.* De Antichristo hoc dicit, qui veniet nomine proprio, siue a se ipso, tanquam ipse Deus esset, qui super omnes est. Taxat ergo impudentiam Iudaeorum, quod eum repellerent, quum se diceret, nosse Deum, et ab eo missum esse, nec conuinceretur Deo esse contrarius: illum vero, qui se diceret non nosse Deum, et a seipso venire se iactaret, ac manifestissime dignosceretur esse Deo contrarius, recipere.

Deinde ponit et causam infidelitatis eorum, quod propter gloriae amorem non crederent: nolentes enim Christum supra se honorari a multitudine, obsurdescebant, et aures vltro claudebant ad veritatem: omniaque faciebant, ne a gloria, quam habebant apud multitudinem, exciderent.

Verf. 44. *Quomodo — accipitis?* Nam ipsa impedimento est.

Verf. 44. *Et — quaeritis?* Quam so- lam quaerere oportet, ea quae est ab hominibus posthabita, etsi vos contrarium faciatis. Postquam ergo vndique silentium illis imposuit, omnique ve-
nia

καὶ διὰ τῶν γραφῶν, τῆτον ὑμεῖς ἔπροσέθετε. ὡς περ ἐν πρότερον, νομίζοντες εἶναι με ἀντίθεον, ἠλαύνετε ἔγωγὺν, ὑπὸ τῶν εἰρημένων μαρτυριῶν ἀποδειχθείσης τῆς ἀληθείας, ὠφείλετε προσδραμεῖν. ἀλλὰ μάλιστα κομπάζετε δι' ἀγάπην τῷ θεῷ ἀποσρέφωδά με. διὰ βασικανίαν γὰρ τῆτο ποιῶντες, συσκιάζειν ταύτην ἐπιχειρεῖτε.

Verf. 43. Ἐγὼ — με. Ἐν τῷ ὀνόματι τῷ πατρός μου, ἤγουν, ἀποσαλεύεις παρὰ τῷ πατρός μου, ὡς αὐτός τε μαρτυρεῖ, καὶ γὰρ ὁμολογῶ, καὶ ἔδεχεσθε με.

Verf. 43. Ἐάν — λήψεσθε. Περὶ τῷ ἀντιχρίστου τῆτο Φησιν, ὅς ἐλεύσεται ἐν τῷ ὀνόματι τῷ ἰδίῳ, τουτέστιν, ἀφ' ἑαυτῆς, ὡς δῆθεν αὐτός ὢν ὁ ἐπὶ πάντων θεός. καθάπτεται οὖν τῆς ἀναίσχυντίας τῶν ἰουδαίων, ὡς αὐτὸν μὲν, τὸν λέγοντα εἶδέναι τὸν θεόν, καὶ ὁμολογῶντα, ἀπεσάλθαι παρ' αὐτῆς, καὶ μὴ ἐλεγχόμενον ἀντίθεον, ἀποσειομένων τὸν δὲ φάσκοντα, μὴ εἶδέναι ἐκεῖνον, καὶ κομπάζοντα ἀφ' ἑαυτῆς ἠκεῖν, καὶ προδηλότατα διαγνωσκόμενον ἀντίθεον, προσιεμένων.

Εἶτα τίθησι καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἀπιστίας αὐτῶν, ὅτι διὰ φιλοδοξίαν ἔπιπέουσι. μὴ θέλοντες γὰρ¹⁾ προτιμηθῆναι αὐτῶν ὑπὸ τῷ πλήθους τὸν χριστὸν, ἐκώφευον, καὶ ἔμνον ἐδελθούτως πρὸς τὴν ἀλήθειαν, καὶ πάντα ἐποίουν, ὑπὲρ τῷ μὴ ἐκπέσειν τῆς δόξης, ἣν εἶχον παρὰ τῷ πλήθους.

Verf. 44. Πῶς — λαμβάνοντες; Ἐμποδίζει γὰρ αὕτη.

Verf. 44. Καὶ — ζητεῖτε; Ἦν μόνην ἔδει ζητεῖν, τῆς παρὰ ἀνθρώπων καταφρονῶντας, εἰ καὶ ὑμεῖς τούναντίον ποιεῖτε. πανταχόθεν τοίνυν ἐπιτομίσας αὐτοὺς, καὶ ἀποδείξας πάσης

nia indignos esse demonstravit, accusatorem deinceps illis adhibet, puta ipsum Moſem legislatorem eorum.

Verſ. 45. *Num — patrem.* Iuxta uſitam ac conſuetam interrogationem eſt hic ſermo, ac ſi dicat, Eſi me id oportebat facere, non tamen faciam, quia clemens ſum.

Verſ. 45. *Eſt — Moſes.* Utpote non credentes his, quae de me ſcripſit: et ita nec illi credentes.

Verſ. 45. *In — ſperatis.* Tanquam inductorem populi, tutorem ac mediatorum in his, quae ad Deum ſunt. Sicut autem de ſcripturis dicebat, Putatis in iſtis vitam aeternam habere: ita quoque nunc de Moſe ait, In quem vos ſperatis. Nam ab his, quae iſti ſua ducebant, illos aggrediebatur.

Verſ. 46. *Si — ſcripſit.* Si fide dignum eum duceretis, crederetis utique mihi: vobis enim praecepit ille, ut me audiretis.

Verſ. 47. *Si — credetis?* Si illius ſcriptis increduli eſtis, quem vehementer vos honorare ac laudare iaciatis: quomodo meis verbis credetis, quem vehementer inhonoratis et contumeliis appetitis? Sicut ergo prius de Iohanne, quem admirari videbantur, conuicti ſunt, quod eum deſpicerent: ita et nunc de Moſe, cui credere ſibi videbantur, oſtendit, quod ei eſſent increduli: et ſagaciter ſemper in caput illorum torquet, quaecunque pro iſtis facere videntur. Quis ergo tranſgreſſor eſt, iſne, qui coaccuſatorem habet iſtum legislatorem, an ii, qui illum habent contra ſe accuſatorem?

συγγνώμης ἀναξίου, λοιπὸν ἐφίσησιν αὐτοῖς κατήγορον αὐτὸν τὸν μωϋσέα, τὸν νομοθέτην αὐτῶν.

Verf. 45. Μὴ — πατέρα. Κατ' ἐρώτησιν ἠθικὴν ὁ λόγος, ὅτι εἰ καὶ εἶδει με τῆτο ποιῆσαι, ἀλλ' ἔποιήσω, ἀνεξίκακος ὢν.

Verf. 45. Ἔσιν — μωϋσῆς. Ὡς ἀπισθύντων, οἷς περὶ ἐμοῦ ἔγραψε, καὶ οὕτως ἀπισθύντων αὐτῶ.

Verf. 45. Εἰς — ἠλπίκατε. Ὡς εἰς δημαγωγὸν καὶ προσάτην καὶ μεσίτην τὰ πρὸς θεόν. ὥσπερ δὲ περὶ τῶν γραφῶν ἔλεγε· δοκεῖτε ἐν αὐταῖς ζωὴν αἰώνιον ἔχειν· ἔτω καὶ περὶ μωϋσέως φησὶν· εἰς ὃν ἠλπίκατε. ἀπὸ τῶν οικείων χειρῶν αὐτοῦς.

Verf. 46. Ἐἰ — ἔγραψεν. Εἰ πιστὸν ἐκεῖνον ἐνομίζετε, ἐπιστεύετε ἀν' ἐμοί. ἐνετείλατο γὰρ ὑμῖν ἐμῶ ἀκέειν.

Verf. 47. Ἐἰ — πιτεύσετε; Ἐἰ ταῖς ἐκείνου συγγραφαῖς ἀπιστεῖτε, ὃν διαφερόντως τιμᾶν καὶ εὐφημεῖν κομπάζετε, πῶς τοῖς ἐμοῖς ῥήμασι πιτεύσετε, ὃν διαφερόντως ἀτιμάζετε καὶ βλασφημεῖτε; ὥσπερ οὖν πρότερον, ἐπὶ τῆ ἰωάννου, δοκῶντα αὐτὸν θαυμάζειν, ἠλεγξε καταφρονῶντα· ἔτω καὶ νῦν ἐπὶ τῆ μωϋσέως, δοκῶντα αὐτῶ πιτεύειν, εἰδείξεν ἀπισθύντα· καὶ ἀεὶ εὐμηχάνως εἰς τὴν κεφαλὴν αὐτῶν περιτρέπεε πάντα τὰ δοκῶντα ὑπὲρ αὐτῶν. τίς ἔν παρανόμος, ὁ συνήγορον ἔχων τὸν νομοθέτην, ἢ οἱ κατήγορον αὐτὸν ἔχοντες;

Cap. VI. v. 1. *Posthaec — Tiberiadis.*

Mare Galilaeae, siue Tiberiadis. Nam stagnum Tiberiadis vocat mare Galilaeae, sicut in euangelio iuxta Matthaeum dictum est. Abiit autem illic, cedens furori principum populi, accenso ob praedicta verba.

Verf. 2. *Et — qui infirmabantur.* Quare signa particularius non enumerat? Quia hic euangelista circa doctrinas et conciones ac dogmata magis versatur. Propter signa autem, non propter dogmata turba haec sequebatur, crassius affecta: illa vero, de qua apud Matthaeum, obstupescerat in doctrina eius.

Verf. 3. *Ascendit — suis.* Ascendit in montem, docens nos requiescere a tumultu ac turbatione, quae in medio populi est. Nam ad philosophiam sacram apta est solitudo.

Frequenter quoque solus ipse montem petit, et pernoctans orat, docens nos, quod eum, qui maxime ad Deum accedit, oporteat ab omni liberum esse turbatione, et locum inquirere liberum a tumultu et turbatione.

Verf. 4. *Instabat autem — Iudaeorum.* Et quomodo non ascendit et ipse ad diem festum, sed quum omnes Ierosolyma proficiscerentur, ipse vadit in Galilaeam, nec solus ipse, sed et discipulos adducit? Quia figuratiuam legem tacite iam dissoluebat, occasione sumpta ab inuidia Iudaeorum. Non post longum enim tempus finem erat impositurus figuratiuo paschae, vero deinceps tradito.

Cap-

Cap. VI. v. I. Μετά ταῦτα — τιβεριάδος.

Τῆς θαλάσσης τῆς γαλιλαίας, ἦτοι, τῆς τιβεριάδος. θάλασσαν γάρ τῆς γαλιλαίας, τὴν τιβεριάδα λίμνην φησὶν, ὡς ἐν τῷ κατὰ ματθαῖον δεδήλωται. ἀπῆλθε δὲ ἐκεῖ, ὑπεξιστάμενος τῷ θυμῷ τῶν ἀρχόντων τῆς λαῖ, ἀπὸ τῶν εἰρημένων λόγων ἀναφθέντι.

Verf. 2. Καὶ — ἀθενόντων. Διὰ τί ἐκ ἀπαγγέλλει κατ' εἶδος τὰ σημεῖα; διότι ὁ εὐαγγελιστὴς οὗτος περὶ τὰς διδασκαλίας, καὶ δὴμηγορίας, καὶ τὰ δόγματα μᾶλλον καταγίνεται. διὰ τὰ σημεῖα δὲ, καὶ ἔξ διὰ τὰς διδασκαλίας, ὁ ὄχλος οὗτος ἠκολούθησε, ²⁾ παχύτερον διακείμενος· ὁ δὲ παρὰ τῷ ματθαίῳ, ³⁾ ἐξεπλήσσετο ἐπὶ τῇ διδαχῇ τῆς σωτῆρος.

m) Matt. 7. 28.
22, 33.

Verf. 3. Ἀπῆλθε — αὐτῶ. Ἀπῆλθεν εἰς τὸ ὄρος, παιδεύων ἡμᾶς διαναπαύεσθαι ἀπὸ τῶν θορύβων καὶ τῆς ἐν μέσῳ ταραχῆς. ἐπιτήδειον γάρ πρὸς φιλοσοφίαν ἢ ἐρημία.

Πολλάκις δὲ καὶ μόνος αὐτὸς τὸ ὄρος καταλαμβάνει, καὶ διανυκτερεύει, καὶ εὐχεται, διδάσκων ἡμᾶς, ὅτι δεῖ τὸν μάλιστα θεῷ προσιόντα πάσης ἀπηλλάχθαι ταραχῆς, καὶ τόπον ἐπιζητεῖν καθαρὸν θορύβου καὶ ταραχῆς.

Verf. 4. Ἦν δὲ ἐγγύς — ἰουδαίων. Καὶ πῶς ἐκ ἀναβαίνει καὶ αὐτὸς εἰς τὴν ἑορτήν, ἀλλὰ πάντων ἐπειγομένων εἰς τὰ ἱεροσόλυμα, αὐτὸς ἔρχεται εἰς τὴν γαλιλαίαν; καὶ ἐκ αὐτὸς μόνος, ἀλλὰ καὶ τοὺς μαθητὰς ἐπαγόμενος; διότι ἡρέμα λοιπὸν ὑπεξέλυε τὸν τυπικὸν νόμον, ἀφορμὴν λαμβάνων ἀπὸ τῆς φθόνου τῶν ἰουδαίων. καὶ γὰρ ἐκ εἰς μακρὰν ἐμελλε παυθῆναι τὸ τυπικὸν πᾶσχα, παραδιδόμενου λοιπὸν τῆς ἀληθινῆς.

Cap. VIII. De quinque panibus.

Verf. 5. *Quum sustulisset ergo — isti?* Dictum est de his in fine vigesimi quinti capitis euangelii iuxta Matthaeum, vbi habetur, Iesus autem dixit eis: Non est illis necesse egredi, date vos illis, quod edant.

Verf. 6. *Hoc — quid esset factururus.* Ibi quoque de hoc disputatum est. Quod autem ait, Tentans eum, humano quidem modo intelligitur iuxta datam ibi enarrationem: diuino autem modo, vt tantundem sit, ac si dicatur, In desperationem de remedio eum coniciens: vt desperationem falsus, diligentius cognosceret, fuisse miraculum, quod ipse factururus erat: nam si vtcunque factum esset, nequaquam tale apparuisset. Siquidem tanquam Deus nouerat, quid responsurus esset Philippus.

Aiunt autem quidam, quod Deus aliquem tentare dicitur duobus modis: vel vt imbecillitatem eius arguat, sicut nunc in Philippo: vel vt illius fortitudinem ostendat, quemadmodum olim in Abraham: scriptum est enim, quod etiam tentauerit Deus Abraham, quum offerre ei filium suum in holocaustum praecepit.

Verf. 7. *Respondit — accipiat.* Vide imbecillitatem mentis Philippi, qui virtutem diuinitatis eius intelligere non poterat.

Verf. 8. *Dicit — v. 9. multos?* Vigesimo sexto capite euangelii iuxta Matthaeum etiam de hoc disputatum est. Excelsiorem itaque mentem

³⁾ ἀντὶ. A.

⁴⁾ Inclusa exciderunt. A. mox legitur ibidem *δείξει* et *ἀνδρίαν*.

ΚεΦ. Η. Περὶ τῶν πέντε ἄρτων
καὶ τῶν δύο ἰχθύων.

Verf. 5. Ἐπάρας οὖν — οὔτοι; Ἐιρη-
ται περὶ τέτων ἐν τῷ τέλει τῆ εἰκοστῆ πέμπτου
κεφαλαίου τῆ κατὰ ματθαῖον, ἔνθα κείτα, τὸ
ὁ δὲ^{η)} ἰησῦς εἶπεν³⁾ αὐτοῖς, ἔ χρεῖαν ἔχουσιν ἀπ- n) Matt, 14, 16.
ελθεῖν. δότε αὐτοῖς ὑμεῖς φαγεῖν.

Verf. 6. Τοῦτο — τί ἔμελλε ποιεῖν.
Ἐκεῖ καὶ περὶ τέττε διασεσάφηται. τὸ δὲ περρά-
ζων αὐτὸν, ἀνδρωποπρεπῶς μὲν νοεῖται, κατὰ
τὴν ἐκεῖ ῥηθεῖσαν ἐξήγησιν. θεοπρεπῶς δὲ, ἀντὶ
τῆ εἰς ἀπορίαν ἐμβάλλων αὐτὸν, ἵνα τὴν ἀπο-
ρίαν ὁμολογήσας, ἀκριβέτερον καταμάδη τοῦ
μέλλοντος γενέσθαι θαύματος τὸ μέγεθος. εἰ γὰρ
ἀπλῶς ἐγένετο, ἔκ ἂν ἐφάνη τηλικῶτον. ὡς θεὸς
γὰρ ἐγίνωσκε, τί ἔμελλεν ὁ Φίλιππος ἀποκρι-
θῆναι.

Φασὶ δὲ τινες, ὅτι λέγεται ὁ θεὸς περράζειν
τινὰ κατὰ δύο τρόπους, ἢ ἵνα [ἐλέγξη⁴⁾ τὴν ἀδέν-
ειαν αὐτῆ, ὡσπερ νῦν ἐπὶ τῆ Φιλίππου, ἢ ἵνα]
δειξῆ τὴν ἀνδρείαν αὐτῆ, ὡσπερ πάλαι ἐπὶ τοῦ
ἀβραάμ. γέγραπται γὰρ, ὅτι καὶ ἐπειράζεν⁵⁾ ο) Gen. 22, 1.
ὁ θεὸς τὸν ἀβραάμ, ὅτε δηλαδὴ ἀνενεγκεῖν αὐτῷ
τὸν υἱὸν αὐτῆ εἰς ὀλοκάρπωσιν⁵⁾ ἐνετέλλετο.

Verf. 7. Ἀπεκρίθη — λάβη. Ὅρα
τὴν ἀδένειαν τῆς διανοίας τῆ Φιλίππου, μὴ δυνη-
θέντος ἐννοῆσαι τὴν δύναμιν τῆς θεότητος αὐτῆ.

Verf. 8. Λέγει — v. 9. τοσέτους; Ἐν
τῷ εἰκοστῷ ἔκτω κεφαλαίῳ τῆ⁶⁾ ματθαίου καὶ
περὶ τέττε διείληπται. ὑψηλοτέραν μὲν οὖν ἔσχε
διά-

⁵⁾ ἐντέλλετα. Α.

⁶⁾ τῆ κατὰ ματθαῖον. Α.

tem habebat Andreas quam Philippus: ad id tamen, quod perfectum erat, non attingebat. Cogitabat enim, quod ex paucioribus pauciora faceret, ex pluribus autem plura. Ideo etiam addebāt, Sed haec, quid sunt inter tam multos?

Verf. 10. *Dixit — quinquies mille.* Praedicto capite latius de his dictum est. Non sunt autem turbati discipuli, sed protinus cognito, quod miraculum operaturus esset, absque vlla haesitantia obediuerunt.

Verf. 11. *Accepit — volebant.* In eo capite etiam de his inuenies.

Verf. 12. *Vt — v. 23. qui comederant.* Similiter et de his. Iussit autem colligi, quae superfuerant, non ostentationis gratia, sed ne phantasia appareret, quod factum erat. Ex subiecta autem materia et panes multiplicauit et pisces: non, quod materia indigeret: sicut neque post resurrectionem opus illi fuit materia, sed vt ora Marcionistarum obstrueret, qui creaturam calumniantur delirantes, asserendo non esse a Deo factam.

Verf. 14.. *Illi — mundum.* O manifestam gulositatem! quum innumera prius vidissent, quae hoc erant mirabiliora, nihil tale confessi sunt: quum autem impleti sunt, tunc hunc esse prophetam dixerunt, qui ex Mosis promissione ab eis expectabatur.

Verf. 15. *Iesus — solus.* Papae! quanta est gulae tyrannis, quanta est mentis istorum leuitas ac mutabilitas? repleto enim ventre omnia illis erat, et propheta et regno dignus. Christus

vero

διάνοιαν ὁ ἀνδρέας παρὰ τὸν Φίλιππον· οὐκ ἔφθα-
σε δὲ πρὸς τὸ τέλειον. ἐνόμισε γάρ, ὅτι ἀπὸ μὲν
ἐλαττόνων ἐλάττονα ποιήσει· ἀπὸ δὲ πλείονων
πλείονα.⁷⁾ διὰ τῆτο προσέθηκεν· ἀλλὰ ταῦτα
τί ἐσιν εἰς τοσούτους;

Verf. 10. Εἶπε — πεντακισχίλιοι. Ἐν
τῷ δηλωθέντι κεφαλαίῳ πλατύτερον περὶ τῆτων
εἴρηται. ἐκ ἐθορυβήθησαν δὲ οἱ μαθηταί, ἀλλ'
αὐτίκα γνόντες, ὅτι θαυματουργῆσαι μέλλει,
ἀδισάκτως ὑπήκουσαν.

Verf. 11. Ἐλαβε — ἤθελον. Ἐν ἐκεί-
νῳ καὶ περὶ τῆτων εὐρήσεις.

Verf. 12. Ὡς — v. 13. Βεβρωκόσιν.
Ὁμοίως καὶ περὶ τῆτων. ἐκέλευσε δὲ συναγαγεῖν
τὰ περισσεύσαντα, ἐκ ἐπιδείξεως ἕνεκεν, ἀλλ'
ἵνα μὴ δόξη Καιτασία τις τὸ γεγόμενον. ἐξ ὑπο-
κειμένης δὲ ὕλης ἐπλήθυνε καὶ τοὺς ἄρτους καὶ
τοὺς ἰχθύας, δι' αὐτό τε τῆτο, καὶ ἵνα ἐμφραγῇ
τὰ ἑσώματα τῶν⁸⁾ μαρκιωνισῶν, οἵτινες διαβάλλ-
ουσι τὴν κτίσιν, ληθῶντες, ὅτι ἐκ ἐσιν αὕτη ποι-
ημα τῆ θεῶ.

Verf. 14. Ὅι — κόσμον. Ὡς προδήλω-
σα φαρμαργίας! μυρία μὲν πρότερον θαυμαστότε-
ρα τῆτε θεασάμενοι, ἔθεν τοιῶτον ὠμολόγησαν·
ὅτε δὲ ἐνεπλήθησαν, τότε τῆτον εἶναι τὸν προφή-
την ἔλεγον, τὸν προσδοκώμενον αὐτοῖς ἀπὸ τῆς
μαυσέως ἐπαγγελίας.

Verf. 15. Ἰησοῦς — μόνος. Βαβαί,
πόση τῆς φαρμαργίας ἢ τυραννίς! πόση τῆς
γνώμης τῆτων ἢ ευκολία! τῆς φαρμῆς γὰρ ἐμπλη-
θείσης, πάντα ἦν αὐτοῖς,⁹⁾ καὶ προφήτης, καὶ
Βασι-

⁸⁾ μαρκιωνισῶν. A.

⁹⁾ αὐτός. A.

verò fugit: ostendens, fugiendas esse dignitates humanas, ac terrenos honores, et despiciendos esse, qui hic clari sunt.

Atqui propheta dixit, Ecce rex tuus venit tibi mansuetus. Sed regnum dixit coeleste, de quo ipse quoque Christus ait, Regnum meum non est ex hoc mundo.

Cap. IX. De ambulatione in mari.

Verf. 16. *At ubi — v. 17. Capernaum.*
 Descenderunt non sponte sua, sed ab eo coacti. Dixit enim Matthaeus praedicto vicesimo sexto capite, statimque compulit Iesus discipulos, ut conficerent nauigium, et se praecederent in vltiorem ripam, donec dimisisset turbas: quumque dimisisset turbas, ascendit in montem seorsim ad orandum. Facta autem vespera solus erat illic.

Horum omnium causas ibi significauimus, et illas lege: in quibus tamen omissum est, quod postquam turbas dimisisset, cum stupore signum admirati sunt, ubi ad se mente rediissent, et reuer- ti decreuerunt ac rapere eum, ut crearent ipsum regem.

Verf. 17. *Et iam tenebrae — v. 21. ibant.*
 Non venerat ad eos, hoc est, non apparuerat eis, sicut postmodum fecit, sed permisit eos tentari. In fine autem praememorati vigesimi sexti capitis euangelii secundum Matthaeum, et vigesimo septimo de his omnibus inuenies. Quae vero sequuntur, praetermisit Iohannes, utpote ab aliis conscripta. Itaque ea scribit, quae ab aliis ommissa erant.

Nos

Βασιλείας ἄξιος. ὁ δὲ χριστὸς φεύγει, παιδεύων
φεύγειν τὰ ἀνδρώπινα ἀξιώματα, καὶ τὰς γήινες
τιμὰς, καὶ καταφρονεῖν τῶν ἐνταῦθα λαμπρῶν.

Καὶ μὴν ὁ προφήτης εἶπεν· ἰδοὺ ρ) ὁ βασι- ρ) Zach. 9, 9.
λεύς σου ἔρχεται σοι πρῶτος. ἀλλὰ βασιλείαν
εἶπε, τὴν θράνιον, περὶ ἧς καὶ αὐτὸς ἔλεγεν ὁ
χριστὸς· ἡ βασιλεία ρ) ἡ ἐμὴ ἔκ ἐστιν ἐκ τῆς κόσμου ρ) Io. 18, 36.
τούτου.

ΚεΦ. Θ. Περὶ τοῦ ἐν Θαλάσση περιπάτου.

Vers. 16. Ὡς δὲ — v. 17. καπερναοῦμι.
Κατέβησαν ἔχ ἐκόντες, ἀλλ' ἀναγκαζόμενοι ὑπ'
αὐτοῦ. εἶρηκε γὰρ ὁ ματθαῖος ἐν τῷ ῥηθέντι εἰκο-
στῷ ἐκτῷ κεφαλαίῳ, ὅτι καὶ ρ) εὐθέως ἠνάγκασεν ρ) Matt. 14, 22.
ὁ ἰησοῦς τοὺς μαθητὰς, ἐμβῆναι εἰς τὸ πλοῖον,
καὶ προάγειν αὐτὸν εἰς τὸ πέραν, ἕως ἧς ἀπολύ-
ση τοὺς ὄχλους. καὶ ἀπολύσας τοὺς ὄχλους, ἀνέ-
βη εἰς τὸ ὄρος κατιδίαν προσεύξασθαι. ἰψίας δὲ
γενομένης, ἦν ἐκεῖ μόνος. 23.

Τούτων δὲ πάντων τὰς αἰτίας ἐδηλώσαμεν
ἐκεῖ. καὶ ἀνάγνωθι ταύτας. ἐπίσησον δὲ, ὅτι
μεθ' ἀπέλυσεν αὐτοὺς, ὑπερεξεπλάγησαν τὸ
σημεῖον, καθ' ἑαυτοὺς γερόμενοι, καὶ λοιπὸν ἐβη-
λεύσαντο θραφῆναι, καὶ ἀρπάσαι αὐτὸν, ἵνα
παίῃσασιν αὐτὸν βασιλεῖα.

Vers. 17. Καὶ σκοτία ἦδη — v. 21. ὑπῆ-
γον. Οὐκ ἐληλύθει πρὸς αὐτοὺς, ἀντὶ τῆς, ἔκ
ἐπεφάνη αὐτοῖς, ὡς ἐποίησεν ὑπερον· ἀλλ' ἀφῆ-
κεν αὐτὸς πειράζεσθαι. ἐν τῷ τέλει δὲ τῆς προ-
μνημοειυθέντος εἰκοστῷ ἐκτῷ κεφαλαίῳ, καὶ ἐν
τῷ εἰκοστῷ ἐβδόμῳ περὶ πάντων τῶν εὐρήσεις.
τὰ ἔστις δὲ παρήκεν ὁ ἰωάννης, ὡς τοῖς ἄλλοις
ἰσορηθέντα. καὶ λοιπὸν ἰσορεῖ τὰ ἐκείνοισι ρ) παρε-
θέντα.

Nos ergo alios enarratores sequuti, ostendimus hanc fuisse deambulationem super mare, quam Matthaeus et Marcus scripserunt.

Chrysolomus vero coniectans ait hanc aliam fuisse ab illa: verisimile enim esse, quod illa prius fuerit. Deinde post aliquot dies turbae decreuerunt, ut raperent eum, veluti dictum est: quo cognito rursus Christus in montem discessit cum discipulis, ibique solus secessit, siue in quiete fuit: discipuli vero inde descenderunt ad mare, de hoc admoniti: et conscensa naui venerunt Capernaum, putantes, eum pedestri itinere venturum: sed rursus non multo post in mari ad illos venit: et propter hoc, inquit, euangelista ait, Et iam tenebrae erant, nec venerat ad eos Iesus: ac deinceps accidisse dicit reliqua, sicut hic scripsit: et in illa quidem deambulatione exterritos discipulos exclamasse, in hac vero solum timuisse, quod timor iam assuetudine minor fuerit. Et ibi quum dixisset, Ego sum, nolite timere, nondum certiores factos fuisse, ideoque Petrus dicebat: Domine, si tu es, iube ut ego veniam ad te super aquas: hic autem protinus certiores factos esse, quod iam assueti essent. Et tunc non quieuit ventus donec ingressus esset in nauim: nunc vero, ubi tantum loquutus est, facta est tranquillitas: et ne nauim quidem ingressus est, sed quum vellent eum in nauim accipere, repente nauis peruenit ad terram, et ipse post illam.

Verf. 22. *Sequenti die* — v. 24. *Iesum.*
Turbam, quae stabat ad mare, dicit eos, qui venerant,

²⁾ Tom. VIII. p. 255. D.

Ἡμεῖς μὲν οὖν τοῖς ἄλλοις ἐξηγηταῖς ἀκολυθθήσαντες, ἀπεδείξαμεν τὸν αὐτὸν εἶναι ἐπὶ τῆς θαλάσσης περίπατον, ὃν ὁ ματθαῖος καὶ ὁ μάρκος ¹⁾ ἀνέγραψαν.

s) Marc. 6, 47.
seqq.

Ὁ δὲ ²⁾ χρυσόμομος σοχαζόμενος φησιν, ἕτερον εἶναι τῆτον παρ' ἐκείνον. εἰκὸς γὰρ, ἐκείνον γενέσθαι πρότερον· εἶτα μεθ' ἡμέρας τινὰς τοὺς ὄχλους βελεύσασθαι ἀρπάσαι αὐτὸν, ὡς εἴρηται, καὶ λοιπὸν, γνόντα τῆτον τὸν χριστὸν, αὐθις διαπεράσαι πρὸς τὸ ὄρος μετὰ τῶν μαθητῶν, καὶ ἀναχωρῆσαι ἐκεῖ μόνον, ἦτουν, ἡσυχάσαι μόνον· τοὺς δὲ μαθητὰς ἐκεῖθεν καταβῆναι ἐπὶ τὴν θαλάσσαν, προτραπέντας τῆτον, καὶ ἐμβάντας εἰς τὸ πλοῖον, ἐρχεσθαι πρὸς τὴν καπερναοῦμ, ριζομένους, αὐτὸν πεζεῦσαι πάλιν ἐπὶ τῆς θαλάσσης, καὶ ἐλθεῖν πρὸς αὐτοὺς ἕκ εἰς μακράν· διὰ τῆτον γὰρ καὶ τὸν εὐαγγελιστὴν εἰπεῖν, ὅτι καὶ ³⁾ τ) Io. 6, 17. σκοτία ἤδη ἐγεγόνει, καὶ οὐκ ἐληλύθει πρὸς αὐτοὺς ὁ ἰησοῦς, καὶ τὰ λοιπὰ γενέσθαι, καθὼς οὗτος ἔγραψε. καὶ ἐπὶ μὲν ἐκείνου τῆ περιπάτου τοὺς μαθητὰς φοβηθέντας ἀνακραγεῖν· ἐπὶ δὲ τῆτον, φοβηθῆναι μόνον, ἐλάττονος φόβου γενομένου, διὰ τὴν ἤδη συνήθειαν· καὶ ἐκεῖ μὲν, εἰπόντος· ἐγώ ⁴⁾ εἰμι, μὴ φοβεῖσθε, ἔπω ἐπλη- v) Matt. 14, 27. ροφορήθησαν· διὸ καὶ ὁ πέτρος ἔλεγεν, κύριε, ⁵⁾ x) Matt. 14, 28. εἰ σὺ εἶ, κέλευσόν με πρὸς σὲ ἐλθεῖν ἐπὶ τὰ ὕδατα· ἐνταῦθα δὲ εὐθέως ἐπληροφορήθησαν, ἐθάδες λοιπὸν γενόμενοι· καὶ τότε μὲν ἕκ ἐκόπασεν ὁ ἄνεμος, ἄχρις ἂν εἰσῆλθεν εἰς τὸ πλοῖον· νῦν δὲ φωνήσαντος μόνον, γαλήνη γέγονε· καὶ εὐθὺς εἰσῆλθεν εἰς τὸ πλοῖον, ἀλλὰ θελόντων λαβεῖν αὐτὸν, αὐτό τε εἰς τὴν γῆν ἐξῆλθε, καὶ αὐτὸς ἐπίσω αὐτῆ.

Verf. 22. Τῆ ἐπαύριον — v. 24. ἰησοῦν.

¹⁾ Ὀχλον ἐσηκότα πέραν τῆς θαλάσσης λέγει,

nerant, vt raptum ipsum crearent regem: nam quum illum non inuenissent, stabant in littore cogitantes, quid actum esset. Videtur ergo mancus esse hic sermo: nam quum illum nondum quiescere fecerit euangelista, rursus aliunde incepit dicens: Vbi ergo vidit turba, quod Iesus non esset ibi et caetera. Est autem forma haec abbreviationis.

Quod autem sequitur, Aliae vero superuenerant nauiculae a Tiberiade iuxta locum, vbi comederant panem, postquam gratias egerat dominus, interloquutio est ad significandum, quod postmodum illae venerint: tandem enim desperantes suspicati sunt, quod pedestri itinere circa mare abiisset: ideo et ipsi venerunt Capernaum quaerentes eum: nam ibi plurimum diuersari solet.

Verf. 25. *Quumque inuenissent — venisti?* Non interrogauerunt eum, quo modo venisset, vt tantum signum discerent, neque de regno dixerunt, sed his relictis coeperunt assentari dicentes, Quando huc venisti, ignorans, quod nos a te penderemus? Assentabantur autem, vt mensam iterum eis apponeret: nam semel satiati, et ligurientes, caeteris omnibus iam consumtis, de secundariis cogitabant: quanquam non omnes in similibus deliquerant. *περὶ* vero (sicut et trans latine) dicitur de vtroque terminorum maris directe oppositorum, significante huiusmodi vocabulo nunc hoc littus, nunc vero illud.

Verf. 26. *Respondit — saturati estis.* Non expedit, vbiue mansuetum esse ac lenem, sed quum discipulus crassus ac segnus fuerit, tunc praeceptoris opus est stimulo ac sermone obiurgatorio ad tangendum et excitandum illum, quod

hic

³⁾ *ἡσῆ*, pro *ὑπὸ*. A.

⁴⁾ *οὐ*, abest. A.

τοὺς ἐλθόντας ἀρπάσαι αὐτὸν, ἵνα ποιήσωσιν αὐτὸν βασιλέα. μὴ εὐρόντες γὰρ αὐτὸν, ἴσαντο ἐν τῷ αἰγιαλῷ, διαλογιζόμενοι, τί γέγονε. δοκεῖ οὖν ἐλλείπειν ὁ λόγος. μήπω γὰρ ἀναπαύσας τῆτον ὁ εὐαγγελιστής, αὐτίς ἐτέρωθεν ἤρξατο, εἰπὼν ὅτε οὖν εἶδεν ὁ ὄχλος, ὅτι ἰησοῦς οὐκ ἔστιν ἐκεῖ, καὶ τὰ ἔξης. σχῆμα δὲ ἐστὶ τοῦτο συντομίας.

Τὸ δὲ, ἄλλα δὲ ἦλθε πλοιάρια ἐκ τιβεριάδος, ἐγγὺς τῷ τόπῳ, ὅπου ἔφαγον τὸν ἄρτον, εὐχαριστήσαντος τῷ κυρίου, μεταξυλογία ἐστίν, εἰς δὴ λωσιν τῷ ἕτερον ἐλθεῖν αὐτά. τέως δ' οὖν ἐξαπαρηθέντες ὑπόπτεισαν, ὅτι ἐπέζησεν ἐπὶ τῆς θαλάσσης. διὰ τῆτο γὰρ καὶ ἦλθον εἰς καπερναοῦμ, ζητῶντες αὐτόν. ἐκεῖ γὰρ τὰ πολλὰ διατρίβειν εἶώθει.

Verf. 25. Καὶ εὐρόντες — γέγονας; Οὐκ ἠρώτησαν αὐτόν, πῶς διέβη, ἵνα τὸ τηλικῶτον σημεῖον μάθωσιν, εἰ δὲ περὶ τῆς βασιλείας εἶπον, ἄλλα ταῦτα παρέντες, ἤρξαντο κολακίειν, λέγοντες· πότε οὖν ᾧδε παραγέγονας, λαθῶν ἡμᾶς τοὺς ἐκκρεμαμένους σου. ἐκολάκειον δὲ, ἵνα πάλιν τράπεζαν αὐτοῖς παραθήσει. ἀπαξ γὰρ ἐμπληθέντες, καὶ λοιπὸν λιχνευσάμενοι, τὰλλα πάντα δεύτερα ἐνάμιζον. ἔ πάντες δὲ ἦσαν τὰ τοιαῦτα ἐξαμαρτάνοντες. πέραν δὲ λέγεται, ἐκάτερον τῶν ἐπ' εὐθείας ἀντικειμένων περάτων τῆς θαλάσσης, δηλῆντος τῷ τοῖστου ὀνόματος, νῦν μὲν τῆτο, νῦν δὲ ἐκεῖνο.

Verf. 26. Ἀπεκρίθη — ἐχορτάθητε. Τὸ προσηγὲς καὶ ὀμαλόν, ἔ πανταχῆ χρησίμον, ἀλλ' ὅταν ὁ μαθητὴς παχὺς εἴη καὶ γαστῆρ, τότε κέντρου χρεῖα τῷ διδασκάλῳ, καὶ λόγου κλητικωτέρου πρὸς τὰ καθικέσθαι καὶ διεγείρει αὐ-

hic fecit Iesus: simul quidem increpans eos, tanquam assentatores, simul etiam mentem eorum detegens, et vtrinque illos corrigens. Ait enim, Quaeritis me, non quod signa vobis ostenderim, sed quod vos pauerim ac saturauerim: non, ut visis signis credatis, sed ut cibos edentes saturemini, quod est mancipiorum ventris ac gulosorum. Leniter autem et parce illos arguit, nec in reprehensione instat, sed statim doctrinam adiungit.

Verf. 27. *Operemini — aeternam.* Curam habetè, non cibi corruptibilis, sed incorruptibilis: non qui carnem pascat, sed animam nutriat: hic autem est fides, ut in progressu dicturus est. Operationem vero pereuntis cibi, hoc in loco appellat eam, quae necessaria non est, sed superflua, siue permanentem et continuam sollicitudinem cibi sensibilis, nam quae necessaria est, non prohibetur. Ideo etiam Paulus in multis epistolarum locis, non solum permisit propriis operari manibus, verum etiam praecepit dicens, Si quis non vult operari, is nec edat.

Sicut ergo de Martha dicens Christus, Martha, Martha, sollicita es ac tumultuaris circa multa, atqui vnum est necessarium, non prohibuit hospitalitatem, sed praeposuit diuinorum sermonum auditionem: ita et nunc dicens, Operemini non cibum, qui perit, sed qui manet in vitam aeternam, non praecipit tantum operari cibum animae, quamquam sit inagis necessarius, sed admonuit, corporalem cibum obiter curare, animae vero, toto studio. Operemini, inquit, toto animo, omni cu-

τὸν, ὅπερ ὁ ἰησοῦς ἐνταῦθα πεποίηκεν, ἅμα μὲν ἐπιπλήττων αὐτοῖς, ὡς κόλαξιν, ἅμα δὲ καὶ τὴν γνώμην αὐτῶν ἀνακαλύπτων, καὶ ἀμφοτέρωθεν αὐτοὺς διορθέμενος. λέγει γὰρ, ὅτι ζητεῖτέ με, οὐχ ὡς σημεῖα δείξαντα ὑμῖν, ἀλλ' ὡς θρέψαντα καὶ χορτάσαντα ὑμᾶς· οὐχ ἵνα σημεῖα βλέποντες πιστεύητε, ἀλλ' ἵνα βρώματος ἐδόντες χορτάζηθε, ὅπερ ἐστὶ κοιλιόδελων καὶ γαστριμάργων. προσηνῶς δὲ καὶ μετὰ Φειδῆς ἐλέγχει, καὶ οὐχ ἴσαται μέχρι τῶν ἐλέγχων, ἀλλὰ καὶ διδασκαλίαν προστίθησιν.

Verf. 27. Ἐργάζεσθε — αἰώνιον. Φροντίζετε, μὴ τῆς βρώσεως τῆς φθιρομένης, ἀλλὰ τῆς ἀφθάρτου, μὴ τῆς τρεφῆσης τὴν σάρκα, ἀλλὰ τῆς τρεφῆσης τὴν ψυχὴν. αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ πίσις, ὡς προῖων ἔρεϊ. ἐργασίαν γὰρ νῦν λέγει, ἢ τὴν ἀναγκαίαν, ἀλλὰ τὴν περιττὴν, ἥτοι, τὴν ἔμμενον καὶ διηνεκὴν Φροντίδα τῆς βρώσεως τῆς αἰδητῆς. ἡ ἀναγκαία γὰρ ἀκώλυτος. διὸ καὶ ὁ παῦλος πολλαχῆ τῶν ἐπιστολῶν, ἢ μόνον ἐπέτρεψεν ἐργάζεσθαι ταῖς ἰδίαις χερσίν, ἀλλὰ καὶ διαρρήθην ἐνετείλατο, ὅτι εἴ τις¹⁾ ἢ θέλει²⁾ 2 Thef. 3, 10. ἐργάζεσθαι, μηδὲ ἐδιέτω.

¹⁾ Ὡσπερ ἔν ἐπὶ τῆς μάρθας εἰπὼν ὁ χριστός· μάρθα, ²⁾ μάρθα, μεριμνᾶς καὶ τυρβάζῃ περὶ³⁾ Luc. 10, 41. πολλά· ἐνός δὲ ἐστὶ χρεία· ἔκ ἐκώλυσε τὴν φιλοξενίαν, ἀλλὰ προσέτιμησε τὴν τῶν θείων λογίων ἀκρέασιν· ἔτω καὶ νῦν, εἰπὼν· ἐργάζεσθε, μὴ τὴν βρώσιν τὴν ἀπολλυμένην, ἀλλὰ τὴν μένουσαν εἰς ζωὴν αἰώνιον· ἔκ ἐκώλυσε τὸ ἐργάζεσθαι τὴν βρώσιν τῆς σαρκός· ἀναγκαία γὰρ· ἀλλὰ προσέτιμησε τὸ ἐργάζεσθαι τὴν τῆς ψυχῆς· ἀναγκαιότερα γάρ· καὶ παρήνεσεν ἔχειν παρέργου μὲν τὴν σωματικὴν βρώσιν· ἔργον δὲ τὴν ψυχικὴν. ἐργάζεσθε, φησιν, ὀλοψύχως, παντοιατρῶ-

ra, continue: non iam hoc, iam illud, sed hoc amplius, illud vero minus.

Verf. 27. *Quem — dabit.* Quem ego dabo vobis ad operandum, quem ipse demonstrabo acquirendum. Ne autem iactare se videatur, rursus ad patrem recurrit, dicens.

Verf. 27. *Hunc — Deus.* Consignavit, siue in hoc apposuit, ut hunc cibum daret vobis. Vel, demonstravit, suoque testimonio manifestavit. Nam et ostendere quoque dicitur signare, ac si videlicet suo testimonio signaverit verum esse Deum.

Verf. 28. *Dixerunt — Dei?* Opera Dei vocant, quae Deo accepta sunt. Interrogant autem, non ut ea operentur, sed ut etiam ipsi videantur discipuli, et ita ad cibi suppeditationem attrahant.

Verf. 29. *Respondit — ille.* Nam prius variis in locis docuit, quod a Deo missus esset.

Verf. 30. *Dixerunt — operaris?* Considera magnam dementiam: paulo ante cibo saturavit illos, et protinus obliti tanti miraculi signum requirunt: deinde genus etiam requisiti signi addunt.

Verf. 31. *Patres — ad edendum.* Scriptum est in libro Psalmorum. Quum autem multa signa coram patribus ipsorum facta essent, huius maxime ineminerunt propter ventris tyrannidem, existimantes fore, ut ipsum quoque ad simile signum faciendum irritarent, puta, ut et se cibo

ὄν, abest. A.

ὁ θεός, abest. A.

πως, διηνεκῶς, μὴ τότε, ἀλλὰ τότε· μάλλον μὲν⁵) ἐν τῷτο, ἔλαττον δὲ ἐκεῖνο.

Verf. 27. Ὅην — δώσει. Ὅην ἐγὼ δώσω ὑμῖν ἐργάζεσθαι, ἢν αὐτὸς ὑποδείξω κτῶσθαι. ἵνα δὲ μὴ δόξη κομπάζειν, ἐπὶ τὸν πατέρα πάλιν ἀνατρέχει, λέγων.

Verf. 27. Τῷτον — Θεός. Ἐσφραγίσεν, ἤγουν, προεχειρίσατο εἰς τῷτο, εἰς τὸ διδόναι ταύτην ὑμῖν. ἢ ἀπέδειξεν, ἐφανέρωσε, διὰ τῆς ἑαυτῷ μαρτυρίας. σφραγίσεν γὰρ λέγεται καὶ τὸ ἀποδεικνύειν, ὡς τὸ ὀλαβῶν^{a)} αὐτῷ τὴν μαρ- a) Io. 3, 33. τυρίαν, ἐσφραγίσεν, ὅτι ὁ Θεός⁶) ἀληθής ἐστι.

Verf. 28. Εἶπον — Θεῷ; Ἔργα τοῦ Θεῷ καλῶσι, τὴν εὐαρέτησιν τῷ Θεῷ. ἐρωτῶσι δὲ, εἴχῃ ἵνα ἐργάσωνται αὐτὰ, ἀλλὰ κολακεύοντες, ἵνα δόξωσι μαθηταὶ καὶ αὐτοὶ, καὶ οὕτως ἐπισπάσωνται⁷) πρὸς χορηγίαν τροφῆς.

Verf. 29. Ἀπεκρίθη — ἐκεῖνος. Προεδίδαξε γὰρ διαφόρως, ὅτι παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀπέσαλται.

Verf. 30. Εἶπον — ἐργάζη; Ὅρα, πολλὴν ἀνοιαν. πρὸ βραχέος ἐχέρετασεν αὐτῷ τροφῆς, καὶ τῷ τοιῶτε θαύματος αὐτίκα ἐπιλαθόμενοι, σημεῖον ἐπιζητῶσιν· εἶτα καὶ τὸ εἶδος λέγουσι τῷ ἐπιζητημένου σημεῖου.

Verf. 31. Ὅι πατέρες — φαγῶν. Γέγραπται ἐν τῇ βίβλῳ^{b)} τῶν ψαλμῶν. πολλῶν b) P. 73, 24. δὲ σημεῖων γεγονότων ἐπὶ τῶν πατέρων αὐτῶν, τῷτου μάλιστα μνημονεύουσι, διὰ τὴν τῆς γαστρὸς τυραννίδα, νομίζοντες ἐρεθίζειν αὐτὸν, εἰς τὸ ποιῆσαι καὶ αὐτὸν τοῖστον σημεῖον, ὅπερ ἔμαλλον

P 5

ἐμπλέ-

7) τὸν χριστὸν.

bo satiaret. Sed o obliuiosi ac ingrati! nonne paulo ante panes et pisces ad satietatem in loco deserto edistis?

Simul quoque mihi hic obserua et adulationem ipsorum et inuidiam inuitiam. Neque enim dixerunt, quod Moses illud fecisset signum, ne hunc deprimere viderentur, si Mosem ei compararent: neque, quod Deus ipsum edidisset, ne hunc Deo aequarent: sed absolute dixerunt, Patres nostri comederunt manna in deserto. Quid ergo is, qui disponit sermones suos in iudicio? Non arguit eos, sed blande respondet: Oportet enim, vt praedictum est, interdum quidem arguere, interdum vero dispensatiue clementem esse.

Verf. 32. *Dixit — coelo.* Quia putabant, manna esse panem ab eo quod proprie coelum appellatur, eo quod scriptum esset, Panem de coelo dedit eis: corrigit erroneam eorum opinionem. Nam ibi scriptura aërem improprie vocauit coelum: quemadmodum etiam dicuntur volucres coeli, Et rursus, Intonuit de coelo dominus.

Ait ergo, Non Moses dedit tunc nationi vestrae panem, qui proprie de coelo sit, sed pater meus nunc dat vobis panem ab eo, quod proprie coelum appellatur. Nam sicut pater proprie dicitur coelestis, ita et filius coelestis, et proprie panis, vtpote cor hominis confirmans.

Verf. 32. *Eum qui verus est.* Siquidem ille panis figuratiuus erat, me, inquit, praefigurans qui sum ipsa veritas. Quemadmodum enim

8) δ, abest. A.

9) ἐφαγον τὸ μάννα. A.

1) ἐπαρξεν κυρίου. A.

ἐμπλήσειν αὐτοὺς τροφῆς. ἀλλ', ὡς ἀμνήμονες καὶ ἀχάριτοι! ἔ καὶ αὐτοὶ πρὸ μικρῆς ἄρτης καὶ ἰχθυῖας εἰς κόρον ἐφάγετε ἐν ἐρήμῳ τόπῳ;

Καὶ παρατήρει μοι κἀνταῦθα τὴν κολακείαν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ πονηρίαν. ἔτι εἶπον γάρ, ἔτε ὅτι ὁ⁸) μωϋσῆς ἐποίησε τὸ σημεῖον, οἰόμενοι πλήξειν αὐτὸν, εἰ τὸν μωϋσεῖα τέτω συγκρινέσιν, ἔτε ὅτι ὁ θεὸς αὐτὸ πεποίηκεν, ἵνα μὴ δέξωσιν ἐξισθῆν αὐτὸν τῷ θεῷ. διὰ τῆτο ἀπολύτως εἶπον οἱ πατέρες ἡμῶν τὸ⁹) μάννα ἐφαγον ἐν τῇ ἐρήμῳ. τί οὖν ὁ οἰκονομῶν τοὺς λόγους αὐτῆ ἐν κρίσει; οὐκ ἐλέγχει τέτους, ἀλλ' ἐμαλῶς ἀποκρίνεται. χρὴ γάρ, ὡς προείρηται, ποτὲ μὲν ἐλέγχειν, ποτὲ δὲ ἀνεξικακεῖν οἰκονομικῶς.

Verf. 32. Εἶπεν — ἔρανοῦ. Ἐπεὶ ὑπελάμβανον, τὸ μάννα ἄρτον εἶναι ἐκ τῆ κυρίως ἔρανοῦ, διὰ τὸ γεγραφέσθαι, ἄρτον ἐκ τῆ ἔρανοῦ διορθῆται τὴν ἐσφαλμένην ὑπόληψιν αὐτῶν. ἔρανον γάρ ἐκεῖ, τὸν ἀέρα εἶπε καταχρηστικῶς ἢ γραφῆ. ὡς καὶ, ὅταν λέγη, τὰ πετεινὰ τῆ οὐρανοῦ καὶ πάλιν, καὶ^c) ἐβρόντησεν ἐξ ἔρανοῦ ὁ c) Pl. 17, 14. κύριος.

Φησὶν ἔτι, ὅτι ἔ μωϋσῆς δέδωκε τότε τῷ γένει ὑμῶν τὸν ἄρτον ἐκ τῆ κυρίως¹) ἔρανοῦ. ἀλλ' ὁ πατήρ μου²) νῦν δίδωσιν ὑμῖν τὸν ἄρτον ἐκ τῆ κυρίως ἔρανοῦ. ὡσπερ γάρ ὁ πατήρ, ἔραnios· ἔτω καὶ ὁ υἱὸς ἔραnios, καὶ κυρίως ἄρτος, [ὡς³) σηρίζων καρδίαν ἀνθρώπου.

Verf. 32. Τὸν ἀλήθεινόν. Ἐκεῖνος γάρ ὁ ἄρτος,] τυπικὸς ἦν, προτυπῶν, Φησὶν, ἐμὲ τὸν⁴) αὐτοαλήθειαν ὄντα. καθάπερ γάρ ἐκεῖνος ἄνωθεν.

2) οὖν, pro νῦν. B.

3) Includa omittit. A.

4) τὸν αὐτὸν ἀλήθειαν. A.

enim ille desuper descendens, eos, qui participabant, pascebat ac roborabat, ita et ego. Sed ille ab aëre, ego autem a vero coelo: ille quidem corpora pascebat ac roborabat, ego vero animas. In sequentibus autem ponit generaliore differentiam inter figuratiuum panem, et eum, qui verus est.

Verf. 33. *Panis enim — mundo.* Proprie panis Dei, siue diuinus est, qui vere de coelo descendit, et vitam aeternam dat mundo credenti: quum ille vitam ad tempus daret, non mundo, sed solis Hebraeis. Vitam autem aeternam intellige, non simpliciter, qua viuunt communiter omnes homines, sed beatam, quae erit in continua requie.

Verf. 34. *Dixerunt — istum.* Adhuc sensibilem intelligentes huiusmodi panem prae ventris ingluuie hunc petebant, non semel, sed semper accipere.

Verf. 35. *Ait — vitae.* Panis viuificans, et qui, vt dictum est, dat vitam aeternam: nam ea proprie dicitur vita, quae aeterna est: quae enim ad tempus durat, non vita est, sed vitae imago. Panem autem vitae, suam vocat diuinitatem: siquidem ipsa panis est, qui de coelo descendit. Tandem vero etiam corpus suum vocat panem.

Verf. 35. *Qui — unquam.* Venit quispian ad eum per fidem: ipsa enim est via ad illum. Non esuriet, inquit, fame, quae ab infidelitate procedit, et non sitiet unquam, siti, quae ab incredulitate nascitur, sed gratia diuina repletus, et ipse deinceps nullius indigebit, sed aliis
potius

3) Inclusa absunt. A.

4) ταύτου τὸν ἄρτον. A.

ἀνώθεν καταβάς ἔτρεφε καὶ ἐρῶννυε τὰς μετα-
 λαμβάνοντας· ἔγω γὰρ. ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν (ἐκ⁷⁾
 τῆ ἀέρος· ἐγὼ δὲ ἐκ τῆ ὄντως ἕρανου. καὶ κεῖνος
 μὲν] ἔτρεφε καὶ ἐρῶννυε σώματα· ἐγὼ δὲ ψυχάς.
 προῖων δὲ λέγει καὶ τὴν καθολικωτέραν διαφορὰν
 τῆ τε τυπικῆς ἀρτου καὶ τῆ ἀληθινῆς.

Verf. 33. Ὁ γὰρ ἄρτος — κόσμῳ. Ὁ
 κυρίως ἄρτος τῆ θεῆ, ἦτον, ὁ θεῖος ἄρτος ἐστίν,
 ὁ ἐκ τῆ ὄντως ἕρανου καταβάς, καὶ ζωὴν αἰώνιον
 δίδους τῷ κόσμῳ τῷ πιστεύοντι. ἐκεῖνος γὰρ ζωὴν
 πρόσκαιρον ἐδίδου, καὶ ἐ τῷ κόσμῳ, ἀλλὰ μό-
 νοις τοῖς ἑβραίοις. ζωὴν δὲ αἰώνιον νόει, μὴ τὴν
 ἀπλῶς, ἣν ζήσουσι κοινῶς πάντες ἄνθρωποι, ἀλ-
 λά τὴν μακαρίαν, τὴν ἐν ἀπολαύσει διηνεκῆ.

Verf. 34. Εἶπον — τῆτον. Ἐτι αἰδιη-
 τὸν νομίζοντες τὸν τοιῆτον⁶⁾ ἄρτον, ὑπὸ λαιμαρ-
 γίας ἐζήτησαν αὐτὸν, οὐχ ἅπαξ λαβεῖν, ἀλλὰ
 πάντοτε.

Verf. 35. Εἶπε — ζωῆς. Ὁ ἄρτος ὁ
 ζωηρός, ὁ ζωὴν αἰώνιον δίδους, ὡς εἴρηται. ζωὴ
 γὰρ κυρίως, ἢ αἰώνιος. ἢ γὰρ πρόσκαιρος, οὐ
 κυρίως ζωὴ, ἀλλ' εἰκὼν ζωῆς. ἄρτον⁷⁾ δὲ ζωῆς,
 τὴν θεότητα ἑαυτῆ λέγει νῦν. αὕτη γὰρ ἄρτος
 ἐκ τῆ ἕρανου καταβάς. πρὸς τῷ τέλει δὲ, καὶ
 τὸ ἑαυτῆ σῶμα ἄρτον καλεῖ.

Verf. 35. Ὁ — πώποτε. Ἐρχεται
 τις πρὸς αὐτὸν, διὰ τῆς πίσεως. αὕτη γὰρ⁸⁾ ἢ
 ὁδὸς πρὸς αὐτόν. ἐ μὴ πεινάσῃ, φησί, τὴν ἀπὸ
 τῆς ἀπιστίας πείναν· καὶ ἐ μὴ διψήσῃ πώποτε,
 τὴν ἀπὸ τῆς ἀπιστίας διψαν· ἀλλὰ πληθεῖς τῆς
 θεῖας χάριτος, αὐτὸς τε ἀπροσδεὴς ἔσται λοιπὸν,

καὶ

7) δὲ, omittit. A.

8) ἢ, abest. A.

potius necessaria subministrabit, docens ac erudiens illos.

Verf. 36. *Sed — credidistis.* Vidistis me, siue, cognouistis quis ego sim, et a testimonio Iohannis, et a signis, quae edidi, et a testimonio scripturarum, quas vobis aperui, sed voluntarie malum operantes non creditis. Quando autem hoc illis dixit? Verisimile quidem est, hoc dictum esse, etsi scriptum non sit.

Verf. 37. *Omne — veniet.* Hoc sermone demonstrat, quod pater adducit ei credentes. Siquidem dicit et Paulus. Per quem vocati estis in societatem filii eius. Ait ergo, Omne illud ad me veniet, quod dat mihi pater: hoc est, Omnis qui datus fuerit mihi a patre, omnis, qui deductus ab eo fuerit, hic veniet ad me, hic credet in me, et non quilibet simpliciter. Inde autem confirmat, quod vult pater, vt credant in eum. Itaque, qui in eum non credit, aduersatur Dei voluntati. Dat autem et pater filio, ducens eos ad fidem eius: et filius patri, adducens eos ad illum per fidem.

Verum, si venit is ad filium, qui datur a patre, culpa ergo carebit, qui non venit, vtpote non datus a patre. Sed pater illos dat, in quibus praecedit bona voluntas: neque enim haec per se facere potest, vt credant, absente Dei adminiculo, neque illud auxilium, nisi praesens sit et bona voluntas.

Verf. 37. *Et — foras.* Neque hic, a mea familiaritate, neque ibi, a regno coelorum: eum,

*) πατρός, pro Θεῷ. A.

καὶ ἑτέροις μᾶλλον ἐπαρκέσει, διδάσκων καὶ κατ-
ήχων αὐτούς.

Verf. 36. Ἄλλ' — πιστεύετε. Ἐωρά-
κατέ με, ἤγουν, ἐγνώκατε, τίς εἰμι, ἀπό τε
τῆς μαρτυρίας Ἰωάννου, ἀπό τε τῶν σημείων, ὧν
ἐποίησα, καὶ ἀπό τῆς μαρτυρίας τῶν γραφῶν,
ὡς ὑμῖν ἀνέπτυξα· ἀλλ' ἐθελοκακῶντες, ἔπι-
στεύετε. πότε δὲ τοῦτο εἶπεν αὐτοῖς; εἰκός, τῆτο
ῤηθῆναι μὲν, μὴ γραφῆναι δέ.

Verf. 37. Πᾶν — ἤξει. Τῆτο παρίστη-
σιν ὁ λόγος, ὅτι ὁ πατὴρ προσάγει αὐτῷ τοὺς
πιστεύοντας. Φησὶ γὰρ καὶ Παῦλος· δι' ἧ' ἐκλή- d) 1 Cor. I, 9.
θητε εἰς κοινωνίαν τῆ υἱοῦ αὐτοῦ. λέγει τοίνυν, ὅτι
πᾶν ἐκεῖνο πρὸς ἐμὲ ἤξει, ὃ δίδωσί μοι ὁ πατήρ,
τετέσι, πᾶς, ὡς δοθῆ μοι παρὰ τῆ' Θεοῦ, ὡς
ὀδηγηθῆ παρ' αὐτοῦ, οὗτος ἤξει πρὸς με, οὗ-
τος πιστεύσει μοι, καὶ οὐχ ἀπλῶς, ὁ τυχών. ἐν-
τεῦθεν δὲ κατασκευάζει, ὅτι θέλει ὁ πατήρ, ἵνα
πιστεύσωσιν εἰς αὐτὸν, καὶ λοιπὸν, ὁ μὴ πισεύων
εἰς αὐτὸν ἐναντικῶνται τῷ θελήματι τῆ Θεοῦ. δίδω-
σι δὲ καὶ ὁ πατήρ τῷ υἱῷ, ὀδηγῶν αὐτούς εἰς τὴν
πίσιν αὐτοῦ· καὶ ὁ υἱὸς τῷ πατρὶ, προσάγων αὐ-
τούς αὐτῷ, διὰ τῆς πίστεως.

Ἄλλ' εἰ ἐκεῖνος ἔρχεται πρὸς τὸν υἱόν, ὃ δο-
θεὶς παρὰ τῆ πατρός, ἀνάιτιος ἄρα ὁ μὴ ἐλ-
θὼν, ὡς μὴ δοθεὶς παρὰ τῆ πατρός· ἀλλ' ὁ
πατήρ ἐκείνους δίδωσιν, ὧν ἡ προαίρεσις ἀγαθῆ.
ἔτε γὰρ αὕτη δύναται ποιῆσαι πίσιν, ἀκούσης
τῆς παρὰ τῆ Θεοῦ χειραγωγίας· ἔτε μὲν ἐκεῖνη
συνεργεῖ, μὴ παρέσης ἀγαθῆς προαιρέσεως.

Verf. 37. Καὶ — ἔξω. "Οὐτ' ἐνταῦθα,
ἔξω τῆς ἐμῆς οικειώσεως, ἔτε ἐκεῖ, ἔξω τῆς βα-
σιλείας

1) παρὰ τῆ πατρός, A.

eum, qui non utcumque, sed recto animo ad me venit.

Verf. 38. *Quia — me.* Non, ut faciam voluntatem, quae mea est, siue propriam, neque enim habeo propriam, sed voluntatem eius, qui misit me, hoc est communem, quae et mea est et illius, quorum sicut est vna diuinitas, ita est et vna voluntas. Descendit autem de coelo secundum diuinitatem.

Verf. 39. *Haec — die.* Atqui omnes tunc resuscitabit, et qui salui erunt, et qui peribunt, tam fideles, quam infideles. — Sed resurrectionem hoc in loco appellant eam, quae erit ad requiem, non quae ad supplicium. Et ex his ostendit, communem esse patris et filii voluntatem, ut omnes salui fiant: ob id namque et ille misit, et hic aduenit: ille dat credentes, et hic seruat acceptos.

† † Ne perdam, hoc est, ne mea culpa aliquis pereat. Nam et superius dixit: venientem ad me non expellam foras. Relinquitur ergo, ut, si quis voluntarie exeat et voluntarie pereat, sua culpa hoc patiatur. Neminem enim deus vi trahit.

Verf. 40. *Haec — die.* Eundem declarat sermonem, frequentius eum inducens, ne facile reiiciatur, et ut firmitus discant, futuram esse resurrectionem, ac fidei, quae in ipsum est, reuersionem, spiritualiumque certaminum, quae hic tolerantur retributionem, qua si non sunt fructuri in praesenti vita, at saltem in futura. Omnis autem,

2) εγω, addit. A.

3) Inclusa Codex uterque in margine exhibet. Hentenius non habet.

σιλείας τῶν οὐρανῶν. τὸν ἐρχόμενον δὲ, οὐχ
ἀπλῶς, ἀλλ' ὀρθῶς.

Verf. 38. Ὅτι — με. Ὅυχ ἵνα πειῶ
τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἢ τῶν, τὸ ἴδιον· ἐδὲ γὰρ²⁾
ἔχω ἴδιον· ἀλλὰ τὸ θέλημα τῶ πέμψαντός με,
τουτέστι, τὸ κοινὸν ἐκείνου τε καὶ ἐμοῦ, ὧν ὡς μία
θεότης, ἔτω καὶ ἐν θέλημα. καταβέβηκε δὲ ἐκ
τοῦ ἕραι³⁾, τῆ θεότητι.

Verf. 39. Τοῦτο — ἡμέρα. Καὶ μὴν
πάντας ἀναστήσει τότε, καὶ τοὺς σωθέντας, καὶ
τοὺς ἀπολωλότας, καὶ τοὺς πιστοὺς, καὶ τοὺς
ἀπίστους· ἀλλ' ἀνάστασιν ἐνταῦθα λέγει, τὴν ἐπὶ
ἀπολαύσει, ἢ τὴν ἐπὶ κολάσει. ἀφ' ὧν δὲ φησιν,
δείκνυσθαι, ὅτι κοινὸν θέλημα καὶ τοῦ πατρὸς καὶ
τοῦ υἱοῦ, τὸ σωθῆναι πάντας. διὰ τοῦτο γὰρ ὁ
μὲν ἀπέσειλεν, ὁ δὲ παρεγένετο. καὶ ὁ μὲν δίδωσι
τοὺς πιστεύοντας· ὁ δὲ παραλαμβάνων σώζει.

[Ἰνα³⁾ μὴ ἀπολέσω, τριτέσιν, ἵνα μὴ ἐξ
ἐμῆς αἰτίας ἀπόληται τις. καὶ ἀνωτέρω γὰρ εἶπεν
ὅτι τὸν ἐρχόμενον πρὸς με οὐ μὴ ἐκβάλω ἔξω.
λοιπὸν οὖν, εἴ τις ἀν' ἐκείνῳ ἐξέλθῃ, καὶ ἐκ-
είνῳ ἀπόληται, παρὰ τὴν ἑαυτοῦ αἰτίαν τοῦτο
πάσχει. οὐδένα γὰρ ὁ θεὸς πρὸς ἀνάγκην
ἔλκει.]

Verf. 40. Τοῦτο — ἡμέρα. Τὸν αὐτὸν
λόγον σαφηνίζει, συνεχέστερον αὐτὸν ἐνηχῶν, ἵνα
μὴ εὐαπόβλητος γένηται, καὶ ἵνα βεβαιότερον
μάθωσιν, ὅτι ἀνάστασις ἐστὶ, καὶ τῆς εἰς αὐτὸν
πίστεως ἀμειβή, καὶ τῶν ἐνταῦθα πνευματικῶν
ἀγώνων ἀνταπόδοσις, καὶ εἰ μὴ κατὰ τὸν παρόν-
τα βίον ἀπολαύσωσιν, ἀλλὰ γε κατὰ τὸν μέλ-

autem, qui videt filium, oculis videlicet fidei, hoc est, qui credit in eum.

Verf. 41. *Murmurabant* — v. 42. *descendi?* Quando panem dedit eis, implevitque ventrem, et prophetam esse dicebant, et regem creare volebant: vbi vero de coelesti pane et spirituali cibo, vitaque aeterna differuit, turbabantur ac genus ipsius attenuabant, de quibus bene dixit Paulus: Quorum Deus venter est. Nam fingebant se indignari, quod dixisset, De coelo descendi: quum verius indignarentur, quod rursus eos non pavisset, sicut sperauerant. Si enim ob illud indignati fuissent, interrogassent utique, quomodo panis esset, quomodo de coelo descendisset?

Christus autem non dixit, Non sum filius Ioseph, neque quicquam de genere suo docuit, sciens, quod illi nondum audire poterant admirandum sui partum, et multo minus aeternam sui generationem ac natiuitatem: ideo dispensatorie de his rebus sermonem praetermisit, ne vno offendiculo sublato aliud excitaret:

Verf. 43. *Respondit* — v. 44. *eum*. Accessum ad se dicit, non qualemcunque: siquidem et illi, et multi alii ad ipsum veniebant: sed eum, qui ex fide est. Quod autem dicit, hoc est: Merito non creditis mihi, neque enim attracti estis a patre, utpote indigni: nemo enim potest venire ad me, siue credere in me, nisi pater, qui misit me, traxerit eum. Nam et superius dixit: Omne, quod dat mihi pater, ad me veniet: et illius dicti lege enarrationem, quum etiam ad propositum verbum conferat.

Verf. 44.

*) τῆς addendum, aut τοῦ paullo ante omittendum.

λοντα. πᾶς δὲ ὁ θεωρᾷν τὸν υἱόν, τοῖς ὀφθαλμοῖς τῆς ψυχῆς, ὁ ἐστίν; ὁ πιστεύων εἰς αὐτόν.

Verf. 41. Ἐγόγγυζον — v. 42. καταβέβηκα; Ὅτε μὲν ἄρτον ἔδωκεν αὐτοῖς, καὶ τὴν γαστέρα ἐνέπλησε, καὶ προφήτην ἔλεγον εἶναι, καὶ βασιλέα ποιῆσαι ἠθέλον· ὅτε δὲ περὶ τῆ οὐρανοῦ ἄρτου καὶ ⁴⁾ πνευματικῆς τροφῆς καὶ ζωῆς αἰωνίου διελέγετο, ἐταράσσοντο, καὶ ἐζητυέλιζον τὸ γένος αὐτοῦ, ὡν ⁵⁾ θεὸς ἡ κοιλία ⁵⁾ καλῶς ^{e)} Phil. 3. 19. εἶπε παῦλος. καὶ προσεποιούντο μὲν ἀγανακτεῖν, διότι εἶπεν, ὅτι ἐκ τῆ οὐρανοῦ καταβέβηκα· τὸ δὲ ἀληθές, ἠγανάκτουν, διότι οὐκ ἔθρεψε πάλιν αὐτοὺς, ὡς προσεδόκων. εἰ γὰρ δι' ἐκεῖνο ἐγόγγυζον, ἠρώτησαν ἂν, πῶς ἄρτος ἐστίν, πῶς ἐκ τῆ οὐρανοῦ καταβέβηκεν;

Ὁ δὲ χριστὸς, ἐκ εἶπεν, ὅτι οὐκ εἰμι υἱὸς ἰωσήφ, εἰδὲ ἐδίδαξέ τι περὶ τῆ γένους αὐτῆ, γινώσκων αὐτοὺς ἔπω δυναμένους ἀκῆσαι τὸν θαυμασὸν τόκον αὐτῆ, καὶ πολλῶ μᾶλλον τὴν προαιώνιον αὐτῆ γέννησιν. οἰκονομικῶς οὖν παρέδραμε τὸν περὶ τῆτου λόγον, ἵνα μὴ ἕτερον σκάνδαλον ἀναίρων, ἕτερον ἐμβάλη.

Verf. 43. Ἀπεκρίθη — v. 44. αὐτόν. Ἐλευσὶν πρὸς ἑαυτόν φησιν, ἔ τὴν ἀπλῶς· ἐπεὶ καὶ αὐτοί, καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἤρχοντο πρὸς αὐτόν· ἀλλὰ τὴν ἐκ πίστεως. ὁ δὲ λέγει, τοιῦτόν ἐστι· εἰκότως ἔ πιστεύετε μοι. ἔ γὰρ εἰλικύδιπτε παρὰ τῆ πατρὸς, ὡς ἀνάξιοι. εἰδείς γὰρ δύναται εἰλθεῖν πρὸς ἐμέ, ἦτοι, πιστεῦσαι εἰς ἐμέ, εἰάν μὴ ὁ πατήρ ὁ πέμψας με ἐλκύσῃ αὐτόν. εἶρηκε γὰρ καὶ ἀνωτέρω· ὅτι ^{f)} πᾶν, ὁ δίδωσί μοι ὁ πατήρ, ^{f)} Ia. 6. 37. πρὸς ἐμέ ἤξει· καὶ ἀνάγνωθι τῆ τοιάυτη ρητῆ τὴν ἐξήγησιν, συμβαλλομένην εἰς τὸ προκείμενον.

Q 2

Verf. 44.

⁵⁾ Forte, ὡς καλῶς, aut ὡν θεὸν τὴν κοιλίαν.

Verf. 44. *Et — die.* Eum videlicet, qui ad me venerit, vel in me crediderit. Rursum ergo repetens, Et ego resuscitabo eum, propriam demonstrat dignitatem, et per talium sermonum frequentiam, carpit illorum insensibilitatem.

Verf. 45. *Scriptum est — Deo.* Addidit hoc confirmans, quod pater illos attrahat, qui ad se veniunt. Omnes, inquit, puta ad eum venientes, et in eum credentes ac volentes: Siquidem nullum attrahit nolentem.

Verf. 45. *Omnis — me.* Qui audiuit intellectuali modo. Ne enim suspicarentur, ipsi rudes et crassi, quod sensuali modo audiat quisquam a patre, videns eum humano modo, ait:

Verf. 46. *Non — viderit.* Vt sensibilibiter ab eo audire possit: Deum enim nemo vidit, unquam.

Verf. 46. *Nisi — Deo.* Nisi is, qui natus est a Deo. Hoc enim nunc significat, Esse a Deo. Et quare id non posuit manifestius? Propter illorum insensibilitatem: si enim, quum dixisset, De coelo descendi, offendiculum passi sunt, quidnam illis accidisset, si id etiam planius dixisset?

Verf. 46. *Hic vidit patrem.* Vtpote eiusdem naturae, substantiae, et scientiae, et qui est in sinu patris. Atqui etiam spiritus sanctus videt eum, tanquam et ipse eiusdem naturae, substantiae et scientiae, et quae est in patre: sed nondum tempus erat, ut de spiritu sancto doceret: nam qui
de

6) Inclusa absunt. A.

7) δ , omittit. A.

8) $\delta\nu$, pro $\acute{\omega}\nu$. B.

9) Inclusa absunt. A.

Verf. 44. Καὶ — ἡμέρα. Τὸν ἐλθόντα, δηλαδή, πρὸς ἐμὲ, εἶπουν, τὸν πιθεύσαντα εἰς ἐμὲ. πάλιν οὖν, τὸ καὶ ἐγὼ ἀναστήσω αὐτόν. παραδεικνύει γὰρ τὸ οἰκτεῖον ἀξίωμα, καὶ τῇ συν-εχεῖα τῶν τοιούτων λόγων καθικνεῖται τῆς ἀνα-δησίας αὐτῶν.

Verf. 45. Ἐστὶ γεγραμμένον — Θεοῦ. Τῆτο τέθεικε, βεβαιῶν, ὅτι ὁ πατήρ ἐλκύει τὰς ἐρχομένους πρὸς αὐτόν. πάντες δὲ, οἱ ἐρχόμενοι δηλονότι πρὸς αὐτόν, οἱ πιθεύοντες εἰς αὐτόν, ἢ οἱ βουλόμενοι. [οὐδένα γὰρ ὃ μὴ βουλόμενον] ἐλκύει.

Verf. 45. Πᾶς — με. Ὁ ἀκούων, νο-ερώς περὶ ἐμοῦ. ἵνα γὰρ μὴ ὑπολάβωσι, παχεῖς ὄντες, ὅτι αἰδητῶς ἀκούει τις παρὰ τῶ πατρὸς, ὄρων αὐτόν ἀνθρωποπρεπῶς, Φησὶν

Verf. 46. Ὁυχ — ἑώρακεν. Ἴνα καὶ αἰδητῶς ἀκούῃ παρ' αὐτῶ. Θεὸν⁸) γὰρ οὐδεὶς ἑώ- 8) Io. II, 18. ρακε πώποτε.

Verf. 46. Ἐἰ μὴ — Θεῶ. Ἐἰ μὴ ὁ γεν-νηθεὶς ἐκ τῶ Θεῶ. τῆτο γὰρ δηλοῖ νῦν, τὸ⁷) ὁ ἂν παρὰ τῶ Θεῶ. καὶ διατί μὴ τρανότερον αὐτὸ τέ-θεικε; διὰ τὴν ἐκείνων ἀδένειαν. εἰ γὰρ, εἰπόν-τος, ὅτι καταβέβηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἔσκανδα-λίθησαν, τί οὐκ ἂν ἐποίησαν, εἰ καὶ τοῦτο φανε-ρώς εἶπεν;

Verf. 46. Ἄυτὸς ἑώρακε τὸν πατέρα. Ὡς τῆς αὐτῆς ἕσιας καὶ φύσεως καὶ γνώσεως, καὶ ἂν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ πατρὸς. καὶ μὴν καὶ τὸ πνεῦ-μα τὸ ἅγιον ὄρα αὐτόν, ὡς καὶ αὐτὸ τῆς αὐτῆς ἕσιας καὶ φύσεως καὶ γνώσεως, καὶ⁸) ἂν ἐν τῷ πατρὶ. ἀλλ' ἔπω καιρὸς ἦν διδάσκειν περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. [οἱ γὰρ⁹) μήπω περὶ τοῦ υἱοῦ πιθεύ-

de filio adhuc non crediderant, nequaquam de spiritu sancto credidissent.

Verf. 47. *Amen — aeternam.* Hoc etiam superius dixit, quum ait, Ut omnis qui videt filium, et credit in eum, habeat vitam aeternam.

Verf. 48. *Ego — vitae.* Praeterea et hoc in superioribus dixit. Est autem panis vitae, tanquam doctrina nutriens animas, vitamque conservans, et hanc aeternam. Paulatim autem hos adducit, ac leniter, quae ad diuinitatem suam spectant, aperit.

Verf. 49. *Patres — mortui sunt.* Quia in superioribus dixerant, Patres nostri manna comederunt in deserto, nunc comparisonem facit inter illud manna et hunc panem, qui videlicet de coelo descendit, et est panis vitae.

Verf. 50. *Hic — moriatur.* Qui de coelo descendit, ut nutriat, ac immortales reddat. Deinde sermonem explanat, et docet, quis sit panis, quem dicit.

Verf. 51. *Ego — vitae. —* Semper vivens ac vitam praebens.

Verf. 51. *Qui — descendit.* Quoad diuinitatem. Superius quoque idem de seipso variis in locis dixit, iteratione excitans eos, ut interrogarent, quomodo esset panis vivus seu vivificans, et quonam modo de coelo descendisset. Verum illi solum ventris curam spectantes, caetera omnia superflua ducebant, quemadmodum praediximus.

Verf. 51. *Si — aeternum.* Si quis doctrinae illius particeps fuerit. Nam qui eam participat, ex eo comedit: siquidem et ipsa cibus est animam

σαντες, οὐκ ἂν ἐπίστευσαν περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος.]

Verf. 47. Ἀμὴν — αἰώνιον. Καὶ ἄνωτέρω εἶπε τῆτο, λέγων· ἵνα ἡ) πᾶς ὁ θεωρῶν τὸν ἡ) Io. 6, 40. υἱὸν καὶ πιστεύων εἰς αὐτόν, ἔχη ζωὴν αἰώνιον.

Verf. 48. Ἐγώ — ζωῆς. Ἐτι ἄνωτέρω εἶπε καὶ τῆτο. ἄρτος δὲ ἐστὶ τῆς ζωῆς, ὡς τρέφων τῇ διδασκαλίᾳ τὰς ψυχὰς, καὶ συγκρατῶν τὴν ζωὴν, καὶ ταύτην, καὶ τὴν αἰώνιον· κατὰ μικρὸν δὲ ἀνάγει τούτους, καὶ ὁμαλῶς ἀποκαλύπτει τὰ περὶ τῆς ἑαυτῆ θεότητος.

Verf. 49. Ὅι πατέρες — ἀπέθανον. Ἐπεὶ προλαβόντες εἶπον αὐτῷ· ὅτι ἡ) οἱ πατέρες ἡ) Io. 6, 31. ἡμῶν τὸ μάννα ἔφαγον ἐν τῇ ἐρήμῳ· ποιεῖται νῦν σύγκρισιν ἐκείνου τε τοῦ μάννα καὶ τούτου τοῦ ἄρτου, τοῦ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβαίντος, ἦτοι, τῆς ἄρτου τῆς ζωῆς.

Verf. 50. Οὗτός — ἀποθάνη. Ὁ ἐκ τῆς οὐρανοῦ καταβαίνων, ἕνεκεν τῆς θρέψαι καὶ ἀθανατίσαι. εἶτα σαφηνίζει τὸν λόγον, καὶ διδάσκει, τίς ἐστὶν ὁ ἄρτος, ὃν λέγει.

Verf. 51. Ἐγώ — ὁ ζῶν. Ὁ ζῶν αἰεὶ καὶ ζωὴν παρέχων.

Verf. 51. Ὁ — καταβάς. Τῇ θεότητι καὶ ἄνωτέρω δὲ ταῦτα περὶ ἑαυτῆ διαφόρως εἶπε, τῇ ἀναρχείᾳ διερεθίζων αὐτούς εἰς τὸ ἐραυτῆσαι, πῶς ἄρτος ἐστὶ ζωῆς, καὶ πῶς ἐκ τῆς οὐρανοῦ καταβέβηκεν· ἀλλ' ἐκείνοι πρὸς μὲν ὄρωντες τὴν θεραπείαν τῆς γαστρὸς, πάντα τὰλλα περιττὰ ἐνόμιζον, ὡς προειρήκαμεν.

Verf. 51. Ἐάν — αἰῶνα. Ἐάν τις μετὰ σκεπτικῆς διδασκαλίας αὐτῆς. ἐδίδοι γὰρ ἐξ αὐτοῦ, ὁ μεταλαμβάνων ταύτης. βεῶσις γὰρ καὶ

animam nutriendam. Viuet in aeternum, siue semper, utpote nunquam moriturus morte animae: mors autem animae est separatio a Deo, quemadmodum etiam mors corporis est ipsius ab anima separatio. Nam ipsa anima corpus viuificat, animam vero Deus.

Atqui plures perierunt, qui doctrinae Christi fuerunt participes: sed illi tali participatione male vsi sunt: nunc autem de his est sermo, qui ea bene vsi sunt, non de illis, qui eam prauorum commixtione dogmatum, aut conuersationis prauitate corruerunt. Ostendit ergo, quod praestantiorum illis cibum tribuat, quam fuerit manna, quod comederunt patres eorum in deserto: illi siquidem, postquam comederunt, mortui sunt: qui vero ex hoc edunt, uiuent in aeternum.

Verf. 51. *Et — est.* Duobus modis Christus dicitur esse panis, secundum diuinitatem uidelicet et humanitatem. Postquam ergo docuit de modo, qui secundum diuinitatem est, nunc etiam docet de modo, qui est secundum humanitatem.

Non autem dixit, *Quem do, sed quem dabo:* daturus namque erat in vltima coena, quando sumtum panem aeternis gratis fregit, deditque discipulis, et ait, *Accipite, comedite: hoc est corpus meum.*

Quaere ergo sexagesimum quartum caput euangelii secundum Matthaeum: et ubi positum est, *In remissionem peccatorum, lege totam enarrationem: ac inuenies, quomodo corpus eius sit panis.*

Verf. 51.

¹⁾ πολλοὶ μὲν ἔλαβον. A.

²⁾ Forte χρῆσαμένων, ut antea, et mox διαφθεράντων.

αὐτῆ, τρέφουσα τὴν ψυχὴν. ζήσεται δὲ εἰς τὸν αἰῶνα, εἴταν, αἰεὶ, ὡς μηδέποτε ἀποθνήσκων τὸν ψυχικὸν θάνατον. ψυχικὸς δὲ θάνατος, ὁ ἀπὸ τοῦ θεοῦ χωρισμός· ὡσπερ καὶ σωματικὸς θάνατος, ὁ ἀπὸ τῆς ψυχῆς χωρισμός. ζωὴ γὰρ τὸ σῶμα μὲν, ἢ ψυχὴ τὴν ψυχὴν δὲ, ὁ θεός.

Καὶ μὴν, πολλοὶ¹⁾ μετέλαβον τῆς διδασκαλίας τοῦ χριστοῦ, καὶ ἀπώλοντο· ἀλλὰ κακῶς ἐχρήσαντο τῇ μεταλήψει· γυνὴ δὲ περὶ τῶν καλῶς αὐτῇ²⁾ χρωμένων ὁ λόγος, ἔπερὶ τῶν διαφθειραντῶν αὐτὴν, ἐπιμιξία δογμάτων ποιηρῶν, ἢ φαυλότητι πολιτείας. ἔδειξεν οὖν, ὅτι κρείττονα ἄρτον τέτοις δίδωσι παρὰ τὸ μάννα, ὃ ἔφαγον οἱ πατέρες αὐτῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ. ἐκείνο μὲν γὰρ οἱ φαγόντες ἀπέθανον, ἐκ τούτου δὲ οἱ τρώγοντες ζήσονται εἰς τὸν αἰῶνα.

Verf. 51. Καὶ — ἐστὶ. Κατὰ δύο τρόπους ἄρτος ἐστὶν ὁ χριστός, κατὰ τε τὴν θεότητα, καὶ κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα. διδάξας ἔν περὶ τοῦ κατὰ τὴν θεότητα, γυνὴ διδάσκει καὶ περὶ τοῦ κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα.

Οὐκ εἶπε δὲ, ὅτι ὃν δίδωμι, ἀλλ' ὅτι ὃν δώσω. ἔμελλε γὰρ αὐτὸν δώσειν ἐν τῷ τελευταίῳ δείπνῳ, ὅτε^{k)} λαβὼν τὸν ἄρτον, καὶ³⁾ εὐχαριστήσας, ἔκλασε, καὶ ἐδίδου τοῖς μαθηταῖς, καὶ εἶπε λάβετε, φάγετε· τούτο ἐστὶ τὸ σῶμά μου. k) Matt. 26, 26.

Ζήτησον ἔν τὸ ἐξηκοστὸν τέταρτον κεφάλαιον τοῦ κατὰ ματθαῖον,⁴⁾ καὶ, ἔνθα κεῖται, τὸ εἰς ἀφεσιν^{l)} ἁμαρτιῶν, ἀνάγνωθι τὴν ἐξήγησιν ὅλην, l) Matt. 26, 28.
καὶ εὐρήσεις πῶς ἐστὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ ἄρτος.

Q 5

Verf. 51.

³⁾ Etenim εὐχαριστήσας illo in loco, non εὐλογήσας, habent Codd. Euthym. et alii permulti.

⁴⁾ καὶ, abest. A.

Verf. 51. *Quam — vita.* Dabo in mortem. Hic enim crucifixionem suam praesignat. Dicens autem, *Quam ego dabo*, ultro neam fuisse significat huiusmodi passionem.

Verf. 52. *Decertabant — ad comedendum?* Turbabantur, non potentes sermone credere, quod hoc impossibile videretur. Nam quum omnia secundum naturam inquirerent, nihil, quod supra naturam erat, admittebant.

Verf. 53. *Dixit — vobis.* Illi quidem hoc impossibile iudicabant: ipse vero omnino possibile ostendit: neque id tantum, sed etiam necessarium: quod etiam fecit ad Nicodemum. Addit autem et de sanguine, significans de pane ac poculo, quae, ut dictum est, daturus erat discipulis in ultima coena. Rursus autem vitam dicit aeternam siue beatam.

Verf. 54. *Qui — aeternam.* Continue in sermone de sacramentis immoratur, rei necessitatem ostendens, puta, quod hoc omnino fieri oporteat.

Verf. 54. *Et — die.* Crebro sermonem de vita et resurrectione repetit, cupiens eum menti auditorum imprimi. Quae ergo variis in locis praemisimus, ea nunc in summam colligenda sunt. Ex quo omnes homines resuscitandi sunt, omnesque perpetuo victuri, intelligere conuenit resurrectionem iustorum quidem, eam, quae erit in fruitione: peccatorum vero, quae in supplicio. Rursum vitam aeternam iustorum, eam, quae erit in requie: peccatorum autem, quae in tormentis.

Verf. 55.

5) ὑπερφυῶς παραδέχονται. A.

6) σφόδρα ἀδύνατον. B.

7) Μαλιν, προσημαίνων.

Verf. 51. Ἦν — ζωῆς. Δώσω, εἰς θάνατον. ἐνταῦθα γὰρ τὴν σαύρωσιν αὐτὸ προσημαίνει. τὸ δὲ, ἢ ἐγὼ δώσω, τὸ ἐκούσιον ἐμφαίνει τῷ τοιούτῳ πάθους.

Verf. 52. Ἐμάχοντο — φαγεῖν; Ἐταράττοντο, μὴ θυνάμενοι πιστεῦειν τῷ λόγῳ, διὰ τὸ δοκεῖν ἀδύνατον. πάντα γὰρ κατὰ φύσιν ἐξετάζοντες, ἔδεν ὑπερφυῆς⁵⁾ παρεδέχοντο.

Verf. 53. Εἶπεν — ἑαυτοῖς. Ἐκεῖνοι μὲν, ἀδύνατον τῷτο ὑπελάμβανον· αὐτὸς δὲ δεικνυσιν αὐτὸ καὶ σφόδρα⁶⁾ δυνατόν· καὶ ἔ τῷτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀναγκαῖον, ὅπερ καὶ ἐπὶ τῷ νικηδῆμου πεποίηκε. προστίθῃσι δὲ καὶ περὶ τῷ αἵματος, σημαίνων⁷⁾ περὶ τῷ ἄρτου καὶ τῷ ποτηρίῳ, ἃ ἔμελλεν, ὡς εἴρηται, δεῖναι τοῖς μαθηταῖς ἐν τῷ τελευταίῳ δείπνῳ. ζῶν δὲ πάλιν λέγει, τὴν αἰώνιον, ἧται, τὴν μακαρίαν.

Verf. 54. Ὁ — αἰώνιον. Συνεχῶς σρέφει τὸν περὶ τῶν μυσηρίων λόγον, δεικνύς τὸ ἀναγκαῖον τῷ πράγματι, ὅτι πάντως γενέσθαι τῷτο χρή.

Verf. 54. Καὶ — ἡμέρα. Πυκνῶς⁸⁾ ἐλίττει καὶ τὸν περὶ τῆς ζωῆς, καὶ τῆς ἀναστάσεως λόγον, βεβλέμενος αὐτὸν ἐντυπῶσαι τῇ διανοίᾳ τῶν ἀκούοντων. ἃ δὲ διαφύρωσ προεσειλάμεθα, ταῦτα νῦν συλλήβδην ἀνακεφαλαιωτέον· ὅτι ἐπεὶ πάντες ἄνθρωποι ἀναστήσονται, καὶ πάντες ζήσονται αἰώνιος, προσήκει νοεῖν ἀνάστασιν, ἐπὶ τῶν δικαίων μὲν, τὴν ἐπὶ ἀπολαύσει· ἐπὶ τῶν ἀμαρτωλῶν δὲ, τὴν ἐπὶ κολάσει· καὶ αὐτὴν ζῶν μὲν αἰώνιον, ἐπὶ τῶν δικαίων, τὴν ἐν ἀπολαύσει· ἐπὶ δὲ τῶν ἀμαρτωλῶν, τὴν ἐν κολάσει.

Verf. 55.

⁸⁾ Plerumque spiritu levi scribunt Codices, ut hic vterque,

Verf. 55. *Caro enim. — potus.* Verus est cibus, siue aptissimus, utpote animam, quae propriissima hominis pars est, nutrienda: et similiter de sanguine. Aut hoc dixit, confirmans, quod non aenigmatice, neque parabolice loqueretur.

Verf. 56. *Qui — illo.* In me manet, unitur mihi per transfusionem et communicationem meae carnis meique sanguinis, et unum corpus mecum efficitur, ac particeps vitae, quae in me est: quod si ille in me est, utique et ego in illo.

Verf. 57. *Sicut — patrem.* Sicut, qui semper vivit pater, misit me, ita et ego immutabiliter vivo, eo quod a vivente patre natus sum.

† In cognitionem nos inducit, quod principium habeat, et non sit absque principio sicut pater. Aut etiam alio modo: Propter patrem, id est, quia pater vivit: nisi enim ille viveret, neque ego viverem, quia vero ille vivit et ego vivo: et nisi ille haberet, quaecunque habet, neque ego haberem, quaecunque habeo. Siquidem nobis omnia sunt eadem, exceptis personalibus proprietatibus.

Verf. 57. *Et — me.* Quemadmodum ego vivo, quia natus sum a vivente patre, ita et qui edit me, ipse quoque vivet, eo quod me, qui vita sum, ederit, vitamque participaverit.

Verf. 58. *Hic — qui descendit.* Hic, puta, qui vitam praestat sempiternam.

Verf. 58. *Non — mortui sunt.* Non mortui sunt, qui illum ederunt, videlicet. Sicut patres vestri comederunt manna et mortui sunt. Verum sicut hi, qui manna illud comederunt, carne

9) ἀληθῆς enim, non ἀληθῶς, legit.

1) ζῶν omittit. A. Malim tollere prius ζῶν.

Verf. 55. Ἡ γὰρ σὰρξ — πόσις. Ἄληθής²⁾ ἐστὶ βρωσις, ἥτοι, κυριατάτη, ὡς τὸ κυριώτατον μέρος τῆ ἀνθρώπου τρέφουσα, τὴν ψυχὴν καὶ τὸ αἷμα δὲ, ὁμοίως. ἢ ταῦτα εἶπε, βεβαιῶν, ὅτι οὐκ αἰνίγμα λέγει, εἰδὲ παραβολὴν.

Verf. 56. Ὁ — αὐτῶ. Ἐν ἐμοὶ μένει, ἐνοῦτά μοι, διὰ τῆς μεταλήψεως καὶ κοινωνίας τῆς ἐμῆς σαρκὸς καὶ τῆ ἐμῆ αἵματος, καὶ σύσσωμός μοι γίνεται, καὶ μέτοχος τῆς ἐν ἐμοὶ ζωῆς· εἰ δ' ἐκεῖνος ἐν ἐμοί, πάντως καὶ γὰρ ἐν αὐτῶ.

Verf. 57. Καθὼς — πατέρα. Καθὼς ζῶν ἀπέσειλέ με ὁ¹⁾ ζῶν πατήρ, ἔτω καὶ γὰρ ζῶ ἀπαρραλλάκτως, διὰ τὸ γεννηθῆναι ἐκ ζῶντος πατρὸς.

[Γνωσιν²⁾ ἡμῖν³⁾ εἰσάγει, τῆ ἔχειν ἀρχὴν, καὶ μὴ εἶναι ἀναρχος, ὡσπερ ὁ πατήρ. ἢ καὶ ἐτέρω, διὰ τὸ ζῆν τὸν πατέρα.⁴⁾ εἰ μὴ γὰρ ἐκεῖνος ἐζῆ, οὐδὲ ἐγὼ ἐζῶν· ἐπεὶ δὲ ἐκεῖνος ζῆ, ζῶ καὶ γὰρ καὶ εἰ μὴ ἐκεῖνος εἶχεν, ὅσα ἔχει, εἰδὲ ἐγὼ εἶχον, ὅσα ἔχω. ἴσα γὰρ ἡμῖν πάντα, χωρὶς τῶν προσωπικῶν ιδιοτήτων.]

Verf. 57. Καὶ — ἐμέ. Ὡσπερ ἐγὼ ζῶ, διὰ τὸ γεννηθῆναι ἐκ ζῶντος πατρὸς, ἔτω καὶ ὁ τρώγων με, καὶ ἐκεῖνος ζῆσεται, διὰ τὸ τρώγειν ἐμέ τὴν ζωὴν, καὶ μεταλαμβάνειν τῆς ζωῆς.

Verf. 58. Οὗτός — καταβάς. Οὗτος, ὁ ζῶν αἰώνιον χορηγῶν.

Verf. 58. Ὁ — ἀπέθανον. Οὐκ ἀποθανῆνται, οἱ τρώγοντες αὐτὸν δηλοῖ, καθὼς ἔφαγον οἱ πατέρες ὑμῶν τὸ μάννα, καὶ ἀπέθανον. καὶ μὴν, ὡσπερ οἱ τὸ μάννα ἐκεῖνο φαγόντες ἀπέ-

2) Haec in margine habent Codices.

3) Hentenius reddidit, ac si legerit: eis γνωσιν ἡμᾶς εἰσάγει.

4) Intellige, ζῶ καὶ γὰρ.

ne mortui sunt, ita et qui panem hunc edunt, carne moriuntur. Sed hi soli, quum in spe vitae aeternae moriantur, non videntur mori, sed obdormire.

Verf. 58. *Qui — aeternam.* Merito sermone de pane ac de vita immortalis est, sciens illum quidem necessarium, hanc vero dulcem hominibus: panem sane corporalem corporalibus, spirituales autem spiritualibus: similiter et vitam corporalem corporalibus, spirituales vero spiritualibus.

Verf. 59. *Haec — v. 60. audire?* Durus est, hoc est, aegre admitti potest: Hic sermo, puta, de ipso comedendo: quis illum potest admittere? Qui vero hoc dicebant, e discipulis quidem eius erant, non tamen e duodecim, sed e septuaginta.

Quidam vero ex his fuisse aiunt, qui alias ab eo edocti erant: nam et alii multi frequenter sequebantur illum. Qui ergo discessuri erant, sibi scilicet patrocinabantur, quum potius convenienti tempore remansisse oportuerit ac obedisse in eo, quod difficile videbatur et non desperasse: nam ita duodecim illi fecerunt. Candidi siquidem discipuli est, omnia, quae iubet praeceptor, absque curiositate excipere, et ubi sese offert opportunitas, verecunde de his interrogare, quae eius excedunt intelligentiam.

Verf. 61. *Sciens — offendiculo?* Sane et hoc diuinitatem eius demonstrabat, puta, quae apud illos occulta erant, ferre in medium: nam occulta apud se murmurauerant,

ἀπέθανον τῆ σαρκί, ἔτω καὶ οἱ τὸν ἄρτον τῆτον
 τρώγοντες ἀποθνήσκουσι τῆ σαρκί· ἀλλ' ἔτοι μό-
 νοι ἐπ' ἐλπίδι ζωῆς αἰωνίου ἀποθνήσκοντες, ἔδο-
 κῶσιν ἀποθανεῖν, ἀλλ' ὑπνῶν.

Verf. 58. Ὁ — αἰῶνα. Ἰκανῶς ἐνδιέ-
 τριψε τῷ περὶ τῆ ἄρτου καὶ περὶ τῆς ζωῆς λόγῳ,
 γινώσκων, τὸν μὲν ἀναγκαῖον, τὴν δὲ γλυκεῖαν
 τοῖς ἀνθρώποις· τὸν μὲν σωματικὸν ἄρτον, τοῖς
 σωματικοῖς· τὸν δὲ πνευματικὸν, τοῖς πνευματι-
 κοῖς· καὶ τὴν μὲν σωματικὴν ζωὴν, τοῖς σωματι-
 κοῖς· τὴν δὲ πνευματικὴν, τοῖς πνευματικοῖς.

Verf. 59. Ταῦτα — v. 60. ἀκούειν;
 Σκληρός ἐστιν, ἦτοι, δυσπαραδέκτος οὗτος ὁ λό-
 γος, ὁ τοῦ τρώγειν αὐτὸν, τίς δύναται αὐτὸν
 παραδέχεσθαι; οἱ τοῦτο δὲ εἰπόντες, μαθηταὶ
 μὲν αὐτοῦ ἦσαν· οὐκ ἐκ τῶν δώδεκα δέ· ἀλλ' ἐκ
 τῶν ἑβδομήκοντα.

Τινὲς δὲ Φάσιν, ὅτι ἐκ τῶν ἄλλως⁵⁾ μαθη-
 τευομένων αὐτῷ. πολλοὶ γὰρ καὶ ἕτεροι ἠκολού-
 θουν αὐτῷ πολλάκις. μέλλοντες οὖν ἀποπηδᾶν,
 ὑπεραπολογοῦνται δῆθεν ἑαυτῶν. εἶδει δὲ αὐτοὺς
 ἀναμείναι τὸν προσήκοντα καιρὸν, καὶ πυνθέσθαι
 περὶ τοῦ δοκοῦντος δυσχεροῦς, καὶ μὴ ἀπαγο-
 ρεύειν. οὕτω γὰρ οἱ δώδεκα μαθηταὶ πεποιθήκασιν·
 μαθητοῦ γὰρ εὐγνώμονος, ἀπεριέργως πάντα
 δέχεσθαι τὰ τοῦ διδασκάλου, καὶ καιροῦ καλεν-
 τος, εὐλαβῶς ἐρωτᾶν περὶ τῶν ὑπερβαινόντων
 τὴν αὐτῆ διάνοιαν.

Verf. 61. Ἐιδῶς — σκανδαλίζεις; Καὶ
 γὰρ καὶ τοῦτο τῆς αὐτοῦ θεότητος ἀπόδειξις, τὰ
 ἀπόρρητα αὐτοῖς φέρειν εἰς μέσον. καθ' ἑαυ-
 τοὺς γὰρ ἀπορρήτως ἐγόγγυζον.

Verf. 62.

⁵⁾ Extra numerum duodecim et septuaginta, οἱ ἐν
 τάξει μαθητῶν ἠκολούθησαν αὐτῷ.

Verf. 62. *Si — erat?* Deficit, quid Dicetis? Loquitur autem de futura sui in coelum assumptione. Ascendentem, quoad humanitatem: vbi prius erat, quoad diuinitatem. Qui enim potest hanc carnem reddere coelestem, potest vtique et ipsam cibum hominum efficere.

Verf. 63. *Spiritus — quicquam.* Spiritum nunc vocat intellectum spirituales eorum, quae dicta sunt. Similiter et carnem, intelligere ea carnaliter: non enim de carne ipsius, quae viuificat, nunc sermo est. Ait ergo, Haec spiritualiter intelligere, vitam praebet, quam supra dixi: carnaliter vero ea intelligere non prodest quicquam.

Verf. 63. *Verba — sunt.* Spiritualia et viuifica sunt: oportet namque non simpliciter ea intueri, id enim est carnaliter intelligere, sed aliud quippiam imaginari, et interioribus oculis ea aspicere, tanquam mysteria, nam hoc est spiritualiter intelligere.

Verf. 64. *Sed — ipsum.* Non solum praescientiam, sed et clementiam suam ostendit: quia non a tempore, quo murmurare coeperunt, verum etiam ab initio cognoscebat credentes, et tamen omnes pariter docebat.

Verf. 65. *Et — meo.* Propterea, quia videlicet sunt quidam, qui non credunt. Continue autem Deum patrem suum nominat, docens, quod non sit filius Ioseph, sicut illi putabant.

Verf. 66. *Ex — ambulabant.* Ex hoc, id est, ab eo tempore, abierunt retrorsum, hoc est, abscissi sunt ab eo, qui videlicet antea mur-
mura-

Verf. 62. Ἐάν — πρότερον; Λείπει τὸ, τί ἐρεῖτε; ἔλεγε δὲ περὶ τῆς εἰς ὕψερρον εἰς οὐρανὸν ἀναλήψεως αὐτοῦ. ἀναβαίνοντα, τῇ ἀνδρωπότῃ· ὅπου ἦν τὸ πρότερον, τῇ θεότητι. ὁ γὰρ δυνάμενος τὴν σάρκα ταύτην οὐράνιον ποιῆσαι, δύναται πάντως αὐτὴν καὶ τροφήν ἀνθρώπων ἀπεργάσασθαι.

Verf. 63. Τὸ πνεῦμα — ἔδεν. Πνεῦμα λέγει νῦν, τὸ πνευματικῶς νοεῖν τὰ ῥηθέντα. ὁμοίως δὲ καὶ σάρκα, τὸ σαρκικῶς νοεῖν αὐτά. οὐ γὰρ περὶ τῆς ζωοποιῦ σαρκος αὐτῆ νῦν ὁ λόγος. Φησὶ τοίνυν, ὅτι τὸ μὲν πνευματικῶς νοεῖν ταῦτα, ζῶν παρέχει, τὴν ἀνωτέρω λεχθεῖσαν· τὸ δὲ σαρκικῶς νοεῖν αὐτά, οὐδὲν ὠφελεῖ.

Verf. 63. Τὰ ῥήματα — ἐσι. Πνευματικά ἐσι καὶ ζωηρά ἐσι, διὸ χρη, μὴ ἀπλῶς εἰς αὐτὰ βλέπειν· τοῦτο γὰρ ἐσι τὸ σαρκικῶς νοεῖν· ἀλλ' ὑψηλότερόν τι φαντάζεσθαι, καὶ τοῖς ἔνδον ὀφθαλμοῖς αὐτὰ κατοπτέυειν, ὡς μυστήρια· τῆτο γὰρ ἐσι τὸ πνευματικῶς νοεῖν.

Verf. 64. Ἄλλ' — αὐτόν. Ὁ μόνον τὴν πρόγνωσιν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀνεξίκακον αὐτοῦ δέκνυσιν, ὅτι οὐκ ἀπὸ τῆ γογγύσαι, ἀλλ' ἐξ ἀρχῆς, καὶ ἀνωθεν ἐγίνωσκε, καὶ τοὺς πιστεύοντας, καὶ τοὺς μὴ πιστεύοντας, καὶ ὁμοῦ κοινῶς πάντας ἐδίδασκε.

Verf. 65. Καὶ — μου. Διὰ τῆτο, ποῖον; διὰ τὸ εἶναι τινος, οἱ ἔπιστεύουσι. συνεχῶς δὲ πατέρα ἑαυτῆ, τὸν θεὸν ὀνομάζει, διδάσκων, ὅτι οὐκ ἔστι υἱὸς τῆ ἰωσήφ, ὡς ἐκεῖνοι ᾤοντο.

Verf. 66. Ἐκ — περιεπάτου. Ἐκ τῆτου, ἀντὶ τῆ, ἔκτοτε. ἀπῆλθον δὲ εἰς τὰ ὀπίσω, εἶπουν, ἀπεσχιδῆσαι, οἱ ἀνωτέρω γογγύσαντες.

murabant. Retrorsum autem intellige mihi, ad vitam priorem, ad quam reuersi sunt.

Verf. 67. *Ait — abire?* Non dixit, Abite et vos: nam id repellentis esset, sed blande interrogauit, ostendens sibi opus non esse ministerio illorum, neque se circumducere illos ad ostentationem, quodque nullum velit inuitum retinere. Sed neque aegre tulit aut redarguit illos, qui retrorsum abierant, veluti facere solemus, ducentes huiusmodi factum, contemptum aut iniuriam: quia omnia gloriae amore facimus.

Verf. 68. *Respondit — abibimus?* Petrus fratrum amator, pro fratribus omnibus respondet, Domine, ad quem abibimus? uehementem erga illum amorem demonstrans, quod uidelicet neminem habeant, quem ei praeponant, non parentes, non cognatos, non amicos, et, ut semel dicam, neminem inter omnes. Deinde ne hoc dixisse uideatur, quasi non sit, qui eos suscipiat, subiunxit.

Verf. 68. *Verba — habes.* Verba, quae vitam concilient aeternam. Vides, quod verba non erant quae praebuerant offendiculum, sed auditorum segnities: et quia carnaliter ea intelligebant, non spiritualiter. Consequens etenim ac necessarium fuerat, ut illa dicerentur propter Iudaeorum de manna sermonem. Oportuit autem auditores aut spiritualiter ea intelligere, aut, si id necdum poterant, his primum susceptis, postmodum de his diligenter interrogare.

Verf. 69. *Et — uiui.* Trigesimo tertio iuxta Matthaeum capite dixit idem, Tu es Christus filius Dei uiui. Sed tunc quidem Christus illum beatum praedicauit propter causam ibi dictam: nunc vero,

ὀπίσω δὲ νόει μοι, καὶ τὸν πρότερον βίον αὐτῶν,
εἰς ὃν πάλιν ὑπέστρεψαν.

Verf. 67. Εἶπεν — ὑπάγειν; Οὐκ εἶπεν,
ἀπέλθετε καὶ ὑμεῖς· τῆτο γὰρ ἀπαυδουμένη ἦν
ἀλλ' ὁμαλῶς ἠρώτησε, δεικνύς, ὅτι ἔδειται τῆς
διακονίας αὐτῶν, ἐδὲ περιάγει τούτους, ἐπι-
δεικνύμενος, καὶ ὅτι ἐδένα, μὴ βεβλόμενον, βέλεται
κατέχειν, ἔτε δὲ ἐδεινοπάθησεν, ἔτε κατηγόρη-
σε τῶν ἀπελθόντων εἰς τὰ ὀπίσω, ὅπερ ποιεῖν
εἰώθαμεν ἡμεῖς, καταφρόνησιν καὶ ὕβριν τὸ
πράγμα κρίνοντες, διότι μετὰ φιλοδοξίας ἀπαν-
τα πράττομεν.

Verf. 68. Ἀπεκρίθη — ἀπελευσόμεθα;
Ὁ πέτρος, ὁ φιλάδελφος, ὑπεραπολογεῖται
πάντων πῶν ἀδελφῶν· κύριε, πρὸς τίνα ἀπελευ-
σόμεθα; τὸ πρὸς αὐτὸν φιλόσοργον ἐμφαίνων,
ὅτι οὐκ ἔχουσιν ἕτερον τιμιώτερον αὐτῷ, ἢ γονεῖς,
ἢ συγγενεῖς, ἢ φίλους, οὐχ ἀπλῶς τίνα τῶν
ἀπάντων. εἶτα, ἵνα μὴ δοκῇ τῆτο εἰπεῖν, ὡς ἐκ
ἔντος τῷ ὑποδεχομένῳ αὐτοῦ, ἐπήγαγε.

Verf. 68. Ῥήματα — ἔχεις. Ῥήματα
ζωὴν αἰώνιον προξενοῦντα. ὁρᾷς, ὅτι ἔτὰ ῥήμα-
τα ἦν τὰ σκανδαλίζοντα, ἀλλ' ἢ ἀπροσεξία τῶν
ἀκούοντων, καὶ τὸ σαρκικῶς νοεῖν αὐτὰ, καὶ μὴ
πνευματικῶς. ἀκόλουθον μὲν γὰρ, καὶ ἀναγκαῖ-
ον ἦν, ἐκείνα ρηθῆναι, διὰ τὸν περὶ τοῦ μάννα
λόγον τῶν ἰουδαίων· ἔδει δὲ τοὺς ἀκούοντας, ἢ
πνευματικῶς ἀκούειν αὐτὰ, ἢ μὴ τῆτο δυναμέ-
νους, δέχεσθαι μὲν ταῦτα, ὕψερρον δὲ φιλομαθῶς
ἔρωτῆσαι περὶ τούτων.

Verf. 69. Καὶ — ζῶντος. Καὶ ἐν τῷ
τριακοστῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον
τὸ αὐτὸ εἶπε· σὺ εἶ^m) ὁ χριστός, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ^m) Matt. 16, 16.
τοῦ ζῶντος· ἀλλὰ τότε μὲν ἐμακαρίσεν αὐτὸν

vero, quia communiter dixit, Nos credidimus et cognouimus, separat ab illis Iscarioten, tanquam iam fluctuantem.

Verf. 70. *Respondit — elegi?* Hoc interrogatiue legendum est.

Verf. 70. *Et — v. 71. duodecim.* Num ego vos, inquit, duodecim elegi? et tamen vnus ex vobis in nullo mea adiutus electione, vtpote liberum habens arbitrium ad virtutem et vitium, diabolus est, siue diabolicus, et diaboli minister. Significat itaque in voluntate ac electione hominis situm esse, vt saluetur, aut pereat.

Quidam vero diabolum hoc in loco intellexerunt infidiatorem. Nihil ergo nouum, quod Iudas quum eligeretur bonam habuerit voluntatem, postea autem sit immutatus, tanquam libero vsus arbitrio.

Cap. VII. v. 1. *Et — interficere.*

Non enim poterat, id est, non erat securus, vt versaretur in Iudaea: tanquam de homine enim hoc dixit euangelista: nam sicut homo nunc fornicat, non mortem fugiens, sed homicidis parcens, et quia tempus suae passionis nondum aduenerat. Siquidem oportebat eum interdum quidem manere inexpugnabilem, vtpote Deum, quandoque vero tanquam hominem dispensatorie cedere.

Verf. 2. *Erat — Scenopegia.* Haec celebrabatur in memoriam diei, quo primum Mo-
ses

6) εἰς ἀρετὴν. A.

7) δὲ, interponit. A.

8) Interpretatur ergo lectionem Chrysofomi, εἶχεν ἐξουσίαν, pro ἡθέλη, quam recte hoc loco repudiavit

ὁ χριστός, διὰ τὴν ἐκεί ῥηθεῖσαν αἰτίαν· νῦν δὲ, ἐπειδὴ κοινῶς εἶπεν, ὅτι πεπιστεύκαμεν καὶ ἐγνώκαμεν, διατέλλει τὸν ἰσκαριώτην ἀπ' αὐτῶν, ἥδη σαλευόμενον.

Verf. 70. Ἀπεκρίθη — ἐξελεξάμην; Τοῦτο κατ' ἐρώτησιν ἀναγνωστέον.

Verf. 70. Καὶ — v. 71. δώδεκα. Ὁὐκ ἐγώ, Φησιν, ὑμᾶς τοὺς δώδεκα ἐξελεξάμην; καὶ ὅμως ἐξ ὑμῶν εἷς, ἔδεν τῆς παρ' ἐμὲ ἐκλογῆς ἀπονάμενος, ὡς αὐτεξέσιος⁶⁾ πρὸς ἀρετὴν καὶ κακίαν, διάβολός ἐστιν, ἤγουν, διαβολικός, τοῦ διαβόλου ὑπουργός. δῆλον ἔν, ὅτι ἐν τῇ προαιρέσει τῷ ἀνθρώπου κείται, τὸ σώζεσθαι ἢ ἀπολλυθῆναι.

Τινὲς δὲ διάβολον νῦν, τὸν ἐπίβρονον ἐνόησαν. ἔδεν⁷⁾ οὖν καινόν, ἐν τῷ ἐκλέγεσθαι μὲν, ἀγαθὴν προαίρεσιν ἔχειν τὸν ἴδιον· ὑπερον δὲ μεταβληθῆναι τοῦτον, ὡς αὐτεξέσιον.

Cap. VII. v. 1. Καὶ — ἀποκτεῖναι.

Οὐ γὰρ εἶχεν⁸⁾ ἐξουσίαν, ἤγουν, οὐκ εἶχεν ἄδειαν ἐν τῇ ἰουδαίᾳ περιπατεῖν. ὡς περὶ ἀνθρώπου γὰρ τοῦτο εἶπεν ὁ εὐαγγελιστής. ὡς γὰρ ἀνθρωπος ὑπεσέλλετο νῦν, ἔφευγαν τὸν θάνατον, ἀλλὰ φειδόμενος τῶν φονεῶν, καὶ ὅτι οὐπὼ καιρὸς ἦν τῷ πάθους αὐτοῦ. ἔδει γὰρ αὐτὸν ποτὲ μὲν, ὡς θεόν, μένειν ἀχέρωτον, ποτὲ δὲ, ὡς ἀνθρώπον, ὑποχωρεῖν οἰκονομικῶς.

Verf. 2. Ἦν — σκηνοπηγία. Ἐαυτὴ ἑορτάζετο εἰς μνήμην τῆς ἡμέρας, καὶ ἦν ὁ μωυσῆος

R 3

σῆς

diauit Theophylactus. Flumen orationis hic abripuit Chrysostomum, deceptum fortasse loco simili Marc. 6, 5. Largior certe erat dicendi materia, explicandis illis, οὐκ εἶχεν ἐξουσίαν.

ses diuinum fixit tentorium, quod a Beseleel fabricatum est.

Verf. 3. *Dixerunt — eius.* Filii Iosephi, qui adoptione pater eius erat.

Verf. 3. *Transi — facis.* Fingunt quidem de bonis suadere tanquam cognati et amici familiares, finis vero eorum prauus erat, ab inuidia procedens: conabantur siquidem illum in Iudaeam pellicere, vt ab illis occideretur, qui eum quaerebant interficere. Causam autem praetexebant, quod oporteret discipulos quoque eius, qui ibi erant, siue turbas, quae illum in Iudaea sequebantur, intueri signa, quae ipse ederet.

Verf. 4. *Nemo — esse.* Iuxta faciliorem intellectum et qui in promptu est, videntur illum incitare, vt transeat, iuxta profundiorum vero, scommata in eum iaciebant, tanquam in timidum simul et gloriae cupidum. Siquidem in occulto quidem quippiam facere, timidi est: quaerere autem palam esse, siue manifestum et gloriosum, gloriae cupidi est.

Verf. 4. *Si — mundo.* Si haec signa vere et non apparenter facis, manifesta te ipsum omnibus Iudaeis. Suspiciabantur namque signa haec phantastice fieri.

Hinc ergo manifestum est, quod etiam ibi miracula ediderit, quae omnia praetercurrit Iohannes, quemadmodum alia multa: festinans magis ad ea, quae nouam aliquam afferebant narrationem, et quorum alii nullam fecerant mentionem. Deinde causam etiam dicit talis suspicionis.

Verf. 5. *Neque — eum.* Neque ipsi credebant in eum, tanquam in Deum. Attamen hi,

σῆς ἔπηξε πρῶτον τὴν κατασκευασθεῖσαν ὑπὸ
τῷ Βεσσελεὴλ θεῖαν σκηνήν.

Verf. 3. Εἶπον — αὐτῷ. Οἱ τῷ Ἰωσήφ
υἱοὶ, τῷ θεῷ πατρὸς αὐτῷ.

Verf. 3. Μετάβηθι — ποιῆς. Προσ-
ποιῶνται μὲν ἐπ' ἀγαθῷ συμβεβηέντες, ὡς συγ-
γενεῖς δὴθεν καὶ οἰκειότατοι· σκοπὸς δὲ αὐτοῖς
πονηρὸς, ἐκ φθόνου τεχθεῖς. περῶμενοι γὰρ
μετάγαγεῖν τῆτον εἰς τὴν ἰουδαίαν, ἵνα ἀναρε-
θῇ παρὰ τῶν ζητούντων ἀποκτεῖναι αὐτὸν, προ-
βάλλονταί, τὸ δεῖν καὶ τοὺς ἐκεῖσε ὄντας μαθη-
τάς αὐτοῦ, ἦτοι, τοὺς ὄχλους, τοὺς ἐν ἰουδαίᾳ,
παρεπομένους αὐτῷ, θεωρεῖν τὰ σημεῖα, ἃ
ποιεῖ.

Verf. 4. Οὐδεὶς — εἶναί. Κατὰ μὲν τὸ
προχείρως νοούμενον, δοκοῦσι παρακινεῖν αὐτὸν,
ἵνα μεταβῇ· κατὰ δὲ τὸ βαθυτέρον ἀποσκώ-
πτουσιν, ὡς δειλὸν αἶμα καὶ Φιλοδόξον. τὸ μὲν
γὰρ ἐν κρυπτῷ τι ποιεῖν, δειλοῦ· τὸ δὲ ζητεῖν ἐν
παρήρσιαι εἶναί, ἦτοι, φανερόν, ἀπόβλεπτον,
Φιλοδόξου.

Verf. 4. Ἐἰ — κόσμῳ. Ἐἰ ταῦτα τὰ
σημεῖα ποιῆς, καὶ οὐ φαντάζεσαι, φανέρωσον
σεαυτὸν πᾶσιν ἰουδαίοις. ὑπώπτευσον γὰρ καὶ
τὰ σημεῖα, ὡς φαντασίαν.

Δῆλον οὖν ἐντεῦθεν, ὅτι σημεῖα ἐποίησε καὶ
καὶ, ἃ πάντα παρέδραμεν ὁ Ἰωάννης, ὡς περ καὶ
ἄλλα πολλὰ, σπεύδων μᾶλλον ἐπὶ τὰ φέροντα
ξένην τινὰ διήγησιν, καὶ ὧν οἱ ἄλλοι οὐκ ἐπαμνή-
θησαν. εἶτα λέγει καὶ τὸ αἴτιον τῆς τοιαύτης
ὑποψίας.

Verf. 5. Οὐδὲ — αὐτόν. Οὐδ' αὐτοὶ
ἐπίστευσον εἰς αὐτόν, ὡς εἰς θεόν, ἀλλ' ὅμως οἱ νῦν

R 4

9) καὶ γὰρ. R

hi, qui tunc tales erant, magni postmodum effecti sunt, multaque a multis pro illo passi sunt, Iacobus videlicet et Iudas. Quid ergo is, qui eorum corda nouerat? Non reprehendit illos, tanquam malos et infidiatores, sed patienter respondet ad intentionem ipsorum.

Verf. 6. *Ait — adest.* Tempus, quo conuenit, ut ego in Iudaeam vadam occidendus, ad quod vos laboratis, nondum adest: quid me urgetis ante huiusmodi tempus?

Verf. 6. *Tempus autem — paratum.* Tempus, quo vos in Iudaeam abeatis, semper in promptu est, mihi impedimento est tempus, quod nondum adest: vobis autem nihil est impedimento, quum iam vna cum Iudaeis sentiat.

Verf. 7. *Non — vos.* Vtpote amicos suos et vna secum sentientes: quia vos ad eum acceditis. Mundum autem dicit, Iudaeos mundana sapientes.

Verf. 7. *Me — sint.* Mihi autem inimicus est, quia ego ostendo, quod opera eius mala sint: ideo ego nunc non accedo ad ipsum occidendus, sed quum tempus aduenerit. Ostendit ergo, quod ob id potius oderant ipsum Iudaei, quod illos argueret, quanquam ipsi dicerent se eum odisse, quod legis transgressor esset, Deoque contrarius: et quod non solum sabbathum solueret, sed et patrem suum diceret Deum, aequalem sese faciens Deo.

Tu vero mihi considera, quam mansuete tulerit fratrum consilium, quo infidiis appetebatur. Nos vero non ita, sed statim indignamur ac moleste ferimus, omnibusque modis tales vlciscimur: quo ergo pacto discipuli eius erimus?

Verf. 8.

τοιῶτοι, μεγάλοι γεγονάσιν ὑσέρον, καὶ πολλὰ
 παρὰ πολλῶν ὑπὲρ αὐτοῦ πεπόνθασιν, ἰάκωβος
 καὶ ἰούδας. τί οὖν ὁ τὰς καρδίας αὐτῶν εἰδώς;
 οὐκ ἤλεγξεν αὐτούς πονηροὺς καὶ ἐπιβέβησ, ἀλ-
 λά μακροθύμως ἀποκρίνεται πρὸς τὸν σκοπὸν
 αὐτῶν.

Verf. 6. Λέγει — πάρεσιν. Ὁ καιρὸς
 ὁ ἐμὸς, ὁ τῷ ἀπελθεῖν με εἰς τὴν ἰουδαίαν, ἀναι-
 ρηθισόμενον, ὡς σπευδάσετε, ἔπω πάρεσι, τί
 με κατεπείγετε πρὸ τῷ τοιούτου καιρῷ;

Verf. 6. Ὁ δὲ καιρὸς — ἔτοιμος. Ὁ και-
 ρὸς ὁ ὑμέτερος, ὁ τῷ ἀπελθεῖν ὑμᾶς εἰς τὴν ἰου-
 δαίαν πάντοτέ ἐστιν εὐχερής. ἐμοὶ μὲν γὰρ ἐμπο-
 δίξει, τὸ μήπω παρεῖναι αὐτόν· ὑμῖν δὲ, ἔδεν,
 συμφρονῆσιν ἤδη τοῖς ἰουδαίοις.

Verf. 7. Ὁ — ὑμᾶς. Ὡς φίλος αὐ-
 τῷ, καὶ ὁμόφρονος. διὸ ὑμεῖς ὑπάγετε εἰς αὐ-
 τόν. κόσμον γὰρ λέγει, τὰς κοσμικὰ φρονῶντας
 ἰουδαίους.

Verf. 7. Ἐμὲ — ἐστιν. Ἐμοὶ δὲ ἐχθραί-
 νει, διότι ἐγὼ ἀποδεικνύω, ὅτι τὰ ἔργα αὐτῷ
 πονηρὰ ἐσιν. διὸ ἐγὼ οὐχ ὑπάγω εἰς¹⁾ αὐτὸν ἄρτι,
 ἀναιρῆθισόμενος· ἀλλ' ὅτε ὁ καιρὸς ἐπιση. εἰδει-
 ξεν οὖν, ὅτι διὰ τὸ ἐλέγχειν τὰς ἰουδαίους μᾶλ-
 λον ἐμισῶτο, εἰ καὶ ἐκεῖνοι ἔλεγον, μισεῖν αὐτόν,
 ὡς παράνομον, καὶ ἀντίθεον, ὅτι²⁾ ἔ μόνον ἔλυε ^{n) Io. 5, 18.}
 τὸ σάββατον, ἀλλὰ καὶ πατέρα ἴδιον ἔλεγε τὸν
 θεόν, ἴσον ἑαυτὸν ποιῶν τῷ θεῷ.

Σὺ δὲ μοι σκόπει, πῶς πράως ἤνεγκε τὴν
 ἐπιβελον συμβελὴν τῶν ἀδελφῶν· ἀλλ' οὐχ
 ἡμεῖς οὕτως, ἀλλ' εὐθέως ἀγανακτῶμεν καὶ
 σχετλιάζομεν καὶ πᾶσι τρόποις ἀμυνόμεθα τοὺς
 τοιούτους. πῶς ἔν ἐσόμεθα μαθηταὶ αὐτῷ;

R 5

Verf. 8:

¹⁾ εἰς αὐτήν. A.

Verf. 8. *Vos — istum.* Hoc est praedictum, puta, scenopegiorum. Vos qui amici estis Iudaeorum, qui periculum nullum timetis.

Verf. 8. *Ego — istum.* Non dixit, Non ascendam, sed Nondum ascendam, hoc est, non nunc ascendam, eo quod nunc viuat ac vigeat ex-candescencia Iudaeorum. Irrationalis namque temeritatis est, sese in manifestum conicere periculum.

Verf. 8. *Quia — impletum est.* Tempus vitae meae, qua in terra viuo. Quanquam enim circa futurum pascha crucifigendus erat: adhuc tamen oportebat miracula operari ac docere, multosque ad fidem attrahere. Non est ergo sermo timoris, sed dispensationis: nam si tunc in Iudaeam abiisset, omnino ipsum occidere tentassent: quod si captus tanquam homo occisus fuisset, datum fuisset impedimentum his, quae dicturus aut facturus erat: si vero non fuisset captus, sed tanquam Deus euasisset, incarnationi eius non fuisset habita fides. Tempus itaque debito modo disponit.

Verf. 9. *Haec — v. 10. festum.* Cum eis non ascendit, propter dictam causam, et ne manifestarent eum Iudaeis: postmodum autem ascendit, quum iam furor illorum reprimi inciperet, ut scirent, qui timorem eius arguebant, quod timidus non esset, sed congrua dispensatione vteretur.

Verf. 10. *Non — occulto.* Quasi latenter: adhuc enim verebatur, expectans donec perfecte

²⁾ Repudiavit ergo Chrysoptomi lectionem. qui *οὐκ*, loco *οὐτως* habet. Vide Chrysopt. T. VIII. p. 285. E. Cyril.

Verf. 8. Ὑμεῖς — ταύτην. Τὴν προειρημένην, τὴν τῶν σκηνοπηγιῶν. Ὑμεῖς, οἱ φίλοι τῶν Ἰουδαίων, οἱ μηδένα κίνδυνον ὑποπτεύοντες.

Verf. 8. Ἐγὼ — ταύτην. Ὅχι ἐῖπεν, ἔκ²) ἀναβαίνω, ἀλλ' ἔπω ἀναβαίνω, τρετῆς, ἔ νῦν ἀναβαίνω, διὰ τὸ ζῆειν καὶ ἀκμάζειν νῦν τὸν θυμὸν τῶν Ἰουδαίων. Θρασύτητος γὰρ ἀλογίστου τὸ ἐπιρρέιπτειν ἑαυτὸν εἰς πρόσθλον κίνδυνον.

Verf. 8. Ὅτι — πεπλήρωται. Ὁ καιρὸς τῆς ἐμῆς ἐν τῇ γῇ ζωῆς. εἰ γὰρ καὶ κατὰ τὸ μέλλον πάσχα σαυροῦσθαι ἔμελλεν, ἀλλ' ἔδει αὐτὸν ἔτι καὶ θαυματουργῆσαι, καὶ διδάξαι, καὶ πολλὰς εἰς πίσιν ἐπισπάσασθαι. ἔ δειλίαις ταῖνυ ὁ λόγος, ἀλλ' οἰκονομίας. εἰ γὰρ ἀπῆλθε τότε εἰς τὴν Ἰουδαίαν, πάντως ἂν ἐπεχείρησαν ἀνελεῖν αὐτὸν. καὶ εἰ μὲν χειρῶθεῖς, ὡς ἀνδραπος,³) ἀνηρέθη, ἐνεποδίαθησαν ἂν, ἀ λέγειν καὶ ποιεῖν ἔμελλεν· εἰ δὲ μὴ χειρῶθεῖς, ὡς θεός, διέδρα, ἠπισήθη ἂν ἢ ἐνανδρώπησις αὐτῆ. λοιπὸν ἔν οἰκονομεί⁴) τὸν καιρὸν.

Verf. 9. Ταῦτα — v. 10. ἑορτήν. Σὺν αὐτοῖς μὲν ἔκ ἀνέβη, διὰ τε τὴν ῥηθεῖσαν αἰτίαν, καὶ ἵνα μὴ φανερώσωσιν αὐτὸν τοῖς Ἰουδαίοις ὕπερον δὲ ἀπῆλθεν, ἀρξαμένου λοιπὸν τῆ θυμῆ αὐτῶν κατασέλλεσθαι, καὶ ἵνα γνῶσιν οἱ δειλίαν αὐτῆ καταγινώσκοντες, ὅτι ἔκ ἔσι δειλὸς, ἀλλ' οἰκονομικός.

Verf. 10. Ὅχι — κρυπτῶ. Ὡς κρυφίως. ἔτι γὰρ ὑπεσέλλετο, περιμένων χαυνωθῆναι τέλειον

Cyrillus habet etiam οὐκ. Tom. IV. p. 401. B. ac deinceps.

³) ἀφῆρέθη. B.

⁴) i. e. οἰκονομικῶς τηρεῖ.

fecte deferbuisset ferocitas illorum, et ne cognosceretur etiam a fratribus suis.

Verf. 11. *Judaei ergo — festo.* Pulchra sane illorum opera in diebus festis, quum illos caedis facerent occasionem. Quum enim in festo occidere eum proposuissent, utpote tunc etiam aduenturum propter publicum conuentum, eo non inuento, hinc inde errabant.

Verf. 11. *Et — ille?* Neque eum suo nomine volebant appellare propter odium: ostendit tamen sermo quendam irae tumorem.

Verf. 12. *Et — turbis.* Turbatio et contradictio.

Verf. 12. *Quidam — est.* Qui videlicet mente corrupti non erant.

Verf. 12. *Alii — mundum.* Qui mente corrupti erant. Mundum autem dicit multitudinem.

Verf. 13. *Nullus — Iudaeorum.* Nullus eorum, qui dicebant, Bonus est, loquebatur de eo palam, siue audientibus magistratibus, propter timorem illorum.

Verf. 14. *Quum autem iam — templum et docebat.* Ascendit quidem, quum cognouisset extinctam esse illorum ferocitatem: Docebat autem, ostendens sui admirationem. Postquam dimidium festi peractum erat, quarto videlicet die scenopegiorum: nam septem diebus illa celebrabant.

Verf. 15.

5) καταλέγει αὐτῶν. A. Lestionem receptam comprobatur etiam Chrysof. Tom. VIII. p. 288. B.

6) Malim, ποιουμένων. Potest tamen et hoc defendi. Ex Chrysofomo, qui hic constructionem mutauit, nihil efficitur.

τέλεον τὸν θυμὸν, καὶ ἵνα μήπω γνωθῆ μηδὲ τοῖς ἀδελφοῖς αὐτῷ.

Verf. 11. Ὅι οὖν Ἰουδαῖοι — ἐρετῆ. Καλά γε⁷⁾ αὐτῶν τὰ ἐν ταῖς ἐορταῖς κατορθώματα, ἀφορμὴν φόνου ποιημένοις⁶⁾ αὐτάς. περιμελετήσαντες γὰρ ἐν τῇ ἐρετῇ τῷτον ἀνελεῖν, ὡς τήνικαῦτα διὰ τὴν πανήγυριν καὶ αὐτὸν συμπαρεσόμενον, ἠσόχησαν, μὴ εὕρισκομένου.

Verf. 11. Καὶ — ἐκεῖνος; Ὅυδ' ὀνομασὶ τῷτον βέλονται καλεῖν, διὰ τὸ μῖσος, ὅμως ὁ λόγος ἐμφαίνει χαίνωσιν τινὰ τῷ θυμῷ.

Verf. 12. Καὶ — ὄχλοις. Τάραχος, ἀντιλογία.

Verf. 12. Ὅι — ἐσιν. Ὅι ἀδιάφοροι τὸν νοῦν.

Verf. 12. Ἄλλοι — κόσμον. Ὅι διεφθαρμένοι. κόσμον⁷⁾ δὲ λέγουσι, τὸ πλήθος.

Verf. 13. Ὅυδεῖς — Ἰουδαίων. Ὅυδεῖς τῶν λεγόντων, ὅτι ἀγαθός ἐστι, παρρησία ἐλάλει περὶ αὐτῷ, ἤγουν, εἰς ἐπήκοον τῶν ἀρχόντων, διὰ τὸν φόβον αὐτῶν.

Verf. 14. Ἦδη δὲ — ἱερόν,⁸⁾ Ἀγέβη μὲν, ὅτε ἔγνω σβεδέντα τὸν θυμὸν αὐτῶν ἐδίδασκε δὲ, δεικνύων τὸ ἀπτόητον ἑαυτῷ. μεσοῦσης δὲ τῆς ἐορτῆς τῶν σκηνοπηγιῶν, ἤγουν, τῇ τετάρτῃ ἡμέρᾳ. ἐπτὰ γὰρ ἡμέρας ἐώρταζον αὐτήν.

Verf. 15.

7) Scilicet, loco ὄχλον, legit κόσμον. Negligentia id accidit. Nam et Chrysoft. vulgatum habet. Tom. VIII. p. 288. C. bis. et E. et 289. A.

8) Neuter meorum agnoscit vocabula καὶ ἐδίδασκε.

Verf. 15. *Et — quum non didicerit?* Admirabantur, non ea, quae docebat, sed quomodo litteras nosset, quum non didicisset. Considerabant enim ea, quae docebat, omni sapientia esse plena: nec talia eum posse docere existimabant absque cognitione literarum. Oportuit autem cognoscere, quod Deus esset, ipsa sapientia, et qui omnem adinuenerat viam prudentiae.

Verf. 16. *Respondit — me.* Quod dicit Mea, veritatem ostendit: quod autem ait, Non mea, dispensationem ad honorandum patrem ac Deum, et ad ostendendam modestiam, utque facilius ipsa reciperetur. Neque tamen ob id falsum est, quia dispensatorium: nam quae filii sunt, omnino sunt et patris: sicut etiam, quae patris, omnino sunt et filii: utraque enim sunt ambobus communia, utpote aequalibus.

Alio quoque profundiore intellectu, Quae mea apparet esse doctrina, non est mea propria, neque enim ullam habeo propriam, sed patris est, utpote illo eadem per me docente, propter naturae ac voluntatis identitatem: et quia verbum illius sum, quanquam enim ego alia sim hypostasis, ita tamen dico ac facio omnia, ut nos unum esse intelligatis.

Verf. 17. *Si — loquar.* Voluntatem Dei vocat nunc, operari virtutem; et prophetiis, quae de ipso sunt, attendere: virtus siquidem purgat mentem, prophetiae vero ipsam lucide docent. A seipso autem loquitur, qui ea, quae suae sunt voluntatis, loquitur. Deinde etiam syllogismum inducit, cui nullatenus possit contradici.

Verf. 18.

9) μετὰ πάσης σοφίας. A.

Verf. 15. Καὶ — μὴ μεμαθηκώς; Ἐθαύμαζον, οὐχ ἂν ἐδίδασκεν, ἀλλὰ, πῶς γράμματα οἶδε, μὴ μεμαθηκώς. κατενόουν γὰρ, ἂν ἐδίδασκε, πάσης¹⁾ μετὰ σοφίας, καὶ αὐκῆ ἀνευ εἰδήσεως γραμμάτων τοιαῦτα δύνασθαι διδάσκειν ὑπελάμβανον. ἔδει δὲ αὐτοὺς κἀντεῦθεν συνιδεῖν, ὅτι θεός ἐστιν¹⁾ αὐτοσοφία, αὐτός²⁾ ἐξευρών πᾶσαν ο)Baruch.3,37. ὁδὸν ἐπισημῆς.

Verf. 16. Ἀπεκρίθη — με. Τὸ μὲν, ἐμῆ, ἀληθές· τὸ δὲ, οὐκ ἐμῆ, οἰκονομικόν. εἰς τιμὴν δὲ τοῦ πατρὸς καὶ θεοῦ, καὶ εἰς ἀπόδειξιν μετριοφροσύνης, καὶ εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὴν εὐπαραδεκτοτέραν. οὐκ ἐπειδὴ δὲ οἰκονομικόν, διὰ τῆτο καὶ ψευδές. τὰ γὰρ τοῦ υἱοῦ πάντως καὶ τῆ πατρὸς· ὡς περ καὶ τὰ τοῦ πατρὸς, πάντως καὶ τοῦ υἱοῦ. κοινὰ γὰρ ἀμφῶν, ὡς ἴσοις.

Καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον βαθυτέρον. ἡ φαινόμενη ἐμῆ διδαχὴ, οὐκ ἔστιν ἐμῆ ἰδίως. εἰδὲ γὰρ ἔχω ἰδίαν, ἀλλὰ τοῦ πατρὸς ἐστίν, ὡς ἐμοῦ τὰ αὐτὰ ἐκείνω διδάσκοντες, διὰ τὸ ταῦτὸν τῆς φύσεως καὶ²⁾ θελήσεως, καὶ διὰ τὸ εἶνά με λόγον αὐτοῦ. εἰ γὰρ καὶ ἄλλη ὑπόστασις ἐγώ, ἀλλ' ἔτω λέγω καὶ πράττω, ὡς νομίζεσθαι ἡμᾶς ἐν.

Verf. 17. Ἐὰν — λαλῶ. Θέλημα τῆ θεοῦ λέγει νῦν, τὸ ἐργάζεσθαι τὴν ἀρετὴν καὶ προσέχειν ταῖς περὶ αὐτοῦ προφητεῖαις. ἡ ἀρετὴ μὲν γὰρ καθάρει τὸν νοῦν· αἱ προφητεῖαι δὲ διδάσκουσιν αὐτὸν τηλαυγῶς. ἀφ' ἑαυτοῦ δὲ λαλεῖ, ὃ τὰ τοῦ ἰδίου θελήματος λαλῶν. εἶτα ἐπάγει καὶ συλλογισμὸν ἀναντίρρητον.

Verf. 18.

¹⁾ Malim, ἐστίν, ἡ αὐτοσοφία.

²⁾ καὶ θελήσεως. Absunt. A.

Verf. 18. *Qui — est.* Gloriam intelligit hoc in loco honorem: nam vbique patrem ac Deum praeponerat, et ad illum omnia referebat, etiam propria opera: qui ergo gloriam suam non quaerebat, quam ob causam aliena docturus erat: qui autem aliena non docet, sed quae illius sunt, qui misit ipsum, omnino verax est.

Et vide quomodo omnes ad fidem, quae in se est, attrahebat, ac dicebat, Qui non honorat filium, non honorat patrem, qui misit illum. Si quidem ex hoc propriam gloriam quaerere videbatur: non tamen, quasi propriae amator gloriae, haec dicebat aut faciebat, sed quasi hominum cupiens salutem: nam hanc per fidem, quae in ipsum erat, procurare oportebat. Pater namque dixit, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complitum est, ipsum audite, aliaque multa huiusmodi per prophetas.

Verf. 18. *Et — est.* Neque enim iniustus est, qui eius quaerit gloriam, qui misit illum. Quidam autem iniustitiam hoc in loco mendacium intellexerunt. Plurimae itaque erant causae, cur humilia Christus loqueretur: tum ne ingenitus esse putaretur: aut Deo contrarius crederetur: ad haec, propter auditorum imbecillitatem: praeterea, ut homines doceret modestos esse, et nihil de se ipsis magnificum dicere: demum, ut tanquam homo loqueretur, ac propter alia huiusmodi. Unica autem causa erat, cur sublimia loqueretur, celsitudo videlicet diuinitatis.

Quia vero hi Iudaei duo crimina ipsi impingebant, puta, legis transgressionem, et quod Deo esset

3) Hentenius ante $\pi\omega\varsigma$ interponit $\delta\rho\alpha$, quo tamen non est opus.

4) $\eta\delta\delta\omicron\kappa\eta\sigma\alpha$. A.

Verf. 18. Ὁ — ἔστιν. Δόξαν ἐνταῦθα, τὴν τιμὴν φησι. πανταχοῦ γὰρ τὸν πατέρα καὶ θεὸν προετίθει, καὶ αὐτῷ πάντα ἀντίθει, καὶ τὰ ἑαυτοῦ κατορθώματα. μὴ ζητῶν οὖν δόξαν ἰδίαν, τίνας ἕνεκεν ἔμελλεν ἕτερα διδάσκειν; μὴ διδάσκων δὲ ἕτερα, ἀλλὰ τὰ τοῦ πέμψαντος αὐτὸν, ἀληθῆς ἐστὶ πάντως.

Καὶ πῶς³⁾ πάντας εἶλκε πρὸς τὴν εἰς ἑαυτὸν πίσιν, καὶ ἔλεγεν, ὅ^{ρ)} μὴ τιμῶν τὸν υἱόν, ρ) Io. 5, 23. εἰ τιμᾷ τὸν πατέρα τὸν πέμψαντα αὐτόν; δοκεῖ γὰρ ἐντεῦθεν δόξαν ἰδίαν ζητεῖν· ἀλλ' οὐχ, ὡς δόξης ἰδίας ἐρῶν, ταῦτα ἐποίει καὶ ἔλεγεν· ἀλλ', ὡς θέλων τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων. αὕτη γὰρ διὰ τῆς εἰς αὐτὸν πίσεως, καὶ οὐχ ἑτέρως, ἔμελλε γίνεσθαι. εἶρηκε γὰρ ὁ πατήρ· οὗτός^{ρ)} ἔστιν ὁ^{ρ)} Matth. 17, 5. υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ⁴⁾ εὐδόκησα· αὐτοῦ ἀκούετε· καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα διὰ τῶν προφητῶν.

Verf. 18. Καὶ — ἔστιν. Οὐκ ἄδικος γὰρ ὁ ζητῶν τὴν δόξαν τοῦ πέμψαντος αὐτόν. τινὲς δὲ ἀδικίαν ἐπὶ τοῦ παρόντος, τὸ ψεῦδος ἐνόησαν. τοῦ μὲν οὖν ταπεινὰ φθέγγεσθαι τὸν χριστὸν, πολλὰ τὰ αἰτία, τὸ μὴ νομιθῆναι ἀγέννητον, τὸ μὴ δόξαι ἀντίθεον, τὸ ἀδινεὲς τῶν ἀκούοντων, τὸ διδάσκειν τοὺς ἀνθρώπους μετριοφρονεῖν καὶ μηδὲν μέγα λέγειν περὶ ἑαυτῶν, τὸ ὡς ἀνθρώπον λέγειν, καὶ ἄλλα τοιαῦτα· τῆ δὲ ὑψηλά⁵⁾ φθέγγεσθαι μία αἰτία, τὸ ὑψος τῆς θεότητος.

Ἐπεὶ δὲ οἱ ἰουδαῖοι οὗτοι⁶⁾ δύο ἐγκλήματα ἐπῆγον αὐτῷ, παρανομίαν καὶ ἀντιθεϊάν, ὅτι τε
ἔλυε

³⁾ ὑψηλόν. A.

⁶⁾ οὗτοι abest. A.

esset contrarius: quod Sabbathum solueret, ac patrem suum diceret esse Deum, aequalem sese faciens Deo, veluti septimo capite praedictum est. De vno quidem ibi respondit eis, ostenso, quod Deo contrarius non esset: de altero autem nunc respondet, et ostendit, illos potius esse legis transgressores.

Verf. 19. *Nonne — legem?* Legem vniuersaliter appellat, legalia praecepta, quae dedit Moses, quum a Deo ipsa detulisset, et ea illis scripsisset. Interrogat ergo, Nonne Moses dedit vobis legem, quem honoratis, et pro quo belligeratis, cui loquutus est Deus?

Verf. 19. *Et — legem.* Facit, siue, seruat. Deinde etiam addit, quomodo non seruent legem.

Verf. 19. *Quid — interficere?* Quum lex dicat, Non occides, quid me occidere nitimini: neque legem seruantes, neque Mosen veriti, qui eam vobis tradidit? impudentiae siquidem est, legis accusare transgressores alia legis transgressione.

Verf. 20. *Respondit — interficere.* Hoc dicit turba, volens rem gratam praestare magistratibus, et eum, qui omnem excedit honorem, iniuria afficiunt, in gratiam primatum, qui iniuria digni erant. Negant autem, se illi procurare caedem propter sceleris grauitatem: et vt incaute deinceps ambulans, traderetur insidiatoribus. (†† Sciens autem, eos impudentes esse ac rursus ad iram incitari, omittit quidem magis eos arguere, ne impudentiores fiant. Nolebat enim continuo eos ad iram inflammare. Incipit autem defensionem propter sabbatum.)

Verf. 21.

7) αὐτοί, abest. A.

8) διάδωκε. A.

9) δίδωκεν. A.

ἔλυε¹⁾ τὸ σαββατον, καὶ ὅτι πατέρα ἰδίον ἔλεγε¹⁾ Lc. 5. 18.
τὸν Θεόν, ἴσον ἑαυτὸν ποιῶν τῷ Θεῷ, καθὼς ἐν τῷ
ἐβδόμῳ κεφαλαίῳ προεῖρηται· περὶ μὲν τοῦ ἐνός,
ἐκεῖ τούτοις ἀπελογήσατο, δείξας, ὅτι οὐκ ἔστιν
ἀντίθεος· περὶ δὲ τῷ ἑτέρου, νῦν ἀπολογεῖται,
καὶ δείκνυσιν, ὅτι αὐτοὶ⁷⁾ μᾶλλον εἰσι παρανόμοι.

Verf. 19. Ὁυ — νόμον; Καθολικῶς
λέγει νόμον, τὰς νομικὰς ἐντολάς, ἃς δέδωκε⁸⁾
μωϋσῆς, ἐκ τῷ Θεῷ κομίσας αὐτάς, καὶ γράψας
ταύτας αὐτοῖς. ἐρωτᾷ οὖν, ἂν μωϋσῆς ἔδωκεν⁹⁾
ὑμῖν τὸν νόμον, ὁ παρ' ὑμῖν τιμώμενος καὶ ἐκδι-
κούμενος, ᾧ λελάληκεν ὁ Θεός;

Verf. 19. Καὶ — νόμον. Ποιεῖ, ἤγουν,
τηρεῖ. εἶτα προστίθησι, καὶ πῶς οὐ τηροῦσι τὸν
νόμον.

Verf. 19. Τί — ἀποκτεῖναι; Τῷ νόμῳ
λέγοντος, ἂν Φονεύσεις, τί με σπερδάζετε Φονευ-
σαι, μήτε¹⁾ αὐτὸν τηροῦντες, μήτε τὸν μωϋσῆα
αἰδούμενοι, τὸν δέδωκῶτα ὑμῖν αὐτόν; ἀναιδῆς
γάρ, τοὺς παρανόμους ἐγκαλεῖν ἑτέρῳ παρα-
νομίαν.

Verf. 20. Ἀπέκριθη — ἀποκτεῖναι;
Ὁ ὄχλος τῷτό φησι, χαριζόμενος τοῖς ἀρχουσι.
καὶ ὑβρίζουσι μὲν τὸν τιμῆς ἐπέκεινα, εἰς τιμὴν
δὴθεν τῶν ὑβρεως ἀξίων ἀρχόντων. ἀρνῆνται δὲ
τὸν φόνον, διὰ τὸ μῦθος, καὶ ἵνα ἀφύλακτος λοι-
πὸν κατασῆ τοῖς ἐπιβλέουσι.²⁾ γνοὺς δὲ αὐτῆς
ἀναισχυντῆντας καὶ εἰς ὀργὴν πάλιν ὑποκινουμέ-
νους, ἀφίησι μὲν ἐπὶ πλέον ἐλέγξαι τούτους, ἵνα
μὴ ἀναισχυντότεροι γένωνται. καὶ γὰρ οὐκ ἐβέλε-
το συνεχῶς τὸν θυμὸν αὐτῶν ἐξάπτειν. ἀπτεται
δὲ τῆς ἀπολογίας τῆς περὶ τῷ σαββάτου.

§ 2

Verf. 21.

1) τὸν νόμον.

2) Ab γνοὺς ad finem scholii omittit Hentenius.

Verf. 21. *Respondit — miramini.* Vnum opus dicit, illius in sabbatho curationem, qui triginta et octo annos in infirmitate vixerat, de quo septimum narrat caput. Et omnes miramini, siue turbamini, aut tumultuamini: nam hi erant, qui ex eo tempore infanientes quaerebant eum interficere. Deinde ait, Moses tradidit vobis circumcisionem, et sabbatho circumcidunt, quando videlicet octauus infantis dies sabbatho occurrerit. Iam ergo argumentatur. Si sabbatho circumciditur homo, quomodo ergo de circumcisionis opere Mosen non accusatis, quod opus fieri praeceperit in sabbatho?

Verf. 22. *Propterea — hominem.* Dicitio Propterea, non est hic causae redditiva, sed vulgari modo ac superflue Hebraico more ponitur. Dicit ergo, Moses tradidit vobis circumcisionem, et in sabbatho circumciditis hominem. Quae autem in medio sunt verba, addidit, ostendens quod licet Moses illam tradiderit, attamen ante illum fuerat. Ait enim. Non quod ex Mose sit. Tradidit vobis illam, non quod a sua legislatione principium sumat: non quod tunc inceperit: sed ex patribus est, qui tempore Abraham fuerunt: nam illi primum data est in praeceptum: et tamen, quum aliunde ascititia videatur, firmior sabbatho efficitur.

Verf. 23. *Si — sabbatho?* Vt non contemnatur lex Mosis, quae de circumcisione est. Ipsam autem dixit Mosis, tanquam ab eo traditam, sicuti diximus. Ait ergo, si circumcisionem accipit homo in sabbatho, mihi irascimini, quod totum hominem sanum reddiderim in sabbatho: quum Mosis non sitis indignati, qui ante me permisit circumcisionem fieri in sabbatho?

Verf. 21. Ἀπεκρίθη — θαυμάζετε. Ἐν ἔργον λέγει, τὴν ἐν σαββάτῳ ὑγίαν τῆς τριάκοντα καὶ ὀκτῶ ἔτη ἔχοντος ἐν τῇ ἀδενείᾳ, περὶ οὗ τὸ ἔβδομον ἰσορεῖ κεφάλαιον. καὶ πάντες θαυμάζετε, ἦγουν, θορυβεῖσθε, ταράττεσθε. οὕτῃ γὰρ ἦσαν οἱ τότε μανέντες καὶ ἔκτοτε ζητῶντες αὐτὸν ἀποκτεῖναι. εἶτα λέγει, ὅτι μωϋσῆς παρέδωκεν αὐτοῖς τὴν περιτομὴν, καὶ ἐν σαββάτῳ περιτέμνουσιν, ὅταν δηλαδὴ ἡ ὀγδόη ἡμέρα τῆς παιδίου εἰς σάββατον καταντήσῃ· ἔπειτα συλλογίζεται, ὅτι εἰ περιτέμνεται ἄνθρωπος ἐν σαββάτῳ, τὸ δὲ περιτέμνειν ἔργον, πῶς οὐκ ἐγκαλεῖτε μωϋσῆϊ τῷ ἐντεταμένῳ ἔργον ἐν σαββάτῳ;

Verf. 22. Διὰ — ἄνθρωπον. Τὸ διὰ τῆστο, οὐκ ἐστὶ νῦν αἰτιολογικόν, ἀλλ' ἀπλῶς κείται κατὰ συνήθειαν ἑβραϊκὴν. λέγει δὲ, ὅτι μωϋσῆς παρέδωκεν ὑμῖν τὴν περιτομὴν, καὶ ἐν σαββάτῳ περιτέμνετε ἄνθρωπον· τὰ δ' ἐν τῷ μέσῳ ρητὰ τέθεικε, δεικνύων, ὅτι εἰ καὶ μωϋσῆς παρέδωκεν ὑμῖν αὐτήν, ἀλλ' οὐ παλαιότερα αὐτῆς ἦν. Φησὶ γάρ· οὐχ ὅτι ἐκ τῆς μωϋσέως ἐστὶ, τῆς ἐστὶ, παρέδωκεν ὑμῖν αὐτήν, οὐχ ὅτι ἐκ τῆς αὐτῆς νομοθεσίας ἀρχὴν λαμβάνει, οὐχ ὅτι ἔκτοτε ἀρχεται, ἀλλ' ἐκ τῶν πατέρων ἐστὶ, τῶν περὶ ἀβραάμ. ἐκεῖνος γὰρ πρῶτος ἐπέταλλεν. καὶ ὁμοίως, ἐπίστακτον δοκεῖν, κυριώτερον γίνεται τῆς σαββάτου.

Verf. 23. Ἐι — σαββάτῳ; Ἴνα μὴ ἀθετηθῇ ὁ νόμος μωϋσέως, ὁ περὶ τῆς περιτομῆς. τῆς μωϋσέως δὲ αὐτὸν εἶπεν, ὡς ὑπ' αὐτῆς παραδοθέντα, καθὼς εἰρήκαμεν. Φησὶ τοίνυν, ὅτι εἰ περιτομὴν λαμβάνει ἄνθρωπος ἐν σαββάτῳ, ἐμοὶ ὀργίζεσθε, ὅτι ὅλου ἀνθρώπου ὑγίαν ἐργασάμεν, ἀφέντες χολᾶν μωϋσῆϊ πρὸ ἐμῶν, τῷ ἐπιτρέψαντι ἐργάζεσθαι περιτομὴν ἐν σαββάτῳ;

Totum autem hominem dixit: nam quum totum eius corpus paralyti dissolutum fuisset, totum reddidit sanum. Aut ostendit, quod non corpus tantum, sed et animam eius curauerit.

Verf. 24. *Nolite — aspectum.* Ne iudicaueritis ex acceptione personarum, illi quidem, tanquam apud vos magno et praeclaro remittentes accusationes, me vero, quasi vilem et inglorium, accusantes.

Verf. 24. *Sed — iudicate.* Non ad personas spectantes, sed ad res ipsas. Item et aliter. Circumcisio quidem solum Hebraeis signum erat: quod autem a me factum est; integra fuit sanitas ac veritas eius, quod significabatur.

Verf. 25. *Dicebant — v. 26. dicunt.* Si quidem silentium illis imposuerat.

Verf. 26. *Nun — Christus?* Tunc enim et principes in turba erant.

Verf. 27. *Sed — erit.* Atqui principes vestri interrogati ab Herode, ubi nasciturus esset Christus, dixerunt ei, In Bethlehem Iudaeae: quin et prophetiam, quae hoc significaret, addiderunt: quomodo ergo nugamini; dicentes quod Christus, quum venerit, nemo cognoscit vnde erit? Praeterea, si hunc nostis vnde sit, quomodo quidam ex vobis dicunt, Hunc non nouimus vnde sit? Hoc modo malitia non intelligit, quod sibi ipsi contradicat ac plane mentiatur: nam est quaedam animae ebrietas.

Quod si quis dictum illud, Vnde sit, non de loco et patria, sed de genere et patre intellexerit, dicere poterit, eos dixisse: Huius quidem genus

Ὅλον δὲ ἄνθρωπον εἴρηκε, διότι ὅλον τὸ σῶμα αὐτῆ παραλελυμένον, ὅλον ὑγιὲς ἐποίησεν· ἢ ἐπέφηεν, ὅτι ἔ τὸ σῶμα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχὴν αὐτῆ ἐθεράπευσε.

Verf. 24. Μὴ — ὄψιν. Μὴ κρίνετε προσωποληπτικῶς, ἐκείνον μὲν, ὡς παρ' ὑμῶν μέγαν καὶ ἔνδοξον, ἀφίεντες αἰτίας, ἐμὲ δὲ, ὡς εὐτελεῆ καὶ ἄδοξον, αἰτιώμενοι.

Verf. 24. Ἀλλὰ — κρίνατε. Μὴ πρὸς τὰ πρόσωπα βλέποντες, ἀλλὰ πρὸς τὰ πράγματα καὶ ἐτέρωσ γάρ. ἢ μὲν περιτομή, σημεῖον ἦν μόνον ἐβραίου· τὸ δὲ παρ' ἐμῶν ἐργασθὲν, ολόκληρος ὑγεία τῆ σσημασμένου.

Verf. 25. Ἐλεγον — v. 26. λέγουσι. Καὶ γὰρ ἐπεσόμισεν αὐτούς.

Verf. 26. Μήποτε — χριστός; Ἐν τῷ ὄχλῳ γὰρ οἱ ἄρχοντες ἦσαν τότε.

Verf. 27. Ἀλλὰ — ἐσί. Καὶ μὲν, οἱ ἄρχοντες ὑμῶν, ἐρωτηθέντες παρὰ Ἡρώδου, πῶς ὁ χριστός γεννᾶται, εἶπον αὐτῷ· ἐν ἡ) βηθλεὲμ τῆς s) Matth. 2, 5. Ἰουδαίας. καὶ προσέθηκαν καὶ τὴν τέτο δηλῶσαν προφητείαν. πῶς ἐν Φλυαρεῖτε, ὅτι ὁ χριστός, ὅταν ἐρχηται, οὐδεὶς γινώσκει, πόθεν ἐστίν· ἀλλὰ καὶ, εἰ τέτον³⁾ οἶδατε, πόθεν ἐστίν, πῶς ἐξ ὑμῶν ἄλλοι λέγουσιν, ὅτι τέτον⁴⁾ ἐκ οἶδαμεν, πόθεν τ) Io. 9, 29. ἐστίν· τοιαῦτον ἢ πονηρία, ἐναντιολογεῖσα καὶ ψευδομένη προφανῶς, ἔ συνίησι. μέθη γὰρ καὶ αὕτη ψυχῆς.

Ἐι δὲ τις τὸ, πόθεν, ἔ περὶ τόπου καὶ πατρίδος, ἀλλὰ περὶ γένους καὶ πατρὸς νοήσῃ, εἶπει ἄν, αὐτὸς λέγειν, ὅτι τέτου μὲν οἶδαμεν τὸ γένος

³⁾ τέτο. B.

et patrem nouimus, puta Ioseph, vt credebatur: Christi vero genus et patrem nemo cognoscit, eo quod non sint haec literis prodita, vt dici possint.

Verf. 28. *Clamabat — sim.* Clamabat, confundens eos, dum illi de industria male agerent: simul etiam omnibus manifestans, quae ab ipsis occulte dicebantur. Dicit autem, Et me nostis, quis sim, quia Deus: et nostis vnde sim, quia a patre Deo: quanquam vos scire fingatis; quod a Ioseph sim progenitus. Dicebat autem, quod illi ipsum nouerant a testimonio Iohannis, de quo dixit, Alius est, qui testimonium perhibet de me: ab operibus suis, de quibus ait, Ipsa opera, quae ego facio, testimonium perhibent de me: et a scripturis; de quibus similiter ait: Illae sunt quae testimonium perhibent de me.

Et quomodo dixit vigesimo iuxta Matthaeum capite, Nemo nouit filium nisi pater? Quia illud de natura diuinitatis suae dixit, hoc autem simpliciter de notitia, quod Deus sit Deique filius.

Verf. 28. *Et — veni.* Etiam hoc, inquit, nostis: nam et id praedicta docent testimonia, et maxime, quia gloriam propriam non quaero, sed gloriam eius, qui misit me.

Verf. 28. *Sed — me.* Pater ac Deus, qui videlicet misit me, sicut promiserat per prophetas: quod si verax est, qui misit, utique et verax est; qui missus est, quum eiusdem sint naturae.

Verf. 28. *Quem — nouistis.* Vtpote negantes illum operibus. Ait enim et Apostolus,

4) Inclusa exciderunt. A.

5) δὲ, loco ναί. B.

6) εἰδέναι με ἐν τῷ ἰωσήφ προσποιεῖσθε. A.

7) ὅτι, abest. A.

καὶ τὸν πατέρα, [δηλαδή τὸν⁴⁾ ἰωσήφ, ὡς ἐδόκει τῷ δὲ χριστῷ τὸ γένος καὶ τὸν πατέρα,] ἔδειξεν γινώσκει, διὰ τὸ μὴ ῥητῶς ἀναγεγράφθαι.

Verf. 28. Ἐκραζεν — εἰμί. Ἐκραζεν, ἐντρέπων αὐτοὺς, ὡς ἐθελοκακῶντας, ἅμα δὲ καὶ πᾶσι φανερωῶν, τὰ κρυφίως παρ' αὐτῶν λεγόμενα. λέγει δὲ, ὅτι καὶ μὲ οἶδατε, τίς εἰμί· ὅτι θεός· καὶ οἶδατε, πόθεν εἰμί· ὅτι ἐκ πατρὸς θεῷ, εἶ⁵⁾ καὶ ἐκ⁶⁾ τῷ ἰωσήφ εἰδέναι με προσποιεῖσθε. εἰδέναι δὲ αὐτὸν αὐτὸς ἔλεγεν· ἀπὸ τε τῆς μαρτυρίας ἰωάννου, περὶ ᾧ εἶρηκεν· ὅτι⁷⁾ ἄλλος ἐστίν· ὁ μαρτυρῶν περὶ ἐμοῦ· ἀπὸ τε τῶν ἔργων αὐτοῦ, περὶ ὧν εἶπεν· ὅτι⁸⁾ αὐτὰ τὰ ἔργα, ἃ ἐγὼ ποιοῶ,· ὅτι⁹⁾ μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ· καὶ ἀπὸ τῶν γραφῶν, περὶ ὧν ὁμοίως ἔφη· ὅτι ἐκεῖνα¹⁰⁾ εἰσὶν αἱ μαρτυρεῖσά· ὅτι¹¹⁾ περὶ ἐμοῦ.

Καὶ πᾶς ἐν τῷ εἰκοστῷ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον, εἶρηκεν, ὅτι ἔδειξεν¹²⁾ ἐπιγινώσκει τὸν¹³⁾ υἱὸν, εἰ μὴ ὁ πατήρ; ὅτι ἐκεῖνο μὲν εἶπε περὶ τῆς φύσεως τῆς θεότητος αὐτοῦ· τῆτο δὲ, περὶ τοῦ εἰδέναι ἀπλῶς, ὅτι ἐστὶ θεὸς καὶ υἱὸς θεῷ.

Verf. 28. Καὶ — ἐλήλυθα. Ὅτι οἶδατε καὶ τῆτο, φησι. καὶ τῆτο γὰρ αἱ δηλωθεῖσαι μαρτυρίαι διδάσκουσιν. ἄλλως τε, καὶ¹⁴⁾ ὅτι¹⁵⁾ οὐ τὴν δόξαν τὴν ἰδίαν ζητῶ, ἀλλὰ τὴν δόξαν τῷ πέμψαντός με.

Verf. 28. Ἄλλ' — με. Ὁ πατήρ καὶ θεός, ὡς πέμψας με, καθὼς διὰ τῶν προφητῶν ἐπηγγείλατο. εἰ δὲ ἀληθινὸς ὁ πέμψας, ἀληθινὸς ἄρα καὶ ὁ πεμφθεὶς, τῆς¹⁶⁾ αὐτοῦ φύσεως ὡς ἂν.

Verf. 28. Ὅν — οἶδατε. Ὡς τοῖς ἔργοις ἀρνούμενοι αὐτόν. φησὶ γὰρ καὶ ὁ ἀπόστολος·

S 5

ὅτι

⁸⁾ τῆς αὐτῆς. A. quod Hentenius etiam habet.

lus, Confitentur, se nosse Deum, factis autem negant.

Verf. 29. *Ego — sum.* Quia ex ipso sum, ex ipso natus sum. Nam et in superioribus dixit, Non, quod patrem quispiam viderit, nisi is, qui a Deo est.

Verf. 29. *Et ille me misit.* Continue de missione loquitur, volens illis persuadere, quod a Deo missus esset, nec Deo contrarius esset, sicut antea diximus. Simul etiam ad medendum diuinis verbis quibus illos offenderat, quae frequenter verbis humano more dictis permiscebat.

Verf. 30. *Quaerebant — apprehendere.* Nam aegre audierant dicentem, Quem vos non nouistis.

Verf. 30. *Et — manum.* Tenebantur siquidem ab vnita ipsi diuina virtute.

Verf. 30. *Quia — eius.* Qua teneri ac pati decreuerat.

Verf. 31. *Multi — illum.* A praedictis signis, et a sermonibus modo dictis capti.

Verf. 31. *Et — fecit?* Crediderunt quidem, non tamen perfecte: nam dicentes, Christus quum venerit, ostendebant se non firmiter credidisse, eum esse Christum, sed dubio modo, vtpote abiecti et leues.

Aut id ex suppositione dixerunt: Ponamus postmodum venturum esse Christum, veluti dicunt principes sacerdotum: Christus ille, quem ipsi dicunt, quum venerit, num hoc magis admirandus erit? nequaquam.

Verf. 32.

2) ἐνέστη. A. Tale quid videtur reperisse Hentzius. Sed ita corrigendum esset ἐνωδέστης.

ὅτι^{β)} Θεὸν ὁμολογῶσιν εἶδέναι, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρ- β) Tit. 1, 16.
νοῦνται.

Verf. 29. Ἐγὼ — εἰμι. Διότι ἐξ αὐτῆ
εἰμι, ἐξ αὐτῆ γεγέννημαι. καὶ ὀπίσω δὲ εἴρηκεν,
οὐχ^{γ)} ὅτι τὸν πατέρα τις ἐώρακεν, εἰ μὴ ὁ ὢν^{γ)} Io. 6, 46.
παρὰ τῆ Θεῶ.

Verf. 29. Καὶ κείνός με ἀπέσειλε. Συνεχῶς
λέγει περὶ τῆς ἀποστολῆς, βεβλόμενος πείσασαι αὐ-
τούς, ὅτι ἐκ τοῦ Θεοῦ ἀπέσταλται, καὶ οὐκ ἔστιν
ἀντίθεος, ὡς προλαβόντες εἰρήκαμεν. ἅμα δὲ
καὶ εἰς Θεραπείαν τῶν προσισταμένων αὐτοῖς Θεο-
πρεπῶν ῥημάτων, ἃ παρεμίγνυε πολλάκις τοῖς
ἀνθρωποπρεπέσιν αὐτῆ.

Verf. 30. Ἐζήτησαν — πιάσασαι. Ἐπλή-
γησαν γὰρ, ἀκούσαντες, ὅτι ὃν ὑμεῖς ἐκ οἴδατε.

Verf. 30. Καὶ — χεῖρα. Ἐπείχοντο
γὰρ ἀσράτως, ὑπὸ τῆς ἐνάσης^{δ)} αὐτῷ Θεῶς
δυναμείως.

Verf. 30. Ὅτι — αὐτοῦ. Ἡ τῆ συλ-
ληφθῆναι καὶ παθεῖν αὐτόν.

Verf. 31. Πολλοὶ — αὐτόν. Ὑπό τε
τῶν προλαβόντων σημείων, ὑπό τε τῶν ἄρτι ῥη-
θέντων λόγων ἐαλωκότες.

Verf. 31. Καὶ — ἐποίησεν; Ἐἰ καὶ ἐπί-
στευσαν, ἀλλ' οὐκ ὑγιῶς. εἰπόντες γὰρ, ὅτι ὁ
Χριστός, ὅταν ἔλθῃ· ἔδειξαν, ὅτι ἐκ ἐπίστευσαν
βεβαίως, αὐτὸν εἶναι τὸν Χριστόν, ἀλλ' ἀμφιβό-
λως, ὡς ἀγγελαιοὶ καὶ κούφοι.

Ἡ καὶ καθ' ὑπόθεσιν τῆτο εἶπον, ὅτι θῶμεν,
ἕτερον εἶναι τὸν Χριστόν, ὡς οἱ ἄρχοντες λέγουσιν,
ὁ Χριστός, ὃν αὐτοὶ Φασιν, ὅταν ἔλθῃ, μὴ τι δυνα-
τώτερος ἔσται τέττε; οὐχί.

Verf. 32. *Audierunt — haec.* Audierunt fequenti videlicet die. Murmurantem vero, fiue cum murmure aduerfus principes loquentem.

Verf. 32. *Et — eum.* Tanquam commouentem populum ad feditionem. O dementiam, magis autem infaniam! Quum ipfi frequenter tentaffent, nec potuiffent, miniftris rem commiferunt: vt de furore consolationem acciperent, fuam autem imbecillitatem occultarent.

Verf. 33. *Dixit — fum.* Multitudini quidem loquebatur: intendebat autem ad miniftros, qui miffi erant: eft enim placationis verbum ad correptionem infaniae illorum, Adhuc modico tempore vobiscum fum, fignificans tempus vsque ad pafcha: hoc ergo folum expectate.

Verf. 33. *Et — me.* Quum affumar in coelum.

Verf. 34. *Quaeritis — inuenietis.* Si quidem verifimile eft, quod multi eorum recordati ipfius quaefierunt eum auxiliatorem, et maxime dum Ierofolyma caperentur.

Verf. 34. *Et — venire.* Vbi tunc ero. Significat autem feffionem ad dexteram patris.

Verf. 35. *Dixerunt — v. 36. venire?* Affecti quodammodo funt ad fermones eius, quibus placabantur, et quaerunt inter fe, non intelligentes ea, quae dicebantur. Diffufionem vero Graecorum dicebant Gentes, quae vbique terrarum difperfae erant, et nullo prohibente inter fe commifcebantur, quum ipfi folam inhabitarent Palaefthinam, et a lege prohiberentur caeteris commifceri gentibus.

Verf. 37.

Verf. 32. Ἦκουσαν — ταῦτα. Ἦκουσαν, ἐν ἑτέρᾳ ἡμέρᾳ, δηλονότι. γογγύζοντος δὲ, ἤγου, σὺν γογγυσμῷ τῷ κατὰ τῶν ἀρχόντων, λέγοντος·

Verf. 32. Καὶ — αὐτόν. Ὡς ἀποσχίζοντα τὸν λαόν. ὦ τῆς ματίας, μᾶλλον δὲ τῆς ἀνοίας! αὐτοὶ πολλάκις ἐπιχειρήσαντες, καὶ ἐκ ισχύσαντες, τοῖς ὑπηρέταις τὸ πρᾶγμα ἐπέτερεψαν, τότε θυμὸν παραμυθόμενοι, καὶ τὴν ἀδείνειαν ἑαυτῶν συγκαλύπτοντες.

Verf. 33. Εἶπεν — εἰμι. Ἐλεγε μὲν πρὸς τὸ πλῆθος, ἀπετείνετο δὲ πρὸς τοὺς ἀποσεύλαντας τοὺς ὑπηρέτας. δυσωπητικὸν δὲ τὸ ῥῆμα, πρὸς καταβολὴν τῆς ματίας αὐτῶν. ἔτι μικρὸν χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι, τὸν ἄχρι τῆ πάσχα δηλῶν. τῆτον μόνον ἀναμείνατε.

Verf. 33. Καὶ — με. Ὅτε ἀναληφθῶ εἰς τὸν ἔρανον.

Verf. 34. Ζητήσατέ — εὐρήσατε. Ἐικός γάρ, πολλοὺς ἐξ αὐτῶν μνημονεύειν αὐτῶ, καὶ ζητεῖν αὐτὸν βοήθον, καὶ μᾶλλον, ἀλίσκομένων τῶν ἱεροσολύμων.

Verf. 34. Καὶ — ἔλθεῖν. Ὅπου εἰμι τότε. δηλοῖ δὲ τὴν ἐπὶ τῷ ἔρανοῦ ἐν δεξιᾷ τῷ πατρὸς καδέδραν.

Verf. 35. Εἶπον — v. 36. ἔλθεῖν; Ἐπαθόντι πρὸς τοὺς λόγους αὐτῶ, δυσωπηθέντες αὐτῶ, καὶ ζητῶσι πρὸς ἑαυτῶ, μὴ νοῶντες τὰ ῥηθέντα. διασποραὶν δὲ τῶν ἐλλήνων ἔλεγον, τὰ ἔθνη, διὰ τὸ διεσπάρθαι πανταχοῦ, καὶ ἀκωλύτως ἀλλήλοις ἐπιμίγνυσθαι, αὐτοὶ μόνην οἰκῶντες τὴν παλαισίνην, καὶ παρὰ τῷ νόμου κωλυόμενοι ἐπιμίγνυσθαι τοῖς ἀλλογενέσιν.

Verf. 37. *In -- bibat.* Primus ac postremus dies dicti festi scenopegiorum magni habebantur, quia in his studiosius in vnum collecti diuinis vacabant, eos, qui in medio erant, in deliciis consumentes. Tunc ergo, quum vnusquisque completo iam festo in domum suam recessurus erat, decreuit volentibus dare viaticum ad salutem: et clamauit, ostendens, qua libertate loqueretur, et vt omnes audirent: multi enim erant. Dixit autem, si quis sitit, siti doctrinae, veniat ad me et bibat potionem spiritualem: neque enim eos conuoco, qui non sitiunt, sed qui ardent appetunt huiusmodi potionem.

Verf. 38. *Qui — viuae.* Ventrem hic dicit, cor: veluti quum dicitur, Et legem tuam in medio ventris mei: flumina vero aquae, spiritus abundantiam, diuinæ gratiae plenitudinem: Viuae autem, hoc est, semper operantis, semper motae: nam quum diuina gratia animae infederit, fons efficitur, semperque scaturit. Petrus siquidem et Paulus, et quotquot illorum similes fuerunt, diuinam gratiam in corde inundantem habentes, non flumen, sed flumina concipiebant, multo fluxu scaturientia, quae quicquid ascenderet, attrahebant, et infidelium vaniloquia vndis obruebant ac demergebant.

Quinto autem capite dixit ad Samaritanam, Aquam quam ego dabo, fiet in eo fons aquae salientis in vitam aeternam: et ibi rursus lege similitum verborum enarrationem.

Post

¹⁾ διδακταλικόν. A.

²⁾ Videtur aliquid deesse. Ex Hentenio colligas, illam legisse, *εγένοντο, τήν*. Potest tamen intelligi.

³⁾ ποταμόντας. B.

Verf. 37. Ἐν — πινέτω. Καὶ ἡ πρώτη ἡμέρα τῆς δηλωθείσης ἑορτῆς τῶν σκηνοπηγιῶν καὶ ἡ ἑσχάτη μεγάλη ἐνομίζοντο. διὸ καὶ σπουδαιότερον ἐν ταύταις συλλεγόμενοι, τοῖς θείοις ἐσχόλαζον, τὰς ἐν τῷ μέσῳ μᾶλλον εἰς τρυφὰς ἀνάλισκόντες. τότε τοίνυν, ὅτε, συμπληρουμένης ἤδη τῆς ἑορτῆς, ἔμελλεν ἀναχωρεῖν ἕκαστος εἰκαδε, βέλεται δοῦναι τοῖς βελομένοις ἐφόδια πρὸς σωτηρίαν· καὶ ἔκραξε μὲν, δηλῶν τὴν παρρησίαν αὐτῆ, καὶ ἵνα πάντες ἀκούσωσι, πολλοὶ ὄντες. εἶπε δὲ, εἴαν τις διψᾷ, διψαν διδασκαλίας, ἐρχέσθω πρὸς με, καὶ πινέτω πόμα¹⁾ πνευματικόν. τὸς γὰρ ἔ διψῶντας ἔ συγκαλῶ, ἀλλὰ τὸς διακαῶς ἐρῶντας τῆ τοιῆτου πόματος.

Verf. 38. Ὁ — ζῶντος. Κοιλίαν ἐνταῦθα λέγει, τὴν καρδίαν, ὡς τό¹⁾ καὶ τὸν νόμον²⁾ ρ. 39, 9. σου ἐν μέσῳ τῆς κοιλίας μου· ποταμοὺς δὲ ὕδατος, τὴν δαψίλειαν τῆ πνεύματος, τὴν πλημμύραν τῆς θείας χάριτος· ζῶντος δὲ, ἡγουν, αἰεὶ ἐνεργοῦντος, ἀεικινήτου. ὅταν γὰρ ἡ θεία χάρις ἐνδρυνθῆ ψυχῇ, πηγὴ γίνεται, καὶ βλύζει διαπαντός. καὶ γὰρ καὶ πέτρος, καὶ παῦλος, καὶ ὅσοι κατ' ἐκείνους,²⁾ τὴν θείαν χάριν ἐν τῇ καρδίᾳ πλημμυρεῖσαν ἔχοντες, ἔ ποταμὸν, ἀλλὰ ποταμοὺς λόγων ἠφίεσαν, πολλῶ τῷ ῥοίῳ φερομένους, καὶ πᾶν τὸ προστυχὸν παρὰσύροντας, καὶ τὰς τῶν ἀπίστων κενοφωσίας ἐπικλύζοντας, καὶ³⁾ καταποντίζοντας.

Καὶ ἐν τῷ πέμπτῳ δὲ κεφαλαίῳ πρὸς τὴν σαμαρεῖτιν εἶπεν, ὅτι¹⁾ τὸ ὕδωρ, ὃ δώσω αὐτῷ, εἰ²⁾ Io. 4, 14 γενήσεται ἐν αὐτῷ πηγὴ ὕδατος ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον. καὶ ἀνάγνωθι πάλιν τὴν ἐξήγησιν τῶν τοιῆτων ρητῶν.

Post dictum autem, sicut ait scriptura, ponenda est distinctio. Multifariam enim praecepit scriptura credere in illum.

Verf. 39. *Hoc — eum.* Hoc, puta, Flumina de ventre eius fluent aquae viae. De spiritu vero, siue de spiritualibus gratis.

Verf. 39. *Nondum — sanctus.* Nondum erat in illis, qui in ipsum credebant: nondum datus erat discipulis eius.

Verf. 39. *Quia — glorificatus.* Quia nondum glorificatus erat per crucem: nam cruent vocat gloriam, siquidem quum caeteris omnibus esset opprobrium, utpote magnorum criminum supplicium, soli Christo gloria facta est: vltio videlicet magni amoris, quo nos dilexit. Quis namque, modo grato sit animo, audito, quod is, qui omnem excedebat honorem, tantam propter hominum salutem sustinuit ignominiam, non glorificabit eum?

Ante crucem itaque discipulis non dedit spiritum sanctum, sed potestatem spirituum immundorum, ut illos eicerent et curarent omnem morbum omnemque languorem: post crucem vero dedit spiritum sanctum. Quum enim peccassemus ac Deo aduersati fuisset, inimici eius eramus: gratia vero spiritus sancti, donum est, donum autem amicis datur: oportebat ergo primum offerri pro nobis victimam, fierique reconciliationem ac inimi-

4) Ita Chrysof. Tom. VIII. p. 299. D.

5) ῥαύσονταί. B.

6) ἄμιον, abest. A.

7) Haec nullo modo pendere possunt ex vocabulo προσενεχθῆναι. Hentenius habet, fieri. Puto ergo, legendum esse, καὶ γενέσθαι καταλλαγῆν. Chry-

Μετὰ δὲ τὸ, καθὼς εἶπεν ἡ γραφή, ⁴⁾ ὑπο-
 σικτέον. διαφύρωσ γὰρ ἐνετείλατο ἡ γραφή πι-
 στεύειν εἰς αὐτόν.

Vers. 39. Τῆτο — αὐτόν. Τῆτο, ποῖον;
 τὸ, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιτίας αὐτοῦ ρεύσουσιν ⁵⁾
 ὕδατος ζῶντος. περὶ τῆ πνεύματος δὲ, εἶπουν,
 περὶ τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων.

Vers. 39. Ὅπω — ἅγιον. Ὅπω ἦν
 ἐν τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτόν, οὔπω ἦν δεδομένον
 τοῖς μαθηταῖς αὐτῆ.

Vers. 39. Ὅτι — ἐδοξάθη. Ὅτι οὔπω
 ἐδοξάθη, διὰ τῆ σαυροῦ. δόξαν γὰρ καλεῖ, τὸν
 σαυρόν. τοῖς μὲν γὰρ ἄλλοις ἅπασιν, ὄνειδος ἦν,
 ὡς μεγάλων ἐγκλημάτων ἐπιτίμιον· μόνῳ δὲ τῷ
 Χριστῷ δόξα γέγονεν, ὡς μεγάλης ἀγάπης τῆς
 πρὸς ἡμᾶς ἐπιτίμιον. τίς γὰρ εὐγνώμονα ψυχὴν
 ἔχων, ἀκούων τὸν ἐπέκεινα πάσης τιμῆς τηλι-
 καύτην ἀτιμίαν ὑποσάντα διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν
 ἀνθρώπων, ἔδοξάσει τῆτον;

Πρὸ μὲν οὖν τοῦ σαυρῆ, ἔ πνεῦμα ἅγιον ⁶⁾
 ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς, ἀλλ' ἐξέστειν πνευμαίων ⁷⁾ ^{f) Matth. 10, 1.}
 ἀκαθάρτων, ὡς ἐκβάλλειν αὐτά, καὶ θερα-
 πεύειν πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν· μετὰ
 δὲ τὸν σαυρὸν, πνεῦμα ἅγιον. ἐπεὶ γὰρ, ἡμαρ-
 τήκοτες καὶ προσκεκουρότες, ἐχθροὶ ἡμεν τῆ
 θεῆ· ἡ δὲ χάρις τῆ ἁγίου πνεύματος, δωρεᾶ
 ἐστίν· ἡ δὲ δωρεὰ τοῖς φίλοις δίδοται· ἔδει πρότε-
 ρον προσενεχθῆναι τὴν ὑπὲρ ἡμῶν θυσίαν, καὶ ⁷⁾
 καταλλαγὴν καὶ κατάλυσιν τῆς ἐχθρας, ἥτις ἦν ⁸⁾
 ἡ σφα-

Chrysoft. T. VIII. p. 301. B. ita habet: καὶ τὴν
 ἐχθραν ἐν τῇ σαρκὶ καταλυθῆναι, καὶ γενέσθαι
 τοῦ θεοῦ φίλους, καὶ τότε λαβεῖν τὴν δωρεάν.

⁸⁾ Etiam ἥτις ἦν durum videtur. Sed ita etiam Hen-
 tenius. Nunc malim post θυσίαν, loco καὶ, εἰς.

inimicitiae solutionem, quae erat caedes agni rationalis ac mors Christi: et tunc donum dari.

Verf. 40. *Multi — propheta.* De quo scripsit Moses, vt saepe diximus. Et vere hic erat: Sed ipsi simpliciter eum prophetam esse opinabantur, sicut Mosen, et non tanquam Deum.

Verf. 41. *Alii — Christus.* Et vere hic erat: sed et hi nudum hominem esse existimabant.

Verf. 41. *Alii — venit?* Atqui neque hic in Galilaea natus est.

Verf. 42. *Nonne — venit?* Atqui et hic inde erat: sed ipsi voluntaria malitia patriam huic diuulgabant esse Nazaret, vnde erat mater, et qui putabatur pater eius, ne, si ex Bethlehem esse diceretur, propter prophetiam Christus esse crederetur.

Verf. 43. *Seditio — eum.* Vnaquaque parte pro sua opinione rixante.

Verf. 44. *Quidam — eum.* Tanquam seductorem videlicet.

Verf. 44. *Sed — manus.* Vtpote inuisibiliter cohibitas, veluti superius ostensum est.

Verf. 45. *Venerunt — v. 46. homo.* Abierunt quidem eum ligaturi: reuersi sunt autem admiratione sermonum eius alligati. Illi ergo, qui miserant, quum multos eius audissent sermones, multaque vidissent miracula, ac prophetias de eo legissent, iudicantes sese sapientes, nihil profecerunt:

ἡ σφαγὴ τῆ λογικῆ ἀμνῆ, ὁ θάνατος τῆ χριστῆ
καὶ τότε δοθῆναι τὴν δωρεάν.

Verf. 40. Πολλοὶ — προφήτης. Περι
οὗ μαυῦσῆς ἔγραψεν, ὡς πολλάκις εἰρήκαμεν καὶ
ἀληθῶς οὗτος ἦν· ἀλλ' αὐτοὶ προφήτην αὐτὸν
ἀπλῶς εἶναι ὑπελάμβανον, ὡς τὸν μαυῦσέα, καὶ
οὐχὶ καὶ θεόν.

Verf. 41. Ἄλλοι — χριστός. Καὶ ἀλη-
θῶς οὗτος ἦν· ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ψιλὸν ἄνθρωπον
αὐτὸν ἐνόμιζον.

Verf. 41. Ἄλλοι — ἔρχεται; Καὶ μὴν,
ἐδὲ οὗτος ἐν τῇ γαλιλαίᾳ γεγέννηται.

Verf. 42. Οὐχὶ — ἔρχεται; Καὶ μὴν,
καὶ οὗτος ἐκεῖθεν ἦν, ἀλλ' ἐθελοκάρως πατρίδα
τῆτω ἐπιφημίζουσι τὴν ναζαρέτ, ὅθεν ἦν ἡ μήτηρ
καὶ ὁ⁹⁾ νομιζόμενος πατὴρ αὐτοῦ, ἵνα μὴ, ἐκ
βηθλεὲμ λεγόμενος, ὁ χριστός εἶναι πισευθῆ δια-
τὴν προφητείαν.

Verf. 43. Σχίσμα — αὐτόν. Ἐκάστου
μέρους φιλονεικούντος.

Verf. 44. Τινὲς — αὐτόν. Ὡς πλάνον
δῆθεν.

Verf. 44. Ἄλλ' — χεῖρας. Ἐπεχομέ-
νας ἀσράτως, ὡς καὶ ἀνωτέρω δεδήλωται.

Verf. 45. Ἦλθον — v. 46. ἄνθρωπος.
Ἀπῆλθον μὲν, δῆσοντες αὐτόν. ἐπανῆλθον δὲ,
δεθέντες αὐτοὶ τῷ θαύματι [τῶν³⁾ λόγων αὐτοῦ.
καὶ οἱ μὲν πέμψαντες, πολλῶν λόγων αὐτοῦ
ἀκούσαντες, καὶ πολλὰ θαύματα] θαυσάμενοι,
καὶ τὰς περὶ αὐτοῦ προφητείας ἀναγινώσκοντες,

T 2

καὶ

⁹⁾ Inclusa exciderunt. A.

runt: qui vero missi erant, omnino ediuerso ab vna concione capti sunt: nam mentem habebant incorruptam. Non ergo mentem solum ac prudentiam eorum admirari dignum est, sed et loquendi libertatem. Neque enim dicunt, Dimissimus illum, ne fieret dissensio in populo, neque aliam fingunt excusationem, sed ipsam dicunt veritatem, ac illius praedicant sapientiam.

Verf. 47. *Responderunt — seducti estis?* Vide inuidiae dementiam. Nam quum interrogare oportuisset, ac discere, quid loquutus esset, ipsi nihil horum praestolantur, sed statim eis adulantur: parcentes etiam et non auferis verbis vtenes: timebant enim, ne perfecte illi adhaerent.

Verf. 48. *Num quis — v. 49. legem.* Quin haec maior est vestri accusatio, quod turba credit, vos autem non credidistis. Legem vero simpliciter appellant, totam sacram scripturam.

Verf. 49. *Execrandi sunt.* Atqui lex illos execratur, qui legem contemnunt: vos ergo execrandi, qui legem contemnitis: illi vero legem seruant, credentes in eum: iubet namque lex credere in Deum.

Verf. 50. *Ait — v. 51. faciat?* Addit euangelista, Quum esset vnus de numero eorum: ostendens, quod etiam quidam e principibus crediderant: licet ipsi dicerent, nullum ex principibus credidisse in ipsum. Arguit ergo eos Nicodemus, quod legis essent transgressores: occulte tamen et pacis verbis: nondum enim conuenientem adeptus erat loquendi libertatem. Nam si non condemnat lex, priusquam audiat, et cognoscat: ipsi vero condemnabant eum, antequam audissent

καὶ σοφοὶ δοκοῦντες, ἔδδεν ἀπώναντο· οἱ δὲ πεμφθέντες τέναντιον ἅπαν, ἀπὸ μιᾶς δημηγορίας ἐάλωσαν. ἀδέκασον γὰρ διάνοιαν εἶχον. ἔτοίνον τὴν σύνεσιν αὐτῶν μόνον ἐσὶ θαυμάσαι, ἀλλὰ καὶ τὴν παρρησίαν. οὐ γὰρ λέγουσιν, ὅτι διὰ τὸ μὴ γενέσθαι τοῦ λαοῦ γάσιν ἀφήκαμεν αὐτόν, ἔδδὲ πλάττονταί τινα πρόφασιν, ἀλλ' αὐτὴν λέγουσι τὴν ἀλήθειαν, καὶ κηρύσσουσι τὴν αὐτοῦ σοφίαν.

Verf. 47. Ἀπεκρίθησαν — πεπλάνηθε; Ὅρα φθόνου μανίαν. θεόν γὰρ ἐρώτησαι καὶ μαθεῖν, τί ἐλάλησεν· οἱ δὲ οὐκ ἠγέσχοντο, ἀλλ' εὐθύς κολακεύουσιν αὐτούς, ἔτι φειδόμενοι, καὶ οὐκ αὐστηρία χρωῶνται, δεδοκότες, μὴ τέλεον αὐτῶ προστεθῶσι.

Verf. 48. Μή τις — v. 49. νόμον. Ἄυτη μᾶλλον ἢ μείζων κατηγορία ὑμῶν, ὅτι ὁ μὲν ὄχλος ἐπίστευσεν· ὑμεῖς δὲ ἠπισήκατε. νόμον δὲ ἐνταῦθα λέγουσι, τὴν ὅλην γραφὴν ἀπλῶς.

Verf. 49. Ἐπικατάρατοί εἰσι. Καὶ μὴν ὁ νόμος ἐπικατηράσατο τοῖς ἀθετοῦσι τὸν νόμον· ὑμεῖς οὖν ἐπικατάρατοι, οἱ ἀθετοῦντες τὸν νόμον· ἐκεῖνοι δὲ τηροῦσι τὸν νόμον, πιστεύοντες εἰς αὐτόν. κέλευε γὰρ ὁ νόμος πιστεῦειν εἰς τὸν θεόν.

Verf. 50. Λέγει — v. 51. ποιῆ; Τὸ εἶν ἂν ἐξ αὐτῶν προσέθηκεν ὁ εὐαγγελιστής, δεικνύς, ὅτι καὶ τινες τῶν ἀρχόντων ἐπίστευσαν, εἰ καὶ αὐτοὶ εἶπον, ὅτι οὐδεὶς τῶν ἀρχόντων ἐπίστευσεν εἰς αὐτόν. ἐλέγχει οὖν αὐτούς ὁ νικῶδημος παραβάταις τοῦ νόμου, πλὴν λεληθότως καὶ μετὰ φειδῶς. ἔπω γὰρ τὴν προσήκουσαν εἶχε παρρησίαν. εἰ γὰρ ὁ νόμος ἔ κατακρίνει πρὸ τῆ ἀκῆσαι καὶ

audissent et cognouissent, legem utique transgre-
diebantur.

Verf. 52. *Responderunt — es?* Num ideo illi es auxilio, quod eiusdem sis regionis et patriae? Vide, quam aspere ac ferociter respondeant?

Verf. 52. *Scrutare — surrexerit.* Sane illum sine discussione condemnare non oportebat: ipsi vero iniuriose dicunt: Interroga et disce, neque enim nosti scripturas. Verum, si eas non no-
uit, quomodo vos de legis transgressione arguit?

Scire autem oportet, quod ea, quae ab hoc loco habentur vsque ad eum, quo dicitur, Iterum ergo loquutus est illis Iesus dicens, Ego sum lux mundi: in exactioribus exemplaribus, aut non inueniuntur, aut obelo confossa sunt, eo quod illegitima videantur et addita. Et huius argumentum est, quod nullus ea sit interpretatus: nobis tamen animus est etiam haec declarare, quod utilitate non careant, sicut et Caput de muliere in adulterio deprehensa, quod inter haec ponitur.

Verf. 53. *Et — suam.* Indignati ob sermonem Nicodemi, ac timentes ne forte etiam quispiam alius similia diceret.

Cap.

- 2) Hic interpretationis locum obtinet hoc vocabulum. Sed Chrysostomus multoties id tribuit Euangelistae. Vide T. VIII. p. 305. E. 306. A.
- 3) Hunc locum laudat Richardus Simonius in historia critica textus N. T. p. 145.
- 4) *ἐπί.* Simonius.
- 5) *ὅλως* omittit idem.
- 6) *ἀκριβῆ ἀντιγραφα* nunc appellat, Codices Chrysostomi, eosque Noui Testamenti, qui cum scholiis sunt. Crisis Euthymii arguitur vocaculis, καὶ τοῦ-
του

γνώσασθαι, αὐτοὶ δὲ κατέκριναν αὐτὸν πρὸ λόγου καὶ διαγνωσεως, παρέβησαν ἄρα τὸν νόμον.

Verf. 52. Ἀπεκρίθησαν — εἶ; Μὴ τῆς αὐτῆς αὐτῷ χάριτος καὶ πατριδος ὦν, διὰ ταῦτο βοηθεῖς αὐτῷ; βλέπε, πῶς ἀγροικότερον καὶ θυμικώτερον ἀποκρίνονται;

Verf. 52. Ἐρεύνησον — ἐγήγερται. Καὶ μὴν, οὐκ εἶπεν, ὅτι προφήτης ἐστίν, ἀλλ' ὅτι κατακριθῆναι αὐτὸν ἀνεξετάτως οὐ χρεῖ· οἱ δὲ ὑβριστικῶς λέγουσιν, ἐρώτησον²⁾ καὶ μάθε, οὐ γὰρ οἶδας τὰς γραφάς. καὶ εἰ οὐκ οἶδεν αὐτὰς, πῶς ὑμᾶς ἠλεγξε παραβαίνοντας τὸν νόμον;

Χρῆ δὲ³⁾ γινώσκειν, ὅτι τὰ ἐντεῦθεν ἄχρι τῆ, πάλιν⁸⁾ ἐν ἐλάλησεν αὐτοῖς ὁ ἰησοῦς, λέγει^{g)} *Io. 8. 12.* γων· ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τῆ κόσμου· παρὰ⁴⁾ τοῖς ἀκριβέσις ἀντιγράφοις, ἢ οὐχ εὐρηται, ἢ ὠβελισαί. διὸ φαίνονται παρέγγραπτα καὶ προσθήκη καὶ τέτου τεκμήριον, τὸ μηδὲ τὸν χρυσόστομον⁵⁾ ὅλως μνημονεῦσαι αὐτῶν.⁶⁾ πειρατέον δὲ ὅμως ἡμῖν καὶ ταῦτα διασαφῆσαι. ἐκ ἄμοιρον γὰρ ὠφελείας οὐδὲ τὸ ἐν τέτοις κεφάλαιον, τὸ περὶ τῆς ἐπὶ μοιχείᾳ κατελλημμένης γυναικός.

Verf. 53. Καὶ — αὐτῆ. Ὁργισθέντες ἐπὶ τῷ λόγῳ τοῦ νικοδήμου, καὶ φοβηθέντες, μήποτε καὶ ἄλλος τῶν ἀρχόντων εἴποι τοιαῦτα.

T 4

Cap.

του τεκμήριον. Eadem de caussa supra sollicitavit Lucae 9, 55. Euthymius debebat nosse, Chrysostomum exclusisse etiam Matth. 23, 16—23. et alia per multa. Copiose de hoc loco disputavi in mea N. Test. editione. Nunc tantum addo, legi illum locum in Evangeliiario Gothano, Octobris die VIII. uti iam notauerat Weissenius.

Cap. VIII. v. 1. *Iesus autem — Oliuarum.*

Declinans nocturnas insidias.

Verf. 2. *Summo — illos.* Populum hic appellat eos, qui dicebant, Hic est vere propheta: itemque eos, qui dicebant, Hic est Christus: quod non ferentes Iudaei, vide, quid malignentur?

Verf. 3. *Adducunt — v. 4. adulterium perpetrantem.* ἐπ' αὐτοφώρῳ, hoc est, manifeste et deprehense, ita vt negari non possit.

Verf. 5. *In — v. 6. illum.* Cognoscentes enim, eum misericordem esse ac compatiens, cogitabant, quod esset illi parciturus: et ita habituri essent aduersus eum accusationem, vtpote legis transgressione illi parcentem, quae secundum legem lapidanda erat.

Verf. 6. *Iesus — terra.* Quod frequenter facere solent, qui respondere nolunt importuna indignaque rogantibus: cognita enim illorum machinatione, fingeat se in terra scribere, ne his attendere, quae dicebant.

Verf. 7. *Quum — illam.* Vide sapientiam eius, qui ipsa est sapientia. Nam sagaciter illorum decepit machinationes: simul et seruando legem et parcendo mulieri. Siquidem ei, qui ex ipsis a peccato immunis esset, permisit, vt eam lapidare inciperet: sciens, omnes peccatis esse obnoxios.

Verf. 8. *Rursumque — terra.* Vt dum ipse in eos non respiceret, erubescerent lenius redarguti: vtque ita illo in scribendo occupato, liceret

7) Pro vulgari, Iesus autem, quod Hentenius edidit, vterque habet, καὶ ἰησοῦς.

Cap. VIII. v. I. Καὶ ἰησοῦς⁷⁾ — ἐλαιῶν.

Ἐκκλίνων τὴν διὰ νυκτὸς ἐπιβελήν.

Verf. 2. Ὁρθρου — αὐτούς. Λαὸν ἐν-
ταῦθά φησι, τοὺς λέγοντας, ὅτι οὗτός ἐστιν ἀλη-
θῶς ὁ προφήτης, καὶ τοὺς λέγοντας αὐτοῖς, ὅτι
οὗτός ἐστιν ὁ χριστός. ὅπερ ἐκ ἐνεγκόντες οἱ ἰουδαῖοι,
σκόπει, τί πονήρουνται;

Verf. 3. Ἄγουσιν — v. 4. μοιχευομένην
Ἐπ' αὐτοφώρῳ λέγεται, τὸ αὐτελέγκτως, αὐ-
τοφανῶς, προδήλως.

Verf. 5. Ἐν — v. 6. αὐτῷ. Γινώσκον-
τες γὰρ αὐτὸν ἐλεήμονα καὶ συμπαθεῖ, προσεδό-
κων, ὅτι φείσεται αὐτῆς, καὶ λοιπὸν ἔξεισι κατ-
ηγορίαν κατ' αὐτοῦ, ὡς παρανόμως φειδομένου
τῆς ἀπὸ τῷ νόμου λιθαζομένης.

Verf. 6. Ὁ δὲ ἰησοῦς — γῆν. Ὅπερ
εἰάθασιν παλλάκεις ποιεῖν οἱ μὴ θέλοντες ἀποκρί-
νεσθαι⁸⁾ πρὸς τοὺς ἐρωτῶντας ἀκαιρα καὶ ἀνάξια.
γνοὺς γὰρ αὐτῶν τὴν μηχανὴν, προσεποιεῖτο
γράφειν εἰς τὴν γῆν, καὶ μὴ προσέχειν, οἷς
ἔλεγον.

Verf. 7. Ὡς — αὐτήν. Ὅρα σοφίαν
τῆς αὐτοσοφίας κατασοφιζομένην εὐμηχάνως τὰς
μηχανὰς αὐτῶν. ὅρα, πῶς ἅμα καὶ τὸν νόμον
ἐτήρησε, καὶ τῆς γυναικὸς ἐφείσατο; ἐπέτρεψε
γὰρ τὸν ἀναμάρτητον ἐξ αὐτῶν ἄρξασθαι τῷ λι-
θοβολεῖν αὐτήν, εἰδὼς, πάντα ἐν ἀμαρτίαις.

Verf. 8. Καὶ πάλιν — γῆν. Ἴνα μὴ,
βλέποντος εἰς αὐτοὺς, αἰσχύωνται, ῥᾶον οὕτως
ἐλεγχθέντες, καὶ ἵνα, ὡς αὐτῷ δῆθεν ἀσχολου-
μένου

T 5

⁸⁾ ἀποκρίνασθαι. A.

erent eis sensim abscedere, antequam manifestius condemnarentur: nam sua summa benignitate etiam ipsis parcebat.

Verf. 9. *At illi — postremos.* Nullus enim seipsum a peccato immunem dicere poterat.

Verf. 9. *Et — v. 10. condemnauit?* Recedentes namque dimiserant eam intactam, utique non condemnatam, quod ad se pertinebat, alioqui oppressissent eam.

Verf. 11. *Quae — condemno.* Nam si illi, quum homines sint, te non condemnauerunt, multo magis ego, qui Deus sum, legisque dominus, te non condemno.

Verf. 11. *Abi — peccaueris.* Satis enim erat talis diuulgatio, et coram tot aduersariis erubescencia pro supplicio: maxime quum sciret, quod illam toto corde poeniteret.

Verf. 12. *Iterum — mundi.* Vtpote mentem hominum illuminans, et ab errore ducens ad veritatem, a peccato ad virtutem: et tanquam illustrans ac exhilarans animas eorum: quemadmodum in prooemio praesentis euangelii disseruimus, ubi dicitur, Et vita erat lux hominum. Hoc autem dixit propter diuersas de se opiniones illorum.

Verf. 12. *Qui — tenebris.* In errore et peccato.

Verf. 12. *Sed — vitae.* Aeternae.

Verf. 13. *Dixerunt — v. 14. meum.* Quaere circa media septimi capituli, ubi dicitur, si ego testimonium perhibeo de me ipso, testimonium.

*) De quibus supra 7, 40. 41.

†) Inclusa absunt. A.

μένου εἰς τὸ γράφειν, ἐξῆ ἀυτοῖς ὑπαναχωρήσαι πρὸ Φανερωτέρας καταγνώσεως. καὶ αὐτῶν γὰρ ἐφείδετο, δι' ὑπερβολὴν χρηστότητος.

Verf. 9. Ὅι δὲ — ἐσχάτων. Ὅυδεὶς γὰρ ἀναμάρτητον εἰπεῖν ἑαυτὸν ἠδύνατο.

Verf. 9. Καὶ — v. 10. κατέκρινεν; Ἄναχωρήσαντες γὰρ, ἀφῆκαν αὐτὴν ἀνετον· ἐπεὶ δὲ ἀνετον, πάντως καὶ ἀκατάκριτον, τὸ ἐπ' αὐτοῖς. ἢ γὰρ ἂν συνέσχον αὐτήν.

Verf. 11. Ἡ — κατακρίνω. Ἐἰ γὰρ ἐκείνοι, ἀνθρώποι ὄντες, οὐ κατέκρινάν σε, πολλῶ μᾶλλον ἐδὲ ἐγὼ σε κατακρίνω, θεὸς ὢν, καὶ τῷ νόμου κύριος.

Verf. 11. Πορέου — ἀμάρτανε. Ἄρκοῦντος τῷ τηλικέτου θριάμβου, καὶ τῆς ἐνώπιον τοσέτων αἰσχύνης, εἰς τιμωρίαν. ἔγνω γὰρ αὐτὴν καὶ μετανοήσασαν ἑλοκαρδίως.

Verf. 12. Πάλιν — κόσμου. Ὡς φωτίζων τὸν νῦν τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὀδηγῶν ἀπὸ τῆς πλάνης εἰς τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας εἰς τὴν ἀρετὴν, καὶ ὡς καταλάμπων καὶ φραιδρύνων τὸ ἡγεμονικὸν αὐτῶν, καθὼς καὶ ἐν προοιμίῳ τῷ παρόντος εὐαγγελίου διελάβομεν, ἔνθα κεῖται τὸ, καὶ^{h)} ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων. τῆτο δὲ εἶπε, διὰ ταῖς περὶ ἑαυτῷ διαφόρους ὑπολήψεις^{g)} αὐτῶν. h) Io. 1, 4.

Verf. 12. Ὁ — σκοτία. Ἐν τῇ πλάνῃ καὶ τῇ ἀμαρτία.

Verf. 12. Ἄλλ' — ζωῆς. Τῆς αἰωνίου.

Verf. 13. Εἶπον — v. 14. μου. Ζήτησον περὶ τὰ μέσα τῷ ἐβδόμου κεφαλαίου, [τὸⁱ⁾ εἰάνⁱ⁾ ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἑμαυτῷ, ἢ μαρτυρίας μου i) Io. 5, 38.

nium meum non est verum: in illius siquidem enarratione etiam huius facta est mentio. Quidam vero aiunt quod illud tanquam homo dixerit, hoc autem tanquam Deus: ostendens, se non nudum esse hominem, prout ipsi suspicabantur.

Verf. 14. *Quia — venerim.* A patre Deo.

Verf. 14. *Et quo vado.* Ad eundem ipsum, post finem huius dispensationis. Quia vero scio, quod a patre Deo venerim, et ad eum ipsum vado, utique filius Dei sum et Deus. Itaque fide dignus sum et ipsa fides, sicut et ipsa veritas.

Verf. 14. *Vos — vado.* Nescitis, sicut ostenditis, sicut simulatis, hoc est, nescire videri, in veritate tamen scitis: ideo etiam superius dixit, Et me scitis, et unde sim scitis.

Verf. 15. *Vos — iudicatis.* Carnaliter, sensualiter, crasso modo, ad id solum, quod apparet, intuentes, nihilque sublimius ac spirituale cogitantes. Sciens autem, eos dicturos, Et quare, si potes, non punis nos, qui ita iudicemus, ait:

Verf. 15. *Ego — quenquam.* Non iudico nunc. Nam et in superioribus tertio capite dixit, Non enim misit Deus filium suum in mundum, ut iudicet mundum, sed ut saluetur mundus per ipsum: et rursus lege dictam ibi enarrationem. Ne autem iterum dicant, Propterea dicis, Non iudico, quia nos condemnare non audes, infert:

Verf. 16. *Quod si — est.* Verum est, siue rectum, et iam vere condemno vos. Deinde

²⁾ πρὸς αὐτόν.

³⁾ ἐπειδή, omissio δὲ, A.

οὐκ ἔστιν ἀληθής· ἐν τῇ ἐξηγήσει γὰρ ἐκείνου] καὶ
 τῆτο ἐμνημονεύθη. Φασὶ δέ τινες, ὅτι ἐκεῖνο μὲν
 εἶπεν, ὡς ἄνθρωπος, τῆτο δὲ, ὡς θεός, ἐμφαί-
 νων, ὅτι ἐκ ἑστὶ φίλος ἄνθρωπος, ὡς αὐτοὶ ὑπο-
 λαμβάνουσιν.

Verf. 14. Ὅτι — ἦλθον. Ἐκ πατρὸς
 Θεοῦ.

Verf. 14. Καὶ ποῦ ὑπάγω. Εἰς²⁾ αὐτόν,
 μετὰ τὸ τέλος τῆς οἰκονομίας ταύτης. Ἐπεὶ³⁾ δὲ
 οἶδα, ὅτι ἐκ πατρὸς Θεοῦ ἦλθον, καὶ εἰς αὐτόν
 ὑπάγω, πάντως υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἰμι, καὶ Θεός.
 καὶ λοιπὸν ἀξιοπίστος εἰμι, καὶ αὐτόπιστος, ὡς
 αὐτοαλήθεια.

Verf. 14. Ὑμεῖς — ὑπάγω. Ὅχι οἶ-
 दाτε, ὡς δοκεῖτε, ὡς φαίναθε, ὡς προσποιεῖθε.
 τῇ γὰρ ἀληθείᾳ οἶδατε. διὸ καὶ ἀνωτέρω εἶπεν
 ὅτι^{k)} καὶ με οἶδατε, καὶ οἶδατε πόθεν εἰμι.

k) Io. 7. 28.

Verf. 15. Ὑμεῖς — κρίνετε. Σαρκι-
 κῶς, αἰδητῶς, παχυμερῶς, πρὸς μόνον τὸ φαι-
 νόμενον βλέποντες, καὶ μηδὲν ὑψηλότερον καὶ
 πνευματικὸν ἐννοοῦντες. εἰδὼς δὲ αὐτοὺς μέλλον-
 τας εἰπεῖν, ὅτι καὶ διατί οὐ κολάζεις ἡμᾶς, κρί-
 νοντάς οὕτως, εἰ δύνῃ, Φησὶν

Verf. 15. Ἐγὼ — ἐθένα. Ὅχι κρίνω
 γῶν. καὶ ὀπίσω γὰρ, ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ,
 εἶπεν εἰ^{l)} γὰρ ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ^{l)} Io. 3. 17,
 εἰς τὸν κόσμον, ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα
 σωθῇ ὁ κόσμος δι' αὐτῶ καὶ ἀνάγνωθι πάλιν τὴν
 ἐκεῖ ῥηθεῖσαν ἐξηγήσιν. ἵνα δὲ μὴ καὶ αὐτῶ εἰπω-
 σιν, ὅτι διὰ τῆτο λέγεις, εἰ κρίνω, ὡς μὴ θωρ-
 ρῶν κατακρίνω ἡμᾶς, ἐπιφέρει.

Verf. 16. Καὶ εἰν — ἔστιν. Ἀληθής
 ἔστιν, ἦτοι, ὀρθή, δικαία. καὶ λοιπὸν ἀληθῶς
 κατα-

inde etiam dicit, quomodo verum sit iudicium suum.

Verf. 16. *Quia — pater.* Quia solus non sum, qui iudico, sed ego et pater: siquidem omnia nobis sunt communia: et quia, quod ego iudico, hoc et pater: vna enim ambobus est voluntas, vt praedictum est: et pater vos condemnat, qui non credatis filio suo quem ipse misit.

Verf. 17. *Porro — est.* Vestra quem admodum vos iactatis: nam me transgressorem dicitis. Quod si duorum hominum testimonium verum est, inde colligere ipsi potestis, quod multo magis duorum iudicum iudicium verum est et maxime talium. Huiusmodi autem obscura frequenter loquitur propter eorum imbecillitatem: vt illis quidem occulta sint, robustioribus vero Christianis manifesta. In omnibus ergo similibus causam hanc agnoscito.

Verf. 18. *Ego — meipso.* Rursum ad id, quod dixerant, Tu testimonium perhibes de teipso, hunc facit sermonem dicens: Ego testimonium perhibeo de meipso, etiamsi nemo perhibeat de seipso, ego siquidem tanquam Deus: nemo autem tanquam homo.

Verf. 18. *Et — pater.* Si ego vobis fide dignus non videor. Fert autem testimonium dicens per prophetam: Posui te in lucem Gentium: siue vt lux sis Gentium. Praedictum est autem septimo etiam capite, quomodo pater de ipso ferat testimonium, vbi dicitur, Et qui misit me pater, ipse testimonium perhibuit de me.

Verf. 19.

4) κατακριει. A.

5) Forte, και ταυτα.

κατακρίνω ὑμᾶς· εἶτα λέγει, καὶ πῶς ἀληθῆς ἐσιν ἡ κρίσις αὐτῆ.

Verf. 16. Ὅτι — πατήρ. Ὅτι μόνος ἐκ ἐμῶν κρίναν, ἀλλ' ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ. κοινὰ γὰρ ἡμῖν πάντα. καὶ ἐπεὶ, ὅπερ ἐγὼ κρίνω, τοῦτο καὶ ὁ πατήρ. ἐν γὰρ ἀμφατέροις, ὡς προεῖρηται, δέλημα. καὶ ὁ πατήρ ἄρα ⁴⁾ κατακρινεῖ ὑμᾶς, ἀπισθύντας τῷ ἀπεσαλμένῳ παρ' αὐτῆ ὑπὸ αὐτῆ.

Verf. 17. Καὶ — ἐσι. Τῷ ὑμετέρῳ, ὡς αὐτοὶ βρενθύσατε. παράνομον γὰρ ἐμὲ λέγετε, εἰ δὲ δύο ἀνθρώπων ἡ μαρτυρία ἀληθῆς, τὸ ἐντεῦθεν αὐτοὶ συλλογίσασθε, ὅτι πολλῶ μᾶλλον δύο κριτῶν ἡ κρίσις ἀληθῆς, καὶ ⁵⁾ τότε τοιούτων. συνεσκιασμένα δὲ τὰ τοιαῦτα πολλαχοῦ λέγει, διὰ τὴν ἀδένειαν αὐτῶν, ἵνα ἐκείνοις μὲν εἴη ἀσύμφανῆ, τοῖς δυνατωτέροις δὲ χριστιανοῖς ἐμφανῆ. ἐπὶ πάντων ἐν τῶν τοιούτων ταύτην γίνωσκε τὴν αἰτίαν.

Verf. 18. Ἐγὼ — ἐμαυτοῦ. Πάλιν πρὸς τὸ, σὺ περὶ σεαυτῆ μαρτυρεῖς, ποιεῖται τὸν λόγον, ἐγὼ εἶμι, λέγων, ὁ μαρτυρῶν περὶ ἐμαυτῆ, εἰ καὶ εἶδες μαρτυρεῖ περὶ ἑαυτῆ. ἐγὼ μὲν γὰρ, ὡς θεὸς, εἶδες δὲ, ὡς ἀνθρώπος.

Verf. 18. Καὶ — πατήρ. Ἐἰ μὴ ἐγὼ δοκῶ ὑμῖν ἀξιοπίστος. μαρτυρεῖ γὰρ διὰ τοῦ προφήτου λέγων· ἰδοὺ ^{m)} τέθεικά σε εἰς Φῶς ἐθνῶν, ^{m)} Is. 49. 6. [ἦγουν, ⁶⁾ εἰς τὸ εἶναι Φῶς ἐθνῶν.] προεῖρηται δὲ καὶ ἐν τῷ ἐβδόμῳ κεφαλαίῳ, πῶς ὁ πατήρ μαρτυρεῖ περὶ αὐτῆ, ἔνθα κεῖται τὸ, καὶ ὁ ⁿ⁾ ⁿ⁾ Io. 5. 37. πέμψας με πατήρ ⁷⁾ αὐτὸς μεμαρτύρηκε περὶ ἐμοῦ.

Verf. 19.

⁶⁾ Includa exciderunt. A.

⁷⁾ αὐτὸς, omittit. B.

Verf. 19. *Dixerunt* — *tuus?* Dicebant hoc fingentes, se ignorare quemnam diceret patrem, ac tentantes.

Verf. 19. *Respondit* — *meum.* Quem admodum simulatis: nam in veritate nostis, quem admodum superius ostensum est. Aut hoc dixit, quia simulabant se scire, quod filius esset Ioseph. Dicit ergo, si me ita cognoscitis, ut fingitis, neque me nostis: non sum enim filius Ioseph: neque patrem meum: nam Ioseph non est pater meus.

Verf. 19. *Si* — *utique cognouissetis.* Nam vniuersus sumus ambo naturae. In decimo sexto etiam capite dixit ad Philippum, Qui vidit me, vidit et patrem, siue cognouit, intellexit. Nam visionem et cognitionem dicit, non sensibilem, sed intelligibilem. Sed quia me non nosse vos simulatis, consequens etiam est, ut et patrem meum vos non nosse fingatis.

Verf. 20. *Haec* — *gazophylacio.* Haec verba libere dicta. Significauit autem locum, ostendens dicendi libertatem ipsius doctoris. Gazophylacium vero thesauri repositorium erat, de quo latius diximus quadragesimo primo iuxta Marcum capite.

Verf. 20. *Docens in templo.* Publice: nam in templo etiam erat gazophylacium.

Verf. 20. *Et* — *eum.* Quum ita libere loqueretur.

Verf. 20. *Quia* — *eius* Qua comprehendendi et capi posset. Adhuc enim oportebat eum
mira-

8) Includa absunt. A.

9) *μὴ ἴσχετε αὐτόν*, ceteris omissis. A.

Verf. 19. Ἐλεγον — σου; Ἐλεγον τῷ-
το, προσποιούμενοι ἀγνοεῖν, τίνα λέγει πατέρα,
καὶ πειράζοντες.

Verf. 19. Ἀπεκρίθη — μου. [Ὡς⁸)
προσποιεῖσθε. τῇ ἀληθείᾳ γὰρ οἴδατε,] καθὼς
καὶ ἀνωτέρω δεδήλωται. ἢ τοῦτο εἶπε, διότι προσ-
ποιοῦντο, γινώσκων αὐτὸν υἱὸν τοῦ Ἰωσήφ, λέγων,
εἰ οὕτως οἴδατε, ὡς προσποιεῖσθε, ἔτε ἐμὲ οἴδα-
τε· οὐ γὰρ ἐγὼ υἱὸς τῷ Ἰωσήφ· ἔτε τὸν πατέρα
μου·⁹) ἔ γὰρ ὁ Ἰωσήφ πατὴρ μου.

Verf. 19. Ἐι — ἴδετε ἄν. Μιᾶς γὰρ
ἀμφότεροι φύσεως. καὶ ἐν τῷ ἐκκαίδεκάτῳ δὲ κε-
Φαλαίῳ πρὸς τὸν Φίλιππον εἶρηκεν· ὁ^ο) ἑώρακώς ο) 10. 14, 9.
ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα, ἠγουν, ὁ νενοηκώς,
ὁ γνοῦς. εἶδον γὰρ καὶ ὄρασιν, οὐκ αἰδιτητὴν Φη-
σιν, ἀλλὰ νοητὴν. ἐπεὶ δὲ ἐμὲ προσποιεῖσθε μὴ
εἰδέναι, ἀκολούθως καὶ τὸν πατέρα μου προσποι-
εῖσθε μὴ εἰδέναι.

Verf. 20. Ταῦτα — γαζοφυλακίῳ.
Ταῦτα τὰ παρῆρσιασικὰ. ἐπεσημήνατο γὰρ τὸν
τόπον, δεικνύων τὴν παρῆρσιαν τῷ διδασκάλῳ.
γαζοφυλάκιον δὲ, τὸ θυσαυροφυλάκιον, περὶ οὗ
πλατύτερον ἐν τῷ τεσσαρακοσῷ πρώτῳ κεφα-
λαίῳ τοῦ κατὰ μάρκον εἰρηκαμεν.

Verf. 20. Διδάσκων ἐν τῷ ἱερῷ. Δημο-
σία. ἐν τούτῳ γὰρ ἦν καὶ τὸ γαζοφυλάκιον.

Verf. 20. Καὶ — αὐτόν. Οὕτω παρῆρ-
σιαζόμενον.

Verf. 20. Ὅτι — αὐτῷ. Ἡ τῷ συλλη-
φθῆναι καὶ ἀνααιρεθῆναι αὐτόν. ἔδει γὰρ τοῦτον
Τομας III. V ἔτι

miracula operari ac docere, multosque ad fidem attrahere, sicut in praecedentibus diximus. Continue autem hoc dicit, ostendens, quod frequenter id tentantes non potuerunt, et quod nunquam potentiores ad eum apprehendendum fuissent, nisi ipse voluisset.

Verf. 21. *Dixit — vado.* Transeo a terrena vita.

Verf. 21. *Et quaeretis me.* Etiam superius hoc dixit, et ibi declaratum est.

Verf. 21. *Et — moriemini.* Ego veni, ut vos liberarem ab omni peccato vestro: quia vero nolulistis, iam abeo, et deinceps in omni peccato vestro moriemini, quod ab eo liberari nolueritis.

Peccatum autem intellige etiam id, quod adversus ipsum erat, quia interfecturi ipsum erant, in quo mortui sunt, nempe propter illud iugulati a Romanis, Vespasiano et Tito,

Verf. 21. *Quo — venire.* Haec frequenter dicit, animas illorum concutiens et ex-terrens.

Verf. 22. *Dicebant — venire?* Quod optabant, hoc etiam suspicabantur. Quid ergo Christus? Tollit huiusmodi suspicionem, ostenditque, quod peccatum sit, se ipsum interimere.

Verf. 23. *Et — estis.* Ex terra, non quod corpus eorum terrenum esset, sed quia prudentia illorum esset terrena et prava. Nam et Paulus dicens, Non estis ex carne: carnem appellat prudentiam carnalem.

Verf. 23.

) *καί*, interponit. A.

ἔτι θαυματουργῆσαι καὶ διδάξαι καὶ πολλοὺς εἰς πίσιν ἐπισπάσασθαι, ὡς καὶ προλαβόντες εἰρήκαμεν. συνεχῶς δὲ τῷτο λέγει, δεικνύς, ὅτι πολλὰκις ἐπιχειρήσαντες εἰ ἠδυνήθησαν, καὶ ὅτι οὐδ' ὕψερρον ἐκράτησαν ἂν αὐτὸν, εἰ μὴ¹⁾ αὐτὸς ἠδέλησεν.

Verf. 21. Εἶπεν — ὑπάγω. Μεταβαίω ἀπὸ τῆς ἐπιγείου ζωῆς.

Verf. 21. Καὶ ζητήσετέ με. Καὶ ἀνωτέρω τῷτο εἶπε, καὶ ἠρμηνεύθη ἐκεῖ.

Verf. 21. Καὶ — ἀποθανεῖθε. Ἦλθον ἐλευθερώσω²⁾ ὑμᾶς ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας ὑμῶν. ἐπεὶ δὲ οὐκ ἠθελήσατε, ἀπέρχομαι, καὶ λοιπὸν ἐν πάσῃ ἁμαρτία ὑμῶν ἀποθανεῖθε, μὴ θελήσαντες ἀπαλλαγῆναι αὐτῆς.

Ἁμαρτίαν δὲ νόσητόν, καὶ τὴν εἰς αὐτὸν, διότι ἔμελλον ἀνελεῖν αὐτὸν, ἐν ἧ' ἀπέθανον, ἦτοι, οἱ ἦν κατεσφάγησαν ὑπὸ τῶν ῥωμαίων, ἔσπασσαν οὐ καὶ τίτου.

Verf. 21. Ὅπου — ἐλθεῖν. Συνεχῶς ταῦτα λέγει, κατασεῖων αὐτῶν τὰς ψυχὰς καὶ ἐκφροβῶν.

Verf. 22. Ἐλεγον — ἐλθεῖν; Ὁ ἐββλοντο, τοῦτο καὶ ὑπέλαβον. τί οὖν ὁ χριστός; ἀναίρει τὴν τοιαύτην ὑπόληψιν, καὶ δείκνυσιν, ὅτι ἁμαρτία ἐστὶ τὸ ἀνελεῖν ἑαυτόν.

Verf. 23. Καὶ — ἐσέ. Ἐκ τῆς γῆς, οὐχ ὅτι τὸ σῶμα αὐτῶν ἐκ τῆς γῆς, ἀλλ' ὅτι τὸ φρόνημα αὐτῶν γήινον καὶ φαῦλον. καὶ ὁ παῦλος γὰρ, λέγων οὐκ^{ρ)} ἐσέ ἐν σαρκί· σάρκα, τὸ σαρκικόν^{ρ)} Rom. 8, 9. φρόνημα λέγει.

²⁾ ἐλευθερώσαι. A.

Verf. 23. *Ego — sum.* De coelo: non quod ipse de coelo venisset, sed quia prudentia eius coelestis esset ac diuina. Deinde sermonem suum explanat.

Verf. 23. *Vos — hoc.* Mundum hic dicit mundanam, prauam, ac terrenam prudentiam. Quemadmodum enim Spiritus dicitur, spiritualis sapientia, et Caro, carnalis: ita et Terra ac Mundus, terrena ac mundana. Ait ergo, Ego non sicut vos sapio, vt me ipsum interficiam.

Verf. 24. *Dixi — vestris.* Adhuc eos exterret volens persuadere.

Verf. 24. *Si enim — vestris.* Si non credideritis, quod ego sim, videlicet Christus filius Dei, moriemini in peccatis vestris, detenti ab eis. Nam qui non crediderit, et per baptismum a forde peccati ablutus fuerit, omnino in illa morietur, et cum ea resurgens dabit poenas.

Verf. 25. *Dixerunt — es?* Subfannantes hoc dicebant ac tentantes.

Verf. 25. *Et — vobis.* Defectiuus est sermo iuxta consuetum loquendi modum. Tale est autem, ac si diceret, Omnino superfluum est etiam, quod vobis loquar: nam omni sermone indigni estis, vtpote tentatores.

Verf. 26. *Multa — iudicare.* Multa de vobis in accusationem dicere possem, et iudicare ad puniendum, sed nunc nolo, quia nec pater meus vult. Praedixit enim, quod non miserit Deus filium suum in mundum, vt iudicet mundum, sed vt saluetur mundus per eum.

Verf. 26.

3) Vide variantes lectiones Codd. Euthymii in operis principio notatas.

Verf. 23. Ἐγώ — εἰμί. Ἐκ τοῦ θρανεῖ, οὐχ ὅτι ἐκ τοῦ θρανοῦ ἤκεν, ἀλλ' ὅτι τὸ Φρόνημα αὐτοῦ θρανον καὶ θεῖον. ἔτα σαφηνίζει τὸν λόγον.

Verf. 23. Ὑμεῖς — τούτου. Κόσμον ἐν-
ταῦθα λέγει, τὸ κοσμικὸν καὶ Φαῦλον καὶ γήϊνον
Φρόνημα. ὡς περ γὰρ πνεῦμα λέγεται, τὸ πνευ-
ματικὸν Φρόνημα, καὶ σαρξ τὸ σαρκικόν· ἔτω
καὶ γῆ καὶ κόσμος, τὸ γήϊνον καὶ κοσμικόν. Φη-
σὶν οὖν, ὅτι ἐγὼ οὐχ, ὡς ὑμεῖς, φρονῶ, ἵνα ἀπο-
κτείνω ἑμαυτόν.

Verf. 24. Εἶπον — ὑμῶν. Ἐτι ἐκφοβεῖ
αὐτοὺς βεβλόμενος πείσαι.

Verf. 24. Καὶ³⁾ — ὑμῶν. Ἐὰν μὴ πι-
στεύσητε, ὅτι ἐγὼ εἰμι, δηλαδὴ ὁ χριστὸς, ὁ υἱὸς
τῆς θεῆς, ἀποθανεῖθε ἐν ταῖς ἀμαρτίαις ὑμῶν,
συνεχόμενοι αὐταῖς. ὁ γὰρ μὴ πιστεύσας, καὶ δια-
βαπτίσματος ἀπολουσάμενος τὸν ἔρπον τῶν
ἀμαρτιῶν, ἐν αὐτῷ πάντως ἀποθανεῖται, καὶ
μετ' αὐτοῦ ἀνάστασις, δίκην δώσει.

Verf. 25. Ἐλεγον — εἶ; Φαυλίζοντες
ἔτο ἔλεγον, καὶ πειράζοντες.

Verf. 25. Καὶ — ὑμῖν. Ἐλλειπτικὸν
τὸ ῥῆμα κατ' ἡθος. ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι
ὅλος, ὅτι καὶ λαλῶ ὑμῖν, περιττόν ἐστιν ἀνάξιον
γὰρ εἶσε πάντος λόγου, ὡς πειράσασθαι.

Verf. 26. Πολλά — κρῖνειν. Πολλά
δύναμαι περὶ ὑμῶν λαλεῖν, εἰς κατηγορίαν, καὶ
κρῖνειν, εἰς τὸ κολάσαι· ἀλλ' οὐ βέλαμαι νῦν,
διότι οὐδὲ ὁ πατήρ μου βέλεται, προέβηκε γὰρ,
ὅτι οὐκ⁴⁾ ἀπέστειλεν ὁ θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ εἰς τὸν κ¹⁾ κόσμον, ἵνα κρῖνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σωθῇ ὁ
κόσμος δι' αὐτῆς.

Verf. 26. *Sed — est.* Qui misit me, non ut nunc iudicem, sed ut saluem. Aut verax est, quum me lucem mundi nominauit. Ecce, inquit, posui te in lucem Gentium, veluti superius significatum est.

Verf. 26. *Et ego — mundo.* Audiui ab eo etiam hoc inter alia, quod ego sim lux Gentium: et inter alia etiam hoc dixi, quod ego sim lux mundi. Quod ergo audiui, hoc dixi.

Verf. 27. *Non — dicebat.* Non cognouerunt, quod de patre eis dicebat, qui sibi natura pater esset. Verisimile enim est, quod dubitantes inter se rogabant: Quis est, qui misit illum? Atqui frequenter eis de illo disseruerat. Vide, quo modo sermonibus eius attendebant, imo potius, quo modo mente capti erant? Merito ergo dixit illis, In primis quod etiam loquar vobis.

Verf. 28. *Dixit — sim.* Quum suspenderit me quasi hominem in cruce, tunc cognoscetis, quod ego sim, videlicet filius Dei et Deus. Nam tanquam Deus dixit, Ego sim. Cognoscetis autem hoc a signis, quae tunc fient, quibus contradici non poterit, et a resurrectione mea a mortuis: insuper etiam ab ira diuina, quae tunc genus comprehendet Iudaeorum. Siquidem postquam illum crucifixerunt et stupenda illa signa facta sunt, scribit Lucas, quod omnes turbae, quae simul accesserant ad spectaculum istud, et videbant, quae fiebant, percutientes pectora sua reuertebantur. Cognoscebant enim, quod vere diuinus homo esset, et illi compateretur creatura: quum autem loqui non auderent propter timorem principum, per-

cutie-

*) γενομένων. B.

Verf. 26. Ἄλλ' — ἔστι. Πέμφας με, μὴ κρίναι νῦν, ἀλλὰ σῶσαι. ἡ ἀληθὴς ἔστιν, ὀνομάσας με Φῶς τῷ κόσμου. ἰδοὺ γάρ, Φησι, τέθεικά σε¹⁾ εἰς Φῶς ἔθνῶν, ὡς πρῶτον ἐξ ἐμοῦ δεδή- r) Ies. 49, 6. λωται.

Verf. 26. Καὶ γὰρ — κόσμον. ἤκουσα παρ' αὐτῶ, τά, τε ἄλλα, καὶ ὅτι εἰμι Φῶς ἔθνῶν καὶ εἶπον, τά, τε ἄλλα, καὶ ὅτι ἐγὼ εἰμι τὸ Φῶς τοῦ κόσμου. ὁ οὖν ἤκουσα, τοῦτο εἶπον.

Verf. 27. Ὁυκ — ἔλεγεν. Ὁυκ ἔγνωσαν, ὅτι περὶ τῶ πατρὸς αὐτοῖς ἔλεγε, τῶ Φύσει πατρὸς αὐτῶ. εἰκὸς γάρ, αὐτοὺς διαπορεῖν πρὸς ἀλλήλους, λέγοντας, τίς ἔστιν ὁ πέμφας αὐτόν; καίτοι πολλάκις αὐτοῖς διεiléχθη περὶ ἐκείνου. τοσοῦτον προσεῖχον τοῖς λόγοις αὐτοῦ, μᾶλλον δέ, τοσῶτον ἦσαν φρενοβλαβεῖς. εἰκότως ἔν εἶπεν αὐτοῖς, τὴν²⁾ ἀρχὴν, ὅτι καὶ λαλῶ ὑμῖν. s) Io. 8, 25.

Verf. 28. Εἶπεν — εἰμι. Ὅταν κρεμάσητέ με, ὡς ἄνθρωπον, ἐπὶ σταυρῶ, τότε γνώσεθε, ὅτι ἐγὼ εἰμι, δηλονότι ὁ υἱὸς τῶ Θεῶ, καὶ Θεός. ὡς Θεὸς γάρ εἶρηκε τὸ, ἐγὼ εἰμι. γνώσεθε δὲ τῶτο, ἀπὸ τε τῶν τήνικαῦτα³⁾ γενησομένων ἀναντιρρήτων σημείων, καὶ ἀπὸ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεώς μου, ναὶ μὴν καὶ ἀπὸ τῆς ἐκτοτε καταληψομένης τοῦ γένος τῶν Ἰουδαίων Θεομηνίας. μετὰ γάρ τὸ σταυρωθῆναι αὐτόν, καὶ γενέσθαι τὰ φοβερά ἐκεῖνα σημεῖα, γράφει Λουκάς ὅτι καὶ⁴⁾ r) Luc. 23, 48. πάντες οἱ συμπαραγεγόμενοι ὄχλοι ἐπὶ τὴν θεωρίαν ταύτην, θεωροῦντες τὰ γενόμενα, τύπτοντες ἑαυτῶν τὰ στήθη ὑπέπεσον. ἔγνωσαν μὲν γάρ, ὅτι Θεὸς ἄνθρωπος ὄντως ἦν, καὶ συμπάσχει αὐτῶ ἡ κτίσις, μὴ φέρουσα τὸ πάθος αὐτῶ. μὴ τολμῶντες δὲ λαλεῖν, διὰ τὸν φόβον τῶν ἀρχόντων,

cutiebant pectora sua, significantes dolorem interiore. Suspicabantur namque futurum esse, ut malum aliquod irremediabile propter illum omne genus Iudaeorum concuteret. Nam et Centurio, et qui cum eo erant, seruantes Iesum, ut ait Matthaeus, quum vidissent, quae fiebant, vehementer territi sunt, dicentes, Vere Dei filius erat iste.

Sed et ipsi principes Iudaeorum cognouerunt tunc, quod Dei filius erat, et Deus, quanquam propriam conculcauerunt conscientiam, nimia inuidia ac insania. Ait enim rursus Matthaeus: Ecce quidam de custodibus venerunt in ciuitatem et renuntiauerunt principibus sacerdotum vniuersa, quae acciderant: et congregati cum senioribus accepto consilio, pecunias multas dederunt militibus dicentes, Dicite: Discipuli eius nocte venerunt, et furati sunt eum nobis dormientibus et caetera.

Praeterea, quoque Iosephus, qui et ipse Iudaeus erat peritissimus, scribens calamitates Iudaeorum, quae ab eo tempore coeperunt, ac Ierosolymorum captiuitatem, fatetur propter Christum effusam esse aduersus eos diuinam iram: et occisa esse a Romanis tam multa ipsorum millia. Quia enim, quum eos curare vellet, agnoscere eum noluerunt, ideo affecti supplicio, quis esset cognouerunt.

Verf. 28. *Et — loquor.* Nam si illud tunc cognoueritis, omnino etiam hoc scietis, quod a me ipso facio nihil, sed omnia quae vult pater, quum

3) τὸν σεισμόν καὶ iidem Codices Euthymii omittunt etiam in contextu apud Matthaeum. Chrysostomus hunc locum negligentissime tractat, Lucam potius, quam Matthaeum interpretans. Vide Tom. VII. p. 826. E. Ceteri Codices N. Testamenti cum scholiis, cuiusmodi ad manus habuit Euthymius, ista seruant. Id intelligitur ex mea editione.

τῶν, ἔτυπτον τὰ σήθη αὐτῶν, σημαίνοντες τὴν ἐντὸς οὐδύνην. ὑπώπτευσον γὰρ, ὅτι κακὸν ἀνήκεσον τὸ γένος ἅπαν πέισεται δι' αὐτόν. καὶ γὰρ καὶ ὁ^υ) ἐκατόνταρχος καὶ οἱ μετ' αὐτῶν τηρῆντες ν) *Matt. 27, 34.* τὸν ἰησοῦν, ὡς Φησι ματθαῖος, ἰδόντες^ς) τὰ γενόμενα, ἐφοβήθησαν σφόδρα, λέγοντες, ἀληθῶς θεὸς υἱὸς ἦν οὗτος.

Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ ἄρχοντες τῶν ἰουδαίων ἔγνωσαν τότε ὅτι θεὸς υἱὸς ἦν, καὶ θεός, εἰ καὶ πεπατήκασιν τὴν συνείδησιν ἑαυτῶν, δι' ὑπερβολὴν φθόνου καὶ μανίας. λέγει γὰρ πάλιν ὁ ματθαῖος ὅτι^ς) ἰδοὺ, τινες τῆς κουσῳδίας ἐλθόντες x) *Matt. 28, 11-13.* εἰς τὴν πόλιν, ἀπήγγειλαν τοῖς ἀρχιερεῦσιν ἅπαντα τὰ γενόμενα. καὶ συναχθέντες μετὰ τῶν πρεσβυτέρων, συμβεβλιόν τε λαβόντες, ἀργύρια ἱκανὰ ἔδωκαν τοῖς σφατιώταις, λέγοντες· εἰπάτε, ὅτι οἱ μαθηταὶ αὐτῶν νυκτὸς ἐλθόντες, ἐκλεψαν αὐτὸν ἡμῶν κοιμωμένων, καὶ τὰ ἐξῆς.

Ἐτι γε μὴν καὶ τὰς ἑκτοτε τῶν ἰουδαίων συμφορὰς, καὶ τὴν ἀλωσιν τῶν ἱεροσολύμων, συγγράφων ὁ λογιώτατος ἐν ἰουδαίοις ἰώσηπος, ὁμολογεῖ, διὰ τὸν χριστὸν^ο) χεθῆναι κατ' αὐτῶν τὴν τοιαύτην θεομηνίαν, καὶ κατασφαγῆναι⁷⁾ τὰς τοσαύτας αὐτῶν μυριάδας ὑπὸ ῥωμαίων. ἐπεὶ γὰρ θραπευόμενοι, γνῶναι αὐτὸν ἐκ ἠθέλησαν, κολάζόμενοι, ἔγνωσαν, τίς ἦν.

Verf. 28. Καὶ — λαλῶ. Ἐι γὰρ ἐκεῖνο γνώσεθε τότε, πάντως καὶ ταῦτα, ὅτι ἀπ' ἑμαυτῶ ποιῶ οὐδὲν, ἀλλὰ πάντα, ἃ θέλει ὁ πατήρ.

V 5

τήρ.

editione. Ergo Euthymii auctoritas valere hoc loco nequit.

6) δεχθῆναι. A.

7) Euthymius videtur confundere caedem Ioannis Baptistae et caedem Christi. Vide Ioseph. Antiq. Lib. XVIII. 5, 2. Tom. I. pag. 883. Eandem sententiam repetit Euthymius infra ad Io. XI. verf. 47, 48.

quum enim aequalis illi sim, haec volo quae ille vult: vna siquidem est voluntas, sicut et vna potentia: et quod ea, quae docuit me, haec loquor: nam ille mens est, ego autem verbum: de operibus namque dixit etiam superius, Non possum ego facere a me quicquam: et lege etiam dicti illius interpretationem. De sermonibus vero iterum dixit, Mea doctrina non est mea, sed eius, qui misit me: et de hoc etiam lege explanationem.

Verf. 29. *Et — est.* Ne putaremus, quod maior esset is, qui misit, curat huiusmodi suspicionem dicens, Et qui misit me, mecum est, tanquam inseparabilis, misisse siquidem dispensationis est: esse autem cum eo, qui misit, cohaerentiae siue conglutinationis. Nam sancta trinitas, quae aequaliter omnem implet locum, a seipsa non secernitur.

Verf. 29. *Non — semper.* Si hoc, vt homo, ait, tantundem est ac si dicat: Quod quum Deus vbique sit iuxta illud, Nonne coelum et terram ego impleo? magis tamen in his esse dicitur, qui eo digni sunt. Si autem, vt Deus: propter sanctae trinitatis inseparabilitatem hoc dicit, quae propriis quidem distinguitur personis, vnitur autem diuinitatis ac substantiae identitate.

Id vero, Quae placita sunt ei, facio semper, aut tanquam illi obediens secundum humanitatem dicit, aut tanquam illi aequalis secundum diuinitatem ac voluntatem. Quod si ea, quae placita sunt ei, facio semper, gratum illi vtique est accedentes etiam sabbatho curare.

Intellige autem, quae depressa sint verba tanquam dispensatoria propter imbecillitatem Iudaeorum,

τήρ. ἴσος γὰρ αὐτῷ ὢν, ἃ θέλει, ταῦτα θέλω.
 ἐν γὰρ ἡμῖν θέλημα, ὡς πρὸς καὶ μία δύναμις· καὶ
 ὅτι ἃ ἐδίδαξέ με, ταῦτα λαλῶ· κούς μὲν γὰρ
 ἐκεῖνος, λόγος δὲ ἐγώ. περὶ μὲν ἔν τῶν ἔργων εἶπε
 καὶ ὀπίσω, ὅτι οὐ^{γ)} δύναμαι ἐγὼ ποιεῖν ἀπ' ἐμαυ· γ) 1ο. 5, 3ο.
 τῆ ἑδὲν· καὶ ἀνάγνωθι πάλιν τὴν ἐξήγησιν ἐκεῖνης
 τῆ ρητῆς. περὶ δὲ τῶν λόγων αὐθις εἶρηκεν, ὅτι^{z)} z) 1ο. 7, 16.
 ἢ ἐμὴ διδαχὴ, οὐκ ἔστιν ἐμὴ, ἀλλὰ τῆ πέμψαν-
 τός με· καὶ ἀνάγνωθι καὶ τὴν περὶ τῆτου ἐρμη-
 νείαν.

Verf. 29. Καὶ — ἔστιν. Ἵνα μὴ νομίσω-
 μεν, ὅτι μείζων ἔστιν ὁ πέμψας, θεραπεύει τὴν
 τοιαύτην ὑποψίαν, λέγων· καὶ ὁ πέμψάς με,
 μετ' ἐμοῦ ἔστιν, ὡς ἀχώριστος. τὸ μὲν γὰρ πέμψαι,
 τῆς οἰκονομίας ἔστι· τὸ δὲ μετὰ τοῦ πεμφθέντος
 εἶναι, τῆς ἀλληλουχίας. ἢ γὰρ ἁγία τριάς, ἐπί-
 σης πάντα τόπον πληροῦσα, ἑαυτῆς οὐ διέσηκεν.

Verf. 29. Οὐκ — πάντοτε. Ἐἰ μὲν,
 ὡς ἄνθρωπος, τῆτό φησιν, ἔστιν εἰπεῖν, ὅτι παν-
 ταχοῦ μὲν ἔστιν ὁ θεός, κατὰ τό· ἔχι^{α)} τὸν οὐρα· a) 1ο. 23, 24.
 νὸν καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ; μᾶλλον δὲ εἶναι λέ-
 γεται ἐν τοῖς ἀξίοις αὐτῆ· εἰ δὲ, ὡς θεός, διὰ
 τὸ ἀχώριστον τῆς ἁγίας τριάδος, διηρημένης μὲν
 ταῖς ἰδικαῖς ὑποστάσεσιν, ἠνωμένης δὲ τῆ ταυτό-
 τητι τῆς ἑσίας καὶ θεότητος.

Τὰ ἄρεσά δὲ αὐτῷ ποιῶ πάντοτε, ἢ ὡς περ-
 ζόμενος αὐτῷ κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα, ἢ ὡς ἴσος
 αὐτῷ, κατὰ τὴν θεότητα καὶ θέλησιν. εἰ δὲ τὰ
 ἄρεσά αὐτῷ ποιῶ πάντοτε, ἄρεσὸν αὐτῷ ἄρα
 καὶ τὸ ἐν σαββάτῳ θεραπεύειν τοὺς παρ-
 ειμένους.

Δέχου δὲ^{β)} τὰ ταπεινὰ ῥήματα, ὡς οἰκονο-
 μικά, διὰ τὴν ἀδένειαν τῶν ἰουδαίων, ὡς καὶ
 προ-

^{β)} τὰ, omittit. B.

rum, sicut in superioribus retulimus: nam huiusmodi magis vulgus attrahebant, sicut et affine exemplum. Vide enim, quod sequitur.

Verf. 30. *Haec — eum.* Quando ad humiliorum sese demittebat sermonem, tunc credebant: non tamen, ut oportebat, credebant, sed vulgari modo credebant humilioribus eius sermonibus, non recipientes sublimiores. Quod sciens Christus, nititur illos corrigere, quod suum est, ubique faciens: licet ipsi citius ab eo recedebant, et ad iniurias magis deflectebant.

Verf. 31. *Dixit — Iudaeos.* Ad eos, qui tunc, ut dictum est, crediderant.

Verf. 31. *Si — eritis.* Si vos permanferitis, sicut alii non permanferunt, de quibus dixit euangelista, Multi ex discipulis eius abierunt retrorsum, et iam non cum eo ambulabant. Si vos, inquit, perseveraueritis in sermone meo, siue in doctrina mea, quam ego docebo vos, tunc vere discipuli mei eritis, nondum enim estis.

Verf. 32. *Et cognoscetis veritatem.* Hoc est, me: ego enim, ait, sum veritas. Cognoscetis a me veritatem. Nam omnia legalia figura, umbra et imago sunt veritatis.

Verf. 32. *Et — vos.* A peccatis.

Verf. 33. *Responderunt — efficiemini?* Omittentes dicere, Quid ergo, Falsa est lex? falsa est Iudaeorum scientia? hoc quidem non dicunt: neque enim haec illis curae fuerunt, sed de iniuria corporalis generositatis indignantur, suspicantes,

2) ἢ interponendum videtur. Est enim haec alia interpretatio, diuersa a priori.

3) ψευδός. A.

προλαβόντες παρεγγείλαμεν. τὰ τοιαῦτα γὰρ μάλλον ἐφείλκοντο τοὺς πολλούς, καὶ τὸ παράδειγμα ἐγγύς. ὄρα γάρ.

Verf. 30. Ταῦτα — αὐτόν. Ὅτε εἰς τὸ ταπεινότερον κατήγαγε τὸν λόγον, τότε ἐπίσευσαν οὐχ ὡς ἐχρῆν δὲ ἐπίσευσαν, ἀλλ' ἀπλῶς ἐπίσευσαν τοῖς ταπεινοτέροις λόγοις αὐτῶ, μὴ παραδεξάμενοι τοὺς ὑψηλοτέρους, ὅπερ εἰδὼς ὁ Χριστός, πειράται διορθοῦν αὐτούς, τὸ ἑαυτῶ πανταχοῦ ποιών, εἰ καὶ αὐτοὶ ταχέως ἀπεπήδησαν, καὶ πρὸς ὑβρεῖς μάλλον ἐξετράπησαν.

Verf. 31. Ἐλεγεν — Ἰουδαίους. Πρὸς τοὺς πεπιστευκότας τότε, ὡς εἶρηται.

Verf. 31. Ἐάν — ἐσε. Ἐάν ὑμεῖς ἐμμείνητε, ὡς τῶν ἄλλων μὴ ἐμμεινάντων, περὶ ὧν εἶπεν ὁ εὐαγγελιστής, ὅτι πολλοὶ^{β)} ἀπήλθον τῶν β) Io. 6, 66. μαθητῶν αὐτοῦ, εἰς τὰ ὀπίσω, καὶ ἔκ' ἐτι μετ' αὐτοῦ περιεπάτου. ἐάν ὑμεῖς ἐμμείνητέ, φησι, τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ, ἤγουν, τῇ διδασκαλίᾳ μου, ἣν διδάξω ὑμᾶς, τότε ἀληθῶς μαθηταὶ μου ἐσε. ἔπω γάρ ἐσε.

Verf. 32. Καὶ γνώσεθε τὴν ἀλήθειαν. Ἐμέ. ἐγὼ γάρ, φησιν, εἰμὶ ἡ ἀλήθεια.^{γ)} γνώσεθε τὴν ἀλήθειαν παρ' ἐμῶ. τὰ γὰρ νομικὰ πάντα, τύπος καὶ σκιά καὶ εἰκὼν τῆς ἀληθείας εἰσὶ.

Verf. 32. Καὶ — ὑμᾶς. Ἀπὸ τῶν ἀμαρτιῶν.

Verf. 33. Ἀπεκρίθησαν — γενήσεθε; Ἀφέντες εἰπεῖν, τί οὖν; ψεῦδος ὁ νόμος;^{δ)} ψευδῆς ἡ τῶν Ἰουδαίων γνώσις; τῆτο μὲν εἰ λέγασθαι τῶν τοιούτων γὰρ ἔκ' ἐμελεν αὐτοῖς ἐπὶ τῇ ὑβρεὶ δὲ τῆς σωματικῆς εὐγενείας ἀγανακτῆσαι, ὑπε-
πτεν.

cantes, quod tanquam seruis alicuius hominis dixerit ipsis, Liberabit vos. Merito ergo dicebat Iohannes, Ne videamini dicere intra vos, Patrem habemus Abraham. Huiuscemodi sane erant Iudaeorum gloriationes. Nam quum de propriis virtutibus gloriari non possent, progenitorum nobilitatem opponebant. Quid ergo Christus? Non conuicit eos, quod saepius seruissent Aegyptiis et Babylo- niis, aliisque diuersis gentibus: sed hanc quidem praetermisit seruitutem, ut quae nihil animae generositati officiat: de peccato vero ait, quod illi nocet, seruituti eam subiiciens, cuius est miserrima seruitus, a qua non alius liberabit, praeter Christum ac doctrinam illius.

Verf. 34. *Respondit — peccati.* Ostendit, quod superius significauerit animae seruitutem ac peccati, non eam, quae vi humana contingebat. Ne autem dicerent, Moses nos ab hac liberabit: per similitudinem ostendit, quod quum sit ille seruus, talem non habeat potestatem: sed ipse, utpote filius.

Verf. 35. *Seruus autem — aeternum.* Seruus non accipit in haereditatem domum domini sui, filius accipit ipsam in haereditatem. Itaque non habet ille potestatem liberandi, quum sit seruus: ego habeo potestatem liberandi, quum sim filius, et maneam in domo patris mei in aeternum, et haereditate accipio potestatem ipsius. Nam et superius dixit, quod iudicium omne dedit filio. Ac rursum, Et potestatem dedit ei etiam iudicium faciendi.

Verf. 36. *Si — eritis.* Nunc enim non vere liberi estis, quum serui facti sitis peccato: quando

²⁾ Baptista nimirum.

³⁾ σκηνετα. A.

πτεύσαντες, ὡς δέλοισ ἀνθρώπου τινὸς εἰπεῖν αὐ-
 τοῖς, ὅτι ἐλευθερώσει ὑμᾶς. εἰκότως ἔν ὁ²⁾ ἰω-
 ἀννης ἔλεγε· μὴ³⁾ δόξητε λέγειν ἐν ἑαυτοῖς· πα- c) Matth. 3, 9.
 τέρα ἔχομεν τὸν ἀβραάμ. τοιαῦτα γὰρ τὰ τῶν
 ἰουδαίων³⁾ αὐχήματα. μὴ ἔχοντες γὰρ οἰκείαις
 ἀρεταῖς ἐνσημνύνεσθαι, τὴν τῶν προγόνων εὐγένει-
 ἀν προεβάλλοντο. τί οὖν ὁ χριστὸς; οὐκ ἤλεγξεν
 αὐτοὺς, πολλάκις δελεύσαντας αἰγυπτίοις καὶ
 βαβυλωνίοις καὶ διαφόροις ἄλλοις ἔθνεσιν· ἄλλοῦ
 ταύτην μὲν τὴν δελείαν παρέδραμεν, ὡς οὐδὲν
 βλάπτουσάν τὴν ψυχικὴν εὐγένειαν· περὶ δὲ τῆς
 ἀμαρτίας φησὶν, ἣτις αὐτὴν βλάπτει καταδελ-
 λῶσα, ἣς ἡ δελεία χαλεπωτάτη, ἀφ' ἧς ἐλευ-
 θεροῖ οὐχ ἕτερος, ἀλλ' ἡ μόνος ὁ χριστὸς, καὶ ἡ
 διδασκαλία αὐτῆ.

Verf. 34. Ἀπεκρίθη — ἀμαρτίας.
 Δείκνυσιν, ὅτι δελείαν ἐνέφηνεν ἀνωτέρω, τὴν ἐξ
 ἀμαρτίας, ἔ τὴν ἐκ δυναστείας ἀνθρώπου. ἵνα δὲ
 μὴ εἰπωσιν, ὅτι ὁ μαϋσῆς ἡμᾶς ἐλευθερώσει ταύ-
 της, δείκνυσι διὰ παραβολῆς, ὅτι ἐκ ἔχει ἐκεί-
 νος ἔξουσίαν, δελὸς ὢν, ἀλλ' αὐτὸς, ὡς υἱός.

Verf. 35. Ὁ δὲ δούλος — αἰῶνα. Ὁ δε-
 λος ἔ κληρονομῆ τὴν οἰκίαν τῆ κυρίου αὐτῆ· ὁ
 υἱὸς κληρονομῆ αὐτήν. λοιπὸν ἐκεῖνος⁴⁾ ἐκ ἔχει
 ἔξουσίαν ἐλευθερῆν, δούλος ὢν· ἐγὼ ἔχω ἔξουσίαν
 ἐλευθεροῦν, υἱὸς ὢν, καὶ μένων ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ
 πατρός μου αἰεὶ, καὶ κληρονομῶν τὴν ἔξουσίαν αὐ-
 τοῦ. εἶπε γὰρ καὶ ὀπίσω· ὅτι τὴν⁴⁾ κρίσιν πᾶσαν d) Io. 5, 22.
 δέδωκε τῷ υἱῷ· καὶ πάλιν· καὶ ἔξουσίαν^{e)} ἔδωκεν e) Io. 5, 27.
 αὐτῷ καὶ κρίσιν ποιεῖν.

Verf. 36. Ἐάν — ἔσεσθε. Νῦν μὲν γὰρ,
 οὐκ ἀληθῶς ἐλεύθεροί ἐστε, δεδωλωμένοι τῇ ἀμαρ-
 τία·

4) Moses scilicet, vt modo dixit.

quando vero vos filius liberauerit, nemo qui contradicat. Deus qui iustificat, quis est, qui condemnet? corporalem siquidem libertatem dat etiam homo: spiritualement vero solus filius, tanquam proprie dominus: quia proprie etiam haec est libertas. Deinde relictis caeteris eorum peccatis, cogitationem, quam apud se tractabant, in medium adducit: nouerat enim iam eos resillisse et blande dicit.

Verf. 37. *Noui — interficere.* Manifeste quidem non dixit, Non estis, adhuc eis parcens: verum latenter hoc significauit. Nam quia me occidere quaeritis, non estis. Ille siquidem neminem iniuste peremit. Sicut enim libertas ab operibus, quae liberum decent, ostenditur, ita et cognatio. Ponit autem et caedis causam.

Verf. 37. *Quia — vobis.* Sermo meae doctrinae, quum sit sublimis, non habet locum in vobis, qui mentem habetis a prauitate coarctatam ac humi detractam. Ecce enim repulistis, quae paulo ante exceperatis, haec ferre non potentes. Ne autem dicant, A teipso haec loqueris, subiungit:

Verf. 38. *Ego — loquor.* Quod cognoui apud patrem meum, quod ab eo didici.

Verf. 38. *Et — facitis.* Homicidium videlicet: nam patrem illorum significat nunc diabolum. Quemadmodum enim a paternitate Abrahae repulit eos operum dissimilitudo, ita ad diaboli paternitatem asserit illos operum similitudo: siquidem et ille homicida est, de quo manifestius dicit in sequentibus.

Verf. 39.

5) τὸν κατ' αὐτοῦ λόγον. A.

6) ἡ, abest. A.

τία· ὅτε δὲ ὁ υἱὸς ὑμᾶς ἐλευθερώσει, τότε εἰδείς ὁ ἀντιλέγων. Θεὸς ὁ δίκαιων, τίς ὁ κατακρίνων; ^{γ)} Rem. 8, 34. τὴν μὲν γὰρ σωματικὴν ἐλευθερίαν καὶ ἄνθρωπος δίδωσι· τὴν δὲ ψυχικὴν, μόνος ὁ υἱὸς, ὡς κυρίως κύριος. ἐπεὶ καὶ κυρίως αὕτη ἐλευθερία. εἶτα, ἀφείς τὰς ἄλλας αὐτῶν ἀμαρτίας, εἰς μέσον ἄγει τὴν μελετωμένην. ^{δ)} ἔγνω γὰρ αὐτοὺς ἤδη ἀποπειθήσαντας, καὶ ὁμαλῶς φησίν.

Verf. 37. Οἶδα — ἀποκτεῖναι. Φανερώσ μὲν οὐκ εἶπεν, ὅτι οὐκ ἐξέ, Φειδόμενος αὐτῶν ἔτι· λεληθότως δὲ τοῦτο δεδήλωκεν. ἐπεὶ γὰρ ζητεῖτέ με ἀποκτεῖναι, εἰ ἐξέ. εἰδέναι γὰρ ἐκεῖνος ἀπέκτεινεν ἀδίκως. ὥσπερ γὰρ ^{ε)} ἡ ἐλευθερία ἀπὸ τῶν ἔργων δείκνυται, τῶν πρεπόντων ἐλευθερώ, ἔτω καὶ ἡ συγγένεια. τίθησι δὲ καὶ τὴν αἰτίαν τῆς φόνου.

Verf. 37. Ὅτι — ὑμῖν. Ὁ λόγος μου, ὁ διδασκαλικός, ὑψηλὸς ἄν, εἰ χωρεῖ ἐν ὑμῖν τοῖς ἔχουσι νοῦν ἐξενωμένον ὑπὸ φαυλότητος καὶ χαμαὶ συρόμενον. ἰδοὺ γὰρ, ἀπάσαδε, καὶ ἄπρὸ μῆρου παρεδέξαδε, σέγειν αὐτὰ μὴ δυναίμενοι. ἵνα δὲ μὴ εἴπωσιν, ἀπὸ σεαυτῆ ταῦτα λαλεῖς, ἐπήγαγεν.

Verf. 38. Ἐγὼ — λαλῶ. Ὁ ἔγνων παρὰ τῷ πατρὶ μου, ὁ ἔμαθον ἀπ' αὐτῆ.

Verf. 38. Καὶ — ποιεῖτε. Τὸ ἄνθρωποκτονεῖν. πατέρα γὰρ αὐτῶν ἐμφαίνει νῦν, τὸν διάβολον. ὥσπερ γὰρ τῆς πατρότητος τῆς ἀβραάμ ἐκβάλλει αὐτοὺς, ἢ τῶν ἔργων ἀνομοιότης ἔτως ἄρα τῆ ^{ζ)} πατρότητι τῆς διαβόλης εἰσποιεῖ αὐτοὺς, ἢ τῶν ἔργων ὁμοιότης. καὶ κεῖνος γὰρ ἄνθρωποκτόνος, περὶ οὗ προῖων ἐρεῖ Φανερώτερον.

Verf. 39.

ζ) τῆς πατρότητος, A.

Verf. 39. *Responderunt — est.* Non intelligentes, quem diceret patrem ipsorum, rursus ad Abrahae cognationem confugiunt, Christus itaque manifestius eos obiurgat.

Verf. 39. *Ait — faceretis.* Iustitiam.

Verf. 40. *Nunc — interficere.* Cogitationem illorum frequenter arguit, confundens eos, ut corrigantur.

Verf. 40. *Hominem — patre.* Verba haec, Vidi, et Audiui, dispensatorie accipienda et intelligenda sunt.

Verf. 40. *Hoc — fecit.* Ut quaereret occidere hominem, qui veritatem loquutus fuisset ac innocentem.

Verf. 41. *Vos — vestri.* Homicidium et si quod aliud est malum.

Verf. 41. *Dixerunt — Deum.* Quia iusta ratione ostendit eos indignos esse paternitate Abrahae, in qua plurimum gloriabantur, insipienter deinceps ad Dei paternitatem recurrunt: eo quod dicat scriptura, Filius meus primogenitus Israël. Et hoc autem honore iustis eos deiicit argumentis. Sed quonam modo ipsi temere Deum patrem suum appellant, quum Christo dicenti patrem suum esse Deum indignarentur? Quia ille natura suum esse patrem dicebat. Quod autem dicunt, Nos e stupro nati non sumus: intelligitur propter gentes, quae ab Ismaël descendebant, qui ex seruili congressu Abrahae, ex Agar videlicet ancilla natus erat, quum ipsi ab Isaac descenderent, qui ex legitimo

1) μή νοήσαντες omittit. B.

2) γεννημεθα. A.

3) Includa exciderunt. A.

Verf. 39. Ἀπεκρίθησαν — ἐσι. Μὴ⁸⁾ νοήσαντες, τίνα ἔλεγε πατέρα αὐτῶν, πάλιν ἐπὶ τὴν τοῦ ἀβραάμ συγγένειαν καταφείγσι. λοιπὸν οὖν ὁ χριστὸς φανερώτερον αὐτῶν καθάπτεται.

Verf. 39. Λέγει — ἐποιεῖτε ἄν. Τὴν δικαιοσύνην.

Verf. 40. Νῦν — ἀποκτεῖναι. Συνεχῶς ἐλέγχει τὴν μελέτην αὐτῶν, ἐντρέπων αὐτοὺς, ὅπως διορθωθῶσιν.

Verf. 40. Ἄνθρωπον — πατρός. Τὸ ἐώρακα καὶ τὸ ἤκουσα, ὡς οἰκονομικὰ δεκτέον καὶ νοητέον.

Verf. 40. Τοῦτο — ἐποίησεν. Τὸ ζητεῖν ἀποκτεῖναι ἄνθρωπον, ἀλήθειαν λελαληκότα καὶ ἀθῶον.

Verf. 41. Ὑμεῖς — ὑμῶν. Τὸ ἀνθρωποκτονεῖν, καὶ εἰ τι πατηρῖν.

Verf. 41. Εἶπον — θεόν. Ἐπεὶ εὐλόγως ἀπέδειξεν αὐτοὺς ἀναξίους τῆς πατρότητος τοῦ ἀβραάμ, ἐφ' ἣ μέγα ἐκόμπαζον, λοιπὸν ἀνοήτως ἀνατρέχουσιν ἐπὶ τὴν πατρότητα τοῦ θεοῦ, διὰ τὸ λέγειν τὴν γραφὴν,⁵⁾ υἱὸς πρωτότο-^{g)} Exod. 4, 22. κός με Ἰσραήλ. ἐκβάλλει δὲ καὶ ταύτης αὐτοὺς τῆς τιμῆς, εὐλόγοις ὁμοίως ἀποδείξουσιν. ἀλλὰ πῶς αὐτοὶ μὲν ἀδεῶς πατέρα ἑαυτῶν λέγουσιν τὸν θεόν, τῷ δὲ χριστῷ, πατέρα ἴδιον λέγοντι τὸν θεόν, ἐχαιλέπαινον; διότι ἐκεῖνος φύσει πατὴρ ἐαυτοῦ ἔλεγεν αὐτόν. τὸ δὲ, ἡμεῖς ἐκ πορνείας⁸⁾ γεγεννήμεθα, νοεῖται μὲν, διὰ τὰ ἐξ Ἰσραὴλ καταγόμενα εἶδη, ὅς ἐκ θελικῆς συμπλοκῆς ἐγεννήθη τῷ ἀβραάμ, [ἐξ¹⁾ ἀγαρ τῆς θελικῆς] ἄτε αὐτῶν ἐξ Ἰσαὰκ καταγομένων, ὅς ἐξ ἑρπύλλου

gitimo Abrahae matrimonio, ex Sarra domina ipsius Agar erat progenitus.

Dicunt autem aliqui, quod ad inferendam ipsi iniuriam hoc dixerint execrabiles illi, eo quod dicerent, non esse eum natura filium Ioseph. Quando autem attenuare eum volunt, tunc filium Ioseph ipsum appellant: interdum quidem hoc, interdum vero illud nugantes, et nunquam veritati adhaerentes. Atqui multi eorum e stupro nati erant, multis namque illegitimis nuptiis Iudaei copulabantur: verum silet etiam hoc, properans ad id, quod maius est.

Verf. 42. *Ait — exiui.* Natus, vel inifus sum.

Verf. 42. *Et veni.* Ad vos.

Verf. 42. *Neque — veni.* A propria voluntate, quum propriam non habeam voluntatem, vt saepius dictum est.

Verf. 42. *Sed — misit.* Vt pater filium, vt mens verbum.

Verf. 43. *Quare — agnoscitis?* Quare ea, quae a me dicuntur, non intelligitis? Deinde addit et causam, cur ipsi non intelligerent illa.

Verf. 43. *Quia — meum.* Non potestis, significat nunc, Non vultis. Quia non vultis, inquit, intelligere sermonem meum, qui de sublimi doctrina est, propter animae vestrae prauitatem, quae humi detracta est, et nihil sublime imaginatur. Quia vero dicere ausi fuerant, patrem suum esse Deum, quum Abrahae cognatione indigni essent, libere loquitur, et in eos, tanquam
imme-

*) Ita Origenes Tom. IV. p. 327. B.

γάμου ἐγεννήθη τῷ ἄβραάμ,] ἐκ σάρρας τῆς κυρίας τῆς ἄγαρ.

Λέγουσι²⁾ δέ τινες, ὅτι πρὸς ὕβριν αὐτοῦ τοῦτο εἶπον οἱ ἐναγεῖς, διὰ τὸ λέγεσθαι, αὐτὸν μὴ εἶναι φύσει υἱὸν τῆ ἰωσήφ. ὅτε δὲ ἐξευτελίσεια τοῦτον θέλῃσι, τότε αὐτὸν υἱὸν τῆ ἰωσήφ ὀνομάζουσι, ποτὲ μὲν τοῦτο, ποτὲ δὲ ἐκείνο φλυαρεῖντες, καὶ εἰδέποτε τῇ ἀληθείᾳ συντιθέμενοι. καὶ μὴν πολλοὶ αὐτῶν ἐκ πορνείας ἐγεννήθησαν. πολλοὺς γὰρ παρανόμους γάμους ἰουδαῖοι ἐποίουν, ἀλλὰ καὶ τοῦτο σιγαῖ, πρὸς τὸ μείζον ἐπειγόμενος.

Verf. 42. Εἶπεν — ἐξῆλθον, Ἐγεννήθη, ἢ ἀπεσάλην.

Verf. 42. Καὶ ἤκω. Πρὸς ὑμᾶς.

Verf. 42. Ὅυδὲ — ἐλήλυθα. Ἀπὸ ἰδῆς θελήματος. οὐ γὰρ ἔχω ἴδιον θέλημα, ὡς πολλάκις εἴηται.

Verf. 42. Ἄλλ' — ἀπέσειλεν. Ὡς πατὴρ υἱὸν, ὡς νοῦς λόγον.

Verf. 43. Διατί — γινώσκετε; Διατί τὰ λεγόμενα παρ' ἐμοῦ,³⁾ οὐ νοεῖτε; εἴτα προστίθῃσι καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ μὴ νοεῖν αὐτῆς αὐτά.

Verf. 43. Ὅτι — ἐμόν. Τὸ, εἰ δύναθε, τὸ εἰ βέλεθε σημαίνει νῦν, ὅτι εἰ βέλεθε συνιέναι τὸν λόγον τὸν ἐμόν, τὸν περὶ δογμάτων, διὰ φαυλότητα ψυχῆς, χαμαὶ συρομένης, καὶ μηδὲν ὑψηλὸν φανταζομένης. ἐπεὶ δὲ ἐτόλμησαν εἰπεῖν, πατέρα ἑαυτῶν τὸν θεόν, οἱ ἀνάξιοι καὶ τῆς τῆ ἄβραάμ συγγενείας, παρρησιάζεσθαι, καὶ ἐπάγει τέτοις, ὡς ἀνεπίστοις, φανερωτέραν

³⁾ παρ' ἐμοῦ, post εἰ νοεῖτε. H.

immedicabiles, manifestius infligit vulnus, quod ipforum impudentiae respondeat, inflationem ac elationem arrogantium reprimens.

Verf. 44. *Vos — estis.* Vos ex patre illo estis, nempe diabolo: vester ille pater est, diabolus videlicet.

Verf. 44. *Et — explere.* Patris illius vestri: desideria autem illius sunt, homicidium et mendacium, siue obliqua et corrupta vita, veluti consequenter dicet.

Verf. 44. *Ille — initio.* Interfecto primo homine Adam: nam ipse mortem illi propinavit: deinde etiam occiso filio illius Abel, siquidem ipse fecit fratrem eius Cain in eum insurgere, quum prius ad invidiam illum mouisset.

Verf. 44. *Et — stetit.* Non permanfit, hoc est, in recta via non quiescit, sed odit huiusmodi conuersationem.

Verf. 44. *Quia — eo.* Sed ediuerso mendacium.

Verf. 44. *Quum — loquitur.* Propria loquitur. Nam proprium eius est mendacium: siquidem ipse primus adinuenit illud, et primus illo usus est, quando ad Euam mentitus est, dicens illi per serpentem, Non morte moriemini, Et, Eritis sicut dii.

Verf. 44. *Quia mendax est.* Ex eo tempore, et in posterum mentiens.

Verf. 44. *Et pater ipsius.* Mendacii, vt qui primus illud adinuenit, sicut dictum est.

Verf. 45.

*) πληγὴν ἐναντιῶσθαι. A. Male. Illud habet etiam Chrysof. T. VIII. p. 318. E.

πληγὴν, ⁴⁾ ἀντίρροπον τῆς ἀναισχυντίας αὐτῶν, καταπέλλων τὸ φύσημα καὶ τὸν κόμπον τῶν ἀλαζόνων.

Verf. 44. Ὑμεῖς — ἐσέ. Ὑμεῖς ἐκ τῶ πατρὸς ἐκείνου ἐσέ, τῶ διαβόλου, ὑμῶν πατὴρ ἐκεῖνός ἐστιν, ὁ διὰβολος.

Verf. 44. Καὶ — ποιῆν. Τῶ πατρὸς ὑμῶν ἐκείνου. ἐπιθυμία ⁵⁾ δὲ αὐτῶ, τὸ ἀνθρωποκτονεῖν, καὶ τὸ ψεῦδος, εἶπουν, ὁ σκολιός καὶ διεφθαρμένος βίος, ὡς ἐφεξῆς ἐρεῖ.

Verf. 44. Ἐκεῖνος — ἀρχῆς. Τὸν πρῶτον ἀνθρωπον κτείνας, τὸν ἀδάμ. αὐτὸς γὰρ αὐτῶ τὸν θάνατον προεξένησεν. εἶτα καὶ τὸν υἱὸν αὐτῶ τὸν ἄβελ ἀνελών. αὐτὸς γὰρ καὶ αὐτῶ τὸν ἀδελφὸν καὶν ἐπανέστησε, κινήσας τῶ φθόνῳ.

Verf. 44. Καὶ — ἔσηκεν. Ὅχι ἐμμέγει, τουτέστιν, ἐν τῶ ὀρθῶ βίῳ ἐκ ἀναπάμεται, ἀλλὰ μισεῖ τὴν τοιαύτην πολιτείαν.

Verf. 44. Ὅτι — αὐτῶ. Ἄλλὰ τουγαυτίον, ψεῦδος.

Verf. 44. Ὅταν — λαλεῖ. Ταῖ ἴδια λαλεῖ. ἴδιον γὰρ αὐτῶ τὸ ψεῦδος. αὐτὸς γὰρ πρῶτος [ἐξεῦρεν ⁶⁾ αὐτὸ, καὶ πρῶτος] ἐχρήσατο αὐτῶ, ψευσάμενος πρὸς τὴν εὐαν, ὅτε ἔλεγεν αὐτῆ δια τῶ ὀφως, ὅτι ^{h)} οὐ θανάτῳ ἀποθανεῖσθε, ^{h)} Gen. 3.4.5. καὶ, ὅτι ἔσεσθε, ὡς θεοί.

Verf. 44. Ὅτι ψεύτης ἐστίν. Ἐκτοτε καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ψευδόμενος.

Verf. 44. Καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ. Καὶ ὁ πατὴρ αὐτῶ, ἦτοι, τῶ ψεύδους, αὐτὸς ἐστίν, ὡς πρῶτος ἐξευρών αὐτὸ, καθὼς εἴρηται.

X 4

Verf. 45.

⁵⁾ ἐπιθυμίας. A.⁶⁾ Inclusa absunt. A.

Verf. 45. *Ego — mihi.* Nam si mendacium dicerem, crederetis utique mihi, tanquam id dicenti, quod proprium est patris vestri: quia autem doceo veritatem, non creditis mihi, utpote alienum ab eo docenti. Veritatem autem vocat, quum alias doctrinas, tum quod filius ipse sit Dei.

Verf. 46. *Quis — peccato?* Si ita non est, quod quia veritatem dico, non creditis mihi, dicite: quis vestrum arguit me de peccato, quod a me fiat, ut propter illud videamini non credere?

Verf. 46. *Porro si — mihi?* Si neque ideo, quia veritatem dico, non creditis mihi, neque quispiam vestrum arguit me de peccato, sane veritatem dico: Si autem veritatem dico, quare vos non creditis mihi? Postquam ita conuicit eos de industria peccare, ulterius ratiocinatur.

Verf. 47. *Qui — estis.* Qui ex Deo est, verba Dei recipit, eisque paret: vos non recipitis, ex Deo igitur non estis: et ex consequenti menti mini dicentes patrem vos habere Deum, et ex Deo esse. Loquendo itaque de creatione, omnes ex Deo sunt: iuxta modum vero familiaritatis, soli illi, qui verba Dei audiunt, eisque obediunt, et a moribus, quod rationale est, ostendunt.

Verf. 48. *Responderunt — habes?* Per interrogationem legendum est. Vocabant autem eum Samaritanum, utpote non exacte seruantem legem, sicut illis videbatur, neque traditiones seniorum: tales siquidem erant Samaritani. Daemonium vero habentem, tanquam Dei honorem in seipsum deriuantem: nam tales sunt daemones: sed
hic

Verf. 45. Ἐγὼ — μοι. Ἐι μὲν ἔλεγον ψεῦδος, ἐπιστεύσατέ μοι ἂν, ὡς τὸ ἴδιον τῷ πατρός ὑμῶν⁷⁾ λέγοντι· διότι δὲ τὴν ἀλήθειαν διδάσκω, ἔπιστεύετε μοι, ὡς τὸ ἀλλότριον αὐτοῦ διδάσκοντι. ἀλήθειαν δὲ καλεῖ, τὰς τε ἄλλας αὐτοῦ διδασκαλίας, καὶ τὴν, ὅτι υἱὸς ἐστὶ τοῦ Θεοῦ.

Verf. 46. Τίς — ἁμαρτίας; Ἐι μὴ, διότι τὴν ἀλήθειαν λέγω, ἀπισεῖτέ μοι, εἶπατε, τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγχει με περὶ ἁμαρτίας, [ὑπὲρ ἐμοῦ⁸⁾] γενομένης, ἵνα δόξητε δι' ἐκείνην ἀπισεῖν.

Verf. 46. Ἐι δὲ — μοι; Ἐι ἔτε, διότι τὴν ἀλήθειαν λέγω, ἀπισεῖτέ μοι, ἔτε τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγχει με περὶ ἁμαρτίας,] ἄρα ἀλήθειαν λέγω· καὶ εἰ ἀλήθειαν λέγω, διατί ὑμεῖς ἔπιστεύετε μοι; ἔτως ἐλέγξας αὐτοὺς ἐθελοκράκους, ἔτι συλλογίζεται.

Verf. 47. Ὁ — ἐσέ. Ὁ ὢν ἐκ τῷ Θεῷ, τὰ ῥήματα τῷ Θεῷ δέχεται, καὶ πείθεται· ὑμεῖς ἔδεχεσθε, οὐκ ἄρα ἐκ τῷ Θεῷ ἐσέ. καὶ λοιπὸν ψεύδεσθε, λέγοντες, πατέρα ἔχειν τὸν Θεὸν καὶ ἐκ τῷ Θεῷ εἶναι. κατὰ μὲν ἐν τὸν λόγον τῆς δημιουργίας, πάντες ἐκ τῷ Θεῷ εἰσι· κατὰ δὲ τὸν τῆς οικειότητος, μόνοι οἱ τὰ ῥήματα αὐτοῦ δεχόμενοι, καὶ πειθόμενοι, καὶ ἀπὸ τῷ τρόπου τὸ γνήσιον δεικνύοντες.

Verf. 48. Ἀπεκρίθησαν — ἔχεις; Κατ' ἐρώτησιν ἀναγνωστέον. σαμαρείτην μὲν ἐν αὐτὸν ἔλεγον, ὡς μὴ ἀκριβῶς τηρεῖν τὸν νόμον, ὡς αὐτοῖς ἐδόκει, μηδὲ τὰς παραδόσεις τῶν πρεσβυτέρων. τοῖσθαι γὰρ οἱ σαμαρεῖται. δαιμόνιον δὲ ἔχοντα, ὡς τὴν τῷ Θεῷ τιμὴν εἰς ἑαυτὸν ἔλκοντα.

⁸⁾ Inelusa absunt. A.

hic tanquam is, qui in veritate Deus erat, illi vero quasi seductores.

Verf. 49. *Respondit — habeo.* Deum non dehonesto, sicut daemones, nec ipsum honore suo deicio.

Verf. 49. *Sed honoro patrem.* Honorans namque patrem ostendo, vos non habere Deum patrem, neque ex Deo esse. Siquidem ignominia est eius, qui homines benevolentia persequitur, patrem esse homicidarum.

Verf. 49. *Et — me.* Samaritanum ac daemonicum appellantes. Itaque patrem honorans ostendi, vos Deum non habere patrem: vos autem filium ignominia afficientes, honore priuastis et patrem. Praedictum enim est, quod, qui non honorat filium, non honorat patrem, qui misit illum.

Verf. 50. *Ego — meam.* Vindictam contumeliae meae.

Verf. 50. *Est — iudicet.* Pater, propter quem honore me priuastis, et ad quem filii ignominia transire cernitur. Nam etsi omne iudicium dedit filio, non tamen, quod se honore priuauerit, sed quod verbum patris sit filius.

Vide autem, quod quando patrem sibi dixerunt esse Deum: libere respondit, et grauius eos obiurgauit: quando vero contumelia eum affecerunt, modeste respondit ac mansuete. Hinc enim nos docuit, vt admissa in Deum vindicemus, in nos autem negligamus. Nam et ipse factam in se iniuriam praetermittens, ad admonitionem conuertitur.

Verf. 51.

τα. τοιοῦτοι γὰρ οἱ δαίμονες. ἀλλ' ὁ μὲν, ὡς ἐν ἀληθείᾳ θεός, οἱ δὲ, ὡς ἀπατεῶνες.

Verf. 49. Ἀπεκρίθη — ἔχω. Ὅου γὰρ ἀτιμάζω τὸν θεόν, ὡς οἱ δαίμονες, ἐδὲ τῆς τιμῆς αὐτῆ ἐκβάλλω αὐτόν.

Verf. 49. Ἀλλὰ τιμῶ τὸν πατέρα. Τιμῶν γὰρ τὸν πατέρα, ἀποφαίνω, ὑμᾶς μὴ ἔχοντας πατέρα τὸν θεόν, [μηδ' ἐκ⁹⁾] τῆ θεῶ ὄντας. ἀτιμία γὰρ τῆ φιλανθρωπίου, πατέρα εἶναι τῶν ἀνθρωποκτόνων.

Verf. 49. Καὶ — με. Σαμαρείτην καὶ δαιμόνιον ἔχοντα ὀνομάσαντες, διότι τιμῶν τὸν πατέρα, ἀπέφηνά ὑμᾶς μὴ ἔχοντας πατέρα τὸν θεόν.] ἀτιμάσαντες δὲ τὸν υἱόν, ἠτιμάσατε τὸν πατέρα. προεῖρηται γὰρ, ὅτι²⁾ ὁ μὴ τιμῶν ἰ) Io. 5, 23. τὸν υἱόν, ἔ τιμᾷ τὸν πατέρα, τὸν πέμψαντα αὐτόν.

Verf. 50. Ἐγὼ — με. Τὴν ἐκδίκησιν τῆς ἀτιμίας μου.

Verf. 50. Ἔσιν — κρίνων. Ὁ πατήρ, δι' ὃν ἠτιμάσατέ με, καὶ πρὸς ὃν ἡ ἀτιμία τοῦ υἱοῦ διαβαίνειν οἶδεν. εἰ γὰρ καὶ τὴν κρίσιν πᾶσαν δέδωκε τῷ υἱῷ, ἀλλ' αὐχὼς ἐκβαλὼν ἑαυτὸν τῆ κρίνειν· ἀλλὰ διότι λόγος τῆ πατρὸς, ὁ υἱός.

Ὅρα δὲ, πῶς, ὅτε μὲν εἶπον πατέρα ἑαυτῶν τὸν θεόν ἐπαρρησιασάθη καὶ σφοδρῶς αὐτῶν καθήψατο· ὅτε δὲ αὐτόν ἠτίμασαν, ἐπιεικῶς ἀπεκρίνατο καὶ πράως. ἐντεῦθεν γὰρ ἐπαίδευσεν ἡμᾶς, τὰ μὲν εἰς τὸν θεόν ἐκδικεῖν, τὰ δὲ εἰς ἡμᾶς παρεοῦν. καὶ αὐτὸς γὰρ παραδραμῶν τὴν εἰς ἑαυτὸν ὕβριν, ἐπὶ παραίνεσιν τρέπεται.

Verf. 51.

⁹⁾ Inclusa absunt. A.

Verf. 51. *Amen — aeternum.* Quaere in hoc nono capite, vbi dicitur, Si quis comederit ex hoc pane, viuet in aeternum, et illius lege enarrationem. Nam ex hoc intelliges, de qua nunc morte loquatur: de qua quum illi non intellexissent, rursus eum contumelia afficiunt.

Verf. 52. *Dixerunt — habeas.* Nunc magis. Dixerunt autem hoc, quasi Deo se fecisset ipse maiorem.

Verf. 52. *Abraham — prophetae.* Qui Dei sermonem seruauerunt.

Verf. 52. *Et — v. 53. facis?* Consequens sane erat, vt dicerent, Num tu maior es Deo? verum non hoc dicunt: ne Deo ipsum comparantes, viderentur eum potius honorare. Volunt autem ipso etiam Abraham minorem illum ostendere. Nec dixerunt simpliciter Abraham, sed patre nostro Abraham, rursus gloriantes, et de cognatione Abraham sese iactantes.

Verf. 54. *Respondit — est.* Nihil est, sicuti vos suspicamini: nam hoc ad illorum cogitationem loquutus est: simile illi dicens, Si ego testimonium perhibeo de me ipso, testimonium meum non est verum, quod iuxta medium septimi capitis positum est, et eius lege enarrationem.

Verf. 54. *Est — me.* Si ego, inquit, magnifico me ipsum, videor vobis mentiri: est pater meus, qui magnificat me. Nam praedicto quoque capite similiter dixit, Et qui misit me pater, ipse testimonium perhibuit de me. Primum autem viam praestruit his, quae diciturus est, ne gloriari

1) αὐτῶ, addit. A.

2) Hoc non excludit vocabulum ἄβραάμ, quod vterque in textu habet, sed vrget τὸ τοῦ πατρὸς ἡμῶν.
Accu-

Verf. 51. Ἀμὴν — αἰῶνα. Ζήτησον ἐν τῷ ἐνάτῳ κεφαλαίῳ, τὸ εἰάν τις^{k)} Φάγη ἐκ τρίτου k) Io. 6, 51. τῆς ἄρτου, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα· καὶ ἀνάγνωθι τὴν ἐξήγησιν αὐτῆς. νοήσεις γὰρ ἐκεῖθεν, περὶ τοῖς θανάτου λέγει νῦν. περὶ οὗ μὴ νοήσαντες ἐκεῖνοι, πάλιν ἀτιμάζουσιν αὐτόν.

Verf. 52. Ἔειπον — ἔχεις. Νῦν μάλλον. εἶπον δὲ τῆτο, ὡς ἐκείνου δῆθεν ποιούντος ἑαυτὸν μείζονα τῆς Θεῆς.

Verf. 52. Ἀβραάμ — προφῆται. Ὁι τηρήσαντες τὸν λόγον τῆς Θεῆς.

Verf. 52. Καὶ — v. 53. ποιεῖς; Ἀκόλυστον μὲν ἦν¹⁾ εἶπεν, μὴ σὺ μείζων εἶ τῆς Θεῆς; ἀλλ' ἔλέγουσι τῆτο, ἵνα μὴ, συγκρίναντες αὐτὸν τῷ Θεῷ, δόξωσι μάλλον τιμᾶν αὐτόν. βέλονται δὲ αὐτὸν ἐλάττονα καὶ τῆς ἀβραάμ ἀποφῆναι. καὶ ἐκ εἶπον τῆς ἀβραάμ,²⁾ ἀλλὰ τοῦ πατρὸς ἡμῶν, κομπάζοντες πάλιν, καὶ τῆς συγγενείας τῆς ἀβραάμ ἐπισημνυόμενοι.

Verf. 54. Ἀπεκρίθη — ἔσιν. Ὅθεν ἔσιν, ὡς ὑμεῖς ὑπολαμβάνετε. πρὸς τὴν ἐκείνων γὰρ ὑπόνοιαν τῆτο εἶπεν, ἴσον λέγων τῷ, εἰάν¹⁾ l) Io. 5, 31. ἐμὸ μαρτυρῶ περὶ ἑμαυτῆς, ἡ μαρτυρία μου ἔκ ἔσιν ἀληθῆς· ὅπερ κεῖται περὶ τὰ μέσα τῆς ἐβδόμου κεφαλαίου· καὶ ἀνάγνωθι τὴν ἐξήγησιν αὐτῆς.

Verf. 54. Ἔσιν — με. Ἐὰν ἐγὼ μεγαλύνω, φησὶν, ἑμαυτὸν, δοκῶ ὑμῖν ψεύδεσθαι ἔσιν ὁ μεγαλύνων με, ὁ πατήρ μου. καὶ ἐν τῷ ῥηθέντι γὰρ κεφαλαίῳ ὁμοίως εἶπεν, ὅτι^{m)} καὶ m) Io. 5, 37. ὁ πέμψας με πατήρ, αὐτὸς μεμαρτύρηκε περὶ ἐμοῦ. προθεραπέυει δὲ, ὁ μέλλει εἶρεῖν, ἵνα μὴ
δόξη

Accuratus dixisset, καὶ οὐχ ἀπλῶς εἶπον, ἀλλὰ μετὰ προσθήκης.

gloriari videatur. Vult enim adstruere, quod maior sit, quam Abraham: nam hoc in praesenti non dixit, propter ipsorum impudentiam.

Verf. 54. *Quem* — v. 55. *eum*. Non cognouistis eum, utpote operibus illum negantes. Dicit enim et Apostolus, Confitentur, se nosse Deum, factis autem negant. Vel etiam eo, quod non agnoscatis filium eius. Dictum est enim, Si me cognosceretis, et patrem meum utique cognosceretis. Vel eo, quod non seruetis eius sermonem: nam si cognosceretis eum, sermonem eius seruaretis.

Verf. 55. *Ego autem noui eum*. Non solum, quum ex ipso sim, et eiusdem substantiae, naturae et scientiae, sed etiam tanquam sermonem eius seruans. Nam et superius dixit, Est verax, qui misit me, quem vos non nostis: ego vero noui eum quia ab eo sum.

Verf. 55. *Et* — *mendax*. Vos enim mentimini dicentes, Deum vestrum esse, quum non cognoscatis eum, ut praedictum est. Notitiam autem et cognitionem dicit, nosse simpliciter, et cognoscere, quod sit Deus et pater, non scire Dei naturam. Nam ipsa non solum cognosci nequit, verum etiam omnino inintelligibilis est et inaccessibleis, nec tantum hominibus, sed et coelestibus virtutibus.

Verf. 55. *Sed* — *seruo*. Vides, quod Dei sermonem seruare, signum sit, quod quis Deum cognoscat. Timeamus igitur, quod Dei praecepta non seruamus, tanquam cum eis constituti,

3) In contextu, illo in loco Codd. Euthymii habent vulgatum ἀληθινός. Sed Chrysof. refert ἀληθής. Tom. VIII. p. 294. 295. aliquoties.

δόξη κομπάζειν. βέλεται γὰρ κατασκευάσαι, ὅτι μείζων ἐστὶ τῷ ἀβραάμ. Φανερώς γὰρ νῦν ἐκ ἔπε τῆτο, διὰ τὴν ἀναισχυντίαν αὐτῶν.

Verf. 54. Ὁν — v. 55. αὐτόν. Ὅσοι ἐγνώκατε αὐτόν, ὡς τοῖς ἔργοις ἀρνέμενοι αὐτόν. Φησὶ γὰρ καὶ ὁ ἀπόστολος, ὅτι⁴⁾ θεὸν ὁμολογοῦν⁵⁾ Tit. 1, 16. σιν εἰδέναι, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνοῦνται. ἢ καὶ, ὡς μὴ ἐγνωκότες τὸν υἱὸν αὐτῷ, προείρηκε γὰρ, ὅτι εἰ⁶⁾ ἐμὲ ἤδειτε, καὶ τὸν πατέρα μου ἤδειτε ἀν. ο) Io. 8, 19, ἢ, ὡς μὴ τηρεῖντες τὸν λόγον αὐτῷ. εἰ γὰρ ἤδειτε αὐτόν, ἐτηρεῖτε ἀν τὸν λόγον αὐτῷ.

Verf. 55. Ἐγὼ δὲ οἶδα αὐτόν. Ὅχι μόνον, ὡς ἐξ αὐτῷ, καὶ τῆς αὐτῆς ἐσίας καὶ φύσεως καὶ γνώσεως ὧν, ἀλλὰ καὶ, ὡς τὸν λόγον αὐτῷ τηρῶν. καὶ ὀπίσω δὲ εἶπεν, ὅτι⁷⁾ ἐστὶν ἀληθῆς⁸⁾ ὁ ρ) Io. 7, 28, πέμψας με, ὃν ὑμεῖς ἐκ οἴδατε· ἐγὼ δὲ οἶδα αὐτόν, ὅτι παρ' αὐτῷ εἰμι.

Verf. 55. Καὶ — ψεύσεως. Πεύδεσθε γὰρ ὑμεῖς, λέγοντες ὅτι⁴⁾ θεὸς ὑμῶν ἐστὶν. ἐ γὰρ ἐγνώκατε αὐτόν, ὡς προείρηται. εἰδήσιν δὲ καὶ γνώσιν φησιν, τὸ εἰδέναι καὶ γινώσκειν ἀπλῶς, ὅτι ἐστὶ θεὸς καὶ πατὴρ, ἐ μὴν⁵⁾ τὴν τῆς φύσεως τῷ θεῷ. αὐτὴ γὰρ οὐ μόνον ἀγνωστος, ἀλλὰ καὶ παντελῶς ἀνεπινόητος καὶ ἀνεπιχείρητος, καὶ οὐ μόνον ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ ταῖς οὐρανότοις δυνάμεσιν.

Verf. 55. Ἄλλ' — τηρῶ. Ὅραῖς, ὅτι τὸ, τὸν λόγον τῷ θεῷ τηρεῖν, σημεῖόν ἐστὶ τῷ εἰδέναι αὐτόν. φοβηθῶμεν τοίνυν οἱ τὰς ἐντολαῖς τῷ θεῷ μὴ φυλάττοντες, ὡς ταπτόμενοι μετὰ τῶν ἀγνο-

4) ὁ, interponit. A.

5) τὴν, abest. A. Refertur ad εἰδήσιν καὶ γνώσιν.

tuti, qui Deum ignorant. Deinde probat, quod maior sit, quam Abraham.

Verf. 56. *Abraham — meum.* Exultavit, siue concupiuit. Diem autem suum dicit, diem passionis.

Verf. 56. *Et vidit, et gavisus est.* Gavisus est propter salutem mundi. Praecognouit namque mysterium crucifixionis Christi. Desideravit videre diem ipsius et vidit illum praefiguratum et adumbratum, in die, quo filium suum Isaac obtulit in holocaustum. Didicit enim, quod sicut ipse non pepercit filio suo dilecto propter Deum, ita neque Deus parciturus esset filio suo dilecto propter hominem. Et quemadmodum ille portauit ligna holocausti sui, ita et ipse portaturus esset lignum mortis suae. Veruntamen, sicut illo non passo suppositus est aries: ita et hoc manente impassibili, humanitas eius occisa est. Quod si diem eius videre desideravit, utique hoc erat, tanquam maioris.

Verf. 57. *Et — vidisti?* Putabant enim eum ferme esse quinquagenarium, propter multam eius peritiam et experientiam. Quaedam autem exemplaria habent, Quadraginta, quod videtur esse verius.

Verf. 58. *Dixit — sum.* Tanquam Deus. Et non dixit, Ego eram: sed, Ego sum, qui semper

6) Inclusa absunt. A.

7) Inclusa absunt. A. Ibidem legitur, προδιατυπωθεισαν.

8) Scilicet Chrysofomi, qui audacter ita correxit. Vide Tom. VIII. pag. 324. Chrysofomum sequitur vnus: ex Codicibus Mosquensibus N. Test. g. qui est cum scholiis. Origenes, qui Tom. XX. in

ἀγνοοῦνται τὸν Θεόν. εἶτα κατασκευάζει, καὶ ὅτι μείζων ἐστὶ τῆ ἀβραάμ.

Verf. 56. Ἀβραάμ — ἐμήν. Ἠγαλλιάσατο, ἤγουν, ἐπεθύμησεν. [ἡμέραν⁶] δὲ αὐτῆ λέγει, τὴν τῆ σαυρῆ.

Verf. 56. Καὶ εἶδε, καὶ ἐχάρη. Ἐχάρη, διὰ τὴν σωτηρίαν τῆ κόσμου. προγνοῦς γὰρ τὸ μυστήριον τῆς σαυρώσεως τῆ χριστῆ. ἐπεθύμησεν] ἰδεῖν τὴν ἡμέραν αὐτῆ, καὶ εἶδεν αὐτήν, [προσκιαγραφηθεῖσαν⁷] καὶ] διατύπωθεῖσαν ἐν τῇ ἡμέρᾳ, καθ' ἣν ἀνήνεγκε τὸν υἱὸν αὐτῆ τὸν ἰσαάκ εἰς ὀλοκάρπωσιν. ἔμαθε γὰρ, ὅτι ὡσπερ αὐτὸς οὐκ ἐφείσατο τῆ υἱοῦ αὐτῆ τῆ ἀγαπητοῦ, διὰ τὸν Θεόν· οὕτως ἔδὲ ὁ Θεὸς φείσεται τῆ υἱοῦ αὐτῆ τῆ ἀγαπητοῦ, διὰ τὸν ἀνθρώπον. καὶ ὡσπερ οὗτος ἐβάσασε τὰ ξύλα τῆς ὀλοκαρπάσεως αὐτῆ· ἔτω κακείνος βασάσει τὸ ξύλον τῆ θανάτου αὐτῆ. πλὴν καθάπερ τέττε μείνατος ἀπαθούς, ὁ κριὸς ἐτύθη· ἔτω κακείνου μένοντος ἀπαθούς, τὸ ἀνθρώπινον αὐτῆ σφαγιαθήσεται. εἰ δὲ ἐπεθύμησεν ἰδεῖν τὴν ἡμέραν αὐτῆ, ὡς μείζωνος πάντως.

Verf. 57. Καὶ — ἐώρακας; Ὡνιοντο γὰρ αὐτὸν ἐγγύς εἶναι πενήκοντα ἐτῶν, διὰ τὴν πολυπερίαν αὐτῆ. τινὰ δὲ τῶν⁸) ἀντιγράφων τεσσαράκοντα γράφουσιν, ὅπερ δοκεῖ ἀκριβέσερον.

Verf. 58. Εἶπεν — εἰμι. Ὡς Θεός. καὶ οὐκ εἶπεν ἐγὼ ἤμην, ἀλλ' ἐγὼ εἰμι, ὁ αἰὲ ὢν.
τῷ

Ioannem haec data opera interpretatur, hunc versum totum praetermisit. πενήκοντα servant Cyrillus. T. IV. p. 585. C. Theophylact. p. 690. E. Seuerus in Catena Corderii p. 243, et Codices probatiores omnes.

per sum. Fieri siquidem rei creatae est: Sum vero, increatae et creatae.

Verf. 59. *Tulerunt — eum.* Veloces ad caedem. Exasperati sunt enim putantes iniuria affectum esse Abraham: simul etiam, vbi cognouissent, quod Dei aeternitatem sibi vindicaret.

Verf. 59. *Iesus autem occultatus est.* Per diuinitatis potentiam inuisibilis eis effectus.

Verf. 59. *Et — templo.* Vt illorum sedaret furorem.

Verf. 59. *Pertransiens — illorum.* Quum illi eum videre non possent. Et quare non dissoluit illorum virtutem, et manifeste recessit? Quia nec sic credituri erant. Etenim tempore passionis supinos illos deiecit, eorumque aspectus obscurauit, et non crediderunt. Nam anima reproba nihil est peius: licet enim signa videat ac prodigia, suam tamen semper retinet impudentiam.

Verf. 59. *Et ita praeteribat.* Ambulabat ita, non apparens illis.

Cap. X. De caeco a natiuitate.

Cap. IX. v. 1. *Et — natiuitate.*

Confirmando, quod dixerat, fidemque faciens, quod Deus esset, statim venit ad miraculum maximum, et vsque ad id temporis nunquam factum. Siquidem et alii caeci visum receperunt, verum qui a natiuitate coecus fuisset, nullus vsque ad id tempus. Ideo etiam, qui vilum recepit, dicebat, A seculo

²⁾ Inclula ab sunt. A. *αριστος*, quomodo etiam Eustathius scribit, qui cum *αριστος* comparat, pro substantiuo accipio, non, vt interpres, pro adiectiuo.

¹⁾ Ita plerumque Chryllostomus oratorie laudat, Io. 18, 6. *ἐπεσον χεμαί.*

τὸ μὲν οὖν γενέσθαι, κτίσου· τὸ δὲ εἰμὶ, ἀκτίσου
[καὶ⁹) κτίσου.]

Verf. 59. Ἦσαν — αὐτόν. Οἱ ταχεῖς
πρὸς Φόνον. ἠγρίαναν γὰρ, δόξαντες ἰβριδῆνα
τὸν ἀβραάμ. ἀμα δὲ καὶ γνόντες, ὅτι αἰδιότητα
θεῶ περιτίθησιν ἑαυτῶ.

Verf. 59. Ἰησοῦς δὲ ἐκρύβη. Ἰόρατος
αὐτοῖς κατέση, τῇ ἐξέσσει τῆς θεότητος.

Verf. 59. Καὶ — ἱεροῦ. Ἰνα κατασαλῆ
ὁ θυμὸς αὐτῶν.

Verf. 59. Διελθῶν — αὐτῶν. Μὴ ἰσχυ-
όντων ἰδεῖν αὐτόν. καὶ διατί ἐκ ἐξέλυσεν αὐτῶν
τὴν δύναμιν καὶ φανερώσ ἀνεχώρησε; διότι οὐθ'
ἔτιωσ ἐμελλον πιστεύειν. καὶ γὰρ ἐν τῷ καιρῷ τοῦ
πάθους ὑπτιουσ¹) αὐτοὺς ἐξέψε, καὶ ταῖς ὄψεις
αὐτῶν ἐσκότισε, καὶ ἐκ ἐπίσεισαν. εἰδὲν γὰρ χεῖ-
ρον ψυχῆς ἀπεγνωκυίας. καὶν γὰρ σημεῖα ἴδη,
καὶν τέρατα, μένει τὴν αὐτὴν ἔχουσα πάλιν ἀναι-
σχυντίαν.

Verf. 59. Καὶ παρῆγεν ἔτιωσ. Ἐβιάδι-
ζεν οὕτωσ, μὴ φαινόμενος αὐτοῖς.

ΚεΦ. I. Περὶ τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ.

Cap. IX. v. i. Καὶ — γενετῆς.

Βεβαιῶν, ἃ εἶπε, καὶ πισοῦμενος, ὅτι θεός ἐστιν,
εὐδύς ἐρχεται ἐπὶ θαῦμα μέγισον, καὶ μήπω μέ-
χρι τότε γενομένου. τυφλοὶ μὲν γὰρ καὶ ἄλλοι
ἀνέβλεψαν· τυφλὸς δὲ ἐκ²) γενετῆς εἶδεν ἄχρι
τότε. διὸ καὶ ἀναβλέψας ἔλεγεν, ἐκ τῆ³) αἰῶνος⁴) Io. 9, 32.

²) γεννητῆς. Α.

οὐκ ἠκούσθη, ὅτι ἠνοήθη τις ὀφθαλμούς τυφλῶ γεννημένου.

Verf. 2. Καὶ — γεννηθῆ; Ἐρωτῶσιν, ἔχ' ὡς τῆτο πάντως ἢ ἐκεῖνο ὑπολαμβάνοντες, καθάπερ οἱ ἀνόητοι ἰουδαῖοι. τὸ μὲν γὰρ ἀμαρτεῖν, πρὸ τῆ γεννηθῆναι, ἀδύνατον· τὸ δὲ ὑπὲρ τῶν γονέων κολάζεσθαι, ἀδίκον· ἀλλ' ἐστὶν ὁ σκοπὸς τῆ λόγου τοῖστος· ὁ μὲν παράλυτος διὰ τὰς ἀμαρτίας αὐτῆ ἠδένει, καθὼς ἐκεῖ μεμαθήκαμέν· περὶ τῆ δὲ 3) τί λέγεις; τίς ἠμαρτεῖν; οὗτος ἢ οἱ γονεῖς αὐτῆ; ἡμεῖς γὰρ ἔτε τῆτο, ἔτε ἐκεῖνο δυνάμεθα λέγειν, παντελῶς ἐξαπερούμενοι.

Verf. 3. Ἀπεκρίθη — αὐτοῦ. Οὐ παντελῶς ἀναμαρτήτες αὐτοὺς φησὶν, ἀλλ' ὅσον εἰς το τυφλωθῆναι τῆτον, ἀναμαρτήτους κακείνους καὶ τῆτον. 4)

Ἐντεῦθεν λοιπὸν 5) μανθανόμεν, ὅτι πατέρων ἀμαρτανόντων 8 κολάζονται παῖδες. εἰ γὰρ καὶ ἐν τῇ ἐξόδῳ περὶ τῆ θεῶ γέγραπται· ὅτι 6) 1) Exod. 20, 5. ἀποδίδους ἀμαρτίας πατέρων ἐπὶ τέκνα, ἐπὶ τρίτην καὶ τετάρτην γενεάν· ἀλλὰ δι' ἐκείνους μόνους εἰρηται, τοὺς μέλλοντας ἐκ τῶν ἰσραηλιτῶν εἰδωλολατρεῖσαι. ἐπεὶ γὰρ ἐξήλωσαν τὴν ἀσέβειαν τῶν ἐν αἰγύπτῳ εἰδωλολατρεσάντων γονέων αὐτῶν, ἀπέδωκεν αὐτοῖς τὴν τιμωρίαν ἐκείνων εἰκότως. ὦν γὰρ ἴσαι αἰ ἀμαρτία, 6) τουτοῖς ἴσαι πάντως καὶ αἰ κολασεῖς. ὑπερον γὰρ νομοθετῶν διαμωσέως, φησὶν· 8κ 7) ἀποθανέσθαι παῖδες ὑπὲρ 8) Deut. 24, 16. πατέρων, 8δὲ πατέρες ὑπὲρ παιδῶν· καὶ δια ἰεζεκιηλ, πάλιν λέγει· τί υμῖν 9) ἢ παραβολὴ αὐτῆ, 9) Ezech. 18, 2. λεγόντων, οἱ πατέρες ἐφαγον ὄμφρακα, καὶ οἱ 9. 4.

Υ 3

8δον

4) Credo addendum esse λέγει, αὐτ' ἀποφάνει, αὐτ' tale quid.

5) μανθανόμεν. A.

6) τῆτων, A.

acerbam, et dentes filiorum obstupuerunt? Vivo ego, dicit dominus, si erit deinceps parabola haec, sed eorum, qui comederint vnam acerbam dentes obstupefcent.

Verf. 3. *Sed — ipso.* Opera Dei vocat formationem oculorum caeci de puluere. Quia enim in confesso erat opus fuisse Dei, formationem corporis Adam de puluere: hic etiam oculos caeci, pulcherrimam corporis partem, format de puluere: ut hinc indubie Deus appareat, utpote aequae potens, ut Deus: nam qui pulcherrimam partem ita formavit, posset et totum formare.

Aut opera Dei dicit occultam diuinitatis suae potentiam, quae tunc magis apparuit. Quid ergo? nisi hic damno affectus fuisset, non poterant aliter manifestari Dei opera? Poterant quidem, sed neque hic damno affectus est, imo potius beneficium accepit: per caecitatem oculorum corporis, aptos habens animae oculos. Nam quae illorum est utilitas, si hi clausi sint? Licitum itaque fuit creatori caecum hunc creare, non puniendo, sed dispensatorio modo, ut opera Dei manifestarentur, et hic ex eo apertos haberet animae oculos.

Quidam vero dictionem *Vt*, non causalem esse dicunt, sed eius, quod futurum erat significatiuam, puta, quod opera Dei manifestanda erant in ipso. Et simile esse aiunt, quod dicitur, In iudicium ego in mundum veni, ut qui non vident videant, et qui vident caeci fiant: aiunt enim significare, quod qui non vident videbunt, et qui vident excaecabuntur: siquidem noui propterea venit, ut qui vident caeci fiant. Praeterea et Paulus dicit, Lex subintroiuit, ut abundaret delictum: neque enim

7) Ita etiam laudat Chrysof. Tom. VIII. p. 327. B.

8) *Quaerit. A.*

ὄδοντες τῶν τέκνων ἧ) ὠμοδιάσαν. ζῶ ἐγώ, λέγει κύριος, εἰ ἔσαι ἡ παραβολή αὕτη· ἀλλά τῶν Φαγόντων τὸν ὄμφακα ὠμοδιάσουσιν οἱ ὄδοντες.

Verf. 3. Ἄλλ' — αὐτῶ. Ἔργα τοῦ Θεοῦ λέγει, τὴν ἀπὸ χοοῦ πλάσιν τῶν ὀφθαλμῶν τῶ τυφλοῦ. ἐπεὶ γὰρ ὁμολογούμενον ἔργον Θεοῦ ἦν ἡ ἀπὸ χοοῦ πλάσις τῶ σώματος τῶ ἀδάμ, ἀπὸ χοοῦ καὶ αὐτὸς πλάττει τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶ τυφλοῦ, τὸ κάλλιστον μέρος τῶ σώματος, ἵνα ἐντεῦθεν φανείῃ⁸⁾ Θεὸς ἀναμφιβόλως, οἷα τὰ ἴσα τῶ Θεῷ δυναίμενος. ὁ γὰρ τὸ κάλλιστον μέρος ἔτω πλάσας, δυνατὸς καὶ τὸ ἔλον πλάσαι.

Ἡ ἔργα τῶ Θεοῦ φησι, τὴν κεκρυμμένην δύναμιν τῆς Θεότητος αὐτοῦ, ἣτις τότε μᾶλλον ἐφάνη. τί οὖν, εἰ μὴ ἐκολάθη αὐτός, εἰ ἐνῆν ἑτέρως φανερωθῆναι τὰ ἔργα τῶ Θεοῦ; ἐνῆν⁹⁾ μὲν, ἀλλ' εἰδὲ οὗτος ἐκολάθη, μᾶλλον μὲν οὖν εὐηργατήθη, διὰ τῆς πηρώσεως τῶν τῶ σώματος ὀφθαλμῶν ἀναβλέψας τοὺς τῆς ψυχῆς. τί γὰρ ὀφθαλμοὺς ἐκείνων, ὅταν οὗτοι μὴ βλέπωσιν; ἐξῆν οὖν τῶ κτίσει τυφλοῦ αὐτὸν κτίσαι, εἰ κολασικῶς, ἀλλ' οἰκονομικῶς, ἵνα τε τὰ ἔργα τῶ Θεοῦ φανερωθῆ, καὶ αὐτὸς ἐντεῦθεν ἀναβλέψῃ τὴν ψυχὴν.

Τινὲς δὲ τὸ ἵνα, εἰς αἰτιολογικὸν λέγουσιν ἐνταῦθα, ἀλλὰ δηλωτικὸν τῶ μέλλοντος, ὅτι φανερωθήσονται τὰ ἔργα τῶ Θεοῦ ἐν αὐτῶ, τοῖσ' του¹⁾ δὲ εἶναι καὶ τὸ· εἰς κρίμα²⁾ ἐγὼ εἰς τὸν³⁾ 1o. 9, 39. κόσμον τῶτον ἦλθεν, ἵνα οἱ μὴ βλέποντες βλέπωσιν, καὶ οἱ βλέποντες [τυφλοὶ⁴⁾] γένωνται, σημαίνειν γὰρ, ὅτι οἱ μὴ βλέποντες βλέψουσι, καὶ οἱ βλέποντες] τυφλωθήσονται. εἰ γὰρ διὰ τῶτον ἦλθεν, ἵνα οἱ βλέποντες τυφλοὶ γένωνται. καὶ ὁ παῦλος δὲ φησιν νόμος⁵⁾ παραστήλθεν, ἵνα πλε-⁶⁾ Rom. 5, 20.

Y 4

ανάσκη

⁹⁾ ἐνῆν μὲν. absunt. A.

¹⁾ τῶτον δέ. B.

²⁾ Inclusa exciderunt. A.

enim propter hoc subintroiuit, sed ait quod subsequutum est, ut abundaret delictum, et multa huiusmodi. Siquidem et hoc scripturae idioma est, loquendique proprietas.

Verf. 4. *Me — me.* Me oportet operari opera, quae me patris esse filium ostendant, et aequalem Deo: me oportet manifestare me ipsum, quod hominum sum auctor, ut homines per huiusmodi opera ad fidem, quae in me est, attracti, non pereant: quandoquidem enim carnem assumpsi, impossibile est eos aliter saluos fieri, nisi per fidem, qua in me credant.

Verf. 4. *Donec dies est.* Donec praesens durat seculum, donec vita haec consistit, donec hominibus operari conceditur.

Verf. 4. *Venit — operari.* Venit futurum retributionis seculum. Quod autem operationem dicat hic, qua in ipsum crederetur, ex eo manifestum est, quod superius dixerit, Hoc est opus Dei, ut credatis in eum, quem ille misit:

Christus namque praesens seculum vocauit diem, eo quod operationi aptum est: futurum vero noctem, quia in eo non fient opera. Paulus autem edituerso, Noctem dixit praesens seculum propter errorem et ignorantiam ac tenebras perturbationum animi: diem vero, futurum, eo quod nihil horum habebit. Ait enim, Nox praecessit, dies autem appropinquauit.

Verf. 5. *Quamdiu — mundi.* Et eos, qui obtenebrati sunt, oportet illuminari per fidem, priusquam a mundo transeam. Decimo quinto autem

3) Includa exciderunt. A.

4) τῆ πένψαντός με, addit. A.

5) τὸ ἔργον. A.

ονάση τὸ παράπτωμα. [8³) γὰρ διὰ τῆτο παρ-
 ειήλθεν, ἀλλ' ὅτι μέλλει πλεονάσαι τὸ παρά-
 πτώμα.] καὶ πολλὰ τοιαῦτα. ἰδιώμα γὰρ καὶ
 τῆτο τῆς γραφῆς.

Verf. 4. Ἐμέ — με. Ἐμέ δὲ ἐργάζε-
 သာ τὰ ἔργα, 4) τὰ δεικνύοντά με υἱὸν τῆ πα-
 τρός, καὶ ἴσον τῷ θεῷ. ἐμέ χρη Φανεροῦν ἑμαυτὸν,
 ὡς Φιλάνθρωπον, ἵνα διὰ τῶν τοιούτων ἔργων
 χεῖραγωγούμενοι πρὸς τὴν εἰς ἐμέ πίσιν οἱ ἄνθρω-
 ποι, μὴ ἀπόλωνται. ἐμοῦ γὰρ ἐνανθρωπήσαντος,
 ἀδύνατον σωθῆναί τινα ἑτέρως, εἰ μὴ διὰ τῆς εἰς
 ἐμέ πίσεως.

Verf. 4. Ἔως ἡμέρα ἔσιν. Ἔως ὁ παρῶν
 αἰὼν ἔσιν, ἕως ὁ βίος οὗτος συνέστηκεν, ἕως ἔξει
 τοῖς ἀνθρώποις ἐργάζεσθαι.

Verf. 4. Ἐρχεται — ἐργάζεσθαι. Ἐρ-
 χεται ὁ μέλλων αἰὼν, ὅτε εἰδῆς δύναται ἐργάζε-
 သာ τὸ πισεύειν εἰς ἐμέ. ἐργασίας γὰρ ὁ παρῶν
 καιρός. ὁ δὲ μέλλων ἀνταποδόσεως. ὅτι δὲ ἐργα-
 σίαν ἐνταῦθα, τὴν τῆ πισεύειν, λέγει, δῆλον
 ἀπὸ τῆ εἰπεῖν ὀπίσω ὅτι 5) τῆτό ἐσὶ τὸ ἔργον τῆ γ) Io. 6, 29.
 θεῷ, ἵνα πισεύσητε εἰς ὃν ἀπέστειλεν ἐκεῖνος.

Ὁ μὲν οὖν χριστὸς ἡμέραν μὲν ἐκάλεσε, τὸν
 παρόντα αἰῶνα, διὰ τὸ 6) ἐνεργόν· νύκτα δὲ, τὸν
 μέλλοντα, διὰ τὸ 7) τὸ ἀεργόν. ὁ δὲ παῦλος τῆναν-
 τιον, νύκτα μὲν, τὸν παρόντα αἰῶνα, διὰ τὴν
 πλάνην καὶ τὴν ἀγνοίαν καὶ τὸ σκότος τῶν πα-
 θῶν· ἡμέραν δὲ, τὸν μέλλοντα, διὰ τὸ μηδὲν
 ἔχειν τῆτων· φησὶ γὰρ, ἡ νύξ 8) προέκοψεν, ἡ 2) Rom. 13, 12.
 δὲ ἡμέρα ἠγγικεν.

Verf. 5. Ὅταν — κόσμου. Καὶ χρη
 τοὺς ἐσκοτισμένους φωτίζεσθαι διὰ πίσεως, πρὸ
 τῆ μεταβῆναί με ἀπὸ τῆ κόσμου. καὶ ἐν τῷ πεν-

Y 5

τεκαι-

6) διὰ τὴν ἀνταπόδοσιν. ὁ δὲ. A.

autem capite latius de hoc loquitur. Quid ergo, quum in coelo est, non est lux mundi? Est utique, sed nunc de conuersatione sua in terra dicit, simul et ad fidem adhortans, et propinquam esse mortem suam significans.

Verf. 6. *His dictis* — *caeci*. Quare solum puluerem sanctum non illeuit? Quia solus puluis sine aliquo humore non linitur. Et quam ob causam sputo et non aqua lutum fecit? ut sputo adscriberetur miraculum.

Verf. 7. *Et* — *Silohe*. Lauari iubet, ostendens, quod nulla sit pulueris necessitas: sed usus est solum, ut ostendat se esse, qui ab initio corpus Adam de puluere formauit. Mittit autem eum ad piscinam Silohe, quae longe distabat, ut appareret fides ac prompta caeci obedientia: neque enim vlla erat apparentia, quod piscina illum esset curatura.

Verf. 7. *Quod* — *missus*. Quod vocabulum Silohe videlicet, quod est Hebraicum, interpretatione sonat Missus: ideo, ut opinor, quod tunc caecus illo fuerit missus: praesignabat namque piscinae appellatio id, quod futurum erat.

Verf. 7. *Abiit* — *videns*. Abiit nihil haesitans, sed confestim obediens. Atqui verisimiliter dicere poterat. Quid hoc sibi vult? non potuit me curare? num fortassis illudit me, frustra que mittit? nam frequenter ibi lotus, nihil accepi utilitatis. Item et aliter. Si futurum est, ut lutum me sanet, quid opus est, ut in dicta piscina lauer?

1) τῆ, abest. A.

2) ἐπιτραπέζην. B.

3) τῶς. A.

τεκαιδεκάτω δὲ κεφαλαίῳ πλατύτερον περὶ τοῦ
του λέγει, τί ἔν, ἐν τῷ ἔρανώ ὧν, ἐκ ἑσὶ Φῶς
τῷ κόσμου; ἔσιν. ἀλλὰ νῦν περὶ τῆς ἐν τῇ⁷) γῆ
διατριβῆς αὐτῷ Φησιν, ἅμα μὲν προτρεπόμενος
εἰς πίσιν, ἅμα δὲ τὸν ὅσον ἔπω θάνατον αὐτοῦ
παραδηλών.

Verf. 6. Ταῦτα εἰπὼν — τυφλῶ. Δια-
τί μὴ χροῦν μόνον λαβῶν ἐπέχρισε; διότι ὁ χροῦς
ἀνευ υἱοῦ τινός ἐκ ἐπιχρίεται. καὶ διατί οὐχ
ὕδατι, ἀλλὰ πτύσματι πηλόν ἐποίησεν; ἵνα τῷ
πτύσματι ἐπιγραφῇ⁸) τὸ θαῦμα.

Verf. 7. Καὶ — σιλωάμ. Νίψασθαι
μὲν κελεύει, δεικνύς, ὅτι οὐ χρείαν εἶχε τῷ χροῦς
ἀλλ' ἐχρήσατο τούτῳ πρὸς τὸ διδάξαι μόνον, ὅτι
αὐτός ἐστιν ὁ κατ' ἀρχαίς ἐκ χροῦς πλάσας τὸ σῶ-
μα τῷ ἀδάμ. ἀποστέλλει δὲ αὐτὸν εἰς τὴν κολυμβή-
θραν τῷ σιλωάμ, πόρῳ ἔσαν, ἵνα φανῇ ἢ
πίσις καὶ εὐπαίδεια τῷ τυφλῶ. εἰδὲ γὰρ ὑποψία-
τις ἦν, ὅτι ἢ κολυμβήθρα θεραπεύσει αὐτόν.
πολλῶν γὰρ καθεκάσθη ἐκεῖ καὶ νιπτομένων καὶ
λθομένων, οὐδεὶς εὐρέ ποτε νόσθ⁹) τινός ἀπαλλ-
λαγῆν.

Verf. 7. Ὁ — ἀπεσαλμένος. Ὁπερ
ονομα, τὸ σιλωάμ δηλονότι, ἔβραϊκὸν ὄν, ἐρμη-
νεύεται ἀπεσαλμένος. οἶμαι διὰ τὸν ἀπεσαλμένον
ἐκεῖ τότε τυφλόν. προεδήλεε γὰρ ἢ τῆς κολυμβή-
θρας κλήσις τὸ μέλλον.

Verf. 7. Ἀπῆλθεν — βλέπων. Ἀπῆλ-
θε, μὴ διακριθεῖς ὅλως, ἀλλ' εὐθέως ὑπακού-
σας, καίτοι εἰκὸς ἦν εἰπεῖν, τί τῷτο βλέπεται,
οὐκ ἠδύνατο αὐτὸς θεραπεῦσαι; μήποτε πλανῶ-
με, καὶ μάτην πέμπει. πολλάκις γὰρ ἐκεῖ νιψά-
μενος, εἰδὲν ἀπωναίμην. καὶ ἑτέρως δὲ, εἰ ὁ πηλὸς
θεραπεύσει, τίς ἢ χρεία τῷ νίψασθαι εἰς τὴν
εἰρη-

lauer? si vero illa me curatura est, quae fuit luti necessitas? Sed nihil huiusmodi aut dixit, aut cogitavit: sed simpliciter credens, quod ea, quae ad salutem suam convenirent, et fecisset et iussisset, obediuit et abiit, et per talem fidem non est sua spe frustratus.

Verf. 8. *Vicini itaque* — v. 11. *visum recepi.* Quid ais? Homo talia facere potest? nondum enim cognoscebat eum etiam esse Deum. Non dixit autem, Exspuit in terram: nam tunc non viderat, sed, Lutum fecit et inunxit oculos meos: hoc namque senserat ac sensu tactus cognoverat.

Sed vnde didicit, quod Iesus diceretur? Interrogavit proculdubio eos, qui tunc praelentens erant, Verisimile enim est, quod etiam prius de miraculis illius audierit, ideo etiam incunctanter illi paruit, ut dictum est.

Verf. 12. *Dixerunt* — *illi?* Nam requirebant illum, qui insaniam ipsorum aufugerat: et quasi solum id audissent, inuestigant eum.

Verf. 12. *Ait, Nescio.* Nam quum inunxisset, et ad piscinam abire iussisset, continuo discesserat, fugiens plausum de miraculo.

Verf. 13. *Adducunt* — v. 14. *oculos.* Quum illum non inuenirent, hunc adducunt, ut demonstrent, quod Sabbathum soluerit.

Verf. 15. *Rursum* — *video.* Non interrogauerunt, Quomodo visum recepisti, sed quomodo

¹⁾ ποτέ, A.

²⁾ Chrysostomus, ut solet, versum 15 et 26. confundit. Vide Tom. VIII. p. 334. A. Hunc ergo sequitur Euthymius et Theophylactus, etiam in interpretatione p. 697. C. Similis confusio est infra 17, 7. 8. et in locis centum aliis. Sed altero loco

εἰρημένην κολυμβήθραν; εἰ δὲ ἐκείνη θεραπεύσει, τίς ἢ χρεία τῆς πληοῦ; ἀλλ' εἶδεν τοιοῦτον ἢ εἶπεν, ἢ ἐλογίσατο. ἀπλῶς δὲ πιζεύσας, ὅτι τὰ πρὸς ἰασίν αὐτῆ καὶ πεποίηκε καὶ προσέταξεν, ἐπέδη καὶ ἀπῆλθε, καὶ τῆς τοιαύτης πίψεως οὐ διήμαρτεν.

Verf. 8. Ὅτι οὖν γείτονες — v. 11. ἀνέβλεψα. Τί λέγεις; ἀνδρῶπος τοιαῦτα δύναται; οὐπω γὰρ ἐγίνωσκεν αὐτόν, καὶ θεόν. οὐκ εἶπε δὲ, ὅτι ἐπτυσσε χαμαί. οὐχ ἑώρα γὰρ τότε, ἀλλ' ὅτι πληθὸν ἐποίησε, καὶ ἐπέχρισέ μου τοὺς ὀφθαλμούς. ἦθετο γὰρ καὶ ἐγὼ τοῦτο ἐκ τῆς ἀφῆς.

Ἀλλὰ πόθεν ἔμαθεν, ὅτι ἰησοῦς λέγεται; ἠρώτησε τότε) πάντως τοὺς παρόντας. εἰκὸς γὰρ καὶ πρότερον ἀκούειν περὶ τῶν θαυμάτων αὐτῆ; διό καὶ ἀπεριέργως ὑπήκασεν αὐτῆ, καθὼς εἶρηται.

Verf. 12. Εἶπον — ἐκεῖνος; Ἐξήτουν γὰρ αὐτόν, διαφυγόντα τὴν μαρίαν αὐτῶν, καὶ πῶς μόνον ἤκασαν, ἰχνηλατῆσαι αὐτόν.

Verf. 12. Λέγεις οὐκ οἶδα. Ἐπιχρίσας γὰρ καὶ ἐντειλάμενος ἀπελθεῖν εἰς τὴν κολυμβήθραν, ἀνεχώρησεν αὐτίκα, φεύγων τὸν ἀπὸ τοῦ θαύματος κρότον.

Verf. 13. Ἀγασθιν — v. 14. ὀφθαλμούς. Μὴ ευρόντες ἐκεῖνον, ἀγοῦσι τῆτον εἰς ἀπόδειξιν τῆς λύσεως τῆ σαββάτε.

Verf. 15. Πάλιν — βλέπω. Οὐκ ἠρώτησαν, πῶς²) ἀνέβλεψας, ἀλλὰ πῶς ἀνέωξέ

σε

loco Codices etiam fingit et confuse eos laudat. Multoties, cum interpretes, Origenes, Chrysostomus et alii dicunt; Evangelista aut Apostolus ποκ
hoc

modo aperuit oculos tuos? dantes occasionem calumniandi eum de opere prohibito, scilicet in sabbatho: ipse vero quasi ad eos loquens, qui iam audierant, sermonem abbreviat.

Verf. 16. *Dicebant — obseruat.* Non est a Deo, missus videlicet, vel non est ex Deo.

Verf. 16. *Alii — eos.* Nam qui ex Deo non est, ex diabolo est, et omnino peccator est. Dissensio itaque et tunc, et prius facta est: siquidem, Non veni, inquit, vt mittam pacem in terram, sed gladium. Sed non perseueravit. Rursum enim vniti sunt instantibus pharisaeis.

Verf. 17. *Aiunt — oculos?* Hoc aiunt non illi, qui dixerant, Non est a Deo, sed qui ab his diuisi erant: ne enim illi patrocinari viderentur, eum, qui virtutis eius experimentum sumferat, constituunt ambiguitatis iudicem.

Verf. 17. *At — est.* Prophetas vocabant diuinos viros. Aperte ergo dicit, quod a Deo esset, nec iram timuit dicentium, quod non esset a Deo. Firmus enim erat, et veritatis amator, ac aequus homo.

Verf. 18. *Non — visum recepisset.* Qui dixerant, Non est a Deo. Sed o insensati, si non ita est, quod cum caecus esset visum recepit, quomodo Christum calumniamini, quod illum sabbatho sanauerit?

Verf. 18. *Donec — v. 19. natus est?* Vide malitiam, rigide interrogant, putantes illos exterrere: vt dum hi negassent, tenebris offunderetur

hoc, sed illud dixit: non illud, sed hoc probandum est. Id etiam hoc loco fecerunt Euthymius et Theophylactus. Vterque enim in contextu vulgatae seruat lectionem.

σε τὰς ὀφθαλμοὺς; δίδόντες ἀφορμὴν τῷ διαβα-
λεῖν αὐτὸν ἐπὶ ἐργασία κειωλυμένη ἤθελον ἐν τῷ
σαββάτῳ. ὁ δὲ, ὡς πρὸς ἀκηκοτάς ἤδη τὰ κατ'
αὐτὸν λέγων, ἐπιτέμνει τὸν λόγον.

Verf. 16. Ἐλεγον — τηρεῖ. Ὅτι οὐκ ἔστι
παρὰ θεῶ, ἀπεσαλμένος δηλονότι, ἢ οὐκ ἔστιν ἐκ
θεοῦ.

Verf. 16. Ἄλλοι — αὐτοῖς. Ὁ γὰρ μὴ
ὢν ἐκ τῶ θεῶ, ἐκ τῶ διαβόλου ἐστὶ, καὶ πάντως
ἀμαρτωλὸς ἐστὶ. σχίσμα μὲν οὖν καὶ τότε καὶ
πρότερον ἐγένετο¹⁾ ἐκ ἧλθον, γὰρ φησι, βαλεῖν²⁾ Matth. 10, 34.
εἰρήνην ἐπὶ τὴν γῆν, ἀλλὰ μάχαιραν. ἀλλ' οὐκ
ἐπέμεινεν.³⁾ ἠνάθησαν γὰρ αὐτοῖς, ἐπικειμένων
τῶν ἀρχόντων.

Verf. 17. Λέγουσι — ὀφθαλμοῦς; Λέ-
γουσι τῷτο, οὐχ οἱ εἰπόντες, ὅτι οὐκ ἔστι παρὰ θεῶ,
ἀλλ' οἱ σχιζόντες ἀπ' αὐτῶν, ἵνα γὰρ μὴ δόξωσι
συνηγορεῖν αὐτῶ, τὸν λαβόντα πῆραν τῆς δυνάμε-
ως αὐτῶ ποιοῦνται κριτὴν τῆς ἀμφιβολίας.

Verf. 17. Ὁ — ἐστὶ. Προφήτας ἐκάλ-
λουν, τοὺς θεῖους ἀνδρας. ἀντικρως οὖν φησιν,
ὅτι παρὰ θεῶ ἐστὶ, καὶ οὐκ ἐφοβήθη τὸν θυμὸν
τῶν λεγόντων, ὅτι οὐκ ἔστι παρὰ θεῶ. σεβρὸς γὰρ
ἦν καὶ φιλαλήθης καὶ εὐγνώμων.

Verf. 18. Οὐκ — ἀνέβλεψεν. Ὅτι
εἰπόντες, ὅτι οὐκ ἔστι παρὰ θεῶ. ἀλλ', ὡ ἀνόη-
τοι! εἰ οὐχὶ τυφλὸς ὢν ἀνέβλεψε, πῶς διαβίβ-
λετε τὸν χριστὸν, ὡς ἐν σαββάτῳ ἰασάμενον
αὐτόν;

Verf. 18. Ἐως — v. 19. ἐγενήθη; Ὁρρε
πονησίαν. αὐσηρῶς ἐρωτῶσι, προσδοκῶντες ἐκφο-
βεῖν αὐτοῦς, ἵνα τῶν ἀρησησαμένων, ἐπισκια-

³⁾ τὸ σχίσμα.

tur miraculum: et aiunt: De quo vos dicitis, quod caecus natus est? mentientes videlicet et dolose simulantes, ut ipsi Iesu gloriam quaeratis.

Verf. 19. *Quomodo — videt?* Si caecus natus est.

Verf. 20. *Responderunt — v. 21. nescimus.* Quum de tribus interrogati fuissent: vtrum hic esset filius eorum, vtrum caecus natus esset, et quomodo nunc videret: de duobus confitentur: quomodo autem nunc videat, ignorare se dicunt, timentes Iudaeos, sicut in progressu manifestabitur.

Verf. 21. *Ipsa — loquetur.* Sese extra periculum constituentes, ad eum qui curatus erat interrogationem remittunt, ut qui in eiusmodi quaestione fide dignior eis esset.

Verf. 22. *Haec — extra synagogam eiceretur.* Conspirauerant, pactum fecerant.

Verf. 23. *Propter — interrogate.* Rursus idem dicit, perstringens illos tanquam timidos, et qui ignorare se simulauerant, ne extra synagogam, siue congregationem eicerentur: filio autem totius certaminis onus imposuerant.

Verf. 24. *Vocauerunt — Deo.* Glorifica Deum, utpote ab eo sanatus, et non a Iesu.

Verf. 24. *Nos — est.* Absente illo hoc dicitis scelesti: nam quum ille praesens esset, et vos paulo ante interrogaret, Quis ex vobis arguit me de peccato, ne mutire quidem potuistis, ora a veritate obturata habentes.

Verf. 25.

4) Intellige, ὁ εὐαγγελιστῆς.

5) τοὺς γονεῖς τοῦ ποτε τυφλοῦ.

Θῆ τὸ θαῦμα. καὶ φασιν, ὃν ὑμεῖς λέγετε, ὅτι τυφλὸς ἐγεννήθη, ψευδόμενοι, δηλαδή, καὶ κακουργεῦντες, καὶ τῷ ἰησοῦ δόξαν περιποιούμενοι.

Verf. 19. Πῶς — βλέπει; Ἐἰ τυφλὸς ἐγεννήθη.

Verf. 20. Ἀπεκρίθησαν — v. 21. οὐκ οἶδαμεν. Τρία ἐρωτηθέντες, εἰ οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς αὐτῶν, εἰ τυφλὸς ἐγεννήθη, καὶ πῶς ἄρτι βλέπει; τὰ μὲν δύο ὁμολογεῖσι πῶς δὲ ἄρτι βλέπει, ἀγνοεῖν λέγουσι, φοβέμενοι τοὺς ἰουδαίους, ὡς ἐξῆς δηλωθήσεται.

Verf. 21. Ἄυτὸς — λαλήσει. Ἐξω κινδύνου καθιστῶντες ἑαυτοὺς, ἐπὶ τὸν τεθεραπευμένον παραπέμπουσι τὴν ἐρώτησιν, ὡς ἀξιοπιστότερον αὐτῶν ἐν τῷ τοιούτῳ ζητήματι.

Verf. 22. Ταῦτα — ἀποσυναγωγὸς γένηται. Συνετέθειντο, ἦτοι, συνεφώνησαν. ἀποσυναγωγὸς δὲ, ὁ ἐκβεβλημένος τῆς συναγωγῆς.

Verf. 23. Διὰ — ἐρωτήσατε. Τὸ αὐτὸ πάλιν λέγει,⁴⁾ διασύρων αὐτούς,⁵⁾ ὡς δειλοὺς, καὶ διὰ τὸ μὴ ἀποσυναγωγὸς γενέσθαι προσποιουμένους μὲν ἀγνοεῖν, τῷ υἱῷ δὲ τὸν ἀγῶνα ὅλον ἐπιφορτίζοντας.

Verf. 24. Ἐφώνησαν — θεῷ. Δόξασον τὸν θεόν, ὡς παρ' αὐτοῦ ἰαθεῖς, καὶ μὴ παρὰ τοῦ ἰησοῦ.

Verf. 24. Ἡμεῖς — ἐσιν. Ἀπόντος τοῦτο λέγετε μισροί. παρόντος γὰρ, καὶ ἐρωτήσαντος ὑμᾶς ἑναγχος⁶⁾ τίς^{b)} ἐξ ὑμῶν ἐλέγχει με^{b)} ἰο. 8. 46. περὶ ἀμαρτίας οὐκ ἠδυνήθητε ἐδὲ γρύξαι μόνον, ἐμφραγέντων ὑμῖν^{c)} τῶν σωματίων ὑπὸ τῆς ἀληθείας.

Verf. 25.

⁶⁾ ὑμῶν. A.

Verf. 25. *Respondit — video.* Non dixit dubitando, An peccator sit nescio, sed nugae huiusmodi more dubitantis repellens. Nam in progressu manifestius hoc ostendit dicens, Scimus, quod peccatores deus non audiat.

Verf. 26. *Dixerunt — oculos?* Quum ab omni parte repulsi essent, nec quicquam eorum, quae voluerant, effecissent: rursus ad primum quaesitum reuertuntur: ideo etiam is, qui curatus fuerat arguens illos, non iam timide, sed liberius loquendo respondet.

Verf. 27. *Respondit — audistis.* Nec credidistis.

Verf. 27. *Quid — audire?* Quam ob causam rursus audire quaeritis?

Verf. 27. *Num — fieri?* Dicens, Num et vos, ostendit, quod ipse paulo ante factus esset, et confidenter id fatebatur, non metuens illorum insaniam: adeo fortis est veritas, ut eos libertate repleat, qui ipsam elegerint: mendacium vero adeo imbecille, ut eos quoque, qui fortes sunt, reddat timidos.

Verf. 28. *Coniuncti — discipuli.* Neque Mosis: nam si Mosis essetis, utique et Christi essetis. Si crederetis, inquit, Mosis, crederetis utique mihi.

Verf. 29. *Nos — fit.* Vnde missus sit. Atqui variis in locis docuit vos, qui sint serentes de se testimonium: puta Iohannes, opera quae facit, et pater qui et Deus. At certe de Mose auditis, non autem videtis: huius vero opera non auditis

Verf. 25. Ἀπεκρίθη — βλέπω. Τὸ, εἰ ἁμαρτωλὸς ἐσιν, οὐκ οἶδα, ἔ' διαζών εἶπεν, ἀλλ' ἐν σχήματι διαζώντος, παραπεμπόμενος τὸν τοιοῦτον ΦλίναΦον. προϊὼν γὰρ Φανερώτερον ἀποφαίνεται λέγων· οἶδαμεν^{c)} δὲ, ὅτι ἁμαρτω- c) Io. 9, 31.
λῶν ὁ Θεὸς οὐκ ἀκείει.

Verf. 26. Εἶπον — ὀφθαλμούς; Πανταχόθεν ἀποκρουθέντες, καὶ μηδὲν, ὧν ἐβέβηλοντο, δυναθέντες ἀνύσαι, πάλιν ἐπὶ τὸ πρότερον ἐρώτημα φρέφονται. διὸ καὶ καταγνοὺς αὐτῶν ὁ τεθεραπυεμένος, οὐκ ἔτι μεθ' ὑποσολῆς, ἀλλὰ παρῆρησιατικώτερον ἀποκρίνεται.

Verf. 27. Ἀπεκρίθη — ἠκούσατε. Ὅχι ἐπιστεύσατε.

Verf. 27. Τί — ἀκείει; Τίνος ἕνεκεν πάλιν ζητεῖτε ἀκούειν.

Verf. 27. Μὴ — γενέσθαι; Ἐπιπῶν, ὅτι μὴ καὶ ὑμεῖς, ἔδειξεν, ὅτι αὐτὸς τέως ἐστὶ, καὶ θαρβραλέως ὠμολόγησε, μὴ δειλιάσας τὴν μαυρίαν αὐτῶν. ἔτως ἰσχυρὸν ἢ ἀλήθεια, παρῆρησιας ἐμπιπλώσα τὸς ἐλομένους αὐτὴν, καὶ ἐκ τῶν ἀπερῆμιμένων εἶεν· τὸ δὲ ψεῦδος τῆναντίον ἀδενές, δειλοὺς ἀπεργαζόμενον καὶ τοὺς ἰσχυροίς.

Verf. 28. Ἐλοιδόρησαν — μαθητάς. Ὅυδὲ τῶ μαυσέως. εἰ γὰρ τῶ μαυσέως ἦτε, καὶ τῶ χριεῖ ἂν ἦτε. εἰ γὰρ^{d)} ἐπιστεύετε, φησι, μαυ- d) Io. 5, 46.
σεῖ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί.

Verf. 29. Ἡμεῖς — ἐστὶ. Πόθεν ἀπέ-
σάλη. καὶ μὴν διαφόρως ἐδίδαξεν ὑμᾶς, τίνες μαρτυρεῖσι περὶ αὐτῶ, ὅτι ὁ ἰωάννης, ὅτι τὰ ἔργα, ἃ ποιεῖ, ὅτι ὁ πατὴρ καὶ Θεός· ἀλλὰ πε-
ρὶ μαυσέως μὲν, ἀκούετε, ἔ' μὴν βλέπετε· τὰ
L 2 ἔργα

auditis solum, verum etiam videtis, et nostis, quod oculi sint auribus fide digniores.

Verf. 30. *Respondit — oculos.* Quod quum vobis ignotus sit, et inglorius, meos aperuit oculos, taleque edidit miraculum. Nam si de insignibus esset et gloriosis, nequaquam tantum esset miraculum. Itaque magnus quispiam est, quanquam vos nesciatis vnde sit.

Verf. 31. *Scimus — audit.* Vide contexturam et quomodo mirabiliter argumentetur ac sermonem augeat. Vere enim non exterioribus tantum oculis illuminatus est, sed et interioribus. Nam quia in praecedentibus dixerant: Nos scimus, quod hic homo peccator est: tunc quidem more dubitantis sermonem repulit, nunc vero tanquam libertate plenus, ostendit hunc non esse peccatorem, sed potius Dei cultorem ac Dei voluntatem adimplentem. Siquidem adhuc eum hominem esse suspicabatur, vt diximus. Peccatores autem Deus non audit, in huiusmodi videlicet miraculis.

Verf. 32. *A — v. 33. quicquam.* Quicquam simile. Caeci namque oculos alii etiam aperuerant, caeci vero a natiuitate nullus. Magnitudo itaque miraculi diuinum quempiam esse eius effectorem ostendit. Nam qui maius aliquod edit miraculum, quam sint vniuersa humana miracula, vtique maior est cunctis hominibus.

Verf. 34. *Responderunt — nos?* Non tulerunt manifestam redargutionem ac praeclaram victoriam: conuersa autem malitia in suum ipsorum caput, indignati sunt illi dicentes: Peccator omnino

7) ὁ Φαλαῦς, omittit. B.

8) γεννητῆς. A.

ἔργα δὲ τούτου, ἔ μόνον ἀκούετε, ἀλλὰ καὶ βλέπετε, καὶ οἴδατε, ὅτι ὀφθαλμοὶ ὧτων πισότεροι.

Verf. 30. Ἀπεκρίθη — ὀφθαλμούς.
 Ὅτι ὑμῖν ἄσημος καὶ ἄδοξος ἂν, ἀνέωξέ μου τῆς ὀφθαλμούς, καὶ πεποίηκεν τηλικῶτον θαῦμα. εἰ γὰρ ἦν τῶν ἐπισήμων καὶ ἐνδόξων, οὐκ ἂν τοσούτον ἦν θαυμαστόν. ὥσε μέγας τις ἐστίν, εἰ καὶ ὑμεῖς οὐκ οἴδατε, πόθεν ἐστίν.

Verf. 31. Ὅιδάμεν — ἀκεί. Βλέπε σύνεσιν, πῶς θαυμασίως συλλογίζεται, καὶ αὖξει τὸν λόγον. ἐφωτίσθη γὰρ ὄντως, ἔ τοὺς ἐξω μόνον ὀφθαλμούς, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐνδόν. ἐπεὶ γὰρ προλαβόντες εἶπον, ἡμεῖς^{ε)} οἴδαμεν, ὅτι ὁ ἄν. e) Ισ. 7, 24.
 θρωπος οὗτος ἀμαρτωλός ἐστι· τότε μὲν ἐν σχήματι διαζώντος παρεκρέσατο τὸν λόγον· νῦν δὲ παρρησίας ἂν μεσὸς, ἀπεδεικνύει τῶτον μὴ ὄντα ἀμαρτωλόν, εἰ μὴ καὶ μᾶλλον θεοσεβῆ, καὶ τὸ θέλημα τῶ θεῶ ποιῶντα. ἐτι γὰρ ἄνθρωπον τῶτον ὑπελάμβανε, ὡς εἰρήκαμεν. ἀμαρτωλῶν δὲ ὁ θεὸς ἐκ ἀκεί, ἐπὶ τοιούτοις θαύμασι, δηλονότι.

Verf. 32. Ἐκ — v. 33. ἐδέν. Ὅουδέν τοιούτον. τυφλοῦ μὲν γὰρ ἠνοιξαν καὶ ἄλλοι⁷⁾ ὀφθαλμούς· τυφλῶ δὲ ἐκ⁸⁾ γενετῆς, εἰδείς. λοιπὸν τοίνυν, τὸ ὑπερβάλλον τῶ θαύματος, θεῖόν τινα δεικνύει τὸν ἐργάτην αὐτῶ. ὁ γὰρ μείζον πάντων τῶν ἀνθρωπίνων θαυμάτων ποιῶν, μείζων ἄρα πάντων ἀνθρώπων ἐστίν.

Verf. 34. Ἀπεκρίθησαν — ἡμᾶς; Οὐκ ἠνεγκαν τὸν λαμπρὸν ἔλεγχον, καὶ τὴν περιφανῆ νίκην· περιτραπείσης δὲ τῆς πονηρίας κατὰ τῆς ἑαυτῶν κεφαλῆς, ὀργισθέντες ὑβρίζον⁹⁾ αὐτὸν.

L 3

9) ὑβρίζουσιν. A

no natus es, siue ab initio, a prima statim aetate. Insipienter namque opinabantur, propter peccata aliqua esse natum caecum, ut ostenderent, eum esse peccatorem. Atqui etiam si peccator erat, sermones eius probare oportuit, si veri essent: quid enim absurdi dixerat?

Verf. 34. *Et — foras.* Ab ecclesia et concione repulerunt praeconem veritatis, tanquam Christi discipulum. Quum enim miraculum calumniari non potuissent, imo potius ediuerso celebre illud vehementi ac curiosa inuestigatione reddidissent, suum effundunt furorem aduersus eum qui curatus fuerat.

Verf. 35. *Audiuit — Dei?* Venit ut maius conferret beneficium illi, qui propter se fuerat eiectus, quodque bonorum caput est tribuit, sese illi praebens cognoscendum, ac verum efficiens discipulum. Quod autem ait, Tu, propter illos dixit, qui non credebant.

Verf. 36. *Respondit — eum?* Spe bona ad sermonem erectus est, tanquam paratus ad credendum: et discere quaerit, quisnam sit: neque enim sciebat, quis esset.

Verf. 37. *Dixit — est.* Vidisti eum: non prius, sed nunc. Non dixit, Ego sum, qui aperui oculos tuos. Vult enim simplicitatem ac praeparationem fidei illius ostendere, ad eorum, qui praesentes erant utilitatem: ac confusionem eorum, qui quum multa edocti essent, multaque signa conspexissent, non tamen adhuc credebant. Nam hoc solo audito, Et qui loquitur tecum ipse est, statim credidit: sermo namque animam illius repente tetigit: quumque bonam illam inuenisset, ad

τόν, λέγοντες· ἁμαρτωλὸς σὺ ἐγεννήθης ὄλως, ἤγουν, τὴν ἀρχὴν, ἐκ πρώτης ἡλικίας. ὑπελάμβανον γὰρ αὐτὸν ἀνοήτως, δι' ἁμαρτίας τινὰς τυφλὸν γεννηθῆναι, εἰς ἀπόδειξιν τῷ εἶναι αὐτὸν ἁμαρτωλόν. καίτοι καὶ ἁμαρτωλὸς εἴαν ἦν, τὸς λόγους ἔδει τούτου δοκιμάσαι, εἰ ἀληθεῖς εἰσι, τί γὰρ ἄτοπον εἶπεν;

Verf. 34. Καὶ — ἔξω. Ἀποσυνάγωγον ἐποίησαν τὸν κήρυκα τῆς ἀληθείας, ὡς μαθητὴν δῆθεν τῷ Χριστῷ. μὴ δυνηθέντες γὰρ ἐπιγραῶσαι τῷ θαύματι, τὸναντίον δὲ μᾶλλον περιβόητον αὐτὸ διὰ τῆς πολυπράγμοσύνης ποιήσαντες, ¹⁾ κενούσι τὸν θυμὸν κατὰ τοῦ θεραπευθέντος.

Verf. 35. Ἦκιστε — θεῶ; Ἐρχεται μᾶζον εὐεργετήσαν τὸν ἐκβληθέντα δι' αὐτὸν, καὶ δίδωσι τὸ κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν, γνωρίζων ἑαυτὸν αὐτῷ, καὶ μαθητὴν ἀληθῆ ποιῶν· τὸ δὲ αὐτῷ, δι' ἐκείνους εἶπεν ²⁾ ἀπιστοῦντας.

Verf. 36. Ἀπεκρίθη — αὐτόν; Ἀνεπτερώθη τῷ λόγῳ, ὡς ἕτοιμος εἰς τὸ πιστεῦσαι, καὶ ζητεῖ μαθεῖν, τίς ἐστίν. οὐ γὰρ ὑπίστατο, τίς ἐστίν.

Verf. 37. Εἶπε — ἐστίν. Ἐώρακας αὐτόν, ἔ πρότερον, ἀλλὰ νῦν. καὶ ἐκ εἶπεν, ἐγὼ εἰμι ὁ ἀνοίξας τοὺς ὀφθαλμούς σου. βέλεται γὰρ δεῖξαι τὸ ἀπερίεργον τῆς πίστεως αὐτοῦ, πρὸς ὠφέλειαν τῶν τῆνικαῦτο παρόντων, καὶ ἐντροπήν τῶν καὶ πολλὰ διδασκθέντων, καὶ πολλὰ σημεῖα θεασαμένων, καὶ μὴ πισευσάντων ἔτι. μάγον γὰρ ἀκούσας, ὅτι ὁ λαλῶν μετὰ σοῦ, ἐκείνός ἐστιν, εὐθὺς ἐπίστευσεν. ἤψατα γὰρ ὁ λόγος αὐτίκα τῆς αὐτοῦ ψυχῆς, εὐρών αὐτὴν ἀγαθῆν.

L. 4

καὶ

²⁾ τοὺς videtur addendum.

ad cognitionem ac fidem eam illuminauit. Vide enim.

Verf. 38. *At ille — eum.* Adorauit, confirmans se credere.

Verf. 39. *Et — fiant.* Atqui superius dixit, Non misit Deus filium suum in mundum, vt iudicet mundum: Sed iudicium vocat hic condemnationem. Ad condemnationem, inquit, quorundam ego incarnatus sum: nam interpretans sermonem addit, Vt qui non vident, hoc est, qui iudicantur caeci mente propter scripturarum ignorantiam, hi videant lumen veritatis apertis animae eorum oculis, ab ea quae in me est fide. Qui autem perspicaces videntur propter scripturarum notitiam, hi potius non videant, clausis eorum interioribus oculis ab infidelitate.

Dictionem vero Vt, neque hic oportet intelligere causaliter: Non enim propter hoc venit, vt qui vident caeci fiant, quemadmodum etiam de Vt, in praecedentibus significauimus, sed quod futuri sit significatiua: futurum, inquit, est, vt qui non vident videant, et qui vident caeci fiant.

Aut, In iudicium ego in mundum veni, hoc est, ad discernendum, ad separationem horum ab illis, vt appareat, in his quidem prospectus liberae voluntatis, quae a bonitate procedit: in aliis vero mentis excaecatio, quae a malitia egreditur.

Verf. 40. *Et — eo.* Qui quondam fuerant cum eo, postmodum autem separati erant. Nam quidam pharisaei sequebantur, vt viderent et audirent, quid faceret ac loqueretur.

Verf. 40. *Et — sumus?* Nam sicut alibi dicebant, Nemini seruiuimus vnquam: et, E
 supro

καὶ κατέλαμψεν αὐτὴν εἰς ἐπίγνωσιν καὶ πίσιν.
ὄρα γάρ.

Verf. 38. Ὁ δὲ — αὐτῶ. Προσεκύνη-
σε, βεβαιῶν, ὅτι ἐπίστευσε.

Verf. 39. Καὶ — γένωνται. Καὶ μὴν
ὀπίσω εἶρηκεν· ὅτι^f) οὐκ ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν f) Io. 3, 17.
υἱὸν αὐτῶ εἰς τὸν κόσμον, ἵνα κρίνη τὸν κόσμον.
ἀλλὰ κρίμα νῦν, τὸ κατάκριμα λέγει, ὅτι εἰς
κατάκριμα ἐγὼ ἐνηνθρώπησα τινῶν. ἐΦερμηνεύων
γάρ τὸν λόγον, Φησὶν, ἵνα οἱ μὴ βλέποντες,
ἤγουν, οἱ δοκοῦντες τυφλοὶ τὸν νοῦν, τῇ ἀγνοίᾳ
τῶν γραφῶν, οὗτοι βλέπωσι τὸ φῶς τῆς ἀλη-
θείας, διανοιγέντων αὐτοῖς τῶν ψυχικῶν ὀφθαλ-
μῶν ὑπὸ τῆς εἰς ἐμὲ πίστεως· αὐτοὶ δὲ, οἱ δοκοῦν-
τες ὄξυδερκεῖς, τῇ γνώσει τῶν γραφῶν, οὗτοι
μᾶλλον μὴ βλέπωσι, μυσάντων αὐτοῖς τῶν ἐνδόν
ὀφθαλμῶν ὑπὸ ἀπιστίας.

Κάνταῦθα δὲ τὸ ἵνα, ἔ χρη νοεῖν αἰτιολο-
γικόν. ἔ γὰρ διὰ τῆτο ἦλθεν, ἵνα οἱ βλέποντες
τυφλοὶ γένωνται, ἀλλὰ δηλωτικόν τῶ μέλλοντος,
ὅτι μέλλουσιν οἱ μὴ βλέποντες βλέπειν, καὶ οἱ
βλέποντες τυφλεῖσθαι, ὡς καὶ προλαβόντες πε-
ρὶ τῶ ἵνα παρεσημειωσάμεθα.

³ Ἡ εἰς κρίμα ἐγὼ εἰς τὸν κόσμον τῆτον³) ἦλ-
θον, ἀντὶ τῶ, εἰς διάκρισιν καὶ διαχωρισμὸν τέ-
των τε κακείνων, ἵνα φανῆ τῶν μὲν, ἡ ἐξ ἀγα-
θῆς προαιρέσεως ἀνάβλεψις, τῶν δὲ, ἡ ἐκ πονη-
ρῶς γνώμης ἀποτύφλωσις.

Verf. 40. Καὶ — αὐτῶ. Ὅι ποτὲ ὄν-
τες μετ' αὐτῶ, ὑπερον δὲ ἀποσάντες. ἢ οἱ ὄντες
τηνικαῦτα. τινὲς γάρ Φαρισαῖοι παρείποντο,
βλέποντες καὶ ἀκρόντες, τί ποιεῖ καὶ λαλεῖ.

Verf. 40. Καὶ — ἐσμεν; Ὡσπερ ἀλ-
λαχῶ ἔλεγον· ἐθενί⁸) δεδεδεύκαμεν πῶποτε· g) Io. 8, 33.

siupro nati non sumus: ita et nunc ad sensibilia tantum inhiabant, et de corporali solum caecitate illos pudebat: ideo de hac interrogant, cognoscentes, quod propter eos dictus esset sermo.

Verf. 41. *Ait — peccatum.* De infidelitate, videlicet: nam respondere possetis, Non vidimus signa.

Verf. 41. *Nunc — Videmus.* Vos hoc dicitis: ego autem non: si enim videretis, crederetis sane miraculis, quae ego coram vobis operor. Sed quantum ad apparentiam, videtis: quantum vero ad veritatem, non videtis, mente excaecati. Iuxta similitudinem namque mens videt, et mens audit, caetera autem omnia caeca sunt et furda.

Verf. 41. *Peccatum ergo vestrum manet.* Manet absque venia: quia dicentes vos videre nec videntes, voluntarie excaecamini ab invidia et malitia. Ostendit ergo, quod corporalis visus, de quo gloriantur, hos condemnat. Simul quoque eum, qui antea caecus fuerat, hinc consolatur, ac firmiorem in fide reddit.

Ne autem dicant, Non idcirco tibi non credimus, quod non videamus, sed quia tu populum seducis: ostendit per parabolam, quod non seductor sit, sed pastor. Et primum quidem signa ponit seductoris ac corruptoris: Deinde consequenter pastoris et saluatoris, ut ex his cognoscatur, utrum seductor sit, an pastor.

Cap. X. v. 1. *Amen — latro.*

Anagogice hic per ostium intelligimus leges, siue scripturas, eo quod ad Dei cognitionem inducant, et

*) De hoc proverbio vide Fischerum ad Platon. Phaedon. p. 269.

καὶ, ἐκ^h) πόρνείας ἔγεγεννήμεθα· ἔτω καὶ νῦν h) Ιρ. 8. 41.
 πρὸς τὰ αἰδήτὰ κεχίνασι μόνον, καὶ τὴν σωμα-
 τικὴν τύφλωσιν ἐπαισχύνονται. διὸ περὶ ταύτης
 ἐρωτῶσι, γνόντες, ὅτι καὶ δι' αὐτοὺς εἴρηται
 λόγος.

Verf. 41. Εἶπεν — ἀμαρτίαν. Ὅουκ
 ἂν εἴχετε ἀμαρτίαν, ἐπὶ τῇ ἀπιστίᾳ, δηλονότι.
 καὶ γὰρ ἠδύνασθε ἀπολογεῖσθαι, ὅτι οὐχ ἑωρά-
 καμεν τὰ σημεῖα.

Verf. 41. Νῦν — βλέπομεν. Ὑμεῖς
 τῆτο λέγετε, ἐγὼ δὲ ἔ. εἰ γὰρ ἐβλέπετε, ἐπι-
 στεύετε ἂν, οἷς ἐργάζομαι θαύμασιν ἐνώπιον ὑμῶν.
 ἀλλὰ τῷ δοκεῖν μὲν βλέπετε, τῇ δὲ ἀληθείᾳ, ἔ
 βλέπετε, τετυφλωμένοι τὸν νοῦν. κατὰ γὰρ τὴν
 παροιμίαν· νοῦς⁴) ἑρᾶ καὶ νοῦς ἀκούει· τὰ δ' ἄλ-
 λα πάντα τυφλά καὶ κωφά.

Verf. 41. Ὁ οὖν ἀμαρτία ὑμῶν μένει. Μέν-
 νει ἀσύγνωστος, διότι λέγοντες βλέπειν, ἔ βλέ-
 πετε, ἐθελοτυφλώττοντες ὑπὸ φθόνου καὶ πο-
 νηρίας. εἰδείξε τοίνυν, ὅτι ἡ σωματικὴ ὄρασις,
 ἐφ' ἣ μεγαλαυχούσιν, αὐτὴ τούτους καταδικά-
 ζει. ἀμα δὲ καὶ τὸν πρὶν τυφλὸν ἐντεῦθεν παρε-
 μυθήσατο, καὶ βεβαιότερον εἰς τὴν πίσιν ἀπειρ-
 γάσατο.

Ἴνα δὲ μὴ εἴπωσιν, ὅτι οὐχ ὡς ἔ βλέποντες
 ἀπιστοῦμεν, ἀλλ' ὡς πλανῶντός σου τὸν λαόν,
 ἀπεδεικνύει διὰ παραβολῆς, ὅτι οὐκ ἔστι πλάνος,
 ἀλλὰ ποιμὴν. καὶ πρῶτον μὲν τίθησι τὰ γνωρί-
 σματα τῆ πλάνου καὶ λυμεῶνος, εἶτα καθεξῆς
 τὰ τῆ ποιμένος καὶ σωτῆρος, ἵνα ἀπ' αὐτῶν γνω-
 ρῆ, εἴτε πλάνος ἐστίν, εἴτε ποιμὴν.

Cap. X. v. I. Ἀμήν — ληστής.

Ἀναγωγικῶς θύραν μὲν νοοῦμεν ἐνταῦθα, τοὺς
 νόμους, ἢ τοὶ, τὰς γραφάς, διὰ τὸ εἰσάγειν εἰς
 θεο.

et transitum omnem, qui aduersus diuinum cultum est, haeticis ac Gentibus excludant, populumque a daemonum infidiis custodiant. Caulas vero, curam ac prouidentiam ouium. Oues autem Israëlitas, populum Dei. Nos autem, inquit, populus eius et oues pascuae eius. Qui ergo non per scripturas ad curam populi Dei ingreditur, utpote non utens eis, nec iuxta illas gubernans, sed ascendens aliunde, quasi ostium transiliens, aut per alium irrumpens introitum, ille non pastor, sed fur est et latro: fur quidem, tanquam volens ea ad se deriuare, quae non conueniunt: latro autem, tanquam deuastans.

Huiusmodi fuerunt ante eum Iudas et Theudas: post eum vero pseudochristi et Antichristus, et si qui sunt alii seductores. Attingit quoque scribas ac pharisaeos, qui docebant doctrinas, praecepta hominum, legem autem transgrediebantur. Vidiisti quomodo furem, latroneum ac seductorem descriperit? considera etiam pastoris insignia, quibus dignosci possit.

Verf. 2. *Qui — ouium.* Qualis ipse erat, utpote scripturis utens, et secundum eas gubernans: quanquam enim etiam in sabbatho operaretur, ea tamen diuina erant opera, quum lex prohiberet humana, siue temporalia ac secularia.

Verf. 3. *Huic ostiarius aperit.* Ostiarius iuxta anagogen Moses erat, ut cui concreditae sunt diuinae leges. Tali ergo Moses aperit, et ad ouium

5) Hic semina sparguntur corruptionis. versu 8. Quoniam enim Patres hoc explicabant de impostoribus, qui ante Christum venerant, ideo versu 8. inculcarunt, *πρὸ ἐμοῦ.*

θεογνωσίαν, καὶ ἀποκλείειν πᾶσαν κατὰ τῆς εὐσεβείας πάροδον τοῖς αἰρετικοῖς καὶ τοῖς ἔλλησι, καὶ φυλάττειν τὸν λαὸν ἀνεπιβέβητον τοῖς δαίμοσιν· αὐλήν δὲ, τὴν ἐπιμέλειαν καὶ πρόνοιαν τῶν προβάτων· πρόβατα δὲ, τοὺς ἰσραηλίτας, τὸν τῷ θεῷ λαόν. ἡμεῖς^{ι)} δὲ, φησι, λαὸς αὐτῷ, καὶ ἰ) Pl. 94, 7. πρόβατα νομῆς αὐτῷ. ὁ τοίνυν μὴ διὰ τῶν γραφῶν εἰς τὴν ἐπιμέλειαν τῷ λαῷ τῷ θεῷ εἰσερχόμενος, ὡς μὴ χρώμενος αὐταῖς, μηδὲ κατ' αὐτὰς πολιτευόμενος, ἀλλὰ ἀναβαίνων ἀλλαχόθεν, ὡς ὑπερπηδῶν μὲν τὴν θύραν, τέμνων δὲ ἑτέραν εἴσοδον, ἐκεῖνος ἔποιμὴν, ἀλλὰ κλέπτης ἐσὶ καὶ ληστής. κλέπτης μὲν, ὡς βεβήκων τὰ μὴ προσήκοντα εἰς ἑαυτὸν ἐπισπάσασθαι· ληστής δὲ, ὡς λυμεῶν.

Τοιοῦτοί εἰσι⁷⁾ πρὸ αὐτῷ μὲν, ἰούδας καὶ δευδάς· μετ' αὐτὸν δὲ, οἱ ψευδόχριστοι, καὶ ὁ ἀντίχριστος, καὶ εἴτινες ἕτεροι πλάνοι. παράπτετα⁶⁾ δὲ καὶ τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων, τῶν διδασκόντων^{k)} διδασκαλίας, ἐντάλματα ἀν-^{k)} Matt. 15, 9. θρώπων, καὶ τὸν νόμον παραβαινόντων. εἶδες, πῶς ὑπέγραψε τὸν κλέπτην καὶ ληστὴν καὶ πλάνον; σκόπει καὶ τῷ ποιμένος τὰ γνωρίσματα.

Verf. 2. Ὁ — προβάτων. Ὡσπερ⁷⁾ καὶ αὐτὸς, οἷα χρώμενος ταῖς γραφαῖς, καὶ κατ' αὐτὰς πολιτευόμενος. εἰ γὰρ καὶ ἐν σαββάτῳ εἰργάζετο, ἀλλὰ θεῖα ἔργα. ὁ γὰρ νόμος τὰ ἀνθρώπινα ἐκώλυσεν, ἦτοι, τὰ βιωτικά.

Verf. 3. Τούτῳ ὁ θυρωρὸς ἀνοίγει. Θυρωρὸς κατὰ ἀναγωγὴν, ὁ μαυσιῆς, ὡς αὐτὸς ἐμπιστευθεὶς τοὺς νόμους τῷ θεῷ. τῷ τοιοῦτῳ οὖν ὁ μωϋ-

6) καθάπτεται plerumque dicere solet. Sed hoc quoque ferri potest. παράψασθαι est apud Galenum in Glossis p. 88. edit. Steph.

7) Hentenius videtur legisse, οἷς.

um curam admittit, utpote cognoscens eum. Scripsit enim, ut eum audirent.

Verf. 3. *Et — audiunt.* Obediunt, parent, ac sequuntur: agnoscunt enim illam. Oves autem dixit, eos videlicet, qui vere oves sunt, digni, ut pascantur. Nam sicut, qui per ostium intrat, hic pastor est: ita et, qui vocem eius audiunt, ut dictum est, hi oves sunt: qui vero non ita se habent, ab ouium ordine auulsi sunt.

Verf. 3. *Et — nominatim.* Etiam hoc pastoris signum est, Cuiusque ovis diligentem ostendere curam: neque enim illas vocat nominatim, qui singulas diligenter non agnoscit, ob summam de vnaquaque curam.

Verf. 3. *Et educit eas.* Ad pascua: pascua autem rationalium ouium, doctrina est diuinorum sermonum, quae animam nutrit ac pascit.

Verf. 4. *Et — vadit.* Recto eas tramite deducens, et pro eis pugnans. Atqui pastores contrario modo faciunt, sequentes oves, quae iam habent curam. Verum pascendi ars huius pastoris maxime admiranda est: nam et oves sunt rationales. Siquidem etiam, quando discipulos emittebat, dicebat: Ecce ego mitto vos, tanquam oves in medio luporum: pastores vero extra lupos mittunt oves. Vadit autem ante eas, et tanquam is, qui primus conuersationis viam calcavit, et sicut, qui ea fecit, quae docet.

Verf. 4.

μαῦσῆς ἀνοίγει, ὡς ποιμένι, καὶ εἰσδέχεται αὐ-
τὸν εἰς τὴν ἐπιμέλειαν τῶν προβάτων, ὡς γνωρίζων αὐτόν. καὶ γὰρ ἔγραψεν, ὅτι αὐτῷ) ἀκού-¹⁾ Deut. 18, 15.
εἶτε.

Verf. 3. Καὶ — ἀκούει. Ὑπακούουσι,
πείθονται, καὶ ἀκολουθοῦσιν· ἐπιγινάσκουσι γὰρ
αὐτήν. τὰ πρόβατα δὲ εἶπεν, ἦτοι, τὰ ἀληθῶς
πρόβατα, τὰ ἀξία ποιμαίνεσθαι. ὡς περὶ γὰρ ὁ
εἰσερχόμενος διὰ τῆς θύρας, αὐτὸς ποιμὴν ἐστὶ
οὕτω καὶ οἱ τῆς Φωνῆς αὐτῆ ἀκούοντες, ὡς εἴρη-
ται, οὗτοι πρόβατά ἐσιν· οἱ δὲ μὴ ἔτιωσ ἔχον-
τες, τῆς τῶν προβάτων τάξεως ἀπεβρέαθησαν.

Verf. 3. Καὶ — κατ' ὄνομα. Καὶ τῆτο
γὰρ γνώρισμα ποιμένος, τὴν εἰς ἑκάστον πρόβά-
τον ἄκραν φροντίδα δηλοῦν. οὐ γὰρ ἂν αὐτὰ κα-
λέσοι κατ' ὄνομα, μὴ γνωρίζων ἑκάστον ἀκριβῶς,
ἐκ τῆς εἰς ἑκάστον ἄκρας φροντίδος.

Verf. 3. Καὶ ἐξάγει αὐτά. Ἐπὶ νομῆν.
νομὴ δὲ τῶν λογικῶν προβάτων, ἡ διδασκαλία
τῶν θείων λόγων, τρέφεται καὶ πιάττει τὴν
ψυχὴν.

Verf. 4. Καὶ — παρέυεται. Ὁδηγῶν
αὐτὰ εἰς εὐθείαν, καὶ προασπίζων αὐτῶν. καὶ
μὴν οἱ ποιμένες τέναντιον ποιῶσιν, ὅπιθεν τῶν
προβάτων ἀκολουθεῖντες· ἀλλ' ἢ πειμαντικῆ τοῦ
ποιμένος τῆτο παραδοξοτάτη, διότι καὶ τὰ πρό-
βατα λογικά. καὶ γὰρ καὶ, ὅτε τοὺς μαθητὰς
ἀπέστειλεν,^{β)} ἔλεγεν· ἴδου,^{γ)} ἀποστέλλω ὑμᾶς, ^{δ)} Matt. 10, 16.
ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων· οἱ δὲ ποιμένες ἔξω
λύκων ἀποστέλλουσι τὰ πρόβατα. παρέυεται δὲ
ἔμπροσθεν αὐτῶν, καὶ ὡς πρῶτος τεμαῶν τὴν
ὁδὸν τῆς πολιτείας, καὶ ποιήσας, αὐτὰ διδάσκει.

Verf. 4. *Et — sequuntur.* Per vestigia eum sequuntur, eadem incedentes via, ipsiusque legibus parentes.

Verf. 4. *Quia — eius.* Quae est ex scripturis, quibus assuetae sunt, ex cognitis vocibus.

Verf. 5. *Alienum — vocem.* Alieni sunt, qui non intrant per ostium. Non nouerunt autem vocem illorum oues, vt quae non sit a scripturis, quibus assuetae sunt, vt dictum est, sed a ventre ipsorum.

Verf. 6. *Hoc — Iesus.* Hanc parabolam.

Verf. 6. *Illi — ipsis.* Obscure enim loquebatur, attentiores eos reddens. Deinde alio modo seipsum etianam vocat et pastorem.

Verf. 7. *Dixit — omnium.* Per quod ingrediuntur oues ad supernam mansionem. Neque enim quisquam aliter ingreditur, nisi per ipsum, et per fidem, quae in ipsum est, ac per eius doctrinam.

Verf. 8. *Omnes — latrones.* Quotquot a seipsis venerunt, quotquot venerunt, non per praedictum ostium, vt Iudas et Theudas, et si quis alius huiusmodi: prophetae namque non a seipsis venerunt, sed a Deo missi sunt: nec aliunde, sed per ostium intrauerunt.

Scire enim oportet, quod frequenter scriptura vniuersalem repraesentans formam, particularem insinuat intelligentiam. Nam quod nunc dicit Omnes, non simpliciter significat omnes, qui ipsum praecesserunt. Simile etiam est, quod ait Dauid,

Omnes

Verf. 4. Καὶ — ἀκολουθεῖ. Κατ' ἴχνος αὐτῶ ἔπεται, βαδίζοντα τὴν αὐτὴν ὁδὸν, καὶ τοῖς νόμοις αὐτῆ περὶδόμενα.

Verf. 4. Ὅτι — αὐτῆ. Οὕσαν ἐκ τῶν συνήθων γραφῶν, ἐκ τῶν γνωρίμων Φωνῶν.

Verf. 5. Ἀλλοτρίῳ — Φωνῆν. Ἀλλότριοι μὲν, οἱ μὴ εἰσερχόμενοι διὰ τῆς θύρας· οὐκ οἶδαςι δὲ αὐτῶν τὴν Φωνὴν τὰ πρόβατα, ὡς μὴ ἀπὸ τῶν συνήθων γραφῶν, ὡς εἴρηται, οὕσαν, ἀλλ' ἀπὸ κοιλίας αὐτῶν.

Verf. 6. Ταύτην — ἰησοῦς. Τὴν παραβολὴν.

Verf. 6. Ἐκεῖνοι — αὐτοῖς. Ἀσαφῶς γὰρ ἐλάλει, προσεκτικωτέρους ποιῶν αὐτοῦς. εἶτα τρόπον ἕτερον ἑαυτὸν ὀνομάζει καὶ θύραν, καὶ ποιμένα.

Verf. 7. Εἶπεν — προβάτων. Δι' ἧς εἰσερχονται τὰ πρόβατα εἰς τὴν ἄνω μάνδραν. ἑτέρας γὰρ οὐκ εἰσερχεται τις, εἰ μὴ δι' αὐτοῦ, καὶ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως, καὶ τῆς αὐτοῦ διδασκαλίας.

Verf. 8. Πάντες — λησά. Ὅσοι ἤλθον, ἀφ' ἑαυτῶν, ὅσοι ἤλθον, μὴ διὰ τῆς προεξημένης θύρας, ὡς ἰσδάς καὶ θευδάς, καὶ εἰ τις τοῖστος. οἱ πρόφῃται γὰρ οὐκ ἤλθον ἀφ' ἑαυτῶν, ἀλλ' ἀπεσάλησαν ἐκ τῆς θεῆς, καὶ ἐκ εἰσῆλθον ἀλλαχόθεν, ἀλλὰ διὰ τῆς θύρας.

Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι πολλάκις ἡ γραφὴ καθολικὸν τύπον σχηματίζουσα, μερικὴν ἐννοίαν ἐνδείκνυται. τὸ γὰρ πάντες νῦν, ἔ πάντας ἀπλῶς δηλοῖ τοὺς πρὸ αὐτῆ. τοῖστόν ἐστι καὶ τὸ

Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt: tales siquidem non erant, qui etiam tunc Deum colebant. Et illud Salomonis, Omnia sunt vanitas: neque enim talis est virtus.

Est autem ubi Omnis, idem significat, quod nullus, ut in dicto illo Saluatoris, et nisi breuiati fuissent dies illi, non fieret salua omnis caro, id est, nulla caro. In illo quoque Daudico versu, Et non dominetur mihi omnis iniustitia, hoc est, nulla. Multa quoque sunt similia.

Verf. 8. *Sed — oues.* Qui vere erant oues. Et hinc manifestum est, quod non comprehenderat etiam prophetas: nam hos audierunt.

Verf. 9. *Ego sum ostium.* Verbi repetitione sermonem confirmat.

Verf. 9. *Per — saluabitur.* Per mea praecepta, si quis ambulauerit, saluabitur ascendens in supernam mansionem.

Verf. 9. *Et — egredietur.* Ad omnem mundi locum: quod de Apostolis factum est.

Verf. 9. *Et pascua inueniet.* Non spiritualia solum, sed et temporalia: nam omnia, quae sunt credentium, eis data sunt.

Verf. 10. *Fur — perdat.* Non venit propter salutem ouium, sed tantum ad furandum, inactandum, ac perdendum. Nam et ii, qui furto ablati sunt a Theuda et Iuda, iugulati sunt et continuo perierunt.

†† Diabolus furatur quidem, cumprehendit animum et transfert ad se et ad voluntatem suam: Mactat

¹⁾ πρὸς τὴν Β.

²⁾ Haec in margine habet Codex vterque. Caret iis Hentenias.

δαυϊτικόν· πάντες^{η)} ἐξέκλιναν, ἅμα ἠχραιώθη-^{η) Pl. 13, 3.}
σαν. ἔ γάρ καὶ οἱ τηνικαῦτα θεοφιλεῖς. καὶ τὸ
σολομώντειον· πάντα^{ο)} ματαιότης. ἔ γάρ καὶ ἡ^{ο) Ecclef. 1, 2.}
ἀρετή.

Ἔσι δὲ, ὅτε τὸ πᾶς τὸ οὐδεὶς σημαίνει, ὡς
τὸ τῷ σωτήρος· καὶ εἰ^{ρ)} μὴ ἐκολοβώθησαν ἀπὸ ἡμέ-^{ρ) Matt. 24, 22.}
ραι ἐκεῖναί, ἐκ ἀν' ἐσώθη πᾶσα σὰρξ, ἢ γουν, οὐ-
δεμία σὰρξ· καὶ τὸ δαυϊτικόν· καὶ μὴ^{ρ)} κατακυ-^{ρ) Pl. 118, 133.}
ριευσάτω μου πᾶσα ἀνομία, τούτέσι, μηδεμία.
καὶ πολλὰ τοιαῦτα.

Verf. 8. Ἄλλ' — πρόβατα. Τὰ ἀλη-
θῶς πρόβατα. κἀντεῦθεν οὖν δῆλον, ὅτι ἔ συμ-
περιέλαβε καὶ τοὺς προφήτας. τούτων γὰρ
ἤκουσαν.

Verf. 9. Ἐγὼ εἰμι ἡ θύρα. Τῷ διπλα-
σιασμῷ τῷ ῥητῷ βεβαιοῖ τὸν λόγον.

Verf. 9. Δι — σωθήσεται. Διὰ τῶν
ἐμῶν ἐντολῶν ἐάν τις ὁδεύσῃ, σωθήσεται, ἀνερ-
χόμενος εἰς τὴν ἄνω μάνδραν.

Verf. 9. Καὶ — ἐξελεύσεται. Εἰς πᾶν-
τα τόπον τῆς οἰκουμένης, ὅπερ ἐπὶ τῶν ἀποστόλων
γέγονε.

Verf. 9. Καὶ νομὴν εὐρήσει. Ὁυ ψυχι-
κὴν μόνον, ἀλλὰ καὶ σωματικὴν. πάντα γὰρ τὰ
τῶν πισευόντων αὐτοῖς¹⁾ προέκειτο.

Verf. 10. Ὁ κλέπτης — ἀπολέσει. Οὐκ
ἔρχεται διὰ σωτηρίαν τῶν προβάτων, εἰ μὴ διὰ
τὸ κλέψαι καὶ θύσαι καὶ ἀπολέσαι. καὶ γὰρ καὶ
οἱ κλαπέντες ὑπὸ θεοῦ καὶ ἰούδα, ἐσφάγησαν,
καὶ ἀπώλοντο παραυτικά.

[Ὁ²⁾ διάβολος κλέπτει μὲν, ὅτε λαμβάνει
τὴν ψυχὴν, καὶ μεθιστᾷ πρὸς ἑαυτὸν, καὶ πρὸς
τὰ

Maclat autem, quando interficit studium eius et mortificat respectu vitae, quae est secundum virtutem: Perdit vero, quando memoriam dei tollit, ne recordari possit iudicii futuri.

Verf. 10. *Ego — habeant.* Vitam: hic quidem, eam, quae secundum Deum est, quae abundantior est regnum coelorum: ibi vero beatam, quibus abundantiora sunt, quae oculus non vidit, et auris non audiuit, et in cor hominis non ascenderunt: aut etiam perfecta sanctae trinitatis cognitio.

Verf. 11. *Ego — bonus.* Verus. Superius namque Osiium appellavit seipsum, propter causam ibi dictam: hic autem Pastorem, tanquam ea, quae pastoris sunt praestantem, quae praetermittentes pastores Iudaeorum reprehenduntur per prophetam Iezeciel: de quibus paulo post dicemus: Praeterea etiam tanquam sermonibus artis pascendi, ad supernam congregans mansionem.

In aliis quoque locis Ovis vocatur, et Agnus, ac Victima et Pontifex, aliisque mille nominibus, iuxta varios dispensandi modos.

Verf. 11. *Pastor — ouibus.* Rursum ea ponit, quae tum pastorem, tum mercenarium designent.

Verf. 12. *Mercenarius — oues.* Interpretatur, quis dicatur Mercenarius, is videlicet, cuius non sunt oves propriae. Lupus vero anagoge is est, qui perdit, et qui de malo gloriatur, ac diabolus, qui etiam Leo dicitur, Draco, Serpens, Scorpius, Aspis ac Basiliscus, multisque aliis nominibus, iuxta illius varias malitiae verlutias.

τὰ ἑαυτῆ θελήματα. Θύει δὲ, ὅτε σφάζει τὴν προαίρεσιν αὐτῆς, καὶ νεκροῖ πρὸς τὴν ἐνάρετον ζωὴν· ἀπόλλυσι δὲ, ὅτε καὶ τὴν κατὰ θεὸν μνήμην αὐτῆς ἀφανίζει, ὥστε μὴ δύνασθαι μνημονεύειν τῆς μελλέσης κρίσεως.]

Verf. 10. Ἐγὼ — ἔχωσι. Ζωὴν ἐνταῦθα μὲν, τὴν κατὰ θεὸν, ἧς περισσότερον, ἢ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· ἐκεῖ δὲ, τὴν μακαρίαν, ἧς περισσότερον, ἀρ) ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὐς ς) 1 Cor. 2, 9. οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἢ καὶ ἡ τελεία ἐπίγνωσις τῆς ἁγίας τριάδος.

Verf. 11. Ἐγὼ — καλός. Ὁ ἀληθὴς ἀνω μὲν οὖν, θύραν ἑαυτὸν ἀνόμασε, διὰ τὴν ἐκεῖ δηθεῖσαν αἰτίαν· ἐνταῦθα δὲ ποιμένα, ὡς τὰ τῆ ποιμένος ποιῶντα, ἀ παρατρέχοντες οἱ ποιμένες τῶν ἰουδαίων, ὀνειδίζονται διὰ τοῦ προφήτου ἰεζεκιήλ, περὶ ὧν ἐρῶμεν οὐκ εἰς μακράν. ἔτι δὲ καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐκεῖθεν μάνδραν συνάγοντα, λόγοις ποιμαντικῆς ἐπισήμης.

Ἐν ἄλλοις δὲ, καὶ πρόβατον καλεῖται, καὶ ἐμνός, καὶ σφάγιον, καὶ ἀρχιερεὺς, καὶ μυρία ἕτερα, πρὸς τὰς πολυτρόπους οἰκονομίας αὐτῆ.

Verf. 11. Ὁ ποιμὴν — πρόβατων. Πάλιν λέγει τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ τῆ ποιμένος καὶ τῆ μιδωτοῦ.

Verf. 12. Ὁ μιδωτὸς — πρόβατα. Ἠμῆνευσε, τίς ἐστὶν μιδωτὸς, ὅτι οὐ οὐκ εἰσὶ τὰ πρόβατα ἴδια. λύκος δὲ ἀναγωγικῶς, ὁ λυμεὼν καὶ κακόδοξος, καὶ ὁ διάβολος, ὅστις καὶ λέων λέγεται, καὶ δράκων, καὶ ὄφις, καὶ σκορπίος, καὶ ἄσπις, καὶ βασιλίσκος, καὶ πολλὰ ἕτερα πρὸς τὰς ς) κακομηχανίας αὐτῆ.

Αα 3

Verf. 13.

ς) πρὸς τὰς ποικίλας μηχανὰς αὐτῆ. Α.

Verf. 13. *Mercenarius vero — curae.* Nam ubique propriam quaerit salutem, aliorum negligens: qui autem verè pastor est, contrarium facit, propriam negligens, ouium quaerit salutem. Duos itaque posuit corruptores seu vastatores: eum videlicet, qui venit, vt furetur et mactet, ac perdat: alterum vero, qui videt lupum venientem et deserit oues ac fugit. Per primum quidem Theudam ac Iudam insinuans: per secundum autem Iudaeorum magistratos, eorum curam non habentes, qui sibi concrediti erant, imo gregem potius proidentes. Quod etiam illis exprobratur, vt dictum est, per prophetam Iezeciel dicentem, O pastores Israëli, num pastores seipsos pascunt? nonne oues ipsas pascunt pastores?

Deinde opera quoque pastoris recenset, quae praetermittēbant: quia neque errantem ouem reducebant, neque perditam requirebant, neque contritam alligabant, neque debilem curabant: quia seipsos, non oues pascebant.

De utrisque ergo quae dixit, seipsum in exemplum constituit. De primis quidem in eo, quod se ait venisse, vt vitam habeant, et abundantius habeant: de secundis vero in eo, quod animam suam ponat pro ouibus. Siquidem ex hoc, quod animam suam ponat pro ouibus, confirmat etiam, quod venerit, vt vitam habeant, et abundantius habeant.

Dicit enim et Paulus, Si quum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem filii eius, multo magis reconciliati salui erimus. Et rursum, Qui proprio filio non pepercit, sed pro nobis tradidit

*) Redde: *His sermonibus ergo ab utrisque se separauit.* Nescio, quid loco διέσησε legerit interpres. Forte παρέσησε. Sed nec hoc constructio admittit.

Verf. 13. Ὁ δὲ μισθωτὸς — προβάτων.

Πανταχοῦ γὰρ τὴν ἰδίαν σωτηρίαν ζητεῖ, τῶν ἄλλων ἀμελῶν· ὁ δὲ ἀληθὴς ποιμὴν τοῦναντίον ποιεῖ, τῆς ἑαυτοῦ ἀμελῶν, τὴν τῶν προβάτων ζητεῖ. δύο οὖν ἔθηκε λυμεῶνας, τὸν ἐρχόμενον, ἵνα κλέψῃ καὶ θύσῃ καὶ ἀπολέσῃ, καὶ τὸν θεωροῦντα τὸν λύκον ἐρχόμενον, καὶ ἀφιέντα τὰ πρόβατα καὶ φεύγοντα. διὰ μὲν τῶ πρώτου τὸν δευδᾶν καὶ ἰούδαν ἀνιττόμενος· διὰ δὲ τῶ δευτέρου τοὺς ἰουδαίαν διδασκάλους, ἀφροντισθῆντας τῶν ἐμπεπιστευμένων, καὶ προδιδόντας τὸ ποίμνιον, ὅπερ καὶ διὰ τῶ προφήτου ἰεζεκιήλ, ὡς εἴρηται, ὀνειδίζονται λέγοντος· ὦ οἱ ποιμένες ἰσραὴλ, μὴ βόσκεισιν ἑαυτοὺς οἱ ποιμένες; ἔχι τὰ πρόβατα βόσκουσιν οἱ ποιμένες; Ezech. 34, 2.

Εἶτα καταλέγει καὶ τὰ ἔργα τῶ ποιμένος, ἀπαρέτρεχον, ὅτι ἔτε τὸ πεπλανημένον ἐπέσρεφον, ἔτε τὸ ἀπολωλὸς ἐξεζήτουν, ἔτε τὸ συντετριμμένον ἐδέσμων, ἔτε τὸ ἀβρώσοῦν ἐθεράπευον, ἐπειδὴ ἑαυτοὺς, καὶ οὐ τὰ πρόβατα ἔβασκον.

Ἐν οἷς οὖν εἶπεν, ἀμφοτέρων διέστησεν⁴⁾ ἑαυτόν. τῶν πρώτων μὲν, ἐν τῶ ἔλθειν, ἵνα ζῶν⁵⁾ ἔχωσι, καὶ περισσὸν ἔχωσι· τῶν δευτέρων δὲ, ἐν τῶ τὴν ψυχὴν αὐτῶ θῆναι ὑπὲρ τῶν προβάτων. ἀπὸ γοῦν τῶ τὴν ψυχὴν αὐτῶ θῆναι ὑπὲρ τῶν προβάτων ἐβεβαίωσε καὶ τὸ ἔλθειν, ἵνα ζῶν ἔχωσι, καὶ περισσὸν ἔχωσι.

Φησὶ δὲ καὶ παῦλος· εἰ¹⁾ ἐχθροὶ ὄντες, κατ- 1) Rom. 5, 10.
ηλλάγημεν τῶ θεῷ διὰ τῶ θανάτου τῶ υἱῶ αὐτῶ,
πολλῶ μᾶλλον καταλλαγέντες σωθησόμεθα.
καὶ πάλιν ὅς γε²⁾ τῶ ἰδίῳ υἱῶ ἔκ ἐφείσατο, ἀλλ' 2) Rom. 8, 32.

Αα 4

ὑπὲρ

⁵⁾ αἰώνιον, addit. Α.

didit illum, quomodo non cum illo omnia nobis donabit?

Verf. 14. *Ego — bonus.* Et quomodo non dixerunt illi, quod et prius, Tu de teipso testimonium perhibes? Quia tunc responfionem acceperant, quae ipforum ora etiam deinceps obturaret.

Verf. 14. *Et — meas.* Per praescientiam, tanquam Deus. Ait enim Moses, Nouit dominus, qui sint eius. Et Paulus, Non repulit dominus populum suum, quem praesciuit.

Verf. 14. *Et — meis.* Per veram cognitionem, tanquam ab intelligentibus. Nam eum cognouerunt a testimonio Iohannis, ab operibus ipsius, et a testimonio patris, de quibus septimo capite praedictum est. Ostendens autem cognitionem suam ab illorum cognitione longe differentem, suam aequauit cognitioni patris dicens.

Verf. 15. *Sicut — patrem.* Cognitionem dicit eam, quae secundum naturam est, de qua etiam vigesimo iuxta Matthaeum capite dixit, Nemo cognoscit filium nisi pater, neque patrem quisquam cognoscit, nisi filius.

Verf. 15. *Et — ouibus.* Animam meam pono, relinquo, morior pro ouibus, vtpote pro
meis:

*) Ex Chrysoft. Tom. VIII. p. 352. C. non ex Codd. N. Test. haec laudauit. Hic enim mos interpretum Graecorum, vt non solum superiorum interpretum explicationes, sed loca litterarum sacrarum etiam ita, vt superiores, repetant. Ergo multa similia habet Origenes cum Clemente Alexandrino, multa Chrysoftomus cum Origene, multa Cyillus cum Origene et Chrysoftomo. Id etiam manifestum

ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτόν, πῶς οὐχὶ
σὺν αὐτῷ τὰ πάντα ἡμῖν⁶⁾ χαριεῖται;

Verf. 14. Ἐγώ — καλός. Καὶ πῶς ἐκ
εἶπον αὐτῷ, ὃ καὶ πρότερον, ὅτι σὺ^{x)} περὶ σεαυτοῦ, x) Io. 8, 13.
τῷ μαρτυρεῖς; διότι τότε τὴν ἀπόκρισιν ἔλαβον
ἐπισημαίνουσαν αὐτοὺς καὶ εἰς τὸ ἐξῆς.

Verf. 14. Καὶ — ἐμά. Κατὰ πρόγνω-
σιν, ὡς Θεός. Φησὶ γὰρ μαουσῆς^{y)} ἔγνω^{y)} κύριος y) Num. 16, 5.
τοὺς ὄντας αὐτῷ. καὶ ὁ παῦλος^{z)} ἐκ^{z)} ἀπώσατο coll. 2 Tim. 2.
ὁ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτῷ, ὃν προέγνω. 19.
z) Rom. 11, 2.

Verf. 14. Καὶ — ἐμῶν. Κατ' ἐπίγνω-
σιν, ὡς συνετῶν. ἐπέγνωσαν γὰρ αὐτόν, ἀπὸ τε
τῆς μαρτυρίας ἰωάννου, καὶ τῶν ἔργων αὐτῷ, καὶ
τῆς τῷ πατρὸς μαρτυρίας, περὶ ὧν ἐν τῷ ἐβδό-
μῳ κεφαλαίῳ προείρηται. δεικνύων δὲ τὴν ἑαυτῷ
γνώσιν διαφορωτέραν πολλῷ τῆς ἐκείνων, ἴσασεν
αὐτὴν τῷ τῷ πατρὸς λέγων.

Verf. 15. Καθὼς — πατέρα. Γινώσιν
λέγει, τὴν κατὰ φύσιν, περὶ ἧς καὶ ἐν τῷ εἰκοστῷ
κεφαλαίῳ τῷ κατὰ ματθαῖον εἶπεν· ἴδετε^{a)} ἐπι- a) Matt. 11, 27.
γινώσκει τὸν υἱόν, εἰ μὴ ὁ πατήρ· ἴδὲ τὸν πατέρα
τις ἐπιγινώσκει, εἰ μὴ ὁ υἱός.

Verf. 15. Καὶ — προβάτων. Τὴν ψυ-
χὴν μου τίθημι, ἀφίημι, ἀποδύσκω ὑπὲρ τῶν
προβάτων, ὡς ὄντων ἰδίων μου· ὃ δὲ πλάτος οὐκ
Λα 5 ἂν

festum fit ex Codicibus N. Testamenti, qui cate-
nas, commentarios, et scholia habent. In huius-
modi locis standum est Critico prudenti et sedulo
Codicibus N. Testamenti. Qui enim Patres pro-
pter opiniones suas dogmaticas contra Codices N.
Test. probant, ii sine vlllo dubio et fidem Criti-
cam et fidem Christianam prodiderunt. Perfidum
vero etiam et absurdum est, vni eiusmodi testimo-
nio plurimum vim tribuere.

meis: seductor vero nequaquam mori eligit pro his, qui a se seducuntur.

Verf. 16. *Et — hoc.* Ouli Mosaicae legis: dicit autem de Gentibus.

Verf. 16. *Illas quoque oportet me adducere.* Congregare sub meam pascendi doctrinam.

Verf. 16. *Et — audient.* Obedient, parebunt.

Verf. 16. *Et — grex.* Ex Iudaeis et Gentibus congregatus.

Verf. 16. *Vnus pastor.* Horum et illorum, Christus.

Verf. 17. *Propterea — meam.* Quia morior pro ouibus meis, quae etiam ipsius sunt: quia hominum amator sum, sicut et ipse. Dispensatorius itaque sermo est, qui nihilominus amborum demonstrat aequalitatem.

Quid ergo, prius non diligebatur? utique omnino, quia filius et dilectus, faciensque patris voluntatem. Nam de eo dixit pater, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacitum est: sed hoc tanquam notum praetermisit: nam variis in locis de hoc docuit: tum alibi, tum etiam ubi dixit, Pater diligit filium. Nunc vero de ea dilectionis causa loquitur, quod pro hominibus moriatur.

Verf. 17. *Vt iterum sumam eam.* In hoc quoque loco *Vt*, non est causalis, sed declaratiua eius, quod omnino futurum est. Neque enim propter hoc ponit, ut iterum sumat illam, sed ponit quidem pro mundo, sumit autem, ut se Deum manifestet.

ἂν ἔλοιτο ἀποθανεῖν ὑπὲρ τῶν πλανωμένων παρ' αὐτοῦ.

Verf. 16. Καὶ — ταύτης. Τῆς τῆ μα-
σαϊκοῦ νόμου. λέγει δὲ περὶ τῶν ἕξ ἔθνων.

Verf. 16. Καὶ κείνά με δεῖ ἀγαγεῖν. Συνα-
γαγεῖν ὑπὸ τὴν ἐμὴν ποιμαντικὴν.

Verf. 16. Καὶ — ἀκέσθσιν. Ὑπακού-
σουσι, πειθήσονται.

Verf. 16. Καὶ — ποιμνῆ. Ἐκ τε τῶν
ἰουδαίων καὶ τῶν ἐθνῶν συναφθεῖσα.

Verf. 16. Εἰς ποιμνῆ. Τούτων τε κεί-
νων, ὁ Χριστός.

Verf. 17. Διὰ τοῦτο — μ8. Ὅτι ἀπο-
θνήσκω ὑπὲρ τῶν προβάτων τῶν ἐμῶν, εἶπουν,
τῶν αὐτοῦ· ὅτι εἰμι Φιλάνθρωπος, ὡς αὐτός, οἰ-
κονομικός μὲν οὖν ὁ λόγος· ἐμφαίνει δὲ ὅμως τὸ
ἴσον ἀμφοῖν.

Τί οὖν; πρότερον οὐκ ἠγαπᾶτο; πάνυ μὲν
οὖν. ἐπεὶ καὶ υἱός, καὶ ἀγαπητός, καὶ ποιῶν τὸ
θέλημα τῆ πατρός. περὶ αὐτῆ γὰρ εἶπεν ὁ πα-
τήρ· οὗτός^{b)} ἐστὶν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ^{b)} Matth. 3, 17.
ἠυδόκησα. ἀλλὰ τοῦτο μὲν, ὡς γνώριμον παρεῖκε.
διαφόρως γὰρ περὶ τούτου ἐδίδαξεν ἐν ἄλλοις τε
καὶ ἐν οἷς ἔλεγεν· ὅτι ὁ^{c)} πατήρ φιλεῖ τὸν υἱόν·^{c)} Io. 5, 20.
περὶ δὲ τῆς, διὰ τὸν ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων θάνα-
τον, ἀγάπης, φησὶ νῦν.

Verf. 17. Ἴνα πάλιν λάβω αὐτήν. Καὶ
ταῦτα τὸ ἴνα, οὐκ ἐστὶν αἰτιολογικόν, ἀλλὰ δη-
λωτικόν τῆ πάντως ἔσομένου. ἔ γὰρ διὰ τοῦτο
τίθησιν, ἵνα πάλιν λάβῃ αὐτήν· ἀλλὰ τίθησι
μὲν ὑπὲρ τῆ κόσμου, λαμβάνει δὲ αὐτήν ὑπὲρ τῆ
Φανήνα, ὅτι θεός ἐστιν.

Verf. 18. *Nemo — me.* Inuito, hoc est, nemo me morti tradit nolentem.

Verf. 18. *Sed — meipso.* Vltroneus, tanquam hominum amator. Sermóni autem immoratur, significans mortem suam, quae per crucem futura est et resurrectionem ex mortuis.

Verf. 18. *Potestatem — meam.* Potestatem habeo tanquam Deus omnipotens, omnemque habens virtutem. Vane igitur ac frustra laborant infidiatores, me nolente: quanquam postmodum dementes exprobrando dicebant, Alios saluos fecit, seipsum non potest saluum facere.

Verf. 18. *Hoc — meo.* Vt ponam animam pro ouibus, vt moriar pro mundo. Nam propterea illum occiderunt, quod homines docebat, et illos e tenebris educebat ad lucem, a peccato ad virtutem, a morte ad vitam.

Quum ergo superius dixisset, Propterea diligit me pater, quia pono animam meam: voluntatem, quam ad mortem habebat significauit: hic vero dicens, Hoc praeceptum accepi a patre meo: ostendit patris condemnationem, vt ipse moreretur. Si autem praecepto opus fuit, quomodo dicebat, Ego pono illam a meipso? Et potestatem habeo ponendi eam? et ante ista, Ego sum pastor ponus? nam talis praecepto non indiget. Nihil ergo aliud ostendit patris praeceptum, quam solam conformitatem ad patrem: huiusmodi siquidem dispensatoria sunt, propter auditorum imbecillitatem, veluti frequenter diximus.

Verf. 19. *Dissensio — v. 20. auditis?* Daemoniacum ac insanum eum dicebant, quasi maiora homine loquentem, quum hinc potius cognoscere oportuisset, quod Deus esset.

Verf. 18. Ὁυδεὶς — ἐμῆ. Ἄκοντος, ἤγουν, εἰδείς με θάνατοϊ, μὴ βεβλόμενον.

Verf. 18. Ἄλλ' — ἐμοῦ. Ἐκουσίως, ὡς Φιλάνθρωπος. ἐνδιατρίβει δὲ τῷ λόγῳ, δηλῶν τὸν διὰ σαυροῦ θάνατον αὐτῆ, καὶ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν.

Verf. 18. Ἐξουσίαν — αὐτήν. Ἐξουσίαν ἔχω, ὡς θεὸς παντεξέσιος καὶ παντοδύναμος. λοιπὸν οὖν μάταιος ὁ πόνος τοῖς ἐπιβδλεύουσιν, ἐμοῦ μὴ θέλοντος, εἰ καὶ ὑπερὸν οἱ ἀσύνετοι ὀνειδίζοντες ἔλεγον ἄλλως^{d)} ἔσωσεν, ἑαυτὸν ἔδυνα^{d)} Matt, 27, 42. ται σῶσαι.

Verf. 18. Ταύτην — μὲ. Τὸ θεῖναι τὴν ψυχὴν μου ὑπὲρ τῶν προβάτων, τὸ ἀποθανεῖν ὑπὲρ τῆς κόσμου. διὰ τοῦτο γὰρ ἀνεῖλον αὐτὸν, διότι ἐδίδασκε τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἐξῆγεν αὐτοὺς ἀπὸ σκότους εἰς Φῶς, ἀπὸ ἀμαρτίας εἰς ἀρετὴν, ἀπὸ θανάτου εἰς ζωὴν.

Ἀνωτέρω μὲν οὖν εἰπῶν διὰ^{e)} τοῦτο ὁ πατήρ^{e)} Io. 10, 17. με ἀγαπᾷ, ὅτι ἐγὼ τίθημι τὴν ψυχὴν μου, τὸ ἐκέσιον τῆς θανάτου δεδήλωκεν ἔνταῦθα δὲ εἰρηκῶς ὅτι ταύτην τὴν ἐντολὴν ἔλαβον παρὰ τοῦ πατρὸς μου, τὸ κατὰ γνώμην τοῦ πατρὸς ἀποθνήσκων ἐσήμανεν. εἰ γὰρ ἐντολῆς ἐδεῖτο, πῶς ἔλεγεν; ὅτι^{f)} ἐγὼ τίθημι αὐτήν ἀπ' ἐμαυτῆ καὶ^{f)} Io. 10, 17, 18. ὅτι^{g)} ἐγὼ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός. ὁ τοιῶτος γὰρ^{g)} Io. 10, 11. ἐντολῆς ἔδειται. εἰδὲν ἔν ἕτερον ἢ ἐντολὴ τῆς πατρὸς δείκνυσιν, ἢ μόνον τὴν πρὸς τὸν πατέρα ὁμνοϊαν. οἰκονομικὰ δὲ τὰ τοιαῦτα, διὰ τὴν τῶν ἀκροῶντων ἀδένειαν, ὡς πολλάκις εἰρηκάμεν.

Verf. 19. Σχίσμα — v. 20. ἀκούετε; Δαιμονῶντα καὶ μαινόμενον αὐτὸν ἔλεγον, ὡς μέζονα ἢ κατὰ ἀνθρώπον φθεγγόμενον, δεῖον ἐντεῦθεν μᾶλλον γινῶναι, ὅτι θεὸς ἐστίν.

Verf. 21.

Verf. 21. *Alii — aperire?* Haec arguebant non esse daemoniaci, a supernaturali miraculorum operatione. Christus vero non coarguit eos, qui sibi contumeliam inferebant: nam superius abunde illis respondit, quando dixerunt, Nonne bene dicimus nos, quod Samaritanus es tu, et daemonium habes?

Praeterea contumeliosos huiusmodi sermones non ex directo in illum effundebant, sed inter se tali modo nugabantur. Tacens itaque docuit nos, ne ad iniurias conuertamur, quae non directe in nos effunduntur: non solum enim motus non est ad huiusmodi sermones, sed neque malorum adversus eos meminit, sicut ex sequentibus manifestum est.

Alio item modo: Tacuit videns illos, qui ab his dissidebant pro se respondentes: et quia hi ne sermone quidem erant digni, qui tanto viso miraculo ita calumniabantur.

Verf. 22. *Facta sunt — Ierosolymis.* Dedicatoria templi: siquidem quotannis solenniter diem illum colebant, quo iterum sub Zorobabel aedificatum, post reditum ex captiuitate perfectum est.

Verf. 22. *Et hyems erat.* Non solum ob aëris intemperiem, sed etiam ob infidelitatem. Tempus autem innuit propter dedicationem primae aedificationis templi: nam illa circiter autumnum celebrabatur.

Verf. 23. *Et — Solomonis.* Nam et ipse festo aderat.

Verf. 24. *Circumdederunt — Iudaei.* Sperantes, ab eius sermonibus aliquam se accepturos comprehendendi occasionem, siquidem, quum de

Verf. 21. Ἄλλοι — ἀνοίγειν; Συνελόγισαντο, ταῦτα μὴ εἶναι δαιμονιζομένου, ἀπὸ τῆς ὑπερφυῆς θαυματουργίας. ὁ δὲ χριστὸς νῦν οὐκ ἐλέγχει τοὺς ὑβρίζοντας αὐτόν. προλαβὼν γὰρ ἰκακῶς ἀπελογήσατο πρὸς αὐτούς, ὅτε εἶπον· εἰ ἡ) καλῶς ἐλέγομεν ἡμεῖς, ὅτι σαμαρείτης εἶ σύ, ἡ) Io. 8, 48. καὶ δαιμόνιον ἔχεις;

Ἄλλως τε καὶ, οὐκ ἐξ ὀρθοῦ πρὸς αὐτόν ἐκένωσαν τοὺς τοιάτους ὑβριστικούς λόγους, ἀλλὰ καθ' ἑαυτοὺς ἐφλυάρον ἕτω. διὸ καὶ σιγήσας, ἐπαίδευσεν ἡμᾶς, μὴ ἐπιτρέφεσθαι τῶν μὴ ἐξ ὀρθοῦ πρὸς ἡμᾶς χεομένων ὑβρεων. εἰ μόνον γὰρ οὐκ ἐπεσφράφη τῶν τοιούτων λόγων, ἀλλ' οὐδ' ἐμνησικάκησεν αὐτοῖς, ὡς ἀπὸ τῶν ἐφεξῆς δῆλον.

Καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον ἐσίγησεν, ὄρων τοὺς σχιδέντας ἀπ' αὐτῶν ὑπεραπολογημένους αὐτῶ, καὶ ὅτι εἰδὲ λόγῳ ἦσαν ἐκεῖνοι ἄξιοι, μετὰ τηλικούτου θαῦμα ἕτως ὑβρίζοντες.

Verf. 22. Ἐγένετο — ἱεροσολύμοις. Ταῦτα ναοῦ. ἐώρταζον γὰρ λαμπρῶς ἀνά πᾶν ἔτος τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν τὸ δεύτερον ὑπὸ ζοροβάβελ οἰκοδομηθεὶς ἀπηρητίθη, μετὰ τὴν ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας ἐπάνοδον.

Verf. 22. Καὶ χειμῶν ἦν. Ὅχι μόνον ἐξ αἰέρος, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἀπιστίας. παρεσημειώσατο δὲ τὸν καιρὸν, διὰ τὰ ἐγκαίνια τῆς πρώτης οἰκοδομῆς τοῦ ναοῦ. ἐκεῖνα γὰρ κατὰ τὸ μετόπωρον ἐώρτάζοντο.

Verf. 23. Καὶ — σολομῶνος. Παρεῖν γὰρ τῇ ἐορτῇ καὶ αὐτός.

Verf. 24. Ἐκύκλωσαν — Ἰουδαῖοι. Προσδοκῶντες, ἀπὸ τῶν λόγων αὐτῶ δρᾶξασθαι τινος ἀφορμῆς εἰς ἐπίθεσιν. τοῖς ἔργοις γὰρ αὐτοῦ μηδὲν ἐγκα-

de operibus nihil eum possent arguere, a verbis praetextum aliquem inuenire cupiebant, neque enim ipsi a malitia cessabant, neque ipse a clementia quiescebat.

Verf. 24. *Et dixerunt ei.* Fraudulenter et dolose.

Verf. 24. *Quousque — suspendis?* Suspensam ac dubiam tenes inter fidem et infidelitatem.

Verf. 24. *Si — libere.* Manifeste, verbis non obtectis. Atqui plane sciebant, quod hoc dixisset: ideo etiam in superioribus decretum fecerant, ut, si quis confiteretur eum esse Christum, extra synagogam eiceretur, sed nunc sinistra mente hoc interrogant, audire volentes, quomodo hoc diceret, ut disputatione ita procedente, magni quippiam rursus de seipso loqueretur, et occasionem, ut dictum est, illum comprehendendi acciperent. Ipse vero huiusmodi cognita vafricie, neque nunc hos tentantes arguit: docens, non ad omnia coarguendos esse tentatores: sed multa patienter esse ferenda.

Neque dixit, Quomodo me, tanquam fide dignum interrogatis, cuius testimonium repulistis dicentes, Tu de teipso testimonium perhibes, testimonium tuum non est verum: quem legis transgressorem appellastis, Deo contrarium ac seductorem: peccatorem, Samaritanum, daemonicum ac insanum, talibusque multis nominibus: quem lapidibus appetitis et persequimini, ac occidere festinatis. Verum nihil dixit huiusmodi, nec malorum meminit, docens iniuriarum obliuionem
erga

ἐγκαλεῖν δυνάμενοι, ἐπεθύμειν ἀπὸ τῶν ῥημάτων εὐρεῖν τινὰ πρόφασιν. ἔτε γὰρ αὐτοὶ τῆς κακίας ἔληγον, ἔτ' αὐτὸς τῆς ἀνεξιματίας.

Verf. 24. Καὶ ἔλεγον αὐτῶ. Ὑπέλωσ
καὶ δολερῶς.

Verf. 24. Ἔως — αἶρεις; Ἄιωρεῖς,
ἀναρτᾶς, μεταξύ⁷⁾ πίσεως καὶ ἀπιστίας.

Verf. 24. Ἐι — παρρησία. Φανερῶς,
ἀπαρακαλύπτως. καίτοι σαφῶς ἐγίνωσκον, ὅτι
τοῦτο λέγει. διὸ καὶ προλαβόντες συνεφώνησαν,
ἵναⁱ⁾ εἰάν τις αὐτὸν ὁμολογήσῃ χριστὸν, ἀποσυνα-^{i) Io. 9. 22.}
γωγος γένηται. ἀλλὰ νῦν σκαιᾷ γνώμῃ τοῦτο
ἐρωτῶσι, βεβλόμενοι προσερωτῆσαι, πόθεν τοῦτο
λέγει, ἵνα προβαίνεσης οὕτω τῆς συζητήσεως,
φθέγγεταί τι μέγα πάλιν περὶ ἑαυτῆ, καὶ λά-
βωσιν ἀφορμὴν, ὡς ἔρηται αὐτὸς δὲ, γινώσκων
τὴν τοιαύτην μηχανήν, ἐδὲ νῦν ἐλέγχει τούτους
πειράζοντας, παιδέων, μὴ πάντα τοὺς ἐπιβου-
λεύοντας ἐλέγχειν, ἀλλὰ μακροθύμως φέρειν
τὰ πολλά.

Καὶ οὐκ εἶπε, πῶς⁸⁾ ὡς ἀξιοπίστον ἐρωτᾶτε,
οὐ τὴν μαρτυρίαν ἀπεδοκιμάσατε, λέγοντες
σὺ^{k)} περὶ σεαυτοῦ μαρτυρεῖς, ἢ μαρτυρία σου^{k) Io. 8. 13.}
οὐκ ἔστιν ἀληθής· ὃν ἐκαλέσατε παράνομον καὶ
ἀντίθεον καὶ πλάνον καὶ ἀμαρτωλὸν, καὶ σαμα-
ρείτην, καὶ δαιμονῶντα, καὶ μαινόμενον, καὶ
πολλὰ τοιαῦτα, ὃν λιθάζετε καὶ διώκετε καὶ
ἀνελεῖν ἐπέγεαθε; ἀλλ' εὐδὲν τειῆτον εἶπεν, οὐδ'
ἐμνησικάκησε, διδάσκων, ἐμνησίαν τῶν φθασάν-
των.

7) μετὰ πίσεως. B.

8) ὡς, abest. A. ibidem mox 8; Pro οὐ.

erga eos, qui condemnare properarent, sed mansuetissime ad interrogationem respondet.

Tu vero mihi considera peruersam ac contentiosam Iudaeorum mentem. Siquidem quando concionatur ac sermonibus docet, dicunt, Quod signum ostendis nobis? quando vero miraculum operatur, ac demonstrationes operibus exhibet, dicunt, Si tu es Christus, dic nobis libere. Quum sermones docent, opera requirunt: operibus clamantibus, sermones petunt: ad contrarium semper maligne transmutati. Quia ergo dementiae erat, operibus eum praedicantibus, a sermonibus quaerere testimonium, vide quo pacto respondeat, simul quidem manifestans, quod non discendi causa interrogarent, simul etiam significans, opera sua amplius ac vehementius clamare quam verba.

Verf. 25. *Respondit — creditis.* Dixi vobis de quo interrogatis, non verbis solum, verum etiam operibus: sed non creditis: vane ergo et curiose interrogatis.

Verf. 25. *Opera — v. 26. de me.* Testificantur, quod ego sum. Rursus autem addit, Nominine patris mei: ne Deo contrarius videatur.

Nomen vero hoc in loco quidam dixerunt diuinitatem: quidam autem fortitudinem: alii vero potentiam. Nominatur enim et Deus, et Fortis et Potens, aliisque modis similibus. Si quid autem patris est, idem est et filii. Quia ergo a solo verbo se credituros esse simulabant, leniter ostendit, quod dolose agerent, ac si diceret: Si operibus non creditis, quomodo verbis credetis?

Verf. 26. *Quia non — meis.* Ego siquidem vniuersa, quae boni pastoris sunt, praestiti:

των καταψηφίζεσθαι· πραότατα δὲ πρὸς τὴν ἐρώτησιν ἀποκρίνεται.

Σὺ δέ μοι σκόπει τὸ διεστραμμένον καὶ φιλονεικον τῶν ἰουδαίων. ὅταν μὲν γὰρ δημηγορῇ καὶ διὰ λόγων διδάσκῃ, λέγῃσι, τί σημεῖον¹⁾ δεῖ- 1) Io. 2, 18. νύεις ἡμῖν; ὅταν δὲ θαυματουργῇ, καὶ διὰ τῶν ἔργων παρέχῃ τὰς ἀποδείξεις, λέγῃσιν· εἰ σὺ εἶ ὁ χριστός, εἰπέ ἡμῖν παρρησίᾳ. τῶν λόγων διδασκόντων, ἔργα ζητοῦσι τῶν ἔργων βρωάντων, λόγους αἰ· οὔσι, πρὸς τὸ ἐναντίον αἰεὶ κακοήθως μαθησάμενοι. ἐπεὶ οὖν ἀνοίας ἦν, τῶν ἔργων ἀνακηρυττόντων αὐτόν, ζητεῖν τὴν ἀπὸ τῶν λόγων μαρτυρίαν· ὅρα, πῶς ἀποκρίνεται; ὁμοῦ μὲν ἐμφαίνων, ὅτι οὐχ ἕνεκεν τῆ μαθεῖν ἐρωτῶσιν· ἔ γάρ πιστεύουσιν· ὁμοῦ δὲ δηλῶν, ὅτι τὰ ἔργα αὐτοῦ μείζον τῶν λόγων κεκράγασιν.

Verf. 25. Ἀπεκρίθη — πιστεύετε. Εἶπον ὑμῖν, περὶ οὗ ἐρωτᾶτε, ἔ μόνον διὰ λόγων, ἀλλὰ καὶ δι' ἔργων, ἀλλ' ἔ πιστεύετε. μάτην οὖν ἐρωτᾶτε, καὶ περιέργως.

Verf. 25. Τὰ ἔργα — v. 26. πιστεύετε.²⁾ Μαρτυρεῖ, ὅτι ἐγὼ εἰμι. πάλιν δὲ, τὸ ἐν τῷ ὀνόματι τῆ πατρὸς μου, ἵνα μὴ δόξῃ ἀντίθεος.

Ὄνομα δὲ νῦν, τινὲς μὲν, τὴν θεότητα εἶπον, τινὲς δὲ, τὴν ἰσχὺν, ἄλλοι δὲ, τὴν ἐξουσίαν. ὀνομάζεται γὰρ, καὶ θεός, καὶ ἰσχυρός, καὶ ἐξουσιαστής, καὶ τὰ τοιαῦτα. εἴ τι δὲ τῆ πατρὸς, τῆ το καὶ τῆ υἱοῦ. ἐπεὶ οὖν προσεποιούντο πειδοῦναι ἀπὸ ψιλῆ ρήματος, δέκνυσιν ὁμαλῶς, ὅτι κακουργοῦσιν, ὡσανεὶ λέγων· εἰ τοῖς ἔργοις ἔ πιστεύετε, πῶς τοῖς λόγοις πισεύσετε;

Verf. 26. Οὐ γὰρ — ἐμῶν. Ἐγὼ μὲν γὰρ, ὡς ποιμὴν καλὸς, πάντα τὰ τοῦ καλοῦ

²⁾ Hentenius omisit: ἀλλ' ὑμεῖς οὐ πιστεύετε.

fliti: vos autem a cognatione ouium mearum vos-
ipfos separastis.

Verf. 26. *Sicut — v. 27. me.* De his
superius dictum est.

Verf. 28. *Et ego — aeternum.* Et de
hac vita frequenter dictum est et data interpretatio.

Verf. 28. *Nec — mea.* Quisquam ex
his, qui illis insidiantur. Manum vero dicit virtu-
tem ac potestatem suam. Hoc autem dixit, quia
statuerant Iudaei, vt, si quis confiteretur eum es-
se Christum, extra synagogam eiiceretur: confir-
mat enim, quod frustra laborent.

†† Rapere quidem ex inuicta dextra eum, qui
non vult, nemo hostis potest: potest tamen dece-
ptum, et eum, qui se ipsum prodit in errorem dū-
cere. Hoc autem, non per inuictam dextram, sed
per voluntariam leuitatem eius, qui recedit.

Verf. 29. *Pater — est.* Maior omnibus
insidiatoribus, vt dictum est. Rursus ergo, quod
ait, Dedit mihi, dispensatorium est.

Verf. 29. | *Et — mei.* Ne autem, tan-
quam impotens, videatur, auxilium a patre posce-
re, subintulit:

Verf. 30. *Ego — sumus.* Vnum poten-
tia, siue eiusdem potentiae: quod si vnum poten-
tia, vnum sane et diuinitate et essentia, et natura.
Dicens itaque, Ego et pater, dualitatem significauit
personarum, diuersitatem hypostaseon: subdens
autem, Vnum sumus, diuinitatis vnitatem, iden-
tatem essentiae, naturae et potentiae.

Verf. 31.

1) Haec in margine habent Codd. A. B. Hentenius
non habet.

2) ὑπὸ τοῦ. A.

3) οὐν, abest. A.

ποιμένος ἐνεδειξάμην· ὑμεῖς δὲ, ἀπερρήξατε ἑαυ-
τοὺς τῆς τῶν προβάτων συγγενείας.

Verf. 26. Καθὼς — v. 27. μοι. Ἐιρη-
ται περὶ τούτων ἀνωτέρω.

Verf. 28. Καὶ γὰρ — αἰῶνα. Καὶ περὶ
τῆς ζωῆς ταύτης πολλάκις εἴρηται καὶ ἡσμή-
νευται.

Verf. 28. Καὶ οὐχ — μου. Τίς, τῶν
ἐπιβλαυόντων αὐτοῖς. χεῖρα δὲ λέγει, τὴν δύνα-
μιν καὶ ἐξουσίαν αὐτοῦ· τοῦτο δὲ εἶπε, διότι συνε-
φώνησαν Ἰουδαῖοι, ἵνα^{m)} εἴαν τις αὐτὸν ὁμολογήσῃ^{m)} Io. 9, 22.
χριστὸν, ἀποσυνάγωγος γένηται. Βεβαίῃ γὰρ,
ὅτι εἰς κενὸν σπευδάζουσιν.

[Ἀρπάσαι¹⁾ μὲν, ἐκ τῆς ἀηττήτου δεξιᾶς,
τὸν μὴ βεβλόμενον, οὐδεὶς ἐχθρὸς δύναται· ἀπο-
πλανῆσαι δὲ τὸν ἀπατῶμενον καὶ προδιδόντα ἑαυ-
τὸν δύναται. καὶ τοῦτο, οὐ παρὰ τὴν ἀμαχὸν
δεξιάν, ἀλλὰ παρὰ τὴν αὐτεξέσσιον εὐχέρειαν
τῆς ἐκθεσίως ἀποφοιτήσαντος.]

Verf. 29. Ὁ πατήρ — ἐστίν. Μείζων
πάντων, τῶν ἐπιβλαυόντων, ὡς εἴρηται. πάλιν
οὖν, τὸ δέδωκέ μοι, οἰκονομικόν.

Verf. 29. Καὶ — μὲν. Ἴνα δὲ μὴ δόξη
ὡς ἀδελφῆς, βοηθεῖσθαι παρὰ²⁾ τοῦ πατρὸς,
ἐπήγαγεν·

Verf. 30. Ἐγὼ — ἐσμέν. Ἐν, κατὰ
τὴν δύναμιν, ἡγουν, ταυτεδύναμοι. εἰ δὲ ἐν κατὰ
τὴν δύναμιν, ἐν ἄρα καὶ κατὰ τὴν θεότητα καὶ
ἐξουσίαν καὶ φύσιν. διὰ μὲν οὖν³⁾ τῆς εἰπεῖν· ἐγὼ καὶ
ὁ πατήρ, τὴν δυάδα ἐδήλωσε τῶν προσώπων, τὸ
διάφορον τῶν ὑποστάσεων· διὰ δὲ τῆς, ἐν ἐσμέν,
τὴν μονάδα τῆς θεότητος, τὸ ταῦτόν τῆς ἐξουσίας
καὶ φύσεως καὶ δυνάμεως.

Verf. 31. *Sustulerunt — eum.* Quia natura filium Dei se dicebat: nam hoc significat, Vnum sumus.

Vide ergo, quomodo conuicti sint, quod non discendi causa interrogarent, sed occasionis alicuius arripiendae, qua eum comprehenderent, vt diximus.

Et quare dedit eis occasionem? Quia volebat eos a seipsis conuinci, quod tentarent, malumque machinarentur. Praeterea non oportuit omnia dispensatorie loqui, sed etiam denudare in parte veritatem.

Verf. 32. *Respondit — meo.* Quae me patri aequalem ostendunt.

Verf. 32. *Propter — me?* Propter quod opus, quod me non ostendat patri esse aequalem. Opera ergo me patri aequalem esse praedicant, et ego taceo.

Verf. 33. *Responderunt — Deum.* Interim ergo bona esse eius opera fatebantur: quod si bona sunt eius opera, haec eadem testantur, quod non blasphemet, dicens sese Deum esse: sunt enim Dei opera et non puri hominis.

Verf. 34. *Respondit — estis?* Hoc in loco legem appellat, librum Psalmorum: nam id in illo scriptum est. Lex autem dicitur liber iste, quia ea, quae in eo habentur oracula, sunt a Deo afflata, et quia homines instruunt et corrigunt.

Verf. 35. *Si — v. 36. sum?* Solui, hoc est, excidere, reiici. Sanctificauit autem, hoc est, separauit, elegit. Quod autem dicit idem est, ac si diceret: Si Deus illos dixit Deos, quum homines

Verf. 31. Ἐβάσασαν — αὐτόν. Διότι υἱὸν τῷ θεῷ φύσει εἶπεν ἑαυτόν. τοῦτο γὰρ ἐμφαίνει τὸ, ἐν ἑσμεν.

Ὅρα δὲ, πῶς ἠλέγχθησαν, οὐχ ὑπὲρ τοῦ μαθεῖν ἐρωτῶντες, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ δράζασθαι τι-νος ἀφορμῆς εἰς ἐπίθεσιν, ὡς προέφημεν.

Καὶ διατί δέδωκεν αὐτοῖς ἀφορμὴν; διότι ἐβέλετο νῦν αὐτοὺς ὑφ' ἑαυτῶν ἐλεγχθῆναι πειράζοντας καὶ κακουροῦντας. ἄλλως τε δὲ, οὐκ εἶδει πάντα οἰκονομικῶς λέγειν, ἀλλὰ καὶ γυμνῆν ἐν μέρει τὴν ἀλήθειαν.

Verf. 32. Ἀπεκρίθη — με. Δεικνύοντά με ἴσον τῷ πατρὶ.

Verf. 32. Διὰ — με; Διὰ ποῖον ἔργον, μὴ δεικνύον με ἴσον τῷ πατρὶ; τὰ ἔργα οὖν, ἴσον με τῷ πατρὶ κηρύττεσι, καὶ ἐγὼ⁴) σιωπήσω.

Verf. 33. Ἀπεκρίθησαν — θεόν. Διὰ καλὸν ἔργον ἔλθίζομεν σε, ἀλλὰ διὰ βλασφημίαν. τέως οὖν ὠμολόγησαν καλὰ τὰ ἔργα αὐτῷ· εἰ δὲ καλὰ τὰ ἔργα αὐτῷ, αὐτὰ ταῦτα μαρτυροῦσιν, ὅτι ἔβλασφημεῖ, λέγων ἑαυτόν θεόν. ἔργα γὰρ εἰσι θεῷ, καὶ οὐκ ἀνθρώπῳ ψιλῷ.

Verf. 34. Ἀπεκρίθη — ἐσέ; Νόμον ἐπὶ τῷ παρόντος, τὴν βίβλον τῶν ψαλμῶν φησὶν· ἐν ἐκείνῃ γὰρ τῷτο γέγραπται· ἐπεὶ καὶ αὐτὴ νόμος, διὰ τε τὰ ἐν αὐτῇ θεόπνευστα λόγια, καὶ διὰ τὸ παιδαγωγεῖν καὶ ἐρυθμίζειν τοὺς ἀνθρώπους.

Verf. 35. Ἐι — v. 36. εἰμι; Λυθῆ-
ναί, ἀντὶ τοῦ, πεσεῖν, ἀθετηθῆναι. ἠγίασε δὲ,
ἀντὶ τῷ, ἀφώρισεν, ἐξελέξατο. ὁ δὲ λέγει τοιοῦ-
τόν ἐστιν, εἰ ἐκείνους εἶπε θεὸς ὁ θεός, ἀνθρώπους

Bb 4 ὄντας,

⁴) ἐγὼ σιγήσω. Α.

nes essent, de me dicitis, Blasphemias, quia dixi, Filius Dei sum? de me, inquam, quem pater separavit, elegit ac misit in mundum.

Humilius autem ista loquitur. Primum namque deprimat et concedere videtur sermonem, ac humiliora loquitur, quo furor illorum confortetur, ac mitiget: deinde subdit etiam sublimiora.

Verf. 37. *Si* — v. 38. *credite?* Ab operum aequalitate, aequalitatem ac identitatem cum patre ostendit.

Verf. 38. *Ut* — *eo*. In me pater conspicitur: nihil enim aliud sum ego, quam quod pater est, permanens tamen filius: et nihil aliud pater est, quam quod filius, permanens tamen pater. Qui ergo filium novit, et patrem novit: et qui patrem cognovit, filium cognovit.

Vel aliter: Filius est in patre, tanquam imaginis pulchritudo in archetypo: pater vero in filio, tanquam exemplaris pulchritudo in imagine: imaginem autem patris dicimus filium, non qualemcunque sed per omnia similem.

Verf. 39. *Quaerebant* — v. 40. *ibi*. Vbi magnum aliquod signum fecisset, fugiebat propter populi plausum ac laudem. Vbi etiam magnum quippiam de seipso loquutus esset, secedebat propter rabiem invidiorum: illi concedens, ut per suam absentiam cessaret ac quiesceret. Abiit autem in locum, vbi Iohannes baptizabat, ut praesentium memoriae suggereretur signum, quod factum fuerat, quum baptizaretur, ac Iohannis testimonium, quo de eo testificatus fuerat, et ita crederent, quod sane etiam factum est. Vide enim.

Verf. 41.

όντας, ἐμὲ ὑμεῖς λέγετε, ὅτι βλασφημεῖς, διότι εἶπον υἱὸς τῆς θεᾶς εἰμι, ἐμὲ, ὃν ὁ πατήρ ἀφώρισεν, ἐξελέξατο καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον;

Συγκαταβατικῶς δὲ ταῦτά φησι. πρῶτον γὰρ χαλᾶ καὶ καθυφίησι τῷ λόγῳ, καὶ ταπεινότερα φθέγγεται, παραμυθούμενος τὸν θυμὸν αὐτῶν· ἔπειτα ἐπάγει τὰ ὑψηλότερα.

Verf. 37. Ἐ, — v. 38. πισεύσατε.

Ἀπὸ τῆς τῶν ἔργων ἰσότητος καὶ ταυτότητος τὴν πρὸς τὸν πατέρα ἰσότητα καὶ ταυτότητα δεικνύει.

Verf. 38. Ἴνα — αὐτῶ. Ὅτι ἐν ἐμοὶ

θεωρεῖται ὁ πατήρ. ἔδεν γὰρ ἄλλο ἐγώ, ἢ ὅπερ ὁ πατήρ, μένων υἱὸς· καὶ ἔδεν ἄλλο ὁ πατήρ, ἢ ὅπερ ἐγώ, μένων πατήρ. ὁ οὖν τὸν υἱὸν γνούς, τὸν πατέρα ἔγνω· καὶ ὁ τὸν πατέρα μαθὼν, τὸν υἱὸν ἔμαθε.

Καὶ ἑτέρως δέ. ὁ μὲν υἱὸς ἐν τῷ πατρὶ, ὡς τὸ τῆς εἰκόνοσ ἀλλοσ [ἐν τῷ) ἀρχετύπῳ· ὁ δὲ πατήρ ἐν τῷ υἱῷ, ὡς τὸ τῆς πρωτοτύπου ἀλλοσ ἐν] τῇ εἰκόνι. εἰκόνα δὲ τῆς πατρὸσ τὸν υἱὸν λέγομεν, ἔχ ἀπλῶσ, ἀλλ' ἀπαράλλακτον.

Verf. 39. Ἐξήτουν — v. 40. ἐκεῖ. Ὅταν

μὲν μέγα τι σημεῖον ποιῆσῃ, φεύγει διὰ τὸν κρότον καὶ τὴν εὐφημίαν τῆς ὄχλου· ὅταν δὲ μέγοσ τι περὶ ἑαυτῆς φθέγγηται, ἀναχωρεῖ διὰ τὸν θυμὸν τῶν φθονερῶν, ἐνδιδούσ αὐτῷ λωφῆσαι καὶ λῆξαι τῇ ἀπεσσίᾳ αὐτῆ. ἀπῆλθε δὲ εἰς τὸν τόπον, ὅπρ ὁ ἰωάννησ τὸ πρότερον ἐβάπτιζεν, ἵνα ἀναμνηθῶσιν οἱ παρόντεσ τῆς γεγονότοσ, ὅτε ἐβαπτίσθη, σημεῖου, καὶ τῆσ ἰωάννησ μαρτυρίασ, ἣν ἐμαρτύρησε περὶ αὐτῆ, καὶ πισεύσωσιν, ὃ δὴ καὶ γέγονεν. ὄρα γάρ.

Bb 5

Verf. 41.

Verf. 41. *Et — erant.* Considera, quomodo inter se argumentabantur? Iohannes quidem signum fecit nullum, hic autem multa: maior ergo hic est illo. Deinde aliud quoque sumunt excellentiae signum: quia etiam, quaecunque de hoc dixit Iohannes vera erant, rebus ipsis iam demonstrata. Dixerat autem, Qui post me venturus est, fortior me est, aliaque multa et magna. Alibi etiam, Et ego vidi, et testimonium perhibui, quod hic sit filius Dei.

Aliter praeterea declaratur simpliciter hic sermo. Iohannes quidem signum fecit nullum: at tamen omnia, quaecunque de hoc dixit, vera erant, et ideo testimonium eius fide dignum est.

Verf. 42. *Et — eum.* Vidisti, quantum eis profuerit locus, et a peruersis hominibus separari? nam frequenter ob hoc educit ipsos et ab illorum conuersatione abducit, quod etiam in veteri testamento fecisse apparet, quum longe ab Aegyptiis in deserto Hebraeos informauit ac corripuit.

Cap. XI. De Lazaro.

Cap. XI. v. 1. *Aegrotabat — huius.*

Deinde etiam signum addit, quo Maria cognoscatur.

Verf. 2. *Erat — aegrotabat.* Huiusmodi opus notam ac celebrem effecerat.

Verf. 3. *Miserunt — eum.* Non abierunt, sed miserunt, vtpote fiduciam habentes: nam multa illis erat cum eo familiaritas. Praeter-

ea

6) Leue quidem est, sed ex leuioribus discitur Crisis N. Testamenti in grauioribus. Vnde hic *ἀποῶ*, loco

Verf. 41. Καὶ — ἦν. Σκόπει, πῶς πρὸς ἑαυτοὺς συλλογίζονται; ἰωάννης μὲν, σημεῖον ἐποίησεν ἔδεν· οὗτος δὲ πολλά. μείζων ἄρα οὗτος ἐκείνου. εἶτα λαμβάνουσι καὶ ἕτερον σημεῖον τῆς ὑπεροχῆς· ὅτι καὶ πάντα, ὅσα εἶπεν ἰωάννης περὶ ^ο) αὐτῷ, ἀληθῆ ἦν, ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων φανέντα· εἶπε δὲ, ὅτι ὁ ^ν) ὀπίσω μου ^η) Matt. 3, 11. ἐρχόμενος, ἰσχυρότερός μου ἐστίν, καὶ ἄλλα πολλά καὶ μεγάλα, καὶ ὅτι καὶ γὰρ ^ο) ἐώρακα καὶ ^ο) Io. 1, 34. μαρτυρήκα, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ.

Ἐρμηνεύεται δὲ καὶ ἑτέρως ἀπλούτερον ὁ λόγος· ὅτι ἰωάννης μὲν σημεῖον ἐποίησεν ἔδεν, πάντα δὲ ὅμως, ὅσα εἶπε περὶ αὐτοῦ, ἀληθῆ ἦν, καὶ διὰ τῆτο ἀξιοπίστως ἢ μαρτυρία αὐτῷ.

Verf. 42. Καὶ — αὐτόν. Εἶδες, πόσον αὐτοὺς ὤνησεν ὁ τόπος, καὶ ἢ τῶν πονηρῶν ἀνθρώπων ἀπαλλαγὴ; διὰ τῆτο γὰρ πολλάκις αὐτοὺς ἐξάγει καὶ ἀπάγει τῆς ἐκείνων συνουσίας, ὅπερ οὖν καὶ ἐπὶ τῆς παλαιᾶς φαίνεται ποιήσας, πόρρω τῶν αἰγυπτίων, ἐπὶ τῆς ἐρήμου τοὺς ἐβραίουσ διαπλάττων καὶ ῥυθμίζων.

Κεφ. ΙΑ. Περὶ τοῦ λαζάρου.

Cap. XI. v. 1. Ἦν — αὐτῆς.

Εἶτα προστίθῃσι καὶ γνώρισμα τῆς μαρτίας.

Verf. 2. Ἦν — ἠθάνει. Γνώριμον καὶ διαβόητον αὐτὴν τὸ τοῖθτον ἔργον ἐποίησεν.

Verf. 3. Ἀπέπειλαν — αὐτόν. Ὅχι ἀπῆλθον, ἀλλ' ἀπέπειλαν, ὡς θαρρῆσαι. πολλὴν γὰρ εἶχον πρὸς αὐτόν οικείωσιν. ἄλλως τε δὲ,
καὶ

ea tanquam mulieres debiles, et veluti luctu detentae. Siquidem, quod non despicientes miserint, postmodum significauerunt, quando venienti multa cum festinatione occurrerunt.

Verf. 3. *Dicentes — aegrotat.* Hoc dixerunt, cupientes eum ad misericordiam attrahere. Nam adhuc tanquam hominem audiebant, magnum quidem, non tamen etiam Deum.

Verf. 4. *Vt audiuit — mortem.* Non dirigitur ad eam, quae proprie mors est, sed ad somnum aliquem: nam quae proprie mors dicitur, vsque ad communem omnium durat resurrectionem: haec vero et mors dici potest, et non mors: illud quidem, propter diuisionem animae et corporis, hoc autem, propter mox futuram resurrectionem.

Verf. 4. *Sed pro gloria Dei.* Patris.

Verf. 4. *Vt — eum.* Nam gloria patris, gloria filii est. Item et hic dictiones Pro, et Vt, non causales sunt, sed significatiuae eius, quod euenturum erat. Nam pater et filius glorificandi erant per eum.

Quidam vero per gloriam intelligunt crucem, hoc est, pro crucifixione Dei, vt crucifigatur filius Dei per eum. Cognita namque a Iudaeis Lazari resurrectione, huiusmodi magnitudine miraculi ad

7) Ita Codex A. et Henten.: Sed Codex B. coniungit textum ab ἀλλ' ὑπὲρ τῆς ad δι' αὐτῆς. Omittit ergo interpretationem: Ταῦ πατρὸς, ac continuo proximum scholium subiicit: Δόξα γὰρ τοῦ πατρὸς κ. τ. λ.

8) Origenis ad hunc locum interpretatio intercudit, Chrysostomus multoties δόξαν de cruce explicat. Sed ad hunc locum Tom. VIII. p. 369 nihil reperio. Nec Cyrillus tale quid habet Tom. IV. p.

καὶ ὡς γυναῖκες ἀδενεῖς, καὶ ὡς κατεχόμεναί τῷ πένθει. ὅτι γὰρ οὐ καταφρονουσαί ἀπέσειλαν, ἐδήλωσαν ὑσερον, ὑπαντήσασαί αὐτῷ μετὰ πολλῆς τῆς σπυδῆς.

Verf. 3. Λέγουσαί — ἀδενεῖ. Τοῦτο εἶπον, ἐπισπάσασαί αὐτὸν εἰς οἶκτον βεβλόμεναί. ἔτι γὰρ, ὡς ἀνθρώπων, προσεῖχον, μεγάλῳ μὲν, πλὴν ἔχι καὶ θεῷ.

Verf. 4. Ἐκούσας — θάνατον. Ὁ γίνεταί πρὸς θάνατον κυρίως, ἀλλὰ πρὸς ὕπνον τινά. θάνατος γὰρ κυρίως, ὁ μέχρι τῆς κοινῆς ἀναστάσεως· οὗτος δὲ, καὶ θάνατος, καὶ ἔθνατος· τὸ μὲν, διὰ τὴν διάζευξιν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος· τὸ δὲ, διὰ τὴν ὅσον ἔπω ἀνάστασιν.

Verf. 4. Ἄλλ' ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ θεοῦ. Τοῦ πατρὸς. 7)

Verf. 4. Ἴνα — αὐτῆς. Δόξα γὰρ τοῦ πατρὸς ἡ δόξα τῆς υἱῆς. κἀνταῦθα δὲ τὸ ὑπὲρ καὶ τὸ ἴνα, ἐκ αἰτιολογικῶν, ἀλλὰ δηλωτικῶν τῆς ἐκβεβησομένου, ὅτι μέλλει δόξαθῆναι ὁ πατήρ καὶ ὁ υἱὸς δι' αὐτῆς.

Τινὲς ⁸⁾ δὲ δόξαν, τὸν σαυρὸν νοῦντες, ἐρμηνεύουσι, ὅτι ὑπὲρ τῆς σαυρώσεως τῆς θεῆς, ἵνα σαυρωθῇ ὁ υἱὸς τῆς θεῆς δι' αὐτῆς. ἔμελλον γὰρ οἱ ἰουδαῖοι, τὴν ἀνάστασιν τῆς λαζάρου μαθόντες, τῆς ὑπερβολῆς τῆς τοιούτου θαύματος ἐξαφθῆναι πρὸς ἀκαθ.

677. A. qui ibi, ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ θεοῦ, de filio explicat. Dissentit ergo ab Euthymio. Obiter addo ex Cyrill. l. l. p. 676. E. ad: αὐτῆς ἡ ἀθένησις κ. τ. λ. Λέγει μὲνοι ταῦτα ὁ κύριος, εὐχὴ ἵνα ἀπελθόντες οἱ ἄνθρωποι ἀπαγγείλωσι ταῖς ἀδελφαῖς τοῦ λαζάρου, ἀλλ' ὡς θεὸς προλέγων τὸ ἐσόμενον, ὅτι πρὸς δόξαν θεοῦ ἔωρα τὸ τοῦ πράγματος ἀποτελεσμα κ. τ. λ.

ad insanabilem exarserunt insaniam: et festini exsurrexerunt, vt illum occiderent.

Verf. 5. *Diligebat — Lazarum.* Non tantum propter fidem earum, verum etiam propter alias ipsarum virtutes.

Verf. 6. *Vt — diebus.* Praedictam misit responfionem, qua eas consolaretur: ipse vero adhuc permansit expectans, donec animam exhilaret ac sepeliretur, vt nemo dicere posset, quod ipsum nondum mortuum excitasset, sed ebrium aut viribus defectum, seu numine afflatum.

Verf. 7. *Deinde — iterum.* Praedicat hoc, quo arguat illorum timiditatem ab infidelitate emanantem, et, vt hoc praecognito, non turbarentur subito re insperata. Erat autem Bethania in Iudaea.

Verf. 8. *Dicunt — illuc?* Nunc, id est, paulo ante. Nam et pro illo metuebant, et magis pro seipsis.

Verf. 9. *Respondit. — v. 10. eo.* Exemplo eos exhortatur, quod, quemadmodum si quis ambulauerit in die, videlicet in vnaquauis duodecim diei horarum, non offendit et caetera: ita etiam, si quis in luce virtutis ambulat, non offendit, incidens in aliquod periculum, quia lucem virtutis videt, et viae ducem habet. Si quis autem ambulauerit in tenebris malitiae, offendit, quia lux non est in eo. Vos itaque in luce ambulantes non offendetis. Atqui etiam ipsi offenderunt, seu periculum passi sunt, sed non tunc. Dum enim comprehenderetur dixit, Si me quaeritis, finite hos abire: nam de illo tempore nunc sermo est.

ἀκάθεκτον μανίαν, καὶ διαναστῆναι σπεδαίως εἰς τὸ ἀποκτεῖναι αὐτόν.

Verf. 5. Ἠγάπα — λάζαρον. Ὁ μόνον διὰ τὴν πίσιν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς ἄλλας τέτων ἀρετῶν.

Verf. 6. Ὡς — ἡμέρας. Τὴν μὲν προβ-
ξηθεῖσαν ἀπόκρισιν ἔπεμψε παρηγορῶν αὐτάς·
αὐτὸς δὲ ἔμεινεν ἔτι, περιμένων, ἵνα ἀποπνεύσῃ
καὶ ταφῆ, ὥστε μηδένα δύνασθαι λέγειν, ὅτι οὐκ
ἀποθανόντα αὐτὸν ἀνέστησεν, ἀλλὰ καρωθέντα,
ἢ ἐκλυθέντα, ἢ κάτοχον γενόμενον.

Verf. 7. Ἐπειτα — πάλιν. Προλέγει
τοῦτο, ἵνα τε ἐλέγξῃ τὴν ἐξ ἀπιστίας δειλίαν αὐ-
τῶν, καὶ ἵνα προμαθόντες, μὴ ταραχθῶσιν
ἀθρόον τότε, τῷ ἀπροσδοκίῳ τῷ προστάγμα-
τος. ἐν τῇ ἰσδαία γὰρ ἦν ἡ βηθανία.

Verf. 8. Λέγουσιν — ἐκεῖ; Νῦν, ἀντὶ
τῷ, πρὸ μικροῦ. ἐδειλίῳ μὲν γὰρ, καὶ ὑπὲρ αὐ-
τῷ· τὸ δὲ πλέον, ὑπὲρ ἑαυτῶν.

Verf. 9. Ἀπεκρίθη — v. 10. αὐτῷ. Διὰ
παραδείγματος παραδαρῆναι αὐτοὺς, ὅτι ὥσπερ
εἴαν τις περιπατῆ ἐν τῇ ἡμέρᾳ, ἢ γοῦν, ἐν ἐκάστῃ
τῶν δώδεκα ὥρῶν τῆς ἡμέρας, οὐ προσκόπτει καὶ
τὰ ἐξῆς· οὕτω καὶ εἴαν τις περιπατῆ ἐν τῷ φωτὶ
τῆς ἀρετῆς, οὐ προσκόπτει εἰς κίνδυνον, ὅτι τὸ
φῶς τῆς ἀρετῆς βλέπει, καὶ ὁδηγεῖται. εἴαν δὲ
τις περιπατῆ ἐν τῷ σκότει τῆς κακίας, προσκό-
πτει, ὅτι τὸ φῶς οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ. λοιπὸν οὖν
ἡμεῖς, ἐν τῷ φωτὶ περιπατῶντες, οὐ προσκόψε-
τε. καὶ μὴν καὶ αὐτοὶ προσέκοψαν, εἶπουν, ἐκιν-
δύνευσαν· ἀλλ' οὐ τότε. συλλαμβανόμενος γὰρ
εἶπεν· εἰ ῥ) ἐμὲ ζητεῖτε, ἀφετε τούτους ὑπάγειν. ρ) Io. 18, 8.
περὶ ἐκείνου γὰρ τῷ καιρῷ νῦν ὁ λόγος.

Intelligitur autem et alio modo. Si quis ambulauerit in die, non offendit et caetera: hoc est, Si quis ambulauerit in me aut mecum, qui sum lux et dies: nam quamdiu, inquit, in mundo sum, lux sum mundi: non offendit ad vllum periculum, potentia siquidem ac virtus mea deducit illum.

Verf. 11. *Haec* — v. 13. *diceret* Ipse dicebat, Amicus noster, ostendens necessariam esse ad eum profectionem. Illi vero dicebant, Saluus erit siue sanabitur, volentes eius consilio obstare: nondum enim metum abiecerant.

Quod autem dicit, Vt a somno excitem eum, facilitatem resurrectionis ostendit. Hinc itaque illos intelligere oportuit, quod de morte et resurrectione eius diceret. Quomodo enim profecturus erat stadia quindecim, vt eum a somno excitaret? sed opinabantur, aenigma aliquod esse, qualia inulta dicebat.

Verf. 14. *Tunc* — *manifeste*. †† Aperte.

Verf. 14. *Lazarus* — v. 15. *ibi*. Gaudio, quod non fuerim ibi: gaudeo autem propter vos, vt plenius credatis, quum videritis eum resurgentem. Nam si ibi fuisset, vel non fuisset mortuus, vel non tantum apparuisset miraculum, vel suspicioni fuisset subiectum, vt praediximus.

Verf. 15. *Sed* — *eum*. Ne maliuoli erga amicos videamur. Haec autem, Non eram ibi: et, Eamus, ac similia tanquam homo dicit.

Verf. 16. *Dixit* — *eo*. Apparet quidem magnae sermo audaciae, verum potius est timiditatis ac infidelitatis: diffidebat namque, quod

non

Νοεῖται δὲ καὶ ἑτέρως, ὅτι εἰάν τις περιπατῆ ἐν τῇ ἡμέρᾳ, οὐ προσκόπτει, καὶ τὰ ἐξῆς. καὶ εἰάν τις περιπατῆ ἐν ἑμοί, εἴτουν, μετ' ἐμοῦ, οὐ προσκόπτει, ὅτι ἡ δύναμις μου ὀδηγεῖ αὐτόν.

Verf. 11. Ταῦτος — v. 13. λέγει. Ἐκεῖνος μὲν εἶπεν, ὅτι ὁ φίλος ἡμῶν, ἐμφαίνων ἀναγκαίαν τὴν εἰς αὐτὸν ἀφίξιν, αὐτοὶ δὲ εἶπον, ὅτι σωθήσεται, ἡγουν, ὑγιανεῖ, βεβλόμενοι ἐγκάψαι τὴν ἑρμὴν αὐτοῦ. ἔγω γὰρ ἀπεβάλλοντο τὸν φόβον.

Τὸ δὲ, ἵνα ἐξυπνίσω αὐτόν, τὸ ῥᾶδιον τῆς ἀναστάσεως ὑποφαίνει. ἔδει δὲ αὐτοὺς ἐντεθεῖν γοῦν συνιέναι, ὅτι περὶ τῆς θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτῆς Θεοῦ. [πῶς?] γὰρ ἂν ἐμελλε πορεύεσθαι σάδια πεντεκαίδεκα, ὥστε ἐξυπνίσαι αὐτόν; ἀλλ' ἐνόμισαν ἀνιγμά τι εἶναι, οἷα πολλὰ ἔλεγε.]

Verf. 14. Τότε — παρρησία. Φανερός.)

Verf. 14. Λάζαρος — v. 15. ἐκεῖ. Καὶ χαίρω, ὅτι οὐκ ἦμην ἐκεῖ. χαίρω δὲ, δι' ὑμᾶς, ἵνα πισεύσητε πλέον, ὅταν ἴδητε αὐτὸν ἀνιστάμενον. εἰ γὰρ ἦν ἐκεῖ, ἢ οὐκ ἂν ἀπέθανεν, ἢ οὐκ ἂν τηλικῶτον ἐφάνη τὸ θαῦμα, ἢ καὶ ὑπωπτεύθη ἂν, ὡς προειρήκαμεν.

Verf. 15. Ἄλλ' — αὐτόν. Ἴνα μὴ δόξωμεν ἀφιλόσοφοι. τὸ δὲ οὐκ ἦμην, καὶ τὸ ἀγώμεν, καὶ τὰ τοιαῦτα, ὡς ἀνδρῶπος λέγει.

Verf. 16. Εἶπεν — αὐτοῦ. Δοκεῖ μὲν εὐτολμίας ὁ λόγος, ἐσι δὲ μᾶλλον δειλίας καὶ ἀπιστίας. ἡπίσει γὰρ, ὅτι οὐ προσκόψουσιν, ὡς προ-

*) Hoc praetermissio vocabulo, textum coniunxit Heutenius.

non offenderent, ut praedixerat, et propterea opinabatur omnes simul cum praeceptore occidendos esse. Non tamen increpauit eum Christus, tolerans adhuc eius imbecillitatem. Didymus vero quasi geminus dicebatur, quod simul cum fratre natus esset.

Verf. 17. *Quum igitur venisset — sepul-
tum.* Ipse quidem mortuus fuerat, postquam so-
rores ad Christum miserant eodem sane die: hic
vero mansit in loco, ubi erat duobus diebus, illo
videlicet ac sequenti: tertio autem dixit discipulis,
Lazarus amicus noster dormit et caetera: in quar-
to abiit, quum expectasset, donec oleret, ut ma-
gis manifestaretur suae magnitudo potentiae. So-
rores autem non amplius ad eum miserunt, de fra-
tris vita iam desperantes.

Verf. 18. *Erat — v. 19. suo.* Graece
quidem dicitur, πρὸς τὰς περὶ μάρθαν καὶ μα-
ρίαν: est autem Graecanici sermonis idioma, idem
significans, quod ad Martham et Mariam. Verum,
quo pacto consolabantur illas, quum indubie
amarent Iesum? Aut propter nobilitatem illarum:
aut propter alias virtutes: aut propter calamitatis
magnitudinem.

Praeterea non erant hi ex eis, qui omnino
mali erant, quod ex eo manifestum est, quia multi
crediderunt in eum.

Verf. 20. *Martha ergo — sedebat.* Ipsa
sola, ut hoc audiuit. Non communicauit autem
sorori, ne illa quoque exeunte, tumultum conci-
tarent, qui ad consolandum venerant.

Verf. 21. *Dixit — v. 22. Deus.* Si fuif-
ses hic, frater meus non fuisset mortuus: petiisses
nam-

προεῖπε, καὶ διὰ τοῦτο προσεδόκα συναναίρεθῆ-
ναι πάντας τῶ διδασκάλῳ· οὐκ ἐπετίμητε δὲ αὐ-
τῷ ὁ χριστός, διαβασάζων ἔτι τὴν ἀδένειαν αὐ-
τοῦ. δίδυμος δὲ ἐλέγετο, διὰ τὸ συνάμα ἀδελφῶ
γεννηθῆναι.

Verf. 17. Ἐλθὼν οὖν — ἐν τῷ μνημείῳ.
Ἄυτός μὲν ἀπέθανε, μεθ' ἀπέσειλαν αἱ ἀδελφαὶ
πρὸς τὸν χριστόν, κατ' αὐτὴν ἄρα τὴν ἡμέραν
οὗτος²⁾ δὲ ἔμεινε, ἐν ᾧ ἦν τόπων, δύο ἡμέρας, αὐ-
τὴν τε, καὶ ἑτέραν. κατὰ δὲ τὴν τρίτην εἶπε τοῖς
μαθηταῖς, ὅτι λάζαρος ὁ φίλος ἡμῶν κεκοίμηται,
καὶ τὰ ἐξῆς. ἐν δὲ τῇ τετάρτῃ ἀπῆλθεν, περι-
μείνας, ἵνα ὀξέση, ὥστε πλέον φανῆναι τὸ μεγα-
λεῖον τῆς αὐτῆς δυνάμεως. αὐταὶ δὲ οὐκέτι ἀπέ-
σειλαν πρὸς αὐτόν, ἀπογνοῦσαι λοιπὸν τὴν ζωὴν
τῆ ἀδελφῆς.

Verf. 18. Ἦν — v. 19. αὐτῶν. Πρὸς
τὰς περὶ μάρθαν καὶ μαρίαν, τετέσι, πρὸς μάρ-
θαν καὶ μαρίαν. καὶ τοῦτο γὰρ ἰδίωμα λόγου.
ἀλλὰ πῶς αὐταῖς παρεμυθῆντο, φίλας ἔσας τῆ
ἰησοῦ; πάντως, ἢ διὰ τὴν εὐγένειαν αὐτῶν, ἢ διὰ
τὰς ἄλλας ἀρετάς, ἢ διὰ τὸ μέγεθος τῆς συμ-
φορᾶς.

Ἄλλως τε, οὐδ' ἦσαν οὗτοι τῶν πάντη ποιη-
ρῶν. καὶ τοῦτο δῆλον ἀπὸ τοῦ πιεῦσαι πολλοὺς
αὐτῶν.

Verf. 20. Ἡ οὖν μάρθα — ἐκαθέζετο.
Ἄυτὴ μόνη τῆτο ἀκούσασα, οὐκ ἐκοινώσατο καὶ
πρὸς τὴν ἀδελφὴν, ἵνα μὴ, κακείνης ἐξεληθούσης,
θορυβουθῶσιν οἱ παραμυθούμενοι.

Verf. 21. Ἐἶπεν — v. 22. Θεός. Ἐἰ ἦς
ᾧδε, ὁ ἀδελφός μου οὐκ ἂν ἔτεθνήκει, ἠτήσω γὰρ
αὐν

²⁾ αὐτός, pro οὗτος. A.

namque a Deo, ne ipse moreretur, et indubie auditus fuisses, utpote Dei amicus. Nondum enim cognoscebat, quod, licet ut homo aberat, tamen ut Deus praesens erat.

Verf. 23. *Ait* — v. 24. *die*. Quod ergo dixerat, scio quod quaecunque poposceris a Deo dabit tibi Deus: non dixit, quod eum resuscitaturus esset, sed ne a Deo abiiceretur. Siquidem nondum conuenientem de Christo habebat opinionem, sicut nec discipuli, qui tamen, tot ac tanta et audierant et viderant.

Verf. 25. *Dixit* — *vita*. Virtus resurrectionis et fons vitae, qui exfuscito vitamque tribuo, tanquam Deus. Primum itaque modeste loquutus est dicens, Resurget frater tuus: at illa non intelligente, detegit iam occultam suam potestatem, et attollit mentem eius.

Verf. 25. *Qui* — v. 26. *aeternum*. Etiam si nunc moriatur praesenti morte, viuet vita, qua in futurum viuatur, hoc est, beata. Et qui adhuc viuunt praesenti vita, nequaquam morietur futura morte, hoc est, misera. Haec dicens ostendit illam esse veram vitam, veramque mortem, utpote inuariabiles, et omni inter se successione carentes, et de illis maxime curandum esse.

Verf. 26. *Credis hoc?* Me esse resurrectionem ac vitam et caetera.

Verf. 27. *Ait* — *uenturus erat*. Quod magna de seipso dixerit, cognouit: quomodo autem ea dixerit, ignorauit: et propterea vnum interrogata, aliud respondet. Sed vnde id sciebat, quod

3) ὑπὲρ, abest. A.

4) ἀναστῆσαι videtur legisse Henrenius.

5) ἡγῆ, abest. A.

ἀν τὸν Θεόν, 3) ὑπὲρ τῆ μη ἀποθανεῖν αὐτὸν, καὶ εἰσηκούθησιν αὐν, ὡς Θεοφιλῆς. οὕτω γὰρ ἐγίνωσκεν, ὅτι εἰ καὶ ὡς ἄνθρωπος ἀπῆν, ἀλλ' ὡς Θεὸς παρέην.

Verf. 23. Λέγει — v. 24. ἡμέρα. Ὡς καὶ τὸ οἶδα, ὅτι ὅσα ἀν αἰτήσῃ τὸν Θεόν, δώσεις σοι ὁ Θεός, οὐ περὶ τῆ ἀναστῆναι 4) αὐτὸν εἶπεν, ἀλλὰ περὶ τοῦ μη ἀπορριφθῆναι αὐτὸν τῆ Θεοῦ. ἔγω γὰρ εἶχε περὶ τῆ χριστοῦ τὴν προσήκουσαν ὑπόληψιν. καὶ γὰρ εὐδ' οἱ μαθηταί, καίτοι τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα καὶ 5) ἀκούσαντες, καὶ ἰδόντες.

Verf. 25. Εἶπεν — ζωή. Ἡ δύναμις τῆς ἀναστάσεως, καὶ ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς, ὁ ἀνισῶν καὶ ὁ ζωῶν, ὡς Θεός. πρῶτον μὲν οὖν μετρίως εἶπεν, ἀναστήσεται ὁ ἀδελφός σου· ἐκείνης δὲ μὴ συνεισίσσης, ἀποκαλύπτει λοιπὸν τὴν κεκρυμμένην ἐξουσίαν αὐτῆ, καὶ ἀνάγει τὸν νοῦν αὐτῆς.

Verf. 25. Ὁ — v. 26. αἰῶνα. Καὶ ἀποθάνῃ ἤδη τὸν ἐνταῦθα θάνατον, ζήσεται τὴν 6) ἐκεῖ ζωὴν, τὴν μακαρίαν. καὶ ὁ ζῶν ἐτι τὴν ἐνταῦθα ζωὴν, ἔ μη ἀποθάνῃ τὸν ἐκεῖ θάνατον, τὸν ἀθλιον. ταῦτα εἰπὼν, εδειξεν, ὅτι 7) ἐκεῖνά εἰσιν ἀληθῆς ζωὴ καὶ ἀληθῆς θάνατος, ὡς ἀναλλοίωτα καὶ ἀδιάδοχα, καὶ κείνων μάλιστα φροντισέον.

Verf. 26. Πιστεύεις τοῦτο; Τὸ ἐμὲ εἶναι τὴν ἀνάστασιν, καὶ τὴν ζωὴν, καὶ τὰ ἐξῆς.

Verf. 27. Λέγει — ἐρχόμενος. Ὅτι μὲν μεγάλα περὶ ἑαυτῆ 8) εἶπεν, ἔγνω· πῶς δὲ ταῦτα εἶπεν, ἠγνόησε. διὰ τῆτο ἕτερον ἐρωτηθεῖσα, ἕτερον ἀποκρίνεται. ἀλλὰ πῶθεν ἐγίνω-

CC 3

6) τὴν, abest. A.

7) ὅτι καὶ κείνα. A.

8) αὐτῆ. A.

quod respondit? ab his, qui in eum credebant. Nam et quod superius dixerat, Scio quod resurget in resurrectione in nouissimo die, ab ipso Christo dederat, et a discipulis ipsius. Nam frequenter cum illis apud eas hospitabatur.

Verf. 28. *Et — vocat te.* Expectans magnum aliquod bonum a sermonibus eius, currit et vocat clanculum sororem, ne qui praesentes erant Iudaei cognoscerent, ac insidiatoribus fortassis eum proderent. Dixit autem, vocat te, ut illa citius occurreret.

Verf. 29. *Ille — eum.* Prae vehementi, quo eum persequeretur honore.

Verf. 30. *Nondum — Martha.* Erat adhuc ibi, docens eos, qui secum erant, et docendi praetextu expectabat illas, ne accedere videretur, tanquam gloriam a miraculo captans. Aut hoc dixit euangelista, ostendens, quod et quae vocauit, et quae vocata est, adeo velociter cucurrerunt, ut eum illuc praeuenerint.

Verf. 31. *Iudaei ergo — ibi.* Sequuti sunt eam, veriti, ne quid fortassis contra seipsam perpetraret. Facti sunt autem testes miraculi, etiam non asciti.

Verf. 32. *Igitur Maria — frater.* Quanquam sorore feruentior erat erga Christi honorem: siquidem ipsa procidit ad pedes eius: eadem tamen dicit, eandem de illo habens opinionem.

σκεν, ὃ ἀπεκρίθη; ἀπὸ τῶν πισευόντων εἰς αὐτόν. καὶ γὰρ καὶ ὁ περὶ ἀνωτέρω εἶπε, τὸ οἶδα, 9) ὅτι 10. 11, 24. ἀναστήσεται ἐν τῇ ἀναστάσει, ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ ὑπ' 9) αὐτῆς τε τῆς χριστῆς διδάσκοντος ἕμαθε, καὶ ἀπὸ τῶν μαθητῶν αὐτῆς. πολλάκις γὰρ παρ' αὐταῖς μετ' αὐτῶν ἐξενοδοχεῖτο.

Verf. 28. Καὶ — Φωνεῖ σε. Περσδοκή-
σασά τι ἀγαθὸν ἀπὸ τῶν λόγων αὐτῆς, τρέχει,
καὶ καλεῖ τὴν ἀδελφὴν λάθρα, ἵνα μὴ οἱ παρόν-
τες Ἰουδαῖοι τῆτο γνῶσι, καὶ ἴσως καταμηνύσω-
σιν αὐτὸν τοῖς ἐπιβελέουσιν. εἶπε δὲ, ὅτι Φωνεῖ
σε, ἵνα θᾶττον ἀπαντήσῃ.

Verf. 29. Ἐκείνη — αὐτόν. Ὑπὸ πολ-
λῆς μάλα τῆς πρὸς αὐτὸν τιμῆς.

Verf. 30. Ὅυπῶ — μάρθα. Ἦν ἔτι
ἐκεῖ, διδάσκων τῆς σὺν αὐτῶ, καὶ προφάσει τῆς
διδάσκων, περιμένων αὐτὰς, ἵνα μὴ δόξῃ ἐπιπη-
δᾶν, ὡς Φιλόδοξος, τῶ θάύματι. ἢ τοῦτο εἶπεν
ὁ εὐαγγελιστὴς, ἐμφαίνων, ὅτι καὶ ἡ καλέσασα,
καὶ ἡ κληθεῖσα τοσοῦτον ὀξέως ἕδραμον, ὡς προ-
φθάσα αὐτὸν ἐκεῖ.

Verf. 31. Ὅι οὖν Ἰουδαῖοι — ἐκεῖ. Ἦκο-
λέθησαν μὲν, καθέζοντες, εἰ περὶ τί μέλλοι καθ'
ἑαυτῆς διαπράξαθα. γεγόνασι δὲ μάρτυρες τῆς
θαύματος ἀπαράγραπτοι.

Verf. 32. Ἦ οὖν μαρία — ἀδελφός. Εἰ
καὶ θερμότερα ἦν τῆς ἀδελφῆς πρὸς τὴν εἰς αὐ-
τὸν τιμὴν· καὶ γὰρ 1) αὐτὴ ἔπεσεν εἰς τοὺς πόδας
αὐτῆς· ἀλλὰ γε τὰ αὐτὰ λέγει, τὴν αὐτὴν καὶ
αὐτὴ περὶ αὐτῆς ὑπόληψιν ἔχουσα.

Cc 4

Verf. 33.

9) ἀπ' Α.

1) Forte αὐτῆ.

Verf. 33. *Iesus* — *spiritu et turbavit seipsum.* Non ea dixit ad illam, quae forori dixerat: tum propter eos, qui simul aduenerant, tum etiam, quod sciret futurum esse, ut per otium eadem ab illa disceret. Iam autem commota in ipso humana natura ad compassionem (Solent namque qui humani sunt, alios videndo lachrymantes, excitari ad misericordiam).

Infremuit spiritu, hoc est, affectum cohibuit, ipsum reprimens: torue ac austere prae turbatione intuitus est: ne cum lachrymis interrogaret.

Nam spiritus dicitur hic turbationis affectus. Quum autem infremuisset, turbavit seipsum siue concussit: contingit enim, ut concutiantur superiores corporis partes eorum, qui ita infremunt.

Quidam vero Spiritum intelligentes diuinitatem eius, interpretantur, quod acriter humanae naturae comminatus est per diuinitatem: et concussit eam comminatione perterritam.

Verf. 34. *Et* — v. 35. *Iesus.* Tanquam homo et interrogat et lachrymatur, aliaque facit, quaecunque esse hominem ipsum confirmant: tanquam Deus vero quatriduanum ac oclidum iam mortuum suscitatur, caeteraque operatur, quaecunque testantur eum esse Deum. Vult enim utramque sui naturam agnosci, et ideo nunc quidem humano more, nunc vero diuino, varia demonstrat.

Verf. 36. *Dicebant* — *eum.* Videntes eum lachrymantem.

Verf. 37. *Quidam* — *moreretur.* Impotentiam ei exprobrant, et ironice dicunt, Qui caeci oculos aperuit: eo quod istud non fecerit, nec illud

Verf. 33. Ἰησῦς — πνεύματι.²⁾ Ὅουκ εἶπε πρὸς αὐτήν, ἀ καὶ πρὸς τὴν ἀδελφὴν, διὰ τοὺς συνελθόντας· ἀμα δὲ καὶ ἐγίνωσκεν, ὅτι μαθήσεται ταῦτα παρ' ἐκείνης κατὰ σχολήν. κινήσεως δὲ ἤδη τῆς ἐν αὐτῷ ἀνθρωπίνης φύσεως εἰς συμπάθειαν· τὸ γὰρ ὄραν ἑτέρους δακρυόντας ἐρεθίζειν οἶδε πρὸς οἶκτον τοὺς Φιλανθρώπους.

Ἐνεβριμήσατο τῷ πνεύματι, τουτέστιν, ἐπετίμησε τῷ πάθει, ἀναχαιτίζων αὐτὸ, δριμύτι καὶ αὐτηρὸν ἐνέβλεψε τῇ συγχύσει, ἵνα μὴ μετὰ δακρύων ποιήσεται τὴν ἐρώτησιν.

Πνεῦμα γὰρ ἐνταῦθα νοεῖται, τὸ πάθος τῆς συγχύσεως. ἐμβριμησάμενος δὲ ἐτάραξεν ἑαυτὸν, ἦγουν, διέσεισε· συμβαίνει γὰρ τινάσσεσθαι τὰ ἀνωτέρω μέρη τῶν ἔτως ἐμβριμωμένων.

Τινὲς δὲ πνεῦμα, τὴν θεότητα αὐτῆ νοῶντες, ἐρμηνεύουσιν, ὅτι ἐνεβριμήσατο τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει ἐν τῇ θεότητι, καὶ ἐκλόνησεν αὐτὴν φοβηθεῖσαν τὴν ἐμβρίμησιν.

Verf. 34. Καὶ — v. 35. ἰησῦς. Ὡς ἀνθρώπος μὲν καὶ ἐρωτᾷ, καὶ δακρύει, καὶ τᾶλλα ποιεῖ, ὅσα βεβαιούσιν, ὅτι ἀνθρώπος ἐστίν· ὡς δὲ θεός, ἀνιστᾷ τὸν τεταρταῖον καὶ ὀδωδότην νεκρὸν, καὶ τὰ λοιπὰ ἐνεργεῖ, ὅσα μαρτυροῦσιν, ὅτι θεός ἐστιν. βέλεται γὰρ ἀμφοτέρως αὐτῆ τὰς φύσεις διαγιγνώσκεσθαι, καὶ διὰ τῆτο τὰ μὲν ἀνθρώποπρεπῶς, τὰ δὲ θεοπρεπῶς ἐπιδείκνυται.

Verf. 36. Ἐλεγεν — αὐτόν. Ἰδόντες αὐτὸν δακρύσαντα.

Verf. 37. Τινὲς — ἀποθάνη. Ἀδυναμίαν ὀνειδίζουσιν αὐτῷ, καὶ ἐρωνευόμενοι λέγουσιν, ἃ ἀνοίξας τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆ τυφλῆ· ἀπὸ τῆ μη

CC 5

ποι-

²⁾ καὶ ἐτάραξεν ἑαυτὸν, quod mei omittunt, interpretes expressit. Vocabulum ἐκλόνησεν, in fine scholii, videtur etiam tueri haec.

illud fecisse arbitrantur. Ignorant, siquidem id, quod facturus est, illo maius esse: nam maius est mortem, quae iam aduenerit ac dominata sit, repellere, quam accedentem prohibere.

Verf. 38. *Iesus — monumentum.* Lachrymatus quidem est, sinens naturam, quae sua sunt, ostendere: modicam lachrymandi super mortuos mensuram tradens nobis. Deinde rursus infremit, ac affectum cohibet, vetans, ne ultra modum progrediatur.

Verf. 38. *Erat — v. 39. lapidem.* Quare non suscitauit eum imposito lapide? Vt qui lapidem sustulissent, et primi grauem sensissent odorem, potissimum miraculo testimonium exhiberent. Siquidem etiam propter hoc non resuscitauit eum absens, sed cum multis venit ad monumentum, et reuinctum fasciis sepulchralibus ac sudario excitauit, iussitque, ut soluerent eum, ad infallibilem miraculi demonstrationem, ut ab his omnibus veritas testimonium acciperet: et ne rursus, quemadmodum de caeco, vlla remanere posset ambiguitas.

Verf. 39. *Dicit — est.* Iam olet, et ideo impossibile est, eum resuscitare iam corruptum. Nam praedictum est, quod nondum de eo conuenientem habebat opinionem: nec ea, quae sibi ille dixerat, intellexit.

Verf. 40. *Ait — Dei?* Verisimile est enim, hoc etiam eum dixisse illi: Aut hoc sibi volebant, quae illi dixerat.

Verf. 41. *Sustulerunt — mortuus.* Sustulerunt eum a loco in quo iacebat.

Verf. 41.

ποιῆσαι τοῦτο, καὶ κείνο ψευδὲς οἰόμενοι. ἀγνοοῦσι δὲ, ὅτι, ὁ μέλλει ποιῆσαι, μείζον ἐστίν. τῷ γὰρ κωλύσαι ἐπιόντα τὸν θάνατον, μείζον τὸ παραγενόμενον ἤδη καὶ κυριεύσαντα ἀπελάσαι αὐτόν.

Verf. 38. Ἰησοῦς — μνημεῖον. Ἐδάκρυσε μὲν, ἀφείς τὴν φύσιν ἐνδείξασθαι τὰ ἑαυτῆς· ὀλίγον δὲ, μέτρα τῶν ἐπὶ νεκροῖς θακρῶν παραδιδούς ἡμῖν. εἶτα πάλιν ἐμβριμάται τῷ πάθει, κωλύων ἐκπεσεῖν εἰς ἀμετρίαν.

Verf. 38. Ἦν — v. 39. λίθον. Διατί οὐκ ἀνέστησεν αὐτόν ἐπικειμένου τῷ λίθῳ; ἵνα³) οἱ τὸν λίθον ἀράντες, καὶ πρῶτοι τῆς ὁσμῆς ὀσφρανθέντες, αὐτοὶ μαρτυρήσωσι μάλιστα τῷ θαύματι. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ οὐκ ἀπὸν ἀνέστησεν αὐτόν, καὶ μετὰ πολλῶν ἦλθεν εἰς τὸ μνημεῖον, καὶ δεδεμένον κειρίαις⁴) καὶ σδαρίῳ ἤγειρεν αὐτόν, καὶ προσέταξε λύσαι αὐτόν, πρὸς ἀναντίρρητον ἀπόδειξιν τῷ θαύματος, ἵνα διὰ πάντων τούτων ἡ ἀλήθεια μαρτυρηθῇ, καὶ μὴ πάλιν, ὡς ἐπὶ τῷ τυφλοῦ, γένηται τις ἀμφιβολία.

Verf. 39. Λέγει — ἐστίν. Ἦδη ὄζει, καὶ λοιπὸν; ἀδύνατον ἀναστῆναι αὐτόν διεφθαρτότα. προσέφηται γὰρ, ὅτι ἔπω περὶ αὐτῷ τὴν προσήκασαν ὑπόληψιν εἶχεν, οὐδὲ ἂν εἶπεν αὐτῇ, νενόηκε.

Verf. 40. Λέγει — Θεοῦ; Ἐκὸς γὰρ, καὶ τοῦτο εἶπεν αὐτῇ, ἢ τοῦτο νοῆσαι ἐδίδου,⁵) ἂν εἶπεν αὐτῇ.

Verf. 41. Ἦσαν — κείμενος. Ἦσαν αὐτόν ἀπὸ τῷ τόπῳ, ὅπῃ ἦν κείμενος.

Verf. 41.

4) κηρίαις. B.

5) ἐδίδου. B. Forte ἐδίδω.

Verf. 41. *Iesus autem — me.* Vide dictiones Surlum, et Gratias ago: vt a Deo missus esse credatur. Ipse siquidem in progressu docet, hanc esse causam. Dicebant enim Iudaei, Non est hic a Deo. Sed quomodo dixit, Quia audisti me, quum precatus non sit? Non est precatus, ostendens, quod precatione opus illi non esset. Dixit autem, Quia audisti me, insinuans voluntatis identitatem: Gratias tibi ago, quia voluisti, quod ego volo.

Verf. 42. *Ego — audis.* Semper vis, quae volo: nam eadem vtrique voluntas est ac mens eadem. Deinde addit et causam huiusmodi gratiarum actionis humiliumque verborum.

Verf. 42. *Sed — dixi.* Dixi, gratias tibi ego, quia audisti me, propter imbecillitatem circumstantium.

Verf. 42. *Vt — miseris.* Nam hoc maxime necessarium erat. Qui enim credit, quod Deus eum miserit, eius etiam credet sermonibus: quum aliis, tum his, quibus se Dei esse filium ostendit: qui autem non credit, quod Deus eum miserit, is neque eius sermones suscipiet.

Verf. 43. *Et — foras.* Voce magna clamauit, ostendens, quod animam vocet non praesentem, sed procul absentem: vtque omnes, qui praesentes erant, audirent hanc autoritativae potestatis iussionem: et quum in opus deductam viderent, sublimiter de eo, tanquam de Deo, sentirent.

Non dixit autem, Resurge, sed veni foras: cum eo, qui mortuus fuerat, tanquam cum vivente colloquens. Siquidem apud Deum etiam mortui

tui

*) Hentenius legit, ὅρα et εὐχαριστῶ.

Verf. 41. Ὁ δὲ ἰησοῦς — με. Ὁρα⁶⁾ ἄνω, καὶ εὐχαρισεῖ, ἵνα πισευθῇ, ὅτι παρὰ τῷ θεῷ ἀπέστειλε. αὐτὸς γὰρ προῖον διδάσκει, ταύτην εἶναι τὴν αἰτίαν. ἔλεγον γὰρ οἱ ἰουδαῖοι, ὅτι οὐκ ἐσιν ἀπὸ θεῶ. ἀλλὰ πῶς εἶπεν, ὅτι ἤκουσάς μου; οὐ γὰρ ἤυξατο. οὐκ ἤυξατο μὲν, ἐμφαίνων, ὅτι οὐ δέχεται εὐχαρισθῆναι. εἶπε δὲ, ὅτι ἤκουσάς μου, ὑποδηλώνων τὸ ταῦτόν τῷ θελήματός. εὐχαριστῶ σοι, ὅτι ἠθέλησας, ὃ θέλω.

Verf. 42. Ἐγὼ — ἀκέεις. Πάντοτε θέλεις, ἃ θέλω. τὸ αὐτὸ γὰρ ἀμφοτέροις θέλημα, ἢ αὐτῇ γνώμῃ. εἶτα προστίθησι καὶ τὴν αἰτίαν τῆς τριαύτης εὐχαριστίας, καὶ τῶν ταπεινῶν ῥημάτων.

Verf. 43. Ἄλλοι — εἶπον. Τὸ εὐχαριστῶ σοι, ὅτι ἤκουσάς με, διὰ τὴν ἀδένειαν τῶν περιεσώτων.

Verf. 43. Ἴνα — ἀπέστειλας. Τοῦτο γὰρ ἦν ἀναγκασιότατον. ὁ γὰρ πισεύσας, ὅτι ὁ θεὸς αὐτὸν ἀπέστειλε, πισεύσει πάντως καὶ τοῖς λόγοις αὐτῶ, τοῖς τε ἄλλοις, καὶ τοῖς περὶ τοῦ εἶναι αὐτὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ. ὁ δὲ μὴ πισεύσας, ὅτι ὁ θεὸς αὐτὸν ἀπέστειλεν, εἰδὲ τοὺς λόγους αὐτῶ παραδέξεται.

Verf. 43. Καὶ — ἔξω. Φωνῇ μεγάλη ἐκράυγασεν, ἐνδεικνύμενος, ὅτι καλεῖ τὴν ψυχὴν οὐ παρῆσαν, ἀλλ' ἀπέσταν πόρρω, καὶ ἵνα πάντες οἱ⁷⁾ παρόντες ἀκῆσωσι τὸ ἐξουσιαστικὸν τοῦτο κέλευσμα, καὶ ὅταν ἴδωσιν εἰς ἔργον ἐκβαῖν, ὑψηλόν τι καὶ θεοπρεπὲς περὶ αὐτῶ ἐννοήσωσιν.

Ὁυκ εἶπε δὲ ἀνάστηθι, ἀλλὰ δεῦρο ἔξω. ὡς ζῶντι τῷ τεθνηκότι διαλεγόμενος. παρὰ γὰρ τῶ θεῷ καὶ οἱ νεκροὶ ζῶσι. τῆτο οὖν ἐσιν, ὃ ἔλεγεν ὅτι

7) οἱ παρόντες, defunt. A.

tui viuunt. Hoc ergo est, quod dicebat, Venit tempus et nunc est, quando mortui audient vocem filii Dei, et qui audierint, uiuent. Vide enim, quid sequatur.

Verf. 44. *Et — fasciis sepulchralibus.* Vinculis quibus mortui obuinciri solent. O maximum ac duplum miraculum! Non solum, qui iam olebat, resurrexit, sed etiam, qui obuinctus erat, exiuit a monumento. Itaque gratiarum actio, dispensationis erat, iussio ac opus, autoritatis: illa propter praesentium imbecillitatem facta est, haec autem propter eius potentiam et virtutem accidit. Propterea in praecedentibus dicebat, Si non facio opera patris mei, nolite credere mihi: si autem facio, et si mihi non vultis credere, operibus credite.

Verf. 44. *Et — erat obuincta.* Parua fasciola, qua ad hoc usque tempus vtuntur Hebraei ad tegmen capitis.

Verf. 44. *Ait — abire.* Vos eum soluite, vt et tactus ferat testimonium, quod non phantasma, sed ipse vere sit. Et sinite abire, ne cum eo ambulans laudis ac plausus causa fiat: vtque per otium perfectius scrutentur eum, qui voluerint.

Vtinam autem et mens inea in affectionum monumento sepulta, earumque fasciis alligata, ac insensibilitatis lapidem superpositum habens, et iam olida graui peccatorum odore, verbi sermone resurgeret.

Verf. 45. *Multi — v. 46. Iesus.* Non tanquam admirantes, sed quasi de praesigliatore calumniantes: hi autem sunt, qui dicebant: Non potuit hic, qui caeci oculos aperuit, facere, ne hic moreretur?

ὅτι¹⁾ ἔρχεται ὥρα, καὶ νῦν ἐστίν, ὅτε οἱ νεκροὶ ἀκέ-¹⁾ Io. 5, 25. σονται τῆς Φωνῆς τοῦ υἱοῦ τῆς Θεῶ, καὶ οἱ ἀκέσαι-
τες ζήσονται. ὅρα γάρ.

Verf. 44. Καὶ — κειρίαις. Δεσμοῖς νεκροσολικαῖς. ὡς μεγίστη καὶ διπλῆ θαύματος! οὐ μόνον σεσηπῶς ὡς ἀνέστη, ἀλλὰ καὶ δεδεμένος ὡς, ἐξῆλθε τῆς μνημείας. ἡ μὲν οὖν εὐχαριστία, τῆς οἰκονομίας· τὸ δὲ κέλευσμα καὶ τὸ ἔργον, τῆς ἐξουσίας. ἐκείνη, διὰ τὴν ἐκείνων ἀδένεια· ταῦτα δὲ, διὰ τὴν τέττε δύναμιν. διὰ ταῦτα προλαβὼν ἔλεγεν· εἰ οὐ²⁾ ποιῶ τὰ ἔργα τῆς πατρὸς μου, μὴ³⁾ Io. 10, 37. πιστεύετε μοι. εἰ δὲ ποιῶ, καὶ ἐμοὶ μὴ πιστεύητε, τοῖς ἔργοις πιστεύσατε.

Verf. 44. Καὶ — περιεδέδετο. Φακιο-
λίω μικρῶ, οἷω χρῶνται μέχρι καὶ νῦν ἑβραῖοι καλύμματι κεφαλῆς.

Verf. 44. Λέγει — ὑπάγειν. Ὑμεῖς αὐτὸν λύσατε, ἵνα καὶ ἡ ἀφή μαρτυρήσῃ, ὅτι ἔφάσμα, ἀλλ' ἐκεῖνος ὄντως ἐστίν, καὶ ἀφετε ὑπάγειν, ἵνα μὴ, μετ' αὐτοῦ περιπατῶν, εὐφημίας αὐτῶ καὶ κρότε γίνηται αἴτιος, καὶ ἵνα κατὰ σχολὴν τελεώτερον αὐτὸν⁸⁾ περιεργάζωνται οἱ βε-
λόμενοι.

Εἶπεν δὲ καὶ τὸν ἐμὸν νοῦν, ἐντεθαμμένον μνη-
μείῳ τῶν παθῶν, καὶ δεδεμένον κειρίαις αὐτῶν, καὶ λίθον ἀναιδησίας ἐπικείμενον ἔχοντα, καὶ ὄζοντα δυσωδία τῶν ἀμαρτιῶν, τῶ λόγῳ τῆς λό-
γῃ ἐξανασηῆσαι.

Verf. 45. Πολλοὶ — v. 46. ἰησοῦς. Οὐχ ὡς θαυμάζοντες, ἀλλὰ διαβάλλοντες, ὡς γόη-
τα. οὗτοι δὲ εἰσιν οἱ εἰπόντες· οὐκ ἠδύνατο οὗτος, ὁ ἀνοίξας τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ τυφλοῦ, καὶ τὰ ἐξῆς.

Verf. 47.

⁸⁾ περιεργάζωνται. A.

Verf. 47. *Congregauerunt* — v, 48. *gentem*. Tollent, siue, perdent. Speciosum autem praetextum imponere volentes infidiis, quas aduersus saluatorem struebant, ac populum contra eum mouere molientes, timorem causabantur Romanorum, quia, si omnes crediderint in eum, existimabitur, tyrannidem meditari: venientque Romani, ac perdent vniuersos, tanquam tyrannidis ac defectionis participes.

Atqui ipse defectionem non docuit, quin potius censum Caesari exsolui permisit: quumque populi regem vellent eum constituere, aufugit, et frugaliter oberrabat, ac vitam probissimam omnibus proponebat: quae magis est tyrannidis interitus. At ipsi, quanquam non expectabant, nec timebant, sed prae inuidia perditionem Romanorum in praetextum assumebant: ea tamen passi sunt, quae causabantur: non quia Christo obsequuti sunt, sed quia ei non paruerunt. Nam propter illum traditi sunt, vt etiam testatur Iosephus. Et ipsi quidem praetextum sumserunt occidendi illum, ne a Romanis internecioni traderentur: quia vero occiderunt, internecioni traditi sunt, et quae fecerunt, vt effugerent, ea quia fecerunt, non effugerunt.

Verf. 49. *Vnus* — *Caiaphas*. †† Appellatus, nimirum.

Verf. 49. *Cum esset Pontifex anni illius*. Quum in legis transgressionem impegissent, is qui potens erat, a Romanis pontificatum in annum emebat: et ipse quidem principatum suo anno obtinebat:

9) Inclusa absunt. A.

10) Vide supra ad Cap. VIII. verf. 28.

Verf. 47. Συνήγαγον — v. 48. ἔθνος.
 Ἄρξουσιν, ἡγούν, ἀπολέσθουσιν. εὐπρόσωπον δὲ
 ἀφορμὴν ἐπιθεῖναι τῇ κατὰ τῆ σωτῆρος ἐπιβελῆ
 θέλοντες, καὶ τὸν λαὸν κινήσασιν κατ' αὐτῆ μηχαν-
 νόμοι, προφασίζοντα τὸν φόβον τῶν ῥωμαίων,
 ὅτι εἰάν πάντες πισεύσωσιν εἰς αὐτὸν, ὑποπτευ-
 θήσεται τυραννίδα μελετᾶν, καὶ ἐλεύσονται οἱ
 ῥωμαῖοι, καὶ ἀπολέσθουσι πάντας, ὡς κοινωνοὺς
 τῆς τυραννίδος καὶ ἀποασίας.

Καὶ μὴν αὐτὸς μὲν ἀποασίαν οὐκ ἐδίδαξεν,
 ἀλλὰ καὶ μάλλον ἐπέτρεψε κῆνσον ἀποδοῦναι
 καίσαρι, καὶ βελομένων τῶν ὄχλων ποιῆσαι αὐ-
 τὸν βασιλέα, ἔφυγε, καὶ εὐτελῶς περιήρχετο,
 καὶ βίον ἄριστον ὑπετίθετο, ἅπερ ἀνείρεσις ἐστὶ
 μάλλον τυραννίδος. [αὐτοῖ²) δὲ, εἰ καὶ μὴ προσ-
 δοκῶντες, ἀλλ' ἐκ φόβου προεφασίσαντο τὴν
 ῥωμαίων ἀπώλειαν, ὅμως πεπόνθασιν, ἀ προε-
 φασίσαντο, ὅτι διότι ἐπέειπον τῷ χριστῷ, ἀλλὰ
 διότι οὐκ ἐπέειπον. δι' ἐκεῖνον γὰρ προεδόθησαν,
 ὡς καὶ ἰωσήπος¹) μαρτυρεῖ. καὶ αὐτὰ μὲν προε-
 φασίζοντο ἀνελεῖν αὐτὸν, ἵνα μὴ ἐξολοθρευθῶσιν
 ὑπὸ ῥωμαίων· ἐπεὶ δὲ ἀνείλον, ἐξωλοθρεύθησαν·
 καὶ ἅπερ, ὡς διαφευζόμενοι ἔπραξαν, ταῦτα,
 ἐπειδὴ ἔπραξαν, ὅτι διέφυγον.]

Verf. 49. Εἰς — καὶ ἰάφας. Ὀνομαζό-
 μενος, δηλονότι.²)

Verf. 49. Ἀρχιερεὺς ὢν τῆ ἐνιαυτῆ ἐκεῖνε.
 Ἐξοκειλάντων γὰρ εἰς παρανομίας, ὁ δυνάμενος
 ἐνιαυσιαίαν ὠνεῖτο τὴν ἀρχιερωσύνην ἀπὸ τῶν
 ῥωμαίων, καὶ αὐτὸς μὲν ἤρχετο ἐν τῷ ἐνιαυτῷ αὐ-
 τοῦ,

²) Omisiss his duobus vocabulis, textum coniunxit Hen-
 tenius. Eorum loco autem in contextu, post Cai-
 phas, addidit nomine.

tinebat: qui vero ante eum tenuerant, affidebant illi, simulque cum eo consultabant, dicti et ipsi pontifices, quod etiam ipsi principatum tenuissent, de quibus etiam in euangelio iuxta Matthaeum significauimus.

Verf. 49. *Dixit — quicquam.* Quod utile sit, quod expediat, adeo segniter affecti.

Verf. 50. *Nec — v. 51. dixit.* Hoc: Quidnam? Ut vnus homo moriatur pro populo.

Verf. 51. *Sed — natione.* Non quod dignus esset, vaticinatus est, sed quod pontifex esset anni illius: non propter propriam virtutem, sed propter pontificalem dignitatem. Adhuc enim diuina gratia in templo permanebat: quae ore illius vtens, cor non tetigit.

Prophetauit autem, quod futurum esset, vt Iesus moreretur pro natione Iudaeorum. Pro ipsis namque mortuus est, vt eos saluos faceret: dicebat enim, Non sum missus, nisi ad oues perditas domus Israël. Et rursus, Et animam meam pono pro ouibus. Ne autem pro ipsis solis mori putetur, addit euangelista:

Verf. 52. *Nec — vnum.* Sicut enim non pro solis Iudaeis incarnatus est, verum etiam pro caeteris: ita sane et mortuus est non pro solis illis, sed et pro his. Nam, quae docebat et faciebat, etiam pro his erant: vt, quum illi in primis didicissent, veluti qui etiam primi Deum cognouerant: postmodum et alios docerent. Filios itaque Dei, Gentes nominauit, vt qui filii erant futuri.

Et has siquidem Christus oues suas, ab eo, quod futurum erat, appellauit. Dispersas autem
ob

3) συμβουλευταὶ ἦσαν.

4) Inclusa absunt. A.

5) Inclusa absunt. A.

τοῦ, οἱ πρὸ αὐτοῦ δὲ συνήδρευον καὶ³⁾ συνεβούλευον αὐτῷ, καλέμενοι καὶ αὐτοὶ ἀρχιερεῖς, ὡς καὶ αὐτοὶ ἀρχιερατεύσαντες. [περὶ⁴⁾ ᾧ καὶ ἐν τῷ κατὰ ματθαῖον εὐαγγελίῳ δεδηλώκαμεν.]

Verf. 49. Εἶπεν — ἐδὲν. Ὅυδὲν συμφέρον, ἐδὲν χρήσιμον, ἔτω βραδύμως διακείμενοι.

Verf. 50. Ὅυδὲ — v. 51. εἶπε. Τῆτο, ποῖον; τὸ ἵνα εἰς ἄνθρωπος ἀποθάνῃ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ.

Verf. 51. Ἄλλ' — ἔθνους. Ὅυχ ὡς ἄξιος, προεφίτευσεν ἄλλ', ὡς ἀρχιερεὺς ᾧν τῆ ἐνιαυτοῦ ἐκείνου οὐ δι' οἰκείαν ἀρετὴν ἄλλὰ διὰ τὸ ἀρχιερατικὸν ἀξίωμα. ἔτι γὰρ ἡ θεία χάρις παρέμενε τῷ ναῷ, ἥτις τῷ σώματι αὐτοῦ χρησαμένη, τῆς καρδίας οὐχ ἤψατο.

Προεφίτευτε δὲ, ὅτι ἔμελλεν ὁ ἰησοῦς ἀποθνήσκειν ὑπὲρ τῶ ἔθνους τῶν ἰουδαίων. ὑπὲρ αὐτῶν γὰρ ἀπέθανε, σπευδάζων σῶσαι αὐτούς. ἔλεγε γάρ· οὐκ¹⁾ ἀπεσάλην, εἰ μὴ εἰς τὰ πρό-²⁾βατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου ἰσραὴλ. [καὶ³⁾ πάλιν ἔλεγε· καὶ⁴⁾ τὴν ψυχὴν μου τίθῃμι ὑπὲρ τῶν⁵⁾ προβάτων. ἵνα δὲ μὴ δόξη ὑπὲρ αὐτῶν μόνων ἀποθανεῖν, προστίθῃσι.] ^{c) Matt. 15, 24.} ^{v) Io. 10, 15.}

Verf. 52. Καὶ — ἐν. Ὅσπερ γὰρ ἐνηνθρώπησεν, οὐχ ὑπὲρ τῶν ἰουδαίων μόνων, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν ἄλλων ἔθνῶν· ἔτις ἄρα καὶ ἀπέθανεν, οὐχ ὑπὲρ ἐκείνων μόνων, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τέτων. ἃ γὰρ ἐδίδασκε καὶ ἐποίει, καὶ ὑπὲρ τούτων ἦσαν, ἵνα προηγουμένως ἐκεῖνοι μαθόντες, ὡς καὶ πρῶτοι πάλαι τὸν θεὸν ἐπιγνόντες, ἔπειτα καὶ τούτους διδάξωσι. τέκνα μὲν οὖν τῆ θεῆ, τὰ ἔθνη ᾠνόμασεν, ὡς μέλλοντα γενέσθαι.

Καὶ γὰρ καὶ ὁ χριστὸς πρόβατα αὐτοῦ ταῦτα προσηγόρευεν, ἀπὸ τῶ μέλλοντος. διεσκορπισμένα

ob varia de Deo dogmata, eo quod bonum non haberent pastorem. Congregaret in vnum gregem, in vnam fidem. Caeteri vero non quasi vaticinium, sed quasi consilium suscipientes, suffragiis illud comprobant.

Verf. 53. *Ab — eum.* Atqui etiam prius illum occidere tentabant, vt praedictum est, sed nunc cum consilio et deliberatione sententiam decreuerunt: nunc cum omni animi promptitudine et studio annisi sunt.

Verf. 54. *Iesus — suis.* Iam non manifeste ambulabat, sed abiit in regionem, quae deserto vicina erat, videlicet in ciuitatem, quae dicebatur Ephraim, de tribu Ephraim. Nam humano more seipsum seruabat, dum adhuc tempus expectaret. Quomodo ergo putas, turbabantur discipuli videntes, illum humano more sese seruantem?

Verf. 55. *Instabat — pascha.* De regione Ierosolymorum.

Verf. 55. *Vt purificarent se.* Secundum legem.

Verf. 56. *Quaerebant — festum?* Pulchra purificatio cum insidiis et ad homicidium promptitudine. Festum itaque commutauerunt in illius venationem.

Verf. 57. *Dederant — eum.* Admirandum pontificum praeceptum, proditio ad mortem. O scelestos, quibus primordiis festum honorant! quibus animis caedem spirantibus celebraturi sunt!

δὲ, τοῖς διαφοροῖς περὶ Θεοῦ δόγμασι, παρὰ τὸ μὴ ἔχειν πειμένα καλόν· συναγάγη δὲ, εἰς ἓν ποίημιον, εἰς μίαν πίσιν. οἱ δὲ λοιποὶ, οὐχ ὡς προφητεῖαν, ἀλλ' ὡς συμβεβλην τὸν λόγον δεξάμενοι, κυροῦσιν αὐτόν.

Verf. 53. Ἀπ' — αὐτόν. Καὶ μὴν καὶ πρότερον ἐζήτην αὐτόν ἀποκτεῖναι, ὡς προείρηται· ἀλλὰ νῦν μετὰ συμβεβλής καὶ σκέψεως ἐκυρωσαν τὴν γνώμην, νῦν μετὰ πάσης προθυμίας καὶ σπεδῆς ἐπεχείρησαν.

Verf. 54. Ἰησοῦς — αὐτοῦ. Οὐκέτι φανερώς περιεπάτει, ἀλλὰ ἀπῆλθεν εἰς τὴν χώραν τὴν ἐγγὺς τῆς ἐρήμου, ἤγουν, εἰς πόλιν ἐφραΐμ⁶⁾ ὀνομαζομένην, ἀπὸ τῆς φυλάρχου ἐφραΐμ. ἀνδρωπίνως γὰρ σώζει ἑαυτόν, ἀναμένων ἔτι τὸν καιρόν. πῶς οὖν οἶει δορυβεῖσθαι τοὺς μαθητὰς, ἐρῶντας αὐτόν ἀνδρωπίνως σωζόμενον;

Verf. 55. Ἦν δὲ ἐγγὺς — τῆ πάσχας. Ἐκ τῆς χώρας τῶν ἱεροσολύμων.

Verf. 55. Ἴνα ἀγνίσωσιν ἑαυτούς. Κατὰ τὸν νόμον.

Verf. 56. Ἐζήτην — ἑορτήν; Καλὸς ἀγνισμὸς, μετὰ ἐπιβεβλής καὶ προαιρέσεως μισοφόνου. τὴν ἑορτήν οὖν ἐποιῶντο θύρατραν αὐτῆ.

Verf. 57. Δεδώκεισαν — αὐτόν. Θυμαστή τῶν ἀρχιερέων ἢ ἐντολή, προδοσία ἐπὶ θανάτῳ. ὦ τῶν ἀνοσίων! οἷοις μὲν προοιμίαις τιμῶσι τὴν ἑορτήν; οἷαις δὲ ψυχαῖς, φόνου πνεύσαις, ἑορτάζειν μέλλουσιν;

⁶⁾ λεγομένην. A.

Cap. XII. v. 1. *Iesus ergo* — v. 2. *eo.*

Ipsē quidem eo venit, paulatim Ierosolymam appropinquans, quum iam suae passionis tempus instaret, simul autem, vt discipuli Lazarum, qui a mortuis surrexerat, epulantem inspicerent. Sorores vero coenam ei parauerunt, tanquam magistro et benefactori summo, ac plus quam homini.

Cap. XII. De ea, quae vnxit dominum vnguento.

Verf. 3. *Maria ergo* — *preciosae.* Pistillae, hoc est, purae, et ad puritatem ac munditiam ordinatae: aut etiam appellatio quaedam est haec vnguenti.

Verf. 3. *Vnxit pedes Iesu.* Tanquam domini sui, tanquam Dei.

Verf. 3. *Et* — *eius.* Ostendens magnitudinem, qua eum prosequabatur, reuerentiae ac fidei. Lege quoque sexagesimum secundum caput euangelii secundum Matthaeum, quod etiam ad praesentia conducit.

Verf. 3. *Domus autem* — *unguenti.* Nam et mundus suauis Christi Iesu odore implendus erat.

Cap. XIII. De verbis Iudae.

Verf. 4. *Dicit* — v. 6. *portabat.* De hoc manifeste dictum est praedicto capite, vbi habetur, Amen dico vobis, vbicumque praedicatum fuerit hoc

Cap. XII. v. I. Ὁ οὖν ἰησοῦς — v. 2. αὐτῶ.

Ἄυτός μὲν ἦλθεν ἐκεῖ, πλησιάζων κατὰ μικρὸν τοῖς ἱεροσολύμοις, ἐγγίζοντος ἤδη τῆ καμῆ⁷⁾ τῆ πάθους αὐτῆ· ἀμα δὲ, ἵνα⁸⁾ εἰ μαθηταὶ θεάσωνται τὸν ἐκ νεκρῶν ἀναστάντα λάζαρον ἐδίδοντα. αἱ ἀδελφαὶ δὲ ἐποίησαν αὐτῶ δεῖπνον, ὡς διδάσκαλῳ, καὶ εὐεργέτῃ, καὶ ὑπὲρ ἀνθρώπων.

ΚεΦ. ΙΒ. Περὶ τῆς ἀλειψάσης τὸν κύριον μύρω.

Verf. 3. Ἡ οὖν μαρία — πολυτίμου. Πισικῆς, ἦτοι, ἀκράτῃ καὶ καταπεπιστευμένης εἰς καθαρότητα, ἢ καὶ προσηγορία τις ἦν τοῦτο μύρου.

Verf. 3. Ἦλειψε τοὺς πόδας τοῦ ἰησοῦ. Ὡς δεσπότης αὐτῆς, ὡς θεῶ.

Verf. 3. Καὶ — αὐτῆ. Ἐνδεικνυμένη τὸ μέγεθος τῆς εἰς αὐτὸν τιμῆς καὶ πίσεως. [ἀνάγνωσι⁹⁾ δὲ καὶ τὸ ἐξηκοστὸν δεύτερον κεφάλαιον τῆ κατὰ ματθαῖον, χρησιμεῖον εἰς τὰ παρόντα.]

Verf. 3. Ἡ δὲ οἰκία — μύρε. Ἐμελλε γὰρ καὶ ὁ κόσμος πληρωθῆναι τῆς εὐωδίας τοῦ ἰησοῦ.

ΚεΦ. ΙΓ. Περὶ ὧν εἶπεν ἰούδας.

Verf. 4. Λέγει — v. 6. ἐβάσταξεν. Ἐιρηται περὶ τέτου σαφῶς ἐν τῷ δηλωθέντι κεφαλαίῳ, ἐνθα καίται τό ἀμὴν²⁾ λέγω ὑμῖν, ὅπου κ) Matt. 26, 13.

D d 4

ἐάν

8) Ante ἵνα, addit καὶ. A.

9) Inclusa absunt. A.

hoc euangelium et caetera: et eorum totam quaere interpretationem.

Non autem arguit Christus Iudae propositum, magna clementia nitens eum conuertere. Verum, quomodo sciens ipsum furem, permisit omnino seruare marsupium? Propter illius imbecillitatem, ut inde suam fouens auaritiam, ob eam non incideret, in praeceptoris proditionem.

Verf. 7. *Ait — istud.* In diem sepulturae meae seruauit unguentum, siue in tempus sepulchrae meae: tanquam uaticinata, propinquam esse mortem meam. Hoc autem planius scripsit Marcus, quod et de alia muliere dictum est. Ait enim: Praeuenit, ut ungeret corpus meum in sepulturam. Moris siquidem erat cum unguentis sepelire corpora, ut conseruarentur.

Verf. 8. *Pauperes — habebitis.* Apud Marcum uero dixit, Semper pauperes habetis uobiscum, et quum uolueritis, potestis illis benefacere. Dicendo autem, Me non semper habebitis: suggestit illis de caede sua, quae paulo post futura erat.

Verf. 9. *Cognouit — v. II. Iesum.* Christum occidere quaerebant sumpto praetextu, quod solueret sabbatum, et se Deo aequalem faceret, quodque multi in eum crederent. Lazarum uero quare? an quia reuixerat? quod ergo crimen est reuixisse? Itaque tota res est inuidia. Nam inuidebant non benefactori tantum, uerum etiam beneficio affectis: ideo quoque caecum foras eiecerant,

1) Inclusa absunt. A.

2) Nemo opinetur, Hentenium legisse *ἐξ ἑστῆς*. Sed *habebitis* dedit, sententiam secutus. De confusione temporum supra disputauit in praefatione. Vide praefat. ad Euang. Matth. pag. 118.

3) Inclusa absunt. A.

εάν κηρυχθῆ τὸ εὐαγγέλιον τῆτο, ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ, λαληθήσεται καὶ ὁ ἐποίησεν αὐτή, εἰς μνημόσυνον αὐτῆς· καὶ ζήτησον τὴν ὅλην ἐξήγησιν αὐτοῦ.

[Οὐκ ἤλεγξε¹) δὲ τὸν σκοπὸν τῆ ἰσθὰ ὁ χριστός, τῇ πολλῇ μακροθυμίᾳ βεβλόμενος ἐπιτρέψαι αὐτόν. ἀλλὰ πῶς, κλέπτοντα αὐτὸν εἰδώς, βαλλαντιοφύλακα εἶναι αὐτὸν εἶασε; πάντως διὰ τὴν ἀδένεια ἐκείνη, ἵνα τὴν Φιλαργυρίαν ἐκείθεν παραμυθόμενος, μὴ δι' αὐτὴν ἐμπέσῃ εἰς προδοσίαν τῆ διδασκάλου.]

Verf. 7. Εἶπεν — αὐτό. Εἰς τὴν ἡμέραν τῆ ἐνταφιασμῷ μὲ ἐφύλαξε τὸ μύρον, ἦγεν, εἰς τὸν καιρὸν τῆ ἐνταφιασμῷ μὲ, ὡσανεὶ προφητεύουσα τὸν πλησίαζοντά μὲ θάνατον. τῆτο δὲ φανερώτερον ὁ μάρκος ἔγραψεν, ῥηθὲν καὶ περὶ τῆς ἄλλης γυναικός. εἶρηκε γάρ· ὅτι¹) προσέλαβε μυρίσσαι μὲ τὸ σῶμα εἰς τὸν ἐνταφιασμόν. ἔδος γάρ ἦν, μύροις ἐνταφιάζειν τὰ σώματα πρὸς τὸ διαρκεῖν. y) Marc. 14, 8.

Verf. 8. Τοὺς πτωχοὺς — ἔχετε.²) [Παρά³) δὲ τῷ μάρκῳ εἶρηκε· πάντοτε²) τοὺς²) πτωχοὺς ἔχετε μετ' ἑαυτῶν, καὶ ὅταν θέλῃτε, δύνάθε αὐτοὺς εὖ ποιῆσαι.] εἰπὼν δὲ· ὅτι ἐμὲ δὲ οὐ πάντοτε ἔχετε· ὑπόμνησιν αὐτοῖς ἐπέβαλε τῆς μετ' ὀλίγον σφραγῆς αὐτῆ.

Verf. 9. Ἔγνω — v. 11. ἰησοῦν. Τὸν μὲν χριστὸν ἐζήτησαν ἀποκτεῖναι, προφασιζόμενοι, ὅτι λύει τὸ σάββατον, καὶ ὅτι ἴσον ἑαυτὸν ποιεῖ τῷ θεῷ, καὶ ὅτι πολλοὶ πιστεύουσιν εἰς αὐτόν· τὸν δὲ λάζαρον διατί; διότι ἀνέζησε; καὶ ποῖον ἔγκλημα τὸ ἀναζήσαι; φθόνος οὖν τὸ πᾶν. ἐφθόνου γάρ οὐ μόνον τῷ εὐεργετῆντι, ἀλλὰ καὶ τοῖς εὐεργετούμενοις. διὰ καὶ τὸν τυφλὸν ἐξέβαλεν ἔξω,

rant, et Lazarum interficere volebant: adeo erant non inuidi tantum, sed et veloces ad caedem. Propterea de eis quoque dicebat propheta, Manus eorum sanguine plenae sunt. Mordebat etiam illos, quod instante festo plurima turba illud relinqueret et ad eum curreret.

Verf. 12. *Postero* — v. 13. *ei*. Ne propter se Lazarum occiderent, Ierosolyma venit: simul autem, vt populus cum ramis sibi occurreret, et consternarentur insidiatores, possentque ad mentem sanam redire. Acceperunt autem ramos, in signum victoriae, his eum, tanquam mortis victorem, venerantes.

Verf. 13. *Et* — *Israël*. Hoc maxime Iudaeos praefocabat, persuasam esse turbam, quod a Deo veniret. Quaere autem quadragesimo quinto iuxta Matthaeum capite, vbi dicitur, Turbae vero, quae praeibant et quae sequebantur, clamabant dicentes, Hosia na filio Dauid, et eius lege interpretationem, ac sequentium duorum dictorum, pulchre admodum propositam.

Cap. XIV. De asello.

Verf. 14. *Nactus* — *illum*. Rursum in illo quaere expositionem principii capitis, totamque perlege, quum sit plurimum necessaria.

Nactus est autem asellum, ab his, quos miserat, discipulis adductum, quemadmodum caeteri scripserunt euangelistae. Illi vero omnia, quae de Lazaro erant, quaeque sequuntur vsque ad asinam et pullum praetermiserunt, quemadmodum et alia multa, tum miracula, tum dogmata: siue omnino obliti, siue potius diuiniore aliqua dispensatione,

καὶ τὸν λάζαρον ἀνελεῖν βεβλῦοντάς. ἕτως ἦσαν οὐ φοβηροὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ ταχεῖς εἰς φόβους. διὸ καὶ ὁ προφήτης περὶ αὐτῶν ἔλεγεν· αἴ^{α)} χεῖ^{α)} Ief, 1, 15. ρες αὐτῶν αἵματος πλήρεις. ἔδακνε δὲ αὐτοὺς καὶ τὸ, τῆς ἐορτῆς ἐγγιζέσης, πολὺν ὄχλου ἀφῆναι ταύτην, καὶ τρέχειν πρὸς αὐτόν.

Verf. 12. Τῇ ἐπαύριον — v. 13. αὐτῶ.
ἵνα μὴ δι' αὐτὸν ἀνέλωσι τὸν λάζαρον, ἔρχεται πρὸς τὰ ἱεροσόλυμα· ἅμα δὲ, ἵνα καὶ ὁ ὄχλος μετὰ τῶν βαίῶν ὑπαντήσῃ αὐτῶ, καὶ καταπλαγῶσιν οἱ ἐπιβεβλῦοντες, καὶ δυνηθῶσι συνίεναι. ἔλαβον δὲ τὰ βαῖα, σύμβολον νίκης, τέτοις αὐτόν, ὡς νικητὴν τῆ θανάτου, γεραίροντες.

Verf. 13. Καὶ — Ἰσραήλ. Τοῦτο μάλις τοὺς Ἰουδαίους ἀπέπνιγε, τὸ παιδιῆναι τὸν ὄχλον, ὅτι ἀπὸ θεῶ ἔρχεται. Ζήτησον δὲ ἐν τῷ τεσσαρακοσῶ πέμπτῳ κεφαλαίῳ τῆ κατὰ ματθαῖον, τό· οἴ^{β)} δὲ ὄχλοι οἱ προάγοντες καὶ οἱ ἀκολουθεῦντες ἔκραζον λέγοντες, ὡσαύτῃ τῶ υἱῷ δαυὶδ· καὶ ἀνάγνωθι τὴν ἐρμηνείαν αὐτῆ τε καὶ τῶν ἐφεξῆς δύο ρητῶν, ἄριστα ἐκτεθειμένην. b) Matth. 21,9.

Κεφ. ΙΔ. Περὶ τοῦ ὄνου.

Verf. 14. Ἐυρῶν — αὐτό. Ζήτησον ἐν ἐκείνῳ πάλιν τὴν ἐξήγησιν τῆς ἀρχῆς τῆ κεφαλαίου, καὶ ἀνάγνωθι πᾶσαν, ἀναγκαιοτάτην οὖσαν.

Ἐῦρε δὲ τὸ ὄνομα ἄχθῆν ὑπὸ τῶν ἀποσαλέντων μαθητῶν, ὡς οἱ ἄλλοι ἰσόρησαν εὐαγγελισαί. ἐκεῖνοι γάρ πάντα μὲν, τὰ κατὰ τὸν εἰρημένον λάζαρον καὶ τὰ ἐφεξῆς ἄχρι τῆς ὄνου καὶ τοῦ πῶλου παρεδραμον, ὡσπερ καὶ ἄλλα πολλὰ θαύματα καὶ διδάγματα, εἴτε ἐπιλαθόμενοι ἀπλῶς, εἴτε καὶ κατὰ τινα θειοτέραν οἰκονομίαν, ὡς

fatione, ut haberet et hic post ipsos, quae propria scriberet in euangelii confirmationem.

His ergo relictis, dicunt, Matthaeus quidem, quod ubi appropinquassent Ierosolymis, venissentque Bethphage ad montem Oliuarum, tunc Iesus misit duos discipulos et caetera. Marcus vero, Dum appropinquant Ierosolymis ad Bethphage et Bethaniam, iuxta montem Oliuarum, mittit duos e discipulis suis. Similiter autem et Lucas.

Apparet ergo quod egressus a domo Lazari, quum adhuc Bethaniae esset, misit discipulos, duxeruntque asinam et pullum. Ideo caeteri quidem euangelistae, tanquam simpliciter procedente versus Ierosolyma Christo, narrant: non interrompentes sermonem itineris versus Ierosolyma, per eam, quae de Lazaro esset mentionem. Iohannes vero, quae silentio praeterita erant, latius scripsit: de pullo autem ac sequenti itinere compendiosius, quod iam conscripta essent.

Hoc autem etiam considerare oportet, quod hi, qui palmarum ramos gestabant, exierunt obviam, qui vero ramorum multitudinem ab arboribus caedebant ac sternebant in via, postquam occurrissent, caedebant, de quibus Matthaeus et Marcus dixerunt.

Verf. 14. *Sicut* — v. 15. *asinae*. Noli timere, nam mansuetus est, et non sicut multi, qui tibi dominati sunt, minax, et iniustus, ac tyrannus. Quaere autem, ubi praedicto capite dicitur, Hoc autem totum factum est, ut compleretur,

4) Inclusa absunt. A. *ὑπερβάντες*, intellige, *οἱ λοιποὶ εὐαγγελιστῶν*, deinde *Φασὶ μαρτυροῦσθαι μὲν — μάρνας δέ.*

5) Ita correxi, loco *ὅτι τς.*

6) *βηθσαφαγή* legebatur.

ὡς αὖν ἔχοι καὶ οὗτος μετ' αὐτῆς γράφειν ἰδικῶς, εἰς βεβαίωσιν τῆς εὐαγγελίου.

[ὑπερβάντες ⁴⁾ δὲ ταῦτά Φασι, ματθαῖος μὲν ὅτι ⁵⁾ ὅτε ἤγγισαν ⁶⁾ εἰς ἱεροσόλυμα, καὶ ἦλ- ^{c)} Matth. 21, 1. θον εἰς ⁶⁾ βηθθαγή, πρὸς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν, τότε ὁ ἰησοῦς ἀπέστειλε δύο μαθητὰς, καὶ τὰ ἐξῆς· μάρκος δὲ ὅτι ⁴⁾ ὅτε ἤγγισεν ⁷⁾ εἰς ἱεροσό- ^{d)} Marc. 11, 1. λυμα, εἰς βηθθαγή καὶ βηθανίαν, πρὸς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν, ἀποστέλλει δύο τῶν μαθητῶν αὐτῶν· ὁμοίως δὲ καὶ ^{e)} Luc. 19, 29. λικῶς.

Φαίνεται ἔν, ὅτι ἐξελθὼν ἀπὸ τῆς οἴκας τοῦ λαζάρου, καὶ ἔτι ἐν βηθανίᾳ ὦν, ἀπέστειλε τῆς μαθητὰς, καὶ ἤγαγον τὴν ὄνον, καὶ τὸν πῶλον. διὸ οἱ μὲν ἄλλοι εὐαγγελισαί, ὡς ἀπλῶς ὁδύοντος ἐπὶ τὰ ἱεροσόλυμα τῆς χριστοῦ, διηγοῦνται, μὴ διακόψαντες τὸν λόγον τῆς ἐπὶ τὰ ἱεροσόλυμα πορείας, τῇ μνήμῃ τῇ κατὰ τὸν λάζαρον· ὁ δὲ ἰωάννης τὰ παρασεσιωπημένα μὲν πλατύτερον ἰσορεῖ τὰ κατὰ τὸν πῶλον δὲ καὶ τὴν ἐξῆς ὁδόν, ἐπιτομώτερον, ὡς προϊσορημένα.

Καὶ τῆτο δὲ χρῆ ἐπιτηρῆσαι, ὅτι τὰ μὲν βαΐα τῶν φοινίκων βασάζοντες ἐξῆλθον εἰς ὑπάντησιν. οὓς δὲ ἔκοπτον κλάδους ἀπὸ τῶν δένδρων καὶ ἐσρώνυσαν ἐν τῇ ὁδῷ, μετὰ τὸ ὑπαντῆσαι ἔκοπτον, περὶ ὧν ματθαῖος καὶ μάρκος εἶπον.]

Verf. 14. Καθώς — v. 15. ὄνθ. Μὴ φοβῆ, πρᾶυς γάρ ἐσι, καὶ οὐχ ὡς οἱ πολλοὶ τῶν βασιλευσάντων σε, ἀπηνῆς καὶ ἄδικος καὶ τύραννος. Ζήτησον δὲ ἐν τῷ δηλωθέντι κεφαλαίῳ τό· τῆτο ^{f)} δὲ ὅλον γέγονεν, ἵνα πληρωθῇ τὸ ^{f)} Matth. 21, 4. ρηθὲν

7) Apud Marcum est, ἐγγίζουσιν. Nec aliter ibi in contextu habent Codd. Euthymii. Est ergo hic corruptio per negligentiam, ex loco parallelō Matthaei. Et Hentenius quidem ἤγγισαν, ut habet Matthaens, videretur legisse.

tur, quod dictum est per prophetam et caetera: ibi siquidem interpretationem inuenies.

Quod si Iohannes nomen Mansuetus omisit, ne admireris: frequenter enim dictiones aliquas veteris testamenti relinquunt, aut quasi memoriae non occurrentes, aut quasi per ea, quae sequuntur declaratas. Nam quum super pullum sedeat asinae, mansuetus utique est ac modestus. Sed et Sedens ac Ascendens, idem significant, quum per eandem dictionem hebraicam significantur. Rursumque pullus asinae asinus est, et pullus filius subiugalis.

Verf. 16. *Haec — primo.* Haec, putalia prophetica dicta, non cognouerunt ante crucem, quod de eo praedicta fuissent.

Verf. 16. *Sed — ei.* Postquam glorificatus est per crucem et resurrectionem: tunc per spiritus sancti descensionem recordati sunt, quod haec prophetica omnia propter eum scripta essent siue de eo, et quod haec omnia, quae scripta sunt fecerant ei Iudaei.

Verf. 17. *Testimonium igitur perhibebat — mortuis.* Testimonium perhibebat de signo, quod circa Lazarum ediderat.

Verf. 18. *Propterea — signum.* Turba quidem eorum, qui tunc crediderant, testimonium perhibebat: turba vero eorum, qui audierant, obuiam ei cum illis processit.

Verf. 19. *Pharisaei ergo — abiit.* Mundum dicunt multitudinem. Post eum abiit, hoc est, sequitur eum. Si igitur per pharisaeos intelligas insidiatores, sibiipsis indignantur, quod prae segnitie

ἔηθεν διὰ τῆ προφήτε, καὶ τὰ ἐξῆς. ἐκεῖ γὰρ εὐρήσεις τὴν ἐρμηνείαν.

Εἰ δὲ ἀφῆκεν ὁ ἰωάννης τὸ πρᾶυς, μὴ θαυμάσης. πολλάκις γὰρ λέξεις τινὰς τῶν παλαιῶν παραλιμπάνουσιν, ἢ ὡς μὴ ἐπὶ μνήμην ἴσασ, ἢ ὡς ἐμφαινομένας τοῖς ἐξῆς. ἐπεὶ γὰρ κἀδηται ἐπὶ πῶλον ὄνε, πάντως πρᾶυς ἐσι καὶ ἐπιεικής. ἀλλὰ καὶ τὸ καθήμενος καὶ τὸ ἐπιβεβηκώς, τὸ αὐτὸ διλάσι, σημαίνεσης ἀμφοτέρα τῆς ἐβραϊκῆς λέξεως· καὶ αὐθις ὁ πῶλος τῆς ὄνε, ὄνος ἐσι, καὶ πῶλος, υἱὸς ὑποζυγία.

Verf. 16. Ταῦτα — πρῶτον. Ταῦτα, ἦτοι, τὰ τοιαῦτα προφητικά ῥητά, οὐκ ἔγνωσαν πρὸ τῆ σαυρεῖ, ὅτι περὶ αὐτῆ ἦσαν.

Verf. 16. Ἄλλ' — αὐτῶ. Ὅτε ἐδοξάθη διὰ τῆ σαυρεῖ καὶ τῆς ἀναστάσεως, τότε διὰ τῆς ἐπιφοιτήσεως τῆ ἀγίου πνεύματος ἐμνήθησαν, ὅτι ταῦτα τὰ προφητικά πάντα δι' αὐτὸν⁸⁾ ἦσαν γεγραμμένα, ἦτοι, περὶ αὐτοῦ, καὶ ὅτι ταῦτα πάντα τὰ γεγραμμένα ἐποίησαν αὐτῶ εἰ ἰσδαῖοι.

Verf. 17. Ἐμαρτύρει οὖν — νεκρῶν. Ἐμαρτύρει, περὶ τῆ κατὰ τὸν λάζαρον σημεῖς.

Verf. 18. Διὰ τοῦτο — σημεῖον. Ὁ ὄχλος μὲν τῶν τηνικαῦτα πισευσάντων, ἐμαρτύρει· ὁ ὄχλος δὲ τῶν ἀκουσάντων, ὑπήντησεν αὐτῶ μετ' αὐτῶν.

Verf. 19. Ὅι οὖν Φαρισαῖοι — ἀπῆλθε. Κόσμον, τὰ πλήθη λέγουσιν· ὀπίσω δὲ αὐτοῦ ἀπῆλθεν, ἀντὶ τῆ, ἀκολουθεῖ αὐτῶ. εἰ μὲν οὖν Φαρισαίους ἐνταῦθα νοήσεις, τοὺς ἐπιβεβηκώστας, μέμφονται ἑαυτοῖς, ὡς οὐκ ἀγύουσιν ἐδὲν
διὰ

⁸⁾ Ita explicat τὸ ἐπ' αὐτῶ.

seguite nihil proficiant: si vero eos, qui crediderant, sed fidem propter aliorum timorem occultabant, indignantur apud se insidiatoribus, quod frustra laborarent, nihilque proficerent.

Cap. XV. De Graecis, qui accesserunt.

Verf. 20. *Erant — festo.* Multi siquidem Graeci cultum amantes Iudaeorum, et cupientes fieri profelyti ascendebant et adorabant in festo.

Verf. 21. *Hi — videre.* Quum de eius fama audissent, cupiunt eum videre.

Verf. 22. *Venit — Andreae.* De Graecis istis, tanquam maiori.

Verf. 22. *Rursumque — v. 23. hominis.* Quia tunc futurum erat, vt moreretur, quum Iudaei de eius morte sententiam tulissent, Gentes vero ad eum accedere coepissent. Nunc autem et hoc et illud factum est: nam et dicti Graeci e Gentibus erant. Ait, Venit tempus, vt moriar: siquidem post mortem ac resurrectionem glorificandus erat in omnibus Gentibus, praedicato euangelio in vniuerso mundo.

Quumque extinxisse sibi visi sunt Iudaei eius gloriam, tunc in vniuerso orbe magis resplenduit. Quia ergo Iudaei cum deliberatione sententiam de eius morte tulerant, indignum erat Dei iustitia, vt diutius apud incurabiles permaneret, eosque, qui ad sanationem parati erant, despiceret. Et quare tunc

9) ἡσπάζοντο. A.

2) πρώτω corrigendum, refertur enim ad ἀνδρέα. Atque ita Hentenius.

διὰ ἑαθυμίαν· εἰ δὲ μᾶλλον τοὺς πιστεύσαντας
 μὲν, κρύπτοντας δὲ τὴν πίσιν, διὰ τὸν φόβον
 τῶν ἄλλων· μέμφονται καθ' ἑαυτοὺς τοῖς ἐπιβε-
 λέουσιν, ὡς μάτην σπευδάζουσι, καὶ οὐκ ἀνύου-
 σιν οὐδέν.

ΚεΦ. ΙΕ. Περὶ τῶν προσελθόν- των ἑλλήνων.

Verf. 20. Ἦσαν — ἑορτῇ. Πολλοὶ γὰρ
 Ἕλληνες,²⁾ ἀσπαζόμενοι τὴν θρησκείαν τῶν Ιου-
 δαίων, καὶ θέλοντες γενέσθαι προσήλυτοι, ἀνέβαι-
 νόν καὶ προσεκύνουν ἐν τῇ ἑορτῇ.

Verf. 21. Οὗτοι — ἰδεῖν. Ἀκούσαντες
 τὴν περὶ αὐτῆς Φήμην, θέλουν αὐτὸν ἰδεῖν.

Verf. 22. Ἐρχεται — ἀνδρέα. Περὶ
 τῶν ἑλλήνων τέτων, (ὡς¹⁾) πρώτων.

Verf. 22. Καὶ πάλιν — v. 23. ἀνθρώπου.
 Ἐπεὶ τότε ἔμελλεν ἀποθανεῖν, ὅτε οἱ μὲν Ιουδαῖοι
 κυρώσουσι τὸν αὐτοῦ θάνατον, τὰ δὲ ἔθνη ἄρξον-
 ται προσέρχεσθαι αὐτῷ· γέγονε δὲ ἤδη καὶ τοῦτο
 καὶ κείνο· ἐξ ἔθνων γὰρ οἱ ρηθέντες Ἕλληνες· Φη-
 σὶν, ἐλήλυθεν ὁ καιρὸς, ἵνα ἀποθάνῃ. μετὰ γὰρ
 τὸν θάνατον καὶ τὴν ἀνάστασιν, ἔμελλε δοξαδιῆ-
 ναι ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι, κηρυχθέντος τῆς εὐαγγελ-
 λίου ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ. καὶ ὅτε ἔδοξαν οἱ Ιουδαῖοι
 σβέσαι τὴν δόξαν αὐτῆς, τότε²⁾ μᾶλλον ἔλαμ-
 ψεν εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην.

[Ἐπεὶ³⁾ οὖν Ιουδαῖοι μὲν μετὰ διασκέψεως
 ἐκύρωσαν τὸν αὐτῆς θάνατον, τὰ ἔθνη δὲ ἐζήτη-
 σαν αὐτὸν, ἀνάξιον ἦν τῆς τῆς θεῆς δικαιοσύνης,
 παραμένειν ἔτι τοῖς ἀνιάτοις, καὶ περιορᾶν τοὺς
 ἐτρίμους εἰς θεραπείαν. καὶ διατὶ μὴ μετέβη τό-

78

²⁾ μᾶλλον, abest. A.

³⁾ Inclusa absunt. A.

tunc ad Gentes non transiit? Vt omnem Iudaeorum de perfidia responsionem circumcluderet: non solum enim ipse non transiit, sed nec discipulos in viam Gentium abire permisit, passusque ab ingratissimis innumera, non reliquit illos: docens, sanans ac modis omnibus beneficia praestans, donec illum occiderunt.

Verf. 24. *Amen* — *adfert*. Discipulos consolatur, ostendens per exemplum, quod utile sit ac necessarium, ut ipse moriatur: nam in modum tritici mors eius multos adferet fructus, eritque fertilis ac utilis. Propter praedictam enim causam post mortem suam discipulos suos missurus erat in omnes gentes, ut iam mors eius vita esset Gentium. Mortem autem tritici intellige mihi corruptionem ipsius. Deinde illos quoque accendit, ut mortem despiciant, nec in propositis periculis retinendae vitae cupidi sint, supra fidem, quae in ipsum est.

Verf. 25. *Qui* — *eam*. Qui tempore martyrii vitae retinendae cupidus est, obsequens animae suae plus, quam oporteat, amans eam male concupiscentem. Ne gradiaris, ait, in concupiscentiis animae tuae. Qui amat eam supra Deum, perdet eam in futuro seculo, hoc est, in supplicium coniciet, ut qui fidem prodiderit.

Verf. 25. *Et* — *eam*. Qui contrarium facit, hoc est, qui retinendae vitae non nimis cupidus est et caetera. Similia quoque dixit iuxta finem decimi noni iuxta Matthaeum capitis, et aliis in locis.

Verf. 26

1) αὐτοῦς, omisso πολλός. B.

2) αὐτοῦ, abest. A.

3) μαρτυρίας. B.

4) Ita Chrysofost. hunc locum laudat. T. VIII. p. 400. C.

τε ἐπὶ τὰ ἔθνη; διὰ τὸ περιελεῖν πᾶσαν ἀπολογία ἀγνωμοσύνης τῶν ἰουδαίων. οὐ μόνον γὰρ αὐτὸς οὐ μετέβη, ἀλλ' εἰδὲ τὰς μαθητὰς ἀφῆκεν εἰς ὁδὸν ἔθνῶν ἀπελθεῖν, καὶ μυρία πάσχων ὑπὸ τῶν ἀχαρίστων, ἐκ ἀνῆκε διδάσκων, θεραπεύων, καὶ πάντα τρόπον εὐεργετῶν, ἕως ἀνεῖλον αὐτόν.]

Verf. 24. Ἀμὴν — φέρε. Παραμυθόμενος τῆς μαθητῶν, διὰ παραδείγματος ἀποδείκνυσιν, ὅτι συμφέρον καὶ ἀναγκαῖον, ἀποθανεῖν αὐτόν. τρόπον γὰρ σίτε ὁ θάνατος⁴⁾ αὐτοῦ πολλοὺς καρποφορήσει, καὶ γονιμώτατος ἔσται, καὶ κερδαλέος. διὰ τὴν περὶ ἑθνεῶν γὰρ αἰτίαν μετὰ τὸν θάνατον αὐτῆς ἔμελλον οἱ μαθηταὶ⁵⁾ αὐτοῦ ἀποσαλῆναι εἰς τὸ μαθητεῦσαι πάντα τὰ ἔθνη, καὶ λοιπὸν ὁ θάνατος αὐτῆς ζωὴ τῶν ἔθνῶν. θάνατον δὲ σίτε νόει μοι, τὴν φθορὰν αὐτοῦ. εἶτα παραθήγει καὶ αὐτοὺς ἐπὶ τὸ καταφρονεῖν τοῦ θανάτου, καὶ μὴ φιλοψυχεῖν ἐν ταῖς προκειμένοις κινδύνοις ὑπὲρ τῆς εἰς αὐτόν πίσεως.

Verf. 25. Ὁ — αὐτήν. Ὁ φιλοψυχῶν ἐν καιρῷ⁶⁾ μαρτυρίου, ὁ χαριζόμενος τῇ ψυχῇ παρὰ τὸ θεόν, ὁ φιλῶν αὐτήν, ἐπιθυμῶσα κακῶς· μὴ⁸⁾ πορεύου,⁷⁾ γὰρ φησιν, ἐν ταῖς ἐπι-^{g)} Sirac. 18, 30. θυμίαις τῆς ψυχῆς σου ὁ φιλῶν αὐτήν παρὰ τὸν θεόν, ἀπολέσει αὐτήν ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι, [τῆς ἐξίν,⁸⁾ εἰς κόλασιν ἐμβαλεῖ, ὡς προδεδωκυῖαν τὴν πίσιν.]

Verf. 25. Καὶ — αὐτήν. Ὁ τὸ ἐναντίον ποιοῦν, ἢ γοῦν, ὁ μὴ φιλοψυχῶν, καὶ τὰ ἐξῆς. εἶρηκε δὲ τοιαῦτα καὶ πρὸς τῷ τέλει τοῦ ἐννεακαμδεκάτης κεφαλαίου τῆς κατὰ ματθαῖον [καὶ⁹⁾ ἐν ἄλλοις.]

Es 2

Verf. 26.

⁶⁾ Includa absunt. A.

⁹⁾ Includa absunt. A.

Verf. 26. *Si — sequatur.* Me sequatur, per imitationem, hoc est, si quis meus voluerit esse discipulus, me imitetur. Quemadmodum enim necesse est, ministrum sequi dominum, ita quoque discipulum oportet sequi praeceptorem.

Verf. 26. *Et — erit.* Aut idem rursus protestans dicit, aut, postquam de praesenti malorum tolerantia dixit, de futura etiam addidit fruitione, Qui me sequitur in coelum conscendet.

Verf. 26. *Et — pater.* Glorificabit eum, tanquam ministrum legitimi filii sui. Hoc autem dixit, quoniam adhuc patrem esse maiorem eo putabant. Ne quis autem dicat, quod facile de morte philosophatur, ut qui extra humanam sit imbecillitatem, ostendit, quod et ipse, tanquam homo, indutus est naturae infirmitate, ideo primo naturae concedit, ut quod suum est patitur, deinde seipsum ad tolerantiam confortat, propter id, quod necessarium est ac utile. Vide enim, quid dicat.

Verf. 27. *Nunc — turbata est.* Humano modo commota angore trepidat propter instantem mortem.

Verf. 27. *Et quid dicam?* Haeret praetimore.

Verf. 27. *Pater — hac.* Libera me ex hoc terribili ac funesto tempore. Postquam haec, ut homo dixit, humana formidine circumdatus, seipsum refocillat ac confortat dicens:

Verf. 27. *Sed — hanc.* Propterea servatus sum in hoc tempus, ut nunc morerer: iam itaque viriliter ferre oportet. Relicta ergo nobis natu-

Verf. 26. Ἐάν — ἀκολουθεῖτω. Ἐμοὶ ἀκολουθεῖτω, διὰ μιμήσεως, τῆς ἐμῆς, ἐάν ἐμοὶ μαθητεύηται, ἐμὲ μιμείδω. ὡς περὶ γὰρ ἀναγκαῖον τὸν ὑπηρετήν ἐπεδαμ τῷ κυρίῳ, ἔτω καὶ τὸν μαθητὴν τῷ διδασκάλῳ.

Verf. 26. Καὶ — ἔξα. Ἡ πάλιν τὸ αὐτὸ λέγει, διαμαρτυρούμενος, ἢ περὶ τῆς ἐνεσώσεως κακοπαθείας εἰπὼν, προσέθηκε καὶ περὶ τῆς μελλούσης ἀπολαύσεως, ὅτι ὁ ἐμοὶ ἀκολουθεῖτων εἰς τὸν θρανὸν ἀναβήσεται.

Verf. 26. Καὶ — πατὴρ. Δοξάζει αὐτὸν, ὡς ὑπηρετήν τῆς γνησίου υἱοῦ αὐτοῦ. τοῦτο δὲ εἶπε, διότι ἔτι τὸν πατέρα μείζονα αὐτῷ ἐνόμιζον. ἵνα δὲ μὴ εἴπη τις, ὅτι ἐκτὸς τῆς ἀνθρωπίνης ἀδελφείας ἂν, εὐκόλως περὶ θανάτου φιλοσοφεῖ, δέκνυσιν, ὅτι καὶ αὐτὸς, ὡς ἄνθρωπος, περιέκειται τὴν ἀδελφείαν τῆς φύσεως. διὸ πρῶτον μὲν συγχωρεῖ τῇ φύσει πάσχειν τὸ ἴδιον, εἶτα παραδαρῶναι ἑαυτὸν εἰς τὸ ὑπομῆναι, διὰ τὸ ἀναγκαῖον καὶ χρεῖσιμον. ὅρα γὰρ, τί φησι;

Verf. 27. Νῦν — τετάρακται. Ἀνθρωπίνως τεθροῦνβηται, ἀγωνιῶσα διὰ τὸν ἐγγίζοντα θάνατον.

Verf. 27. Καὶ τί εἶπω; Ἀπορῆμενος, ὑπὸ τῆς ἀγωνίας.

Verf. 27. Πάτερ — ταύτης. Ῥῥασά με ἐκ τῆς καιρῆς τῆς ἐμῆς, τῆς φοβερῆς, τῆς θανατηφόρας. ταῦτα εἰπὼν, ὡς ἄνθρωπος, καὶ ὡς ἀνθρωπίνην δειλίαν περιβεβλημένος, ἀνακτᾶται ἑαυτὸν καὶ ἐπιρρῶνύει λέγων·

Verf. 27. Ἄλλω — ταύτην. Διὰ τῆς ἐτηρηθῆν ἕως τῆς νῦν καιρῆς, διὰ τὸ ἀποθανεῖν ἐν ταύτῃ, καὶ λοιπὸν χρεῖ φέρειν γενναίως. ἀπολι-

naturalis timoris mensura ac fortitudinis monumento, rursus ait.

Verf. 28. *Pater — nomen.* Quod apud coelestes virtutes glorificatum est, glorifica etiam illud coram hominibus terram incolentibus, per ea, quae in morte mea futura sunt signa: glorifica illud per gloriam nominis mei, siquidem mea gloria tua est.

Verf. 28. *Venit — glorificabo.* Glorificavi in his, quae facta sunt signis: et rursus glorificabo in his, quae in morte tua fient.

Verf. 29. *Turba ergo — esse factum.* Qui vocem non intellexerant, sed sonum duntaxat eius perceperant.

Verf. 29. *Alii — loquutus est.* Qui vocem intellexerant.

Verf. 30. *Respondit — vos.* Non propter me, ut discam, quod non scio. Nam omnia, quae patris sunt novi, sed propter vos, ut id discatis, de quo dubitatis, puta, quod a Deo sim: quomodo enim super me vox de coelo descendisset, nisi a Deo essem? quomodo praeterea Deus nomen suum et glorificasset, et rursus glorificaturus esset per me?

Verf. 31. *Nunc — huius.* Iam nunc hominum huius mundi ultio fit per meam punitionem. Aliis siquidem omnibus hominibus mors, peccati poena est. Nam omnes, inquit, peccauerunt, et per peccatum mors introiuit: mihi vero nequaquam, quia nunquam peccaui. Quum ergo diabolus etiam mihi, qui peccati expertus semper permansi, mortem intulit: nunc praesenti tempore irrogatae mihi iniuriae poenas luit, quippe tyrannidis subversionem:

πάντων οὖν ἡμῖν μέτρον Φυσικῆς δειλίας, καὶ ὑπογραμμὸν ἀνδρείας, πάλιν λέγει.

Verf. 28. Πάτερ — ὄνομα. Δεδόξασμένον ὃν παρὰ ταῖς ἑρανοῖς δυνάμεσι, δόξασσον αὐτὸ καὶ παρὰ τοῖς ἐπὶ γῆς ἀνθρώποις, διὰ τῶν μελλόντων ἐπὶ τῷ θανάτῳ μεγενέσθαι σημείων. δόξασσον αὐτὸ, διὰ τῆς τῆ ἐμῆ ὀνόματος δόξης. ἢ γὰρ ἐμὴ δόξα, σή.

Verf. 28. Ἦλθεν — δοξάσω. Ἐδόξασσα, ἐν τοῖς προγεγενημένοις σημείοις, καὶ πάλιν δοξάσω, ἐν τοῖς ἐπὶ τῷ θανάτῳ σου γενησομένοις.

Verf. 29. Ὁ οὖν ὄχλος — γεγονέναι. Ὁου συνιείς τῆς Φωνῆς, ἀλλὰ τὸν ἦχον αὐτῆς μόνον κατασχών.

Verf. 29. Ἄλλοι — λελάληκε. Συνιέντες αὐτῆς.

Verf. 30. Ἀπεκριθῆ — ὑμᾶς. Ὁου δι' ἐμὲ, ἵνα μάθω, ὃ οὐκ οἶδα. πάντα γὰρ οἶδα τὰ τῆ πατρὸς, ἀλλὰ δι' ὑμᾶς, ἵνα μάθῃτε, περὶ οὗ ἀμφιβάλλετε, ὅτι ἐκ τῆ θεῶ εἰμι. πῶς γὰρ ἀν' ἦλθε Φωνὴ ἐκ τῆ ἑρανοῦ ἐπ' ἐμὲ, εἰ μὴ ἐκ τοῦ θεῶ εἰμι; πῶς δ' ἀν' ὁ θεὸς τὸ ὄνομα αὐτῆ καὶ ἐδόξασε καὶ πάλιν δοξάσει δι' ἐμῆ;

Verf. 31. Nūn — τούτε. Nūn ἤδη ἐδικήσεις τῶν τῆ κόσμου τούτου ἀνθρώπων, διὰ τῆς ἐμῆς ἐδικήσεως. τοῖς μὲν γὰρ ἄλλοις ἀπάσιν ἀνθρώποις ὁ θάνατος ἐπιτίμιον ἁμαρτίας ἐστὶ πάντες^{h)} γὰρ ἡμαρτον, φησὶ καὶ, διὰⁱ⁾ τῆς ἁμαρτίας εἰσῆλθεν ὁ θάνατος· ἐμοὶ δὲ, ἑδαμῶς· διότι, ἑδαμῶς ἡμαρτον. ἐπεὶ οὖν καὶ μοι τὸν θάνατον ὁ διάβολος ἐπάγει, ἀναμαρτήτω μεμενηκότι, νῦν ἐν τῷ ἐνεσῶτι καιρῷ δίκην δίδωσι τῆς ἐμῆς ἀδικίας, τὴν καθάρσει τῆς τυραννίδος. αὐτὴ δὲ ἡ δίκη,

h) Rom. 3, 23.

i) Rom. 5, 12.

sionem: nam multa ipsa, siue punitio, mundi huius est ultio: praesens itaque repensio contumeliae, quam mihi intulit, ultio est, et violentiae aduersus primos generis propagatores totumque genus irrogatae.

Verf. 31. *Nunc — foras.* Extra huiusmodi principatum, quem fraude acquisiuit. Nam quia olim veterem Adam per ligni cibum e regno mundi eiecit: nouus nunc Adam ipsum per crucis lignum e mundi regno eiecit, progenitoris inobedientiam sua curans obedientia.

Verf. 32. *Et ego — meipsum.* Si adactus fuero in crucem, omnes undique, qui fidem susceperint, per eam traham ad meipsum. Et vere in cruce exaltatus, latronem primum attraxit, et centurionem, eosque, qui se cum illo seruabant, hinc coepit attrahere. Traham, inquit, tanquam a tyranno detentos, ipso primum tyranno deiecto.

Hanc autem attractionem alibi Raptum vocauit dicens: Quomodo potest quis ingredi in domum fortis ac vasa eius diripere, nisi primum alligauerit fortem, et tunc domum eius diripiet? Atqui superius dixit, Nemo potest venire ad me, nisi pater, qui misit me, traxerit eum: hic autem ait, Omnes traham ad meipsum, non contraria significans, sed quae patris sunt sibi concilians ac communia omnia ostendens, et aequalitatem per talia demonstrans.

Verf. 33.

- 1) Malim οὖν pro ὄν, quae duo alibi etiam in his Codicibus confusa esse animaduerti.
- 2) Durum hoc. Ac fortasse aliquis maluerit, διὰ τῆς τοῦ ξύλου βρώσεως. Sed mox huc refertur, διὰ τοῦ ξύλου τῆς σαυρώσεως. Membrorum ergo aequalitate exculatur.

ἔτουν, ἡ κόλασις, τῶ κόσμου τούτου ἐκδίκησις ἐστίν. λοιπὸν¹⁾ νῦν ἡ ἐκδίκησις τῆς εἰς ἐμὲ ἐπηρείας, ἐκδίκησις ἐστὶ τῆς εἰς τοὺς γενάρχας καὶ ὅλον τὸ γένος ἐπηρείας.

Verf. 31. Νῦν — ἔξω. Ἐξω τῆς τοιαύτης ἀρχῆς, ἣν δι' ἀπάτης ἐκτίθησθε. ἐπεὶ γὰρ αὐτὸς διὰ τοῦ ξύλου τῆς²⁾ βρώσεως πάλαι τὸν παλαιὸν ἀδάμ ἐξέβαλε τῆς βασιλείας τῶ κόσμου [αὐτὸν³⁾ διὰ τοῦ ξύλου τῆς σαυρώσεως νῦν ὁ νέος ἀδάμ ἐκβάλλει τῆς βασιλείας τῶ κόσμου,] τὴν τοῦ προπάτορος παρακοὴν διὰ τῆς ἑαυτῶ ὑπακοῆς ἰασάμενος.

Verf. 32. Καὶ γὰρ — ἐμαυτόν. Ἐὰν ἀναχθῶ ἐπὶ τὸν σαυρόν, πάντα πανταχόθεν τῶς δεκτικούς τῆς πίστεως ἐλκύσω πρὸς ἐμαυτόν δι' αὐτῆς. καὶ οὕτως, ὑψωθείς ἐπὶ τοῦ σαυροῦ, πρῶτον ἐλκύσει τὸν λησὴν, καὶ τὸν ἑκατόνταρχον, καὶ τοὺς μετ' αὐτῶ τηροῦντας αὐτόν, ἐντεῦθεν ἀρξάμενος ἐλκύσει. ἐλκύσω δέ, Φησι, κατεχομένους ὑπὸ τοῦ τυράννου, ἅτε πρῶτον ἐκείνον καταβαλῶν.

Ταύτην δὲ τὴν ἔλξιν, ἀρπαγὴν ἐκάλεσεν ἀλλοτρίου λέγων· πῶς^{k)} δύναται τις εἰσελθεῖν εἰς k) Mat. 12, 29. τὴν οἰκίαν τοῦ ἰσχυροῦ, καὶ τὰ σκεύη αὐτῶ διαρπάσαι, εἰ μὴ πρῶτον δῆσῃ τὸν ἰσχυρόν, καὶ τότε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ διαρπάσῃ. ὀπίσω μὲν οὖν εἶπεν ὅτι οὐδεὶς δύναται^{l)} εἰσελθεῖν πρὸς ἐμὲ, εἰ μὴ ὁ πατὴρ ὁ πέμψας με ἐλκύσῃ αὐτόν. ἐνταῦθα δὲ λέγει, ὅτι πάντα ἐλκύσω πρὸς ἐμαυτόν οὐκ ἐναντιολογῶν, ἀλλὰ τὰ τοῦ πατρὸς οἰκειούμενος, καὶ κοινὰ πάντα δεικνύων, καὶ τὰ ἴσον διὰ τῶν τοιούτων παριστῶν.

E e 5

Verf. 33.

3) Inclusa exciderant ex Cod. B.

Verf. 33. *Hoc — esset moriturus.* Hoc: Quidnam? Si exaltatus fuero, siquidem exaltationem in cruce innuebat.

Verf. 34. *Respondit — hominis?* Etiam hic Legem, simpliciter, diuinam appellant scripturam. Nam frequentibus eius in locis immortalitas diuinitatis Christi significatur: quemadmodum etiam mortalitas humanitatis eius, et maxime in Psalmis Dauidicis.

Et vide dolosum eorum conatum: quum enim superius de morte disputantem audissent ac dicentem, oportet exaltari filium hominis (quanquam hoc euangelista non addiderit: siquidem variis in locis hoc eis loquutus est) quum etiam nunc addiderit, Si exaltatus fuero: intellexerunt, quod exaltationem diceret mortem: licet non de ea, quae per crucem fieret, conciperent: et hinc sperabant conuinci posse ipsum non esse Christum: tanquam dicentes, Nos audiimus ex scriptura, quod Christus non moriatur: et quomodo tu dicis, quod ipsum mori oporteat? Deinde, ne hoc de eo dicere videantur, aiunt.

Verf. 34. *Quis — hominis?* Etenim si Christus est, non moritur: quod si moritur, non est Christus. Atqui o dementes! debilis est ratio vestra: nam et hoc et illud verum est: immortalis quidem est diuinitate, mortalis autem humanitate. Sed Christus nunc non docuit, quomodo immortalis esset, sed quomodo mortalis; Sciens, eos non suscepturos de sua immortalitate sermonem.

Considera namque, quod, quum etiam vocem, quae de coelo venerat, audissent, ac dixissent, Angelus

*) γάρ, pro δέ. A.

Verf. 33. Τοῦτο — ἀποθνήσκειν. Τοῦτο, ποῖον; τὸ, ὅταν ὑψωθῶ. ὑπεδήλθε γὰρ τὴν ἐπὶ τῷ σαυρῷ ὑψωσιν.

Verf. 34. Ἀπεκρίθη — ἀνθρώπου; Κάνταῦθα νόμον λέγεσιν ἀπλῶς, τὴν θείαν γραφὴν. πολλαχῶς γὰρ αὐτῆς, τὸ ἀθάνατον τῆς θεότητος τῷ χριστῷ σημαίνεται, ὡσπερ καὶ τὸ θνητὸν τῆς ἀνθρωπότητος αὐτῷ, καὶ μᾶλλον ἐν τοῖς δαυϊτικοῖς ψαλμοῖς.

Ὁρα ⁴⁾ δὲ κακουργίαν. ἀκούσαντες γὰρ ἀνωτέρω περὶ τοῦ θανάτου φιλοσοφῆσαντες, καὶ προσθέντος ὅτι ^{m)} δεῖ ὑψωθῆναι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου· εἰ καὶ μὴ προσέθηκε τοῦτο ὁ εὐαγγελιστής· καὶ γὰρ διαφόρως ἔλεγε τοῦτο πρὸς αὐτούς· ἔπει καὶ νῦν ἔπεν· ὅτι ὅταν ὑψωθῶ, συνήκαν, ὅτι ὑψωσιν, τὸν θάνατον λέγει, εἰ καὶ μὴ τὴν ἐπὶ σαυροῦ ἐνόησαν, καὶ προσεδόκησαν ἐντεῦθεν ἐλέγχειν αὐτὸν, μὴ ὄντα χριστὸν, ὡσανεὶ λέγοντες, ἠκούσαμεν ἐκ τῆς γραφῆς, ὅτι ὁ χριστὸς οὐκ ἀποθνήσκει, καὶ πῶς σὺ λέγεις, ὅτι ἀποθανεῖν ⁵⁾ χρεὶ αὐτόν; εἶτα, ἵνα μὴ δόξωσι περὶ αὐτοῦ τῷτο λέγειν, φασί·

m) 1o. 3. 14. 3.
28.

Verf. 34. Τίς — ἀνθρώπου; Ἐἰ μὲν γὰρ ἔσιν ὁ χριστὸς, οὐκ ἀποθνήσκει· εἰ δὲ ἀποθνήσκει, οὐκ ἔσιν ὁ χριστὸς. καὶ μὴν, ὦ ἀνόητοι! σαθεὸς ὁ λόγος ὑμῶν. ἔσι γὰρ καὶ τοῦτο καίκενο· ἀθάνατος μὲν, τῇ ἀθεότητι· θνητὸς δὲ, τῇ ἀνθρωπότητι. ἀλλ' ὁ χριστὸς οὐκ ἐδίδαξε νῦν, πῶς μὲν ἔσιν ἀθάνατος, πῶς δὲ θνητὸς, εἰδώς, αὐτοὺς οὐ παραδεχομένους τὸν περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ λόγον.

Σκόπει γὰρ, ὅτι καὶ τὴν ἐλθῶσαν φωνὴν ἐκ τῷ ἔρανῷ ἐνωτιθέντες, καὶ εἰπόντες, ὅτι ἀγγελος

λεος

5) δεῖ, pro χρεῖ. Α.

gelus ei loquutus est, adhuc tamen malignantur. Ideo simpliciter eos admonet.

Verf. 35. *Dicit — comprehendant.* Lucem dicit seipsum. Nam et in praecedentibus dicebat, Ego sum lux mundi, qui sequitur me non ambulat in tenebris. Modicum autem tempus id dicit, quod ad mortem vsque deerat. Prae humanitate ergo ac benignitate protestatur, et admonet illos, vt in luce ambulent, hoc est sequantur eum cum lumine praeuentem, viamque commonstrantem et eius credant sermonibus. Per tenebras vero errorem intelligo, quo eos seduxerunt illorum pontifices, postquam Christum interfecerunt, affirmantes, quod seductor fuisset.

Intelliguntur quoque simpliciter Tenebrae, error Iudaeorum, qui corporalem cultum seruantes, arbitrabantur se Deo placere, ac saluos fieri. Atqui hae tenebrae iam illos habebant: sed ait, Non vos comprehendant, id est, ne vsque ad finem dominantur vobis.

Verf. 35. *Et — vadat.* Errat, offendit, praecipitatur.

Verf. 36. *Donec — lucem.* Sermonem explanauit.

Verf. 36. *Vt — sitis.* In primordiis quoque euangelii dixit hic euangelista, Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, credentibus in nomen eius. Sed ibi quidem intelligimus, quod filii fiant patris: hic autem, quod filii ipsius filii: vt discas, quod vna sit patris et filii operatio, et amborum omnia esse communia,

λος αὐτῶ λελάληκεν, ἔτι πονηροῦνται. διὸ παρακα-
νεῖ αὐτοῖς ἀπλῶς.

Verf. 35. Εἶπεν — καταλάβη. Φῶς,
ἑαυτὸν λέγει. καὶ γὰρ καὶ προλαβῶν ἔλεγεν
ἐγὼ εἰμι^{α)} τὸ Φῶς τῶ κόσμῳ, ὁ ἀκολουθῶν ἐμοί, ^{η)} Io. 8, 12.
οὐ μὴ περιπατήσῃ ἐν τῇ σκοτίᾳ. μικρὸν δὲ χρόνον
Φησὶ, τὸν ἀχει τῶ θανάτου αὐτῆ. ὑπὸ Φιλαν-
θρωπίας τοίνυν διαμαρτύρεται, καὶ κατεπέμψεν
αὐτοὺς εἰς τὸ περιπατεῖν ἐν τῷ Φωτὶ, ἠγουν,
ἀκολουθεῖν αὐτῷ, Φωταγωγῆντι καὶ ὁδηγῆντι,
καὶ πιστεύειν τοῖς λόγοις^{β)} αὐτοῦ. σκοτίαν δὲ νοῶ,
τὴν πλάνην, ἣν ἐπλάνησαν αὐτοὺς οἱ ἄρχοντες
αὐτῶν μετὰ τὸ ἀνελεῖν τὸν Χριστὸν, πληροφορη-
σάντες, ὅτι πλάγιος ἦν.

Νοεῖται δὲ σκοτία, καὶ ἡ ἀπλῶς πλάνη τῶν
ἰουδαίων. τὴν γὰρ σωματικὴν λατρείαν φυλάσ-
σοντες, δοκῶσιν εὐαρεσεῖν τῷ Θεῷ, καὶ σώζεσθαι.
καὶ μὴν αὕτη ἡ σκοτία καὶ τότε εἶχεν αὐτοὺς.
ἀλλὰ τὸ καταλάβη, ἀντὶ τοῦ, κατακυριεύσει
μέχρι τέλους.

Verf. 35. Καὶ — ὑπάγει. Πλανᾶται,
προσκοπτε, κρημνίζεται.

Verf. 36. Ἔως — Φῶς. Ἐσαφίνισθε
τὸν λόγον.

Verf. 36. Ἴνα — γένηθε. Καὶ ἐν πρε-
οιμίῳ τοῦ εὐαγγελίου εἶπεν οὗτος ὁ εὐαγγελιστὴς
ὅτι^{ο)} ὅσοι ἔλαβον αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν
τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα
αὐτοῦ. ἀλλ' ἐκεῖ μὲν νοοῦμεν, ὅτι τέκνα τῶ πα-
τρὸς γίνονται. ἐνταῦθα δὲ, ὅτι υἱοὶ τοῦ υἱοῦ, ἵνα
μάθῃς, ὅτι μία ἐνέργεια πατρὸς καὶ υἱοῦ, καὶ
κοινὰ πάντα ἀμφοῖν.

Verf. 36.

α) τῷ λόγῳ. Α.

ο) Io. 1, 12.

Verf. 36. *Haec — eis.* Sciebat namque, iram illorum turbatam esse ac irritatam: ideo abscondit se, ne amplius inflammaretur, sed magis eius secessione sedaretur.

Verf. 37. *Tam multa — eum.* Tam multa: quot autem ille ediderit, praetermisit hic propter eorum multitudinem.

Verf. 38. *Vt — compleretur.* Etiam hic dictio *Vt*, non est causalis sed euentum dicit, siue eius, quod futurum est, completionem. Et ubique dicitur, *Vt* sermo prophetae compleretur: *Vt* prophetia compleretur: dictio *Vt*, et Graecae dictiones *ἵνα*, *ὅπως* ac similes, dictam eandem habent significationem: quanquam in aliis euangelistis hoc non manifestauimus. Neque enim, quia dixerunt prophetae, ideo facta sunt, quae dixerant sed, quia futurum erat, ut fierent, propterea praedixerunt prophetae. Nam scripturae idioma est, ut praediximus, quo significat infallibilitatem prophetiae et omnimodam eius completionem.

Verf. 38. *Quem — nostro.* De his, qui non crediderunt, hoc dixit propheta: Auditum dicens horum ac similium, prophetiam de Christo, quam prophetae quum audissent, auribus animarum suarum a diuino spiritu immissam, prophetauerunt: dicit ergo, quod nullus talium illi crediderunt.

Verf. 38. *Et — reuelatum est?* Brachium patris est filius, utpote potentia ac robur eius. Ait enim Paulus, Christus Dei potentia. Nihil horum cognitum est, non propter sui absconditum.

7) Monuit quidem in superioribus etiam, nec tamen ita aperte. Igitur mox dicit, *προεδήλωται*.

Verf. 36. Ταῦτα — αὐτῶν. Ἐγνώ-
 γαρ τὸν θυμὸν αὐτῶν ταρασσόμενον καὶ ἀγρια-
 νόμον, καὶ ἐκρύβη, ἵνα μὴ ἐπὶ πλεόν ἀναφλε-
 γῇ, κατασαλῆ δὲ μᾶλλον, τῇ ὑποχωρήσει αὐτῆ.

Verf. 37. Τοσαῦτα — αὐτόν. Τοσαῦ-
 τα, ὅσα ἐκεῖνος μὲν ἐποίησεν, ἕτος δὲ παρέλιπε,
 διὰ τὸ πλῆθος αὐτῶν.

Verf. 38. Ἴνα — πληρωθῆ. Καὶ ταῦ-
 θα τὸ ἵνα, οὐκ ἔστιν αἰτιολογίας, ἀλλ' ἐκβάσε-
 ως, ἥτοι πληρώσεως τῆ μέλλοντος, ὅτι ἐμελλε
 πληρωθῆναι. καὶ πανταχοῦ τὸ, ἵνα ὁ λόγος τοῦ
 προφήτου πληρωθῆ, καὶ τὸ, ἵνα ἡ προφητεία
 πληρωθῆ, καὶ τὸ, ὅπως, καὶ τὰ τοιαῦτα, τοι-
 αύτην ἔχουσι τὴν σημασίαν, εἰ καὶ⁷⁾ μὴ ἐν τοῖς
 ἄλλοις εὐαγγελισαῖς τῆτο δεδηλώκαμεν. ἔ γάρ,
 διότι εἶπον οἱ προφῆται, διὰ τοῦτο γεγόνασιν, αἱ
 εἶπον· ἀλλὰ διότι ἐμελλον γενέσθαι, διὰ τοῦτο
 εἶπον οἱ προφῆται. ἰδίωμα γάρ⁸⁾ ἐστὶ τοῦτο τῆς
 γραφῆς, ὡς προδηλώται, δηλῶν τὸ ἀψευδὲς
 τῆς προφητείας, καὶ τὸ πάντως πληρούμενον.

Verf. 38. Ὅν — ἡμῶν; Περὶ τῶν μὴ
 πισυευσάντων τοῦτο εἶρηκεν ὁ προφήτης, τέτων τε,
 καὶ τῶν τοιούτων· ἀκοὴν λέγων, τὴν περὶ τῆ χρι-
 σῆ προφητείαν, ἣν ἀκῆσαντες οἱ προφῆται τοῖς
 ὡσὶ τῶν ψυχῶν αὐτῶν, ὑπὸ τῆ θείου πνεύματος
 ἐνηχηθεῖσαν, προεφήτευσαν. λέγει δὲ, ὅτι ἐδῶκε
 τῶν τοιούτων ἐπίστευσεν αὐτῇ.

Verf. 38. Καὶ — ἀπεκαλύφθη; Βρα-
 χίαν τῆ πατρὸς, ὁ υἱὸς, ὡς δύναμις αὐτῆ. Φησὶ
 γάρ ὁ παῦλος· χριστὸς^{p)} θεὸς δύναμις. ἐδενὶ τού- p) I Cor. I, 24.
 τῶν ἐγνωρίσθη. οὐ παρὰ τὴν ἑαυτῆ κρυφίότητα,
 ἀλλὰ

⁸⁾ δὲ, pro γάρ. A.

confusionem, sed propter illorum caecitatem. Ipse siquidem in modum solis, lucem suae diuinitatis ostendebat, et per sermones, et per opera. Illi vero malitia deprauatum habentes aspectum non illustrabantur.

Verf. 39. *Propterea* — *Iesaias*. Etiam hic Propterea, non causale est, sed futuri declaratum: quia futurum erat, ut credere non possent, siue non vellent: nam si voluissent, utique credidissent. Non posse siquidem etiam significat, Non velle, sicut in praecedentibus docuimus. Aut, Non poterant credere, prohibiti a malitia et caecitate sua. Quid ergo iterum dixit Iesaias?

Verf. 40. *Excaecauit* — *cor*. Et hoc scripturae idioma est, Dei permissionem, quasi opus eius appellare. Siquidem Excaecauit, et indurauit, significant, excaecari ac indurari permittit, tanquam incurabiles: neminem enim vi attrahit, propter liberum cuiusque arbitrium. Simile etiam est, quod dicitur, Indurans indurabo cor Pharaonis, et, Declinare fecisti semitas nostras a via tua, et, Errare fecisti nos, domine, a via tua: frequentiaque sunt huiusmodi in veteri testamento idiomata.

Tale quoque est, quod apud Paulum dicitur, Tradidit illos Deus in reprobum sensum, et, Tradidit illos in affectiones ignominiae. Nam Deus non solum nemini hoc facit, sed nec relinquit, nisi eum relinquamus. Ait namque, Peccata vestra diuisionem faciunt inter me et vos. Rursumque dicit, Ignorasti legem Dei tui, ignorabo et ego te. Et Dauid, Ecce, qui elongant se a te, peribunt.

Ad

*) τραυώς ἐγίνωσκον. De τραυώδῃ. hoc sensu, vide Huet. ad Orig. T. III. p. 564. nota α.

2) A. ponit vocabulum κύριε, paulo post, ante συνέχῃ.

3) & μόνον, absunt. A.

ἀλλὰ παρὰ τὴν αὐτῶν τύφλωσιν. αὐτὸς μὲν γὰρ
 δίκην ἡλίου τὸ φῶς τῆς οἰκείας θεότητος ἐδείκνυε,
 καὶ διὰ λόγων, καὶ δι' ἔργων· αὐτοὶ δὲ σαθρο-
 θεῖσαν τῇ πονηρίᾳ τὴν ὄρασιν ἔχοντες, οὐκ⁹⁾
 ἐνετράνιζον.

Verf. 39. Διὰ τοῦτο — ἡσαΐας. Καν-
 ταῦθα τὸ διὰ τοῦτο, ἐκ ἑσιν αἰτιολογίας, ἀλλὰ
 μέλλοντος, ὅτι ἐμέλλον οὐ δύνασθαι πιστεῦναι,
 εἶπουν, οὐ βέλεσθαι. εἰ γὰρ ἐβέλοντο, ἐπίστευον
 ἂν. τὸ γὰρ μὴ δύνασθαι, σημαίνει καὶ τὸ μὴ βέ-
 λεσθαι, ὡς καὶ προλαβόντες ἐδιδάξαμεν. ἢ οὐκ
 ἠδύναντο, κωλυόμενοι ὑπὸ τῆς κακίας καὶ πωρώ-
 σεως αὐτῶν. τί οὖν πάλιν εἶπεν ἡσαΐας.

Verf. 40. Τετύφλωκεν — καρδίαν.
 Ἰδιῶμα καὶ τοῦτο τῆς γραφῆς, τὸ τὴν παραχώ-
 ρησιν τῆ θεῶ, ὡς πράξιν αὐτῆ λέγειν. τὸ γὰρ
 τετύφλωκε, καὶ τὸ πεπώρωκεν, ἀντὶ τοῦ, παρε-
 χώρησε τυφλωθῆναι καὶ πωρωθῆναι, ὡς ἀνιά-
 των. εἰδέναι γὰρ ἀνθέλκει, διὰ τὸ αὐτεξέστιον
 ἐκάστου τοιῶτον ἐστὶ καὶ τὸ σκληρύνων⁹⁾ σκληρο-⁹⁾ Exod. 4, 21.
 νῶ τὴν καρδίαν φαραῶ καὶ τὸ, ἐξέκλινας¹⁾ τὰς¹⁾ P̄. 43, 19.
 τρίβους ἡμῶν ἀπὸ τῆς ὁδοῦ σου· καὶ τὸ, ἐπλάνη-
 σάς¹⁾ ἡμᾶς, κύριε,¹⁾ ἀπὸ τῆς ὁδοῦ σου· συνεχῆ⁵⁾ Ies. 63, 17.
 δὲ τὰ τοιαῦτα ἰδιώματα παρὰ τῇ παλαιᾷ
 γραφῇ.

Τοιῶτον δὲ καὶ τὸ παρὰ παύλῳ παρέδωκεν¹⁾ τ) Rom. 1, 28.
 αὐτοὺς εἰς ἀδόκιμον νοῦν· καὶ παρέδωκεν²⁾ αὐ-^{v)} Rom. 1, 26.
 τοὺς εἰς πάθη αἰτιμίας. ὁ γὰρ θεὸς οὐ²⁾ μόνον
 εἰδέν τι τοιῶτον πράττει· ἀλλ' εἰδὲ ἐγκαταλιμπά-
 νει, εἰάν μὴ ἐγκαταλίπωμεν αὐτόν. λέγει γὰρ
 οὐχί^{x)} αἱ ἁμαρτίαι ὑμῶν διέσωσιν ἀνά μέσον ἡμῶν^{x)} Ies. 59, 2.
 καὶ ὑμῶν; καὶ πάλιν φησὶν· ἐπελάθῃ^{y)} νόμος^{y)} Osee. 4, 6.
 θεῶ σου, ἐπιλήσομαί σου καὶ γὰρ· καὶ ὁ δαυὶδ· ἰδὲ
 οἱ μακρύνοντες²⁾ ἑαυτοὺς ἀπὸ σοῦ, ἀπολθῆνται²⁾ P̄. 72, 27.

Ad haec saluator ipse in Euangeliiis ad Ierusalem, Quoties volui congregare filios tuos et caetera et nolulistis.

Verf. 40. *Vt — eos.* Rursum *Vt*, non est, causae reddituum, sed futuri demonstratiuum; quia futurum erat, vt oculis non viderent, et corde non intelligerent, neque conuerterentur, nec sanarentur. Oculos autem dicit intellectuales: nam oculis non videre, declaratur per id, quod subditur, Corde non intelligere.

Haec tamen verba alio modo declarata sunt in euangelio iuxta Matthaeum, alio dicta tempore.

Verf. 41. *Haec — eo.* Haec puta, de caecitate ac induratione et caetera. Gloriam autem eius dicit gloriosam illam visionem, quando vidit dominum sedentem super solium excelsum, et ea quae circa ipsum erant, terribilia ac magnifica erant. Tunc enim filium vidit: et haec postmodum dixit ac loquutus est de eo, quum tunc haec ab eo audisset. Nam de Christo erant, quod excacandi et indurandi erant, non visuri, nec intellecturi, quod Deus esset, neque conuertendi ab errore, vt sanarentur vulnera animarum ipsorum.

Verf. 42. *Veruntamen — v. 43. Dei.* Siquidem principes non erant, sed serui gloriae humanae. Propterea etiam dominus illis dicebat, Quomodo potestis vos credere, quum gloriam a vobis mutuo sumatis, et gloriam, quae a solo Deo est, non quaeratis.

Verf. 44. *Iesus — me.* Mitigata Iudaeorum ira apparuit iterum et docet. Quod autem dicit, tantundem est, ac si dicat, Qui credit in me, credit

³⁾ Genituum habet Hentenius. Sed Datuum videtur Euthymius elegisse, ne plures Genitui concurrerent.

καὶ αἱ ὄψεις ὁ σωτὴρ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις πρὸς τὴν ἱερουσαλήμ· ποσάκις^{a)} ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν^{a)} Matt. 23, 37. τὰ τέκνα σου, καὶ τὰ ἐξῆς, καὶ ἔκ ἠθελήσατε.

Verf. 40. Ἴνα — αὐτῆς. Πάλιν τὸ ἴνα, οὐκ ἔστιν αἰτιολογίας, ἀλλὰ μέλλοντος, ὅτι ἐμελλον μὴ ἰδεῖν τοῖς ὀφθαλμοῖς, μηδὲ νοῆσαι τῇ καρδίᾳ, μηδ' ἐπιτραφεῖναι καὶ ἰαθῆναι. ὀφθαλμοὺς δὲ λέγει, τοὺς νοητοὺς. τῷ γὰρ μὴ ἰδεῖν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἐφερμηνευτικόν, τὸ μηδὲ νοῆσαι τῇ καρδίᾳ.

Ταῦτα δὲ τὰ ρητὰ τρόπον ἕτερον ἡρμηνεύθησαν ἐν τῷ κατὰ ματθαῖον, καὶ ἕτερον ρηθέντα καιρῶν.

Verf. 41. Ταῦτα — αὐτῶν. Ταῦτα, τὰ περὶ τῆς τυφλώσεως καὶ πωρώσεως, καὶ τὰ ἐξῆς. δόξαν δὲ αὐτῶν, Φησὶ, τὴν ἐνδοξον ὀπτασίαν ἐκείνην, ὅτε εἶδε τὸν κύριον^{b)} καθήμενον ἐπὶ^{b)} Ier. 6, 1. θρόνον ὑψηλοῦ, καὶ τὰλλα, τὰ περὶ αὐτῶν φοβερὰ καὶ ἐξαισία. τὸν υἱὸν γὰρ εἶδε τότε, καὶ ταῦτα εἶπεν ὑσερον, καὶ ἐλάλησε περὶ αὐτοῦ, ἀκέσας αὐτὰ τότε παρ' αὐτῶν. περὶ τῶν χριστῶν γὰρ ἦσαν, ὅτι ἐμελλον τυφλωθῆναι καὶ πωρωθῆναι, καὶ μὴ ἰδεῖν, μηδὲ συνιέναι, ὅτι θεὸς ἐστὶ, μηδ' ἐπιτραφεῖναι ἀπὸ τῆς πλάνης, καὶ ἰαθῆναι τὰ τραύματα τῆς ψυχῆς αὐτῶν.

Verf. 42. Ὅμως — v. 43. Θεῶν. Ὅχι ἄρα ἄρχοντες ἦσαν, ἀλλὰ δῆλοι δόξης ἀνθρωπίνης. διὰ τοῦτο καὶ ὁ κύριος ἐλεγεν αὐτοῖς· πῶς^{c)} c) Io. 5, 44. δύναδε ὑμεῖς πισεύσαι, δόξαν παρὰ ἀλλήλων λαμβάνοντες, καὶ τὴν δόξαν τὴν παρὰ τοῦ μόνου Θεοῦ οὐ ζητοῦντες.

Verf. 44. Ἰησοῦς — με. Ἐνδόντος τοῖς³⁾ ἰσραεῖσις τῷ θυμῷ, πάλιν ἀνεφαίνη καὶ διδάσκει. ὁ δὲ λέγει, τοιῶτόν ἐστιν. ὁ πισεύων εἰς ἐμὲ, πι-

credit in eum, qui me misit: non solum quia vna est natura et diuinitas amborum, verum etiam, quia honor ei, qui missus est, exhibitus, redundat in eum, qui misit. Et quod ait, Non credit in me, videtur quidem negationis, sed magis est exhortationis ad credendum. Simile quoque est et illud, Qui susceperit me, non me suscipit, sed eum, qui misit me. Nam et haec idiomatis sunt aliaque huiusmodi.

Scire autem oportet, quod aliud est credere ei, quam credere in eum: illud siquidem est, credere sermonibus eius, quod de caeteris etiam hominibus dicitur: hoc autem est, credere in diuinitatem eius, quod de solo Deo dicitur.

Verf. 45. *Et — me.* Visionem eam dicit, quae mentis est, ac si dicat, Qui meam cognouit dignitatem, eam quoque cognouit, quae patris est: nam vna et eadem est in nobis diuinitas: et ego patris imago sum, per omnia illi similis.

Videt autem quispiam Christi diuinitatem, non ex natura sua: diuina siquidem natura inuisibilis est, ac penitus inintelligibilis, iuxta illud, Deum nemo vidit unquam, sed ex operibus diuinis eiusque sermonibus.

Verf. 46. *Ego — veni.* Lux intellectus soluens tenebras intellectus, per diuina opera ac verba, diuinitatis radios sanis ostendens oculis.

Verf. 46. *Vt — maneat.* Quae sunt in errore peccati. Frequenter etiam eadem contestando dicit, assiduitate volens durum illorum cor emollire, et quicquid ad se attinet, in medium adducens: propterea siquidem etiam clamabat.

Verf. 47.

4) καὶ ταῦτα. Α.

τεύει εἰς τὸν πέμφαντά με, οὐ μόνον διότι μία φύσις καὶ θεότης ἀμφοῖν, ἀλλὰ καὶ διότι ἡ εἰς τὸν ἀπεσταλμένου τιμὴ, εἰς τὸν ἀποστείλαντα διαβαίνει. τὸ δὲ οὐ πιστεύει εἰς ἐμὲ, δοκεῖ μὲν ἀρνήσεως· ἐστὶ δὲ μᾶλλον προτροπῆς εἰς τὸ πιστεῦειν. τοιοῦτον δὲ ἐστὶ καὶ τὸ ὁ^d) ἐμὲ δεχόμενος, οὐκ d) Marc. 9, 37. ἐμὲ δέχεται, ἀλλὰ τὸν ἀποστείλαντά με. ἰδιωματικά γάρ καὶ⁴) τὰ τοιαῦτα.

Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι ἕτερόν ἐστὶ τὸ πιστεῦειν αὐτῶ, καὶ ἕτερόν ἐστὶ τὸ πιστεῦειν εἰς αὐτόν· τὸ μὲν γάρ ἐστὶ πιστεῦειν τοῖς λόγοις αὐτοῦ, ὃ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων λέγεται· τὸ δὲ ἐστὶ, πιστεῦειν εἰς τὴν θεότητα αὐτοῦ, ὅπερ ἐπὶ θεῶ μου λέγεται.

Verf. 45. Καὶ — με. Θεωρίαν, τὴν διὰ τῆς γῆ λέγει ὅτι ὁ γνούς τὴν ἐμὴν θεότητα, ἔγνω τὴν τοῦ πατρὸς μου. μία γάρ καὶ ἡ αὐτὴ θεότης ἐν ἡμῖν. καὶ ἐγὼ εἰκῶ εἶμι τῶ πατρὸς ἀπαράλλακτος.

Θεωρεῖ δὲ τις τὴν τῆς χριστοῦ θεότητα, οὐκ ἀπὸ τῆς φύσεως αὐτῆς· ἀθεώρητος γάρ ἡ θεία φύσις καὶ παντελῶς ἀγεννήτος· κατὰ τὸ θεόν^e) e) Io. 1, 12. εἰδὲς ἑώρακε πῶποτε· ἀλλ' ἀπὸ τῶν θεοπρεπῶν ἔργων καὶ λόγων αὐτοῦ.

Verf. 46. Ἐγὼ — ἐλήλυθα. Φῶς νοητὸν, λύων τὸ νοητὸν σκότος, καὶ διὰ τῶν θεοπρεπῶν ἔργων καὶ λόγων παραδεικνύων τὰς ἀκτῖνας τῆς θεότητος τοῖς ὑγιέσιν ὀφθαλμοῖς.

Verf. 46. Ἴνα — μείνη. Τῆ τῆς πλάνης, τῆ τῆς ἀμαρτίας. διαφόρως δὲ τὰ αὐτὰ λέγει διαμαρτυρούμενος, καὶ τῆ συνεχείᾳ μαλαίξαι τὸ σκληρὸν τῆς καρδίας αὐτῶν βεβλόμενος, καὶ πᾶν εἰσφέρειν τὸ ἑαυτοῦ. διὰ ταῦτα γάρ καὶ ἔκραξε.

Verf. 47. *Et — eum.* In praesenti seculo.

Verf. 47. *Neque — mundum.* Dixit etiam tertio capite, Non misit Deus, filium suum in mundum, vt condemnet mundum, sed vt saluetur mundus per eum: et ibi quoque lege enarrationem quae optima est.

Verf. 49. *Qui — ipsum.* Qui mihi non paret, nec suscipit verba mea, habet qui se conuincat ac condemnet: quis sit autem is, audito.

Verf. 48. *Sermo — die.* Quis autem sit hic sermo, aduerte.

Verf. 49. *Quia — loquar.* Quia dicebant, non esse eum a Deo, et propterea non obediabant ei, ait: In nouissimo die sermo, quem loquutus sum dicens, quod ex meipso non sum loquutus, sed pater, qui misit me, ipse mihi praeceptum dedit, quid dicam et quid loquar, ille condemnabit eum, loco accusatoris constitutus, conuincens, omnemque amputans occasionem, quem operibus confirmaui, ex omni parte ostendens, quod Deo non sim contrarius.

Verf. 50. *Et — est.* Vtpote vitam concilians aeternam, tanquam ad vitam adducens aeternam. Sunt ergo inexcusabiles, qui ea non suscipiunt, quae mihi praecepta sunt, vt loquar, videlicet verba mea, doctrinam meam: et sibiipsis sunt inimici, vtpote vitam non suscipientes aeternam.

Haec vero, Quid dicam et quid loquar, idem significant. Multa autem sunt huiusmodi apud sacram scripturam.

Verf. 47. Καὶ — αὐτόν. Ἐν τῷ ὡν αἰῶνι.

Verf. 47. Ὅου — κόσμον. Εἶπε καὶ ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ ὅτι οὐκ ἀπέσειλεν ὁ θεὸς τὸν υἱὸν αὐτῆ εἰς τὸν κόσμον, ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σωθῇ ὁ κόσμος δι' αὐτῆ. καὶ ἀνάγνωθι πάλιν ἐκεῖ τὴν ἐξήγησιν εὖ ἔχουσαν. 1) Io. 3. 17.

Verf. 48. Ὁ — αὐτόν. Ὁ ἀπειθῶν ἐμοί, καὶ μὴ δεχόμενος τὰ ῥήματά μου, ἔχει τὸν κατακρίνοντα, τὸν ἐλέγχοντα αὐτόν. τίς δέ ἐστιν οὗτος, ἄκουσον.

Verf. 48. Ὁ λόγος — ἡμέρα. Τίς δὲ ὁ λόγος ἔστος, ἐνωτίσθητι.

Verf. 49. Ὅτι — λαλήσω. Ἐπεὶ ἔλεγον, ὅτι ἐκ ἐστὶν ἐκ τῆ θεῆ, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἐπείθοντο αὐτῷ, φησὶν, ὅτι ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ ὁ λόγος, ὃν ἐλάλησα λέγων, ὅτι ἐξ ἑμαυτῆ ἐκ ἐλάλησα, ἀλλ' ὁ πέμψας με πατήρ, αὐτὸς μοι ἐνετείλατο, τί εἶπω καὶ τί λαλήσω, ἐκεῖνος κρίνει αὐτόν, ἐν τάξει κατηγοροῦ ἰσάμενος καὶ διελέγων, καὶ πᾶσαν ἀπολογίαν περιαιρῶν, ὃν ἐβεβαίουν τοῖς ἔργοις, πάντα χόθεν δεικνύων, ὅτι οὐκ εἰμι ἀντίθεος.

Verf. 50. Καὶ — ἐστιν. Ὡς ζωὴν αἰώνιον προξενούσα, ὡς εἰς ζωὴν αἰώνιον ἀγούσα. ἀναπολόγητοι οὖν αἱ μὴ δεχόμενοι τὰ ἐνταλθέντα μοι λαληθῆναι, ἦτοι, τὰ ῥήματά μου, τὴν διδασκαλίαν μου. καὶ ἐπιβελοὶ εἰσὶν ἑαυτῶν, ὡς μὴ δεχόμενοι τὴν αἰώνιον ζωὴν.

Τὸ δὲ τί εἶπω καὶ τί λαλήσω, τὸ αὐτὸ δηλώσει. πολλά δὲ τοιαῦτα παρὰ τῆ γραφῆ.

Ff 4

Verf. 50.

5) τὸν κρίνοντα. A.

Verf. 50. *Quae — loquor.* Et per praedictam et per praesentem sententiam, rursus inducit eos ad fidem, parcens adhuc illis prae immensa benignitate. De huiusmodi autem humilitate verborum dispensatorie dictorum, variis in locis diximus. Illa namque, A meipso non veni: et, Ex meipso non sum loquutus: et, Ipse mihi praeceptum dedit, quid dicam et quid loquar, ac similia: manifestius quidem confirmant, quod Deo non sit contrarius: secretius vero ianuunt, quod patri sit aequalis.

Cap. XIII. v. 1. *Ante — patrem.*

Nam postquam mortuus est ac resurrexit, a terra in coelum migravit.

Verf. 1. *Quum dilexisset — eos.* Suos, vocat discipulos, utpote domesticos propter obedientiam. Sui autem appellati quoque sunt omnes Iudaei, tanquam cognati: imo etiam omnes simul homines, tanquam creaturae ipsius. Addidit autem, Qui erant in mundo. Nam qui iam in virtute mortui erant, eius etiam proprii dicebantur, Abraham videlicet Isaac et Iacob, quique tempore illorum iusti erant. Quum dilexisset ergo discipulos ad id usque temporis, tunc magis dilexit eos. Nam, In finem, idem significat, quod vehementer. Quia enim iam moriturus erat, eosque relicurus, dilectionem intendit ad accensionem vehementioris memoriae ipsius. Signum vero intentionis fuit, lotio pedum illorum: nam qui aliquem feruenter amat, ne extremum quidem eius ministerium deuitat.

Verf. 2. *Et coena facta.* In diuersorio, in instrato coenaculo: quia facta vespera, sicut dixit Mat.

Verf. 50. Ἄ — λαλῶ. Καὶ διὰ τοῦ προῤῥηθέντος, καὶ διὰ τοῦ παρόντος ῥητοῦ, πάλιν ἐνάγει τούτους εἰς πίσιν, ἔτι φειδόμενος αὐτῶν ὑπὸ τῆς ἀπείρου Φιλανθρωπίας. περὶ μὲντοι τῆς ταπεινότητος τῶν τοιούτων οἰκονομικῶν ῥημάτων, διαφόρως εἰρήκαμεν. τὸ γὰρ ἀπ' ἑμαυτοῦ οὐκ^{β)} ἐλήλυθα, καὶ ἐξ^{η)} ἑμαυτοῦ ἐκ ἐλάλησα, ^{g) Io. 7, 28.} καὶ αὐτός μοι ἐντολήν ἔδωκε, τί εἶπω καὶ τί λα- ^{h) Io. 12, 49.}λήσω, καὶ τὰ τοιαῦτα, Φανερώτερον μὲν, τὸ μὴ εἶναι αὐτὸν ἀντίθεον βεβαιούσι· κρυφιώτερον δὲ, τὸ εἶναι αὐτὸν ἴσον τῷ πατρὶ ὑποφαίνουσι.

Cap. XIII. v. 1. Πρὸ — πατέρα.

Ἀποθανῶν γὰρ καὶ ἀνάσας, μετέβη ἀπὸ τῆς γῆς εἰς τὸν οὐρανόν.

Verf. 1. Ἀγαπήσας — αὐτούς. Ἰδίους λέγει, τοὺς μαθητάς, ὡς οἰκείους, διὰ τὴν εὐπίθειαν. ἴδιοι δὲ αὐτοῦ προσηγορεύθησαν καὶ οἱ πάντες Ἰουδαῖοι, ὡς συγγενεῖς· καὶ οἱ σύμπαντες ἄνθρωποι, ὡς δημιουργήματα αὐτοῦ. τὸς ἐν τῷ κόσμῳ δὲ εἶπε, διότι καὶ οἱ τετελευτηκότες ἐν ἀρετῇ, ἴδιοι αὐτοῦ ἦσαν, ἄβραάμ καὶ ἰσαὰκ καὶ ἰακώβ, καὶ οἱ κατ' ἐκείνους δίκαιοι. ἀγαπήσας οὖν, φησὶ, τοὺς μαθητάς ἄχρι τοῦ τότε καιροῦ, τότε μᾶλλον ἠγάπησεν αὐτούς· τὸ γὰρ εἰς τέλος, τὸ σφόδρα δηλοῖ. ἐπεὶ γὰρ ἔμελλεν ἤδη ἀποθανεῖν καὶ ἀπολιπεῖν αὐτούς, ἐπιτείνει τὴν ἀγάπην, εἰς ἐμπύρευμα μνήμης αὐτοῦ σφοδρότεραις. σημεῖον δὲ τῆς ἐπιτάσεως, τὸ νύμφαι τοὺς πόδας αὐτῶν. ὁ γὰρ ἀγαπῶν τινὰ θερμῶς, εἰδὲ τὴν ἐσχάτην ὑπηρεσίαν αὐτοῦ παρατεῖται.

Verf. 2. Καὶ δάπνου γενομένου. Ἐν τῷ καταλύματι, ὅπου τὸ ἐξρωμένον ἀνώγειν, ὅτε

Matthaeus, accubuit cum duodecim. Quaere ergo hanc sententiam sexagesimo tertio eius capite, ac lege omnem, quae ibi data est, expositionem.

Verf. 2. *Quum diabolus — traderet.* Quum iam tunc cogitationem immisisset, quando unguentum effudit super caput Iesu mulier, de qua scripsit Matthaeus. Quaere ergo iuxta finem sexagesimi secundi capitis ipsius, ubi dicitur, Amen dico vobis, ubicunque praedicatum fuerit hoc euangelium in vniuerso mundo et caetera, et lege finem datae ibi expositionis.

Hoc autem interposuit euangelista cum stupore admirans excellentem Christi clementiam, quia huius etiam pedes lauit, qui in proximo erat eum traditurus.

Cap. XVI. De lotione pedum.

Verf. 3. *Sciens — manus.* Tanquam filio legitimo et vnigenito. Humano autem more dixit, Omnia dedit ipsi pater in manus, Christum ipsum imitans, qui frequenter huiusmodi de se dispensatorie solet dicere, sicut variis in locis diximus. Sicut autem pater tradit filio, sic et filius patri. Ait enim Paulus, Quum tradiderit regnum Deo et patri.

Verf. 3. *Et — iret.* Tanquam filius Dei ac Deus. Ait ergo, Sciens seipsum omnipotentem ac Dei filium: licet tantae esset potestatis, talisque dignitatis, ad extremam tamen descendit humilitatem, tum dilectionem erga discipulos ostendens, tum eos animi modestiam edocens.

Verf. 4. *Surgit — vestimenta.* Non omnia, sed exteriorem amictum, aut etiam indumentum, quod

ἰψίας¹⁾ γενομένης, ὡς εἶπε ματθαῖος, ἀνέκειτο ^{i) Matt. 26, 20.}
 μετὰ τῶν δώδεκα. ζήτησον οὖν τουτὶ τὸ ρητόν ἐν
 τῷ ἐξηκοςῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ αὐτοῦ, καὶ ἀνάγνω-
 δι πᾶσαν τὴν ἐκεῖ ρηθεῖσαν ἐξηγήσιν.

Verf. 2. Τοῦ διαβόλου — παραδῶ. Ἦδη
 βεβληκότες λογισμὸν τότε, ὅτε τὸ μύρον κατ-
 ἔχεεν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ χριστοῦ ἢ γυνή, περὶ
 ἧς ματθαῖος ἰσόρησε. ζήτησον οὖν πρὸς τῷ τέλει
 τοῦ ἐξηκοςῷ δευτέρου κεφαλαίου αὐτοῦ τὸ ἄμην,^{k)} ^{k) Matt. 26, 13.}
 ἄμην λέγω ὑμῖν, ὅτι εἰάν κηρυχθῆ τὸ εὐαγγέλιον
 τῆτο ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ, καὶ τὰ ἐξῆς. καὶ ἀνάγνω-
 δι τὸ τέλος τῆς ἐκεῖ ρηθείσης ἐξηγήσεως.

Τῆτο δὲ παρενέβαλεν ὁ εὐαγγελιστής, ἐκ-
 πληττόμενος τὴν ὑπερβάλλουσαν τῆ σωτῆρος
 ἀνεξικακίαν, ὅτι καὶ τούτου τοὺς πόδας ἐνίψε,
 μελετῶντος ἤδη προδοῦναι αὐτόν.

Κεφ. Ις. Περὶ τοῦ νικτῆρος.

Verf. 3. Ἐιδῶς — χεῖρας. Ὡς υἱὸς
 γνησίῳ καὶ μονογενεῖ. ἀνθρωποπρεπῶς δὲ εἶπεν,
 ὅτι πάντα δέδωκεν αὐτῷ ὁ πατὴρ εἰς τὰς χεῖρας,
 μιμῆμενος τὸν χριστόν, τοιαῦτα λέγοντα περὶ
 ἑαυτῆ πολλὰκις κατ' εἰκονομίαν, ὡς διαφόρως
 εἰρήκαμεν. ὥσπερ δὲ ὁ πατὴρ παραδίδωσι τῷ υἱῷ
 ἔστω καὶ ὁ υἱὸς τῷ πατρί. Φησὶ γὰρ παῦλος
 ὅταν^{l)} παραδῶ τὴν βασιλείαν τῷ θεῷ καὶ πατρί. ^{l) I Cor. 15, 24.}

Verf. 3. Καὶ — ὑπάγει. Ὡς υἱὸς θεῷ
 καὶ θεός. Φησὶν οὖν, ὅτι εἰδῶς, ἑαυτὸν παντο-
 κράτορα, καὶ υἱὸν θεῷ, καὶ τοσαύτης μὲν ἐξου-
 σίας, τηλικαύτης δὲ ἀξίας, ὅμως εἰς ἀκρὰν
 συγκατέβη ταπεινώσιν· ἅμα μὲν τὴν εἰς τοὺς μα-
 θητὰς ἀγάπην ἐνδεικνύμενος· ἅμα δὲ παιδεύων
 αὐτοὺς ταπεινοφρονεῖν.

Verf. 4. Ἐγείρεται — ἱμάτια. Ὁυ
 πάντα,

quod vesti illi exteriori adhaerebat, quo succinctior esset ad id, quod facere parabat.

Verf. 4. *Quumque accepisset — se.* Linteo sese praecinxit ad extergendos lauandorum pedes.

Verf. 5. *Deinde — peluim.* Ipse etiam aquam ferebat, et vniuersa cum omni promptitudine propriis manibus faciebat: vt et nos ministrantes, cuncta cum omni promptitudine per nosipso faciamus, in illum respicientes: neque extollamur: quid enim sumus nos, si ad Deum conferamur? Linteum itaque, peluim ac hydriam a patrefamilias procul dubio in eum tunc vsus accepit.

Verf. 5. *Et — v. 6. Petrum.* Quia lauare coepit ac postmodum venit ad Petrum: apparet, quod primum lauerit pedes Iscariotae: simul quidem beneficio afficiens ac honorans proditorem suum vsque ad mortem, vt et nos similiter faciamus. Simul etiam compungi volens illum, qui talia aduersus talem gubernatorem cogitaret.

Verf. 6. *Et — pedes?* Tu qui filius Dei es? In stuporem versus hoc dixit, ac vehementer cum reuerentia veritus.

Verf. 7. *Respondit — modo.* Quod ego hac re doceo.

Verf. 6. *Scies autem postea.* Quando hoc manifestauero. Nam paulo post de hoc dicturus est, Si ego laui vestros pedes dominus et magister, et vos debetis inuicem alii aliorum lauare pedes. Vel scies postea, quum me videris in coelum assum-

6) εὐχαλῆς. B.

7) κἀποργίας. A.

πάντα, ἀλλὰ τὸ ἕξωθεν περιβόλαιον, ἢ καὶ τὸ μετ' ἐκείνο, πρὸς τὸ⁶⁾ εὐσαλῆς εἶναι.

Verf. 4. Καὶ λαβὼν — ἑαυτόν. Τῷ λεντίῳ διέζωσεν ἑαυτόν, πρὸς τὸ ἐκμάσσειν δι' αὐτοῦ τοὺς πόδας τῶν νιπτομένων.

Verf. 5. Εἶτα — νιπτῆρα. Ἄυτὸς καὶ τὸ ὕδωρ κομίσας, καὶ πάντα μετὰ πάσης προθυμίας αὐτουργήσας, ἵνα καὶ ἡμεῖς διακονοῦντες πάντα μετὰ πάσης προθυμίας⁷⁾ αὐτουργῶμεν, εἰς ἐκείνον ἀποβλέποντες, καὶ μὴ ἐπαιρῶμεθα. τί γὰρ ἡμεῖς πρὸς τὸν Θεόν; τὸ μέντοι λέντιον, καὶ τὸν νιπτῆρα, καὶ τὴν ὑδρίαν, ἀπὸ τῆ οἰκοδεσπότου πάντως ἔλαβεν εἰς τὴν τότε χρῆσιν.

Verf. 5. Καὶ — v. 6. πέτρον. Ἐπεὶ ἤρξατο νίπτειν, εἶτα ἦλθε πρὸς τὸν πέτρον, φαίνεται, ὅτι⁸⁾ πρῶτον ἐνίψε τὸς πόδας τῆ Ἰσκαριώτου, ἅμα μὲν εὐεργετῶν ἄχρι θανάτου καὶ τιμῶν τὸν προδότην αὐτοῦ, ἵνα καὶ ἡμεῖς ὁμοίως ποιῶμεν ἅμα δὲ καὶ βεβλόμενος αὐτὸν κατακυβητάς, τοιαῦτα κατὰ τοῦ τοιοῦτου κηδεμόνος διαγοούμενον.

Verf. 6. Καὶ — πόδας; Σὺ, ὁ υἱὸς τῆ Θεῆ; ἐκπλαγεῖς γὰρ εἶπε τοῦτο, καὶ σφόδρα εὐλαβηθεῖς.

Verf. 7. Ἀπεκρίθη — ἄρτι. Ὁ ἐγὼ διδάσκω, διὰ τούτου τοῦ πράγματος.

Verf. 7. Γνώση δὲ μετὰ ταῦτα. Ὅτε φανερώσω αὐτό. οὐκ εἰς μακρὰν γὰρ ἔρει περὶ τούτου ὅτι^{m)} εἰ ἐγὼ ἐνίψα ὑμῶν τοὺς πόδας, ὁ κύριος καὶ ὁ διδάσκαλος, καὶ ὑμεῖς ὀφείλετε ἀλλήλων νίπτειν τοὺς πόδας, καὶ τὰ ἕξῃς ἢ γνώση μετὰ ταῦτα, ὅταν με ἴδῃς ἀναλαμβάνομενον εἰς

⁸⁾ Est haec Chrysostomi opinio. Tom. VIII. p. 415. A.

sumtum, quum venerit super vos paracletus: tunc enim scies, qualis quale fecerim opus et quare.

Verf. 8. *Ait — aeternum.* Hoc est, nunquam, asseuerabat enim honorans illum ac venerans.

Verf. 8. *Respondit — v. 9. caput.* Non dixit, quam ob causam hoc faceret, sciens, illi non posse eo modo persuaderi, sed potius magis repugnaturum: sed quum prae nimio amore repugnaret, ex hoc illi persuadet: comminatus namque excisionem, protinus eum inclinavit, fecitque, vt ille amplius petat, quam prius ab eo petebatur: et tantum se offerat ad id ministerium perferendum, quantum prius ad repugnandum, imo etiam amplius. — Non tantum, inquit, pedes, sed et manus et caput: ita nimia dilectione et primum obstitabat, et postmodum concedebat.

Verf. 10. *Dicit — estis.* Ne opinarentur lotionem hanc, purificationem quandam esse, quale et baptisma: huiusmodi opinionem exemplariter soluit dicens, Qui lotus est, non indiget lauari, nisi solos pedes, quibus calcando lauacrum egreditur, sed est mundus totus, vtpote iam lotus. Et vos mundi estis, nempe mundati iam per doctrinam, quam vos docui, et abiecta omni prauitate ac malitia.

Nam et Chrysostomus interpretans illud, Et vos mundi estis: ait etiam adiectum esse, Propter sermonem, quem loquutus sum vobis. Itaque doctrina

*) ἢ πρὶν παρακλιθεῖσθαι. A.

*) Chrysost. Tom. VIII. p. 416. B. non dicit, haec προσκλιθεῖσθαι, sed ea explicationis causa infert ex Io. 15, 3. Dum ergo addit, videtur dicere, id προσκλιθεῖσθαι. Aut ex vocabulo ἐπήγγαγεν id colligit

εἰς τὸν ἔθανόν, ὅταν ἔλθῃ ὁ παράκλητος ἐφ' ὑμᾶς. τότε γὰρ γνώσῃ, ἡλίκοσ ὧν ἡλίκοσ ἔργον ἐποίησα, καὶ διατί.

Verf. 8. Λέγει — αἰῶνα. Ἐἰς τὸν αἰῶνα, ἀντὶ τῆσ, ποτέ. διίσχυρίζεται γὰρ, τιμῶν αὐτὸν, καὶ λίαν αἰδέμενοσ.

Verf. 8. Ἀπεκρίθη — v. 9. κεφαλὴν. Οὐκ εἶπε μὲν, τίνος ἕνεκεν τοῦτό ποιεῖ, γινώσκων αὐτὸν μὴ πειδησόμενον ἀπὸ τῆτου, μᾶλλον μὲν οὖν ἐπὶ πλέον ἐνσησόμενον· ἐπεὶ δὲ ἀπὸ πολλῆσ ἀγάπησ διίσχυρίζετο, ἀπὸ ταύτησ αὐτὸν πείθει. ἀπειλήσασ γὰρ ἐκπτωσιν αὐτῆσ, αὐτικά τοῦτον ὑποκλίνει, καὶ ποιεῖ μᾶλλον αἰτεῖν, ὅ⁹) πρὶν παρητεῖτο, καὶ τοσαύτην ἰκεσίαν εἰσφέρειν, ὅσην πρότερον εἰσέφερεν ἔνθασιν, μᾶλλον δὲ καὶ πλείονα. μὴ τοὺσ πόδασ, γὰρ φησι, μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰσ χεῖρασ καὶ τὴν κεφαλὴν. ἔτω δὲ ὑπερβολὴν ἀγάπησ καὶ πρῶτον ἐνέση, καὶ ὕστερον ἐνέδωκε.

Verf. 10. Λέγει — ἐσε. Ἴνα μὴ ὑπολάβωσιν, ὅτι ἡ νίψισ αὐτῆ, καθάρσιέν τι ἔσιν, ὄιον καὶ τὸ βάπτισμα, λύει τὴν τοιαύτην ὑψίαν παραδειγματικῶσ, ὅτι ὁ λελεθμένος ἔχρηζει λέσσαθα, εἰ μὴ τοὺσ πόδασ νίψαθα μόνουσ, διότι τοῦτοισ περιπατῶν, ἔξεισι τῆ λουτροῦ· ἀλλ' ἔσι καθαρὸσ ὄλοσ, ὡσ ἡθῆ λελεθμένος· καὶ ὑμεῖσ καθαρὸί ἔσε, ὡσ ἡθῆ καθαριθέντεσ ὑπὸ τῆσ διδασκαλίασ, ἣν ἐδίδαξα ὑμᾶσ, καὶ ῥίψαντεσ πᾶσαν κακίαν καὶ πονηρίαν.

Ἐρμηνέυων γὰρ ὁ χρυσόσομοσ τό· καὶ ὑμεῖσ καθαρὸί ἔσε· προσκεῖθα¹) λέγει καὶ τό· διὰ τὸν λόγον, ὃν λελάληκα ὑμῖν, εἶπου, τὴν διδασκαλίαν.

git Euthymius, quo tamen haud adeo diligenter vititur, ut ex multis exemplis constat.

doctrina non opus est vobis, vt mundemini ab his, quibus iam emundati estis, nisi vt solis pedibus lauemini, propter causam, quam nunc non scitis, scietis autem postea.

Verf. 10. *Sed non omnes.* Non omnes mundi estis.

Verf. 11. *Sciebat — estis.* Nouerat eum, qui praecipitatus et contaminatus erat.

Verf. 12. *Quum — vobis?* Ignorantes interrogat, quo attentiores reddat: nam postquam factum est, vult nunc docere, quod ignorabant.

Verf. 13. *Vos — etenim.* Sum ista, tanquam Deus. Nam cum discipulis loquens sese detegit. Dicens itaque, Vos dicitis: vos me ita appellatis: sermonem inuidia carere fecit. Addens autem, Sum: huiusmodi confirmauit appellationes, nec ad gratiam, sed propter veritatem dictas demonstrauit. Iam ergo hinc ratiocinemini.

Verf. 14. *Si — pedes.* Non dixit, si ego, qui natura dominus sum, laui vestros pedes, qui natura serui estis, multo magis vos inuicem conferui, debetis alii aliorum lauare pedes. Neque dixit, Si ego proditoris laui pedes, multo magis vos insidiatorum: sed haec per opera significans, horum disputationem reliquit auditorum conscientiae.

Verf. 15. *Exemplum — vobis.* Exemplum deiectionis in dilectione, hoc opere tradidi vobis.

Verf. 15. *Vt — faciatis.* Et dilectione deiecti, ac subditis ministrantes. At vero ipse quidem erat maior, quam intelligi ac dici posset: nos autem fumus terra et cinis, puluis et coenum, aut siquid

λίαν. οὐ χρεΐζετε οὖν καθαριθῆναι, ὧν ἑκαθαρί-
 θητε, εἰ μὴ τοὺς πόδας νίψασθαι μόνους, διὰ
 πράγμα, ὃ οὐκ οἶδατε ἄρτι, γνώσεσθε δὲ μετὰ
 ταῦτα.

Vers. 10. Ἄλλ' οὐχὶ πάντες. Ὅτι πάν-
 τες καθαροὶ ἔσε.

Vers. 11. Ἦιδε — ἔσε. Ἦιδε αὐτὸν
 ἐκτραχηλιωθέντα καὶ ῥυπωθέντα.

Vers. 12. Ὅτε — ὑμῖν; Ἐρωτᾷ ἀγνο-
 οῦντας, ἵνα διεγείρη εἰς προσοχήν. μετὰ γὰρ τὸ
 ποιῆσαι, λοιπὸν βέλεται διδάξαι τὸ ἀγνοούμενον.

Vers. 13. Ἑμεῖς — γάρ. Ἐμὶ ταῦτα,
 ὡς θεός. πρὸς τοὺς μαθητὰς γὰρ διαλεγόμενος
 ἐκκαλύπτει ἑαυτὸν. εἰπὼν μὲν οὖν ὅτι ὑμεῖς Φω-
 νεῖτέ με, ὑμῖς καλεῖτέ με οὕτως, ἀνεπαχθῆ
 τὸν λόγον ἐποίησε· προσθεὶς δὲ ὅτι ἐμὶ, ἐβεβαίω-
 σέ τε τὰς τοιαύτας προσηγορίας, καὶ μὴ πρὸς
 χάριν, ἀλλὰ πρὸς ἀλήθειαν λεγομένας ἀπέδειξε.
 λοιπὸν τοίνυν ἐντεῦθεν συλλογίζεται.

Vers. 14. Ἐἰ — πόδας. Ὅτι εἶπεν,
 ὅτι εἰάν ἐγὼ, ὁ φύσει κύριος, ἐνίψα ὑμῶν, τῶν
 φύσει δούλων, τοὺς πόδας, πολλῶ μᾶλλον ὑμεῖς,
 οἱ ὁμόδουλοι, ὀφείλετε ἀλλήλων νίπτειν τοὺς πό-
 δας· οὐδ', ὅτι εἰάν ἐγὼ ἐνίψα τοὺς τοῦ προδότου,
 πολλῶ μᾶλλον ὑμεῖς τοὺς τῶν ἐπιβέλων· ἀλλὰ
 διὰ τῶν ἔργων ταῦτα δηλώσας, ἀφῆκε τὴν διά-
 κρισιν αὐτῶν τῇ συνεσίῃ τῶν ἀκροωμένων.

Vers. 15. Ἐπόδειγμα — ὑμῖν. Ἐπό-
 δεγμα τῆς ἐν ἀγάπῃ ταπεινώσεως ἔδωκα ὑμῖν,
 διὰ τῆς τοιαύτης πράξεως.

Vers. 15. Ἴνα — ποιῆτε. Ἐξ ἀγάπης
 ταπεινούμενοι, καὶ διακονοῦντες τοῖς υποβιβη-
 κόσι. καίτοιγε, αὐτὸς μὲν ἦν ὑπὲρ ἔννοιαν καὶ λό-
 γον· ἡμεῖς δὲ ἔσμεν γῆ καὶ σποδός, καὶ τέφρα,

si quid his vilius est. Quando vero non tantum ad minores non deicimus nos, sed neque ad maiores: nec solum pedes seruatorum non lauamus, sed neque amicorum, quum etiam infidiatorum lauare debeamus: qua obsecro condemnatione digni non erimus? qui non solum Christi non imitamur exemplum, verum etiam e contrario erigimur, et ex diametro extollimur, nec quod debitum est exsoluimus. Et vos, inquit, debetis inuicem alii aliorum lauare pedes.

Vers. 16. *Amen — illum.* Itaque si ego, qui incomparabiliter maior sum, meipsum adeo deieci, multo magis vos. Et hoc autem ineffabilis humilitatis ipsius est, quod sese dedit exemplum, creatorem videlicet creaturis: et quodammodo se comparauerit, qui incomparabilis est.

Dixit autem et hanc sententiam decimo nono capite iuxta Matthaeum: ibi ergo quaere, quod dicitur, Non est discipulus supra magistrum suum et caetera.

†† Non est seruus. Quamdiu ille quidem est seruus huius, hic apostolus eius. Inferioris enim est conditionis, et seruire, et nuntium mitti.

Vers. 17. *Si — ea.* Si haec nouistis, quae dicta sunt, nouistis autem ea, quum a me didiceritis: beati eritis si feceritis ea, neque enim nosse sufficit, sed et facere oportet.

Vers. 18. *Non — dico.* Puta, Si feceritis ea. Nam de Iuda hoc dicebat, qui non solum ea facturus non erat, sed nec aliud quicquam eorum, quae praecepta erant, de prodicione iam curam habens.

Vers. 18.

καὶ κόνις, καὶ εἴ τι τέτων εὐτελέσεσθαι. ὅταν δὲ οὐ μόνον οὐ ταπεινέμεθα πρὸς τοὺς ἐλάττωτας, ἀλλ' ἔδὲ πρὸς τοὺς μείζονας· καὶ οὐ μόνον ἔ νίπτομεν τοὺς πόδας τῶν δούλων, ἀλλ' ἔδὲ τῶν φίλων, οἱ καὶ τοὺς τῶν ἐπιβέλων νίπτειν ὀφείλοντες· ποίας οὐκ ἂν εἶημεν ἄξιοι καταδίκης, ἔ μόνον ἔ μιμούμενοι τὸ δοθὲν ὑπόδειγμα, ἀλλὰ καὶ ἔξ ἐναντίας ἰσάμενοι, καὶ κατὰ διάμετρον ἐπαιρόμενοι, καὶ τὴν ὀφειλὴν ἐκ ἀποδιδόντες; καὶ ὑμεῖς, γὰρ φησιν, ὀφείλετε ἀλλήλων νίπτειν τοὺς πόδας.

Verf. 16. Ἀμήν — αὐτόν. Λοιπὸν ἔν, εἰ ἐγὼ ὁ ἀσύγκριτος μείζων, ἔτως ἔταπεινώθην, πολλῶ μᾶλλον ὑμεῖς. καὶ τοῦτο δὲ τῆς ἀφάτου ταπεινώσεως αὐτοῦ, τὸ δοῦναι ἑαυτὸν παράδειγμα, τὸν πλάσθην τοῖς πλάσμασι, καὶ τρόπον τινὰ συγκρίνεσθαι τὸν ἀσύγκριτον.

Εἶπε δὲ τὸ νόημα τέτο καὶ ἐν τῷ ἐννεακαιδεκάτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ ματθαῖον, καὶ ζήτησον ἐκεῖ τό· οὐκ ἔσι^{η)} μαθητῆς ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον^{η)} Matt. 10, 24. καὶ τὰ ἔξης.

[Ὅτι³⁾ ἔσι δούλος· Ἔως ἂν ὁ μὲν ἔσι δούλος τούτου, ὁ δὲ ἀπόστολος ἐκείνου. ἐλάττωσις γὰρ καὶ τὸ δούλευειν, καὶ τὸ ἀποστέλλεσθαι.]

Verf. 17. Ἐἰ — αὐτά. Ἐἰ ταῦτα οἶδατε, τὰ ξηθέντα· οἶδατε δὲ αὐτά, παρ' ἐμοῦ μαθόντες· μακάριοί ἐστε, εἰὰν ποιῆτε αὐτά. οὐκ ἀρκεῖ γὰρ εἰδέναι μόνον, ἀλλὰ χρὴ καὶ ποιεῖν.

Verf. 18. Ὅτι — λέγω. Τὸ, εἰὰν ποιῆτε αὐτά. περὶ τοῦ ἰούδα γὰρ τοῦτο ἔλεγεν, ὅς οὐ μόνον οὐκ ἔμελλε ποιῆσειν αὐτά, ἀλλ' ἔδ' ἄλλό τι τῶν ἐντεταλμένων, ἤδη τὴν προδοσίαν μελετῶν.

Gg 2

Verf. 18.

³⁾ Haec uterque in margine habet. Caret iis Hen-
tenius.

Verf. 18. *Ego — elegerim.* Noui, tanquam Deus, quinam ex electis meis facturi sunt ea, et quis sit, qui non faciet. Superius quoque dixit, Et vos mundi estis, sed non omnes: variisque temporibus multa huiusmodi loquutus est, quae solius proditoris pungerent conscientiam, simulque docerent, quod eum non lateret proditor, et illum ad poenitentiam ac correctionem euocarent: verum non persuaserunt.

Cur autem etiam proditorem elegerit, diximus octauo iuxta Marcum capite: et ibi quaere, quod dicitur, Et ascendit in montem, et vocauit, quos ipse voluit et caetera, totamque illorum verborum lege enarrationem.

Verf. 18. *Sed — suum.* Etiam in hoc loco dictio Ut, manifestatiua est eius, quod futurum erat. Hoc quoque sicut et alia propter proditorem dicit. Nam futurum erat: ut compleretur scriptura Dauidica, quae ait, Qui comedit panes meos ampliauit aduersum me supplantationem.

Septuaginta ergo ex Hebraico-sensu hanc ita interpretati sunt: Christus vero eandem nunc ex eodem interpretatus, aliis dictionibus eandem vim obtinentibus eadem et ipse dicit. Siquidem idem sibi volunt, Qui edit, quum euangelista, Christi verba referens, habeat ὁ τρώγων: et, Qui comedit, quum septuaginta dicant ὁ ἐδίων: et Ampliauit, sicut sustulit, eodemque modo se habent et reliqua.

Ait ergo de Iuda, Qui apud me pascitur, qui de eadem mensa mecum communicat, neque ob hoc ipsum me reueretur, ampliauit ac sustulit, hoc est, confirmauit siue mouit aduersum me calcaneum et supplantationem, siue dolum ac insidias,

4) Redde: *veluti, Sed hoc propter proditorem dico.*

Verf. 18. Ἐγὼ — ἐξελεξάμην. Οἶδα, ὡς Θεός, τίνες μὲν τῶν παρ' ἐμῆ ἐκλεγέντων ποιήσουσιν αὐτὰ, τίς δὲ οὐ ποιήσει. καὶ ἀνωτέρω δὲ εἰπών: ὅτι^{ο)} καὶ ὑμεῖς καθαροὶ ἔσε, ἀλλ' οὐχί^{ο)} Io. 13, 16. πάντες· καὶ ἐν διαφοροῖς δὲ καιροῖς πολλὰ τοιαῦτα φθραζόμενος, νύττοντα μόνον τὸ τῆ προδότῃ συνειδός, καὶ ἅμα μὲν διδάσκοντα, ὅτι οὐ λανθάνει ἐπιβελύων, ἅμα δὲ καὶ εἰς μετὰ μέλειαν καὶ διόρθωσιν ἐκκαλέμενα, ἐκ ἔπεισε.

Διατί δὲ ἐξελέξατο καὶ τὸν προδότην, εἰρηναμεν ἐν τῷ ὄγδῳ κεφαλαίῳ τῆ κατὰ μάρκον, καὶ ζήτησόν ἐκεῖ τό· καὶ^{ρ)} ἀναβαίνει εἰς τὸ ὄρος, ^{ρ)} Marc. 3, 13. καὶ προσκαλεῖται οὓς ἠθέλην αὐτός, καὶ τὰ ἐξῆς, καὶ ἀνάγνωθι τὴν ὅλην ἐξήγησιν τῶν τοιούτων ρητῶν.

Verf. 18. Ἄλλ' — αὐτῆ. Κάνταῦθ' αὐτὸ ἴνα, δηλωτικόν ἐστὶ τῆ μέλλοντος· οἶον,⁴⁾ ἀλλὰ διὰ τὸν προδότην τῆτο λέγω. μέλλει γὰρ ἡ γραφὴ πληρωθῆναι ἡ δαυιτική, ἡ λέγουσα, ὁ^{ρ)} ρ) Pf. 49, 10. ἐδῖαν ἄρτους μου, ἐμεγάλυνεν ἐπ' ἐμῆ πτερισμόν.

Οἱ μὲν οὖν ἐβδομήκοντα ἔτως ἀπὸ τῆ ἐβραϊκῆ τὸ ρητὸν ἠρμήνευσαν· ὁ δὲ χριστός ἀπὸ τῆ αὐτῆ τὸ αὐτὸ νῦν μεθερμηνέων, τὰ αὐτὰ καὶ αὐτὸς λέγει, δι' ἑτέρων ἰσοδυνάμων λέξεων. ἴσον γὰρ τὸ ὁ ἐδῖαν καὶ τὸ ὁ τρώγων, καὶ τὸ ἐμεγάλυνε καὶ τὸ ἐπῆρε, καὶ τὰ λοιπὰ δὲ ὁμοίως ἔχουσι.

Φησὶ δὲ περὶ τῆ ἰούδα, ὅτι ὁ τρεφόμενος παρ' ἐμοί, ὁ κοινωνῶν μοι τραπέζης, εἰδ' αὐτὸ τούτο αἰδεύεις ἐμεγάλυνε καὶ ἐπῆρεν, ἡ γούγ, ἐκραταίωσε καὶ ἐκίνησε κατ' ἐμῆ πτέρναν καὶ πτερισμόν, εἶπεν, ἐπιβλήν καὶ δόλον, διὰ τὸ⁵⁾ συλλαλή-

Gg 3

5) τοῦ. B.

eo quod cum inimicis sit loquutus. Solent namque, qui currentes deicere nituntur, calcaneo insidiari. Ideo calcaneus ac supplantatio dolum ac insidias denotat.

Verf. 19. *Nunc — sum.* Vt quum fuerit completa huiusmodi scriptura, credatis, quod ego sum, de quo illa vaticinabatur.

Verf. 20. *Amen — me.* Iuxta finem quoque decimi noni capituli euangelii secundum Matthaeum dixit, Qui recipit vos, me recipit: et qui me recipit, recipit eum, qui me misit. Nunc autem etiam idem dicit, volens amplius illos consolari, quod futurum esset, ut paulo post percurrerent orbem.

Verf. 21. *Haec — spiritu.* Spiritum dicit affectum moeroris ac turbationis, quo mouebatur ob proditoris perditionem: nam prae nimia compassione turbabatur. Vehementer enim super eo dolebat. De Lazaro etiam dictum illud declarantes, Infremuit spiritu, spiritum diximus turbationis affectum.

Verf. 21. *Et — me.* Testificatus est, siue protestatus de prodicione.

Verf. 22. *Aspiciebant — diceret.* Siquidem miserum nondum publicare volebat, expectans adhuc eius conuersionem.

Verf. 23. *Recumbebat autem — Iesus.* Ipse erat, qui haec scribebat, velut significauit idem in fine euangelii. Hunc autem diligebat Iesus, plus videlicet caeteris, ut qui plus diligi dignus erat, ob virtutis magnae praerogatiuam, quam ipse modestiae causa occultauit.

σαι τοῖς ἐχθροῖς. εἰώθασι γάρ, οἱ τοὺς τρέχοντας ὑποσκελίζεν πειρώμενοι, διὰ τῆς πτέρηνς ἐπιβελύειν. διὸ πτέρνα καὶ πτερνισμός, ἢ ἐπιβελή καὶ ὁ δόλος.

Verf. 19. Ἀπάρτι — εἰμι. Ἴνα, ὅταν πληρωθῇ ἡ τοιαύτη γραφή, πισεύσητε, ὅτι ἐγὼ εἰμι, περὶ οὗ ἐκείνη προεφήτευσεν.

Verf. 20. Ἀμὴν — με. Καὶ πρὸς τῷ τέλει τῆς ἐνεακαιδεκάτης κεφαλαίου τῆς κατὰ ματθαῖον εἶπεν ὁ δεχόμενος ὑμᾶς, ἐμὲ δέχε- r) Matt. 10, 40. ται· καὶ ὁ ἐμὲ δεχόμενος, δέχεται τὸν ἀποσείλαντά με. καὶ νῦν δὲ τὸ αὐτὸ λέγει, παρηγορῶν αὐτοὺς ἐπὶ πλέον, μέλλοντας ὅσον εἶπω διατρέχειν τὴν οἰκουμένην.

Verf. 21. Ταῦτα — πνεύματι. Πνεῦμα νόει, τὸ πάθος τῆς λύπης καὶ συγχύσεως, τῆς ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τῆς προδότου. ὑπὸ γὰρ τῆς ἀγαν συμπαθείας ἐταράχθη, ὑπεραλγίσας αὐτῆς. καὶ ἐπὶ τῷ λαζάρου δὲ, τό, ἐνεβριμήσατο r) Io. 11, 33. τῷ πνεύματι, ἐρμηνεύοντες, πνεῦμα τὸ πάθος τῆς συγχύσεως εἰρήκαμεν.

Verf. 21. Καὶ — με. Ἐμαρτύρησεν, ἤγουν, διεμαρτύρατο περὶ τῆς προδοσίας.

Verf. 22. Ἐβλεπον — λέγει. Ὅπου γὰρ ἤθελε δημοσιεῦσαι τὸν ἀδελφὸν, ἀναμένων ἐτι τὴν ἐπιστροφὴν αὐτῆς.

Verf. 23. Ἦν δὲ ἀνακείμενος — ἰησοῦς. Ἄυτὸς ἦν ὁ ταῦτα γράφων, ὡς αὐτὸς ἐπὶ τέλει τῆς εὐαγγελίης δεδήλωκε. τοῦτον δὲ ἠγάπα ὁ ἰησοῦς, πλέον δηλονότι, ὡς ἄξιον ἀγαπᾶσθαι πλέον, διὰ πλεονεξίαν ἀρετῆς μεγάλης, ἣν αὐτὸς ἀπέκρυψε διὰ μετριοφροσύνην.

Dicitur autem tantam a puero curam habuisse puritatis, ut ne turpem quidem cogitationem unquam in cor suum ascendere permiserit: turpis autem cogitatio, non de motu naturali accipienda est, sed de phantasia voluntaria: ideo etiam virgo postmodum cognominatus est. Hoc vero privilegium Dei quoque generici datum erat.

Dicit autem Chrysostomus, quod etiam amplius eum diligebat, propter excellentem animi humilitatem ac mansuetudinem, quas adeptus erat postquam de praecelsitudine correptus fuerat. Siquidem hae virtutes etiam Mosen exaltauerunt.

Confidera vero et hoc, quomodo solus e discipulis in magistri afflictionibus permanserit, donec spiritum exhalasset: ob haec ergo etiam amplius eum diligebat, ac tempore illo in sinu eius recumbebat, tanquam filius in sinu patris: appropinquans similiter ei propter virtutis propinquitatem. Siquidem verisimile est, quod praecognitam magistri morte, moestus admodum erat, et propterea post pedum lotionem ascitus fuerat, ibique recubuerat: consolationis ergo gratia haec scripsit, non gloriationis: nam fugiens iactantiam, sui ipsius nomen conticuit.

Verum, quum caeteri euangelistae praetermississent, quae de intinctione et ossula Iudae data contigerant: narraturus hoc, incidit necessario in horum enarrationem. Nam, quia hortatu Petri clam interrogauerat, quisnam esset, qui eum traderet, necesse erat dicere, quomodo recumberet, ut clam caeteris posset interrogare, et quo pacto ausus est ibi recumbere ac secreto interrogare.

Aut recubuisse se dicit in sinu eius, immensam illius manifestans humilitatem, qui immensae

Λέγεται δὲ καὶ τοσοῦτον ἐκ νεότητος ἐπιμε-
λήσασθαι καθαρότητος, ὡς μὴ ἑᾶσά ποτε μηδὲ
λογισμὸν αἰσχροῦ ἀναβῆναι εἰς τὴν καρδίαν αὐτῆ.
λογισμὸν δὲ αἰσχροῦ, οὐ τὴν Φυσικὴν κίνησιν οἰη-
τέον· ἀλλὰ τὴν προαιρετικὴν Φαντασίαν. διὸ καὶ
παρθένος ὑπερον ἐπωνομάθη. τῆτο δὲ τὸ προτέ-
ρημα καὶ τῆ θεοτόκῳ προσῆν.

Λέγει δὲ ὁ⁶) χρυσόσομος, ὅτι ἠγάπα αὐτὸν
πλέον, καὶ δι' ὑπερβάλλουσαν ταπεινοφροσύνην
καὶ πραότητα, ἅπερ ἐκτίσαστο μετὰ τὸ ἐπιτι-
μηθῆναι διὰ τὴν προεδρίαν. ταῦτα γὰρ καὶ τὸν
μαῦσῆν ὕψωσαν.

Σκόπει δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι καὶ τοῖς πάθεσι τῆ
διδασκάλου μόνος τῶν μαθητῶν παρέμεινεν ἄχρῖς
ἂν ἐξέπνευσε. διὰ ταῦτα οὖν καὶ ἠγαπάτο πλέον.
καὶ ἀνέκειτο κατὰ τὸν καιρὸν ἐκείνον ἐν τῷ κόλπῳ
αὐτῆ, ὡς παῖς ἐν κόλπῳ πατρὸς, ἀναλόγως
ἐγγύζων αὐτῷ, διὰ τὴν ἀπὸ τῆς ἀρετῆς ἐγγύτητα.
εἰκὸς γὰρ, αὐτὸν γνόντα ἤδη τὸν θάνατον τῆ δι-
δασκάλας, σφόδρα σκυθρωπάζειν, καὶ διὰ τῆτο,
μετὰ τὸν νιπτῆρα, προσκληθῆναι, καὶ ἀναπεσεῖν
ἐκεῖ, χάριν παρηγορίας. ἔγραψε μὲν οὖν ταῦτα,
οὐ φιλοτιμέμενος. καὶ γὰρ Φεύγων τὸν κόμπον,
τὸ ἑαυτῆ παρεσιώπησεν ὄνομα.

Ἄλλ' ἐπειδὴ παρέδραμον οἱ ἄλλοι εὐαγγελι-
σαὶ τὰ περὶ τῆ ἐμβαφέντος ψωμῖς καὶ δοθέντος
τῷ ἰσδα, μέλλων διηγῆσασθαι τῆτο, ἀναγκαίως
ἐνέπεσε καὶ εἰς τὴν τούτων ἀπαγγελίαν. ἐπεὶ γὰρ
αὐτὸς, ἐπιτραπεῖς παρὰ τῆ πέτρας, ἠρώτησε
κρυφίως, τίς ἐστὶν ὁ παραδιδούς αὐτὸν· ἀναγκαῖον
ἦν εἰπεῖν, ποῦ ἀνακείμενος ἠδύνατο ἐρωτᾶν κρυ-
φίως, καὶ πῶς ἐθάρξει ἐκεῖ τε ἀνακείσθαι, καὶ
ἐρωτᾶν μυθικῶς.

Ἡ τὸ μὲν ἀνακείσθαι ἐν τῷ κόλπῳ αὐτῆ Φησι,
δηλῶν τὴν ὑπεράπειρον ταπεινώσιν τῆ τὴν δόξαν

fac erat gloriae: se vero diligi ait, significans et se gratum, et illum humanum. Confitetur ergo, quod diligebatur: causam vero, cur diligeretur non addit, simul et gratus et modestus.

Verf. 24. *Innuat — diceret.* Ipse quidem ausus non est interrogare, propter causam, quam sexagesimo quarto iuxta Matthaeum capite diximus: Iohanni vero hoc commisit, tanquam a praeceptore maxime dilecto, qui tunc in sinu eius recumbebat.

Verf. 25. *Quum ergo ille recumberet ita — est?* Ita, sicuti recumbebat, hoc est, non eleuatus, sed tantum conuersus. Iohannes itaque ex simplicitate ac dilectione recumbebat: nondum enim natura Deum esse cognoscebat: ipse vero permittebat, etiam in hoc animum illius oblectans.

Verf. 26. *Respondet — Iscariotae.* Quae re praedicto iuxta Matthaeum capite, vbi dicitur, Dico autem vobis, quod non bibam ex hoc fructu vitis vsque in diem illum et caetera: et lege totam enarrationem: nam in ea de his et iis, quae sequuntur, ad verbum dictum est.

Verf. 27. *Et — satanas.* In fine illius enarrationis de hoc plane inuenies. Ingressus est autem in illum, non quod, vt daemonicum agitaret, sed quod dominaretur ac seruituti eum subiiceret, veluti septuagesimo sexto capite euangelii secundum Lucam diximus. Vel etiam per cogitationes in illum ingressus est.

Verf. 27.

ὑπεράπειρον· τὸ δὲ ἀγαπᾶσθαι λέγει, δεκνύων ἑαυτὸν τε εὐχάρισον, καὶ ἐκείνον Φιλανθρωπότατον, καὶ ὅτι μὲν ἠγαπάτο, ὁμολογεῖ· διατί δὲ ἠγαπάτο, οὐ προστίθησιν. εὐχαριστῶν μὲν ἅμα, καὶ μετριοφρονῶν.

Verf. 24. Νέυει — λέγει. Ἄυτὸς μὲν οὐκ ἐθάρρησεν ἐρωτῆσαι, διὰ τὴν αἰτίαν, ἣν εἰρήκαμεν ἐν τῷ ἐξηκοσῷ τετάρτῳ κεφαλαίῳ τῆ κατὰ ματθαῖον· τῷ ἰωάννῃ δὲ τῆτο ἐπέτρεψεν, ὡς ἠγαπημένῳ μάλιστα τῷ διδασκάλῳ, καὶ ἀνακεμένῳ τηνικαῦτα ἐν τῷ κόλπῳ αὐτῆ.

Verf. 25. Ἐπιπεσῶν δὲ ἐκείνος αὐτῶς — ἔστιν; Οὕτως, ὡς ἀνέκειτο, τρεῖσι, μὴ ἀνασταῖς, ἀλλὰ μόνον μεταστραφεῖς. ὁ μὲν ἐν ἰωάννης ἐξ ἀπλότητος καὶ ἀγάπης ἐπέπεσεν. ἔπω γὰρ φύσει θεὸν αὐτὸν ἐγίνωσκεν. αὐτὸς δὲ ἠνέσχετο, καὶ τῆτω ψυχαγωγῶν αὐτόν.

Verf. 26. Ἀποκρίνεται — ἰσκαριώτῃ. Ζήτησον ἐν τῷ δηλωθέντι κεφαλαίῳ τῆ κατὰ ματθαῖον τό· λέγω¹⁾ δὲ ὑμῖν, ὅτι ἔ μὴ πῶ ἀπάρ-²⁾ τῃ ἐκ τῆτῃ τῆ γενήματος τῆς ἀμπέλῃ, ἕως τῆς ἡμέρας ἐκείνης, καὶ ἀνάγνωδι τὴν ὅλην ἐξήγησιν, ἐν αὐτῇ γὰρ περὶ τῆτων τε καὶ τῶν ἐφεξῆς ἐρρήθη κατὰ λόγον.

Verf. 27. Καὶ — σατανᾶς. Ἐν τῷ τέλει τῆς ἐξηγήσεως ἐκείνης εὐρήσεις περὶ τῆτῃ σαφῶς. εἰσηλθε δὲ εἰς ἐκείνον, οὐχ ὡσε δαιμονῶν αὐτόν, ἀλλ' ὡσε κατακυριεύειν καὶ δελαγωγεῖν αὐτόν, ὡς καὶ ἐν τῷ ἐβδομηκοσῷ ἕκτῳ κεφαλαίῳ τῆ κατὰ λουκᾶν εἰρήκαμεν. ἢ καὶ διὰ τῶν λογισμῶν εἰσηλθεν εἰς³⁾ ἐκείνον.

Verf. 27.

³⁾ εἰς αὐτόν.

Verf. 27. *Ait* — v. 29. *daret.* In ea enarratione etiam haec omnia pulchre declarata sunt.

Verf. 30. *Accepta* — *exiuit.* Similiter et hoc.

Verf. 30. *Erat* — v. 31. *exiuit.* Significauit tempus euangelista, ostendens, quod neque nox eum retinuit.

Verf. 31. *Ait* — *hominis.* Superius dixit capite decimo quinto, Venit tempus, vt glorificetur filius hominis. Hic autem, Nunc glorificatus est filius hominis. Ex hoc, inquit, tempore glorificatus est, afflictionibus pro mundo toleratis: nam gloria sunt domino afflictiones, quas pro seruis tolerat. Tanquam factum autem dicit id, quod futurum est, quia paulo post comprehendendus et passurus erat. Quod si domino gloria sunt afflictiones toleratae pro seruis, multo magis seruis gloria sunt, quae pro domino sustinent.

Verf. 31. *Et* — *eum.* Pater glorificatus est per filium, per conuersationem, qua tanquam homo pro salute hominum conuersatus est. Nam sicut filio gloria est habere talem patrem, ita sane et patri gloria est, habere talem filium. Praeterea quoque homines videntes admiranda quae faciebat, glorificabant Deum, quemadmodum dicunt euangelistae.

Verf. 32. *Quod si* — *seipsum.* Glorificabit filium per seipsum, edens prodigia tempore passionis, tremenda ac stupenda signa: etiam hinc ostendens, quod legitimus esset eius filius. Nam et propterea in superioribus dixit, Quum exaltaueritis

Verf. 27. Λέγει — v. 29. δῶ. Ἐν ἐκεί-
νῃ τῇ ἐξηγήσει καὶ ταῦτα πάντα διηρμηνεύθησαν
ἀριστα.

Verf. 30. Λαβὼν — ἐξῆλθεν. Ὁμοίως
καὶ τοῦτο.

Verf. 30. Ἦν — v. 31. ἐξῆλθεν. Ἐπε-
σημίνατο τὸν καιρὸν ὁ εὐαγγελιστῆς, δεικνύων,
ὅτι ἐδὲ ἡ νύξ ἐπέσχευ αὐτόν.

Verf. 31. Λέγει — ἀνθρώπου. Ἀνωτέ-
ρω μὲν εἶπεν, ἐν τῷ πεντεκαιδεκάτῳ κεφαλαίῳ,
ἐλήλυθεν⁹⁾ ἡ ὥρα, ἵνα δοξάσῃ ὁ υἱὸς τῆ ἀνθρώ- v) Io. 12, 23.
που. ἐνταῦθα δὲ, νῦν ἐδοξάσθη ὁ υἱὸς τῆ ἀνθρώ-
που. ἀπὸ τῆ νῦν⁹⁾ ἐδοξάσθη, φησὶ, τοῖς ὑπὲρ τῆ
κόσμου πάθεσι. δόξα γὰρ τῷ δεσπότῃ, τὰ ὑπὲρ
τῶν δέλων πάθη. ὡς γεγονὸς δὲ λέγει τὸ γενησό-
μενον, διὰ τὸ ὅσον ἔπω μέλλειν συλληφθῆναι
καὶ πάσχειν. εἰ δὲ τῷ δεσπότῃ δόξα, τὰ ὑπὲρ
τῶν δέλων πάθη, πολλῶ μᾶλλον τοῖς δέλοις δό-
ξα τὰ ὑπὲρ τῆ δεσπότῃ.

Verf. 31. Καὶ — αὐτῷ. Ὁ πατὴρ ἐδο-
ξάσθη ἐν τῷ υἱῷ, διὰ τῆς πολιτείας, ἣν ὡς ἀν-
θρώπου ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ἀνθρώπων ἐπολιτεύσα-
το. ὥσπερ γὰρ τῷ υἱῷ δόξα, τὸ ἔχειν τοιοῦτον
πατέρα ἔτις ἄρα καὶ τῷ πατρὶ δόξα, τὸ ἔχειν
τοιοῦτον υἱόν. ἄλλως τε, καὶ οἱ ἀνθρώποι βλέπον-
τες, ἃ ἑτεροατούργει καὶ ἐδίδασκεν, ἐδόξαζον τὸν
θεόν, ὡς οἱ εὐαγγελιστῆ φασὶ.

Verf. 32. Ἐι — ἑαυτῷ. Δοξάσει τὸν
υἱὸν δι' ἑαυτῆ, τερατουργῶν ἐν τῷ καιρῷ τῆ σαυ-
ρῆ τὰ φοβερά καὶ ἐξαισια σημεῖα, καὶ δεικνύων
ἐντεῦθεν, ὅτι γνήσιος υἱὸς αὐτῆ ἐστὶ. διὰ τῆτο γὰρ
καὶ προλαβὼν εἶπεν ὅταν^{x)} ὑψώσητε τὸν υἱόν^{x)} Io. 8, 28.
τοῦ

⁹⁾ ἐδοξάσθη. B.

ueritis filium hominis, tunc cognoscetis, quod ego sum, ubi latiore ac manifestiore dedimus enarrationem.

Verf. 32. *Et — eum.* Continuo in ipsa cruce. Hoc autem dixit, ne de gloria illa opinarentur, quam habebit in secundo suo aduentu, de qua frequenter eos docuit. Haec vero dicens, monet stertentes eorum cogitationes, et suadet, ne solum non moleste ferant, sed et gaudeant propter gloriam eius, quae paulo post futura est.

Verf. 33. *Filioli — sum* Futura iterum illis praedicit, ut postea recordati cognoscant, quod omnia manifeste sciens praedixerit: et ne repente superuenientia turbent illos non expectantes. Filiolos vero vocauit eos, non solum tanquam creator eorum, verum etiam tanquam magister ipsorum. Dicens autem, Filioli adhuc modico tempore vobiscum sum, vehementius suspendit desiderium eorum.

Verf. 33. *Quaeritis me.* Postquam mortuus fuero. Iudaeis vero, quum dixisset, Quaeritis me, addidit, Et non inuenietis: discipulis autem hoc non addidit: nam hi inuenturi eum erant post resurrectionem. Et illis quidem insaniam mirigans, dixit, Quaeritis me: his autem ardentius imminuens desiderium.

Verf. 33. *Et — nunc.* Sed illis quidem tanquam indignis hoc dixit: his vero tanquam nondum morituris.

Verf. 34. *Praeceptum — inuicem.* Atqui vetus erat praeeptum, Diliges proximum tuum, sicut

τοῦ ἀνθρώπου, τότε γνώσεθε, ὅτι ἐγώ εἰμι ἕν-
 θα πλατύτερον ὄμβρ καὶ σαφέστερον ἐξηγησά-
 μεθα.

Verf. 32. Καὶ — αὐτόν. Ἐυθύς, ἐν
 αὐτῷ τῷ ψαυρῷ. τέτο δὲ εἶπεν, ἵνα μὴ ὑπολά-
 βωσιν, ὅτι περὶ τῆς δόξης ἐκείνης λέγει, τῆς ἐν
 τῇ δευτέρᾳ παρεσίᾳ αὐτῆ, περὶ ἧς διαφόρως
 ἐδίδαξεν αὐτούς. ταῦτα δὲ λέγων, ἀνίστησι κατα-
 πεπτωκότας τοὺς λογισμοὺς αὐτῶν, καὶ πείθει,
 μὴ μόνον μὴ δυσφορεῖν, ἀλλὰ μᾶλλον χαίρειν,
 διὰ τὴν μετὰ βραχὺ δόξαν αὐτῆ.

Verf. 33. Τεκνία — εἰμι. Πάλιν προ-
 λέγει αὐτοῖς τὰ μέλλοντα, ἵνα τε μετὰ ταῦτα
 ὑπομιμησκόμενοι γινώσκοιεν, ὅτι προεῖπε, πάν-
 τα σαφῶς εἰδῶς, καὶ ἵνα μὴ ἀδρόν ἐπελθόντα
 διαταράξωσιν αὐτούς, οὐ προσδοκῶντας. τεκνία
 δὲ ἐκάλεσε τούτους, ἔ μόνον ὡς ποιητῆς αὐτῶν,
 ἀλλὰ καὶ ὡς διδάσκαλος. εἰπὼν δὲ, τεκνία, ἔτι
 μικρὸν χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι, σφοδρότερον αὐτοῖς
 ἐξάπτει τὸν πόθον.

Verf. 33. Ζητήσετέ με. Μετὰ τὸ ἀπο-
 θανεῖν με. τοῖς μὲν ἰουδαίοις εἰπὼν· (ζητήσετέ ὃ) γ) Io. 7, 34
 με· προσέθηκεν, ὅτι καὶ οὐχ εὐρήσετε· ἐπὶ δὲ τῶν
 μαθητῶν, οὐ προσέθηκε τοῦτο, διότι ἔμελλον
 εὐρεῖν αὐτόν οὗτοι μετὰ τὴν ἀνάστασιν. καὶ ἐκεί-
 νοις μὲν, παραμυθόμενος τὴν μανίαν, εἶπεν, ὅτι
 ζητήσετέ με· τούτοις δὲ, πόθον ἐμβάλλων
 πλείονα.

Verf. 33. Καὶ — ἄρτι. Ἄλλ' ἐκείνοις
 μὲν εἶπε τοῦτο, ὡς ἀναξίσις τῆ τόπου ἐκείνου· τέ-
 τοις δὲ, ὡς ἔπω ἀποθανεμένοις.

Verf. 34. Ἐντολὴν — ἀλλήλους. Καὶ
 μὴν παλαιὰ ἐντολὴ ἦν· ἀγαπήσεις τὸν πλησίον
 σου,

sicut teipsum: verum, quod nunc datur, maius illo est: subdit enim:

Verf. 34. *Sicut — inuicem.* Haec est nouitas: illud siquidem praecipiebat, proximum diligere tanquam seipsum: hoc autem etiam, plus quam seipsum. Nam ita dilexit nos Christus, vt nec sibi ipsi parceret, sed pro nobis moreretur.

Quidam vero aliter interpretantur: quod scilicet vetus praeceptum erat, Diliges proximum tuum, et odio habebis inimicum tuum: nunc autem tradit omnes esse diligendos, videlicet etiam inimicos: siquidem ipse omnes dilexit discipulos, vt neque Iudam sibi parantem insidias odio haberet, sed potius turbaretur spiritu, hoc est, affectu moeroris ac tristitiae, propter illius perditionem.

Verf. 35. *In — mutuan.* Sicut et ego erga vos: quia verus discipulus praeceptorem imitatur. Hic manifestus est Christiani character, hoc plane insigne: nam vera dilectio omnium caput est virtutum.

Quid ergo, an non multo magis demonstrant miracula Christi discipulum? Nequaquam. Dixit enim iuxta finem quinti capituli euangelii secundum Matthaeum, Multi dicent mihi in illo die, Domine, Domine, nonne per nomen tuum prophetauimus, et per nomen tuum daemonia eiecimus, et per nomen tuum virtutes multas fecimus? et tunc confitebor illis, Nunquam noui vos: et lege totam, quae ibi posita est, enarrationem.

Atqui miracula maxime orbem allegerunt. Verum id erat, quia dilectio eos, qui edebant miracula, praecedebat.

Verf. 36.

) *καὶ ὑμῶν*, pro *καὶ ὑμῶν*. A. Forte *καὶ ὑμῶν*.

σου, ὡς σεαυτόν· ἀλλ' ἡ νῦν διδομένη, μείζων
ἐκείνης, ἐπάγει γάρ.

Verf. 34. Καθὼς — ἀλλήλῃς. Τοῦτο
ἡ καινότης. ἐκείνη μὲν γὰρ ἐκέλευεν, ἀγαπᾶν τὸν
πλησίον, ὡς ἑαυτόν· αὕτη δὲ, καὶ ὑπὲρ ἑαυτόν.
ὁ γὰρ χριστὸς οὕτως ἠγάπησεν ἡμᾶς, ὡς μηδὲ
ἑαυτὸν φείσασθαι, ἀλλ' ἀποθανεῖν ὑπὲρ ἡμῶν.

Τινὲς δὲ ἑτέρως ἐρμηνεύουσιν, ὅτι ἐπειδὴ πα-
λαιὰ ἐντολὴ ἦν· ἀγαπήσεις ²⁾ τὸν πλησίον σου, ²⁾ Matth. 5. 43.
καὶ μισήσεις τὸν ἐχθρὸν σε· καὶ ¹⁾ νῦν δίδωσιν,
ἀγαπᾶν πάντας, ἡγουν, καὶ τοὺς ἐχθρούς. καὶ
αὐτὸς γὰρ ἠγάπησε τοὺς μαθητὰς πάντας, ὡς
μηδὲ τὸν ἰούδαιον μισῆσαι, ἐπιβλεπόντα αὐτῶ,
ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ταραχθῆναι τῷ πνεύματι,
τῆσιν, τῷ πάθει τῆς λύπης καὶ συγχύσεως,
τῆς ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ αὐτῶ.

Verf. 35. Ἐν — ἀλλήλοις. Καθὼς
καὶ ἐγὼ πρὸς ὑμᾶς. ἐπεὶ καὶ μαθητὴς ἀληθῆς,
ὁ μιμήμενος τὸν διδάσκαλον. τῆτο σαφῆς χα-
ρακτὴρ τῆ χριστιανῆ, τῆτο φανερὸν γνώρισμα.
ἡ ἀληθῆς γὰρ ἀγάπη, πάσης ἐστὶν ἀρετῆς κε-
φάλαιον.

Τί οὖν; οὐ πολλῶ μᾶλλον τὰ θαύματα
δεικνύουσι τὸν τῆ χριστῶ μαθητὴν; εἰδαμῶς εἴρη-
κε γὰρ πρὸς τῷ τέλει τῆ ἑκτε κεφαλαίου τοῦ
κατὰ ματθαῖον· ὅτι ^{a)} πολλοὶ ἐροῦσί μοι ἐν ἐκεί- ^{a)} Matth. 7. 22.
νῇ τῇ ἡμέρᾳ, κύριε, κύριε, οὐ τῷ σῶ ὀνόματι ²³⁻
προσεφητεύσαμεν; καὶ τῷ σῶ ὀνόματι δαιμόνια
ἐξεβρίλομεν; καὶ τῷ σῶ ὀνόματι δυνάμεις πολ-
λὰς ἐποιήσαμεν; καὶ τότε ὁμολογήσω αὐτοῖς, ὅτι
ἐδέποτε ἔγνων ὑμᾶς· καὶ ἀνάγνωθι τὴν ἐκεῖ ῥη-
θεῖσαν πᾶσαν ἐξήγησιν.

Καὶ μὴν, τὰ θαύματα μάλιστα τὴν οἰκουμέ-
νην ἐπιηγάγετο, ἀλλὰ διότι προὔπῃν ταῖς θαυ-
ματοργουῶσιν ἡ ἀγάπη.

Verf. 36. *Dixit — me.* Petrus quidem interrogavit, non tantum scire volens, quantum sequi cupiens. Christus autem cognitam habens eius mentem, ad eam respondit: non dixit enim, quo abiret: sed, Non potes me nunc sequi, insinuabat autem de morte.

Verf. 37. *Dicit — ponam.* Quid agis, o Petre? Quum ille dicat, Non potes, tu dicis, Quare non possum? Proinde experientia te docebit, ne contradicas.

Verf. 38. *Respondit — ter.* Quaere sexagesimo quarto iuxta Matthaeum capite, ubi dicitur, Respondens autem Petrus dixit illi, Et si omnes offendantur per te, ego tamen nunquam offendar: et lege ibi dictam enarrationem, praeterea et eas, quae sequuntur usque ad eum locum ubi habetur, Similiter autem et omnes discipuli dixerunt.

Quod si variationem aliquam ferunt verba, nihil mirum. Haec siquidem dicta sunt priusquam exirent in montem Oliuarum, illa vero postquam illuc exiuerant: nam quum bis obstitisset Petrus, bis de negatione protestatus est illi Christus: et de prima quidem repugnatione ac protestatione scripserunt Matthaeus et Marcus, de secunda vero Lucas et Iohannes.

Cap. XIV. v. I. *Ne — cor.*

Quum dixisset dominus ad Petrum, Postmodum me sequeris: et, Ter me negabis propter utrumque turbati sunt, timentes ne quando ipsi ab eo amputarentur vel exciderent, solo Petro sequente, aut ne quando ipsi quoque eum negarent, quem-

admo-

²⁾ και, abest. A.

³⁾ αὐτόν. A.

Verf. 36. Λέγει — μοι. Ὁ μὲν πέτρος ἠρώτησεν, οὐχ οὕτω βεβλόμενος μαθεῖν, ὡς ἐπιθυμῶν ἀκολοθῆσαι. ὁ δὲ χριστὸς τὴν διάνοιαν αὐτῷ γνοῦς, πρὸς αὐτὴν ἀπεκρίθη. εἰ ἔπει γὰρ, πῶς ὑπάγει, ἀλλ' ὅτι εἰ δύναταί μοι νῦν ἀκολοθῆσαι. ὑπεδήλωσε δὲ περὶ τῆς σφραγῆς.

Verf. 37. Λέγει — θῆσω. Τί ποιεῖς, ὦ πέτρε! ἐκείνος εἰπόντος, ὅτι οὐ δύνασαι, σὺ λέγεις, ὅτι διατί εἰ δύναμαι; οὐκοῦν ἢ πείρα διδάξεις σε μὴ ἀντιλέγειν.

Verf. 38. Ἀπεκρίθη — τρεῖς. Ζήτησον ἐν τῷ ἐξηκοντῷ τετάρτῳ κεφαλαίῳ τῷ κατὰ ματθαῖον, τὸ ἀποκριθεῖς^{b)} δὲ ὁ πέτρος εἶπεν αὐτῷ, ^{b) Matt. 26, 33.} εἰ πάντες σκανδαλισθήσονται ἐν σοί, ἐγὼ δὲ εἰδέποτε σκανδαλισθήσομαι· καὶ ἀνάγνωθι καὶ τὴν ἐκεῖ ρηθεῖσαν ἐξηγήσιν· ἔτι δὲ καὶ τὰς τῶν ἐφεξῆς ρητῶν, ἄχρι τοῦ ὁμοίως^{c)} δὲ²⁾ καὶ πάντες ^{c) Matt. 26, 35.} οἱ μαθηταὶ εἶπον.

Εἰ δὲ καὶ παραλλαγὴν τινα φέρουσι τὰ ρητά, καινὸν εἶδέν. ταῦτα μὲν γὰρ ἐρρήθησαν, πρὸ τοῦ ἐξελθεῖν αὐτοὺς³⁾ εἰς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν· ἐκεῖνα δὲ, μετὰ τὸ ἐξελθεῖν ἐκεῖ. δις γὰρ ἐνσάντι τῷ πέτρῳ, δις περὶ τῆς ἀρνήσεως διεμαρτύρητο ὁ χριστός. καὶ περὶ μὲν τῆς πρώτης ἐνστάσεως καὶ διαμαρτυρίας ματθαῖος καὶ^{d)} μάρκος ἔγραψαν· ^{d) Marc. 14, 29.} περὶ δὲ τῆς δευτέρας, ^{e)} λουκάς καὶ ἰω- ^{e) Luc. 22, 33.} ἀννης.

Cap. XIV. v. I. Μὴ — καρδία.

Ἐιπόντος τῷ κυρίου πρὸς τὸν πέτρον· ὅτι ὑσερόν^{f)} ἀκολοθήσεις μοι· καὶ ὅτι^{g)} ἀπαργήσῃ με ^{f) Io. 13, 36.} τρεῖς· ἑταράχθησαν δι' ἀμφοτέρας, δεδοκότες, ^{g) Io. 13, 38.} μήποτε αὐτοὶ ἀπεκόπησαν αὐτῷ, μόνου τῷ πέτρου ἀκολοθήσοντος, καὶ μήποτε καὶ αὐτοὶ τῷ

admodum et eorum praefectus. Reprimens ergo illorum anxietatem, primum quidem timorem negationis consolatur, deinde etiam de timore amputationis siue excisionis.

Verf. 1. *Credite — credite.* Credite firmiter in Deum patrem et in me, ac fides, quae in nos erit, feruabit vos insuperabiles.

Verf. 2. *In — sunt.* Quae sufficient ad suscipiendum vos, vt semper sitis nobiscum.

Verf. 2. *Quod si secus — vobis.* Quod si non essent multae mansiones ac splendidum habitaculum, dixissem vobis, quod vado ad parandum mansionis locum vobis, qui mei estis et omnibus digniores: hoc omnino sane mihi curae est, vt vbi sum ego et vos sitis. Praedixit enim eis dicens, Vbi sum ego, illic et minister meus erit.

Verf. 3. *Et — sitis.* Hoc etiam dixissem vobis, Quod si abiero, vt praeparem vobis locum et caetera, itaque nec sic oportuit animo deiectos esse: quia vero iam olim praeparata est multitudo mansionum, ac dignis sorte distributae sunt, fiduciam habere oportet, et non desperare.

Potest et aliter dici: quod etiam si abiero vt praeparem vobis locum, videlicet, vt innouem vobis ascensum in coelum, quo nullus vnquam hominum ascendit, rursus veniam secundo aduentu, et assumam vos ad meipsum, resuscitatos ex mortuis, vt conregnetis mihi in aeternum. Quanquam enim mortui ante eum ascenderunt, sed non cum corporibus: et si simul cum eo sunt, at non simul regnant.

4) Ab ἐνεῖ ad ἐσαί, in marg. a man. recent. in Cod. B. Nam a manu prima erat, καὶ ὑμεῖς ἦτε, quod per errorem ex superioribus erat repetitum. Quod nos dedimus, habet Cod. A. in contextu et Hentenius.

τον ἀπαρνήσανται, ὡς ὁ κορυθαῖος· κατασέλλων οὖν τὴν ἐντεῦθεν ἀγωνίαν αὐτῶν, πρῶτα μὲν περὶ τῷ φόβῳ τῆς ἀπαρνήσεως παραμυθῆται, εἶτα καὶ περὶ τῷ φόβῳ τῆς ἀποκοπῆς.

Verf. 1. Πιστεύετε — πιστεύετε. Πιστεύετε βεβαίως, εἰς τὸν πατέρα καὶ εἰς ἐμέ· καὶ λοιπὸν, ἢ εἰς ἡμᾶς πίσις συντηρήσει ὑμᾶς ἀητήτους.

Verf. 2. Ἐν — εἰσιν. Ἰκαναὶ δέξασθαι καὶ ὑμᾶς, συνεσομένους ἡμῖν αἰεί.

Verf. 2. Ἐι δὲ μὴ — ὑμῖν. Ἐι δὲ μὴ ἦσαν ἐκεῖ πολλαὶ μοναὶ, καὶ δαψίλεια καταγωγίων, εἶπον ἂν ὑμῖν, ὅτι πορεύομαι ἐτοιμάσαι τόπον μοιῆς ὑμῖν τοῖς ἐμοῖς, καὶ πρὸ πάντων τῶν του πάντως ἂν ἐφρόντιστα, ἵνα, ὅπου εἰμι ἐγώ, καὶ ὑμεῖς ἦτε. προέβηκε γὰρ αὐτοῖς ὅτι¹⁾ ὅπου^{h)} 1ο, 12, 26, εἰμι ἐγώ,⁴⁾ ἐκεῖ καὶ ὁ διάκονος ὁ ἐμὸς ἔσται.

Verf. 3. Καὶ — ἦτε. Καὶ εἶπον ἂν ὑμῖν καὶ τοῦτο, ὅτι εἰάν πορευθῶ ἐτοιμάσαι ὑμῖν τόπον μοιῆς, ἄλλιν ἔρχομαι καὶ παραλήψομαι ὑμᾶς πρὸς ἐμαυτὸν, καὶ τὰ ἐξῆς. ὡς ἐδὲ ἔστω ἐδεῖ ἀθυμεῖν. ἐπεὶ δὲ πάλαμ παρεσκεύασαι τὸ πλῆθος τῶν μονῶν, καὶ ἀποκεκλήρωνται τοῖς ἀξίοις, χρὴ θαρσύνειν, καὶ μὴ ἀπογινώσκειν.

Ἐσι δὲ καὶ ἑτέρως εἶπεν, ὅτι καὶ εἰάν πορευθῶ ἐτοιμάσαι ὑμῖν τόπον, ἦγουν, ἐγκαινίσει ὑμῖν ἀνοδὸν πρὸς τὸν ἕρανόν, ἣν εἶδεις ἐδέπω τῶν ἀνθρώπων ἀνῆλθε, πάλιν ἔρχομαι κατὰ τὴν δευτέραν μου παρουσίαν, καὶ παραλήψομαι ὑμᾶς πρὸς ἐμαυτὸν, ἀναστάντας ἐκ νεκρῶν, συμβασιλεύσοντάς μοι αἰωνίως, εἰ γὰρ καὶ ἀποθανόντες, πρὸς αὐτὸν ἀνῆλθον, ἀλλ' ἔ μετὰ τῶν σωμάτων, καὶ εἰ σύνεισιν αὐτῷ, ἀλλ' ἔ συμβασιλεύοντες.

regnant. Quia vero sciens motus cordium ipsorum, cognouit cupere illos scire, quo iret, et viam, quae eo duceret quo iret, ait:

Verf. 4. — *Et — scitis.* Ex his, quae frequenter dixi vobis, et hoc et illud nostis, si recordamini. Ad patrem namque ibat a quo etiam exiuerat: via autem ipse est, per quem inus ad patrem, veluti in sequentibus dicturus est.

Verf. 5. *Dicit — scire?* Putabat namque sensibilem aliquem locum esse, quo iret, et eodem modo viam esse similem.

Verf. 6. *Ait — vita.* Via quidem, quia per me gradimini: veritas autem, quia vera loquor, et ea infallibiliter erunt: vita vero, quia morti quoque dominor. Si ergo ego via sum, ducam utique vos: si etiam veritas, non mentior: quod si et vita, neque mors vos a me separabit.

Verf. 6. *Nemo — me.* Nono vero capite dixit, Nemo potest venire ad me, nisi pater, qui misit me, traxerit eum: ille siquidem trahit, hic autem ducit et ambo cooperantur ad hominum salutem.

Verf. 7. *Si — utique cognouissetis.* Superius quidem dicens, Et quo ego vado scitis, et viam scitis: significauit, quod et patrem et se cognoscerent. Hic autem adiiciens, Si cognouissetis me, et patrem meum utique cognouissetis, ostendit, quod et se et patrem ignorarent. Id autem multis in locis facit: nam quia vtrumque cognoscebant, at non, ut conueniebat, (postmodum enim descendens spiritus sanctus, perfectam eis praebuit cognitionem) interdum quidem dicit, quod cognoscunt, quia utcumque cognoscunt: quandoque

vero,

ἐπεὶ δὲ, εἰδὼς τὰ κινήματα τῶν καρδιῶν αὐτῶν, ἔγνω ἐπιθυμοῦντας μαθεῖν, ποῦ ὑπάγει, καὶ τὴν ὁδὸν τὴν ἀγούσαν, ὅπου ὑπάγει, Φησί.

Verf. 4. Καὶ — οἶδατε. Ἐξ ὧν διαφό-
 ρως εἶπον ὑμῖν, οἶδατε καὶ ἀμφότερα, εἰ ἀναμνη-
 θῆτε. ὑπῆγε μὲν οὖν πρὸς τὸν πατέρα, ἀφ' οὗ
 καὶ ἐξῆλθεν. ὁδὸς δὲ ἐστὶν αὐτὸς, δι' οὗ ἐρχόμεθα
 πρὸς τὸν πατέρα, ὡς προῖων ἐρεῖ.

Verf. 5. Λέγει — εἰδέναί; Ὡς γὰρ,
 αἰδητὸν εἶναί τινα τόπον, ὅπερ ὑπάγει, καὶ ὁδὸν
 ὁμοίως τοιαύτην.

Verf. 6. Λέγει — ζωὴ. Ὅδὸς μὲν, ὅτι
 δι' ἐμοῦ ἐρχεσθε· ἀλήθεια δὲ, ὅτι ἀληθεύω, καὶ
 πάντως ἔσαι ταῦτα· ζωὴ δὲ, ὅτι καὶ τῷ θανάτῳ
 κυριεύω. εἰ οὖν ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδὸς, ὁδηγήσω ὑμᾶς·
 εἰ δὲ καὶ ἀλήθεια, ἔψεύδομαι· εἰ δὲ καὶ ζωὴ,
 εἰδὲ ὁ θάνατος διασῆσει ὑμᾶς ἐμῶ.

Verf. 6. Ὅθεν — ἐμῶ. Ἐν τῷ ἐνάτῳ
 δὲ κεφαλαίῳ εἶπεν· εἰσεῖς^{ι)} δύναται εἰσελθεῖν πρὸς·^{ι)} Io. 6. 44.
 ἐμὲ, εἰ μὴ ὁ πατὴρ ὁ πέμψας με ἐλκύσῃ αὐτόν.
 ὁ μὲν γὰρ ἐλκύει, ὁ δὲ ὁδηγεῖ· καὶ ἀμφότεροι
 συνεργοῦσιν εἰς τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων.

Verf. 7. Ἐγὼ — ἐγνώκειτε ἄν. Ἀνωτέ-
 ρω μὲν εἰπὼν⁵⁾ ὅτι καὶ ὅπου^{κ)} ὑπάγω, οἶδατε, ^{κ)} Io. 14. 4.
 καὶ τὴν ὁδὸν οἶδατε· ἐδήλωσεν, ὅτι καὶ τὸν πατέ-
 ρα οἶδασι καὶ αὐτόν. ἐνταῦθα δὲ ἐπαγαγὼν· ὅτι
 εἰ ἐγνώκειτέ με, καὶ τὸν πατέρα μὲ ἐγνώκειτε
 ἄν· ἐνέφηεν, ὅτι καὶ αὐτὸν ἀγνοοῦσι, καὶ τὸν
 πατέρα. καὶ πολλαχρῶ δὲ τοῦτο ποιεῖ. ἐπεὶ γὰρ
 ἐγίνωσκον μὲν καὶ ἀμφοτέρους, οὐχ ὡς προσήκου
 δὲ ὑπερον γὰρ ἐπιφοιτῆσαν τὸ πανάγιον πνεῦμα
 κατεσκεύασεν αὐτοῖς τελείαν τὴν γνῶσιν· ποτὲ
 μὲν, ὅτι γινώσκουσι, λέγει· διότι ὅπωςδήποτε

Hh 4

γνώ-

5) ὅτι, abest. B.

vero, quod non cognoscunt, quia non, ut oportet, cognoscunt. Nunc vero ait, Si cognouissetis me, ut oportet, quis sim, quantum ad intellectum, et patrem meum utique cognouissetis: nam quam mihi sit aequalis, et a me inseparabilis: qui me cognouit, et patrem cognouit.

Verf. 7. *Et — eum.* Quum me cognoscatis, quanquam non, ut oportet, consequens est, ut et ipsum similiter cognoscatis.

Chryostomus vero, Cognoscetis interpretatur, puta, non post multum tempus, cognoscetis eum, ut oportet, ubi super vos spiritus sanctus descenderit.

Verf. 7. *Et vidistis eum.* Etiam potentiam eius vidistis per meam potentiam, per diuina signa, quae dedi. Nam quae ego possum, haec et ille.

Verf. 8. *Dicit — nobis.* Et sufficit nobis, ut qui te iam antea cognouimus. Quia ergo quaesuit nosse patrem, ostendit Christus, quod eum iam nosset.

Verf. 9. *Ait — Philippe?* Interrogationis sermo est, tanto tempore vobiscum sum, diuina signa operans, et ab his non cognouisti me, quis sim dignitate et potentia? quod Deus omnipotens? Sane omnino cognouisti me, et consequens ergo est, ut et patrem cognoueris: nam imago per omnia similis sum ego patris.

Verf. 9. *Qui — patrem.* Qui meam cognouit dignitatem et potentiam, cognouit et patris dignitatem ac potentiam: sumus namque per omnia similes, et vnus per alterum mutuo cognoscimur.

Verf. 9.

⁹) non videtur excidisse.

γινώσκουσι· ποτέ δὲ, ὅτι οὐ γινώσκουσι, διότι, ὡς ἐχρῆν, εἰ γινώσκουσι. νῦν δὲ Φησιν, εἰ ἐγνώκετέ με, ὡς χρῆ, τίς εἰμι τὸ νοοῦμενον, καὶ τὸν πατέρα μου ἐγνώκετε ἄν. ἐπεὶ γὰρ ἴσας ἐμοὶ καὶ ἀπαράλλακτος ἐστίν, ὁ νενοηκώς ἐμὲ, νενοηκε⁶) τὸν πατέρα.

Verf. 7. Καὶ — αὐτόν. Ἐπεὶ ἐμὲ γινώσκετε, εἰ καὶ μὴ, ὡς χρῆ, λοιπὸν γινώσκετε καὶ αὐτόν ὡσαύτως.

Ἄδὲ χρυσόφομος⁷) γνώσεθε ἐρμηνεύει, ἡγουν, ὅσον ἐπὶ γνώσεθε αὐτόν, ὡς προσῆκον, ἐπιφοιτήσαντος ὑμῖν τῷ ἁγίου πνεύματος.

Verf. 7. Καὶ ἐώρακάτε αὐτόν. Καὶ ἐώρακάτε τὴν δύναμιν αὐτῆ, διὰ τῆς ἐμῆς δυνάμεως, διὰ τῶν θεοπρεπῶν σημείων, ἃν ἐποίησα. ἃ γὰρ ἐγὼ δύναμαι, ταῦτα καὶ κεῖνος.

Verf. 8. Λέγει — ἡμῖν. Καὶ ἀρκεῖ ἡμῖν, ὡς σὲ τέως ἐγνωκόσιν. ἐπεὶ οὖν ἐζήτησε γινῶναι τὸν πατέρα, δείκνυσιν ὁ χρυσός, ὅτι οἶδεν αὐτόν.

Verf. 9. Λέγει — Φίλιππε; Κατ' ἐρώτησιν ὁ λόγος. τοσοῦτον χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι, θεοσημείας ἐργαζόμενος, καὶ οὐκ ἐγνωκώς με ἀπὸ τέτων, τίς εἰμι τὴν ἀξίαν καὶ τὴν δύναμιν; ὅτι θεὸς παντοδύναμος. ναὶ πάντως ἐγνωκώς με καὶ εἰ ἐγνωκώς με, λοιπὸν ἐγνωκας τὸν πατέρα. εἰκὼν γὰρ ἀπαράλλακτος ἐγὼ τῷ πατρός.

Verf. 9. Ὁ — πατέρα. Ὁ ἐγνωκώς τὴν ἐμὴν ἀξίαν καὶ δύναμιν, ἐγνωκε τὴν τῷ πατρός. ἀπαράλλακτοι γὰρ ἡμεῖς, καὶ δι' ἀλλήλων γνωριζόμενοι.

Hh 5

Verf. 9.

7) Tom. VIII. p. 432. C. Recte autem dixit hoc loco interpretatur. Facilius enim erat ita interpretari. Ergo textum mutavit Chrysostomus.

Verf. 9. *Et — patrem?* Quomodo cognoscere cupis, quem iam cognouisti? quomodo quaeris, quod habes?

Alio quoque modo intelliguntur haec verba, quod quaerebat Philippus videre patrem sensibilibus oculis, audiens fortassis a multis frequenter visum esse prophetis, specie ac figura humana, additque, *Et sufficit nobis*, ut qui ipsum filium iam videret ac nosset. Christus autem ostendit, quod neque se vidisset, neque nosset secundum diuinitatis naturam. Dicit ergo ei prolata negatiue sententia, *Tanto tempore vobiscum sum et non cognouisti me Philippe*: nam diuina natura videri non potest, nec cognosci. *Qui vidit me, vidit et patrem*: qui vero me videre non potest, neque patrem videre potest. *Et quomodo tu dicis, Ostende nobis patrem, quum nec me videris, nec cognoueris, quanquam te opinaris et vidisse et cognouisse me?*

Verf. 10. *Non — est?* Quod mutuo vnus per alterum cognoscimur, tanquam omnino similes. *Quaere autem circa finem decimi capitis vbi dicitur, Vt cognoscatis et credeatis, quod pater in me est, et ego in eo: et lege eius enarrationem.*

Verf. 10. *Verba — loquor.* Sed a patre: quod si a patre, utique a meipso: nam quae mea sunt, etiam illius sunt: et quae illius, etiam mea sunt. Omnia siquidem communia et aequalia possidemus. Dicens autem de sermonibus, dicit etiam de operibus.

Verf. 10. *Pater autem — opera.* Ad finem praedicti capitis dixit, *Si non facio opera patris*
tris

Verf. 9. Καὶ — πατέρα; Πῶς θέλεις
 γνῶναι, ὃν ἐγνώκας; πῶς ζητεῖς, ὃ ἔχεις;

Νοοῦνται δὲ καὶ ἑτέρως τὰ ῥητὰ, ὅτι ἐζήτη-
 σε μὲν ὁ Φίλιππος ἰδεῖν τὸν πατέρα, τοῖς αἰδη-
 τοῖς ὀφθαλμοῖς, ἴσως ἀκούων, ἑραθῆναι πολ-
 λοῖς πολλαῖς τῶν προφητῶν ἐν ἀνθρωπίνῳ εἶδει
 καὶ σχήματι. καὶ προσέδηκεν, ὅτι καὶ ἀρκεῖ
 ἡμῖν, ὡς αὐτὸν τέως ἑρῶν καὶ εἰδῶς. δείκνυσι δὲ ὁ
 χριστὸς, ὅτι ἔτε αὐτὸν εἶδεν, οὐδὲ οἶδε κατὰ τὴν
 φύσιν τῆς θεότητος. λέγει οὖν αὐτῷ κατὰ ἀπό-
 φασιν, τοσοῦτον χρέον μεθ' ὑμῶν εἰμι, καὶ οὐκ
 ἐγνώκας με, Φίλιππε. ἀθέατος γὰρ ἡ θεία φύ-
 σις καὶ ἀγνώστος. [ὁ⁸) ἑώρακας ἐμέ, ἑώρακε τὸν
 πατέρα· ὁ δὲ ἐμέ μὴ δυνάμενος ἰδεῖν, εἶδὲ τὸν πα-
 τέρα δύναται ἰδεῖν. καὶ πῶς σὺ λέγεις, δεῖξον
 ἡμῖν τὸν πατέρα, ἐμέ μὴ ἰδὼν, μήτε γινῶς, εἰ
 καὶ ὑπολαμβάνεις ἰδεῖν καὶ γνῶναι με.]

Verf. 10. Ὅου — ἐστιν; Ὅτι δι' ἀλλή-
 λων γνωρίζομεθα, ὡς ἀπαράλλακτοι; ζήτησον
 δὲ πρὸς τῷ τέλει τῆ δεκάτου κεφαλαίου τό' ἵνα¹) 1) Io. 10, 38.
 γνῶτε καὶ πισεύσητε, ὅτι ἐν ἐμοὶ ὁ πατήρ, καὶ γὰρ
 ἐν αὐτῷ· καὶ ἀνάγνωθι τὴν ἐξήγησιν αὐτῆ.

Verf. 10. Τὰ ῥήματα — λαλῶ. Ἄλλ'
 ἀπὸ τῆ πατρὸς. καὶ εἰ ἀπὸ τῆ πατρὸς, ἄρα
 ἀπ' ἐμαυτῆ. τὰ ἐμὰ γὰρ ἐκείνου, καὶ τὰ ἐκεί-
 νου, ἐμὰ. πάντα γὰρ κοινὰ καὶ ἴσα κεντήμεθα.
 εἰπὼν δὲ περὶ τῶν λόγων, λέγει καὶ περὶ τῶν
 ἔργων.

Verf. 10. Ὁ δὲ πατήρ ἔργα. Πρὸς τῷ
 τέλει μὲν τῆ εἰρημένου κεφαλαίου εἶπεν· εἰ^m) οὐ^m) Io. 10, 37.
 ποιῶ

8) Inclusa defunt. A.

tris mei, nolite credere mihi: hic vero ait, Pater facit opera, quae videlicet ego operor. Et tunc autem et nunc idem significavit, nempe quod eadem et possint et velint. Pater ergo loquitur per filium tanquam per suum sermonem: operatur vero per filium, tanquam per suam potentiam. Praeterea in me manens, hoc est, a me non separatus, vel per me designatus.

Verf. 11. *Credite — me.* Credite mihi dicenti, quod ego in patre, et pater in me conspicitur.

Verf. 11. *Alioqui — mihi.* Si vero non creditis mihi propter sermones meos: vel propter opera ipsa credite mihi, quum supernaturalia sint ac divina. Similiter quoque ad finem praedicti capituli dixit, Quod si mihi non creditis, operibus credite.

Verf. 12. *Amen — faciet.* Non dixit, Maiora facere possum his, quae feci; sed quod mirabilius est, etiam aliis tribuam, ut talia operentur. Deinde addit, quod adhuc maius est dicens.

Verf. 12. *Et — faciet.* Hoc autem demonstratio est potentiae eius, qui dedit, non eius qui signa edit: nam qui per Christi nomen maiora facit opera, quam Christus ediderit, Christi potentiam praedicat.

Verf. 12. *Quia — vado.* Vestrum, inquit, est deinceps, miracula operari, quia ego ad patrem meum vado, ut in propriam restituar gloriam. Haec autem omnia ad consolandum eos dicebat, quod tristes essent, ac grauter ferrent, quia

9) Includa exciderunt. A.

10) Includa omittit. A.

ποιῶ τὰ ἔργα τῆ πατρὸς μου, μὴ πιστεύετε μοι·
 ἐνταῦθα δὲ λέγει, ὅτι ὁ πατήρ ποιεῖ τὰ ἔργα,
 ἃ ἐργάζομαι, δηλονότι. καὶ τότε δὲ καὶ νῦν τὸ
 αὐτὸ ἐνέφηεν, ὅτι τὰ αὐτὰ καὶ δύνανται, καὶ
 θέλουσιν. ὁ τοίνυν πατήρ λαλεῖ μὲν διὰ τῆ υἱοῦ,
 ὡς διὰ [ιδίου⁹] λόγου· ἐργάζεται δὲ διὰ τῆ υἱοῦ,
 ὡς διὰ] ἰδίας δυνάμεως. τὸ δὲ ὅ ἐν ἐμοὶ μένων,
 ἀντὶ τοῦ, ὁ μὴ κεχωρισμένος μου, ἢ ὁ δι' ἐμοῦ
 χαρακτηριζόμενος.

Verf. 11. Πιστεύετε — ἐμοί. Πιστεύετε
 μοι, λέγοντι, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατήρ
 ἐν ἐμοὶ θεωρούμεθα.

Verf. 11. Ἐι δὲ μὴ — μοι. Ἐι δὲ μὴ
 πιστεύετε μοι διὰ τοὺς λόγους μου, καὶν διὰ τὰ
 ἔργα αὐτὰ πιστεύετε μοι, ὑπερφυῆ καὶ θεοπρε-
 πῆ ὄντα. [καὶ πρὸς¹] τῷ τέλει δὲ ὁμοίως τῆ δη-
 λωθέντος κεφαλαίου, εἶρηκεν ὅτι²) καὶν ἐμοὶ μὴ³) Ιω. 10, 38.
 πιστεύητε, τοῖς ἔργοις πιστεύσατε.]

Verf. 12. Ἀμήν — ποιήσει. Ὁυκ εἶπεν,
 ὅτι καὶ μείζονα, ὧν εἰργασάμην, δύναμαι ἐργά-
 σαθαί· ἀλλ' ὁ πολλῶ θαυμασιώτερον, ὅτι καὶ
 ἑτέροις δώσω τοιαῦτὰ ἐργάζεσθαι. εἶτα προστί-
 θησι καὶ τὸ ἔτι μείζον, λέγων·

Verf. 12. Καὶ — ποιήσει. Τοῦτο δὲ
 τῆς δυνάμεως τῆ δεδοκός ἐσιν ἀπόδειξις, οὐ
 τῆς τῆ ποιούντος. ὁ γὰρ ἐν τῷ ὀνόματι τῆ χριστοῦ
 μείζονα τῶν τῆ χριστοῦ ἔργα ποιῶν, τὴν τῆ χριστοῦ
 δύναμιν ἀνακηρύττει.

Verf. 12. Ὅτι — πορεύομαι. Ὑμῶν,
 φησὶν, ἐστὶ τῆ λοιπῆ τὸ καὶ θαυματουργεῖν, διό-
 τι ἐγὼ πρὸς τὸν πατέρα μου πορεύομαι, καὶ εἰς
 τὴν οἰκείαν δόξαν ἀποκαθίσταμαι. ταῦτα δὲ πάν-
 τα παραμυθούμενος αὐτοὺς ἔλεγε, σκυθρωπά-
 ζον-

quia sermones de resurrectione eius non intelligebant.

Verf. 13. *Et — faciam.* Quicquid petieritis invocato nomine meo. Dixit autem Faciam, suam ostendens potentiam.

Verf. 13. *Vt — filium.* Patris siquidem gloria est filii omnipotentia.

Verf. 14. *Si — faciam.* Ego tanquam cum patre aequaliter omnipotens. Idem autem dixit, sermonem maxime confirmans. Quia vero illos petere oportet, qui eum diligunt: docet, quomodo illum diligere oporteat, quia non solo verbo sed et opere.

Verf. 15. *Si — servate.* Nam dilectionis meae signum est observatio praeceptorum meorum: eorum vero observatio est completio aut operatio illorum. Quia autem verisimile erat corporalem eius conversationem, assuetaque colloquia eos expetere: adhuc consolatur illorum dolorem, dicens:

Verf. 16. *Et — vobis.* Hinc incipit discipulis notitiam dare de spiritu sancto. Alium inquit paraclum, tanquam me, siue admonitorem ac praeceptorem in certaminibus virtutis: solatium ac subsidium in afflictionibus. Dicens itaque Alium, ostendit personarum differentiam. Dicendo autem paraclum, siue consolatorem, docuit naturae identitatem: siquidem consolatores sunt et filius et spiritus sanctus.

Non tamen dixit, Mittam, ne Dei aduersarius esse videretur, et quasi alicuius alterius virtute face-

ζοντας καὶ δυσφοροῦντας, διὰ τὸ μήπω γινώσκειν τοὺς περὶ τῆς ἀνασάσεως αὐτῆ λόγους.

Verf. 13. Καὶ — ποιήσω. Ὁ ἂν αἰτήσητε, ἐπικαλέμενοι τὸ ὄνομά μου. ποιήσω δέ, εἶπε, δεικνύς τὴν ἐξουσίαν αὐτῆ.

Verf. 13. Ἴνα — ἰῶ. Δόξα γὰρ τῷ πατρὶ, τὸ παντοδύναμον τῆ ὑἱῆ.

Verf. 14. Ἐάν — ποιήσω. Ἐγὼ, ὡς παντοδύναμος ἐπίσης τῷ πατρὶ. τὸ αὐτὸ δὲ λέγει, βεβαιῶν μάλιστα τὸν λόγον. ἐπεὶ δὲ ἐκείνους χρὴ αἰτεῖν, τοῖς ἀγαπῶντας αὐτὸν, διδάσκει, πῶς χρὴ ἀγαπᾶν αὐτὸν, ὅτι οὐ λόγῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔργῳ.

Verf. 15. Ἐάν — τηρήσατε. Τοῦ ἀγαπᾶν με γὰρ σημεῖον, ἡ τήρησις τῶν ἐντολῶν τῶν ἐμῶν. τήρησις δὲ αὐτῶν, ἡ πλήρωσις, ἡ ἐργασία αὐτῶν. ἐπεὶ δὲ εἰκὸς, αὐτοὺς ἐπιζητεῖν τὴν σωματικὴν αὐτοῦ συνουσίαν, καὶ τὰς συνήθεις ὁμιλίας, ἔτι παραμυθόμενος τὸ ἄλγος αὐτῶν φησί:

Verf. 16. Καὶ — ὑμῖν. Ἐντεῦθεν ἀρχεται γνωρίζειν τοῖς μαθηταῖς τὰ περὶ τῆ ἀγίου πνεύματος. ἄλλον δὲ παράκλητον, ὡς ἐμὲ, ἦτοι, παραινέτην καὶ ἀλείπττην ἐν τοῖς ἀδελφοῖς τῆς ἀρετῆς, καὶ²⁾ ψυχαγωγίαν ἐν ταῖς θλίψεσι καὶ ἀντίληψιν. εἰπὼν μὲν οὖν, ὅτι ἄλλον, ἔδειξε τῶν ὑποσάσεων τὸ διάφορον. φήσας δὲ, ὅτι παράκλητον, ἐδίδαξε τῆς φύσεως τὸ ταυτόν. παράκλητοι γὰρ καὶ οὐίος καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Οὐκ εἶπε δὲ, ὅτι πέμψω, ἵνα μὴ ἀντίθεος εἶναι δόξη τις, καὶ ὡς ἀπὸ ἄλλης τινὸς ἐξουσίας

ποι-

²⁾ Hoc καὶ non agnoscit Hentenii versio. Sed nec sic acquiescere possum. Malim ergo loco καὶ, corrigere πρὸς.

re sermones: sed nunc quidem rogaturum se patrem promisit, et propter dictam causam, et ut fide dignus haberetur. In sequentibus autem propriam ostendit dignitatem dicens, Si ego non abiero paracletus non veniet ad vos: si autem abiero, mittam vobis eum. Et rursus, Accipite spiritum sanctum.

Sed quomodo ab alio datur ac mittitur, qui vbique praesens est, suaque diuidit singulis, prout vult charismata? Non tanquam seruus datur ac mittitur, sed tanquam eiusdem naturae, et eadem volens cum patre ac filio. Non enim sicut haec in creaturis significant, ita et in trinitate increata. Et datur quidem a patre, utpote ab illo procedens, mittitur vero a filio quasi cooperans et non contrarius. Nunc itaque dari ac mitti ait spiritum sanctum: in sequentibus autem etiam huius ostendit potestatem dicens, Quum autem venerit ille et caetera.

Verf. 16. *Vt — aeternum.* Qui nec post mortem vestram separetur. Deinde etiam docet, quis sit alius paracletus.

Verf. 17. *Spiritum veritatis.* Hoc est, verum siue praecipuum, quantum ad alios spiritus. Nam et angelus dicitur spiritus et anima et ventus ac pleraque alia. Ne autem alium spiritum audientes, suspicentur etiam illum esse in carne, ac sensibilibus visibilem oculis, ait:

Verf. 17. *Quem — accipere.* Non potest accipere sensibilibus.

Verf. 17. *Quia — eum.* Corporaliter, quum sit incorporealis.

Verf. 17.

ποιῆσαι τοὺς λόγους. ἀλλὰ νῦν μὲν ἐρωτῆσαι τὸν πατέρα ἐπηγγείλατο, διὰ τε τὴν ῥηθεϊσαν αἰτίαν, καὶ ἵνα λογιθῆ ἄξιόπιστος. προϊὼν δὲ τὸ οἰκεῖον ἐμφανίζει ἀξίωμα, λέγων· εἰάν^{ο)} ἐγὼ μὴ^{ο)} Io. 16, 7. ἀπέλθω, ὁ παράκλητος οὐκ ἐλεύσεται πρὸς ὑμᾶς. εἰάν^{δὲ} πορευθῶ, πέμψω αὐτὸν πρὸς ὑμᾶς. καὶ πάλιν· λάβετε^{p)} πνεῦμα ἅγιον.

p) Io. 20, 22.

Ἰ) Ἄλλὰ πῶς παρ' ἄλλης δίδοται καὶ πέμπεται τὸ πανταχῶ παρὸν, καὶ^{q)} διαίρεθ' ἰδίᾳ ἐκάστῳ, q) I Cor. 12, 11. καθὼς βέλεται, τὰ χαρίσματα; οὐχ ὡς δούλον, ἀλλ' ὡς ὀμοφυῆς, καὶ τὰ αὐτὰ τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ βεβλόμενον. οὐ γὰρ ὡσπερ ἐπὶ τῶν κτιστῶν, εἶτω καὶ ἐπὶ τῆς ἀκτίσου τριάδος τὰ τοιαῦτα σημαίνουσι. καὶ δίδοται μὲν ἐκ τῆ πατρὸς, ὡς ἐξ αὐτῆ ἐκπορευόμενον· πέμπεται δὲ παρὰ τῆ υἱοῦ, ὡς συνεργὸν καὶ οὐκ ἐναντίον. νῦν μὲν οὖν δίδοσθαι καὶ πέμπεσθαι φησι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· προβαίνων δὲ καὶ τὴν τέττε δείκνυσιν ἐξέσταν, λέγων·^{r)} r) Io. 16, 13. ὅταν³⁾ δὲ ἔλθῃ ἐκεῖνος.

Verf. 16. Ἴνα — αἰῶνα. Μηδὲ μετὰ τὴν τελευταίαν ὑμῶν ἀφιστάμενος. εἶτα διδάσκει, καὶ τίς ἐστὶν ὁ ἄλλος παράκλητος.

Verf. 17. Τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας. Τὸ ἀληθινόν, ἦτοι, τὸ ἐξαίρετον, πρὸς τὰ ἄλλα πνεύματα. πνεῦμα γὰρ λέγεται, καὶ ὁ ἄγγελος, καὶ ἡ ψυχὴ, καὶ ὁ ἄνεμος, καὶ ἕτερα πλείονα. ἵνα δὲ μὴ ἀκούσαντες, ὅτι ἄλλον παράκλητον, ὑποπτεύσωσι κακῆνον ἐνσαρκον καὶ ὄρατον αἰδητοῖς ὀφθαλμοῖς, φησὶν.

Verf. 17. Ὁ — λαβεῖν. Ὁυ δύναται λαβεῖν αἰδητῶς.

Verf. 17. Ὅτι — αὐτό. Σωματικῶς. ἀσώματον γάρ.

Verf. 17. *Nec cognoscit eum.* Quum illum non videat.

Intelligitur autem et aliter: quod is, cui mundana curae sunt, non potest illum suscipere, quia non videt eum, siquidem excaecatus est oculis intellectualibus: nec cognoscit eum, quum nihil sublimae possit intelligere.

Verf. 17. *Vos — eum.* Propemodum illum cognoscitis. Nam post breue tempus descendet ac docebit vos.

Vel, Cognoscitis eum ex mei cognitione. Sicut enim, qui nouit me, nouit et patrem: ita rursum, qui nouit me, nouit et spiritum sanctum. Nam tres vnus sunt substantiae ac naturae, potentiae ac dignitatis.

Verf. 17. *Quia — manet.* Sicut enim pater mecum est, ita et spiritus sanctus. Inseparabilis siquidem est beata trinitas.

Verf. 17. *Et in vobis erit.* Non moriens, sicut ego: neque enim incarnatus est, sicut ego. Quia vero quum tam multa dixisset, nondum tristitiam illorum repulerat: quia grauer adhuc ferebant ac moerebant, vt qui iam orphani relinquerentur, huiusmodi curat moestitiam.

Verf. 18. *Non — orphanos.* Paternae miserationis verbum est, multam adferens consolationem ac oblectationem. Nequaquam vos relinquam orphanos, qui filii mei estis.

Verf. 18. *Veniam ad vos.* Veniam rursum post tertii diei resurrectionem, quanquam non, vt prius, conuersans.

Verf. 19. *Adhuc — videbit.* Quum tanquam homo moriar,

Verf. 19.

Verf. 17. Ὁυδὲ γινώσκει αὐτό. Μὴ ἰδῶν αὐτό.

Νοεῖται δὲ καὶ ἑτέρως, ὅτι ὁ κοσμικὰ Φρο-
νῶν, οὐ δύναται ὑποδέξασθαι αὐτό, ὅτι οὐ θεωρεῖ
αὐτό, πεπηρωμένος ἂν τοὺς νοητοὺς ὀφθαλμοὺς.
Ἐδὲ γινώσκει αὐτό, μηδὲν ὑψηλὸν ἐννοεῖν ἰσχύων.

Verf. 17. Ὑμεῖς — αὐτό. Γινώσχετε,
ὅσον οὐπω. οὐκ εἰς μακρὰν γὰρ ἐπιφοιτήσει καὶ
διδάξει ὑμᾶς.

Ἡ γινώσχετε αὐτό, ἀπὸ τῆ γινώσκειν ἐμέ.
ὡσπερ γὰρ ὁ νενοηκὼς ἐμέ, νενόηκε τὸν πατέρα·
ἔτω πάλιν ὁ νενοηκὼς ἐμέ, νενόηκε τὸ πνεῦμα.
μῖας γὰρ οἱ τρεῖς ἑσῖας καὶ φύσεως καὶ δυνάμεως
καὶ ἀξίας.

Verf. 17. Ὅτι — μένει. Ὡσπερ γὰρ
ὁ πατήρ μετ' ἐμῆ ἔστιν ἔτω καὶ τὸ πνεῦμα. ἀχώ-
ριστος γὰρ ἢ μακαρία τριάς.

Verf. 17. Καὶ ἐν ὑμῖν ἔσται. Μὴ ἀποθνή-
σκον, ⁴⁾ ὡς ἐγώ. Ἐδὲ γὰρ ἐνηνθρώπησεν, ὡς ἐγώ.
ἐπεὶ δὲ τοσαῦτα εἰπὼν, ἔπω τὴν ἀθυμίαν αὐτῶν
ἐξέβαλεν, ἀδημονούντων ἔτι καὶ ἀλγυνομένων,
ὡς ὀρφανῶν ἢ καταλιμπανομένων, θεραπέυει
τὸ τοιοῦτον ἄλγος.

Verf. 18. Ὅυκ — ὀρφανός. Πατρικῆς
εὐσπλαγχνίας τὸ ῥῆμα, πολλὴν εἰσάγον παρακλή-
σιν καὶ ψυχαγωγίαν. οὐ παντάπασιν ἀφήσω ὑμᾶς
τὰ τεκνία μου.

Verf. 18. Ἐρχομαι πρὸς ὑμᾶς. Ἐρχο-
μαι πάλιν, μετὰ τὴν τριήμερον ἀνάσασιν, εἰ
καὶ μὴ ὡς τὸ πρότερον συνεσόμενος.

Verf. 19. Ἐτι — θεωρεῖ. Ἀποθρόνον-
τα, ὡς ἀνθρώπον.

⁴⁾ ἀποθνήσκων. Α.

Verf. 19. *Vos — me.* Apparentem vobis per intermissa tempora, conuersante semper vobiscum alio paracleto.

Verf. 19. *Quia ego viuam.* Viuam rursus a mortuis resurgens.

Verf. 19. *Et vos viuetis.* Non statim mecum interfecti, sed mea virtute multo adhuc tempore conseruati. Vel, Vos viuetis etiam post mortem vita beata.

Verf. 20. *In — meo.* In illo die, resurrectionis meae videlicet, cognoscetis, quod ego a patre meo indiuisus sim, eadem potens cum illo.

Verf. 20. *Et — vobis.* Et quod vos etiam in me, custoditi ac roborati: et ego in vobis, custodiens ac roborans vos. Haec autem cognoscetis, repressis inimicis, vobisque libere loquentibus, ac euangelio in dies florente.

Christus itaque in patre, ratione eiusdem potentiae: Apostoli vero in eo, et ipse in illis, ratione auxilii. Siquidem nouit frequenter scriptura eisdem verbis de Deo et homine positis, non similiter vti. Nam et Christus et nos filii Dei ac Dei dicimur, et imago ac gloria Dei: sed magna est differentia, et multa variis in locis similia inueniuntur.

Verf. 21. *Qui — me.* Neque enim sufficit, ea tantum habere, sed et facere illa oportet. Quum autem hoc primum dixisset, nunc rursus idem dicit, ostendens, quod dilectionis ipsius signum non est, dolere de separatione eius: nam id timiditatis potius est, sed praecepta eius seruare.

Verf. 19. Ὑμεῖς — με. Ἐπιφαινόμενον ὑμῖν ἐκ διαλειμμάτων, συνόντος ὑμῖν αἰετῶ ἄλλῃ παρακλήτῃ.

Verf. 19. Ὅτι ἐγὼ ζῶ. Ζῶ, πάλιν ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν.

Verf. 19. Καὶ ὑμεῖς ζήσεθε. Μὴ ἀναιρούμενοι αὐτίκα σὺν ἐμοί, ἀλλ' ὑπὸ τῆς ἐμῆς δυνάμεως ἐφ' ἰκανὸν συντηροῦμενοι· ἢ καὶ ὑμεῖς ζήσεθε, μετὰ θάνατον, τὴν μακαρίαν ζωὴν.

Verf. 20. Ἐν — με. Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, τῇ τῆς ἀναστάσεώς μου, δηλονότι, γνώσεθε, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ μου, ὅτι ἐγὼ ἀδιαιρέτος τοῦ πατρός μου, ἐν τῷ τὰ αὐτὰ ἐκείνῳ δύνανται.

Verf. 20. Καὶ — ὑμῖν. Καὶ ὅτι καὶ ὑμεῖς ἐν ἐμοί, φρουρέμενοι καὶ νευρούμενοι· καὶ ἐγὼ ἐν ὑμῖν, φερῶν καὶ νευρῶν ὑμᾶς. γνώσεθε δὲ ταῦτα, τῶν ἐχθρῶν κατασελλομένων, ὑμῶν παρρησιαζομένων, τῶ κηρύγματος καὶ ἑκάστην ἀνθούσης τὴν ἡμέραν.

Ὁ μὲν οὖν χριστὸς ἐν τῷ πατρὶ, κατὰ λόγον ἰσοδυναμίας· οἱ δὲ ἀπόστολοι ἐν αὐτῷ, καὶ αὐτοὶ ἐν αὐτοῖς, κατὰ λόγον βοηθείας. οἶδε γὰρ ἡ γραφὴ πολλάκις τοῖς αὐτοῖς ῥήμασι, ἐπὶ θεῶ καὶ ἀνθρώπων κειμένοις, οὐχ ὁμοίως κεχερῆσθαι. καὶ ὁ χριστὸς γὰρ, καὶ ἡμεῖς υἱοὶ θεῶ καὶ θεοὶ λεγόμεθα, καὶ εἰκὼν θεῶ, καὶ δόξα θεῶ· ἀλλὰ πολὺ τὸ διάφορον. καὶ πολλὰ πολλαχῶς τοιαῦτα.

Verf. 21. Ὁ — με. Οὐκ ἀρκεῖ γὰρ τὸ ἔχειν αὐτὰς μόνον, ἀλλὰ χρὴ καὶ ποιεῖν αὐτάς. εἰπὼν δὲ τῆτο καὶ πρότερον, λέγει αὐτὸ καὶ νῦν, ἐμφαίνων, ὅτι τῆς ἀγάπης αὐτῶ σημεῖον, ἢ τὸ ἀδυμεῖν ἐπὶ τῷ χωρισμῷ αὐτῶ· τῆτο γὰρ δειλίας μᾶλλον ἐστὶν· ἀλλὰ τὸ φυλάσσειν τὰς ἐντολάς αὐτῶ.

Verf. 21. *Qui — eum.* Et ego, tanquam post resurrectionem in pristinam restitutus dignitatem. Considera vero consequentiam admirabilem. Qui seruat, inquit, praecepta mea, diligit me: qui autem diligit me, diligitur a patre meo: quem vero pater dilexerit, et ego omnino diligam, utpote ambobus eadem et volentibus et suscipientibus.

Verf. 21. *Et — meipsum.* Interdum quidem humano more, quandoque vero diuino splendore. Hoc autem audiens Iudas Iacobi, qui et Lebaeus dicebatur et Thaddaeus, putauit, quod veluti mortui saepius faciunt, in somniis manifestaturus esset seipsum: ideoque turbatus, non est ausus explicare, quod volebat, puta, Hei nobis, quia morieris, et in modum mortui manifestandus es, sed alio modo per interrogationem suam ostendit turbationem.

Verf. 22. *Dicit — mundo?* Quid factum est? grauiter ferentis est ac turbati. Quid accidit, quod nobis manifestandus es in somniis, et non mundo consueto more? nam quia nolebant, ut moreretur, admirandam ac desperatam putabant mortem eius.

Verf. 23. *Respondit — faciemus.* Ad eum, qui me diligit, ego et pater veniemus, hoc est, ita apparebimus sicut pater meus, et non sicut mortui: et mansionem apud eum faciemus: more diuino in eo habitantes, quod somniorum non est.

Verf. 24. *Qui — patris.* Ostendit, quod is, qui sermones suos non seruat, nec se, nec patrem diligit. Ait enim, Qui non diligit me, sermo-

Verf. 21. Ὁ — αὐτόν. Καὶ ἐγώ, ὡς μετὰ τὸ ἀνασηῆναι ἀποκαταστάς εἰς τὸ πρότερον ἀξίωμα. ὄρα δὲ θαυμασὴν ἀκολουθίαν· ὁ τηρῶν τὰς ἐντολάς μου, φησὶν, ἀγαπᾷ με· ὁ δὲ ἀγαπῶν με, ἀγαπηθήσεται ὑπὸ τῆ πατρὸς μου· ὃν δὲ ἀγαπήσει ὁ πατήρ μου, καὶ ἐγὼ ἀγαπήσω πάντως, ὡς ἀμφοτέρων τὰ αὐτὰ θελόντων καὶ ἀποδεχομένων.

Verf. 21. Καὶ — ἑμαυτόν. Ποτὲ μὲν ἀνθρωποπρεπῶς, ποτὲ δὲ δι' ἐλλάμψεως. ταῦτο δὲ ἀκούσας ἰούδας, ὁ ἰακώβου, ὁ καὶ λεββαῖος⁵⁾ καὶ θαδδαῖος καλέμενος, ἐνόμισεν, ὅτι, ὡς οἱ νεκροὶ πολλάκις ἐν ὀνείροις, ἐμφανίσει ἑαυτόν. διὸ καὶ συγχυθεὶς ἐκ ἐτόλμησε μὲν εἰπεῖν, ὃ ἐβέβλητο, οἷον οὐαὶ ὑμῖν, ὅτι ἀποθνήσκεις, καὶ νεκρῶ τρόπον ἐμφανίζεσθαι μέλλεις, ἐτέρως δὲ δι' ἐρωτήσεως τὴν σύγχυσιν ὑποφαίνει.

Verf. 22. Λέγει — κόσμῳ; Τὸ, τί γέγονε; δυσφοροῦντός ἐστι καὶ συγχυομένου. τί συμβέβηκεν, ὅτι ἡμῖν ἐμφανιθήσῃ ἐν ὀνείροις, καὶ οὐχὶ τῷ κόσμῳ συνήθως; ὑπὸ γὰρ τῆ μὴ θέλειν, ἵνα ἀποθάνῃ, παράδοξον καὶ ἀνέλπιστον ὦντο τὸν θάνατον αὐτῆ.

Verf. 23. Ἀπεκρίθη — ποιήσομεν. Πρὸς τὸν ἀγαπῶντά με ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ μου ἐλευσάμεθα, τρετέσιν, ἕτως ἐμφανιθήσομαι, ὡς ὁ πατήρ μου, καὶ οὐχ, ὡς οἱ νεκροί. καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν, αἰκοῦντες ἐν αὐτῷ θεοπρεπῶς, ὅπερ ὀνειράτων ἐκ ἔστιν.

Verf. 24. Ὁ — πατρός. Ἀποδείκνυσιν, ὅτι ὁ τοὺς λόγους αὐτῆ μὴ τηρῶν, ἕτε αὐτὸν ἀγαπᾷ, ἕτε τὸν πατέρα. λέγει γὰρ, ὅτι ὁ

mones meos non seruat: quae autem dico, non mea sunt, sed patris mei. Itaque, qui meos non seruat sermones, nec patris seruat sermones: qui vero patris non seruat sermones, neque patrem diligit: siquidem dilectionis signum est obseruatio praeceptorum. Quomodo autem sermo, quem loquitur, sit eius et non sit eius, iam praediximus. Verum quia sciebat, eos quaedam non intelligere, in quibusdam autem etiam dubitare: promittit et eorum, quae ignorabant, et eorum, de quibus ambigebant, intelligentiam.

Verf. 25. *Haec -- manens.* Haec, quae obscura videntur. Addidit autem, Apud vos manens: etiam hinc ostendens, quod paulo post abit ad patrem.

Verf. 26. *Paracletus autem — omnia.* Quae videlicet ad vos spectant. Nomine meo autem, id est, vt hic me referat, et meis fungatur vicibus. Nam quia ipse completa dispensatione ascendit ad patrem, reliquum erat, vt loco eius descenderet Spiritus sanctus, ne paracletus, siue exhortator, nobis deficeret, sicut ait Gregorius Theologus.

Et quare tunc non docuit, quae ad illos pertinebant? Quia amplius ferre non poterant, sicut dicit in sequentibus.

Verf. 26. *Et — vobis.* Perfectius ad memoriam reducet, (†† perfectioribus factis) Nam verisimile est, eos quaedam obliuioni tradidisse.

Verf. 27. *Pacem relinquo vobis.* Alii quidem homines morientes pecunias ac possessiones domesticis relinquunt: Christus vero pacem suis relin-

*) δὲ, pro γάρ. A.

μη ἀγαπῶν με, τοὺς λόγους μου οὐ τηρεῖ· ἃ δὲ λέγω, οὐκ εἰσιν ἐμὰ, ἀλλὰ τῷ πατρός· μη τηρῶν δὲ τοὺς λόγους μου, ἔ τηρεῖ τοὺς λόγους τοῦ πατρός· μη τηρῶν δὲ τοὺς λόγους τῷ πατρός, ἔδδὲ τὸν πατέρα ἀγαπᾷ. τεκμήριον⁶⁾ γὰρ ἀγάπης, ἡ τηρησις τῶν ἐντολῶν. πῶς δὲ ὁ λόγος, ὃν λέγει, καὶ αὐτῷ ἐστὶ, καὶ οὐκ ἐστὶν αὐτῷ, προειρήκαμεν. ἐπεὶ δὲ ἐγίνωσκεν, αὐτοὺς τινὰ μὲν μὴ συνιέντας, ἐν τισὶ δὲ καὶ ἀμφιβάλλοντας, ὑπισχνεῖται καὶ τὴν τῶν ἀγοουμένων, καὶ τὴν τῶν ἀμφιβαλλομένων διδασκαλίαν.

Verf. 25. Ταῦτα — μένων. Ταῦτα, τὰ δοκοῦντα ἀσαφῆ· τὸ δὲ, παρ' ὑμῖν μένων, προσέθηκεν, ἐμφαίνων κἀνταῦθα, ὅτι τῷ λοιπῷ ἀπεισι πρὸς τὸν πατέρα.

Verf. 26. Ὁ δὲ παράκλητος — πάντα. Τὰ προσισάμενα ὑμῖν δηλαδή. τὸ δὲ, ἐν τῷ ὀνόματί μου, τὸ ἀντ' ἐμῷ, σημαίνει ἐνταῦθα. ἐπεὶ γὰρ αὐτὸς, πληράσας τὴν οἰκονομίαν, ἀνῆλθε πρὸς τὸν πατέρα, λοιπὸν ἀντ' αὐτῷ κατῆλθε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἵνα παράκλητος ἡμῖν μὴ λείπῃ, καθὼς φησὶν ὁ θεολόγος γρηγόριος.

Καὶ διατί οὐκ αὐτὸς ἐδίδαξε τότε τὰ προσισάμενα; διότι οὐκ ἠδύναντο βασιάζειν πλεῖον, ὡς προῖων ἐρεῖ.

Verf. 26. Καὶ — ὑμῖν. Ἀναμνήσει τελεώτερον τελεωτέρους γενομένους. [εἰκὸς⁷⁾ γὰρ αὐτοὺς ἐπιλαθέσθαι τινῶν.]

Verf. 27. Ἐιρήνην ἀφίημι ὑμῖν. Ὅτι μὲν ἄλλοι ἄνθρωποι ἀποδιήσκοντες χεῖματα καὶ κτήματα τοῖς οἰκείοις ἀφιάσιν· ὁ δὲ χριστὸς εἰρή-

7) Includa vterque in margine. τελεωτέρους γενομένους omiserat interpres.

relinquit, pacem, cuius et res et nomen dulce. Pacem, inquit, relinquo vobis, vt pacifici erga vos mutuo sitis et erga me, et ita vobis nulla mundi turbatio quicquam nocebit, neque impedimento erit.

Verf. 27. *Pacem — vobis.* Quae a me amatur, quae propter illa, quae animae profunt conceditur, non mundi pacem, quae ob ea, quae nocent animae feruatur.

Verf. 27. *Non — vobis.* Siquidem mundus siue mundana sapientes, pacem mutuo dant mali causa: ego vero pacem do vobis boni causa.

Aut aliter: mundus pecunias ac possessiones suis largitur: ego vero pacem do vobis, qui mei estis. Quia autem dicendo, Pacem relinquo vobis, quo separationem indicabat, maiorem eis iniecerat turbationem, ait:

Verf. 27. *Ne — formidet.* Vides, quod non tantum amoris magnitudine mouebantur, quantum formidine: putantes, se discerpandos ab illius inimicis.

Verf. 28. *Audistis — vos.* Non solum dixi, quod vado, sed etiam, quod venio ad vos. Quid ergo formidatis?

Verf. 28. *Si — patrem.* Quia de mea nondum certiores facti estis potentia: et quia morior, putatis, me post mortem non posse vos conseruare, debetis, tamen gaudere, quod dixerim, Vado ad patrem, qui potens est vos ab omnibus insidiis eripere, cognoscentes, quod omnino legatione fungar pro vobis.

Verf. 28.

ην τοῖς ἰδίαις ἀΦῆκεν, εἰρήνην, τὸ γλυκὺ καὶ
 πρᾶγμα καὶ ὄνομα. εἰρήνην, φησὶν, ἀΦίημι ὑμῖν,
 ἵνα εἰρηνεύητε πρὸς ⁸⁾ ἀλλήλους καὶ πρὸς ἐμέ, καὶ
 λοιπὸν, εἰδὲν ὑμᾶς ἢ τῷ κόσμῳ ταραχὴ βλάβηαι
 εἰδὲ ἐμποδίσαι.

Verf. 27. Ἐιρήνην — ὑμῖν. Τὴν ἐμοὶ
 πεφιλημένην, τὴν ἐπὶ τοῖς ψυχωφελέσιν, οὐ τὴν
 τῷ κόσμῳ, τὴν ἐπὶ τοῖς ψυχοβλαβέσιν.

Verf. 27. Ὅυ — ὑμῖν. Ὁ μὲν γὰρ κό-
 σμος, ἡγουν, οἱ κοσμικὰ φρονοῦντες, εἰρήνην ⁹⁾
 δίδουσιν ἀλλήλοις ἐπὶ κακῷ· ἐγὼ δὲ εἰρήνην δίδω-
 μι ὑμῖν, ἐπ' ἀγαθῷ.

¹⁰⁾ Ὁ μὲν κόσμος χρήματα καὶ κτήματα
 δίδωσι τοῖς αὐτοῦ· ἐγὼ δὲ εἰρήνην δίδωμι ὑμῖν τοῖς
 ἐμοῖς. ἐπεὶ δὲ τὸ ἀΦίημι ὑμῖν, ἀναχώρησιν ἐμ-
 φαῖνον, σύγχυσιν πλείονα αὐτοῖς ἐνεποίησε,
 φησί.

Verf. 27. Μὴ — δειλιάτω. Ὁρᾶς, ὅτι
 οὐ τοσοῦτον ἀπὸ φιλοσοφίας, ὅσον ἀπὸ δειλίας
 ἔπασχον, αἰόμενοι διασπαρχθῆσεσθαι παρὰ τῶν
 ἐχθρῶν αὐτῶν.

Verf. 28. Ἠκούσατε, — ὑμῶς. Ὅυκ
 εἶπον, ὅτι ὑπάγω μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ ἔρχομαι
 πρὸς ὑμᾶς. λοιπὸν, τί δειλιάτε;

Verf. 28. Ἐι — πατέρα. Ἐπειδὴ εἶπα
 περὶ τῆς ἐμῆς πεπληροφόρησθε δυνάμεως, καὶ
 διότι ἀποδνήσκω, νομίζετε με μὴ δύνασθαι μετὰ
 θάνατον συντηρεῖν ὑμᾶς· ἀφείλετε χαίρειν, ὅτι
 εἶπον, πορεύομαι πρὸς τὸν πατέρα, τὸν δυνάμε-
 νον ἐξελέσθαι ὑμᾶς πάσης ἐπιβελῆς, ἐννοοῦντες,
 ὅτι πρεσβεύσω πάντως ὑπὲρ ὑμῶν.

Verf. 28.

⁹⁾ δίδωσιν. A. Forte didoῦσιν voluit.

¹⁰⁾ Post ἢ addit interpres ἄλλως.

Verf. 28. *Quia — est.* Maior me est, ut vos putatis, tanquam manifestius in scripturis promulgatus. Haec autem omnia dicit indulgens suspitioni ac imbecillitati illorum, et ex ipsa non recta eorum opinione arguens illos. Nam in veritate pater maior quidem est, at non potentia, sed solo principii modo, quia filio principium est generationis: siquidem ex patre est filius.

Verf. 29. *Et — credatis.* Dixi vobis, quae sunt de mea profectione, ac rursus de meo reditu, et de alio paracleto, ut quum fieri videritis, credatis, quod omnia et nouerim et possim. Ita consolaturus eos, rursus tristitia dicit: horum frequentia illos exercens, ne periculorum tempore turbarentur: siquidem, quod expectatum est, leuius ferri solet.

Verf. 30. *Iam non — princeps.* Mundum appellat hic, malitiam, principem vero, diabolum: non enim coelo ac terrae dominatur, sed malitiae, quod omnia strauerit ac peruerterit. Ipse autem dicitur etiam princeps tenebrarum; siue peccati. Ait ergo, Venit aduersum me diabolus cum peruersis Iudaeis, data sibi e supernis potestate. Nam et apud Lucam dixit ad eos, qui se comprehendebant: Haec est hora vestra et potestas tenebrarum.

Verf. 30. *Et — quicquam.* In aliis quidem hominibus peccatum est causa mortis: nullus siquidem peccati expers est, ideo nullus immortalis: in me vero non habet ullam mortis causam: ego enim absque peccato sum: et propterea condemnatus.

2) Inclusa absunt. A.

3) τοῦ, abest. A.

Verf. 28. Ὅτι — ἐσί. Μείζων μὲ ἐσί, τῇ δυνάμει, ὡς ὑμεῖς δοκεῖτε, ἅτε περιφανέστερον ἐν ταῖς γραφαῖς ἀνακηρυττόμενος. ταῦτα δὲ πάντα λέγει, συγκαταβαίνων τῇ ὑπολήψει καὶ ἀδενείᾳ τῶν μαθητῶν, καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς οὐκ ὀρθῆς αὐτῶν ὑπολήψεως ἐλέγχων αὐτούς. κατὰ γὰρ τὸν ἀληθῆ λόγον, ὁ πατὴρ μείζων μὲν, ἀλλ' ἐ τῇ δυνάμει· μόνω δὲ τῷ αἰτίῳ, ὅτι αἰτίος τῷ υἱῷ τῆς γεννήσεως. ἐκ τῆ πατρὸς γὰρ ὁ υἱός.

Verf. 29. Καὶ — πισεύσητε. Ἐιρηκαῶ ὑμῖν, τὰ περὶ τῆς ἀποδημίας καὶ πάλιν ἐπιδημίας μου, καὶ τὰ περὶ τῆ ἄλλου παρακλήτου, ἵνα ὅταν γένηται, πισεύσητε, ὅτι πάντα καὶ οἶδα καὶ δύναμαι. οὕτως οὖν παραμυθησάμενος αὐτούς, πάλιν λέγει τὰ λυπηρὰ, τῇ συνεχείᾳ τούτων γυμνάζων αὐτούς εἰς τὸ μὴ θορυβηθῆναι κατὰ τὸν καιρὸν τῶν δεινῶν. τὸ γὰρ προσδοκηθὲν, ὀμαλότερον εἶωθε προσβάλλειν.

Verf. 30. Ὅχι ἐτι — ἄρχων. Ἐνταῦθα κόσμον μὲν λέγει, τὴν κακίαν· ἄρχοντα δὲ, τὸν διάβολον. ἐ γὰρ ἐρανῆ καὶ γῆς ἄρχει. ἐπεὶ πάντα ἂν ἀνέτρεψε καὶ κατέβαλεν. ὁ αὐτὸς δὲ καὶ ἄρχων τῆ σκότους ὀνομάζεται, ἠγουν, τῆς ἀμαρτίας. Φησὶν οὖν, ὅτι ἔρχεται κατ' ἐμοῦ ὁ διάβολος μετὰ τῶν πονηρῶν Ἰουδαίων, δοθείσης αὐτοῖς ἐξουσίας ἀνωθεν. [εἶπε γὰρ καὶ²) ἐν τῷ κατὰ λουκᾶν εὐαγγελίῳ πρὸς τοὺς συλλαμβανόντας αὐτόν· ὅτι αὐτῆ¹) ὑμῶν ἐσιν ἡ ὄρα καὶ ἡ⁵) Luc. 29, 53. ἐξουσία τῆ σκότους.]

Verf. 30. Καὶ — ἐδέν. Ἐπὶ μὲν τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, αἰτίον³) τῆ θανάτου ἡ ἀμαρτία· ἐδεῖς γὰρ ἀναμάρτητος· διὸ καὶ ἐδεῖς ἀθάνατος· ἐν ἐμοὶ δὲ οὐκ ἔχει ἐδέν αἰτίον θανάτου. ἀναμάρτητος γὰρ ἐγώ. διὸ καὶ κατακριθήσεται, [καθῶς

demnabitur, sicut prius decimo quinto capite enarrauimus, ubi dicitur, Nunc iudicium est huius mundi: nunc princeps huius mundi eiicietur foras.

Verf. 31. *Sed — patrem.* Sed morior, ut cognoscant omnes, quod diligam patrem, obediens illius voluntati: voluntas autem eius est, ut moriar pro salute hominum.

Verf. 31. *Et — facio.* Ut cognoscant, quod praeceptum eius moriens adimpleam.

Verf. 31. *Surgite, eamus hinc.* Videns discipulos admodum metuentes, et se iam comprehendi ac interfici imaginantes: et propterea crebro retrorsum se conuertendo, non satis his, quae dicebantur, aduertere: siquidem maximum illis angorum inducebat, tum locus publicus, tum nox, et praecipue quod dixisset, Venit princeps mundi: transfert illos in locum alium tutiorem, quo existimantes in tuto esse, absque ullo metu audirent: nam magna audituri erant dogmata. Deinde rursum ait,

Cap. XV. v. 1. *Ego — vera.*

Id est eximia, incorruptibilis, spiritualis: siquidem haec frequenter significat nomen ἀληθινόν.

Aliter quoque dicitur, Vitis vera: quia pro fructu profert veritatem.

Se ipsum itaque vitem nominat, utpote praebentem dulcedinem ac humani cordis laetitiam, ipsam videlicet praedicationem, quam etiam scriptura vinum appellat, et tanquam radicem discipulorum:

4) Inclusa absunt. A.

5) Inclusa absunt. A.

6) ἑμαῖς τὰ κλήματα, ex versu 5. hic, pro more suo, infert Chrysof. T. VIII. p. 446. B. 447. A.

[καθὼς⁴) προσεξηγησάμεθα ἐν τῷ πεντεκαιδεκά-
τῳ κεφαλαίῳ, ἔνθα κῆται τό· νῦν¹) κρίσις ἐστὶ ε) Io. 12, 31.
τῷ κόσμῳ τῷ τῷ, νῦν ὁ ἄρχων τῷ κόσμου τούτου
ἐκβληθήσεται ἔξω.]

Vers. 31. Ἄλλ' — πατέρα. Ἄλλ'
ἀποθνήσκω, ἵνα γνῶσι πάντες, ὅτι ἀγαπῶ τὸν
πατέρα, ὑπακούων αὐτοῦ τῷ θελήματι. θελή-
μα δὲ αὐτοῦ, ἀποθανεῖν με ὑπὲρ τῆς σωτηρίας
τῶν ἀνθρώπων.

Vers. 31. Καὶ — ποιῶ. Καὶ ἵνα γνῶ-
σιν, ὅτι πληρῶ τὴν ἐντολὴν αὐτοῦ, ἀποθνήσκων.

Vers. 31. Ἐγείρεθε, ἄγωμεν ἐντεῦθεν.
Βλέπων τοὺς μαθητὰς σφόδρα δειλιῶντας καὶ
φантаζομένους ἤδη τοὺς συλληψομένους καὶ ἀναι-
ρήσοντάς, καὶ διὰ τοῦτο πυκνὰ μετασφρομένους,
καὶ μὴ δυναμένους προσέχειν τοῖς λεγομένοις· καὶ
γὰρ ἐνεποίουν αὐτοῖς ἀγωνίαν, καὶ ὁ τόπος,
κατάδηλος ἂν, καὶ ἡ νύξ, καὶ τὸ εἰπεῖν· ὅτι²) v) Io. 14, 30.
ἔρχεται ὁ τῷ κόσμῳ ἄρχων· μετάγει τούτους εἰς
ἕτερον τόπον ἀσφαλέστερον, ἵνα, νομίσαντες ἐν
ἀσφαλείᾳ κατασηναί, μετὰ ἀδείας ἀκούσωσι.
καὶ γὰρ ἐμελλον μεγάλων ἀκρίστων δογμάτων,
εἶτα πάλιν φησὶν.

Cap. XV. v. i. Ἐγὼ — ἀληθινή.

Ἡ ἐξαίρετος, ἡ ἄφθαρτος, ἡ πνευματικὴ. ταῦ-
τα γὰρ πολλάκις τὸ ἀληθινὸν δηλοῖ.

[Καὶ ἑτέρως³) δὲ ἄμπελος ἀληθινή,] ἡ τὴν
ἀληθεῖαν καρποφοροῦσα.

Ἄμπελον μὲν οὖν ἑαυτὸν ὀνομάζει, ὡς παρ-
έχοντα τὸ νόσιμον καὶ εὐφραῖνον καρδίαν ἀνθρώ-
που κήρυγμα, ὃ καὶ οἶνον ἢ γραφὴν προσεγορεύει
καὶ ὡς ῥίζαν τῶν μαθητῶν κλήματα⁵) δὲ τοὺς
μαθη-

lorum: palmites vero discipulos, quasi ex ipso germinantes, sermone doctrinae, et per eum nutritos ad fructificationem maturorum botrorum, siue virtutum, vt et ipsi similiter praebeant vinum doctrinae.

Verf. 1. *Et pater — est.* Curator, non tamen radice, sed palmitum. Vere haec vitis eximia est, in qua de solis palmitibus curam habere oportet: patri autem curam eorum attribuit, tanquam Deo, ostendens, quod his qui fructificant auxilio est, eosque punit, qui fructum non ferunt.

Verf. 2. *Omnem — tollit.* Omnem palmitem, qui ex me germinauit, mihi per fidem vnitus est, nec fructum affert, excindit tanquam inutilem ac dignum igne. Omnis itaque Christianus, qui infructuosus est, a Christo excisus est, tanquam per fidem illi coniunctus esse videatur et aeterno igni reseruatus est.

Verf. 2. *Et — adferat.* Purgat eum per tentationes, permittens, vt in eum inducantur. Illae namque, quod damnum affert, expoliunt, ac omne robur maioremque virtutum fertilitatem accersunt. Ne autem aliquos ex ipsis infructuosos esse suspicentur, atque de seipsis iterum turbentur, huiusmodi praeuenit tumultum, dicens:

Verf. 2. *Iam — vobis.* Purgati meo, quo vos docui, sermone. Vides, quod licet vitis sit, est tamen etiam agricola: est enim haec agricultura communis patri ac filio, veluti sane et alia. Ne autem prae nimia formidine exciderent a fide ac habitu,

1) καὶ, ante ὁ πατήρ, quod Hentenius expressit, neuter meorum habet.

2) ἐκκόπτεται. B.

3) Forte εἰ καὶ, aut καὶ δοῦν.

μαθητὰς, ὡς ἐξ αὐτοῦ βλασῆσαντας τῷ λόγῳ
 τῆς διδασκαλίας, καὶ δι' αὐτοῦ τρεφομένους εἰς
 καρποφορίαν βοτρυῶν ἀραιῶν, εἴτεν, ἀρετῶν,
 καὶ παροχὴν ὁμοίως τῆ διδασκαλικῆ οἴνου.

Verf. 1. ἧ) Ὁ πατήρ — ἔστιν. Ὁ ἐπι-
 μελητής, πλὴν οὐ τῆς ῥίξης, ἀλλὰ τῶν κλάδων.
 Ἐξαίρετος γὰρ ὄντως αὕτη ἡ ἀμπελος, κατὰ τὰς
 κλάδους μόνον δεομένη ἐπιμελείας. τῷ πατρὶ δὲ
 τὴν ἐπιμέλειαν αὐτῶν ἀνατίθησιν, ὡς θεῶ δεικνύς,
 ὅτι συνεργεῖ τοῖς καρποφοροῦσι καὶ κολάζει τοὺς
 μὴ καρποφοροῦντας.

Verf. 2. Πᾶν — αἶρει αὐτό. Πᾶν κλη-
 μα ἐν ἐμοὶ βλασῆσαν, καὶ διὰ πίστεως ἠνωμένον
 μοι, μὴ φέρον καρπὸν, ἤγουν, ἀρετὰς, ἐκκόπτει
 αὐτό, ὡς ἀχρηστον καὶ πυρὸς ἀξιον. λοιπὸν οὖν,
 πᾶς χριστιανὸς μὲν, ἀκαρπος δὲ, ἐκκέκοπται^{β)}
 τῆ χριστῆ, καὶ ἧ) εἰ δοκεῖ συνῆφθαι αὐτῷ διὰ τῆς
 πίστεως, καὶ τῷ αἰωνίῳ πυρὶ τετήρηται.

Verf. 2. Καὶ — φέρη. Καθαίρει αὐτό,
 διὰ τῶν πειρασμῶν, παραχωρῶν ἐπάγεσθαι τού-
 τος αὐτῷ, πᾶν μὲν βλαβερόν ἀποξέοντας, πᾶ-
 σαν δὲ σερβρότητα καὶ γονιμότητα πλείονος ἀρε-
 τῆς ἐμποιοῦντας. ἵνα δὲ μὴ ὑπολάβωσιν, ἀκαρ-
 πους εἶνά τινας αὐτῶν, καὶ πάλιν θορυβηθῶσι
 περὶ^{γ)} ἑαυτῶν, προαναμρεῖ τὸν τοιοῦτον θόρυβον,
 λέγων.

Verf. 3. Ἡδὴ — ὑμῖν. Περικαθαρθέν-
 τες τῷ διδασκαλικῷ λόγῳ μου. ὄρας, ὅτι εἰ καὶ
 ἀμπελὸς ἔστιν, ἀλλὰ καὶ γεωργός. κοινὴ γὰρ ἡ
 ταιαύτη γεωργία, καὶ τῷ πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ,
 ὡσπερ δὴ καὶ τᾶλλα. ἵνα δὲ μὴ ὑπὸ τῆς πολλῆς
 δειλίας ἀποσχιθῶσι τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως καὶ
 σχέ-

ἧ) δι' αὐτῶν. A. Forte δι' ἑαυτοῦς voluit.

bitu, quo erga se affecti erant, laxatam iam animam astringit, sibi que conglutinat, dicens:

Verf. 4. *Manete — vobis.* Manete in me firmiter mihi conglutinati per fidem indubitata, habitumque indissolubilem, et ego manebo in vobis, potentia vobiscum permanens, vosque amplectens, aut continens vos, sicut vitis palmites, ac fructiferos reddens.

Verf. 4. *Sicut — manseritis.* Neque vos fructificare potestis, si a mei coniunctione distrahamini.

Verf. 5. *Ego — multum.* Explanat parabolam. Et considera, quomodo dixerit, Qui manet in me et ego in eo, hic fert fructum multum. Nam frequenter manet quis coniunctus in Christo per fidem, non manet autem Christus in eo, auersans illum, tanquam indigne se gerentem: hic fert quidem fructum, at modicum: vnum aut alterum opus bonum obiter perficiens. Videmus autem et in vineis huiusmodi palmites, qui, dum illis non gaudent vineae, miserabiles quosdam ferunt racemulos.

Verf. 5. *Quia — facere.* Tanquam germina, quae virtute a radice procedente non fruuntur. Quum autem superius dixerit, Non potestis ferre fructum, nisi in me manseritis: nunc etiam periculum dicit eius, qui in se non manserit.

Verf. 6. *Nisi — palmes.* Tanquam sarmentum inutile.

Verf. 6. *Et exarescet.* Et perdet, quem habebat ex radice gratiae humorem.

Verf. 6. *Et colligent eos.* Et congregabunt angeli huiusmodi sarmenta in die iudicii.

Verf. 6.

σχέσεως, χαυνωμένην αὐτῶν ἤδη τὴν ψυχὴν ἐπισφίγγει, καὶ ἑαυτῷ συγκατὰ, εἰπών.

Verf. 4. Μείνατε — ὑμῖν. Μείνατε ἐν ἐμοί, συγκολλώμενοί μοι βεβαιότερον διὰ πίστεως ἀδιζάντου καὶ σχέσεως ἀρρήκτου, καὶ γὰρ μενῶ ἐν ὑμῖν, συνὼν τῇ δυνάμει καὶ περιέπων ἢ συνέχωι ὑμᾶς, ὡς ἀμπελοὺς κλήματα, καὶ καρποφόρους ἀπεργαζόμενος.

Verf. 4. Καθὼς — μείνητε. Ὅυδὲ ὑμεῖς δύνασθε καρποφορεῖν, εἰὰν ἀποσχιθῆτε τῆς συναφείας με.

Verf. 5. Ἐγὼ — πολύν. Σαφηνίζει τὴν παραβολὴν, καὶ σκόπει, πῶς εἶπεν, ὁ μένων ἐν ἐμοί, καὶ γὰρ ἐν αὐτῷ, οὗτος φέρει καρπὸν πολύν. πολλάκις γὰρ μένει μὲν τις ἐν τῷ χριστῷ, συνημμένος αὐτῷ διὰ τῆς πίστεως, οὐ μένει δὲ καὶ ὁ χριστὸς ἐν αὐτῷ, ἀποσφερόμενος αὐτόν, ὡς ἀναξίως αὐτῷ πολιτευόμενον. οὗτος φέρει μὲν καρπὸν, ὀλίγον δὲ, ἐν τι ἀγαθόν, ἢ καὶ δύο που διαπραξάμενος. ὀρῶμεν δὲ καὶ ἐν ἀμπέλοις τοιαῦτα κλήματα, ἃ, μὴ χαιρουσῶν αὐτοῖς τῶν ἀμπέλων, βοτρυδία οἰκτρὰ τινα φέρουσι.

Verf. 5. Ὅτι — εἰδέν. Ὡσπερ εἶδ' οἱ βλαστοὶ, μὴ ἀπολάουοντες δυνάμει ἐκ τῆς ῥίζης. εἰπὼν δὲ ἀνωτέρω· ὅτι εἶ δύνασθε καρποφορεῖν, εἰὰν μὴ ἐν ἐμοί μείνητε· νῦν λέγει καὶ τὸν κίνδυνον τῷ μὴ ἐν αὐτῷ μένοντος.

Verf. 6. Ἐὰν — κλήμα. Ὡς τὸ κλήμα, τὸ ἄχρηστον.

Verf. 6. Καὶ ἐξηράνθη. Καὶ ἀπώλεσεν, ἣν εἶχεν ἐκ τῆς ῥίζης ἰκμάδα χάριτος.

Verf. 6. Καὶ συνάγουσιν αὐτά. Καὶ συνάγουσι τὰ τοιαῦτα κλήματα οἱ ἄγγελοι, κατὰ τὸν καιρὸν τῆς κρίσεως.

Verf. 6. *Et — coniciant.* Gehennae.

Verf. 6. *Et ardebunt.* Inflammabuntur, non tamen comburentur. Non manentes autem in se, dicit non eos solum, qui ab illo sunt amputati aut abscissi, sed et illos, qui non firmiter cum eo copulantur.

Verf. 7. *Si — vobis.* Nihil enim indignum petet, qui in Dei praeceptis versatur. Considera vero hoc esse Christum in discipulis manere, verba eius in illis manere, siue seruari, aut opere perfici.

Verf. 8. *In — adferatis.* Glorificatus est, hoc est, glorificabitur. Vt adferatis, id est, si attuleritis. Multa siquidem sunt apud scripturam huiusmodi idiomata.

Verf. 8. *Et — discipuli.* Perfecti efficiamini. Obseruandum igitur, quod is, qui fructum adfert copiosum, hic perfectus efficitur Christi discipulus. Glorificari autem dixit patrem et gaudere, in copiosa fructificatione, et perfecto discipulatu ipsius: adhortans eos ad hanc rem, tanquam ad id, quod domino gratum est.

Verf. 9. *Sicut — vos.* Eo modo, quo me dilexit pater, tanquam videlicet facientem voluntatem suam: ita et ego dilexi vos, tanquam scilicet facientes voluntatem meam.

In praecedentibus quidem data est a nobis distinctio de Sicut, Quemadmodum et similibus, quod quum de patre, filio, ac spiritu sancto dicuntur, aequalitatem significant: quum vero de Deo et hominibus, similitudinem designant, verum similitudo non vbique per omnia quadrat.

Verf. 6. Καὶ — βάλλουσι. Τὸ τῆς γενέσεως.

Verf. 6. Καὶ καίεται. Καὶ φλέγονται, ἔμην κατακαίονται. ἔ μένοντας δὲ ἐν αὐτῷ λέγει, ἔ μόνον τοὺς ἀποκοπέντας ἢ ἀπροσχιθέντας αὐτοῦ, ἀλλὰ, καὶ τοὺς μὴ ὅλως συναφθέντας αὐτῷ.

Verf. 7. Ἐάν — ὑμῖν. Οὐδὲν γὰρ ἀνόξιον αἰτήσεται, ὁ ταῖς ἐντολαῖς τῆ θεῆ ἐμπολιτευόμενος. σκόπει δὲ, ὅτι τοῦτό ἐστι τὸ μένειν τὸν χριστὸν ἐν τοῖς μαθηταῖς, τὸ, τὰ ῥήματα αὐτῆ μένειν ἐν αὐτοῖς, εἴπουν, τηρεῖσθαι, ἐνεργεῖσθαι.

Verf. 8. Ἐν — φέρετε. Τὸ μὲν ἐδοξάσθη, ἀντὶ τῆ, δοξάζεται. τὸ δὲ ἵνα φέρετε, ἀντὶ τοῦ, ἐάν φέρετε. πολλὰ γὰρ τοιαῦτα ἰδιώματα παρὰ τῆ γραφῆ.

Verf. 8. Καὶ — μαθηταί. Ἀπαρτιθῆσεθε. παρατηρητέον οὖν, ὅτι ὁ καρπὸν πολλὸν φέρων, οὗτος ἀπαρτίζεται μαθητῆς τῆ χριστοῦ. δοξάζεσθαι δὲ, ἦτοι, χαίρειν τὸν πατέρα εἶπεν, ἐν τῇ πολλῇ καρποφορίᾳ καὶ τελείᾳ μαθητείᾳ αὐτῆ, προτρεπόμενος αὐτῆς ἐπὶ τὸ πρᾶγμα, ὡς ἐπὶ εὐαπόδεκτον τῷ θεῷ.

Verf. 9. Καθὼς — ὑμᾶς. Ὁν τρόπον ἠγάπησέ με ὁ πατήρ, ὡς ποιῶντα δηλαδὴ τὸ θέλημα αὐτῆ· ἔτω καὶ γὰρ ἠγάπησα ὑμᾶς, ὡς ποιῶντας τὸ θέλημά μου.

Προδιέσαλταμ δὲ ἡμῖν, ὅτι τὸ καθὼς καὶ τὰ τοιαῦτα, ὅταν μὲν ἐπὶ τῆ πατρὸς καὶ τῆ υἱοῦ καὶ τῆ ἀγίου πνεύματος λέγωνται, ἰσότητα δηλοῦσιν· ὅταν δὲ ἐπὶ θεῆ καὶ ἀνθρώπων, ὁμοιότητα σημαίνουσιν. ἡ δὲ ὁμοιότης, ἔ παντάπασιν ἀπαράλλακτος.

Verf. 9. *Manete — mea.* Rursum astringit illos ad se.

Verf. 10. *Si — dilectione.* Et quomodo moreris velut homo carens auxilio? Quia vult hoc pater et ego, pro hominum salute: quia hanc quoque rem ducō gloriam. Sicut ergo ego dilectus a patre tamen pro vobis morior: sic et vos ita a me dilecti, moriemini tamen pro me. Nam huiusmodi mors iuxta beneplacitum est, non ex odio aut imbecillitate.

Verf. 11. *Haec — maneat.* Haec consolatoria verba loquutus sum vobis, qui ob meam discruciamini mortem: ut gaudium, quod erat propter me, quod de me gaudebatis, donec advenirent haec tristitia, non corrumpatur, sed in vobis maneat, quum certiores facti sitis, quod non relinquam vos orphanos, sed iterum veniam ad vos.

Verf. 11. *Et — compleatur.* Et ut gaudium vestrum, quod de me est, compleatur, sicut ab exordio eius expectabatis, sperantes semper mecum conuersari.

Verf. 12. *Hoc — vos.* Ut diligatis vos inuicem adeo vehementer, ut etiam pro vobis inuicem moriamini: ego enim sic dilexi vos, ut etiam pro vobis iam moriar. Frequenter autem talia dicit, ut cordibus eorum charitatem indelebilitate inculpat.

Vide autem admirandum vinculum: siquidem ostensum est, quod mansio in Christo procedit ex eius dilectione et obseruatione mandatorum illius: praecipuum vero eius est, ut diligamus nos inuicem.

Verf. 9. Μείνατε — ἐμῆ. Πάλιν ἐπι-
σφίγγει αὐτούς.

Verf. 10. Ἐάν — ἀγάπη. Καὶ πῶς
ἀποθνήσκεις, ὡσεὶ ἄνθρωπος ἀβεβήθητος; διότι
θέλει τοῦτο καὶ ὁ πατήρ καὶ γὰρ, ὑπὲρ τῆς σωτη-
ρίας τῶν ἀνθρώπων. ἐπεὶ καὶ δόξαν τὸ πρᾶγμα
ἠγήμαί. ὡσπερ οὖν ἐγὼ, οὕτως ἀγαπώμενος ὑπὸ
τῷ πατρὸς, ὁμῶς ἀποθνήσκω δι' ὑμᾶς. ἔτω καὶ
ὑμεῖς ἔτως ἀγαπώμενοι παρ' ἐμοῦ, ὁμῶς ἀπο-
θανεῖσθε δι' ἐμέ. κατ' εὐδοκίαν γὰρ ὁ τοιοῦτος θά-
νατος, ἔ κατα ἀποσφραγῆν ἢ ἀδένειαν.

Verf. 11. Ταῦτα — μείνη. Ταῦτα,
τὰ παραμυθητικὰ ῥήματα, λελάληκα ὑμῖν
ἀνιωμένοις ἐπὶ τῷ θανάτῳ μου, ἵνα ἡ χαρὰ ἡ δι'
ἐμέ, ἣν ἐχαίρετε ἐπ' ἐμοὶ μέχρι τῶν σκυθρωπῶν
τούτων, μὴ ἀφανισθῆ, ἀλλὰ ἐν ὑμῖν μείνη βε-
βαιωθεῖσιν, ὅτι οὐκ ἀφήσω ὑμᾶς ὀρφανούς, ἀλ-
λὰ πάλιν ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς.

Verf. 11. Καὶ — πληρωθῆ. Καὶ ἵνα ἡ
χαρὰ ὑμῶν, ἡ ἐπ' ἐμοὶ, πληρωθῆ, ὡς ἐν ἀρχῇ
αὐτῆς προσεδοκᾶτε, ἐλπίζοντες αἰεὶ μοι συνεῖναι.

Verf. 12. Αὕτη — ὑμᾶς. Ἴνα ἀγαπᾶ-
τε ἀλλήλους ἔτω σφοδρῶς, ὡς καὶ ὑπὲρ ἀλλή-
λων ἀποθνήσκειν. ἔτω γὰρ καὶ γὰρ ἠγάπησα
ὑμᾶς, ὡς καὶ ὑπὲρ ὑμῶν ἀποθνήσκειν ἤδη. συν-
εχῶς δὲ τὰ τοιαῦτα λέγει, ἀνεξάλειπτον ταῖς
καρδίαις αὐτῶν ἐγκολάπτων τὴν ἀγάπην.

Ὅρα δὲ θαυμασίαν σειράν. δέδεικται γὰρ,
ὅτι τὸ μῆναι ἐν τῷ χριστῷ, γίνεται ἀπὸ τῆ ἀγα-
πᾶν αὐτόν· τὸ δὲ ἀγαπᾶν αὐτόν, ἀπὸ τῆ ταῖς
ἐντολαῖς αὐτῆ τηρεῖν· ἡ ἐντολὴ δὲ αὐτῆ, ἵνα

inuicem. Itaque diligere nos inuicem, est in Christo manere: et seruare Dei praecepta, est diligere Deum: suntque inter se connexae dilectio, quae est erga Deum, et quae est erga nos inuicem. Dicens autem, Sicut dilexi vos, ostendit quod voluntarie propter illorum dilectionem moriatur.

Verf. 13. *Maiorem — suis.* Maiorem hac, quae adeo magna est, vt etiam animam pro amicis relinquat, sicut ego nunc facio. Itaque non ex imbecillitate, sed ex vestri dilectione minor, ac dispensatorie a vobis separor: nolite ergo contristari. Et quia amicos eos ostendit, nunc etiam dicit, quomodo sint amici sui.

Verf. 14. *Vos — vobis.* O incomparabilem humanitatem. Nunquam quispiam seruum benignum facit sibi amicum: Christus autem etiam hoc facit: magis autem et fratrem eum efficit, Nuntiate, inquit, fratribus meis, vt abeant in Galilaeam: atque patri hunc in filium asciscit: simulque regni coelorum haeredem constituit.

Verf. 15. *Iam non — seruos.* Et quando illos dixit, seruos? Quando docens occultabat suae diuinitatis potentiam. In praecedentibus etiam dixit, Vos vocatis me dominum et magistrum, et bene dicitis: sum etenim.

Verf. 15. *Quia — dominus.* Quid faciat occultum.

Verf. 15. *Vos — vobis.* Renunciaui vobis omnia tanquam amicis, quaecunque videlicet ferre potuissis: quaecunque aequum erat, vt audiretis: amico namque et non seruo credit quispiam arcana.

Atqui

²⁾ *αὐτοῦς.* A. Ita Hentenius. Mox ad finem versus 15. vtrumque coniungitur.

ἀγαπῶμεν ἀλλήλους· ὡσεὶ τὸ ἀγαπᾶν ἀλλήλους, μένειν ἐν τῷ χριστῷ ἔστι, καὶ ἀγαπᾶν τὸν θεόν ἔστι, καὶ ἀναπεπλεγμέναί πρὸς ἀλλήλας εἰσὶν ἢτε πρὸς θεόν καὶ ἢ πρὸς ἀλλήλους ἀγάπη. εἰπὼν δὲ, ὅτι καθὼς ἠγάπησα ὑμᾶς, ἔδειξεν, ὅτι ἐκβ-
σίως ἀποθνήσκει διὰ τὴν ἀγάπην αὐτῶν.

Verf. 13. Μείζονα — αὐτῶ. Μείζονα ταύτης, τῆς ἔτῳ μεγάλης, ὡς καὶ τὴν ψυχὴν ἀφείναί ὑπὲρ τῶν φίλων, καθὼς ἐγὼ ποιῶ νῦν. λοιπὸν οὖν οὐκ ἔξ ἀδενείας ἐμῆς, ἀλλ' ἔξ ἀγά-
πης ὑμῶν ἀποθνήσκω, καὶ οἰκονομικῶς ὑμῶν χα-
ρίζομαι, καὶ μὴ ἀθυμεῖτε. ἐπεὶ δὲ φίλους²⁾ αὐ-
τῶ ὑπεδήλωσε, λέγει, πῶς εἰσὶ φίλοι αὐτῶ.

Verf. 14. Ὑμεῖς — ὑμῖν. Ὡ τῆς ἀνε-
κάσου Φιλανθρωπίας! ἔφ' ἡμῶν μὲν, ἔκ ἂν πο-
τέ τις τὸν εὐγνώμονα δούλον ποιήσῃ φίλον· ὁ δὲ
χριστὸς καὶ τῆτο ποιεῖ, μᾶλλον δὲ καὶ ἀδελφὸν
αὐτὸν ἀπεργάζεται· ἀπαγγείλατε,³⁾ γὰρ, Φη-
σι, τοῖς ἀδελφοῖς μου, ἵνα ἀπέλθωσιν εἰς τὴν
γαλιλαίαν· καὶ ὑιοθετεῖ τοῦτον τῷ πατρὶ, καὶ
καθιστᾷ συγκληρονόμον τῆς βασιλείας τῶν οὐ-
ρανῶν.

Verf. 15. Οὐκ ἔτι — δέλους. Καὶ πότε
αὐτοὺς εἶπε δέλους; ὅτε διδάσκων ἀπεκάλυπτε
τὴν ἐξουσίαν τῆς ἑαυτῶ θεότητος. καὶ προλαβὼν
δὲ εἶπεν· ὑμεῖς⁴⁾ φωνεῖτέ με ὁ κύριος καὶ ὁ διδά-
σκαλος· καὶ καλῶς λέγετε. εἰμὶ γάρ. 10. 13, 15.

Verf. 15. Ὅτι — κύριος. Τί ποιεῖ
ἀπόρρητον.

Verf. 15. Ὑμᾶς — ὑμῖν. Ἀνήγγελα
ὑμῖν, ὡς φίλοις, πάντα, ὅσα ἠδύναθε βασι-
λεῖν δηλονότι, ὅσα ἀκῆσαι ὑμᾶς εἰκός. τῷ φίλῳ
γάρ τις, ἔ τῷ δέλῳ, καταπιῖται τὰ ἀπόρ-
ρητα.

Atqui superius quum diceret, Vos amici mei estis, si feceritis, quaecunque ego praecipio vobis, ostendit, quod nondum erant, sed futuri tunc, quum ea facerent: quomodo ergo hic ait, Vos autem dixi amicos, quia omnia, quae audiui a patre meo, nota feci vobis? Verbum Estis, siue eritis, pro Permanebitis accipito, ac si dicat, Quum iam sitis, etiam in futurum permanebitis, si feceritis et caetera.

Deinde et aliud ponit signum, quod eos haberet amicos suos.

Verf. 16. *Non — vos.* Negatiue sermo pronuntiandus est, non interrogatiue. Vos non elegistis me, sed ego elegi vos in amicos: ego ad amicitiam vestram accurri.

Verf. 16. *Et posui vos.* Ex plantavi vos in dilectione mea, in fide, quae in me est.

Verf. 16. *Vt vos eatis.* Vt extendamini crescentes.

Verf. 16. *Et fructum adferatis.* Veluti superius significatum est. Aut fructum, spiritualia charismata: aut multitudinem eorum, qui studio illorum saluandi sunt.

Verf. 16. *Et — maneat.* Maneat incorruptus, perpetuus.

Verf. 16. *Vt — vobis* Nomine meo, hoc est, tanquam mei, tanquam Christiani.

Vel

3) αὐτοῦς, omittit. B.

4) Ita ἔθνη exponit Chrysoft. Tom. VIII. p. 452. C. Theophylact. p. 782. A. B. Τιθένας de palmitibus ita habet Xenoph. Oecon. 19, 7. 9.

5) Ita Chrysoft. Tom. VIII. p. 452. C. Theophyl. p. 782. A. Cyrill. Tom. IV. p. 892. E. qui per ἀνάγειν explicat. Nititur autem haec interpretatio

Καὶ μὴν ἀνωτέρω εἰπών· ὑμεῖς²⁾ Φίλοι μου 2) Io. 15, 14. ἐσὲ, εἰάν ποιῆτε, ὅσα ἐγὼ ἐντέλλομαι ὑμῖν· ἐνέ-
 φηεν, ὅτι οὐπω εἰσὶν, ἀλλὰ τότε εἰσὶν, ὅτε ποι-
 οῦσι πῶς ἔνταυθά φησιν· ὑμᾶς δὲ εἴρηκα Φί-
 λους, ὅτι πάντα, ἃ ἤκουσα παρὰ τῶ πατρός
 μου, ἐγνώρισα ὑμῖν; τὸ ἐσὲ, ἀντὶ τῶ, διαμένετε
 νόησον, ὅτι ὄντες ἤδη, καὶ εἰς τὸ ἐξῆς διαμένετε,
 εἰάν ποιῆτε, ὅσα ἐγὼ ἐντέλλομαι ὑμῖν.

Εἶτα τίθησι καὶ ἄλλο τεκμήριον τῶ ἔχειν³⁾
 αὐτοὺς Φίλους ἑαυτῶ.

Verf. 16. Ὅυχ. — ὑμᾶς. Κατὰ ἀπό-
 φασιν ὁ λόγος, ὅτι ἐγὼ εἰλόμην ὑμᾶς Φίλους,
 ἐγὼ τῆ Φιλία ὑμῶν ἐπέδραμον.

Verf. 16. Καὶ ἔθηκα ὑμᾶς. Καὶ ἐφύτευ-
 σα⁴⁾ ὑμᾶς εἰς τὴν ἐμὴν ἀγάπην, εἰς τὴν εἰς ἐμέ
 πίσειν.

Verf. 16. Ἴνα ὑμεῖς ὑπάγητε. Ἴνα ἐκ-
 τείνηθε⁵⁾ αὐξανόμενοι.

Verf. 16. Καὶ καρπὸν φέρετε. [Ὡς⁶⁾
 ἀνωτέρω δεδήλωται ἢ] καρπὸν, τὰ πνευματι-
 καὶ χαρίσματα, ἢ τὰ πλήθη τῶν σωζομένων ἐκ
 τῆς αὐτῶν σπερδῆς.

Verf. 16. Καὶ — μένη. Καὶ ἵνα μένη
 ἀνώλεθρος, διηνεκής.

Verf. 16. Ἴνα — ὑμῖν. Ἐν τῶ ὀνόματί
 μου, τρετέσιν, ὡς ἐμοί, ὡς χριστιανοί.

³⁾ Ἡ ἐπι-
 τοῦ ἔθηκα et ὑπάγητε proximis vocabulis, καρπὸν
 φέρετε. Vereor tamen, ne doctior, quam verior
 sit haec explicatio. Evangelistae enim haud adeo
 diligenter observant vocabula translata. Sunt alia
 loca, vbi nemo τιθέναι interpretabitur περιφυτεύ-
 σεως. Vide Rom. 4, 17. Hebr. 1, 2. Ὑπάγειν
 autem sine exemplo explicatur ἐκτείνεσθαι, ἀνάγειν,
 αὐξάνειν.

⁶⁾ Inclusa absunt. A.

Vel inuocato nomine meo, sicut etiam in praecedentibus declarauimus, ubi dicebat, Et quicquid petieritis nomine meo, hoc faciam. Ac rursus, Si quid petieritis nomine meo, hoc faciam: ex quibus ostensa est potentiae aequalitas patris et filii.

Verf. 17. *Haec — inuicem.* Haec loquor vobis, puta, quod morior pro vobis, et quod ego ad amicitiam vestram accurri, non improperans, sed incitans vos ad mutuam inter vos dilectionem. Quia vero turbabantur tanquam iam ab omnibus Iudaeis odio habiti, deinceps consolatur etiam eorum tristitiam.

Verf. 18. *Si — odio habuerit.* Mundum dicit, malos Iudaeos. Sit, inquit, vobis in consolationem, quod ego prius, quam vos, fuerim odio habitus: et gaudete magis, quia mecum in odio malorum communicatis. Deinde aliam quoque ponit consolationem: quod si e numero malorum essent, mali utique eos diligerent.

Verf. 19. *Si — diligeret.* Quod suum esset, hoc est, sibi simile: gaudet namque simili simile.

Verf. 19. *Quia — mundus.* Itaque odio haberi vos a malis, demonstratio est virtutis, quemadmodum etiam a talibus amari, signum est malitiae. Quia vero abiectam eorum mentem erexit: rursus ipsos ab his, quae contra se fiebant, consolatur.

Verf. 20. *Mementote — vobis.* Et quis sit ille sermo, aduerte.

Verf. 20.

7) Inclusa absunt.

8) Scilicet Chrysofost. Tom. VIII. p. 452. D. pro ἐντέλλομαι, infert λελέληκα, ex loco simili, ut solet.

Ἡ ἐπικαλέμενοι τὸ ὄνομά με, ὡς καὶ προ-
 λαβόντες ἠρμηνεύσαμεν, ἔνθα ἔλεγε καὶ ο, τι^{α)} α) Io. 14, 13.
 ἂν αἰτήσητε ἐν τῷ ὀνόματί μου, τῆτο ποιήσω.
 [καὶ^{γ)} πάλιν ἐαί τι^{β)} αἰτήσητε ἐν τῷ ὀνόματί μου, ἐγὼ ποιήσω. ἀφ' ὧν δείκνυται τὸ ἰσχυρότατον
 πατρὸς καὶ υἱοῦ.] β) Io. 14, 14.

Verf. 17. Ταῦτα — ἀλλήλους. Ταῦ-
 τα^{β)} λαλῶ ὑμῖν, τὸ ὅτι ἀποθνήσκω ὑπὲρ ὑμῶν,
 καὶ, τὸ ὅτι ἐγὼ τῇ Φιλίᾳ ὑμῶν ἐπέδραμον, οὐκ
 ὀνειδίζων, ἀλλ' ἐνάγων ὑμᾶς εἰς τὸ ἀγαπᾶν ἀλ-
 λήλους. ἐπεὶ δὲ ἐδουλοῦντο, ὡς ἤδη πᾶσι τοῖς
 Ἰουδαίοις μισητοὶ γεγόμενοι, παραμυθίζεται καὶ
 τὴν ἐντεῦθεν ἀθυρίαν.

Verf. 18. Ἐι — μεμίσηκε. Κόσμον λέ-
 γει, τοὺς πονηροὺς Ἰουδαίους. ἔσω, Φησὶν, ὑμῖν
 εἰς παραμυθίαν, τὸ πρὸ ὑμῶν ἐμὲ μισηθῆναι,
 καὶ χαίρετε μᾶλλον, ὅτι κοινωνεῖτέ μοι τῆ παρα-
 τῶν πονηρῶν μίσους. εἶτα λέγει καὶ ἑτέραν παρα-
 μυθίαν, ὅτι εἰάν ἐκ τῶν πονηρῶν ἦσαν, οἱ πονη-
 ροὶ ἂν ἐφίλουσιν αὐτούς.

Verf. 19. Ἐι — ἐφίλει. Τὸ ὅμοιον.
 χαίρει γὰρ τῷ ὅμοιῳ τὸ ὅμοιον.

Verf. 19. Ὅτι — ὁ κόσμος. Ὡστε τὸ
 μισεῖσθαι ὑμᾶς παρὰ^{γ)} τῶν πονηρῶν, ἀπόδειξις
 εἰς ἀρετῆς, ὡσπερ καὶ τὸ φιλεῖσθαι παρὰ τῶν
 τοιούτων, κακίας. ἐπάρας σὺν αὐτῶν καταπί-
 πτον τὸ φρένημα, πάλιν ἀπὸ τῶν καθ' ἑαυτὸν
 τούτους παρηγορεῖ.

Verf. 20. Μνημονεύετε — ὑμῖν. Καὶ^{γ)}
 ποῖός ἐστιν ἐκεῖνος ὁ λόγος, ἄκιστον.

Verf. 20.

γ) ὑπὸ, pro παρά. Α.

γ) Omisso καὶ, legitur ὁποῖος. Α.

Verf. 20. *Non — suo.* Nam hunc sermonem in praecedentibus dixit eis: nec id semel, sed variis in locis. Ait ergo, Non estis vos meliores.

Verf. 20. *Si — persequentur.* Consequens enim est, ut si mei estis discipuli, bono sitis animo ad similia cum praepatore sufferenda, et per vestigiam e sequendum.

Verf. 20. *Si — servabunt.* Neque grauer feratis, quod vos persequantur, aut quod vestros contemnant sermones: quae enim in me ostenderunt, haec etiam in vos ostendent: et sufficit, inquit, seruo, ut sit sicut dominus eius.

Verf. 21. *Sed — meum.* Haec omnia: puta persequentes, et sermonem vestrum non seruantes. Si ergo diligitis me, gaudebitis omnino, quia haec propter me patimini, quia et ego propter vos: et vos quidem pro domino, ego vero pro seruis. Deinde ponit et aliam consolationem.

Verf. 21. *Quia — me.* Quia contemunt eum, qui me amandauit, hoc est, patrem quoque contumelia afficiunt. Gaudete itaque nobiscum affecti contumelia. Post haec Iudaeos omni priuat venia, quod de industria perperam operati sunt, taliaque perpetraverint.

Verf. 22. *Si — suo.* Si non docuiffem eos, peccatum non haberent persequendo ac contumelia afficiendo et me et vos, qui mei estis, utpote non dicentem, quis essem, nec id a scripturis ostendentem.

Verf. 23. *Qui — odit.* Explanat et auget peccatum illorum dicens, quod filii iniuria, patris

Verf. 20. Ὅουκ — αὐτῆ. Τοῦτον γὰρ τὸν λόγον προλαβὼν εἶπεν αὐτοῖς, καὶ οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ διαφόρως. λέγει οὖν, ὅτι οὐκ ἐμεῦ κρείττους ὑμεῖς.

Verf. 20. Ἐι — διώξουσιν. Ἀκόλουθον γὰρ, εἶγε μαθηταί μου ἔσε. εὐψυχεῖτε οὖν, τὰ ὅμοια τῷ διδασκάλῳ πάσχοντες, καὶ κατ' ἴχνος ἀκολουθοῦντές μοι.

Verf. 20. Ἐι — τηρήσουσι. Μῆτε διωκόμενοι δυσφορεῖτε, μῆτε τῆ λόγου ὑμῶν ἀθετουμένου. ἃ γὰρ εἰς ἐμὲ ἐνεδείξαντο, ταῦτα καὶ εἰς ὑμᾶς ἐνδείξονται, καὶ ἀρκετόν, φησι, τῷ^δ) δέ- c) Matt. 10, 25. λω, ἵνα γένηται ὡς ὁ κύριος αὐτῆ.

Verf. 21. Ἀλλὰ — μὲ. Ταῦτα πάντα, διώκοντες δηλαδή, καὶ τὸν λόγον ὑμῶν μὴ τηροῦντες. εἰ οὖν ἀγαπάτέ με, χαρήσετε πάντως, ὅτι δι' ἐμὲ ταῦτα πάσχετε, ἐπεὶ καὶ γὰρ δι' ὑμᾶς. καὶ ὑμεῖς μὲν ὑπὲρ δεσπότη, ἐγὼ δὲ ὑπὲρ δούλων. εἶτα τίθησι καὶ ἄλλην παραμυθίαν.

Verf. 21. Ὅτι — με. Ὅτι ἀθετῆσι τὸν ἀποσεΐλαντά με, τρετέξιν, ὑβρίζουσι καὶ τὸν πατέρα. λοιπὸν τοίνυν ἀγαλλιᾶσθε, ὑβριζόμενοι μεθ' ἡμῶν. ἔπειτα ἀποσερεῖ τοὺς ἰουδαίους ἀπάσης συγγνώμης ἐθελσκακοῦντας, καὶ τοιαῦτα διαπραττομένους.

Verf. 22. Ἐι — αὐτῶν. Ἐι μὴ ἐδίδαξα αὐτοὺς, ἀμαρτίαν οὐκ εἶχον, διώκοντες καὶ ὑβρίζοντες ἐμὲ τε καὶ ὑμᾶς τοὺς ἐμούς, ὡς μῆτε, τίς εἰμι, λέγοντα, μῆτε ἀπὸ τῶν γραφῶν τοῦτο δεικνύοντα.

Verf. 23. Ὁ — μισεῖ. Σαφηνίζει καὶ αὐξοῖ τὴν ἀμαρτίαν αὐτῶν, λέγων, ὅτι καὶ ἡ τοῦ υἱοῦ ὑβρεῖς, τοῦ πατρὸς ἐσιν ὑβρεῖς. εἰπὼν δὲ
περὶ

patris est iniuria. Postquam autem dixit de doctrina sua, dicit etiam de signis suis.

Verf. 24. *Si — haberent.* Et vere ipsi testes erant dicentes, Nunquam apparuit sic in Israël, aliaque similia.

Verf. 24. *Nunc — viderunt.* Huiusmodi opera.

Verf. 24. *Et — meum.* Superius namque dixit, Qui me odit, is et patrem meum odit. Et rursus alibi. Qui non honorat filium, non honorat patrem, qui misit illum.

Verf. 25. *Sed — gratis.* Etiam hic dictio *Vt*, non est causalis, sed futuri significatiua, quod futurum sit, vt hic sermo compleatur. Legem vero dicit librum Psalmorum, in quo scriptum est, Et sermonibus odii circumdederunt me et oppugnauerunt me gratis siue frustra, absque ratione, propter suam malitiam.

Ne autem dicant Apostoli, Si te persecuti sunt, et sermonem tuum non seruauerunt: si quum talia edocti sunt, taliaque viderunt, nihil illis profuit, si te et patrem tuum oderunt: similia quoque aduersum nos demonstrabunt: quam igitur ob causam ad tales nos mittis? inducit consolationem, dicens, quod spiritus sanctus cooperabitur illis.

Cap. XVII. De paracleto.

Verf. 26. *Quum — me.* De mea diuinitate. Nam quum pater testimonium perhibuerit de

²⁾ μισῶν ἐμῆ. A.

³⁾ Hic addit Codex. A. μισῶν. Paulo post autem omittit.

περὶ τῆς διδασκαλίας αὐτῆ, λέγει καὶ περὶ τῶν σημείων αὐτῆ.

Verf. 24. Ἐι — εἶχον. Καὶ ὄντως αὐτοὶ τέτων μάρτυρες, λέγοντες· ὅτι ἐδέποτε^{d)} οὕτως d) Matth. 9, 33. ἐφάνη ἐν τῷ Ἰσραὴλ, καὶ ἕτερα τοιαῦτα.

Verf. 24. Νῦν — ἐωράκασι. Τὰ τοιαῦτα ἔργα.

Verf. 24. Καὶ — μὲ. Ἀνωτέρω γὰρ εἶπεν· ὅτι^{e)} ὁ ἐμὲ²⁾ μισῶν³⁾ καὶ τὸν πατέρα μου e) Io. 15, 23. μισεῖ. καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν· ὅς^{f)} μὴ τιμῶν τὸν υἱόν, f) Io. 5, 23. ἐτιμᾷ τὸν πατέρα τὸν πέμψαντα αὐτόν.

Verf. 25. Ἄλλ' — δωρεάν. Κάνταῦθα τὸ ἵνα οὐκ αἰτιολογικόν, ἀλλὰ δηλωτικόν τῆ μέλλοντος, ὅτι μέλλει πληρωθῆναι ὁ λόγος οὗτος. νόμον δὲ λέγει, τὴν βίβλον τῶν ψαλμῶν, ἐν ἣ γέγραπται· ὅτι^{g)} καὶ λόγοις μίσους ἐκύκλωσάν g) Pf. 108, 2. με, καὶ ἐπολέμησάν με δωρεάν. ἐμίσησαν ἔν αὐτόν δωρεάν, ἦτοι, μάτην, ἀνευλόγως,⁴⁾ διὰ τὴν πονηρίαν αὐτῶν.

Ἴνα δὲ μὴ εἴπωσιν οἱ ἀπόστολοι· εἰ σὲ ἐδίωξαν καὶ τὸν λόγον σου οὐκ ἐτήρησαν, εἰ τοιαῦτα διδάχθῆντες καὶ τοιαῦτα ἐωρακότες ἐδὲν ἀπάναντο, εἰ σὲ καὶ τὸν πατέρα σου μεμισήκασι, μέλλουσι δὲ καὶ εἰς ἡμᾶς τὰ ὅμοια ἐνδείξασθαι, τίνος ἕνεκεν εἰς τοιοῦτους ἀποσέλλεις ἡμᾶς; ἐπάγει παραμυθίαν, λέγων, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον συνεργήσῃ αὐτοῖς.

ΚεΦ. ΙΖ. Περὶ τοῦ παρακλήτου.

Verf. 26. Ὅταν — ἐμῆ. Περὶ τῆς ἐμῆς θεότητος. τοῦ γὰρ πατρὸς διαφόρως μαρτυρήσαν-

4) Hentenius fortasse reperit ἀνευ λόγου, Sed hoc quoque probum i. e. οὐκ εὐλόγως.

de me, spiritus sanctus quoque multifariam testimonium omnino perhibebit. Testificabitur autem lucens in cordibus vestris ad maiorem certitudinem: et miracula operans ad nomen meum. Vide autem, quod mittit quidem eum et filius, tanquam eiusdem cum patre honoris: verum id a patre, putata procedentem. Procedit itaque a patre, tanquam de eius substantia. Ideo etiam omnia, quae patris sunt, nouit, sicut et filius.

Quod si roget quis, cur etiam filius non dicitur ipse spiritus, quum etiam ab eodem sit pater? Dicemus, quia non natus est, quemadmodum filius, sed alio modo procedit. Ideo Nati quidem vocabulum filio conuenit, Procedentis vero spiritui. Rursum si pergat interrogans, quid sit illa processio, pergemus et nos dicentes, inuertendo paululum, quod ait Gregorius Theologus: Dic tu generationem filii, et nos naturam eloquemur processionis spiritus: et ex aequo pugnabimus, in Dei mysteria tanquam per transfennam prospicientes.

Quare autem filius et spiritus non dicuntur fratres, quum eundem habeant patrem? quia non eodem modo ex illo sunt: siquidem ille nascitur, hic vero procedit.

Verf. 27. *Et — estis.* Testes sermonum et operum meorum, ac meae diuinae potentiae fide digni, quia ab initio praedicationis meorumque miraculorum mecum estis: et omnino multos ad fidem adducetis: neque enim omnes similiter mali sunt.

Cap.

5) Includa abfunt. A.

6) Locus Gregorii Nazianz. in orat. de Sp. S. p. 221. init. ita habet: *τίς οὖν ἢ ἐμπόρευσις; εἶπε δὲ τὴν ἀγεννησίαν τοῦ πατρὸς, καὶ γὰρ τὴν γέννησιν τοῦ υἱοῦ*

σαντος περι ἑμῶ, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον διαφό-
 ρως μαρτυρήσει πάντως. μαρτυρήσει δὲ, ἐλλάμ-
 πον ταῖς καρδίαις ὑμῶν εἰς πληροφορίαν τελειότη-
 ραν, καὶ τερατουργοῦν ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου. [ὄρα⁵⁾
 δὲ, ὅτι πέμπει μὲν αὐτὸ καὶ υἱὸς, ὡς ὁμότημα
 τῷ πατρὶ παρά τῷ πατρὸς δὲ, ὡς παρά τῷ πα-
 τρὸς ἐκπορευόμενον. παρά τῷ πατρὸς δὲ ἐκπο-
 ρεύεται, ὡς ἐκ τῆς ἑστίας αὐτῆ ὄν. διὸ καὶ οἶδα
 πάντα τὰ τῷ πατρὸς, ὡσπερ καὶ ὁ υἱός.

Εἰ δὲ τις ἐρωτᾷ, πῶς ἔλέγεται καὶ τὸ πνεῦ-
 μα υἱὸς, οἷα ἐκ τῷ αὐτῷ πατρὸς ὄν; ἐξεμέν, διό-
 τι ἔγεννᾶται, ὡς ὁ υἱὸς, ἀλλ' ἐκπορεύεται τρό-
 πον ἕτερον. διὸ τῷ γεννητῷ μὲν κληῖσιν, υἱὸς, τῷ
 ἐκπορευτῷ δὲ, πνεῦμα. εἰ δὲ προσερωτήσῃ, τίς
 ἐστὶν αὕτη ἡ ἐκπόρευσις, προσεξεμέν, ὁ φησιν⁶⁾ ὁ
 θεολόγος γρηγόριος, μικρὸν ὑπαλλάξαντες· ὅτι
 εἰπέ σὺ τὴν γέννησιν τῷ υἱῷ, καὶ ἡμεῖς Φυσιολο-
 γήσομεν τὴν ἐκπόρευσιν τῷ πνεύματος, καὶ πα-
 ραπληκτίσομεν ἐπίσης εἰς θεῶ μυήρια παρα-
 κύπτοντες.

Καὶ διατί ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα ἔλέγονται
 ἀδελφοί, τὸν αὐτὸν ἔχοντες πατέρα; διότι ἔ τὸν
 αὐτὸν τρόπον εἰσὶν ἐξ αὐτῶ. ὁ μὲν γὰρ γεννᾶται,
 τὸ δὲ ἐκπορεύεται.]

Verſ. 27. Καὶ — ἐσε. Καὶ ὑμεῖς μάρ-
 τυρες τῶν λόγων καὶ ἔργων μου, καὶ τῆς ἐμῆς
 θεοπρεπῆς δυνάμεως ἀξιοπίστοι, διότι ἀπ' ἀρ-
 χῆς τῷ κηρύγματος καὶ τῶν θαυμάτων μετ' ἑμῶ
 ἐσε, καὶ πολλοὺς⁷⁾ πάντως ἀγρεύσετε πρὸς τὴν
 πίσιν. ἔ γὰρ πάντες ὁμοίως πονηροί.

Ll 2

Cap:

διοῦ Φυσιολογήσω, καὶ τὴν ἐκπόρευσιν τοῦ πνεύ-
 ματος, καὶ παραπληκτίσομεν ἅμψα εἰς θεοῦ μυ-
 ήρια παρακύπτοντες.

7) πάλιν, πρὸ πολλῶν. B

Cap. XVI. v. I. *Haec — offendamini.*

Quum malos videritis persequentes vos, ac iniuria afficientes, sed cognoscentes, quod paracletus vobis auxilietur, bono sitis animo, ac viriliter agatis.

Verf. 2. *Extra synagogas — vos.* Praedictum est enim, quod statuerunt Iudaei, vt si quis confiteretur ipsum esse Christum, extra synagogam eiiceretur.

Verf. 2. *Sed — Deo.* Sed procedente tempore, inquit, adeo insanient, tantoque studio vestram affectabunt mortem, vt eum, qui vos occiderit, putent sacrificium ac victimam obtulisse Deo, et opinentur coluisse eum magis, eique placuisse, vt qui seductores ac pestiferos occiderit.

Verf. 3. *Et — me.* Propter quos haec sustinebitis: et satis est vobis ad consolationem, quod haec propter nos patiamini. Non nouerunt autem patrem, neque me, idque voluntarie, sponte videlicet deteriora sectantes.

Verf. 4. *Sed — vobis.* Vt quum venerit tempus persecutionis ac mortis vestrae, reminiscamini eorum, quae videlicet loquutus sum vobis: siue, vt recordemini, quod ego praedixeriim vobis omnia, tanquam vniuersa cognoscens: et vt a vera tristium praenuntiatione, fidelem me habeatis etiam in bonorum promissionibus. Nam deceptor non ea praedicit, quae a deceptione abducunt, sed ea tantum, quae attrahunt.

Haec

8) ἀποστεινάντα. A. vt est in textu.

9) δηλαδίη, loco δή. A.

10) ἐχθρῶν antea, sed ex correctione eiusdem manus, στυθρῶν. B.

Cap. XVI. v. I. Ταῦτα — σκανδαλιθῆτε.

Ἐπειδὴ ἴδητε τοὺς πονηροὺς διακόντας ὑμᾶς καὶ κακοῦντας, ἀλλ' ἵνα γινώσκοντες, ὅτι ὁ παράκλητος ἐπικουρεῖ ὑμῖν, εὐψυχεῖτε καὶ ἀνδρίζεσθε.

Verf. 2. Ἀποσυναγώγους — ὑμᾶς. Προεῖρηται γάρ· ὅτι^{h)} συνέθεντο οἱ ἰουδαῖοι, ἵνα, εἰάν^{h)} Io. 9, 20, τις αὐτὸν ὁμολογήσῃ χριστὸν, ἀποσυναγώγος γένηται.

Verf. 2. Ἀλλ' — Θεῷ. Ἀλλὰ προϊόντος τῆς χρόνου, φησὶν, τοσῶτον ἐκμανήσονται καὶ περισπῶδασον ποιήσονται τὸν θάνατον ὑμῶν, ὡς τὸν ἀποκτείνοντα⁸⁾ ὑμᾶς δοκεῖν θυσίαν προσφέρειν τῷ Θεῷ, καὶ νομίζειν εὐσεβεῖν μᾶλλον καὶ εὐαρεθεῖν αὐτῷ, ὡς ἀποκτείνοντα πλάνους καὶ λυμεῶνας καὶ θεοσυγεῖς. προειπὼν δὲ τὰ λυπηρὰ, ἐπάγει πάλιν παραμυθίαν.

Verf. 3. Καὶ — ἐμέ. Δι' οὓς ταῦτα ὑποσήσασθε. καὶ ἀρκεῖ ὑμῖν εἰς παράκλησιν τὸ, δι' ἡμᾶς ταῦτα πάσχειν. οὐκ ἔγνωσαν δὲ τὸν πατέρα ἔδδ' ἐμέ, ἐκόντες, ὡς ἐθελοκακοῦντες.

Verf. 4. Ἀλλὰ — ὑμῖν. Ἴνα, ὅταν ἔλθῃ ὁ καιρὸς τῆς διώξεως καὶ ἀναιρέσεως ὑμῶν, μνημονεύητε αὐτῶν, ἃν δὴ⁹⁾ λελάληκα ὑμῖν, ἡγουν, ἵνα μνημονεύητε, ὅτι ἐγὼ εἶπον ὑμῖν πάντα, ὡς πάντα εἰδὼς, καὶ ἵνα ἀπὸ τῆς ἀληθοῦς προαγορεύσεως τῶν¹⁾ σκυθρωπῶν ἠγῆσθὲ με πιστὸν καὶ ἐπὶ ταῖς ἀγαθαῖς ἐπαγγελίαις. ὁ γὰρ ἀπατῶν οὐ προλέγει τὰ ἀπάγοντα τῆς²⁾ ἀπάτης, ἀλλὰ μόνον τὰ ἔλκοντα.

Ll 3 Ταῦτα

²⁾ ἀγάπης in contextu, et supra ἀπάτης. B. Vtrumque ab eadem manu. Codex A. habet ἀπάτης tantum.

Haec vero et similia frequenter eis inculcat, ut dum passi fuerint non turbentur, quum hoc praesciuerint: neque torpescant scientes, quod propter Deum passuri sint. Magnum siquidem remedium est his, qui pro virtute decertant, cognoscere, pro quo sit certamen. Et nobis ergo pro honesto patientibus consolationi sit, cognoscere, quod pro honesto patimur. Nam si pro honesto quis pati gaudet, multo magis pro Deo et pro virtute.

Verf. 4. *Haec — eram.* Quia vobiscum eram et ita passuri non eratis, quamdiu vobiscum essem. Nunc autem haec dico, quia separor a vobis: et iam instant vobis pericula.

Atqui etiam ab initio, quum vocauit eos, et in Apostolatam ordinauit, dixit eis, Ecce ego mitto vos, tanquam oves in medio luporum: et, Tradent vos ad concilia, et in synagogis suis verberabunt vos, et ad reges et praesides ducemini propter me et eritis odio habiti ab omnibus propter nomen meum. Itemque, Ne vobis ab his timeatis, qui occidunt corpus, ac multa huiusmodi.

Quomodo ergo ait, Haec vobis ab initio non dixi? Quia dictio Haec, in praesenti alia ab illis significat: dico sane, sed venit siue appropinquat tempus, ut quisquis interfecerit vos, videatur cultum praestare Deo: nam haec dixit nunc, quae praecedentibus erant formidabiliora.

Verf. 5. *Nunc — abis?* Videns eos in tantum tristitia absorptos, ut muti efficerentur, nec responsum ei dare possent, exprobrat eis silentium a tali

3) Inclusa desunt. A.

4) αὐτοῖς, omittit. A.

5) Inclusa omittit. A. Eorum loco autem habet, καὶ τὰ ἐξῆς.

Ταῦτα δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα συνεχῶς αὐτοῖς ἐπιλέγει, ἵνα, ὅταν πάσχωσι, μὴ θορυβῶνται, προειδότες τοῦτο, μηδὲ μαλακίζονται, γινώσκοντες, ὅτι διὰ τὸν Θεὸν πάσχωσι. μέγα γὰρ Φάρμακον ἐν τοῖς ὑπὲρ ἀρετῆς ἀγῶσι, τὸ γινώσκειν ὑπὲρ τίνος ὁ ἀγών. καὶ ἡμᾶς ἐν, ὑπὲρ καλῆ πάσχοντας, παραμυθεῖω τὸ γινώσκειν, ὅτι ὑπὲρ καλῆ πάσχομεν· εἰ γὰρ ὑπὲρ ἀγαπητοῦ τίς πάσχων χαίρει, πολλῶ μᾶλλον ὑπὲρ τῆ Θεῶ καὶ ὑπὲρ ἀρετῆς.

Verf. 4. Ταῦτα — ἤμην. Ὅτι μεθ' ὑμῶν ἤμην καὶ οὐκ ἐμέλλετε οὕτω παθεῖν, ἕως μεθ' ὑμῶν ἤμην. νῦν δὲ ταῦτα λέγω, διότι χωρίζομαι ὑμῶν, καὶ ἐγγιζουσιν ἤδη τὰ δεινὰ ὑμῶν.

Καὶ μὴν καὶ ἐξ ἀρχῆς, ὅτε ἐκάλεσεν αὐτοὺς, καὶ [eis³) ἀποσολὴν ἔταξεν,] εἶπεν αὐτοῖς⁴) ὅτι²) ἰδοὺ ἐγὼ ἀποσέλλω ἡμᾶς ὡς πρόβατα ἐν μέ-^{i) Matt. 10, 16.} σω λύκων· καὶ ὅτι παραδώσουσιν^k) ὑμᾶς εἰς συνέ-^{k) Matt. 10, 17.} δρια, καὶ ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν μαρτυρήσου-^{18.} σιν [ὑμᾶς⁵) καὶ ὅτι ἐπὶ ἡγεμόνας καὶ βασιλεῖς ἀχθήσεσθε ἐνεκεν ἐμοῦ· καὶ ὅτι ἔσεσθε^l) μισούμε-^{l) Matt. 10, 22.} νοι ὑπὸ πάντων διὰ τὸ ὄνομά μου· καὶ ὅτι^m) μὴ^{m) Matt. 10, 28.} φοβῆσθε ἀπὸ τῶν ἀποκτενόντων τὸ σῶμα] καὶ πολλὰ τοιαῦτα

Πῶς ἐν εἶπεν, ὅτι ταῦτα ὑμῖν ἐξ ἀρχῆς οὐκ εἶπον; διότι ἐνταῦθα τὸ ταῦτα, ἕτερα παρ' ἐκεί-
να δηλοῖ, Φημί δὲ, τὸ ἀλλ' ἔρχεται ὥρα, εἶπεν, ἐγγίζει· καὶ τό· ἵνα πᾶς ὁ ἀποκτείνων ὑμᾶς [δόξη⁶) λατρείαν προσφέρειν τῷ Θεῷ.] ταῦτα γὰρ νῦν εἶπεν αὐτοῖς, φοβερώτερα ἐκείνων ὄντα.

Verf. 5. Nūn — ὑπάγεις; Ἰδὼν αὐτὸς ἕτως ὑπὸ τῆς ἀθυμίας καταπαλαιθέντας, ὡς ἀφώνους γενέσθαι, καὶ μὴ δύνασθαι αὐτῶ προσ-

Ll 4 λαλεῖν,

6) Inclusa absunt. A.

a tali tristitia ortum, dicens, Nunc autem abeo ad eum, qui misit me, et nemo interrogat me, Quo abis?

Atqui Petrus interrogavit eum dicens, domine quo abis? Sed ibi sane Petrus dicens, Quo abis? de loco interrogavit: hic vero, Quo abis? significat: Quid agis? Solent namque qui aegre ferunt, ita reuocare eum, qui repente profilit ad mortem. Oportuit ergo et discipulos dicere, Quo abis? siue, Quid agis, nos relinquens?

Potest quoque et alio modo dici, quod quum Petro interrogante non respondisset, quo abiret, oportuit eos rursus interrogare.

Verf. 6. *Sed — cor.* Admodum contristati estis, et propterea filetis.

Verf. 7. *Sed — vobis.* Vtpote ipsa veritas. Quanquam enim mille modis anxii sitis, veritatem dicam, nec tristitia occultabo, sicut ii, qui ad gratiam loquuntur. Deinde consolando ostendit, vtilem eis esse suam profectioem.

Verf. 7. *Expedi — vos.* Vos quidem optatis, vt ego verfer vobiscum, verum aliud vobis expedit. Procuratoris est autem, non indulgere dilectis, quum inutilia concupiscunt. Nam quia desuper ita sanctae trinitati visum est, vt pater quidem ad filium eos attraheret: filius autem illos doceret, ac spiritus sanctus ipsos perficeret: et iam duo completa erant, oportebat et tertium perfici, consummationem videlicet spiritus sancti. Non erat autem aequum, vt hoc fieret, nisi postquam filius recessisset. Expedi itaque vobis, vt ego abeam. Sicut enim, si ego non abiero, paracle-

λαλεῖν, ὀνειδίξει τὴν ἀπὸ τῆς τοιαύτης ἀθυμίας σιγὴν, λέγων· ἴδὲ ὑπάγω πρὸς τὸν πέμψαντά με, καὶ εἰς ἐρωτᾶ με, ποῦ ὑπάγεις;

Καὶ μὴν ὁ πέτρος ἠρώτησεν αὐτὸν, εἰπὼν κύριε, ¹¹⁾ ποῦ ὑπάγεις; ἀλλ' ἐκεῖ μὲν ὁ πέτρος ^{n) Io. 13, 36.} εἰπὼν· ποῦ ὑπάγεις; περὶ τόπου ἠρώτησεν· ἐνταῦθα δὲ τὸ, ποῦ ὑπάγεις; τὸ τί ποιεῖς; ὑποφαίνει. εἰώθασι γὰρ οἱ δεινοπαθοῦντες ἕως ἐπιφανεῖν τῷ πρὸς θάνατον ὀρμῶντι. ἔδει οὖν καὶ τὰς μαθητὰς ἐπιλέγειν, πῶ ὑπάγεις; ἤγουν, τί ποιεῖς ἀπολιμπάνων ἡμᾶς;

Ἔσι δὲ καὶ ἑτέρως εἰπεῖν, ὅτι ἐπειδὴ τότε, τῷ πέτρῳ ἐρωτήσαντος, οὐκ ἀπεκρίνατο, ποῦ ὑπάγεις, ἔχρησεν αὐτοὺς πάλιν ἐρωτῆσαι.

Verf. 6. Ἄλλ' — καρδίαν. Σφόδρα ἐλυπήθητε, καὶ διὰ τῆτο σιγαῖτε.

Verf. 7. Ἄλλ' — ὑμῖν. Ὡς αὐτοαλήθεια. καὶ γὰρ μυριάκις λυπήθε, τὴν ἀλήθειαν λέγω, καὶ οὐκ ἀποκρύψω τὰ λυπηρὰ, ὡς οἱ λέγοντες πρὸς χάριν. εἶτα παρηγορῶν, δείκνυσιν λυσιτελοῦσαν αὐτοῖς τὴν ἀποδημίαν αὐτῶν.

Verf. 7. Συμφέρες — ὑμᾶς. Ἰμεῖς μὲν βέλεθε συνεῖναι με ὑμῖν· ἔσι δὲ τὸ συμφέρον ἕτερον· κηδομένους δὲ, τὸ μὴ φείδεσθαι τῶν ἠγαπημένων, ὅταν ἀσύμφορα βέλονται. ἐπεὶ γὰρ εὐδόκησεν ἀνωθεν ἡ ἀγία τριάς, τὸν μὲν πατέρα ἐλύσαι αὐτοὺς πρὸς τὸν υἱόν· τὸν δὲ υἱὸν διδάξαι αὐτοὺς· τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον τελειῶσαι αὐτοὺς· καὶ τὰ μὲν δύο ἤδη γεγονόασιν· ἔδει δὲ γενέσθαι καὶ τὸ τρίτον, τὴν διὰ τῶ ἀγίου πνεύματος τελειῶσιν· οὐκ ἦν δὲ εἰκὸς τοῦτο ἐλθεῖν, μὴ ἀπελθόντος τῷ υἱοῦ· φησὶν, ὅτι συμφέρες ὑμῖν, ἵνα ἐγὼ ἀπέλθω, καὶ τὰ ἐξῆς. ὡσπερ γὰρ, εἰάν ἐγὼ μὴ ἀπέλθω, ὁ παρακλήτος οὐκ ἐλεύσεται πρὸς ὑμᾶς·

raclerus non veniet ad vos: ita etiam, si paracletus non venerit ad vos, nequaquam perficiemini. Necessè est ergo, ut ego abeam, completo iam opere, quod me facere oportuit, ut alius exhortator adueniat, vosque perficiat.

Verf. 8. *Quumque venerit — iudicio.* Arguet, hoc est, condemnabit tandem malos, inexcusabiles penitus demonstrabit, quum me mortuo, criminias apparabit doctrinas, et ut signa fiant maxima ad mei nominis inuocationem. Quid ergo posthac aduersum me dicent, quod sit rationi consentaneum? Cuius etiam mortui nomen talia praestare poterit? profecto nihil. Deinde ea etiam explanat, de quibus illos arguet.

Verf. 9. *De — me.* Nam irremissibile erit peccatum, adhuc in me non credere.

Verf. 10. *De — me.* Iusti namque iudicium est, accedere ad Deum, simulque cum eo esse. Nam hoc significat, Et posthac non videbitis me. Itaque nisi iustus essem, non accederem ad Deum: quomodo namque peccator ac seductor, legis transgressor, Deique aduersarius, perueniret ad eum, qui iustus est, verax, legislator ac Deus?

Sed vnde manifestum erit, quod ad Deum abeat et cum eo sit? Vnde? A spiritus sancti testimonio, per illustrationem, ut dictum est, ac signa, quae per nomen eius edentur.

Post.

8) ἀποφανῆ corrigendum, quod Hentenius etiam habet.

9) Durum hoc, παρασκευάσει διδασκαλίας καὶ ἐπιτελεῖσθαι. Malim ergo post διδασκαλίας interponere γίνεσθαι.

ὕμᾱς· ἔτω καὶ, εἰάν ὁ παράκλητος οὐκ ἐλεύσεται πρὸς ὑμᾶς, ἔτελειωθήσεθε. ἀναγκαῖον οὖν λοιπὸν ἐμὲ ἀπελθεῖν, πεπληρωκότα τὸ ἔργον, ὃ ἔδει ποιῆσά με, ἵνα ὁ ἄλλος παράκλητος ἔλθῃ καὶ τελειώσῃ ὑμᾶς.

Verf. 8. Καὶ ἔλθῶν — κρίσεως. Ἐλέγξει, τρεῖσι, καταδικάσει τέλειον τοὺς πονηρῆς, ἀναπολογήτους παντάπασι⁸⁾ ἀποφήνη, ὅταν, ἀποθανόντος μου, παρασκευάσῃ ὑψηλᾶς⁹⁾ διδασκαλίας καὶ μέγιστα σημεῖα ἐπιτελεῖσθαι¹⁾ ἐπὶ τῇ κλήσει τῆ ὀνόματός μου. τί γὰρ ἔρῃσιν ἔτι κατ' ἐμῆ εὐλογον, ἔ καὶ ἀποθανόντος τηλικαῦτα δύναται τὸ ὄνομα μόνον; ὄντως ἔδεν. ἵτα ἐφερμηνεύει, καὶ ἐφ' οἷς ἐλέγξει αὐτές.

Verf. 9. Περὶ — ἐμέ. Ἀμαρτία γὰρ ἀσύγνωστος, τὸ μὴ πιστεύειν ἔτι εἰς ἐμέ.

Verf. 10. Περὶ — με. Δικαίου γὰρ γνώρισμα, τὸ πορεύεσθαι πρὸς τὸν Θεὸν καὶ συνέιναι αὐτῷ. τῆτο γὰρ δηλοῖ τό καὶ οὐκέτι θεωρεῖτέ με. καὶ λοιπὸν, εἰ μὴ ἤμην δίκαιος, οὐκ ἂν ἐπορευόμην πρὸς τὸν πατέρα. πῶς γὰρ ἂν ἀμαρτωλὸς καὶ πλάγιος καὶ παράνομος καὶ ἀντίθεος πορευθεῖν πρὸς τὸν δίκαιον καὶ ἀληθινὸν καὶ νομοθέτην καὶ Θεόν;

Καὶ πόθεν δῆλον, ὅτι πρὸς τὸν Θεὸν²⁾ ἀπῆλθε καὶ συνέειναι αὐτῷ; πόθεν; ἀπὸ τῆς τῆς ἀγίου πνεύματος μαρτυρίας, τῆς δι' ἐλλάμψεως καὶ σημείων, ὡς προείρηται, ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτῆς γινομένης.³⁾

Οὐκ

1) τελείσθαι. B.

2) Ita. A. Sed Cod. B. in contextu habet, πρὸς τὸν, et supra, αὐ. i. e. αὐτὸν, et Θεόν.

3) γενομένης. A.

Posthac autem non videbitis me, cum hac videlicet ignominia et abiectioe. Siquidem visuri eum erant, sed non, ut prius.

Verf. 11. *De — iudicatus est.* Quia diabolus condemnatus est, et a potentatu suo eiectus, non potens posthac meum omnino ferre nomen, sed statim fugiens: quomodo obsecro id illi contingeret, si amicum eum haberem, veluti dicunt mali, quod per Beelzebul principem daemoniorum eiiciam daemonia, quodque daemonium habeam, et caetera huiusmodi?

Vt autem sermonem summam colligamus: Quum venerit paracletus, arguet mundum de peccato, quia peccant, qui adhuc non credunt: de iustitia autem, quia iustus ego sum et non peccator, sicut ipsi dicunt: de iudicio vero, siue condemnatione, quia condemnatus est princeps daemoniorum, tanquam inimicus, et non amicus meus.

Verf. 12. *Adhuc — nunc.* Quum adhuc imperfecti sitis: et necdum per horrendam passionem, ac inopinatam resurrectionem meam profeceritis, neque induti sitis virtute ex alto.

Verf. 13. *Quum — veritatem.* Ad hoc, ut sciatis omnem veritatem diuinorum dogmatum, quam videlicet expedit vobis cognoscere. Deinde, ne auditis talibus de spiritu sancto, maiorem existimarent esse spiritum, et in extremam inciderent impietatem, medelam adiungit dicens.

Verf. 13. *Non — semetipso.* Sicut neque ego, quemadmodum variis in locis explicauimus. Siquidem nihil vlli sanctae trinitatis personae proprium est, praeter innascibilitatem, natuitatem et processionem, sed omnia eis communia.

Οὐκέτι δὲ θεωρεῖτέ με, μετὰ τῆς νῦν δηλονότι χδοξίας καὶ εὐτελείας. ἔμελλον γὰρ αὐτὸν ὁρᾶν, ἀλλ' οὐχ ὡς τὸ πρότερον.

Verf. 11. Περὶ — κέκριται. Ὅτι ὁ διάβολος κατακέκριται καὶ ἐκβέβληται τῆς δυναθείας αὐτῆ, μηκέτι δυνάμενος ἔλως φέρεν τὸ ἑμὸν ὄνομα, ἀλλὰ παραυτικά δραπετεύων. πῶς δ' ἂν τῆτο πέπονθεν, εἰ φίλον αὐτὸν εἶχον, ὡς οἱ πονηροὶ λέγουσιν· ὅτι^{ο)} ἐν τῷ βεελζεβούλ, ἄρχοντι τῶν δαιμονίων, ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια· καὶ ὅτι^{ρ)} δαιμόνιον ἔχω, καὶ τὰ τοιαῦτα;

ο) Matt. 12, 24.

ρ) Io. 7, 20.

Ἰνα δὲ τὸν λόγον ἀνακεφαλαιώσωμεν, ἐλθὼν, φησιν, ὁ παράκλητος ἐλέγξει τὰς πονηρούς· ἐπὶ ἁμαρτία μὲν, ὅτι ἁμαρτάνουσι, μὴ πιστεύοντες ἔτι ἐπὶ δικαιοσύνη δὲ, ὅτι δίκαιος ἐγώ καὶ οὐχ ἁμαρτωλός, ὡς αὐτοὶ λέγουσιν· ἐπὶ κρίσει δὲ, ἦτοι κατακρίσει, ὅτι κατακέκριται ὁ ἄρχων τῶν δαιμονίων, ὡς ἐχθρὸς καὶ ἑ φίλος μου.

Verf. 12. Ἐτι — ἄρτι. Ἀτελεῖς ὄντες ἔτι, καὶ μήπω, διὰ τῶν ἐν τῷ σαυρῷ καὶ τῇ ἀναστάσει μου φρικτῶν καὶ παραδόξων, προκόψαντες, μηδὲ ἐνδυσάμενοι δύναμιν ἐξ ὑψους.

Verf. 13. Ὅταν — ἀλήθειαν. Ἐἰς τὸ εἰδέναι πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν τῶν θείων δογμάτων, τὴν προσήκουσαν δηλονότι γνωριθῆναι ὑμῖν. εἶτα ἵνα μὴ, τηλικαῦτα περὶ τῆς ἀγίου πνεύματος ἀκούσαντες, μείζον τὸ πνεῦμα νομίωσι, καὶ εἰς ἰσχύτην ἀσέβειαν ἐμπέσωσιν, ἐπάγει θεραπεία καὶ φησίν.

Verf. 13. Ὅυ — ἑαυτῆ. Ὡσπερ εἶδ' ἐγώ, καθὼς διαφόρως προδιετείλαμην, εἶδεν γὰρ ἴδιον εἶδενί τῆς ἀγίας τριάδος, πλὴν ἀγεννησίας καὶ γεννήσεως καὶ ἐκπορεύσεως, ἀλλὰ κοινὰ πάντα αὐτῆ.

Verf. 13. *Sed — loquetur.* Quaecunque audierit a patre, sicut etiam frequenter de meipso dixi, significans substantiae ac naturae identitatem, aequalitatem, ac omnimodam similitudinem. Quemadmodum enim filius impletio legis est ac prophetarum, veritate confirmans, quae prius figuratiue scripta erant: ita quoque et diuinus spiritus impletio est euangelii, ea quae filii sunt adimplens, sicut et filius ea, quae patris sunt.

Verf. 13. *Et — vobis.* Ne incaute praecipitemini, etiam prophetiae ac praecognitionis gratia dignos efficiet.

Verf. 14. *Ille me glorificabit.* Per nomen meum vires praebens: meae incarnationis mysterium planius vobis manifestans.

Verf. 14. *Quia — vobis.* De mea scientia: ea videlicet, quae patris est. Accipiet autem, hoc est audiet. Dicit tamen haec, demittens sese ad discipulorum imbecillitatem. Nam accipere et audire, creaturarum sunt: siquidem increata trinitas nouit omnia, et nunquam vlllo indiget. Deinde interpretatur, quod dixit, De meo.

Verf. 15. *Omnia — vobis.* Nam cum omnia, quae patris sunt, mea sint, vnum autem horum sit haec scientia: merito dixi, quod de meo accipiet, hoc est, conformia mecum et audiet et annuntiabit vobis, nihilque dissonum, vtpote mihi per omnia aequalis. Quaecunque ergo docuerit, mea sunt, et meorum adimpletiua sermonum et operum.

Et quare non venit spiritus sanctus, dum adhuc esset cum eis filius? Primum quidem, quia sufficie-

Verf. 13. Ἀλλ' — λαλήσει. Ὅσα ἂν ἀκούσῃ παρὰ τῆς πατρὸς, ὃ καὶ περὶ ἑμαυτοῦ πολλάκις εἶρηκα, δηλῶν τὸ ὁμοούσιον καὶ ὁμοφυῆς καὶ ἴσον καὶ ἀπαράλλακτον. ὡσπὲρ γὰρ ὁ υἱός, πλήρωμα νόμου καὶ προφητῶν, τὰ τυπικῶς προδιαγραφέντα βεβαιώσας διὰ τῆς ἀληθείας· ἔτα καὶ τὸ θεῖον πνεῦμα, πλήρωμα τοῦ εὐαγγελίου, ἀναπληροῦν τὰ τοῦ υἱοῦ, καθὼς καὶ οὗτος τὰ τοῦ πατρὸς.

Verf. 13. Καὶ — ὑμῖν. Τὰ μέλλοντα, ὥστε μὴ ἐμπίπτειν ὑμᾶς ἀφυλάκτως, καὶ προγνωσικῶς χαρίσματος ἀξιάσει.

Verf. 14. Ἐκεῖνος ἐμὲ δοξάσει. Ἐν τῷ ἐμῷ ὀνόματι τὰς ἐνεργείας διδούς, ἀποκαλύπτων ὑμῖν τρανότερον τὸ μυστήριον τῆς ἐμῆς ἐνανθρωπήσεως.

Verf. 14. Ὅτι — ὑμῖν. Ἐκ τῆς ἐμῆς γνώσεως, ἣτοι, τῆς τῆς πατρὸς. λήψεται δὲ, ἀντὶ τῆς, ἀκούσει. τὰ τοιαῦτα δὲ συγκαταβατικῶς λέγει, διὰ τὴν ἀδένειαν τῶν μαθητῶν. τὸ γὰρ λαμβάνειν καὶ ἀκούειν, τῶν κτιστῶν εἰσιν· ἡ δὲ ἀκτίστος τριάς οἶδε πάντα, καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἀνευδεής ἐσιν. εἶτα ἐφερμηνεύει, τὸ ἐκ τῆς ἐμῆς.

Verf. 15. Πάντα — ὑμῖν. Ἐπεὶ γὰρ πάντα, ὅσα ἔχει ὁ πατήρ, ἐμὰ ἐσιν, ἐν δὲ τούτων καὶ ἡ γνώσις αὐτῆ, εἰκότως εἶπον, ὅτι ἐκ τῆς ἐμῆς λήψεται, τῆς ἐμῆς, συναδὰ μοι καὶ ἀκούσει καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν, καὶ οὐδὲν ἀπᾶδον, ὡς κατὰ πάντα ἴσος ἐμοί. λοιπὸν τοίουν, ἅπερ ἂν διδάξῃ, ἐμὰ ἐσιν, καὶ τῶν ἐμῶν ἀναπληρωτικά.

[Καὶ⁴) διατί οὐκ ἦλθε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, συνόντος αὐτοῖς ἐτι τῆς υἱοῦ; πρῶτα μὲν, διότι ἦσκε

⁴) A verbis καὶ διατί ad δήλη γενήται defunt omnia in Cod. A.

sufficiebat filius, qui cum eis versabatur. Praeter ea vero, quia necdum occiso agno, qui pro mundi peccato immolatus est, nondum solutum erat peccatum: hoc autem nondum soluto, Dei erga homines reconciliatio nondum facta erat: nondum vero facta reconciliatione, non oportuit dari gratiam spiritus sancti. Vbi vero facta est reconciliatio, et Apostoli ad pericula mittebantur, ac certamina aggrediebantur, et vrgentis erat necessitatis, tunc demum alius venit exhortator.

Et quare non statim post resurrectionem venit? Ut in inulto illius positi desiderio, cum multa eum gratia susciperent. Etenim donec cum eis erat Christus, in afflictione non erant: at vbi recessit, nudati et in multo timore ac moestitia constituti, multa cum hilaritate ac iucunditate spiritum sanctum erant suscepturi.

Quemadmodum autem pater ea, quae sunt, in esse potuit producere, filius tamen ea produxit, vt eius discamus potentiam ac diuinitatem: ita quoque filius poterat, quae alterius erant paracliti in discipulis operari, ea tamen operatus est spiritus sanctus, vt eius quoque discamus potentiam ac diuinitatem. Nam quia de patre quidem nullus haesitabat, de filio autem ac spiritu sancto ignorantia tenebantur, propterea ille sane per incarnationem cum eis conuersatus est, hic vero alio modo perfecit.

Praeterea de patre quidem multa audierant: filium quoque saepius diuina operantem conspexerant:

2) Elegantiſſime ἀποδύεσθαι et ἀλείφεινων iunxit. Prius restitui quoque debet Libanio in Epist. DCXLVII. p. 309. vbi Codex Mosq. ita habet: ἐλπίζω δέ σε καὶ διὰ τῆ παιδὸς πολλὰς ἡμῖν ἐλέγξειν ῥήτορας, ἕτως ὅξυ βλέποντος καὶ ῥέοντος, ὃν ὡήθηεν δεῖν εὐθύς ἀποδύντα [vulgo ἀποδόντα] παλαίειν, ὅπως μὴ παρελθόντα καιρὸν ζητῶμεν.

ἔρχεται συνῶν αὐτοῖς ὁ υἱός· ἔπειτα δὲ, διότι μήπω τῷ ἀμνῷ τῷ αἴροντος τὴν ἁμαρτίαν τῷ κόσμῳ τυθέντος, ἔπω ἐλύθη ἡ ἁμαρτία· μήπω δὲ ταύτης λυθείσης, ἔπω καταλλαγὴ τῷ Θεῷ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ἐγένετο· μήπω δὲ καταλλαγῆς γενομένης, οὐκ ἔδει δοθῆναι τὴν χάριν τῷ ἁγίου πνεύματος. ὅτε δὲ καὶ καταλλαγὴ γέγονε, καὶ οἱ ἀπόστολοι πρὸς κινδύνους ἐπέμποντο, καὶ πρὸς τοὺς ἀγῶνας ἀπεδύοντο,⁵⁾ καὶ χρεῖα τοῦ ἀλείφοντος ἦν, τότε λοιπὸν ὁ ἄλλος παρακλήτος ἔρχεται.

Καὶ διατί μὴ μετὰ τὴν ἀνάστασιν εὐθὺς ἔρχεται; ἵνα ἐν πολλῇ αὐτῷ κατασάντες ἐπιθυμία, μετὰ πολλῆς αὐτὸν χαρᾶς ὑποδέξωνται. ἕως μὲν γὰρ συνῆν αὐτοῖς ὁ χριστός, οὐκ ἦσαν ἐν θλίψει· ἐπεὶ δὲ ἀπῆλθε, γυμνωθέντες καὶ ἐν πολλῷ φόβῳ καὶ ἀθυμίᾳ γενομένοι, σφόδρα ἠδέως ἐμελλον ὑποδέξασθαι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Ὡσπερ δὲ ὁ πατήρ ἠδύνατο τὰ ὄντα παραγαγεῖν, ὁ υἱὸς δὲ ταῦτα παρήγαγεν, ἵνα μάθωμεν αὐτῷ τὴν δύναμιν καὶ Θεότητα. [οὕτω⁶⁾] καὶ ὁ υἱὸς ἠδύνατο τὰ τῷ ἄλλου παρακλήτου ἐργάσασθαι ἐν τοῖς μαθηταῖς· τὸ πνεῦμα δὲ τὸ ἅγιον ἐργάσατο, ἵνα μάθωμεν καὶ αὐτῷ τὴν δύναμιν καὶ Θεότητα.] ἐπεὶ γὰρ περὶ μὲν τῷ πατρὸς εἰδεις ἀμφέβαλλε, περὶ δὲ τῷ υἱοῦ καὶ τῷ ἁγίου πνεύματος ἠγούσιν, διὰ τῆτο ὁ μὲν δι' ἐνανθρωπήσεως ὀμιλεῖ αὐτοῖς, τὸ δὲ τρόπον ἕτερον καταρτίζει.

Καὶ ἐπεὶ περὶ μὲν τῷ πατρὸς πολλὰ ἔκυσαν, τὸν δὲ υἱὸν πολλάκις εἶδον Θεοπρεπῶς ἐργαζόμενον,
τὴν

⁶⁾ Quae hic inclusa sunt, leguntur in marg. Cod. B. a manu recentiori. Excidisse autem videntur ob duplicem Θεότητα. Ego non dubitavi recipere, praesertim cum Hentenius etiam habeat in sua interpretatione.

rant: spiritus sancti autem dignitatem, neque auditu, neque aspectu cognoscebant. Ab hoc itaque perficiuntur, ut eius quoque diuinitatem cognoscant. Propterea etiam in diuino baptisate viuificans trinitas assumitur: non quod vna sola persona ad regenerationem non sufficiat, sed ut per inuocationis communicationem Deitatis communicatio significetur.

Verf. 16. *Puſſillo — me.* Sub terra ſepultum.

Verf. 16. *Et — me.* Vbi a mortuis reſurrexero.

Verf. 16. *Quia — patrem.* Paſſionis myſterium appellat vbique tranſitum, oſtendens, quod non multo tempore morti erit ſubiectus. Itaque poſtquam laeta de altero paracleto promiſit, rurſum triſtia inducit, idque frequenter et fecit iam et facit; laetis triſtia permiscens, ut hinc quidem conſoletur deiectos, hinc vero ſtantes exerceat. Nam qui in verbis horrenda primum meditati fuerant, ea poſtmodum in rebus tolerabilius laturi erant.

Verf. 17. *Dixerunt — v. 18. loquatur.* Siquidem parabolam eis videbatur aliquam etiam hic dicere, ſicut et in euangelio iuxta Matthaeum praediximus. Fortaſſis autem et triſtitiae vehementia inſenſibilitatem hanc eis iniecerat: et qui frequenter haec audierant, ſic affecti erant, quaſi nihil vnquam horum audiffent.

Verf. 19. *Cognouit — me?* Deinde, quod quaerebant, interpretatur.

Verf. 20. *Amen — vos.* Non videntes me, ſub terra videlicet ſepultum.

τὴν δὲ τῷ ἁγίου πνεύματος ἀξίαν ἔτε δι' ἀκοῆς, ἔτε δι' ὄψεως ἐγίνωσκον, λοιπὸν παρὰ τούτου τελειοῦνται, ἵνα καὶ τὴν τούτου θεότητα γνωρίσωσι. διὰ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῷ θεοῦ βαπτίσματος ἡ ζωοπάροχος τριάς παραλαμβάνεται, οὐχ ὡς τῷ ἐνὸς μόνου μὴ ἀρκούντος εἰς ἀναγέννησιν, ἀλλ' ἵνα διὰ τῆς κοινωνίας τῶν ἐπικλήσεων, ἡ κοινωνία τῆς θεότητος δῆλη γένηται.]

Verf. 16. Μικρὸν — με. Τεθαμμένον ὑπὸ γῆν.

Verf. 16. Καὶ — με. Ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν.

Verf. 16. Ὅτι — πατέρα. Διάβασιν πανταχοῦ τὸ πρᾶγμα καλεῖ, δεικνύς, ὅτι οὐ κατασχεθήσεται ἐπὶ πολὺ παρὰ τῷ θανάτου. χαριέντα μὲν οὖν περὶ τῷ ἄλλου παρακλήτου ἐπαγγελιάμενος, λυπηρὰ πάλιν ἐπήγαγε. καὶ πολλάκις ἤδη τῷτο πεποίηκε, καὶ ποιεῖ, τοῖς θυμήρεσι τὰ θυμαλγῆ ἀναπλέκων, οἷα τοῦτο μὲν παρηγορῶν καταπίπτοντας, τοῦτο δὲ γυμνάζων ἐσώτας. οἱ γὰρ ἐν τοῖς ῥήμασι τὰ ἀπευκταῖα μελετήσαντες, εὐφορώτερον ἐμελλον οἴσειν αὐτὰ ἐν ταῖς πράγμασι.

Verf. 17. Εἶπον — v. 18. λαλεῖ. Ἐδόκει γὰρ αὐτοῖς παραβολὴν τινὰ κἀνταῦθα λέγειν, ὡς καὶ ἐν τῷ κατὰ ματθαῖον πρσειρήκαμεν. ἴσως δὲ καὶ τὸ σφοδρὸν τῆς ἀθυμίας τὴν ἀναιδησίαν ταύτην ἐνεποίησεν αὐτοῖς, καὶ οἱ πολλάκις ταῦτα ἀκούσαντες, ἔτω διέκειντο, ὡς μὴδέποτε μὴδὲν τούτων ἀκηκοότες.

Verf. 19. Ἔγνω — με; Εἶτα διερμήνευει τὸ ζητούμενον.

Verf. 20. Ἀμήν — ὑμεῖς. Μὴ θεωρεῖν τίς με, ὡς τεθαμμένον ὑπὸ γῆν.

Verf. 20. *Mundus vero gaudebit.* Mali scilicet, tanquam a me liberati.

Verf. 20. *Vos autem contristabimini.* Ad aliquod tempus. Vide autem, quomodo dixerit, Plorabitis et lamentabimini ac contristabimini: ad tolerantiam amplius eos exercens, per continuationem eorum, quae moerore afficiant.

Verf. 20. *Sed — vertetur.* Quum iterum videbitis ex mortuis resuscitatum. Deinde ponit etiam vulgare ac certissimum exemplum de gaudio, quod moerorem e medio tollit.

Verf. 21. *Mulier — eius.* Tempus laboriosum dolorum.

Verf. 21. *Quum — mundum.* Quemadmodum brevis ille moeror, qui mulieri in partu laboranti prouenit a partus doloribus, magnum parit de edita prole gaudium: ita quoque vobis temporalis de morte mea moeror, perpetuum generabit de resurrectione mea gaudium.

Verf. 22. *Et — vobis.* Nemo a vobis auferet: tunc enim non amplius moriar, nec deinceps me priuabimini. Quomodo autem de muliere dixit, quod gaudet, quia natus est homo in mundum: quum non propterea gaudeat, sed quod sibi natus sit puerulus? Hoc dixit, quoniam ab initio dixit Deus, Crescite et multiplicamini ac replete terram: et in primis quidem homo nascitur in mundum: ex consequenti vero etiam ad obsequium parentum.

Simul autem et mysticum quiddam hinc significatur, quod Christus per mortem genitus quasi per

7) μικρόν, pro ποσμίον. A.

8) ὀδυνῶν. A.

Verf. 20. Ὁ δὲ κόσμος χαρήσεται. Ὁ
 πονηροί, ὡς ἀπαλλαγέντες μὲ.

Verf. 20. Ὑμεῖς δὲ λυπηθήσεσθε. Πρὸς
 καιρὸν τινα. ἔρα δὲ, πῶς εἶπε, κλαύσετε καὶ
 θρηνήσετε καὶ λυπηθήσεσθε, γυμνάζων αὐτοὺς
 ἐπὶ πλέον εἰς ὑπομονὴν διὰ τῆς συνεχείας καὶ ἐπι-
 τάσεως τῶν ἀλγυνόντων.

Verf. 20. Ἄλλ' — γενήσεται. Πάλιν
 θεωρούντων με, ὡς ἀναπάντα ἐκ νεκρῶν ἤδη. εἶτα
 τίθησι καὶ ὁ κοσμικὸν ἀναντίρρητον παρὰ δευγμῶς
 τῆς τὴν λύπην ἀφανίζούσης χαρᾶς.

Verf. 21. Ἡ γυνὴ — αὐτῆς. Ὁ και-
 ρὸς τῶν ἐπωδύνων ὠδίνων. ⁸⁾

Verf. 21. Ὅταν — κόσμον. Ὡς περ τῆ
 ὠδινέση γυναικὶ ἢ ἀπὸ τῶν ⁹⁾ ὠδίνων βραχέια λύ-
 πη γενῶν τὴν ἐπὶ τῷ γεννήματι μεγάλην χαρὰν
 οὕτω καὶ ὑμῖν ἢ ἀπὸ τοῦ θανάτου μου πρόσκαι-
 ρος λύπη, γεννήσει τὴν ἐπὶ τῇ ἀναπάσει μου δια-
 νεκῆ χαρὰν.

Verf. 22. Καὶ — ὑμῶν. Οὐδεὶς ἀφαι-
 ρεῖται ὑμῶν. οὐκέτι γὰρ ἀποθανοῦμαι, οὐκέτι με
 ζημιώθησεσθε. πῶς δὲ περὶ τῆς γυναικὸς εἶπεν,
 ὅτι χαίρει, διότι ἐγεννήθη ἄνθρωπος εἰς τὸν κόσ-
 μον; ⁸ διὰ τοῦτο γὰρ χαίρει, ἀλλὰ διότι ἐγεννή-
 θη αὐτῇ παιδίον· τὸτο εἶπε, διότι καταρχαῖς ὁ
 θεὸς εἴρηκεν· αὐξάνεσθε ¹⁾ καὶ πληθύνεσθε καὶ ⁹⁾ Genes. I, 28
 πληρώσατε τὴν γῆν. καὶ προηγουμένως μὲν, εἰς
 τὸν κόσμον γεννᾶται ὁ ἄνθρωπος, ἐπομένως δὲ
 καὶ εἰς θεραπείαν τῶν γεννητόρων.

Ἄμα δὲ καὶ τι μυσικὸν ἐντεῦθεν ¹⁾ ὑποδηλοῦ-
 ταί, ὅτι ὡς διὰ μήτρας τινὸς, διὰ τῆ θανάτου,

Mm 3

τεχθεῖς

⁹⁾ ὠδυνῶν. B.

¹⁾ ἐνταῦθα. A.

per quendam vterum, et solutis mortis doloribus natus sit nouus homo in mundum nouum: primogenitus ex mortuis in regnum coelorum.

Verf. 23. *Et — non quicquam.* In illo die, hoc est, quum venerit paracletus, non rogabitis me quicquam eorum, quae nunc rogatis, puta, Quo abis? et, Ostende nobis patrem ac similia: de omnibus a paracleto edocti.

Vel etiam aliter. Non necesse habetis mecum versari corporaliter: nam hoc significat, Me non rogabitis quicquam, sed tantum nomen meum nominantes, cuncta accipietis, quae petieritis: subiungit enim:

Verf. 23. *Amen — vobis.* Cuius autem nomen tanta potest, certissime Deus est. Ideo etiam David variis in locis illud laudans, nunc quidem ait, Quam admirabile est nomen tuum in vniuersa terra: nunc vero, Exaltatum est nomen eius solius.

Aduertendum est autem, quod interdum quidem dationem eorum, quae petuntur, patri attribuit: quandoque vero sibi ipsi, sicut et alia sane, propter aequalitatem, eandemque potentiam: hic autem et patri et sibi ipsi. Nam ait, In nomine meo. Et pari modo dicendum, vbicumque hoc adiunctum est.

† Quaecumque conferunt et vtilia sunt.

Verf. 24. *Hactenus — meo.* Atqui quando eos misit data potestate aduersus spiritus immundos, vt eiicerent illos, et curarent omnem morbum, omnemque languorem, in nomine ipsius opera-

2) Inclusa absunt. A.

3) Intell. *ἐαυτῶ καὶ τῷ πατρὶ ἀνατίθειμι.*

4) *τὸ ἐν τῷ ὀνόματί μου.* Sed Hentenius ita reddidit, ac si post *καὶ* inuenerit *λεπτόν.* Sed id fortasse perspicuitatis causa de suo addidit.

τεχθεῖς ὁ χριστός, καὶ τὰς ὠδῖνας τῆ θανάτου λύσας, ἐγεννήθη ἄνθρωπος καινός, εἰς τὸν κόσμον τὸν καινόν, πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν, εἰς τὴν βασιλείαν τῶν ἑρανῶν.

Verf. 23. Καὶ — ἐδὲν. Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, τετέστιν, ἐλθόντος τῆ παρακλήτου, οὐκ ἐρωτήσατέ με ἐδὲν, ὧν ἐρωτᾶτε νῦν, οἷον ποῦ ὑπάγεις, καὶ, δεῖξον ὑμῖν τὸν πατέρα, καὶ τὰ τοιαῦτα, διδασκόμενοι πάντα ὑπὸ τῆ παρακλήτου.

[¹H²) καὶ ἐτέρως, οὐχ ἔχετε χρεῖαν ἐντυχεῖν μισωματικῶς· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ, ἐμὲ οὐκ ἐρωτήσατέ ἐδὲν· ἀλλὰ μόνον τὸ ὄνομά μου ὀνομάζοντες, πάντα λήψετε τὰ ζητούμενα. ἐπάγει γάρ.]

Verf. 23. Ἀμήν — ὑμῖν. Οὐδὲ τὸ ὄνομα τοσαῦτα δύναται, θεὸς ἀναντιρρήτως ἐστὶ. διὸ καὶ ὁ δαυὶδ διαφόρως ὑμῶν αὐτό φησιν, νῦν μὲν ὡς ¹) θαυμαστὸν τὸ ὄνομά σου ἐν πάσῃ τῇ γῆ ²) νῦν δὲ ὅτι ³) ὑψώθη τὸ ὄνομα αὐτῆ μόνου. ⁴) Pf. 8, 2. ⁵) Pf. 148, 13

Παρατηρητέον δὲ, ὅτι ποτὲ μὲν τῷ πατρὶ τὴν δόξιν τῶν αἰτηθέντων ἀνατίθησι· ποτὲ δὲ ἑαυτῷ, ὡσπερ δὴ καὶ τᾶλλα, διὰ τὸ ἴσον καὶ ὁμογενές· ἐνταῦθα δὲ καὶ τῷ πατρὶ καὶ ἑαυτῷ. φησὶ γάρ, ὅτι ἐν τῷ ὀνόματί μου ὁμοίως δὲ καὶ ³) ἐνθά ἀντῆτο ⁴) συνάζευκται.

[⁵Ὅσα ⁵) ἀν αἰτήσητε· ὅσα συμφέροντα καὶ ὠφέλιμα.]

Verf. 24. Ἔως ἄρτι — μου. Καὶ μὴν, ὅτε ἀπέστειλεν αὐτοὺς, δούς ¹) ἐξουσίαν πνευμάτων ἀκαθάρτων, ὡσεὶ ἐκβάλλειν αὐτὰ, καὶ θεραπεύειν πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν, ἐν

Mm 4

τῷ

⁵) Haec uterque Codex in marg. habet.

operabantur. Verum tunc non petebant patrem in nomine ipsius.

Verf. 24. *Petite* — *impletum*. Ut postquam cognoueritis, quanta possit nomen meum, gaudium habeatis perfectum, siue multum, aut copiosius.

Verf. 25. *Haec* — *vobis*. Hoc est, obumbrata, et non omnino manifesta, quia adhuc metu et moerore affecti, his, quae dicuntur non potestis aduertere, aut amplius percipere.

Verf. 25. *Sed* — *vobis*. Instat tempus, resurrectionis meae videlicet, quando aperte ac manifeste docebo vos, iam in laetitia constitutos. Siquidem post resurrectionem per quadraginta dies apparebat eis, et docebat de regno Dei, sicut narrat liber Actorum.

Verf. 26. *In* — *petetis*. Diem et horam solet frequenter ipsum tempus appellare. Saepius autem de petitione in nomine suo dicit: certiores eos reddens de ipsius virtute et fiduciam iniiciens.

Verf. 26. *Et* — *vobis*. Et non dicam vobis tunc, Precabor patrem pro vobis.

Verf. 27. *Ipsa* — *exiui*. Nam ipse pater tunc vos amabit, sicut ego, permanentes videlicet in amore ac fide erga me.

Verf. 28. *Exiui* — *patrem*. Verba haec, Exiui et Veni, Relinquo et Vado, ac similia, demittendo se dicit, propter infirmitatem intelligentiae discipulorum, veluti frequenter diximus. Nam tanquam Deus et in patre erat et in mundo: siquidem res loco non circumscripta est diuinitas.

τῷ ὀνόματι αὐτῆ ἐνήργουν· ἀλλὰ τότε ἔτὸν πατέρα ἠτοῦντο ἐν τῷ ὀνόματι αὐτῆ.

Verf. 24. Ἰαίετε — πεπληρωμένη. Ἰνα γνόντες, ὅσα τὸ ὄνομά μου δύναται, χαρὰν ἔχητε τελείαν, ἢτοι πολλὴν, ἢ πλείονα.

Verf. 25. Ταῦτα — ὑμῖν. Τουτέσι, συνεσκιασμένα, καὶ ἔ πάντη σαφῆ, διότι, δεδοκότες ἔτι καὶ ἀθυμῶντες, ἔ δύναθε προσέχειν τοῖς λεγομένοις, ἢ πλείον ἐνωτίσασθαι.

Verf. 25. Ἄλλ' — ὑμῖν. Ἐρχεται καιρὸς, ὁ τῆς ἀναστάσεώς μου δηλαδὴ, ὅτε ἀπαρκαλύπτως καὶ σαφῶς διδάξω ὑμᾶς ἐν ἐυθυμίας γενομένους ἤδη. καὶ γὰρ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐπὶ ^{ν)} Ἰ. Α. Α. 1, 3. τεσσαράκοντα ἡμέρας ἦν ὀπτανόμενος αὐτοῖς, καὶ λέγων τὰ περὶ τῆς βασιλείας τῆς θεῆ, καθά ῤησιν ἡ βίβλος τῶν πράξεων.

Verf. 26. Ἐν — αἰτήσεσθε. Ἡμέραν, τὸν καιρὸν πολλάκις εἶωθε λέγειν. συνεχῶς δὲ περὶ τῆς ἐν τῷ ὀνόματι αὐτῆ αἰτήσεως λέγει, πληροφορῶν αὐτοὺς περὶ τῆς δυνάμεως αὐτῆ, καὶ θάρσος ἐμβάλλων.

Verf. 26. Καὶ — ὑμῶν. Καὶ οὐ λέγω ὑμῖν τότε, ὅτι ἐγὼ παρακαλέσω τὸν πατέρα περὶ ὑμῶν.

Verf. 27. Ἄυτὸς — ἐξῆλθον. Ἄυτὸς γὰρ ὁ πατὴρ φιλεῖ ὑμᾶς τότε, ὡς ἐγὼ, ἐμμένοντα τῇ πρὸς ἐμὲ φιλίᾳ καὶ πίσει.

Verf. 28. Ἐξῆλθον — πατέρα. Τὸ ἐξῆλθον, καὶ ἐλήλυθα, καὶ ἀφίημι, καὶ πορεύομαι, καὶ τὰ τοιαῦτα συγκαταβατικῶς λέγει, διὰ τὴν ἀδένειαν τῆς διανοίας τῶν μαθητῶν, ὡς διαφόρως εἰρήκαμεν. ὡς γὰρ θεὸς, καὶ ἐν τῷ πατρὶ ἦν, καὶ ἐν τῷ κόσμῳ· ἀπερίγραπτον γὰρ ἡ θεότης.

Itaque exiui a patre, significat esse eum de substantia patris, siue legitimum patris filium. Veni in mundum, significatiuum est incarnationis ipsius: et similiter quod ait, Relinquo mundum. At illud, Vado ad patrem, demonstrat restitutionem prioris potentiae ac gloriae ipsius.

Verf. 29. *Dicunt — dicis.* Nunc manifeste loqueris, et nihil obtectum dicis: intelleximus enim, quae nunc dixisti.

Verf. 30. *Nunc — interroget.* Hoc dicunt, consolatione non modica accepta ab his, quos loquutus est, sermonibus, utpote intelligentes, quod rursus resurrecturus esset, rursumque eos docturus: et quod pater ipsos amaret. Illud siquidem auxilii spem praebibat, hoc autem rectae fidei certitudinem: nam tunc potissimum haec intellexerunt. Aiunt ergo, Nunc scimus, quod scis omnia, etiam hominum arcana: nec opus est tibi, ut quis te interroget de his, quae discere voluerit, sed praeueniens dissoluis, quod quaerit. Nam et nobis conquirentibus, quid esset, Pusillo tempore non videbitis me, et rursus pusillo tempore, et videbitis me, et caetera: non interrogatus interpretatus es ea, et quiescere fecisti mentem nostram.

Verf. 30. *Per hoc — v. 31. creditis?* Ipsi siquidem tanquam gratiam aliquam illi praestantes dixerunt, Ex hoc perfecte credimus, quod a Deo missus sis, quod filius Dei sis: ipse vero exprobrans eis imperfectam adhuc fidem, ait: Modo perfecte creditis. Necdum adhuc: arguet enim ac conuincet vos tempus quod iam instat.

Verf. 32. *Ecce — relinquatis.* Tempus dicit impetus eorum, qui cum proditore venturi erant,

6) Inclusa absunt. A.

[Τὸ μὲν^ο) ἔν ἐξήλθον παρὰ τῆ πατρὸς, δηλοῖ τὸ εἶναι αὐτὸν ἐκ τῆς οὐσίας τῆ πατρὸς, ἡγούνη, υἱὸν γνήσιον τοῦ πατρὸς· τὸ δὲ ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον, σημαντικὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως αὐτοῦ· ὁμοίως δὲ καὶ τὸ ἀφίημι τὸν κόσμον· τὸ δὲ παρέυομα πρὸς τὸν πατέρα, παρίησι τὴν ἀποκατάστασιν τῆς προτέρας ἐξουσίας καὶ δόξης αὐτῆ.]

Verf. 29. Λέγουσι — λέγεις. Νῦν φανερώς λαλεῖς, καὶ ἔθεν συνεσκιασμένον λέγεις. ἔγνωμεν γάρ, ἃ εἶπες νῦν.

Verf. 30. Νῦν — ἐρωτᾷ. Τῆτο λέγεις παρηγορηθέντες ἔ μικρῶς ἀπὸ τῶν ῥηθέντων λόγων, ὡς μαθόντες, ὅτι ἀναστήσεται, καὶ πάλιν διδάξει αὐτοὺς, καὶ ὅτι ὁ πατήρ φιλεῖ αὐτοὺς. τὸ μὲν γάρ ἐλπίδα βοηθείας παρεῖχε, τὸ δὲ πληροφοριαν ἐρῆης πίσεως. Τότε γάρ ταῦτα μάλιστα νενοήκασι. Φασὶν οὖν, ὅτι νῦν οἶδαμεν, ὅτι οἶδας πάντα, καὶ τὰ ἀπόρρητα τῶν ἀνθρώπων, καὶ οὐ χρεῖαν ἔχεις, ἵνα τίς σε ἐρωτᾷ, περὶ ὧν βέλεται μαθεῖν, ἀλλὰ προφθάνων λυεῖς τὸ ζητούμενον. καὶ ἡμῶν γάρ συζητούντων, τί ἐστὶ τό μικρὸν, καὶ ἔ θεωρεῖτέ με, καὶ πάλιν μικρὸν, καὶ ὄψεσθε με, καὶ τὸ ἐξῆς· μὴ ἐρωτηθεῖς ἠερμηνεύσας αὐτὰ, καὶ ἀνέπαυσας ἡμῶν τὴν διάνοιαν.

Verf. 30. Ἐν τούτῳ — v. 31. πιστεύετε; Ἄυτοὶ μὲν, ὡσπερ χάριν τινὰ παρέχοντες αὐτῶν, εἶπον, ὅτι ἀπὸ τούτῃ πιστεύομεν ἐντελῶς, ὅτι ἐκ τῆ θεῆ ἀπεσάλης, ὅτι υἱὸς εἶ τῆ θεῆ· αὐτὲς δὲ ὀνειδίζων αὐτοῖς ἀτελεῖ ἔτι πίσιν, φησὶν, ἄρτι πιστεύετε ἐντελῶς; οὐδ' ἄρτι. ἐλέγξει γάρ ὑμᾶς ὁ ἐφεσῶς ἡδὴ καιρός.

Verf. 32. Ἴδου — ἀφῆτε. Τὸν καιρὸν λέγει τῆς ἐφόδου τῶν ἀμφὶ τὸν προδότην, ὅτε οἱ μαθη-

erant, quum omnes discipuli eius relicto eo fugerunt, veluti scripsit Matthaeus: tunc enim timor imperfectam eorum fidem ostendit, quum ad modicum tempus offendiculum passi sint de passione ipsius.

Verf. 32. *Et — est.* Semper mecum versatur, utpote inseparabilis.

Verf. 33. *Haec — habeatis.* Haec loquutus sum vobis, non perfectam vobis tradens notitiam, sed ne propter cogitationes patiamini in me offendiculum, aut turbemini, quum comprehendar, ligabor et abducar, aliaque humano more patiar.

Verf. 33. *In — habebitis.* Non solum, quum patiar, verum etiam, quam diu in mundo hoc fueritis: nam praesens vita stadium est ac locus exercitationis athletarum Dei, siue exploratio eorum, qui me diligunt. Praedictum est enim, quod arcta est porta et stricta via, quae ducit ad vitam. Ne autem deiiciantur audientes, quod tota vita passuri sint afflictiones, confortat eos dicens.

Verf. 33. *Sed — mundum.* Hoc est malitiam ac malum illum, qui huius pater est. Nam praedictum est, quod princeps mundi huius iudicatus est, siue deictus est. Ne ergo timueritis: consequens enim est, vincente praeceptore, etiam discipulos, qui eum imitantur, vicisse. Qui ergo malis afficiunt et occidunt corpus, superabuntur ab anima vestra, atque id, quod capi potest, tolerant: ab ea vero, quae capi nequit, manifeste deuiacentur.

Cap.

7) Interpres intellexit χρόνον. Alii tamen in mentem venire possit aut οὐ μικρόν, aut μετὰ μικρόν, nimirum χρόνον.

μαθηταὶ αὐτῶ^{x)} πάντες ἀφέντες αὐτὸν ἔφυγον, x) *Matth. 26, 56.*
 ὡς ἔγραψεν ὁ ματθαῖος. τότε γὰρ ὁ φόβος ἀτε-
 λῆ τὴν πίσιν αὐτῶν ἤλεγξε, σκανδαλιζόντων
 μικρὸν^{γ)} ἐπὶ τῷ πάθει αὐτῶ.

Verf. 32. Καὶ — ἐσι. Συνῶν μοι αἰεὶ,
 ὡς ἀχώριστος.

Verf. 33. Ταῦτα — ἔχητε. Ταῦτα
 λελάληκα ὑμῖν, ἔτελείαν γνῶσιν παραδίδους
 ὑμῖν, ἀλλ' ἵνα ἐπ' ἐμοὶ μὴ σασιάζητε τοῖς λογι-
 σμοῖς, μηδὲ ταράσσηθε, ὅτε συλλαμβάνομαι
 καὶ δεσμοῦμαι καὶ ἀπάγομαι καὶ τὰλλα πάσχω
 ἀνδρωποπρεπῶς.

Verf. 33. Ἐν — ἔξετε. Ὅυχ ὅτε πά-
 σχω μόνον, ἀλλ' ἕως ἂν ἐν τῷ κόσμῳ τέτῳ ἐσέ.
 σάδιον γὰρ ὁ παρῶν βίος, καὶ γυμνασῆριον τῶν
 ἀθλητῶν τῶ θεῶ, καὶ δοκίμιον τῶν ἀγαπῶντων
 με. [*προεῖρηται^{β)} γάρ· ὅτι^{γ)} ξενή^{γ)} ἢ πύλη καὶ γ) *Matth. 7, 14.*
 τεθλημένη ἢ ὁδός, ἢ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν·
 ἵνα δὲ μὴ καταπέσωσιν, ἀκούσαντες, ὅτι διὰ
 βίου παντὸς θλιβήσονται, παραθαρβύνει αὐτές.]*

Verf. 33. Ἀλλὰ — κόσμον. Τὴν πονη-
 ρίαν, καὶ τὸν πονηρὸν, τὸν ταύτης πατέρα.
*προεῖρηται γάρ· ὅτι^{γ)} ὁ ἀρχῶν τῶ κόσμου τέττου^{z)} *Io. 16, 11.*
 κέκριται, ἦτοι, καταπεπάλαισα. μὴ φοβῆθε
 οὖν. τοῦ διδασκάλου γὰρ νικήσαντος, ἀκόλουθον
 καὶ τοὺς μαθητὰς νικήσαι, μιμημένους αὐτόν. οἱ
 γὰρ κακοῦντες καὶ ἀποκτείνοντες τὸ σῶμα, ἡτ-
 τηθήσονται τῆς ψυχῆς ὑμῶν, καὶ τὸ μὲν λεπτόν
 αἰρήσουσιν, ὑπὸ δὲ τῶ ἀλήπτου περιφανῶς κατα-
 παλαιωθήσονται.*

Cap.

β) Includa omittit. A.

γ) Ex hoc loco nemo colligat, Euthymium apud
 Matthaëum probare ὅτι, pro τί. Hoc enim ὅτι
 centies in hoc libro nihil nisi locum litterarum sa-
 crarum ac vocabula aliquo modo laudata significat.

Cap. XVII. v. 1. *Haec — coelum.*

Post admonitionem, ad orationem, tanquam homo, conuertitur, instruens homines, vt in tentationibus ad Deum respiciant: omnibusque relictis ad eum confugiant, et ab eo petant auxilium. Hic itaque sursum eleuat oculos, docens intentionem ac indistractionem in orationibus. Alibi vero procidit in faciem, statuens deiectionem ac cordis contritionem tempore orationis. Venit enim non tantum, vt seipsum ostenderet, sed et virtutem traderet: non verbis solum, sed et operibus. Nam hoc veri praeceptoris est.

Verf. 1. *Et — hora.* Passionis, aut mortis, de qua dixerat, Tempus meum nondum ad est: tempus, quod Deus, qui assumpsit, homini assumpto definiuit.

Verf. 1. *Glorifica filium tuum.* Afflictionibus, quas pro mundo perpetiar, Nam mihi, qui dominus sum, gloria est pati pro seruis, vt hinc hominibus innotescat, quo affectus sui hominum amore: vt accurrant omnes gentes, et me Deum esse cognoscant. Ait enim Paulus, quod sic dilexit nos, vt traderet seipsum pro nobis.

Vel, Glorifica me, edens tempore passionis prodigia ac terribilia, admirandaque signa: et ex his ostendens, quod naturalis sim filius tuus. Haec quoque dicta sunt, vbi habetur, Nunc glorificatus est filius hominis.

Verf. 1. *Vt — te.* Per suam gloriam: nam credentibus in me gentibus, et tu glorificaberis. Siquidem credent in te et glorificabunt te, qui proprio

¹⁾ προσευχῆς. A.

²⁾ Omissis, quae hic inclusa sunt, post προσευχῆς, legit, τὸ δὲ ἐλήλυθεν ἡ ὥρα. A.

Cap. XVII. v. 1. Ταῦτα — οὐρανόν.

Μετὰ τὴν παραίνεσιν, ἐπὶ εὐχὴν τρέπεται, ὡς ἄνθρωπος, παιδεύων τοὺς ἀνθρώπους, ἐν τοῖς πειρασμοῖς πρὸς τὸν Θεὸν βλέπειν, καὶ πάντα ἀφέντας, εἰς αὐτὸν καταφεύγειν, καὶ παρ' αὐτοῦ αἰτεῖσθαι βοήθειαν. Ἐνταῦθα μὲν οὖν ἀνω αἶρει τοὺς ὀφθαλμούς, διδάσκων τὸ ἐκτενὲς καὶ ἀπερίσπαστον ἐν ταῖς¹⁾ εὐχαῖς. [ἀλλάχου δὲ,²⁾ πίπτει³⁾ ἐπὶ πρόσωπον, νομοθετῶν ταπεινώσιν^{a)} Matt. 26, 39. καὶ συντριβὴν καρδίας ἐν ταῖς εὐχαῖς. ἦλθε γὰρ, οὐχ ἑαυτὸν δεῖξαι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀρετὴν παραδόναι, μὴ μόνον διὰ ῥημάτων, ἀλλὰ καὶ διὰ πραγμάτων. τῆτο γὰρ διδασκάλου ἀληθοῦς.

Verf. 1. Καὶ — ὦρα.] Ἡ τῆ πάθους, ἢ τοῦ θανάτου, περὶ ἧς ἔλεγεν· ὅτι ὁ^{b)} καιρὸς^{b)} Io. 7, 6. ὁ ἐμὸς ἔγω πάρεσιν· [ὁ³⁾ καιρὸς, ὃν ὁ προσλαβὼν Θεὸς ὤρισε τῷ προσληφθέντι ἀνθρώπῳ.]

Verf. 1. Δόξασόν σου τὸν υἱόν. Τοῖς ὑπὲρ τῆ κόσμῳ πάθεσι. δόξα γὰρ ἐμοὶ τῷ δεσπότῃ πάσχειν ὑπὲρ τῶν δούλων μου, καὶ γνωρίζειν ἐν τεῦθεν τοῖς ἀνθρώποις, οἷαν ἔχω φιλανθρωπίαν, ὡσεὶ προσδραμεῖν πάντα τὰ ἔθνη, καὶ γνῶνάί με Θεόν. [Φησὶ⁴⁾ γὰρ ὁ παῦλος· ὅτι^{c)} οὕτως ἠγάπησεν ἡμᾶς, ὡσεὶ παραδόναι ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν.^{c)} Gal. 2, 20. Ephes. 5, 2.

Ἡ δόξασόν με, τερατουργῶν ἐν τῷ καιρῷ τῆ σαυρῆ τὰ φοβερά καὶ ἐξαισία σημεῖα, καὶ δεικνύων ἐκ τῆτων, ὅτι γνήσιος υἱός σου εἰμι. ταῦτα δὲ εἴρηται καὶ ἐνθα κεῖται τό· νῦν^{d)} ἐδοξάσθη ὁ υἱὸς τῆ ἀνθρώπου.]^{d)} Io. 13, 31.

Verf. 1. Ἰνα — σε. Διὰ τῆς ἑαυτοῦ δόξης. τῶν γὰρ ἔθνων πισευόντων εἰς ἐμὲ, καὶ σὺ δοξαθήσῃ. καὶ εἰς σὲ γὰρ πισεύσουσι, καὶ δοξά-

3) Inclusa omittit. A.

4) Inclusa absant. A.

proprio filio tuo pro eis non peperceris: meaque gloria erit et tua. Quaerens ergo glorificari, ostendit, quod ad crucem sponte veniat. Deinde etiam causam dicit, propter quam glorificari quaerat.

Verf. 2. *Sicut — carnis.* Sicut, pro Quia. Ait ergo, Glorifica filium tuum, quia dedisti ei potestatem omnium gentium, ut ab eis glorificetur. Scriptum est enim, Et dabo tibi gentes haereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terrae. Glorifica filium tuum, quia complacitum est tibi, notum eum fieri ac glorificari vniuerso orbi. Quaerere autem glorificari ac dicere Dedisti et similia, demittendo se dicit ac dispensatorie, sicuti variis in locis disputauimus. Aut etiam tanquam homo hoc ait.

Verf. 2. *Vt — aeternam.* Quantum in se est. Nam licet quidam non crediderint, id tamen illorum culpa est: siquidem patri complacitum est, ut filius haberet omnium potestatem per fidem, et omnes sub iugum praeceptorum eius fierent. Filius quoque vniuersis per Apostolos dedit euangelium, Deique notitiam, quae est vita aeterna, utpote vitam concilians aeternam: qui autem non sunt subiecti, neque illud susceperunt, ipsi sibi perditionis causa sunt: neminem enim cogit inuitum. Nam virtus voluntaria est.

Verf. 3. *Haec — Christum.* Et vere vita aeterna est Dei cognitio, fide ac operibus coniunctis. Nam fides, inquit, sine operibus mortua est. Ut cognoscant Deum, te solum verum Deum et me.

Solum

5) Inclusa defunt. A.

6) Inclusa omittit. A.

δοξάσουσί σε, ὡς τῷ ἰδίου σου υἱῷ μὴ φεισάμενον ὑπὲρ αὐτῶν, καὶ ἡ ἐμὴ δόξα ἔσται καὶ σή. [ζητῶν⁵) οὖν, ὡς δεδήλωται, δοξαδῆναι, δείκνυσιν, ὅτι ἐπὶ τὸν τσαυρὸν ἐκείως ἔρχεται. εἶτα λέγει καὶ τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ζητεῖ δοξαδῆναι.]

Verf. 2. Καθὼς — σαρκός. Καθὼς, ἀντὶ τῷ, διότι. Φησὶν οὖν δόξασόν σου τὸν υἱόν, διότι ἔδωκας αὐτῷ ἐξουσίαν πάντων τῶν ἐθνῶν, ὥστε δοξάζεσθαι παρ' αὐτῶν. γέγραπται γάρ· καὶ⁶) δώσω σοὶ ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου, καὶ τὴν⁶) Pl. 2, 8. κατάσχεσίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς. [δόξασόν σου τὸν⁶) υἱόν, διότι εὐδόκησας γνωριδῆναι αὐτὸν καὶ δοξαδῆναι πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ. καὶ τὸ ζητεῖν δὲ δοξαδῆναι, καὶ τὸ λέγειν, ὅτι ἔδωκας, καὶ τὰ τοιαῦτα συγκαταβατικῶς λέγει καὶ οικονομικῶς, ὡς διαφόρως προδιεσειλάμεθα, ἢ καὶ ὡς ἄνθρωπος.]

Verf. 2. Ἴνα — αἰώνιον. Ὅσον τὸ ἐπ' αὐτῶν. εἰ δὲ τινες ἔτε ἐπίστυσαν, ἔτε ἔλαβον ζωὴν αἰώνιον, τῶν τοιούτων ἐστὶ τὸ ἔγκλημα. ὁ μὲν γὰρ πατὴρ εὐδόκησεν, ἵνα πάντων ὁ υἱὸς ἐξουσιάσῃ διὰ τῆς πίσεως, καὶ πάντες ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῶν ἐντολῶν αὐτῷ γίνωνται. καὶ ὁ υἱὸς δὲ πᾶσι διὰ τῶν ἀποστόλων δέδωκε τὸ εὐαγγέλιον, τὴν θεογνωσίαν, ἣτις ἐστὶ ζωὴ αἰώνιος, ὡς πρόξενος ζωῆς αἰωνίου. [οἱ δὲ⁷) μὴ ὑποταγέντες, μηδὲ παραδεξάμενοι, αὐτοὶ τῆς ἑαυτῶν ἀπωλείας αἰτίοι. ἔδενον γὰρ ἄκοντα καταναγκάζει. αἰρετὴ γὰρ ἡ ἀρετή.]

Verf. 3. Ἄυτη — χριστόν. Καὶ ὄντως αἰώνιος ζωὴ, ἡ θεογνωσία, — τῇ πίσει καὶ τῶν ἔργων δηλονότι συνεζευγμένων. ἢ⁸) πίσις γὰρ, φησι, ^{t)} Iac. 2, 20. χωρὶς τῶν ἔργων νεκρὰ ἐσίν. ἵνα γινώσκωσι θεόν, σέ, τὸν μόνον ἀληθινὸν θεόν, καὶ ἐμέ.

Μόνον

7) Includa omittit. A.

Solum autem verum Deum dixit patrem, ad differentiam falso dictorum deorum: non verorum quidem, sed tamen dictorum. Non autem seipsum exclusit, quin verus esset Deus. Nam quonam pacto id facere potuit, quod se veritatem vocat dicens, Ego sum veritas: et se patri praedicat aequalem, cum multis aliis in locis, tum ubi ait, Ego et pater vnum sumus? Non hoc ergo nunc etiam de se ipso dixit: ut quod ex his quae frequenter docuit notum est. Siquidem neque spiritus sancti hic meminit: utpote de quo significauerat in his, quae docuerat, nempe quum esset ille paracletus, qui duceret eos in omnem veritatem, sicut praedictum est.

Verf. 4. *Ego — terram.* Super terram dixit. Nam in coelo glorificatus fuerat, ex natura habens gloriam et ab angelis adoratus. Non ergo de illa loquitur gloria, quam ex substantia sua haereditario iure possidet: nam illam, etsi nemo eum glorificet, plenam habet: sed hanc dicit, quae ab hominum cultu resultat. Nempe tale est et illud, Glorifica filium tuum. Et ut scias, quod de hac gloria loquatur, subiungit:

Verf. 4. *Opus — facerem.* Praedicationem euangelii. Atqui res adhuc in principiis erat: quomodo ergo dicit, Consummaui? Quia quicquid suarum erat partium iam impleuerat.

Aut futurum dicit, tanquam praeteritum.

Vel hoc dicit, quia iam radicem bonorum iecerat, quae omnino fructum erat productura.

Ipse ergo patrem glorificauit in terra, utpote data iam de eo notitia vniuerso orbi per euangelium, quod

8) Inclusa absunt. A.

9) Nescio, utrum Hentenius legerit τῆ τε φύσει, an ἐκ τε φύσεως. Coniici etiam possit ἄτε φύσει.

Μόνον δὲ ἀληθινὸν θεὸν εἶπε τὸν πατέρα, πρὸς διασολὴν τῶν ψευδωνύμων θεῶν, τῶν οὐκ ὄντων μὲν, λεγομένων δέ. ἔμην ἑαυτὸν ἐξέβαλε τῷ εἶναι ἀληθινὸν θεόν. πῶς γάρ; ὅς γε ἀλήθειαν ἑαυτὸν καλεῖ, λέγων· ἐγὼ εἰμι^g) ἡ ἀλήθεια· ^g) Io. 14, 6. καὶ ἴσον ἑαυτὸν τῷ πατρὶ κηρύττει, [ἐν ἄλλοις τε^b) πολλοῖς, καὶ ἐν οἷς Φησὶν· ἐγὼ^h) καὶ ὁ πα- ^h) Io. 10, 30. τῆρ ἐν ἔσμεν. οὐκ εἶπεν οὖν τῷτο καὶ περὶ ἑαυτοῦ γυν, ὡς ἤδη γνωρίμων, ἀφ' ἧν πολλάκις ἐδίδαξε. καὶ γὰρ ἐδὲ τῷ ἁγίου πνεύματος ἐμνημόνευσεν ἐνταῦθα, ὡς καὶ περὶ τέττθ δηλώσας, ἀφ' ἧν ἐδίδαξε, καὶ ὡς αὐτοῦ τοῦ παρακλητέτθ ὀδηγήσοντος αὐτοὺς εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν, καθὼς προεῖρηται.]

Verf. 4. Ἐγὼ — γῆς. Ἐπὶ τῆς γῆς εἶπε, διότι ἐν τῷ ἔργῳ ἐδεδοξάσθω, ἐν τε^d) φύσει τὴν δόξαν ἔχων, καὶ παρὰ τῶν ἀγγέλων προσκυνούμενος. ἔ τοίνυν περὶ ἐκείνης τῆς δόξης λέγει, τῆς τῇ ἐσῖα αὐτῷ συγκεκληρωμένης· ἐκείνη γάρ, καὶ εἰ μὴδεις ἐδόξαζεν αὐτὸν, ἔχει πεπληρωμένην· ἀλλὰ ταύτην Φησὶ, τὴν ἀπὸ τῆς λατρείας τῶν ἀνθρώπων γινομένην. [οὐκοῦνⁱ) τοιοῦτόν ἐστι καὶ τό δόξασόν σου τὸν υἱόν· καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι περὶ ταύτης τῆς δόξης Φησὶν, ἐπήγαγε.]

Verf. 4. Τὸ ἔργον — ποιήσω. Τὸ κήρυγμα τῷ εὐαγγελίου. καὶ μὴν ἀρχὴν ἔτι τὸ πρᾶγμα εἶχε, πῶς οὖν λέγει, ἐτελείωσα; ὅτι πᾶν τὸ ἑαυτῷ πεποίηκεν ἤδη.

^a) Ἡ τὸ ἐσόμενον, ὡς γεγενημένον, λέγει.

^b) Ἡ τῷτο εἶπεν, ὡς τὴν ῥίζαν τῶν ἀγαθῶν καταβαλλόμενος, ἧτις πάντως ἐμελλε καρποφορεῖσαι.

Αὐτὸς οὖν τὸν πατέρα ἐδόξασεν ἐπὶ τῆς γῆς, ὡς ἤδη γνωρίσας αὐτὸν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ, διὰ

quod per Apostolos in vniuerso mundo praedicandum erat. Nam in omnem, inquit, terram exiuit sonus eorum, et in fines orbis terrae verba eorum. Eum quoque glorificauit, omnia ei adscribendo, tam doctrinas, quam signa.

Verf. 5. *Et — te.* Ego quidem glorificaui te in terra, vt significatum est: tu vero glorifica me gloria diuinitatis, quam habui ante mundi constitutionem. Glorifica me hominem apud teipsum, regali folio dignum apud te iudicans: de quo ait propheta, Dixit dominus domino meo, hoc est, pater filio: sede a dextris meis. Glorifica me gloria, quam habui, vt Deus, priusquam hic mundus esset, apud tuam potestatem: priusquam hic mundus fieret: id est, ante omnia et semper. Quod autem dicitur, Et nunc, hoc est, deinceps.

Et nos ergo hac fruemur gloria, si eum fuerimus imitati. Ait enim Paulus, Si compatimur, vt et conglorificemur. Omnino sane innumeris digni sunt lachrymis, qui quum proposita sit huiusmodi gloria, sua segnitie ab ea exiderint, et more insipientium ac dementium sibiipsis insidias parauerint. Nam etsi nullum esset supplicium, miserimi tamen iudicarentur: qui quum sibi paratum fuisset, vt cum filio Dei coregnarent et conglorificarentur: ipsi sese talibus priuassent bonis. Non sunt enim condignae afflictiones huius temporis ad futuram gloriam, quae manifestabitur erga nos.

Verf. 6. *Manifestaui — hominibus.* Postquam dixit, Opus consummaui, explanat nunc sermonem. Atqui Iudaeis manifestatum erat nomen eius: nouerant enim, quod Deus esset, sed hoc

²) Inclusa absunt. A.

τοῦ εὐαγγελίου, ὃ ἔμελλε κηρυχθῆναι ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ διὰ τῶν ἀποστόλων. εἰς πᾶσαν^{ι)} γάρ, Φη-^{ι)} Rom. 10, 18. σι, τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ Φθόγγος αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν. ἐδόξασε δὲ αὐτὸν, καὶ ὡς τὰ πάντα αὐτῷ ἐπιγραφόμενος, καὶ τὰς διδασκαλίας, καὶ τὰ σημεῖα.

Verf. 5. Καὶ — σοί. Ἐγὼ μὲν ἐδόξασά σε, ἐπὶ τῆς γῆς, ὡς δεδήλωτα· σὺ δὲ δόξασόν με παρὰ σεαυτῷ τῇ δόξῃ τῆς Θεότητος, ἣ ἔιχον πρὸ τῆς κόσμου. δόξασόν με, τὸν ἀνθρώπον, παρὰ σεαυτῷ, τῆς παρὰ σοί βασιλικῆς καθεδρᾶς ἀξιώτας, περὶ οὗ Φησιν ὁ προφήτης· εἶπεν^{κ)} ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου, τουτέστιν ὁ πατήρ^{κ)} Pf, 109, 1. τῷ υἱῷ, κάθου ἐκ δεξιῶν μου· δόξασόν με τῇ δόξῃ, ἣ ἔιχον ὡς Θεός, πρὸ τῆς τὸν κόσμον εἶναι, παρὰ τῇ σῇ ἐξουσίᾳ· πρὸ τῆς τὸν κόσμον γενέσθαι, τουτέστι, πρὸ πάντων, καὶ αἰεί. [τὸ²⁾ δὲ, καὶ νῦν, ἀντὶ τῆς, λοιπίν.

Καὶ ἡμεῖς τοίνυν ἀπολαύσομεν ταύτης τῆς δόξης, εἰ μὴ μιμησώμεθα αὐτόν. Φησὶ γάρ ὁ παῦλος· εἶπερ^{λ)} συμπάσχομεν, ἵνα καὶ συνδοξαθῶ-^{λ)} Rom. 8, 17. μεν. μυρίων ἄρα δακρύων ἀξιοὶ πάντως οἱ, ταύτης προκειμένης δόξης, ἐκπίπτοντες αὐτῆς διὰ ῥαθυμίαν, καὶ δίκην μαινομένων καὶ ἀνοήτων ἐπιβλέοντες ἑαυτοῖς. καὶ εἰ μὴ κόλασις γάρ ἦν, ἀθλιώτατοι οἱ, συμβασιλευσαι καὶ συνδοξαθῆναι τῷ υἱῷ τῆς Θεῆ πατρὸς, τηλικούτων ἀγαθῶν ἑαυτοὺς ἀποσεροῦντες, οὐκ ἀξία^{μ)} γάρ, Φησι,^{μ)} Rom. 8, 18. τὰ παθήματα τῆς νῦν καιρῆς πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς.]

Verf. 6. Ἐφάνερwsά — ἀνθρώποις. Εἰπὼν, ὅτι τὸ ἔργον ἐτελείωσα, ἐπεξηγεῖται τὸν λόγον. καὶ μὴν τοῖς ἰουδαίοις πεφανερωμένον ἦν τὸ ὄνομα αὐτῆς. ἤδεισαν γάρ, ὅτι Θεός ἐστιν, ἀλλὰ

hoc de aliis dicit gentibus, quibus id ignotum erat.

Aut nomen dicit paternum, quod pater sit filii naturalis. Nam quum id eos lateret, ab ipso manifestatum est.

Verf. 6. *Quos — erant.* Tanquam Dei.

Verf. 6. *Et — dedisti.* Tanquam aequali. Est autem de Apostolis sermo: quo etiam hic ostendit, quod non sit Deo contrarius, quodque patris est voluntas, vt credant in filium. Nam si, vt quidam nugantur, quum patris erant, non erant filii, consequens est, vt quum eos dederit filio, alienauerit eos: quod absurdum est. Dediti, inquit, mihi: iuxta quem modum etiam prius dixerat, Nemo potest venire ad me, nisi pater, qui misit me, traxerit eum.

Sed quomodo dixit, Quos dedisti mihi de mundo, quum prius dixerit ad eos, De mundo non estis? Ibi quidem malos appellauit mundum: hic vero fabricam ipsam mundialem.

Verf. 6. *Et — seruauerunt.* Voluntatem tuam compleuerunt, credendo in me.

Verf. 7. *Nunc — sunt.* Nunc, postquam videlicet didicerunt, cognouerunt, quod omnia, quae dedisti mihi, hoc est, quaecunque dico ac doceo, abs te sunt, tua sunt praecepta, et nihil mihi proprium est aut alienum a te. Deinde etiam dicit, vnde hoc cognouerunt.

Verf. 8. *Quia — misisti.* Hoc cognouerunt ex verbis, quae dedi eis. Siquidem aperte doce-

ἀλλὰ περὶ τῶν ἄλλων ἔθνων λέγει, οἷς ἄγνωστον τοῦτο ἦν.

Ἡ ὄνομα λέγει, τὸ πατρικόν, ὅτι ἐστὶ πατὴρ υἱῶ γνησίου. τῆτο γὰρ ἀφανές αὐτοῖς ἐν παρ' αὐτῶ ἐφανερώθη.

Verf. 6. Οὓς — ἦσαν. Ὡς θεῶ.

Verf. 6. Καὶ — δέδωκας. Ὡς ἴσω. περὶ τῶν ἀποστόλων δὲ ὁ λόγος. δείκνυσι δὲ καὶ ταῦθα, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀντίθεος, καὶ ὅτι βεβλήμα ἐστὶ τῶ πατρὸς, τὸ πιστεύειν αὐτοὺς εἰς τὸν υἱόν· εἰ γὰρ, ὡς τινες ληρῶσιν, ὅτε ἦσαν τῶ πατρὸς, ἐκ ἦσαν τῶ υἱῶ· λοιπὸν, δοὺς αὐτοὺς τῶ υἱῶ, ἐξέστη αὐτῶν, ὅπερ ἄτοπον. δέδωκας δὲ μοι εἶπεν, καθ' ὃν εἶρηκε λόγον πρότερον· ὅτι οὐδεὶς^{η)} δύνα-^{η)} Io. 6, 44. ται ἐλθεῖν πρὸς ἐμε, εἰ μὴ ὁ πατὴρ ὁ πέμψας με ἐλκύσῃ αὐτόν.

Ἄλλὰ πῶς εἶρηκεν, οὓς δέδωκάς μοι ἐκ τοῦ κόσμου; προλαβὼν γὰρ εἶπε πρὸς αὐτούς· ὅτι^{ο)} ο) Io. 15, 19, ἐκ τῶ κόσμου οὐκ ἐσέ. κόσμον ἐκεῖ μὲν τοὺς πονηροὺς ὠνόμασεν, ἐνταῦθα δὲ λέγει τὴν κτίσιν ταύτην.

Verf. 6. Καὶ — τετηρήκασι. Τὸ θελήμα σε πεπληρώκασιν, ἐν τῶ πιστεῦσαι εἰς ἐμέ.

Verf. 7. Νῦν — ἐστὶ. Νῦν, ἦτοι, μετὰ τὸ μαθεῖν, ἔγνωσαν, ὅτι πάντα,³⁾ ὅσα δέδωκάς μοι, τρετέσιν, ὅσα λέγω καὶ διδάσκω, ἀπὸ σοῦ εἰσι, σὰ εἰσιν ἐντάλματα, καὶ οὐδὲν ἴδιον ἐμοὶ ἢ ἀλλότριόν σου. εἶτα λέγει, καὶ πόθεν τοῦτο ἔγνωσαν.

Verf. 8. Ὅτι — ἀπέστειλας. Τοῦτο ἔγνωσαν, ἀπὸ τῶν ῥημάτων, ἃν δέδωκα αὐτοῖς.

N n 4

καὶ

3) καὶ ἄ pro ὅσα. B. Ἐγνώσαν autem, loco ἔγνωσαν versu 7. cum Chryostomo legit, qui vers. 7. et 8. confudit.

docebam tua esse, quaecunque dicebam ac docebam. Et ipsi acceperunt, facile persuasi.

Haec autem et similia loquitur ad patrem, ostendens discipulis, quem erga illos haberet amorem. Nam qui non tantum sua tribuit, sed et alium ad hoc praecatur, vehementissimum ostendit desiderium.

Verf. 9. *Ego — rogo.* Pro eis te precor, tanquam homo. Nam et hic et in sequenti sententia capitur ἐρωτῶ pro obsecro.

Verf. 9. *Non — sunt.* Non pro mundo vniuerso precor, sed pro his, qui credunt in me. Nam qui in me non credunt, nolunt ut pro eis orem, Frequenter autem ponit verbum Dediti, ut firmiter discant, quod patris voluntas sit, ut credatur in filium. Verum quia, Dediti, et Tui sunt, ac similia, insipientibus prauas generatura erant suspiciones, nempe quod maior et antiquior esset patris potentia: has soluit dicens:

Verf. 10. *Et — mea.* Vides honorum aequalitatem? nam hoc significat nunc ista conuersio. Quum enim dixit, Tui sunt, ostendit, quod etiam hi, qui sibi dati sunt, paternae sint potestatis, ne quis ergo potentiozem putaret patrem, addidit, Et mea omnia tua sunt, et tua mea sunt. Itaque etiam, antequam darentur, filii erant, et postquam dati sunt, patris permanserunt, hoc est, semper amborum, utpote aequalium in honoribus et bonis. Eos ergo mihi dedisti, qui mei erant. Dediti vero, dixi dispensatorie, ut cognoscant, quod non praeter voluntatem tuam hos aueraxerim.

Verf. 10. *Et — eis.* Etiam potestatem habens in his, quae tua sunt, sicut in his, quae
mea:

4) Inclusa omittit. A.

καὶ γὰρ διαβρῆδην ἐδίδασκον, ὅτι σά εἰσιν, ὅσα λέγω καὶ διδάσκω, καὶ αὐτοὶ ἔλαβον εὐπειθῶς.

Ταῦτα δὲ, καὶ τὰ τοιαῦτα, διαλέγεται πρὸν τὸν πατέρα, δεικνύων τοῖς μαθηταῖς, οἷον ἔχει Φίλτρον αὐτῶν. ὁ γὰρ μὴ μόνον τὰ παρ' ἑαυτῆ παρῆχων, ἀλλὰ καὶ ἄλλον εἰς τῆτο παρακαλῶν, πλείονα δεικνύει τὸν κόπον.

Verf. 9. Ἐγὼ — ἐρωτῶ. Ὑπὲρ αὐτῶν παρακαλῶ σε, ὡς ἄνθρωπος.

Verf. 9. Ὅου — εἰσιν. Ὅου περὶ τῆ κόσμου παντός παρακαλῶ, ἀλλὰ περὶ τῶν πισυόντων εἰς ἐμέ. οἱ γὰρ μὴ πισυεοντες, ἐθέλουσιν, ἵνα περὶ αὐτῶν παρακαλῶ. πυκνῶς δὲ τίθησι τὸ δέδωκας, ἵνα μάθωσι βεβαιότερον, ὅτι θέλημα τῆ πατρός ἐστὶ τὸ πισυεειν εἰς τὸν υἱόν. [ἐπει⁴) δὲ, τὸ δέδωκάς μοι, καὶ τὸ σοὶ εἰσι, καὶ τὰ τοιαῦτα, ἐμελλον ἐμποιῆσαι τοῖς ἀσυνέτοις ὑποψίας ποιηραῖς, ὅτι μείζων ἢ ἐξουσία τῆ πατρός, καὶ προγενεστέρα, λύει ταύτας λέγων.]

Verf. 10. Καὶ — ἐμά. Εἶδες ἰσοτιμίαν; τῆτο γὰρ δηλοῖ νῦν ἢ ἀντιπροΦή. εἰπὼν μὲν οὖν, ὅτι σοὶ εἰσιν, ἔδειξεν, ὅτι καὶ δοθέντες αὐτῶ, τῆς ἐξουσίας τῆ πατρός εἰσιν. ἵνα δὲ μὴ νομίση τις ἐντεῦθεν, ὅτι ἐξουσιασικώτερός ἐστιν ὁ πατήρ, προσέθηκε, καὶ τὰ ἐμά πάντα, σά ἐστι, καὶ τὰ σά ἐμά. [ὡσε⁵) καὶ πρὸ τῆ δοθῆναι, τῆ υἱῆ ἦσαν, καὶ μετὰ τὸ δοθῆναι, τῆ πατρός, τουτέστιν, αἰ ἀμφοτέρων, ὡς ἰσοτίμων. δέδωκας οὖν μοι τοὺς ἐμούς· δέδωκας δὲ εἶπον οἰκονομικῶς, ἵνα γνῶσιν, ὅτι οὐ παρὰ τὸ σὸν θέλημα τέτους ἐπεσπασάμην.]

Verf. 10. Καὶ — αὐτοῖς. Καὶ ἐξουσίαν
 Nη 5 ἔχω

5) Includa absunt. A.

mea: quemadmodum et tu in his quae mea sunt, sicut in his quae tua.

Vel, glorificatus sum in discipulis, qui mihi dati sunt, agnoscentibus me dominum suum, et adorantibus ac praedicantibus me Deum.

Verf. 11. *Et — mundo.* Paulo post moriturus. Rursum autem sermonem de morte sua inducit, commendaturus eos, tanquam homo, Deo ac patri. Ait ergo, Iam non sum in mundo, sicut haecenus, cum eis conuersans et confirmans, iungens ac consolans illos.

Verf. 11. *Et — sunt.* Nondum morientes, et propterea tuo egent auxilio. Quum autem dixisset, Iam non sum in mundo, interpretatur hoc dicens:

Verf. 11. *Et — venio.* Sicut filius ad patrem, consummato iam opere, vt dictum est.

Verf. 11. *Pater — me.* Per nomen tuum omnipotens, quod et ego natura habeo. Nam et ego Deus sum. Iterum autem ait, Donasti, ne Deo videretur esse contrarius. Vel, quod dedisti mihi, tanquam homini.

Verf. 11. *Vt sint vnum.* Vnitate fidei, quae in me est, et mutua dilectione, de qua superius multa eis praeceperat.

Verf. 11. *Sicut nos.* Praedixit enim, Ego et pater vnum sumus. Prius autem aliis in locis disseruimus, quod καθὼς sicut, et similia, de sancta quidem trinitate dicta, aequalitatem significant:

De

6) πάλιν ἐπάγει. A.

7) ὅτι οὐκ εἰμί. A.

8) Post αὐτοῦς, addit. A. τὸ δὲ καὶ ἐγὼ πρὸς σε ἔρχομαι.

ἔχω ἐν τοῖς σοῖς, ὡς ἐμοῖς, ὥσπερ καὶ σὺ, ἐν τοῖς ἐμοῖς, ὡς σοῖς.

Ἡ δεδόξασμαι ἐν τοῖς δοθεῖσί μοι μαθηταῖς, ἐπιγνοῦσι μὲν κύριον ἑαυτῶν, καὶ προσκυνοῦσι καὶ κηρύττουσί με θεόν.

Verf. II. Καὶ — κόσμῳ. Μετὰ μικρὸν ἀποθνήσκων. πάλιν⁶⁾ δὲ εἰσάγει τὸ περὶ τῆ θανάτου αὐτῆ, μέλλων αὐτοὺς, ὡς ἄνθρωπος, παραθέσθαι τῷ θεῷ καὶ πατρὶ. Φησὶν ἔν, ὅτι οὐκέτι⁷⁾ εἰμι ἐν τῷ κόσμῳ, καθάπερ ἄχρι νῦν, συνῶν καὶ σφριζῶν καὶ ἀλείφων καὶ παρηγορῶν αὐτοῦς.⁸⁾

Verf. II. [Καὶ⁹⁾ — εἰσί. Μήπω ἀποθνήσκοντες, καὶ διὰ τῆτο τῆς σῆς δέονται βοήθειας. εἰπὼν δὲ, ὅτι οὐκ εἰμι ἐν τῷ κόσμῳ, ἐφερμηνεύει τῆτο λέγων.

Verf. II. Καὶ — ἔρχομαι.] Ὡς υἱός, πρὸς πατέρα, τὸ ἔργον τελειώσας, ὡς εἴρηται.

Verf. II. Πάτερ — μοι. Διὰ τῆ ὀνόματός σου τῆ παντοδυναμίου, ὃ ἔχω φύσει καὶ γῶ. [θεός¹⁾ γὰρ καὶ γῶ.] πάλιν δὲ τὸ δέδωκας, ἵνα μὴ δόξη ἀντίθεός, ἢ ὃ δέδωκάς μοι, ὡς ἄνθρωπος.

Verf. II. Ἴνα ᾧσιν ἔν. Ἴνα ᾧσιν ἔν, τῆ ἐνώσει τῆς εἰς ἐμὲ πίστεως, καὶ τῆς εἰς ἀλλήλους ἀγάπης, [περὶ²⁾ ἧς ἀνωτέρω πολλὰ αὐτοῖς ἐνετέλατό.]

Verf. II. Καθὼς ἡμεῖς. [Προείρηκε³⁾ γάρ, ὅτι⁴⁾ ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἔν ἔσμεν. προδιέσει⁵⁾ ἰο. ιθ. 30. λάμεθα δὲ καὶ ἐν ἄλλοις, ὅτι τὸ καθὼς καὶ τὰ τοιαῦτα, ἐπὶ μὲν τῆς ἀγίας τριάδος ἰσότητα δηλῶσιν,

9) Inclusa absunt. A.

1) Inclusa exciderunt. A.

2) Inclusa absunt. A.

3) Inclusa absunt. A.

De Deo vero et hominibus, similitudinem quandam. Vnum ergo sunt pater et filius, sicut essentia et aliis, ita etiam concordia. Dicit itaque, Sicut nos, propter indiuisiōem ac inseparabilitatem.

Verf. 12. *Quum — tuum.* Quum essem in mundo, vt homo, qui semper in eo sum, vt Deus, tunc ego seruabam eos per virtutem tuam, siue per te: nam mea virtus, tua est: et ego et tu vnum sumus.

Haec autem et similia loquitur, et tanquam homo, et propter discipulorum imbecillitatem. Si quidem quia multis de eius auxilio auditis: et, Iterum videbo vos, et gaudebit cor vestrum, et gaudium vestrum nemo tollet a vobis: nondum perfecte a moerore liberati erant: patri deinceps pro eis loquitur, vt patri quoque commendati, bono essent animo. Quum enim imperfecti essent, non ita sublimibus ac diuinis verbis credebant, quemadmodum humilioribus ac more humano dictis.

Verf. 12. *Quos — perditionis.* Iudas proditor, amantissimus perditionis, dilectus ab ea, illamque diligens. Perditionem vero intellige casum et alienationem a Deo: aut etiam diabolum ipsum, vtpote perdentem illos, qui ei obediunt. Perit autem Iudas spontanea, propter voluntatis prauitatem. Atqui etiam alii de septuaginta perierunt: verum non tunc: nam solus proditor tunc perit.

Verf. 12. *Vt scriptura completeretur.* Dauidica, quae frequenter de eius perditione loquitur: et praecipue psalmo centesimo octauo. Et hic ergo

*) Inclusa absunt. A.

*) Inclusa absunt. A.

λῆσιν, ἐπὶ δὲ θεῶ καὶ ἀνθρώπων, ὁμοίωσίν τινα. ἐν οὖν εἰσιν ὁ πατήρ καὶ ὁ υἱός,] ὡς περ τῆ οὐσίας καὶ τοῖς ἄλλοις, ἕτω καὶ τῆ ὁμοιοῖα. λοιπὸν οὖν τὸ, καθὼς ἡμεῖς, διὰ τὸ ἀδιαίρετον καὶ ἀδιάβ-
ρηκτον.

Verf. 12. Ὅτε — σου. Ὅτε ἡμῖν ἐν τῷ κόσμῳ, ὡς ἀνθρώπος· αἰεὶ γὰρ εἰμι, ὡς θεός. τότε ἐγὼ ἐτήρουν αὐτοὺς ἐν τῇ δυνάμει σου, ἡγοῦν ἐν σοί. ἡ ἐμὴ γὰρ δύναμις, σὴ, καὶ ἐγὼ καὶ σὺ ἐν ἔσμεν.

Καὶ ὡς ἀνθρώπος δὲ ταῦτα, καὶ τὰ τοιαῦ-
τα, διαλέγεται, καὶ διὰ τὴν ἀσθένειαν τῶν μα-
θητῶν. [ἐπεὶ γὰρ, ⁴) πολλὰ περὶ τῆς παρ' αὐτῆ
βοηθείας ἀπέσαντες, καὶ ὅτι πάλιν ¹) ὄψαμαι ⁹) Io. 16, 22.
ὑμᾶς, καὶ χαρήσεται ὑμῶν ἡ καρδία, καὶ τὴν
χαρὰν ὑμῶν εἰδὲς αἶρει ἀφ' ὑμῶν· ἐκ ἀπηλλά-
γησαν ἐπὶ τῆς ἀδυσμίας τέλειον· τῷ πατρὶ λοι-
πὸν ὑπὲρ αὐτῶν διαλέγεται, ἵνα καὶ γοῶν τῷ πα-
τρὶ παρατιθέμενοι θαρσύνωσιν. ἀτελεῖς γὰρ ὄν-
τες, εἶχ' αὐτῷ τοῖς ὑψηλοῖς καὶ θεοπρεπέσι ρή-
μασιν ἐπίστευον, ὡς τοῖς ταπεινοτέροις καὶ ἀνθρω-
ποπρεπέσιν.]

Verf. 12. Οὓς — ἀπωλείας. Ἰούδας,
ὁ προδότης, ὁ Φίλτατος τῆς ἀπωλείας, ὁ Φιλι-
θεὶς αὐτῇ καὶ Φιλήσας αὐτήν. ἀπώλειαν δὲ νόει,
τὴν ἀπὸ τῆ θεῶ ἐκπτώσιν τε καὶ ἀλλοτριώσιν,
ἢ καὶ τὸν διάβολον, ὡς ἀπολλύοντα τοὺς πειθα-
μένους αὐτῷ. [ἀπώλετο ⁵) γὰρ ὁ ἰούδας ἐκείνης,
διὰ φαυλότητα προαιρέσεως. καὶ μὴν καὶ ἄλλοι
ἀπὸ τῶν ἐβδομήκοντα μαθητῶν ἀπώλοντο, ἀλλ'
οὐ τότε, ἀλλ' ὑστερον. τότε δὲ μόνος ὁ προδότης
ἀπώλετο.]

Verf. 12. Ἴνα ἡ γραφὴ πληρωθῇ. Ἡ
δαυϊτικὴ, ἢ πολλαχῆ περὶ τῆς ἀπωλείας αὐτῆ
διαλαμβάνουσα, καὶ μᾶλλον ἐν τῷ ἑκατοσῷ
ὀγδοῷ

ergo dictio *Vt*, non est causae significatiua, sed eius, quod omnino futurum erat, puta, quod scriptura compleretur.

Verf. 13. *Nunc -- venio.* Rursum repetit, Ad de venio: sicut et, A Deo exiui: haec frequentissime illis confirmans, simul etiam consolationem hinc non vulgarem tribuens.

Verf. 13. *Et — semetipsis.* Haec loquor, quum adhuc in mundo sum: haec, quaenam? Ad te venio: et, Serua eos. Haec ergo, inquit, loquor, vt habeant gaudium de me: perfecte certiores effecti, quod me non retinebit infernus, et te habebunt adiutorem. Quanquam enim credebant, nondum tamen mente compositi, cogitationibus adhuc fluctuabant, nec quiescere poterant.

Vel, Haec loquor humilia ac more humano, vt cessante interim infirmitate mentis eorum, absolute gaudeant, ne me Deo contrarium esse suspicentur.

Verf. 14. *Ego — mundo.* Tradidi eis sermonem tuum euangelicum, et mali oderunt eos, vt qui non sint ex ipsis, quantum ad innocentiam aut simplicitatem. Nam et in praecedentibus dixit ad eos, Si de mundo fuissetis, mundus, quod suum esset, diligeret. Nam, Mundum, et ibi et hic vocat malos, propter mundi ac voluptatum amorem. Itaque, quum propter sermonem tuum odio habeantur, custodi illos.

Verf. 15. *Non — malo.* Orationem propter eos explanat, vt confidentiori magis sint animo, vtpote non statim morituri, priusquam praedica-

⁹) Inclusa absunt. A.

ὄγδω ψαλμῶ. κἀνταῦθα τοίνυν, τὸ ἴνα, ἐκ αἰτίας ἐσὶ δηλωτικόν, ἀλλὰ τῷ πάντως ἐσομένῃ, ὅτι μέλλει ἢ γραφὴ πληρωθῆναι.

Verf. 13. Nūn — ἔρχομαι. Πάλιν, τὸ πρὸς σὲ ἔρχομαι, ἄσπερ καὶ, τὸ παρά τῷ θεῷ ἐξῆλθον, καὶ τὰ τοιαῦτα, τῇ συνεχείᾳ πάντως ἐπὶ πλέον βεβαιῶν αὐτοῖς ταῦτα, καὶ ἅμα παρραμυθίαν ἐντεῦθεν, ἢ τὴν τυχεῖσαν παρέχων.

Verf. 13. Καὶ — αὐτοῖς. Ταῦτα λαλῶ, ἐν τῷ κόσμῳ ᾧ ἐτι. ταῦτα, ποῖα; τὸ πρὸς σὲ ἔρχομαι, καὶ τὸ, τήρησον αὐτούς. ταῦτα οὖν, φησιν, λαλῶ, ἵνα ἔχωσι τὴν χαρὰν τὴν περὶ ἐμῆ ὀλοτελῆ, πληροφορηθέντες, ὅτι καὶ ἐμὲ οὐ καθέξει ὁ ἄδης, καὶ σὲ ἔξουσι βοηθόν. εἰ γὰρ καὶ ἐπίσειον, ἀλλὰ, μήπω καταρτιζόμενοι, ἐκυμαίνοντο τοῖς λογισμοῖς πάλιν, καὶ ἠρεμεῖν οὐκ ἠδύσαντο.

³Η⁶) ταῦτα λαλῶ, τὰ ταπεινὰ καὶ ἀνθρωποπρεπῆ, ἵνα ἀναπαυομένης τῆς ἀδενεῖς τέως διανοίας αὐτῶν, χαίρωσιν ἐντελῶς, ὡς μὴ δοκοῦντος μου ἀντιθέου.]

Verf. 14. Ἐγὼ — κόσμου. Δέδωκα αὐτοῖς τὸν λόγον σου, τὸν εὐαγγελικόν, καὶ οἱ πονηροὶ ἐμίσησαν αὐτούς, ὡς μὴ ἔντας ἐξ αὐτῶν, ὅσον ἐπὶ τῇ ἀκακίᾳ. καὶ προλαβὼν γὰρ εἶπε πρὸς αὐτούς· ὅτι¹) εἰ ἐκ τῷ κόσμῳ ἦτε, ὁ κόσμος ἀν¹) Io. 15, 19, τὸ ἴδιον ἐφίλει. κόσμον γὰρ καὶ ἐκεῖ καὶ ἐνταῦθα, τοὺς πονηροὺς καλεῖ, διὰ τὸ φιλόκοσμον καὶ φιλήδονον. καὶ λοιπὸν, ὡς διὰ τὸν λόγον σου μισηθέντας, διαφύλαξον αὐτούς.

Verf. 15. Οὐκ — πονηρῶ. Σαφηνίζει τὴν εὐχὴν, δι' αὐτούς, ἵνα θαρβήσωσι μᾶλλον, ὡς οὐκ αὐτίκα τεθνηζόμενοι πρὸ τῷ κηρύξαι, ἀλλὰ καὶ τῆς παρὰ τοῦ πατρὸς φυλακῆς ἀπολαύσαντες.

dicaerint: et quasi patris custodia fruituri. Et hic *ἔρωτῶ* significat obsecro.

Verf. 16. *De — sunt.* Idem adhuc frequenter dicit: siue vlla immutatione prius illis testificans, ne turbentur, si odio habeantur: scientes omnino contrariam esse virtuti malitiam. Simul quoque laudat eos apud patrem: etiam hinc ostendens illis dilectionem suam erga ipsos. Dicit ergo coelestes eos esse ciues, non mundana, sed coelestia sapientes.

Verf. 16. *Sicut — sum.* Etiam consolatur eos similitudine ad seipsum: et ad tolerantiam excitat.

Verf. 17. *Sanctifica — tuam.* Sanctos facito ipsos per spiritum sanctissimum, per veritatem dogmatum: nam vera dogmata sanctificant hominem. Deinde manifestat, quid dicat, Veritatem.

Verf. 17. *Sermo — est.* Sermo dogmatum tuus, siue a te per spiritum sanctum illis infusus. Nam superius dixit, Spiritus veritatis ducet vos in omnem veritatem.

Aliter quoque intelligite. Sanctifica eos per veritatem tuam, hoc est, segrega eos per euangelium tuum: sermo namque tuus, puta, euangelicus, veritas est.

Patris autem ait esse sermonem: sicut etiam in praecedentibus dixit, Ego ex meipso non sum loquutus, sed pater, qui misit me, ipse mihi praecipitum dedit, quid dicam et quid loquar.

Verf. 18.

7) Chrysoft. T. VIII. p. 483. D. dixerat: τῶν οὐρανῶν γεγονῆσαι πολίται. Hinc illi οὐρανοπολίται apud Theophyl. p. 801. fin. apud Ammon. in Caten. Corder p. 413.

σόντες. κἀνταῦθα δὲ, ἡ ἐρώτησις τὴν παρακλή-
σιν σημαίνει.

Verf. 16. Ἐκ — εἰσι. Συνεχῶς καὶ
τοῦτο λέγει, προσμαρτυρῶν αὐτοῖς τὸ ἀπόνηρον,
ἵνα βεβαιωθῶσιν εἰς τὸ μὴ θορυβεῖσθαι μιτούμε-
νοι, εἰδότες, ὅτι ἀντίκειται τῇ ἀρετῇ πάντως ἡ
κακία. ἅμα δὲ καὶ ἐπαινῆ αὐτοὺς παρὰ τῷ πα-
τρὶ, δεικνύων αὐτοῖς κἀντεῦθεν τὴν εἰς αὐτοὺς
ἀγάπην αὐτῆ. Φησὶν οὖν, ὅτι θρανοπολιταί⁷⁾
εἰσὶν, ἔ κοσμικὰ φρονούντες, ἀλλὰ θραίνια.

Verf. 16. Καθὼς — εἰμί. Καὶ τῇ πρὸς
ἑαυτὸν ὁμοιότητι παρηγορεῖ τούτους, καὶ διεγεί-
ρει πρὸς ὑπομονήν.

Verf. 17. Ἀγίασον — σου. Ἀγίους
ποίησον διὰ τῆ παναγίου πνεύματος ἐν τῇ ἀλη-
θείᾳ τῶν δογμάτων. καὶ γὰρ ἀληθῆ δόγματα
ἀγιάζουσι τὸν ἄνθρωπον. εἴτε διασαφεῖ, τί λέ-
γει ἀλήθειαν.

Verf. 17. Ὁ λόγος — ἐσιν. Ὁ λόγος,
ὁ τῶν δογμάτων, ὁ σὸς, ἦγουν, ὁ παρὰ σθευδιὰ
τῆ ἀγίου πνεύματος ἐνηχοῦμενος αὐτοῖς. εἴρηκε
γὰρ ἀνωτέρω ὅτι τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας⁸⁾ Io. 16, 13,
ὁδηγήσει ὑμᾶς εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν.

[Νοεῖται⁸⁾ δὲ καὶ ἑτέρας τὸ, ἀγίασον αὐ-
τοὺς ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου, ἀντὶ τῆ, ἀφάριστον αὐ-
τοὺς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ σου. ὁ λόγος γὰρ ὁ σὸς,
εἴπουν, ὁ εὐαγγελικός, ἀλήθεια ἐστὶ.

Τῆ πατρὸς δὲ τὸν λόγον εἰνάει φησι, καθὼς
καὶ προλαβὼν εἶπεν ὅτι ἐγὼ⁹⁾ ἐξ ἑμαυτῆ οὐκ¹⁰⁾ Io. 12, 49.
ἐλάλησα, ἀλλ' ὁ πέμψας με πατὴρ, αὐτὸς μοι
ἐντολήν ἔδωκε, τί εἶπω καὶ τί λαλήσω.]

Verf. 18.

⁸⁾ Inclusa absunt. A. Hentenius per confusionem
vocalium videtur legisse νοεῖται.

Verf. 18. *Sicut — mundum.* Sicut tu hominum cupiens salutem, me misisti: Ita et ego illam cupiens, misi eos. Vel sicut tu, qui pater meus es, misisti me, ita et ego, qui pater eorum sum, misi eos. Sed tu quidem natura pater meus es, ego vero pater eorum, tanquam creator et prouisor ac magister. Quod autem futurum est, tanquam factum dicit, eo quod iam paulo post esset eos missurus.

Verf. 19. *Et — meipsum.* Ego voluntarie immolo meipsum. Nam hoc in loco victimam dicit sanctificationem. Sanctum enim dicitur et ipsa hostia: multa quoque dicuntur sancta, tanquam signum sanctitatis.

Verf. 19. *Vt — veritatem.* Vt et ipsi immolati sint per veram hostiam: legalis siquidem victima figura erat, non veritas, vt et ipsi immolati sint, capite videlicet ipsorum immolato.

Vel etiam, tanquam et ipsi immolati. *Habiti sumus,* inquit, sicut oves caedi deputatae, et, *Exhibete membra vestra hostiam viventem.* Potest enim etiam sine caede immolari hostia. Ne quis autem eum putaret haec pro solis Apostolis dicere, subdit:

Verf. 20. *Non — v. 21. sint* Simul quoque eos iterum consolatus est, ostendens, quod per eorum praedicationem alii quoque fient discipuli.

Verf. 21. *Sicut — sint.* Sicut tu in mei et ego in tui dilectione: vt et ipsi in nobis, siue in fide quae est in nos, vnum sint. Nam qui in

Verf. 18. Καθώς — κόσμον. Καθώς σὺ, θέλων τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων, ἐμὲ ἀπέσειλας· ἔγω καὶ γὰρ, θέλων αὐτήν, ἀπέσειλα αὐτούς· ἢ καθώς σὺ, πατὴρ μου ὢν, ἐμὲ ἀπέσειλας· ἔγω καὶ γὰρ, πατὴρ αὐτῶν ὢν, ἀπέσειλα αὐτούς. ἀλλὰ σὺ μὲν πατὴρ μου φύσει· ἐγὼ δὲ πατὴρ αὐτῶν, ὡς κτίστης καὶ προνοητὴς καὶ διδάσκαλος. ὡς γεγονὸς δὲ λέγει, τὸ γενησόμενον, διὰ τὸ ἤδη μέλλειν ἀποσεῖλαι αὐτούς μετὰ⁹⁾ μικρόν.

Verf. 19. Καὶ — ἑμαυτόν. Ἐγὼ ἐκουσίως θυσιάζω ἑμαυτόν. ἀγιασμόν γὰρ ἐνταῦθα, τὸν θυσιασμόν λέγει. ἅγιον γὰρ λέγεται καὶ ἡ θυσία, καὶ¹⁾ πολλά σημαίνει τὸ ἅγιον.

Verf. 19. Ἴνα — ἀληθεία. Ἴνα καὶ αὐτοὶ ὧσι τεθυμένοι ἐν ἀληθινῇ θυσίᾳ. ἡ γὰρ νομικὴ θυσία τύπος ἦν, ἐκ ἀλήθεια. Ἴνα δὲ ὧσι τεθυμένοι, ὡς τῆς κεφαλῆς αὐτῶν τυθείσης.

²⁾ Ἡ ὡς καὶ αὐτοὶ θυόμενοι. ἐλογίζημεν^{υ)} υ) Pl. 43, 23. γὰρ, φησιν, ὡς πρόβατα σφαγῆς· καὶ παρασήσατε³⁾ τὰ μέλη²⁾ ὑμῶν, θυσίαν ζῶσαν. ἔσι x) Rom. 12, 1. γὰρ θύεσθαι, καὶ δίχα σφαγῆς. Ἴνα δὲ μὴ νομίση τις ὑπὲρ τῶν ἀποσόλων μόνων ταῦτα λέγειν αὐτόν, φησίν.

Verf. 20. Ὅου — v. 21. ὧσιν. Ἄμα καὶ παρεμυθήσατο αὐτούς πάλιν, δείξας, ὅτι διὰ τῆ κηρύγματος αὐτῶν καὶ ἄλλοι ἔσονται μαθηταί.

Verf. 21. Καθώς — ὧσι. Καθώς σὺ ἐν τῇ ἐμῇ ἀγάπῃ, καὶ γὰρ ἐν τῇ σῇ, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν, ἤγουν, ἐν τῇ εἰς ἡμᾶς πίσει, ἐν ὧσιν.

Ο Ο 2

όντες

¹⁾ Interpres hic prorsus dissentit a meis Codicibus. Sed haec lectio magis placet,

²⁾ Ita ex Chryostomo laudat. Tom. VIII. p. 484. C.

fide, quae est in nos, vnum sunt, erunt quoque in mutua inter se dilectione vnum. Dixit enim, Qui habet praecepta mea et seruat ea, hic est, qui diligit me, et, Hoc est praeceptum meum, vt diligatis vos inuicem. Quum ergo a dilectione et concordia inceperit, rursus in hac conclusit sermonem: ostendens, quod Deo chara sit ac in magno studio affectanda dilectio.

Verf. 21. *Vt — miseris.* Vt credens Apostolis, credat, quod tu me miseris: nam hoc praedicaturi sunt: et nihil adeo erit impedimento praedicationi, sicut diuisos esse praedicatores, fidei diuersitate, ac mutua inter se inimicitia. Si enim inter se pugnaverint, dicent, eos non esse pacifici magistrorum discipulos: quod si non pacifici, nec a te missi. Si vero concordantes fuerint, et praecepta mea custodierint, omnes cognoscent, quod mei sint discipuli, et quod tu me miseris.

Verf. 22. *Et — eis.* Quae a doctrina et miraculis procedit: aut quae a concordia: neque enim ex hac minus, quam ex illis glorificantur. Dedi autem dixit etiam hic, et suam insinuans dignitatem, et aequalem cum patre honorem: quemadmodum frequenter aliis in locis.

Verf. 22. *Vt — sumus.* Hoc superius quoque dictum ac declaratum est: et nunc idem dicit, vehementer cupiens inprimi cordibus eorum, tanquam maxime necessarium.

Verf. 23. *Ego — me.* Ego in eis maneo, et tu in me, hoc est, ego et tu in eis manemus, quomodo ergo non eos conseruabimus? Alibi quoque

3) Inclusa absunt. A.

4) Inclusa absunt. A.

5) Inclusa omittit. A.

ὄντες γὰρ ἐν τῇ εἰς ἡμᾶς πίσει ἐν, ἔσονται καὶ ἐν τῇ εἰς ἀλλήλους ἀγάπη ἐν. [ἐῖρηκε³) γάρ ὅτι ὁ ἔχων³) τὰς ἐντολάς μου καὶ τηρῶν αὐτάς, γ) Io. 14, 2 ἐκείνός ἐστιν ὁ ἀγαπῶν με καὶ αὐτή³) ἐστὶν ἡ ἐν- 2) Io. 15, 1 πολὴ ἢ ἐμὴ, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους. ἐκ τῆς ἀγάπης τοίνυν καὶ ὁμοιοῦς ἀρξάμενος, εἰς ταύτην πάλιν κατέκλεισε τὸν λόγον, δεικνύς, ὅτι θεοφιλὲς καὶ περισπούδαστον ἡ ἀγάπη.]

Verf. 21. Ἴνα — ἀπέσειλας. Ἴνα πισεύσας τοῖς ἀποστόλοις, πισεύσῃ, ὅτι σὺ μὲ ἀπέσειλας. τοῦτο γὰρ μέλλεσι κηρύττειν. εἰδὲν γὰρ οὕτως ἐμελλεν ἐμποδίζειν τῷ κηρύγματι, ὡς τὸ δισχίσθαι τοὺς κήρυκας, τῇ τε διαφορᾷ τῆς πίσεως, καὶ τῇ πρὸς ἀλλήλους ἀπεχθειᾷ, ἐπειδὴ, μαχομένων, ἐρῶσιν, οὐκ εἰρηνικῶς εἶναι μαθητάς· εἰ δὲ οὐκ εἰρηνικῶς, εἰδὲ παρά σῶ ἀποσταλέντος ὁμογνωμονούντων δὲ καὶ τὰς ἐντολάς μου φυλαττόντων, γνώσονται πάντες, ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ εἰσι, καὶ ὅτι σὺ με ἀπέσειλας.

Verf. 22. Καὶ — αὐτοῖς. Τὴν ἀπὸ τῶν διδασκαλιῶν καὶ τῶν θαυμάτων, [ἢ⁴) καὶ τὴν ἀπὸ τῆς ὁμοιοῦς.] οὐκ ἔλαττον γὰρ ἐκ ταύτης ἢ ἐκ τῶν δοξάζονται. δέδωκα δὲ εἶπε, παραδηλῶν κἀνταῦθα καὶ τὸ ἑαυτῶ ἀξίωμα, καὶ τὸ πρὸς τὸν πατέρα ὁμότιμον, ὡσπερ καὶ ἐν ἄλλοις πολλάκις.

Verf. 22. Ἴνα — ἐσμέν. Τῶτο καὶ ἀνωτέρω εἴρηται, καὶ ἡρμηνευται. [καὶ νῦν⁵) δὲ τῶτο λέγει, σφόδρα τῶτο βεβλόμενος ἐνεῖναι αὐτοῖς, ὡς ἀναγκαϊότατον.]

Verf. 23. Ἐγὼ — ἐμοί. Ἐγὼ ἐν αὐτοῖς μένω, καὶ σὺ ἐν ἐμοί, τουτέστιν, ἐγὼ καὶ σὺ ἐν αὐτοῖς μένομεν, καὶ πῶς οὐ συντηρήσομεν⁶)

Οο 3 αὐτοῖς;

⁶) συντηρήσωμεν. A. Idem mox omittit inclusa.

que dixit, Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, et pater meus diliget eum, et ad eum veniemus ac mansionem apud eum faciemus. Sed ego quidem in eis diuino modo propter fidem, tu vero in me paterno modo propter naturam.

Verf. 23. *Vt — vnum.* In vnitatem, in concordiam. Quemadmodum enim seditio dissoluit, sic et concordia congregat.

Verf. 23. *Et — miseris.* (†† Superius etiam dixerat: vt mundus credat, me a te missum esse). Iterum ergo idem dicit, vt firmiter concordet: certiores effecti, quod hoc maxime ad fidem attrahat homines.

Verf. 23. *Et — dilexisti.* Nam signum fuit dilectionis eorum, quod nec proprio filio tuo propter eos peperceris. Hic quoque dictio Sicut, non aequalitatem, sed similitudinem quandam significat, quemadmodum in praecedentibus ostendimus. Frequenter autem hoc ponit, consolans eos per similitudinem, quam erga ipsum habent, et fiduciam praebens.

Ad hunc vsque locum de dilectione ac concordia sermonem extendit: deinceps vero de brachiis quoque et coronis differit, quae post praesentem vitam illis reposita sunt, vt ampliorem sumant fiduciam.

Verf. 24. *Pater — mecum.* In regno videlicet conregnantes mihi.

Verf. 24. *Vt — mihi.* Gloriam diuinitatis, quam dedisti mihi, non tanquam minori aut posterius genito, sed tanquam principium, siue
is,

7) Inclusa omiserat Hentenius.

8) Inclusa absunt. A.

αὐτούς; [καὶ ἀλλαχῆ δὲ εἴρηκεν· ἐάν τις^{a)} ἀγα- a) Io. 14, 23.
 πᾶς με, τὸν λόγον μου τηρήσει, καὶ ὁ πατήρ μου
 ἀγαπήσει αὐτὸν, καὶ πρὸς αὐτὸν ἐλευσόμεθα,
 καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν. ἀλλ' ἐγὼ μὲν
 ἐν αὐτοῖς θεοπρεπῶς, διὰ τὴν πίσιν· σὺ δὲ ἐν
 ἔμοι πατροπρεπῶς, διὰ τὴν φύσιν.]

Verf. 23. Ἰνα — ἐν. Ἐἰς ἑνώσιν, εἰς
 ὁμόνοιαν. ὡς περ γὰρ ἡ γάσις διαλύει· ἔτως ἡ
 συμφωνία συγκροτεῖ.

Verf. 23. Καὶ — ἀπέστειλας. [Καὶ^{γ)}
 ἀνωτέρω εἶπεν· ἴνα^{b)} ὁ κόσμος πισεύσῃ, ὅτι σὺ b) Io. 17, 21.
 με ἀπέστειλας.] πάλιν ἔν τὸ αὐτό φησιν, [ἴνα
 βεβαίως^{δ)} ὁμοιωῶσι, πληροφορηθέντες, ὅτι τῆ-
 το μᾶλλον πρὸς πίσιν ἐπισπάσεται τοὺς ἀνδρῶ-
 πους.]

Verf. 23. Καὶ — ἠγάπησας. Τεκμή-
 ριον γὰρ τῆς ἀγάπης αὐτῶν, τὸ μηδὲ τῆ ἰδίου
 σου υἱοῦ φέισασθαι ὑπὲρ αὐτῶν. κἀνταῦθα δὲ
 τὸ καθῶς, ἐκ ἰσότητος, ἀλλ' ὁμοιωσὶν τινα δη-
 λοῖ, καθάπερ προλαμβάνοντες παρεσημειωσάμεθα.
 [τίθησι^{ε)} δὲ τῆτο συνεχῶς, παραμυθούμενος
 αὐτοὺς διὰ τῆς πρὸς ἑαυτὸν ὁμοιώσεως καὶ θαρ-
 ρεῖν παρέχων.]

Μέχρι τῆτος τὰ περὶ ἀγάπης καὶ ὁμονοίας
 περατώσας, διαλέγεται λοιπὸν καὶ περὶ τῶν
 μετὰ τὴν παρεῖσαν ζωὴν ἀποκειμένων αὐτοῖς βρα-
 βείων καὶ σεφάνων, ἴνα πλέον θαρρήσωσι.]

Verf. 24. Πάτερ — ἐμῆ. Ἐν τῇ βασι-
 λείᾳ σου, δηλονότι, συμβασιλεύοντές μοι.

Verf. 24. Ἰνα — μοι. Τὴν δέξαν τῆς
 θεότητος, ἣν δέδωκάς μοι, οὐχ ὡς ἐλάττονι, ἢ
 ὑπερογενεῖ, ἀλλ' ὡς ἄτιος, εἶπουν, ὡς γεννήσας

ε) Inclusa absunt. A.

is, qui me genuit. Quando autem dedit? Quando scilicet genuit. Quando vero genuit? Quaestio quando hoc fuerit, sermonem habet incomprehensibilem: simul enim et erat et genuit: nec fuit tempus, quo pater erat, et non erat pater. Quia autem verbum Dediti, quum sit sese demittentis, quibusdam pariturum erat offendiculum, quo videretur minoritatem addere filio, huic quoque medetur dicens:

Verf. 24. *Quia — mundum.* Hoc est ante secula. Nam ita significare solet scriptura aeternitatem. Non dixit autem, Vt sint participes gloriae meae, sed Vt videant. Illud namque supra illorum facultatem erat: hoc vero tota illorum fruitio est, quod etiam dicit Paulus, Detecta facie gloriam Dei contemplantis. Siquidem vere maxima est gloria, eius videre gloriam.

Verf. 25. *Pater iuste.* Iustum eum nunc dicit, utpote volentem non a solis Iudaeis, verum etiam ab omnibus hominibus agnosci, ut omnes salui fierent, et nullus per ignorantiam periret: nam id extremae iustitiae est ac bonitatis.

Verf. 25. *Et — cognouit.* Gentiles quidem nullo modo, quum adorent idola: Iudaei vero non cognouerunt te, quia sponte peccantes, negant te meum esse patrem.

Verf. 25. *Ego — cognoui.* Natura.

Verf. 25. *Et — misisti.* Discipuli mei hoc cognouerunt ex his, quae eos docui, et diuino modo operatus sum.

Verf. 26.

¹⁾ Inclusa absunt. A.

²⁾ δὲ, loco γὰρ. A.

³⁾ Inclusa absunt. A. Hentenii versio hic etiam dissentit.

με. [πότε¹) δὲ δέδωκεν; ὅτε δηλονότι γεγέννηκε
 πότε δὲ γεγέννηκεν; ὑπὲρ τὸ πότε τὸ ἐρώτημα,
 καὶ ὁ λόγος ἀνέφικτος. ἀμα γὰρ καὶ ἦν, καὶ γε-
 γέννηκε, καὶ οὐκ ἦν, ὅτε οὐκ ἦν πατήρ ὁ πατήρ.
 ἐπεὶ δὲ τὸ δέδωκεν, συγκαταβατικὸν ἂν, ἐμελ-
 λέτισι τίκτειν σκάνδαλον, δοκῶν ἐλάττωσιν περι-
 άπτειν τῷ υἱῷ, θεραπεύει τῷτο λέγων.]

Verf. 24. Ὅτι — κόσμου. Τουτέσι,
 πρὸ αἰῶνων. οὕτω γὰρ ἡ γραφή δηλοῖ τὸ αἰδίως.
 οὐκ εἶπε δὲ, ἵνα μετέχωσι τῆς δόξης τῆς ἐμῆς,
 ἀλλ' ἵνα θεωρῶσι. τὸ μὲν γὰρ ὑπὲρ αὐτοὺς ἦν,
 τὸ δὲ πᾶσα ἀπόλαυσις αὐτοῖς, ὃ καὶ παῦλος
 φησιν ἀνακεκαλυμμένῳ²) προσώπῳ τὴν δόξαν c) 2 Cor. 3. 18.
 κυρίου κατοπτριζόμενοι. μεγίστη γὰρ ἄντως δόξα,
 τὸ θεωρεῖν τὴν δόξαν αὐτῆ.

Verf. 25. Πάτερ δίκαιε. Δίκαιον αὐτὸν
 λέγει νῦν, ὡς θέλοντα, μὴ μόνοις ἰουδαίοις, ἀλ-
 λά πᾶσιν ἀνθρώποις ἐπιγνωθῆναι, ἵνα πάντες
 σώζωνται, καὶ μηδεὶς δι' ἀγνοίαν ἀπόληται. τῷ-
 το²) γὰρ ἀκροτάτης δικαιοσύνης καὶ ἀγαθό-
 τητος.

Verf. 25. Καὶ — ἔγνω. [Ὁ μὲν ἄλ-
 λος³) κόσμος, εἰδ' ὅπως⁴) οἱ δὲ ἰουδαῖοι,⁵) πατέ-
 ρα μου, διὰ τὸ ἐθελοκακεῖν.]

Verf. 25. Ἐγὼ — ἔγνω. Φύσει.

Verf. 25. Καὶ — ἀπέστειλας. Ὅι μα-
 θηταί μου ἔγνωσαν τῷτο, ἀφ' ὧν εἶπαν καὶ ἔπρα-
 ξα θεοπρεπῶς.

Οο 5

Verf. 26.

4) Intell. ἔγνω. Forte Hentenius hic additum inue-
 nit, διὰ τὸ ἰδωλολατρεῖν.

5) οὐχ ὡς, interponendum videtur, ut sit οὐχ ὡς
 πατέρα μου, intell. ἔγνωσαμ.

Verf. 26. *Et — tuum.* Nomen paternitatis. Haec autem etiam superius dixit, et nunc iterum repetendo dicit.

Verf. 26. *Et notum faciam.* Amplius per spiritum sanctum. Vides, quod sicut pater loquitur per spiritum sanctum, ita et filius notum facit per ipsum discipulis, quae voluerit? ex quibus rursus honoris aequalitas ac concordia sanctae trinitatis ostenditur.

Verf. 26. *Vt — fit.* Notum faciam, inquit, amplius nomen tuum, ut quum hoc cognoverint ac didicerint, quod naturalis sim filius tuus, et natura dilectus: huiusmodi dilectio, quae ingenua est et per naturam, fit in eis per cognitionem.

Verf. 26. *Et ego in eis.* Et ego in eis magis sim per fidem maiorem, utpote perfectius eis notus. Iterum ergo in dilectionem terminavit, hanc imponens sermoni consummationem. Nam perfectio virtutum est dilectio.

Cap. XVIII. v. 1. *Haec — eius.*

Quaere sexagesimo quarto capite euangelii iuxta Matthaeum, ubi ponitur, Et dictis laudibus exierunt in montem Oliuarum: nam ibi de his enarratum est. Sed et de iis, quae sequuntur, latius et exactius in illo Euangelista significauimus.

Verf. 2. *Sciebat — locum.* Deinde etiam dicit, unde hoc sciebat.

Verf. 2. *Quod — suis.* Frequenter verfaretur ibi.

Verf. 3.

Verf. 26. Καὶ — σου. Τὸ τῆς πατρό-
τητος. ταῦτα ⁶⁾ δὲ καὶ ἀνωτέρω εἶρηκε, καὶ νῦν
λέγει πάλιν, ἐπαναλαμβάνων.

Verf. 26. Καὶ γνωρίσω. Ἐπὶ πλέον διὰ
τῆ ἀγίου πνεύματος. ἑρᾶς, ὅτι ὡσπερ ὁ πατὴρ
λέγει διὰ τῆ ἀγίης πνεύματος, ἔτω καὶ ὁ υἱὸς
γνωρίζει δι' αὐτῆ, ἃ βελεται, τοῖς μαθηταῖς.
ἀφ' ὧν αὐθις τὸ ἰσότημον καὶ σύμφωνον τῆς ἀγίας
τριάδος δείκνυται.

Verf. 26. Ἴνα — ἡ. Γνωρίσω, φησὶν,
αὐτοῖς ἐπὶ πλέον τὸ ὄνομά σου, ἵνα τῆτο σαφῶς
γνωρισάντων καὶ διαγνόντων, ὅτι γνήσιος υἱὸς
ἐγώ ⁷⁾ σου καὶ φύσει ἀγαπητὸς, ἡ τοιαύτη ἀγά-
πη, ἡ γνησία καὶ φύσει, ἐν αὐτοῖς εἴη γνωριζο-
μένη.

Verf. 26. Καὶ γὰρ ἐν αὐτοῖς. Καὶ γὰρ ἐν αὐ-
τοῖς ᾧ πλέον, διὰ πίσεως μείζονος, ἄτε γνωριζό-
μενος αὐτοῖς ἐντελέσερον. πάλιν οὖν εἰς ἀγάπην
κατέληξε, ταύτην ἐπιθεῖς τῷ λόγῳ τελείωσιν.
τελειωτικὴ γὰρ τῶν ἀρετῶν ἡ ἀγάπη.

Cap. XVIII. v. 1. Ταῦτα — αὐτῆ.

Ζήτησον ἐν τῷ ἐξηκοντῷ τετάρτῳ κεφαλαίῳ τῆ
κατὰ ματθαῖον τό· καὶ ^{d)} ὑμνήσαντες ἐξῆλθον ^{d) Matth. 26, 30.}
εἰς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν. ἐκεῖ γὰρ ἐξηγήθη καὶ πε-
ρὶ τούτων. ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ἐξῆς πλατύτερόν
τε καὶ ἀκριβέσερον ἐν ἐκείνῳ τῷ εὐαγγελιστῇ δεδη-
λώκαμεν.

Verf. 2. Ἴδεις — τόπον. Εἶτα λέγει,
καὶ πόθεν τῆτον ἐγίνωσκεν.

Verf. 2. Ὅτι — αὐτῆ. Πολλάκις ἠυλι-
θη ἐκεῖ.

Verf. 3.

7) σου ἐγώ. Α.

Verf. 3. *Iudas ergo — armis.* Arma adduxerunt, timentes eos, qui sequebantur Iesum: nam et propterea intempestiuo noctis tempore aduenerunt.

De his autem dictum est sexagesimo quinto iuxta Matthaeum capite, ubi dicitur, Et adhuc eo loquente, ecce Iudas vnus de duodecim venit: nam quae in medio sunt, praetermisit Iohannes, tanquam ab aliis enarrata, quod frequenter ac multis facit in locis.

Verf. 4. *Iesus — v. 6. in terram.* Sciens, tanquam Deus, vniuersa quae ventura erant super se, egressus intrepide interrogauit eos, tanquam homo. Stabat autem et proditor cum ipsis: et neque hic potuit eum indicare praec conscientia, aut propter eius vocem. Ostendit, quod nolentem non solum non possent eum apprehendere, sed neque omnino videre. Praedicto autem capite de his quoque mentio consequenter facta est.

Verf. 7. *Iterum — v. 8. sim.* Ipse seipsum manifestat, docens discipulos, neque in periculis mentiendum, et certiores reddens, quod spontanee seipsum tradat inimicis.

Verf. 8. *Si — v. 9. quenquam.* Ut compleretur sermo: hoc a seipso dicit euangelista. Nam superius ad patrem loquens, dixerat, Quos dedisti mihi custodiui, et nemo ex ipsis periit, nisi filius perditionis. Itaque neminem ex eis perdidit, tantundem significat sicut, Nemo ex ipsis periit. Nemo enim, inquit, periit mea causa, hoc est, non perdidit quenquam ex eis mea causa.

Verf. 3. Ὁ οὖν ἰούδας — ὄπλων. Τὰ ὄπλα ἐπήγοντο, δεδαικότες τοὺς ἐπομένους αὐτῶν διὰ τῆτο γὰρ καὶ ἀωρὶ τῶν νυκτῶν ἐπῆλθον.

Ἐν τῷ ἐξηκοσῷ δὲ πέμπτῳ κεφαλαίῳ τῆ κατα ματθαῖον ἐρρήθη περὶ τούτων, [ἐνθα⁸⁾ κείται τό καὶ ἐτι⁹⁾ αὐτῆ λαλῆντος, ἰδοὺ ἰούδας^{e)} Matt. 26, 47. εἰς τῶν δώδεκα ἦλθε. τὰ γὰρ ἐν τῷ μέσῳ παρέδραμεν ὁ ἰωάννης, ὡς τοῖς ἄλλοῖς ἰσορηθέντα, ὁ πολ- λαχῆ πολλάκις ποιῆ.]

Verf. 4. Ἰησοῦς — v. 6. χαμαί. Ἐι- δὼς, ὡς θεός, πάντα τὰ ἐρχόμενα ἐπ' αὐτὸν, ἐξεληθὼν ἀταράχως κῆρώτησεν αὐτὸς, ὡς ἄνθρω- πος. εἰσήκει δὲ καὶ ὁ προδότης μετ' αὐτῶν. καὶ εἰδὲ οὗτος ἠδυνήθη γνωρίσαι αὐτὸν, ἢ ἀπὸ τῆ εἰδους, ἢ ἀπὸ τῆς φωνῆς. ἔδειξεν οὖν, ὅτι, μὴ βελόμενον, οὐ μόνον οὐκ ἠδύναντο κατασχεῖν αὐτὸν, ἀλλ' εἰδὲ ὅπως ἰδεῖν. [ἐν τῷ⁹⁾ ρηθέντι δὲ κεφαλαίῳ καθεξῆς καὶ περὶ τέτων ἐμνημονεύθη.]

Verf. 7. Πάλιν — v. 8. εἰμι. Ἄυτὸς ἐμφανίζει ἑαυτὸν, παιδέυων τε τοὺς μαθητάς, μὴδὲ ἐν κινδύνῳ ψεύδεσθαι, καὶ πληροφορῶν, ὅτι ἔκουσίως ἐπιδίδωσιν ἑαυτὸν τοῖς φονεῦσιν.

Verf. 8. Ἐι — v. 9. εἰδένα. Τὸ ἵνα πλη- ρωθῆ ὁ λόγος, ἀφ' ἑαυτῆ φησὶν ὁ εὐαγγελιστής. ἀνωτέρω γὰρ πρὸς τὸν πατέρα διαλεγόμενος εἰρη- κεν· ὅτι οὐς^{f)} δέδωκάς μοι ἐφύλαξα, καὶ εἰδέεις^{f)} Io. 17, 12. ἐξ αὐτῶν ἀπώλετο, εἰ μὴ ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας. τὸ γοῦν εἰδένα ἐξ αὐτῶν ἀπώλεσα, ταυτόν ἐσι τῷ, εἰδέεις ἐξ αὐτῶν ἀπώλετο. εἰδέεις γὰρ, φησὶ, ἐξ αὐτῶν ἀπώλετο παρ' ἐμὴν αἰτίαν, τρετέσιν, οὐκ ἀπώλεσα ἐξ αὐτῶν εἰδένα ἐξ ἐμῆς αἰτίας.

Verf. 10.

8) Inclusa omittit. A.

9) Inclusa absunt. A.

Verf. 10. *Simon — Malchus.* In illo capite etiam de his dictum est, vbi habetur, Et ecce vnus ex his qui erant cum Iesu extenta manu, exemit gladium suum. Addidit autem Iohannes et nomen vulnerati, partemque vulneratam, ob rei manifestationem: non solum, quod repente curauerit illum Iesus, sicut a Luca didicimus, verum etiam, quod paulo post esset eum alapa percussurus, sicut significauit Chrysofomus.

Verf. 11. *Dicit — id?* Poculum, mortem videlicet. Dicit ergo, An non suscipiam mortem quam permisit pater inferri mihi? nam hoc significat, Dedit mihi: ac si dicat, Imo maxime, tanquam eadem volens, quae pater. In dicto autem capite consequenter etiam de his disseruimus.

Verf. 12. *Cohors igitur — v. 13. illius.* Prae voluptate de hac re gloriabantur, tanquam de tropaeo constituto: et abduxerunt eum primum ad Annam, vt qui a Caiapha eius anni pontifice, quasi pater honorabatur, propter affinitatem. Quae in praememorato capite, vbi habetur, At illi apprehensum Iesum abduxerunt ad Caiapham pontificem: et lege positam ibi enarrationem.

Verf. 14. *Erat — populo.* Ne auditor vincula audiens turbetur, eius memoriam ad Caiaphae vaticinium reuocat, significans, quod moriebatur pro eo quod populo expediebat, siue pro salute hominum, veluti Caiaphas prophetauerat.

Verf. 15.

1) Etiam haec omittit. A.

2) Hentelius ita, ac si legerit ἐμελλεν. Minus sane haec cohaerent. Sed ex priori membro tamen intelligi potest ἐθάρπυσεν.

3) Respicit versum 22.

4) Tom. VIII. p. 491. B.

5) Inclusa absunt. A.

Verf. 10. Σίμων — μάχχος. Ἐν ἐκεί-
 νῳ τῷ κεφαλαίῳ καὶ περὶ τούτων ἐρρήθη, ἔνθα
 τό· καὶ ἰδοὺ εἰς τῶν μετὰ ἰησοῦ, ἐκτείνας τὴν g) Matt. 26, 51.
 χεῖρα, ἀπέστρεψε τὴν μάχαιραν αὐτοῦ. [προ-
 ἔθηκε¹⁾ δὲ ὁ ἰωάννης καὶ τὸ ὄνομα τῶ πληγέντος,
 καὶ τὸ πληγὲν μέρος, διὰ τὸ περιφανὲς τοῦ
 πράγματος· ἔ μόνον, ὅτι ἐθεράπευσεν αὐτὸν ὁ
 ἰησοῦς αὐτίκα, ὡς ἀπὸ τῶ^{h)} λουκᾶ μεμαθήκα- h) Luc. 22, 51.
 μεν, ἀλλ' ὅτι καὶ²⁾ μέλλοντα μικρὸν ὕστερον³⁾
 ῥαπίζειν αὐτὸν, ὡς ὁ⁴⁾ χρυσόσομος παρεσημειώ-
 σατο.]

Verf. 11. Εἶπεν — αὐτό; Τὸ ποτήρι-
 ον, τὸ τῶ θανάτου, δηλονότι. λέγει δὲ, ὅτι τὸν
 θάνατον, ὃν παρεχώρησεν ἐπενεχθῆναι μοι ὁ πα-
 τὴρ· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ δέδωκεν· ἔ μὴ δέξομαι;
 πάνυ μὲν οὖν, ὡς τὰ αὐτὰ τῷ πατρὶ βεβλόμενος.
 [ἐν τῷ⁵⁾ εἰρημένῳ δὲ κεφαλαίῳ καὶ περὶ τούτων
 διελάβομεν ἐφεξῆς.]

Verf. 12. Ἡ οὖν σπεῖρα — v. 13. ἐκείνη.
 [ὑπὸ τῆς⁶⁾ ἡδονῆς ἐνεπόμεπεν τῷ πράγματι,
 ὡς τρόπαιον σῆσαντες, καὶ ἀπήγαγον αὐτὸν
 πρὸς ἀνάγαν πρῶτον, ὡς ἴσα πατρὶ τιμώμενον ὑπὸ
 τῶ καϊάφα, τῶ τηνικαῦτα ἀρχιερέως, διὰ τὸ
 κῆδος.] Ζήτησον ἐν τῷ μνημονευθέντι κεφαλαίῳ
 τό· οἱ δὲ¹⁾ κρατήσαντες τὸν ἰησοῦν ἀπήγαγον πρὸς i) Matt. 26, 57.
 καϊάφην τὸν ἀρχιερέα, καὶ ἀνάγνωδι τὴν ἐκεῖ
 ῥηθεῖσαν ἐξήγησιν.

Verf. 14. Ἦν — λαοῦ. Ἴνα μὴ ἀκού-
 σασ ὁ ἀκροατὴς δεσμᾶ, θορυβῆθῃ, ἀναμιμνήσκει
 τῶτον τῆς προφητείας τῶ καϊάφα, δηλῶν, ὅτι
 ἐπὶ συμφέροντι τῶ λαοῦ ἀπέθνησκειν, ἢ γου, ἐπὶ
 σωτηρίᾳ τῶν ἀνθρώπων, ὡς ὁ καϊάφας προεφή-
 τευσεν.

Verf. 15.

6) Includa absunt. A.

Verf. 15. *Sequebatur — discipulus.* Ipse est alius ille discipulus. Quaere in dicto capite enarrationem illius sententiae, Petrus autem sequebatur eum procul vsque ad atrium principis sacerdotum.

Verf. 15. *Discipulus autem — v. 16. foris.* Vide modestiam ac fraternum amorem. Ne quis enim aut ipsum laudet, quod simul introierit, aut Petrum vituperet, quod foris manserit: dicit, quod sibi quidem tanquam familiari pontificis permissus sit introitus: Petrus vero tanquam incognitus exclusus est: et tamen adhuc ad ostium permanebat: quod Petro potius datur laudi.

Verf. 16. *Exiuit — v. 17. sum.* Quae re praedicto capite, Et ingressus intro sedebat cum ministris, vt videret finem: et lege, quae ibi dicta sunt, quum sint maxime necessaria. Praeterea quoque sexagesimo sexto capite illius sententiae enarrationem, Petrus autem sedebat foris in atrio, et accessit ad eum vna ancilla et caetera.

Verf. 18. *Stabant — calefaciens se.* Ostendit, quod ipse in interiori atrio cum praeceptore versans, omnia videbat et audiebat: Petrus vero cum esset in exteriori, nihil horum sciebat.

Verf. 19. *Pontifex itaque — eius.* De discipulis quidem, vbinam essent, et quam ob causam congregasset eos: De doctrina vero, quid doceret et quare. Haec autem interrogauit, volens eum arguere, tanquam nouae rei inventorem ac seditiosum, quasi conciliabula quaedam facientem, nouaque dogmata inferentem. Atqui frequenter eum docentem audierat.

Verf. 20

7) Includa absunt. A.

8) παρέμεινεν. B.

Verf. 15. Ἠκολούθει — μαθητής. Ἄυ-
τός ἐστιν, ὁ ἄλλος μαθητής. [Ζήτησον⁷⁾ ἐν τῷ
τοιούτῳ κεφαλαίῳ τὴν ἐξήγησιν τοῦ· ὁ δὲ^{k)} πέ- k) Matt. 26, 58.
τρος ἠκολούθει αὐτῷ ἀπὸ μακρόθεν, ἕως τῆς αὐ-
λῆς τῆ ἀρχιερέως.]

Verf. 15. Ὁ δὲ μαθητής — v. 16. ἔξω.
Ὅρα μετριοφροσύνην καὶ φιλαδελφίαν. ἵνα γὰρ
μῆτε αὐτόν τις ἐπαινῇ συνεισελθόντά, μῆτε τὸν
πέτρον ψέγη, μείναντα ἔξω, φησὶν, ὅτι αὐτῷ
μὲν, ὡς γνωρίμῳ τῆ ἀρχιερέως, παρεχωρήθη ἡ
εἴσοδος· τῷ πέτρῳ δὲ, ὡς μὴ γνωρίμῳ, ἀπεκλεί-
θη. καὶ ὁμῶς ἐτι παρέμενον,⁸⁾ ὁ καὶ μᾶλλον
ἐγκώμιον τῆ πέτρου.

Verf. 16. Ἐξῆλθεν — v. 17. εἰμί. Ἐυ-
ρὲ ἐν τῷ αὐτῷ κεφαλαίῳ τό· καὶ^{l)} εἰσελθὼν ἔσω l) Matt. 26, 58.
ἐκάθητο μετὰ τῶν ὑπηρετῶν, ἰδεῖν τὸ τέλος. καὶ
ἀνάγνωθι⁹⁾ τὰ ἐκεῖ ρηθέντα ἀναγκαιότατα
τυγχάνοντα. καὶ μὴν καὶ ἐν τῷ ἐξηκοστῷ ἔκτῳ
τῆ αὐτῆ εὐαγγελιστῆ τὴν ἐξήγησιν τῆ· ὁ^{m)} δὲ πέ- m) Matt. 26, 69.
τρος ἔξω ἐκάθητο ἐν τῇ αὐλῇ, καὶ προσῆλθεν αὐ-
τῷ μία παιδίσκη, καὶ τὰ ἐξῆς.

Verf. 18. Εἰσήκεισαν — θερμαινόμενος.
Δείκνυσιν, ὅτι αὐτὸς μὲν κατὰ τὴν ἐνδοτέραν αὐ-
λὴν συνὼν τῷ διδασκάλῳ ἑώρα πάντα καὶ ἤκουεν·
ὁ δὲ πέτρος κατὰ τὴν ἐξωτερὰν ἄν, εἰδὲν τέτων
ἐγίνωσκεν.

Verf. 19. Ὁ οὖν ἀρχιερεὺς — αὐτοῦ.
Περὶ τῶν μαθητῶν μὲν, πῶ εἰσι καὶ τίνος ἕνεκεν
συνέλεξεν αὐτὸς· περὶ τῆς διδαχῆς δὲ, τί διδά-
σκει καὶ διατί; ταῦτα δὲ ἠρώτησεν, ἐλέγξαι βε-
λόμενος αὐτόν νεωτεροποιῶν καὶ σασιασῆν, ὡς
παρασυναγωγὰς ποιῶντα καὶ καινὰ δογματίζοντα,
καίτοι πολλάκις ἀκούσας αὐτῆ διδάσκοντος.

Verf. 20.

⁹⁾ ἀνάγνωθι τὴν τέτων ἐξήγησιν, ceteris omiffis. A.
Tomus III.

Verf. 20. *Respondit — mundo.* Manifeste omnem docui populum, non solum discipulos.

Verf. 20. *Ego — nihil.* Nihil, quale tu suspicaris, seditiosum et quod Deo non sit gratum. Quid ergo, an non frequenter occulte loquebatur discipulis? Vtique, sed nihil tale, quale pontifex putabat.

Verf. 21. *Quid — ego.* Non contumacis verba sunt, sed de dogmatum veritate confidentis. Quid me interrogas? Interroga eos, qui audierunt: non discipulos, sed alios etiam, qui non crediderunt.

Verf. 22. *Quum autem haec dixisset — pontifici?* Horreto coelum, stupefce terra: tum ob feruorum perfidiam, tum ob domini clementiam. O audacissime, quidnam respondit contumacius? an non potius honorem detulit pontificatui, qui pontificem maligne de his, quae nouerat, interrogantem non arguerit? Quum ergo posset omnes concutere et obruere, aut alio acerbo modo perdere, patienter fert, verbaque proloquitur, quae omnem possint dissoluere feritatem, quanquam non eam, quae illorum erat.

Verf. 23. *Respondit — caedis?* Profer testimonium, hoc est, ostende, quid sit male prolatum, argue eum, qui sit male loquutus.

Quaerunt autem quidam, quomodo non obuerterit Christus et alteram maxillam impingenti alapam, sicut Apostolis faciendum praeceperat, sed potius indignatus est? Nos autem dicimus, quod illud praeceptum de non vlciscendo fuit inductum

Verf. 20. Ἀπεκρίθη — κόσμῳ. [Φα-
γερώς¹⁾] ἐδίδαξα τὸν λαὸν ἅπαντα, ἔμῳνον τοὺς
μαθητάς μ8.]

Verf. 20. Ἐγὼ — ἔδέν. Ὅυδέν, οἷον
ὑπολαμβάνεις, σασιῶδες καὶ ἀπαρέσκον θεῶ.
τί οὖν, ἔχι καὶ κρυφίως πολλάκις ἀμίλησε τοῖς
μαθηταῖς; γὰρ ἄλλ' ἔδέν τοιῖτον, οἷον ὁ ἀρχιε-
ρεὺς ᾤετο.

Verf. 21. Τί — ἐγώ. Ὅουκ αὐθαδία-
ζομένου τὰ ῥήματα, ἀλλὰ θαρρῆντος τῇ ἀλη-
θείᾳ τῶν διδαγμάτων. τί ἐμὲ ἐπερωτᾷς; ἐρωτη-
σον τοὺς ἀκηκοότας, μὴ τοὺς μαθητάς, ἀλλὰ
τοὺς ἄλλους, τοὺς μὴδὲ πισεύσαντας.

Verf. 22. Ταῦτα δὲ αὐτῷ εἰπόντος —
ἀρχιερεῖ; Φρίξεν ἔρανὲ, ἔκστηθι γῆ, τῇ τε
τῶν δούλων ἀγνωμοσύνη καὶ τῇ τῷ δεσπότη μα-
κροθυμίᾳ. ὦ πάντολμε! τί αὐθαδες ἀπεκρίνατο;
ἔχι μᾶλλον ἐτίμησε τὴν ἀρχιερωσύνην, μὴ ἐλέγ-
ξας τὸν ἀρχιερέα κακοήθως ἐρωτῶντα, περὶ ὧν
οἶδε; δυνάμενος οὖν σείσαι καὶ καταχῶσαι πάν-
τας, ἢ καὶ τρόπον ἕτερον πικρῶς ἀπολέσαι, μα-
κροθυμεῖ καὶ φθέγγεται ῥήματα, πᾶσαν²⁾ ἐκ-
λύοντα θρηωδίαν, εἰ καὶ μὴ τὴν ἐκείνων.

Verf. 23. Ἀπεκρίθη — δαίρεις; Μαρ-
τύρησον περὶ τῷ κακῷ, τ8τέσιν, ἀπόδειξον τὸ
κακῶς λαληθῆν, [ἐλέγξον³⁾] κακῶς λαλήσαντα.

Ζητοῦσι μὲν οὖν τινες, πῶς οὐκ ἔσρεψε καὶ
τὴν ἄλλην σιαγόνα ὁ χριστὸς τῷ βραπίσαντι, καθ-
ὼς τοῖς ἀποστόλοις ἐνετείλατο ποιεῖν, ἀλλὰ
μᾶλλον ἠγανακτήσῃ; λέγομεν δὲ ἡμεῖς, ὅτι καὶ
ἠέντολή ἐκείνη, τὸ μὴ ἀμύνασθαι εἰσηγήσατο, διὰ

¹⁾ πᾶσαν κωλύοντα. Α.

²⁾ Inclusa absunt. Α.

ductum propter seditiones, quae inde oriebantur: nunc tamen neque Christus eum ultus est, qui alampam impegerat, quin potius, quum illum non repulerit, neque ipse resilierit, ad alias quoque plagas paratus erat, sed partes suas defendit, ne quomodo si tacuisset, contumax videretur, de quo etiam accusabatur.

Verf. 24. *Misit* — v. 27. *Petrus*. Sexagesimo quinto euangelii iuxta Matthaeum capite de his diligenter disputatum est, vbi habetur, Et ingressus intro sedebat cum ministris, vt videret finem.

Verf. 27. *Statimque gallus cecinit*. Quae re sexagesimo sexto dicti euangelistae capite, vbi similiter dicitur, statimque gallus cecinit: Nam ibi de hoc manifeste dictum est.

Verf. 28. *Ducunt* — *pascha*. Horum quoque facta est mentio in fine praecedentis ibi capitis, vbi dicitur, Mane autem facto consilium inierunt omnes principes sacerdotum ac seniores populi aduersus Iesum, vt eum morti traderent.

Verf. 29. *Exiit* — v. 31. *eum*. Haec quoque omnia ibi declarata sunt sequenti capite, vbi positum est, Iesus autem stetit coram praeside: lege ergo et illa. Sed quomodo, quum dicant eum esse malefactorem, tacet? Quia de hoc non interrogabatur: itaque patienter iustinet.

Verf. 31. *Dixerunt* — *quenquam*. Cruce videlicet. Hoc autem dixerunt, non tantum quasi subiecti dominio Romanorum, et propria priuati potestate: quantum volentes Christum cru-

ce

4) ἡριβολόγηται. A.

5) ἐμνημονεύθησαν ἐν τῷ τέλει τῆς δηλωθέντος κεφαλαιου, ceteris omissis. A.

ταῖς ἐντεῦθεν ψάσεις· καὶ νῦν δὲ ὁ χριστὸς οὐκ ἡμύ-
 νατο τὸν βασιάντα· μάλλον μὲν οὖν, μὴ παρω-
 σάμενος αὐτὸν, μηδ' ἀποπηδήσας, ἕτοιμος ἦν
 καὶ πρὸς ἐτέρας πληγὰς. ἐδικαιολογήσατο δὲ, ἵνα
 μὴ σιωπήσας δόξη αὐθάδης, ὃ καὶ ἠτιάθη.]

Verf. 24. Ἀπέσειλεν — v. 27. πέτρος.
 Ἐν τῷ ἐξηκοστῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ τῆ κατὰ ματ-
 θαῖον ἠκριβολογήθη⁴⁾ καὶ περὶ τούτων, ἔνθα κεί-
 ται τό· καὶ⁵⁾ εἰσελθὼν ἔσω [ἐκάθητο μετὰ τῶν^{η)} Matt. 26, 58.
 ὑπηρετῶν, ἰδεῖν τὸ τέλος.]

Verf. 27. Καὶ εὐθέως ἀλέκτωρ ἐφώνησε.
 [Ζήτησον ἐν τῷ ἐξηκοστῷ ἕκτῳ κεφαλαίῳ τῆ ρη-
 θέντος εὐαγγελιστῆ⁸⁾ τό· καὶ εὐθέως^{ο)} ἀλέκτωρ^{ο)} Matt. 26, 74.
 ἐφώνησεν· ἐκεῖ γὰρ ἐρρήθη περὶ τῆτου σαφῶς.]

Verf. 28. Ἄγασιν — πάσχα. Ἐμνη-
 μονεύθησαν⁵⁾ καὶ ταῦτα ἐν τῷ τέλει τῆ δηλω-
 θέντος κεφαλαίου, ὅπου τό· πρώϊας^{ρ)} δὲ γενο-^{ρ)} Matth. 27, 1.
 μένης, συμβέλιον ἔλαβον πάντες οἱ ἀρχιερεῖς
 καὶ οἱ πρεσβύτεροι τῆ λαοῦ κατὰ τῆ ἰησοῦ, ὡσε
 θανάτωσαι αὐτόν.

Verf. 29. Ἐξῆλθεν — v. 31. αὐτόν. Καὶ
 ταῦτα πάντα διηρμηνέυθησαν ἐκεῖ, ἐν τῷ ἐφεξῆς
 κεφαλαίῳ, ἔνθα τό· ὁ⁷⁾ δὲ ἰησοῦς ἔση ἐμπροσθεν^{η)} Matt. 27, 11.
 τῆ ἡγεμόνος. [ἀνάγνωθι⁶⁾ οὖν καὶ κείνα· ἀλλὰ
 πῶς εἰπόντων, ὅτι κακοποιός ἐστι, σιγά· διότι ἔκ
 ἠρωτήθη περὶ τούτῃ. ἀνεξικακῆ οὖν.]

Verf. 31. Εἶπον — ἑδένα. Σταυρῶ⁷⁾
 δηλονότι. τῆτο γὰρ εἶπον, ἔ τοσοῦτον, ὡς κείμε-
 νοι ὑπὸ τὴν δεσποτείαν τῶν ῥωμαίων, καὶ ἀφρη-
 μένοι τὴν οἰκείαν ἐξέσταν, ὅσον ὡς βελλόμενοι⁸⁾
 PP 3 σταυρῶ

⁶⁾ Includa omittit. A.

⁷⁾ σκυρῶσαι. A.

⁸⁾ σταυρῶται. A.

ce occidi, miserrima scilicet ac ignominiosissima morte, quod lex eis non permittebat. Nam quod alio modo perimerent, ostendit Stephanus lapidatus.

Verf. 32. *Vt — esset moriturus.* Hoc dixerunt, vt sermo Iesu compleretur. Complendus enim erat, inquit, sermo eius, quem loquutus fuerat dicens, Si exaltatus fuero a terra omnes traham ad meipsum: sicut etiam ibi significauit euangelista, addens, quod hoc dicebat, significans, qua morte esset moriturus, hoc est, aenigmatice mortem designans.

Verf. 33. *Ingressus — v. 35. mihi.* Dicto capite etiam de his per ordinem inuenies, in illius dicti enarratione, Et interrogauit eum praeses dicens, Tu es rex Iudaeorum?

Verf. 35. *Quid — v. 37. ego.* Ibi etiam haec consequenter sortita sunt enarrationem.

Verf. 37. *Ego — veritati.* Quum a principio interrogasset Pilatus, Tu es rex Iudaeorum: ac respondisset dominus, Regnum meum non est ex hoc mundo, et seipsum regem ostendisset, quamquam non terrenum: rursus interrogauit Pilatus, Num itaque rex es tu? ac deinceps se iterum esse respondit. Deinde confirmans, se vera loqui, ait, Propterea natus sum, propterea incarnatus sum, et veni in hunc mundum, vt doceam veritatem. Sicut ergo in caeteris vera loquor, ita sane et in hoc.

Vel, ad hoc natus sum, hoc est, quum rex sim, ad regnandum incarnatus sum, et propterea veni in mundum, vt doceam veritatem, quod quum sim

2) Inclusa omittit. A.

3) Inclusa absunt. A.

σαυρῶ τὸν χριστὸν ἀναερεθῆναι, τῷ χαλεπωτάτῳ καὶ ἐπονειδίῳ θανάτῳ, ὅπερ ὁ νόμος ἐκ ἐπέτρεπεν αὐτοῖς. ὅτι γὰρ ἑτέρως ἀνῆρουν, δέικνυσιν ὁ σέφανος λιθαζόμενος.

Verf. 32. Ἴνα — ἔμελλεν ἀποθνήσκειν. Τοῦτο εἶπον, ἵνα ὁ λόγος τῆ ἰησοῦ πληρωθῆ. ἔμελλε γάρ, φησιν, ὁ λόγος αὐτῆ πληρωθῆναι, ὃν εἶπε, λέγων· ὅτι²⁾ ἐὰν ὑψωθῶ ἐκ τῆς γῆς, πάν- 1) Io. 12, 32, 33. τας ἑλκύσω πρὸς ἑμαυτὸν, ὡς καὶ ἐκεῖ ὁ εὐαγγελιστὴς παρεσημείωσατο περὶ τούτου, [προσθεῖς²⁾ ὅτι τῆτο ἔλεγε σημαίνων, ποῖῳ θανάτῳ ἔμελλεν ἀποθνήσκειν, τῆτέσιν, ἀνιπτόμενος τὸν σαυρόν.]

Verf. 33. Ἐισῆλθεν — v. 35. ἐμοί. [Ἐν ἐκείνῳ²⁾ τῷ κεφαλαίῳ καθεξῆς εὐρήσεις καὶ περὶ τῆτων, ἐν τῇ ἐξηγήσει τῆ· καὶ²⁾ ἐπηρεώτησεν αὐ· 2) Mat. 27, 11. τὸν ὁ ἡγεμῶν λέγων· σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν ἰουδαίων;]

Verf. 35. Τί — v. 37. ἐγώ. Ἐκεῖ καὶ ταῦτα τετυχήκασιν ἐξηγήσεως ἀκολούθως.

Verf. 37. Ἐγὼ — ἀληθεία. Ἐρωτήσαντος ἐν ἀρχῇ τῆ πιλάτου, σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν ἰουδαίων, καὶ ἀποκριθέντος τῆ κυρίου, ὅτι ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἐστὶν ἐκ τῆ κόσμου τῆτες, καὶ βασιλέα ἐντεῦθεν ὑποφῆναντος ἑαυτὸν, εἰ καὶ μὴ ἐπίγειον· πάλιν ἐπηρεώτησεν ὁ πιλάτος, οὐκοῦν βασιλεὺς εἶ σὺ; καὶ λοιπὸν προσάπεκρέθη, ὅτι ἐστὶν. εἶτα βεβαιῶν, ὅτι ἀληθεύει, φησὶ διὰ τῆτο γεγέννημαι, διὰ τῆτο ἐνηνθρώπησα καὶ ἦλθον εἰς τὸν κόσμον τῆτον, [ἵνα²⁾ διδάξω τὴν ἀλήθειαν, ὡσπερ οὖν ἀληθεύω τᾶλλω, ἔτω δὴ καὶ τῆτο.

Ἡ εἰς τῆτο γεγέννημαι, ἀντὶ τῆ, βασιλεὺς ὢν εἰς τὸ βασιλεύειν ἐνηνθρώπησα, καὶ διὰ τῆτο ἦλθον εἰς τὸν κόσμον, ἵνα διδάξω τὴν ἀλήθειαν,

Pr 4

ὅτι

2) Etiam haec absunt. A.

sim rex sempiternus, incarnatus sum, vt super eos regnem, qui credunt in me.

Verf. 37. *Omnis — vocem.* Omnis qui est ex veritate, qui amat veritatem: obedit verbo meo, credit doctrinae meae.

Verf. 38. *Ait — veritas?* Discere cupiens interrogat, Quid est veritas, cui tu testimonium perhibes, quam doces? Sciens autem, quod mora opus esset ad quaestionem, ad quam hortabatur, subsistit ab interrogatione: et confestim egressus nititur hunc ab impetu Iudaeorum liberare, Vide enim:

Verf. 38. *Et — eo.* Rursum praedicto capite lege illius dicti enarrationem. Et interrogauit eum praeses dicens, Tu es rex Iudaeorum? in qua Lucae quoque verborum facta est mentio, per quae etiam praesens dictum cognoscitur.

Verf. 39. *Est — Iudaeorum?* Quare in eodem, vbi dicitur, In festo autem consueuerat praeses absoluere turbae vnum vinctum, quem voluissent: ibi enim de hoc quoque dictum est.

Verf. 40. *Clamauerunt — latro.* Eodem capite scribit Matthaeus, Principes autem sacerdotum et seniores persuaferunt turbis, vt peterent Barabbam, Iesum vero perderent: et illius lege enarrationem.

Cap. XIX. v. 1. *Tunc — v. 3. alapas.*

Dicto capite consequenter etiam haec omnia ad verbum manifestata sunt. Ista autem Iohannes cum breuitate narrat, tanquam ab aliis iam scripta: studens

3) Inclusa omittit. A.

4) Inclusa absunt. A.

5) Etiam haec absunt. A.

ὅτι βασιλεὺς ὧν αἰδῖος ἐνηθρώπησα εἰς τὸ βασιλεύειν τῶν πισευόντων εἰς ἐμέ.]

Verf. 37. Πᾶς — Φωνῆς. Πᾶς ὁ ὧν ἐκ τῆς ἀληθείας, ὁ φιλῶν τὴν ἀλήθειαν, πείθεται μὲ τῷ λόγῳ, πισύει μετῇ διδασκαλίᾳ.

Verf. 38. Λέγει — ἀλήθεια; Μαθῆν βεβλόμενος ἐρωτᾷ, τί ἐστὶ ἀλήθεια, ἢ μαρτυρεῖς, ἢ διδάσκεις; γνοὺς δὲ, ὅτι καὶ εἰ δέχεται τὸ ἐρωτήμα, πρὸς τὸ κατεπεῖγον ἴσεται, καὶ αὐτίκα ἐξελεθῶν σπουδάζει τῆτον ἐξελεῖσθαι τῆς τῶν ἰουδαίων ὁρμῆς. ὅρα γάρ.

Verf. 38. Καὶ — αὐτῷ. Ἐν τῷ προηλωθέντι κεφαλαίῳ πάλιν ἀνάγνωθι τὴν ἐξηγήσιν τῆς καὶ ἐπηρώτησεν¹⁾ αὐτὸν ὁ ἡγεμὼν [λέγων²⁾ τ) Matt. 27, 11. σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν ἰουδαίων; ἐν ἣ καὶ ῥητὰ τοῦ λουκᾶ ἐμνημονεύθησαν, ἀφ' ὧν καὶ τὸ παρὸν διαγινώσκεται.]

Verf. 39. Ἔσι — ἰουδαίων; Ζήτησον ἐν αὐτῷ τό' κατὰ³⁾ δὲ ἐορτὴν εἰώθει ὁ ἡγεμὼν v) Matt. 27, 15. [ἀπολύειν⁴⁾ ἕνα τῶ ὄχλῳ δέσμιον, ὃν ἤθελον. ἐκεῖ γὰρ ἐρρήθη καὶ περὶ τῆς.]

Verf. 40. Ἐκραύγασαν — ληψῆς. [Ἐν ἐκεῖνῳ⁵⁾ τῷ κεφαλαίῳ φησὶν ὁ ματθαῖος· οἱ⁶⁾ δὲ x) Matt. 27, 20. ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι ἐπέισαν τὸν⁶⁾ ὄχλον, ἵνα αἰτήσωνται τὸν βαρᾶββᾶν, τὸν δὲ ἰησοῦν ἀπολέσωσι, καὶ ἀνάγνωθι τὴν ἐξηγήσιν αὐτῆς.]

Cap. XIX. v. 1. Τότε — v. 3. ῥαπίσματα.

Ἐν τῷ τοῖς τῷ κεφαλαίῳ καθεξῆς καὶ ταῦτα πάντα σαφῆ γεγονᾶσι κατὰ λόγον. [ἐν ἐπιτομῇ⁷⁾ δὲ καὶ ταῦτα διέξεισιν ὁ ἰωάννης, ὡς τοῖς

P p 5

ἄλλοις

⁶⁾ In contextu Codd. Euthymii habent ibi, τοὺς ὄχλους. Ita hic etiam Hentenius.

⁷⁾ Inclusa defunt. A.

dens et hic recitare, quae praeterita erant. Et cur omnino eorum meminit, quae ab aliis memorata sunt? Quia aliter nequaquam apte scribere poterat, quae scripta non erant.

Verf. 4. *Exiuit — foras.* Hoc est, extra praetorium.

Verf. 4. *Vt — inueniam.* Hoc dicit, tentans mentem eorum.

Verf. 5. *Exiuit — vestimentum.* Eduxit eum ludibrii stola vestitum: vt hunc in tanto videntes opprobrio, fatiarentur ac placarentur.

Verf. 5. *Et — homo.* Homo dixit praesertim compassione, vt et ipsi compassione mouerentur.

Verf. 6. *Quum — eum.* Tanquam feroces canes, eo solum viso, furibunde oblatrabant, quasi ferae bestiae, quae venatores sentientes statim incurrunt: nam inuidia ebrii, in caedem aduersus eum debacchabantur.

Verf. 6. *Ait — crimen.* Vos, inquit, qui iniusti estis. Permittit autem eorum potestati, indignatus de violentia ac impudentia illorum.

Verf. 7. *Responderunt — fecit.* Naturalem videlicet. Hoc autem dixerunt, iniustitiam repellentes. Itaque rursus ad aliam transierunt accusationem. Quid ergo Christus? Quum de talibus eum accusarent, tacebat, dictum complens propheticum, non aperuit os suum.

Verf. 8. *Quum — timuit.* Ne quo modo

8) Haec prioribus iungit. A.

9) Haec absunt. A.

1) αὐτός.

2) Inclusa desunt. A.

ἄλλοις ἰσορηθέντα, σπεύδων ἀπαγγεῖλαι καὶ ταῦθα τὰ παραλελειμμένα. καὶ διατί ὅλως μνημονεύει τῶν μνημονευθέντων τοῖς ἄλλοις; διότι ἐκ αὐτῶν ἐτέρως ἐμελλεν ἀρμοδίως ἰσορηῆσαι τὰ ἀνισόρητα.]

Verf. 4. Ἐξῆλθεν — ἔξω. Ἐξω τοῦ πραιτωρίου. τὸ δὲ ἴδε, ἀντὶ τῆς ἰδοῦ.

Verf. 4. Ἰνα — εὐρίσκω. Τῆτο⁸⁾ λέγει τῆς γνώμης αὐτῶν ἀποπειρώμενος.

Verf. 5. Ἐξῆλθεν — ἰμάτιον. [Ἐξήγαγεν⁹⁾ αὐτὸν περιβεβλημένον τὴν σολὴν τῆς χλεύης, ἵνα ἐν ἀτιμίᾳ τοσαύτῃ τῆτον ἰδόντες, κορεθῶσι καὶ δυσωπηθῶσι.]

Verf. 5. Καὶ — ἄνθρωπος. Ὁ ἄνθρωπος εἶπεν, ὑπὸ συμπαθείας, ἵνα καὶ αὐτοὶ συμπαθήσωσιν.

Verf. 6. Ὅτε — αὐτόν. Ὡς ἀνήμεροι κύνες, ἰδόντες μόνον,¹⁾ ἐμμανῶς καθυλακτῆσαν, [ὡς²⁾ ἀγριοὶ θῆρες, αἰδόμενοι τῆς θηράματος, οὐδέως ἐπέδραμον. τῷ φόβῳ γὰρ μεθύσαντες, εἰς τὸν κατ' αὐτῆς φόβον ἐξεβακχεύθησαν.]

Verf. 6. Λέγει — αἰτίαν. Ὑμεῖς, Φησιν, οἱ ἀδικοὶ. παραχωρεῖ δὲ τούτοις τῆς ἐξουσίας, δυσανασχετῶν ἐπὶ τῇ βίᾳ καὶ ἀνασχυντίᾳ αὐτῶν.

Verf. 7. Ἀπεκρίθησαν — ἐποίησε. Γνήσιον δηλονότι. ἀποτριβόμενοι δὲ τὴν ἀδικίαν, τῆτο εἶπον. πάλιν οὖν ἐφ' ἐτέραν μετεπήδησαν κατηγορίαν, ὑπ' ἀπορίας. τί οὖν ὁ χριστός; τοιαῦτα κατηγορούντων, εἰσάπα, πληρῶν τὸ προφητικόν ὅτι οὐκ³⁾ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτῆς.

γ) 1. 51. 7.

Verf. 8. Ὅτε — ἐφοβήθη. Μήποτε τῇ

do in veritate Deus esset, et eum disperderet, ita ab ipso affectus contumelia.

Verf. 9. *Et -- tu?* Iam non interrogat, Quid fecisti, sed, Unde es tu? e coelo, an e terra?

Verf. 9. *Iesus autem — ei.* Nam quod discere quaerit, iam didicerat, quando audierat, Regnum meum non est ex hoc mundo. Et sicut tunc molliter affectus nihil eum iuuerat: ita et nunc futurum erat, ut nihil iuaret, quum ignauus esset ac meticulosus.

Verf. 10. *Ait — te?* Et terretur et terret: irritatus enim, quod sibi, ne ipsum quidem fouenti, respondeat, deinceps vibrat potestatem. Sed o insensate: si potestatem habes ipsum absoluedi, quomodo non absoluis, quum scias, eum carere crimine, et frequenter hoc testimonium de eo perhibueris.

Verf. 11. *Respondit — supernis.* Respondit, fastum obiurgans, qui illi ob potestatem accrescebat, et ait, Non haberes potestatem vllam aduersum me, nisi esset tibi datum e supernis: significans, diuina quadam dispensatione se pati. Ne autem, hoc audito, arbitraretur, sese absolui crimine, subiunxit?

Verf. 11. *Propterea — habet.* Quia potestatem habes, nec absoluis me, non es immunis a peccato, quanquam minus sit peccato eorum, qui me tibi tradiderunt: siquidem illi homicidae sunt scelerati, tu vero mollis facileque credulus.

Verf. 12.

3) τῆ, omittit. A.

4) Malim, ἦ.

5) Forte καὶ αὐτοῦ.

6) Inclusa absunt. A.

τῆ³⁾ ἀληθείᾳ θεός⁴⁾ ἐστὶ, καὶ ἐξολοθρεύσῃ τὸν, ἕτως ὑβριζόμενος παρ' αὐτῶν.

Verf. 9. Καὶ — σύ; Οὐκέτι ἐρωτᾷ, τί ἐποίησας, ἀλλὰ πείθει εἰ σὺ, ἐξ οὐρανοῦ ἢ ἐκ γῆς;

Verf. 9. Ὁ δὲ ἰησοῦς — αὐτῶν. Διότι, ὅπερ ἐζήτητε μαθεῖν, ἔμαθεν, ὅτε ἠκούσεν, ὅτι²⁾ 2) Io. 18, 36. ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ, οὐκ ἐστὶν ἐκ τῆς κόσμου τούτου. [καὶ⁶⁾ ὥσπερ τότε, μαλακῶς ἀντιπαισίουμενος,⁷⁾ εὐδὲν ὠφέλησεν· ἕτως εὐδὲ νῦν ἐμελλεν ὠφελήσειν, ἀνανδρὸς ἂν καὶ ψοφοδεής.]

Verf. 10. Λέγει — σε; Καὶ φοβεῖται καὶ φοβεῖ. παροξυνθεὶς γάρ, διότι εὐδὲ αὐτῶ τῶ θάλλοντι αὐτὸν ἀπεκρίθη, λοιπὸν ἐπέσεισε τὴν ἐξουσίαν. ἀλλ' ὦ ἀνόητε! εἰ ἐξουσίαν ἔχεις ἀπολύσαι αὐτὸν, πῶς ἐκ ἀπολύεις, εἰδὼς ἀνάιτιον, καὶ διαφόρως τῆτο προσμαρτυρῶν αὐτῶ;

Verf. 11. Ἀπεκρίθη — ἀνωθεν. Ἀπεκρίθη, κατασπᾶν τὴν ἀπὸ τῆς ἐξουσίας ὄφρῶν αὐτῆς, καὶ φησὶν· ἐκ εἶχες ἐξουσίαν ἐδεμίαν κατ' ἐμῆ, εἰ μὴ ἦν σοι συγκεχωρημένον ἐκ θεῶ. [δηλῶν,⁸⁾ κατ' οἰκονομίαν τινα θειοτέραν πάσχειν. ἵνα δὲ μὴ, ἀκούσας τῆτο, νομίση ἀπηλλάχθαι ἐγκλήματος, ἐπήγαγε.]

Verf. 11. Διὰ τῆτο — ἔχει. Διότι ἐξουσίαν ἔχεις, καὶ ἐκ ἀπολύεις με, ἐκ ἀπολέλυσαι ἁμαρτίας, εἰ καὶ ἐλάττονος τῆς τῶν παραδόντων μέ σοι. καὶ γὰρ οὗτοι μὲν μισαφόνοι, σὺ δὲ ἀπαλὸς καὶ εὐρίπιστος.

Verf. 12.

7) Intellige, τοῦ ἰητοῦ τοῖς ἰουδαίοις. Aut simpliciter, contra nitens, se opponens Iudaeis.
8) Inclusa defunt. A.

Verf. 12. *Ex — eum.* Sermonibus eius perterritus. Iudaei vero, qui diuina eius signa frequenter conspexerant, amplius insaniebant.

Verf. 12. *Iudaei autem — Caesari.* Intuiti, obiectam legem fuisse inutilem, et intelligentes, quod eum vellet absoluere, ad accusationem iterum tyrannidis diuertunt, quam timore Caesaris non posset parui pendere Pilatus. Non es amicus, siue beneuolus. Contradicit vero, hoc est, aduersatur.

Verum, quomodo hic tyrannidem meditatur? unde hoc potestis ostendere? an a veste purpurea? a diademate? ab habitu? aliove apparatu, aut insignibus? an non omnia abiectiois erant, siue alimentum, siue indumenta, siue domum ac conuersationem aut caetera spectetis? cum duodecim tantum circumiens discipulis, iisque admodum humilibus et abiectis, imo et plerumque solus.

Verf. 13. *Pilatus ergo — Gabatha.* Arbitratus, sese offensurum Caesarem ac periclitaturum, si huiusmodi accusationem indiscussam praetereundo contemneret, duxit Iesum extra praetorium, ac publice sedit pro tribunali, ut vniuersos haberet suae inquisitionis testes.

Verf. 14. *Erat — sexta.* Diem ac horam significauit, ostendens, quod non solum ipso die paschae, verum etiam die iam declinante, festique vespera appropinquante, quando pascha immolabant, funestum tribunal conuocabant, pro paruo ducentes piaculo, huiusmodi tribunal accedere.

Verf. 14.

9) Inclusa absunt. A.

10) *τύραννιδος ἀλίσκεθαι* est affectati regni conuinci. Nescio ergo, unde sit interpretis *meditatur*.

Verf. 12. Ἐκ — αὐτόν. [Καταπλαγείς⁹⁾ τοὺς λόγους αὐτῶ. Ἰουδαῖοι δὲ καὶ θεοφρεπῆ σημεῖα αὐτοῦ πολλὰ θεασάμενοι, μᾶλλον ἐμαίνοντο.]

Verf. 12. Ὅι δὲ Ἰουδαῖοι — καίσαρι. Ἰδόντες ἀνόνητον τὸν προβληθέντα νόμον, καὶ γνόντες, ὅτι ζητεῖ ἀπολύσαι αὐτόν, πάλιν ἐπὶ τὴν κατηγορίαν τῆς τυραννίδος μεταχωροῦσιν, ὡς οὐ παροπτέαν τῷ πιλάτῳ, διὰ τὸν ἀπὸ τῶ καίσαρος φόβον. οὐκ εἶ φίλος, εἶπουν, εὔνου. Ἄντιλέγει δὲ, ἦτοι, ἀνταίρει.

Καὶ ποῦ οὗτος τυραννίδος¹⁾ ἐάλω; πόθεν ἔχετε δεῖξαι τῶτο; ἀπὸ τῆς ἀλουργίδος; ἀπὸ τοῦ διαδήματος; ἀπὸ τῶ ὀχήματος; ἀπὸ τῆς ἄλλης παρασκευῆς καὶ τῶν παρασῆμων; ἐ πάντα ἦν εὐτελής καὶ τρεφὴν καὶ σολὴν καὶ οἰκησιν καὶ τὰ λοιπὰ; μετὰ δώδεκα μόνων περιερχόμενος μαθητῶν, καὶ τούτων οἰκτρῶν· τὰ πλείω δὲ μόνος.

Verf. 13. Ὁ οὖν πιλάτος — γαβαθαῖ. Νομίσας προσκρούειν τῷ καίσαρι, καὶ κινδυνεύειν, εἰ παρίδοι τὴν τοιαύτην κατηγορίαν ἀνεξέτασον, ἤγαγεν ἔξω²⁾ τῆς πόλεως τὸν ἰησοῦν, καὶ ἐκάθισεν, ἐπὶ βήματος δημοσίου, ἵνα πάντας ἔχοι μάρτυρας τῆς ἐξετάσεως.

Verf. 14. Ἦν — ἕκτη. Παρρησιμειώσατο καὶ τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν, δεικνύων, ὅτι ἐ μόνον ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ τῶ πάσχα, ἀλλὰ καὶ τῆς ἡμέρας ἠδὴ κλιναύσης καὶ ἐγγιζέσης τῇ ἑσπέρᾳ τῆς ἑορτῆς, ὅτε τὸ πάσχα ἔθυσον, δικαστήριον θανατηφόρον συνεκρότην, οἱ πρὸ βραχέος μισμὸν ἠγησάμενοι τὸ ἐπιβῆναι τῶ δικαστήρι.

Verf. 14.

²⁾ Hentenius: πραιτωρίου. Πόλεως certe locum non habet. Condemnatus enim demum extra urbem ducitur. Coniici possit, τῆς πύλης αὐτ τοῦ πυλῶνος τοῦ πραιτωρίου.

Vers. 14. *Et — vester.* Relicta discussione iterum ad placandum eos conuertitur: Ecce, inquit, rex vester: ecce stat accusatus, non est absolutus, ne formidatis. Et quanquam litera habeat *ide*, vide: frequenter tamen scriptura ponit *ide* pro *idou*, ecce: sicut etiam superius, quum dixit, Ecce, adduco vobis eum foras.

Vers. 15. *At illi — eum.* O incredibilem feritatem ac insaniam.

Vers. 15. *Ait — crucifigam?* Hoc dixit, quasi subsannans Christum, vt Iudaeorum curaret feritatem.

Vers. 15. *Responderunt — Caesarem.* Quia Christi regnum repellentes, Caesaris potestatem elegerunt: postmodum diuina visitatione ac protectione nudati, traditi sunt ad interuentionem, idque rursus ipso paschae die, quo clamauerunt, Non habemus regem nisi Caesarem.

Vers. 16. *Tunc — crucifigeretur.* Victimae eorum instanti contentione. At quibus eum tradidit? Vtique contaminatis ac perfidis, seditiosis et homicidis.

Vers. 16. *Acceperunt — praetorium.* Quaere sexagesimo septimo iuxta Matthaeum capite, vbi habetur, Et postquam illuserunt ei, exuerunt eum chlamyde, et induerunt eum vestimentis suis: ac lege enarrationem.

Vers. 17. *Atque — v. 18. crucifixerunt.* Ibi horum quoque in sequentibus facta est mentio, data.

3) Inclusa absunt. A.

4) Malum tollere d.

5) Etiam haec absunt. A.

6) eis, omittit. A.

Verf. 14. Καὶ — ὑμῶν. Ἄφεις ἐξετά-
σαι, πάλιν εἰς τὸ δυσωπῆσαι τέτους ἐτράπετο.
[ἴδε, ³) γὰρ Φησιν, ὁ βασιλεὺς ὑμῶν, ἰδοὺ, ἔση-
κεν ὁ ⁴) κατηγορούμενος, οὐκ ἀπολέλυται, μὴ
δειλιάτε. γνώριμον δὲ πάντως, ὅτι τὸ ἴδε πολλά-
κις, αἰτὶ τῷ ἰδοὺ, τίθησιν ἢ γραφῇ.]

Verf. 15. Ὅι δὲ — αὐτόν. Ὡς μανίας
ἀνυπερβλήτου!

Verf. 15. Λέγει — σαυρώσω; [Τῆτο
εἶπε, ⁵) χλευάζων δῆθεν τὸν χριστὸν, εἰς θερα-
πεῖαν τῆς τῶν Ἰουδαίων ἀπηνείας.]

Verf. 15. Ἀπεκρίθησαν — καίσαρα.
Ἐπεὶ τὴν τοῦ χριστοῦ βασιλείαν ἀπωσάμενοι, τὴν
καίσαρος ἐξέστειαν εἶλοντο, λοιπὸν, γυμνωθέντες
τῆς θείας ἐπισκοπῆς, τοῖς ῥωμαίοις παρεδόθη-
σαν εἰς πανωλεθρίαν, κατ' αὐτὴν αὐθις τὴν ἡμέ-
ραν τῷ πάσχα, καθ' ἣν ἐκραύγασαν τὸ οὐκ
ἔχομεν βασιλέα εἰ μὴ καίσαρα.

Verf. 16. Τότε — σαυρωθῆ. Ἦττη-
θεῖς τῆς ἐνστάσεως αὐτῶν. τίσι δὲ τῆτον παρέδω-
κε; τοῖς ἰουδαίοις, δηλονότι, καὶ τοῖς σρατιώ-
ταις.

Verf. 16. Παρέλαβον — πραιτώριον.
Ζήτησον ⁶) εἰς τὸ ἐξηκοστὸν ἑβδομον κεφάλαιον τῆ
κατὰ ματθαῖον τό. καὶ ⁷) ὅτε ἐνέπαιξαν αὐτῶ, ⁷) ^a) Matt. 27, 31.
ἐξέδυσαν αὐτὸν τὴν χλαμύδα, καὶ ἐνέδυσαν αὐ-
τὸν τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, καὶ ἀνάγνωθι τὴν ἐξήγησιν.

Verf. 17. Καὶ — v. 18. ἐσαύρωσαν.
Ἐκεῖ καὶ ταῦτα ἐν τοῖς ἐφεξῆς ἐμνημονεύθησαν
καὶ

⁷) αὐτῶ, καὶ ἐξῆς, ἕως τὸ τότε σαυρῶνται σὺν αὐτῶ
δύο λησῶν, εἰς ἐκ' δεξιῶν καὶ εἰς ἐξ' εὐωνύμων, sic,
omissis caeteris, vsque ad αὐτῶν τῆ διαβόλου, vbi
signum stellae posuimus. A.

dataque explanatio. Ferebat autem crucem in humeris, tanquam strenuus miles lanceam, qua deiecturus erat aduersarium.

Verf. 18. *Et — Iesum.* In illo capite etiam de duobus his manifeste dictum est, vbi ponitur, Tunc crucifiguntur cum eo duo latrones vnus a dextris, et alter a sinistris.

Iudaei itaque hunc simul cum maleficis crucifigere studuerunt, vt communicatione supplicii bonam huius famam, mala illorum fama denigraret. Huius autem gloria in tantum splenduit, vt quum tres penderent, quum stupenda illa signa facta sunt, soli huic omnes illa adscripserint: tantumque abfuit, vt illorum participaret suspicionem, vt potius vnum eorum ad suam fidem attraxerit, et omne machinamentum in caput Iudaeorum conuersum sit, patremque eorum diabolum.

Verf. 19. *Scriptit — v. 22. scripsi.* Similiter et haec pariter omnia in illo capite congruam sortita sunt interpretationem, vbi dicitur, Et posuerunt super caput eius causam ipsius scriptam, Hic est rex Iudaeorum.

Verf. 23. *Milites ergo — v. 24. sortem.* Praeterea et haec, vbi dicitur, Quumque crucifixissent eum, diuiserunt vestimenta eius: nam ibi omnia nullo praetermisso enucleata sunt.

Verf. 24. *Milites itaque — v. 25. Magdalene.* Atqui vnigenita erat Dei mater: verum Ioseph et Cleopas fratres erant. Moris autem erat apud Hebraeos, fratrum quoque vxores appellare sorores

8) ὅτι fortasse pluribus displicebit, conuicentibus ὡς, quod recte etiam indicatiuo iungitur.

9) Inclusa absunt. A.

1) γρ. διησυρηθήσαν. In marg. B. διησυρηθήσαν, in

καὶ ἑσαφηνιάθησαν. ἔφερε δὲ τὸν σαυρὸν ἐπὶ τῶν ὤμων, οἳᾱ τις ἀριστεὺς δόρυ, δι' οὗ καταβαλεῖν ἔμελλε τὸν ἐχθρόν.

Verf. 18. Καὶ — ἰησοῦν. Ἐν ἐκείνῳ τῷ κεφαλαίῳ καὶ περὶ τῶν δύο τούτων ἐρρήθη σαφῶς, ἔνθα τό̄ τότε^{b)} σαυραῖνται σὺν αὐτῷ δύο^{b)} λησαί, εἰς ἐκ δεξιῶν καὶ εἰς ἐξ εὐωνύμων. ^{b) Matt. 27, 38.}

Οἱ μὲν οὖν ἰουδαῖοι συσαυρώσασα τέτον τοῖς κακούργοις ἐσπούδασαν, ἵνα τῇ κοινωνίᾳ τῆς πονηρίας, ἢ πονηρὰ ἐκείνων Φήμη τὴν ἀγαθὴν τέτου συσκιάσῃ. ἔλαμψε δὲ τοσοῦτον ἡ δόξα αὐτῆ, ὅτι⁸⁾ καὶ τῶν τριῶν ὁμοῦ κρεμαμένων, ὅτε τὰ φοβερὰ σημεῖα ἐγίνοντο, μόνῳ τέτῳ ταῦτα πάντες ἐπέγραφον· καὶ οὐ μόνον ἔμετέσχε τῆς ἐκείνων ὑπολήψεως, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον πρὸς τὴν εἰς αὐτὸν πίσιν τὸν ἕνα τούτων ἐπεσπάσατο, καὶ τὸ πᾶν τέχνασμα περιετράπη κατὰ τῆς κεφαλῆς τῶν ἰουδαίων καὶ τῶν πατρὸς αὐτῶν τῶν διαβόλων.*)

Verf. 19. Ἐγραψε — v. 22. γέγραφα. Ὁμοίως ἐν ἐκείνῳ τῷ κεφαλαίῳ καὶ ταῦτα ὁμῶς πάντα τῆς ἀρμοζούσης ἔτυχον ἐρμηνείας, ἔνθα τό̄ καὶ^{c)} ἐπέθηκαν ἐπάνω τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ^{c)} [τὴν αἰτίαν⁹⁾ αὐτῆ γεγραμμένην· ἕτός ἐσιν ὁ βασιλεὺς τῶν ἰουδαίων.] ^{c) Matt. 27, 37.}

Verf. 23. Οἱ οὖν στρατιῶται — v. 24. κληῖρον. Ἔτι καὶ ταῦτα, ἔνθα τό̄ σαυρώσαντες^{d)} δὲ αὐτὸν, διεμερίσαντο τὰ ἱμάτια αὐτοῦ,^{d)} βάλλοντες κληῖρον. καὶ ἀνελλιπῶς ἐκεῖ πάντα διερμηνεύθησαν.¹⁾ ^{d) Matt. 27, 35.}

Verf. 24. Οἱ μὲν οὖν στρατιῶται — v. 25. μαγδαληνῆ. Καὶ μὴν, μονογενὴς ἦν ἡ θεοτόκος· ἀλλ' ἐπεὶ ἰωσήφ καὶ κλοπαῆς ἀδελφοί, ἕδος δὲ παρ' ἑβραίοις καὶ τὰς τῶν ἀδελφῶν γυναῖκας

Qq 2

ἀδελ-

in contextu habet. A. Atque ita fortasse Henteni-
nius reperit.

sorores propter virorum fraternitatem. Itaque eam, quae pariter cum ea vxor erat, sororem nominavit. Sed Ioseph quidem et Cleopas viri earum, natura fratres erant: ipsae autem eorum vxores, affinitate sorores. Stabant vero iuxta crucem, tunc nactae securitatem: primum enim omnes discipulae eminus conspiciebant, veluti caeteri docuerunt euangelistae.

Lege et eodem capite dicti illius enarrationem: Iesus autem, quum iterum clamasset voce magna, emisit spiritum.

Verf. 26. *Iesus — diligebat.* Tunc enim et ipse simul adstabat, quum iam hostes Iudaei discederent.

Verf. 26. *Dicit — v. 27. tua.* Iam moriens matrem commendat discipulo: summe dilectam, maxime dilecto: virginem virgini: instruens nos, vt curam habeamus parentum ad extremum vsque spiritum, quando non solum non sunt ad virtutem impedimento, imo potius nobiscum ad salutaria exercentur. Nam quando intempestive molesta erat, dicebat, Quid mihi et tibi est mulier? et, Quae est mater mea? Nunc vero magnum demonstrat amorem. Ecce filius tuus, hoc est, hic meo loco tibi erit. Ecce mater tua, siue, tu eris ei pro me: oportet te huius sicut matris habere curam. Matris itaque curam habuit, discipulum vero honore maximo honoravit, ac interim hanc longanimitatis dedit mercedem.

Quare autem alterius quoque mulieris curam non habuit? Quia illa procuratorem habebat, mater vero neminem: et, vt sciamus, quod oporteat huiusmodi parentes prae caeteris honorare, quia

²⁾ Inclusa defunt. A.

³⁾ ἐπιδοξασιν. A.

⁴⁾ Inclusa absunt. A.

ἀδελφούς προσαγορεύεσθαι, διὰ τὴν τῶν ἀνδρῶν ἀδελφότητα, λοιπὸν τὴν σύννυμφον αὐτῆς, ἀδελφὴν ὠνόμασεν. ἀλλ' ἰωσήφ μὲν καὶ κλοπαῆς, οἱ ἄνδρες αὐτῶν, φύσει ἀδελφοί· αὐταὶ δὲ, αἱ τέτων γυναῖκες, ἀγχιστεῖα ἀδελφαί. εἰσήκεισαν δὲ παρὰ τῷ σαυρᾷ, ἀδείαν εὐρύσασα τηνικαῦτα. πρῶτον γὰρ πᾶσαι αἱ μαθητρίαὶ ἀπὸ μακρόθεν ἐθεώρουν, ὡς οἱ ἄλλοι ἐδίδαξαν εὐαγγελισαί.

[Ἀνάγνωθι²) ἐν τῷ αὐτῷ κεφαλαίῳ τὴν ἐξήγησιν τῆς ὁ δὲ³) ἰησοῦς πάλιν κρᾶζας φωνῆ⁴) Matt. 27, 50. μεγάλη, ἀφῆκε τὸ πνεῦμα.]

Verf. 26. Ἰησοῦς — ἠγάπα. Τότε γὰρ καὶ αὐτὸς συμπάρεση, τῶν ἐχθρῶν ἰσδαίων ἤδη ἀναχωρούντων.

Verf. 26. Λέγει — v. 27. σου. Ἦδη ἀποθνήσκων παρατίθεται τὴν μητέρα τῷ μαθητῇ, τὴν ἠγαπημένην τῷ ἠγαπημένῳ, τὴν παρθένον τῷ παρθένῳ, παιδεύων ἡμᾶς φροντίζειν τῶν γονέων ἀχρεῖς ἐσχάτης ἀναπνοῆς, ὅταν οὐ μόνον οὐκ³) ἐμποδίζωσιν εἰς ἀρετὴν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον συμφιλοσοφῶσιν ἡμῖν τὰ σωτήρια. [ὅτε⁴) μὲν γὰρ ἀκαίρως ἠνώχλει, ἔλεγε· τί ἐμοί⁵) καὶ⁶) Io. 2, 4. σοί, γύναι; καί· τίς⁸) ἐστὶν ἡ μήτηρ μου; νῦν δὲ⁹) Matt. 12, 48. πολλὴν ἐπιδείκνυται φιλοσοργίαν. ἴδε, ὁ υἱὸς σου, τέτρεσιν, οὗτος ἔσται σοὶ ἀντ' ἐμῶ· ἴδου, ἡ μήτηρ σου, ἠγουν, σὺ ἔση ταύτη ἀντ' ἐμοῦ, ἐφείλεις, ὡς μητρός σου, ταύτης φροντίζειν.] τῆς μὲν οὖν μητρὸς ἐφρόντισε· τὸν δὲ μαθητὴν ἐτίμησε τιμὴν τὴν μεγίστην, καὶ τῆς παραμονῆς τῆς το⁵) μισθὸν τέως δέδωκε.

Διατί δὲ μὴ καὶ τῆς ἄλλης ἐφρόντισε γυναῖκός; ὅτι ἐκεῖνη μὲν εἶχε κηδεμόνα, ἡ δὲ μήτηρ ἔδεναι, καὶ ἵνα γινώσκον, ὅτι χρὴ τοὺς τοιούτους γεννήτορας προτιμᾶν τῶν ἄλλων, ἀνθ' ὧν ἔτε-

Q9 3

3) τοῦτον videtur legisse Hentenius.

pepererunt, quia aluerunt, quia mille pericula passi sunt.

Considera autem, quod ante passionem quidem vehementer angebatur, nunc vero sine turbatione alloquitur: siquidem ibi naturae infirmitas, hic autem patientiae vehementia apparet. Quemadmodum enim concupiscentiam commixtionis corporum, licet vehementer nobis ad successione[m] generis insitam, philosophiae dediti extinguimus: ita quoque vitae cupiditatem, quanquam plurimam, ne nos ipsos interimamus, nobis inditam, philosophiam sequentes Christianam frangimus: et tunc turbatio, quae ex nimio vitae amore procedebat, a philosophia Christiana supprimitur: ac ita fit, ut vincantur pericula.

Nihil autem amplius testamento cauit: partim quidem, propter temporis angustiam: partim autem, quia temporale quidem nihil habuit, de spiritualibus vero prius communiter omnibus praeceperat.

Verf. 27. *Et — sua.* Iuxta magistri praeceptum.

Verf. 28. *Postea — consummata essent.* Reliqua omnia, quae suae erant dispensationis.

Verf. 28. *Ut — v. 29. ori eius.* Nam solum hoc reliquum erat: Scripturam autem dicit Davidicam, quae ait, Et dederunt in escam meam fel, et ad sitim meam potauerunt me aceto.

Quaere autem praedicto capite sententiam illam, Dederunt ei ad bibendum acetum cum felle mixtum: et lege, quae ibi dicta sunt. Hyssopo vero appositam, siue hyssopi arundini, quam ad
manum

*) ἵσσοπος. A. Hoc est alere, ut habet Hentenius: istud educare; quanquam simplex ita etiam accipitur.

κον, ἀνθ' ὧν ἀνέδρεψαν, 6) ἀνθ' ὧν μυρία δεινά πεπόνθασι.

Σκόπει δὲ, πῶς πρὸ μὲν τῆ πάθους ἠγωνία, νῦν δὲ ἀταρξάως διαλέγεται; ἐκεῖ μὲν γὰρ ἡ τῆς φύσεως ἀδένεια, ἐνταῦθα δὲ ἡ τῆς ὑπομονῆς περιουσία φαίνεται. [ὡς περ 7) γὰρ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς μίξεως τῶν σωμάτων, καίτοι σφοδρὰν ἡμῖν ἐνσπαρεῖσαν πρὸς διαδοχὴν τῆ γένους, φιλοσοφοῦντες μαραίνομεν ἕτω καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ζωῆς, καίτοι πολλὴν ἡμῖν ἐντεθεῖσαν πρὸς τὸ μὴ ἀναιρεῖν ἑαυτοὺς, φιλοσοφοῦντες ἀμβλύνομεν καὶ λοιπὸν ὁ ἐκ φιλοζωίας τάραχος, ὑπὸ φιλοσοφίας κατατέλλεται, καὶ αὐτῷ προσγίνεται τὸ περιγίνοθαι τῶν δεινῶν.]

Οὐδὲν δὲ πλεῖον ἐπέσηψε, τῆτο μὲν, διὰ τὸ φενὸν τῆ καιρῶ, τῆτο δὲ καὶ, τὸ 8) διὰ βιωτικὸν μὲν μηδὲν ἔχειν, περὶ δὲ τῶν πνευματικῶν προεντείλασθαι κοινῇ πᾶσιν.]

Verf. 27. Καὶ — ἴδια. Κατὰ τὴν 9) ἐντολὴν τῆ διδασκάλου.

Verf. 28. Μετὰ τῆτο — τετέλεσται. Πάντα ἄλλα, τὰ τῆς οἰκονομίας.

Verf. 28. Ἴνα — v. 29. αὐτῆ τῶ σώματι. [Τῆτο 1) γὰρ μόνον ἔτι ἐνέλειπε. γραφὴν δὲ λέγει, τὴν δαυϊτικὴν, τό καὶ 2) ἔδωκαν εἰς τὸ βρώμα 3) Pl. 68, 22. μου χολὴν, καὶ εἰς τὴν δίψαν μου ἐπότισαν με ὄξος.]

Ζήτησον δὲ ἐν τῷ προδιαληφθέντι κεφαλαίῳ τό ἔδωκαν 4) αὐτῷ πιεῖν ὄξος μετὰ χολῆς με- i) Matt. 27, 34. μιγμένον, καὶ ἀνάγνωθι τὰ ῥηθέντα ἐκεῖ. ὑσσώπω δὲ περιθέντες, αἶτουν, ὑσσώπου καλάμῳ,

Q9 4

πρῶτ

7) Inclusa absunt. A.

8) Malim, ordine inuerso, καὶ διὰ τὰ.

9) κατ' ἐντολὴν. A.

4) Inclusa absunt. A.

manum reppererunt: idque propter crucis altitudinem. Illudebant autem ei offerentes acetum.

Vers. 30. *Quum — consummatum est.* Omnibus numeris completa sunt omnia, sic, ut iam nihil deficiat.

Vers. 30. *Et — spiritum.* Non, postquam exspiravit, caput inclinavit, quod in nobis accidit: sed postquam inclinavit caput, exspiravit, ut discamus, quod, quando voluit, mortuus est, quum omnia consummata essent, tunc spiritum in manus patris tradidit, veluti significavit Lucas octogesimo primo capite: et in eo lege illius sententiae interpretationem, Et clamans voce magna Iesus, ait, Pater in manus tuas commendabo spiritum meum.

Vers. 31. *Igitur Iudaei — sabbathi.* In cuiusque cruce. Nam quia parasceue erat, si tunc non tollebantur, futurum erat, ut et sabbatho in cruce remanerent, illaque pendendo peruenirent ad illud sabbathum: et inde videretur haberi contentui.

Magnum autem dicit diem illum sabbathi, quod non solum honoraretur, ut sabbathum, verum etiam propter festum azymorum, quod casu in eo contigerat, et ita duplex festum erat. Huiusmodi autem sabbatha, dicebantur sabbatha sabbathorum, tanquam veneranda venerandorum, festa festorum: ob festi duplicitatem, ut dictum est.

†† Praeterea Deuteronomium etiam iussit de cruci affixo, Non dormiet corpus eius super ligno, sed sepultura sepelietis eum eodem die.

Vers. 31.

2) Includa absunt. A.

4) τῆ σαββάτου ἐκείνη. A.

προχείρως εὔρεθίντι, διὰ τὸ ὕψος τῆ σαυρῶ.
ἐνέπαιζον δὲ αὐτῶ, προσφέροντες ὄζος.

Verf. 30. Ὅτε — τετέλεσα. Ἀπήρ-
τισα, ἔδὲν ἑλλείπει.

Verf. 30. Καὶ — πνεῦμα. Οὐκ, ἐπει-
δὴ ἐξέπνευσεν, ἔκλινε τὴν κεφαλὴν, ὅπερ ἐφ'
ἡμῶν γίνεται, ἀλλ' ἐπειδὴ ἔκλινε τὴν κεφαλὴν,
ἐξέπνευσεν, ἵνα μάθωμεν, ὅτι ὅτε ἠθέλησε, τό-
τε ἀπέθανεν. ὅτε πάντα ἐτελέθησαν, τότε
παρέδωκε τὸ πνεῦμα εἰς χεῖρας τῆ πατρὸς, ὡς
ἐδὴ λωσέν ὁ λουκάς^k) ἐν τῷ ἐγδοηκοστῷ πρώτῳ κε- k) Luc. 23, 46.
φαλαίῳ, [καὶ²) ἀνάγνωθι ἐν αὐτῶ τὴν ἐρμηνεί-
αν τῆ καὶ Φωνήσας Φωνῆ μεγάλη ὁ Ἰησοῦς, εἶπε
πάτερ, εἰς χεῖράς σου παραθήσομαι τὸ πνεῦμά
μου.]

Verf. 31. Οἱ οὖν Ἰουδαῖοι — σαββάτου.
Ἐπὶ τῆ σαυρῆ ἐκάστου. ἐπεὶ γὰρ παρασκευῆ ἦν,
εἰ μὴ τότε ἤρθησαν, ἔμελλον μένειν ἐπὶ τῆ σαυρῆ
καὶ ἐν τῷ σαββάτῳ, καὶ ἔμελλον ἐπιφθάσαι αὐ-
τὰ κρεμάμενα ἐκείνο τὸ σάββατον, καὶ ἐδόκει
ἐντεῦθεν ἀτιμάζεσθαι.

Μεγάλην δὲ τὴν ἡμέραν ἐκείνου τῆ³) σαββά-
του φησὶν, ὅτι ἔ μόνον εἶχε τὸ τίμιον, ὡς σάβ-
βατον, ἀλλὰ καὶ, ὡς ἐορτῆς ἐν αὐτῶ λαχέσης,
τῆς τῶν ἀζύμων. ἦν γὰρ διπλῆ ἐορτή. τὰ τοιαῦ-
τα δὲ σάββατα, ἀνόμαζον σάββατα σαββά-
των, οἷον τίμια τιμίων, ἐορταῖς ἐορτῶν, διὰ τὸ
διπλοῦν τῆς ἐορτῆς, ὡς εἴρηται.

[Ἄλλως⁴) τε, καὶ τὸ δευτερονόμιον¹) ἐθε¹) Deut. 21, 23.
σπιζε περὶ τῆ σαυρωθέντος, ὅτι ἐκ ἐπικοιμηθή-
σεται τὸ σῶμα αὐτῆ ἐπὶ τῆ ξύλου, ἀλλὰ ταφῆ,
θάψετε αὐτὸν ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ.]

Q 9 5

Verf. 31.

³) Haec vterque Codex in margine. Hentenius non agnoscit.

Verf. 31. *Rogauerunt — tollerentur.* Hic rursus *ἠρώτησαν* significat, Precati sunt, petierunt, vt confringerentur eorum crura, quo citius morerentur.

Verf. 32. *Venerunt ergo milites.* Quibus id a Pilato iussum erat.

Verf. 32. *Et — crura.* Qui in dextra Christi crucifixus erat.

Verf. 32. *Et — eo.* Christo videlicet.

Verf. 33. *Ad — crura.* Postremo ad eum venerunt, maiori contumelia, in gratiam Iudaeorum, ipsum volentes afficere.

Verf. 34. *Sed — aqua.* Res supra naturam, ac manifeste docens, quod maior, quam homo esset, qui fuerat vulneratus: siquidem a mortuo homine, etiam si millies quis eum pupugerit, non exibat sanguis. Foditur itaque lancea in latere saluator, quia peccato vulneratum est latus Adae: siue vt Euam, lateris sui vulnere, a plaga lateris sanaret. Sanguinem autem et aquam scaturire facit, duo designans baptismata: vnum quidem, per sanguinis martyrium, alterum vero, per aquae regenerationem: atque horum fluxu peccati fluxum demergit.

Praeterea et aliter. Nam duos scaturire facit fontes: aqua quidem purificans ecclesiam, sanguine vero eam enutrens. Siquidem per aquam renascimur, per sanguinem autem et carnem pasчимur, quae diuina sunt ac mystica. Itaque, quum ad tremendum accesseris poculum, persuadeto tibi, quod ex dominico bibis latere: et eo modo sis affectus.

5) Ante τῷ, habet τῷ δὲ πρώτου. A.

6) Haec absunt. A.

Verf. 31. Ἠρώτησαν — ἀρθῶσι. Παρεκάλεσαν, ἠτήσαντο, ἵνα θλαθῶσιν αὐτῶν τὰ σκέλη, πρὸς τὸ θᾶττον ἀποθανεῖν.

Verf. 32. ἦλθον οὖν οἱ στρατιῶται. Οἱ τῆτο κελευθέντες παρὰ τῆ πιλᾶτου.

Verf. 32. Καὶ — σκέλη. Τοῦ⁷⁾ ἐν δεξιᾷ τῆ χριστῆ σαυρωθέντος.

Verf. 32. Καὶ — αὐτῶ. [Τῶ⁶⁾ χριστῶ δηλονότι.]

Verf. 33. Ἐπὶ — σκέλη. Τελευταῖον ἦλθον ἐπ' αὐτὸν, ἐνυβρίσαι πλέον βεβλόμενσι, πρὸς χάριν τῶν ἰουδαίων.

Verf. 34. Ἄλλ' — ὕδωρ. Ὑπερφύεις τὸ πρᾶγμα, καὶ τρανῶς διδάσκον, ὅτι ὑπὲρ ἀνθρώπων ὁ νυγείς. ἐκ νεκρῶ γὰρ ἀνθρώπου, καὶ μυριάκις νύξη τίς, οὐκ ἐξελεύσεται αἷμα. νύττεται μὲν οὖν λόγῃ τὴν πλευρὰν ὁ σωτὴρ, διὰ τὴν νυγείσαν τῇ ἀμαρτία πλευρὰν τῆ ἀδάμ, ἡγουν, τὴν εὐαν, τῇ πληγῇ τῆς πλευρᾶς τὴν πληγὴν τῆς πλευρᾶς ἰώμενος. βλύζει δὲ αἷμα καὶ ὕδωρ, δύο βαπτίσματα καινουργῶν, τὸ δι' αἵματος, μαρτυρίαι, καὶ τὸ δι' ὕδατος, ἀναγεννήσεως, καὶ τῇ ῥοῇ τῆτων τὴν ῥοὴν τῆς ἀμαρτίας κατακλύζει.

[Καὶ ἐτέρως⁷⁾ δὲ, δύο πηγάζει κρουνοὺς τῶ ὕδατι μὲν καθαίρων τὴν ἐκκλησίαν τῶ αἵματι δὲ τρέφων αὐτήν. δι' ὕδατος μὲν γὰρ ἀναγεννώμεθα, δι' αἵματος δὲ καὶ σαρκὸς τρεφόμεθα, τῶν θείων καὶ μυσικῶν. λοιπὸν οὖν, ὅταν προσέρχηται τῶ φρικτῶ ποτηρίῳ, πέπεισο,⁸⁾ ἀπ' αὐτῆς μέλλεις πίνειν τῆς δεσποτικῆς πλευρᾶς, καὶ οὕτω διαίκεται

7) Inclusa absunt. A.
8) ὅτι addendum videtur.

fectus. Deinde volens huiusmodi confirmare miraculum, ait:

Verf. 35. *Et — testimonium perhibuit.* Qui vidit haec, scripsit ista, non quod ab aliquo audierit.

Verf. 35. *Et — testimonium.* Vt qui ea vidit, de quibus testatur, et praesertim, qui de magistri scribit contumelia. Nam contumelia erat, lateris apertio, quanquam ad hanc sequutum sit miraculum.

Verf. 35. *Et ille — dicat.* Exacte rem nouit, vt qui tunc praesens fuerit et viderit, etiam si Iudaei eum mentiri obiiciant.

Verf. 35. *Sed — credatis.* Sed haec scripsit, vt vos, qui fideles estis, etiam de hoc credatis.

Verf. 36. *Facta sunt — completeretur.* Quae in Mosaica lege scripta est, et ait:

Verf. 36. *Os — eo.* Nam licet de figuratio agno scriptum esse videatur, de vero tamen scriptum erat, praesignans id, quod nunc factum est.

Verf. 37. *Rursumque — dicit.* Prophetica.

† Verisimile est, dictum hoc a Iudaeis eietum esse post praedicatum euangelium: siquidem nunc nusquam inuenitur: aut aliam dicit scripturam, librorum, qui apocryphi censentur.

Verf. 37. *Videbunt — pupugerunt.* Videbunt ipsum de coelo descendentem in die iudicii.

Vide-

9) Inclusa absunt. A.

1) Etiam haec absunt. A.

2) Haec vterque in margine habet.

διάκεισο. ἔτα θέλων βεβαίωσαι τὸ τοῖδτον θαῦμα, φησί.]

Verf. 35. Καὶ — μεμαρτύρηκεν. Ὁ ταῦτα θεασάμενος, ταῦτα γέγραφεν, ἔ παρ' ἑτέρας τινὸς ἀκούσας.

Verf. 35. Καὶ — μαρτυρία. Ὡς ἰδόντος τὰ, περὶ ὧν μαρτυρεῖ, καὶ ὡς προηγουμένως περὶ ὕβρεως τῆ διδασκάλου γράφοντος. ὕβρις γὰρ ἢ νύξις τῆς πλευρᾶς αὐτῆ, εἰ καὶ θαῦμα ταύτη ἐπηκολούθησε.

Verf. 35. Κακῆϊνος — λέγει. [Ἀκριβῶς τῆτο⁹) οἶδεν, οἷα παρῶν τότε, καὶ ὄρων, εἰ καὶ ἰουδαῖοι ψεύδεσθαι αὐτὸν ἐνίσαντα.]

Verf. 35. Ἄλλ' — πισεύσητε. Ἄλλὰ ταῦτα γέγραφεν, ἵνα ὑμεῖς, οἱ πισοί, πισεύσητε καὶ περὶ τῆς.

Verf. 36. Ἐγένετο — πληρωθῆ. [Ἡ γεγραμμένη¹) ἐν τῷ μωσαικῷ νόμῳ, καὶ λέγουσα.]

Verf. 36. Ὅσοῦν — αὐτῆ. Ἐι γὰρ καὶ περὶ τοῦ τυπικοῦ ἀμνοῦ ἐδόκει γεγράφθαι, ἀλλὰ περὶ τῆ ἀληθινῆ ἐγγέγραπτο, προδηλῆσα τὸ γεγεννημένον νῦν.

Verf. 37. Καὶ πάλιν — λέγει. Προφητική.

[Ἐικὸς²) δὲ τουτὶ τὸ ρητὸν ἐκβληθῆναι παρ' ἰουδαίων μετὰ τὸ εὐαγγέλιον. ἔδαμῆ γὰρ εὐρίσκεται νῦν³) ἢ ἑτέραν γραφὴν λέγει, τῶν λεγομένων ἀποκρύφων βιβλῶν.]

Verf. 37. Ὁφόνται — ἐξεκέντησαν. Ὁφόνται αὐτὸν, ἐξ ἔρανῆ κατερχόμενον, ἐν τῇ ἡμέρᾳ

3) Ante ἧ, de suo interposuit Hensenius haec: *Dicit hic*

Videbunt, inquit, filium hominis venientem in nubibus coeli cum potestate et gloria multa.

Cap. XVIII. De petitione corporis domini.

Verf. 38. *Post haec — Iesu.* Lege, quae sunt enarrata in fine praememorati sexagesimi septimi capituli, ubi habetur: Quum serum autem factum esset, venit homo diues ab Arimathaea nomine Ioseph.

Verf. 38. *Et — v. 40. sepelire.* Sexagesimo octauo capite euangelii secundum Matthaeum per ordinem de his etiam omnibus inuenies. Quando autem Nicodemus venerit ad Iesum nocte, dictum est tertio capite praesentis euangelii.

† Imitemur nobilem hunc senatorem, seu consiliarium, nobilia consulentes ac decernentes de dominici corporis participatione: et preciose videntes suauum virtutum odore, mundaque conscientiae sindone illud inuoluentes, ac cordis monumento nouo, omnique immunditia purificato, sepelientes.

Verf. 41. *Erat — v. 42. Iesum.* Praedicto capite euangelii iuxta Matthaeum de hoc quoque scriptum est. Volebant itaque hunc in alio digniore monumento, quod longius a ciuitate distabat, collocare: sed propter parasceuen Iudaeorum,

hic nusquam inueniri, quia Graece solum nouerat: porro in Graeca translatione septuaginta interpretum non habetur: legimus tamen illud in Latina ex Hebraeo translatione Zachariae duodecimo.

4) Inclusa absunt. A.

5) Haec duo vocabula omittit Hentenius.

ἡμέρα τῆς κρίσεως. [ὄψονται⁴⁾ γάρ; Φησι, τὸν^{m)} Matt. 24, 30.
 υἱὸν τῆ ἀνθρώπου, ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν
 τῆ ἄρανης, μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης πολλῆς.]

ΚεΦ. ΙΗ. Περὶ τῆς αἰτήσεως τοῦ κυριακοῦ σώματος.

Verf. 38. Μετὰ ταῦτα — ἰησῦ. Ἠρώ-
 τησε⁵⁾ παρεκάλεσεν. ἀνάγνωθι τὰ ἐξηγηθέντα
 ἐν τῷ τέλει τῆ προμνημονευθέντος ἐξηκοστῆ ἐβδό-
 μου κεφαλαίου ἔνθα τόⁿ⁾ ὀψίας⁶⁾ δὲ γενομένης, n) Matt. 27, 57.
 ἦλθεν ἄνθρωπος πλούσιος ἀπὸ ἁριμαθαίας, ἐνό-
 ματι ἰωσήφ.

Verf. 38. Καὶ — v. 40. ἐταφιάζειν.
 Ἐν τῷ ἐξηκοστῷ ὀγδῶ κεφαλαίῳ τῆ κατὰ ματ-
 θαῖον καθ' ἑξῆς καὶ περὶ τέτων πάντων εὐρήσεις.
 πότε δὲ ὁ νικῆδῆμος ἦλθε πρὸς τὸν χριστὸν νυκτὸς,
 εἶρηται ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ τῆ παρόντος εὐ-
 αγγελιστοῦ.

[Μιμησώμεθα⁷⁾ τὸν εὐσχημόνα βελευτήν,
 εὐσχημόνως βελευόμενοι περὶ τῆς μεταλήψεως
 τῆ δεσποτικῆ σώματος, καὶ μυρίζοντες φιλοτι-
 μως ταῖς ἀπὸ τῶν ἀρετῶν εὐδοκίαις, καὶ καθαρᾶ
 συνόνοι συνειδήσεως ἐλίσσοντες αὐτό, καὶ καινῶ
 μνήματι καρδίας καὶ πάσης ἀκαθαρσίας ἀπηλ-
 λαγμένῳ ἐναποτιθέμενοι.]

Verf. 41. Ἦν — v. 42. ἰησοῦν. Ἐν τῷ
 ρηθέντι κεφαλαίῳ τῆ κατὰ ματθαῖον καὶ περὶ
 τούτου ἰσόρηται. [ἐβέλοντο μὲν⁸⁾ οὖν ἐν ἑτέρῳ
 ἀξιολογωτέρῳ μνημείῳ τῆτον θῆναι, πορρωτέρῳ
 τῆς πόλεως· διὰ δὲ τὴν παρασκευὴν τῶν ἰουδαίων,
 ἦγουν,

6) ὀψίας, γενομένης, ceteris omiffis. A.

7) Haec uterque in margine.

8) Inclusa absunt. A.

rum, quae videlicet a Iudaeis ad vesperam obseruabatur, quo tempore fas non erat aut longius ambulare, aut amplius operari, magis autem, quia et pascha aduenerat, in propinquo posuerunt eum, diuina gratia ita dispensante, vt et discipulae conspicerent, vbi poneretur, et discipuli possent propter propinquitatem proficisci, ac viderent, quae postmodum facta sunt miracula.

Cap. XX. v. 1. *Vno autem sabbathorum.*

In praedicto capite, vbi dicitur, Vespera autem sabbathorum, quae lucescit in vnum sabbathorum: lege, quae sunt enarrata.

Vers. 1. *Maria* — v. 2. *eum.* Hoc etiam loco, quae circa alias mulieres acta sunt, praetermisit, tanquam ab aliis dicta: quae vero Mariae Magdalenae acciderunt, vtpote ab aliis silentio praeterita, exponuntur. Lege itaque praedicto capite ab eo loco, Vespera autem sabbathorum, quae lucescit in vnum sabbathorum, vsque dum dicitur, Undecim vero discipuli profecti sunt in Galilaeam: et omnia ad verbum explanata inuenies, eandemque quatuor euangelistarum consonantiam, ac corpus historiae vnum.

Petro autem et Iohanni loquitur Magdalene: illi quidem, tanquam omnium summo, huic vero, tanquam dilecto, et qui amplius, quam caeteri, diligebant Iesum: soli enim inter omnes sequuti fuerant eum, quum ligatus abducebatur ad Annam et Caiapham.

Vers. 3. *Exiuit* — *monumentum.* Nulli aliorum quicquam dicentes: insuper et Iudaeos ac custodes prae feruore contemnentes.

Vers. 4.

9) Etiam haec desunt. A.

ἡγουν, τὴν παρατετηρημένην πρὸς ἑσπέραν τοῖς
 ἰουδαίοις, ὅτε οὐκ ἦν θέρμῃς ἢ πορρωτέρω. βαδίζειν,
 ἢ ἐτι ἐργάζεσθαι καὶ μᾶλλον, ὅτι καὶ τὸ πάσχα
 τότε κατέλαβεν, εἰς τὸ πλησιάζον ἔδηκαν αὐ-
 τόν, τῆς θείας προνοίας ἕτως οἰκονομησάσης, ἵνα
 καὶ αἱ μαθηταὶ θεωρήσωσι, πῶς τίθεται, καὶ
 οἱ μαθηταὶ δύνωνται ἀπέρχεσθαι, διὰ τὴν ἐγγύ-
 τητα, καὶ θεαθῶσι τὰ μετὰ τῆτο τερατουργη-
 θέντα ἐκεῖ παράδοξα.]

Cap. XX. v. 1. Τῇ δὲ μιᾷ τῶν σαββάτων.

[Ἐν τῷ λεχθέντι⁹⁾ κεφαλαίῳ, ἔνθα κείται τὸ
 ὄψε⁹⁾ σαββάτων τῇ ἐπιφωσκούσῃ εἰς μίαν σαβ- ο) Matth. 28, 1.
 βάτων· ἀνάγνωθι τὰ ἐξηγηθέντα.]

Verf. 1. Μαρία — v. 2. αὐτόν. Καὶ-
 θαῦτα τὰ μὲν περὶ τῶν ἄλλων γυναικῶν παρεδρα-
 μεν, ὡς προϊσορηθέντα τοῖς ἄλλοις· τὰ δὲ κατὰ
 τὴν μαγδαληνὴν ἐκτίθεται, ὡς ἐκείνοις σεσιωπη-
 μένα. λοιπὸν οὖν ἀνάγνωθι ἐν τῷ εἰρημένῳ κεφα-
 λαίῳ, ἀπὸ τῆ· ὄψε^{p)} σαββάτων, τῇ ἐπιφω- p) Matth. 28, 1.
 σκούσῃ εἰς μίαν σαββάτων, ἄχρι τῆ· οἱ^{q)} δὲ q) Matt. 28, 16.
 ἑνδεκά μαθηταὶ ἐπορεύθησαν εἰς τὴν γαλιλαίαν·
 καὶ εὐρήσεις πάντα κατὰ λόγον ἡρμηνευμένα, καὶ
 ἀρμονίαν μίαν τῶν τεσσάρων εὐαγγελιστῶν, καὶ
 σῶμα τῆς ἰσορίας ἐν.

Τῷ πέτρῳ δὲ καὶ τῷ ἰωάννῃ διαλέγεται ἡ
 μαγδαληνή· τῷ μὲν, ὡς κορυφαίῳ· τῷ δὲ, ὡς
 ἠγαπημένῳ, καὶ ὡς πλεῖον τῶν ἄλλων ἀγαπᾷσι
 τὸν κύριον. καὶ γὰρ μόνοι τούτῳ ἠκολούθησαν,
 ἀπαγομένῳ δεσμῷ πρὸς ἄνναν καὶ καϊάφαν.

Verf. 3. Ἐξῆλθεν — μνημεῖον. Μηδενὶ
 μὲν τῶν ἄλλων μηδὲν εἰπόντες, καταφρονήσαν-
 τες δὲ, καὶ τῶν ἰσραηλίων, καὶ τῶν φυλαίκων, ὑπὸ
 θερμοτήτος.

Verf. 4. *Currebant — simul.* Simili ferore et se, et caetera despicientes.

Verf. 4. *Et — monumentum.* Tanquam robustior vigore corporis.

Verf. 5. *Et — linteamina.* Funeralia, puta, sindonem.

Verf. 5. *Non tamen introiuit.* Tremore detentus, aut his iam contentus.

Verf. 6. *Venit — monumentum.* Nullo iam metu oppressus, quo prioris culpam timiditatis abstergeret, aut diligentius scrutari volens. Inuicem itaque se ambo vicerunt: Iohannes quidem praecurrendo: Petrus vero in monumentum introeundo.

Quaere etiam octogesimo secundo euangelii iuxta Lucam capite, vbi dicitur, Petrus vero surgens cucurrit ad monumentum: ac enarrationem lege super id, quod habetur, Admirans, quod factum erat, ad hunc locum maxime necessariam.

Verf. 6. *Et — v. 7. locum.* Quorum vtrumque signum etiam erat infallibile resurrectionis. Neque enim, si quis eum transposuisset, certe deudasset: neque si furatus esset, curam habuisset, vt et sudarium inuolueret, poneretque in vnum locum, siue in alterum a linteaminibus separatum, sed ita, vt situm erat corpus, aut transposuisset, aut furatus fuisset: veritus superfluum tempus in negotio consumere, ne quo modo in furto deprehenderetur, extremumque lueret supplicium.

Praeterea etiam, quum myrrha, cum qua sepultus erat, maxime esset ei adglutinata, et sindonem

¹⁾ Inclusa absunt. A.

²⁾ ἐποβδίστηται. A. Illud Hentenius legit. Atque ita etiam est ad Io. 19, 7.

Verf. 4. Ἐτρεχον — ὁμῆ. [Τῆ ὁμοίᾳ¹)
 θερμότητι ἀμιλλώμενοι.]

Verf. 4. Καὶ — μνημεῖον. Ὡς ἀκμαί-
 οτερος τὸν τόνον τῆ σώματος.

Verf. 5. Καὶ — ὀθονία. Τὰ ἐντάφια,
 τὴν σινδόνα.

Verf. 5. Ὅου μέντοι εἰσῆλθε. Φερίξας, ἢ
 ἀρκεθεῖς.

Verf. 6. Ἐρχεται — μνημεῖον. Μὴ
 δειλιάσας, ἵνα τὸ τῆς προτέρας δειλίας ἀποτρι-
 ψηται²) ἔγκλημα, ἢ ἀκριβέτερον ἐρευνησάμ βε-
 λόμενος. ἐνίκησαν οὖν ἀλλήλους ἀμφω. Ἰωάννης
 μὲν τᾶ³) προδραμεῖν· πέτρος δὲ, τῷ εἰσελθεῖν
 εἰς τὸ μνημεῖον.

[Ζήτησον⁴) καὶ ἐν τῷ ὀγδοηκοσῷ δευτέρῳ κε-
 φαλαίῳ τῆ κατὰ λουκᾶν τό· ὀ¹) δὲ πέτρος ἀνα-¹) Luc. 24, 12.
 σᾶς ἔδραμεν ἐπὶ τὸ μνημεῖον, καὶ ἀνάγνωδι τὰ
 ἐξηγηθέντα εἰς τό· θαυμάζων⁵) τὸ γεγονός, πά-⁵) Luc. 24, 12.
 νυ ἀναγκαστῆ ὄντα πρὸς τὰ παρόντα.]

Verf. 6. Καὶ — v. 7. τόπον. Ἄ καὶ
 ἀμφω σημεῖα ἦσαν τῆς ἀναστάσεως ἀναντίρρητα.
 ἔτε γὰρ, εἰ μετέδηκῆ τις αὐτὸν, ἐγύμνωσεν ἄν,
 ἔτε, εἰ ἔκλεψεν, ἐφρόντισεν ἄν, ὥσε καὶ τὸ σου-
 δάριον ἐπιμελῶς ἐντυλίξαι καὶ θεῖναι εἰς ἓνα τό-
 πον, ἢ γουν, εἰς ἕτερον παρὰ τὸν τῶν ὀθονίων·
 ἀλλ' οὕτως, ὡς εἶχε, τὸ σῶμα μετέδηκεν ἄν, ἢ
 ἔκλεψε, δεδιῶς τοσοῦτον ἀναλωσάμ καιρὸν εἰς
 πρᾶγμα περιττὸν, μήποτε κατάφωρος γένηται,
 καὶ τὴν ἐσχάτην ὑφέξῃ δίκην.

Ἄλλως τε, καὶ τῆς σμύρνης κολλαδεσάτης
 οὔσης, μεθ' ἧς ἦν ἐντεταφιασμένος, καὶ τὴν σιν-

R r 2

δένει

³) δραμεῖν. B. ἀπο τῆς ἑλληνικῆς λέξεως δραμεῖν.

⁴) Includa absunt. A. ἀπο τῆς ἑλληνικῆς λέξεως ἀναλαμβάνω.

nem tenacissime ei adhaerere faceret, sic, ut iam coalita, nullo modo posset auelli: propterea haec seorsim a se inuicem posita erant: et sudarium inuolutum erat, ut disceremus, quod cum autoritate, omnique securitate surrexerat. Sudarium autem erat parua quaedam fasciola, quali etiam facies Lazari, qui fuerat mortuus, erat obuincta.

Verf. 8. *Tunc* — *monumentum*. Vocatus a Petro.

Verf. 8. *Et* — *credidit*. Quum resurrectionis signa vidisset indubitata.

Verf. 9. *Nondum* — *resurgere*. Causam reddit, cur prius non crediderint mulieribus, quae eis resurrectionem annuntiauerant, sed visa sunt coram ipsis tanquam deliramentum verba earum, sed neque duobus ex eis qui abierant rus: et dicit, quod nondum intelligebant scripturam, de eius resurrectione docentem: haec autem multiplex est, in diuersis psalmis Dauidicis sermonibusque prophetis sparsa.

Verf. 10. *Abierunt* — *discipuli*. Ad suum diuersorium.

Verf. 11. *Maria* — *foris*. Venerat enim post Petrum et Iohannem, quum non potuisset simul cum eis currere, et nec reuertentibus occurreret, ut quippiam firmiter etiam ipsa disceret.

Verf. 11. *Dum* — v. 12. *albis*. Palliis videlicet: hi autem erant, qui etiam prius ei apparuerant, et iis, quae cum ea erant. Quomodo ergo

5) ἐνετύλιπτο. B. Fortasse ergo legendum ἐνετύλιπτο ut pag. 627. verf. 24.

δόνα προσκολλάσης αὐτῷ λίαν συμφυῶς καὶ ἀνα-
ποσπάσως. διὰ τῆτο γοῦν ταῦτα χωρὶς ἀλλή-
λων ἔκειντο, καὶ τὸ σουδάριον⁷⁾ ἐτετύλικτο, ἵνα
μάθωμεν, ὅτι κατ' ἐξέσταν ἀνέστη, καὶ πᾶσαν
ἄδειαν. τὸ σουδάριον δὲ ἦν, Φακιόλιόν τι μικρὸν,
οἶω καὶ ὁ τεθνηκὼς λάζαρος τὴν ὄψιν περιεδέδετο.

Verf. 8. Τότε — μνημεῖον. [Κληθεῖς⁶⁾
παρὰ τῆ πέτρου.]

Verf. 8. Καὶ — ἐπίστευσε. Θεασάμενος
σημεῖα τῆς ἀναστάσεως ἀναμφίβολα.

Verf. 9. 'Ουδέπω — ἀναστῆναι. [Ἀπο-
λογεῖται,⁷⁾ πῶς οὐκ ἐπίστευσαν πρότερον ταῖς
γυναίξιν, εὐαγγελισαμέναις αὐτοῖς τὴν ἀνάστα-
σιν· ἀλλ' ἐφάνησαν⁸⁾ ἐνώπιον αὐτῶν ὡσεὶ λῆρος
τὰ ῥήματα αὐτῶν· ἀλλ' ἐδὲ τοῖς⁹⁾ πορευομένοις
εἰς ἀγρὸν δυσὶν ἐξ αὐτῶν. καὶ φησὶν, ὅτι] ἔπω
ἐνόουν τὴν γραφὴν, τὴν περὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτῆ
διδάσκουσαν· διάφορος δὲ αὐτῇ, ἐν διαφόροις ψαλ-
μοῖς δαυϊτικοῖς καὶ λόγοις προφητικοῖς κατεσπαρ-
μένη.

ε) Luc. 24, 11.

ν) Matt. 16, 12.

Verf. 10. Ἀπῆλθον — μαθηταί. Πρὸς
τὴν ἑαυτῶν καταγωγὴν.

Verf. 11. Μαρία — ἔξω. Ὑσέρητε
γὰρ τῆ πέτρου καὶ ἰωάννου, μὴ δυναθῆσα συντρέ-
χειν αὐτοῖς, καὶ ἐδὲ⁸⁾ σρεφομένοις συνήντησε τέ-
τοις, ἵνα καὶ μάθῃ τι βεβαιότερον.

Verf. 11. Ὡς — v. 12. λευκοῖς. Περι-
βλήμασι, δηλονότι. οὗτοι δὲ ἦσαν, οἱ καὶ πρότε-
ρον⁹⁾ ὀφθέντες αὐτῇ τς καὶ ταῖς σὺν αὐτῇ. καὶ
R 1 3 πῶς

6) Includa absunt. A.

7) Etiam haec absunt. A.

8) Forte ἀνασρεφομένοις, aut ὑποσρεφομένοις.

9) πέτρῳ, pro πρότερον. A. Male.

ergo hi non apparuerunt Petro et Iohanni? Quia futurum erat, ut illis tanquam prudentioribus ad fidem sufficerent ea, quae viderant.

Verf. 12. *Sedentes — Iesu.* Sedebant quidem propter eam: splendidi vero alacriter propter gaudium.

† Christi sepulchro adstant angeli ad credulitatem permanentes: utque surrexisse docerent, et non furto sublatum esse.

Verf. 13. *Et — ploras?* Quum ipsa non auderet eos interrogare, illi ei loquuntur.

Verf. 13. *Ait — eum.* Putabat enim, ab his, qui sepelierant, eum fuisse transpositum.

Verf. 14. *Et — stantem.* Et quomodo, priusquam vllum accepisset responsum ab his, qui eum interrogauerant, repente conuersa est retrorsum? Quia subito apparente Christo post eam, angeli, viso domino suo; statim surrexerunt, cum tremore, more seruorum in eum intuentes. Conuersa est ergo, ut videret, quis illis apparuisset.

Verf. 14. *Et — esset.* Apparuit enim ei alia specie, et viliori ac communiore habitu, ne repente consterneretur.

Verf. 15. *Dicit — tollam.* A communi habitu, et quia in horto erat, arbitrata est, hortulanum esse. Neque enim vocem eius agnouit, more insueto prolatam. Putabat autem, ut dictum est, transpositum eum esse in tutiorem alium locum, et ab hortulano asportatum. Dic mihi, inquit, vbi

1) Forte σφοδρῶς legit Hentenius.

2) Haec uterque in margine.

3) Inclusa desunt. A.

4) Etiam haec absunt. A.

πῶς οὐκ ἐφάνησαν οὗτοι τῷ πέτρῳ καὶ ἰωάννῃ;
ὅτι ἐκείνοις ἐμελλον ἀρκεῖν πρὸς πίσιν, ἀ ἐθεά-
σαντο, συνετωτέρους οὔσι.

Verf. 12. Καθεζομένους — ἰησοῦ. Ἐκά-
θηντο μὲν, δι' αὐτήν· Φαιδρῶι δὲ¹⁾ Φαιδρῶς, διὰ
τὴν χαράν.

[Οἱ²⁾ τῷ τάφῳ τῷ χριστῷ προσεδρεύοντες
ἄγγελοι, πρὸς πίσωσιν παρεμένα καὶ διδασκα-
λίαν τῷ ἐγγυέρθαι, ἀλλὰ μὴ κεκλέφθαι τὸν
κύριον.]

Verf. 13. Καὶ — κλαίεις; [Μὴ τολ-
μώσης³⁾ αὐτῆς ἐρωτῆσαι αὐτοὺς, αὐτοὶ διαλέγον-
ται αὐτῇ.]

Verf. 13. Λέγει — αὐτόν. Ὡμιο γὰρ,
ὑπὸ τῶν θαψάντων μετατεθῆναι αὐτόν.

Verf. 14. Καὶ — ἐπῶτα. Καὶ πᾶς,
μήπω μηδὲν μαθοῦσα παρὰ τῶν ἐρωτησάντων,
αἰφνίδιον ἐσράφη εἰς τὰ ὀπίσω; ὅτι τῷ χριστοῦ
ἄφνω φανέντος ὀπίσω αὐτῆς, οἱ ἄγγελοι τὸν δε-
σπότην ἑαυτῶν ἰδόντες, εὐθέως ἐξανέστησαν σύν-
τρομοι, δουλοπρεπῶς ἀτενίζοντες εἰς αὐτόν. ἐσρά-
φη οὖν ἰδεῖν, τίς ὁ φανεὶς αὐτοῖς.

Verf. 14. Καὶ — ἐσιν. [Ἐφάνη⁴⁾ γὰρ
αὐτῇ ἐν ἑτέρῳ μορφῇ, καὶ ἐν εὐτελεσέρῳ καὶ κοι-
νῷ σχήματι, ἵνα μὴ ἀθρόον καταπλαγῇ.]

Verf. 15. Λέγει — ἀρῶ. Ἀπό τε τοῦ
κοινοῦ σχήματος, καὶ τοῦ εἶναι ἐν τῷ κήπῳ,
ὑπέλαβεν, ὅτι ὁ κηπουρὸς ἐσιν. εἰδὲ γὰρ τὴν Φω-
νὴν αὐτῷ ἐγνώρισεν, ἀσυνήθῃ ἐνηχηθεῖσαν. ὤετο
δὲ, ὡς εἶρηται, μετατεθῆναι μὲν αὐτόν εἰς ἕτε-
ρον τόπον ἀσφαλέςερον· βασαχθῆναι δὲ παρὰ
τοῦ κηπουροῦ. [εἶπέ μοι,⁵⁾ οὖν φησὶν, ποῦ ἔθι-

R 4

καε

5) Inclusa absunt. A.

vbi posueris eum, et ego eum tollam, in alium repositura locum, ab insidiis tutiorem.

† Qui generabilium tantum et corruptibilium creatorem ac prouisorem putat dominum, hic pro hortulano eum cognoscit. Idcirco etiam huius contactum fugit dominus, quod apud illum nondum ascenderit ad dignitatem ac aequalitatem patris: siquidem eo indigni sunt, qui cum huiusmodi opinione ad eum accedunt.

Verf. 16. *Dicit — Magister.* Nunc composita voce, specie et habitu, vt facilius cognosceretur, dedit ei horum notitiam, statimque illum agnouit, clamans prae laetitia, Magister. Sed quomodo conuersa dicit, si iam cum eo loquebatur? Quia, quum id dixisset, quod loquebatur, conuersa est ad angelos, vt videret, an adessent: vel vt interrogaret, quid illos in stuporem adduxisset: statimque Christo eam vocante, rursus ad ipsum conuersa est.

Verf. 17. *Dicit — noli me tangere.* Nam se ad tangendum pedes eius aptabat, sicut solebat. Prohibet autem, ne deinceps accedat ad eum modo, quo prius, quum iam diuinius facta sit caro eius.

Verf. 17. *Nondum — meum.* Hoc ad nullum alium dixit finem, vt ait Chrysostomus, nisi, vt solum intelligeret, quod sublimior sit, magisque venerandus. Nam qui nititur cum corpore ad Deum ac patrem ascendere, manifestum est, quod corporis fragilitatem abiecerat.

— Atqui paulo ante ipsa et altera Maria tenuerant pedes eius, sicut scripsit Matthaeus: sed tunc quidem

6) In margine haec habet Codex vterque.

7) *xy* omittit. B.

κας αὐτὸν, καὶ γὰρ αὐτὸν ἀρῶ, εἰς ἄλλον καταθή-
σουσα τόπον ἀνεπιβλεπτότερον.]

[Ὁ μόνων⁶⁾ τῶν ἐν γενεᾷ καὶ Φθορᾷ δημι-
ουργὸν καὶ προνοπήν νομίζων τὸν κύριον, οὗτος εἰς
κηπευρὸν παραγιωρίζει αὐτὸν· διὸ καὶ Φεύγει
τούτῃ καὶ⁷⁾ τὴν ἀφὴν ὁ δεσπότης, ὡς μήπω παρ'
αὐτῷ ἀναβάς πρὸς τὸ ἀξίωμα καὶ τὴν ἰσότητα
τῶ πατέρῃς. ἀνάξιοι γὰρ αὐτῷ οἱ μετὰ τριαύτης
ὑπολήψεως αὐτῷ προσερχόμενοι.]

Verf. 16. Λέγει — διδάσκαλε. Νῦν,
κατασήσας τὴν Φανὴν καὶ τὴν μερῆν καὶ τὸ
σχῆμα πρὸς τὸ γνωριμώτερον, δέδωκεν αὐτῇ
αἰδήσιν αὐτῶν, καὶ αὐτίκα τούτον ἐπιγνοῦσα,
ἐβόησεν ὑπὸ περιχαρείας· διδάσκαλε. [ἀλλά,⁸⁾
πῶς στραφῆσα λέγει, εἶγε πρὸς αὐτὸν διελέγετο;
διότι εἶπούσα, ὅπερ εἶπε, μετεστράφη πρὸς τοὺς
ἀγγέλους ἰδεῖν, εἰ πάρεσιν, ἢ ἐρωτήσῃ, τίς ὁ
ἐκπλήξσας αὐτούς· εὐθύς δὲ τῷ Χριστῷ καλέσαν-
τος αὐτήν, ἐστράφη πάλιν πρὸς αὐτόν.]

Verf. 17. Λέγει — μή μου ἄπτου. Ὁρ-
μισε γὰρ ἀψαδαὶ τῶν ποδῶν αὐτῆς, ὡς εἰώθει.
κωλύει δὲ αὐτήν προσφέρειν αὐτῷ τῷ λοιποῦ,
καθὼς τὸ πρότερον, θειοτέρας ἢ δὴ τῆς σαρκὸς
αὐτῆς γενομένης.

Verf. 17. Ὁυπω — μ8. Τῷτο εἶπε δι
ἐδὲν ἕτερον, ὡς ὁ χρυσόσομὸς Φησιν,⁹⁾ ἢ μόνον,
ἵνα γνῶ, ὅτι ὑψηλότερός ἐστι καὶ αἰδεσιμώτερος.
ὁ γὰρ μετὰ τῷ σώματος σπεύδων ἀναβαίνειν πρὸς
τὸν πατέρα καὶ θεὸν, πρόδηλον, ὅτι τὸ τῷ σώ-
ματος ἐπίκηρον ἀπεβάλετο.

Καὶ μὴν, πρὸ βραχέος αὐτῆ τε καὶ ἡ ἄλλη
μαρτία ἐκράτησαν αὐτῆ τοὺς πόδας, ὡς ἰσότησεν¹⁰⁾ x) Matth. 23,9

Rf 5

ὀματ-

8) Inclusa absunt. A.

9) Tom. VIII. p. 515. A,

dem non prohibuit, permittens, ut fierent tactu certiores, non esse phantasma. Nunc autem non permittit, quia et visionis et tactus oblita erat, nec crediderat.

Verf. 17. *Sed vade — vestrum.* Atqui non statim ascensurus erat, sed post quadraginta dies, quomodo ergo dicit, Ascendo? Vtique, ut amplius mentem eius in sublime erigeret: et adhuc confirmans, se sublimiorem ac diuiniorem esse, ac studens, ut deinceps maiori cum veneratione animum ei intenderet et auscultaret.

Praeterea verbum Ascendo, significat Ascendere volo, quod tamen ad longius tempus extendi potest.

Discipulis autem ad memoriam reuocat id, quod frequenter, priusquam traditus esset, illis dixerat. Fratres vero suos nominauit, tanquam et ipse homo, et cognatus eorum iuxta humanitatem.

Alio tamen modo patrem dixit patrem suum, et alio discipulorum: suum quidem natura, tanquam eiusdem substantiae: discipulorum vero, ratione creationis ac prouidentiae, tanquam creaturarum ac prouidentia dignorum. Deum autem et suum et discipulorum, utpote hominum.

Et quare non simpliciter dixit, Et Deum nostrum, sed etiam hic distinxit? Quia, licet homo factus est et frater eorum, natura humanitatis: honore tamen plurimum ab eis differebat, et diuinitatis vnione ac impeccabilitate,

Verf. 18. *Venit — sibi.* Et quod ea sibi dixisset, quae videlicet ei loquutus fuerat. Et quia verisimile erat discipulos, quum haec audissent, aut non

¹⁾ ἐπιβεβαιῶν, omisso ἐτι. A.

²⁾ δὲ, post τς interponit. A.

ὁ ματθαῖος· ἀλλὰ τότε μὲν οὐκ ἀπεκάλυψε, παρέχων πληροφορηθῆναι διὰ τῆς ἀφῆς, ὅτι οὐκ ἔστι Φάσμα· νῦν δὲ ἐ συγχωρεῖ, διότι τῆς ὀπτασίας ἐκείνης καὶ τῆς ἀφῆς ἐπελάθετο καὶ ἠπίσησε.

Verf. 17. Πορεύσθαι δὲ — ὑμῶν. Καὶ μὴν, οὐκ εὐθέως ἐμελλεν ἀναβαίνειν, ἀλλὰ μετὰ τεσσαράκοντα ἡμέρας, πῶς οὖν ἀναβαίω λέγεις; πάντως ἐπὶ πλεον ἀνάγων αὐτῆς τὴν διάνοιαν, καὶ ἔτι¹⁾ βεβαιῶν, ὅτι ὑψηλότερός ἐστι καὶ θεϊότερος, καὶ πείθων αἰδεσιμώτερον αὐτῷ τῷ λοιποῦ προσέχειν.

Ἄλλως τε,²⁾ τὸ ἀναβαίω δηλοῖ καὶ τὸ βέλομαι ἀναβαίνειν, δυνάμενον εἰς πλείονα καιρὸν ἐκτείνεσθαι.

Ἀναμιμήσκει δὲ τοὺς μαθητὰς, οὗ πολλάκις εἶπεν αὐτοῖς, πρὸ τῆς παραδοθῆναι. ἀδελφὸς δὲ αὐτοῦς ὠνόμασεν, ὡς καὶ αὐτὸς ἄνθρωπος, καὶ συγγενὴς αὐτῶν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον.

Ἐτέρως δὲ πατέρα ἑαυτῆ τὸν πατέρα εἶπε, καὶ ἑτέρως τῶν μαθητῶν. ἑαυτῆ μὲν φύσει, ὡς ὁμοουσίῳ τῶν μαθητῶν δὲ, τῷ λόγῳ τῆς δημιουργίας καὶ προνοίας, ὡς δημιουργημάτων καὶ προνοίας ἀξιουμένων [θεὸν³⁾ δὲ καὶ ἑαυτῆ καὶ τῶν μαθητῶν, ὡς ἀνθρώπων.

Καὶ πῶς οὐχ ἀπλῶς εἶπε, καὶ θεὸν ἡμῶν, ἀλλὰ κἀνταῦθα διέσειλεν ἑαυτόν; διότι, εἰ καὶ ἄνθρωπος γέγονε καὶ ἀδελφὸς αὐτῶν τῆ φύσει τῆς ἀνθρώπιότητος, ἀλλὰ πολὺ διέφερεν αὐτῶν τῆ τιμῇ, διὰ τε τὴν ἑνωσιν τῆς θεότητος, καὶ διὰ τὸ ἀναμάρτητον.]

Verf. 18. — Ἐρχεται — αὐτῆ. Καὶ ὅτι ταῦτα εἶπεν αὐτῆ, ἀ δηλονότι λελάληκεν αὐτῆ [ἐπεὶ⁴⁾ δὲ εἰκὸς, τὸς μαθητὰς ἀκούσαντας ταῦ-

708

³⁾ Inclusa absfant. A.

⁴⁾ Inclusa defant. Λ.

non credere mulieri, sicut nec prius: aut credentes, (nempe quum narraret conformia his, quae viderant Petrus et Iohannes) dolere, quod ipsi huiusmodi aspectu digni habiti non fuissent: eodem die etiam illis apparet. Primo namque desiderium eorum exacuit: deinde eis desiderabilius sese praebuit, iam videre concupiscentibus.

Verf. 19. *Quum ergo sero esset — medio.* Ad vesperam venit, quando magis timebant, et quum simul essent congregati, et quidem ianuas non pulsavit, ne turbarentur, sed clausis illis introiit, tanquam Deus, et quasi corpore suo leui iam et subtili ac immortalis effecto. Stetit autem in medio, vt omnibus esset conspicuus.

Verf. 19. *Et — vobis.* Hoc est, ne turbemini. Etiam moriens pacem illis reliquerat, Pacem, inquit, meam relinquo vobis. Mulieribus ergo, quae discipulae erant, gaudium ante omnem sermonem tribuit, eo quod ad moerorem genus illud fuerat condemnatum: discipulis vero pacem, propter suspectum bellum a Iudaeis ac gentibus.

Verf. 20. *Et — suum.* Quaere vltimo iuxta Lucam capite, quod dicitur, Et ipsi narrabant, quae gesta erant in via et caetera, vsque ad eum locum vbi habetur, Adhuc autem illis non credentibus prae gaudio et admirantibus: et illorum lege enarrationes ad praesentia dicta admodum vtilis.

Verf. 20. *Gauiſi sunt — domino.* Vides operibus confirmatos esse sermones? Siquidem ante

5) Inclusa defunt. A.

τα ἢ διαπισεῖν τῇ γυναικί, καθάπερ καὶ πρότερον, ἢ πισεύσαντας, οἷα καὶ τῷ πέτρῳ καὶ ἰωάννου συντιθεμένων, ἀφ' ὧν εἶδον, ἀλγεῖν, ὅτι αὐτοὶ οὐκ ἠξιώθησαν ὄψεως αὐτῷ, αὐθημερόν ἐμφανίζεται καὶ αὐτοῖς. πρῶτον μὲν γὰρ ἐγύμνασε τὸν πίδακον αὐτῶν, εἶτα ποθεινότερον ἑαυτὸν παρέσχεν αὐτοῖς, διψῶσιν ἤδη αὐτόν.]

Verf. 19. Ὁυσης οὖν ὀψίας — μέσον. Ἐσπέρας ἦλθεν, ὅτε μᾶλλον ἐφειβοῦντο, καὶ ὅτε συνήγοντο. καὶ τὰς μὲν θύρας ἐκ ἐπάταξεν, ἵνα μὴ θορυβηθῶσιν, κεκλεισμένων δὲ εἰσῆλθεν, ὡς θεός, καὶ ὡς λεπτῷ ἤδη καὶ κούφῳ καὶ ἀκηράτῳ γενομένου τῷ σάματος αὐτῷ. ἔση δὲ εἰς τὸ μέσον, ἵνα πᾶσιν εἴη θεατός.

Verf. 19. Καὶ — ὑμῖν. [Τετέσι,⁵⁾ μὴ ταράχθητε. καὶ ἀποθνήσκων δὲ, εἰρήνην ἀφῆκεν αὐτοῖς. εἰρήνην, γὰρ φησιν,⁶⁾ ἀφίημι ὑμῖν. ταῖς γ) Io. 14, 27. μὲν οὖν μαθηταῖς χαρὰν πρὸ παντὸς λόγου δέδωκεν αὐταῖς. λύπην γὰρ τὸ γένος ἐκεῖνο κατεκέρκιστο τοῖς δὲ μαθηταῖς, εἰρήνην,] διὰ⁶⁾ τὸν ὑποπτευόμενον πόλεμον, ἀπὸ τε ἰουδαίων καὶ ἐλλήνων.

Verf. 20. Καὶ — αὐτῷ. Ζήτησον ἐν τῷ τελευταίῳ κεφαλαίῳ τῷ κατὰ λουκᾶν τό καὶ⁷⁾ 2) Luc. 24, 35. αὐτοὶ ἐξηγῶντο τὰ ἐν τῇ ὁδῷ, καὶ τὰ ἐξῆς, [ἀχρι⁷⁾ τῷ ἔτι⁸⁾ δὲ ἀπισούντων αὐτῶν ἀπὸ τῆς α) Luc. 24, 41. χαρᾶς καὶ θαυμαζόντων,] καὶ ἀνάγνωθι τὰς ἐξηγήσεις αὐτῶν, πάνυ χρησιμευούσας πρὸς τὰ παρόντα.

Verf. 20. Ἐχάρισαν — κύριον. Ὁραῖς, ἐπὶ τῶν ἔργων τοὺς λόγους ἐκβαίνοντας. πρὸ τοῦ
σαυρῷ

⁵⁾ Ante διὰ, A. habet εἰρήνην διδοῦς αὐτοῖς.

⁷⁾ Inclusa absunt. A.

te passionem dixerat eis, Iterum videbo vos, et gaudebit cor vestrum.

Verf. 21. *Dixit — vobis.* Postquam comederat datam sibi partem piscis assi, et de fauo apiario, sicut scripsit Lucas, certiores facti sunt: et prae gaudio iam, vt verissimile est, turbatos, reprimat, vt his, quae dicturus est, animum aduertant.

Verf. 21. *Sicut — vos.* Etiam ante passionem dixit ad patrem, Sicut me misisti in mundum, et ego misi illos in mundum: et lege, quae ibi dicta sunt. Animos itaque illorum erexit, tradens eis opus suum, ac sibi successores eos constituens.

Verf. 22. *Et — v. 23. retenta sunt.* Atqui superius dixerat, Nisi ego abiero, paracletus non veniet ad vos: quomodo ergo dat hic spiritum sanctum? Insufflauit quidem, dans gratiam susceptiuam spiritus sancti, aptosque efficiens ad eius susceptionem: dicit autem, Accipite spiritum sanctum: non nunc, sed quando descenderit.

Aut spiritum sanctum vocauit gratiam spiritua-lem remittendi ac ligandi peccata: et hoc tunc illis tribuit, quod et miraculis maius erat. Nam quum paralytico dixisset, Remissa sunt tibi peccata tua, dixerunt scribae, Quis potest remittere peccata, nisi vnus, nempe Deus?

Verum et ante passionem dixerat eis, Quaecun-que ligaueritis super terram, erunt ligata in coelo: et quaecun-que solueritis super terram, erunt soluta.

8) Includa absunt. A.

9) τὸν, addit. A.

10) Includa desunt. A.

σαυροῦ γὰρ εἶπεν αὐτοῖς· ὅτι^{b)} πάλιν ὄψομαι^{b)} ὑμᾶς, καὶ χαρήσεται ὑμῶν ἡ καρδία. b) Io. 16, 22.

Verf. 21. Εἶπεν — ὑμῖν. Μετὰ τὸ φαγεῖν τὸ ἐπιδοθὲν αὐτῶ ἰχθύος ὀπτοῦ μέρος, καὶ ἀπὸ^{c)} μελισσείου κηρίου, καθὼς ἔγραψε Λουκάς, c) Luc. 24, 42. ἐπληροφορήθησαν, καὶ λοιπὸν ὑπὸ πολλῆς χαρᾶς, ὡς εἰκός, θορυβῶντας κατατέλλει, ἵνα προσέχωσιν, οἷς μέλλει εἶρεῖν.

Verf. 21. Καθὼς — ὑμᾶς. Καὶ πρὸ τοῦ σαυροῦ εἶρηκε πρὸς τὸν πατέρα· ὅτι^{d)} καθὼς d) Io. 17, 12. ἐμὲ ἀπέστειλας εἰς τὸν κόσμον, καὶ γὰρ ἀπέστειλα αὐτοὺς εἰς τὸν κόσμον, [καὶ⁸⁾ ἀνάγνωθι τὰ ἐκεῖ ῥηθέντα. ἐπῆρεν οὖν αὐτῶν τὰς ψυχὰς, ἐγχειρίσας αὐτοῖς τὸ ἴδιον ἔργον, καὶ καταστήσας διαδόχους ἑαυτῶ.]

Verf. 22. Καὶ — v. 23. κερράτηνται. Καὶ μὴν ὀπίσω εἶρηκεν· ὅτι^{e)} εἰάν ἐγὼ μὴ ἀπέλθω, e) Io. 16, 7. ὁ παράκλητος οὐκ ἐλεύσεται πρὸς ὑμᾶς· πῶς ἔν ἐνταῦθα δίδωσι πνεῦμα ἅγιον; ἐνεφύσησε μὲν, ἐμπνέων αὐτοῖς χάριν δεκτικὴν τῷ ἁγίου πνεύματος, καὶ κατασπευάζων ἐπιτηδεῖους εἰς ὑποδοχὴν αὐτῶ· λέγει δέ, λάβετε πνεῦμα ἅγιον, οὐ τότε, ἀλλ' ὅτε κατέλθῃ.

Ἡ πνεῦμα ἅγιον ἐκάλεσε, τὸ πνευματικὸν χάρισμα τῷ ἀφιέναι καὶ δεσμεῖν ἁμαρτίας. διαφόρων γὰρ ὄντων⁹⁾ πνευματικῶν χαρισμάτων, τῷτο τῆνικαῦτα δέδωκεν αὐτοῖς, [μεῖζον¹⁾ ὄν καὶ τῶν σημείων. τῷ παραλυτικῷ γὰρ εἰπόντος· f) Matth 9, 2. ἀφέωντά σοι αἱ ἁμαρτίαι σου· ἔλεγον οἱ γραμματεῖς· τίς δύναται ἀφιέναι ἁμαρτίας, εἰ μὴ Marc. 2, 5, 7. εἰς ὁ θεός;

Καὶ μὴν, καὶ πρὸ τῶ σαυρῶ εἶρηκεν αὐτοῖς· ὅσα²⁾ εἰάν δήσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσαι δεδεμένα ἐν τῷ g) Matt. 18, 18. οὐρανῷ, καὶ ὅσα εἰάν λύσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσαι

4 soluta in coelo: sed tunc quidem hoc illis promissit, nunc autem tribuit.

Quaere autem circa medium noni capituli praesentis euangelii, ubi dicitur, Nondum erat spiritus sanctus: quia Iesus nondum erat glorificatus: et lege totam illorum enarrationem.

Insufflauit itaque, tanquam fons gratiarum: et ut etiam hinc discamus, ipsum esse, qui primum ac vitale spiraculum insufflauit in Adam. Retentionem vero intellige ligationem, veniae carentiam. Tanquam rex ergo, duces exercitus destinans, ita discipulos prae omnibus, huiusmodi stipat potestate.

† Qui propter daemonum terrorem in sublimitate diuinarum contemplationum firmiter confirmantur: et sensus ad modum ostiorum claudunt: ignoto modo accedentem excipiunt diuinum sermonem, absque sensitua operatione eis apparentem: et pacis quidem nomine immobilitatem ad affectus tribuentem: insufflationis vero, gratias spiritus sancti, ac mysteriorum suorum signa demonstrantem.

Verf. 24. *Thomas — Iesus.* Verisimile enim est, eum a tempore, quo dispersi fuerant discipuli, ac relicto praeceptore fugerant, nondum cum illis conuenisse.

† Quanquam aberat Thomas, tamen per fratres Apostolos particeps et ipse fuit gratiae insufflati in illos spiritus sancti, sicut ait diuus Cyrillus. Quidam tamen dicunt, quod postmodum, postquam vidit

2) Ex Hentenio suspicio mihi oritur, illum legisse περιέλλων, id est, παρασκευάζων, εὐτρεπίζων, συνηροτῶν.

3) προτβάλλει. A. Neutrum placet. Forte περιβάλλει.

λελυμένα ἐν τῷ οὐρανῷ· ἀλλὰ τότε μὲν ὑπέσχετο αὐτοῖς τῆτο, νῦν δὲ δίδωσι.

Ζήτησον δὲ περὶ τὰ μέσα τῆ ἐνάτου κεφαλαίου τῆ παρόντος εὐαγγελιστοῦ τό οὐπω^{h)} γὰρ^{h)} Io. 7. 39. ἦν πνεῦμα ἅγιον, ὅτι ἰησοῦς εὐέπω ἐδοξάσθη, καὶ ἀνάγνωθι τὴν ὅλην ἐξήγησιν αὐτῶν.

Ἐνεφύσησε μὲν οὖν, ὡς πηγὴ χαρισμάτων, καὶ ἵνα μάθωμεν κἀντεῦθεν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ καὶ τὸ πρῶτον καὶ ζωτικὸν ἐμφύσημα ἐμφυσήσας τῷ ἀδάμ.] κράτησιν δὲ νόει, τὴν δῆσιν, τὴν ἀσυγχωρησίαν. κατὰπερ οὖν βασιλεὺς, στρατηγούς²⁾ ἀποσέλλων, ἔτω τοὺς μαθητάς³⁾ παραβάλλει πρὸ πάντων τῆ τοιαύτη δυνάμει.

[Οἱ⁴⁾ διὰ τὸν φόβον τῶν δαιμόνων ἐν τῷ ὕψει τῶν θεῶν θεωρημάτων ἀσφαλῶς βεβηκότες, καὶ θυρῶν δίκην, τὰς αἰδήσεις μύσαντες, παραγινόμενον ἀγνώστως δέχονται τὸν τῆ θεῶ λόγον, ἄνευ τῆς κατ' αἰδήσιν ἐνεργείας ἐπιφαινόμενον αὐτοῖς, καὶ δωρούμενον ἀπάθειαν μὲν, διὰ τῆς εἰρήνης, πνεύματος δὲ ἁγίου χάριν, διὰ τῆς ἐμπνεύσεως, καὶ δεικνύοντα τὰ σύμβολα τῶν μυστηρίων αὐτῆ.]

Verf. 24. Θωμάς — ἰησοῦς. Ἐἰκὸς γὰρ, αὐτὸν μετὰ τὸ διασκορπισθῆναι τοὺς μαθητάς, ἀφέντας τὸν διδάσκαλον καὶ φυγόντας, μήπω συνελθεῖν αὐτοῖς.

[Ἐὶ καὶ ἀπῆν ὁ Θωμάς, ὅμως διὰ τῶν ἀδελφῶν⁵⁾ τῶν ἀποσόλων μετέλαβε καὶ αὐτός τῆς χάριτος τῆ ἐμφυσηθέντος αὐτοῖς ἁγίου πνεύματος, ὡς ὁ ἐν ἁγιοῖς Κύριλλος⁶⁾ εἶρηκε. τινὲς δὲ λέγου-

4) Haec vterque in margine exhibet.

5) τῶν, abest. A.

6) Tom. IV. p. 1100, A, p. 1101, A.

vidit manus ac latus saluatoris, et circa resurrectionem credidit: tunc accepit et ipse huiusmodi gratiam, vt in nullo horum inferior esset coapostolis.

Verf. 25. *Dixerunt — dominum.* Dixerunt ei, quum ad eos venisset.

Verf. 25. *Ille — credam.* Quemadmodum vulgi more ac temere credere, leuitatis est: ita quoque vltra modum sciscitari, ac nimis curiose indagare, crassae mentis est. Propterea etiam Thomas arguitur. Nam, quum fide digni essent condiscipuli, remque confirmarent, non credidit: non tantum fidem illis non praestans, quantum impossibilem ducens hanc resurrectionem. Siquidem ipse eum videre quaerit: nec id tantum, sed et vestigium clauorum: neque haecenus sistit curiositas, sed et mittere digitum in vestigium clauorum, manumque in latus eius, ne forte phantasma esset. Audierat enim, vt apparet, a condiscipulis, quod manus ac latus suum eis ostendisset. Tactum itaque fide digniorem ducit aspectu.

Verf. 26. *Et — eis.* Intus, in diuersorio, vbi erant congregati.

Verf. 26. *Venit — clausis.* Venit certior redditurus eum, qui non credebat: et neque vnum despicit, licet mente crassior esset caeteris. Et quare non tunc fecit illum certior, quum Thomas praedicta requirebat, sed post dies octo? Vt interim a condiscipulis instructus, facilius persuaderi posset ad fidem.

Verf. 26.

-ὁμοῦ

7) Inclusa Codex vterque in margine habet.

8) δὲ, interponit. A.

9) Inclusa abstant. A.

1) γίνεται. A.

λέγουσιν, ὅτι ὕσερον, μετὰ τὸ ἰδεῖν τὰς χεῖρας καὶ τὴν πλευρὰν τῆ σωτῆρος, καὶ πιθεῦσαι περὶ τῆς ἀναστάσεως, ἔλαβε καὶ αὐτὸς τὴν τριαυτὴν χάριν, ἵνα μὴδ' ἐν τούτῳ λείπηται τῶν συν-
αποσώλων.]

Verf. 25. Ἐλεγον — κύριον. Ἐλεγον⁸⁾ αὐτῷ, ἔλθόντι πρὸς αὐτούς,

Verf. 25. Ὁ — πιθεύσω. Ὡσπερ τὸ ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε πιθεῦειν, εὐκολίας ἐστὶν οὕτω καὶ το πέρα τῆ μέτρου περιεργάζεσθαι καὶ πολυπραγμονεῖν παχυτάτης διανοίας ἐστὶ. διὰ τῆτο καὶ ὁ θωμᾶς ἐγκαλεῖται τοῖς γὰρ συμμαθηταῖς, ἀξιοπίστοις ἔσσι, καὶ διαβεβαιωμένοις, οὐκ ἐπίστευεν· οὐ τοσοῦτον ἐκείνοις ἀπιστῶν, ὅσον ἀδύνατον τὴν ἀνάστασιν ταύτην νομίζων. ζητεῖ γὰρ αὐτὸς ἰδεῖν αὐτὸν, καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν τύπον τῶν ἤλων· καὶ οὐ μέχρι τούτων ἴησι τὸ περιεργον, ἀλλὰ καὶ βάλεν τὸν δάκτυλον εἰς τὸν τύπον τῶν ἤλων, καὶ τὴν χεῖρα εἰς τὴν πλευρὰν αὐτῆ, μήποτε φάσμα εἴη. μεμιάθηκε γὰρ, ὡς εἴκει, παρὰ τῶν συμμαθητῶν, ὅτι ἔδειξεν αὐτοῖς τὰς χεῖρας καὶ τὴν πλευρὰν αὐτῆ. τὴν ἀφὴν οὖν πιστοτέραν πειεῖται τῆς ὄψεως.

Verf. 26. Καὶ — αὐτῶν. Ἐσωτῆ καταγωγίου αὐτῶν, ὅπου συνήγοντο.

Verf. 26. Ἐρχεται — κεκλεισμένων. Ἐρχεται πληροφορήσῶν τὸν ἀπιστοῦντα, [καὶ⁹⁾ εἶδὲ τὸν ἕνα περιεραῖ, καίτοι τῶν ἄλλων ἄντα παχύτερον εἰς διάνοιαν.] καὶ τίνος ἕνεκεν οὐχ, ὅτε ἐζήτησε τὰ ῥηθέντα ὁ θωμᾶς, τότε ταῦτον ἐπληροφόρησεν, ἀλλὰ μεθ' ἡμέρας ὀκτώ; ἵνα ἐν τῷ μέσῳ κατηχούμενος ὑπὸ τῶν μαθητῶν εὐπειθέστερος πρὸς πίσιν¹⁾ γένηται.

Verf. 26. *Et — vobis.* Sicut et prius. Rursum enim omnia facit, quaecunque eo absente fecerat.

Verf. 27. *Deinde — meum.* Quum nihil Thomas diceret, anticipat eum, praebens, quae ille petierat, ac ostendens, quod etiam tunc praesens fuerit et audierit, tanquam Deus, quum haec ille loquebatur. Siquidem eisdem quoque usus est verbis.

Verf. 27. *Et — fidelis.* Indignatus hoc dicit, quasi non ex diligentia, sed ex incredulitate contradixerit.

Verf. 28. *Et — meus.* Videns in manibus eius vestigium clauorum, et latus ipsius apertum, continuo credidit, non expectans, dum contrectasset.

Verf. 29. *Dicit — crediderunt.* Quum enim Petrus et Iohannes nondum eum vidissent, a linteaminibus tamen ac sudario resurrexisse crediderunt. Alii quoque discipuli, quum postmodum Petrus eum vidisset, illisque renunciaasset, nondum videntes crediderunt. Inuenerunt, inquit, Lucas, congregatos undecim et eos, qui cum illis erant, dicentes, Surrexit dominus vere, et visus est a Simone.

Et quomodo dicit idem euangelista, quod dum apparuit eis, expauesfacti et conterriti existimabant spiritum se videre, et caetera? et quod adhuc illis non credentibus prae gaudio, et admirantibus dixit eis, Habetis hic aliquid edulii, et caetera? Quia tunc haec passi sunt, non quod eum resurrexisse non crederent, sed quod dubitarent, vtrum

ipse.

2) Inclusa absunt. A.

3) Etiam haec absunt. A.

Verf. 26. Καὶ — ὑμῖν. [¹Ὡσπερ²) καὶ πρότερον. πάντα γὰρ ποιεῖ πάλιν, ὅσα καὶ ἀπόντος αὐτοῦ πεποίηκεν.]

Verf. 27. Εἶτα — μ8. Μὴδὲν ἐπόντος τῷ Θωμᾷ, προλαμβάνει, καὶ ἀπερ᾽ ἐζητεῖ, δίδωσι, δεικνύς, ὅτι καὶ ὅτε ταῦτα ἔλεγε, παρῆν τε καὶ ἤκουεν, ὡς Θεός. [καὶ³) γὰρ τοῖς αὐτοῖς ἐχρήσατο ῥήμασι.]

Verf. 27. Καὶ — πισός. Μερφόμενος τῷ τὸ Φησιν, ὡς ἐξ ἀπιστίας, οὐκ ἐξ ἀκριβείας, ἀντιτείνοντος.

Verf. 28. Καὶ — μ8. Ἰδὼν ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ τὸν τύπον τῶν ἥλων, καὶ τὴν πλευρὰν αὐτοῦ νευυγμένην, αὐτίκα ἐπίστευσε, μὴ ἀναμίνας ψηλαφῆσαι. τινὲς δὲ Φασιν, ὅτι ψηλαφῆσας ἐβόησεν, ὁ κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου.

Verf. 29. Λέγει — πιεύσαντες. Ὁ, τε γὰρ πέτρος καὶ ἰωάννης, μήπω ἰδόντες αὐτὸν, ὅμως ἀπὸ τῶν ὁσόντων καὶ τῷ σουδαρίου ἐπίστευσαν, ὅτι ἀνέστη, καὶ αἱ ἄλλοι δὲ μαθηταί, μετὰ τῷ τὸ πέτρου ἰδόντος αὐτὸν καὶ ἀναγγελλαντος αὐτοῖς, μήπω ἰδόντες αὐτὸν, ἐπίστευσαν. εὐρον γὰρ, Φησιν ὁ λουκοῖς,¹) συνηθροισμένους τῶς¹) Luc. 24, 33. ἑνδεκά, καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς, λέγοντας ὅτι ἠγέρθη ὁ κύριος ὄντως, καὶ ᾤθη σίμωνι.

[Καὶ⁴) πῶς, ὅτε ἐφάνη αὐτοῖς, Φησιν ὁ αὐτὸς εὐαγγελιστής· ὅτι²) πτοηθέντες καὶ ἐμφο-^k) Luc. 24, 37. βοι γενόμενοι, ἐδόκουν πνεύματι θεωρεῖν, καὶ τὰ ἐξῆς· καὶ ὅτι³) ἔτι ἀπισούντων αὐτῶν ἀπὸ τῆς^l) Luc. 24, 41. χαρᾶς καὶ θαυμαζόντων, εἶπεν αὐτοῖς· ἔχετε τι βρώσιμον ἐνθάδε, καὶ τὰ λοιπὰ; διότι ταῦτα τότε πεπόνθασιν, ἐκ ἀπισούντες, ὅτι ἀνέστη,

¹) Inclusa absunt. A.

ipse esset, qui eis apparebat: ac diligentius considerarent.

Comprehendit autem beatitudo haec etiam illos, qui per praedicationem credunt. Quum ergo dicit aliquis, Beati, qui temporibus illis fuerunt, ac Christum viderunt: consideret, quod Beati, qui non viderunt et crediderunt.

Sed quomodo corpus incorruptibile vestigia habebat plagarum, ac tactui subiacebat? Quomodo? Supernaturaliter et dispensatorie: edebat liquorem ac bibebat ad maiorem discipulorum certitudinem.

Verf. 30. *Multa — hoc.* De his omnino loquitur, quae post resurrectionem facta sunt: propterea namque dixit, in conspectu discipulorum suorum. Quemadmodum enim ante resurrectionem plurima fieri oportuit, ut crederent, eum esse filium Dei: ita et post resurrectionem, ut certiores fierent, quod resurrexisset.

Aut etiam sermo communis est: et de his loquens, quae ante resurrectionem, et de his, quae post eam facta sunt.

Verf. 31. *Haec — Dei.* Non, inquit, ad ambitionem haec scripsimus: ita enim et alia scripsissemus, quum multa essent: sed ad solam necessitatem, ut credatis, quod hic Iesus est Christus filius Dei, qui a prophetis annunciatus est.

Verf. 31. *Et — eius.* Hoc est, per eum: nam ipse vita est: vitam, inquam, sempiternam habeatis.

ἀλλ' ἀμφιβάλλοντες, εἰ αὐτός ἐστιν ὁ φαινόμενος αὐτοῖς, καὶ ἀκριβολογούμενοι.]

Συμπααραλαμβάνει δὲ ὁ μακάρισμός καὶ τῶς διὰ τῶ κηρύγματος πιστεύοντας. ὅταν ἔν τις λέγη, μακάριοι οἱ κατ' ἐκείνους τοὺς καιροὺς ἔντες, καὶ ἰδόντες τὸν χριστὸν, ἐννοεῖται, ὅτι μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες καὶ πισεύσαντες.

Ἄλλὰ πῶς σῶμα ἄφθαρτον, τύπους εἶχε πληγῶν, καὶ ἀφῆ ὑπέπιπτε; πῶς; ὑπερφυῶς τε καὶ οἰκονομικῶς. καὶ γὰρ καὶ ἔφαγε καὶ ἐπιε, πρὸς πληροφορίαν τῶν μαθητῶν.

Verf. 30. Πολλὰ — τέτω. Τὰ μετὰ τὴν ἀνάστασιν πάντως λέγει. διὰ τῶτο γὰρ εἶπεν, ὅτι ἐνώπιον τῶν μαθητῶν αὐτῶ. ὡσπερ γὰρ πρὸ τῆς ἀναστάσεως ἔδει πολλὰ γενέσθαι, ἵνα πισεύσωσιν, ὅτι υἱὸς ἐστιν τῶ θεῶ. ἔτω καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν, ἵνα πληροφορηθῶσιν, ὅτι ἀνέστη.

Ἡ καὶ κοινὸς ὁ λόγος περὶ τε τῶν πρὸ τῆς ἀναστάσεως, καὶ περὶ τῶν μετὰ τὴν ἀνάστασιν.

Verf. 31. Ταῦτα — θεῶ. Οὐ πρὸς φιλοτιμίαν, φησὶν, ἐγράψαμεν· ἢ γὰρ ἂν καὶ ἄλλα ἐγράψαμεν, πολλῶν ἄντων· ἀλλὰ πρὸς χρείαν μόνην, ἵνα πισεύσητε, ὅτι ἰησοῦς οὗτος ἐστὶν ὁ χριστὸς, ὁ υἱὸς τῶ θεῶ, ὁ ὑπὸ τῶν προφητῶν καταγγελόμενος.

Verf. 31. Καὶ — αὐτῶ. Τετῆσι, 5) δι' αὐτοῦ· αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ἡ ζωὴ· ζῶν δὲ, αἰώνιον.

5) Haec Codex A. ita contrahit, δι' αὐτοῦ δὲ δίδεται καὶ ζωὴ αἰώνιος.

Cap. XXI. v. 1. *Postea — Tiberiadis.*

Neque enim continue cum eis versabatur, ut prius, sed per temporum interualla accedebat. Quod autem dicitur, Manifestauit, et Apparuit, et Visus est ac similia, ostendunt, quod iuxta naturam incorruptibilitatis corporis, inuisibilis erat corruptilibus oculis: verum demittendo se et dispensatorie manifestabatur. Hoc autem mare in Galilaea erat: animo siquidem resumto, eo profecti sunt.

Verf. 1. *Manifestauit autem sic.* Ut nunc dicturus est.

Verf. 2. *Erant — v. 3. tecum.* Nam, quum neque semper cum eis esset Saluator, ut dictum est, neque alius aduenisset paracletus, neque perfecte eis commissa esset praedicatio: quum nihil esset, quod agerent, reliquo tempore piscabantur, priorem exercentes artem: quanquam non amore lucri, ut prius.

Verf. 3. *Exierunt ergo — statim.* Quae Petri erat, aut filiorum Zebedaei, aut alicuius eorum, quos nouerant.

Verf. 3. *Et — nihil.* Dispensatorie hoc factum est, veluti in sequentibus dicemus. Verisimile est autem, alios quoque discipulos terrestri itinere fuisse sequutos, sicut ait Chrysostomus, amoris gratia, utque spectatores essent, ac probe otium collocarent, et simul cum eis pernoctarent.

Verf. 4. *Mane — esset.* Fortassis, quod splendidiori appareret specie, propter immortalitatem, aut dispensatorie ab eis cognitus non est.

Verf. 5.

*) εφανερώθη. A.

*) την, abest. A.

Cap. XXI. v. I. Μετά ταῦτα — τιβεριάδος.

Ὁ γὰρ δίολου συνῆν αὐτοῖς, ὡς τὸ πρότερον, ἀλλ' ἐκ διάλειμματος ἐπεδήμει. τὸ δὲ ἐφανέρωσε,⁶⁾ καὶ ἐφάνη, καὶ ᾠφθη, καὶ τὰ τοιαῦτα, ὑποφαίνουσιν, ὅτι κατὰ⁷⁾ τὴν φύσιν τῆς ἀφθαρσίας τῆς σώματος ἀφανῆς ἦν φθαρτοῖς ὀφθαλμοῖς· συγκαταβατικῶς δὲ καὶ οἰκονομικῶς ἐφανέρωτο. ἡ θάλασσα δὲ αὕτη, ἐν τῇ γαλιλαίᾳ ἦν ἀναθαρρέσαντες γὰρ ἀπῆλθον ἐκεῖ.

Verf. 1. Ἐφανέρωσε δὲ οὕτως. Ὡς ἐρεῖ.

Verf. 2. Ἦσαν — v. 3. σύν σοι. Μῆτε γὰρ τῆς σωτήρος δίολου συνόντος αὐτοῖς, ὡς εἴρηται, μῆτε τῆς ἄλλου παρακλήτου ἐλθόντος, μῆτε τῆς κηρύγματος ἐντελῶς ἐγχειριζόντος αὐτοῖς, εἰδὲν ἔχοντες πρᾶττειν, λοιπὸν ἠλίευον, τὴν προτέραν μετερχόμενοι τέχνην, εἰ καὶ μὴ φιλοκερδῶς, ὡς τὸ πρῖν.

Verf. 3. Ἐξῆλθον οὖν — εὐθύς. Ἐἰς τὸ τῆς πέτρου, [ἢ τὸ τῶν⁸⁾ υἱῶν ζεβεδαίου, ἢ τινος τῶν γνωρίμων.]

Verf. 3. Καὶ — οὐδὲν. Κατ' οἰκονομίαν, ὡς ἐρῶμεν προϊόντες. εἰκὸς δὲ, καὶ τὰς ἄλλους μαθητάς, ὡς ὁ χρυσόσομος⁹⁾ εἴρηκεν, ἔξω¹⁾ ἀκολουθεῖν, χάριν τε ἀγάπης καὶ θείας τῆς σχολῆς εὖ διατιθεμένους, καὶ συνδιανυκτερεύειν αὐτοῖς.

Verf. 4. Πρωίας — ἔσιν. Ἴσως τῆς εἰδῆς αὐτῆς λαμπροτέρου φαινομένου, διὰ τὴν ἀφθαρσίαν, ἢ κατ' οἰκονομίαν ἀγνοουμένου αὐτοῖς.

SS 5

Verf. 5

8) Omisiss, quae hic inclusa sunt, eorum loco tantum habet πλοῖον. A.

9) T. VIII. p. 521. A.

1) ἔξωθεν. B.

Verf. 5. *Dicit — habetis?* *καρδια*, id est, pueros illos vocauit iuxta consuetudinem. Moris siquidem erat ita operarios appellare: propter illorum robur ac strenuitatem ad labores. Loquitur autem cum eis, quasi volens aliquid ab eis emere.

Verf. 5. *Responderunt — v. 6. inuenietis.* Nec adhuc cognouerunt, eum esse, quod tamen eos intelligere oportuit. Nam quomodo vulgaris homo aut socius id nosse potuisset, quod iacentes in dexteram nauigii partem, inuenturi essent? Expresse autem ad dexteram iacere praecepit, ne fortuita videretur captura.

Verf. 6. *Iecerunt itaque.* Simpliciter obtemperantes: aut arbitrati, signo quopiam illum nosse pisces aliquos ibi natate, († aut etiam vidisse exultantes.)

Verf. 6. *Et iam non — piscium.* Absente quidem saluatore nihil ceperunt: praesente vero multitudinem concluderunt, vt cognoscamus, quod sine illo nihil, quod vtile sit, perficimus: cum eo autem, plurima. Oportet ergo, vt praeceptis eius obediētes laboremus, et ad dexteram iaciamus: nam haec pars laudi datur.

Quaere autem et vndecimo iuxta Lucam capite, quod dicitur, Similiter autem et Iacobum et Iohannem filios Zebedaei, qui erant focii Simonis et caetera, ac illorum lege enarrationem. Inuenies enim anagogica praesentibus admodum congrua.

Verf. 5. Λέγει — ἔχετε; Παιδιά τέ-
τους ἐκάλεσε, τῇ συνηθείᾳ χρησάμενος. ἔθος
γὰρ τοὺς ἐργατικούς ἔτις ὀνομάζειν, διὰ τὸ πρὸς
τοὺς πόνους ἀκμαῖόν τε καὶ νεανικὸν αὐτῶν. δια-
λέγεται δὲ αὐτοῖς, ὡς δέλων θῆθεν παρ' αὐτῶν
ἠνεῖδαι τι.

Verf. 5. Ἀπεκρίθησαν — v. 6. εὐρήσετε.
Καὶ οὐπω συνῆκαν, ὅτι αὐτός ἐστιν. ἔχρην δὲ συν-
ιέναι. πῶς γὰρ ἂν κοινὸς ἄνθρωπος εἰδείη, ὅτι
βάλλοντες εἰς τὰ δεξιά μέρη τῆ πλοίου, εὐρή-
σουσι. ῥητῶς δὲ εἰς τὰ δεξιά βαλεῖν ἐπέταξεν,
ἵνα μὴ κατὰ τύχην ἢ ἄγρᾳ δόξη.

Verf. 6. Ἐβαλον οὖν. [Ἀπλῶς²⁾ ὑπα-
κούσαντες, ἢ καὶ ὑποπτεύσαντες, αὐτὸν τεκμη-
ρίῳ τινὶ γινῶναι τινὰς ἰχθύας ἐκεῖ διανηχομένους,
ἢ³⁾ καὶ ἰδεῖν ἀναπηδήσαντας.]

Verf. 6. Καὶ οὐκ ἔτι — ἰχθύων. Ἀπόν-
τος μὲν τῆ σωτῆρος, ἔδεν ἐπίασαν· παρόντος δὲ,
πλήθος συνέκλεισαν· ἵνα γινῶμεν, ὅτι χωρὶς μὲν
αὐτῆ ἔδεν ὠφέλιμον ἀνύομεν· σὺν αὐτῷ δὲ, πολ-
λά, χρή τοίνυν ταῖς ἐντολαῖς αὐτῆ πειθομένους
πονεῖν καὶ βάλλειν εἰς τὰ δεξιά. τῆτο γὰρ τὸ
μέρος ἐπαινετόν.

[Ζήτησον⁴⁾ καὶ ἐν τῷ ἑνδεκάτῳ κεφαλαίῳ
τῆ κατὰ λουκαῖν, τό· ὁμοίως^{m)} δὲ καὶ ἰάκωβόν m) Luc. 5, 10.
καὶ ἰωάννην, υἱοὺς ζεβεδαίου, οἱ ἦσαν κοινῶνοι
τῷ σίμωνι, καὶ τὰ ἐξῆς, καὶ ἀνάγνωθι τὴν ἐξ-
ήγησιν αὐτῶν. εὐρήσεις γὰρ ἀναγωγὴν, πάντῃ
τοῖς παρῶσιν ἀερόζουσαν.]

Verf. 7.

²⁾ Includa absunt. A.

³⁾ Ab ἢ ad ἀναπηδήσαντας omiserat Hentenius.

⁴⁾ Includa absunt. A.

Verf. 7. *Dicit — est.* A prospero id euentu intelligens, et quod tanquam ex illius iussu conclusi essent pisces.

Verf. 7. *Simon — mare.* Perpicacior quidem erat Iohannes magnitudine puritatis. Petrus vero feruentior vehementia amoris: ideo agnoscit quidem eum Iohannes ante Petrum, sed egreditur ad eum Petrus ante Iohannem. Vbi enim solum audisset, esse dominum, confestim, quae in manibus erant, proiicit, nec sustinens, vt nauigio ad eum perueniret, sese in mare iacit, quo citius accederet.

ἐπερδύτην autem (pro quo Tunicam vertimus) vocant tuniculam quandam manicis carentem, quae corpus ad genua vsque contegat: et hac utebantur, qui in mari degebant: Nam simul et agilitatem eis tribuebat, et inter aquas ornatum. Erat quippe nudus alia carens veste: nam hac sola ad corpus discincta indutus erat: neque enim conueniebat, vt omnino nudus esset propter turpitudinem: succinxit autem illam, pudore domini.

Verf. 8. *Caeteri vero — piscium.* Venerunt attrahendo funes, quibus rete trahebatur.

Verf. 9. *Vt — panem.* Piscem quidem prunis superpositum, panem vero seorsum positum: utique producta ex his, quae non erant: vt hinc quoque suam ostendat potentiam, ac beneuole eos per cibum a labore refocillet.

Verf. 10. *Ait — nunc.* Vtpote sciens, quod comprehendissent. Nam et prius, tanquam sciens, quod comprehensuri essent, dixerat, iacite in dexteram partem nauigii, et inuenietis. Et

5) συγγιλιεῖσθαι. A.

6) Habet hanc vocem Galeus in opuse, p. Myth. 711.

Verf. 7. Λέγει — ἐσι. Τῷτο συνεῖς ἀπὸ τῆς εὐτυχίας, καὶ τῷ συγκεκλειῶσαι τὴν ἰχθύας, ὡσπερ ἐξ ἐπιτάγματος.

Verf. 7. Σίμων — θάλασσαν. Διορατικώτερος μὲν ὁ ἰωάννης, περιστάσι καθαρότητος· θερμώτερος δὲ ὁ πέτρος, σφοδρότητι φίλτρου. διὸ γνωρίζει μὲν αὐτὸν ὁ ἰωάννης, πρὸ τῷ πέτρου· ἐξεῖσι δὲ πρὸς αὐτὸν ὁ πέτρος, πρὸ τῷ ἰωάννου, ἀκούσας γὰρ μόνον, ὅτι ὁ κύριός ἐστι, ρίπτει τὰ ἐν χερσὶν εὐθέως, καὶ μὴ ἀναμείνας τῷ πλοιαρίῳ ἐξελθεῖν, βάλλει ἑαυτὸν εἰς τὴν θάλασσαν, διὰ τὸ τάχος τῆς ἐξελεύσεως.

Τὸν ἐπενδύτην δὲ, χιτώνιον τί φασιν ἄχει· εἰδωτον, ἄχει γονάτων περιτέλλον. σύνηδες δὲ τῷτο τοῖς θαλαττεύουσιν, εὐκινήσιαν ἅμα καὶ εὐσχημοσύνην αὐτοῖς παρα τῷ ὕδατι περιποιούμενον. γυμνός μὲν οὖν ἦν τῆς ἄλλης σολῆς αὐτῷ, τῷτον δὲ μόνον ἐπὶ τῷ σώματος ἐνεδέδυτο ἄζωτον. ἀνάξιον γὰρ, εἶναι αὐτὸν πάντη γυμνόν, διὰ τὴν εὐσχημοσύνην. ἐζώσατο δὲ αὐτὸν, αἰδοῖ τοῦ κυρίου.

Verf. 8. Ὅι δὲ ἄλλοι — ἰχθύων. Ἦλλον, ἐφελκόμενοι τοὺς σύροντας τὸ δίκτυον σχείρους.

Verf. 9. Ὡς — ἄρτον. Τὸ μὲν ὄψαριον, τῇ ἀνθρακιᾷ ἐπικείμενον· τὸν δὲ ἄρτον, ἰδία παρακείμενον, ἐξ ἐκ ὄντων πάντα πάντως παρηγμένα, ἵνα κἀντεῦθεν δείξῃ τὴν δύναμιν αὐτῷ, καὶ πεπονηκότας αὐτοὺς ἀνακτήσεται φιλοσόργως διὰ τροφῆς.

Verf. 10. Λέγει — νῦν. Ὡς εἰδώς, ὅτι ἐπίασαν, λέγει. καὶ γὰρ καὶ πρὶν, ὡς εἰδώς, ὅτι πιάσασιν, εἶπε, βάλετε εἰς τὰ δεξιὰ μέρη τῷ πλοίου τὸ δίκτυον, καὶ εὐρήσετε, καὶ ἵνα μὴ
 Φαν.

ne phantasticum videretur negotium: utque videntes piscium multitudinem ac magnitudinem, et quomodo non esset scissum rete, magis etiam admirarentur.

Verf. 11. *Ascendit Simon Petrus.* Ascendit in nauim, tanquam artis peritior, sequentibus videlicet eum etiam caeteris.

Verf. 11. *Et traxit — tribus.* Dicunt aliqui, per centum quidem eos designari, qui ex gentibus saginandi erant: per quinquaginta autem, eos qui de Iudaeis: plures siquidem ex gentibus credituri erant, quam ex Iudaeis: per tres vero, sanctam Trinitatem, in quam crederent.

Verf. 11. *Et — rete.* Non, quod esset forte, sed quod dominus etiam illud fortificaret.

Verf. 12. *Dicit — prandete.* Hora prandii iam appetente: nam illorum laboribus successura erat requies. Verisimile est autem, quosdam ex comprehensis piscibus assatos fuisse ad omnium refectioem discipulorum: reliquos vero pauperibus fuisse distributos.

Verf. 12. *Et nemo — esset.* Faciem quidem videntes immutatam, et quae in maximum eos induceret stuporem, volebant eum interrogare, verum non audebant, quum a signis, quae dicta sunt, scirent, quod Dominus esset.

Verf. 13. *Venit — similiter.* Iam in coelum non suspicit, neque humana illa facit: ostendens, quod etiam ista dispensatorie faciebat.

Verf. 14.

7) Inclusa absunt. A.

8) Inclusa omittit. A.

Φαντασία δόξη τὸ πρᾶγμα, καὶ ὅπως ἰδόντες καὶ τὸ πλήθος καὶ τὸ μέγεθος τῶν ἰχθύων, καὶ τὸ πῶς ἐκ ἐσχιάθη τὸ δίκτυον, θαυμάσωσι πλέον.

Verf. 11. Ἀνέβη σίμων πέτρος. [Ἀνέβη⁷⁾ εἰς τὸ πλοῖον, ὡς ἐμπειρότερος, ἐπομένων αὐτῶ καὶ ἄλλων δηλονότι.]

Verf. 11. Καὶ εἰλκυσε — τριῶν. Φασίτινες, διὰ τῶν ἑκατὸν μὲν, ὑποδηλοῦσθαι τοὺς ἐξ ἔθνων σαγηνευθησομένους· διὰ τῶν πεντήκοντα δὲ, τοὺς ἐξ ἰουδαίων· πλείους γὰρ οἱ ἐξ ἔθνων τῶν ἐξ ἰουδαίων· διὰ τῶν τριῶν δὲ, τὴν ἀγίαν τριάδα, εἰς ἣν πιστεύουσι.

Verf. 11. Καὶ — δίκτυον. Ὅυχ ὡς ἰσχυρὸν, ἀλλ' ὡς τῷ κυρίου τῷ δυναμώσαντος.

Verf. 12. Λέγει — ἀριθίσατε. Τῆς ὥρας τῷ ἀρίστου ἤδη ἐπιστάσης. [ἐμελλε⁸⁾ γὰρ τοὺς πόνους αὐτῶν διαδέχεσθαι ἀνάπαυσις. εἰκὸς δὲ καὶ ἐκ τῶν πιασθέντων ἰχθύων τινὰς ὀπτηθῆναι πρὸς ἐξίσασιν ἕλων τῶν μαθητῶν, τοὺς λοιπὸς δὲ πένησι διανεμηθῆναι.]

Verf. 12. Ὅυδεὶς δὲ — ἔστιν. Τὴν ὄψιν αὐτῷ βλέποντες ἀλλοιοτέραν καὶ ἐκπληκτικωτάτην, ἐβέλοντο μὲν ἐρωτῆσαι, οὐκ ἐτόλμων δὲ, εἰδότες⁹⁾ ἀπὸ τῶν εἰρημένων τεκμηρίων, ὅτι ὁ κύριός ἐστιν.

Verf. 13. Ἐρχεται — ὁμοίως. Ὅυκέτι ἀναβλέπει εἰς τὸν οὐρανόν, οὐδὲ τὰ ἀνθρώπινα ἐκεῖνα ποιῆ, δεικνύων, ὅτι καὶ ἐκεῖνα κατ' οἰκονομίαν ἐποίη.

Verf. 14.

⁹⁾ ἰδότες. A.

Verf. 14. *Hoc — mortuis.* Prima quidem, quum esset vespere diei illius, quo resurrexit, secunda autem, post dies octo, tertia vero, hoc die. Apparet itaque, quod post hoc tempus ascenderint in montem, in quo constituerat eis, quando videlicet rursus admoniti sunt a Domino. Manifestatus est autem et mulieribus, quae discipulae erant: et duobus illis, de quibus apud Marcum, et Petro, ac Cleopae cum socio ipsius. Verum discipulis simul, hac iam tertia vice manifestatus est. Neque enim continue cum eis versabatur. Hic autem non dixit, quod et ipse comederit: ideo sane, ut opinor, quod hoc etiam significauerit Lucas libro Actorum, ubi ait Petrus, Comedimus et bibimus cum eo postquam surrexit a mortuis.

Verf. 15. *Quum — te.* Simon, fili Ionna, diligis me plus quam hi? hunc autem solum interrogat, tanquam principem et os discipulorum. Verum, cur id, quod nouit, interroget, in sequentibus dicemus.

Verf. 15. *Ait — meos.* Discipulos dicit agnos suos, tanquam pastor eorum, quos etiam oues rursus vocat. Quaerit ergo dilectionis erga se demonstrationem, puta, curam eorum: et animam ipsius, quam pro praeceptore se positurum promiserat, petit, ut pro discipulis ponat.

Verf. 16. *Dicit — v. 17. te.* Christus quidem terna vice interrogans et idem iubens, manifestat, se maximi facere praesidentiam super discipulos suos: et hanc omni cura ducit maiorem: Petrus autem trinam timeus interrogationem, et suspi-

¹⁾ οὐ μὲν θηται, omittit. B.

²⁾ πλεώπαν. B.

³⁾ Inclusa omittit. A.

Verf. 14. Τῷ — νεκρῶν. Πρῶτον μὲν, οὐσης^{u)} ὀψίας τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, καὶ ἦν ἀνάση^{u)} Io. 20, 19. δεύτερον δὲ, μεθ' ἡμέρας^{o)} ὀκτώ· τρίτον δὲ, νῦν. o) Io. 20, 26. Φαίνεται οὖν, ὅτι μετὰ τῷ ἀνῆλθῆναι οἱ^{t)} μαθηταὶ εἰς τὸ ὄρος, οὗ^{p)} ἐτάξατο αὐταῖς, ὅτε δηλα- p) Matt. 28, 16. δὴ προσετράπησαν αὐτοῖς παρὰ τῷ κυρίου. ἐφανερώθη μὲν οὖν, καὶ ταῖς μαθηταῖς, καὶ τοῖς παρὰ τῷ μαρκῶ^{q)} δούσι, καὶ τῷ πέτρῳ, καὶ τοῖς^{q)} Marc. 16, 12. περὶ^{r)} κλεόπαν²⁾ ἀλλοῖς τοῖς μαθηταῖς ὁμοῦ,^{r)} Luc. 24, 18. τῷ ἤδη τρίτον ἐφανερώθη. [οὐ γὰρ³⁾ συνεχῶς αὐτοῖς ἐπεχωρίαζεν. ἀλλ' ἐνταῦθα μὲν ἐκ εἶπεν, ὅτι καὶ αὐτὸς ἐφαγεν· οἶμα δὲ, ὡς τῷ λουκᾶ καὶ τῷ δηλώσαντος ἐν τῇ βίβλῳ τῶν πράξεων, ἐνθα φησὶν ὁ πέτρος· ὅτι^{s)} συνεφάγομεν καὶ συνε- s) Act. 10, 41. πίομεν αὐτῷ, μετὰ τὸ ἀνασηῆναι αὐτὸν ἐκ νεκρῶν.]

Verf. 15. Ὅτε — σε. Σίμων, υἱὸς τοῦ ἰωᾶ, ἀγαπᾷς με πλεῖον ἢ οὗτοι; τῷ δὲ μόνον ἐρωτᾷ, ὡς κορυφαῖον καὶ σῶμα τῶν μαθητῶν. τίνος δὲ χάριν ἐρωτᾷ, ὃ οἶδεν, ἐρῶμεν προϊόντες.

Verf. 15. Λέγει — μ8. Τοὺς μαθητάς, ἀρνία ἑαυτοῦ φησὶν, ὡς ποιμὴν αὐτῶν, οὓς καὶ πρόβατα πάλιν καλεῖ. ζητεῖ οὖν ἀπόδειξιν τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης, τὴν ἐπιμέλειαν αὐτῶν, καὶ τὴν ψυχὴν αὐτῷ, ἣν⁴⁾ ἐπηγγέλταί τῷ ὑπὲρ τῷ διδασκάλου, ταύτην ἀπαιτεῖ τῷ ὑπὲρ τῶν μαθητῶν.

Verf. 16. Λέγει — v. 17. σε. Ὁ μὲν χριστὸς ἐκ τρίτου ἐρωτῶν, καὶ τὰ αὐτὰ ἐπιτάττων, ἐμφαίνει, ὅτι σφόδρα περὶ πολλοῦ τίθεται τὴν προσασίαν τῶν ἰδίων μαθητῶν, καὶ ταύτην ἀπάσης θεραπείας ἡγείται μείζονα. ὃ δὲ πέτρος
τὸ

⁴⁾ Codex B. habet sic: ἐπηγγέλλετο. Id est ἐπηγγέλλετο. Hentenius fortasse legit ἐπηγγέλλετο.

suspicatus, ne forte putaret se amare, non tamen amaret: nam et prius putauerat, se nunquam esse negaturum, et tamen negavit, et modestiorem ipsum ac meliorem affectus ille reddiderat, in eo affectus est, turbatus est, etiam ipsum, ut qui omnia nosset, priusquam fierent, testem facit et ait, Tu omnia nosti, et praesentia et quae futura sunt, tanquam Deus: tu scis, quod nunc toto corde te amem: et nihil amplius dicit, ignorans, quid futurum sit. Nam paulo ante, quum contradixisset, conuictus est, quod vanam habuerit de se fiduciam. Agni itaque et oues dicuntur discipuli propter simplicitatem ac promptitudinem ad hoc, ut immolentur. Et rursus agni quidem, imperfectiores, oues autem, perfectiores.

Petro itaque pascendi curam ac gubernationem committit, ut qui et prius amaris illis lachrymis negationis maculam abluerit, et nunc rursus pro trina negatione trinam offerat confessionem: et tunc quidem opere, nunc autem verbo, lapsi, qui verbo factus est, medetur.

Deinde parabolice praenuntiat ei mortis genus, quod per crucem esset et ipse moriturus: ostendens, quod non tanquam ignorans, aut illi non credens dicebat, quae dicebat, quum optime nosset feruorem dilectionis eius erga se, sed ut et ipse et omnes cognoscerent, quod plurimum faceret praesidentiam super discipulos suos, veluti superius significatum est.

Vers. 18. *Amen — volebas.* Quum esset imperfectior sub imperfectiori Mosaica lege constitutus: parabas te ad id, quod cupiebas, et vitam agebas, ut volebas.

Vers. 18.

*) Malim διαπέυσαντι.

τὸ τριπλὲν τῆς ἐρωτήσεως Φοβηθεῖς, καὶ ὑπο-
 πτεύσας, μήποτε δοκῆ μὲν Φιλεῖν, οὐ Φιλεῖ δέ·
 καὶ γὰρ καὶ πρότερον ἐδόκει μὲν μηδέποτε ἀπαρ-
 νήσασθαι αὐτὸν, ἀπηνήσατο δέ· καὶ σωφρονέσε-
 ρον αὐτὸν καὶ βελτίονα τὸ πάθος ἐκεῖνο πεποίη-
 κεν ἔλυπήθη, ἐταράχθη, ἐθορυβήθη. καὶ λοι-
 πὸν αὐτὸν, ὡς πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν εἰδό-
 τα, μάρτυρα ποιῆται, καὶ λέγει· σὺ πάντα οἶ-
 δας, καὶ τὰ νῦν, καὶ τὰ μέλλοντα, ὡς Θεός,
 συγινώσκεις, ὅτι Φιλῶ σε νῦν ὀλοψύχως, καὶ οὐδ-
 ἐν πλεόν λέγει, τὸ μέλλον ἀγνοῶν. καὶ γὰρ καὶ
 πρῶην ἀντιτείνων ἠλέγχθη μάτην ἰσχυριζόμενος.
 ἀρνία τοίνυν καὶ πρόβατα οἱ μαθηταί, διὰ τὸ
 ἄκακον καὶ πρόχειρον εἰς σφαγὴν. καὶ αὐθις ἀρ-
 νία μὲν, οἱ ἀτελέστεροι· πρόβατα δέ, οἱ τελειό-
 τεροι.

Πρότερον μὲν οὖν διὰ τῶν πικρῶν ἐκείνων δα-
 κρύων τῷ πέτρῳ τὴν κηλίδα τῆς ἀρνήσεως ἀπο-
 λησασμένῳ, ἄρτι δὲ πάλιν ἀντὶ τῆς τριπλῆς ἀρνή-
 σεως τριπλὴν ὁμολογίαν εἰσενεγκόντι, καὶ τότε
 μὲν ἔργῳ, νῦν δὲ λόγῳ, τὸ διὰ λόγου σφάλμα ἢ
 θρασυπέυει, τὴν ποιμαντικὴν ἐγχειρίζει τῆς οἴκου-
 μένης.

Εἶτα παραβολικῶς προμηνύει αὐτῷ καὶ τὸν
 διὰ σαυροῦ θάνατον, ᾧ τελειωθῆναι ἔμελλε,
 δεικνύων ἐντεῦθεν, ὅτι ἐκ ἀγνοῶν, ἐδὲ ἀπιστῶν
 αὐτῷ ἔλεγεν, ἄπερ ἔλεγεν. ἠπίσατο γὰρ πάνυ
 τὸ διάπτυσον τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης, ἀλλ' ἵνα
 γινῶ καὶ αὐτὸς καὶ πάντες, ὅτι σφόδρα περὶ πολ-
 λοῦ τίθεται τὴν προσοσίαν τῶν ἰδίων μαθητῶν,
 ὡς ἀνωτέρῳ δεδήλωται.

Verf. 18. Ἀμὴν — ἦθελες. Ὅτε ἐτίγ-
 χανες ἀτελέστερος, ὑπὸ τὸν ἀτελέστερον νόμον τὸν
 μωσαϊκὸν κείμενος, ἠτοίμαζες σεαυτὸν, πρὸς τὸ
 εἰβέλου, καὶ διῆγες, ὡς ἦθελες.

Verf. 18. *Vbi — vis.* Vbi autem in virum perfectum profeceris, in mensuram aetatis spiritualis, sub perfecta lege euangelica consummatus, extends manus tuas ad crucem: et alius te clavis astringet, ac ducet ad mortem, quam etsi voles voluntate, natura tamen non voles: siquidem compatitur corpori anima propter naturam, et audita mortis mentione, abhorret, Deo ita dispensante vtiliter, sicut etiam alibi significatum est, ne homines in infortuniis facile sese occiderent. Nam si valet hostis frequenter aliquos ad propriam impellere caedem: tametsi anima adeo fortiter ad corporis coniunctionem affecta sit, quod futurum est, si hoc non esset? multi profecto ad suam procederent interfectionem.

Verf. 19. *Hoc — Deum.* Gloria siquidem est, non discipuli tantum, qui moritur, sed et Dei, mors, qua quis propter eum supplicio afficitur: eius quidem qui occiditur, quia pro Deo moritur: Dei autem, quod talem habeat discipulum.

Verf. 19. *Et — me.* Hinc rursus ostendit, quod prae caeteris sibi familiarem eum faciat, ac ampliori dignetur honore, ut etiam promptior fiat.

Quod si quis dicat: Quomodo ergo Iacobus Ierosolymitanam accepit sedem? Dicemus, quod Petrus orbis constitutus est praeceptor: quum ergo tam praeceptor, quam discipuli deambularent, dixit

6) δὲ, abest. A.

7) Ita vterque. Forte ἄξει, aut ἀχθήση.

8) Forte μαρτυρίου, aut μαρτυρίας. Cyrillus de re eadem Tom. IV. p. 1120. C. τὴν εἰς αἴμα τιμωρίαν ἐπιθέτοντες αὐτῶ.

Verf. 18. Ὅταν — θέλεις. Ὅταν⁶⁾
 δὲ τελειωθῆς εἰς⁷⁾ ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλι-¹⁾ Ephes. 4, 13
 κίας πνευματικῆς, ὑπὸ τῷ τελείου νόμου, τῷ εὐ-
 αγγελικοῦ, καταρτιζόμενος, ἐκτενεῖς τὰς χεῖρας
 σου ἐπὶ σαυρῶν, καὶ ἄλλος σε σφίγγει τοῖς ἤλοις,
 καὶ ἀγάγη⁷⁾ εἰς θάνατον, ὃν, εἰ καὶ θέλεις τῇ
 προαιρέσει, εἰ θέλεις τῇ φύσει. συμπάθει γὰρ ἡ
 ψυχὴ τῷ σώματι διὰ τὴν φύσιν, καὶ ἀκουσα
 ἀπορρήγνυται, τῷτο τῷ θεῷ συμφερόντως οἰκονο-
 μήσαντος, καθὼς καὶ ἀλλαχοῦ δεδήλωται, ἵνα
 μὴ κατὰ περίσσειαν εὐχερῶς ἀνέλωσιν ἑαυτοὺς οἱ
 ἄνθρωποι. εἰ γὰρ καὶ τῆς ψυχῆς ἕτως ἰσχυρῶς
 ἀποσρεφομένης τὴν διάζευξιν τῷ σώματος, ἰσχύει
 πολλάκις ὁ ἐχθρὸς τινὰς ἐργάζεσθαι φονεῖς ἑαυ-
 τῶν· εἰ μὴ τῷτο ἦν, ταχέως ἂν οἱ πολλοὶ πρὸς
 ἀναίρεσιν ἑαυτῶν ἐχώρου.

Verf. 19. Τῷτο — θεόν. Δόξα γὰρ οὐ
 μόνον τοῦ θνήσκοντος μαθητοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῦ
 θεῷ, ὁ διὰ τιμωρίας⁸⁾ θάνατος· τῷ θνήσκοντος
 μὲν, ὅτι ὑπὲρ τῷ θεῷ θνήσκει· τῷ θεῷ δὲ, ὅτι
 τοῖστον ἔχει μαθητήν.

Verf. 19. Καὶ — μοι. Ἐντεῦθεν πάλιν
 δείκνυσιν, ὅτι πρὸ τῶν ἄλλων αὐτὸν οἰκειοῦται,
 καὶ μείζονος ἀξιοῖ τιμῆς, ἵνα καὶ προθυμότερος
 γένηται.

Εἰ δὲ λέγοι⁹⁾ τις, πῶς οὖν Ἰάκωβος ἔλαβε
 τὸν θρόνον¹⁾ τῶν ἱεροσολύμων; ἐροῦμεν, ὅτι ὁ πέ-
 τρος τῆς οἰκουμένης ἐχειροτονήθη διδάσκαλος,
 περιπατούντων τοῖγαρ οὖν τῷ τε διδασκάλῳ καὶ
 τῶν μαθητῶν, εἶπεν, ἀκολουθεῖ μοι, σαυροῦμε-

T t 3

nos

9) λέγει. Α.

1) θρόνος apud Patres Graecos notat Episcopatum.
 Hunc enim primum Episcopum fuisse traditur.

xit ei: Sequere me, vt videlicet etiam crucifigaris et aequalem suslineas mortem.

Verf. 20. *Conuersus — sequentem.* Incedentem post Petrum: casu enim proximus ei deambulabat.

Verf. 20. *Qui et — te?* In coena mystica, sicut ibi significatum est. Reducit autem nobis ad memoriam interrogationem, ostendens, quantam Petrus loquendi adeptus esset libertatem, postquam de negatione resipuerat. Nam qui tunc ausus non erat interrogare, sed dilecto discipulo ad hoc utebatur: hic non solum praesidentiam erga fratres sibi commissam accepit, verum etiam de dilecti statu confidenter interrogat.

Verf. 21. *Hunc — quid?* Num et ipse te sequetur? num eandem nobiscum mortis via gradietur? num similiter morietur? Siquidem intellexit, quid innuisset, dicens: Sequere me: quumque Iohannem vehementer amaret, cupiebat eum aequalis mortis assumere consortem: et tanquam Iohanne interrogare non audente, ipse interrogat, vicemque rependit. Quid ergo Christus? Priuatum amputans affectum, ac instruens nihil vltius esse perscrutandum, ostendit vario modo disponenda esse, quae illos contingerent.

† Quum audisset Petrus, (vt quidam aiunt,) quod pro Christo esset moriturus, dixit: Et Iohannes, quid? num et ipse moriturus est? Christus autem id quidem non negauit: nam quisquis natus est, etiam morietur: sed ait: si eum velim manere vsque ad mundi consummationem, et tunc de me testificari, quid ad te? Dicunt itaque, eum viuere, et sub Antichristo occidendum cum Elia et Enoch, praedicantem Christum. Quod si monumentum eius ostendatur, quid inde? Viuus namque illud
ingres-

νος καὶ αὐτὸς²⁾ δηλονότι, καὶ τὸν ἴσον θανάτου ὑφιστάμενος.

Verf. 20. Ἐπιτραφεῖς — ἀκολουθοῦντα. [Βαδίζοντα³⁾ ὀπίσω τῆ πέτρης. ἔτυχε γὰρ τότε πλησίον αὐτῆ περιπατῶν.]

Verf. 20. Ὅς καὶ — σε; Ἐν τῷ δείπνῳ τῷ μουσικῷ, καθὼς ἐκεῖ δεδήλωται. ἀναμιμήσκει δὲ ἡμᾶς ἐκείνης τῆς κατακλιτεῶς τε καὶ ἐρωτήσεως, δεικνύς, ὅσῃν ὁ πέτρος παρρησίαν ἔσχε μετὰ τὴν ἐπὶ τῇ ἀρνήσει μετάνοιαν. ὁ γὰρ τότε μὴ τολμῶν ἐρωτῆσαι, ἀλλὰ τῷ ἠγαπημένῳ χρησάμενος εἰς τῆτο, ἔτος ἔ μόνον τὴν προσάσιαν ἐπιτεύθει τῶν ἀδελφῶν, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆ ἠγαπημένου θαρῆαλέως ἐρωτᾷ.

Verf. 21. Τῆτον — τί; Οὐκ ἀκολουθήσει σοι; ἔ τὴν αὐτὴν ἡμῖν ὁδὸν τῆ θανάτου βαδίζειται; οὐχ ὁμοίως ἀποθανεῖται; συνῆκε γὰρ, τί ὑπεδήλου, τὸ ἀκολουθεῖ μοι, καὶ σφόδρα φιλῶν τὸν ἰωάννην, ἐβέβητο κοινῶν αὐτὸν τῆ ἴση θανάτου λαβεῖν, καὶ ὡς τῆ ἰωάννου μὴ τολμῶντος ἐρωτᾶν, αὐτὸς ἐρωτᾷ, καὶ τὴν ἀμοιβὴν ἀποδίδωσι. τί οὖν ὁ χριστός; ἐκκόπτων τὴν μερικὴν Φιλίαν, καὶ παιδεύων, μηδὲν⁴⁾ περαιτέρω πολυπραγμονεῖν, καὶ ἐμφαίνων, ὅτι διαφόρως τὰ κατ' αὐτοὺς οἰκονομηθήσονται, Φησὶν⁵⁾

Tt 4

Verf. 22.

²⁾ καὶ αὐτὰς, omittit. A.

³⁾ Inclusa absunt. A. Horum autem loco addit: ἔτυχε βαδίζοντα (sic) ὀπίσω τοῦ πέτρου, ἀνέπεσεν.

⁴⁾ μηδέ. A.

⁵⁾ Post haec Hontenius ex margine sui Codicis addit scholium, quod hic subieci. Similia leguntur apud Theophyl. p. 847. A. et in epistola Michaelis Glycae, quam edidi cum Isocratis p. 48. Mosq. 1776. 8. Confer etiam Areth. ad Apocal. p. 741. A.

ingressus est, deinde translatus: quemadmodum etiam Enoch et Elias. Euerit itaque Euangelista falsam illorum opinionem, qui existimant, non esse moriturum hunc discipulum: nam ita falsum est, hominem videlicet esse immortalē. Nam etsi Enoch et Elias non sint mortui, sunt tamen mortales. Ita ergo et hic, quanquam mortuus non sit, attamen morietur. Falsum itaque est, quod non moriatur: sic intellectum, quod videlicet sit immortalis.

Alii autem affirmant, quod mortuus sit: et dictum illud, Si eum velim manere, donec veniam, intelligunt, quod remansurus erat in Iudaea Iohannes, donec veniret Christus contra Iudaeos, percussurus eos per manus Romanorum: et ita Petrum a Iohanne separandum: ut etiam maiori fructu diuersis locis praedicarent. Omnes igitur opiniones retulimus, ut harum rerum studiosi nullam ignorarent. Qui autem dicunt, eum esse mortuum, in hunc modum referunt. Foderunt, inquit, foueam, et in gyro posuerunt lapides: deinde illum ibi demiserunt, ac operuerunt. Post aliquot autem dies scrutati sunt foueam illam, et eum non inuenerunt. Verum, quia eum illic deposuerunt, dicunt eum fuisse mortuum.

Verf. 22. *Ait — te?* Si eum velim in viuis manere donec secundo aduentu veniam, quod illi tecum in hoc commune est?

Verf. 22. *Tu me sequere.* Tu tuam mortem considera, nihil de illius morte inuestigans.

Verf. 23. *Exiit — fratres.* Quis sermo?

Verf. 23. *Quod — moreretur.* Verisimile est namque et eos audisse, quae Petro dicta erant. Diulgatus est hic sermo, videlicet, quod non moreretur: quia errabant, nec sermonis assequere-

VerŒ. 22. Λέγεις — σε; Ἐάν αὐτὸν
 θέλω μένειν ζῶντα, ἕως ἔρχομαι, κατὰ τὴν δευ-
 τέρην μου παρυσίαν, τί πρὸς σὲ κοινόν;

VerŒ. 22. Σὺ ἀκολούθει μοι. Σὺ τὸν σὸν
 θάνατον σκόπει, μηδὲν τὸν ἐκείνου περιεργαζό-
 μενος.

VerŒ. 23. Ἐξῆλθεν — ἀδελφός. Ποῖος
 λόγος;

VerŒ. 23. Ὅτι — ἀποθνήσκει. Ἐικός
 γάρ, καὶ κείνους ἀκούειν, ἃ πρὸς τὸν πέτρον ἐρρή-
 θησαν. διεφημίδη δὲ ὁ λόγος οὗτος, ἤγουν, ὅτι
 ἐκ ἀποθνήσκει, ὡς πλανηθέντων αὐτῶν, καὶ μὴ

quebantur intentionem. Deinde corrigit rumorem erroneum.

Verf. 23. *Et — te?* Quod non significat, eum non moriturum: sed aliam habet intentionem, ut praedictum est. Quis ergo relinquitur sermo asseuerantibus, eum non esse mortuum, quum iam ipsemet luculenter clamet, quod errent, qui hoc suspicantur?

Verf. 24. *Hic — eius.* Et scimus, qui ea nouimus, quod verum perhibeat testimonium. Apparet enim, quod et alii hoc intelligebant. Itaque, tanquam vehementer fretus veritate, hoc dicit: Noui siquidem, quod aliquibus videbitur fortassis suspecta dicere, eo quod ab aliis euangelistis horum non sit facta mentio.

Verf. 25. *Sunt autem — Iesus.* Hoc etiam superius dixit de signis.

Verf. 25. *Quae — libros.* † Non caperet eos dictus mundus, alio etiam modo: non propter litterarum multitudinem, sed propter rerum magnitudinem: neque de loco loquitur, sed de modo.

Hyperbolicus est sermo, ostendens immensam multitudinem eorum, quae a domino facta sunt. Utuntur autem sermone hyperbolico et qui scribunt, et qui loquuntur, quando rei magnitudinem ostendere decreuerunt. Hic autem addens etiam verbum, Opinor, auxit hyperbolam, ac suadibile fecit, quod incredibile videbatur: insinuans, quod ob maximam eorum multitudinem ita dixerit. Siquidem et alia multa fecit, utpote omnipotens: nam ei facilius erat facere, quam nobis dicere. Sola autem ea scripse-

7) Inclusa absunt. A. Respicitur autem ad Io. 29, 30.

8) Haec in margine habet. A.

συνεωρακότων τὸν τῷ λόγου σκοπὸν. εἶτα διορθῶ-
ται τὴν ἐσφαλμένην φήμην.

Verf. 23. Καὶ — σέ; Ὅπερ οὐ δηλοῖ,
ὅτι οὐκ ἀποθνήσκει, ἀλλ' ἕτερον ἔχει σκοπὸν, ὡς
προείρηται. τίς οὖν ὑπολείπεται λόγος τοῖς ἐνισα-
μένοις, ὅτι οὐ τέθνηκεν, αὐτῷ δὴ τούτου διαρρή-
δην βοῶντος, ὅτι πλανῶνται οἱ τοῦτο ὑπολαμ-
βάνοντες;

Verf. 24. Οὗτός — αὐτοῦ. Καὶ οἶδα-
μεν, οἱ εἰδότες αὐτὰ, ὅτι ἀληθῶς μαρτυρεῖ.
φαίνεται γὰρ, ὅτι καὶ ἄλλοι ταῦτα ἐγίνωσκον.
ὡς οὖν σφόδρα θαρρῶν τῇ ἀληθείᾳ τῷτό φησιν.
ἐγὼ γὰρ, ὅτι δόξει τισὶν ἴσως ὑπόπτα λέγειν,
διὰ τὸ μὴ μνημονευσθῆναι ταῦτα παρὰ τῶν ἄλλων
εὐαγγελιστῶν.

Verf. 25. Ἐσι δὲ — ὁ ἰησοῦς. [Τῷτό⁷⁾
καὶ ἀνωτέρω περὶ τῶν σημείων εἶπεν.]

Verf. 25. Ἄτινα — βιβλία. [Ὅου⁸⁾
χωρεῖ δὲ αὐτὰ ὁ εἰρημένος κόσμος, καὶ κατ' ἕτε-
ρον λόγον, οὐ διὰ⁹⁾ πλῆθος συγγραμμάτων,
ἀλλὰ διὰ μέγεθος πραγμάτων· οὐδὲ τόπων, ἀλ-
λὰ τρόπων.]

Κατ' ὑπερβολὴν ὁ λόγος, ἐμφαίνων τὴν ὑπερ-
βολὴν τῷ πλῆθους τῶν πεπραγμένων τῷ κυρία.
χρῶνται δὲ τῷ λόγῳ τῆς ὑπερβολῆς καὶ οἱ γρα-
φοντες, καὶ οἱ λέγοντες, ὅταν ὑπερβολὴν πραγ-
ματος παραστήσασιν βεβληθῶσιν. οὗτος δὲ καὶ, τὸ
οἶμαι προσθεῖς, ἐκόλασε τὴν ὑπερβολὴν, καὶ
παρεμυθήσατο τὸ δοκοῦν ἀπίθανον, ὑποδηλῶν,
ὅτι διὰ τὸ καμπληθὲς αὐτῶν εἴρηκεν οὕτω. καὶ
ἄλλα μὲν οὖν πολλὰ ἐποίησεν, ὡς πάντα δυνάμε-
νος· ῥάδιον γὰρ αὐτῷ τὸ ποιεῖν, ἢ ἡμῖν τὸ λέγειν·
μόνος

9) τὸ, addit. A.

scripserunt, quae ad religionem ac fidem vtiliora erant, magisque necessaria: quod hoc considerent hi, qui scripserunt, quod qui his, quae scripta sunt, non credit, neque pluribus fidem habebit: ei vero, qui haec suscipit, alia necessaria non erunt.

Vtinam autem et nos perfecti ministri perfectissimae trinitatis habeamur, ac vitam bono fine concludamus, per Christum Iesum Dominum nostrum. Amen.

¹⁾ συγγραφόντων. A.

²⁾ καταλύσαι. A. quod visitatus est.

Finis omnium.

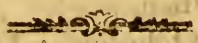
μόνα δὲ ἐγράφησαν τὰ πρὸς εὐσέβειαν καὶ πίσιν
 χρησιμώτερα καὶ ἀναγκαιότερα, ἐκείνο τῶν
 συγγεγραφότων¹⁾ ἐνοησάντων, ὡς ὁ μὴ τοῖς
 γραφεῖσι πισύων, εἰδὲ τοῖς πλείοσι προσέξει. ὁ
 δὲ ταῦτα δεξάμενος, ἐτέρων οὐ δεηθήσεται.

Γένοιτο δὲ ἡμᾶς, τελείους Θεραπευτὰς τῆς
 παντελείου τριάδος ἀναφανέντας, ἀγαθῶ τέλει
 κατακλείσαι²⁾ τὸν βίον, ἐν χριστῷ ἰησοῦ τῷ κυρίῳ
 ἡμῶν. ἀμήν.

Τῷ³⁾ συντελεσῆ τῶν καλῶν Θεῷ χάρις. ἀμήν.

3) Haec in fine addidit scriba Cod. A.

Τέλος πάντων.

* * * * *

Ioannis Hentenii animaduersiones ad Euthymium Zigabenum, quae in marginibus suae interpretationis Latinae addidit.

Ad euangelium Matthaei.

Cap. I. v. 2. seqq. Veram nominum huius genealogiae orthographiam, et illius quam habet Lucas, ad Hebraeorum fontem, in nostris annotationibus de varia exemplarium lectione ante libri exordium inuenies supra.²⁾
6. Lucae caput iuxta Graecorum supputationem et 3. iuxta Latinorum, ad id verbum, Qui fuit Matthan.

Cap. III. v. 11. ad Icholium: Per metaphoram etc. Qui haec annotauit, videtur legisse, in spiritu sancto et igni.

Cap. V. v. 22. Vide quam miserum est in aliena versari lingua: nam a רקק racac sput, fit רק rec quod vacuum significat, vel temporalibus rebus, vel intellectu. Vnde 2 Reg. 6. הרקים harekim, habemus translatum, scurra. Sanctes vero Pagninus transtulit fatuum.

Ibidem. גיהנום Gehinnom ad verbum sonat Vallis hinnom. Nam erat locus prope Ierusalem in praedio cuiuspiam qui Hinnom dicebatur,

²⁾ In hac editione. Tom. I. in praef. pag. 102.

batur, in quo primum Israëlitae filios suos viuos cremabant idolo Moloch. De quo Iere. 7. et 4 Reg. 23. vbi dicitur Iofias locum hunc contaminasse proiiciendo in eum cadauera foetida, et alias quasque immunditias, et huic vsui deinceps deputatus est.

ibid. v. 37. Eo intellectu quo Christus iurare prohibuit, nempe rationabili non subexistente causa: etiam hic vult tali casu nullo hominum impulsu aut metu esse iurandum.

Cap. VI. v. 24. ממונה Mammona Chaldaicum potius est, et diuitias significat.

Cap. VIII. v. 20. Post: lucrum quod quaerebat, addit: Volebat²⁾ autem, vt postposita huiusmodi spe, sequeretur: at ille simul vt audiuit, tanquam pecuniae amator, abscessit.

Ibid. v. 28. Potest hoc vocabulum גרגישה Gergesa, si Pagnino credimus, significare peregrinationem, habitationem, vel congregationem, ruminacionem, ac prouocationem, vt videlicet deriuetur vel a גור gor, id est, peregrinari, congregare, seu habitare. Vel a גר gar, id est, ruminauit. Aut etiam a גרה gara, id est, litem miscuit.

Cap. XII. v. 3. Non videtur autor hic phrasin considerasse Hebraicam, quam in plerisque sequutos fuisse euangelistas in principio libri diximus: per quam et hic dicuntur panes propositionis. i. propositi, quia recentes super mensam coram propitiatorio proponebantur singulis sabbathis, vt habes Leuit. 24.

Ibid. v. 41. Ad vocabula: Adhuc tres dies: Ne nos accuses, quod tres dies hic posuerimus, immo nec

²⁾ Haec in margine sui Codicis videtur reperisse Hentenius. In meorum nullo comparent.

nec autorem nostrum: vide translationem 70. interpretum Ion. 3. qui *τρεῖς ἡμέρας* legunt. In Hebraeo tamen legitur *ארבעים* *arbahim*, hoc est, quadraginta. Verum autor noster procul dubio linguam ignorabat Hebraeam, sequutus semper 70. interpretes.

Cap. XIV. v. 19. Ad vocabula: *συμπόσια συμπόσια*: Huiusmodi fane phrasēs sunt Hebraicae. In veteri siquidem testamento qui Hebraice norunt, talia frequentissime reperiunt, pro numero videlicet distributio, geminari dictiones.

Cap. XVI. v. 17. Aiunt enim Hebraei *בר יונה* *bar Iona*, sed Chaldaeis *בן יונה* *ben Iona* sonat Latinis filium columbae.

Ibid. v. 24. Ad vocabula: Siue vir, siue mulier: *τις* enim Graecis tam foemininum est, quam masculinum: ut etiam *Quis* interdum apud Latinos.

Cap. XVII. v. 24. Drachma minae Atticae pars est centesima, sex continens obulos: didrachimum, duodecim.

Cap. XVIII. v. 32. Quantum³⁾ exceditur aquae gutta ab inexhausto maris pelago, tanto et multo amplius exceditur nostra humanitas et benignitas a dei humanitate et benignitate.

Cap. XX. v. 23. Ad vocabula: tot diebus: Scio communia exemplaria habere, Diebus mille ducentis sexaginta: non fuit tamen animus quicquam immutare ab eo quod in nostro repertum est exemplari.

Cap. XXI. v. 5. Non te turbet quod in hac propheta asinum masculino genere vertimus. Ad id enim et auctoris enarratio nos coëgit et Graecum vocabulum *ὄνος*, quod tam asinum significat,

³⁾ Forte haec in margine sui Codicis reperit Hentenius.

quam asinam, id permittit, maxime quum hic careat articulo. Praeterea apud Zachariam litera 70. interpretum non habet ἄνον sed ὑποζύγιον. i. subiugale. In Hebraica autem origine haec dictio המור hamor, asinum masculino genere ubique significat.

Ibid. v. 7. Ad vocabula: super ea: Hanc commode adiunxit expositionem, quod apud Graecos αὐτῶν sensum faciat ambiguum. Vide autem in nostris additiunculis, quas de varia exemplariorum lectione in principio libri adiunximus.

Ibid. 9. ad vocabulum: hymnum: Hinc plane liquet autorem nostrum utpote Hebraicarum literarum ignarum ad eundem cum Hilario impegisse lapidem. Nam הוֹשִׁיעָה נָא hofia na, dictiones duae sunt, quarum prior hofia imperatiuus est tertiae Hebraeorum coniugationis, significans idem quod saluum fac: cuius fons siue radix quam vocant est יַשַׁע iasa, id est, saluauit: altera pars interiectio est efflagitantis vel obtestantis, ac si dicas, saluum fac obsecro, ut habetur Psalmo 117. Potest etiam dictum verbum in praedicta imperatiui persona habere הוֹשַׁע hofa, ut dicatur, הוֹשַׁע נָא hofa na: et ita nostri verterunt. Quod autem dicitur, Hofia na filio Dauid, et Hofia na in excelsis, phrasim opinamur esse Hebraeorum, qui hofia na tanquam particulam bene ominantis vel precantis et acclamantis, variis addere solent dictionibus, ut τῶ ὑψῶ capiatur pro τὸν ὑψόν quemadmodum ל apud Hebraeos articulus datiuus, non nunquam etiam designat accusatiuum: Et ἐν τοῖς ὑψίστοις capiatur pro ὁ ἐν τοῖς ὑψίστοις qui es in excelsis: sicut ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, qui es in coelis. Est ergo sensus: sal-

uum fac obsecro filium Dauid: et saluum fac obsecro tu qui es in excelsis.

Cap. XXIV. v. 29. ad vocabula: per defluxum: Quum omnia, quae hactenus viderim exemplaria habeant ἀπορία apud Lucam, hoc est, desperatione aut consilii inopia: et sic iungi videatur praecedentibus: autor hic legisse videtur ἀπορροία, hoc est, defluxu, et iungit sequentibus.

Cap. XXVI. v. 1. ad vocabula: decimo tertio vero etc. Memento autorem nostrum in his omnibus sequi dogma Graecorum, quum ipse Graecus esset.

Ibid. v. 36. ad vocabulum: Gethsemane: Quod Hebraeis sonat vallem pinguedinum. Siquidem גֵּתְשֵׁמֶנַי Ge vallem significat, et שֶׁמֶן Semen pinguedinem vel oleum, Vnde גֵּתְשֵׁמָנִים Gethsemanim vallem oliuarum vel pinguedinum.

Ibid. v. 39. ad vocabula: Hebraica est: Imo אבא abba Chaldaicum potius est: nam Hebraei אב ab dicunt.

Ibid. v. 45. ad vocabulum: ἀπέχεσθαι: Propterea nos in Marco traduximus Completum est.

Ibid. v. 50. ad vocabula: ad quod venisti: Quod Graece habetur ἐφ' ᾧ, capi potest pro ad quid et pro ad quod vel propter quod, interrogatiue videlicet, vel relatiue capto ᾧ.

Ibid. v. 52. ad vocabula: vtendum esse gladio: Loquitur de priuata persona.

Cap. XXVII. v. 8. ad vocabulum: Acheldema: Syris enim חַקְלֵה hacal agrum sonat et דֵּמָה dema sanguinem, et ita dicit se legisse Munsterus in Graecis et vetustis Latinis exemplaribus.

Ibid. v. 33. ad vocabulum: Golgotha: גּוֹלְגוֹתָה gulgoleth, hoc est, caput aut cranium, siue caluaria: quanquam Munsterus asserit esse Chaldaicum

ac dici גולגולתא golgoltha, et ita dicit se inuenisse in vetustis exemplaribus Latinis. Nam Christus vsus est, inquit, lingua vulgari inter Hebraeos; quae tunc Chaldaea erat, seu Syriaca magis quam Hebraea.

Ibid. v. 37. ad vocabula: apud Romanos causa dicitur: Hinc apparet autorem nostrum nec Latine calluisse. Dicitur enim titulus a tueor, scriptura videlicet, libro, statuae, aut cuiquam alii apposita: quae autorem aut eum cui apponitur a plagiariis, vel aliis quibusuis tuetur.

Ibid. v. 46. ad vocabula: deus meus: Vide obsecro, quanta sit miseratione dignus qui in ignota versatur lingua. Quanquam enim apud Marcum scriptorum incuria legatur: Eloi Eloi: apud quem etiam eadem causa pronomen Meus, semel tantum ponitur, haud dubium tamen est, quia vterque aut Hebraicis aut Graecis literis scriptum reliquerit, quod Psalmo vicesimo primo dixit Dauid: puta עזבתני למה אלי אלי Eli Eli lama azabtani, aut Chaldaice, sebaštani: Deus meus, Deus meus, quare dereliquisti me. Munsterus tamen dicit in vetustis exemplaribus Graecis et Latinis se incorruptam inuenisse dictionem Chaldaicam שבקתני Sebaštani: Nam a reditu Iudaeorum e captiuitate Babylonica ad Christum natum vix 515. anni intercesserunt, et ita vulgo adhuc Chaldaice magis, quam Hebraice loquebantur. Itaque Christus sermoni vulgi suum accommodabat sermonem.

Ad euangelium Marci.

Cap. I. v. 27. ad vocabula: Quod est hoc verbum? Phrasis est potius Hebraica, vt verbum pro re

vel factō ponatur, quemadmodum ante libri exordium praefati sumus.

Ibid. v. 45. ad vocabula: disseminabat verbum: Et hic quoque phrasis est Hebraica, vt verbum pro factō ponatur.

Cap. III. v. 17. ad vocabulum: Boanerges: Nam בני bene filios sonat Hebraeis, et רגז reges tonitru aut fremitum. Potius tamen legendum est בניא רגז benaia reges, et est Chaldaicum ac sonat filios tumultus.

Ibid. v. 21. ad vocabulum αὐτόν. Potest ergo dictio αὐτόν eum, referri ad Iesum et ad turbam: nomen enim ὄχλος quod turbam significat, etiam masculinum est.

Ibid. eodem. ad vocabulum: ἐξέση. Verbum quidem ἐξέση, significat, in excessum versus est: vel, in furorem versus est: vel, excessit.

Cap. V. v. 41. ad vocabulum: Talitha: Potius legendum esset טליתא taliatha vt i sit consonans et est Chaldaica dictio, atque hoc modo scriptum inuenitur in nonnullis vetustis exemplaribus tam Graecis, quam Latinis.

Cap. VII. v. 34. ad vocabulum: Ephphatha: פתח eppetach, apertus esto, imperatiuus passiuus est primae Chaldaeorum coniugationis.

Cap. XII. v. 30. Quanquam in nostro exemplari non habeatur, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου, arbitror tamen id librarii vitio omissum esse, maxime quum in sequentibus verbis ipsius scribae, inter alia repetatur: Ex tota virtute: et id etiam habeat editio Complutensis et translatio vulgata.

Ibid. v. 36. ad vocabulum: dicit: Haec videlicet Hebraica dictio Psalmi 110. iuxta Hebraeorum diuisionem, נעם neum.

Ibid. v. 41. ad vocabulum: gazophylacium: Nam γάζα thesaurus est et Φυλάττω custodio.

Ibid. v. 44. ad vocabula: minuta et comminuta: Minuta comminuta siue attenuata, apud Graecos pulchra est allusio quum dicunt, λεπτά λεπτοσύνητα.

Cap. XIV. v. 13. ad vocabula: in ciuitatem: Vide annotationem quae habetur super illud Matth. 63. Ite in ciuitatem ad quendam et caet.

Ad euangelium Lucae.

Cap. I. v. 15. ad vocabulum: inebriare: A verbo שׂכר sachar, quod inebriare sonat.

Ibid. v. 37. ad vocabulum: verbum: Potius. i. omne factibile, vel omnis res per phrasim Hebraicam.

Cap. II. v. 7. ad vocabula: irrationalitate et brutalitate: Non potuimus vno verbo eam reddere consonantiam vel allusionem, quae pulchre apud Graecos apparet, quum dicunt λόγος καὶ ἄλογος, hoc est, verbum siue ratio et irrationalis.

Ibid. v. 17. ad vocabulum: διεγνώρισαν: Potius tamen διεγνώρισαν hoc est notum fecerunt, Vel diulgauerunt, ob id potissimum quod protinus sequitur, Et omnes qui audierunt, mirati sunt et caet.

Ibid. v. 43. ad vocabulum: sine literis: Ex his verbis, simulque et ab iis quae paulo post habentur super eo verbo, Et viso eo obstupuerunt, apparet autorem sentire, quod virgo hoc tempore non cognouerit Iesum fuisse deum: non tamen ita sentit, quod patet ex illius dicti enarratione: Et mater eius conseruabat omnia verba haec in corde suo, quod paulo post praedicta sequitur.

Cap. III. v. 24. Veram nominum huius genealogiae orthographiam ad Hebraeorum fontem reductam

in nostris annotationibus de varia exemplariorum lectione in huius libri exordio inuenies circa hunc locum.

Cap. VIII. v. 48. ad vocabulum: sanguinaria: Allusio est apud Graecos quando dicunt *Φοινικός ἦτος Φοινικός*. i. sanguinarius siue mortifer.

Cap. X. v. 26. ad vocabulum: *τί*: Ex hoc⁴⁾ autoris scholio videtur iuxta mentem eius legendum in litera Quod, vt pro substantiuo habeat, praeeptum, quod facile subauditur. Nam Graeci eadem dictione *τί*, efferunt Quid et Quod.

Ibid. v. 34. ad vocabulum: *κτῆνος*. Nam *κτῆνος*, pro quo hic habemus iumentum, dicitur *κτὸ τῆς κτείνεσθαι*, id est occidi, quia pecus siue iumentum maclationi nascitur: vel maclari et immolari solet.

Cap. XII. v. 53. ad vocabula: pater esse potest mens: Graecis enim *νοῦς*. i. mens masculinum est sicut et *νόημα*. i. cogitatio neutrum. *καρδία* vero. i. cor foemininum, sicut *ἐπιθυμία*. i. cupiditas vel concupiscentia.

Cap. XV. v. 21. ad vocabula: gratiam et gaudium: Allusio est apud Graecos inter *χάριν* et *χαρὰν*, hoc est, gratiam et gaudium.

Cap. XVI. v. 19. ad interpretationem vocabulorum: Homo quidam erat diues: Tanquam Graecus sequitur dogma Graecorum.

Ibid. v. 23. ad vocabula: Gregorius Dialogus: Gregorium primum, Romanum pontificem, Graeci cognoscunt.

4) Vt lectores hanc Hentenii animaduersionem intelligant, tenendum est, eum ita edidisse:

v. 26. *Ipse vero dixit ad eum: In lege quod scriptum est? Deinde subiicitur scholium: Maius praeeptum. Tum textus rursus: Quomodo legis? Et scholium: Maiora legis praeepta: de maioribus namque ipsum interrogauit.*

cognominarunt Dialogus, vt manifestum est ex concione quadam de orando pro defunctis, quae Damasceni operibus inferitur. Opinor autem id cognominis ipsos illi tribuisse, quo hunc a Theologo vel Nysseno distinguerent, habentes fortassis huius libellum Dialogorum in Graecam linguam versum.

Cap. XXI. v. 25. ad vocabulum: defluxum: Quae quam posuimus annotatiunculam ca. iuxta Matthaeum 24. secundum numerum Latinorum ad illud dictum: Statim autem post afflictionem dierum illorum et caet.

Cap. XXIII. v. 43. ad vocabula: nondum enim quisquam etc. Diximus iam alibi, quod Graecorum dogma sequatur, nempe Graecus.

Ad euangelium Ioannis.

Cap. I. v. 43. ad vocabulum: Cephas: Munsterus dicit legendum esse כֶּפֶס Cepha, quod sonat petram, et dictionem esse Chaldaicam.

Ibidem. ad vocabula: Sarai vero Sarra: Iuxta 70. translationem quae prius Sara dicebatur, postea dicta est Sarra literae videlicet adiectione, sicut etiam factum est in nomine mariti. In Hebraica autem et Chaldaica litera, Abraham quidem dictus est litterae additione, Sara vero quae prius Sarai, literae י iod ademptione.

Cap. II. v. 24. Haec diuersa oritur interpretatio, quod πάντα, pro quo in vulgari translatione legitur Omnes, Graecis accusatiuus est masculinus singularis, aut neutrius generis pluralis, et ita verti potest in Omnem aut Omnia. Plurima tamen exemplaria Graeca habent πάντας, hoc est, Omnes, et ita legisse videtur qui vulgarem edidit translationem.

Cap. V. v. 2. ad vocabulum: Bethesda: Imo potius legendum בית צידה Bethsaida, hoc est, domus piscationis: et est loquutio ac phrasis Chaldaica. Sic etiam dicunt, domum feminis, agrum: domum iumentis, stabulum, et sic de aliis.

Cap. IX. v. 7. ad vocabulum: Silohe: שלח Salach Hebraeis significat Misit. Inde שילח Siloach. i. Missus.

Ibid. v. 15. ad vocabula: quomodo aperuit oculos tuos? Videtur indubie autor noster hoc loco legisse quod postea habetur, πῶς ἤνοιξέ σου τοὺς ὀφθαλμούς; Unde ibi etiam dicit illos ad primum quaesitum reuerti. Pari modo et Chrysoft. et Theophylact. legisse videntur. Aut hoc intellige de his qui antea interrogauerunt eum, Quomodo aperti sunt tibi oculi?

Cap. XIV. v. 3. ad vocabula: Quanquam enim mortui etc. Iam saepius diximus, illud esse dogma Graecorum, de quo vide ante libri exordium in epistola ad lectorem.

Ibid. v. 16. ad vocabula: ab illo procedens: Tangit hic dogma Graecorum, de quo vide ante libri exordium in epistola ad lectorem.

Cap. XV. v. 14. ad vocabula: vos amici mei estis: Etiam hoc loco praesens ἐσὲ estis, pro futuro ἔσεσθε eritis accipitur, veluti post pauca dicet autor: sicut paulo ante dixit ἐδοξάσθη glorificatus est, capi pro glorificabitur, et φέρητε adferatis, pro attuleritis, et frequenter alibi.

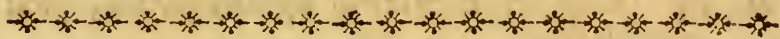
Ibid. v. 26. ad vocabula: Procedit itaque etc. Rursum hic apertius tangit dogma Graecorum.

Cap. XVII. v. 2. ad vocabula: virtus voluntaria: Graecis suavis est allusio, quum dicunt, αἰρετή γὰρ ἡ ἀρετή. voluntaria enim est virtus.

Ibid.

Ibid. v. 12. ad vocabulum: perditionis: Potius phras
is dicatur esse Hebraica sicut diximus ante libri
exordium, hoc est filius perditus.

Cap. XIX. v. 13. ad vocabulum: Gabatha: גַּבְתָּה
Gabotha latinis sonat eminens siue excelsum.
Verisimile est enim fuisse stratum lapideum emi-
nens; iudicio accommodatum. Est et dictio
Chaldaica.

*Animaduersiones Editoris ad Latinam Ioan-
nis Hentenii interpretationem.*

Et si Hentenii interpretatio, ex vno libro scripto ex-
pressa, ita in plerisque locis, quantum quidem vtri-
usque linguae patitur diuersitas, fidelis est, vt Codi-
cis auctoritatem in constituendo Euthymii contextu
habere possit: tamen occurrunt loca, siue interpretis,
siue Codicis, quo vsus est, culpa, in quibus aliquis
possit offendere. Ea hic deinceps notavi et ex meis
Codicibus correxi.

Ad euangelium Matthaei.

Pag. 14. vers. 29. Euangelistae in inscriptionibus
(librorum suorum) euangelium appellarunt nar-
rationem (suam.)

25, 23. εἰσῆλθε — ὡς εἰς πόρνην. Ita habet etiam
Chrysof. T. VI. p. 275. A. οὕτως ὁ εἰσιὼν εἰς
γυναῖκα ἀλλοτρίαν. Pro quo est Prouerb. VI,
29. οὕτως ὁ εἰσελθὼν πρὸς γυναῖκα ὑπανδρον.

- 38, 26. Quod sciebat, tantum abesse, vt sibi fides haberetur, vt magis etiam irritaret, (ad iram, ad vindictam Iosephum) si culpam conaretur celare.
- 50, 17. Donec — reposita sunt. Ita Latini non nulli habent, notante Sabatierio. Sed Graecum discrepat.
- 52, 21. Pendere tributa. Forte Φόρον aut Φόρους, pro Φιλίαν, legit. Redde: amicitiam exhibere. Ita εὐποίταν καταβάλλεσθαι. Alciplir. p. 43.
- 56, 19. Accederent. Videtur legisse ἐπὶ ἡλθον, quod non displicet.
- 62, 21. Immortalem. Ἀνάλωτον, qui capi nequit. Idem vocabulum occurrit pag. 71. penult.
- Ib. 24. Superstitem esse. Περιγενέσθαι, superare, vincere.
- 64, 21. Tulit. Suscepit, sustulit.
- 68, 31. Quasi factio. Quasi signis, quasi ominibus.
- 70, 10. Citius credentes. Obedientes.
- 72, 12. Simul etiam, quod Babylonia et Aegyptus in orbe terrarum maxime incensae erant impietatis flammae.
- 84, 22. Amplius non rex (erat,) sed procurator seu praefes Iudaeae Pilatus a Tiberio Caesare Roma missus erat.
- 90, 21. Pannum et simplicitatem eorum. Pannum habet etiam editio princeps Louaniensis. Habebam pro errore typhotetae, credebamque interpretem voluisse parcum. Reddo: Meminit etiam victus et amictus eius, ostendens eum tenuem et facile parabilem. (Subitariam.)
- 92, 1. Virgulta. Cacumina. Ita apud Philon. p. 475. *Der Kopf der Pflanze.*
- 94, 6. Non parum auertebat metum. Ac solus visus multa refulgebat pietate.
96. In nota. χαλάνης est ex Genes. X, 10. vbi tamen scribitur χαλάνη. Ita habet etiam Epiphanius

nus T. I. p. 7. C. Sed Cyrillus Alexandr. Tom. VI. p. 2. B. in Collectaneis habet: οἱ τὸν τῆς χαλάνης πύργον οἰκοδομοῦντες.

98, 20. Προηγούμενος, non est, erumpendo, sed praecipue, in primis.

Ibid. Post sermonem, ita legendum: ut qui sapientiores videbantur: per eos autem haec illis etc.

104, 28. Nostris quidem maioribus. Redde: Potissimum autem.

106, 14. Operatores. Ὑπὸ ad γεωργ. non ad συναγ. refertur. Ad quam omnes (homines) domini cura (tanquam agri, segetes aut fructus) culti. Ita Corinthii appellantur 1 Cor. 3, 9. Θεοῦ γεώργιον.

108, 3. Poenit. act. demonstrarent. Ut resipiscerent, ut aliam mentem induerent.

Ibid. 5. Ὅτι in versione omittendum erat, non reddendum Quod.

Ibid. ult. et fol. 110, 1. καταβάλλειν non recte redditum est fallere, decipere, quanquam prius ferri possit. Καταβάλλειν est hostem de statu deiicere, vincere. Ergo, ut opprimam — qui oppressit.

110, 21. Deest, post baptizatorum, is, qui baptizabat. Ibid. ἀφεθεῖς, non est, post confessionem, sed: et tunc missus, dimissus.

114, 9. Siue coena mystica. Haec de suo videtur addidisse. In meis non est, ἤτοι τοῦ μυστικοῦ δείπνου.

118, 25. Ut videatur, ad demonstrandum eum esse filium dei, petere.

118, 30. Certe. Forte post ἔχων reperit δῆθεν, idque reddidit certe.

120, 17. Obseruandum. Videtur legisse, παρατηρητέον. Infra 135, 8. ἀπαρτηρητέως profus neglexit.

- 122, 15. Procedere. Imo, quaerere, petere.
- Ib. 16. Quanquam etc. cum prius non fecerit, non factum sit.
- 126, 18. Ideo. Cur.
- 130, 5. Praedam. Non repugnabo, si quis acciperit de Christo capiente et vincente diabolum, qui Christum capere et vincere voluerat. Locus similis est etiam Tom. XII. p. 356. C. μόνη διέλεγετο, [τῆ σαμαρείτιδι] τοὺς μαθητὰς ἐπίτηδες εἰς τὴν ἀγορὰν πέμψας· ἵνα μὴ πτοήσῃ τὴν ἀγορὰν. Item ibid. p. 379. A. καὶ μὴ σοβήσῃ τὴν ἀγορὰν.
- 134, 25. Testamento. Vix putem, διαθήκης re-
pertum esse ab Hentenio in Codice. Malim
equidem intelligere πολιτείας, quod paullo in-
ferius legitur.
- 144, 14. Imprimitur. Noscitur, signatur. Χα-
ρακτηρίζεν, notam rei imprimere, signare.
- 146, 19. Ob ea, quae quis patitur. Ob rem
terrestrem, ob casum, ob infortunium huma-
num.
- 148, 1. Δανιήλ in nullo meorum legitur.
- Ib. 9. Forte inuenit σωμαίων ἰδίων.
- Ib. 12. Suas aegritudines. Peccata sua.
- 152, 7. Tanquam — potentem. Vt concessum est
naturae humanae.
- Ib. 25. Prauum. Deterius.
- Ib. 29. Ad deum. Dei.
- 154, 6. Speciem — visionis. Imaginem diuinae
formae eorum, qui habuerunt imaginem coele-
stis. Sine vlllo dubio fit allusio ad 1 Cor. 15, 49.
Igitur dubito de integritate lectionis. Aut enim
Φορεσόντων legendum, aut loco ἐπουρανίου cor-
rigendum χοϊκοῦ. Sed istud facilius est. Hen-
tenius haec prorsus praetermisit.

- Ib. 9. Remunerationem — accedunt. Communionem, quae fit per gratiam, eorum bonorum, quae deus per naturam habet.
- Ib. 19. Acceptae. Memoratae.
- 156, 11. Utinam — desiderabilia. Cum ea, quae omnibus videntur fugienda, omnibus fiunt expetenda, propter praemiorum magnitudinem?
- 160, 21. Loco Hoc, lege, Quod si.
- 162, 21. 22. 23. Malim, ad vitam caute seu prudenter ac tuto agendam. Ἐναγωνίους autem reddiderim, fortes, constantes.
- 166, 3. Per — solet. Se ipsam illustrare, patefacere.
- Ib. 2. Incidere. Munire. Graece eleganter, τέμνειν ὄδον. Sed hunc tropum Latini non sunt imitati, nisi forte ubi sermo sit de rupibus.
- 168, 23. Quia — perfecit. Imperfecto per perfectum superato. ἀποκρύπτειν notionem superandi habet, quod orto sole ceterae stellae evanescent.
- 170, 27. Quamvis — excelsa. Videtur legisse, aut certe ita reddidisse, ac si repererit, καὶν μεγάλας ὄσιν, quod mihi valde probatur.
- 174, 7. Et his — praecepta. Et cuiusmodi (certamina) praecipunt mandata Christi. Est vberior explicatio τοῦ μεγάλους ἀγῶνας.
- Ib. 10. Opposuit. Pro magnitudine iussit, constituit.
- 176, 13. Hasque relinquit. Hisque relinquit, hisque concedit et permittit.
- 178, 23. Quum, pro Quia, scribendum videtur.
- 184, 25. Verisimile — vicerit. Hentenius ita reddidit, ac si repererit: εἰκὸς γὰρ ἀντίδικον διαμένειν καὶ ὅπως δὴ ποτε περιγεγόμενόν σου. Quod etsi non ineptum est, tamen nulla adest causa idonea, cum lectio meorum Codicum sollicitetur.

- 194, 14. Duobus vocabulis expressit λαίμαργοι.
Nec tamen mihi probabile est, duo fuisse in
Graeco. Nec proximum ἀπειθής sollicito.
Ἀπειθής, qui difficulter sibi persuaderi patitur.
Non ergo opus est altero ἄπιστοι.
- Ib. 23. Infantium more viuētib. Sed νηπιάζον-
τες et νήπιοι non differt.
- 196, 16. Miror, interpretem ὅτι expressisse per
quod, cum id in talibus redundet.
- Ib. 18. Plus quam desipere. Seuerius, grauius pu-
nitum iri.
- Ib. 19. Adhuc amplius. Etiam grauius.
- 198, 10. Distinxit. Separatim dixit, praecepit.
- 200, 29. Quam viae — subministrare. Cum illo
(oculus) viae dux sit, hic (deus) alimentorum mi-
nister.
- 206, 29. Docendo ac sanando.
- 208, 9. Vt sic — commutandis. Haec aliena sunt.
Euthymius hic tantum explicabat τελῶναγ, voca-
bulo sua aetate consueto, commerciarum.
- 210, 2. Pro compassiuo praedicetur. Ab eo, cu-
ius misertus est, praedicetur.
- 212, 13. Propter humanam comitatem. Studio
placendi hominibus.
- 220, 11. Colloquentes, ob humilia. Profitentes,
contra humiles.
- Ib. 27. In quo — virtutes. Et quia in eo sunt vir-
tutes, potestates ab omni materiae concretionē
liberae. Δυνάμεις αἰθεροί, sunt angeli.
- Ib. 28. Quibus datur requies. In quibus acquiescit,
quibus laetatur deus.
- 228, 22. Ab iis cau. debemus. Deprecandae sunt.
- Ib. Vlt. Solum etc. Definiit, praecepit autem
precarī ab illo solo liberari.
- 238, 4. Ostendens etc. Ostendens, se non tam
illorum, quam tua causa haec praecipisse, ita,

vt, etiamsi nemo illorum molestus sit, tu tamen diuitias contemnas easque distribuas egenis.

Ib. 30. Hic rursus ὅτι frustra reddidit Quod.

244, 10. Aptari. Explicari.

Ib. 11. Quandoque — solliciti. Quando sola mente sunt solliciti.

Ib. 13. Aliquando et. Quando.

246, 4. Amplius sese deicere. Acrius monere. Ita

Cinnamus dixit p. 84. πικροτάτοις αὐτοῦ καθίκετο λόγοις. Et Aeschines Socr. III, 15. τὰ δυνάμενα καθικέσθαι τῆς ψυχῆς.

250, 28. Amantis more — dicat. Interrogat enim dicens. Interpres videtur legisse ἔρωτικῶς.

Ib. 30. Possessio. Videtur ergo Hentenius etiam reperisse κτήμα. Malim tamen κτίσμα. Iacob. I, 18.

252, 27. Scientiam ac prouidentiam. Voluntatem et potestatem.

256, 21. Et ad hoc — viuere. Propterea hoc maxime oportet quaerere.

264. Antepenult. conuitiaris. Patefacis, diuulgas.

268, 7. Deo — assimilentur. Assimilari autem deo et diiudicare indignos.

292, 2. Intelligentis — operationem. Intelligibilem mentis domum.

298, 19. Doctrinam sublimem. Sola verba.

300, 25. Pulchritudine — peccati. Cum ergo pulchritudini mentis nostrae lepra peccati detrimetosa fuerit.

310, 6. Existimantes. Expectantes.

312, 3. Deprecantis. Αὐτῆς, i. e. τῆς θαυματουργίας, fortasse in suo Codice non inuenerat Hentenius. Redde: fides eius, qui ea (θαυματουργία) eget.

- 314, 20. Dissolueretur. Cruciaretur. Aliquoties in hoc vocabulo offendit interpres. Vix ergo putem illum inuenisse *καταλυθέντος*.
- 326, 8. Poena. Forte *τιμαρίας* inuenit.
- 328, 26. Et alii vnum, alii aliud. Forte legit, *καὶ ἄλλοι τὸ ἐν, ἄλλοι ἄλλο*.
- 332, 23. Oscitantes, non est in Graeco. Nescio, quid loco *εὐέλεγον*, i. e. facile refutandum, legerit. Mox: Viri accuratam Iudaeae habentes notitiam.
- 334, 11. Sed, alienum est. Mortuorum animi, daemones facti, ad suorum corporum sepulcra remanent et quibusdam.
- 338, 22. Quibus Yermone. Iis nimirum, qui ratione corriguntur.
- 344, 8. Nempe deum. Abesse debet, nempe. Forte tamen legit: *εἰς δηλαδὴ ὁ Θεός*.
- 346, 5. Factu facilius, vtrum dicere hoc, an.
- 350, 27. *Αὐτίκα*, non est, statim, sed, exempli causa.
- 354, 12. Est fornicator. Videtur ergo legisse *ἦ*, loco *ἦ*. Nisi vulgatam Latinam, vt solet, expressit.
- 358, 23. Filios autem thalami dicit, aptos ad desponsationem. *Νυμφῶν*, est locus, domus, vbi nuptiae celebrantur. *Νύμφευσis* est desponsatio. Sed *οἰκεῖος* ambiguum est in Graeco. Notat enim et domesticum, seu familiarem, deinde etiam aptum et idoneum. Eodem modo erratum est p. 360. vers. 1. 2.
- 364, 3. Iam iam morituram. Nescio, an legerit *ἐκπνέουσαν*. Sed *ἐμπνέουσαν*, adhuc spirantem, hic etiam locum habet.
- 372, 12. Eiecit et eiecto soluta sunt vincula, intellexit autem et.

- 375, 22. De lectione ἐσκυλμένοι oblitus fueram addere, Chrysoſtomum hunc locum interpretari etiam Tom. XII. p. 390. atque ibidem B. habere τὰ πλήθη ἐσκυλμένα.
- 376, 22. De ventilabro, area, tritico.
- 378, 7. Etiam dignitatem. Etiam alios. Forte pro ἐτέρους legebatur ἄλλους, e quo deinde factum est ἀξίαν.
- 410, 2. Mordentes. Ac ſi legerit, δάκνοντας. Mox ſimplex κωμαδοῦντας legitur.
- 422, 9. 10. Sentit — intelligit. In Graeco eſt ſolum ἀποφαίνεται, quod reddi poteſt, loquitur, ſententiam dicit.
- 428, Penult. a domo. Hoc obſcurum eſt. Malim, aut domeſtica conſuetudine, aut a natiuitate.
- 432, 16. Curat. Etiam hoc obſcurum. Malim, temperat, modum ponit huic laudum magnitudini.
- 446, 9. Sunt autem etc. Significantiffimum autem, vsque ad coelum et vsque ad infernos. Siquidem etc.
- 448, 4. Vt capite — huius. Haec in meis Codd. abſunt.
- 454, 13. Praeterea etc. Rurſus autem humilitatem eis propoſuit, commendauit.
- Ib. 18. Humilitas etc. Humilis enim (corde) omnia, quae patitur, ſecundum rationem pati exiſtimans.
- 458, 28. Animalia paſcerent. Exta, carnes, ſecarent et diuiderent.
- 464, 3. Obtuſum aſpectum. Hebetes oculos, hebes ingenium.
- 492, 21. Medici. Vomentes.
- 504, 12. Salutis domum. Salutem ſuam. Sine ſenſu videtur legiſſe οἰκίας.

- 508, 18. Dixit — custodit. Dixit, quae voluntatem dei faciunt. Voluntas autem dei, seruare euangelica praecepta et salutem consequi.
- 510, 16. Tanquam — accederet. Tanquam de re domestica cum eo agere vellet.
- 514, 16. Vinolentia. Forte legerat *δίνωσις*. *Ὀίνωσις* est vana de se opinio.
- 522, 15. Post *in istis* haec addenda sunt, quae fortasse in suo Codice Hentenius non reperit: Propterea etiam *ἀναπληροῦται* dixit, id est, *prorsus completur*, aut *ἀναπληροῦται* simpliciter *pro completur*.
- 532, 20. Quousque doceant. Sententia est, antequam doceant.
- 536, 2. Non ablatos etc. Ita quidem, ut non interficiantur, sed ut priuentur facultate docendi et corrumpendi tritici seminati.
- 539, 16. Offendo in *ὄλων*. Hentenius *omnibus*, Forte ergo *πάντων* inuenit. Certe *τῶν ὄλων* debet esse.
- 542, 11. Conspersionem. Commissionem.
- 574, 4. Nec omnino quiescens. Cumque prorsus non quiesceret. Ioannes nimirum.
- 582, 11. Egressi sunt. Videtur ergo legisse *ἀπῆλθον*. Atque ita in textu habet apud Marcum codex vterque meus.
- 602, versu a fine 6. Non iam ipsum. De Christo sermo est. Hentenius *αὐτοὺς* videtur legisse.
- 619, 4. Ad vocabula, *ἀπελθεῖν εἰς*, noto tantum locum fere similem supra p. 25, 23. Ibi est, *εἰσηλθε πρὸς αὐτήν, ὡς εἰς πόρνην*.
- 626, 15. De micis — sese obtulit. Micae autem intelliguntur curationes casu oblatae.
- 634, 5. Irascibilem. Tres animi facultates notat h. l. *τὸ λογικόν, τὸ ἐπιθυμητικόν, τὸ θυμικόν*. Sed *τὸ θυμικόν* latius patet, quam ut vno vocabulo

bulo irascibile reddi possit. Vide scholia ad Synes. T. I. p. 99.

640, 4. Ab imo cordis. Videtur ergo alterum ἀπὸ in suo Cōdice non reperisse.

Ibid. 11. Apparentiam a coelo. Superficiem coeli. 650, a fine versu penult. et 6. Bis Φρόνημα reddidit prudentiam. Malim mentem reddere.

654, 2. Abunde honoratum. A gloriae studio alienum.

658, penult. Videtur legisse, ὡς γνήσιος φίλος.

666, 18. Praemittens. Addens. Forte legit προ-

τιθεῖς. Aut siglam inuenit προτιθεῖς, quae προστιθεῖς notat.

668, 23. Ideo autem. Cur autem. Pro διατί, videtur inuenisse διότι, quod tamen locum non habet.

674, 2 fine 5. Quid autem. Forte legit τί δὲ — αὐτῶ; τοῦτο ἐδίδαξε.

683, 25. Πλήρωμα γὰρ — ὁ χριστός. Videtur hoc loco Euthymius confudisse Rom. 10, 4. cum 13, 10. Idem accidit Cyrillo Alexandr. T. I. de adoratione p. 5.

692, 19. Hic enim — quod praecepit. Mei Cōdices hoc non agnoscunt. Nescio, an de suo addiderit Hentenius.

694, a fine 5. Ex mente placide composita. Εὐαρέσησις non est, mens placide composita, sed deo placens mentis compositio. Mox iterum εὐαρέσησιν male reddidit placabilitatem. Ceterum non ignoro, εὐαρεσεῖσθαι alibi esse, re aliqua contentum esse, adeoque ea laetari. Eodem sensu dicitur etiam εὐαρέσησις. Sed hic de deo sermo est, cui homo probatur et placet.

696, a fine 10. Aut fumos. Immo, vapores.

700, a fine 2. Volens. Nolens.

- 706, 22. Vt dictum est. Haec paullo post inferenda sunt, post *habens*.
- 724, Penult. affectus est. Affecit.
- 726, 5. Si sic. Forte legit: ἐνάρετος οὕτως αἰτῶν.
- 746, 1. 2. Haec referuntur ad vocabula: καὶ γὰρ μήση ἄλλην. Ἄλλην ergo, siue coniugem, siue virginem. Postrema huius scholii verba, *secundo* — *uxorem*, de suo videtur adiecisse interpres.
- Ibid. 6. Tanquam — siquidem. Cum ista res diligentius tractaretur, cum ea res curiosius inquiretetur. Propterea graue admodum.
- 748, 18. Quantum — susceperunt. Quantum ob libidinem reprehenduntur, vim ferri (auxilium ferri) superante etiam intemperantia.
- 750, 19. Et se suscipere. Se omitti debet.
- 770, 9. Accipere. Ponere, recensere. Nescio, quid legerit Hentenius loco ἐκδέσθαι. Forte ἐκδέχεσθαι. Poterat etiam dicere δέσθαι.
- Ib. 10. Similiter. Simul, vno loco, non per partes.
- 774, 10. Scopo adepto. Solum eius scopum consecutos. Forte etiam pro δρεψαμένους aliud inuenit vocabulum. Certe equidem non memini alibi legere σκοπὸν δρέπεσθαι. In mentem veniebat, etsi non satis probabatur, δραζαμένους, quod tamen frequentius genitium quam accusatiuum habet.
- 792, 19. Quodam — patri. Cui autem animam suam tradidit? Patri.
- 800, 10. Et vbique — necessitate. Et vbique solis necessariis contentum esse, solis necessariis acquiescere, sola necessaria curare.
- Ibid. 25. Aut faces. Forte ergo in suo Codice interpres reperit etiam δαδούχους.
- 820, 9. Captiuitatem. Cupiditatem, credo, voluit.
- 822, 14. Obaudierunt. Non obaudierunt.

- 830, 3. Concitarentur. Ipsi hic quoque ferrent sententiam et a se ipsis condemnarentur. Ἐξ-
 ἄγειν ἀπόφασιν iunguntur.
- 838, 15. Gubernationem. Curam.
- 842, 8. Ἀυτονομία difficulter redditur. Ergo interpres duplici modo reddidit, *libertatem* et *suam legem*. Et quod parabola sua lege utitur. Ἀυτονομία proprie est ciuitatum, quae suis, id est, patrum et maiorum legibus et institutis utitur. Parabola ergo αὐτόνομος est, quae utitur consuetudine et venia parabolarum, admiscentiūm non nulla ad perficiendam et exornandam parabolam, minime pertinentia ad rem eam, cuius causa interposita est parabola.
- 850, 16. Consulentem. Suadentem.
- 854, 18. Efficta — occasione. Ficta a se narratione, ficto a se argumento.
- 856, 22. In statu poenarum. Poenae loco.
- 858, 2. Non ergo. Ergo. Interpres οὐκ οὖν videtur legisse pro οὐκ οὖν.
- 861, 1. Φωτοειδές, non est *lux perpetua*, sed *lucidum*.
- 862, 7. Ante *dixerunt*, addendum *scribarum*.
- 864, 19. Directus. Missus. Forte in Codice inueniat ἀπευθουθεῖς.
- 868, 22. De perfectis. Ultimo. Forte τὰ τέλει legerat.
- 874, versu a fine 6. Tantum. In Graeco additur: sed et in aliis exiguis rebus.
- 892, penult. Interpres non cepit ἐπισημαῖσαι τινὶ φόβον. Redde: Quoniam gehennae metu iniectione eos non commouerat, quod scilicet futura est, terret eos ac certos reddit a calamitatibus. Sententia est: Quoniam ea, quae remota sunt, haud adeo metuunt homines, periculis vicinis eos terret. Κατασφαλίζεσθαι h. l. est omnem
 X x 3 dubi-

- dubitationem futurarum poenarum tollere per poenas proxime futuras.
- 902, 9. Erexit se. Seditionem mouit, rebellauit. Notum est hoc sensu ἀνταίρεσιν et ἀντάρτης.
- 904, 1. Certaminum praefectos. Ad certamina idoneos.
- 916, 10. Et fugam expeditam eam. Haec non sunt in Graeco. Forte autem voluit, et ad fugam. In Codice illo fortasse erat: κούφην καὶ εὐσαλήν πρὸς Φυγὴν.
- Ib. 14. Et simul cum embrionibus ac lactentibus peribunt.
- Ib. 19. Pusillanimis. Hoc non est in Graeco. Similem sententiam reperio in Catena Corderii ad h. l. ex Isidoro et apud Isidorum Lib. I. Epist. 212. Etiam in schedis meis inter inedita scholia est eiusmodi Seueri. Sed in his βραχύτατον non reperitur: νηπιῶδες autem et ἀτελές. Βραχύτατον interpretor βραχυβιῶτατον. Alia enim fuisse sententia nequit. Forte Hentenius e suo Codice exscalpserat βραχύνουν, cuius exempla ignoro.
- Ib. 22. Protendebant. Protendebat, dirigebat. Christus nimirum.
- 920, 7. Etiam — ferebantur. Et contra vbique dispersos ferebantur.
- 924, 4. Hentenius λέγεται videtur legisse loco γένηται, quod tamen minime probandum. Redde: si eis possibile sit.
- 934, 19. Pro priori ἔτι videtur inuenisse τότε. Deinde: facile a corde excidebant, non est in Graeco. Nam εὐεπίληστος est ex ἐπιλανθάνω, qui rerum facile obliuiscitur. Redde ergo: sed vt adhuc obliuiosos etiam certos reddit.
- 939, 19. Sedulo laborantem. Malim, iam efficacem.

- 950, 20. Tenacitate. Vitiosa parsimonia.
- 956, 23. Nullo delectu. Ita, vt non opus sit ad ea attendere.
958. Vlt. Proficiscuntur ad. Lucrantur, cum fructu curant.
- 960, 18. Requiem et beatitudinem. Omnem beatitudinem. Forte pro *πᾶσαν* legit *ἀνάπαυσιν* aut *ἀνάπαυλαν καί*.
- 978, 2. Vt figura — disponendo. Vt figura (agnus paschalis, qui Christum praesignificauerat.) plane similiter suum haberet euentum.
- Ib. 13. Assequutus est. Legit.
- 980, 4. Propter quod illi mercedem. Propter quod illi nec mercedem.
- 986, 25. Ascita. Oblata.
- Ibid. 29. Illi responsum est. Excusationem habuit.
- 988, 10. et 12. Magistratibus. Euthymius de militibus Romanis accepit, non de praefectis templi. Ergo, ducibus, praefectis militum.
- 992, 7. et 8. Ad vesperam. Hoc ex Vulgata Latina videtur addidisse interpres.
- 1002, 10. Mutationem. Communicationem. Hentenus fortasse inuenerat *μετάμεψιν*.
- 1012, 16. Apposuit. Forte Codex interpretis habebat *παρέθηκε*.
- 1018, 6. Aërea. *Ἀέρια καί*, non reperi in meis Codd.
- Ib. 23. Ad passionis tamen nomen. Ipso tamen passionis tempore.
- 1020, 24. Quae sunt. Quae sua sunt.
- 1022, 9. Pulcherrima etc. Qui pulcherrime de huiusmodi pascha differuit, philosophatus est.
- Ib. 23. Concertatione. Mora.
- 1030, penult. Qui in his versaretur. Qui horum fieret particeps.

- 1034, 15. Vllius temporis. Continui tractus. Ἀγωγήν appellat cantum galli gallinacei continuum, distinctum tamen suis interuallis. Easdem enim voces aliquoties continuo repetit ac deinde requiescit.
- 1042, vers. 4. a fine. Timere. Dubitare. Vt deus enim norat, vtrum fieri posset, nec ne. Haec ergo apud Hentenium exciderant. Pro ἐπιδοιάζειν vero legisse videtur ὑποδειλιάσαι aut ὑποδειδίσειν.
- 1054, 12. Patienter enim expressit ei. Indulgender patefecit ei.
- 1066, Antepenult. Nam apud iudices etc. Sciebant enim, se apud alios iudices eo non superiores fore. Ἐτέροις prorsus neglectum. Τούτου autem non ad *negotium*, sed ad Christum refertur.
- 1068, 18. Duo diuersa. *Duo* non est in Graeco.
- 1070, 9. Veritatem deponit. Assentitur, ait, affirmat. Κατατίθεσθαι est assentiri, comprobare, affirmare. συγκατατίθεσθαι habet Luc. 23, 57. et hic paullo inferius Euthymius p. 1083.
- 1074, 25. Vacua. Immo *caua*. Forte κενῆ προκόλλη inuenerat.
- 1076, 24. Qualem reddidit. Quomodo affecit.
- 1082, 8. *Nunc*. Non est in Graeco.
- 1084, 17. Depositus etc. Laqueo solutus est. Fortè κατετέθη legit.
- 1088, 3. Multis aliis verbis. Aliis dictis. *Multis* non est in Graeco.
- 1090, 5. Abducere. συναρπάσαι non est *abducere* sed repentino quodam impetu abripere, compellere et opprimere aliquem, vt aliquid faciat. Forte *adducere* scripserat.
- Ib. 11. Similis etc. Professio quaedam est irreprehensibilis et plena modestiae.

- 1099, 5. Ergo Hentenius: post γενέσθαι iterum inuenit καθώς αὐτὸς ἐποίησεν αὐτοῖς.
- 1102, 23. Ante dicens addendum *Ioannes*.
- Ib. 25. Retraheret. Forte pro ἐκλύσαι inuenit ἐλκύσαι. Male.
- 1105, 1. Malim nunc ὁψὲ γούν ποτε. Forte enim ita inuenerat interpretes. Certe istud *vel* id indicare videtur.
- 1114, 25. Eo quod indecens saluatori fuisset. Quod seruator paucis contentus fuit. Aut propter frugalitatem, propter simplicitatem seruatoris. Forte in siglam incidit Hentenius, ac coniecit ἀπρεπές, quod tamen huic constructioni non conuenit.
- 1122, 15. Sua malitia. Ac si legerit ἐκ κακουργίας. Vt ego edidi, κακουργίας refertur ad αἰτίαν.
- Ib. 16. Affigere aut diuulgare. In Graeco est tantum ἐπισημίζειν, quod est *rei nomen dare*. Reddas: ne quid aliud crimini dare possent Christo.
- Ib. 20. In altum positaе. Ἀνακείδαι dicitur, quicquid publice aut in publico loco scriptum aut positum est. Redde: Cum vero titulus ille publice expositus luculenter regem eum declararet.
- 1124, 7. Dicit enim. Malim etiam ante dicit et post *spectans* duo puncta ponere.
- Ib. 8. Pro *utque*, malim, *et ut*.
- Ib. Laborans. Laborarunt.
- Ib. 9. Modis omnibus faciens. Omnia fecerunt.
- 1126, 20. Aut iusti. Nec iusti profecto iusti. Omisit interpretes πάντως δίκαιοι.
- 1128, 4. Laborum. Malim dolorum, aut, creatus.
- 1134, 7. Absurdum ac irrationabile. In Graeco vnum est vocabulum παραλόγω. Παραλόγον sane est id, quod fit παρά λόγον, contra rationem.

- nem. Malum tamen, inusitatum, inauditum, stupendum, horrendum.
- Ib. 13. Lucemque daturi. Et splendorum. Nimirum pietate et virtutibus.
- Ib. 26. Quod autem — accipe. *Accipe* prorsus non est in Graeco. Breuius reddas: Quod vero probabilius. Ἐρμηνεία χαριεστέρη est interpretatio probabilior, acutior, subtilior, verior.
- 1138, 16. Post *illud*, ommissum, *videntes*, quae *fiabant*.
- Ibid. Ante *dolorem* adde: non audentes enim loqui, propter metum principum sacerdotum, percutiebant (plangebant) pectora sua. Forte haec exciderant ex Codice Hentenii.
- 1140, versu a fine 3. Viscerum inflammatione. In libello medico haec ita ad verbum reddita esse, nemo reprehendat. Hic autem non proprie, sed translate loquitur. Φλεγμονή σπλείγγων ergo est dolor acutissimus. Redde: acerrimo dolore, summa tristitia.
- Ib. vlt. Naturae aculeos. Φύσις hoc loco notat affectionem matris aduersus filium. Redde: propter vehementiam materni affectus.
- 1146, 13. In altari. In Graeco non leguntur. Forte perspicuitatis causa haec addidit interpres.
- 1168, 14. Ob splendorem. Ob facilitatem, celeritatem. Nescio sane, quid legerit interpres. Forte τῶ ὀραίῳ, loco τῶ ἔραδι.
- 1174, versu a fine 4. Praecipuus. Immo, dux, princeps.
- 1186, 22. Ab vno monte. Vno redundat.
- 1188, 2. Perfecti ac vniuersalis. Vniuersalis prorsus alienum est. Παντέλειος est perfectus, perfectissimus. Ita πανείριστος.

Ad euangelium Marci.

- Pag. 18, v. 3. Tollens. Legit ergo *ἀρας*, loco *ἀρᾶς*. Corrigendum erat hoc ex LXX.
- 28, 8. Etiam nunc. Corrige, nouam. Hentenius loco *καινήν* videtur inuenisse *καὶ νῦν*.
- 84, 4. Tale quippiam. Videtur ergo legisse *τοιούτον τι*, quod nec mihi displicet. Supra pag. 81. vers. 13. de re eadem est, *τοιούτον θαῦμα*.
- Ib. 16. Modo puellulam. Forte ergo legit, *Ἐπεδὴ καὶ παιδίον καὶ κοράσιον ταύτην*.
- 88, 5. Imo — est allatura. Multa hic Hentenius vel ex Codice suo, vel explicandi causa de suo addidit, quae nec apud Gregorium, nec in meis reperiuntur Codicibus.
- 102, 2. Vocabula, ac salute, interpretationis causa addidisse videtur Hentenius absque Codicis auctoritate.
- 110, 2. Partem vltimam scholii non expressit interpres.
- 113, 13. *Ὁμολογήσαι Θεοῦ*. Forte interpres inuenit, *ὁμολογήσαι εἶναι Θεοῦ*, quod nec mihi displicet.
- 136, 2 — 4. Non cepit interpres sensum horum vocabulorum. Crucem suam tollere explicat Euthymius ita, vt duo mala, duo bona memoret. Crucem ergo appellat primo, carnalis voluntatis, seu cupiditatis, extirpationem et depositionem voluptatis, quae animum male afficit et ad affectus incitat. Haec sunt duo illa mala. Deinde duo bona notat: Crucem tollat, id est, sumat sensum doloris honesti, seu talis, qui est ex virtute, et a terrenis se attollit. *Ἐνάργετος* non est *fortis*, sed id quod cum virtute coniunctum est: et *ὕψωσις*, ad verbum altatio, non est factus, sed remotio a rebus terrestribus, contemptus rerum terrestrium.

168, 1. Ianuis. In Graeco est *θυρίσι* seu fenestris. Quoniam tamen paullo ante legitur *θυρωρός*, conici possit *θύραις*, loco *θυρίσιν*. Sed alibi etiam de sensibus, apud Patrem Graecum, nescio quem, inueni *θυρίς*, non *θύρα*. Aliquam ergo saltem hic spectauit similitudinem, ut solet fieri in interpretationibus allegoricis, id est, puerilibus.

Ad euangelium Lucae.

204, 4. 5. Ut — rapiaris. In Graeco expedita sunt omnia. Ut cognoscas, ut magis (firmiter) complectaris certitudinem sermonum fidei. Interpres videtur legisse: *ἵνα ἐπιγνοῦς πλέον κατασχεθῆς τῇ ἀσφαλείᾳ*. Sed ea, quam nos edidimus, verior est haud dubie lectio.

211, 5. a fine. De vocabulo *σίκερα* ita habet Chrysost. T. VI. p. 57. C. *σίκερα ἐνταῦθά φησι τῶν Φοινίκων τὸν ὄπρον, ὃν ἐπέτηδευον, συντριβόντες τὸν καρπὸν καὶ καταθλῶντες, εἰς αἴνου μετασχηματίζεν φύσιν. καρωτικὸν δὲ ἐστὶ τὸ τοιοῦτον, καὶ μέθης ἐργασικόν*. Adde Theophyl. p. 301. C.

222, 22. Susceptionis liberorum. Adde: in fenestrate. Hoc enim interpretes omisit.

252, 2. Imperasset. In Graeco est, *ornasset*, id est, auxisset et ornasset aedificiis, incolis et aliis.

256, 1. Factus est. Videtur ergo legisse *ἐγενήθη*.

262, 11, 12. Nam hoc — reliquum est. Suum enim impleuit (fecit) et superfluum est in posterum, cessat in posterum.

276, 14. Illud absoluebat. Istum quidem dimisit: hanc verò retinuit. De Simeone sermo est et Anna, non de testamentis. *Ἀπολύειν* respicit ad Cap. 2, 29.

- 284, 21. Gubernationem. Immo *domum*. Κατοικία nusquam est gubernatio, sed διοίκησις. Patet id vero etiam ex l. l. Nam ad Matth. pag. 1065. ita habet: καὶ γὰρ ἀμφοτέρων εἰς οἶκος καὶ μία αὐλή.
- 286, 16. Delens. Planam faciens, aequans. Hoc enim est h. l. λεαίνεν.
- Ib. 21. Morbi sensus etc. Sensus conscientiae ex iis, quae quilibet peccavit, quasi clamans et arguens occulta cordis etc.
- 288, 8. In modum torrentis etc. Quasi excavata et abscissa est a coniunctione et copulatione spirituali mentis, quae est secundum legem dei vincientis.
- 308, 15. Providentiam suam. *Suam* non est in Graeco. Οἰκονομίαν autem alibi reddere solet dispensationem. Οἰκονομία est vocabulum eiusmodi, quod Latina lingua vix exprimit. Hoc loco reddere possis, *opportune*.
- Ib. vlt. Ipsos nec in Graeco est, nec necesse est addere.
- 322, 12. Capturae magnitudine. Prorsus piscatione.
- Ib. 19. Possent. Hic deest apud interpretem: participes autem vocat socios.
- 324, 23. Facinorosi. Immo, subdoli, versuti.
- 326, vlt. - Et saepius. Saepius autem.
- 330, 14. ἐπιδοχή. Ita Hentenius edidit. Sed legendum ὑποδοχήν.
- 37c, 3. Post, sollicitudinibus, omisit, et diuitiis.
- Ib. a fine 5. Quanquam etc. Saepe vero etiam in vita eius hac, qui eam fecit.
- 382, 3. Expectabat ipse. Ipse in eo persistit ac dicit.
- Ib. 4. Stuporem. Ἐκτασιν, loco ἐντασιν videtur legisse. Redde: huius perseverantiam. Nam ἐντασις non differt ab ἐπιμονή.

- 392, 15. Quum vnum — fumus. In Graeco tantum est: Filius enim eius est.
- 394, 13. Ad loca — separata. Ut nimirum referrentur ad destinata ipsis loca.
- Ib. 16. Videntes — ipsi etc. Videntes autem, istos (Mosen et Eliam) etiam ita supernaturaliter assumptos, magis timuerunt.
- 404, 18. Et sequi se. Et, non est in Graeco et abesse debet.
- 406, 13. Coniunctim. Κατὰ συζυγίαν est binos.
- 408, vlt. Hic desunt in Latino, quae Hentenius in suo Codice non videtur reperisse: Praecepit vero haec etiam duodecim laudato capite decimo nono.
- 434, 19. Qui conuenienti. Qui non conuenienti.
- Ib. 28. Huc reducere. Ἀναγαγεῖν est anagogice seu allegorice explicare.
- 436, 22. Creata est. Legit ergo etiam πεφουκέναι.
- 444, penult. Animae tuae fenestra. Quae animum tuum collustrat.
- 446, 28. Nationibus. Vitiose ergo legit ἐθνῶν. Redde: cum ceteris ritibus etiam hunc, putantes.
- 450, 6. Et praesertim — videant. Redde: Aliter etiam, iis, qui prorsus sunt obtenebrati, magnum est, vel exiguum illuminari. Vocabula, ἄλλως τε καὶ, notant aliam explicationem.
- 454, 8. Technae. Forte ergo legit τέχνης.
- 460, 22. Cognoscit enim, quod. Haec frustra addidit interpres. Οἶδε nihil aliud est, quam solet.
- 462, 3. Locum — conuenientem. Modum excogitat ea dignum. Interpres videtur legisse τόπον. Ταύτης refertur ad πλεονεξίας.
- 468, 3. Tribus vocabulis reddidit vnum νήφοντες.
- Ib. 10. Oportet enim hos semper lucere et illuminare, illum quidem nos, hunc vero eos, qui a nobis docentur.
- 476, 8. Quanquam. Quodque — transibit.

- Ib. 15. Et quodammodo. Videtur ergo in textu legisse, καί πως. Hanc lectionem comprobatur etiam subiecta interpretatio. Nam ὡσανεὶ non est καὶ πῶς, sed καί πως.
- 478, 23. Qui — oriatur. Τὴν προτεθεισάν est, quem proposuerat, de quo ante dixerat.
- Ib. 28. Post erant adde: cognatione et coniunctione. Sic enim mox p. 480. reddidit: κατὰ συγγένειαν καὶ σχέσιν.
- 488, 14. Interpres videtur legisse, διὰ συκῆς ἀκάρπου.
- 490, 16. Inter eos. Videtur inuenisse, ἐν αὐτοῖς. Male. Ἐν αὐταῖς, id est, ταῖς τρισὶ πολιτείαις. Ergo in istis. Mox ante etiam addiderim quin.
- 494, penult. Loco sane, reddendum est, νῦν. ἄρα enim non conclusionem, sed interrogationem hic notat. Ei nunquam est sane, sed ἦ. Hoc ἦ Pseudo-Didymus ad Iliad. p. 23. explicat ὄντως, ἀληθῶς.
- 510, vlt. Quam — nesciat. Redde: Sine discrimine autem caenam eam nunc appellauit. Nam, ut mox docet, alibi vocauit prandium. Ergo ἀδιαφόρως vsus est vocabulo δείπνου et ἀρίστου. Forte, quia reddit, quod finem nesciat, inuenit ἀδιάφορον.
- 512, 28. Repulerunt. Magis perspicuum erit, si repulerunt ponatur post fruitionem.
- 522, 14. Post ἀφῆτος omisit interpres haec: finum autem doctores, ut impinguentes et commodo afficientes.
- 539, 16. Ἀποβλέπω. Forte interpres legit ἀποβλέπων.
- 552, 10. Ipsi — facti. Τούτου refertur ad τόπον. Πρόξενος vero non est hospes prior, sed is, qui aliis

- aliis alicuius rei auctor et adiutor est. Redde:
eius rei facti adiutores.
- 574, 23. Datur his. Redde: Datur enim id (regnum
dei) hic quoque.
- 582, 10. Satis apparet ex versione, Hentenium inue-
nisse ὑποπίάζη. Ceterum δυσωπεῖν τινα non est
grauiter adspicere, sed *vultum alicuius ad pudore-
m et verecundiam mouere*, adeoque *exorare*.
Hoc loco reddere possis: *pudere me faciat*.
- 586, 21. Corruerunt. Sufficiebat, amouerunt.
- 594, 27. Illis — offeramus. Redde: iniuriis ad-
moueamus. Interpres loco ἀδικήμασι videtur
legisse ἀδικήσασι.
- 620, 24. Intelligentiam. Sententiam.
- 638, 9. Siue σινιατήριον etc. Hic quaedam de
suis videtur addidisse interpres.
- Ib. 17. Tandem. Τέλεον est *prorsus*.
- 658, 22. Supra id erat. Παρ' αὐτήν, id est, τὴν
μνήμην, *praeter hanc, quam hanc*. Nec enim
legitur ὑπέρ.
- 669, 15. Νῦν δὲ — ἀπηλπίσσαμεν. Haec inter-
pres non agnoscit. Redde: Nunc vero ita mor-
tuum desperamus. Intellige, αὐτὸν εἶναι λυτρω-
τήν. Possit vero etiam alicui in mentem venire
ἀποθανόντος, intellecto αὐτοῦ, Nunc vero ita
mortuo desperamus.
- 670, vlt. Saliebat etc. Omissio ἦγουν, interpres
pro duobus vocabulis reddidit tria. Ceterum
vtrumque σφύζειν et πάλλασθαι de motu et pul-
su cordis dicitur.
- 676, 21. Coelo — diuinitate. Ac si legerit ἐξ
ὑψηλοῦ οὐρανοῦ καὶ ὑψηλῆς θεότητος. Redde:
caeli aut diuinitatis.

Ad euangelium Ioannis.

- 6, 1. seq. Praecipua — iudicauit. Haec suo arbitrio mutauit interpret. Poterat ad verbum exprimere. Sed *de diuina saluatoris gratia* falsa sunt. Redde: Maxime vero curat ea, quae ab illis sunt praetermissa magisque quam reliqui (curat) doctrinam de diuina seruatoris natura, vt maxime necessariam, propter futuras haereses. Θεολογική διδασκαλία, theologica doctrina, est doctrina de Christo, vt deo.
- Ib. 18. Erat, quod. Quod delendum. Obscuram enim reddit orationem. In Graeco est, *Istud Erat.*
- 26, 24. Vnius. Pro ούσης videtur legisse μιᾶς.
- Ib. 25. et 31. Bis habet miles. Sed in Graeco non est στρατιώτης, sed στρατηγός, *belli dux.*
- Ib. 31. Bellum. Videtur legisse πόλεμον. Mei habent *hostem.*
- 32, 28. Omnibus. Permutauit ergo πᾶσι cum πεισι. Solis non est in Graeco.
- 40, 1. Putabant etc. Redde: Stulte enim credebant, cum iam contemni se videret, ipsum quoque, vt hominem, aliquid humani passurum, ac, si semet ipsum per arrogantiam Christum renunciaffet, simul extinctum iri de Iesu famam, contra quam omnia moliebantur. Malim ergo legere, τὸν χειρὸν ἀνεπὼν λοιπόν. Constructio enim est, ὅτι πέσεται καὶ (ὅτι) σβεδήσεται.
- 54, 4. Soli. Interpres videtur inuenisse, δύο τότε μόνοι, quod nec mihi displicet.
- 56, 12. Vocabulum. Nomen.
- Ib. 22. Qui de eis colloquimur — versamur. Duplici modo reddidit, καὶ ὁμιλοῦντες αὐταῖς. Ὁμιλεῖν ταῖς γραφαῖς est litteras sacras tractare, aliis exponere. De sacerdotibus enim loquitur.

- 58, 6. Inquiunt. Ac si legerit *Φασι*. Sed multoties singularis etiam ita adhibetur.
- 62, 13. Benignam — quodammodo. Humaniter remouet, non quod inuentus sit, sed quod a Nazaret sit, et plane quodammodo.
- Ib. 17. Figurarum. Forte legit *τύπων*, loco *τρόπων*. Sermo est de constanti ac firmo Nathanaëlis ingenio, quod falli non potuit.
- 66, 26. 27. Hoc — illud — et. *Τούτο μὲν — τοῦτο δὲ — τοῦτο δὲ*, ex quibus postremum non videtur agnoscere Hentenius. Reddi debebant, Tum tempore passionis, tum resurrectionis, tum assumptionis.
- 68, 13. Christus vero etc. Christus vero etiam sermonem hic terminauit, relinquens illi secum reputare, quae dicta essent.
- 72, 1. Matre etc. Matris admonitio non solum intempestiua, sed et suspecta atque illorum, qui libenter reprehendunt, cauillationibus obnoxia.
- Ib. 22. Matris etc. Quodque admonitionem suam non esset neglecturus, mensae ministros. Loco *τὴν ταύτης* legendum videtur aut *τὴν αὐτῆς*, aut *τὴν τοιαύτην*.
- 78, 16. Quidnam est hoc? Aliquid ad haec. Hentenius non videtur inuenisse *πρός*.
- 81, 3. Nescio, an non interpretes legerit *Φανερώσαντος*, quod nec mihi displicebat.
- 90, 21. Sed esse — obtenta. Sed diuina, egens ea. *Δεόμενος* hic non est *precans*, sed *egens*.
- Ib. 24. Nosse deum. Nosse eum.
- 92, 18. Occulte. Forte, *occulta* seu *obscura*. Et mox, *excitant*.
- 94, 31. Sine verbo. Sine ratione.
- Ib. 32. Ve pa. timido, *ratiōnes*, *caussas*.
- 96, 5. Periectum verbum. Certa ratio.

- Ib. 23. Non quia esset a muliere. Neque tamen, quod nec ex muliere.
- 98, 11. Eius. Eiusmodi.
- 106, 4. Per baptismum. Per crucem.
- 114, 3. Auerfum — salute. Animi enim peruersi, oculos claudere luci et voluntarie tenebris offundi, ac non solum ipsum non venire ad lucem, sed contra etiam, luce magis ad eum appropinquante, fugere et auersari salutem suam.
- 116, 2. Siquidem etc. Ne enim circumcurrentes, ita congregarent eos, qui credituri essent, quod — Philippus, baptismum instituerunt, qui multos congregare posset, quos.
- Ibid. 28. Multa deblaterassent. Debacchati essent, cum furore egissent.
- 118, 19. Id persuadere. *Id non est in Graeco.*
- 122, 29. Ita et istud etc. Ita et hoc de se.
- 126, 12. Siquidem etc. Quia enim, cum missus sit, verba dei.
- Ib. 28. Eiusdem naturae. Forte, simul natam.
- 142, 11. Loqui perseuerat. Humaniter colloquitur ac permanet.
- 152, 13. Repentinum. Repente. Est enim ἀδρό-
ov aduerbium.
- 154, 21. Siquidem instructi erant etc. Bene enim instituti est, non omnia doctoris curiose inquirere.
- 158, 1. A patre. Ab intellectu.
- 162, 27. Matris ipsius. Interpretis omisit: et eius, qui putabatur, patris.
- 170, 19. Caeci autem etc. Caeci autem, quomodo? A strepitu, qui fiebat, hoc discebant.
- 182, 29. Causam tradere videtur aduersariis. Submittit. Id est, verba quidem submissa, sententia vero neutiquam.

- 184, 9. Intelligentes praebet. Formas imprimit.
 Ib. 12. Modo paterno. Modo spirituali, spiritua-
 liter.
- 188, 9. Naturalem non. Non genitum.
 Ib. 15. Et quanquam etc. Si autem necesse est,
 etiam audacter aliquid respondere.
- 200, 23. Circa electiones. Sicuti haeretici.
 Ib. 24. Campus. Locus. Χωρίον dicitur, vt La-
 tinum locus, eo sensu, vt notet locum in libro.
 Eodem modo ἐῆσις adhibetur.
- 202, 18. Ex abundante cautione. Cautione, non
 est in Graeco. Ἐκ περιουσίας satis nota est for-
 mula.
- 216, 4. Usitatam ac consuetam. Moratam. In-
 terrogatio ἡθικὴ est ea, quae mores et ingenium
 interrogantis exprimit.
- Ib. 31. Coaccusatorem. Defensorem, et quasi pa-
 tronum.
- 222, 18. Non, quod — materia. Et propter hoc
 ipsum, et vt ora. Alia hic in suo Codice, haud
 absurda, videtur inuenisse interpretes.
- 224, 2. Despiciendos esse etc. Despicienda esse,
 quae hic clara sunt.
- Ib. 18. In quibus etc. Attende vero, quod post-
 quam. Credibile est, Codicem Hentenii hic cor-
 ruptum fuisse.
- 228, 23. Ceteris omnibus etc. Reliqua omnia se-
 cunda, (id est,) inferiora censebant. Nec tamen
 omnes.
- 232, 8. Apposuit. Immo, elegit, dedit ad hoc, vt.
 Ib. 11. Ac si videlicet etc. Vt illud: qui eius testi-
 monium accepit, ostendit (confirmauit) deum
 esse veracem.
- 236, 14. Requie. Sic hic et p. 240. reddidit ἀπό-
 λουσιν, fruitionem. Nisi ἀνάπαυσιν legerit.

- 244, 3. Repetens. Hoc de suo videtur addidisse interpretes.
- 252, 7. Transumptionem. Ad verbum, participationem. Μεταλαμβάνειν τινός est participem esse alicuius rei.
- 254, 21. Conuenienti tempore remansisse. Conueniens tempus expectare.
- 262, 6. De bonis. Vtiliter.
- 268, 7. Eo non — errabant. Exciderunt conatu, illo non inuento.
- Ib. 10. Quendam irae tumorem. Iram paullulum remissam esse. Sic paullo ante pag. 267. vlt. est χαυνωθῆναι.
- Ib. 25. Sui admirationem. Imperterritum animum suum.
- 274, 20. Legis accusare etc. Eos, qui leges violant, alium accusare, vt qui leges violarit.
- 276, 23. Qui tempore etc. Abrahamo nimirum.
- 286, 24. Attrahebant. Secum rapiebant.
- 294, 18. Quod nullus etc. Quod eorum Chrystomus nullam omnino fecit mentionem. Ac profecto in omnibus eius operibus nullum huius narrationis inueni vestigium.
- Ib. Nobis tamen etc. Periculum tamen nobis faciendum, etiam haec explicare. Nec enim utilitatis expers est, quod hic inest caput, de muliere in adulterio comprehensa.
- 308, 22. Iuxta — modum. Et moratus. Seu, qui mores exprimit. Interpres ita, ac si legerit, κατὰ τὸ ἔθος.
- 322, 23. Temere. Licenter, audacter.
- 338, vlt. Qui visum. Forte legit, διὸ καὶ ὁ ἀναβλέψας.
- 348, 20. Et quasi etc. Et vt modo audiuerant.
- 350, 12. Pharisaeis. Videtur ergo φαρισαίων legisse.
- Ib. 22. Aequus. Gratus.

- 356, 9. Contexturam. Prudentiam. Forte interpres inuenit σύνθεσιν aut aliud quid simile.
- 358, 20. Spe bona etc. Eleuatus est sermone hoc, tanquam.
- Ib. 26. Simpliciter etc. Hic abesse poterant, ac praeparationem. Nam τὸ ἀπεριεργον τῆς πίστεως est eius, qui simpliciter credit, qui sine omni haesitatione, dubitatione et nimia curiositate credit.
- 360, 25. Vt appareat etc. Vt appareat, aliorum quidem ex propensa ad bonum voluntate restitutus visus, aliorum autem ex mentis prauitate caecitas.
- Ib. 29. Separati erant. Hic omissum: aut qui tunc erant.
- 362, 13. Similitudinem. Prouerbiū.
- 366, 2. Vt eum etc. Eum audite.
- Ib. 11. Cuiusque etc. Singularem in singulas oues ostendens curam.
- 372, 29. Et qui de malo gloriatur. Κακόδοξος h. l. opponitur τῷ ὀρθοδόξῳ. Est ergo, haereticus.
- 374, 19. Contritam alligabant. Laesam curabant. Nam συντρίβειν est premere: (quetschen) δεσμεῖν vero est ligare membra pressa.
- 380, 22. Patris condemnationem. Videtur κατάγνωσιν legisse, loco κατὰ γνώμην. Redde: patris voluntatem.
- Ib. 27. Solam conformitatem. Saltem addendum, voluntatis. Vno verbo, consensum.
- 384, 15. Audire volentes. Volentes interrogare etiam.
- Ib. fin. Obliuionem erga eos, qui condemnare properarent. Obliuionem decernere contra ea, quae ante gesta sunt. Τὰ φθάσαντα, sunt iniuriae, quae antecesserant. Καταψηφίζεσθαι vero non est condemnare, sed simpliciter decernere. Dicitur

citur hoc de iis, qui magno animo acceptas iniurias negligunt et contemnunt. Oppositum est, vlcisci.

390, 17. Et ego taeco. Etiam si ego tacuero.

394, 9. Alibi etiam. Et. Interpres videtur legisse, καὶ ἀλλὰ χροῦ.

396, 10. Dirigitur. Fit, spectat. Εὐθύνεται nullo modo legere potuit.

406, 23. Etiam non asciti. Minime fallaces, minime suspecti.

416, a. fine 3. Quum in legis transgressionem impigissent. Cum ad legis transgressiones declinassent.

420, 14. De tribu. A principe tribus.

434, 1. Vt omnem etc. Vt omnem ingratorum Iudaeorum excusationem tolleret.

446, 21. De his, qui etc. De incredulis hoc dixit propheta, tam de his, quam de aliis, his aequalibus. Interpres τούτων τε καὶ τῶν τοιούτων inculcavit post λέγων. Tollenda ergo sunt horum et similium post dicens.

450, 5. Demonstratiuum. Hoc de suo addidit, ac si repererit ἀποδεικτικόν.

458, 27. Licet — esset. In Graeco tantum est, Ac tantae potestatis.

472, 22. Χάριν παρηγορίας, male, ut videtur, interpres retulit ad sequentia ἔγραψε ταῦτα.

504, 17. Ad vos spectant. — Ταῖς προσιστάμενά τινα sunt ea, quae aliquem male habent, quae ei molesta sunt, in quibus offendit. Ergo, vos offendunt.

Ib. 24. Quae ad illos etc. Ea, in quibus offendebantur.

508, 19. Sed malitiae etc. Siquidem omnia euerteret et deiiceret.

514, 19. Obiter. Forte.

- 516, vlt. Quadrat. Similis, non absimilis.
- 520, 22. Occultabat. Immo, aperiebat, reuelabat. Videtur legisse, ἐπεκάλυπτε.
- 522, 12. 13. Negatiue etc. Sententiam quidem expressit, sed a Graeco recessit. Κατ' ἀπόφασις est directe. Rectum est pronunciatum, recte pronunciauit. Qui enim interrogat obliqua videtur oratione vti.
- 526, 6. Vt si. Siquidem.
- 530, 19. Et ex aequo pugnabimus — prospicientes. Et similiter, quasi delirantes, conabimur — prospicere.
- 532, 3. Sed cognoscentes. Ἴνα non expressit interpretis. Ac redundare videtur.
- Ib. 3. a fine. Deceptor. Forte legit, ὁ ἀπατεών.
- 534, 8. Pro honesto. In Graeco est, pro amato.
- Ib. a fine 2. Absorptos. Graecum notat, lucta victos, id est, prostratos. Interpres videtur inuenisse, καταποθέντας aut καταποντιθέντας.
- 536, a fine 4. Spiritus sancti. Per spiritum sanctum.
- 538, 7. Tandem. Prorsus. Forte τέλος inuenit.
- 540, 20. Per horrendam etc. Per ea, quae in cruce et resurrectione mea accident horrenda et mirabilia, profeceritis.
- 542, 10. Ante, ne incaute, omisit, Futura.
- Ib. 11. Prophetiae. Forte ergo legit: προφητικῆς καὶ προγνωστικῆς.
- 546, 2. Ab hoc itaque. Denique ab hoc.
- 546, 6. Continuationem. Continuationem et intentionem. Non videtur legisse, καὶ ἐπιτάσεως, id est, αὐξήσεως.
- Ib. 10. Vulgare. In Graeco est, mundanum, id est, ex rebus, quae in mundo solent accidere, repetitum. Nisi κοινὸν legerit.

- 552, 17. Et horam. Καὶ ὥραν non est in Graeco.
- 562, 18. Quam ex substantia etc. Quam a natura adiunctam habebat. In vocabulo συγκληροῦν non vbiq̄ue vrgenda est notio haereditatis.
- 574, 4. Repetit, non est in Graeco.
- Ib. 17. Vt cessante etc. Vt acquiescente infirma adhuc mente eorum, plene (perfecte) gaudeant, me non contrario apparente deo.
- 576, 3. Idem adhuc etc. Continuo hoc quoque dicit, testans eos puros esse a malitia, vt confirmentur, ne turbentur, si odio. Loco προσμαρτυρῶν videtur legisse προμαρτυρῶν. Quid vero loco ἀπόνηρον legerit, ignoro.
- 588, 15. Indicare prae conscientia etc. Noscere aut a formia (habitu corporis, specie) aut a voce. Ostendit igitur, quod. Συνειδότης loco εἶδους videtur legisse. Male. Mox est, neque omnino videre.
- 602, 16. Venatores. In Graeco est θήραμα, non θηρατής. Θήραμα vero est, res, quae capitur. Ergo, praedam sentientes, Sic verbi causa, cum lupus ouem cernit, impetum in eam facit. Hoc ergo est lupi θήραμα.
- 604, 20. Accrescebat. Non est in Graeco. Forte προσφύουσας inuenit. Redde: respondit, vt eius a potentia (sublatum) supercilium detraheret. Potentiam enim seu potestatem habebat, vt praefes.
- 606, 10. Aduersatur. In Graeco ἀνταίρει plus est. Dicitur enim ἀνταίρειν de iis, qui principi ac regi suo se opponunt adeoque tyrannidem affectant. Hinc substantiuum ἀνταίρεις. Vide Chrysof. T. V. p. 5. B. bis et Theophylact. in Euangelia p. 124. D. p. 819. fin.
- Ibid. 14. Annon omnia abiectionis erant. Ac si legerit, οὐ πάντα ἦν εὐτελείας, καὶ τροφή κ. τ. λ.

Redde: nonne in omnibus erat vilis (ac humilis) in victu, in vestitu etc.

608, 4. Et quanquam — foras. Haec pro arbitrio mutavit Hentenius. Quae vero in sine habet, ea in nullo meorum adduntur.

612, 2. Quae pariter — erat. *Σύννομον* nunc appellat *affinem*, τὴν κατ' ἐπιγαμίαν συγγενῆ.

Ib. 20. Ad salutaria exercentur. Salutaria tractant, (salutari et evangelicae doctrinae vitaeque Christianae dant operam.)

Ib. 29. Longanimitatis. *Παραμονή* Ioannis est, quod captum, abductum ac cruci affixum Christum fuerat secutus, cum reliqui discipuli eum deseruissent, Ergo, *perseuerantiae, constantiae.*

614, 9. Philosophiae dediti. Per philosophiam Christianam. *Φιλοσοφεῖν* nunc est *compscere libidinem.*

Ib. 16. Testamento cavit. Iussit, mandauit.

616, 1. Idque propter crucis altitudinem. Scilicet spongiam ideo arundini impoluerunt, ut ita facilius pendentis in cruce ori admouere eam possent, quod solis manibus fieri non poterat.

618, 19. Siue ut Euam etc. Siue Euam, ut lateris.

Ib. 21. Per sanguinis etc. Per sanguinem, martyrii (intellige, baptismum) alterum vero per aquam regenerationis. Neque vero mirum caedem martyrum dici baptismum, cum Christus ipse ita de se dixerit. Luc. 12, 50.

622, 15. Seu consiliarium. Hoc ideo perspicuitatis causa addidit interpretes, quod mox ex vocabulo *βουλεύειν* Euthymius argumentatur.

626, 2. Et se — despicientes. Inter se certantes. Interpres videtur legisse, καὶ ἑαυτῶν καὶ τῶν ἄλλων ἀμελοῦντες. Sed quae inferius leguntur p. 627. verſ. 12. ἐνίκησαν οὖν κ. τ. λ. lectionem meorum Codd. firman.

Ib. 27.

Ib. 27. Veritus etc. Veritus tantum temporis impendere negotio superfluo, vano.

636, 2. Nempe — Iohannes. Vtpote Petro etiam et Iohanne comprobantibus, assentientibus.

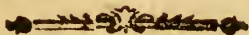
Ib. 19. Tribuit. Aut ergo interpres *αὐταῖς*, quod ex Hebraismo hic additum est, non legit, aut id neglexit.

652, 17. Ornatum. Decus, decentiam.

658, 3. Etsi Hentenius etiam videtur legisse *καὶ σωφρονέσειον*, tamen malim, *σωφρονέσειον γὰρ αὐτόν κ. τ. λ.*

Ibid. 16. Petro itaque etc. Quae in Graeco in fine scholii leguntur, ea in principio habet interpres.

666, 28. Auxit. Immo, castigavit, temperavit, mitigavit.

INDEX LOCORVM
LITTERARVM SACRARVM AB
EVTHYMIO EXTRA ORDINEM
LAVDATORVM.

Pr. notat praefationes tomi primi. I. notat Matthaeum: II. Mar-
 cum et Lucam: III. Ioannem Numeri barbari additi Ro-
 manis paginas indicant.

GENESIS.

Cap. 1, vers. 28. III, 549.
 1, 31. I, 613.
 2, 4. I, 19.
 2, 24. I, 741.
 3, 4. 5. III, 327.
 8, 7. I, 49.
 17, 22. III, 105.
 18, 21. III, 105.
 22, 1. III, 221.
 27, 29. I, 77.
 30, 43. I, 315.
 35, 23. I, 49.
 49, 7. I, 77.
 49, 9. I, 401.
 49, 10. I, 51.

EXODVS.

Cap. 3, vers. 6. I, 861. II, 617.
 4, 21. III, 449.
 4, 22. I, 311. II, 501. III,
 323.
 13, 2. II, 265.

15, 27. II, 407.
 19, 8. I, 823.
 19, 16. I, 681.
 20, 5. III, 341.
 20, 7. I, 191.
 20, 12. I, 757.
 20, 13. I, 175.
 21, 12. I, 175.
 22, 1. II, 595.
 24, 6—8. I, 1015.

LEVITICVS.

Cap. 2, vers. 13. II, 129.
 12, 2. II, 263.
 16, 29. II, 207.
 19, 18. I, 273. 757.
 23, 5. 6. I, 993. ter.

NUMERI.

Cap. 16, vers. 5. III, 377.
 21, 8. 9. III, 107.
 24, 17. I, 53.

DEUTERONOMIVM.

- Cap. 6, vers. 13. I, 127.
 6, 16. I, 223.
 8, 3. I, 121.
 21, 23. III, 617.
 18, 15. III, 43. 155. 367.
 22, 27. I, 45.
 23, 21 — 23. I, 191.
 24, 16. III, 341.
 25, 5. I, 855.

IOSVA.

- Cap. 3, vers. 10. I, 649.

REGVM I.

- Cap. 2, vers. 7. II, 233.
 21, 1. 8. II, 47.
 21, I, 459.
 16, 7. I, 345.

REGVM III.

- Cap. 10, vers. 1. I, 501.
 17, 9. II, 315.

REGVM IV.

- Cap. 4, vers. 29. II, 411.
 5, 14. III, 101.
 19, 35. I, 1061.

CHRONICORVM II.

- Cap. 6, vers. 30. I, 345.

IOBVS.

- Cap. 5, vers. 13. I, 119.

PSALMI.

- Pf. 1, vers. 5. I, 969.
 1, 6. I, 287.
 2, 4. II, 525.
 2, 8. III, 561.
 2, 9. I, 477.

Pf. 4, 5. I, 151.

- 7, 10. I, 345.
 8, 2. III, 551.
 8, 3. II, 485.
 9, 28. II, 19.
 9, 36. I, 1069.
 13, 1. I, 619.
 13, 3. III, 371.
 15, 4. I, 763. II, 559.
 17, 14. III, 235.
 21, 9. I, 1127.
 21, 32. III, 101.
 25, 6. I, 1103.
 31, 1. III, 101.
 31, 8. II, 401.
 33, 1. II, 45.
 33, 8. I, 715.
 33, 15. I, 101. 965.
 36, 18. I, 287.
 39, 9. III, 287.
 40, 10. III, 469.
 43, 15. I, 539.
 43, 19. III, 449.
 43, 23. III, 579.
 44, 11. I, 629.
 47, 3. I, 193.
 49, 14. III, 153.
 50, 19. I, 147. III, 153.
 50, 21. III, 153.
 68, 10. III, 87.
 68, 22. I, 1111. III, 615.
 72, 25. I, 231.
 72, 27. III, 449.
 77, 2. I, 545.
 77, 32. I, 497.
 77, 56. I, 497.
 78, 24. III, 233.
 79, 1. I, 385.
 79, 9. I, 825.
 79, 13. I, 825.
 83, 6. II, 19.
 84, 8. II, 421.
 92, 1. II, 599.
 94, 7. III, 365.
 102, 5. III, 101.

- Pf. 102, versf. 17. II, 233.
 102, 21. I, 223.
 103, 3. I, 681.
 108, 2. III, 529.
 109, 1. I, 49. 869. II,
 599. III, 565.
 118, 133. I, 921. III, 371.
 131, 17. III, 207.
 138, 16. II, 419.
 140, 2. I, 69.
 148, 13. III, 551.

PROVERBIA.

- Cap. 1, versf. 6. I, 539.
 19, 17. II, 345.
 27, 2. II, 585.
 28, 1. I, 401.

ECCLESIASTES.

- Cap. 1, versf. 2. III, 371.

SYRACIDES.

- Cap. 2, versf. 1. II, 519.
 4, 3. II, 565.
 18, 38. III, 435.

IESAIAS.

- Cap. 1, versf. 15. III, 427.
 6, 1. III, 37. 451.
 6, 6. I, 1015.
 7, 9. III, 133.
 7, 14. I, 45. II, 269.
 8, 3. I, 47.
 8, 14. II, 273.
 10, 23. I, 539.
 28, 16. II, 273.
 29, 13. I, 287.
 40, 3. II, 117.
 44, 6. I, 49.
 45, 7. I, 259.
 49, 6. III, 303. 311.
 52, 7. I, 17.
 53, 7. III, 603.

- Cap. 53, 12. I, 1125.
 54, 13. I, 11.
 59, 2. III, 449.
 63, 17. III, 449.
 66, 1. I, 193.

IEREMIAS.

- Cap. 7, versf. 11. I, 811.
 10, 11. III, 11.
 18, 8. 10. I, 767.
 23, 24. I, 193. III, 315.
 38, 31. 33. I, 11.

BARUCH.

- Cap. 3, versf. 37. III, 271.

EZECHIEL.

- Cap. 10, versf. 18. III, 37.
 17, 2. 3. I, 539.
 18, 2 — 4. III, 341.
 18, 3. I, 649.
 34, 2. III, 375.
 44, 2. II, 265.

DANIEL.

- Cap. 7, versf. 9. III, 37.

OSEE.

- Cap. 4, versf. 6. III, 449.
 6, 6. I, 357. 463.
 7, 11. I, 401.
 12, 10. III, 37.

IOEL.

- Cap. 2, versf. 28. II, 677.

AMOS.

- Cap. 3, versf. 6. I, 259.

IONAS.

- Cap. 3, versf. 4. I, 501.

MICHAELAS.

ap. 5, vers. 2. I, 51. II,
251.
7, 6. I, 417.

SOPHONIAS.

ap. 2, vers. 11. III, 151.

AGGAEVS.

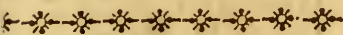
ap. 2, vers. 8. II, 549.

ZACHARIAS.

ap. 9, vers. 9. III, 225.
13, 7. I, 1033.

MALACHIAS.

ap. 3, vers. 1. I, 431. 437.
4, 4. 5. I, 437. 687. III,
41.

MATTHAEI

Caput primum.

erf. 1. I, 19. II, 303. 305.
1. 2. Pr. 133.
4, Pr. 133.
18. I, 19.
20. III, 97.
21. I, 17. II, 247.

Caput secundum.

5. III, 279.
6. II, 223. 251.
13. II, 277.
22. II, 285.

Caput tertium.

1, II, 287. 299. III, 81.
2. II, 555.

V. 3. II, 247.

4. II, 17.
6. Pr. 124.
7. I, 493.
9. III, 319.
11. III, 31. 395.
12. I, 377.
13. II, 19.
14. III, 51.
15. I, 167.
16. II, 19.
17. I, 473. 537. II, 19. 21.
III, 51. 209. 379.

Caput quartum.

V. 1. II, 21. 305.
3. II, 21.
5. II, 307.
8. II, 307.
11. II, 307.
13. III, 163.
17. I, 375. II, 313.
18. Pr. 134. III, 59.
24. I, 377.
29. I, 641.

Caput quintum.

V. 1. II, 25.
6. I, 215.
7. I, 237.
13. II, 131.
14. II, 371. 445.
16. I, 223.
21. 22. I, 167.
22. I, 197.
24. I, 209. 237.
28. Pr. 134.
29. 30. I, 255.
32. I, 739.
33. Pr. 135.
38. II, 343.
40. I, 237.
43. II, 343. III, 481.
45. II, 345.

Caput

Caput sextum.

Vers. 9 — 11. I, 257.

11. I, 247.

19. II, 467.

24. II, 555.

25. II, 465.

29. I, 251.

33. I, 149.

34. I, 225.

Caput septimum.

V. 1. II, 345.

3. I, 263.

7. I, 695. 749. II, 345.

12. I, 865. Pr. 135. II,

423. 343.

13. II, 497.

14. I, 457. Pr. 135. III,

557.

16. I, 533.

18. I, 493.

21. II, 351.

22. 23. III, 481.

22. II, 127.

24. II, 351.

27. Pr. 135.

28. II, 25. 353. III, 219.

Caput octauum.

V. 1. II, 37.

4. I, 371. III, 175.

5. Pr. 136. III, 165.

11. Pr. 91. 136.

14. II, 37.

16. II, 31. bis.

20. III, 55.

26. I, 659.

34. II, 377.

Caput nonum.

V. 2. II, 41. III, 173. 177.

639.

6. III, 175.

V. 11. II, 523.

13. I, 443.

14. I, 427.

22. II, 79.

26. II, 85.

28. II, 569.

33. III, 529.

Caput decimum.

V. 1. II, 89. III, 551. 289.

2. II, 337.

5. I, 621.

6. I, 625.

7. II, 387.

8. Pr. 137.

12. I, 417. II, 411.

13. II, 411.

14. II, 413.

15. II, 415.

16. II, 409. III, 367. 535.

17. 18. III, 535.

18. I, 405.

19. II, 457.

19. 20. Pr. 16.

20. II, 415.

21. I, 419.

22. III, 535.

24. III, 467.

25. II, 349. III, 527.

26. II, 371.

28. III, 535.

29. II, 457.

32. II, 457.

33. II, 177.

34. II, 475. 477. III, 351.

35. II, 483.

40. III, 471.

Caput undecimum.

V. 12. I, 197.

13. II, 11. 555.

14. I, 689. II, 213.

19. I, 353.

25. I, 447. 521.

V. 27. Pr. 15. III, 281. 377.
30. I, 169. 277.

Caput duodecesimum.

V. 1. II, 333.
2. I, 355.
6. I, 463.
14. II, 335.
16. II, 49.
24. I, 409. III, 209. 541.
25. II, 439.
29. Pr. 124. III, 441.
30. II, 127.
32. II, 459.
34. I, 617.
40. I, 779. 1161.
48. III, 613.
50. II, 443.

Cap. decimum tertium.

V. 2. II, 59.
5. Pr. 124.
16. II, 421.
17. III, 21.
19. II, 369.
27. Pr. 129.
30. Pr. 140.
31. II, 495.
33. II, 495.
41. I, 933.
51. I, 553.
52. II, 429.
53. III, 163.

Cap. decimum quartum.

V. 14. Pr. 141. II, 389.
16. III, 221.
20. III, 175.
22. 23. III, 225.
23. II, 97.
27. 28. III, 227.
33. I, 651.

Tomus III.

Cap. decimum quintum.

V. 9. III, 365.
11. I, 645.
15. I, 449.
21. II, 101.
24. I, 61. II, 235. 597.
III, 23. 419.
27. 28. I, 449.
33. I, 645.

Cap. decimum sextum.

V. 1. II, 439.
4. Pr. 142.
16. I, 447. III, 259.
17. Pr. 15.
18. I, 381.
20. Pr. 93.
21. II, 391.

Cap. decimum septimum.

V. 5. III, 273.
9. II, 395.
15. II, 121.
19. II, 123.
22. I, 1169.

Cap. decimum octauum.

V. 1. II, 599.
7. II, 567.
15. I, 261.
18. I, 261. III, 639.
29. Pr. 93.
31. Pr. 129.

Cap. decimum nonum.

V. 3. II, 557.
8. I, 189.
9. Pr. 143.
12. I, 951. bis.
13. I, 659.
28. I, 781. II, 639.
29. I, 419.
33. III, 529.

Cap. vicesimum.

- V. 15. Pr. 144.
17. II, 591.

Cap. vicesimum primum.

- V. 1. III, 429.
4. III, 429.
7. Pr. 93. bis.
9. III, 427.
9. 10. II, 607.
11. II, 609.
12. III, 83.
13. III, 85.
18. III, 137.
23. III, 87.
33. I, 959.
43. II, 613.
44. II, 613.
45. II, 153.

Cap. vicesimum secundum.

- V. 4. Pr. 124. II, 513.
15. II, 615.
30. II, 617.
33. II, 617. III, 219.
35. Pr. 94. II, 423.
36. seqq. I, 273.
40. II, 423.
41. II, 617.

Cap. vicesimum tertium.

- V. 3. I, 2611.
4. II, 453.
5. II, 159. 619.
6. II, 451.
7. Pr. 94.
13. II, 619.
14. II, 453.
15. Pr. 146.
21. Pr. 146.
26. II, 449.
27. II, 451.
34. II, 453.

- V. 37. III, 451.
38. II, 505.

Cap. vicesimum quartum.

- V. 1. II, 619.
3. II, 621.
5. I, 923.
13. II, 623.
15. II, 623.
17. 18. II, 623.
21. I, 505. II, 625.
22. III, 371.
23. 24. II, 577.
27. II, 577.
28. II, 581.
29. II, 625.
30. I, 969. III, 623.
32. II, 625.
34. II, 627.
40. II, 581.
42. II, 627.
43. II, 471.
45. Pr. 94. II, 473.

Cap. vicesimum quintum.

- V. 26. I, 957.
30. II, 605.
32. I, 559.
40. II, 31. 433.
46. III, 199.

Cap. vicesimum sextum.

- V. 13. III, 423. 459.
15. I, 1089.
17. I, 993. II, 629.
18. Pr. 95. II, 633.
20. II, 633. III, 459.
22. II, 635.
24. II, 635.
25. I, 1025.
26. II, 635. III, 249.
28. III, 249.
29. II, 633. III, 475.

- V. 30. II, 635. III, 587.
 32. I, 1167. 1183.
 33. I, 449. 1037. III, 483.
 34. II, 641.
 35. I, 1037. III, 483.
 39. II, 645. III, 559.
 40. Pr. 125.
 42. II, 657.
 44. II, 647.
 47. III, 589.
 51. III, 591.
 52. Pr. 147.
 56. III, 557.
 57. III, 591.
 58. II, 177. 285. 649. III,
 593. bis, 597.
 59. seqq. I, 1081.
 63. II, 649.
 65. Pr. 148.
 67. I, 1081. II, 649.
 69. I, 1081. III, 593.
 74. III, 597.
 75. II, 649.

Cap. vicesimum septimum.

- V. 1. III, 597.
 11. II, 651. III, 597. 599.
 601.
 15. II, 653. III, 601.
 20. III, 601.
 26. I, 975.
 31. III, 609.
 34. III, 615.
 35. II, 657. III, 611.
 37. II, 659. III, 611.
 38. III, 611.
 39. II, 657.
 42. III, 381.
 44. II, 659.
 48. I, 1111.
 49. Pr. 148.
 50. II, 661. III, 613.
 54. Pr. 95. II, 663. III,
 313.

- V. 56. II, 183.
 57. III, 623.
 61. II, 663.
 62. 63. I, 499.

Cap. vicesimum octauum.

- V. 1. I, 1177. II, 663. III,
 625. bis.
 7. II, 665.
 9. II, 183. III, 633.
 10. III, 521.
 11 — 13. III, 313.
 15. II, 183. 665.
 16. II, 187. 625. III, 657.
 18. I, 1021.
 19. I, 841. Pr. 96.

MARCI.

Caput primum.

- V. 4. I, 95.
 5. I, 95.
 7. I, 105. II, 297. III, 45.
 8. I, 105. II, 15.
 11. III, 51.
 13. I, 117. bis. 445.
 14. I, 139.
 15. I, 135. 137.
 24. I, 317.
 25. I, 659.
 28. I, 141.
 32. I, 319.
 34. I, 525. 527. II, 321.
 58. I, 375.
 40. I, 301.

Caput secundum.

- V. 1. II, 329.
 2. seqq. I, 827.
 4. I, 343.
 5. 7. III, 659.
 6. 7. I, 345.
 14. Pr. 150. I, 349. 381.
 16. I, 355.

- V. 17. Pr. 130.
 18. I, 359.
 23. I, 457.
 27. I, 465.

Caput tertium.

- V. 1. I, 465.
 3. I, 469.
 4. Pr. 96.
 5. I, 469.
 6. I, 469.
 13. III, 469.
 16. III, 59.
 18. I, 381.
 22. I, 479.
 31. I, 507.

Caput quartum.

- V. 11. II, 369.
 19. I, 529.
 20. I, 531.
 21. Pr. 96.
 25. II, 373.
 33. I, 545.
 37. I, 327.
 38. Pr. 154. I, 329. bis.
 39. I, 331.

Caput quintum.

- V. 1. I, 333.
 13. I, 339.
 22. I, 365.
 23. I, 365.
 24. I, 365.
 26. II, 375.
 27. II, 381.
 29. I, 367.
 32. II, 383.
 35. I, 367.
 41. Pr. 154.

Caput sextum.

- V. 4. I, 563.
 5. I, 565.

- V. 6. I, 563.

7. I, 385.
 8. 9. I, 389.
 11. I, 393.
 14. I, 571.
 20. I, 573.
 21. I, 577.
 23. I, 575.
 25. I, 577.
 27. I, 577.
 29. I, 581.
 30. II, 389.
 30—32. I, 583.
 33. Pr. 155. I, 583.
 34. I, 585.
 35. I, 587.
 37. Pr. 125.
 38. I, 635.
 39. I, 589.
 41. I, 593.
 43. I, 593.
 45. I, 603.
 47. III, 227.
 48. I, 595.
 51. I, 601.

Caput septimum.

- V. 3. 4. I, 605. II, 447.
 16. 17. I, 615.
 19. I, 617.
 22. I, 617.
 24. I, 621.
 26. I, 621. 623.
 27. I, 625.
 29. I, 627.

Caput octauum.

- V. 3. I, 633.
 10. I, 639.
 12. I, 641.
 13—15. I, 643.
 17. 18. I, 645.
 27. I, 649.
 29. I, 653.

- V. 30. I, 659.
 31. I, 655.
 33. I, 659. 661.
 34. I, 663.
 35. I, 665.

Caput nonum.

- V. 6. Pr. 156. I, 679. bis. II,
 395.
 10. I, 699.
 17. I, 691.
 23. II, 191.
 24. Pr. 156.
 25. I, 691. 693.
 28. I, 695.
 32. I, 699.
 33. II, 399.
 34. Pr. 156. I, 705.
 35. Pr. 125.
 36. I, 705.
 37. I, 709. III, 453.
 41. I, 423.
 50. I, 163. II, 528.

Caput decimum.

- V. 11. I, 745.
 13. I, 751.
 14. I, 751.
 16. I, 751.
 21. I, 753. 759.
 29. I, 767.
 30. I, 769. bis.
 46. I, 797.

Caput undecimum.

- V. 1. III, 429.
 2. I, 799.
 4. seq. I, 803.
 8. I, 805.
 10. I, 807.
 12. III, 137.
 12. 13. I, 815.
 19. I, 817.

- V. 23. I, 817.
 24. I, 819.

Cap. duodecimum.

- V. 4. I, 827.
 6. I, 903.
 8. I, 829.
 9. I, 831.
 15. I, 851. 853.
 25. I, 861.
 28. II, 423.
 29. Pr. 98.
 34. I, 865.
 35. I, 869.
 36. Pr. 98. I, 867.
 37. I, 869.
 38. I, 875.

Cap. decimum tertium.

- V. 1. I, 897.
 3. I, 899.
 4. I, 901.
 10. I, 911.
 12. I, 907.
 15. 16. II, 623.
 23. I, 925.
 27. I, 931.
 32. I, 937.
 33. I, 943.
 37. Pr. 125.

Cap. decimum quartum.

- V. 2. seqq. I, 979.
 3. Pr. 159. I, 981. ter.
 4. 5. I, 983.
 7. 8. I, 985. III, 425.
 11. I, 989.
 12. I, 991.
 13. I, 995.
 13 — 15. I, 995.
 18. I, 1005.
 19. I, 1005. II, 635.
 20. I, 1005.

- V. 22. Pr. 126.
 25. I, 1021.
 27. Pr. 160.
 29. I, 449. III, 483.
 30. I, 1035.
 33. I, 1041.
 35. 36. I, 1043.
 37. I, 1045.
 39. I, 1045.
 40. I, 1047.
 41. I, 1049.
 44. I, 1053.
 51. 52. I, 1063.
 53. I, 1063.
 55. seq. I, 1081.
 56. I, 1069.
 57 — 59. I, 1069.
 61. I, 1071.
 62. I, 1071.
 65. I, 1075.
 65. 66. I, 1081.
 66. seq. I, 1065.
 68. I, 1077. 1079.
 70. I, 1077.
 71. I, 1079.
 72. I, 1079. bis.

Cap. decimum quintum.

- V. 1. I, 1083.
 8. I, 1099.
 11. I, 1099.
 14. I, 1101.
 15. I, 1103.
 17. I, 1105.
 21. I, 1109.
 22. I, 1111.
 23. I, 1111.
 24. I, 1113.
 26. I, 1121.
 28. Pr. 98. 126. 161.
 29. I, 1125.
 32. I, 1127.
 36. I, 1111. 1133.
 39. I, 1137. 1139.

- V. 40. I, 1143.
 43. I, 1143. 1145.
 44. 45. I, 1145.
 46. Pr. 161.
 47. I, 1147.

Cap. decimum sextum.

- V. 1. I, 1177.
 2. I, 1157.
 3. 4. I, 1159.
 5 — 7. I, 1165.
 8. I, 1171.
 9. seq. Pr. 161.
 11. Pr. 99.
 12. II, 667. 673. III, 657.
 14. I, 1181.
 15. I, 1185.

LYCAE

Caput primum.

- V. 1. I, 15.
 4. I, 13.
 17. Pr. 162.
 20. II, 241.
 36. Pr. 162.
 41. I, 433. III, 49.
 46. seq. II, 680.
 68. seq. II, 682. seq.

Caput secundum.

- V. 1. I, 65.
 7. I, 65. bis.
 8. seq. I, 69.
 14. I, 115. 417.
 18. I, 69.
 22. I, 71.
 37. Pr. 163.
 39. I, 71.
 40. I, 475.
 46. III, 39.
 51. I, 507.

Caput tertium.

- V. 1. I, 85.
 2. I, 431. II, 359. III, 17.
 2. 3. I, 89.
 7. I, 99.
 16. I, 105. bis.
 21. II, 19.
 22. II, 19. 21. III, 51.
 23. I, 87. Pr. 100.

Cap. quartum.

- V. 2. I, 117. II, 21.
 3. I, 121. II, 21.
 5. I, 125.
 6. 7. I, 125.
 8. I, 127.
 13. I, 129. bis.
 16. I, 562. II, 25. 27.
 24. I, 565.
 33. II, 25.
 35. II, 27.
 36. II, 29. bis.
 37. I, 141.
 38. I, 317. II, 37.
 40. I, 319.
 41. II, 33.
 42. II, 33. 35. Pr. 127.
 43. II, 35. bis.

Caput quintum.

- V. 2. III, 59.
 3. I, 623.
 4. I, 625.
 10. III, 651.
 12. I, 301. II, 37.
 15. II, 39.
 18. II, 41.
 19. I, 343. Pr. 164.
 27. I, 349. Pr. 102.
 29. I, 353.
 30. I, 355.
 33. I, 359.

Caput sextum.

- V. 1. 2. I, 457.
 6. I, 465. 467.
 8. I, 469.
 11. I, 471.
 12. I, 385.
 12. 13. II, 51.
 15. I, 381. 383.
 16. I, 383.
 26. Pr. 103. 165.
 29. I, 201.
 30. I, 203.
 32. I, 209.
 34. I, 205.
 37. I, 261.
 40. Pr. 104.
 46. I, 285.

Caput septimum.

- V. 2. III, 165.
 2. seq. I, 313.
 7. Pr. 104. 165.
 12. I, 427.
 18. I, 425.
 31. I, 439.
 37. I, 979.

Caput octauum.

- V. 5. I, 513. Pr. 105.
 9. II, 59.
 13. I, 529.
 14. I, 529.
 15. I, 531.
 19. I, 507.
 22. II, 69.
 23. I, 327.
 24. I, 329.
 25. I, 331.
 26. I, 333.
 31. II, 75.
 35. I, 341. II, 75.
 41. I, 365.
 42. I, 365. bis. II, 77.

V. 43. I, 365.

44. I, 367.

45. Pr. 167.

47. I, 367.

48. II, 79.

53. II, 83.

55. III, 175.

56. II, 85.

Caput nonum.

V. 1. II, 89.

3. I, 389. 391.

7—9. I, 521.

10. I, 583.

11. I, 585.

12. I, 585. 587.

14. I, 589.

18. I, 649.

20. I, 653.

21. I, 655.

23. I, 663. Pr. 167.

28. I, 669. bis.

31. I, 675. bis. Pr. 168.

32. I, 679. 681.

33. I, 679.

42. I, 693.

45. I, 699.

46. I, 705.

47. I, 705.

48. I, 709.

52. 53. III, 163.

54. Pr. 168.

55. Pr. 105. 168.

62. Pr. 168.

Caput decimum.

V. 5. I, 393.

15. Pr. 169.

17. Pr. 169.

20. Pr. 105. 169.

21. I, 449. Pr. 172.

22. I, 451.

23. Pr. 106.

57. II, 431.

V. 41. III, 231.

42. Pr. 173.

Caput undecimum.

V. 16. I, 495.

20. I, 483. 485.

22. I, 485.

27. 28. I, 511.

39. I, 887. bis.

42. I, 885.

44. I, 889.

46. I, 873.

48. I, 889.

50. I, 891.

52. I, 881.

Caput duodecimum.

V. 15. II, 463.

18. Pr. 106. 130.

20. II, 471. 561.

46. I, 949.

47. Pr. 174.

49. I, 417.

58. I, 185.

59. I, 185.

Cap. decimum tertium.

V. 5. Pr. 174.

Cap. decimum quartum.

V. 18. I, 623.

34. II, 131.

Cap. decimum quintum.

V. 26. Pr. 107.

Cap. decimum sextum.

V. 6. Pr. 176.

8. I, 399.

12. III, 629.

17. I, 935.

Cap. decimum septimum.

- V. 21. Pr. 107.
 32. Pr. 107.
 34. I, 941.
 37. I, 927.

Cap. decimum octauum.

- V. 3. I, 779. bis.
 12. I, 211. Pr. 177.
 14. Pr. 177.
 15. I, 751.
 18. I, 753.
 22. I, 759.
 28. I, 767.
 29. 30. I, 149.
 30. I, 769.
 35. seq. I, 797.

Cap. decimum nonum.

- V. 4. Pr. 108. 177.
 5. I, 355.
 8. I, 355.
 9. I, 355.
 13. I, 965.
 15. Pr. 108.
 29. III, 429.
 30. I, 799.
 33. 34. I, 803.
 35. I, 805.
 38. I, 807. bis.
 39. I, 809.

Caput vicesimum.

- V. 9. Pr. 109.
 10. seq. I, 827.
 13. I, 827.
 16. I, 831. bis.
 20. I, 849. Pr. 109.
 23. I, 851.
 24. I, 853.
 30. Pr. 109.
 35. I, 861. Pr. 109.
 36. I, 859. 861.

- V. 38—40. I, 863.
 46. I, 875.

Cap. vicesimum primum.

- V. 5. I, 899.
 7. I, 901.
 8. I, 901.
 11. I, 905.
 12. I, 905.
 15. I, 403.
 16. I, 909.
 20. I, 913.
 22. I, 915.
 23. 24. I, 919.
 25. I, 927. Pr. 178.
 25. 26. I, 929.
 28—31. I, 933.
 34. 35. I, 943.
 36. I, 943.

Cap. vicesimum secundum.

- V. 1. I, 991.
 1. 2. I, 979.
 3. I, 989. 1031. Pr. 179.
 4. I, 989. Pr. 179.
 5. I, 989.
 6. I, 989.
 7. I, 993. bis.
 8. I, 995.
 9. I, 995.
 10. 11. I, 995.
 14. I, 1001.
 15. I, 1001.
 16. I, 1021.
 17. I, 1023.
 18. I, 1021. 1023.
 19. I, 1011. 1019. 1023.
 bis.
 20. I, 1023. 1025. bis.
 21. I, 1025.
 28. Pr. 179.
 30. Pr. 109.
 31. I, 1039. Pr. 180.
 32. Pr. 180.

- V. 33. III, 483.
 34. I, 1035.
 35. I, 389. Pr. 109. 180.
 36. Pr. 180. II, 645.
 37. I, 1049.
 38. I, 1057.
 41. I, 1041.
 42. I, 1043. bis.
 43. 44. I, 1047.
 44. Pr. 180. 181.
 45. I, 1047.
 46. I, 1054.
 48. I, 1055. Pr. 181.
 49. 50. I, 1057.
 51. I, 1057.
 52. I, 1061.
 53. III, 509.
 54. I, 1063.
 56. I, 1081.
 56. seq. I, 1065.
 61. I, 1079.
 63. I, 1081.
 64. I, 1075.
 66. I, 1081.
 66 — 71. I, 1073.
 69. I, 1071.

Cap. vicesimum tertium.

- V. 1. I, 1083.
 2. I, 1089. Pr. 110.
 4 — 7. I, 1093.
 11. I, 1095.
 13 — 16. I, 1095.
 17. Pr. 181.
 19. I, 1097.
 23. Pr. 183. I, 1101.
 24. I, 1103.
 25. I, 1103.
 26. I, 1109.
 27 — 29. I, 1109.
 34. I, 207. 1113. 1129.
 35. I, 1125.
 36. I, 1111.
 38. I, 1121.

- V. 39. 40. I, 1129.
 46. I, 793. 1133. III, 617.
 47. I, 1139.
 48. I, 1139. III, 311.
 50. 51. I, 1145.
 53. Pr. 183.
 55. 56. I, 1147.
 56. I, 1157.

Cap. vicesimum quartum.

- V. 1. I, 1157.
 2. I, 1159.
 3 — 8. I, 1167.
 9. I, 1171. 1177.
 10. I, 1177. ter. II, 185.
 11. I, 1177. III, 629.
 12. III, 627. bis.
 13. II, 185.
 18. III, 657.
 33. III, 645.
 34. II, 185.
 35. II, 187. 637.
 36. I, 1181. II, 187.
 37. III, 645.
 40. Pr. 128.
 41. III, 637. 645.
 42. III, 639.
 45. I, 699.
 47. I, 1185.
 53. Pr. 110.

IOANNIS.

Caput primum.

- V. 4. III, 15. 299.
 7. III, 15.
 9. I, 133.
 11. I, 61. II, 235.
 12. III, 445.
 14. Pr. 134.
 17. I, 105.
 18. I, 715. III, 445. 453.
 19. III, 205.
 25. Pr. 185.

- V. 26. II, 575.
 27. I, 107.
 28. Pr. 110.
 29. I, 109. 437.
 31. I, 109. III, 81.
 33. I, 105. III, 205.
 34. III, 395.
 35. seq. I, 137.
 43. II, 51.
 66. III, 39.

Caput secundum.

- V. 4. Pr. 128. III, 613.
 8. III, 175.
 18. I, 809. III, 387.
 24. Pr. 111.

Caput tertium.

- V. 12. III, 125.
 14. III, 443.
 17. III, 303. 309. 361.
 455.
 18. III, 195.
 22. Pr. 111.
 26. I, 425.
 29. I, 359.
 30. III, 207.
 33. III, 233.

Caput quartum.

- V. 2. III, 117.
 14. III, 287.
 21. III, 195.
 23. III, 197.
 34. III, 139.
 38. I, 377.
 46. III, 169.
 48. III, 167.
 50. III, 167.

Caput quintum.

- V. 5. I, 343.
 6. I, 343.

- V. 14. I, 343. 507.
 17. III, 13.
 18. III, 265. 275.
 19. III, 199.
 20. III, 379.
 22. III, 319.
 23. III, 273. 331. 529.
 25. III, 415.
 27. III, 319.
 30. III, 125. 315.
 31. III, 299. 333.
 32. III, 281.
 34. III, 281.
 37. III, 303. 333.
 39. III, 281.
 44. III, 451.
 46. III, 355.

Caput sextum.

- V. 1—3. I, 585.
 5—7. I, 587.
 8. 9. I, 587.
 17. I, 603. III, 227.
 19. I, 597.
 21. I, 601.
 29. III, 345.
 31. III, 247.
 35. III, 145.
 37. III, 243.
 40. III, 247.
 44. III, 441. 487. 567.
 46. III, 283.
 51. Pr. 187. III, 333.
 52. Pr. 112.
 56. I, 1019. Pr. 187.
 66. III, 317.
 70. I, 449.

Caput septimum.

- V. 1. Pr. 188.
 6. III, 559.
 12. I, 833. 849.
 16. III, 125. 315.
 18. III, 281.

- V. 20. III, 541.
 28. III, 301. 335. 457.
 30. III, 73.
 34. III, 479.
 39. III, 641.
 42. I, 21.

Caput octauum.

- V. 1. Pr. 128.
 3. Pr. 131.
 12. III, 15. 203. 295. 445.
 13. III, 203. 377. 385.
 14. III, 203.
 19. III, 335.
 20. III, 73.
 25. III, 311.
 26. III, 127.
 28. III, 443. 477.
 33. III, 261.
 40. Pr. 128. 191.
 41. III, 363.
 42. I, 43.
 46. III, 353.
 48. Pr. 192. III, 383.
 49. Pr. 192.
 56. Pr. 192.
 57. Pr. 192.
 59. Pr. 114. 193.

Caput nonum.

- V. 1. Pr. 194.
 8. Pr. 115. 195.
 16. I, 497. 673. 853. 849.
 Pr. 195.
 20. III, 533.
 22. III, 385. 389.
 24. III, 357.
 29. III, 279.
 31. III, 355.
 32. III, 339.
 39. III, 343.

Caput decimum.

- V. 8. Pr. 195.
 11. III, 381.

- V. 15. III, 419.
 17. III, 381.
 17. 18. III, 381.
 24. III, 155.
 29. III, 91. Pr. 196.
 30. I, 789. 847. 937. III,
 563. 571.
 33. I, 673.
 37. III, 415. 491.
 38. III, 491. 493.
 41. I, 443.

Caput undecimum.

- V. 1. II, 431.
 24. III, 407.
 33. III, 471. Pr. 197.

Caput duodecimum.

- V. 3. I, 981.
 4. Pr. 197.
 5. 6. I, 987.
 13. I, 807.
 14. I, 799.
 23. III, 477.
 26. III, 485.
 29. I, 683.
 31. III, 511.
 32. 33. III, 599.
 39 — 41. Pr. 14.
 43. Pr. 198.
 49. III, 457. 577.

Cap. decimum tertium.

- V. 1. I, 991.
 1. seqq. I, 979.
 4. I, 1003. 1011.
 10. III, 469.
 12. I, 1003.
 13. III, 521.
 14. III, 461.
 22. II, 635.
 23 — 26. I, 1025.
 25. Pr. 129.
 27. I, 1031. II, 629.

- V. 29. I, 1029.
 30. I, 1027. Pr. 198.
 31. III, 559.
 35. I, 971.
 36. III, 483. 537.
 38. III, 483.

Cap. decimum quartum.

- V. 1. Pr. 115.
 4. III, 487.
 6. III, 15. 201. 563.
 9. I, 847. III, 9. 305.
 13. III, 525.
 14. III, 525.
 21. III, 581.
 26. I, 11.
 27. II, 673. III, 637.
 28. Pr. 199.
 30. III, 511. Pr. 199.

Cap. decimum quintum.

- V. 1. Pr. 200.
 12. III, 581.
 14. III, 523.
 15. III, 9.
 19. III, 567. 575.
 22. III, 113.
 23. III, 529. 583.

Cap. decimum sextum.

- V. 7. III, 497.
 12. I, 363. III, 557.
 13. III, 497. 577.
 15. I, 451. 937.
 17. III, 639.
 22. III, 573. 639.
 25. Pr. 116.
 33. Pr. 116.

Cap. decimum septimum.

- V. 1. III, 73.
 7. Pr. 201.
 11. Pr. 116. 201.

- V. 12. III, 589.
 17. Pr. 201.
 18. II, 515. III, 639.
 21. III, 583.

Cap. decimum octavum.

- V. 1. 2. I, 1033.
 3. I, 1051.
 5. 6. I, 1053.
 7. 8. I, 1055.
 8. III, 399.
 10. 11. I, 1057.
 11. I, 1059.
 12. 13. I, 1063.
 13. Pr. 202.
 14. Pr. 202.
 15. I, 1065. bis.
 17. seq. I, 1065.
 24. I, 1063.
 28. I, 1083.
 29. Pr. 117.
 29—31. I, 1089.
 33—37. I, 1091.
 36. I, 59. II, 223. 659.
 III, 225. 605.
 39. I, 1097.

Cap. decimum nonum.

- V. 1. I, 1103.
 2. I, 1105.
 3. I, 1105.
 4. I, 1105.
 10. 11. I, 1107.
 11. II, 647.
 12. I, 1107.
 14. III, 179.
 15. II, 601.
 16. I, 1105. 1109. Pr. 203.
 17. I, 1109.
 19—22. I, 1123.
 20. I, 1111.
 23. 24. I, 1115.
 25. I, 1133.
 28. I, 1113.

- V. 29. I, 1111.
 30. I, 1133. Pr. 203.
 31. I, 1143.
 34. I, 1119. Pr. 204.
 38. I, 1145. Pr. 117.
 39. 40. I, 1145.
 41. I, 1147.

Caput vicesimum.

- V. 1. II, 33.
 1. seq. I, 1179. ter.
 2. I, 1179.
 10. II, 665.
 17. II, 661.
 19. II, 187. III, 657.
 19. 20. I, 1181.
 20. II, 675.
 22. III, 497.
 24. II, 673.
 26. III, 657.

Cap. vicesimum primum.

- V. 1. Pr. 118.
 22. I, 1037.
 23. I, 787.

ACTVS APOSTOLORVM.

- Cap. 1, vers. 3. I, 1049. 1187.
 III, 553.
 1, 3. 4. II, 191.
 1, 7. I, 1037.
 1, 8. I, 841.
 1, 9. I, 1187. II, 677.
 1, 11. I, 131.
 1, 12. II, 679.
 1, 18. I, 1085. bis.
 1, 19. I, 1087.
 3, 12. I, 1037.
 7, 56. II, 191.
 10, 15. I, 1037.
 10, 41. I, 1021. III, 657.

- Cap. 12, 12. II, 9.
 12, 25. II, 9.
 13, 46. I, 71. 841.
 15, 37. 39. II, 9.
 17, 28. III, 15.
 26, 25. II, 203.
 28, 25 — 27. Pr. 15.

EPISTOLAE PAULLI.

Ad Romanos.

- Cap. 1, vers. 26. III, 449.
 1, 28. III, 449.
 2, 4. 5. III, 179.
 3, 23. III, 113. 439.
 5, 6. I, 763.
 5, 10. III, 375.
 5, 12. III, 439.
 5, 20. III, 343.
 8, 9. III, 307.
 8, 17. III, 565.
 8, 18. III, 565.
 8, 32. III, 375.
 8, 34. III, 321.
 9, 6. I, 61.
 9, 33. II, 273.
 10, 18. III, 565.
 11, 25. I, 799.
 12, 1. III, 579.
 13, 12. III, 345.
 14, 4. I, 263.
 14, 9. I, 863.
 14, 10. I, 265.
 16, 18. I, 281.

Ad Corinthios. I.

- Cap. 1, vers. 9. III, 13. 239.
 1, 13. III, 107.
 1, 24. III, 447.
 2, 9. II, 661. III, 35. 373.
 2, 10. Pr. 15.
 3, 1. 2. III, 129.
 3, 19. I, 119.
 5, 11. I, 355.

Cap. 8, 6. I, 43.

9, 16. II, 571.

11, 31. I, 261.

12, 4 — 6. Pr. 16.

12, 8. II, 569.

12, 11. III, 497.

15, 24. III, 459.

Ad Corinthios. II.

Cap. 3, vers. 3. I, 11.

3, 18. III, 585.

7, 10. I, 147.

12, 7. I, 1081.

13, 3. Pr. 15.

Ad Galatas.

Cap. 1, vers. 15. I, 775.

2, 20. III, 559.

4, 4. II, 23. III, 97.

Ad Ephesios.

Cap. 4, vers. 13. III, 661.

4, 16. I, 179.

5, 2. III, 559.

6, 12. I, 295.

Ad Philippenses.

Cap. 2, vers. 7. I, 531.

3, 19. III, 243.

4, 4. I, 147.

Ad Colassenses.

Cap. 1, vers. 15. I, 51.

1, 23. I, 911.

4, 10. II, 9.

4, 16. II, 131.

6, 10. I, 911.

Ad Thessalonicenses I.

Cap. 4, vers. 16. I, 953. III,
199.

Cap. 4, 17. I, 551. 932.

5, 3. I, 939.

Ad Thessalonicenses II.

Cap. 3, vers. 9. I, 925.

3, 10. III, 231.

Ad Timotheum. I.

Cap. 4, vers. 14. II, 475.

Ad Timotheum. II.

Cap. 2, vers. 19. I, 287. III,

377.

2, 25. I, 525.

4, 11. II, 9.

Ad Titum.

Cap. 1, vers. 16. III, 113,

283. 335.

2, 11. I, 687.

2, 13. I, 687.

Ad Hebraeos.

Cap. 1, vers. 1. Pr. 15.

7, 19. III, 35.

10, 20. I, 1137.

11, 17. 19. I, 539.

11, 39. II, 661.

12, 1. I, 761.

12, 14. I, 153. bis.

12, 23. I, 49.

EPISTOLA IACOBI.

Cap. 1, vers. 13. I, 229.

2, 20. III, 561.

2, 26. II, 191.

Cap. 4, 3. I, 271.
5, 14. 15. II, 91.

Cap. 5, 8. I, 401.
5, 13. II, 9.

EPISTOLA PETRI I.

APOCALYPSIS.

Caput 4, versus 19. II, 661.
Caput 11, versus 3. I, 787.

VITEMBERGAE

OPUS OPERIS CAROLI CHRISTIANI DÜRRII.

CORRIGENDA.

Tom. I.

Pag. 57. vers. 25. εὐθὺς, loco εὐθέος. 65, 16. ἐν ἡ
Φάτνῃ. 149, 18. λέγουσιν ὁ. 153, penult. εἰρηνοποιοί
δέ. 165, 1. κρυβῆναι. 183, penult. ἐπιτρέπειν. 217, 9.
Ἰάτρον. 245, vlt. atterere. 269, 20. εὐτονίας, loco εὐ-
ταίνας. 283, 21. παραμυθούμενος. 288, vlt. assimilabi-
tur. 290, penult. αἴτιος. 303, vlt. θάνατον. 325, 25.
θάψουσι. 363, 6. ἀπολοῦνται. 429, 10. γνούς. 437, 7.
ἐμβασιν. 440, 21. lenis, loco leuis. 443, penult. ἀμαρ-
τωλούς. 469, 14. ὑπὸ τῆς. 473, 13. ὁ μονογενῆς. 511,
16. τῆς οἰκίας. 521, 4. ῥῆτα τῆς. 576, 22. temere, lo-
co temerarie. 646, a fine 6. rogabat. 689, 4. οὐσίαν.
738, 11. tentantes, an in sermonibus eum. 742, 5. dictum
et ipsius. 769. in margine post Marc. 10, 30. ante 18, 30.
adde: Luc. 773, 16. πλάττει. 785, 3. αἵματος. 932,
22. haec fieri. 987, 24. βαλάντιον. 999, 15. ἀπορρήτοις.
1027, 15. κοινοτέρου. 1063, 16. γυμνοῦ. 1097, 19.
Φανερώτερον. 1099, 23. ζωοδότου.

Tom. II.

Pag. 33. vers. 1. κῦριος οὐδ'. ibid. 5. 6. νόσοις. ibid.
12. ἤδεσαν. Ita enim uterque Codex. 47, 6. ἀθηνῆ.
59, 15. συνιέναι, συνιέτω. 61, 5. συνιῶσι.

Tom. III.

Pag. 53. vers. 31. παραγέγονε. 203, 16. μάρτυρας.
285, 25. καθέδραν. 294, vlt. vocabulis. 320, penult.
Dele litteram A. Nec enim ita legit Codex, sed est inter-
pretatio a me adiecta. 651, 5. δῆθεν. 652, vlt. opusc.
Myth. p. 711.

In Praefationibus.

Pag. 9, vers. 11. alius versibus. 73, 32. erga te mei.
123, 19. opus perpetuum.

CORRIGENDA.

Page

Page 10. In the list of names, the name of Mr. ...
Page 11. In the list of names, the name of Mr. ...
Page 12. In the list of names, the name of Mr. ...
Page 13. In the list of names, the name of Mr. ...
Page 14. In the list of names, the name of Mr. ...
Page 15. In the list of names, the name of Mr. ...
Page 16. In the list of names, the name of Mr. ...
Page 17. In the list of names, the name of Mr. ...
Page 18. In the list of names, the name of Mr. ...
Page 19. In the list of names, the name of Mr. ...
Page 20. In the list of names, the name of Mr. ...

Page

Page 21. In the list of names, the name of Mr. ...
Page 22. In the list of names, the name of Mr. ...
Page 23. In the list of names, the name of Mr. ...
Page 24. In the list of names, the name of Mr. ...
Page 25. In the list of names, the name of Mr. ...

Page

Page 26. In the list of names, the name of Mr. ...
Page 27. In the list of names, the name of Mr. ...
Page 28. In the list of names, the name of Mr. ...
Page 29. In the list of names, the name of Mr. ...
Page 30. In the list of names, the name of Mr. ...

Page

Page 31. In the list of names, the name of Mr. ...
Page 32. In the list of names, the name of Mr. ...
Page 33. In the list of names, the name of Mr. ...
Page 34. In the list of names, the name of Mr. ...
Page 35. In the list of names, the name of Mr. ...

BS2555 .E91 v.2
Commentarius in quatuor Evagelia graece

Princeton Theological Seminary-Speer Library

1 1012 00049 6648